

સમાલોક અને અનુવાદ
 ધીરજીભાઈ કેશવભાઈ દુરખીયા,
 માનદ મત્રી
 શ્રી જા. જી. એ. સ્થા. રોડ ઠાકુરજી,
 દિલ્હી.

મુદ્રક મુદ્રણશાળ
 રમણીકભાઈ મનોજીભાઈ વોરા
 જયપત્ર પ્રી-પ્રેસ પ્રેસ
 અમીટ શાજીરોડ

પ્રથમ સવત ૨૪૮૪
 વિક્રમ સવત ૨૦૧૫
 -ત્રીજી અવૃત્તિ-
 પ્રત. ૧૦૦૦ બેઠક દુબૈ

બા બ્ર શ્રી વિનોદમુનિનું સંક્ષિપ્ત જીવન ચરિત્ર

૧	શ્રી નવ તત્ત્વ	૧
૨	પચીશ ક્રિયા	૧૧
૨	છકાયના બોલ	૧૫
૪	પચીશ બોલ	૩૫
૫	સિદ્ધ દ્વાર	૪૧
૬	ચોવીશ દંડક	૪૫
૭	આઠ કર્મની પ્રકૃતિ	૭૩
૮	ગતાગતિ	૮૩
૯	છ આરાના ભાવ	૯૩
૧૦	દશ દ્વારના જીવસ્થાનક	૧૦૧
૧૦ અ	શ્રી ગુણસ્થાનદ્વાર	૧૧૩
૧૧	તેત્રીશ બોલ	૧૨૮
૧૨	નંદિસૂત્રમાથી પાંચ જ્ઞાનનું વિવેચન	૧૪૨
૧૩	ત્રેવીશ પદવી	૧૫૯
૧૪	પાંચ શરીર	૧૬૬
૧૫	પાંચ ઈન્દ્રિય	૧૭૦
૧૬	રૂપી અરૂપીના બોલ	૧૭૩
૧૭	મોટો બાસઠીયો	૧૭૫
૧૮	બાવન બોલ	૧૮૯
૧૯	શ્રોતા અધિકાર	૧૯૯
૨૦	અઠાણું બોલનો અટપ બહુત્વ	૨૦૪
૨૧	પુદ્ગલ પરાવર્ત	૨૦૭
૨૨	જીવોની માર્ગદિશાના ૫૬૩ પ્રશ્નો	૨૧૩

૨૩	ચાર કલામ	૨૩૧
૨૪	શાસો અજ્ઞાસ	૨૩૨
૨૫	અસંખ્યથો	૨૩૩
૨૬	ભત્રીસ સૂત્રોના નામ	૨૩૩
૨૭	અપર્યાપ્તા તથા પર્યાપ્ત દ્વાર	૨૩૪
૨૮	પામ્ય દેવ	૨૩૬
૨૯	આરાધક—વિરાધક	૨૩૬
૩૦	ત્રણ ભાગિકા	૨૪૦
૩૧	છકામના ભવ	૨૪૨
૩૨	અર્વાધિપદ	૨૪૩
૩૩	ધર્મધ્યાન	૨૪૫
૩૪	૭ લેશ્યા	૨૫
૩૫	આઠ આત્માનો વિચાર	૨૫૪
૩૬	અવકાશ સમક્રિતના ૧૭ ભોલ	૨૫૭
૩૭	કાય મિથિત	૨૬૦
૩૮	ચોમોનો અરૂપ બહુત્વ	૨૬૫
૩૯	આકાશ મેષ્ટી	૨૬૭
૪૦	બળનો અરૂપ બહુત્વ	૨૬૮
૪૧	સમક્રિતના ૧૧ દ્વાર	૨૭
૪૨	બ કાલ્પેશ્વર	૨૭૧
૪૩	ધર્મની સ મુખ થવાના ૧૫ કારણ	૨૮૧
૪૪	માર્ગનુસારીના ૩૫ ગુણ	૨૮૧
૪૫	આવકના ૨૧ ગુણ	૨૮૨
૪૬	વહેલા મોક્ષ જવાના ૨૩ ભોલ	૨૮૨
૪૭	તીર્થંકર નામ ગાંધવાના ૨૦ કારણો	૨૮૩
૪૮	પરમ કલ્યાણના ૪૦ ભોલ	૨૮૪
૪૯	તીર્થંકરના ૩૪ અતિશય	૨૮૫
૫૦	બ્રહ્મચર્યની ૩૨ ઉપમા	૨૮૬

૫૧	દેવોત્પાતના ૧૪ બોલ	૨૮૭
૫૨	ષટ્ દ્રવ્ય ૫૨ ૩૧ દ્વાર	૨૮૮
૫૩	ગ્રાર ધ્યાન	૨૯૩
૫૪	આગધના પદ	૨૯૪
૫૫	વિરહ પદ	૨૯૫
૫૬	સ જ્ઞા પદ	૨૯૬
૫૭	વેદના પદ	૨૯૭
૫૮	સમુદ્ધાત પદ	૨૯૯
૫૯	ઉપયોગ પદ	૩૦૩
૬૦	ઉપયોગ અધિકાર	૩૦૪
૬૧	નિયંત્ર	૩૦૪
૬૨	સજયા (સયતિ)	૩૧૧
૬૩	અષ્ટ પ્રવચન (૫ સમિતિ ૩ ગુપ્તિ)	૩૧૮
૬૪	પર અનાચાર	૩૨૦
૬૫	આહારના ૧૦૬ દોષ	૩૨૧
૬૬	સાધુસમાચારી તથા સાધુઓના દિનકૃત્ય અને રાત્રીકૃત્ય	૩૨૬
૬૭	સમ્યક્ પરાક્રમના ૭૩ બોલ	૩૨૭
૬૮	૧૪ રાજલોક	૩૨૮
૬૯	નારકી	૩૩૧
૭૦	ભવનપતિ	૩૩૩
૭૧	વાણુવ્ય તર	૩૩૭
૭૨	જ્યોતિષિદેવ	૩૪૦
૭૩	વૈમાનિકદેવ	૩૪૩
૭૪	સખ્યાદિ ૨૧ બોલ અર્થાત ડાલાપાલા	૩૪૮
૭૫	પ્રમાણુ નય	૩૪૯
૭૬	લાષાપદ	૩૫૬
૭૭	આયુષ્યના ૧૮૦૦ ભાંગા	૩૬૦

૭૮	સોપાન—નિરૂપકમ	૩૬૧
૭૯	હિમમાણુ વહુમાણુ	૩૬૧
૮૦	સાવચા સાવચા	૩૬૨
૮૧	કેત સ વચ	૩૬૩
૮૨	દ્રવ્ય (જીવાજીવ)	૩૬૩
૮૩	સ સ્થાન દ્વાર	૩૬૪
૮૪	સ સ્થાનના ભાંગા	૩૬૫
૮૫	ખેતાણુવાઈ	૩૬૬
૮૫	અવધેણુનો અણ્ય બહુત્વ	૩૬૮
૮૬	ચરમ પદ	૩૭૦
૮૭	ચરમાચરમ	૩૭૨
૮૮	જીવ પરિણામ પદ	૩૭૩
૮૯	અજીવ પરિણામ	૩૭૫
૯૦	બાર પ્રકારના તપ	૩૭૫
૯૧	શેઠા મુનિના પ્રશોત્તર	૩૭૬
૯૨	હમ પચ્ચાઈમાણુ	૩૮૨
	સૌભગી	૩૮૪
	વાઢે વઢેતા જીવના બોલ	૩૮૧
	આમ અગુતિની ભાવના	૩૮૩

ફાધા

- ૧ શ્રી શામજી વેલજી વીરાણી
- ૨ શ્રી ઠઠવીબાઈ વીરાણી.
- ૩ શ્રી વિનોદમુનિ સ સારી જીવનમા શાસ્ત્ર અધ્યયન'
- ૪ સ્મરણાવલિ.

નિવેદન.

“ અસંખ્યં જીવિય મા પમાયળ ”

સ્વર્ગસ્થ ણા પ્ર શ્રી વિનોદમુનિજી આગમોક્ત જિન-
વાણીના પરમ ભક્ત હતા. આગમવચનો પર એમની અગાધ શ્રદ્ધા
હતી, અને “ અસંખ્યં જીવિય મા પમાયળ ” (જીવન તૂટ્યું
સંધાતું નથી માટે ક્ષણ માત્રનો પણ પ્રમાદ ન કરવો જોઈએ)
આ તેમનું ધ્યેય હતું.

વીતરાગની વાણીનો વિશેષ પ્રચાર કેમ થાય એની એમના
હૃદયમાં ઘણીજ ધગશ હતી. વીતરાગના વચનોનું શ્રદ્ધાન કરીને
એમણે ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરી એમની દીક્ષા સંસ્કાર વિધિમાં
અમે નિમિત્ત ન થઈ શક્યા, એ અમારી કમનસીબી છે. વીતરાગ
વાણીના પ્રચારની એમની જે ઉત્કૃષ્ટ ઈચ્છા હતી તે સદ્ભાવનાની
પૂર્તિરૂપે વીતરાગવાણીમાંથી જે ઉત્તમ જ્ઞાન કે જે નિત્ય આવક
જીવનમાં ઉપયોગી થઈ શકે તેવા આકલિત્યનું પ્રકાશન કરીને અમુક
અશે એ દુ ખને હળવું કરવા અમારા ચિત્તને શાન્તવન આપવાનો
સ્વદેય પ્રયત્ન કરી આ અથ સ્વર્ગસ્થ ણા પ્ર શ્રી વિનોદમુનિજીને
શ્રદ્ધાન્વિરૂપે અર્પણ કરીએ છીએ.

સ્વર્ગસ્થ મુનિશ્રી નિર્વાણ પામ્યા પછી તેમના સ્વર્ગારોહણનું
જે નિમિત્ત સરળરૂપે તેનું વર્ણન તથા તેમના આદર્શ જીવનનો
વૃતાંત સંક્ષિપ્તમાં આ અથમાં આપેલ છે તેમજ તેમના અનુપમ

જીવનને આવરી લેતો પ્રથમ શુભરાત્રી તથા સિન્દીબાપામા શુદ્ધ
શુદ્ધ પ્રથમ રૂપે પ્રકાશન થયેલા છે. શ્રી જુહાદુ જૈન યોગ
સંબંધ " નામનો પ્રથમ અમો શ્રી જૈન ધર્મ ગ્રેમી સુમુદ્રિયો
સમક્ષ મુદ્રીએ છીએ જેમાં નિત્ય સ્વાધ્યાય કરવા માટે ધણુ
ધણુ હાપયુ છે.

આવા પ્રથમ સસ્તી કિંમતે મળી શકે તો તેનો લાભ
સૌ કોઈ વધારે પ્રમાણમાં લીએ અને જૈન જ્ઞાનના પ્રચાર વધે એ
કારણને અંજે અને અમારા સ્વ. પૂ. પિતાશ્રીની જે ખરા અત્ય-
કરણની ધન્ય અને આદર્શ હતી તેમજ તેઓશ્રીની સૂચના હતી
તે પ્રમાણે આજે આ પ્રથમ આવના શતક તથા ધર્મ અને આત્માનો
સંયોગ " તેમજ શ્રી જૈન તત્ત્વ પ્રકાશ, શ્રી સમ્યક્દર્શન અને
અધ્યાત્મ જ્ઞાન, મહામત્ર આશાધના કુનજ્ઞાન પ્રતિનોત્તરી અને તત્ત્વ
સંબંધ શ્રી જૈન જ્ઞાન સાગર, શ્રી ધર્મધ્યાન અને સ્વચાલમાળા
શ્રી જુહાદુ જૈન યોગ સંબંધ શ્રી હૃદય ગોષ્ઠ અતિમુક્ત બા-
જી શ્રી વિનોદમુનિનું જીવન ચરિત્ર (શુભરાત્રી) તથા (દિ. ૧) શ્રી
નિર્દિના એપાન, શ્રી નવતત્ત્વ અને જીવ વિચાર શ્રી પ્રતિકમણુ
સૂત્ર યા સામાયિક સૂત્ર જેના ધાર્મિક પ્રથમ અને ધાર્મિક ઉપદેશો
પડનાર કિંમત કરના અર્થે કિંમતે આપીને તેઓશ્રીની હસ્થા
ધન આવનાને માન આપ્યાનો અમીને અપૂર્વ જ્ઞાનક થાય
છે તે કારણે આ પ્રથમ જૈન ધર્મ ગ્રેમી સમાજ સમક્ષ ત્રાદર મળુ
કરવાના અમને પ્રાપ્ત થોલો શુભ અવસર ગણી અમારી
જ્ઞાન કૃતજ્ઞ માનીએ છીએ.

શ્રી. આત્મબંધુ

દુર્લભ ગામજી વીરાજી

બા. બ્ર. શ્રી વિનોદમુનિનું સંક્ષિપ્ત જીવન ચરિત્ર.

*

આ ખૂબ જ થોડાં થોડાં નામનું પુસ્તક બા. બ્ર. શ્રી વિનોદમુનિના રમણીય પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે તેથી તેમના જીવન ચરિત્રના પુસ્તકમાંથી અહીં સંક્ષિપ્તમાં તેઓશ્રીનું જીવન વૃતાંત છપાવવામાં આવેલ છે અને તેમને આ પુસ્તક અર્પણ કરવામાં આવે છે

આ પરમ વૈરાગી પુરુષનો જન્મ, વિક્રમ સવત ૧૯૯૨ માં પોર્ટુગલ (આફ્રિકા) માં કે જ્યાં વીરાણી કુટુંબનો વ્યાપાર આજ દિવસ સુધી ચાલુ છે, ત્યાં થયો હતો.

શ્રી વિનોદકુમારના પુણ્યવાન પિતાશ્રીનું નામ શેઠશ્રી હર્લજી શામજી વીરાણી અને મહાભાગ્યવાન માતૃશ્રીનું નામ બેન મણીબેન વીરાણી, બન્નેનું અસલ વતન રાજકોટ (સૌરાષ્ટ્ર) છે બેન મણીબેન ધાર્મિક ક્રિયામાં પહેલેથી જ રુચિવાળા હતા, પરંતુ શ્રી વિનોદકુમાર ગર્ભમાં આવ્યા પછી વધારે દૃઢધર્મી અને પ્રિયધર્મી બન્યા હતા.

પૂર્વ જીવનના સંસ્કારથી શ્રી વિનોદકુમારનું લક્ષ ધાર્મિક અભ્યાસ અને ત્યાગભાવ તરફ વધારે હોવા છતાં તેઓશ્રીએ નોન-મેટ્રીક સુધી અભ્યાસ કરી વ્યાવહારિક કેળવણી લીધેલી અને વ્યાપારી પેઢીમાં કુશળતા બતાવેલી.

તેઓશ્રીએ યુનાઇટેડ કિંગડમ, ફ્રાન્સ, બેલ્જિયમ, હોલેન્ડ, જર્મની, સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ, તેમજ ઈટાલી, ઈજિપ્ત વગેરે દેશોમાં પ્રવાસ કરેલ સા ૨૦૦૯ના વૈશાખ માસ મને ૧૯૫૩ માં લંડનમાં રાણી એલીઝાબેથના રાજ્યારોહણ પ્રસંગે તેઓશ્રી લંડન ગયા હતા કાશ્મીરનો પ્રવાસ પણ તેમણે કરેલ પરદેશ ફરવા છતાં પણ તેમણે કોઈ વખતે પણ કદમૂળનો આહાર વાપરેલ નહીં.

જીવતી આવતી યુવાનીમાં તેઓશ્રીએ દુનીયાનાં રમણીય સ્થળો જેવાં કે કાશ્મીર, ઈજિપ્ત અને યુરોપનાં સુંદર સ્થળોની

સુલાકાત લીધી જોવા છતાં એ તેઓને રમણીય સ્થળો કે રમણીય સુવર્તીઓનું અધ્યક્ષ થયું નહીં, એ જોના પૂર્વભવના ધાર્મિક સંસ્કારોના રજ દતો અને એ રમણ તેમને તે બધું ન બમ્મુ અને તુરત જતન પાછા ફર્યા અને સાધુ-સાધ્વીજીના કથાન કરવા ઠેકઠેકાણે ગયા અને તેમના ઉપદેશોના લાભ લીધા અને વૈરાગ્યમાં જ મન લાગ્યું હુડા ધોવીચીના પાસમાં ખારાનું વિચિત્ર વાતાવરણ જોઈ તેમને કંઈક ફાલ યતો કે તુરત જ તેનો ખુલાસો મેળવી લેતા અને ત્યાજભાવમાં સ્થિર રહેતા પરદેશમાં પણ સામાજિક, પ્રતિકંભણ અસંવિહાર આદિ પચ્ચક્ષુખાણુ તેઓ ચૂક્યા નહીં હિચી કોટીની શેવાનો ત્યાગ કરી તેઓ સૂવા માટે માત્ર એક ચેતરણ એક જોસીક્ર અને જોડવામાટે એક આઠર ફૂટ વાપરતા, અને પછી જ ઉપર નહીં પણ ભૂમિ પર જ શયન કરતા અને પહેરવા માટે એક ખાદીનો લેથો અને બીજો વાપરતા કોઈ વખતે કબજે પહેરતા બહુ ઠંડી હોય તો વખતે સાદો ગરમ કોટ પહેરી લેતા અને સુદયત્તિ પાથરણુ રજોદરણુ અને બે આર ધાર્મિક પુસ્તકની ડોળી સાથે રાખતા સદાસમા નહીં પણ જ ગલમાં જોડાંત જગ્યામાં ઘણે ભાગે શરીરની અશુભિ દૂર કરવા જતા હોલવા આલવામાં સદાસ અને પેશાબ સળખીમાં જીવલેવાની બરાબર જતાના કરતા.

દેશમાં કે પરદેશમાં બન્યારે તેમને કોઈની સાથે મળવાનું થતું ત્યારે તેમની સાથે અહિંસામય મેન ધર્મનું સ્વરૂપ પ્રગટ કર્યા વગર રહેતા નહીં.

હીક્ષાર્થીઓને જલદી હીક્ષા લેવાની પ્રેરણા કરતા અને જોમલ રહેતા કે જીવોનો કોઈ ભયોસો નથી ગ્રાસ ખવડાવે ભૂખ ભૂખ પમાડે ॥ અણુચ્ચ તૂટતાં વાર લાગતી નથી જીવન તૂટતું સંજોગ નથી માટે ધર્મ કરણીમાં સમજમાત્રનો પ્રમાદ ન કરવો જોઈએ.

જોડલ સપ્રદાયના ઇજ્જાખરા પૂ મુનિવરો અને પૂ મહાસતીજીઓનો તથા જોડાઈ સપ્રદાયના પૂ આચાર્યશ્રી માણેકબદલ મહારાજ

અને દરિયાપુરી સંપ્રદાયના લાયચંદ્ર મહારાજ, શ્રમણ સઘના મુખ્ય આચાર્યશ્રી આત્મારામજી મહારાજ વગેરે અનેક સાધુ સાધ્વીઓના ઉપદેશનો તેમણે લાભ લીધેલ મુળમંત્રમાં સાં ૨૦૧૧ની સાલમાં શ્રી ધર્મસિંહજી સંપ્રદાયના શ્રી લાલચંદ્ર મહારાજનો પરિચય થયો. લાલચંદ્ર મહારાજ પોતે, સસારપક્ષના ત્રણ પુત્રો અને બે પુત્રીઓ એમ કુલ ૬ બાળકે આખા કુટુંબે સંયમ અગીકાર કરેલ, તે જાણી તેમને અદ્ભૂત ત્યાગ ભાવના પ્રગટ થઈ કે કદી ક્ષય પામી નહીં.

આ પહેલા તેઓ જ્યારે માતા-પિતાની સાથે પૂજ્ય આચાર્યશ્રી માણેકચંદ્ર મહારાજના દર્શને બોટાદ ગયેલા ત્યારે તેમના ઉપદેશની જે અસર થઈ તે મુખ્ય અસર પહેલી હતી અને બીજી અસર ‘પૂજ્ય શ્રી લાલચંદ્ર મહારાજના સહકુટુંબની દીક્ષા’ એ હતી આ બેઉ પ્રસંગોએ પૂર્વભવની બાકી રહેલી આરાધના પૂરી કરવાના નિમિત્તરૂપ હોઈને વખતો વખત તેઓ માતા-પિતા પાસે દીક્ષાની આજ્ઞા માગતા હતા અને તેનો જવાબ તેમના પિતાશ્રી તરફથી એક જ હતો જે ‘હજી વાર છે સમય પાકવા દીઓ જ્ઞાન, અભ્યાસ વધારો’

સા, ૨૦૧૨ ના અષાઠ શુદ્ધ ૧૫થી શ્રી વિનોદકુમારે આચાર્યશ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ સાહેબ પાસે વેરાવળ ચાતુર્માસ દરમિયાન ખાસ નિયમીત રીતે દીક્ષાની તૈયારી કરવા માટે તેમની પાસે જ્ઞાનાભ્યાસ કર્યો તેની સાથે શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજના સસાર પક્ષના કુટુંબિક, દીક્ષાના ભાવિક શ્રી જસરાજભાઈ પણ જ્ઞાનાભ્યાસ કરતા હતા તેઓએ ત્યાં એવો નિર્ણય કરેલો કે શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ પાસે આપણે બંનેએ દીક્ષા લેવી પહેલા વિનોદકુમારે અને પછી શ્રી જસરાજભાઈએ દીક્ષા લેવી શ્રી જસરાજભાઈની દીક્ષા તિથિ પૂ પુરુષોત્તમજી મહારાજ સાહેબે સા ૨૦૧૩ ના જેઠ શુદ્ધ ૫ ને સોમવારે માગરોલ સુકામે નક્કી કરી શ્રી જસરાજભાઈ, વિનોદકુમારને રાજકોટ મળ્યા શ્રી વિનોદકુમારે શ્રી જસરાજભાઈની યથાયોગ્ય સેવા બજાવી, માગરોલ રવાના કર્યા અને પોતે નિશ્ચયપૂર્વક દીક્ષા માટે આજ્ઞા માગી પણ તેઓના પિતાશ્રીની

એકને એક વાણી સાબળીને તેમને મનમાં આધાન થયો અને દીકરા
લેવા માટેના તેમણે બીજો રસ્તો શોધી કાઢ્યો.

પૂજ્ય શ્રી લાલમહાલ મહારાજ અને તેમના શિષ્યનો પરિચય
સુબર્ષિમાં થયેલ હતો અને ત્યારબાદ કોઈ કોઈ વખત પત્ર વહેવાર
પણ થતો હતો. છેલ્લા પત્રથી તેમણે બાણેલ હતું જે પૂ. શ્રી લાલ
મહાલ મહારાજ, ખીલન, પૂ. આચાર્ય શ્રી સમર્થમહાલ મહારાજ
સાહેબ પાસે જ્ઞાનાભ્યાસ અર્થે ગયા છે. પોતાને પિતાશ્રીની આજ્ઞા
દીક્ષા માટે મળે તેમ નથી અને દીક્ષા તો લેવી જ છે આજ્ઞા વિના
કોઈ સાધુ મુનિસજ દીક્ષા આપશે નહિ અને સ્વયંમેવ દીક્ષા સૌરાષ્ટ્રમાં
લઈને આચાર્ય શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ પાસે જવામાં બધા
વિધ યાત્રે જેમ ધારીને તેઓએ દૂર રાજસ્થાનમાં આસ્થા લેવાનું નક્કી
કર્યું.

તા. ૨૪-૫-૫૭ સાં ૨૦૧૪ ના વૈશાખ વદ ૧૦ ને શુક્ર
વારના રોજ સાબળા, માતૃશ્રી સાથે છેલ્લું જમણું કર્યું લેવાનું કરી
માતૃશ્રી સામાયિકમાં બેસી ગયા તે વખતે કોઈને બાણું કર્યા વગર
દીક્ષાના વિનિર્મામાંથી ગતવા માટે ઘર, કુટુંબ સૌરાષ્ટ્ર ભૂમિ અને
ગ્રાંથ સમ્રાધાનો ત્યાગ કરી તેઓ ખીલન તરફ રવાના થયા.

શ્રી વિનાયકમુનિના નિવેદન પરથી માલુમ પડ્યું કે તા. ૨૪-
૫-૫૭ ના રોજ રાત્રે આઠ વાગ્યે લેશ્વરી નીકળી રાજકોટ જંગલને
જોધપુરની ટીક્કી લીધી. તા. ૨૫-૫-૫૭ ના સવારે ૮ વાગ્યે મહેસાણા
પહોંચ્યા ત્યાં અડી કસાક ગાડી પડી રહે છે તે દરમિયાન નામમાં
જઈને લેશ્વરી કરવા માટેના વાળ શાળીને બાંધીના કઢાવી નાખ્યા અને
ગાડીમાં બેસી ગયા ત્યારબાદ જ જંગલ તથા જોધપુર જંગલનું ચાલે તા.
૨૬-૫-૫૭ ની વહેલી સવારે ૪૧ વાગ્યે ફોલોડી પહોંચ્યા, ત્યાંથી જ
આલીને ખીલન ઉપાસથમાં પહોંચ્યા અને ઉપાસથમાં બિસજતા
મુનિવરોના દર્શન કર્યા વચ્ચે નમસ્કાર કરી સુખશાતા પૂછી બહાર
નીકળ્યા અને પોતાના સામાયિકનાં કપડાં પહેર્લાં અને પછી પૂજ્ય

સ્વ ધર્મનિરાગી પૂજ્ય

શ્રી શામળ વેલ્લ વીરાણી

શ્રી સંતોની સન્મુખ સામાયિક કરવા બેઠા તેમાં “જાવ નિયમ પળજી-
વાસામિ દુવિહં તિવિહેણુ”ના બદલે “જાવ જીવ પળજીવાસામિ તિવિહં
તિવિહેણુ” બોલ્યા તે શ્રી લાલચદળ મહારાજે સાંભળ્યું અને તેઓ-
શ્રીએ પૂછ્યું કે “વિનોદકુમાર ! તમે આ શું કરો છો ? તેનો જવાબ
આપવાને બદલે “અપ્પાણુ વોસિરામિ” બોલી પાઠ પૂરો કર્યો અને
પછી વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડીને બોલ્યા કે “સાહેબ ! એ તો બની
ચૂક્યું અને મેં સ્વયમેવ દીક્ષા લઈ લીધી તે બરાબર જ છે અને તેમાં
કંઈ ફેરફાર થઈ શકે તેમ નથી આ સિવાય આપશ્રીની બીજી કોઈ
પણ પ્રકારની આજ્ઞા હોય તો ફરમાવો ”

તેજ દિવસે બપોરના મુનિશ્રી સમર્થમલજી મહારાજ સાહેબે
શ્રી વિનોદકુમાર મુનિને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને સમજાવ્યા કે
“તમે એક સારા જ્ઞાનદાન કુટુંબના વ્યક્તિ છો તમારી આ દીક્ષા
અગીકાર કરવાની રીત બરાબર નથી કારણ કે તમારા માતા-પિતાને
આ હકીકતથી દુઃખ થાય અને તેથી મારી સંમતિ છે કે રજોહરણની
હાડી ઉપરથી કપડું કાઢી નાખો જેથી તમો શ્રાવક ગણાઓ અને જરૂર
પડે તો શ્રાવકોનો સાથ લઈ શકો એમ ત્રણવાર પૂજ્ય “મહારાજશ્રીએ
સમજાવેલ પરંતુ તેમણે ત્રણેય વખત એકજ ઉત્તર આપેલો કે ‘જે
થયું તે થયું હવે મારે આગળ શું કરવું તે ફરમાવો ”

શ્રી વિનોદમુનિના શ્રી સમર્થમલજી જેવા મહામુનિના પ્રશ્નના
જવાબ પછી બીચનનો ચતુર્વિધ સઘ વિચારમા પડી ગયો અને મુનિ-
શ્રીઓ પર સસારીઓનો કોઈપણ પ્રકારનો નિષ્કારણ હુમલો ન આવે
તે માટે શ્રી વિનોદમુનિને જણાવવામા આવ્યું કે “અમારી સલામતી
માટે તમારે જાહેર નિવેદન બહાર પાડવાની જરૂર છે ” ત્યારે શ્રી
વિનોદમુનિએ પોતાના હસ્તાક્ષરે નિવેદન ધ્રી સઘ સમક્ષ પ્રગટ કર્યું
તેનો સાર નીચે મુજબ છે :—

મારા માતા-પિતા મોહને વશ થઈને દીક્ષાની આજ્ઞા આપે
તેમ ન હતું અને “અસંખ્ય જીવિય મા પમાયએ ” ને આધારે

એક ક્ષણ પણ દીક્ષાથી વચિત થઈ શકુ તેમ નથી એમ મને લાગ્યું
શ્રી લાલચદાસ મહારાજ સાહેબ-વજેરેએ મારી દીક્ષા માટે વિચારી
પછી કરવાનું કહેલ પરંતુ મને સમય માત્રનો પ્રમાણ કરવો ઠીક ન
લાગ્યો તેથી શ્રી અસ્થિત ભગવતો તથા શ્રી સિદ્ધ ભગવતોની સાક્ષીએ
મારા શુરુ મહારાજ સમક્ષ પ્રવચનના પાઠ લખીને મારા આત્માના
કલ્યાણ માટે દીક્ષા આગીકાર કરી છે સમાજને ખોટો ખ્યાલ ન આવે
કે મારી દીક્ષા કૃષ્ણિક જુસ્સાથી જગર ગેરસમજથી થઈ છે તેથી તથા
સમાજમાં જેન શાસનની પ્રભાવના થાય તે હેતુથી મારે મારો વૃત્તાંત
પ્રગટ કરવો ઉચિત છે

ઉત્તરાશ્વિનના સૂત્રના ૧૬ મા અધ્યયન પરથી મને લાગ્યું
કે મનુષ્ય-જીવનનું ખરું કર્તવ્ય, મોક્ષાર્થ આપનારી દીક્ષા જ છે

એવક મુખી મેં મારા બાપુજી પાસે દીક્ષા માટે ખાજા માંગી
જાને તે વખતે પણ પહેલાંની જેમ વાત ઉઠાવી દીધી અને જાનત
ઉપકારી એવા મારા બાપુજી સમક્ષ હું તેમને કઠક ભાષામાં પણ
કહી શકતો નહીં અને બીજી બાલુથી મને થયું કે આશ્ચર્ય
અશાશ્વત છે અને આવા ઉત્તમ કાર્ય માટે મારે જરાપણ પ્રમાણ
કરવો ઉચિત નથી તેથી મેં વિચારીને જા પગલું લખ્યું છે અને મને
પૂર્વ વિશ્વાસ છે કે શ્રી વીરપ્રભુ મહાવીર સ્વામીના સકળ સુવ
મારા આ કાર્યને જનુમેાદશે જ “ તથાસ્તુ ”

રાજકોટમાં શ્રી વિનોદકુમારના ગયા પછી પાછળથી ખબર પડી
કે વિનોદકુમાર કેમ દેખાતા નથી એટલે તપાસ થવા માંડી ગામમાં
ઠવાય પત્તો ન લાગ્યો એટલે બહારગામ તારો કર્યા ઠવાયથી પણ
સતોવકારક સમાચાર સાંપડ્યા નહીં અર્થાત પત્તો મળ્યોજ નહીં જામ
વિભાસણના પરિણામે પિતાશ્રીને બે મહિના પહેલાંની એક વાતની ધારી
જાવી. તે એ હતી કે તે વખતે શ્રી વિનોદકુમારે ખાજા માંગેલી કે
બાપુજી ! આપની આજ્ઞા હોય તો જા જાતુમાંસ ખીચન (રાજસ્થાન)
બઈ કારણ કે ખીચનમાં પૂ શુરુમહારાજ શ્રી સમર્થમસજી મુનિ, કે

જેઓ સિદ્ધાન્તવિશારદ છે અને અનેકાંતવાદના પૂરા જાણુકાર છે, તેઓ ત્યા બિરાજમાન છે કે જેઓશ્રી પાસે શાસ્ત્રાભ્યાસ કરવા માટે પૂ શ્રી લાલચદળ મહારાજ આદિ ઠાણા ૪ જવાના છે તો મારી ઇચ્છા પણ ત્યા તેમની પાસે જવાની છે

-

આ વાતચીતનું સ્મરણ પિતાશ્રીને આવવા સાથે તેઓએ પ પૂર્ણચંદ્રનું દકને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને વિનોદકુમાર માટેની પોતાની ચિંતા વ્યક્ત કરી પડિતનું પણ આ વાતને સમર્થન મળ્યું. તેઓશ્રીએ જણાવ્યું કે “થોડા સમય પૂર્વે શ્રી વિનોદકુમારે મારી પાસે જાણુવા માગ્યું હતું કે, ખીચનમા કેવા પ્રકારની સગવડ છે ?” આમ મારી સાથે પણ વાર્તાલાપ થયો હતો. બન્નેનો આ પ્રમાણે એકમત થતા પિતાશ્રીએ ખીચનનો તાર કરવા સૂચના કરી તા ૨૬-૫-૫૭ ના રોજ પૃથ્વીરાજનું માલુ ઉપર, ખીચન (રાજઘ્યાન), તાર કર્યો.

તા ૨૮-૫-૫૭ ના રોજ જવાબ આવ્યો કે શ્રી વિનોદભાઈએ ખીચનમા સ્વયમેવ દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે એટલે તેમના પિતાશ્રીએ રાવબહાદુર શ્રી એમ પી સાહેબ, શ્રી કેશવલાલભાઈ પારેખ અને પડિતનું પૂર્ણચંદ્રનું દક એમ ત્રણેયને શ્રી વિનોદકુમારને પાછા તેડી લાવવા માટે ખીચન મોકલ્યા તા ૨૮ ૫-૫૭ ના રોજ રવાના થઈ તા ૩૦-૫-૫૭ ના રોજ સવારે ફ્લોઈ સ્ટેશને પહોંચ્યા બેલગાડીમા તેઓ ખીચન ગયા કે જ્યાં સ્થિતિ મુનિશ્રી શીરેમલનું મહારાજ તથા પૂજ્ય પડિતરત્ન, શાસ્ત્રવિશારદ શ્રી સમર્થમલનું મહારાજ આદિ ઠાણા ૮ તથા પૂજ્ય તપસ્વીનું મહારાજ શ્રી લાલચદળ મહારાજ આદિ ઠાણા ૪ બિરાજતા હતા કુલ સાધુ-સાધ્વીની સખ્યા અઠ્ઠાવીસથી ત્રીસની હતી

૯

પૂછપરછના જવાબમા શ્રી વિનોદમુનિએ કેશવલાલભાઈ પારેખને કહ્યું કે “મે તો દીક્ષા અગીકાર કરી લીધી છે તેમાં કાંઈ ફેરફાર થાય તેમ નથી તમો અમારા વીરાણી કુટુંબના હિતૈષી છો અને જો સાચા હિતૈષી હો તો મારા પૂ બા અને બાપુજીને

સમજાવીને મારી હવે પછીની મોટી દીકાની આજ્ઞા જાહેર કરી આવી દીકો, જોટલુ જ નહીં પણ 'સવિજ્ઞાન કહ શાસન રસી' ની ભાવનામાં અને આજ દિવસ સુધીના મારી ઉપરના ઉપકાર બદલામાં જામમને અનુલક્ષીને મારી ભાવના જો દોષ જ અને છે મારી દીકા, તેઓની દીકાનું નિમિત્ત બને અને મારા માતા-સહજતિને સાથે અર્થાત્ મારી સાથે દીકા સીએ

આજા હવે જવાબના પરિણામે તે જ સમયે શ્રી વિ પાજ હમ જવાની ભાવનાને નિષ્ફળતા સાપડી અને તા ૩ શત્રિના રવાના થઈ તા ૨-૬-૫૭ ના સવારે મહા ક્ષેત્રનો અનુભવ કરી, શ્રી વિનોદકુમારના પિતાશ્રીને ૮ વાકેફ કર્યા.

મોઠા વખત બાદ, ખીચનના સથે પૂ. શ્રી રાજને ખીચનમાં શોમાસુ કરવાની વિનવી કરી સથ ગમગીન બન્યો જોટલે નિર્ણય ફેરવ્યો જ રાજ ખીચનથી વિકાર કરી ફેરોડી આપ્યા.

દીકા પછી બહી મહિનાને આત્મ શ્રી વિનોદકુમારને કાજતે જવાની સમ્મા થયા જોટલે તેમના ગુરુએ કર્યું કે બાએ જોટલે શ્રી વિનોદકુમારને રમ્મક ફરમાન ન રાહી શકાય એવી કાજ જણાવ્યું કે મને કાજત જલુ લાગ ફરીશ. કાજની ગઠન બતિને દુઃખ કાજતે એકલા જવાનો બનાવ હ મળીને દિશાએ જતા.

કાજતથી મોકળા થઈ પાછા ૫ માયો આવી રહી હતી. બીજા બાબુથી દ્રુત તેની બ્લીસલ બામતા છતાં પણ ગાયો ખસતી

સમજાવીને મારી હવે પછીની મોટી દીકાની આજ્ઞા ઝઠવાડીઆની જાહેર
જાપાવી દીજો, એટલું જ નહીં પણ ' સવિજીવ કરે શાસન રસી ' ની
ભાવનામાં અને આજ દિવસ સુધીના મારી ઉપરના ઉપકારના
જઠરામા આગમને જીવુલક્ષીને મારી ભાવના એ હોય જ અને છે કે,
મારી દીકા તેઓની દીકાનું નિમિત્ત જને અને મારા માતા-પિતા
સદ્ગતિને સાથે અર્થાત્ મારી સાથે દીકા લીજો

આવા હૃદય જ્વાળના પરિણામે તે જ સમયે શ્રી વિનોદકુમાર
પાછા હાથ જ્વાળની ભાવનાને નિષ્ફળતા સાપડી અને તા. ૩૧-૫-૫૭ની
રાત્રિના સવાના થઈ તા. ૨-૬-૫૭ ના સવારે મહા પરીવહરૂપ
ક્ષેત્રનો અનુભવ કરી, શ્રી વિનોદકુમારના પિતાશ્રીને તમામ વાતથી
ચાહેક કપા.

મોઠા વખત બાદ, ખીચનના સમયે પૂ. શ્રી લાલચંદ્ર મહા
રાજને ખીચનમા યોમાસુ કરવાની વિનવી કરી. તેના અસ્વીકાર થવાથી
સહ જમજીન બન્યો એટલે નિર્ણય ફેરવ્યો અને બપોલે ઘડ ૧૩ ના
સાંજ ખીચનથી વિહાર કરી ફેરોડી આવ્યા.

દીકા પછી બહી મહિનાને આતરે ફેરોડીમાં યોમાસા હરમ્યાન
શ્રી વિનોદમુનિને હાજરે જ્વાળી સજ્જા થઈ અને તે માટે જ્વા તૈયાર
થયા એટલે તેમના સુરુએ કહ્યું કે બહુ બરમી છે જરાબાર મોશી
બાજો એટલે શ્રી વિનોદમુનિએ રોકેહરજી વજરની પ્રતિજ્ઞાના કરી.
હરમ્યાન ન શકી શકાય એવી હાજત લાગી તેથી ફરી આજ્ઞા માગતાં
જ્વાળુ કે મને હાજત બહુ લાગી છે તેથી વ્હલે હુ જલદી પાછો
ફરીશ. કાળની ગહન ગતિને દુ.ખદ રચના થયવી હતી. આજે જ
હાજરે એકલા જ્વાનો બનાવ હતો. હમિયાં તો બધા સાધુઓ સાથે
મળીને દિશાએ જતા.

હાજતથી મોકળા થઈ પાછા ફરતાં ત્યાં રેલ્વે લાઈન ઉપર એ
ગાયો જાણી પડી હતી. ખીજી જાણથી દ્રેષ્ટન પણ આવી પડી હતી
તેની પ્હોતલ ગમતાં છતાં પણ ગાયો બસતી ન હતી. શ્રી વિનોદમુનિ

૨૧. ધર્માનુરાગી પૂજ્ય

માતુશ્રી શ્રી કડવીબાઈ વીરાણી

હૃદય થરથરી ઊઠ્યું અને મહા અનુકંપાએ મુનિના હૃદયમાં સ્થાન લીધું. હાથમાં રજોહરણ લઈ જાનના જોખમની પરવા કર્યા વગર ગાયોને બચાવવા ગયા ગાયોને તો બચાવી જ લીધી, પરંતુ આ ક્રિયામાં છકાય જીવની દયાના સાધનભૂત રજોહરણ કે જે વિનોદમુનિને આત્માથી વધારે પ્યારો હતો તે રેલ્લે લાઈન ઉપર પડી ગયો અને શ્રી વિનોદમુનિએ તે પાછો સંપાદન કરવામાં જડવાદને સિધ્ધ કરતા રાક્ષસી એન્જીનને ઝપાટે આવ્યા અને પોતાનું બલિદાન આપ્યું અરિહંત. અરિહંત એવા શબ્દો મુખથી નીકળ્યા અને શરીર ટૂટી પડ્યું રક્ત પ્રવાહ છૂટી પડ્યો અને થોડાજ વખતમાં પ્રાણોંત થઈ ગયો. બધા લોકો કહેવા લાગ્યા કે ગૌરક્ષામાં મુનિશ્રીએ પ્રાણ આપ્યા અતિમ સમયે મુનિશ્રીના ચહેરાપર ભવ્ય શાન્તિ જ દેખાતી હતી

હમેશાં તેઓ જે તરફ હાજતે જતા હતા તે તરફ ફ્લોદીથી પોકરણ તરફ જવાની રેલ્લે લાઈન હતી આ લાઈન ઉપર રેલ્લે સત્તાવાળાઓએ ફાટક મૂકેલ નથી અને ત્યાં રસ્તો પણ છે એટલે પશુઓની અવરજવર હોય જ છે અને વખતો વખત ત્યાં ઢોરો, રેલ્લેની હડફેટે ચડી જવાના પ્રસંગ બને છે

ફ્લોદી સઘે આ દુર્ઘટનાના ખગર રાજકોટ ટેલીફોનથી આવ્યા જે વખતે ટેલીફોન આવ્યો તે વખતે પિતાશ્રી બહાર ગયા હતા અને માતૃશ્રી મણિબેન સામાયિક-પ્રતિક્રમણમાં બેઠાં હતા માત્ર એક નોકર ઘરમાં હતો કે જેણે ટેલીફોન ઉઠાવ્યો પણ તે કાંઈ ટેલીફોનમાં હકીકત સમજી શક્યો નહીં અને સાચા સમાચાર મોઝા મળ્યા સ્પેશિઅલ પ્લેઝનથી ફ્લોદી પહોંચે તે પહેલા અગ્નિસંસ્કાર થઈ ગયો સૂરનાનો ટેલીફોન અધીર્ કલાક મોઝા પહોંચ્યો જો સંદેશો સમયસર પહોંચ્યો હોત તો માતા-પિતાને શ્રી વિનોદમુનિના શબરૂપે પણ ચહેરો જોવાનો અને અતિમ દર્શનનો પ્રસંગ મળત, પરંતુ અતરાય કર્મે તેમ બન્યું નહીં

આથી પ્લેઝનનો પ્રોગ્રામ થતો મૂકવામાં આવ્યો અને

માતા-પિતા તા. ૧૪-૮-૫૭ ના રોજ દેઈન ૨
શ્રી દુલ્લભજીભાઈ અને મણિબેને પૂત્ય ત
મહારાજ સાહેબનાં દર્શન કર્યાં

આ પ્રસંગે શ્રી લાલચંદજી મ
પિછાણીને અને ચૈયાનું એકાએક એકમ
માતા-પિતાના સાત્વત્ત્વ અને ઉપદેશ શરુ
પ્રમાણે છે

“હવે તો એ રત્ન આલ્યું
દીપક આલવાઈ ગયા’ એ જીગીને
દીપ દરીથી આવી શકે તેમ ન
પણના માતૃશ્રી મણિબેનને મુનિશ્રીએ ૬
આ લાભવર્મા મહાપુરુષોએ પણ ૬
મરણને શરણુ જુ પડે છે તો પછી
જણુ છે? હવે તો શોક દૂર કરીને
એઈને માત્ર ધીરજ ધરવાની રહી.”

પૂ. શ્રી સમર્થમહાજી મહારાજ

પ્રાથમિક તેમ જ અધ્યપકાળ
ત્રિપે અનુભવ થયો કે તેમની ધમ
પ્રમાણુરાગરતે નો પરિચય ૬
વૈભવ તરફ તેમની રુચિ હા
વીતરાગવાણીના સ સર્જની વિષ
તક્ષીન જેખાતા હતા ખાસ ૨
ધારાથી તેમની ધર્માતુરાગીતા
પણુ ગજરાટના સ્થાને સુખાનુ

શ્રી વિનોદમુનિના જીવ

માતા-પિતા તા. ૧૪-૮-૫૭ ના રોજ દેહાંત માણેલ ફોટો પહોંચા
શ્રી દુલભદ્રભાઈ અને મણિબેને પૂજ્ય તપસ્વી શ્રી લાલચંદ્ર
મહારાજ સાહેબનાં દર્શન કર્યાં.

આ પ્રસંગે શ્રી લાલચંદ્ર મહારાજ સાહેબે અવસરને
ચિંતાળીને અને ચૈર્ધાનું એકાએક એક્ય કરીને શ્રી વિનોદમુનિના
માતા-પિતાના સંતવન અર્થે ઉપદેશ શરૂ કર્યો, જેનો દ્રઢમાં સાર આ
પ્રમાણે છે

“હવે તો એ રત્ન આશુ ગયું ! સમાજનો આશા
દીપક આલવણ જયો ! હર જગીને આપમી ગયો ! હવે એ
દીપ ફરીથી આવી શકે તેમ નથી” શ્રી વિનોદમુનિના સસાર
પક્ષનાં માતૃશ્રી મણિબેનને મુનિશ્રીએ કહ્યું કે - બેન ! ભાવિ પ્રબળ છે
આ ભાવતમા મહાપુરુષોએ પણ હાથ પેાઈ નાખ્યા છે અને સૌને
મરણને શસ્ત્ર થયું પડે છે તો પછી આપણા જેવા પામર પ્રાણીનું શું
જણુ છે ? હવે તો શોક દૂર કરીને આપણે જીવના મૃત્યુનો આશ્રય
એકંદ્રે માત્ર ધીરજ ધરવાની રહી.”

૫ શ્રી સમર્થમહાશય મહારાજ સાહેબનો અભિપ્રાય -

પ્રાથમિક તેમ જ અધ્યક્ષાળના પરિચયથી અને શ્રી વિનોદમુનિના
વિષે અનુભવ થયો કે તેમની ધર્મપ્રિયતા અને ધર્માભિલાષા અદ્વિતિય
‘પ્રમાણુરાગરો’ નો પરિચય કરાવતી હતી. પ્રાસ સાંસારિક પ્રચાર
વેળા તરફ તેમની રુચિ દિશિએતર થતી ન હતી, પરંતુ તેઓ
વીતરાગવાદીના સંસર્ગથી વિષયવિમુખ ધર્મકાર્યમાં સદા તત્પર અને
તક્ષીત રહેતા હતા. આસ પરિચયના અભાવે પણ તેમની વૈરાગ્ય
ધારાથી તેમની ધર્મનિરાગીતા તમા અવનયવાંથી કદિન કાર્ય કરવામાં
પણ અચરારના સ્થાને મુખ્યાનુભવની વૃત્તિ લક્ષમાં આવતી હતી.

હવે,

શ્રી વિનોદમુનિના અવનના બે મંત્રો ઉપરિચિત થાય ■ તેનો

“असंख्यं जीविय मा पमायण”

श्री विनोदकुमार वीराणी.

(टीक्षा दीधा पहेंदां शास्त्राभ्यास करता)

जन्म . पोर्ट सुदान सा १९६२

टीक्षा

निर्वाणु

भी स न - (राजस्थान)

के दो टी - (राजस्थान)

सा २०१३ वैशाख वद १२

सा २०१३ श्रावण शुद्ध १२

ता २६-५-५७ २ वि वा २

ता १०-१-५७ १२ ५ वा २

ખુલાસો કરવામાં આવે છે

પ્ર ૧ તેમણે આજ્ઞા વગર સ્વયમેવ દીક્ષા કેમ લીધી ?

ઉત્તર - પાત્રમા આરાના ભદ્રા શેઠાણીના પુત્ર એવતા (અતિ મુક્ત) કુમારને તેની માતૃશ્રીએ દીક્ષાની આજ્ઞા આપવાની તદ્દન ના પાડી એટલે તેણે સ્વયમેવ દીક્ષા લીધી ત્યારબાદ ભદ્રા શેઠાણીએ પોતાના કુમારને ગુરુને સોંપી દીધા તેજ રાત્રે તેણે બારમી સિખખુની પડિમા અંગીકાર કરી અને શિયાળાણીના પરિષદથી કાળ કરી નક્કીન-ગુલમ વિમાનમાં ગયા તેવી જ રીતે શ્રી વિનોદકુમાર સ્વયં દીક્ષિત થયા

પ્ર ૨ આવા વૈરાગી જીવને આવો ભયંકર પરિષદ કેમ આવે ?

ઉત્તર :- કેટલાક ચરમ શરીરી જીવને મારણાંતિક ઉપસર્ગ આવેલ છે જુઓ ગજસુકુમાર મુનિ, મેતારજ મુનિ, કોશલ મુનિ, કારણ કે તેમની સત્તામા હજારો ભવનાં કર્મ હોવા જોઈએ ત્યારે તેમને એકદમ મોક્ષ જવું હતું તો મારણાંતિક ઉપસર્ગ આવ્યા વગર એટલાં બધાં કર્મ કેવી રીતે બપે ? બા પ્ર. શ્રી વિનોદમુનિને આવો પરિષદ આવ્યો, જે ઉપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે તે એકાવતારી જીવ હોય.

શ્રી વિનોદમુનિનું વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર જુદા પુસ્તકથી છપાએલા છે તેમાંથી અહીં સાર રૂપે સંક્ષેપ કરેલ છે

મહાદ્વંધાવે,

નાચેના ધર્મકરણી કરવામા ઉપયોગી ધાર્મિક પુસ્તકો અને ઉપકરણો પદ્ધતિ ક્રિમલ કરતા અધીર ક્રિમલે આપવામા આવે છે તો જેઓને જરૂર હોય તેમણે નીચે જતાવેલ ક્ષણેથી મેળવી લેવા અમર પાંચથી મળવી લેવા (પોસ્ટેજ અર્થ અસગ થશે.)

વિગત

પદ્ધતિ ક્રિમલ

અધીર ક્રિમલ

શ્રી જૈન તત્ત્વપ્રકાશ	૧-૦-૦	૩-૦-૦
શ્રી જૈન જ્ઞાનસાગર	૩-૦-૦	૧-૮-૦
સમ્યક્દર્શન અને અધ્યાત્મ જ્ઞાન	૪-૦-૦	૨-૦-૦
મહાભારત આરાધના, મુલજ્ઞાન-		
પ્રત્યક્ષી અને તત્ત્વ સમજ	૪ ૦ ૦	૨-૦-૦
શ્રી ધર્મધ્યાન અને સંજ્ઞાપ્રમાણ	૩-૮ ૦	૧ ૧૨-૦
બુદ્ધ પાંચ સમજ	૩ ૦-૦	૧-૮-૦
અતિમુક્ત બા બા શ્રી વિનોદમુનિનું		
જીવન ચરિત્ર (બીજી આવૃત્તિ) શુભશાંતી	૨-૮-૦	૧-૪-૦
અતિમુક્ત બા પ્ર શ્રી વિનોદમુનિનું		
જીવન ચરિત્ર - દિન્દી	૨-૮-૦	૧-૪-૦
શ્રી કલ્યાણ બોધ બોધ	૩ ૦-૦	૧-૮ ૦
શ્રી સિદ્ધિના સોપાન	૧-૮-૦	૦ ૧૨-૦
શ્રી નવનરત્ન અને જીવનવિદ્યા	૦-૮-૦	૦-૪-૦
શ્રી પ્રતિક્રમણ સૂત્ર	૦-૧ ૦	૦-૩-૦
ભાવના શાંતક તથા કર્મ અને		
આત્માનો સંપાદ	૦ ૮ ૦	૦-૪-૦
શ્રી સામાયિક સૂત્ર	૦ ૧-૧	૦-૦-૬
ગુપ્તા જ્ઞાનના	૩ ૪-૦	૧-૧૦-૦
કાસ્ય જ્ઞાન	૨-૮-૦	૧-૪-૦
માળા (નવમરવાળી) મુખ્યાની	૧-૦ ૦	૦-૮-૦
પુસ્તકો મુકવા માટે સાકલના સપાલ	૧-૦ ૦	૦-૮-૦

સ્થળ :
 રિવાનપરા ચેરી નં ૬
 રા. જ. કો. ૮

શ્રી સામજી વેલજી વીરાળી અને
 શ્રી કડવીનાથ વીરાળી સમારક દરેક

પંડિત રત્ન બા. પ્ર. સ્વ. મુનિશ્રી પ્રાણુલાલજી

મહારાજ સાહેબ

વ્યાખ્યાનના પ્રારંભમાં પ્રકાશતા હતા ને કાવ્ય

— સુગંધરા પૂત. —

જે શ્રી તીર્થક્રોતા, અનુપ અતિશયે, નીકળી કઠકારા,
સોર્યા સપૂર્ણસત્યા, વદન વિવરની, પુષ્કરાવર્તધારાઃ
શોભે શ્યાદ્રવાદ્રૂપે, સધુર મૃદુ અતિ, ભગ્યને તારનારી.
એવી વાણી જિનોની. પરમહિતકારી, વિશ્વ આહલાદકારી. ૧
આજે દુઃખાર્ત આરે, વિષમ સમયમાં એક આધાર તારે,
બાકી કદિપત લાખે, નિજમતિ વચને, એજ રસ્તો નકારે;
તારી સુશાંત વાણી, સકલ ભય હરે, એજ સૂખો ઉત્થાપે.
તારી આજ્ઞા અમોને, અતુલ સુખ કરે સઘ સંસાર કાપે. ૨

મારા પરમ ઉપકારી, ધર્મહિતુભૂત પરમ પૂજ્ય શાસન ભૂષણ
મહારાજશ્રી ૧૦૦૮ બાલગ્રન્થચારી પંડિત રત્ન, મહા
પ્રભાવશાળી પ્રખર તત્ત્વજ્ઞાની ઓળટ્વી મહાન આત્મા

મુનિશ્રી પ્રાણુલાલજી સ્વામીને

મારા અતઃકરુણા શુદ્ધ ભાવથી કોટી કોટી વદન હોએ
ૐ શાન્તિ ! શાન્તિ !! શાન્તિ !!!

ગુણાનુરાગી,
દુર્લભ શામળ વીરાણી.

સ્વર્ગસ્થાની તિથિઓ,
પૂ પિતાથી,
શ્રી શામળ વેદશી વીરાણી
[સં. ૨૦૦૨ મહા વર્ષ ૧૭ તા. ૨૮-૭-૪૬]

ક્ર
પૂ માતૃથી
શ્રી ઠવીબાઈ વીરાણી
[સં. ૨૦૧૦ આશ્વિન શુક ૧૪ તા. ૧૧-૬-૫૪]

ક્ર
બા બ વિનાયકનિમી,
[સં. ૨૦૧૭ આશ્વિન શુક ૧૨ તા. ૭-૮-૫૭]

ક્ર
ઉપશિષ્ટ તિથિઓએ
કુટુંબીજનો તથા સ્નેહીઓ
પોતાના આત્માની ઉત્થતિને માટે બધા માઓના
જીવનમાંથી અનુકરણીય વ્રત-નિયમ જેવા કે સામાયિક
પ્રતિક્રમણ સ્વચ્છ, ચોવિહાર, ઉપવાસ, જોડાસણ અથવાબિલ,
ઉલ્લાસી આદિ તપ પોતાના બાવ પ્રમાણે કરી તેઓની
વાસ્તવિક જીવન સમૃત્તિ પોતાના જીવનમાં ઉતારી
એવા નસ વિનવી.

આપણી અસ્તિ એજ એમની સમૃતિ અને "

આ નબંધ

અમાર્યાંજીવિ

“અસરવયં જીવિય મા પમાય”

પોતાના હૃદયની ચિરંતન પ્રકાશતી
ધર્મ જ્ઞાન-જ્યોતે

અમારા જીવનમાં પણ ધર્મના તેજ પાથરનાર

સ્વ. પૂ. પિતાશ્રી

શામજી વેલજી વીરાણી

સ્વ. પૂ. માતુશ્રી

કડવીલાઈ વીરાણી

જન્મથીજ ધર્મના રંગે રંગાએલા

સ્વ. બા.બ્ર. વિનોદમુનિશ્રીને

જાહેર થાંક સંગ્રહ
અંથ
અમાર્યાંજીવિ

લિ. દુલભજી શામજી વીરાણી-
ના વંદન

શ્રી વીતરાગાય નમઃ

(૧) શ્રી નવ તત્ત્વ.

વિવેચી મમદષ્ટિ જીવોએ નવ તત્ત્વ જાણ્યા જોઈએ તે નવતત્ત્વનાં નામ.

૧ જીવ તત્ત્વ, ૨ અજીવ તત્ત્વ, ૩ પુણ્ય તત્ત્વ, ૪ પાપ તત્ત્વ, ૫ આત્મવ તત્ત્વ, ૬ મયર તત્ત્વ ૭ નિર્જન તત્ત્વ, ૮ બિંધ તત્ત્વ, ૯ મોક્ષ તત્ત્વ

પાંડેએ જીવ તત્ત્વનાં લક્ષણ તથા ભેદ

જીવ તત્ત્વ તે, ચેતન્ય લક્ષણ, સદા, સહાયોગી, અસંખ્યાત પ્રદેશી, મુખ દુષ્પતો જાગ મુખ, દુષ્પતો વેદ, અગ્ની હોય, તેને જીવ નવ કહીએ જીવનો એક ભેદ છે, કાળ કે સદા જીવોનું ચેતન્ય લક્ષણ એકજ પ્રકાર છે તે માટે સમજાવે કરીને, એક ભેદ જીવ કહીએ ૧. જે પ્રકારે જીવ. ૧ ત્રસ, ૨, ગાય, અથવા ૧ સિદ્ધ, ૨ સસારી. ૨. ત્રણ પ્રકારે જીવ. ૧ સ્ત્રી વેદ, ૨ પુત્ર વેદ, ૩ નપુત્ત્વ વેદ અથવા ૧ ભગ્ય સિદ્ધિયા, ૨ અભગ્ય સિદ્ધિયા, ૩ નોભગ્ય સિદ્ધિયા, નોઅભગ્ય સિદ્ધિયા, ૩. ચાર પ્રકારે જીવ. ૧ નારકી, ૨ તિર્યચ, ૩ મનુષ્ય ૪ દેવ, અથવા ૧ ચક્ષુ દર્શની ૨ અચક્ષુ દર્શની ૩ અવધિ દર્શની, ૪ કેવલ દર્શની ૪. પાંચ પ્રકારે જીવ. ૧ એકેન્દ્રિય, ૨ બેન્દ્રિય, ૩ ત્રીન્દ્રિય, ૪ ચોદ્રિય, ૫ પચેન્દ્રિય, અથવા ૧ સજ્જેગી, ૨ મન જ્ઞેગી, ૩ વચન જ્ઞેગી, ૪ જ્ઞાન જ્ઞેગી, ૫ અજ્ઞેગી, ૫. છ પ્રકારે જીવ. ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપકાય, ૩ તેજસ્કાય, ૪ વાયુકાય, ૫ વનસ્પતિકાય, ૬ ત્રસકાય, અથવા ૧ સક્ર-પાથી, ૨ ક્રોધક્રપાથી, ૩ માનક્રપાથી, ૪ માયાક્રપાથી, ૫ લોભક્રપાથી ૬ અક્રપાથી ૬. સાત પ્રકારે જીવ. ૧ નારકી, ૨ તિર્યચ તિર્યચાથી, ૪ મનુષ્ય, ૫ મનુષ્યાણી, ૬ દેવ, ૭ દેવાગના

૭. આઠ પ્રકારે જીવ. ૧ સલેશ્થી, ૨ કૃણ્ણલેશ્થી, ૩ નીલેશ્થી, ૪ કાપોત-લેશ્થી, તેજોલેશ્થી, ૬ પદ્મલેશ્થી, શુક્લલેશ્થી, ૮ અલેશ્થી ૮. નવ પ્રકારે જીવ. ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપકાય, ૩ તેજસ્કાય, ૪ વાયુકાય, ૫ વનસ્પતિકાય, ૬ એકેન્દ્રિય, ૭ ત્રીન્દ્રિય, ૮ ચૌદ્રિય, ૯ પચેન્દ્રિય ૯. દસ પ્રકારે જીવ. ૧ એકેન્દ્રિય, ૨ બેદ્રિય, ૩ ત્રીન્દ્રિય, ૪ ચોદ્રિય, ૫ પચેન્દ્રિય, એ પાચના અપચાસ અતે પચાસ એ ૧૦. અગ્નીઆર પ્રકારે જીવ. ૧ એકેન્દ્રિય, ૨ બેદ્રિય, ૩ ત્રીન્દ્રિય,

૪ ચૌદ દિવ ૫ નારહી ૬ તિર્થંજી ૭ મનુષ્ય, ૮ ભવનપતિ ૯ વાલુચ્ચતર ૧૦
 જ્યોતિષી, ૧૧ વૈશ્વનિક. ૧૨ બારે પ્રકારે જીવ. ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપકાય
 ૩ તેજસ્કાય, ૪ વાયુકાય, ૫ વનસ્પતિકાય ૬ વસકાય એ ૭ ના અપર્ણ ને
 પર્ણ એ બાર. ૧૨ તેર પ્રકારે જીવ. ૧ કૃષ્ણમેરવી ૨ ત્રીશમેરવી ૩ કાપે-
 તમેરવી ૪ જોમેરવી ૫ પશ્ચમેરવી ૬ શુભમેરવી એ ૭ના અપર્ણ ને પર્ણ
 એ બારને ૧ અમેરવી ૧૩ ચૌદ પ્રકારે જીવ ૧ સૂક્ષ્મ એરેદિવના અપર્ણ
 ૨ સૂક્ષ્મ એરેદિવના પર્ણ, ૩ બાહર એરેદિવના અપર્ણ ૪ બાહર એરેદિવના
 પર્ણ, ૫ બેઈદિવના અપર્ણ ૬ બેઈદિવના પર્ણ ૭ ત્રીઈદિવના અપર્ણ,
 ૮ ત્રીઈદિવના પર્ણ, ૯ ચૌઈદિવના અપર્ણ, ૧ ચૌઈદિવના પર્ણ, ૧૧
 અસહી પચેદિવના અપર્ણ ૧૨ અસહી પચેદિવના પર્ણ ૧૩ સહી
 પચેદિવના અપર્ણ ૧૪ સહી પચેદિવના પર્ણ

વિસ્તાર નમે કરીને જીવના ૫૬૩ બેઠ ૧ ચૌદ બે નારહીના ૨
 અઘતાળીક બેઠ તિર્થંજીના ૩ ગણસ ને ગણ બેઠ મનુષ્યના ૪ એકસો આઠ
 બેઠ દેવના.

નારહીના બેઠ સાત ગણના નાગની અપર્ણ ૭ પર્ણ એ ચૌદ ૧

તિર્થંજીના બેઠ ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપકાય, ૩ તેજસ્કાય ૪ વાયુકાય એ
 ચાલના સૂક્ષ્મ, ને બાહર એ આઠ. તે આઠના અપર્ણના ન પર્ણ ત એ એક
 વનસ્પતિના ૭ બેઠ તે ૧ સૂક્ષ્મ ૨ પ્રત્યેક ૩ સાધાત્મ્ય એ ગણના અપર્ણ ને
 પર્ણ, એ ૭ મળીને બારીસ ૧ બેઈકંઈ ૨ ત્રીઈદિવ ૩ ચૌઈદિવ એ ગણના
 અપર્ણ ને પર્ણ એ ૭ મળીને ૨૮ તિર્થંજી પચેદિવના ૨૦ બેઠ. ૧
 જલચર ૨ સ્પષ્ટચર ૩ હરપરિચય ૪ હનપરિચય, ૫ જેચર એ પાંચ પ્રકાર
 ને પાંચ સમૂહિત એ ૬૬ એ દસના અપર્ણ ને પર્ણ, એ વીસ મળીને ૪૮
 બેઠ તિર્થંજીના ગણના. ૨

મનુષ્યના બેઠ પનર કમ જામિના મનુષ્ય ૧૬૪ અકમ જામિત મનુષ્ય,
 ગપન જાતસીપના મનુષ્ય, એ એકસો ને એક દેવના ગણના મનુષ્યના અપ-
 ર્ણ ને પર્ણ એ ૨ ને ૧ ૧ દેવના સમૂહિત મનુષ્ય ચૌદ સ્થાનકિયા
 અપર્ણ એ ૩ ૩ બેઠ મનુષ્યના ગણના ૩

દેવના બેઠ ભવનપતિના ૩૫ બેઠ તે દસ અસર કુમાર્યાક, પનર
 પમાપર્ણ એ પચીસ વાલુચ્ચતરના ૨૬ બેઠ ૧૬ નાનના દેવ, ૧ જાતિના
 નાનિકા એ ૨૬ મળીને ૫ જ્યોતિષીના ૨૬ બેઠ ને પાંચ બાર પાંચ રિષ

એ દશ મળીને ૬૧ ગ્રણુ કિલ્લિથી, ૬૪. બાર દેવલોક, ૭૬ નવ લોકાતિક, ૮૫ નવ ગ્રેવેયક, ૬૪ પાંચ અનુત્તર વિમાન, ૯૯ એ નવાણુ જાતિના દેવના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ ૧૯૯ ભેદ દેવના જાણવા. ૪ (વિસ્તાર છકાયના બોલમથી જાણવો)

એ સર્વ થઇને ૫૬૩ ભેદ જીવના જાણવા એ જીવ જાણીને, તેની દયા પાળીએ, તો આ બવ અને પગલવ નિરાબાધ (પીડારહિત) પરમ મુખ પામીએ છતિ શ્રી જીવતત્ત્વ ૧.

ખીજે અજીવ તત્ત્વનાં લક્ષણુ તથા ભેદ

અજીવ તત્ત્વ તે જડ લક્ષણુ ચૈતન્ય રહિત, વર્ણઆદિક રૂપ સહિત અને ગહિત મુખ કુખને ન વેદે તેને અજીવ કહિયે અજીવના ભેદ ચૌદ. ૧ ધર્માન્તિકાયનો રકધ, ૨ તેનો દેશ, ૩ તેનો પ્રદેશ, ૪ અધર્માન્તિકાયનો રકધ, ૫ તેનો દેશ, ૬ તેનો પ્રદેશ ૭ આકાશાન્તિકાયનો રકધ, ૮ તેનો દેશ ૯ તેનો પ્રદેશ, ૧૦ અધ્યા કાળ, એ દશ ભેદ અરૂપી અજીવના જાણવા. ૧૧ પુદ્ગલાન્તિકાયનો રકધ, ૧૨ તેનો દેશ, ૧૩ તેનો પ્રદેશ, ૧૪ પરમાણુ પુદ્ગલ, એ ચાર ભેદ રૂપી અજીવના જાણવા.

વિસ્તાર નયે કરીને અજીવના ૫૬૦ ભેદ છે. પ્રથમ ૩૦ ભેદ અરૂપી અજીવના. ૧ ધર્માન્તિકાય દ્રવ્યથી એક, ૨ ક્ષેત્રથી લોક પ્રમાણે, ૩ કાળ થકી આદિ-અતરહિત, ૪ ભાવ થકી અરૂપી, ૫ ગુણુ થકી, ચલણુ સહાય, ૬ અધર્માન્તિકાય દ્રવ્યથી એક, ૭ ક્ષેત્રથી લોક પ્રમાણે, ૮ કાળ થકી આદિ-અતરહિત, ૯ ભાવ થકી અરૂપી, ૧૦ ગુણુ થકી સ્થિર સહાય, ૧૧ આકાશાન્તિકાય દ્રવ્યથી એક, ૧૨ ક્ષેત્રથી લોકલોક પ્રમાણે ૧૩ કાળ થકી આદિ-અતરહિત ૧૪ ભાવ થકી અરૂપી, ૧૫ ગુણુ થકી અવગાહનાદાન તથા વિકાસ લક્ષણુ, ૧૬ કાળ દ્રવ્યથી અનેક, ૧૭ ક્ષેત્રથી અઢી દ્વાપ પ્રમાણે, ૧૮ કાલ થકી આદિ-અતરહિત ૧૯ ભાવથી અરૂપી, ૨૦ ગુણુ થકી વર્તના લક્ષણુ. એ વીશ, ને દશ ભેદ ઉપર કહ્યા તે મળીને કુલ અરૂપી અજીવના ત્રીશ ભેદ.

રૂપીઅજીવના ૫૩૦ ભેદ. પાંચ વર્ણુ, એ ગધ, પાંચ રસ, પાંચ સસ્થાન, આઠ અર્શ, એ પચાશ બોલમા જેટલા જેટલા બોલ લાભે તે ગણતા સર્વ થઇને ૫૩૦ ભેદ થાય છે

તેનો વિસ્તાર.- પાંચ વર્ણુ. ૧ કાળો, ૨ નીલો, ૩ રાતો, ૪ પીળો,

૧ પાંચા. એક એક વર્ષમાં વીસ વીસ બેઠ લાગે, તે બે ગમે પાંચ રમ પાંચ સસ્થાન, આઠ રપર્થ એ વીસ પાંચ સેા.

બે ગમે. ૧ મુર્તિ ગમે, ૨ કુર્મિ ગમે એક એક ગમે મહી ગમે એક લાગે તે પાંચ વર્ષ પાંચ રમ પાંચ સસ્થાન આઠ રપર્થ એ ગમે ૩ સેતાબીસ નવન્યા. ૧૪૧

પાંચ રમ ૧ લીંગો ૨ કલ્પો ૩ કલાવલો ૪ જોટો ૫ મોટો, એક એક સ્થાનથી વીસ વીસ વીસ બેઠ લાગે તે પાંચ વર્ષ બે ગમે, પાંચ સસ્થાન આઠ રપર્થ એ વીસ પાંચ સેા નવન્યા. ૨૪૧

પાંચ સસ્થાન ૧ પરિમ ૨ સસ્થાન તે સુધીને આકારે, ૨ વર્તુલ સસ્થાન, તે લાગાને આકારે ૩ ત્રણ સસ્થાન, તે ત્રિપુલ્લા સિધાને, આકારે ૪ ચતુષ્ સસ્થાન તે ચોરસાને આકારે, ૫ અષ્ટાંગ સસ્થાન તે લાંબી લાઠીના આકારે એક એક સસ્થાનમાં વીસ વીસ બેઠ લાગે તે પાંચ વર્ષ બે ગમે, પાંચ રમ, આઠ રપર્થ એ વીસ પાંચ સેા નવન્યા. ૩૪૧

આઠ રપર્થ ૧ કલ્પ, ૨ મુર્તિઓ, ૩ હથેલી ૪ લાગે ૫ દાટો ૬ ઉન્દો ૭ સુબો ૮ ચીકણો એક એક રપર્થમાં ત્રીસ ત્રીસ બેઠ લાગે તે પાંચ વર્ષ બે ગમે પાંચ રમ પાંચ સસ્થાન, ૭ રપર્થ આઠ રપર્થમાં બે બેજા હથેલી છે, તે કલ્પની પુણ હોય તે કલ્પને મુર્તિઓ એ બે વર્તુલ, એમ હથેલી પુણ હોય તે હથેલી ન લાગે એ બે વર્તુલ, એમ લાંબી પુણ હોય તે દાટો ને ઉન્દો એ બે વર્તુલ, એમ ચીકણી પુણ હોય તે ચીકણો ને સુબો એ બે વર્તુલ એમ ૭ બેજાની પુણ હોય તે તમા તેનો પ્રવિષ્ણ એ બે વર્તુલ, એ ત્રીસ આઠ એક સેા ચોગ્રસી.

એ સર્વ મળીને ૫૩૦ સેક રૂપી અણવના ને ઉપર હથેલી ૮૦ સેક અરૂપી અણવના મળીને ૬૧૦ સેક અણવના નવન્યા. તે અણવ નળોને તે ઉપરથી મોઢ ઉતારીએ તે આ કાવ ને પરકાવ, નિગળાવ ખમ મુન પામીએ. ક્રિતિ અણવ તત્વ

ત્રીજો પુખ્ત તત્વના લક્ષણ તથા સેક

પુખ્ત તત્વ ને શુભ ક્રમણીએ કરી, શુભ ક્રમના ઉભે કરી, શુભ ઉભવસ પુનવનો ગમે ૧૦ મેઠા કળ મોમવત, આગાને મીઠા લામી તેને પુનવત્ત કલિયે

તે પુણ્યના નવ ભેદ. ૧ અન્ન પુન્ય, ૨ પાણી પુન્ય, ૩ લયન પુન્ય, ૪ શયન પુન્ય, ૫ વસ્ત્ર પુન્ય, ૬ મન પુન્ય, ૭ વચન પુન્ય, ૮ ક્રિયા પુન્ય, ૯ નમસ્કાર પુન્ય, એ નવ પ્રકારે પુન્ય ઉપરાંતે તેના શુભ ફળ ૪૨ પ્રકારે ભોગવે તે

૧ શાતા વેદનીય, ૨ તીર્થચતુ આયુષ્ય જુગલમા, ૩ મનુષ્યનુ આયુષ્ય, ૪ દેવનુ આયુષ્ય, ૫ મનુષ્યની ગતિ ૬ દેવની ગતિ, ૭ ૫ ચેદ્રિય જાતિ, ૮ ઔદારિક શરીર, ૯ વૈદિક શરીર, ૧૦ આહરક શરીર, ૧૧ તૈજસ શરીર, ૧૨ કાર્મણુ શરીર, ૧૩ ઔદારિક અગઉપાગ, ૧૪ વૈદિક અગઉપાગ, ૧૫ આહારિક અગઉપાગ, ૧૬ વજ્રપલનારાય સધયણુ, ૧૭ સમચતુરસ્ત્ર સંચ્યાન ૧૮ શુભ વર્ણ, ૧૯ શુભ ગંધ ૨૦ શુભ રસ, ૨૧ શુભ સ્પર્શ, ૨૨ મનુષ્યની અનુપૂર્વિ, ૨૩ દેવની અનુપૂર્વિ, ૨૪ અગ્રુત લલુ નામ, ૨૫ પરાધાત નામ, ૨૬ ઉશ્વાસ નામ, ૨૭ આતાપ નામ, ૨૮ ઉદ્યોત નામ ૨૯ શુભ ચાલવાની ગાત, ૩૦ નર્મણુ નામ, ૩૧ તીર્થકા નામ, ૩૨ વ્રસનામ, ૩૩ પાદર નામ, ૩૪ પર્યાપ્ત નામ, ૩૫ પ્રયેક નામ, ૩૬ ચિથર નામ, ૩૭ શુભ નામ, ૩૮ ઔશાગ્ય નામ, ૩૯ સુચ્ચ નામ, ૪૦ આદ્ય નામ ૪૧ યશો કિર્તિનામ, ૪૨ ઉચ ગૌત્ર, એ ૪૨ ભેદે પુન્યના ફળ ભોગવે એ પુન્ય જાણીને, પુન્ય આનંદીયે તે આ ભવ ને પરબવ, નિગમાત્ર, પગ્મ સુખ પામીએ ઇતિ પુન્ય તત્ત્વ.

ચોથે પાપ તત્ત્વનાં લક્ષણ તથા ભેદ.

પાપ તત્ત્વ તે અશુભ ક્રિયાઓ કરી, અશુભ કર્મના ઉદય કરી અશુભ મેલા પુદ્ગલનો યાદ પડે જેના ફળ આત્માને ભોગવતા કડવા લાગે, તેને પાપત્વ કહિયે

પાપના ૧૮ ભેદ. ૧ પ્રાણાતિપાત, ૨ મૃષાવાદ, ૩ અદ્વતાદાન, ૪ મૈથુન, ૫ પરિગ્રહ ૬ ક્રોધ, ૭ માન, ૮ માયા, ૯ લોભ, ૧૦ રાગ, ૧૧ દ્વેષ, ૧૨ કલેશ, ૧૩ અજ્ઞાપાન, ૧૪ પિશુન, ૧૫ પરપરિવાદ, ૧૬ રતિ અરતિ, ૧૭ માયામૃષા ૧૮ મિથ્યાદર્શનશલ્ય, એ ૧૮ ભેદે પાપ ઉપરાંતે તેના અશુભ ફળ, ૮૨ પ્રકારે ભોગવે ૧ મતિ જ્ઞાનાવગ્ણીય, ૨ શ્રુત જ્ઞાનાવગ્ણીય, ૩ અવધિ જ્ઞાનાવગ્ણીય, ૪ મન પર્યાવ જ્ઞાનાવગ્ણીય, ૫ દેવજ્ઞાનાવગ્ણીય, ૬ નિદ્રા, ૭ નિદ્રાનિદ્રા, ૮ પ્રયલા ૯ પ્રયલા પ્રયલા, ૧૦ યીજુદ્ધિ, ૧૧ ચક્ષુ દર્શનાવગ્ણીય, ૧૨ અચક્ષુ દર્શનાવગ્ણીય, ૧૩ અવધિ દર્શનાવગ્ણીય, ૧૪ કેવલ દર્શનાવગ્ણીય, ૧૫ અશાતા વેદનીન, ૧૬ મિષ્ટાત્વભોહનીય, ૧૭ અનતાનુબધી ક્રોધ, ૧૮ માન, ૧૯ માયા, ૨૦ લોભ, ૨૧ અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, ૨૨ માન, ૨૩ માયા, ૨૪ લોભ, ૨૫ પ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ ૨૬ માન, ૨૭ માયા, ૨૮ લોભ, ૨૯ સજ્જલની ક્રોધ, ૩૦ માન, ૩૧ માયા ૩૨ લોભ, ૩૩ હાન્ય, ૩૪ ગતિ, ૩૫ અગતિ, ૩૬ ક્રય, ૩૭ શોક ૩૮

કુન્દલ ૩૬ સ્ત્રાવેદ ૪ પુષ્પવેદ ૪૧ નયુસકવેદ ૪૨ નરકનુ આક્રમ ૪૩
 નરકની મતિ ૪૪ તિર્થચતી મતિ, ૪૫ એર્ધદ્રિષપત્તુ ૪૬ એર્ધદ્રિષપત્તુ ૪૭
 ત્રીર્ધદ્રિષપત્તુ ૪૮ ચૌર્ધદ્રિષપત્તુ ૪૯ કૃષ્ણનારાય સમયપત્તુ ૫ નારાય સમયપત્તુ
 ૫૧ અર્ધનારમ સમયપત્તુ, ૫૨ કીર્તિકા સમયપત્તુ ૫૩ સેવાત સમયપત્તુ ૫૪ ન્ત્રીપ
 પરિમલ્લ સસ્થાન ૫૫ સાદિસસ્થાન ૫૬ વામન સસ્થાન ૫૭ કુન્દલ સસ્થાન, ૫૮
 કુન્દલ સસ્થાન, ૫૯ અશુભ વર્ગ ૬ અશુભ ગ્રોહ, ૬૧ અશુભ રસ, ૬૨ અશુભ રસ ૬૩
 નરકની અનુપૂર્તિ ૬૪ તિર્થચતી અનુપૂર્તિ ૬૫ અશુભ આશ્વાની મતિ, ૬૬
 ઉપવાત નામ ૬૭ રથાવર નામ, ૬૮ સ્ફુલ્લ નામ ૬૯ અર્ધમંત્રપત્તુ ૭ સાધ-
 સ્વપત્તુ ૭૧ અસ્મિન્ નામ, ૭૨ અશુભ નામ, ૭૩ કુન્દાશ્વ નામ, ૭૪ કુન્દવર
 નામ, ૭૫ અનાદેય નામ ૭૬ અર્ધોદ્યાતિ નામ, ૭૭ નીચ ગ્રોહ, ૭૮ કાર્ત-
 તરામ. ૭૯ લાભાંતરામ, ૮ બોધાંતરામ ૮૧ ઉપબોધાંતરામ, ૮૨ વીર્યાંતરામ
 એ ૮૨ પ્રકારે પાપનાં અશુભ ફળ બોધવે એ પાપ ભણીને પાપનાં ફલ જાણીએ
 તે આ જવ ને પન્થવ નિત્યજ્ઞ, પરમ મુખને પામીએ. ઇતિ પાપ તન્વ સંપૂર્ણ

પાશ્વમે આત્મેવ તન્વના લક્ષણ તથા લેહ.

આત્મ, તે જીવજીવી તમામને વિશે અત્તવ, ને આત્મવાખ્યાને કરી. વિષય
 ક્યાયને સેવવે કરી, હદિષાદિક યજ્ઞનામે જિહ્વે કરી, કર્મરૂપી જળનો પ્રવાહ આવે
 તેને આત્મવ કહિયે.

તે આત્મેવના સામાન્ય પ્રકારે ૨૦ લેહ ૧ શ્રોતેદ્રિષ અસવરે તે આત્મવ,
 ૨ અક્ષુ હદ્રિષ અસવરે તે આત્મવ, ૩ શાણદ્રિષ અસવરે તે આત્મવ, ૪ રસેદ્રિષ
 અસવરે તે આત્મવ, ૫ રસેદ્રિષ અસવરે તે આત્મવ, ૬ મન અસવરે તે આત્મવ,
 ૭ વચન અસવરે તે આત્મવ ૮ કામ અસવરે તે આત્મવ ૯ કા ૬ ઉપકરણ
 અજ્ઞાતથી સે મુકે તે આત્મવ ૧ સુષ કુન્દાશ્વ (સોય પ્રમુખ) અસવરે તે આત્મવ,
 ૧૧ પ્રાણુતિપાન (જીવની ધાત) કરે તે આત્મવ ૧૨ મુષા (મૂકુ) બોસે તે આત્મવ
 ૧૩ અજ્ઞતાદાન (ચોરી કરે) તે આત્મવ, ૧૪ મૈથુન મેવે ને આત્મવ, ૧૫ પરિમલ્લ,
 રાજે તે આત્મવ, ૧૬ મિથ્યાત્વ તે આત્મવ, ૧૭ અમત તે આત્મવ, ૧૮ પ્રમાદ
 ને આત્મવ ૧૯ કષાય તે આત્મવ, ૨ અશુભ ગ્રોહ તે આત્મવ.

એ વીસ લેહ સામાન્ય પ્રકારે છે. વળી અસ્તવના ૪૨ લેહ ૭ તે પાંચ
 આત્મવ, પાંચ હદ્રિષ વિષય, આ ક્યાય, અક્ષ અશુભ ગ્રોહ, પન્થિય કિયા એ

૪૨ ભેદ આસ્તવના જાણીને તેને જાંડીએ તો આ ભવ ને પરભવ નિરાખાધ પગમસુખ પામીએ ધતિ આસ્ત્રવ તત્ત્વ.

છઠે સંવર તત્ત્વનાં લક્ષણ તથા ભેદ.

સવર તત્ત્વ તે જીવરૂપી તળાવનેરિણે, ઇન્દ્રિયાદિક ઘડનાળે છીદ્રે કરી કર્મ રૂપી જળ આવે તેને પ્રત પ્રત્યાખ્યાનાદિક દ્વારા દર્શ રાકિયે તેને સવર કહિયે તે સવરના સામાન્ય પ્રકારે વીસ ભેદ છે

૧ શ્રીતેન્દ્રિય સવરે, સવર, ૨ ચક્ષુ ઇન્દ્રિય સવરે, સવર, ૩ શ્રોત્રેન્દ્રિય સવરે સવરે, ૪ રસેન્દ્રિય સંવરે, સવર, ૫ સ્પર્શેન્દ્રિય સવરે, સવર, ૬ મન સવરે, સવર, ૭ વચન સવરે સવર, ૮ કાયા સંવરે, સવર, ૯ ભડ ઉપકરણ યત્નાથી લે મુકે તે સવર, ૧૦ સુષ કુશાગ્ર (સોય પ્રશુખ) સંવરે તે સંવર, ૧૧ જીવન્યા પાળે તે સવર, ૧૨ સત્ય ખોલે તે સવર, ૧૩ અદત (ચોરી) ન લે તે સંવર, ૧૪ બ્રહ્મચર્ય પાળે તે સવર, ૧૫ પાંચાહ ત્યાગે તે સંવર, ૧૬ અર્માકત તે સવર, ૧૭ વ્રત તે સવર, ૧૮ અપ્રમાદ તે સવર ૧૯ અકપાય તે સવર, ૨૦ શુભ યોગ તે સવર એ વીસ ભેદ સામાન્ય પ્રકારે છે.

વળી સવરના સત્તાવન ભેદ છે. પાંચ સમિતિ. ૧ ધર્મા સમિતિ, ૨ ભાષા સમિતિ ૩ એવણા સમિતિ, ૪ આદાન ભઠમાત્ર નિરોપના સમિતિ, ૫ ઉચાર પામવણુ ખેળ જલ સવાણુ પરિકાવણિયા સમિતિ, એ પાંચ સમિતિ ત્રણુ શુભિ. ૧ મન શુભિ, ૨ વચન શુભિ, ૩ કાય શુભિ, એ આઠ. બાવિશ પરિષદ સહવા તે. ૧ બ્રૂખનો પરિષદ, ૨ તૃષાનો પરિષદ, ૩ શીતનો પરિષદ, ૪ તાપનો પરિષદ, ૫ ડસ-ભાસરનો પરિષદ, ૬ અચેલનો પરિષદ, ૭ અગતનો, ૮ ઈનો, ૯ ચાલવાનો, ૧૦ એક આસને ખેસી રહેવાનો, ૧૧ શય્યાનો ૧૨ આક્રોશ વચનનો, ૧૩ વધનો, ૧૪ યાચવાનો, ૧૫ અલાભનો, ૧૬ રોગનો ૧૭ તૃણુ સ્પર્શનો, ૧૮ મેલનો, ૧૯ સત્કાર પુરસ્કારનો, ૨૦ પ્રજાનો, ૨૧ અજ્ઞાનનો, ૨૨ દર્શનનો, એ ૩૦ ત્રીશ દશ વિધિએ યતિધર્મ પાળવો. ૧ ક્ષાતિ, ૨ નિર્લોભતા, ૩ સરસતા, ૪ કોમલતા, ૫ અદ્યોપધિ, ૬ સત્ય, ૭ સયમ, ૮ તપ, ૯ જ્ઞાનદાન, ૧૦ બ્રહ્મચર્ય એ ૪૦ બાર ભાવના ભાવવી. ૧ અનિત્ય ભાવના, તે સસારના સર્વ પદાર્થ ધન, યૌવન, શરીર, કુટુંબાદિક અનિત્ય અચ્ચર છે વિષ્ણુસી જાય એમ ચિતવે. ૨ અપશરણુ ભાવના, તે જીવને રોગ પીડાદિક આવે, ત્રાપ ગરગ પી નક્કી, કુટુંબ પગિના કાર્મ સાથે આવે નહિ,

એમ ચિતવે. સંસાર ભાવના, તે જીવ કર્મ કરીને સસાગ્રા, મોરાસી લાખ જીવોની મર્યાદા નવતરી પેરે લાગે, ગાય ફિટી બેટા માથ, બેટા ફિટી ગાય માથ મિત્ર ફિટી જીવ માથ જીવ ફિટી મિત્ર માથ, ઇલાદિક અનેક પ્રકારે જીવ નવતરી અવસ્થા વહે એમ ચિતવે. ૪ એકત્વ ભાવના, તે જીવ પરમેશ્વર થઈ એકલો જ બાપ્પો અને પરમેશ્વર એકલો જ જરો રહ્યાં નહારાં કર્મ એકલો જ ભોજવો, ૭ને કાસે પાપ કર્મ કાપાં તે કર્મ ભોજવતાં માર્ગ સંહાર ન હોય એમ ચિતવે. ૫ અન્યત્વ ભાવના, તે એ જીવથી કરી પુત્રકલ્પનાં ધન ધાન્ય દિપક ચતુષ્પદ, આદિ સર્વ પરિબલ અન્ય છે એ માફ નથી હું એનો નથી એમ ચિતવે. ૬ અશુષ્ક ભાવના, તે આ દેહ સાત ધાતુમય છે જેમાંથી મળખૂત શ્લેષ્માદિક સર્વ વહે છે નાવાથી ધાવાથી પવિત્ર ન થાય એમ ચિતવે ૭ આશ્રય ભાવના, તે સસારી જીવ મિથ્યાત્વ અવતર કયામ પ્રમાદાદિક આત્મ દારે કરી નિતર નવનર્વા કર્મ બાપિ છે એમ ચિતવે. ૮ સવર ભાવના, તે મન સવર સાંકુના પત્ર મહાવત માવકનાં આત્મન સામ્યિક પૌષ્ણિકાસ કરવાથી જીવ નવા કર્મ બાપિતો નથી અને પૂર્વ કર્મ પાતળાં પડે છે તે કસ્તાલ ચિતવે. ૯ નિર્જરા ભાવના, તે મારે બેઠે તપસ્યા કરવાથી નિર્વિક કર્મ ત્રોડી દર્શ સસાર ને પરીત કરે છે અને અનેક લાખી હપને છે તે મારે તપસ્યા કરવાનું ચિતવે. ૧૦ લોકભાવના તે ચોંદ તા ૮ પ્રમાણે લોક છે તે ભોળી ચિતવના કરે. ૧૧ બોધભાવના, તે રાજ દેવ પત્ની, કાદિ કલ્પકુ માર્ગિક એ મનુ મુદ્ગમ જે તે જનતી વાર પામ્પો પશુ બોધ બીજ સમક્ષિતુ પા ૩૭ વરમ કુલ મ છે, એમ ચિતવે ૧૨ ધર્મ ભાવના તે સર્વજ્ઞ જે ધર્મ પ્રદાયો તે સસાર સમુદ્ર થઈ જીવને તારણદાર છે પૃથ્વી નિરાશનન નિ ૧૫૨ છે અદમા અને સર્વ વેળાએ હવે છે, એપ કળે વસે છે એમ જનતાં રહે થાય છે તે શ્રી જૈન ધર્મનો પ્રભાવ એમ ચિતવે એભાર ભાવના એ ૫ પાપ્ય પ્રકરના આશ્રિત ૧ સામ્યિક ચારિત્ર, ૨ ક્રિપાસ્થાપનીય ચારિત્ર, ૩ પન્દિતાર વિશુદ્ધિ ચારિત્ર ૪ સૂક્ષ્મ સજરાય ચારિત્ર ૫ વચાખ્યાન ચારિત્ર ૫૭ એ સવર નાણાંને સવર આદીએ તેા નિમજાધ (પીઠાતદિત) પરમ શુભ પામીએ, ઇતિ સર્વે તત્ત્વ

સાતમે નિર્જર તત્ત્વના લક્ષણ તથા લેહ

નિર્જરા તત્ત્વ તે મારે બેઠે તપસ્યાએ કરી કર્મ નુ દેહ થઈ નિર્જરુ હોય તેને નિર્જરા તત્ત્વ કહીએ. નિર્જરાના આર લેહ ૧ અનસન ૨ જીનોદરિશ ૩ શ્રુતિસંયેષ (ભિક્ષાચારી), ૪ રસપરિમાય ૫ કાવકસેષ ૭ પ્રતિમ લીનતા એ ૭ બેહ બાહ્યના, ૭ બેહ અબ્યતગ્ના, ૧ પ્રાયશિત ૨

૨ વિનય ૩ વચાવૃત્ય, ૪ સ્વાધ્યાય, ૫ ધ્યાન, ૬ કાથોત્સર્ગ એ બાર ભેદ નિર્જરાના. એ નિર્જગ જાણીને નિર્જગનો માર્ગ આદરીએ તો આ ભવ અને પરભવ, નિરાશાધ પગમ સુખ પામીએ ઇતિ નિર્જરા તત્ત્વ.

આઠમે બંધ તત્ત્વનાં લક્ષણ તથા ભેદ.

બંધ તત્ત્વ તે આત્માના પ્રદેશ અને કર્મના પુદ્ગલ ભેગાં મળે, ખીગ નીગની પેરે, લોહ પિંડ અગ્નિની પેરે લોલિલુત થઈ બંધાય, તેને બંધ તત્ત્વ કહીએ

બંધના ચાર ભેદ. ૧ પ્રકૃતિ બંધ, તે આઠ કર્મનો સ્વભાવ ૨ સ્થિતિ બંધ તે આઠ કર્મની સ્થિતિના કાળનુ માન ૩ અનુભાગ બંધ, તે કર્મનો તિમ મનાદિ ૪ પ્રદેશ બંધ તે કર્મ, પુદ્ગલના દળ આત્માના પ્રદેશ સાથે મેધાજા છે તે. એ ચાર બંધનુ સ્વરૂપ મોદકના સ્પષ્ટાતે છે જેમ કોઈ મોદક રાણા પ્રકારના દ્રવ્યને સથોગે નિપજ્યો, વાયુ, પિત્ત કંકને, જેણે સ્વરૂપે કરી હોય, તેને સ્વભાવ કહીએ, ૧ તેજ મોદક પક્ષ, માસ, જે માસ સુધી સ્વ સ્વરૂપે રહે, તે સ્થિતિ બંધ કહીએ, ૨ તેજ મોદક તીજો, કડવો કસાયેલો, ખાટો, મીઠો હાય, તે રમય બંધ કહીએ, ૩ તેજ મોદક અત્પ દળનો નિપજ્યો તે નાનો હોય, ઘણા દળનો નિપજ્યો તે મોટો હોય તેને પ્રદેશ બંધ કહીએ, ૪ એ બંધ જાણીને બંધ તોડીએ, તો આ ભવ પગભવ નિગાધ પરમ સુખ પામીએ ઇતિ બંધ તત્ત્વ. ૮

નવમે મોક્ષ તત્ત્વનાં લક્ષણ તથા ભેદ.

મોક્ષ તત્ત્વ તે સકળ આત્માના પ્રદેશથી સકળ કર્મનુ છૂટવું સકળ બંધનથી મુકાવવું, સકળ કાર્યની સિદ્ધિ થાય, મોક્ષ ગતિ પામે, તે મોક્ષ કહીએ તે મોક્ષ ૧ જ્ઞાન, ૨ દર્શન, ૩ ચારિત્ર, ૪ તપ એ ચાર ભાલ કરીને પામે

પન્નર ભેદે સિદ્ધિ થાય છે, ૧ તીર્થ સિદ્ધા, ૨ અતીર્થ સિદ્ધા, ૩ તીર્થ કર સિદ્ધા, ૪ અતીર્થ કર સિદ્ધા, ૫ સ્વયંબોધ સિદ્ધા ૬ પ્રત્યેક બોધ સિદ્ધા, ૭ બુદ્ધ બોહમિદ્ધા, ૮ ત્રીલિંગ સિદ્ધા, ૯ પુરુષલિંગ સિદ્ધા, ૧૦ નપુ સકલિંગ સિદ્ધા, ૧૧ સ્વલિંગ સિદ્ધા, ૧૨ અન્યલિંગ સિદ્ધા, ૧૩ ગૃહ્યલિંગ સિદ્ધા, ૧૪ એક સિદ્ધા, ૧૫ અનેક સિદ્ધા

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા નવ દ્વાર

॥ ગાથા ॥

૧ સત, ૨ હૃદય, ૩ ખેત, ૪ કૌસ, ૫ કાલ, ૬ ભાગ, ૭ ભાવ, યત,
૮ અતર, ૯ અપ્ય બહુત, એ નવ શિષ્ય દ્વારણી ॥ ૧ ॥

૧ સદૃષદ પ્રકાશ, તે એક ત્રિ પૂર્વ કાલે હતી, હમણાં છે આવતા
કાલે હશે તે બીજાનાં કે પશુ આકાશનાં પુણી પેરે નાલિ નથી ૨ દ્રવ્યદ્વાર,
તે સિધ્ધ જનત છે અવન જીવથી જનત છે એ અધિક છે એક વનસ્પતિ
કાળના જીવ વરજીને, બીજા ૨૩ દગ્ગના જીવથી સિધ્ધના જીવ જનત છે ૩
ક્ષેત્રદ્વારને નિષ્પ સિદ્ધ પ્રમાણે છે તે સિધ્ધ સિદ્ધા ૪૫ વાચ્ય જોજનની લાંબી પહોળી
છે મધ્યે આ જોજનની નથી ૪ કૌસનાં છે માખીની પાંખ કરતાં પાતળી છે કૌસની
એકી ૫ કાલ, ૬ ભાગ ૭ ભાવ ૮ અતર ૯ અપ્ય બહુત, એકીના કારસરખી, ક્ષીન્ધાચરનાં પાણી થઈ
પશુ થઈ જાય છે તેની કરતી પાંખ ૧,૪૨ ૩ ૨૪૯ જોજન ૧ માસ ૧૭૬૬
ધનુષ, પેણ ૭ આંગળાં છે. સિદ્ધને રહવાનું સ્થાનક તે સિદ્ધસિદ્ધા ઉપર એક
જોજનના છેલ્લા માથાના જીવ કાચમાં છે (એટલે ૩૩૩ ધનુષ ૩૩ આંગળાં
પ્રમાણે એટલા ક્ષેત્રમાં સિદ્ધ જનત રહ્યા છે) ૪ સ્પર્શના દ્વાર તે સિદ્ધ
ક્ષેત્રથી કાંઈ અધિક સિધ્ધની સ્પર્શના છે. ૫ કાલ દ્વાર તે એક સિધ્ધ આથી
જાડી છે પશુ જનત નથી, સર્વ સિધ્ધ આથી જાડી નથી જનત નથી ૬ ભાગ
દ્વાર તે સર્વ જીવ સિધ્ધના જીવ જન તમે જાણે છે સોજો અસખ્યાતમે જાણે છે ૭
ભાવ દ્વાર તે સિધ્ધનાં ધાર્મિક ભાવ તે કલ્પ શાન્ત કેવળર્થ જન સ્થાનિક સમક્ષિ છે
જન પરિણામિક ભાવ તે સિધ્ધજીવ અપ્યુ ૮ અતર દ્વાર તે સિધ્ધને ફરી
સંસારમાં જાતુ નથી, એક સિધ્ધ ત્યાં જનત સિધ્ધ છે અને જનત સિધ્ધ
ત્યાં એક સિધ્ધ છે, એટલે સિધ્ધમાં જાનશે નથી. ૯ અપ્ય બહુત દ્વાર,
તે સર્વથી જોડા નુસક સિધ્ધા તેથી જી સખ્યાત થઈ સિધ્ધ, તેથી પુરુષ
સખ્યાત થઈ સિધ્ધ, એક સમયે નુસક ૧ સિધ્ધ થાય જી ૨ સિધ્ધ
થાય, પુરુષ ૧ ૮ સિધ્ધ થાય.

એઓ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા ૧ કાલ સિધ્ધ, ૨ જાલ, ૩ કસ, ૪ સહી,
૫ પર્ણાત, ૬ વજ્રવજ્રનારાય સુધવણી ૭ મનુષ્યવતિવાય ૮ અપ્રમાદી,
૯ કાલિક સમ્પત્તિ ૧ જાલ, ૧૧ અપ્રમાદી, ૧૨ વજ્રવજ્રનારાય સુધવણી,
૧૩ રનાતક નિમ્ન થા ૧૪ પરમ શુદ્ધસેવથી ૧૫ પદ્મ વીરવાન, ૧૬ શુદ્ધ
ખાતી, ૧૭ કેવળજાતી ૧૮ કેવળર્થની, ૧૯ પરમ સરીરી એ ૧૯ મોક્ષવાધા

જીવ મોક્ષે જાય જવન્ય બે હાથની, ઉત્કૃષ્ટ ૫૦૦ ધનુષ્યની અવગાહવાળો જીવ મોક્ષે જાય, જવન્ય નવ વર્ષનો, ઉત્કૃષ્ટ કોડ પૂર્વના આયુષ્યવાળો કર્મભૂમિનો હોય તે મોક્ષે જાય મોક્ષ તે સર્વ કર્મ થકી આત્મા મુક્તો એટલે આત્મા અરૂપી ભાવને પામ્યો, કર્મથી ન્યારો થયો, એક સમયે લોકોએ પહોંચ્યો, ત્યાં અલોકને અહીંને ગ્લો, અલોકમા જાય નહી, કાળથી ત્યાં ધર્માન્તિકાપ નથી તેથી ત્યાં સ્થિર રહ્યો બીજા સમયે અચળ ગતિને પામ્યો, કોઈ વખત ત્યાંથી ચલતુ નથી તેમ હાલતુ ચાલતુ નથી, અજર, અમર, અવિનાશી પદને પામ્યો, અનત સુખની દહેમા સદાકાળ નિમગ્નપણે ગ્લો છે. ઇતિ શ્રી મોક્ષ તત્વ.

ઇતિ નવ તત્ત્વ સપૂર્ણ

(૨) પચીશ ક્રિયા.

૧. કામ્યા ક્રિયા તેના બે બેદ, ૧ આયુવચકામ્યા, ૨ દુષકિત્તકામ્યા
 ૧ આયુવચકામ્યા તે આશરીય પાપ થકી નિવર્તે નહિ, તેની ક્રિયા લાગે. ૧
- ૨ દુષકિત્તકામ્યા તે કુષ્ટ પ્રયોગે શરીય પ્રવર્તે તેની ક્રિયા લાગે ૨
 આહિગરણિયા ક્રિયા તેના બે બેદ, ૧ સંજ્ઞનાહિગરણિયા, ૨ નિવ્વત્ત-
 ણાહિગરણિયા
 ૧ સંજ્ઞનાહિગરણિયા, તે ખરૂં મુશલ શસ્ત્રાદિક પ્રવર્તાવે તેની ક્રિયા
 ૨ નિવ્વત્તણાહિગરણિયા, તે નવા અધિકન્થુ શસ્ત્રાદિક મેળવે તેની
 ક્રિયા લાગે
- ૩ પાઉસિયા ક્રિયા. તેના બે બેદ ૧ જીવ પાઉસિયા, ૨ અજીવ
 પાઉસિયા
 ૧ જીવ પાઉસિયા, તે જીવ ઉપર દ્વેષ કરે તેની ક્રિયા લાગે.
 ૨ અજીવ પાઉસિયા, તે અજીવ ઉપર દ્વેષ કરે તેની ક્રિયા લાગે
૪. પારિતાવણિયા ક્રિયા. તેના બે બેદ, ૧ મહથ્થ પારિતાવણિયા, ૨
 પગ્લથ્થ પારિતાવણિયા

- ૧ સહાય પારિતાવણિયા, તે પોતાને હાથે, પોતાને તથા પરને પ્રતિપના ઉપગમે તેની ક્રિયા થાય.
- ૨ પરહાય પારિતાવણિયા, તે પરના હાથે પોતાને તથા પત્ન પ્રતિપના ઉપ નમે તેની ક્રિયા થાય.
- ૫ પાણ્યધવાયા ક્રિયા, તેના બે બેઠ, ૧ સહાય ૧ બાઈનધવા ૨ પરહાય પાણ્યધવાયા.
- ૧ સહાય પાણ્યધવાયા તે પોતાના હાથે પોતાના તથા પત્ના પ્રાણ હરે તેની ક્રિયા થાય.
- ૨ પરહાય પાણ્યધવાયા તે, પત્ના હાથે પોતાના તથા પરના પ્રાણ હરે તેની ક્રિયા થાય.
- ૬ અપચ્ચખાણુ ક્રિયા, તેના બે બેઠ. ૧ છવ અપચ્ચખાણુ ક્રિયા ૨ અછવ અપચ્ચખાણુ ક્રિયા.
- ૧ છવ અપ અખાણુ ક્રિયા તે, છવના પ્રધાખ્યાન ન કરે તેની ક્રિયા થાય.
- ૨ અછવ અપ અખાણુ ક્રિયા તે, અછવ (મદિરદિકેના પ્રધાખ્યાન ન કરે તેની ક્રિયા થાય.
- ૭ આરંભિયા ક્રિયા, તેના બેઠ. ૧ છવ આરંભિયા ૨ અછવ આરંભિયા.
- ૧ છવ આરંભિયા તે છવનો આરંભ કરે તેની ક્રિયા થાય.
- ૨ અછવ આરંભિયા તે, અછવનો આરંભ કરે તેની ક્રિયા થાય.
- ૮ પારિગ્રહિયા ક્રિયા, તેના બે બેઠ. ૧ છવ પારિગ્રહિયા ૨ અછવ પારિગ્રહિયા.
- ૧ છવ પારિગ્રહિયા તે, છવનો પરિગ્રહ મેળવે તેની ક્રિયા થાય.
- ૨ અછવ પારિગ્રહિયા તે, અછવનો પરિગ્રહ મેળવે તેની ક્રિયા થાય.
- ૯ આશવત્તિયા ક્રિયા, તેના બે બેઠ. ૧ આશવાવ ૧ હજુમા, ૨ પરશવ વ હજુમા.
- ૧ આશવાવ વ હજુમા તે, પોતે અત્યંત નાંકા આચરણુ આચરે તેની ક્રિયા થાય.
- ૨ પરશવાવ વ હજુમા તે, પત્ને હેતરના નાંકા આચરણુ આચરે તેની ક્રિયા થાય.

૧૦ મિચ્છાદસણુ વત્તિયા ક્રિયા, તેના બે બેદ ૧ ઉણાધારિત મિચ્છાદસણુ વત્તિયા ૨ તવાધરિત મિચ્છાદસણુ વત્તિયા

૧ ઉણાધરિત મિચ્છાદસણુ વત્તિયા તે આધુ અધિક સર્દહે તથા પ્રપે તેની ક્રિયા લાગે,

૨ તવાધરિત મિચ્છાદસણુ વત્તિયા તે, વિપરીત સર્દહે તથા પ્રપે તેની ક્રિયા લાગે

૧૧ દિઠ્ઠિયા ક્રિયા તેના બે બેદ ૧ જીવ દિઠ્ઠિયા, ૨ અજીવ દિઠ્ઠિયા

૧ જીવ દિઠ્ઠિયા, તે અશ્વ ગજાદિકને જોવા જવું તેની ક્રિયા લાગે

૨ અજીવ દિઠ્ઠિયા, તે ચિનામણાદિને જોવા જવું તેની ક્રિયા લાગે

૧૨ પુઠ્ઠિયા ક્રિયા તેના બે બેદ ૧ જીવ પુઠ્ઠિયા, ૨ અજીવ પુઠ્ઠિયા

૧ જીવ પુઠ્ઠિયા તે જીવને સ્પર્શે તેની ક્રિયા લાગે

૨ અજીવ પુઠ્ઠિયા તે અજીવને સ્પર્શે તેની ક્રિયા લાગે

૧૩ પાહુચ્ચિયા ક્રિયા, તેના બે બેદ, ૧ જીવ પાહુચ્ચિયા, ૨ અજીવ પાહુચ્ચિયા

૧ જીવ પાહુચ્ચિયા તે, જીવનું માહું વણે તે ઉપર ઈર્ષ્યા કરે તેની ક્રિયા લાગે

૨ અજીવ પાહુચ્ચિયા તે અજીવનું (પાહું) માહું વણે, તે ઉપર ઈર્ષ્યા કરે તેની ક્રિયા લાગે

૧૪ સામતો વણિવાધયા ક્રિયા, તેના બે બેદ, ૧ જીવ સામતો વણિવાધયા, ૨ અજીવ સામતો વણિવાધયા

૧ જીવ સામતો વણિવાધયા તે, જીવનો સમુદાય મેળવે, તેની ક્રિયા લાગે

૨ અજીવ સામતો વણિવાધયા તે, અજીવનો સમુદાય મેળવે, તેની ક્રિયા લાગે

૧૫ સાહથિયા ક્રિયા, તેના બે બેદ ૧ જીવ સાહથિયા, ૨ અજીવ સાહથિયા

૧ જીવ સાહથિયા તે, જીવને પોતાને હાથે ઝાલી હણે તેની ક્રિયા લાગે

૨ અજીવ સાહથિયા તે અજીવના ઝાલી હણે તેની ક્રિયા લાગે

૧૬ નેસથિયા ક્રિયા, તેના બે બેદ ૧ જીવ નેસથિયા, ૨ અજીવ નેસથિયા

૧ છવ નેસચિયા તે છવને નાખી દે તેની ક્રિયા લાગે.

૨ અછવ નેસચિયા તે અછવને નાખી દે તેની ક્રિયા લાગે.

૧૭ આણવણિયા ક્રિયા તેના બે ભેદ ૧ છવ આણવણિયા, ૨ અછવ આણવણિયા,

૧ છવ આણવણિયા તે, છવને મગાવે તેની ક્રિયા લાગે.

૨ અછવ આણવણિયા તે, અછવને મગાવે તેની ક્રિયા લાગે.

૧૮ વેદારણિયા ક્રિયા, તેના બે ભેદ ૧ છવ વેદારણિયા, ૨ અછવ વેદારણિયા

૧ છવ વેદારણિયા તે, છવને વેદારે તેની ક્રિયા લાગે.

૨ અછવ વેદારણિયા તે અછવને વેદારે તેની ક્રિયા લાગે.

૧૯ અણ્ણસોગ વત્તિયા ક્રિયા, તેના બે ભેદ ૧ અણ્ણસોગઆપકતા ૧
અણ્ણસોગપમ ૧૦ થતા

૧ અણ્ણકરતઆપકતા તે અણ્ણસોગપમ વચ્ચેનું ક્રિયા લાગે.

૨ અણ્ણકરતપમઅણ્ણકતા તે અણ્ણસોગ વિના પાણાદિનું પુણ્ય તેની ક્રિયા લાગે.

૨૦ અણ્ણવકળ વત્તિયા ક્રિયા, તેના બે ભેદ ૧ અણ્ણસરીર અણ્ણવકળ વત્તિયા ૨ પત્તરીર અણ્ણવકળ વત્તિયા.

૧ અણ્ણસરીર અણ્ણવકળ વત્તિયા તે પોતાના શરીરથી પાપ લાગે તેના કમ કરે તેની ક્રિયા લાગે.

૨ પત્તરીર અણ્ણવકળ વત્તિયા તે, પત્તરીર શરીરથી પાપ લાગે તેના કમ કરે તેની ક્રિયા લાગે.

૨૧ પેણ વત્તિયા ક્રિયા, તેના બે ભેદ ૧ માયા વત્તિયા ૨ ભોજ વત્તિયા

૧ માયા વત્તિયા તે માયાથી રાગ ધરે તેની ક્રિયા લાગે.

૨ ભોજ વત્તિયા તે ભોજથી રાગ ધરે તેની ક્રિયા લાગે.

૨૨ રામ વત્તિયા ક્રિયા, તેના બે ભેદ ૧ કોલે ૨ માણે

૧ કોલે તે, કોલથી ક્રિયા લાગે.

૨ માણે તે, માનવી ક્રિયા લાગે

૨૩ ચ્ચઉગ ક્રિયા તેના ત્રણ ભેદ, ૧ મણુચ્ચઉગ ક્રિયા, ૨ વચ્ચઉગ ક્રિયા, ૩ કાયચ્ચઉગ ક્રિયા

૧ મણુચ્ચઉગ ક્રિયા તે, મનના યોગ માઠા પ્રવર્તે તેની ક્રિયા લાગે

૨ વચ્ચઉગ ક્રિયા તે વચનના યોગ માઠા પ્રવર્તે તેની ક્રિયા લાગે

૩ કાયચ્ચઉગ ક્રિયા તે, કાયાના યોગ માઠા પ્રવર્તે તેની ક્રિયા લાગે

૨૪ સામુદાણિયા ક્રિયા, તેના ત્રણ ભેદ ૧ અણુતર સામુદાણિયા, ૨ પરપર સામુદાણિયા, ૩ તદુભય સામુદાણિયા,

૧ અણુતર સામુદાણિયા તે, અતર સહિત ક્રિયા લાગે

૨ પરપર સામુદાણિયા તે અતર સહિત ક્રિયા લાગે

૩ તદુભય સામુદાણિયા તે અતર સહિત ને રહિત ક્રિયા લાગે

૨૫ ઇચિયા વહિયા ક્રિયા તે, માર્ગના ચાલતા ક્રિયા લાગે

ઇતિ પચીસ ક્રિયા સંપૂર્ણ.

(૨) છ કાયના બોલ.

છકાયનાં નામ. ૧ ઇન્દ્ર સ્થાવર કાય, ૨ ઇન્દ્ર સ્થાવર કાય, ૩ શિશ્વ સ્થાવર કાય, ૪ સુમતિ સ્થાવર કાય, ૫ સુમતિ સ્થાવર કાય, ૫ પ્રજાપતિ સ્થાવર કાય, ૬ જગમ કાય

છકાયનાં ગોત્ર. ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપકાય, ૩ તેજસ્કાય, ૪ વાયુકાય, ૫ વનસ્પતિકાય, ૬ ત્રસકાય

પ્રથમ પૃથ્વીકાયના વિસ્તાર.

પૃથ્વીકાયના બે ભેદ ૧ સૂક્ષ્મ ૨ બાહ્ય સૂક્ષ્મ તે આપ્તા લોકમા ભર્યા છે, હણ્યા હણાય નહિ, માર્યા મરે નહિ, અગ્નિમા બળે નહિ, વાણીમા ફળે નહિ, નજરે દેખાય નહિ, બે ભાગ થાય નહિ, તેને સૂક્ષ્મ કહિયે

બાહર પૃથ્વીકાય લોકના દેશભાગમાં ભર્ષા છે હવેના હણાય, માન મરે અગ્નિમાં બળે પાણીમાં ડૂબે નળરે દેખાય, બે ભાગ ચાપ તેને બાહર કદિયે તે બાહર પૃથ્વીના બે લોક ૧ સુવાળી ૨ અરખરી.

સુવાળીના સાત લોક ૧ કાળી માટી, ૨ નીલી માટી, ૩ રાતી માટી, ૪ પીળી માટી ૫ ધોળી માટી ૬ ક્રિષ્ણમ્બની માટી ૭ પ પટી માટી.

અરખરીના બાવીસ લોક ૧ ખાણની માટી ૨ અરદીયા પાણાળની માટી ૩ મેટી વેળુની માટી, ૪ પચ્ચના કટકાની માટી ૫ મેટી સિલાએની માટી ૬ ખારાની માટી, ૭ લુણની માટી, ૮ તખ્વાની માટી, ૯ લોઢાની માટી ૧ સીસાની માટી, ૧૧ ત્રાંખાની માટી ૧૨ રૂપાની માટી, ૧૩ સેત્રાની માટી, ૪ વજ્ર હીરાની માટી ૧૫ ફરીપાળની માટી, ૧૬ હીરવૌહની માટી, ૧૭ મજ્જસીધની માટી ૧૮ પાતાની માટી, ૧૯ સરખાની માટી, ૨ પ્રવાહાની માટી, ૨૧ જ્વળ ખની માટી, ૨૨ અખરખના રજની માટી.

અકાનુ જાતિનાં રત્ન ૧ ગોમીય રત્ન, ૨ ચ્ચક રત્ન ૩ જ્વલ રત્ન ૪ સ્ફટિક રત્ન, ૫ લોહિતાશ્વ રત્ન, ૬ મગ્ન રત્ન, ૭ મસાદમ્બ રત્ન, ૮ જૂર્જમુચ્ચ રત્ન ૯ ઇન્દ્રીય રત્ન, ૧ ચન્દ્રીય રત્ન ૧૧ ગેટ્ટી રત્ન ૧૨ હસમ્બ રત્ન ૧૩ પેલાક રત્ન, ૧૪ સોમધિક રત્ન ૧૫ ચદ્રમ્બ રત્ન, ૧૬ મેરદી રત્ન ૧૭ જ્વલકાન્ત રત્ન ૧૮ સુરકાન્ત રત્ન. એ ૪૭ જાતની પૃથ્વીકાય

એ ઉપરાંત પૃથ્વીકાયના ધણા લોક છે જ્યાં જાતની સુવાળી પૃથ્વી, વીસ જાતની કાંકરા બાદિ જાતની અને સોળ જાતનાં રત્ન ઈત્યાદિ ૪૭ જાતની પૃથ્વી સિદ્ધાંતમાં કહી છે તે પૃથ્વીકાયના એક કટકામાંથી જ્વલખ્યાતા જ્ય જન્વતે કહ્યા છે એક ખર્ષાંતની નેખાએ જ્વલખ્યાત અપર્ણિત છે તન્મ દ્વા પામીએ તો આ કાવ, ને જલકાવ નિરાભાધ પરમ મુખ પામીએ પૃથ્વીકાયનુ આત્મ્ય જન્મન અતર્પુર્હર્તનું ઉત્કૃષ્ટ શુદ્ધ રૂઢિ છે તેની વિગત.

સકુમાળ માટીનુ આત્મ્ય એક હજાર વર્ષનુ
મુખ્ય માટીનુ આત્મ્ય બાર હજાર વર્ષનુ
વેળુ રેતીનુ આત્મ્ય ચૈદ્દ હજાર વર્ષનુ
મજ્જસીધનુ આત્મ્ય સોળ હજાર વર્ષનુ
કાંકરાનુ આત્મ્ય અઠાર હજાર વર્ષનુ

વજ્ર હીરા તથા પાતનુ આત્મ્ય બાવીસ હજાર વર્ષનુ એ રીતે છે

પૃથ્વીકાયનું સંસ્થાન મધુગતી દાગના આકારે છે. પૃથ્વીકાયનું કુળ બાર લાખ કોડ જાણવું ઇતિ પૃથ્વીકાયના ભેદ.

બીજે અપકાયના ભેદ.

અપૂકાયના બે ભેદ, ૧ સૂક્ષ્મ ૨ બાદર

સૂક્ષ્મ તે આખા લોકમા ભર્યા છે, હણ્યા હણાય નહિ, માર્યા મરે નહિ, બે ભાગ થાય નહિ, અગ્નિમા બળે નહિ, પાણીમા કુબે નહિ, નજરે દેખાય નહિ તેને સૂક્ષ્મ કહિયે

બાદર તે લોકના દેશ ભાગમા ભર્યા છે, હણ્યા હણાય, માર્યા મરે, અગ્નિમા બળે, નજરે દેખાય, પાણીમા કુબે તેને બાદર કહિયે તે બાદરના ૧૭ ભેદ ૧ ઠાગનું પાણી, ૨ હિમનું પાણી, ૩ ધૂપરનું પાણી, ૪ મેઝરવાનું પાણી, ૫ તૃણ ઉપર જામે તે પાણી, ૬ કરાનું પાણી, ૭ આકાશનું પાણી, ૮ ટાહું પાણી, ૯ ઉતુ પાણી, ૧૦ ખારું પાણી, ૧૧ ખાટું પાણી, ૧૨ લવણ સમુદ્રનું પાણી, ૧૩ મધુગ ગ્સ સગ્ધુ પાણી, ૧૪ કુધ સરખુ પાણી, ૧૫ ઘી સરખુ પાણી, ૧૬ શેલડીના ગ્સ સરખુ પાણી, ૧૭ સર્વ રસદ સરખુ પાણી.

એ ઉપરાંત અપકાયના ઘણા ભેદ છે, તે એક પાણીના મિ દુમાહી અસંખ્યાતા જીવ શ્રી ભગવંતે કહ્યા છે એક પર્યાપ્તિની નેત્રાએ અસંખ્ય અપર્યાપ્ત છે તેની દમા પાણીએ તો આ જીવ ને પરભવ નિરાબાધ પરમ સુખ પામીએ, અપૂકાયનું આયુષ્ય જધન્ય અતર્મુદ્ધર્તનું ઉતકૃષ્ટ સાત હજાર વર્ષનું, સંસ્થાન પાણીના પરપોટા જેવું છે કુળ સાત લાખ કોડ જાણવું. ઇતિ અપૂકાયના ભેદ.

ત્રીજે તેજસ્કાયના ભેદ.

તેજસ્કાયના બે ભેદ ૧ સૂક્ષ્મ, ૨ બાદર. સૂક્ષ્મ તે આખા લોકમા ભર્યા છે હણ્યા હણાય નહિ, માર્યા મરે નહિ, અગ્નિમા બળે નહિ, પાણીમા કુબે નહિ, નજરે દેખાય નહિ બે ભાગ થાય નહિ તેને સૂક્ષ્મ તેજસ્કાય કહિએ.

બાદર તેજસ્કાય તે અઢી દ્વીપમા છે હણ્યા હણાય, માર્યા મરે, અગ્નિમા બળે, પાણીમા કુબે, નજરે દેખાય, બે ભાગ થાય, તેને બાદર કહીએ તે બાદર અગ્નિકાયના ૧૪ ભેદ ૧ અગાની અગ્નિ, ૨ ભગ્હાડની અગ્નિ, ૩ દુટતી

જાયાની અગ્નિ ૪ જાજડ જ્વાલાની અગ્નિ, ૫ જીવાણની અગ્નિ ૬ ચક્રમણની અગ્નિ, ૭ વીળાની અગ્નિ ૮ તારાની અગ્નિ ૯ અરુણીની અગ્નિ, ૧ વાંસની અગ્નિ ૧૧ કાટકાની અગ્નિ ૧૨ સુવંસામાં ગરમા ધરે તેમણી ઝરે તે અગ્નિ, ૧૩ કાવાનળની અગ્નિ, ૧૪ નીમાણની અગ્નિ.

એ ઉપનંત અગ્નિમાં ધણા બેઠા છે તે એક અગ્નિના તણખમાં જસખ્યાત છવ ભગવતે કહ્યા છે. એક પર્ણાતના નેશાએ જસખ્યાત અપર્ણાત છે તેની ક્ષા પાળાએ તેા જા ભવ ને પરભવ નિરાભાધ પરમ સુખ પામીએ તેજસ્કામનુ અધુષ્ય જલન્ય અત્યુદ્ધર્તનુ ઉત્કૃષ્ટ નયુ જહોરાશ્તિ છે તેજસ્કામનુ સસ્થાન મોખની ભારીના આકારે છે તેજસ્કામનુ કુળ નયુ જાજડ કોડ જણવુ ક્રીતિ તેજસ્કામના બેઠા

કોથિ વાણકામના બેઠા

વાણકામના જ બેઠા ૧ મુખ ૨ જાણર.

મુખ તે જાખા ઘોઠમાં ભર્યા છે હવણ હજુ ૫ નહિ માર્ગ મરે નહિ અગ્નિનમ નહિ નહિ, પાણીમાં ફૂળે નહિ નજરે દેખાત નહિ એ ભાગ ઘાગ તેને મુખ કહિ

જાણર તે, ઘોઠના ફેલજમમાં ભર્યા છે હવણ હજુ ૫ માર્ગ મરે અગ્નિમાં બળે પાણીમાં ફૂળે, નજરે દેખાત, એ ભાગ ઘાગ તેને જાણર કહિ

તે જાણ વાણરાના ૧૭ બેઠા. ૧ મુખ દિશાને વાણર ૨ પશ્ચિમ દિશાને વાણર ૩ ઉત્તર દિશાને વાણર ૪ દક્ષિણ દિશાને વાણર, ૫ ઉત્તર દિશાને વાણર, ૬ અધો દિશાને વાણર ૭ તિલક દિશાને વાણર ૮ વિદિશાને વાણર, ૯ વાયુ ઝમી વાણર ૧ ઉઘીચો વાણર ૧૧ મહાશીચો વાણર, ૧૨ સુજ વાણર, ૧૩ મુઝ વાણર, ૧૪ સર્વર્થક વાણર ૧૫ ધન વાણર ૧૬ વન વાણર ૧૭ શુદ્ધ વાણર

એ ઉપમાત વાણકામના ધણા બેઠા છે તે વાણરાના એક ફરકવા માંવી જમખ્યાત છવ થી ભગવતે કહ્યા છે એક પર્ણાતની નેશાએ જસખ્યાત અપર્ણાત છે તે ઉરાડે મોડે મોલતાં જલથી વથા ના, ટચાકા વચાકતા, પી ત્યે વા નાંખતાં, રેડીચો કેમવા, હાગો ૪ હારનાં. મુખે મોલતાં, ખાડિજિને ખાડિતાં, થડીએ જળાં, કમળીનાં જમાડનાં રોમક વચાડનાં ધીપૂર વચાડતાં ખવાઈક અને પ્રકારે વાચાના

અસખ્યાતા જીવની ઘાત થાય છે, એવું બાણીને વાયરના જીવની દેશ પાળીએ તો આ બધ ને પરબવ નિરાખાધ પરમ સુખ પામીએ. વાયુકાયનું આયુષ્ય જલન્ય અંતમુહૂર્તનું ઉત્પ્લટ ત્રણ હજાર વર્ષનું છે. વાયુકાયનું સમ્યાન ધ્વજ ધ્વજ પતાકાને આકારે છે વાયુકાયનું કુળ સાત લાખ કોડ બાણવું ધતિ વાયુકાયના ભેદ.

પાંચમે વનસ્પતિકાયના ભેદ.

વનસ્પતિકાયના બે ભેદ. ૧ સૂક્ષ્મ, ૨ બાદર, સૂક્ષ્મ તે, આખા લોકમા ભર્યા છે, હણ્યા હણાય નહિ, માર્યા મરે નહિ, અગ્નિમા બળે નહિ, પાણીમા ડૂબે નહિ, નજરે દેખાય નહિ, બે ભાગ થાય નહિ તેને સૂક્ષ્મ કહિયે

બાદર, તે, લોકના દેશ ભાગમા ભર્યા છે, હણ્યા હણાય, માર્યા મરે, અગ્નિમા બળે, પાણીમા ડૂબે, નજરે દેખાય, બે ભાગ થાય તેને બાદર કહિયે તે બાદર વનસ્પતિ કાયના ૨ ભેદ ૧ પ્રત્યેક ૨ સાધાગ્રણ, તેમા પ્રત્યેકના બાઝ ભેદ, તે ૧ વૃક્ષ, ૨ ગુચ, ૩ ગુદમ, ૪ લતા ૫ વેલા ૬ પાનગ ૭ તૃણ, ૮ વળીયા, ૯ હરીતકાય, ૧૦ ઓષધિ, ૧૧ જલવૃક્ષ, ૧૨ કોસડ, એ બાર

૧ વૃક્ષ. વૃક્ષના બે ભેદ. ૧ એકઅઠિ. ૨ બહુઅઠિ, એકઅઠિ તે એક ફળમા એક બીજ હોય તેને એકઅઠિ કહિયે, તે ૧ હગડા, ૨ ખેડા, ૩ અંબળા, ૪ અરીઠા, ૫ બીલામા, ૬ આસોપાલવ, ૭ આબો, ૮ મહિડો, ૯ રાયણ, ૧૦ જાણુ, ૧૧ ખેર, ૧૨ લીખોળા, એ આદિ એકઅઠિ (અન્ય) ના ઘણા ભેદ છે બહુઅઠિ તે, એક ફળમા વધારે બીજ હોય તેને બહુઅઠિ કહિયે તે ૧ જમ-ફળ, ૨ સીતાફળ, ૩ દાડમ, ૪ બીલા, ૫ કોઠા, ૬ કેળા, ૭ લીંબુ, ૮ વડના ટેટા, પીપરના ટેટા, એ આદિ બહુઅઠિના ઘણા ભેદ છે

બીજે ગુચ તે, જે નીચા ને ગોળ ઝાડ હોય તેને ગુચ કહિયે, તે ૧ રીગણી, ૨ ભોરીગણી, ૩ જવાસા, ૪ તુળસી, ૫ આવર્ચીઆવર્ચી ખર્યાદિક ગુચના ઘણા ભેદ છે ૨

ત્રીજે ગુદમ તે કુલની જાતને ગુદમ કહિયે, તે, ૧ જાંઘ, ૨ જુર્મ, ૩ ડમરો, ૪ મરવો, ૫ કેતકી, ૬ કેવડો, એ આદિ ગુદમના ઘણા ભેદ છે ૩

ચોથે લતા તે, ૧ નાગલતા, ૨ અગોકલતા, ૩ અપકલતા, ૪ ભોંદલતા, ૫ પમ્પલતા, એ આદિ લતાના ઘણા ભેદ છે ૪

પાવનમે વેશા તે જે પતરપતિના વેશા આમે તેને વેશા કહિયે તે ૧ આનિયાના વેશા ૨ તુગીયાના વેશા ૩ કારેશાના વેશા, ૪ કોઠાના વેશા ૫ ઠોળાના વેશા ૬ ઠોઠિમડાના વેશા ૭ તુખડાના વેશા ૮ નમ્પના વેશા ૯ ચળક ચીચીના વેશા ૧ ચળેડીના વેશા એ આદિ વેશાના ધણા બેઠ છે ૫

છેડે પાવન તે, જે ત્રાંકાનાં જાડ હોય તેને પાવન કહિયે તે ૧ શેરડી, ૨ એરડી, ૩ સરકક ૪ સહી, ૫ નેતર ૬ વૃષ્ટિ એ આદિ જાવનના ધણા બેઠ છે ૬
સાતમે તુષ્ટ તે, ૧ ઘમઘનાં તુષ્ટ, ૨ આરાતારાનાં તુષ્ટ ૩ હાવાળનાં તુષ્ટ ૪ એજનાં તુષ્ટ, ૫ ધગેનાં તુષ્ટ ૬ કાલીયાનાં તુષ્ટ એ આદિ તુષ્ટના ધણા બેઠ છે ૭

આઠમે વણીયા તે, જેના ને બોળ જાડ હોય તેને વણીયા કહિયે, તે ૧ સોપારીનાં જાડ, ૨ ખારેના જાડ ૩ ખાતુનાં જાડ ૪ મેળનાં જાડ ૫ તજનાં જાડ ૬ એજાવચીનાં જાડ, ૭ લચીમનાં જાડ ૮ તાડનાં જાડ, ૯ નમ્પાલનાં જાડ ૧ નાસિપેગીનાં જાડ એ આદિ વણીયાના ધણા બેઠ છે ૮

નવમે હસ્તિકાથ તે, આછી ભળિને હસ્તિકાથ કહિયે, ૧ મુળાની આછ ૨ મેચીની આછ ૩ તાંજાળની આછ ૪ સપાની આછ ૫ લુગીની આછ ૬ વચવાની આછ એ આદિ હસ્તિકાથના ધણા બેઠ છે ૯

દશમે ચૈયાધ તે ચોતીસ ભળિનાં ધાન્યને ચૈયાધિ કહિયે, તે પાન્યના બે બેઠ ૧ લાસા, ૨ કોળ, તેમાં લાસા તે ૧ ધણ ૨ જળ ૩ જુવાર ૪ જાબરી ૫ પ્રસિ ૬ વરી, જડી, બાવરો ૭ કાંચ ૧ ચિલ્લેખાંચિ, ૧૧ મેળ, ૧૨ મહામ એ આદિ લાસાના ધણા બેઠ છે બીજે કોળ તે ૧ મગ, ૨ મહ ૩ આદ, ૪ તુવેર ૫ અચર, ૬ વડાળા ૭ એળ ૮ ચણા ૯ લાંચ, ૧ કચી ૧૧ મસુર ૧૨ જળસી, એ આદિ રોખે કોળના ધણા બેઠ છે એ લાસા ને કોળ મળાને ૨૪ ભળિનાં પાન્ય તેને ચૈયાધિ કહિયે ૧૦

અગિયારમે જસવૃક્ષ તે, ૧ પોખળા ૨ કમલ પોખળ ૩ ધનિયાં ૪ સિંધા ૫ મેરાળ, ૬ કમળકાંઠી, એ આદિ જસવૃક્ષના ધણા બે ઈ ૧૧

બારમે કોસઘ તે ૧ નિશાદિની બચી, ૨ નિશાદિના ટેપ એ આદિ બમિ બેઠા જ્યા નિશને તેથ કોસઘના ધણા બે, છે ૧૨ એ બા બેઠ નવથા

પ્રત્યેક પાકામાં સખ્યાતા જીવ છે. અધવધગના અસખ્યાતા જીવ છે કુમળામાં, હિગતામાં, ચર્ક પડે તેમાં અનંત જીવ છે. પ્રત્યેક વનસ્પતિનો ૧૬ દશ બોલે કરીને શોભે, તે દશ બોલ-૧ મૂળ, ૨ કંદ, ૩ રોંધ, ૪ ત્વચા, ૫ શાખા, ૬ પ્રવાહા ૭ પત્ર, ૮ ફૂલ, ૯ કળા, ૧૦ બીજ, એ દશ બોલે કરીને શોભે એ પ્રત્યેક વનસ્પતિના બેદ કલ્યા.

બીજે સાધારણ વનસ્પતિના ભેદ.

કદમ્બની જાતિને સાધારણ વનસ્પતિ કહિયે, જે ૧ લસણ, ૨ કુગળી, ૩ આદુ, ૪ સૂંછુ, ૫ રતાણી, ૬ પેડાણુ, ૭ બટાટા, ૮ ચેક, ૯ સકગ્ગદ, ૧૦ મૂળાના કંદ, ૧૧ નીલી હળદર, ૧૨ નીલી ગળી, ૧૩ ગાજર, ૧૪ અકુગ, ૧૫ ખુરસાણી, ૧૬ કુવર, ૧૭ મોચ, ૧૮ અમૃતવેલ, ૧૯ થોહર, ૨૦ બીડ, ૨૧ અડધીના ગાડીયાં, ૨૨ ગગગ, એ આદિ કદમ્બના ઘણા ભેદ છે. તેને સાધારણ કહીએ કદમ્બ એક સોયની અથા ઉપર રહે, એટલામાં અસખ્યાતી ટ્રેણી છે અકેકી ટ્રેણીમાં અસખ્યાતા પ્રતગ છે અકેકા પ્રતગમાં અસખ્યાતા ગોળા છે, અકેકા ગોળામાં અસખ્યાતા શરીર છે અકેકા નરીગમાં અનંત અનંત જીવ છે, એ સાધારણ વનસ્પતિના ભેદ જાણવા એ વનસ્પતિકાયનો દયા પાળીએ, તો આ ભવ ને પરભવ નિરાધાધ પરમ સુખ પામીએ વનસ્પતિકાયનુ આયુષ્ય જઘન્ય અતર્મુહર્તનુ, ઉત્કૃષ્ટ દશ હજાર વર્ષનુ, તેમાં નિગોદનુ આયુષ્ય જઘન્ય અતર્મુહર્તનુ, ઉત્કૃષ્ટ અતર્મુહર્તનુ, ચવે ને ઉપજે વનસ્પતિકાયનુ સંચાના નાના પ્રકારનુ છે તેનુ કુળ ૨૮ લાખ કોડ જાણવુ ઇતિ વનસ્પતિકાયના ભેદ.

છઠ્ઠે ત્રસકાયના ભેદ.

ત્રસકાય તે, જે જીવ (ત્રસ એટલે હાલી ચાલી શકે) તડકેથી છાયે જાય ને છાયેથી તડકે જાય તેને ત્રસકાય કહિયે તેના ચાર ભેદ

૧ બેઇંદ્રિય, ૨ ત્રીઇંદ્રિય, ૩ ચૌઇંદ્રિય, ૪ પંચેન્દ્રિય.

બેઇંદ્રિયના ભેદ. બેઇંદ્રિય તે ૧ કાય, ૨ મુખ, એ બે ઇન્દ્રિય હોય, તેને બેઇંદ્રિય કહીએ તેના જીવ તે, ૧ શળ, ૨ કોડી, ૩ છીપ, ૪ જળો, ૫ કીડા ૬ ચોરા, ૭ વાળા, ૮ અળમીયા, ૯ કમ્મીયા, ૧૦ ચરમિયા, ૧૧ કાતગ, ૧૨ ચુડેલ, ૧૩ મેગ, ૧૪ એળ, ૧૫ વાતગ, ૧૬ લાલીયા, એ આદિ બેઇંદ્રિયના ઘણા ભેદ છે મેઇંદ્રિયનુ આયુષ્ય જઘન્ય અતર્મુહર્તનુ ઉત્કૃષ્ટ બીગ વર્ષનુ તેનુ કુળ માત્ર લાખ કોડ જાણવુ

૭ તમતમસપ્રભામા અંવકાન્માહિ અંધકાર છે

એ સાત નરકમા જે જે છે તે કહ્યું. હવે સાત નરકનું વર્ણન કહે છે

નરકનું વર્ણન.

પહેલી રત્નપ્રભા નરકનો પિંડ એક લાખ, તે એશી હજાર જોજનનો છે, તેમાંથી એક હજાર જોજનનું દળ નીચે મૂકીએ, એક હજારનું જોજનનું દળ ઉપર મૂકીએ, વચ્ચે એક લાખ ને અડોતર હજાર જોજનની પોલાણ છે તે મધ્યે ૧૩ પાથડા છે, ૧૨ આતરા છે તેમાં ત્રીશ લાખ નરકાવાસા છે, તેમાં અસંખ્યાતી કુલીયો છે, અસંખ્યાતા નારકી છે, તે નીચે ૪ બોલ છે ૧ વીશ હજાર જોજનનો ધનોદધિ છે, ૨ અસંખ્યાતા જોજનનો ધનવાય છે, ૩ અસંખ્યાતા જોજનનો તનુવાય છે, ૪ અસંખ્યાતા જોજનનો આકાશાસ્તિકાય છે ઇતિ પહેલી નરકનું વર્ણન.

બીજી શર્કરપ્રભા નરકનો પિંડ એક લાખ ને પત્રીશ હજાર જોજનનો છે, તેમાંથી એક હજાર જોજનનું દળ નીચે મૂકીએ એક હજાર જોજનનું દળ ઉપર મૂકીએ. વચ્ચે એક લાખ ને ત્રીશ હજાર જોજનની પોલાણ છે, તેમાં ૧૧ પાથડા છે ને ૧૦ આતરા છે તેમાં ૨૫ લાખ નરકાવાસા છે, તેમાં અસંખ્યાતી કુલીયો છે, અસંખ્યાતા નારકી છે, તે નીચે ચાર બોલ છે ૧ વીશ હજાર જોજનનો ધનોદધિ છે, ૨ અસંખ્યાતા જોજનનો ધનવાય છે, ૩ અસંખ્યાતા જોજનનો તનુવાય છે, ૪ અસંખ્યાતા જોજનનો આકાશાસ્તિકાય છે, એ ચાર બોલ છે ઇતિ બીજી નરકનું વર્ણન.

ત્રીજી વાલુકપ્રભા નરકનો પિંડ એક લાખ ને ૨૮ હજાર જોજનનો છે તેમાંથી એક હજાર જોજનનું દળ નીચે મૂકીએ, વચ્ચે એક લાખ ને ૨૬ હજાર જોજનની પોલાણ છે, તેમાં ૯ પાથડા ને ૮ આતરા છે, તેમાં ૧૫ લાખ નરકાવાસા છે અસંખ્યાતી કુલીયો છે, અસંખ્યાતા નારકી છે, તે નીચે ચાર બોલ છે ૧ વીશ હજાર જોજનનો ધનોદધિ છે, ૨ અસંખ્યાતા જોજનનો ધનવાય છે, ૩ અસંખ્યાતા જોજનનો તનુવાય છે ૪ અસંખ્યાતા જોજનનો આકાશાસ્તિકાય છે ઇતિ ત્રીજી નરકનું વર્ણન.

ચોથી પદ્મપ્રભા નરકનો પિંડ એક લાખ ને વીશ હજાર જોજનનો છે, તે મધ્યેથી અઠ્ઠા હજાર જોજનનું દળ નીચે મૂકીએ, એક હજાર જોજનનું દળ ઉપર મૂકીએ વચ્ચે એક લાખ ને અઠ્ઠાર હજાર જોજનની પોલાણ છે, તેમાં ૭ પાથડા ને ૬ આતરા છે દશ લાખ નરકાવાસા છે, અસંખ્યાતી

બીજે ત્રીઉદિયના લેહ. ત્રીઉદિય તે ૧ કાચ, ૨ મુખ, ૩ નાસિકા, ૪ નેત્ર, ૫ હાથ, ૬ પગ, ૭ કાન, ૮ હૃદય, ૯ કિરોર, ૧૦ કુદરત, ૧૧ મોહ, ૧૨ ભય, ૧૩ શુભ, ૧૪ મલે, ૧૫ અનુભવ, ૧૬ સ્વ, ૧૭ મનોરથ, ૧૮ આદિ ત્રીઉદિયના પદ્મા બેઠ છે. તેનું આયુષ્ય ૮૪૫૫ વર્ષનું છે. તેનું આયુષ્ય ૮૪૫૫ વર્ષનું છે. તેનું આયુષ્ય ૮૪૫૫ વર્ષનું છે.

ત્રીજે ચૌઉદિયના લેહ. ચૌઉદિય તે ૧ કાચ, ૨ મુખ, ૩ નાસિકા, ૪ નેત્ર, ૫ હાથ, ૬ પગ, ૭ કાન, ૮ હૃદય, ૯ કિરોર, ૧૦ કુદરત, ૧૧ મોહ, ૧૨ ભય, ૧૩ શુભ, ૧૪ મલે, ૧૫ અનુભવ, ૧૬ સ્વ, ૧૭ મનોરથ, ૧૮ આદિ ચૌઉદિયના પદ્મા બેઠ છે. તેનું આયુષ્ય ૮૪૫૫ વર્ષનું છે. તેનું આયુષ્ય ૮૪૫૫ વર્ષનું છે. તેનું આયુષ્ય ૮૪૫૫ વર્ષનું છે.

ચોથે પચ્ચઉદિયના લેહ. પચ્ચઉદિય તે ૧ કાચ, ૨ મુખ, ૩ નાસિકા, ૪ નેત્ર, ૫ હાથ, ૬ પગ, ૭ કાન, ૮ હૃદય, ૯ કિરોર, ૧૦ કુદરત, ૧૧ મોહ, ૧૨ ભય, ૧૩ શુભ, ૧૪ મલે, ૧૫ અનુભવ, ૧૬ સ્વ, ૧૭ મનોરથ, ૧૮ આદિ પચ્ચઉદિયના પદ્મા બેઠ છે. તેનું આયુષ્ય ૮૪૫૫ વર્ષનું છે. તેનું આયુષ્ય ૮૪૫૫ વર્ષનું છે. તેનું આયુષ્ય ૮૪૫૫ વર્ષનું છે.

પ્રથમ નારદીના લેહ. નારદીના આત્મા બેઠ તે આત્મા નારદી.

આત્મા નારદીના નામ. ૧ કાચ, ૨ પદ, ૩ કિરોર, ૪ અનુભવ, ૫ નેત્ર, ૬ મોહ, ૭ શુભ, ૮ કાન, ૯ આત્મા નારદીના નામ.

આત્મા નારદીના ચોર. ૧ નારદી, ૨ શુભ, ૩ કાન, ૪ અનુભવ, ૫ નેત્ર, ૬ મોહ, ૭ શુભ, ૮ કાન, ૯ આત્મા નારદીના ચોર.

એ આત્મા નારદીના ચોર કુલ નિષ્કામી છે તે કુલ કુલ કુલ છે તે.

- ૧ સુખાચારી સુખાચારી છે
- ૨ સુખાચારી સુખાચારી છે
- ૩ સુખાચારી સુખાચારી છે
- ૪ સુખાચારી સુખાચારી છે
- ૫ સુખાચારી સુખાચારી છે
- ૬ સુખાચારી સુખાચારી છે

૭ તમતમસપ્રભામા અવદાન્માંહિ અધકાર છે

, એ સાત નરકમા જે જે છે તે કહ્યું. હવે સાત નરકનું વર્ણન કહે છે

નરકનું વર્ણન.

પહેલી રત્નપ્રભા નરકનો પિંડ એક લાખ, ને ઝાંશી હજાર જોજનનો છે, તેમાંથી એક હજાર જોજનનું દળ નીચે મૂકીએ, એક હજારનું જોજનનું દળ ઉપર મૂકીએ, વચ્ચે એક લાખ ને અડોતેર હજાર જોજનની પોલાણ છે તે મધ્યે ૧૩ પાથડા છે, ૧૨ આતરા છે તેમાં ત્રીશ લાખ નગ્દાવાસા છે, તેમાં અસખ્યાતી કુબીઓ છે, અસખ્યાતા નારકી છે, તે નીચે ૪ બોલ છે ૧ વીશ હજાર જોજનનો ધનોદધિ છે, ૨ અસખ્યાતા જોજનનો ધનવાય છે, ૩ અસખ્યાતા જોજનનો તનુવાય છે, ૪ અસખ્યાતા જોજનનો આકાશાસ્તિકાય છે ઇતિ પહેલી નરકનું વર્ણન.

બીજી શર્કરપ્રભા નરકનો પિંડ એક લાખ ને બત્રીશ હજાર જોજનનો છે, તેમાંથી એક હજાર જોજનનું દળ નીચે મૂકીએ એક હજાર જોજનનું દળ ઉપર મૂકીએ, વચ્ચે એક લાખ ને ત્રીશ હજાર જોજનની પોલાણ છે, તેમાં ૧૧ પાથડા છે ને ૧૦ આતરા છે તેમાં ૨૫ લાખ નગ્દાવાસા છે, તેમાં અમખ્યાતી કુબીઓ છે, અસખ્યાતા નારકી છે, તે નીચે ચાર બોલ છે ૧ વીશ હજાર જોજનનો ધનોદધિ છે, ૨ અસખ્યાતા જોજનનો ધનવાય છે, ૩ અમખ્યાતા જોજનનો તનુવાય છે, ૪ અસખ્યાતા જોજનનો આકાશાસ્તિકાય છે, એ ચાર બોલ છે ઇતિ બીજી નરકનું વર્ણન.

ત્રીજી વાલુકપ્રભા નરકનો પિંડ એક લાખ ને ૨૮ હજાર જોજનનો છે તેમાંથી એક હજાર જોજનનું દળ નીચે મૂકીએ, વચ્ચે એક લાખ ને ૨૬ હજાર જોજનની પોલાણ છે, તેમાં ૯ પાથડા ને ૮ આતરા છે, તેમાં ૧૫ લાખ નગ્દાવાસા છે અમખ્યાતી કુબીઓ છે, અમખ્યાતા નારકી છે, તે નીચે ચાર બોલ છે ૧ વીશ હજાર જોજનનો ધનોદધિ છે, ૨ અસખ્યાતા જોજનનો ધનવાય છે, ૩ અસખ્યાતા જોજનનો તનુવાય છે ૪ અસખ્યાતા જોજનનો આકાશાસ્તિકાય છે ઇતિ ત્રીજી નરકનું વર્ણન.

ચોથી પદ્મપ્રભા નરકનો પિંડ એક લાખ ને ત્રીશ હજાર જોજનનો છે, તે મધ્યેથી ચાર હજાર જોજનનું દળ નીચે મૂકીએ, એક હજાર જોજનનું દળ ઉપર મૂકીએ વચ્ચે એક લાખ ને અઠાર હજાર જોજનની પોલાણ છે, તેમાં ૭ પાથડા ને ૬ આતરા છે દશ લાખ નગ્દાવાસા છે, અમખ્યાતી

કુબીરો છે અસખ્યાતા નારણી છે તે નીચે ચાર બોલ છે. ૧ પીઠ હળર
જોજનનો ધનેદારિ છે, ૨ અસખ્યાતા જોજનનો પનવાય છે, ૩ અસખ્યાતા
જોજનનો તનુવાય છે ૪ અસખ્યાતા જોજનનો આકાશસ્થિતિય છે એ ચાર
બોલ છે ઇતિ થીથી નરકનું વર્ણન

પાશ્વરી ધૂસપ્રભા નરકનો પિંડ એક લાખ ને અઢાર હળર
જોજનનો છે. તેમાંથી એક હળર જોજનનું છે છપ્પર મુઠિયે, વચ્ચે એક લાખ
ને સોળ હ નર જોજનની પોલાર છે, તેમાં ૫ પાશ્વર ને ૪ આંતર છે, મધ્ય
લાખ નગવાસા છે અસખ્યાતી કુબીરો છે અસખ્યાતા નારણી છે, તે નીચે
ચાર બોલ છે ૧ પીઠ હળર જોજનનો ધનેદારિ છે ૨ અસખ્યાતા જોજનનો
પનવાય છે ૩ અસખ્યાતા જોજનનો તનુવાય છે, ૪ અસખ્યાતા જોજનનો
આકાશસ્થિતિય છે એ ચાર બોલ છે ઇતિ પાશ્વરી નરકનું વર્ણન

છૂડી તમસપ્રભા નરકનો પિંડ એક લાખ ને સોળ હ નર જોજનનો છે
તેમાંથી અંધ દળ જોજનનું છે નીચે મુઠિયે, એક હળર જોજનનું છે છપ્પર
મુઠિયે, વચ્ચે એક લાખ ને ચૌદ હળર જોજનની પોલાર છે તેમાં ૩ પાશ્વર ને ૨
આંતર છે ૬૬૬૪૫ નગવાસા છે તેમાં અસખ્યાતી કુબીરો છે અસખ્યાતા
નારણી છે તે નીચે ચાર બોલ છે ૧ પીઠ હ નર જોજનનો ધનેદારિ છે ૨
અસખ્યાતા જોજ નો પનવાય છે, ૩ અસખ્યાતા જોજનનો તનુવાય છે ૪
અસખ્યાતા જોજનનો આકાશસ્થિતિય છે એ ચાર બોલ છે ઇતિ
છૂડી નરકનું વર્ણન

સાતમી તમસપ્રભા નરકનો પિંડ એક લાખ ને આઠ
હ નર જોજનનો છે ત્યાંથી સાદીશવન હળર જોજનનું છે નીચે મુઠિયે
સાદીશવન ૬ નર જોજનનું છે છપ્પર મુઠિયે વચ્ચે મધ્ય હળર જોજનની
પોલાર છે તેમાં એક પાશ્વર છે આંતર નથી તેમાં પાંચ નરકવાસા છે
તેમાં નામ ૧ કાલ, ૨ મહાકાલ, ૩ શંકર ૪ અદ્યાર ૫ અર્ધનશ્ચય એ પાંચ
ન કાલાયા છે અસખ્યાતી કુબીરો છે, અસખ્યાતા નારણી છે તે નીચે ચાર
બોલ છે ૧ પીઠ હ નર જોજ નો ધનેદારિ છે ૨ અસખ્યાતા જોજનનો
પનવાય છે ૩ અસખ્યાતા જોજનનો તનુવાય છે ૪ અસખ્યાતા જોજનનો
આકાશસ્થિતિય છે એ નીચે ચાર જોજન નીચે ત્યારે અશોક અરે
ઇતિ સાતમી નરકનું વર્ણન

નારણીની રિષ્ટિ, જ્યેષ્ઠ દળર વાની છે કુદ મધ્ય સામગોપમની.
તેનું છે પાંચ લાખ હેઠ નળનું ઇતિ નરકનો વિસ્તાર સંપૂર્ણ

ખીજે તિર્યચના વિસ્તાર.

તિર્યચના પાંચ ભેદ. ૧ જળચળ, ૨ સ્થળચળ, ૩ ઉરપરિસર્પ, ૪ ભુજપરિસર્પ, ૫ ખેચર, એ પાંચ ભેદ. અકેકાના બખ્ખે ભેદ તે, ૧ સમઘિમ, ૨ ગર્ભજ, એ ભેદ.

પ્રથમ જળચળના ભેદ, જે જળમા ચાલે તેને જળચળ કહિયે. તે જીવ, ૧ મચ્છ, ૨ કચ્છ, ૩ મગરમચ્છ, ૪ કાચળા, ૫ ગ્રાહ, ૬ દેડકા, ૭ સુસુમાલ, ઇત્યાદિક જળચળના ધણા ભેદ છે. તેનું કુળ સાડાખાર લાખ કોડ જણવું.

ખીજે સ્થળચળના ભેદ, સ્થળ ઉપર ચાલે તેને સ્થળચળ કહિયે. તે સ્થળચરના ચાઁ ભેદ ૧ ખુર, ૨ બે ખુર, ૩ ગડીપદ, ૪ શ્વાનપદ, તેમા એક ખુર તે જેના મગે એક ખરી હોય તે જીવ, ૧ ઘોડા, ૨ ગધેડાં, ૩ ખચ્ચા ગધેડા, ઇત્યાદિક એક ખુરના ધણા ભેદ છે, ૧

બે ખુર. તે જેના પગે બે ખરી હોય તે, તેના જીવ, ૧ ગાય, ૨ ભેંસ, ૩ બળદ, ૪ બકરા, ૫ હજારા, ૬ ગેઝ ૭ મસલા, ઇત્યાદિક બે ખુરના ધણા ભેદ છે ૨

ગડીપદ તે જેના પગ ગોળ હોય તે જીવ ૧ હાથી, ૨ ગેડા, ઇત્યાદિક ગડીપદના ધણા ભેદ છે. ૩,

શ્વાનપદ તે જેના પગ નોરવાળા હોય તે જીવ, ૧ વાવ, ૨ સિંહ, ૩ ચિત્તા, ૪ દીપકા, ૫ કુતરા ૬ બિલાડી, ૭ લાલી, ૮ શિયાળ, ૯ જરખ ૧૦ મીંછ, ૧૧ વાહરા, ઇત્યાદિક શ્વાનપદના ધણા ભેદ છે એ સ્થળચરના ભેદ સંપૂર્ણ. તેનું કુળદશ લાખ કોડ જણવું.

ત્રીજે ઉરપરિસર્પના ભેદ. ઉરપરિસર્પ તે હૈયાબર ચાલે તે (સર્પની જાત) ને ઉરપરિસર્પ કહિયે તેના ૪ ભેદ. ૧ અહિ, ૨ અન્ગગ, ૩ આશાલિયો, ૪ મહુરગ, એ ચાઁ

પ્રથમ અહિ. તે પાયવર્ણ સર્પ ૧ કાળો, નીલો, ૩ રાતો. ૪ પીળો, ૫ ઘોળો

ખીજે અન્ગગર તે મનુષ્યને ગળા જાય તે

ત્રીજે આશાલિયો તે બે ધડીમા ૪૮ ગાઉ લાંબો ચાય, ચક્રવર્તીની ગજધાની તલે, અથવા નગની ખાળ હેડે ઉપજે તેને ભ્રમ નામા દાહ ચાય, તે ૪૮ ગાઉની માટી ગળા જાય, તેટલામા ફેવો પાડે તેને આશાલિયો કહિયે

શાથે મહુરગ તે એક હજાર જોજનનો ભાગી સર્પ જાદી દ્વીપ બહાર
રહે તેને મહુરગ કહિયે.

ઉરપરિસર્પી કુળ છઠ સાખ કોડ જાણુ પતિ ઉરપરિસર્પીના સેક
સપુષ્ક.

શાથે ભુજપરિસર્પીના સેક જે ભુજએ કરી ચામે તેને ભુજપરિસર્પી
કહિયે. તે છવ ૧ કોળ ૨ નોળ, ૩ ઉંચ, ૪ ખિસકોળી ૫ જાણસી, ૬
ચરાળી ૭ કાજડી ૮ ચદન ધો ૯ પાટલા ધો ઈત્યાદિક ભુજપરિસર્પીના
પણા મેક છે તેનું કુળ નવ સાખ કોડ જાણુ.

પાશ્વરિ જેઠર જે છવ જાકાસે ચામે તેને જેઠર કહિયે. તે જેઠરા
૪ વેદ, ૧ ચર્મ પંખી ૨ ગેમ પંખી ૩ સમુદ્ર પંખી, ૪ વીતત પંખી

૧ ચર્મ પંખી તે ચામકા સરખી પાંખ હોય તે તેવા છવ ૧
વાજેસે ૨ ચામાચીકિયાં (કાનકદીયા) ઈત્યાદિક ચર્મ પંખીનાં પણા મેક છે

૨ ગેમ પંખી તે સુવાળી પાંખનાં પંખી હોય તેને ગેમ પંખી
કહિયે. તે છવ, ૧ મેર, ૨ કજુતર, ૩ ચકર્ણ ૪ કાચા ૫ કાગર, ૬ મેલા,
૭ પોપટ, ૮ સમગી, ૯ જાગલી, ૧ કોચલ ૧૧ રેલ ૨૧ ટકરા ૧૩
હોલા ૧૪ રૂડ, ૧૫ તેતર, ૧૬ જાજ ઈત્યાદિક ગેમ પંખીનાં પણા મેક છે.
એ એ પંખી જાણીપતી જાણ છે અને જાદાર પણ છે

૩ સમુદ્ર પંખી તે કાળજાની પેઠે જેની પાંખ બીડેલી રહે તેવા છવ

૪ વીતત પંખી તે જેની પાંખ પહોળી જ રહે, તેવા પંખી એ એ
પંખી જાદી દ્વીપ બહાર છે તેનું કુળ બાર સાખ કોડ જાણુ મર્મજ
તિર્થચતી રિધતિ જ્યન્ય જાનમહર્તાની, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પત્થોપમની સમૃદ્ધિ
તિર્થચતી રિધતિ જ્યન્ય જાનમહર્તાની, ઉત્કૃષ્ટ પૂવ કોળી વિસ્તાર કામી
જ્યન્ય પતિ તિર્થચતી સેક સપુષ્ક

ત્રીજો મનુષ્યના સેક.

મનુષ્યના સેક. ૧ અર્ધજ ૨ સમૃદ્ધિમ.

વર્જનના ત્રણ મેક ૧ પન્નર કર્મ જામિના મનુષ્ય, ૨ ત્રીસ જાકમ
જામિના મનુષ્ય, ૩ છાંવન જાતરદીપના મનુષ્ય.

૧ પન્નર કર્મજામિના મનુષ્ય પન્નર કમ જામિના હિતમા છે તે
પન્નર કર્મજામિનાં સેક ક્યાં ૧ એક સાખ જોજનનો જાદીપ છે તેમાં ૧ જાત

૧ ઐશ્વત ૧ મહાવિદેહ, એ ત્રણ ક્ષેત્ર છે, તેને ક્રતો ગે લાખ જોજનનો લવણ સ્પર્શ છે, તેને ક્રતો ગા- લાખ જોજનનો ધાતકી ખડ છે, તેમા ૨ ભરત, ૨ ઐશ્વત, ૨ મહાવિદેહ, એ છ ક્ષેત્ર છે, તેને ક્રતો આઠ લાખ જોજનનો કાળોર્ચ છે, તેને ક્રતો આઠ લાખ જોજનનો અર્ધ પુષ્કર છે, તેમા ૨ ભરત ૨ ઐશ્વત, ૨ મહાવિદેહ એ છ ક્ષેત્ર છે; એ પદ્મ ક્ષેત્ર થયા તેમા ખેતી છે, વાડી છે, વિવાહ છે, મોક્ષમાર્ગનું સાધન છે તેને પન્નર કર્મભૂમિ કહિયે. ૧.

૨ ત્રીશ અકર્મભૂમિનાં મનુષ્ય, ત્રીશ અકર્મભૂમિનાં ક્ષેત્રમાં છે તે. એક લાખ જોજનના જમુદ્રીપ છે તેમા ૧ હેમવય, ૧ હિરણ્યવય, ૧ હાન્વાસ, ૧ અમ્બાસ ૧ દેવકુર, ૧ ઉત્તરકુર, એ છ ક્ષેત્ર જમુદ્રીપમા છે તેને ક્રતો ગાઠ લાખ જોજનનો ધાતકી ખડ છે, તેમા ૨ હેમવય, ૨ હિરણ્યવય ૨ હગ્નિાસ, ૨ અમ્બાસ ૨ દેવકુર, ૨ ઉત્તરકુર, એમ આઠ ક્ષેત્ર છે તેને ક્રતો આઠ લાખ જોજનનો અર્ધ પુષ્કર છે, તેમા ૨ હેમવય, ૨ હિરણ્યવય, ૨ હગ્નિાસ, ૨ અમ્બાસ, ૨ દેવકુર, એમ ગાઠ ક્ષેત્ર છે, એ પ્રમાણે ત્રીશ ક્ષેત્ર થયાં. તેમા ખેતી નથી, વાડી નથી, વિવાહ નથી, મોક્ષમાર્ગનું સાધન નથી તેને ત્રીશ અકર્મભૂમિ કહિયે.

૩ છપ્પન અતરદ્રીપના મનુષ્ય છપ્પન અતરદ્રીપમાં છે તે છપ્પન અતરદ્રીપ ક્યાં છે? નીચે પાણી ઉપર દ્રીપ (ખેટ) છે તેમા મનુષ્ય નહે છે તેવા દ્રીપ છપ્પન છે જમુદ્રીપના ભરતક્ષેત્રની મર્યાદાનો કરણહાર ક્ષુલ્લક (ચુલ) હિમવત નામે પર્વત છે પશ્ચિમ મુવર્ણમય છે, સો જોજનનો ઉચ્ચો, પચીશ જોજનનો જમીનમાં ઉડો એક હાન્વ ગાવન જોજન ને આઠ કળાનો પહોળો છે, એ ૧૧ ગાહ ૫૩૫૦ જોજન ને ૧૫ કળાની છે એની છત્ત્રા ૨૪૬૩૨ જોજન, પોણી કળાનો છે, એ ૧૧ ધનુાય પીઠકા ૨૫૨૩૦ જોજન ને ૪ કળાની છે, તેને પૂર્વ પશ્ચિમને છડ બળમે દાઢા નીડળેલ છે, એકકા દાઢા ચોનગીસે જોજન ઝાઝેરી લાખી છે, એકકા દાઢા ઉપર સાત સાત અતરદ્રીપ છે તે કટલે છ? જગતીયી દાટા ઉપર ૩૦૦ જોજન જમ્મએ ત્યાગે ત્રણમે જોજનનો લાખો ને પહોળો પહુવા અતરદ્રીપ આવે, ૧ ત્યાથી ચાગમે જોજન જમ્મએ ત્યાગ ચાગમા જોજનનો લાખો ને પહોળો ખીજે અતરદ્રીપ આવે, ૨ ત્યાથી પાચમે જોજન જમ્મએ ત્યાગે પાચમા જોજ નો લાખો ને પહોળો ત્રીજે અતરદ્રીપ આવે, ૩ ત્યાથી છમે જોજન જમ્મએ ત્યાગે છસો જોજનનો લાખો ને પહોળો ચોથો અતરદ્રીપ આવે, ૪ ત્યાથી સાતમે જોજન જમ્મએ ત્યારે સાતમે જોજનનો લાખો ને પહોળો પાચમે અતરદ્રીપ આવે, ૫ ત્યાથી આઠમે જોજન જમ્મએ ત્યારે આઠમે

શાષ મહુદગ તે એક હનર જોજનનો લગિ સર્પ જાડી દ્રીપ બહાર
રહે તેને મહુદગ કહિયે.

ઉરપરિસર્પનું કુળ લઠ લાખ કીડ નાણુ ધતિ ઉરપરિસર્પના ભેદ
સંપૂર્ણ

શાષ લુળપરિસર્પના ભેદ. જે લુળએ કરી આમે તેને લુળપરિસર્પ
કહિયે. તે છવ. ૧ ઠાજ ૨ નોળ, ૩ ઉત્ત, ૪ ખિસડોલી ૫ જાલસુદી, ૬
મરોળી, ૭ કાપડો ૮ ચલન ધો ૯ પાટલા ધો ખિયાદિક લુળપરિસર્પના
પણા ભેદ છે તેનું કુળ નવ લાખ કીડ નાણુ

પાયમે ખેચર જે છવ જાકણે આમે તેને ખેચર કહિયે. તે ખેચરના
૪ ભેદ. ૧ ચર્મ પખી, ૨ ગમ પખી ૩ સમુદગ પખી, ૪ વીતત પખી

૧ ચર્મ પખી તે આમકા સરખી પાંખ હોય તે તેવા છવ. ૧
વાગેશ ૨ આમાગીડિયા (કાનકડીયા) ખિયાદિક ચમ પખીના પણા ભેદ છે

૨ ચોમ પખી. તે મુલાળી પાંખનાં પખી હોય તેને ચોમ પખી
કહિયે. તે છવ. ૧ મોગ ૨ કજુતર, ૩ ચકલાં ૪ કાચાં ૫ કાગર ૬ મેના
૭ પોપદ, ૮ સમજી, ૯ નગલાં, ૧ કોમલ ૧૧ દેશ ૨૧ સરરા ૧૩
વાયા ૧૪ ચા, ૧૫ તોર, ૧૬ ખા, ૧૭ દિવાદિ ચમ પખીના પણા ભેદ છે.
એ એ પખી જાડીકીખી જાડ છે અને બહાર પણ છે

૩ સમુદગ પખી તે કામજાની પોં જેની પાંખ જીડેલી રહે તેવા છવ.

૪ વીતત પખી તે જેની પાંખ પડેલાં જ રહે તેવાં પખી એ એ
પખી જાડી દ્રીપ બહાર છે તેનું કુળ બાર લાખ કીડ નાણુ મનજ
તિર્ચયની યિતિ જાન્ય જાનમ્હર્તની, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પર્વોપજની સમ્પ્રદિમ
તિર્ચયની યિતિ જાન્ય જાનમ્હર્તની, ઉત્કૃષ્ટ પૂર્વ કામની વિસ્તાર ૧૩૩૫
નજરેલ ધતિ તિર્ચયના ભેદ સંપૂર્ણ

નીચે મનુષ્યના ભેદ

મનુષ્યના ભેદ ૧ ગર્ભજ ૨ સમ્પ્રદિમ.

મનુષ્યના ત્રણ ભેદ ૧ પન્નર કર્મ ભૂમિના મનુષ્ય, ૨ ત્રીસ જાકર્મ
ભૂમિના મનુષ્ય ૩ ૭૫૧ અતરદીપના મનુષ્ય.

૧ પન્નર કર્મભૂમિના મનુષ્ય પન્નર કર્મ ભૂમિના હિંત્રમા છે તે.
૫૫૧ કર્મભૂમિના છે ૩૫૧ ભેદ સાખ જોજનનો જાડીપ છે તેમાં ૧ જરત.

૧ ઐરવત ૧ મહાવિદેહ, એ ત્રણ ક્ષેત્ર છે, તેને ફરતો બે લાખ જોજનનો લવણ સ્પર્શ છે, તેને ફરતો ચા- લાખ જોજનનો ધાતકી ખડ છે, તેમા ૨ ભરત, ૨ ઐરાવત, ૨ મહાવિદેહ, એ ૭ ક્ષેત્ર છે, તેને ફરતો આઠ લાખ જોજનનો કાળો-૧ છે, તેને ફરતો આઠ લાખ જોજનનો અર્ધ પુષ્કર છે, તેમા ૨ ભરત ૨ ઐરાવત, ૨ મહાવિદેહ એ છ ક્ષેત્ર છે; એ ૫૮ ક્ષેત્ર થયા તેમા ખેતી છે, વાડી છે, વિવાહ છે, મોક્ષમાર્ગનું સાધન છે તેને પંતર અર્ધભૂમિ કહિયે. ૧.

૨ ત્રીશ અર્ધભૂમિનાં મનુષ્ય, ત્રીશ અર્ધભૂમિનાં ક્ષેત્રમાં છે તે. એક લાખ જોજનના જમુદ્રીપ છે તેમા ૧ હેમવય ૧ હિરણ્યવય, ૧ હગ્વાસ, ૧ ગમકવાસ ૧ દેવકુડ, ૧ ઉત્તરકુડ, એ છ ક્ષેત્ર જમુદ્રીપમા છે તેને ફરતો ચા- લાખ જોજનનો ધાતકી ખડ છે, તેમા ૨ હેમવય, ૨ હિરણ્યવય ૨ હગ્વાસ, ૨ ગમકવાસ ૨ દેવકુડ, ૨ ઉત્તરકુડ, એમ આઠ ક્ષેત્ર છે તેને ફરતો આઠ લાખ જોજનનો અર્ધ પુષ્કર છે, તેમા ૨ હેમવય, ૨ હિરણ્યવય, ૨ હગ્વાસ, ૨ ગમકવાસ, ૨ દેવકુડ, એમ આઠ ક્ષેત્ર છે, એ પ્રમાણે ત્રીશ ક્ષેત્ર થયાં. તેમા ખેતી નથી, વાડી નથી, વિવાહ નથી મોક્ષમાર્ગનું સાધન નથી તેને ત્રીશ અર્ધભૂમિ કહિયે.

૩ છપ્પન અતરદ્વીપના મનુષ્ય છપ્પન અતરદ્વીપમાં છે તે છપ્પન અતરદ્વીપ ક્યાં છે? નીચે પાણી ઉપર દ્વીપ (ખેટ) છે તેમા મનુષ્ય નહે છે તેવા દ્વીપ છપ્પન છે જમુદ્વીપના ભરતક્ષેત્રની મર્યાદાનો કરણહાર ક્ષુદ્રક (ચુપ) હિમવત નામે પર્વત છે પાળો સુવર્ણમય છે, સો જોજનનો ઉચો, પચીશ જોજનનો જમીનમાં ઉડો એક હગ્ગર પાવન જોજન ને બાર કળાનો પહોળો છે, એ ૧૧ બાહ ૫૩૫૦ જોજન ને ૧૫ કળાની છે એની છબ્હા ૨૪૬૩૨ જોજન, પાણી કળાનો છે, એ ૧૧ ધનુષ્ય પીઠકા ૨૫૨૩૦ જોજન ને ૪ કળાની છે, તેને ૫૧ પશ્ચિમને છેડે બજમે દાઢા નીડળેલ છે, એકેડા દાઢા ચોગરીસે જોજન ઝાઝેરી લાખી છે, એકેડા દાઢા ઉપર સાત સાત અતરદ્વીપ છે તે કટલે છ? જગતીયા દાઢા ઉપર ૩૦૦ જોજન જમ્મએ ત્યારે ત્રણસો જોજનનો લાખો ને પહોળો પહોળો અતરદ્વીપ આવે, ૧ ત્યાથી ચારસે જોજન જમ્મએ ત્યારે ચારસા જોજનનો લાખો ને પહોળો બીજો અતરદ્વીપ આવે, ૨ ત્યાથી પાચમે જોજન જમ્મએ ત્યારે પાચસો જોજનનો લાખો ને પહોળો ત્રીજો અતરદ્વીપ આવે, ૩ ત્યાથી છમે જોજન જમ્મએ ત્યારે છસો જોજનનો લાખો ને પહોળો ચોથો અતરદ્વીપ આવે, ૪ ત્યાથી સાતમે જોજન જમ્મએ ત્યારે સાતસો જોજનનો લાખો ને પહોળો પાચમે અતરદ્વીપ આવે, ૫ ત્યાથી આઠમે જોજન જમ્મએ ત્યારે આઠસો

નેજનને લગિ ને પહેલાં જીએ અતરફીય આવે, ૧ ત્યાંથી નક્કો નેજન
જાએ તારે નક્કો નેજનનો લાગા ને પહેલાં સાતસો અતરફીય આવે, ૭
એમ એક દાદા ઉપર સાત સાત અતરફીય છે તેને આરવણા કરતાં અમુલીય
અતરફીય હુલક ઢિમવત પર્વતના જે હોયની આર દાદા ઉપર છે તેમ એરવત
હેત્રો મર્મતાને કરવુદાર સિખરી નામે પવત છે તે હુલક ઢિમવત પવત
સરખે છે, તે સિખરી પર્વતના પૂર્વ પશ્ચિમને છેડે અમુલીય અતરફીય છે એમ
જે પર્વતના છેડે હોયના અતરફીય જાણવા છતિ ગર્વજી મનુષ્યના બેદ.

સમૂર્જિમ મનુષ્યના બેદ.

મનુષ્ય સમૂર્જિમ તે મનુષ્યના ૧ ૧ હોયમાં ૧૪ સ્થાનકમાં ઉપર છે
તે ૧૪ સ્થાનકમાં નામ.

૧ હિય્યાસુ તે, વહી નીત (વિદ્યા) માં

૨ પાવલેસુ તે, લથુ નીત (વેળા) માં.

૩ એલેસુ તે, જળખામાં.

૪ સધાલેસુ તે નાકના પ્રભેમમાં

૫ વલેસુ તે, વમનમાં.

૬ પિલેસુ તે, પિત્તમાં.

૭ પુષ્કલેસુ તે, પશમાં,

૮ સોલ્લેસુ તે, શિખરમાં

૯ મુકેસુ તે, વીરમાં.

૧૦ મુકપેઅય પલિસાદીસુ તે મુકારેલ વીરનાં પુષ્કલ કરી બિના
ચાવ તેમાં

૧૧ વિવલ જીવ હોતરેસુ તે, મનુષ્યના જીવક હોતરમાં.

૧૨ હાથા પુલિસ સલેસેસુ તે, સ્ત્રી પુષ્પના સલેમમાં

૧૩ નમરની પમલેસુ તે નમરની ખાજ પ્રમુખમાં.

૧૪ સખ અમુલકલેસુ તે, સર્વ મનુષ્ય સખથી અમુલિ સ્થાનકમાં એ
મોર સ્થાનકમાં છે ઉપર ૧ મર્મજી મનુષ્યની સ્થિતિ જ્યન અતમુદર્શની ઉપર
જન પમોપમની ૨ મર્મજીમ મનુષ્યની સ્થિતિ જ્યન અતમુદર્શની ઉપર
જન અતમુદર્શની મનુષ્યનું કળનાર લાખ કોડ જાણુ છતિ મનુષ્યના બેદ

આથે દેવના ભેદ.

દેવના આઠ ભેદ, ૧ ભવનપતિ, ૨ વાણવ્યંતર, ૩ જ્યોતિષી, ૪ ગૈમાનિક
પ્રથમ ભવનપતિના ભેદ. ભવનપતિના ૨૫ ભેદ ૧ દશ અસુર કુમારાનિ,
૨ પદર પરમાધર્મી, એવ ૨૫

૧ દશ અસુર કુમારાદિકનાં નામ ૧ અસુર કુમાર, ૨ નાગ કુમાર,
૩ સુવર્ણ કુમાર, ૪ વિષ્ણુ કુમાર, ૫ અગ્નિ કુમાર, ૬ દ્વાપ કુમાર, ૭ ઉર્ધ્ધ
કુમાર, ૮ દિશા કુમાર, ૯ પવન કુમાર, ૧૦ ન્ધનિક કુમાર

૨ પદર પરમાધર્મીનાં નામ. ૧ આત્ર, ૨ આત્રરસ, ૩ શામ, ૪
સમલ, ૫ ઝર, ૬ મહાઝર ૭ કાલ, ૮ મહાકાલ, ૯ અસિપત્ર, ૧૦ ધનુષ્ય, ૧૧
ક્રા, ૧૨ વાહુ, ૧૩ વેતગણી, ૧૪ અગરવર, ૧૫ મહાધીપ એવ ૫૨

એવ કુલ પચીસ જાતિના ભવનપતિ કયા ગહે છે? પહેલી નગરે એક લાખ
તે અઠોતેર હજાર જોજનની પોલાણ છે, તે મધ્યે બાર અતરો છે, તેમાના વચલા
દશ અંતરેમા ભવનપતિને ગહેવાના ભવન છે

બીજે વાણવ્યતરના ભેદ. વાણવ્યતરના ૨૬ ભેદ ૧ સોળ જાતિના
દેવ, ૨ દશ જાતિના જૃભિકા, એવ ૨૬

૧ સોળ જાતિના વ્યંતર દેવ તે, ૧ પિથાય, ૨ ભૂત, ૩ યક્ષ, ૪
ગક્ષસ, ૫ કિન્નર ૬ કિપુરુષ ૭ મહોરગ, ૮ ગધર્વ, ૯ આશુપત્રી, ૧૦ પાણુપન્ની,
૧૧ ધસીરાષ્ટ્ર, ૧૨ બૂયવાય, ૧૩ કદીય ૧૪ મહાકદીય ૧૫ કાહડ, ૧૬
પયગદેવ, એવ સોળ જાતના વ્યંતરદેવ

૨ દશ જાતિના જૃભિકા તે ૧ આણુ જૃભિકા. ૨ પાણુ જૃભિકા,
૩ લયન જૃભિકા, ૪ શયન જૃભિકા, ૫ વસ્ત્ર જૃભિકા ૬ કૂલ જૃભિકા, ૭
ફલ જૃભિકા. ૮ બીય જૃભિકા, ૯ વિષ્ણુ જૃભિકા ૧૦ અવ્યત જૃભિકા
એવ દશ જાતિના જૃભિકા એ ૨૬ જાતિના વાણવ્યતર કયા ગહે છે? પૃથ્વીનુ
જા એક હજાર જોજનનુ છે તે મધ્યેથી સો જોજનનુ જા ઉપર મૂકીએ, વચ્ચે
આઠસે જોજનની પોલાણ છે તે મધ્યે સોળ જાતિના વ્યતરના નગર છે તે નગર
નાના ભરતક્ષેત્ર જેવડા છે, તેથી મોટા મહાવિદેહ ક્ષેત્ર જેવડા છે, તેથી મોટા
જલુદીપ જેવડા છે, તે વ્યતરના નગર જાણવા તે જે દશ જાતિના જૃભિકા દેવ
છે તે, પૃથ્વીનુ સો જોજનનુ જા ઉપરનુ છે, તેમા દશ જોજન નીચે મૂકીએ
દશ જોજન ઉપર મૂકીએ વચ્ચે એસી જોજનની પોલાણ છે તેમા ગહે છે. તે

જુલિયા સુધ્યા વેળાએ મધ્ય રાત્રિએ, સવારે, બપોરે, જાન્યુ અસ્ત કરતા ફરે
 છે (જે હસ્ત હોય તે હસ્ત ત્રેણે, રમુ હોય તે રમુ સ્થેળે જેમ કહે છે.)
 મારે તે વખતે જેમ તેમ ન બોલવું પહાડ પર્વત, ઝાડ છંપર તથા ઝાડ નીચે
 એ જાદુ પ્રભુ સારી મનને ગમે તેવી જગ્યાએ વાજુઅતર દેવો આવે છે તથા
 વસે છે

ત્રીજો જ્યોતિષીના લોક જ્યોતિષીના ૧ ભેદ ૧ ચક્રમાં, ૨ સ્ત્રી
 ૩ ચક્ર ૪ નક્ષત્ર, ૫ તારા એ પાંચ જ્યોતિષી જાદુ દ્વીપ માંથી બર છે જાદુ
 દ્વીપ જાદુ એ પાંચે રિશ છે તે જ્યોતિષીની ગણના-

તારા, સિંધુ, ચંદ્ર, રિખખા, યુદ્ધ, મુક્ત, જુલ, મગધ, સહીઆ,
 સગ સમ નેહ્યા, દસ, અસિય ચરે ચરે, હસમી ત્રીયા ચરેસે. ૧

અર્થ-૧૫થી સાતમે ને નેત્રુ જોતલ હમે તમને તારે તારાએના
 વિમાન આવે, ૧૫થી આઠમ જોતલ તમને તારે આંત્રુ વિમાન આવે, ૧૫થી
 આઠમે એકાદ જોતલ તારે ચક્રમાનુ વિમાન આવે, ૧૫થી આઠમ
 ચોતારી તે તમ તમને તારે નક્ષત્રના વિમાન આવે આઠમે અઠવાથી જોતલ
 તમને તારે જુવનો તારા આવે આઠમે એકાદ જોતલ હમે તમને તારે
 મુક્તના તારા આવે આઠમે એકાદ જોતલ હમે તમને તારે જુવનો તારા
 આવે આઠમે મગધુ તે તમ તમને તારે મગધનો તારા આવે ૧૫થી નવમે
 જોતલ જાદુએ તારે સીનધરનો તારા આવે એ રીતે ૧૧ જોતલ જ્યોતિષ ચક્ર
 જાદુએ છ પાંચ ચક્ર છે પાંચ રિશર છે પાંચ ચક્ર તે કોને કહિયે? જાદુ દ્વીપ
 માંથી છ વ ફરે છે વને પાંચ ચક્ર કહિયે પાંચ રિશર તે કોને કહિયે? જાદુ દ્વીપ
 જાદુ ૧ ક્રમા નથી, રિશ છે જાદુ સુધ ત્યાં મુખ છે જાદુ ચક્ર ત્યાં ચક્ર છે
 તમ પાંચ રિશર કહિયે

ચોથો વૈમાનિકના લોક વૈમાનિકના ૩૮ ભેદ જનુ કિલિષી, જાર
 રેવમાન નવ જાદુનક નવ ક્રોએક પાંચ અનુગર વિમાન એવ ૩૮

પ્રથમ કિલિષીના લોક ૧ પદેશ કિલિષી જનુ પમ્પની રિશતિવાળા,
 પદેશ બી ન રેવમાનમા નીચે રહે છે ૨ બી ન કિલિષી જનુ સાચસી
 રિશતિવાળા માળ એક દવપાકમા નીચે રહે છે ૩ જનુ કિલિષી તેર સમસી
 રિશતિવાળા ૪ દવપાકમા નીચે રહે છે ૫ જનુ કિલિષી રેડ રેવમાન પાંચ
 તે સાચી પાંચ નીચે રેવમાન સાચ-પાંચના અપવાદ યોગના માટે
 નીચી ૫ ૫ ૫

બીજે બાર દેવલોક. ૧ સુધર્મા દેવલોક, ૨ ધર્મા દેવલોક, ૩ સનત કુમાર દેવલોક, ૪ માહેન્દ્ર દેવલોક, ૫ બ્રહ્મા દેવલોક, ૬ લાતક દેવલોક, ૭ મહાશુક દેવલોક, ૮ સહસાર દેવલોક, ૯ આનંત દેવલોક, ૧૦ પ્રાણુત દેવલોક, ૧૧ આગ્ન્ય દેવલોક, ૧૨ અચ્યુત દેવલોક, એવ ૧૨ દેવલોકના નામ

બાર દેવલોક કેટલા ઉંચા, કેવા આકારે ન કેટલા વિમાન, તેના વિસ્તાર.

ન્યોતિધી ચક્ર ઉપર અસખ્યાતા જોજનની કોડા કોડી પ્રમાણે ઉચે જઈએ, ત્યારે પહેલું સુધર્મા ને બીજું ધર્મા એ બે દેવલોક આવે, તે બે લગડાને આકારે છે અંકેકુ અર્ધ ચંદ્રમાને આકારે છે, બન્ને મળી પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે પહેલાંમા ૩૨ લાખ ને બીજામા અઠાવીશ લાખ વિમાન છે ૨ ત્યાંથી અસખ્યાત જોજનની કોડા કોડી પ્રમાણે ઉચે જઈએ ત્યારે ત્રીજું સનતકુમાર અને ચોથું માહેન્દ્ર એ બે દેવલોક આવે, તે બે લગડાને આકારે છે, અંકેકુ અર્ધચંદ્રમાને આકારે છે, બન્ને મળી પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે ત્રીજામા બાર લાખ, અને ચોથામા આઠ લાખ વિમાન છે ૪ તે ઉપરાંત અસખ્યાતા જોજનની કોડા કોડી પ્રમાણે ઉચે જઈએ ત્યારે પાંચમું બ્રહ્મા દેવલોક આવે, તે પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, તેમા ચાર લાખ વિમાન છે ૫ તે ઉપરાંત અસખ્યાતા જોજનની કોડા કોડી પ્રમાણે ઉચે જઈએ, ત્યારે છઠું લાતક દેવલોક આવે, તે પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, તેમા ૫૦ હજાર વિમાન છે ૬ તે ઉપરાંત અસખ્યાતા જોજનની કોડાકોડી પ્રમાણે ઉચે જઈએ ત્યારે સાતમું મહાશુક દેવલોક આવે, તે પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, તેમા ૪૦ હજાર વિમાન છે ૭ તે ઉપરાંત અસખ્યાતા જોજનની કોડાકોડી પ્રમાણે ઉચે જઈએ ત્યારે આઠમું સહસાર દેવલોક આવે, તે પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે તેમા ૭ હજાર વિમાન છે ૮ તે ઉપર અસખ્યાતા જોજનની કોડાકોડી પ્રમાણે ઉચે જઈએ, ત્યારે નવમું આનંત, ને દશમું પ્રાણુત એ બે દેવલોક આવે તે લગડાને આકારે છે, અંકેકુ અર્ધ ચંદ્રમાને આકારે છે બન્ને મળી પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે બન્નેમા મળી ૪૦૦ વિમાન છે ૧૦ તે ઉપર અસખ્યાતા જોજનની કોડાકોડી પ્રમાણે જઈએ, ત્યારે અગિયારમું આરણ્ય અને બારમું અચ્યુત એ બન્ને દેવલોક આવે તે લગડાને આકારે છે, અંકેકુ અર્ધ ચંદ્રમાને આકારે છે, બન્ને મળી પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે બન્નેમા મળી ૩૦૦ વિમાન છે ૧૨ એવં બાર દેવલોકના સર્વ થઈને ૮૪૯૬૭૦૦ વિમાન છે

ત્રીજો નવ સોહાતિક

નવ સોહાતિક એ ક્યા રહે છે? પાંચમા સ્વધોક્ષ્યા આઠ પ્રકાર નામ
જવ ત છે તેના અંતમાં નવ સોહાતિક એ રહે છે તેના નામ—

(ગાથા) સારસ્વત્ય, આદ્ય, વન્નિ વરુણ, અમ્ભોધા, વૃક્ષીયા
અવ્યબાહ્યા, અગ્નીયા, શિવ દીપ્ત, ય

અર્થ—૧ સારસ્વત નામ સોહાતિક ૨ આદિત્ય ૩ વરુણ ૪ વરુણ
૫ અમ્ભોધા, ૬ વૃક્ષીયા, ૭ અવ્યબાહ્યા, ૮ અગ્નીત્ય, ૯ શિવ એ નવ સોહાતિક
કેવળા અપારે તીર્થકર એવ હીલા લેનાર હોય, ત્યારે કાને કડક માથે મુકે,
બાકે જાનૂન'માં, કહે નવધર હોર, ધુપગીના ધમકાર સહિત આવે અગ્નીને
એમ કહે, અહો! નિમોહનાથ! તીર્થમાર્ગ પ્રવર્તાવે, મોઢા માર્ગ ચાલવો કરો
એવી રીતે કહેવાનો નવ સોહાતિકનો છાન જ જા બ્યવહાર છે

ચાથો નવ શ્રવેષક

(ગાથા) ભરે મુલદે મુળએ, મુખાણસે, મ્પીવહરાણે
મુલસેણે, અમીલે, મુખડીબધે જસોધરે

અર્થ—નારમ દેવમોહ ઉપર અસખ્યાતા ભોળાની કોપાકેદી પ્રમાણે
ઉમે થીએ ત્યારે નવ શ્રવેષકની પહેલી ત્રીક આવે તે ત્રાસર બેઠાના આકારે
છે તેના નામ ૧ ભ, ૨ મુલદ ૩ મુળત એ પહેલી ત્રીકે ૧૧૧ વિમાન
છે ૧ તે ઉપર અસખ્યાતા ભોળાની કોપાકેદી પ્રમાણે ઉમે જાએ ત્યારે
મીછ ત્રીક આવે, તે ત્રાસર બેઠાની આકારે છે તેના નામ ૪ મુખાણસ ૫
મિવહરા, ૬ મુલસેન એ મીછ ત્રીકે ૧ ૭ વિમાન છે ૨ તે ઉપર અસખ્યાતા
ભોળાની કોપાકેદી પ્રમાણે ઉમે જાએ ત્યારે ત્રીક ત્રીક આવે તે ત્રાસર બેઠાની
આકારે છે તેના નામ ૮ અમીલ, ૯ મુખડીબધ, ૬ મ્પીવર એ ત્રીક
ત્રીકે ૧ વિમાન છે

પાંચમી પાંચ અનુસાર વિમાન

નવમી શ્રવેષક ઉપર અસખ્યાતા ભોળાની કોપાકેદી પ્રમાણે ઉમે જાએ,
પારે પાંચ અનુસાર વિમાન આવે. તેના નામ ૧ વિષ્ણુ, ૨ વિષ્ણુ

૩ જયંત, ૪ અપગણત, ૫ સર્વાર્થસિદ્ધ એ સર્વ થયે ૮૪,૯૭ ૦૨૩ વિમાન
થયા દેવની સ્થિતિ જધન્ય દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ ૩૩ સાંગોપમની દેવનું
કુળ ૨૬ લાખ કૌંડ ભણવું

સિદ્ધિશીલાનું વર્ણન,

તે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનની ધ્વજ પતાકાથકી ૧૨ જોજન ઉચે જમએ,
ત્યારે સિદ્ધિશિલા આવે ને ૮૫ લાખ જોજનની લાખી ને પહોળા છે વચ્ચે
આઠ જોજન જમી છે ઉત્તર છેડે માખીની પાખ કર્તા પાતળી છે સાદ્ર
સોનાના પતંગથી અધિક ઉજળી, ગોક્ષીર સરખી, શખ, ચદ્ર, અંક, રતન,
રૂપાના પટ, મોતીના હાર, કીંગમાગરના પાણી થકી પશુ ધણી ઉજળી છે તે
સિદ્ધિશિલાના આઠ નામ ૧ ઇષત્ ૨ ઇષત્ પ્રભાગ ૩ તનુ, ૪ તનુ તનુ ૫
સિધ્ધિ, ૬ સિદ્ધાલય, ૭ સુદિત, ૮ સુકતાલય, ૯ લોકાત્ર, ૧૦ લોકનુભિકા,
૧૧ લોક પ્રતિભોધિકા, ૧૨ સર્વ પ્રાણીભૂત જીવસત્ત્વ સૌખ્યાવહિકા, એ આઠ
નામ. તે સિદ્ધિશિલાની ફરતી પરિધિ ૧,૪૨,૩૦,૨૪૯ જોજન, એક ગાઉ
સતતસે ઘાસઠ ધનુષ્ય, પોણા છ આગળ, ઝાઝેરી છે તે સિદ્ધિશિલા ઉપર
એક જોજન ઉચે જમએ, એક જોજનના આઠ હજાર ગાઉ થાય તેમાથી
૩,૯,૯૯ ગાઉ હેઠે મૂકીએ, બાકી એક ગાઉ રહ્યો, તે એક ગાઉના છ ભાગ
કરીએ તેમા પાંચ ભાગ હેઠે મૂકીએ બાકી એક ભાગ રહ્યો તેમા સિદ્ધ ભગવત
ગિગળે છે તે પાંચસ ધનુષ્યના સિદ્ધ થયા હોય તે, ૩૩૩ ધનુષ્ય ને ૩૨
આગળ ક્ષેત્ર અવગાહીને ગ્જા છે સાત હાથના સિધ્ધ થયા હોય તે, ચાર હાથ
ને સોળ આગળ ક્ષેત્ર અવગાહીને રહ્યા છે બે હાથના સિદ્ધ થયા હોય તે, એક
હાથ ને આઠ આગળ ક્ષેત્ર અવગાહીને ગ્જા છે. તે સિદ્ધ ભગવત કેવા છે ?
અવર્ણી, અગધી, અરસી અસ્પર્શી, જન્મ મરણ રહિત, આત્મિક ગુણે ભરી
સંપૂર્ણ છે, તેવા સિદ્ધ ભગવતને મારી સમય સમયની વદણા હોને ઇતિ
સિદ્ધિશિલાનું વર્ણન.

ત્રીજો નવ સોકાતિક

નવ સોકાતિક દેવ ક્યાં ગહે ૭૧ પાંચમા દેવસોકમાં આઠ મુક્તિ નવ
પરતે ૭ તેના અંતરમાં નવ સોકાતિક દેવ રહે ૭ તેનાં નામ—

(ગાથા) સારસ્વત્ય, આકાશ્ય, વર્ણિ વરુણ, ગજલોચા, દુસીયા
અબ્ધવ્યાહા, અગ્નીયા, શિવ રીડા, ૪

અર્થ—૧ સારસ્વત નામા લોકાતિક ૨ આકાશ્ય ૩ વર્ણિ ૪ વરુણ
૫ ગજલોચા, ૬ દુસીયા, ૭ અગ્નિયા, ૮ અબ્ધવ્યાહા, ૯ શિવ, એ નવ સોકાતિક
દેવતા આપે તીર્થંકર દેવ હીંચા. એનાર કોષ, ત્યારે કાને કુદા માથે મુકા
નહિ જાણુએ, કહે નવગર કારે પુષ્પીના પદ્મમાં સહિત આવે, અર્ચન
એમ કહે અહો! નિમોહનાથ! તીર્થનાથ! પ્રતીવે, મોક્ષ માર્ગ ચાલેનો કરો
એવી ગીતે કહેવાનો નવ સોકાતિકનો છાંડ ૫૫૧. અવધા ૭

ચોથો નવ શ્રેવેષઠ

(ગાથા) ભરે મુખરે મુખએ, મુખાવરે, પીવડશણે,
મુકસણે, અમાણે, મુપગીવધી, જસોધરે

અર્થ—નામના દેવસોક ઉપર અસંખ્યાતા જોગલની કોણેકી પ્રમાણે
૭ મેં જીએ ત્યારે નવ શ્રેવેષઠની પહેલી શ્રીક આવે તે ચાર મેદાન આમરે
૭ તેનાં નામ ૧ ભર, ૨ મુખ, ૩ મુખર, એ પહેલી શ્રી ૧૧૧ વિમાન
૭ ૧ તે ઉપર અસંખ્યાતા જોગલની કોણેકી પ્રમાણે ૭ મેં જીએ ત્યારે
બીજી શ્રીક આવે, તે ચાર મેદાન આમરે ૭ તેનાં નામ ૪ જાનન્ય ૫
પ્રાણન, ૬ મુક્તિ એ બીજી શ્રી ૧ ૭ વિમાન ૭ ૨ તે ઉપર અસંખ્યાતા
જોગલની કોણેકી પ્રમાણે ૭ મેં જીએ ત્યારે ત્રીજી શ્રીક આવે તે ચાર મેદાન
આમરે ૭ તેનાં નામ ૭ અમોષ, ૮ મુક્તિશ્રી ૯ પદ્મપર, એ ત્રીજી
શ્રી ૧ વિમાન ૭

પાંચમી પાંચ અનુસાર વિમાન

નવમી મેદાન ઉપર અસંખ્યાતા જોગલની કોણેકી પ્રમાણે ૭ મેં જીએ,
૧૦ પાંચ અનુસાર વિમાન આવે, તેનાં નામ ૧ વિષ્ણુ, ૨ વિશ્ણુ

૩ ન્યત, ૪ અપરાહત, ૫ સર્વાર્થસિદ્ધ એ સર્વ થઇને ૮૪,૯૭ ૦૨૩ વિમાન થયા દેવની સ્થિતિ જ્ઞાન્ય દશ હમર વર્ષની, ઉદ્દૃષ્ટ ૩૩ સાગરોપમની દેવતુ કુળ ૨૬ લાખ મૌડ જાણવું

સિદ્ધિશીલાનું વર્ણન,

તે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનની ધ્વજ પતાકાથકી ૧૨ જોજન ઉચે જમએ, ત્યારે સિદ્ધિશિલા આવે તે ૪૫ લાખ જોજનની લાખી ને પહોળા છે વચ્ચે આઠ જોજન જાડી છે ઉત્તર છેડે માખીની પાખ કુત્તાં પાતળી છે સાક સોનાના પતંગથી અધિક ઉજળી, ગોક્ષીર સરખી, શખ, ચદ્ર, અંક, રત્ન, રૂયાના પટ, મોતીના હાર, ક્ષીંગસાગરના પાણી થકી પણ ધણી ઉજળી છે તે સિદ્ધિશિલાના જાગ નામ ૧ ઇષ્ટ ૨ ઇષ્ટ પ્રભાગ ૩ તનુ, ૪ તનુ તનુ ૫ સિધ્ધિ, ૬ સિદ્ધાલય, ૭ મુલિત, ૮ મુકતાલય, ૯ લોકામ, ૧૦ લોકગુણિકા, ૧૧ લોક પ્રતિભોધિકા, ૧૨ સર્વ પ્રાણીમૃત જીવસત્ત્વ સૌખ્યાવહ્નિકા, એ ખાર નામ. તે સિદ્ધિશિલાની ક્ષરતી પરિધિ ૧,૪૨,૩૦,૨૪૯ જોજન, એક ગાઉ સતગસે છાસક ધનુષ્ય, પોણા છ આગળ, ઝાઝેરી છે તે સિદ્ધિશિલા ઉપર એક જોજન ઉચે જમએ, એક જોજનના ચાર હજાર ગાઉ થાય તેમાથી ૩,૯,૯૯ ગાઉ હોં મૂકીએ, બાકી એક ગાઉ રહ્યો, તે એક ગાઉના છ ભાગ કરીએ તેમા પાચ ભાગ હોં મૂકીએ બાકી એક ભાગ રહ્યો તેમા સિદ્ધ ભગવત જિગજે છે તે પાચસે ધનુષ્યના સિદ્ધ થયા હોય તે, ૩૩૩ ધનુષ્ય ને ૩૨ આગળ ક્ષેત્ર અવગાહીને રહ્યા છે સાત હાથના સિધ્ધ થયા હોય તે, ચાર હાથ ને સોળ આગળ ક્ષેત્ર અવગાહીને રહ્યા છે બે હાથના સિદ્ધ થયા હોય તે, એક હાથ ને આઠ આગળ ક્ષેત્ર અવગાહીને રહ્યા છે તે સિદ્ધ ભગવત કેવા છે ? અવર્ણી, અગધી, અરસી અરપર્શી, જન્મ મરણ રહિત, આત્મિક ગુણે ઠરી સહિત છે, તેવા સિદ્ધ ભગવતને મારી સમય સમયની વદણા હજો ઈતિ સિદ્ધિશિલાનું વર્ણન.

(૪) પચીશ બોલ.

૧ પહેલે બોલે ગતિ ચાર તે. ૧ નગ્ન ગતિ ૨ તિર્થ'ચની ગતિ, ૩ મનુષ્યની ગતિ, ૪ દેવની ગતિ ૧.

૨ બીજે બોલે જાતિ પાંચ તે. ૧ એકંદ્રિયની, ૨ બેદંદ્રિયની, ૩ ત્રીદંદ્રિયની, ૪ ચૌદંદ્રિયની, ૫ પચેદંદ્રિયની. ૨

૩ ત્રીજે બોલે કાય છ, ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપકાય, ૩ તેજસ્કાય, ૪ વાયુકાય, ૫ વનસ્પતિકાય, ૬ ત્વક્કાય, ૭

૪ ચોથે બોલે ઇંદ્રિય પાંચ, તે ૧ આંત્રેદ્રિય, ૨ ચક્ષુદંદ્રિય, ૩ શ્રોત્રેદ્રિય, ૪ ગ્નેદ્રિય, ૫ સ્પર્શેદ્રિય ૪

૫ પાંચમે બોલે પર્યાપ્તિ છ, તે ૧ આહાર પર્યાપ્તિ, ૨ શરીર પર્યાપ્તિ, ૩ ઇંદ્રિય પર્યાપ્તિ, ૪ શ્વાસોચ્છ્વાસ પર્યાપ્તિ, ૫ ભાષા પર્યાપ્તિ, ૬ મનપર્યાપ્તિ, ૫

૬ છઠ્ઠે પ્રાણુ દશ, તે ૧ આંત્રેદ્રિય બળપ્રાણુ, ૨ ચક્ષુદંદ્રિય બળપ્રાણુ, ૩ શ્રોત્રેદ્રિય બળપ્રાણુ, ૪ ગ્નેદ્રિય બળપ્રાણુ, ૫ સ્પર્શેદ્રિય બળપ્રાણુ, ૬ મનબળપ્રાણુ, ૭ વચનબળપ્રાણુ, ૮ કાયબળપ્રાણુ, ૯ શ્વાસોચ્છ્વાસ બળપ્રાણુ, ૧૦ આયુષ્ય બળપ્રાણુ ૬

૭ સાતમે શરીર પાંચ. તે ઔદાગિક, ૨ વૈક્રિય, ૩ આહારક, ૪ તેજસ, ૫ કાર્મણુ

૮ આઠમે યોગ પન્નર, તેમાં ચાર મનના. ૧ સત્ય મનયોગ, ૨ અસત્ય મનયોગ, ૩ મિશ્ર મનયોગ, ૪ વ્યવહાર મનયોગ ચાર વચનના. ૧ સત્ય વચન યોગ, અસત્ય વચન યોગ, ૩ મિશ્રવચન યોગ, ૪ વ્યવહાર વચન યોગ, એવ આઠ સાત કાયના. ૧ ઔદારિક શરીર કાયયોગ, ૨ ઔદારિક મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૩ વૈક્રિય શરીર કાયયોગ, ૪ વૈક્રિય મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૫ આહારક શરીરકાય યોગ, ૬ આહારક મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૭ કાર્મણુ કાયયોગ એવ પદ ૮

૯ નવમે ઉપયોગ બાર તેમાં પાંચ જ્ઞાનના તે, મતિજ્ઞાન ઉપયોગ, ૨ શ્રુતજ્ઞાન ઉપયોગ ૩ અવધિ જ્ઞાન ઉપયોગ, ૪ મન પર્યાવજ્ઞાન, ૫ કેવળજ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાનના ઉપયોગ તે, ૧ મતિ અજ્ઞાન ઉપયોગ, ૨ શ્રુત અજ્ઞાન, ૩ વિસર્ગ જ્ઞાન એવ ૮, ચાર દર્શનના ઉપયોગ, તે ચક્ષુ દર્શન, ૨ અચક્ષુ દર્શન, ૩ અવધિ દર્શન, ૪ કેવળ દર્શન, એ ચાર દર્શનના સર્વ મળી ૧૨ ૯

૧૦ દશમે કર્મ આઠ. તે, ૧ યાનાવસ્ત્રીય કર્મ ૨ દશનાવસ્ત્રીય કર્મ ૩ વેદનીય કર્મ ૪ મોક્ષનીય કર્મ, ૫ આયુષ્ય કર્મ ૬ નામ કર્મ ૭ ઝેત્ર કર્મ ૮ અંતરામ કર્મ ૧

અગિયારમે ગુણસ્થાનક ચૌદ ૧ મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનક ૨ સાસ્વાદન સમઘટિ ગુણસ્થાનક ૩ મિથ ગુણસ્થાનક, અમતી સમઘટિ ગુણસ્થાનક ૪ દેહ વતી ગુણસ્થાનક ૬ પ્રમત સમઘન ગુણસ્થાનક ૭ અપ્રમત સમઘન ગુણસ્થાનક ૮ નિર્વર્તિનાર ગુણસ્થાનક ૯ અનિર્વર્તિ નાર ગુણસ્થાનક ૧ અમ સપરાય ગુણ ધનક ૧૧ ઉપરાત મોક્ષનીય ગુણસ્થાનક, ૧૨ ક્ષીણમોક્ષનીય ગુણસ્થાનક ૧૩ સચોમી કેવળી ગુણસ્થાનક ૧૪ અચોમી કેવળી ગુણસ્થાનક ૧૧

૧૨ બારમે બોલે પાચ ઈદ્રિયના ત્રેવીસ વિષય

૧ મોત્રેદ્રિયના ત્રણ વિષય ૧ છવ સ્પર્શ, ૨ અછવ સ્પર્શ, ૩ મિથ સ્પર્શ

૨ અણુઈદ્રિયના પાચ વિષય ૧ પ્રણ વર્ણ, ૨ નીસેવર્ણ ૩ રમે વર્ણ ૪ પાણ વર્ણ, ૫ પોષા વણ

૩ માણેદ્રિયના બે વિષય, ૧ સુરભિ તથા, ૨ દુરભિ તથા,

૪ રસેદ્રિયના પાચ વિષય, ૧ લીંગે રસ, ૨ કડવે રસ, ૩ ક્ષાવમે રસ, ૪ અપિ રસ, મધુરે રસ.

૫ રૂપેદ્રિયના આઠ વિષય ૧ કઠલ સ્પર્શ ૨ (મુદુ) સુકાષ્ઠે સ્પર્શ ૩ કારે સ્પર્શ ૪ કળવે સ્પર્શ ૫ શીત (ઘટે) સ્પર્શ ૬ ઉષ્ણ (હોતે) સ્પર્શ ૭ યોગવે સ્પર્શ, ૮ સ્પર્શ સ્પર્શ એવ સત્ત્વ વર્ષ ત્રેવીસ.

૧૩ તેરમે મિથ્યાત્વ વસ પ્રકારુ તે, ૧ છવને અછવ સર્જે તે મિથ્યાત્વ, ૨ અછવન છવ સર્જે તે મિથ્યાત્વ, ૩ ધર્મને અધર્મ સર્જે તે મિથ્યાત્વ ૪ અધર્મને ધર્મ સર્જે તે મિથ્યાત્વ, ૫ સાધુને અસાધુ સર્જે તે મિથ્યાત્વ, ૬ અસાધુને સાધુ સર્જે તે મિથ્યાત્વ, ૭ શુદ્ધ માર્ગને કુમાર્ગ સર્જે તે મિથ્યાત્વ ૮ કુમાર્ગને શુદ્ધ માર્ગ સર્જે તે મિથ્યાત્વ ૯ સર્વ કુઅર્થી વશાએષ વ તન નર્થી મુશાએષ સર્જે તે મિથ્યાત્વ ૧ સર્વ કુઅર્થી નર્થી મશાએષ, તને મુશાએષ ૭ એમ સર્જે તે મિથ્યાત્વ ૧૩

૧૪ ચૌદમે નવ તત્ત્વના ૧૧૫ બોલ તે પ્રથમ નવ તત્ત્વના નામ ૧ છવ તત્ત્વ, ૨ અછવ તત્ત્વ, ૩ ધુન તત્ત્વ ૪ પાપ તત્ત્વ, ૫ આપત તત્ત્વ

૬ સંવર તત્ત્વ, ૭ નિર્જગ તત્ત્વ, ૮ બંધ તત્ત્વ, ૯ મોક્ષ તત્ત્વ, એ નવ તત્ત્વનાં લક્ષણ તથા ભેદનો વિસ્તાર પ્રથમ નવ તત્ત્વમાં લખેલ છે. તેમાંથી જાણવો. અહીં માત્ર દુકામા તેના ૧૧૫ બોલ લખાએ છીએ વધારે વિસ્તાર પ્રથમ નવ તત્ત્વથી મોઢે કરવો.

૧ જીવ તત્ત્વના ચૌદ બોલ, ૨ અજીવ તત્ત્વના ચૌદ બોલ, ૩ પુણ્યના નવ બોલ, ૪ પાપના અઠાર બોલ, ૫ આશ્રવના વીશ બોલ, ૬ સંવરના વીશ બોલ, ૭ નિર્જરાના બાર બોલ, ૮ બંધ તત્ત્વના ચાર બોલ, ૯ મોક્ષના ચાર બોલ, એવ સર્વ થઈ ૧૧૫ બોલ. વધારે વિસ્તાર નવ તત્ત્વના થોકડામા જોવો. ૧૪.

૧૫ પન્નરમે આત્મા આઠ તે, ૧ દ્રવ્ય આત્મા, ૨ કુપાય આત્મા, ૩ યોગ આત્મા, ૪ ઉપયોગ આત્મા ૫ જ્ઞાન આત્મા, ૬ દર્શન આત્મા, ૭ સાન્નિ આત્મા, ૮ વીર્ય આત્મા ૧૫

૧૬ સોળમે દંડક ચોવીશ, તે સાત નન્કના નારકીનો એક દંડક, ૧ દસ ભવનપતિ દેવના દસ દંડક, ૧૧, પૃથ્વીકાયનો એક, ૧૨, અપકાયનો એક, ૧૩, તેજસ્કાયનો એક, ૧૪, વાયુકાયનો એક, ૧૫, વનસ્પતિકાયનો એક, ૧૬, બે ઇન્દ્રિયનો એક, ૧૭, ત્રીઇન્દ્રિયનો એક, ૧૮, ચૌઇન્દ્રિયનો એક, ૧૯, તિર્થંચ ૫ ચેન્દ્રિયનો એક, ૨૦, મનુષ્યનો એક, ૨૧, વાણુવ્યંતરનો એક, ૨૨, જ્યોતિષીનો એક, ૨૩, વૈમાનિકનો એક, ૨૪

૧૭ સત્તરમે લેશ્યા છ, તે ૧ કૃષ્ણ લેશ્યા, ૨ નીલ લેશ્યા, ૩ કાપોત લેશ્યા, ૪ તેજોલેશ્યા, ૫ પદ્મલેશ્યા ૬ શુક્લલેશ્યા, ૧૭.

૧૮ અઠારમે દષ્ટિ ત્રણ, તે ૧ સમકિત દષ્ટિ, ૨ મિથ્યાત્વ દષ્ટિ, ૩ સમમિથ્યાત્વ દષ્ટિ ૧૮

૧૯ એગણીશમે ધ્યાન ચાર, તે ૧ આર્તધ્યાન, ૨ ગૈદ્ર ધ્યાન, ૩ ધર્મધ્યાન, ૪ શુક્લધ્યાન. ૧૯

૨૦ વીસમે બોલે પદ દ્રવ્યના ત્રીશ ભેદ, તે નીચે મુજબ

૧ ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યના પાંચ ભેદ. ૧ દ્રવ્ય થકી એક દ્રવ્ય, ૨ ક્ષેત્ર થકી લોક પ્રમાણે, ૩ કાળ થકી આદિ અતરહિત, ૪ ભાવથકી અવસ્થાઈ, અગંધી, અરસી, અસ્પર્શી, અમૂર્તિમાન, ૫ ગુણ થકી ચલણ સહાય ગુણ ધર્માસ્તિકાયને, પાણીમા માછલાનુ દૃષ્ટાત

૨ અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યના પાચ કોડ. દ્રવ્ય થકી એક દ્રવ્ય, ૨ ક્ષેત્ર થકી એક પ્રમાણ, ૩ કાળ થકી જ્ઞાદિ જનત સંહિત, ૪ કાવ થકી અમૂર્તિમાન, ૫ ક્ષણ થકી સ્થિત સ્થાન અણુ. અધર્માસ્તિકાયને યાદેલા ૫ બી મારે જયંતુ દર્શાવ.

૩ આકાશસ્તિકાય દ્રવ્યના પાચ કોડ. ૧ દ્રવ્ય થકી એક દ્રવ્ય, ૨ ક્ષેત્ર થકી એકાએક પ્રમાણ, ૩ કાળ થકી જ્ઞાદિ જનત સંહિત, ૪ કાવ થકી અમૂર્તિમાન (અરપી), ૫ અણુ થકી આકાશ વિકાસ અણુ. આકાશસ્તિકાયને જીતમાં દર્શાવ જણવું.

૪ કાળ દ્રવ્યના પાચ કોડ. ૧ દ્રવ્ય, ૨ ક્ષેત્ર થકી સમય ક્ષેત્ર પ્રમાણ, ૩ કાલ થકી જ્ઞાદિ જનત સંહિત ૪ કાવ થકી અમૂર્તિમાન (અરપી) ૫ અણુ થકી નવા પુરાણ વર્તના લક્ષણ. કાળ દ્રવ્યને નવા જુના કપડાનું દર્શાવ.

૫ પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્યના પાચ કોડ દ્રવ્ય થકી જનત દ્રવ્ય ૨ ક્ષેત્ર થકી એક પ્રમાણ, ૩ કાળ થકી જ્ઞાદિ જનત સંહિત, ૪ કાવ થકી વર્ત વધ, સ્થ અપદ સંહિત, ૫ ક્ષણ થકી મીલણ વીખણ અણુ પુરાણ ને મળી જન પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્યને આકાશના વાણનું દર્શાવ.

૬ છવાસ્તિકાય દ્રવ્યના પાચ કોડ ૧ દ્રવ્ય થકી જનત દ્રવ્ય, ૨ ક્ષેત્ર થકી એક પ્રમાણ, ૩ કાળ થકી જ્ઞાદિ જનત સંહિત ૪ કાવ થકી અમૂર્તિમાન (અરપી) અથવા જનત જ્ઞાનમય, જનત દશનમય જનત આરંભમય જનત તપમય ૫ અણુ થકી જૈન્ય છાપેતર લક્ષણ છવાસ્તિકાય દ્રવ્યને ચક્રમાનું દર્શાવ જણવું ૨.

૨૧ એકવીશમ બોલે રાત્રિ ને તે ૧ છવરસિ ૨ અછવરસિ ૨૧

૨૨ બાવીશમ બોલે આવકના બાર મત તે ૧ પહેલા મતમાં મોટા જીવ લણવાનો ત્યાગ કરે ૨ બીજા મતમાં મોટું જુદું બોલવાનો ત્યાગ કરે, ૩ ત્રીજા મતમાં મોટી મોટી કરવાનો ત્યાગ કરે ૪ એથા મતમાં પર બી સેવવાનો ત્યાગ કરે, બીને પર પુણનો ત્યાગ, ૫ પાંચમાં મતમાં પરિચ્છન્ની મર્ષાદા કરે ૬ છઠ્ઠા મતમાં દિશાઓની મર્ષાદા કરે, ૭ સાતમાં મતમાં ચોદ નિવમ છવીસ બોલની મર્ષાદા કરે, ૮ અઠ્ઠામાં મતમાં અનર્થ દહનો ત્યાગ કરે, ૯ નવમાં મતમાં ક્ષિદિન પ્રતે સામાપિક કરે ૧ દશમાં મતમાં ક્ષિદિન પ્રતે દિશાની મર્ષાદા કરે, (દિશાવહારિક કરે) ૧૧ અગ્નિવારમાં મતમાં પોષધ કરે ૧૨ બારમાં મતમાં સાધુ નિર્મલને પ્રામુક એવમીક આધારારિક ચોદ બોલ પ્રતિવાને ૨૨

૨૩ તેવીશમે સાકુલનાં પંચ મહાવ્રત. ૧ સંવ પશુધવાયાઓ વેગમણ, ૨ સંવ મુસાવાયાઓ વેગમણ, ૩ સંવ આદન્ના દાણાઓ વેગમણ, ૪ સંવ મેહુણાઓ વેગમણ, ૫ સંવ પરિગહાઓ વેગમણ ૨૪.

૨૪ ચોવીશમે બોલે શ્રાવકના વ્રતના ૪૯ ભાંગા, તેની વિગત.

આંક એક અગીયારનો, એટલે એક કરણુ ને એક યોગે કરી એક કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે

તેના ભાંગા નવ તે, અમુક દોષકારી ગ્રાનક-જેના પ્રત્યાખ્યાન ૪૩ છુ તે, ૧ કરૂં નહિ મને કરી, ૨ કરૂં નહિ વચને કરી, ૩ કરૂં નહિ કાયે કરી, ૪ કરૂં નહિ મને કરી, ૫ કરાવુ નહિ વચને કરી, ૬ કરાવુ નહિ કાયે કરી, ૭ કરતા અનુમોદુ નહિ મને કરી, ૮ કરતા અનુમોદુ નહિ વચને કરી, ૯ કરતા અનુમોદુ નહિ કાયે કરી એવ ૬ ભાગા થયા

આંક એક બારનો, એટલે એક કરણુ ને બે યોગે કરી બે કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે

તેના ભાંગા નવ તે, ૧ કરૂં નહિ મને કરી, વચને કરી, ૨ કરૂં નહિ મને કરી કાયે કરી, ૩ કરૂં નહિ વચને કરી, કાયે કરી, ૪ કરાવુ નહિ મને કરી, વચને કરી; ૫ કરાવુ નહિ મને કરી, કાયે કરી, ૬ કરાવુ નહિ વચને કરી, કાયે કરી, ૭ કરતા અનુમોદુ નહિ મને કરી, વચને કરી; ૮ કરતા અનુમોદુ નહિ મને કરી, કાયે કરી. ૯ કરતા અનુમોદુ નહિ, વચને કરી, કાયે કરી, એવ ૧૮ ભાગા

આંક એક તેરનો, એટલે એક કરણુ ને ત્રણ યોગે કરી, ત્રણ કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે

તેના ભાંગા ત્રણ તે, ૧ કરૂં નહિ મને કરી, વચને કરી, કાયે કરી, ૨ કરાવુ નહિ મને કરી, વચને કરી કાયે કરી, ૩ કરતા પ્રત્યે અનુમોદુ નહિ મને, વચને, ને કાયે કરી એવ ૨૧ ભાગા

આંક એક એકવીસનો, એટલે બે કરણુ ને એક યોગે કરી, બે કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે.

તેના ભાંગા નવ તે, ૧ કરૂં નહિ, કરાવુ નહિ, મને કરી, ૨ કરૂં નહિ, કરાવુ નહિ, વચને કરી, ૩ કરૂં નહિ, કરાવુ નહિ, કાયે કરી, ૪ કરૂં નહિ, અનુમોદુ નહિ, મને કરી, ૫ કરૂં નહિ, અનુમોદુ નહિ વચને કરી, ૬ કરૂં નહિ અનુમોદુ નહિ, કાયે કરી, ૭ કરાવુ નહિ, અનુમોદુ નહિ, મને કરી, ૮ કરાવુ નહિ, અનુમોદુ નહિ વચને કરી, ૯ કરાવુ નહિ, અનુમોદુ નહિ, કાયે કરી, એવ ૨૦ ભાગા

આંક એક બાવીસનો, એટલે બે કરણુ, ને બે યોગે કરી ચાર કોટીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે

તેના લાગણ નવ તે, ૧ કહ નહિ, કરાવુ નહિ, મને કરી, વચને કરી,
૨ કહ નહિ કરાવુ નહિ મને કરી કામે કરી, ૩ કહ નહિ કરાવુ નહિ, વચને
કરી કામે કરી, ૪ કહ નહિ જાનુમોડુ નહિ મને કરી વચને કરી, ૫ કહ નહિ,
જાનુમોડુ નહિ, મને કરી કામે કરી, ૬ કહ નહિ, જાનુમોડુ નહિ વચને કરી,
કામે કરી ૭ કરાવુ નહિ, જાનુમોડુ નહિ, મને કરી, વચને કરી ૮ કરાવુ
નહિ, જાનુમોડુ નહિ, મને કરી, કામે કરી, ૯ કરાવુ નહિ, જાનુમોડુ નહિ,
વચને કરી કામે કરી એ ૭૬ ભાગા થયા

આક એક ત્રેવીશનો, એટલે જણ કરણ ને જણ થોડે કરી ૭ થોડીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે

તેના લાગણ ત્રણ, તે ૧ કહ નહિ, કરાવુ નહિ, મને કરી, વચને કરી
કામે કરી, ૨ કહ નહિ જાનુમોડુ નહિ મને, વચને ને કામે કરી, ૩ કરાવુ
નહિ, જાનુમોડુ નહિ મને વચને ને કામે કરી એવ ૪૨ ભાગા

આક એક એકત્રીશનો, એટલે ત્રણ કરણ ને એ થોડે કરી જણ
થોડીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે

તેના લાગણ ત્રણ તે ૧ કહ નહિ, કરાવુ નહિ જાનુમોડુ નહિ
મને કરી, ૨ કહ નહિ, કરાવુ નહિ જાનુમોડુ નહિ, વચને કરી, ૩ કહ
નહિ, કરાવુ નહિ જાનુમોડુ નહિ, કામે કરી એવ ૪૫ ભાગા

આક એકત્રીશનો એટલે ત્રણ કરણ ને એ થોડે કરી ૭
થોડીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે

તેના લાગણ ત્રણ ૧ કહ નહિ કરાવુ નહિ જાનુમોડુ નહિ, મને
કરી, વચને કરી, ૨ કહ નહિ, કરાવુ નહિ જાનુમોડુ નહિ મને કરી કામે
કરી, ૩ કહ નહિ કરાવુ નહિ, જાનુમોડુ નહિ, વચને કરી, કામે
કરી એવ ૪૮ ભાગા

આક એક તેત્રીશનો, એટલે જણ કરણ ને જણ થોડે કરી નવ
થોડીએ પ્રત્યાખ્યાન કરે

તેના લાગણ એક તે ૧ કહ નહિ, કરાવુ નહિ કરતા પ્રથમે જાનુમોડુ
નહિ, મને કરી, વચને કરી, કામે કરી એ ૪૬ ભાગા સર્વ ૨૪

૨૫ પચીસમે બોલે આશિષ પાંચ પ્રકારના ૧ સામાનિક
આશિષ, ૨ ઉદાપરચાપનિક આશિષ, ૩ ખરિદાર વિશુદ્ધ આશિષ, ૪ સ્વપ્ન
સપ્ના આશિષ, ૫ વચખ્યાન આશિષ ૨૫.

મતિ પચીસ બોલ સંપૂર્ણ

(૫) સિદ્ધ દ્વાર.

૧ પહેલી નરકના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૨ બીજી નરકના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૩ ત્રીજી નરકના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ; દશ સિદ્ધ થાય.

૪ ચોથી નરકના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૫ ભવનપતિના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૬ ભવનપતિની દેવીના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, પાંચ સિદ્ધ થાય.

૭ પૃથ્વીકાયના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, ચાર સિદ્ધ થાય.

૮ આપકાયના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ ચાર સિદ્ધ થાય.

૯ વનરપતિકાયના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, છ સિદ્ધ થાય.

૧૦ તિર્યંચ ગર્ભજના નીકળેલ, એક સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૧૧ તિર્યંચાણીના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૧૨ મનુષ્ય ગર્ભજના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૧૩ મનુષ્યાણીના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ, વીસ સિદ્ધ થાય.

૧૪ વાણવ્યંતરના નીકળેલ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ, દશ સિદ્ધ થાય.

૧૫ વાણ્ય તરની દેવીના નીકળેલ, એક સમયે જથ્થા, એક સિદ્ધ થાય ઉત્પન્ન થાય સિદ્ધ થાય.

૧૬ જ્યોતિષીના નીકળેલ એક સમયે જથ્થા, એક સિદ્ધ થાય ઉત્પન્ન થાય સિદ્ધ થાય.

૧૭ જ્યોતિષીની દેવીના નીકળેલ, એક સમયે જથ્થા, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્પન્ન થાય સિદ્ધ થાય.

૧૮ વૈશ્વાનરના નીકળેલ એક સમયે જથ્થા, એક સિદ્ધ થાય ઉત્પન્ન થાય ૧૮ સિદ્ધ થાય.

૧૯ વૈશ્વાનરની દેવીના નીકળેલ એક સમયે જથ્થા, એક સિદ્ધ થાય ઉત્પન્ન થાય સિદ્ધ થાય.

૨૦ સ્વચ્છિત્રી એક સમયે જથ્થા, એક સિદ્ધ થાય ઉત્પન્ન થાય ૧૯ સિદ્ધ થાય.

૨૧ જાન્ય સિત્રી એક સમયે જથ્થા, એક સિદ્ધ થાય ઉત્પન્ન થાય સિદ્ધ થાય.

૨૨ મુદરજ સિત્રી, એક સમયે જથ્થા, એક સિદ્ધ થાય ઉત્પન્ન થાય ૨૨ સિદ્ધ થાય.

૨૩ આ સિત્રી, એક સમયે જથ્થા, એક સિદ્ધ થાય ઉત્પન્ન થાય ૨ સિદ્ધ થાય.

૨૪ પુરુષ સિત્રી, એક સમયે જથ્થા, એક સિદ્ધ થાય ઉત્પન્ન થાય ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૨૫ નૃસિંહ સિત્રી એક સમયે જથ્થા, એક સિદ્ધ થાય ઉત્પન્ન થાય સિદ્ધ થાય.

૨૬ હિર્ણ સોઠમાં એક સમયે, જથ્થા, એક સિદ્ધ થાય ઉત્પન્ન થાય સિદ્ધ થાય.

૨૭ જપિ સોઠમાં એક સમયે જથ્થા, એક સિદ્ધ થાય ઉત્પન્ન થાય સિદ્ધ થાય.

૨૮ તિવર (તીર્થ) સોઠમાં, એક સમયે, જથ્થા, એક સિદ્ધ થાય ઉત્પન્ન થાય ૧૮ સિદ્ધ થાય.

૨૯ જથ્થા જાન્યારના એક સમયે જથ્થા, એક સિદ્ધ થાય ઉત્પન્ન થાય સિદ્ધ થાય.

૩૦ મધ્યમ અવગાહનાના, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય; ઉત્કૃષ્ટ,
૧૦૮ સિદ્ધ થાય

૩૧ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાના, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ,
બે સિદ્ધ થાય

૩૨ સમુદ્રમાહી એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ,
બે સિદ્ધ થાય

૩૩ નદી પ્રમુખ જલમાહી એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ
ત્રણ સિદ્ધ થાય.

૩૪ તીર્થ સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ,
૧૦૮ સિદ્ધ થાય

૩૫ અતીર્થ સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ,
૮૧ સિદ્ધ થાય.

૩૬ તીર્થ કર સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે જઘન્ય, દશ સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ,
વીશ સિદ્ધ થાય

૩૭ અતીર્થ કર સિદ્ધ થાય તો એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ,
૧૦૮ સિદ્ધ થાય,

૩૮ સ્વયંભોધ સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ,
ચાર સિદ્ધ થાય.

૩૯ પ્રતિભોધ સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ,
દશ સિદ્ધ થાય.

૪૦ શુદ્ધભોહી સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ,
૧૦૮ સિદ્ધ થાય,

૪૧ એક સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ,
એક સિદ્ધ થાય

૪૨ અનેક સિદ્ધ થાય તો, એક સમયે, જઘન્ય, બે સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ,
૧૦૮ સિદ્ધ થાય

૪૩ વિજય વિજય પ્રતિ, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ,
વીશ સિદ્ધ થાય

૪૪ ભદ્રશાસન - વનમા, એક સમયે, જઘન્ય, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ,
ચાર સિદ્ધ થાય

૪૫ નહન વનમાં એક સમયે, જયન્ત, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્પન્ન
આર સિદ્ધ થાય.

૪૬ સોમનાસ વનમાં, એક સમયે જયન્ત, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્પન્ન,
આર સિદ્ધ થાય.

૪૭ પડમ વનમાં એક સમયે જયન્ત, એક સિદ્ધ થાય,
ઉત્પન્ન આર સિદ્ધ થાય.

૪૮ બ્રહ્મશ્રુતિમાં એક સમયે, જયન્ત એક સિદ્ધ થાય,
ઉત્પન્ન ૬૬ સિદ્ધ થાય.

૪૯ કમલશ્રુતિમાં એક સમયે, જયન્ત એક સિદ્ધ થાય ઉત્પન્ન,
૧ ૮ સિદ્ધ થાય.

૫૦ પહેલે બારે એક સમયે, જયન્ત, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્પન્ન,
૬૬ સિદ્ધ થાય.

૫૧ બીજે બારે એક સમયે, જયન્ત, એક સિદ્ધ થાય ઉત્પન્ન,
૬૬ સિદ્ધ થાય.

૫૨ ત્રીજે બારે, એક સમયે જયન્ત, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્પન્ન,
૧ ૮ સિદ્ધ થાય.

૫૩ ચોથે બારે એક સમયે, જયન્ત, એક સિદ્ધ થાય ઉત્પન્ન,
૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૫૪ પાંચમે બારે, એક સમયે, જયન્ત, એક સિદ્ધ થાય ઉત્પન્ન,
૬૬ સિદ્ધ થાય.

૫૫ છઠે બારે, એક સમયે, જયન્ત, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્પન્ન,
૬૬ સિદ્ધ થાય.

૫૬ અવસ્થિર્લુપિમાં, એક સમયે, જયન્ત, એક સિદ્ધ થાય
ઉત્પન્ન, ૧ ૮ સિદ્ધ થાય.

૫૭ ઉપસ્થિર્લુપિમાં, એક સમયે, જયન્ત, એક સિદ્ધ થાય, ઉત્પન્ન,
૧ ૮ સિદ્ધ થાય,

૫૮ નેત્રસ્થિર્લુપિમાં, નોબલસ્થિર્લુપિમાં. એક સમય જયન્ત; એક
સિદ્ધ થાય ઉત્પન્ન ૧ ૮ સિદ્ધ થાય.

એ ૫૮ બોલે અતર સહિત, એક સમયે, જયન્ત, ઉત્પન્ન,
સિદ્ધ થાય તે કલા.

હવે અંતર રહિત, આઠ સમય સુધી, સિદ્ધ થાય તે કેટલા સિદ્ધ થાય તે.

૧	પહેલા	સમયે જન્મ્ય, એક સિદ્ધ થાય,	ઉત્કૃષ્ટ	૧૦૮	સિદ્ધ થાય
૨	બીજા	સમયે જન્મ્ય, એક સિદ્ધ થાય,	ઉત્કૃષ્ટ	૧૦૨	સિદ્ધ થાય
૩	ત્રીજા	સમયે જન્મ્ય, એક સિદ્ધ થાય,	ઉત્કૃષ્ટ	૯૬	સિદ્ધ થાય
૪	ચોથા	સમયે જન્મ્ય, એક સિદ્ધ થાય,	ઉત્કૃષ્ટ	૮૪	સિદ્ધ થાય
૫	પાંચમા	સમયે જન્મ્ય, એક સિદ્ધ થાય,	ઉત્કૃષ્ટ	૭૨	સિદ્ધ થાય
૬	છઠ્ઠા	સમયે જન્મ્ય, એક સિદ્ધ થાય,	ઉત્કૃષ્ટ	૬૦	સિદ્ધ થાય
૭	સાતમા	સમયે જન્મ્ય, એક સિદ્ધ થાય,	ઉત્કૃષ્ટ	૪૮	સિદ્ધ થાય
૮	આઠમા	સમયે જન્મ્ય, એક સિદ્ધ થાય,	ઉત્કૃષ્ટ	૩૨	સિદ્ધ થાય

આઠ સમય પછી અંતર પડ્યા વિના સિદ્ધ થાય નહિ.

ઠતિ સિદ્ધ દ્વાર સંપૂર્ણ

(૬) ચોવીશ દંડક.

ચોવીશ દંડક શ્રી જીવાભિગમ સૂત્ર મધ્યે છે તેની ગાંથા.

૧	૨	૩	૪	૫	૬
સરીરો	ગાહણું	સઘયણું,	સંઠાણું	કસાય	તહફતિ સન્નાય;
૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
લેસિદ્ધિ	સમુદ્ધાએ,	સન્ની	વેદેએ	પજજતિ.	૧.
૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮
દિઠિ દંસણુ	નાણુનાણુ,	જેગો	વડિગ તહ	આહારે;	
૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪
ઉવવાય ઠિધ	સમુદ્ધાયે,	અવણુ	ગધ	આગધ	ચેવ. ૨.

સમુચ્ચય ચોવીશ દ્વાર.

૧ શરીર દ્વાર. શરીર પાચ ૧ ઔદારિક શરીર, ૨ લેદ્ધિય શરીર, ૩ આહારક શરીર, ૪ તેજસ શરીર, ૫ કાર્મણુ શરીર; તેનાં લક્ષણુ કહે છે.

૧ ઔદારિક શરીર । તે સહી નામ, પદી નામ કિંસી નામ, કોહી નામ નામદી નામ, મુવા પછી કસેવર પદી રહે, તેને ઔદારિક શરીર કહેયે. ૧

૨ ઔદિક શરીર તે સહે નહિ, પડે નહિ વિજસે નહિ નામડે નહિ મુવા પછી કસેવર વિધરાસ થાય, તેને વૈદિક શરીર કહેયે. ૨

૩ આદારિક શરીર તે ઝોડ પૂરના બાણનાર સાધુ દોષ તેમને રાક્ષ પડે ત્યારે ઝોડ હાથની કાપા કરીને મહાવિદેહ છેવરમાં શી સીતકે સ્વામીને પ્રભા પૂજીને આપ્યા આસોવણા છે તે આરાધક ને આધાનવા ન હે તે વિરાધક કહેવાય તેને આદારિક શરીર કહેયે

૪, તેવસુ શરીર,, તે આદાર કરીને આદાર પૂરવે તેને દેવશ શરીર કહેયે

૫ કાર્મણ શરીર તે જવના પ્રદેશને કમના પુદ્ગલ બેમા છે તેને કાર્મણ શરીર કહેયે એ શરીર દ્વાર સંપૂર્ણ

૬ અવગાહના દ્વાર સમુદાય જવના અવગાહના, જમન્ય અગ્રિયના અસખ્યાતમા ભાગની ઉત્કૃષ્ટ હનર નેજન ઝાંઝેરી ઔદારિક શરીરની અવગાહના જમન્ય અગ્રિયના અસખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ હનર નેજન ઝાંઝેરી-વનરપતિ ભાગી

વૈદિક શરીરની અવગાહનાની વિગત. અવગાહનિક વૈદિકની જમન્ય અગ્રિયના અસખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ ૫ પનુખનો

ઉત્તરવૈદિકની જમન્ય અગ્રિયના અસખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ સામ નેજનની આદારિક શરીરની અવગાહના જમન્ય મુદા હાથની ઉત્કૃષ્ટ એક હાથની

તેજસ કાર્મણની અવગાહના જમન્ય અગ્રિયના અસખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ યોડ ૧/૮ લોક પ્રમાણે તથા પેત્રપોનાનાં શરીર પ્રમાણે એ અવગાહના દ્વાર સંપૂર્ણ

૩ સહનન દ્વાર (સમયસુ દ્વાર) સપાણ ૭ ૧ વજ્રમનારાય સપાણ ૨ ૨૫મ નારાય સપાણ ૩ ના ૧૨ સપાણ ૪ કર્પનારાય સપાણ ૫ ઠહિયા સપાણ ૬ મેરાન સપાણ

૧ વજ્રરૂપભનારાય સંઘયણુ તે વજ્ર કહેતા ખીલી, રૂપભ કહેતા પાટા વીટવાનો, નારય કહેતા જે પડખે મર્કટ બધ સહનન (સઘયણ) કહેતા હાડકાનો સચય. (જેને વિષે જે હાડકાઓને જે પડખેથી મર્કટ બધે કરીને બાધ્યા અને પાટા જેવા હાડકાએ કરી વાંટ્યા, તે ત્રણે હાડકાને બેદનાર વજ્ર કીવડ નામનુ હાડકુ છે, તેણે કરીને સજ્જડ કર્યું) તે વજ્રરૂપભનારાય સઘયણુ

૨ રૂપભનારાય સંઘયણુ તે ઉપર પ્રમાણે પણ ક્રુત વજ્ર કહેતા ખીલી નહિ

૩ નારાય સંઘયણુ. તે જે પડખે મર્કટ બધ હોય તે.

૪ અર્ધનારાય સંઘયણુ તે એક પડખે મર્કટ બધ ને બીજે પડખે ખીલી હોય તે

૫ કીલિકા સંઘયણુ તે જે હાડકાની સાધી ઉપર ખીલી માગેલી હોય તે.

૬ સેવાર્ત્ત (ચેવદ) સંઘયણુ તે હાડકે હાડકા અડીને ગ્રેહ હોય તે ઇતિ સંઘયણુદ્વાર સંપૂર્ણ

૪ સંસ્થાનદ્વાર સંસ્થાન છ ૧ સમચતુરસ સંસ્થાન, ૨ ન્યગ્રોધ (નિગોહ) પરિમંડલ સંસ્થાન, ૩ સાદિ સંસ્થાન, ૪ વામન સંસ્થાન, ૫ કુખ્જ સંસ્થાન, ૬ દ્વંડ સંસ્થાન

૧ સમચતુરસ સંસ્થાન. તે પગથી તે માયાસુધી શોભાયમાન હોય તેને સમચતુરસ સંસ્થાન કહિયે ૧

૨ ન્યગ્રોધપરિમંડલ સંસ્થાન. તે કેડથી તે માયાસુધી શોભાયમાન હોય તેને ન્યગ્રોધપરિમંડલ સંસ્થાન કહિયે. ૨.

૩ સાદિ સંસ્થાન. તે પગથી તે કેડ સુધી શોભાયમાન હોય તેને સાદિ સંસ્થાન કહિયે. ૩

૪ વામન સંસ્થાન. તે ઠી ગણુ સંસ્થાન હોય તેને વામન સંસ્થાન કહિયે ૩

૫ કુખ્જ સંસ્થાન. તે પગ, હાથ, મસ્તક ગ્રીવા ગ્રોહા અધિક હોય, બીજા શેષ અવયવ સુદર હોય તેને કુખ્જ સંસ્થાન કહિયે ૫

૬ દ્વંડ સંસ્થાન. તે રૂઢ, મૂઢ, મૃગાપુત્ર રોઢવાની પેરે હોય તેને દ્વંડ સંસ્થાન કહિયે, ૬ ઇતિ સંસ્થાન દ્વાર સંપૂર્ણ.

૫ કથાય દ્વાર. કથાય ચાર તે ૧ કોષ, ૨ માન, ૩ માયા, ૪ લોભ ઇતિ કથાય દ્વાર સંપૂર્ણ.

૬ સમ્યા દ્વાર સમ્યા માગ તે ૧ આકાર સમ્યા ૨ ભવ સમ્યા
૩ નેયુત સમ્યા ૪ પરિબ્રહ્મ સમ્યા ઈતિ સમ્યા દ્વાર સંપૂર્ણ

૭ લેશ્યા દ્વાર લેશ્યા ૭ ૧ કુખ્ય ૨ નીચ લેશ્યા, ૩ કાપોત લેશ્યા,
૪ લેજો લેશ્યા ૫ પદ્ય લેશ્યા ૬ શુભ્ર લેશ્યા એ લેશ્યા દ્વાર સંપૂર્ણ

૮ દિ દ્વાર ઇદિવ પાંચ ૧ શીતેદિવ ૨ અશુદ્ધિવ, ૩ પ્રાલેદિવ,
૪ ત્સેદિવ, ૫ રપશ્ચદિવ ઇદિવ દ્વાર સંપૂર્ણ

૯ સમુદ્ધાત દ્વાર સમુદ્ધાત સાત ૧ વેદનીય સમુદ્ધાત, ૨ ક્ષત્ર્ય સમુદ્ધાત,
૩ માર્ણાતિક સમુદ્ધાત, ૪ વેદિય સમુદ્ધાત ૫ લેવસ સમુદ્ધાત, ૬ આકાર
સમુદ્ધાત, ૭ કેવળ સમુદ્ધાત

૧૦ સત્ત્વી અસત્ત્વી દ્વાર સત્ત્વી તે જ્ઞાનાર્થી વિચાર કરવાની શક્તિ (મન)
છે તે અસત્ત્વી તે જ્ઞાનાર્થા મન (વિચાર કરવાની શક્તિ) નથી તે

૧૧ વેદ દ્વાર વેદ ત્રણ ૧ ઓ વેદ, ૨ યજુ વેદ ૩ ન્યસક વેદ

૧૨ પર્વામિ દ્વાર પર્વામિ ૭ ૧ આકાર પર્વામિ, ૨ સરીર પર્વામિ,
૩ ઇદિવ પર્વામિ ૪ આસોમ્બીસ પર્વામિ, ૫ ભાષા પર્વામિ, ૬ મનપર્વામિ.

૧૩ દૃષ્ટિ દ્વાર દૃષ્ટિ ત્રણ ૧ સમક્ષિત દૃષ્ટિ, ૨ નિષ્ણ દૃષ્ટિ ૩ સમ
મિષ્ણદત્વ દૃષ્ટિ

૧૪ દર્શન દ્વાર દર્શન ત્રણ ૧ અણુ દર્શન, ૨ અવકુ દર્શન ૩
અવધિ દર્શન, ૪ કેવળ દર્શન,

૧૫ જ્ઞાન દ્વાર જ્ઞાન ત્રણ ૧ મૂર્તિ જ્ઞાન, ૨ મુત જ્ઞાન, ૩ અવધિ
જ્ઞાન, ૪ મનપર્વજ જ્ઞાન ૫ કેવળ જ્ઞાન. અજ્ઞાન ત્રણ ૧ મૂર્તિ અજ્ઞાન ૨
મુત અજ્ઞાન, ૩ વિશ્વજ જ્ઞાન

૧૬ યોગ દ્વાર યોગ પદ્મ ૧ સ્ત્રવ મન યોગ, ૨ અસ્ત્રવ મન યોગ
૩ મિત્ર મન યોગ ૪ અવકાર મન યોગ, ૫ સ્વાય વચન યોગ, ૬ અસ્ત્રવ
વચન યોગ, ૭ મિત્ર વચન યોગ ૮ અવકાર વચન યોગ, ૯ ઔદારિક સરીર
કાવ યોગ ૧ ઔદારિક મિત્ર સરીર કાવ યોગ, ૧૧ વૈદિક સરીર કાવ યોગ,
૧૨ વેદિક મિત્ર સરીર કાવ યોગ, ૧૩ આકાર સરીર કાવ યોગ, ૧૪ આકાર
મિત્ર સરીર કાવ યોગ, ૧૫ કર્મણ સરીર કાવ યોગ.

૧૭ ઉપયોગ દ્વાર ઉપયોગ ૧૨, ૧ મતિયાન ઉપયોગ ૨ મુન્યાન
ઉપયોગ, ૩ અવધિયાન ઉપયોગ, ૪ મન પર્વજ્યાન ઉપયોગ ૫ કેવળ્યાન ઉપયોગ
૬ માત્ર્યાન ઉપયોગ, ૭ અત્ર્યાન ઉપયોગ ૮ વિશ્વજ જ્ઞાન ઉપયોગ

૯ ચક્ષુ દર્શન ઉપયોગ, ૧૦ અચક્ષુ દર્શન ઉપયોગ, ૧૧ અવાધ દર્શન - ઉપયોગ, ૧૨ દેવળ દર્શન ઉપયોગ.

૧૮ આહાર દ્વાર આહાર ત્રણ પ્રકારનો. ૧ ઓજસ આહાર, ૨ રોમ આહાર, ૩ કવલ આહાર, તે સચિત આહાર, અચિત આહાર, મિશ્ર આહાર

૧૯ ઉપજવાનો દ્વાર તે ચોવીશ દંડકનો આવે તે સાત નગકનો એક દંડક, ૧, દશ ભવનપતિના દશ દંડક, ૧૧, પૃથ્વીકાયનો એક દંડક, ૧૨, અપકાયનો એક દંડક, ૧૩, તેજસ્કાયનો એક, ૧૪; વાયુકાયનો એક, ૧૫ વનસ્પતિકાયનો એક ૧૬ બે ઈન્દ્રિયનો એક, ૧૭ ત્રિન્દ્રિયનો એક, ૧૮ ચૌદ્રિયનો એક, ૧૯ તિર્યચ પાંચેન્દ્રિયનો એક ૨૦ મનુષ્યનો એક, ૨૧ વાણવ્ય નગનો એક, ૨૨ જ્યોતિષીનો એક, ૨૩ ગૈમાનિકનો એક, ૨૪

૨૦ સ્થિતિ દ્વાર સ્થિતિ જઘન્ય અતર્મુદ્ધર્તની, ઉત્કૃષ્ટ ત્રેત્રીશ સાગરોપમની

૨૧ મરણ દ્વાર સમોહિયા મરણ ને અસમોહિયા મરણ, સમોહિયા મરણ તે એળની પેઠે ચાલે, અસમોહિયા મરણ તે હડીની પેઠે ચાલે

૨૨ ચવણ દ્વાર તે ચોવીશ દંડકમા જાય. પૂર્વે કહ્યા તે

૨૩ અગતિ દ્વાર તે ચાગ ગતિમાથી આવે ૧ નારકીની ગતિમાથી, ૨ તિર્યચની ગતિમાથી, ૩ મનુષ્યની ગતિમાથી, ૪ દેવની ગતિમાથી.

૨૪ ગતિ દ્વાર પાચ ગતિમાં જાય તે ૧ નારકીની ગતિમા, ૨ તિર્યચની ગતિમા, ૩ મનુષ્યની ગતિમા, ૪ દેવની ગતિમા, ૫ સિદ્ધિની ગતિમાં

ધતિ સમુચ્ચય ચોવીશ દ્વાર સંપૂર્ણ.

નારકોનો ૧ તથા દેવના ૧૩ દંડક-૧૪ દંડક સાથે

૧ શરીર દ્વાર,

નારકીમાં શરીર ત્રણ ૧ વૈક્રિય, ૨ તેજસ, ૩ કાર્મણ,

દેવમાં શરીર ત્રણ ૧ વૈક્રિય, ૨ તેજસ, ૩ કાર્મણ.

૨ અવગાહના દ્વાર.

નારકીની અવગાહના.

૧ પહેલે નરકે, અવગાહના, જઘન્ય, આગુહના અસખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ પોણા આઠ ધનુષ્ય તે છ આગુહની છે, ૧,

૨ બીજી નરકે, અવગાહના જઘન્ય આગુહના અસખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ સાડા પાંદો ધનુષ્યની છે; ૨

૩ ત્રીજી નરકે અવગાહના જયન્ત, આત્રિયના અસંખ્યાતમા ભાગની ઉત્કૃષ્ટ સગાએકીસ ધનુષ્યની છે ૩

૪ ચોથી નરકે અવગાહના જયન્ત, આત્રિયના અસંખ્યાતમા ભાગની ઉત્કૃષ્ટ સાડાગાસડ ધનુષ્યની છે ૪

૫ પાંચમી નરકે, અવગાહના જયન્ત, આત્રિયના અસંખ્યાતમા ભાગની ઉત્કૃષ્ટ સરાસો ધનુષ્યની છે ૫

૬ છઠી નરકે, અવગાહના, જયન્ત, આત્રિયના અસંખ્યાતમા ભાગની ઉત્કૃષ્ટ જરીસે ધનુષ્યની છે ૬

૭ સાતમી નરકે અવગાહના, જયન્ત આત્રિયના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ પાંચસે ધનુષ્યની છે ઉત્તર વેલિય કરે તે જયન્ત આત્રિયના સંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ હામ જમણી (જે જે નરકે ઉત્કૃષ્ટ કહી છે તેથી જમણી ગણી,) ગાવડ સાતમી નરકે એક હાર ધનુષ્યની ગણી, ૭

દેવનો અવગાહના.

૧ સવનપતિના દેવ-દેવીની અવગાહના, જયન્ત આત્રિયના અસંખ્યાતમા ભાગના ઉત્કૃષ્ટ સાત હાથની છે

૨ વાલુબતર દેવ-દેવીની અવગાહના જયન્ત, આત્રિયના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ સાત હાથની છે ૨

૩ અપોતિપીના દેવ-દેવીની અવગાહના, જયન્ત આત્રિયના અસંખ્યાતમા ભાગની ઉત્કૃષ્ટ સાત હાથની છે ૨

૪ વૈમાનિકની અવગાહના સુદી જુદી નીચે મુજબ

પહેલા-બીજા દેવસોકના દેવની તથા તેની દેવીની અવગાહના જયન્ત આત્રિયના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ સાત હાથની છે ૨

ત્રીજા-ચોથા દેવસોકના દેવની અવગાહના, જયન્ત, આત્રિયના અસંખ્યાતમા ભાગની ઉત્કૃષ્ટ ૭ હાથની છે ૪

પાંચમા-છઠ્ઠા દેવસોકના દેવની અવગાહના, જયન્ત, આત્રિયના અસંખ્યાતમા ભાગની ઉત્કૃષ્ટ પાંચ હાથની છે ૧

સાતમા-આઠમા દેવસોકના દેવની અવગાહના જયન્ત આત્રિયના અસંખ્યાતમા ભાગની ઉત્કૃષ્ટ ચાર હાથની છે ૮

નવમા-દશમા-અગિયારમા-બારમા દેવસોકના દેવની અવગાહના જયન્ત આત્રિયના અસંખ્યાતમા ભાગની ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ હાથની છે ૧૨

નવ ઐવેયકના દેવની અવગાહના, જંધન્ય આગુલના અસ ખ્યાતમા ભાગની ઉત્કૃષ્ટ એ હાથની છે.

ચાર અનુત્તર વિમાનના દેવની અવગાહના જંધન્ય આગુલના અસ ખ્યાતમા ભાગની ઉત્કૃષ્ટ એક હાથની છે

પાંચમા અનુત્તર વિમાનના દેવની અવગાહના, જંધન્ય, આગુલના અસ ખ્યાતમા ભાગની ઉત્કૃષ્ટ મૂઢા હાથની છે

અવનર્પતથી બાર દેવલોક સુધી દેવ ઉત્તર વૈક્રિય કૃતે તો, જંધન્ય, આગુલના સ ખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ સાખ જોજનની અવગાહના.

નવ ઐવેયક અને પાંચ અનુત્તર વિમાનના દેવોને ઉત્તર વૈક્રિય કરવાપણું નથી

૩ સંહનન દ્વાર.

નારકી, અસંહનની
દેવ, અસંહનની

૪ સંસ્થાન દ્વાર.

નાગકીમા દૂડ સસ્થાન,
દેવમા, સમચતુરક્ષ સસ્થાન

૫ કષાય. દ્વાર.

નાગકીમા કષાય ચાર
દેવમા, કષાય ચાર

૬ સંજ્ઞા દ્વાર.

નાગકીમા, સંજ્ઞા ચાર
દેવમા સંજ્ઞા ચાર

૭ લેશ્યા દ્વાર.

નારકીમા લેશ્યા ત્રણ.

પહેલી બીજી નરકે, કાપોત લેશ્યા
ત્રીજી નરકે કાપોત ને નીલ લેશ્યા.
ચોથી નરકે, નીલ લેશ્યા,
પાંચમી નરકે કૃષ્ણ ને નીલ લેશ્યા
છઠ્ઠી નરકે, કૃષ્ણ લેશ્યા
સાતમી નરકે, મહાકૃષ્ણ લેશ્યા

દેવતામા ભેરવા.

ભવનપતિ ને વાલ્મીકી તરમા ચાર ભેરવા ૧ પુષ્પ ૨ ત્રીજા, ૩ કપેશ ૪ તેજ
જ્યોતિષી ને પદ્મેશ બીજા દેવસોહમા એક તેજે ભેરવા.
ત્રીજા શ્યામ ને પાશમા દેવસોહમા એક પશ ભેરવા.
જી ૧ દેવસોહમી નવ ગ્રેવેશક સુધીમા એક શ્યામ ભેરવા.
પાશ અનુત્તર વિમાનમા એક પરમશુકલ ભેરવા

૮ ઈન્દ્રિય દ્વાર

નામ્નીમા ઈન્દ્રિય પાંચ

દેવમા ઈન્દ્રિય પાંચ

૯ સમુદ્ધાત દ્વાર

નામ્નીમા ચાર સમુદ્ધાત ૧ વેદનીય, ૨ કથા, ૩ આસ્થાતિક ૪ નેત્રિ
દેવમા પાંચ સમુદ્ધાત ૧ વેદનીય, ૨ કથા ૩ આસ્થાતિક
૪ વૈદિક, ૫ નેત્રિય

ભવનપતિની ચારમા દેવસોહ સુધી પાંચ સમુદ્ધાત

નવ ગ્રેવેશકથી પાંચ અનુત્તર વિમાન સુધી નવ સમુદ્ધાત

વેદનીય ૧ કથા, ૩ આસ્થાતિક

૧૦ સહી દ્વાર

+ નરકમા,

પદ્મેશી નરકે સહી, અશહી,

બીજા નરકની સાતમા નરક સુધી, સહી

* દેવમા

ભવનપતિ ને વાલ્મીકી તરમા સહી ને અશહી,

જ્યોતિષીથી પાંચ અનુત્તર વિમાન સુધી, સહી,

૧૧ વેદ દ્વાર

નામ્નીમા નવ સહ વેદ.

દેવમા ભવનપતિ વાલ્મીકી તર જ્યોતિષી પદ્મેશ બીજા દેવસોહ સુધી
વેદ તે ૧ બી વેદ ૨ પુષ્પ વેદ

ત્રીજા દેવસોહથી અનુત્તર વિમાન સુધી એક વેદ તે ૧ પુષ્પ વેદ.

* અશહી નિર્જન મીને આ ગર્ભમા ઉપજે છે તે અપર્યાપ્ત દ્વાર
અશહી ૮ વેદ છે ૫મામ અપર્યાપ્ત અશહી કે વિભવગાન ઉપજે છે એ અપેક્ષા છે

૧૨ પર્યાપ્તિ દ્વાર.

(ભાષા, મન જે સાથે બાધે).

નારકીમા પર્યાપ્તિ પાંચ, તે અપર્યાપ્તિ પાંચ,

દેવમાં પર્યાપ્તિ પાંચ, તે અપર્યાપ્તિ પાંચ.

૧૩ દષ્ટિ દ્વાર.

નારકીમા દષ્ટિ ત્રણ

દેવમાં,

ભવનપતિથી બારમા દેવલોક સુધી દષ્ટિ ત્રણ

નવ ગ્રૈવેયકમા દષ્ટિ જે સમકિત અને મિથ્યાત્વ

પાંચ અનુત્તર વિમાનમા દષ્ટિ એક તે સમકિત દષ્ટિ

૧૪ દર્શન દ્વાર

નારકીમા દર્શન ત્રણ ૧ ચક્ષુ દર્શન, ૨ અચક્ષુ દર્શન, ૩ અવધિ દર્શન.

દેવમા દર્શન ત્રણ. ૧ ચક્ષુ દર્શન, ૨ અચક્ષુ દર્શન ૩ અવધિ દર્શન.

૧૫ જ્ઞાન દ્વાર

નારકીમા ત્રણ જ્ઞાન તે ત્રણ અજ્ઞાન

દેવમાં,

ભવનપતિથી નવગ્રૈવેયક સુધી ત્રણ જ્ઞાન, તે ત્રણ અજ્ઞાન

પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં ત્રણ જ્ઞાન.

૧૬ યોગદ્વાર.

નારકીમા યોગ અગિયાર.

દેવમાં યોગ અગિયાર.

તે યોગનાં નામ ૧ સત્ય મનયોગ, ૨ અસત્ય મનયોગ, ૩ મિશ્ર મનયોગ, ૪ વ્યવહાર મનયોગ, ૫ સત્ય વચનયોગ, ૬ અસત્ય વચનયોગ, ૭ મિશ્ર વચનયોગ, ૮ વ્યવહાર વચનયોગ ૯ વૈક્રિય શરીર કાયયોગ, ૧૦ વૈક્રિય મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૧૧ કામબ્ધ શરીર કાયયોગ

૧૭ ઉપયોગ દ્વાર.

નારકીથી નવ ગ્રૈવેયક સુધી ઉપયોગ નવ, ૧ મતિજ્ઞાન ઉપયોગ, ૨ શ્રુતજ્ઞાન ઉપયોગ, ૩ અવધિ જ્ઞાન ઉપયોગ, ૪ મતિ અજ્ઞાન ઉપયોગ, ૫ શ્રુત અજ્ઞાન

ઉપયોગ, ૧ વિભાગ યાન ઉપયોગ ૭ અસુદર્શન ઉપયોગ, ૮ અમસુદર્શન ઉપયોગ,
૯ અવધિ દર્શન ઉપયોગ.

૫૩ અનુષ્ઠાન વિમાનમાં ૭ ઉપયોગ, તે અસુદર્શન, અસુદર્શન

૧૮ આદ્યાર દ્વાર

નાસ્તી દેવતાં બે પ્રકારનો આદ્યાર ૧ જોગસ, ૨ રામ ૭ સિદ્ધિ
આદ્યાર છે. ૩૨ જોગ પ્રકારનો નાસ્તી અગ્નિ ૩૨ પણ અસુદર્શન ૩૨ દેવ અગ્નિ
૩૨ પણ મુખ ૩૨.

૧૯ ઉપજ્ઞાના દ્વાર ૨૨ અવવાના દ્વાર

પહેલી નરકની માંડીને જી નરક મુખીમાં મુખ્ય તિર્થ ૫ ચેદિય જે
બે દહનો આવે, જાણ બે દહનો તે મુખ્ય ને તિર્થ ૫ ચેદિયમાં.

સાતમી નરકમાં બે દહનો આવે, તે મુખ્ય ને તિર્થ ૫ ચેદિયને,
જાણ બે દહનો તે તિર્થ ૫ ચેદિયમાં.

અવનપતિ, વાણવ્યતર, અષ્ટાતેથી, ને પહેલા બીજા દેવસો
મુખી, બે દહનો આવે, ને મુખ્ય ને તિર્થનો જાણ પાંચ દહનો ૧ રમી
૨ પાણી ૩ વનસ્પતિ, ૪ મુખ્ય ને તિર્થમાં.

ત્રીજા દેવસોમાં આઠમાં દેવસોમાં મુખી બે દહનો આવે, મુખ્ય
ને તિર્થ બે બેનો આવે, જાણ બે દહનો. તે મુખ્ય ને તિર્થમાં.

નવમાં દેવસોમાં અનુષ્ઠાન વિમાન મુખી બે દહનો આવે તે ૧
મુખ્યને. જાણ બે મુખ્યમાં.

૨૦ સ્થિતિ દ્વાર

નાસ્તીની સ્થિતિ નીચે મુજબ છે

પહેલી નરકના નાસ્તીની સ્થિતિ, અમલ જાણવાર વર્ણની ઉત્કૃષ્ટ, જોગ સામરની

બીજા નરકની જ જોગ સામરની ૭ અસુ સામરની

ત્રીજા નરકની જ અસુ સામરની ૭ સાત સામરની

ચોથા નરકની જ સાત સામરની ૭ દસ સામરની

પાંચમી નરકની જ દસ સામરની ૭ સત્તર સામરની,

છઠ્ઠી નરકની જ સત્તર સામરની ૭ બાવીસ સામરોપમની

સાતમી નરકની જ બાવીસ સામરોપમની ૭ તેનીય સામરોપમની

દેવની સ્થિતિ નીચે મુજબ

દક્ષિણ દિશાના અસુરકુમારના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ, એક સાગરોપમની તેની દેવીની સ્થિતિ, જઘન્ય દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ, સાડાત્રણ પદ્યની તેના નવ નિકાયના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ, દોઢ પદ્યની, તેની દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ પોણા પદ્યની,

ઉત્તર દિશાના અસુર કુમારના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ, એક સાગર ઝાઝેરી, તેની દેવીની સ્થિતિ, જઘન્ય દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ, સાડાચાર પદ્યની તેના નવ નિકાયના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, દશ હજાર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ, બે પદ્યમા દેશ ઓછી, તેની દેવીની સ્થિતિ જઘન્ય, દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ, એક પદ્યમા દેશ ઓછી

વાયુવ્ય તરના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ, એક પદ્યની વાયુવ્ય તરની દેવીની સ્થિતિ, જઘન્ય, દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ અર્ધ પદ્યની

અંદમાના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, પા પદ્યની, ઉત્કૃષ્ટ એક પદ્ય, ને એક લાખ વર્ષની તેની દેવીની સ્થિતિ, જઘન્ય પા પદ્યની, ને ઉત્કૃષ્ટ અર્ધ પદ્ય ને પચાસ હજાર વર્ષની

સૂર્યના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, પા પદ્યની, ઉત્કૃષ્ટ એક પદ્ય ને એક હજાર વર્ષની તેની દેવીની સ્થિતિ, જઘન્ય, પા પદ્યની, ઉત્કૃષ્ટ, અર્ધ પદ્ય ને પાચસે વર્ષની

અહુના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, પા પદ્યની, ઉત્કૃષ્ટ, એક પદ્યની, તેની દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, પા, પદ્યની ઉત્કૃષ્ટ, અર્ધ પદ્યની.

નક્ષત્રના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, પા પદ્યની, ઉત્કૃષ્ટ, અર્ધ પદ્યની તેની દેવીની સ્થિતિ, જઘન્ય, પા પદ્યની, ઉત્કૃષ્ટ, પા પદ્ય ઝાઝેરી

તારાના દેવીની સ્થિતિ, જઘન્ય, પદ્યનો આઠમો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ પા પદ્યની તેની દેવીની સ્થિતિ. જઘન્ય, પદ્યના આઠમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ, પદ્યના આઠમા ભાગ ઝાઝેરી

પહેલા દેવલોકના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, એક પદ્યની, ઉત્કૃષ્ટ, બે સાગરની તેની દેવીની જઘન્ય, એક પદ્યની, ઉત્કૃષ્ટ સાત પદ્યની, તેની અપરિચ્છિતા દેવીની સ્થિતિ, જઘન્ય, એક પદ્યની, ઉત્કૃષ્ટ, પદ્યની

બીજા દેવલોકના દેવની સ્થિતિ, જઘન્ય, એક પદ્ય ઝાઝેરી, ઉત્કૃષ્ટ, બે માગર ઝાઝેરી તેની દેવીની સ્થિતિ જઘન્ય, એક પદ્ય ઝાઝેરી, ઉત્કૃષ્ટ,

નવ પક્ષની વેની અપરિશુદ્ધિવા દેવીની સ્થિતિ નયન, એક પક્ષની
અંતરી ઉત્કૃષ્ટ પ્રાપ્તિ પક્ષની.

ત્રીજા દેવસોહના દેવી સ્થિતિ, નયન, એ સાગ્રની, ઉત્કૃષ્ટ,
સાત સાગ્રની.

ચોથા દેવસોહના દેવી સ્થિતિ નયન, એ સાગ્ર અંતરી, ઉત્કૃષ્ટ,
સાત સાગ્રોપમ અંતરી.

પાંચમા દેવસોહના દેવી સ્થિતિ, નયન, સાત સાગ્રની
ઉત્કૃષ્ટ, સાત સાગ્રની.

છઠ્ઠા દેવસોહના દેવી સ્થિતિ, નયન સાત સાગ્રની
ઉત્કૃષ્ટ, એક સાગ્રની.

સાતમા દેવસોહના દેવી સ્થિતિ, નયન એક સાગ્રની,
ઉત્કૃષ્ટ સત્તર સાગ્રની.

આઠમા દેવસોહના દેવી સ્થિતિ, નયન, સત્તર સાગ્રની
ઉત્કૃષ્ટ, અઠાર સાગ્રની.

નવમા દેવસોહના દેવી સ્થિતિ, નયન, અઠાર સાગ્રની
ઉત્કૃષ્ટ એકવિંશત સાગ્રની.

દશમા દેવસોહના દેવી સ્થિતિ, નયન, એકવિંશત સાગ્રની ઉત્કૃષ્ટ
વીસ સાગ્રોપમની.

અગિઆરમા દેવસોહના દેવી સ્થિતિ, નયન, વીસ સાગ્રની
ઉત્કૃષ્ટ, એકવીસ સાગ્રોપમની.

પદ્મમા દેવસોહના દેવી સ્થિતિ, નયન, એકવીસ સાગ્રોપમની
ઉત્કૃષ્ટ, બારીસ સાગ્રોપમની.

પહેલી શ્રેણી સ્થિતિ, નયન બારીસ સાગ્રોપમની ઉત્કૃષ્ટ ત્રેસીસ
સાગ્રોપમની.

બીજી શ્રેણી સ્થિતિ, નયન ત્રેસીસ સાગ્રોપમની ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ
સાગ્રોપમની.

ત્રીજી શ્રેણી સ્થિતિ, નયન ચોવીસ સાગ્રોપમની ઉત્કૃષ્ટ પચીસ
સાગ્રોપમની.

ચોથી શ્રેણી સ્થિતિ નયન પચીસ સાગ્રોપમની ઉત્કૃષ્ટ અઠીસ
સાગ્રોપમની.

પાંચમી ઐવેયકે સ્થિતિ, જ્ઞાન્ય, છત્રીશ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સત્તાવીશ સાગરોપમની

છટ્ટી ઐવેયકે સ્થિતિ, જ્ઞાન્ય, સત્તાવીશ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અઠ્ઠાવીશ સાગરોપમની.

સાતમી ઐવેયકે સ્થિતિ, જ્ઞાન્ય અઠ્ઠાવીશ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ, ઓગણત્રીશ સાગરોપમની,

આઠમી ઐવેયકે સ્થિતિ, જ્ઞાન્ય ઓગણત્રીશ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ, ત્રીશ સાગરોપમની

નવમી ઐવેયકે સ્થિતિ, જ્ઞાન્ય, ત્રીશ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ, એકત્રીશ સાગરોપમની

ચાર અનુત્તર વિમાનના દેવની સ્થિતિ, જ્ઞાન્ય એકત્રીશ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ, તેત્રીશ સાગરોપમની

પાંચમા અનુત્તર વિમાનના દેવની સ્થિતિ, જ્ઞાન્ય ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીશ સાગરોપમની.

૨૧ મ છુ દ્વાર, તે સમોદ્ધયા મગ્ધુ ને અસમોદ્ધયા મગ્ધુ સમોદ્ધયા તે એળની પેઠે ચાલે

અસમોદ્ધયા તે ફડીની પેઠે ચાલે

૨૩-૨૪ આગતિ, ગતિ દ્વાર, એ સાથે

પહેલી નરકથી છઠ્ઠી નરક સુધી, એ ગતિનો આવે, તે મનુષ્ય ને તિર્થંચનો જાય એ ગતિમા, તે મનુષ્ય ને તિર્થંચમા

સાતમી નરકમાં, એ ગતિનો આવે, તે મનુષ્ય ને તિર્થંચનો જાય એક ગતિમાં, તે તિર્થંચમા.

અનન્યપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષી, વૈમાનિક, આઠમા દેવલોક સુધી, એ ગતિનો આવે તે મનુષ્ય ને તિર્થંચનો જાય એ ગતિમા, તે મનુષ્ય ને તિર્થંચમા

નવમા દેવલોકથી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન સુધી, એક ગતિનો આવે તે મનુષ્યનો જાય એક ગતિમા તે મનુષ્યમા

ગતિ નારકી તથા દેવના થકને ચૌદે દંડક સ પૂર્ણ.

એ વૈકિય શરીરવાળા ચૌદ દંડક કહ્યા.

પાંચ એકેદ્રિયના પાંચ દહક

૧ શરીર

પાંચ એકેદ્રિયમાં વાયુકાય વિના બાકીનો ચાર એકેદ્રિયમાં શરીર તથા તે,
૧ બોહરિક, ૨ તેજસ ૩ કાર્મણ.

વાયુકાયમાં શરીર ચાર, ૧ બોહરિક ૨ વેદિક, ૩ તેજસ, ૪ કાર્મણ.

૨ અવગાહના દ્વાર

પૃથ્વીદિ ચાર એકેદ્રિયની અવગાહના, જમન્ય, અતિસના જસ
ખાતમાં ભાગની કુદ્ધ પલુ આગ્રહના જસ ખાતમાં ભાગની

વનરપતિની અવગાહના, જમન્ય અતિસના જસ ખાતમાં ભાગની
કુદ્ધ ૬ નર જોખન કોઝેરી કમલ પોયલા આથી નવુથી.

૩ સહનન દ્વાર પાંચ એકેદ્રિયમાં સેવાર્ત સહનન

૪ સરસ્થાન દ્વાર પાંચ એકેદ્રિયમાં કુદ્ધ સરસ્થાન

૫ કપાય દ્વાર પાંચ એકેદ્રિયમાં કપાય ચાર

૬ સરસ દ્વાર પાંચ એકેદ્રિયમાં સરસ ચાર

૭ સેરયા દ્વાર

૫મી, પાણી, વનરપતિ એ તથા એકેદ્રિયના અપર્ણમાં સેરયા ચાર, તે ૧
કુદ્ધ ૨ નીલ, ૩ કાપેલ, ૪ તેજો પર્ણમાં જસ. તેજસ વાયુ એ બેમાં તથા
સેરયા, ૧ કુદ્ધ ૨ નીલ, ૩ કાપેલ.

૮ હદિય દ્વાર

પાંચ એકેદ્રિયમાં એક હદિય તે એક સ્પર્શદિય.

૯ સમુદ્ધાત દ્વાર

પાંચ એકેદ્રિયમાં વાયુકાય વિના બાકીની ચાર એકેદ્રિયમાં તથા સમુદ્ધાત
તે ૧ વેદનીય, કપાય ૩ માતૃલનિક

વાયુકાયમાં ચાર સમુદ્ધાત. ૧ વેદનીય ૨ કપાય ૩ મારણિક ૪ વેદિક

૧૦ સહી દ્વાર પાંચ એકેદ્રિય જસથી.

૧૧ વેદ દ્વાર પાંચ એકેદ્રિયમાં નપુસક વેદ.

૧૨ પર્ણાસિ દ્વાર પાંચ એકેદ્રિયમાં પર્ણાસિ ચાર, અપર્ણાસિ પહેલી ચાર

૧૩ દિગ્ધિ દ્વાર પાંચ એકેદ્રિયમાં દિગ્ધિ એક તે ૧ મિથ્યાત્વ દિગ્ધિ.

૧૪ દર્શન દ્વાર. પાત્ર એકદ્રિયમા એકં અચક્ષુ દર્શન.

૧૫ જ્ઞાન દ્વાર. પાત્ર એકદ્રિયમા બે અજ્ઞાન, તે ૧ મતિ અજ્ઞાન, ૨ શ્રુત અજ્ઞાન

૧૬ યોગ દ્વાર.

પાત્ર એકદ્રિયમા વાયુકાય વિના બાકીની ચાર એકદ્રિયમાં યોગ ત્રણ, તે ૧ ઔદારિક શરીર કાયયોગ, ૨ ઔદારિક મિત્ર શરીર કાયયોગ, ૩ કાર્મણ શરીર કાયયોગ વાયુકાયમાં યોગ પાત્ર ૧ ઔદારિક શરીર કાયયોગ, ૨ ઔદારિક મિત્ર શરીર કાયયોગ, ૩ દૈકિય શરીર કાયયોગ, ૪ વૈકિય મિત્ર શરીર કાયયોગ, ૫ કાર્મણ શરીર કાયયોગ

૧૭ ઉપયોગ દ્વાર.

પાત્ર એકદ્રિયમા ઉપયોગ ત્રણ ૧ મતિ અજ્ઞાન, ૨ શ્રુત અજ્ઞાન, ૩ અચક્ષુદર્શન.

૧૮ આહાર દ્વાર.

પાત્ર એકદ્રિયમા ત્રણ દિશિનો, ચાર દિશિનો, પાત્ર દિશિનો આહાર લે, ને વ્યાધાન ન પડે તો છ દિશિનો આહાર લે. બે પ્રકારનો આહાર, તે ૧ ઓજસ ૨ રોમ, તે ૧ સચિત, ૨ અચિત, ૩ મિત્ર

૧૯ ઉપજવાનાં, ૨૨ ચવવાનાં દ્વાર.

પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિકાય એ ત્રણ એકદ્રિયમાં ત્રીશ હંડકનો આવે, તે એક નારકી વર્ણને; જ્યારે દશ હંડકમાં તે પાત્ર એકદ્રિય, ત્રણ વિકલેદ્રિય, એ આઠ ને મનુષ્ય ને તિર્યચ એ બે મળી દશ હંડકમાં જાય

તેજસ્કાય ને વાયુકાય એ બે એકદ્રિયમાં દશ હંડકનો આવે તે પાત્ર એકદ્રિય ત્રણ વિકલેદ્રિય, એક મનુષ્ય ને એક તિર્યચ એ દશ હંડકનો આવે ને નવ હંડકમાં જાય, તે પાત્ર એકદ્રિય ત્રણ વિકલેદ્રિય ને તિર્યચ પાંચેદ્રિય એ નવમાં જાય

૨૦ સ્થિતિ દ્વાર.

પૃથ્વીકાયની સ્થિતિ, જઘન્ય, અતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ, બાવીશ હજાર વર્ષની અપ્કાયની સ્થિતિ, જઘન્ય, અતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ, સાત હજાર વર્ષની તેજસ્કાયની સ્થિતિ, જઘન્ય, અતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ, ત્રણ અહોરાત્રિની

કાંઈ થયું નથી તો બાવી સ્થિતિમાં તમે મીમતીજીને કહેશો કે તને ધરની કાંઈ ચિંતા છે કે નહીં ?

ધરની ચિંતા રાખવી જરૂરી છે ઔદિશ્વાને જો ધરની કાળજી (ચિંતા) નહીં હોય તો તમારું દરેક કામ અવ્યવસ્થિત બની જશે તમને તમારી બોહિસની ચિંતા રહ્યા કરતી હોય છે પોણાદશ ઉપર બડિયાળને કમિ બાવ્યો કે તમારા મનમાં ખલભલી મચી જાય છે પુરુષવર્ગ દુકાનના કામમાં જો બાળક કરે અગિયાર વાગ્યે દુકાને જવાનો સમય હોય ત્યારે જમીને છેલ્લે કલાકનો નિદર ખેંચે બંને સાજ બારે જીડીને દુકાને જાય તો તેવા વખતે દેવીજી (મીમતીજી) જ કાન બગેરશો કે તમને દુકાનની ચિંતા છે કે નહીં ? હા તો તમે જ વિચારો કે તમારે ચિંતા-કાળજી રાખવી છે કે નહીં ?

પ્રવચનનો સમય સાઠા બાગ્યનો છે મોતાબો બાવી પહોંચ્યા છે બંને કુ જો નવ વાગ્યા સુધી ઉપર ૮ બેઠો રહુ તો તમે જ મોટી જીડીશો કે મહારાજનીને અમારા સમયની દિશા જ નથી બા મારી વાત છે તમારી નથી તમે સાઠા બાગ્યને બંને નવ વાગ્યે બાવો તો શુ જગલાઈ નથી ? તો મુનિજી પોતાના સમયે પાટ ઉપર બાવી જતા નથી તો કહેવાય છે કે મહારાજનીને ચિંતા જ નથી અમારો સમય જમડે છે તો મારે ખબર તમારી ચિંતા રાખવી રહી.

તમારો દોકરો બીમાર છે ડોક્ટરને તમે દેખાડ્યું એણે ચેડ્યું દવાઓ ખબર આપી. જો ઠીક સમયસર દવા જ લેતો ન હોય ચરી પાળતો ન હોય તો તમે જ કહેશો કે તને તારા શરીરની કાંઈ કાળજી જ નથી તો બીજાને એવું શુ કરે ? હવે જો ડોક્ટર જ ઠીક સમય ઉપર ઇન્જેક્શન દેવા આવતો નથી તો તમે ડોક્ટરને કહેશો કે સાહેબ તમને મારા પુત્રની દરકાર છે કે નહીં ? બંને જો ટ્યુશન-સિક્કા સમય પર આવે નહીં બંને બાળક અભ્યાસમાં નબળા હોય તો તમે જો યાસ્તરને કહેશો કે તમને પૈસાથી જ મતલબ છે અમારા બાળકની કાંઈ ચિંતા જ નથી.

ડોક્ટરે ચિંતા ૮ ન રાખી તો રોગીના પ્રાણ કીરી મળા, યાસ્તરે કાળજી ન રાખી તો બાળક નાપાક થઈ ગયો. કાંઈ કલાક જો સમયસર બોહિસે પહોંચતો નથી તો તમે બંને નોકરી પરથી કાઢી મૂકશો. બારોપ મૂકશો કે તમને તો સમયની કાંઈ ખબર ૮ નથી.

મહારાણી વિક્ટોરીયાનો સેક્રેટરી એકવાર એના સચિવાલયમા ત્રણ મિનિટ મોડો પહોચ્યો મહારાણી બહુ વ્યગ્ર હતી સેક્રેટરી આવ્યો તો બોલી 'તમારી ધડિયાળ જુઓ' એણે કહ્યું 'ક્ષમા કરજો, મારું ધડિયાળ જરા સુસ્ત છે' વિક્ટોરીયાએ કહ્યું 'કા તો તમે તમારું ધડિયાળ બદલો અથવા તો મારે મારા સેક્રેટરીને બદલવા પડશે કારણ કે તમને સમય પર આવવાની ચિંતા નથી' મંત્રી જો પોતાના કામની ચિંતા ન સેવે તો સારાચે દેશની સુરક્ષા લયમા મૂકાઈ જાય મંત્રી જ શા માટે, પચોતેર રૂપિયા મેળવતો સિગ્નલમેન જો પોતાના સમયની ચિંતા ન રાખે તો કેટલું નુકસાન થાય ? એ ટૂંકો અથડાઈ જાય, સેક્રેટરીના ગ્રાણુ જાય, હજારોનું શરીર અને સૌ દર્પ નષ્ટભ્રષ્ટ થઈ જાય

હા, તો જીવનના દરેક ક્ષેત્રમા ચિંતા સેવવી જરૂરી છે ધોખી તમારા કપડા આપી ગયો તમે એની કાળજી રાખી નહોતો આડા-અવળા મૂકી દીધા રાત્રે ઉદરોને લાગ મળ્યો અને બધા કપડા રાત્રે કાતરો ખાધા એમા શ્રીમતીજીની રેશમી સાડી પણ હતી સવારે તમે જોયું તો તમો ઉદરો પર બળો લાડ્યા શ્રીમતીજી પોતાની દોઢસો રૂપિયાની રેશમી સાડાની દુર્દશા જોશે તો એમનું મગજ પણ ગરમ થયા વિના રહેશે નહીં લગભગ સારાચે ધરતું વાતાવરણુ ગરમ થઈ જશે પછી લલેતે એ ગરમ વાતાવરણુમાં ચૂલો પણ ઠગી જાય એટલે કપડાની ચિંતા ન કરી, તેથી સારું ચે ધર ગરમી અનુભવી શકે છે અને ધરતું મોટેરું ધરની સુરક્ષાની ખેવના જ ન રાખે તો કહેવાશે મોટા તો થઈ ગયા પણ ધરની ચિંતા જ નથી હા, તો તમે હવે સમજી ગયા હશે કે ચિંતા એકદમ છોડવાની વસ્તુ નથી તેમ ચિંતાને વળગી રહેવું પણ ઠીક નથી, કામની ચિંતા તો જરૂરી છે પણ વગર કામની ચિંતા બિનજરૂરી છે, કારણ કે એ માણસનું લોહી બાળવાનું કામ કરે છે

ચિંતાનું બિનજરૂરી રૂપ :

કાંડા બે પ્રકારના હોય છે એક તો પદાર્થને ઉપરથી કારી ખાય છે તો બીજું અદરથી ચિંતા એ બીજા પ્રકારનો કાંડો છે ઉધઈ જે વૃક્ષને લાગી જાય છે તે વૃક્ષને તે ખાઈ જાય છે ઉપરથી તો વૃક્ષની સ્થૂળ કાપા બરાબર દેખાશે પણ અદરથી તે પોણું બની જાય છે ચિંતા પણ એક પ્રકારની ઉધઈ છે જે છૂપી રીતે માણસની શક્તિને ફાલી ખાય છે એ

કાંઈ થયું નથી તો આવી રિયલિટીમાં તમે ચીમીઝને કહેશો કે તમે ધરની કાંઈ ચિંતા છે કે નહીં ?

ધરની ચિંતા રાખવી જરૂરી છે મૃતિજીને જે ધરની કાળજી (ચિંતા) નહીં હોય તો તમારું દરેક કામ અન્નવરિયત બની જશે. તમને તમારી ઓફિસની ચિંતા રહ્યા કરતી હોય છે પોબ્લિક્સ ઉપર ધડિયાળને ક્રિસ્ટિયાનો કે તમારા મનમાં અધ્યાત્મિક અગ્નિ તપ છે પુત્રવત્ દુકાનના કામમાં જે આજીવન કરે અનિવાર્ય વાગ્યે દુકાને જતાનો સમય હોય ત્યારે જમીને થોડા કલાકની નિદ્રા એવે અને સાચા બારે બીડીને દુકાને જાય તો તેના વખતે દેવીજી (મીમીજી) જ કાન લાગેરશે કે તમને દુકાનની ચિંતા છે કે નહીં ? હા તો તમે જ વિચારો કે તમારે ચિંતા-કાળજી રાખવી છે કે નહીં ?

પ્રવચનનો સમય સાચા બાઈ વાગ્યોનો છે એટલાનો બાવી પહોંચ્યા છે અને હું જે નવ વાગ્યા સુધી ઉપર જ બેઠો રહું તો તમે જ બેઠી બેઠો કે મહારાજજીને જમારા સમયની કિંમત જ નથી. બા મારી વાત છે તમારી નથી તમે સા... આપને બહોં તવ વાગ્યે આવો તો શું ચેરલાઈ નથી ? તો મુનિજી પોતાના સમયે ખાટ ઉપર બાવી જતા નથી તો કહેવલ છે કે મહારાજજીને ચિંતા જ નથી જમારો સમય બગડે છે તો મારે પણ તમારી ચિંતા રાખવી રહી.

તમારો ઈકરો બીમાર છે ડોક્ટરને તમે દેખાડ્યું એણે ચોખ્ખા દવાઓ પણ આપી. એ ઠીક સમયસર દવા જ લેતો ન હોય મરી પાળતો ન હોય તે તમે જ કહેશો કે તને તારા શરીરની કાંઈ કાળજી જ નથી તો બીજાને એવું શું કરે ? હવે જે ડોક્ટર જ ઠીક સમય ઉપર ઈન્જેક્શન દેવા બાવતો નથી તો તમે ડોક્ટરને કહેશો કે સાહેબ તમને મારા પુત્રની દરકાર છે કે નહીં ? અને જે ટ્યુશન-સિસ્ટમ સમય પર આવે નહીં અને બાળક બગવાસમાં નાખે હોય તો તમે એ ગાર્ટરને કહેશો કે તમને પેસાથી જ મતલબ છે જમારા બાળકની કાંઈ ચિંતા જ નથી.

ડોક્ટરે ચિંતા જ ન રાખી તો રોમીના પ્રાણ બીડી મવા મારતરે કાળજી ન રાખી તો બાળક નાપાસ થઈ ગયો. કાંઈ કલાક જે સમયસર ઓફિસે પહોંચતો નથી તો તમે એને નોકરી પરથી કાઢી મૂકીશ. બારોપ મૂકીશ કે તમને તો સમયની કાંઈ ખદી જ નથી.

વખતે અભયકુમાર ત્યા આવી લાગ્યો નાની વયમા જ પોતાની માતા સાથે - એ ત્યા આગ્યો હતો એણે ગ્રામ-પચાયતને વિચારમગ્ન જોઈને પૂછ્યું પણ સરપચે કહ્યું “ભાઈ, તું તો હજુ બાળક છે હજુ તો તારે રમવાના દારૂ છે આ બધી સમસ્યાઓ તો અમારે જ ઉકેલવી રહી” તેમ છતાં અભયકુમારે આગ્રહ ચાલુ રાખ્યો આખરે સરપચે એને બધી વાત સમજાવી એણે (અભયકુમારે) કહ્યું “બસ, આ જ સમસ્યા છે ને?” સરપચે કહ્યું “હા આ સમસ્યાએ જ સારીયે પચાયતને હેરાન કરી મૂકી છે”

અભયકુમાર બુદ્ધિશાળી હતા કહેવાય છે કે એમની પાસે ઔત્પાતિની બુદ્ધિ હતી અને તમે પણ તમારા ચોપડાઓમા લખો જ છો ને? એ તો તમને યાદ હશે મને યાદ અપાવવાની જરૂર નહીં રહે

દિવાળી નજીક છે તમે ચોપડાઓમા લખો છો ગૌતમ સ્વામીની લખિંધ હોજો, અભયકુમારની બુદ્ધિ હોજો, ધન્ના શાલિલદ્રની ઋદ્ધિ હોજો, અને કેવન્નાજીતુ સુખ સૌભાગ્ય હોજો” બસ, આમા બાકી જ શું રાખ્યું? આમા તો તમે બહુ કુશળ છો વિશ્વની પસંદગી કરાયેલી વસ્તુઓ માગી લીધી. ગૌતમ સ્વામીની લખિંધ એટલા માટે માગી લીધી કે પાત્રમા અગૂઠો મૂકતાની સાથે જ જેમ ખીર અક્ષય બની ગઈ તેમ તમારી તિજોરીમા અગૂઠો મૂકતાની સાથે જ લક્ષ્મી પણ અક્ષય બની જાય અભયકુમારની બુદ્ધિ તમે માગી છે. કાઈ વાધો નથી તમે બુદ્ધિશાળી બનો તમારામા જ્ઞાનનો પ્રકાશ ઝગમગે પણ એક પ્રશ્ન એ છે કે અભયકુમારની બુદ્ધિ જો મળી જાય તો એનો ઉપયોગ ફક્ત એલાઓને ઉન્નિમુક્ત કરવામા કરશે કે મુક્તને ફક્ત એલાઓમા? કારણ કે બુદ્ધિ બને કામ કરે છે એના વડે તમે કાઈની પરિસ્થિતિને સુધારી શકો છો તો કદી એના વડે જ વધુ બગાડી પણ શકો છો

શાલિલદ્રની ઋદ્ધિ તમે માગી છે એમા કાઈ જ ખોટું નથી કે પોતાની આમાણિકતા જાળવી, બીજાનું શોષણ ન કરતા કાઈ મર્યાદામા કંઈક સંપત્તિ મેળવે પણ શાલિલદ્રની ઋદ્ધિ તમારે ઘેર આવી ગઈ તમારું ઘર લક્ષ્મીના ઝકારોથી રણકી જાય તો એનો ઉપયોગ સમાજના આર્થિક રીતે પછાત એવી દુર્બળ વ્યક્તિઓના હિતાર્થે કરશે કે પોતાના અહકારને પોષવામા કરશે? સંપત્તિ મેળવી તમારી દષ્ટિ સમાજવિકાસ તરફ જશે અથવા તો સ્વ-વિલાસ તરફ? એનો ન્યાય તો તમારે જ કરવો પડશે

હા, તો અભયકુમાર પાસે ઔત્પાતિ બુદ્ધિ હતી એમની બુદ્ધિએ

સારીરિક જ નહીં પરંતુ માનસિક શક્તિને પણ રુધિ છે તમે આદે તેટલું દૈનિક પદાર્થો આદે તેટલા પૌષ્ટિક પદાર્થો ખાઓ પણ સારી શક્તિને ચિતા દારી ખાશે તમે જમવા બેઠા તમારી સામે મિદાઈઓનો થાળ આપ્યો તમે હજી એક માસ પણ લીધો નહીં કે પાછળથી મિદાઈ અપડે ચારી નથી મિદાઈ સાફ કરી મર્ષ ખાવા બવસરે તમે હેરા! મર્ષ જશે તમે નથી ઈચ્છતા કે તમારું જમણું એક મિદાઈ ખારોથી જામ દા, તે તે મિદાઈ છે ચિતા જે તમારામાંના જ્યાં જ વિદામિનોને ખાઈ જાય છે આઓ હા તમે પણ ખાધેયુ જામ છે એના પેટમાં

એક વખતની વાત છે સમ્રાટ એલિઝે એક જકડુ નદીમાં મોઝડુ એની જોડે એક સ દેશી પણ હતો આ સમ્રાટનું પાલેસુ જકડુ છે એને દરરોજ લીધું માસ ખવડાવવામાં આવે અને સારી વ્યવસ્થા કરાય પરંતુ એની સાથે એક બીજી પણ આગા છે એનું વજન વધુ નોઈએ નહીં નદીમાંથી મામ પચાપત એકડી મર્ષ મામ પચાપત એ તે ભારતની જૂની પરંપરા છે આ ધણી સુદર પરંપરા કહેવાય જામના નાના મોઝા જ્યાં પ્રજો મામ પચાપત દ્વારા જ ઉદ્ધવામાં આવે છે બ્યારથી મામ પચાપતનો અધિકાર અને વિશાસ ઓછ થવા ત્યારથી જામના કસહો સહેરોની કોટીનાં જવા લાગ્યા છે ત્યાં મનિકિનો સમય અને જમનો ધણો કુડખોજ થાય છે વધીમેનું ચાલવા સામે છે નિચારો ભોળા ખેડત વધીમની મીઠી વાતોમાં ફસાઈ પોતાની અભોધાનિત કમાણી નકામી વેચી નાખે છે

તેન દસન કહે છે પહેલાં તો કપાવની પ્રતિષ્ઠા દૂર રહેલ જમણુ જમવાન મદાતીર દરખાવે છે સૈકિલેસકર ઠાણ દુરમો પરિબજવ ૧૧ કપાવના વાતાવરણથી જાણે કપાવ પ્રજાત મર્ષ મર્ષ હોય તે એ ખાજી તરત દારી નાખે જામના કોઈ પચની સામે તમારી સમસ્થા રજૂ કરી દો તે છુદ્ધિમવાપૂર્વક ન્યાયનું રાજ્ય કરતાં જે ફેસમો આવે એનો પ્રેમ સામે સ્વાકાર કરી મેલ જેથી સમય અને સ પતિ જાનેનો જાચવ થશે

પેલા નદીમાંમાં મામ-પચાપત બેડી છે વિકટ સમસ્થા તેની સામે આવી હતી જકરોને ખવડાવવા-પીવડાવવાની જવાબદારી તો સો કોઈ લેવા તેમાર દનુ પરંતુ ખવડાવ્યા પછી વાળ વધે જ નહીં એની જવાબદારી કાળુ લા આ સમસ્થાનો ઉદ્ધ જો આવશે નહીં તો સમ્રાટ એલિઝા કાપ્ય મોજ જાનવુ પછી સમસ્થ પચાપત નિચારમાં ફોંટી હતી તે જ

વખતે અભયકુમાર ત્યા આવી લાગ્યો નાની વયમા જ પોતાની માતા સાથે - એ ત્યા આગ્યો હતો એણે ગ્રામ-પચાયતને વિચારમગ્ન બોધને પૂછ્યું. પણ સરપચે કહ્યું “ભાઈ, તું તો હજુ બાળક છે હજુ તો તારે રમવાના દાગ છે આ બધી સમસ્યાઓ તો અમારે જ હાંકલવી રહી” તેમ છતાં અભયકુમારે આગ્રહ ચાલુ રાખ્યો આખરે સરપચે એને બધી વાત સમજાવી એણે (અભયકુમારે) કહ્યું “બસ, આ જ સમસ્યા છે ને?” સરપચે કહ્યું “હા આ સમસ્યાએ જ સારીયે પચાયતને હેરાન કરી મૂકી છે”

અભયકુમાર બુદ્ધિશાળી હતા કહેવાય છે કે એમની પાસે ઔત્પાતિની બુદ્ધિ હતી અને તમે પણ તમારા ચોપડાઓમા લખો જ છો ને? એ તો તમને યાદ હશે મને યાદ અપાવવાની જરૂર નહી રહે

દિવાળી નજીક છે તમે ચોપડાઓમા લખો છો ગૌતમ સ્વામીની લખિંધ હોજો, અભયકુમારની બુદ્ધિ હોજો, ધન્ના શાલિભદ્રની ઋદ્ધિ હોજો, અને કેવન્નાજીનું સુખ સૌભાગ્ય હોજો” બસ, આમા બાકી જ શું રાખ્યું? આમા તો તમે બહુ કુશળ છો વિશ્વની પસંદગી કરાયેલી વસ્તુઓ માગી લીધી. ગૌતમ સ્વામીની લખિંધ એટલા માટે માગી લીધી કે પાત્રમા અગૂઠો મૂકતાની સાથે જ જેમ ખીર અક્ષય બની ગઈ તેમ તમારી તિજોરીમા અગૂઠો મૂકતાની સાથે જ લક્ષ્મી પણ અક્ષય બની જાય અભયકુમારની બુદ્ધિ તમે માગી છે. કોઈ વાધો નથી તમે બુદ્ધિશાળી બનો તમારામા જ્ઞાનનો પ્રકાશ ઝગમગે પણ એક પ્રશ્ન એ છે કે અભયકુમારની બુદ્ધિ જો મળી જાય તો એનો ઉપયોગ ફસાયેલાઓને ઉન્નિષ્ક્રિય કરવામા કરશે કે મુક્તને ફસાવવામા? કારણ કે બુદ્ધિ બને કામ કરે છે એના વડે તમે કોઈની પરિસ્થિતિને સુધારી શકો છો તો કદી એના વડે જ વધુ બગાડી પણ શકો છો

શાલિભદ્રની ઋદ્ધિ તમે માગી છે એમા કોઈ જ ખોટું નથી કે પોતાની પ્રામાણિકતા જાળવી, ખીજાનું શોષણ ન કરતા કોઈ મર્યાદામા કંઈક સંપત્તિ મેળવે પણ શાલિભદ્રની ઋદ્ધિ તમારે ઘેર આવી ગઈ તમારું ઘર લક્ષ્મીના ઝંકારોથી રણુકી ઊઠે તો એનો ઉપયોગ સમાજના આર્થિક રીતે પછાત એવી દુર્બળ વ્યક્તિઓના હિતાર્થે કરશે કે પોતાના અહંકારને પોષવામા કરશે? સંપત્તિ મેળવી તમારી દષ્ટિ સમાજવિકાસ તરફ જશે અથવા તો સ્વ-વિલાસ તરફ? એનો ન્યાય તો તમારે જ કરવો પડશે

હા, તો અભયકુમાર પાસે ઔત્પાતિ બુદ્ધિ હતી એમની બુદ્ધિએ

પચાસનની સમસ્યાને કહેવ શોધી આપ્યો. પચાસનને એમણે કષ્ટ સમાપ્ત
તરફથી આવેલા સદેશવાહકને સદય વિદાય કરી એને કહેણે કે સમ્રાટની
આજ્ઞાનુ મુજાવત્ પાલન થશે આવના ૭ મહિનામાં સ્વયં સમ્રાટ આવીને
નેઈ થકે છે બધા અક્ષિત થઈ ગયા. કુમાર આ શુ કહી રહ્યા છે એમણે
મેદુ પાંજરુ મચાવ્યું જેમા બે ખ.નાં કપો પાંજરામાં એક બાજુ બકરાને
બાધી દીધો અને બીજામાં એક સિંહને પૂર્ણ

બકરાને ધણુ ખવડાવવામાં આવતું હોયુ ધાસ પાંદડાં બરપૂર દેવાત
 પણ સામે સિંદને જોતાં જ જાણે એને મોત જ કેખાતુ એ જાતો પણ
 એનુ લોહી જ ખાતુ નહીં સિંદથી ભાગતા બચી જિતા એનુ લોહી જ
 બાળી નાખતી હ મદિના બાદ સમ્રાટ એલિઝબેથે જાનુઆર ૧૫૭૦ માં
 તેણીને લેયું તો બકરાનુ લેટલુ વળતુ હતુ કે નેટલુ છ મદિના પહેલાં
 બકરાનુ લોહી પેલી જિતા ખાઈ જતી. તેવી જ રીતે તમારાં બધાં મિત્ર
 ત્રાને પણ જિતા મરી જાય છ મારે તમે એનાથી સારવાન રહેજો.

સુદી વખતે ચિંતા રાખવી સારી નથી કદાચી જેમ ચિંતાને ખસ
ખાવીએ હાંડીને પથારીમાં જળે, નહીંતર ચિંતાતો ભાર તમારી પીઠ
ઉપર પથ્થર-સમ ભાર બની જશે જે એક પણ માટે ખસી વખતે જાપસા
નથી કે.

સહરાનાં ખેતરમાં જેમ ઓળા પહે છે ત્યારે કોમો પાક કરમાઈ ન્હાય છે ખેતરની હસતી હરિયાળી સમાપ્ત થઈ નાય છે ખેડૂતોના હસતાં મોઢાં પણ કરમાઈ ન્હાય છે પણ તેથી જ રીતે ચિતાના ઓળા પ્રસન્નતાને ફરી લે છે એ દુષ્કર ઓળા છે ચિતાના ઓળામાં વળન તો કાંઈ જ નથી પરંતુ પેલા બી ન ઓળા કરતાં ખાનામાં પ્રખર સહારક સંમિત છે પેલા ઓળાથી તો ફક્ત એક જ વર્ષ જમડે છે પણ ચિતાના ઓળા નેના જીવન દુષ્કર પડી નાય છે એનું સિમ્ત સહારને માટે સમાપ્ત થઈ નાય છે. સિમ્ત જ નહીં હમોરો બનતી નિહાળીઓ પણ જમડી નાય છે એ ગુલાતીને ધાપણમાં ફેરવી નાખે છે

ચિત્તા અને ચિન્તા સ હોવાના બા બે શબ્દોમાં સુખ્ય છે ચિત્ત
ઉપર મીઠી સ્વાદાદ્ય છે અને ચિત્તા ઉપર નહીં કારણ કે ચિન્તા તે
પોતાના સ્થાને રહી જનનશૂની સ્થાવતા વડે મધદાને બાજે છે પણ બા
। ચિત્તાની સક્તિ સવિશેષ છે અને ઉપર સ્થાનનો પ્રતિજ્ઞ નથી, જનનશૂની

એને જરૂર નથી અને એ મરદાને નહીં પણ જીવતાને જ બાળે છે. એની આ શક્તિને કારણે જ એના માથે તિલક બિંદુ લગાડાય છે

એક વિચારકના શબ્દોમા કહ્યું તો ચિંતા ફરતી ખુરશી છે, જે તમને ઉપર-નીચે ફેરવશે પણ કયાય પહોંચાડશે નહીં એનું કામ ફેરવવાનું છે, કોઈ લક્ષ્ય તરફ પહોંચાડવાનું નહીં એટલા માટે જ એ વિપત્તિઓનું વ્યાજ છે મૂળ અદા કરતી વખતે તો તે પોતે જ અદા થઈ જાય છે, અથવા તો માણસને જ સમાપ્ત કરી દે છે

ભારતીય વિચારકોએ તો ચિંતાને અમર વેલ કહી છે કહેવાય છે કે જે વૃક્ષ ઉપર અમર વેલ ચઢે છે, એનું અસ્તિત્વ સમાપ્ત થઈ જાય છે. એ વૃક્ષનો બધો જ રસ ચૂસી લે છે તેવી જ રીતે જે માણસના મન ઉપર ચિંતાની અમર વેલ છવાઈ જાય છે એનું જીવન-માધુર્ય સુકાઈ જાય છે. કામ કરવાથી શરીર થાકે છે આ સિદ્ધાન્ત ખોટો છે શ્રમ તો શરીરને સ્વસ્થ રાખે છે શરીર કામથી નહીં પણ કામના ભારથી થાકે છે, કામથી તો એ હલકું રહે છે પરંતુ કામનો ભાર જ્યારે મન ઉપર લાગે છે તે જ વસ્તુ શરીરને થકવી નાખે છે મશીનને ચલાવવાથી જેમ મશીન ખરાબ થતું નથી પણ સ્કું અટકી જવાથી જ મશીન કામ દેતું બંધ થઈ જાય છે તેવી રીતે મનમા જ્યારે ચિંતાનો સ્કું અટકી જાય છે, ત્યારે જ એ માણસનું મશીન બગડે છે

કેટલાક માણસોને એવી આદત હોય છે કે તેઓ નકામી ચિંતાઓનો પોટલો બાધી ફર્યા કરે છે એક ભાઈ જરા લોભી હતો એક પૈસો ખર્ચ કરતા દસ વાર વિચારતો

પ્રશનસીખી કહો કે એમના ઘેર પુત્રજન્મ થયો, પરંતુ શેઠે પુત્ર જન્મને પ્રશનસીખી માની નહીં એમના મન ઉપર ચિંતાનો ભાર વધ્યો. ચિંતાએ એમના મોં પરની લાલાશ જૂસી નાખી, પ્રતિદિન ચિંતામા જ ચકરાવા લાગ્યા એમનો ફીકો પડતો ચહેરો જોઈ શ્રીમતીજીએ પૂછ્યું; “તમારા મોં પરની રોનક કયા ચાલી ગઈ? તમે તો રોજ રોજ સુકાતા જ જાઓ છો!”

એમણે કહ્યું “મારું દુઃખ મારું હૃદય જ જાણે છે તમને સ્ત્રીઓને એનો શો અનુભવ? આ જુઓ, પુત્ર જન્મ્યો છે, કાલે એ મોટો થશે, એના સારું ટપડા જોઈશો કદી એ બીચ્છીટ માગશે તો કદી ચોકલેટ. એ એને દેવું પડશે કદી રમકડા પણ લાવી આપવા પડશે જેના દિવસો વિતશે

કે ખડી એને ભણાવવાનો પ્રયત્ન કરવો પડશે. હી અને પુસ્તકોનો ભાર પણ મારા પર જ આવશે. ભણતર પૂરું થતાં એના લગ્નનો ખર્ચો તિન્નેરીમાંથી કરવો પડશે. તમે તો આગ શેઠલા પછી બળખા થઈ જાઓ છો. પણ નથી વ્યવસ્થાની જવાબદારી મારા પર જ રહેશે. આ કુખને કાણ સમજશે ?" શેઠના મનનું દર્દ શેઠાણી સમજી જતાં એણે કળી લીધું કે નકામી ચિંતા એએ બામને ધેરી લીધા છે. આની જવા પણ શું હોઈ શકે ? બાખરે એણે એક ઉપાય શોધી કાઢ્યો. સર્જે રસોઈ બનાવી નહીં શકે છતાં ઘેર બા.મ. અને જોડુ તો ચૂસો ઠંડા પકવો છે. ધરમાં જઈ શ્રીમતીજીને પૂછ્યું. "આજે ચૂસાએ એકાદશી કેમ પાળી છે ?" પોતાના અવાજને જરા ભારે કરતાં એણે કહ્યું. તમે મારાં મનની ચિંતા શું જાણો ? શેઠે બાધા ને દુકાને બા.મ. શેઠ તાણકલા. તે શું બાધા વગર જ દુકાને જઈ ? ને બાવી જ ઈચ્છા હોય તો પણ ઠીક છે.

શ્રીમતીજીએ કહ્યું. હું એમ નથી કહેતી. વાત એ છે કે જાણે બપોરે જ્યોતિષિ આવ્યા હતા. મારી કન્ટરેખા જોઈને કહ્યું કે તમારી ઉંમર પૂરા સાઠ વરની છે.

શેઠજી બેઠા. તો એમાં ખોટું શું છે ? શું તારી સાઠથી વધુ જીવ વાની ઈચ્છા છે ?" શ્રીમતીજીએ કહ્યું. ના, તમે સમજ્યા નહીં હજી મારી ઉંમર ત્રીસ વર્ષની છે. ત્રણ શેર ધણ મારે રોજ દળવા પડે છે. બ્રહ્મા વાસણ રો / સાદુ કરવા પડે છે તો મહિનાના ફેટલા થશે અને ત્રીસ વર્ષમાં ફેટલાં વાસણો મારે સાદુ કરવા પડશે. સાત બેઠાં પાણી ભરવું પડે છે તો ત્રીસ વર્ષમાં ફેટલાં બેઠાં પાણી ખેંચવું પડશે. જસ, હું તો બા.મ. ચિંતામાં મરી રહી છું.

આજના અને ચિંતા

હા તો ચિંતા એ જીવનજીવનો કાંઈ છે ને જાદરથી પેસુ બનાવે છે. મારે ચિંતાથી દૂર રહેવું. પરંતુ જ્યાં સુધી ચાકના ટળની નથી ચિંતા પણ નહીં ટળે. અનેતું જોડું છે મનની એક ચાકના હળરો ચિંતાઓ સંપત્તિ આવે છે ચાકનાની જન્મશુભિ છે મન પણ એ પડે છે ચિંતાના જોડે મહાભારતના પાનાં ઉઘસાવો. હ નરો માનવીઓના લોહીની શોષિત નદીઓ કેમ વહી ? શા સાડુ હ નરો સ્ત્રીઓનાં સૌભાગ્ય જુસારા ? શા સાડુ હ નરો પુત્રો પિતાવિહીન બન્યા. એ મહાયુદ્ધની જવાબદારી એક મિનચારી કામ કરી ગઈ હતી. તે છે એક બંધિત મનની ચાકના-વાંછના. કોણિકની

ધ્મિજા-વાહનાઓ એક કરોડ એસી લાખ માણુમોના લોહીની નદી વહાવી દીધી

દુર્યોધનની મનેચ્છાએ સમસ્ત કૌરવવશને તારાજ કર્યો એ દુર્યોધનને એમ પૂછાય કે પાડવોની ભૂમિ શા માટે હરી લીધી ? શુ એની પાસે ખાવા ધાન નહોતુ ? અથવા વસ્ત્રની સમસ્યા હતી કે મકાનોની કમી હતી. એની પાસે વિશાળ સામ્રાજ્ય હતુ ખાવાપીવાની એને શી ઉણપ હોઈ શકે. મેવાના દેશમા તો જન્મ્યો હતો તો શુ વસ્ત્રોની એને કમી હતી ? હુ માનુ છુ, પેટીઓ ને પેટીઓ વસ્ત્રોથી ભરી પડી હશે રહેવા માટે એક નહીં પણ અનેક ગગન-સ્પર્શી વિશાળ-લવનોની હારમાળા ઊભી હશે, તેમ છતાય એની વાહના અસીમ હતી એના ઉપર એનો એક નહોતો એણે વિશાળ પૃથ્વી ઉપર રાજ્ય કર્યું હતુ પણ પોતા પર તે રાજ કરી શક્યો નહીં એટલે જ તો એણે હજારો વીરોને મા'ત કર્યાં પણ પોતાની આહનાને મા'ત કરી શક્યો નહીં અને તેથી કરીને એણે હજારો વિપત્તિઓને વ્હોરી લીધી

પેલા પદ્મોગરને પૂછો કે એની સત્તા શા માટે સમાપ્ત થઈ ? પાડવોની સામે શા માટે નારીનુ રૂપ લેવુ પડ્યુ ? એનો પણ જવાબ હશે, એના મનની મહેચ્છા એની મહેચ્છાની પૂર્તિ કરવા માટે જ તો એ સતી સાધ્વી દ્રૌપદીનુ અપહરણ કરી ભારતથી ધાત્રી ખડ લઈ ગયો પણ પરિણામ એ આવ્યુ કે એના હાથમાથી એનુ સારુ ચે રાજ્ય હીનવાઈ ગયુ અને નારીના વસ્ત્રોમા પોતાના પ્રાણ બચાવવા પડ્યા

કીચકને પૂછો, ભીમની ગદાએ એના પર શા સારુ વાર કર્યો ? દ્રૌપદીના સતીત્વ ઉપર પ્રહાર કરવાની એની ઈચ્છાએ જ એના પ્રાણ લીધા. સ્થૂળ રૂપે જોવામા આવે તો ભીમે કીચકને માર્યો છે પણ જૈન દર્શનને પૂછો તો તે શુ કહેશે ? શુ એ પણ એમ કહેશે કે ભીમે એને માર્યો છે ? તો પછી કર્મવાદનો પાયો જ હલબલી ઉઠશે સુખ અને દુખ અગે જૈન દર્શનનો એક જ સ્વર રહ્યો છે અઢી હજાર વર્ષ પહેલાનો એ સ્વર છે, જે આજે પણ છે

“ અપ્પા કત્તા વિકત્તાય, સુદ્ધાણય દુદ્ધાણય । ”

પોતાના સુખ અને દુખ માટે આત્મા પોતે જ જવાબદાર છે ખીજે એને સુખની છાયામા લઈ જઈ શકતો નથી તેમ દુખના તાપમા એને ઊભો કરી શકતો નથી હા, તો કીચકનુ મૃત્યુ ભીમના હાથે થયુ છે એ

કે પછી એને ભણાવવાનો પ્રયત્ન કરવો પડશે. ફી અને પુસ્તકોનો ભાર ખજી મારા પર જ આવશે. ભણતર પૂરું થતાં એના ઘડનનો ખર્ચો તિબેરીમાંથી કરવો પડશે. તમે તો ચાર રોજીયા થકી જળગ્યા થઈ જાઓ છો, પણ નથી વ્યવસ્થાની જવાબદારી મારા પર જ રહેશે. બા કુ ખતે કાણ સમજશે ? શેડના મનનું હૃદય શેડાણી સમજી ગયાં. એણે કળા સીધું કે નકામી ચિત્રા એએ આમને ધેરી લીધા છે બાની દવા પણ શું હોઈ શકે ? આખરે એણે એક ઉપાય સોધી કાઢ્યો સંજો ગ્યોઈ બનાવી નહીં શકે છ વાગે ધેર બાબા અને જોયું તો ચૂસો કહે પડ્યો છે ધરમાં જઈ શ્રીમતીજીને પૂછ્યું 'આજે ચૂસાએ એકાદસી કેમ પાળી છે ? ચોતાના જવાબને જરા ભારે કરતાં એણે કહ્યું તમે મારાં મનની ચિત્રા શું જાણો ? શેડયો આધી ને કુકાને બાબા. શેક તાકુકાલ તો શું ખાખા વગર જ કુકાને જઈ ? ને આવી જ ઈચ્છા હોય તો પણ ઠીક છે ।'

શ્રીમતીજીએ કહ્યું હું એમ નથી કહેતી. વાત એ છે કે આજે જયોરે જ્યોતિરિ બાબા દના. માત્ર દસ્તરેખા જોઈને કહ્યું કે તમારી ઉમર પૂરા સદ વડની છે

શેક જોખ્યા. તો એમ જોડે શું છે ? શું તારી સાક્ષી વધુ જીવવાની ઈચ્છા છે ? શ્રીમતીજીએ કહ્યું ના, તમે સમજ્યા નહીં હજી મારી ઉમર ત્રીસ વડની છે તજી મેર થઈ મારે રોજ દળવા પડે છે અદર વાસ્તવ્ય રોજ સાથે કરવા પડે છે તે મદિનાના દેહમાં થઈ અને ત્રીસ વડમાં દેહમાં વાસ્તવ્યો મારે સાથે કરવા પડ્યો । સાત બેઠાં પાણી ભરવું પડે છે તે ત્રીસ વડમાં દેહમાં બેઠાં પાણી ખેચવું પડ્યો । જસ કુ તે આ જ ચિત્રામાં મરી રહી છું

આદના અને ચિત્રા

હા તે ચિત્રા એ જીવનશક્તિને કીધે છે જે અદરથી પોતું બનાવે છે મારે ચિત્રાથી દૂર રહેલ પરંતુ બાં સુધી આદના દળની નથી ચિત્રા ખજી નહીં દળે. જનેનું જોડે છે મનની એક ચા ના દ નરો ચિત્રાએ સજીને આવે છે આદનાની જન્મમુખિ છે મન પણ એ પડે છે ચિત્રાના ખોલે મનામરના પાનાં ઉચવારો દ નરો માનવીઓના મોલની માણિત નહીંએ કેમ વડી ? સા સાડુ દળરો સીઓનાં સીમાએ બૂસામાં । સા સાડુ દળતા પુણે પિત્રાવિદીન જન્મા । એ અદ્યુદની બાસામાં એક ચિત્રાની કામ કલ મલ દના તે છે એક વ્યક્તિના મનની ચાલનાવડાંબા. કીજીની

ધિજા-વાહનાએ એક કરોડ એસી લાખ માણુમોના લોહીની નદી વહાવી દીધી

દુર્યોધનની મનેચ્છાએ સમસ્ત કૌરવવશને તારાજ કર્યો એ દુર્યોધનને એમ પૂછાય કે પાડવોની ભૂમિ શા માટે હરી લીધી ? શુ એની પાસે ખાવા ધાન નહોતુ ? અથવા વસ્ત્રની સમસ્યા હતી કે મકાનોની કમી હતી એની પાસે વિશાળ સામ્રાજ્ય હતુ ખાવાપીવાની એને શી ઉલ્પ હોઈ શકે. મેવાના દેશમા તો જન્મ્યો હતો તો શુ વસ્ત્રોની એને કમી હતી ? હુ માનુ છુ, પેટીઓ ને પેટીઓ વસ્ત્રોથી ભરી પડી હશે રહેવા માટે એક નહી પણ અનેક ગગન-સ્પર્શી વિશાળ-લવનોની હારમાળા ઊભી હશે, તેમ છતાય એની વાહના અસીમ હતી એના ઉપર એનો એક નહોતો એણે વિશાળ પૃથ્વી ઉપર રાજ્ય કર્યું હતુ પણ પોતા પર તે રાજ કરી શક્યો નહી એટલે જ તો એણે હજારો વીરોને મા'ત કર્યા પણ પોતાની ચાહનાને મા'ત કરી શક્યો નહી અને તેથી કરીને એણે હજારો વિપત્તિઓને વહોરી લીધી

પેલા પદ્મોગરને પૂછો કે એની સત્તા શા માટે સમાપ્ત થઈ ? પાડવોની સામે શા માટે નારીનુ રૂપ લેવુ પડ્યુ ? એનો પણ જવાબ હશે, એના મનની મહેચ્છા એની મહેચ્છાની પૂર્તિ કરવા માટે જ તો એ સતી સાધ્વી દ્રૌપદીનુ અપહરણુ કરી ભારતથી ધાત્રી ખડ લઈ ગયો. પણ પરિણામ એ આવ્યુ કે એના હાથમાથી એનુ સારુ યે રાજ્ય છીનવાઈ ગયુ અને નારીના વસ્ત્રોમા પોતાના પ્રાણુ બચાવવા પડ્યા

કીચકને પૂછો, ભીમની ગદાએ એના પર શા સારુ વાર કર્યો ? દ્રૌપદીના સતીત્વ ઉપર પ્રહાર કરવાની એની ધિજાએ જ એના પ્રાણુ લીધા. સ્થૂળ રૂપે જોવામા આવે તો ભીમે કીચકને માર્યો છે પણ જૈન દર્શનને પૂછો તો તે શુ કહેશે ? શુ એ પણ એમ કહેશે કે ભીમે એને માર્યો છે ? તો પછી કર્મવાદનો પાયો જ હલખલી ઉઠશે સુખ અને દુખ અગે જૈન દર્શનનો એક જ સ્વર રહ્યો છે અઢી હજાર વર્ષ પહેલાનો એ સ્વર છે, જે આજે પણ છે

“અપ્પા કત્તા વિકત્તાય, સુદ્ધાણય દુદ્ધાણય।”

પોતાના સુખ અને દુખ માટે આત્મા પોતે જ જવાબદાર છે બીજો એને સુખની છાયામા લઈ જઈ શકતો નથી તેમ દુખના તાપમા એને ઊભો કરી શકતો નથી હા, તો કીચકનુ મૃત્યુ ભીમના હાથે થયુ છે એ

અવધાર દરિની ભાગ છે નિશ્ચય દષ્ટિએ તો કીચકે જ ચેતાને માર્યો છે કીચકડી વાંછનાએ જ એના મોતને નિમત્રણ આપ્યું હતું નહીં તર એક બીમ જ શુ-કગર બીમો ખસ્યું એને મારવામાં સમર્થ નહોતો. હા તો નાની ઇચ્છા એની આદતો એના હૃદયમાં પેદા થઈ એની સાથે તે જ કાણે ચિતા ખસ્યું પેદા થઈ ગઈ

આરે હૃદયમાં કાઈ વસ્તુ માટે આદતો પેદા થાય છે તો એની પ્રાપ્તિ સારું ચિતા ખસ્યું આવે છે હૃદયના કરો કે એક ધર્મિયાણ સેવા માટે તમને ઇચ્છા થઈ તો એની સાથે જ એ માટે પૈસા જુટાવવાની ચિતા ખસ્યું થઈ જ પૈસાના અભાવે તમારી આદતો પૂરી નહીં થઈ શકે હવે તમે પૈસા જુટાવવાની ચિતામાં પડ્યા. પૈસા જુટાવવાની મુશ્કેલીઓ તો મારા કરતાં તમે અનુભવીઓ વધુ જાણો છો. બ નરના આવેલી ઉચ્ચ-પ્રથમની સાથે તમારા મનમાં ખસ્યું ઉચ્ચ-પ્રથમ મચી જાય છે કેટલાકને કીક રીતે જીવ ખસ્યું આવતી નથી સ્વપ્નોમાં ખસ્યું બ નરના કાલ-હવાલ આપતા હોય છે

દિવસ રાતની દોઢ-ઘાંત પછી થોડાક પૈસા કમાયા. એમાં જ નફા જગ્યાની સાર-સંભાળના ખર્ચમાં કરકસર કરી ધર્મિયાણ ખરીદી. મનની મુરદા બર આવી. ધર્મિયાણને હાથમાં અધાયેલી નોઈ તમારી હૃદય-કળી ખાલી જોડી પરતુ એની સાથે એક વધુ ચિતા આવવી. તે એ કે કાઈ એને ચોરી ન જાય પહેલાં ધર્મિયાણ સેવાની ચિતા હતી અને હવે એના સરકણની ચિતા છે ઘેર આવ્યા. કાંઈ ધર્મિયાણ બાધી છે નાના બાળાએ એ નોઈ તો સેવા માટે રજવા લાગ્યો. હવે આ નવી આફત આવવી. બને રીતે મુશ્કેલી છે નહીં દેતા તો બાળો આરોગ્ય કરે છે આખરે તમારું હૃદય પીચળે છે વાસ્તવ્ય જીવનમાં છે અને જીન-ફન વિજય પામે છે ધર્મિયાણ બાળાને અપાય છે એ નોઈએ એનાથી રમવા લાગે છે

આ તરફ તમે શીમતીજીને ધર્મિયાણનો ઇતિહાસ સંભળાવવા મોડ પેહી બાજુ બાળાએ ધર્મિયાણને રમકડું સમજી એની મજાનીની પરીક્ષા માર જમીન ઉપર પછડાવ્યું કાચ ફૂટવાના અવાજથી તમે ચોક્યા. બાળે તો ધર્મિયાણ લીધું અને આ ? જ એની આવી દુર્દશા નોઈ તમે ચોક્કસ બને એ માં જાળાના ઝાડ ઉપર જીતરી. એ તો રાહ પાગને રજવા લાગ્યો. આખરે શીમતીજી વચ્ચે પડ્યા બને એને બચાવ્યો. તમે ધર્મિયાણ લઈને રીપેર કરનારને આપી આના. બે દિવસમાં એ તૈયાર થઈને પાછી આવી.

ફિયા દસ થયા પણ તમે પ્રસન્નતા અનુભવી હતુ એક અકવાડિયું પણ વીત્યુ નહી હોય તમે બાથગમમા ગયા ઘડિયાળ ટેબલ ઉપર મૂકી જેવા તમે અદર ગયા કે આ બાપુ તમારા નોકરે તક જોઈ ઘડિયાળ પર હાથ માર્યો. બહાર નીકળ્યા અને જોયુ તો ઘડિયાળ ગૂમ હતો, ચિંતા પાંડી ઘર કરી ગઈ

હવે તમેજ નિર્ણય કરો, આ ઘડિયાળનો ઇતિહાસ છે કે ચાહનાનો? હું તો કહીશ આ ચિંતાનો ઇતિહાસ છે, ચિંતા તો વાહના-ચાહનાની સાથે જાયોની જેમ વળગેલી છે

૧ ગ્રંથો વિનાનુ ધર એ આત્મા વિનાના શરીર જેવું છે

૨ જ્ઞાનરાશિના સચિત બોધનું નામ સાહિત્ય છે

૩ વિચારોના યુદ્ધમા પુસ્તક એક અસ્ત્ર સમાન છે

૪ કપડા ભલે જૂના પહેરો, પરન્તુ પુસ્તકો નવા નવા ખરીદો

“આસ્ટીન ફીલીપ્સ”

૫ મને કોઈ મોટો રાજા થવાનુ વચન આપે પરન્તુ સાથે સાથે એ શક્ત રાખે, કે પુસ્તકો વાચવા છોડી દેવા તો હું રાજ્યને તિલાંજલિ આપીને એવો ગરીબ બનવાનુ પસંદ કરીશ, કે જેની પાસે પુસ્તકોનો ભંડાર હોય

“લોડ્ઝ મેકાલે”

મિત્ર સહજતો,

પશુની પ્રતિમા બહારથી થાય છે બ્યારે માનવીની અંતરથી તમારે એક માત્ર અરીબી હોય છે ત્યારે તમે એનો વર્ણુ જોશો, શીતળા જોશો, હૃદય જોશો અને પછી જ અરીબીના થોડા અરીબા હોય છે ત્યારે એની તોમ કે મદ અતિને જોશો પરંતુ કોઈ વ્યક્તિને તમારે નોકરીમાં રાખવી હશે તો તે કુવાન છે કે નહીં તે જોશો. સૌન્દર્ય એના મુખ પર દેખાઈ રહ્યું હશે તો પણ જો એ દાષવ્યાધાગ્રી કરનારો ને અપમાણીક હશે તો તમે એને કદી નોકર તરીકે નહીં રાખો. કારણ કે માનવી શરીરસૌન્દર્ય વડે નહોતો અપિતુ હૃદય-સૌન્દર્ય વડે પરખાય છે.

ધનની ભૂમિકા હૃદય છે ધનનુ જી એ જ ભૂમિમાં પ્રસવિત થાય છે કિયા-સમાનતા હોવા છતાં પણ જો બાવના ત્યાં જુદી જુદી દિશાએ કાપ્ત કરી રહી હશે તો એનું પ્રવિણ પણ જુદુ જ હશે. ડૉક્ટર આપરેકન કરે છે ત્યારે રક્ત વડે શરીરને ચીરે છે તેમ ચોર પણ કરી ભોંકે છે જ્ઞાન દિવા જનેની એક સમાન છે પણ બાવનાઓના વિભેદન થીયે કાવમાં પણ વિભેદ છે ડૉક્ટરના િષમાં કરુણાની બાવના વહી રહી છે ત્યારે ચોર કરતાને માટે કરી રહ્યો છે પરિણામે એકની સફળતા પર બીજા માળા એના ગળાને સુશોભિત કરે છે ધન અને ઉપકાર સાંપ? જ્યારે પેસા ચેરને દાષક્રીઆ (સાકળ) મળે છે અને પ્રાણાન્તનો ઉપકાર પણ પ્રાપ્ત થાય છે.

એક સમયે વ્યક્તિ એમ દિશમાં કરુણાનો વિાષ વહી રહ્યો જ્યાની સરિતાનો એમ દિશમાં પ્રવાહ ખસી રહ્યો છે તે પખીઓ સાડુ ધાન નખાવે છે નાખે છે જ્યારે બીજી બાજુ સિંહારી પણ પખીઓને દશવવા સાડુ

ધ્યાન નાખે છે ક્રિયામા સામ્ય છે કિન્તુ હૃદયનુ વૈપર્ય પશ્ચિમમા એક મોટા ફેર (વિભેદ) લાવે છે આવો, આપણે માનવવલ્લભ્યના ધડકતા હૃદયને જોઈએ અને પરખીએ

હૃદયના ચાર પ્રકાર છે

(૧) સક્રિય હૃદય

(૨) અનુદાર હૃદય

(૩) ઉદાર હૃદય

(૪) વિગળ હૃદય

પ્રત્યેકને આપણે ઊગાણથી સ્પર્શીયું પહેલો છે સક્રિય હૃદય જે પોતે પણ ખાતો નથી અને ખીન્નને પણ ખાવા દેતો નથી સપત્તિનો ન તો પોતે ઉપભોગ કરે છે તેમ ખીન્નને પણ કરવા દેતો નથી જેનું અપર નામ છે કૃપણ દિલ સાહિત્યમા કૃપણોનું પોતાનું ધ્યાન છે કવિઓ અને કળાકારોએ કૃપણથી જ કહેવતો લીધી છે વ્યગના તીખા ખાણ કસાયા છે પરંતુ પ્રાચીન સતોએ પોતાની સીધી ભાષામા કૃપણની તુલના 'અડવા'થી કરી છે રાજધ્યાન અને મધ્ય ભાગતમા 'અડવા' એને કહે છે, જે ખેડૂતો ધાન્યની ગદા કાળે ખેતરમા એક પૂતળુ ઊભુ કરે-છે એક લાખ વાસ ઉપર એક કાળી હાડકી, અને વચ્ચે વાસની જ નાની ખપાટો આડી મૂકે છે, જે હાથનું કામ સારે છે સફેદ ખડીથી એને પોતી દે છે, એને 'અડવા' કહેવાય છે. એને જોઈને પક્ષીઓ વિચારતા હોય છે કે આ કોઈ આદમી જોશે છે તે બિચારા ડરીને દૂર ભાગી જાય છે એક કણ એમના પેટમા પડી શકતું નથી તેમ ન પોતે પણ ધાનનો એક કણ પણ ખાઈ શકે છે જુઓ, કેવું માર્મિક જોડકણું છે આ !

માટલામા પાણી ભર્યું છે તરસથી હોડ મુકાઈ ગયા છે તો પણ જે પાણી પીતો નથી, એને તમે શું કહેશો ? મૂરખ તો જેને આવશ્યકતા પણ છે અને સપત્તિ પણ પાસે છે, તેમ છતાં એનો ઉપભોગ ન કરે એને આપ શું કહેશો ?

શરીર પર પ્રેમ કરનાર પ્રતિ મૃત્યુ હસે છે એ કહે છે આખરે આ સૌંદર્ય રાખ બની જશે ધન પર પ્રેમ કરનાર પ્રત્યે પૃથ્વી હસે છે કારણ કે એ જાણે છે કે આ મારા ખોળામા સમાવાનું છે કજુસ કરે પણ શું છે એ (પૃથ્વી) કહે છે, એટલું કરતા જાઓ, આખરે તારે પણ મારા પેટમા જ આવવાનું છે ને. એક ગામડે અમે એક લોબી (કૃપણ) માણસને જોયો ત્રણ ત્રણ દિવસની વામી દાળ એ ખાતો અને ઘેર એક શાક કરતા

પ્રિય સહનૃતો!

પણની પરીક્ષા બહારથી થાય છે ત્યારે માનવીની અંતરથી તમારે એક માત્ર અરીક્ષી હોય છે ત્યારે તમે એનો વર્ણુ જોશો. સૌંદર્ય નોંધે છે તેણી અને પછી જ અરીક્ષી. થોડો અંતરથી હોય છે ત્યારે એની વીજ કે મદ અંતરે જોશો. પરંતુ હાઈ વ્યક્તિને તમારે નોકરીમાં રાખવી હશે તો તે સુધાન છે કે નહીં તે જોશો. સૌન્દર્ય એના મુખ પર કીમ્પ કરી રહ્યું હશે તો ખરું જો એ હાથચાલાની કળાશી ને અપમાનિત કરી તો તમે એને કદી નોકર તરીકે નહીં રાખો. કારણ કે માનવી સરોરસૌન્દર્ય વડે નહીં અપિત્ત હૃદય-સૌન્દર્ય વડે પરખાય છે.

ધનની જુમિકા હૃદય છે ધનનું જી એ જ જુમિકામાં પ્રત્યક્ષિત થાય છે ક્રિયા-સમાનતા હોવા છતાં ખરું જો કાવના ત્યાં જુદી જુદી દિશાએ કાળ કરી શકે છે. એવું પ્રતિજ્ઞા ખરું જુદું જ હશે. ગૅલ્લરે ક્યારેકન કરે છે ત્યારે સભ્ય વડે સરીરને ચીરે છે તેમ ચોર ખરું પછી બોલે છે જાત ક્રિયા બનેલી એક સમાન છે ખરું કાવનાઓના વિભક્તી લીધે કાળમાં ખરું વિભેદ છે ગૅલ્લરના દિશમાં કુણાની કાવના વહી રહી છે ત્યારે ચોર કરવાને માટે કદી રહ્યો છે પરિણામે એકની સફળતા પર ખુબ માન્ય એના ગળાને સુશોભિત કરે છે ધન અને ઉજ્જાર સાંપડે છે ત્યારે પેશા ચોરને દામકડીઓ (સાંકળ) મળે છે અને પ્રાણાન્તનો ઉજ્જાર ખરું પ્રાપ્ત થાય છે.

એક સમયે નાકિત જેના દિશમાં કુણાનો પ્રાપ્ત વહી રહ્યો છે જ્ઞાની સરિતાનો જેના દિશમાં પ્રવાહ ધરી રહ્યો છે તે પાણીઓ સાડુ પાત નખાને છે નાખે છે ત્યારે બીજા પાડુ સિંકારી ખરું પાણીઓને દશવધા સાડુ

દશની ઝોળી ખાલી છે, તમારી તિજોરી તર છે તો તેવે સમયે તમે એમની સામે નજર સુદ્ધા કરી છે ? હવે દશ તરફ ન જોતા પોતે જ માલ ઉડાવવા લાગ્યા તો તમને શું કહેવું એનો નિર્ણય તમે જ આપો (હસાહસ)

મેઘ સમુદ્રથી પાણી લઈને પૃથ્વીને ન આપે તો કેટલા દિવસો જીવીશું તમે ને અમે ? પોતા માટે ખર્ચ કરવો એ “ગળાનો પથ્થર છે જે એક દિવસ કુખાડશે” બીજા માટે કરવામા આવેલો ખર્ચ ફિરમતા (દિવદૂત)ની પાખ છે એક ફિલસુફની આ વાણીમા કેટલું જીવનરહસ્ય છે ?

માળવાની શસ્ય-શ્યામલા ભૂમિના ખોળે વસેલી ધારા નગરીનો સમ્રાટ ભોજ એક ઐતિહાસિક રાજા હતો એના સાહિત્યગ્રેમે એના રાજ્યમા સરન્વતી અને લક્ષ્મીના લોક પ્રસિદ્ધ વૈમનમ્બ (ફાટફૂટ)ને સમાપ્ત કરી નાખ્યો હતો અધારૂઠ બની રાજા ભોજ ઉદ્યાન ભણી જઈ રહ્યો હતો ધાન મહીમાથી ન્યારે એનો અશ્વ પસાર થઈ રહ્યો હતો ત્યારે સમ્રાટ જીએ છે કે એક લિશ્તુક ધૂળમા પડેલા ધાન્યકણોને વીણી-વીણી ખાઈ રહ્યો છે દરિદ્રતાને ભૂતિમત જોઈ રાજા ભોજ વિચારે છે મારી રાજધાનીમા આવો ભૂખમરો ! પછી એની દષ્ટિ એના કારણને શોધતા શોધતા જન સખ્યામા થતા રહેલા ઉમેરા (વૃદ્ધિ) તરફ ગઈ એ જોલ્યો

“ જનની પેસો મત જાળો, મોંય પહયા કળ ચાય ”

(જનની એવો ના જણુ, મોંય પડયા કણ ખાય)

માળવાની મીઠી ભાષામા એણે માતૃ-જાતિને સખેધી કહ્યું -માતા, તારે એવું તે શું પડ્યું છે ! આવા લાલને પેદા કરી રાષ્ટ્ર ઉપર શા સારુ ભાર વધારે છે જેને પેટ પાળવા સારું થઈને મો પડેલા કણ ખાવા પડે છે ઉપરના દોહાનો અવાજ લિશ્તુકના કાને અચડાય છે એક ક્ષણ માટે જરા ઉપર દષ્ટિ ફેરવી લે છે વિચારવા લાગ્યો, ઐશ્વર્યના મદમા ઉન્નત બનેલો રાજા દરિદ્ર ઉપર વ્યગ છોડી રહ્યો છે પણ વૈલવમા પડેલો એ શું જાણે કે પેટની પીડા કેવી હોય છે ? ગરીબો પર કેવી વર્તે છે એ તો અમે જ જાણીએ છીએ પેટના અગ્નિને શાત કરવા ધૂળ-મિશ્રિત કણો મો ભેળા કરી રહ્યો છું એ પણ એને ગમતું નથી પોતે દ્રાક્ષ, પીસ્તા ચાવ્યા કરે છે અને ચણા ફાકનારને વેધી રહ્યો છે એણે મારી માતાને દોષ આપ્યો છે તો મારે પણ એને વળતો જવાબ આપવો જ જોઈએ દોહો પણ અધૂરો જ છે એટલે એણે એમા એક બીજી કરી ઉમેરી

મીઠુ શાક ખનાવ્યું તો હાહાકાર મચી જતો. તે સ્વયં મેનથી ખાતે નહીં તેમ પરિવારને ખજૂ ખાવા દેતો નહીં કુટુંબના સોઠા એને જમાડીને દુકાને રવાના કરી દેતા પણ જ જે ખાવાની ઇચ્છા હોય તે મનાવી જઈ લેતા કદી એ ગદાર જતો ત્યારે તો ઘેર દોરા-ફિયાળી જ ગાંઠે ગાળી જતાં. (હસાહસ)

એક તત્ત્વવેદાએ તો બહી સુખી કહ્યું છે કે સોની આત્મિકતા કદ્ય જશે ત્યારે ડેર ખજૂ બીજા પસેથી લાવી ખાશે. સકુચિત દિલવાળો તો મધમાખી સમાન છે મધમાખી પુરુષ પરચનો સચચ કરતી રહે છે પરંતુ એની મધુરતાનો ન તો તે પોતે જાનક લઈ શકે છે અને બીજો કોઈ પસે આવશે તો એને હસશે. સોની (સકુચિત) હૃદય પણ સમ્મનમાં જ મુગ્ધ માનતો હોય છે.

૨ અનુદાર હૃદય

આ પહેલાં કરતા કંઈક જુદું છે પહેલાં (ફપ્પુ) ન તો પોતે ખાતે છે તેમ ન બીજાને ખાવા દે છે પરંતુ આ પોતે ખાતે છે અને બીજાને અવગણવો નથી પોતાનું જ પેટ ભરવું એ જ એનું લક્ષ્ય છે એને પોતાનું પેટની ચિંતા છે દુરનો પાડેલી તો દુર તબો-પજુ પરિવારના સોઠા પણ જો ભૂખે મરતા હોય તો એની એને ચિંતા નહીં હોય. સાંજેનાએ મચારે નીચ્ચા હાવડવાળાની દુકાન નેઈ તો મેચાર આનાનાં હાવડાં ખર્ચ લીધાં રસગુસ્તાવાળાને જોવો તો આઠ આનાનાં એ લીધાં અને એ પણ નાખ્યા રીઠીન-બોક્ષમાં (પેટમાં) પછી જાસેને ગાળકો ઘેર જૂખાં ટળવળી રવા હોય. પોતાનું પેટ ભરાયું કે બર્ધાનું ભરાઈ ગયું.

આ પશુચિત્ત છે કૂતરાની આંખ છે કે એની સામે રાહસો જાણે તે એ ખાઈ લેશે ભતભાઈને જોશે તે એ ધુરંદો. દસ ગામે સાંજે જઈ ચેલી છે એની સામે ચારો આવશે તો એ ગોંધાલી મરવા સાચસે પણ એ જોવાની ચેષ્ટા નહીં કરે કે મારી બહેનોની સામે એ જાણ્યો છે કે નહીં ! તમે મહેમાન બનીને ગયા તમારી સામે જમણેના યાજ આપ્યો સામે મેસેલાએને દજુ આવ્યો નથી તો તમારો લાયકાતો લેતાં અમકસે તમે બીજી પ્રતિક્ષા કરીશો જો કોઈ જન્ય નવની ચિંતા ન કરે અને પેટે એકમો જ અરોગવા લાગે તો એને શું કહેશે સજ્જ કે અસજ્જ ? જવી તો તમે નિયમ આપી ન દેશો કે એ તદ્દન અસજ્જ છે કિન્તુ સમાજનાં

દશની ઝાળી ખાલી છે, તમારી તિજેરી તર છે તો તેવે સમયે તમે એમની સામે નજર સુઢા કરી છે ? હવે દશ તરફ ન જોતા પોતેજ માલ ઉગાવવા લાગ્યા તો તમને શું કહેવું એનો નિર્ણય તમેજ આપો (હસાહસ)

મેઘ સમુદ્રથી પાણી લઈને પૃથ્વીને ન આપે તો કેટલા દિવસો જીવીશું તમે ને અમે ? પોતા માટે ખર્ચ કરવો એ “ગજાનો પથ્થર છે જે એક દિવસ ડુબાડશે” ખીજા માટે કરવામા આવેલો ખર્ચ ફિરમતા (દેવદૂત)ની પાખ છે એક ફિલસુફની આ વાણીમા કેટલું જીવનરહસ્ય છે ?

માળવાની શરય-શ્યામલા ભૂમિના ખોળે વસેલી ધારા નગરીનો સમ્રાટ ભોજ એક ઐતિહાસિક રાજા હતો એના સાહિત્યપ્રેમે એના રાજ્યમા સરસ્વતા અને લક્ષ્મીના લોક પ્રસિદ્ધ વૈમનગ્ય (ફાટફૂટ)ને સમાપ્ત કરી નાખ્યો હતો અશ્વારૂઢ બની રાજા ભોજ ઉદ્યાન લાણી જઈ રહ્યો હતો ધાન મહીમાથી જ્યારે એનો અશ્વ પસાર થઈ રહ્યો હતો ત્યારે સમ્રાટ જીએ છે કે એક ભિક્ષુક ધૂળમા પડેલા ધાન્યકણોને વીણી-વીણી ખાઈ રહ્યો છે દરિ-દ્રતાને મૂર્તિમત જોઈ રાજા ભોજ વિચારે છે મારી રાજધાનીમા આવો ભૂખમરો ! પછી એની દષ્ટિ એના કારણને શોધતા શોધતા જન સખ્યામા થતા રહેલા ઉમેરા (વૃદ્ધિ) તરફ ગઈ એ બોલ્યો

“ જનની પેસો મત જળો, મોંય પડયા વળ સ્વાય ”

(જનની એવો ના જણુ, મોંય પડયા કણ ખાય)

માળવાની મીઠી ભાષામા એણે માતૃ-ગતિને સબોધી કહ્યું -માતા, તારે એવું તે શું પડ્યું છે ! આવા લાલને પેદા કરી રાષ્ટ્ર ઉપર શા સારુ ભાર વધારે છે જેને પેટ પાળવા સારુ થઈને ભો પડેલા કણ ખાવા પડે છે ઉપરના દોહાનો અવાજ ભિક્ષુકના કાને અથડાય છે એક દાણ માટે જરા ઉપર દષ્ટિ ફેરવી લે છે વિચારવા લાગ્યો, અશ્વર્થના મદમા ઉન્નત બનેલો રાજા દરિદ્ર ઉપર વ્યગ છોડી રહ્યો છે પણ વૈભવમા પડેલો એ શું જાણે કે પેટની પીડા કેવી હોય છે ? ગરીબો પર કેવી વર્તે છે એ તો અમેજ જાણીએ છીએ પેટના અગ્નિને શાત કરવા ધૂળ-મિશ્રિત કણો મો ભેગા કરી રહ્યો છું એ પણ એને ગમતું નથી પોતે દ્રાક્ષ, પીસ્તા ચાવ્યા કરે છે અને ચણા ફાકનારને વેધી રહ્યો છે એણે મારી માતાને દોષ આપ્યો છે તો મારે પણ એને વળતો જવાબ આપવો જ જોઈએ. દોહો પણ અધૂરો જ છે એટલે એણે એમા એક ખીજા કહી ઉમેરી -

“છતે યોગદુષ્ટ ના હરે વેષો ના માનિયો માય”

(છતાં જોયું દુષ્ટ ના હરે એવો ના નાવ્યો માય)

માતા એવા પુત્રને પણ પેદા કરવાની ભૂલ ન કરતી કે જે સપત્તિ હોવા છતાં પણ જન્મતાના દુષ્ટને કરવાની-હરે કરવાની-શાસ્ત્ર ન કરે. સપત્તિ સમાન કામમાં ન આવી તો એની ધૂળથી વધુ ઈર્ષા કિંમત નહીં હોય. ધૂળ તો મરીન-ખમીર સોતે માટે છે. શક્તિ હોવા છતાં વ્યક્તિને મદદ ન કરી તો સપત્તિ શા કામની? નાનું બાળક નદીમાં પડી મરુ છે ઈર્ષા ધુવક એ કોભો કોભો જુએ છે. એને તરવા આવડે છે ક્ષિપ્તે તે એક હાથમાં ૧ પેલા ફળતાં બાળકને જમાવી રહે તેમ છે પરંતુ તેમ ન કરતાં પેલો કોભો કોભો જોતો જ રહે તે તમે એને શું કહેશો? કર ૧ ને? જામી પાસે છે એટલો વૈજ્ઞવ છે કે જ્ઞાના પેટ ભરી શકાય. બીજી તરફ પાડોશીનાં બાળકો ભૂખથી આકુળ છે અને તમે નૂપ્ત્યાપ જોતા કોભા રહે. તમને શું કહેવા બોધ એ વાત? અહીં તમે નહીં બોલો પણ દુષ્ટ તે જરૂર કહીશ કે એ અનુદાર હૃદય છે.

હિંદાર હૃદય

હિંદાર હૃદય આ જન કરતાં મોટું છે એ પાતે ખાય છે તો બીજાને ખવડાવવાનું પણ નાલે છે એ પોતાના પેની સાથે સાથે બીજાના પેની પણ ચિતા કરે છે માય માય ચરે છે પણ એ ઉપર ઉપરથી માય છે અને બાકીનો કામ બીજા માટે રહેવા કે છે અને સધેએ એ તો એને જાણથી સંજેદી આઈ જશે એને બીજા માટે થોડું પણ હેમવાની આકત જ નથી તમારે શું જાનવું છે આ ભેમથી એકની પસંદગી કરી શ્યે. સિંક પણ આપણે સિંકાર આગેએ છે આપણે પાતે મળે છે દાથી પોતાની સુદ વો થોડું કાસ ખત છે અને થોડું કાસ વડે જ ચારે બાજુ પસારવો વિખેરવો હોય છે એ જાણે સફેત આપે છે કે બધા ખાસે. આ છે ખત સમા ૧ જે ખાવાની સાથે ખવડાવવાનું પણ પસંદ કરે છે અને માનવ! દક્ષા પોતાનું જ પેટ ભરવાનું જાણે છે.

ઈન્દોરના સર શેઠ દુર્ગમીચંદ્રને એક પૂછ્યું આપની સપત્તિયો છે? (બારો) મળતો નથી આપ શ્રીમીપુત્ર છે જન્મતા અનુમાન પર અનુમાન જ કરે છે ઈર્ષા કહે છે હસ કરોડ કરી તો ઈર્ષા કહે છે વીસ કરોડ. શેઠ સિંમત સાથે બોલ્યા. મારી પાસે બહુ થોડી સપત્તિ છે.

તમને આશ્ચર્ય નહીં લાગે પણ ફક્ત રજા લાખ ” પ્રશ્નકર્તાને વિશ્વાસ ન
એડો બોલ્યો “શા માટે ફાસલાવો છો તમે ! આપનો એકલો શીશમહેલજ
પ૦ લાખનો હશે બીજા મકાનો મીલ વગેરે તો જુદા જ હશે ”

ગેહજી બોલ્યા “ તમે સમજ્યા નહીં, હજી સુધી આ હાથોમાથી રજા
લાખ નીકળી ચૂક્યા છે અને જનતાના કામમા લાગ્યા છે એ જ ફક્ત મારા
છે કેટલી નાની મૂડી છે મારી ? ” આ છે ઉદાર હૃદયનું નાનું-શુ ચિત્ર.
જીવનની વિશાળતા સમાજ સુવ્યવસ્થાની અનિવાર્ય ગરજ છે જે સમાજની
વ્યક્તિઓના દિલ ઉદાર નથી જ્યાં ફક્ત પોતાના જ પેટની ચિંતા છે, ત્યાં
તે સમાજમા ગરીબી-દરિદ્રતાની જ બોલબાલા છે

સરોવર ન્યારે સૂકાવા લાગે છે ત્યારે હસો ભીડીને અન્ય સરોવર પર
ચાલ્યા જશે પખીઓ બીજે આવાસ શોધી લેશે પરંતુ સરોવરની જળ-
રાશિમા વસતી ને ક્ષીણ કરતી બિચારી માછલીઓ કયા જશે ? એ તો ત્યાં
જ તરફડીને પ્રાણાન્ત પામશે સત હસ સમાન છે સઘ સરોવરનું રનેહ-જળ
સૂકાતું લાળશે તો અન્ય મ્થાન ભણી ચાલ્યા જશે, આ ક્ષેત્ર નહો તો બીજું
ખરું કિન્તુ સમાજની વિધવાઓ ને અનાથ વિદ્યાર્થીઓ કયા જશે ? એ
સરોવરની માછલીઓ ઉદારતાથી જળ-રાશિના અભાવે તરફડી રહી છે.
એમની તમ્ક જુઓ એમના દુ ખ-દર્દની કહાણી સાંભળો અને એમનાં
અશ્રુ-બિંદુ લૂછો

‘વિશાળ હૃદય’

વ્યાખ્યાન લાખુ થતુ જાય છે, ધડિયાળ કહે છે હવે બસ કરો. તમને
પણ ભૂખ સતાવી રહી હશે જલ્દી જ મારા ચિપચિપે સકેલુ છુ વિશાળ
હૃદયની વાત કહેવી છે પોતે ન આરોગતા બીજને ખવડાવી દેવુ એ વિશાળ
હૃદયની નાનોશી પરિભાષા છે. આ વનસ્પતિ-સસાર એની તરફ ઈશારો કરે
છે આ વૃક્ષો સ્વયં ફળ ખાતા નથી, તમને ખવડાવે છે નદીઓ પોતાની
જળરાશિમાથી એક ટીપુ પણ પીતી નથી પણ બીજને સારુ જુટાવે છે.

મર્યાદા પુરષોત્તમ શ્રીરામના જીવનનું નાનું એવું એક ચિત્રક યાદ આવે
છે રાજ દશરથના સચિવાલયમા મહાકૌશલ-સામ્રાજ્યના ઉત્તરાધિકારી માટે
શ્રીરામનું નામ નિર્વાચિત થઈ ચૂક્યું છે રામના મિત્રોને ખબર પડતા, એને
વધામણી દેવા ચાલી નીકળ્યા. એમના મોં પરની પ્રત્યેક રેખા પર પ્રસન્નતા
છવાયેલી છે. રામના નિવાસમ્થાને જઈ મધુર-મીઠા હારય સાથે વધામણીનો

સદેશ આપે છે કહે છે જમને મીઠાઈ વહેચો રામ એક કાચુ ખડે
વિચાર-સામરમાં દૂબી નામ છે ઉત્સાસને સ્થાને વિચારાવસ્થા જોઈ મિત્રો
જોવા 'આમારથી જ આટલા બોબી જની જ્યા તે શુ મીઠાઈ ખવડાવવાનું
મન નથી ? એટલે જ તો તમે સિમત મુઠ્ઠા કરતા નથી. રામ જોવા :
મને એક વસ્તુ ચમી નથી. " પૂછ્યું એ કઈ છે ?

વિમલ ધંધ યદ્દ અનુચિત પદ્ધ,
અષ્ટુ વિદાય વહેડ અમિયેદ્દ ॥

સ્વપૂજની ઉત્કલ્પણ કોર્તિમાં એક જ જૂરાઈ છે એના તમામ રીકે
રિવાજો, નીતિ-નિયમો મને પસંદ છે પરન્તુ એક ચીજ મને ખટકે છે કે
બીજા જ્યાં નાનાં ભાઈઓને ઊંચી વા રાખ્યનો તાજ મને જ શા માટે
પહેરાવવામાં આવે છે ?

વિચારની ઉદારતા હૃદયની વિરાટતા ક્યા દેખા દે છે એ તમે જ
વિચારી શો બીજી વાટ શાનિય અવતાર લખવાન મહાવીર પોતાના રાખવી
વેલવેને પશુ ઠોકર મારી એ ત્યાજ એમના વિશાળ હૃદયનું પ્રતીક છે

આરેમ હ યોનાં મિત્ર તમારી સમક્ષ છે ક્યા મિત્ર બેસવું છે ? હુ તે
એણે સ્થળ જ જણાવીશ એ પશુ આશા રાખીશ કે હૃદય વિશાળ મને
એ જ હૃદય હોવું જોઈએ નહિતર એજામાં એાધું ઉદારહૃદયી તો જનો
એ જ શુભ કામના સાથે હુ વિરતું છું

દિનાંક

૧૩ જુલાઈ ૧૯૫૮

જેન ઉામય

૩૮ મુંબઈ ૧

પ્રેમ શું છે ? એક વિચારકે કહ્યું છે કે એ જીવનપુષ્પ છે પ્રેમ એનું મધુ-શહદ છે સાચું છે કે 'પ્રેમ' એ શબ્દ તો બહુ નાનો છે પણ એમાં અજબ આકર્ષણ છે તે શરીર અને હૃદયને એક સાથે બાંધી લે છે. પોતાના સુખને ખીજના સુખમાં ભેળવી દેવું એ જ પ્રેમ છે ધૃણા-તિરસ્કાર એ તો રાક્ષસોની સપત્તિ છે કારણ ધૃણા એ વ્યયમેવ રાક્ષસી વૃત્તિ છે એ માણસને રાક્ષસ બનાવે છે જ્યારે ક્ષમા એ માનવતાનું લક્ષણ છે કારણ કે અપરાધીને ક્ષમા આપીને માણસ પારકાને પોતાનો બનાવી શકે છે અને અપરાધોની ક્ષમા યાચીને તમે એના બની શકો છો આ બંને માનવતાના મારગ, એ માનવતાનો પ્રકાશ આપણને ક્ષમામાં મળે છે. એટલે પ્રેમ એ તો દેવોની સપત્તિ છે

ઉપર કહ્યું તેમ પ્રેમમાં અજબ આકર્ષણ છે એ અધકારમય હૃદયને પ્રકાશનું કિરણ આપે છે એમાં હૃદય-પરિવર્તનની શક્તિ છે એ પ્રેમની જ તો શક્તિ હતી કે મહામુનિ કેશીકુમાર પ્રદેશી સમા કૂર સત્રાટના જીવનને બદલી શક્યા જ્યાં ફક્ત દ્વેષ અને ઘૃણાનું જ રાજ હતું, જેના હૃદયમાં પ્રેમ માટે બે ઇંચ જેટલી પણ જગ્યા નહોતી, એના શુષ્ક રેગીસ્તાન સમા હૃદયમાં ક્યાય લીલાશના નવા અકુર પણ દેખાતા નહોતા, પણ મહામુનિ-કેશીકુમાર અગાધ પ્રેમ-સાગર લઈને એની પાસે પહોંચ્યા પ્રદેશીની ઘૃણા ઉપર એના પ્રેમે વિજય મેળવ્યો એના હૃદયની પાશવતાને મહામુનિની ક્ષમાએ દેવત્વમાં બદલી નાખી જેના હાથ ગતદિવસ લોહીમાં ભીજીયેલા રહેતા, એ જ પ્રદેશીને જ્યારે ધાતક વિપ આપનાર ઉપર પણ ક્ષમાનું અમૃત વરસાવાતા જુએ છે તો સહેજે વિશ્વાસ બેસતો નથી કે શું એ ખરેખર એ જ પ્રદેશી છે ? હોઈ શકે છે ? જે શાકલાજીની જેમ માણસોને

કાપીને પણ એના હૃદયના એક જ ભાગમાં તિરસ્કાર વફાટતો નહોતો. એને પોતાની કરતા ઉપર મળ્યા થતી નથી પણ જાણે એની જ પ્રિય પત્ની સુવિકાતા ? એક દિવસે એના પર પોતાના પ્રાણ સુધાં જોખવર કરવા તૈયાર હતી તે જ જ્યારે પ્રાણ લેવા તત્પર બને છે ત્યારે એ કેટલું મોડું કપટ રમી જાય છે ! સારીય જિંદગી એની જોડે પસાર કરી એના હૃદય અને આંસુ પોતાના હૃદય—અથવા નાનાં ને જ જીવનની આખર પ્રતિજ્ઞામાં ફોડે દેવા તૈયાર થાય છે અને એ પ્રાણપાતક પ્રકાર ! આ બધું જાણુવા જતાં પણ પ્રદેશીના મનમાંના એક અણુમાં પણ એના પ્રત્યે કોઈપણ એક ચિનત્રારી સુધાં પ્રગટી નહીં. પ્રેમની આ નાની—સી ત્યોતિ કેરીકુમારે જાણી હતી. આજે એ મશ્વરૂ રૂપે હતી અને એ જ પ્રકારપદ પર આમળ વધી રહ્યો હતો. એના પ્રેમ એટલો વિસ્તૃત થયો હતો કે એણે મૃત્યુને પણ આશિર્વાદ કર્યો અને મૃત્યુના આણુનાર સાથે પણ પ્રેમભાવ જ દાખવ્યો.

હા તે મશ્વરૂનિ કેરીકુમારે પ્રદેશીમાં પ્રેમની જ્યોત જગવી ત્યારે જાનવાન મહાવીર પોતે સાક્ષાત્ પ્રેમ—દેવ હતા. એમણે પોતાના મૃત્યુએ તરફ પણ પ્રેમાશ્રીત જ વરસાવ્યું. પ્રેમની મૂર્તિ એ વળી એક અમુક આત્મી વખત અને પોતાના પ્રેમપ્રવાહ આનવસસાર પૂરતો ન રાખતાં પણ સસાર સુધી પણ પ્રવહિત થયો અને એટલા જ કારણસર તે અહોશિષ સમૂહ વિરધરને પણ એ જ થી શક્યા જોની ફરતા મર્મોદાત્તિ બની ચૂકી હતી. તેણે હજારોને ડરના હજારો માણસો પશુ—પક્ષીના પ્રાણ લીધાં. એમને તરફાવ્યા અને એમની તરફાટમાં એણે જાહ કાર માન્યો. એણે દુનિયા પ્રત્યે થઈ દાખવી તો દુનિયાએ એના પ્રત્યે થઈ દાખવી પરંતુ પ્રેમના કળાકાર વીતરના રવામીએ પોતાના લોહી વહાવીને પણ અહોશિષની પછાને પ્રેમમાં રૂપાંતર કરી મૂકી.

એમણે પ્રેમ—સંકલિને પીછાની હતી. એમને વિશ્વાસ હતો કે પછાને પ્રેમમાં બદલી શકાય છે પણ કેટલુંય રાક્ષસીપણુ બાંધે આવે એની પાસની ઘનવીરકિત પણ પ્રય છે પણ પ્રેમની સંકલિ—તાકાત એના કરતાં પણ મજબૂત છે અને આ સિદ્ધાંતને જાનુસરીને જ એમાં વિશ્વાસ રાખીને જ તેઓ આથી શક્યા અને તેથી જ તેઓ પોતાના રિપુઓ વચ્ચે નિરં બની છાપી ફરી શક્યા. કરણ કે તેઓ જાણતા હતા કે કોઈ કેટલો પણ દનરી વધિવર વ? સુસાનના કેમ ન દેવ પણ કામાનુ અસ્ત્ર એને પણ પગલિત કરી શકે છે ઘનવન દેવતા સામે સદા નમ્ર પડ્યું છે કોઈ

ક્ષમાની સામે હમેશા પરાજિત થયો છે આજ વિશ્વાસના પરિબળે તેઓ ફરતાને ક્રામળતામાં ફેરવી નાખવા ચાલી નીકળ્યા, કારણ તેઓ હૃદય-પરિવર્તનના સિદ્ધાંતમાં અખૂટ વિશ્વાસ ધરાવતા હતા

આજ આપણે ત્રેમનાં ગીતો ગાઈએ છીએ એની મૃતિ અર્થે કલાકો સુધી ભાષણો આપી શકીએ છીએ મેંજ ઉપર હજારો-લાખોની મેદની સામે વિશ્વ-ત્રેમના ગીત ગાઈ શકાય છે એના ઉપર મોટું કાવ્ય રચી શકીએ છીએ, તેમ છતાંય ત્રેમ ઉપર આપણને લગેએ નથી આપણને ત્રેમની અપેક્ષા બહુક પ્રત્યે વધુ વિશ્વાસ છે ત્રેમની અપેક્ષા મિલીટરી ઉપર વધુ લગેએ છે આપણે ત્રેમ કરતા પૈસાના બળને વધુ માન આપ્યું છે એટલા જ માટે તો આપણે ત્રેમને ગુમાવી પોલિસરાજ બનાવ્યું છે.

શસ્ત્રની શેતાનિયત આપણે બાણીએ છીએ એ આપણા દુશ્મનોની સાથે આપણને પણ મારી શકે છે દૂર ન જતા, આપણું, પાડોશી રાજ્ય પાકિસ્તાનની ખીનાઓ તમારી નજર સામે જ છે ભારતની સાથે લડવા સારું એણે અમેરિકા કનેથી સૈનિક સામગ્રી ખરીદી છે અને તે પણ એટલા મોટા જથ્થામાં કે દેશની આવકનો ૬૦ કે ૭૦ મો ભાગ એણે શસ્ત્રોની આ દોડધામ પાછળ વેડફી નાખ્યો છે : પણ એ વધતી જતી શસ્ત્ર-સહાયતા ખુદ પાકિસ્તાની રાજનીતિજ્ઞો માટે ભરમાસુરતું વરદાન બની છે સૈનિક તાકાતને લઈને બળવાન સેનાએ એક જ રાતમાં રાજનીતિજ્ઞોને ઉઠાવી મૂક્યા અને સેનાપતિ શાસક બની બેઠો

શસ્ત્ર આમ શેતાન છે, જે વિપરીત ચાલતા આપણને પોતાને જ હરામ કરી શકે છે પણ આપણે એના પર એવો અને એટલો વિશ્વાસ બાધી લીધો છે કે એના કાટાળા પળથી માર ખાવા છતાં પણ એના માટે દેશનો પૈસો ખરબાદ કરતા જઈએ છીએ કારણ કે આપણને લગેએ છે કે શસ્ત્ર જ આપણને બચાવી શકે તેમ છે, શસ્ત્ર-બળે આપણે દુશ્મનો પર વિજય મેળવી શકીએ છીએ પણ તમારા રાષ્ટ્રનેતાને એ શસ્ત્રો ઉપર વિશ્વાસ નહોતો, એટલા જ માટે તો એ એક લગોટી ધારણ કરી હાથમાં ટેકા સારું લાકડી લઈ દુશ્મનોની વચ્ચે નોઆખલી જઈ પહોંચ્યા હતા, એક લાકડી વૃદ્ધત્વને સહારાત્મક હતી, એ ભારતનું શસ્ત્ર નહોતું. તમે એને ભૂલશો મા, તેઓ એવા આદમીઓ વચ્ચે જઈ પહોંચ્યા જ્યાં માનવ-માનવ પ્રત્યે પણ નફરત હતી હિંદુ નામને તો ધાસની જેમ વાઢી ઉખેડી ફેંકવા ચાહતા હતા પણ એ રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધી ખુલ્લા હાથે દુશ્મનોના

કાપીને પણ એના હૃદયના એક જ અણુમાં તિરસ્કાર વણદો નહોતો. ને પોતાની કુરતી ઉપર પણ મતી નથી. પણ આજે એની જ પ્રિય પત્ની સુરિતતા જે એક દિવસે એના પર પોતાના પ્રાણ સુધા એણવર કરવા તૈયાર હતી તે જ જગ્યાએ પ્રાણ લેવા તત્પર બને છે ત્યારે એ કેટલું મોટું કષ્ટ રમી જાય છે ! સારીય જિંદગી જેની જોડે પસાર કરી જેના હૃદય અને આંસુ પોતાના હૃદય-અણુ બન્નાં તે જ જીવનની આખર ધડબોમાં દોડે દેવા તૈયાર થાય છે બન એ પ્રાણપ્રાતક પ્રકાર ! આ બધું જાણવા છતાં પણ પ્રેક્ષીના મનમાંના એક અણુમાં પણ એના પ્રત્યે કોઈની એક ચિંતચારી સુધા પ્રગટી નહીં. પ્રેમની આ નાની-ચી જ્યોતિષે કેશીકુમારે આપી હતી, આજે એ મશ્વરૂ રૂપે હતી અને એ જ તકાલપથી પર આગળ વધી રહ્યો હતો. એનો પ્રેમ એટલો વિસ્તૃત થયો હતો કે એણે મૃત્યુને પણ આસિંગન કર્યું અને મૃત્યુના આણુનાર સાથે પણ પ્રેમભાવ જ જાખવ્યો.

હા તો મહામુનિ કેશીકુમારે પ્રેક્ષીમાં પ્રેમની જ્યોત જગવી ત્યારે કવચાન મહાવીર પોતે સાક્ષાત્ પ્રેમ-દેવ હતા. એમણે પોતાના શત્રુઓ તરફ પણ પ્રેમામૃત જ વરસાવ્યું. પ્રેમની મૂર્તિ એ વળી એક કમલ આગળ વળ્યા અને પોતાના પ્રેમપ્રવાહ માનવસ સ્થર પૂરતો ન રાખતાં પણ સ્વચ્છર સુધી પણ પ્રવાહિત કર્યો. અને એટલા જ કારણસર તો અકોટિક સમા વિષધરતે પણ એ બહાલી રાક્ષસ જેની કુરતી મર્ધાકાતીન બની ચૂકી હતી, જેણે હ નરોત્તમ ડર્યા હ નરો માણસો પણ-પણીના પ્રાણ લીધાં. એમને તરફાળ્યા અને એમની ત કાટમાં એણે બહુ કાર માણ્યો. એણે દુનિયા પ્રત્યે બધું જાખવી તો દુનિયાએ એના પ્રત્યે બધું જાખવી પર જ પ્રેમના કળાકર વીતરણ સ્વામીએ પોતાનું બાદી વહાવીને પણ અકોટિકની બધાને પ્રેમમાં રૂપાંતર કરી મૂકી.

એમણે પ્રેમ-શક્તિને પીઝની હતી. એમને વિશ્વાસ હતો કે બધાને પ્રેમમાં બહાલી સમાય છે પણા કેટલુંમ તાક્ષીપણુ લઈને બાને એની ખસેની ઘનનીશક્તિ પણ પ્રગટ છે પણ પ્રેમની શક્તિ-ત્યાગત એના કરતાં પણ મધ્યમ છે અને આ સિદ્ધાંતને જનુસરીને જ એમાં વિશ્વાસ રાખીને જ તેઓ આથી રાક્ષસ અને તેથી જ તેઓ પોતાના શિષ્યો વચ્ચે નિમ્ન બની ઘમી ફરી રાક્ષસ. કારણ કે તેઓ નયનતા હતા કે કોપ કેટલો પણ ઘનની દષિયાર વડે મુસજ્જ કેમ ન દોષ પણ ક્રમાનુ અન્ન એને પણ પરાજિત કરી શકે છે ઘનરને દેવતા સામે સદા નમ્ર પડ્યું છે કોપ

આ ક્ષેત્રમાં જે પ્રયોગ કરીએ અને જેઈએ તો તમે પોતે એ અનુભવ કરશો કે યુરાધને લક્ષ્યાઈમાં પરિવર્તન કરવાની જે તાઝત પ્રેમમાં છે, તે દડમાં-ગિફામાં નથી જ, કારણ કે દડ કે શિક્ષા તો શરીરને બદલી શકે છે, કેમકે એ દેહ ઉપર શાસન કરે છે પણ દેહી ઉપર શાસન કરવાની એનામાં ક્ષમતા ક્યાં છે? કારણ એ સ્થૂળ છે અને શરીર પણ સ્થૂળ છે માટે સ્થૂળ-સ્થૂળમાં થોડું પરિવર્તન લાવી શકે છે પણ આત્મા તો સૂક્ષ્મ છે, ત્યાં સ્થૂળ કેવી રીતે પહોંચી શકે? સૂક્ષ્મ આત્મામાં પરિવર્તન લાવવા માટે તમારે સૂક્ષ્મ પ્રેમને અપનાવવો પડશે

એટલે જેમ જેમ સસારમાં સબ્યતા અને સસ્કૃતિનો ફેલાવો થતો રહ્યો છે તેમ તેમ વિચારકોના દિમાગોમાં દડ-શકિત પ્રત્યેની આસ્થા-શ્રદ્ધા પણ સમાપ્ત થતી જઈ રહી છે આને લઈને કેટલાક પ્રગતત્ર દેશોમાં ફાસીની સગ્ન રદ કરવામાં આવી છે અથવા તો ઓછી કરી નાખવામાં આવી છે ઇંગ્લેડમાં ઓગણીસમી સદીની અધવચ સુધી લગભગ બસો પ્રકારના અપરાધો માટે ફાસીની સગ્ન કરવામાં આવતી હતી તે જ સમયે રોબર્ટ પીકર નામનો એક વિચારક ઇંગ્લેડને મળ્યો એણે માનવતાનો પોકાર સાબળ્યો. અને અપરાધીઓનું મનો-વૈજ્ઞાનિક અધ્યયન કર્યું. અપરાધોનાં મૂળ સુધી પહોંચવાની એણે કોશિષ કરી અપરાધોની પાછળ આવેશ અને સયોગોની મજબૂરી-લાચારી જ એને મળી અને એણે સિદ્ધ કરી આપ્યું કે દરેક અપરાધ માટે ફાસીની સગ્ન આપી શકાય નહીં ફાસીથી તમે અપરાધીને સમાપ્ત કરી શકશો પણ અપરાધ-વૃત્તિને નહીં એની અસત્-વૃત્તિ તો આત્માની સાથે જ રહે છે એણે સરકાર પાસે અપીલ કરી કેટલાય અપરાધોની પાછળ સયોગોની પકડ હોય છે, જેમાં ફાસાઈને એને અપરાધ કરવા માટે વિવશ બનવું પડે છે બીજી બાજુ ક્યારેક વ્યક્તિનો પીડિત આત્મા પણ બદલો લેવા માટે પ્રતિહિસા માટે તત્પર બની જાય છે આવા સમયે એની અપરાધી મનોવૃત્તિને મીટાવવા માટે ફાસીના દોરડાની જરૂર નથી. એના ધાવો ઉપર થોડાક પ્રેમનો મલમ લગાવી દો, રસ્તો ભૂલેલો રાહદારી ફરી સાચા રસ્તે ચાલે તો થઈ જશે

આખરે એની વિરૂપ્તિ-અપીલ ઉપર બ્રીટીશ સરકારે વિચાર કર્યો અને કેટલાક અપરાધો માટે તો ફાસીની સગ્ન રદ કરી દેવામાં આવી, કારણ કે પ્રેમમાં હૃદય-પરિવર્તન કરવાની ક્ષમતા છે એ કેવી પણ કૂર વ્યક્તિને ટામળ બનાવી શકે છે કેમકે પ્રેમ સ્વયં આત્માવિશ્વાસી છે એને માનવની

ધરમાં જઈ ચડતા હતા અને જ્યારે સ્વયંસેવાએ ચોખ્ખાં સ્તંભો સાથે લઈ
 માસવાનો અમલ કર્યો તો આપણે હડક સજ્જોમાં એમની ઝાટકણી ધરી
 શું તમને મારા પ્રેમની શક્તિ કે તારાં પક્ષુ આ રિવાજવશ અને જુદાની
 શક્તિ ઉપર વધુ ભરોસો છે? મિલિટરીની વાત દૂર રહી નિઃશસ્ત્ર સ્વયં
 સેવાને પક્ષુ એમણે આત્મરક્ષા કાળે સાથે ન લીધા

અને એ પ્રેમના દેવસ્વરૂપ ભગવાન મહાવીરે તો તથાગણ સુધાનો
 ત્યાગ કર્યો હતો સત્સંગ પર એમણે વિશ્વાસ જ ક્યારે કર્યો? જો એમ
 હોત તો પિતાનું રાજ હોડવાની એમને શી જરૂર હતી? એમણે તો સત્સ
 ન્ગ કરતાં પ્રેમ-ભજને વધુ સ્થાન-માન આપ્યું અને તેથી સ્તંભોને તથા
 પ્રેમ-ભજ ધારણ કરી અનામ દેશી ભણી આવી નીકળ્યા.

પક્ષુ આજે મહાવીર અને માધીના પ્રેમને ભારત વિસરી ગયું છે
 તેથી જ તો ઇનિફ-અમમાં કાપ મૂકવાની વાત સૌને ખૂબે છે પ્રભુ પોદરના
 જવાબમાં સત્સ-ચલનો પ્રયોગ થાય છે આપણે ગીત ગાઈએ છીએ પ્રેમ
 અને વિશ્વાસ રાખીએ છીએ સત્સ ઉપર, કારણ કે આપણી નિઃશસ્ત્ર પર તે
 પ્રેમ સત્સ છે પણ હૃદયમાં સત્સનો દર રહેતો છે તે એટલા માટે કે આપણે
 પોતે સત્સથી દરીએ છીએ અને ભય-દર જ તો આપણને સત્સ-દર્શિ મટે
 પ્રેરણા આપતો રહે છે આપણે માનીએ છીએ કે જેમ આપણે સત્સથી
 દરીએ છીએ, તેમ આપણાં સત્સથી દુરમનો પક્ષુ દરી જશે. જેટલો વિશ્વાસ
 આપણને પોસ્ટ-ટપાલ ઉપર છે તેટલો પક્ષુ આપણને પ્રેમ ઉપર નથી.
 ટપાલના કાગળમાં ટપાલ નાખતી વખતે આપણને એ ખાતરી રહે છે કે પત્ર
 નિયત સ્થાને જરૂર પહોંચી જશે. આ વિશ્વાસને મેળવવા માટે આપણે
 પોસ્ટ વિભાગની સવચ્છ ભેવા પક્ષુ જતાં નથી તેમ જ આપણે પોસ્ટમેનની
 અને પોસ્ટમાસ્ટરને માફ કરતા દરીએ છીએ આમ હોવા છતાં વ અપરિ
 ચિન્તા હાથમાં પત્ર તો શુ હળવો રૂપિયા પક્ષુ આપીએ છીએ અને એમની
 જ માસેથી મેળવીએ પક્ષુ છીએ પક્ષુ આપણે પક્ષુ વિશ્વાસ આપણે પ્રેમ
 પ્રત્યે ધારવા નથી. પ્રેમ વડે આપણે ગાઈ ચોર-ગાકુને સત મનાવી શકીએ
 છીએ. પક્ષુ એની શક્તિ પ્રત્યે આપણે સાચા મનથી વિશ્વાસ કર્યો નથી.

એનું એક કારણ છે સત્સનો પ્રયોગ અને એનાં પરિણામો પક્ષુ આપણે
 ન તરે નિહાળ્યાં છે જ્યારે પ્રેમના પ્રયોગ અને એનાં પરિણામોની તો રહત
 વાતોએ / સાંભળી છે તેમ ન આપણામાં એટલો આત્મવિશ્વાસ જ જાગૃત
 થયો છે કે જીવનમાં એનો પ્રયોગ કરી નહીંએ. થોડા આત્મવિશ્વાસ સાથે

આ ક્ષેત્રમાં જે પ્રયોગ કરીએ અને જોઈએ તો તમે પોતે એ અનુભવ કરશો કે ભુરાઈને લલાઈમાં પરિવર્તન કરવાની જે તાકાત પ્રેમમાં છે, તે દુઝા-શિક્ષામાં નથી જ, કારણ કે દુઝ કે શિક્ષા તો શરીરને બદલી શકે છે, કેમકે એ દેહ ઉપર શાસન કરે છે પણ દેહી ઉપર શાસન કરવાની એનામાં ક્ષમતા ક્યાં છે? કારણ એ સ્થૂળ છે અને શરીર પણ સ્થૂળ છે માટે સ્થૂળ-સ્થૂળમાં થોડુંક પરિવર્તન લાવી શકે છે પણ આત્મા તો સૂક્ષ્મ છે, ત્યાં સ્થૂળ કેવી રીતે પહોંચી શકે? સૂક્ષ્મ આત્મામાં પરિવર્તન લાવવા માટે તમારે સૂક્ષ્મ પ્રેમને અપનાવવો પડશે.

એટલે જેમ જેમ સસારમાં સમ્યક્તા અને સસ્કૃતિનો ફેલાવો થતો રહ્યો છે તેમ તેમ વિચારકોના દિમાગોમાં દુઝ-શક્તિ પ્રત્યેની આસ્થા-બ્રહ્મ પણ સમાપ્ત થતી જઈ રહી છે આને લઈને કેટલાક પ્રગતત્ર દેશોમાં ફ્રાંસીની સગ્ન રદ કરવામાં આવી છે અથવા તો ઓછી કરી નાખવામાં આવી છે ઇંગ્લેંડમાં ઓગણીસમી સદીની અંધવચ્ચે સુધી લગભગ બસો પ્રકારના અપરાધો માટે ફ્રાંસીની સગ્ન કરવામાં આવતી હતી તે જ સમયે રોબર્ટ પીન્કર નામનો એક વિચારક ઇંગ્લેંડને મળ્યો. એણે માનવતાનો પોકાર સાલવ્યો. અને અપરાધીઓનું મનો-વૈજ્ઞાનિક અધ્યયન કર્યું. અપરાધોના મૂળ સુધી પહોંચવાની એણે કોશિષ કરી અપરાધોની પાછળ આવેશ અને સંયોગોની મજબૂરી-લાચારી જ એને મળી અને એણે સિદ્ધ કરી આપ્યું કે દરેક અપરાધ માટે ફ્રાંસીની સગ્ન આપી શકાય નહીં. ફ્રાંસીથી તમે અપરાધીને સમાપ્ત કરી શકશો પણ અપરાધ-વૃત્તિને નહીં એની અસત્-વૃત્તિ તો આત્માની સાથે જ રહે છે એણે સરકાર પાસે અપીલ કરી કેટલાય અપરાધોની પાછળ સંયોગોની પકડ હોય છે, જેમાં ફ્રાંસીને એને અપરાધ કરવા માટે વિવશ બનવું પડે છે બીજી બાજુ ક્યારેક વ્યક્તિનો પીડિત આત્મા પણ બદલો લેવા માટે પ્રતિહિંસા માટે તત્પર બની જાય છે આવા સમયે એની અપરાધી મનોવૃત્તિને મીટાવવા માટે ફ્રાંસીના દોરડાની જરૂર નથી એના ધાવો ઉપર થોડોડ પ્રેમનો મલમ લગાવી દો, રસ્તો ભૂલેલો રાહદારી ફરી સાચા રસ્તે ચાલતો થઈ જશે.

આખરે એની વિજ્ઞાપિત-અપીલ ઉપર બ્રિટીશ સરકારે વિચાર કર્યો અને કેટલાક અપરાધો માટે તો ફ્રાંસીની સગ્ન રદ કરી દેવામાં આવી, કારણ કે પ્રેમમાં હૃદય-પરિવર્તન કરવાની ક્ષમતા છે એ કેવી પણ કૂર વ્યક્તિને દામળ બનાવી શકે છે કેમકે પ્રેમ સ્વયં આત્માવિશ્વાસી છે એને માનવની

માનવતા ઉપર ભરોસો છે મનોવિજ્ઞાનના આધારે કહી શકાય છે કે દરેક આત્મામાં થોડીક કઠોર અને થોડીક કામળ વૃત્તિઓ રહેલી છે. આપણે કઠોર વૃત્તિઓ ઉભરાઈ આવે ત્યારે એમ ન સમજીશું. જોઈએ કે કામળ વૃત્તિઓ ભિન્નકૃષ્ણ સમાપ્ત થઈ ગઈ છે જેમ સૂર્યના પ્રખર પ્રકાશમાં તારલાનો કંચો પ્રકાશ, કિરણો વિદ્યુત્ત જળી જાય છે તેવી જ રીતે કઠોરતાના પ્રચંડ તોફાનમાં મનુષ્યની કામળ વૃત્તિઓ દબાઈ જાય છે. પણ નષ્ટ થતી નથી અને ત્યારે જ અપરાધ સંભવિત બને છે. અપરાધને સમાપ્ત કરવા માટે કઠોરતા વળે દબાવેલી પેલી કામળ વૃત્તિઓને જગાડવાની જરૂર છે. આ કામળ કામળ હાથે વડે જ જતી રહે છે. કઠોરતા ઉપર એક વખત પ્રેમનો હાથ ફરી જાય પછી તે વખતે ચક્રિત થઈ જશે અને જોશે કે આ જીવલે તોફાન હતું ત્યાં સ્થિત થીતળ વાયુ સહેરાતો થઈ જશે. આમ કેમણે પણ છે એક યક્ષ પૈતાના જીવનની સમ્યા વેળાએ એવો તો બદલાઈ જાય છે કે એનામાં કંટુલ અને દયાના ઝરણા ફરી પડે છે. એની એ વખતની ઉત્તજવળતા સત કરતાં પણ આમળ વધી જાય છે. આજનો યક્ષ કાલે સત જતી જાય છે એ એવું જ રહસ્ય છે.

હૃદયની વાત છે. હૈમરેને નામનો એક વિચારક પુરુષ થઈ ગયો. એને પ્રેમ-સક્તિ ઉપર આધાર મૂકી હતી. એ માનતો હતો કે પ્રેમ કઠોરતાને કામળતામાં બદલી શકે. આપણે પણ એ કોઈ દુષ્ટ સ્વભાવના બાળકને જોતો તો એના પર બધું સાવવા કરતાં એને દયા આવતી. એને વિશ્વાસ હતો કે આ દુષ્ટ સ્વભાવને પ્રેમ વડે છતી શકાય તેમ છે અને એ કામળ હોયને પણ જન્મી મેળવી શકે છે તેથી એણે રિફર્મીશન નામનો એક આશ્રમ ચાલુ કર્યો હતો. એમાં એ ખરાબ બાઈન ધરાવતાં બાળકોને રાખતો અને મનોવિજ્ઞાનિક હોય એમની અપરાધવૃત્તિની તપાસ કરતો. એનાં મૂળ તત્ત્વોને શોધી એમાં સુધારો સાવવામાં આવતો હતો. એમની કામળ અન્ત વૃત્તિઓને જાગૃત કરી એમનામાં સદાચરણના સરકાર સી માર્ગમાં આવતા હતા.

એ નિશ્ચિન છે કે દરેક માણસમાં કોઈ ને કોઈ રૂપે-આ રીતે કામળતા વિષમ્બાન છે. / ફરમાં ફર સિદ્ધાંતમાં પણ છૂપા રૂપે કામળતા મોટું છે. માયેથી સર્જને પત્ર સુધી એ કર જ હોત તો એ પોતે જ પેદા / થઈ શકત નથી. અથવા તો જ મ પછી જીવતી / ન રહી શકી હોત તેમ ન પોતાનાં જન્મને દુઃખ આપી શકત. સિદ્ધાંત તમારા અને અમારા માટે ફર સ્થાનિ દોષ સહે છે પણ શું પોતાનાં જન્મોમાં માટે પણ તેની જ ફર દોષ

શકે ? નહિ પોતાના બચ્ચાઓ માટે તો એના હૃદયમાં એટલી ક્રામળતા ભરી પડી છે કે જેટલી કે એક માતાને પોતાના બાળક પ્રત્યે હોય પોતાના બચ્ચાને એ એવો પ્રેમ કરે છે કે એમના રક્ષણ કાળે પોતે પ્રાણોત્સર્ગ કરવા તત્પર બની જાય છે આ બાબતમાં મારા કરતા શિકારીઓ પાસેથી તમને વધુ માહિતી મળી શકે છે કે કોઈ શિકારીએ જ્યારે એના બચ્ચાને પકડી લીધું ત્યારે એ એના તરફ કેવી રીતે ઝપટી હતી ! એ જાણતી હોય છે કે શિકારીના હાથમાં રહેલી તે લાખી-શી ચીજ (બદુક) એના પ્રાણ હરી શકે છે તો પણ બદુકની પરવાહ કર્યા વગર જ એ ઝપાટો મારશે, પછી ભલેને એ ઝપાટામાં એ શિકારીની ગોળીનો ભોગ બની જાય

હા, તો દરેક કઠોરતા તળે ક્રામળતા દબેલી પડી છે કઠોર પાષાણ પથ્થર તળે ક્રામળ સરિતા છે તેથી જ તો ઉપરથી કઠોર રક્ષતમ દેખાતા હુગરાઓની અંદરથી જ ઝરણાનો જન્મ થતો હોય છે જરૂર છે એ કઠોરતાના આવરણને ભેદીને એમાં ક્રામળતા ભરી દેવાની

હોમરલેન આમ જ કરતો હતો એ કઠોરતમ બાળકને લાવી આશ્રમમાં રાખતો અને ધીરે ધીરે ત્રેમના સુવાળા હાથે એમનામાં ક્રામળ સંસ્કારોનું સિચન કરતો ધીરે ધીરે કઠોરતાનું વૃક્ષ સુકાઈ જતું અને ક્રામળતાના નવા અકુરો એનું સ્થાન લઈ લેતા હતા એવામાં ક્રાટ્માં પોલાસે એવો છોકરો રજૂ કર્યો જે ત્રણ વખત ચોરી કરી ચૂક્યો હતો, જજે એને ત્રણ વર્ષની જેલની સજા કરી હોમરે આ વાત જાણી તો એ ક્રાટ્માં જઈ ચઢ્યો અને બાળકને આશ્રમમાં ભરતી કરવા માટે પ્રાર્થના કરી જજે એ સ્વીકૃતિ પણ આપી દીધી હોમર એને પોતાના આશ્રમમાં લઈ આવ્યો પણ એના સ્વભાવની રક્ષતાને કારણે થોડાક જ દિવસોમાં આશ્રમના બીજા છોકરોઓ હેરાન-પરેશાન થઈ ગયા હોમર પાસે દરરોજ એની સેકડો ફરિયાદ આવવા લાગી તે જ્યારે બહારથી આશ્રમમાં આવતો કે લાગલાજ ફરિયાદોનું રજિસ્ટર લઈ વિદ્યાર્થીઓ તૈયાર બેસતા રહેતા બીજા બાળક આશ્રમની કીમતી વસ્તુઓ પણ તે તોડી-ફોડી નાખતો તેથી અધ્યાપકો પણ એનાથી કટાણી ગયા હતા તેઓએ પણ આખરે એક દિવસ હોમરને કહી દીધું “ મિસ્ટર હોમર આ આકત ક્યાથી લઈ આવ્યા ? એના દુબટ સ્વભાવથી તો સમસ્ત આશ્રમ તગ આવી ગયો અને એના સહવાસને લઈને આશ્રમવાસી બાળકો પણ બગડી જશે, માટે આશ્રમને ચાલુ રાખવો હોય તો એને હવે વિદાય આપો ”

હોમરસેને આનો જવાબ વાળ્યો. ભાઈ જોડાજ માટે તે મને સૌ કરતાં વધુ દયા આ છાકગ તરફ આવે છે. આળપણમાં જ આટલો મેતાન છે તે મોટે ઘટાં તે એ શકુ જ નથી જશે. એનું જીવન ક્ષુધિત બની જશે એવો વિશ્વાસ છે. મારા પ્રેમમાં સક્ષિત છે. જે એક દિવસે એના આ દુઃસ્વભાવ ઉપર જરૂર વિજય મેળવશે. આ જ વિશ્વાસના આધારે હું એને સુધારવા તૈયાર બન્યો છું. જો તમે સૌ એને આમમમાં રાખવા તૈયાર ન હો તે હું એને મારે ઘેર લઈ જઈ રાખીશ. ત્યાં એના દુષ્ સ્વભાવનું કિલ્લુથી નિરીક્ષણ કરવાની તક પણ મને મળશે. અને મિ. હોમર એને પોતાને ઘેર લઈ આવ્યા એ પોતાનું છાકરાનું નામ હતું એનું જોજન બખતે હોમરે જોતોને કહ્યું. તમારા ભાણીની આ ખેડ જરા પેલા ટબક ઉપર લઈને જાઓ. તે જોત મોં સજોડતાં મળું. હું માર્ક ગુલામનો બેટો છું જે નમારી ગુલામી કરતો હતો. હોમરે એ જ કામચ સ્વરમાં કહ્યું. જમ્યા ત્યારે આને આપણે ઉઠાવી લઈ જઈશું. કલથી તે તમે ઉઠાવી લઈ જશોને. તેને મળું. એ તે નોકરેલું કામ છે. આજથી તમે આમારા નોકર છો. ખેડ ઉપાડી લઈ જવાના તમને જામે પ રૂપિયા આપશું. ” આવા અવિવેકભર્યા જવાબો મળવા છતાં પણ હોમર કોંઈ બરાબ નહિ એણે સીંતિથી જવાબ આપ્યો. તમે તે સારા કુળમાં જ આ છો. કામે કુળને ઉગળથી પછી તો તમારે ત્યાં હસ નોકરો પણ રહી શકશે. પણ આ માટે સંધિ રસ્તે આવવું પાશે. ”

હોમરે જોતોને જો આજુ લીધું એ જીતીને બહાર ગયો. આ બાજુ જોત મોટો પથ્થર લઈ બધી ખેડો હોવા લાગ્યો. હોમર પાછો આવ્યો અને એણે તે એણે પોતાની બડિયાળ પણ જોતની સામે ધરી દીધી અને કહ્યું. એક આ આવા પર પણ કરી કે આ સાંભળી જોત લલિતાર બની ગયો. જલ જલકી જ જોતમાં પરિવર્તન થવું શરૂ થવું. હોમરસેની પ્રેમસક્ષિએત દુષ્ સ્વભાવ ઉપર વિજય મેળવે. એ જોતનું જીવન એ મુ મુદર અને સૌમ્ય બન્યું કે એને રિપબ્લિકન આમમમાં અજાણતાનો પ્રેક્ષક નીમવામાં આવ્યો. આને પણ આ આમમ છાકરામાં આશુ છે. આ પ્રેમસક્ષિતનો પ્રભાવ જોતા વડે દરેક બાજુથી તિરસ્કૃત જોત જોવા દુષ્ વિચારો સમાજમાં આદરણીય સ્થાન મેળવી શકે. આ તે આ છે પ્રેમ-સક્ષિત જે પ્રયત્ન માણસ જનાની શકે છે. જાનવને જેવ જાનવવાની કળા પણ પ્રેમ પાસે છે.

જ્યાં પ્રેમ-અજા વહે છે જે લલિતાર પ્રેમ-મારા વહે છે ત્યાં શાંતિ

સુમન ખીંચે છે આગમોના પાના ખોલો કે ન્યા જે વિલિન્ન પરપરાના
મદામુનિ એકત્ર થાય છે પરપરાનો મોહ તો એકની ધારા વહાવતા
આવગતીના ઉદ્ધાનમા મદામુનિ ગૌતમ અને મદાશ્રમણ કેશીકુમાર મળે છે.
વિચારોની ધારા સાથે હૃદયમાથી પ્રેમ ધારા વહે છે ત્યારે એ રનેડ સુરસિત
દમ્યને જોવા માટે ફક્ત આવગતીના નાગરિક જ દોડ્યા નહીં પણ એની
સુગંધ દેવ અને ગંધર્વ ભૂમિ સુધી પહોંચી અને એઓ પાણુ દિવ્ય ભૂમિના
મધુર મુખો ભેગોને છોડી એ પ્રેમ ગગામા ડુબડી મારવા ચાલી નીકળ્યા.
આગમકાર એ મધુર દમ્યને ગાથામા અડિત કરે છે

કેસીકુમાર સમણે ગોયમે ચ મહાયસે,
ઉમઓ નિરુણ્ણા સોહંતિ ચન્દસુર સત્ત્વન્ના ॥

દેવ દાણવ ગધન્વા જસુજ રસસુર કિન્નરા ।
અદિરુણ્ણં ચ મૂચાણં આસીતતથ સમાગમો ॥

ઉત્તરા અ ૨૩ ગા ૧૮-૨૦

મહાશ્રમણ કેશીકુમાર અને યગસ્વી મહામુનિ ગૌતમ બન્ને ત્યા એક
સાથે બેઠા છે, એમના શાત-ઢાત મુખારવિદ પર દિવ્ય તેજ છવાઈ રહ્યું
છે બન્ને મહાપુરુષો ચદ્ર અને સૂર્ય સમી પ્રભા ફેલાવી રહ્યા છે એ દિવ્ય
આનંદને નીહળવા માટે દેવ-દાનવ અને ગંધર્વનુ શુભાગમન થાય છે,
સાચુ છે કે ન્યા પ્રેમની મધુરતા વરમે છે ત્યા દેવતા સ્વયમેવ આત્મા આવે
તો એમા કોઈ આશ્ચર્ય નથી કારણ કે પ્રેમ પોતે જ એક દેવી ગુણુ છે
શીશીમા ઈત્ર હોય તો એમાથી સુગંધ આવશે જ ફૂલમા જો સૌરભ-
સુગંધ હશે તો એને શ્રમરને આમત્રવાની જરૂર નહીં રહે શ્રમર પોતે જ
દોડ્યા આવશે પણ શીશીમા ફક્ત પાણીજ ભર્યું હોય તો એમા સુગંધ
આવશે ક્યાથી ? જેના જીવનમા પ્રેમ-સૌરભ છે ત્યા દેવોનુ આદર્ષણુ પણ
હશે જ એક વ્યક્તિ કાનસ લઈને ચાલે છે તો એનો પ્રકાશ એને અને
માર્ગ પરથી પસાર થતા અન્યને પણ મળે છે, તેવા જ ગીતે હૃદયમા
પ્રેમનો પ્રદીપ લઈને ચાલશે તો એનો પ્રકાશ એ વ્યક્તિને મળે છે
અને એનો પ્રકાશ, કિરણો અન્ય વ્યક્તિના હૃદય સુધી પણ પહોંચે છે
જેના હૃદયમા પ્રેમધારા વહે છે એનામા એવો પ્રભાવ હાય છે કે
વિરોધી શ્વભાવનુ પ્રાણી પોતાનો વિરોધ ભૂલી બળ્ય છે કારણ કે હૃદયમા
પ્રવેશેલા વેરને પ્રેમ જ ઘોષ શકે છે ભગવાન મહાવીરની પામે સિંહ અને

જાકરી બન્ને સાથે બેસતાં હતાં. પણ સિદ્ધ પોતાની કરતા થૂંસી જતો હતો. સિદ્ધના મનમાં એ ભાવ નથી આવતો કે જાકરીને ખાઈ જાઉં અને જાકરીને એ ભવ નથી રહેતો કે સિદ્ધ મને ખાઈ જશે. આ છે વીતરાગનો ક્ષમા સ્તોત્રનો પ્રવાહ જે પ્રાણીઓના જન્મ-મરત વેરને પણ ધોઈ નાખે.

પ્રેમનું આકર્ષણ ફક્ત માનવ હૃદયને જ આકર્ષિત કરે છે એમાં પૂર્ણ સત્ય નથી. એક દૃષ્ટિએ પણ પ્રેમને પોષાને છે.

તમે જો પ્રેમમયો હાથ એની પાંઠ પર ફેરવશો તો એ પણ પૂછી પૂછાવશે. રપેનની એક વાત છે એક ગ્રામીણો દૂધ દોતી વખતે મધુર વાદ્ય વગાડી રહ્યો હતો. ડાઈએ એનું કારણ પૂછ્યું તો બોલ્યો કે માથે પ્રેમની તરસી છે એ પણ પ્રેમના મોલ જાહેર છે એવી સાથે અધારે કે વાદ્ય વગાડુ છું તો એ પોતાની પાસેનું સમગ્ર દૂધ આપી દે છે. માટે એને પ્રેમમાં ત મમ બનાવવા માટે જ કુ વાદ્ય વગાડુ છું. સત્યી વાત તો એ છે કે માથે પ્રેમથી જ દૂધ દે છે અને પ્રેમ વડે જ એના દેહના એક ભાગમાં દૂધનું નિર્મીલ સાથ છે પોતાના વત્સ પ્રત્યે ઉત્તરાતો. એનો પ્રેમ જ દૂધ પેદા કરે છે અને એ દૂધ આપે છે. પણ પોતાના વત્સ માટે મનુષ્ય તો એનો માન, ન માન કું તારો મહેમાન” મતી દૂધનો હકદાર બની જાય છે. મદાસ તરફ વિશ્વાના પિપાસુ માણસો દૂધ લેવા પહોંચી કહી-કહી પોતાની માનવતાને જૂઠી નય છે. માણસના હૃદયમાં અધારે એક માત્ર પૈસો બેસી જાય છે ત્યારે એ પ્રેમને ખોઈ નાખે છે. ત્યારે પૈસો વિશ્વાસ બનીને માનવ ને ઘનત્ર બનાવી દે છે. પછી એના હૃદયમાંથી કામળતાના અક્ષરો જૂઠાઈ જાય છે.

હા તો કુ તમને એક બીના જાએ કહી રહ્યો હતો. મદાસ તરફ ગ્રામીણો માથે પાસેથી વધુમાં વધુ દૂધ લેવા ચાહે છે. માથનું બચ્ચુ દૂધ પી જાય છે. એટલું ગુફયાન પણ તેઓ જરૂરસત કરવા ઇચ્છતા નથી. તેથી એમણે પેલા નાનકડા બચ્ચાને મારી નાખ્યું. પણ સાંજ વેળાએ દૂધ દોડવા બેઠો ત્યારે એક રીપુષ દૂધ આપ્યું નહીં. કારણ કે જાથનું ખારું બાળક આજે એની આંખો સાથે નહોતું. એણે વિચાર્યું. આ તો બધું ખોટું છે. આ તો તે જ હોદવન ઘરે કે. આથી છોડ આથી કો ઘાવે સો પુત્રી આપિ દુઃખદિ પાવે. પૂરો લાંબો લેવા જવા તો આપાથી પણ હાથ ધીતો પડ્યા. પણ આખરે માણસ પાસે જીવિતું બધું મોડું જાય છે એના

ચક્રી તો એ સૃષ્ટિ સમન્વિતના પ્રાણીઓનો રાજા બન્યો છે પણ બુદ્ધિ એ તો દુધારી તરુવાર છે એનો ઉપયોગ કદી કદી તો ખીજના વિનાશ માટે કરી લેવામાં આવે છે હા, તો એણે પણ એમ જ કર્યું એ વત્સના શબ્દને ચીરી એમાં ધાસ ભરી દીધું સાજો ગાય સામે ધાસ ભરેલું મૃત બચ્ચુ બિલું કરી દીધું એ માતાની મમતા તો જુઓ એ પોતાની જીભ વડે એને ચાટતી જતી અને દૂધ આપતી જતી હતી આ છે પશુસંસારની વાત, જે પ્રેમના ભૂખ્યા છે ગાય પોતાના મૃત વત્સ ઉપર પણ પ્રેમ વરસાવે છે અને એને જોઈને જ દૂધ આપે છે આ છે પશુજગતની પ્રેમકહાણી

સત્ય એ છે કે જ્યાં પ્રેમનું નાનું શું પણ ફિરળું છે અને એમાં જો સજીવતા છે તો એમાં આકર્ષણ રહેશે પતંગિયાની સામે અગર લાખ રૂપિયાનો ઢગ પડ્યો હોય, હીરા-મોતી પડ્યા હોય પણ એમાં જો નાની-શી દીપ-શીખા નહીં હોય તો પતંગિયા માટે એનું કાંઈ આકર્ષણ નહીં રહે. બીજી બાજુ પેંડુ માટીનું કાંડિયું છે-એ પૈસાની કીમતનું છે પણ એમાં તેજ નથી અને દીપશીખા જળે છે તો પતંગિયું ત્યાં તરત દોડી આવશે. એને નિમત્રણ આપવાની જરૂર નહીં બાજુ વાત મહેલોમાં વસનારાઓની છે. કરોડોનો વૈભવ છે, અને સગેમરમરના કૃષ્ણ ઉપર લક્ષ્મી ક્રીડા-કલાપ કરી રહી છે પણ એ વૈભવના ઢગ પર પ્રેમની જ્યોત જગતી નથી તો એ કરોડોનો વૈભવ પણ હૃદયને આકર્ષિત નહીં કરી શકે આવા સ્થાને તમે પહોંચી પણ ગયા તો ત્યાંથી પ્રસન્નતા લઈને તમે પાછા નહીં વળો તમારું મન ગ્લાનિથી ભરાઈ જશે બીજી બાજુ એક ઝૂપડું છે, લૂખા રોટલા ઉપર દિવસ પસાર કરતું ખેડૂત પરિવાર એમાં વમે છે, ત્યાં નથી આરસ પથર તેમ નથી ફરનીયર કે રેડિયોનું મધુર સંગીત તેમ છતાંય એના હૃદયમાં પ્રેમનો દીવડો જગમગે છે. પરિવારમાં પ્રેમના છાટણા છટાય છે, તમે ત્યાં પહોંચી જશો તો એ જ લૂખા રોટલા અને છાંશ વડે તમારું ભાવભર્યું સ્વાગત થશે રોટલો ભલે લૂખો ગ્લો પણ એમાં મ્હેકની એવી ચિકાશ હશે જે તમારા હૃદયને જીતી લેશે તમે ઝૂપડામાંથી વિદાય લેશો સાથે તમારું હૃદય મ્હેકથી ભર્યું-ભર્યું હશે પ્રેમમાં એવો જાદુ છે કે તમે ખીજને કંઈ ન આપીને પણ એને પોતાનો કરી શકો છો

અને આ બાજુ તમે સર્વ કાંઈ આપી દો, પણ એમાં સ્નેહની ભેટ નહીં હોય તો સર્વ કાંઈ દેવા છતાં તમે એને પોતાનો બનાવી શકશો નહીં.

માટે સત્તા દ્વારા કોઈની ખામેશી વધુ કામ થઈ શકતું નથી. પરંતુ પ્રેમ વડે એની ખામેશી પૂરેપૂરો જમ સેવકાવી લેો તો ખજુ એ હસતો જ મળશે. સાસુ વડુ ઉપર સત્તા જમાવશે તો વડુને પોતાની નહીં જનાવી શકે અને જ્યારે હૃદયમાં સ્થાન નહીં હોય તો ખજી નાનું સરખું કામ ખજુ જ્યારે જની જસે. સાસુ વડુમાં પોતાપણ જનાવી દે, એને સ્નેહ અને સહાનુભૂતિ આપે તો કુખનું છુ કે વડુ એને પોતાની માતા જ સમજાશે અને એ જ પ્રેમથી એ એની સેવા કરશે જેટલી કે સ્વદેશી માતાની કરે છે. જ્યારે તો પરિવારમાં જે સાસુ-વડુની ટક્કર ચાલે છે અને સંબંધની બહીમાં સાથે જ પરિવાર કુલસતો રહે છે અને જ્યારેક એ સંબંધની આવો કડવો ખત આવે છે કે સાસુ જ કુળ કલ્પિત થઈ જાય છે પરિવારમાં જો પ્રેમજગ્યા વહી જાય તે બધાં જ સંબંધોનાં મૂળ જ સમાપ્ત થઈ જશે.

જ્યારે જન્મા પિતાના ઘેરથી સાસરે જાય છે ત્યારે બહેનો ચીતમાં ચાલી એ કહી નય છે કે “તું જે ધરમાં જઈ રહી છે એ ધરની રાણી થઈને રહેજે” આ રીતે માતાએ પુત્રીને ધર ઉપર શાસન કરવાની ઇજાવણી આપે છે પરંતુ શાસન કરવા માટે તે સરકારને સિપાહીઓ ચાખવા હોય છે જો ખજુ જોડે એ ખજુ માતાએ બેરીને આ સાધનો જ્યારે આપ્યાં હતાં ખજુ એણે રાણી બનવું છે ક્યા બન્ને શાસન કરશે? એ તો પ્રેમજગ્યા વડે જ શાસન કરી શકે છે વડુ જનીને જતી બહેનને કુલ કલ્પિત કે એ જે ધરમાં જાય ત્યાં એટલી નહીં વફાવે. એને એક કરવાનું કામ કરે જુદાં મનેકાં બે હૃદયને મેળવે તોટ્યાં હૃદયોને પ્રેમસૂત્રમાં બાંધે તોત્યાં કુનિયા જાણે છે ખજુ જોડેવાનું જાણે. કુનિયા સાધનાગત-જોડવાગતે ૮ પ્રથમ સ્થાન આપે છે તમે કાતર અને ચોમ જાનને જાણે છે. જને સોદામાંથી જનેલી છે કાતર એકનું બે કરવાનું નવું છે તેથી ૮ તો એ કુનિયાની ડોકરો ખાય છે આ તરફ તમે ચોમને ખજુ જાણે છે. એમાં કાતર કરતાં લોડું એ છે લાગુ છે અને વજન ખજુ જોડું છે તેમ એની કીમત ખજુ જોડી છે પરંતુ એનું કામ તોટ્યાને સાધવાનું-જોડવાનું છે તેથી એને સમાન મને છે ત્યારે જોડું કાન સમાપ્ત થઈ નય છે જ્યારે કોઈ એને જનીન ઉપર મૂકતા નથી જજુ એને યેપો જમવા પાપટીમાં ખેંચવી દે છે ખજુ જુ તમે કાતરને કહી યેપોમાં રખાની જેઈ છે.

હા તો ત્યારે કુનિયાની ૮ ડોકરોમાં સમાન મેજલગુ છે તો તોટ્યાને જોડવાનું કામ કરે. હૃદયમાં સ્નેહ-પ્રેમ જાળીને આસો તમે પરિવારમાં રહે

અથવા સમાજમાં, પણ સર્વત્ર જોડવાનું કામ કરતા રહેજો પરિવારના સભ્યો વચ્ચે દીવાલ બનીને રહેશે નહીં સમાજના ભાઈઓમાં અગર વૈમનસ્ય ધર્મી-દ્વેષ છે, હૃદયમાં ઘૂણાની દુર્ગન્ધ છે તો તમે 'તમારા હૃદયની સ્નેહ-સુગંધને ફેલાવજો પ્રેમના પાણી વડે ઘૂણાને ધોઈ નાખજો

પ્રેમ તો પાણી છે એને વહેવા દો એને કાઈ ખાડામાં કેદ ન કરશો એ ખાડો પરિવારનો હોય કે સમાજનો, સપ્રદાયનો પણ કેમ ન હોય, પણ તમે પ્રેમને એમાં કેદ કરી મૂકશો નહીં પાણી અંધારું જાય છે ત્યારે એમાં દુર્ગન્ધ પેદા થઈ જાય છે, ઝેરી કીટાણુ પેદા થાય છે પ્રેમના કટકા ન કરશો. આજે તો પ્રેમને પણ કટકામાં વહેચી નાખ્યો છે જાતિ-પ્રેમ, ભાષા પ્રેમ, સપ્રદાય-પ્રેમ પ્રેમના કટકા થાય તો એનો આત્મા ઊડી જશે આ શરીર કેટલું સુદર છે પણ એના જો દુકડા કરી નાખવામાં આવે તો શું એની આવી સુદરતા કાયમ રહેશે ખરી ? શું દુકડાઓમાં આત્મા કાયમ રહેશે ? આત્મા દુકડામાં રહી શકતો નથી અને આત્માના વિદાય થયા બાદ એમાં ઝેરી કીટાણુ પેદા થઈ જશે, એમાં દુર્ગન્ધ પેદા થશે તેવી જ રીતે પ્રેમના જો દુકડા કરો નાખવામાં આવે તો એમાં પ્રેમનો આત્મા સમાપ્ત થઈ જશે, અને દ્વેષના કીટાણુ પેદા થઈ જશે ઘૂણા આવવા લાગશે અને પછી મહદુ પ્રેમને ગળે લગાવી પ્રેમના નામે ઘૂણા જ ફેલાવશે જે પ્રેમ જે હૃદયો વચ્ચે આગતું કામ કરે છે, તે જીવિત નહીં પણ મૃત છે તે અખડ નહીં પણ ખડિત પ્રેમ છે અને એ માનવતાના દુકડા-કટકા કરવાનું કામ કરે છે તેથી જ પ્રેમના ગીત ગાવા છતાં પણ ભારતવાસી ભાષાવાદ, પ્રાત-વાદ અને સપ્રદાયના નામે લડે છે ભાઈ ભાઈના લોહોનો તરચ્યો બન્યો છે. શું એને પ્રેમ કહેવાશે ?

દુકડાઓમાં રહેલો પ્રેમ એ ક્ષુદ્ર પ્રેમ છે, જે માનવતાને દેવત્વ તરફ નહીં પણ પશુતા ભણી દોરી લઈ જાય છે વિગટ પ્રેમ અખડ માનવતામાં વિશ્વાસ ધગવે છે, એ વિશ્વના કાઈ પણ પ્રાણથી વૃણા કરવાનું શીખવતો નથી જે પોતાના ભાઈઓથી ઘૂણા કરવાનું શીખવે છે તે દુનિયાની ખીજ કાઈ ચીજ હોઈ શકે છે પણ એ પ્રેમ હોઈ શકે નહિ વિરાટ પ્રેમમાં ઘૂણા, દ્વેષ, કલહ અને હિંસાને બિલકુલ મ્થાન નથી ચીની સત માગ્નોત્સેએ કહ્યું છે કે ચોર પોતાના ઘર પ્રત્યે તો પ્રેમ ધગવે છે પરંતુ ખીજના ઘેર ચોરી કરે છે એણે તો દક્ષ પોતાના જ ઘર પ્રત્યે પ્રેમ કરવાનું શીખવ્યું છે. એનો એ ક્ષુદ્ર પ્રેમ ખીજના માલને ઉપાડી લેવા માટે હાથ ફેલાવવાની

પ્રેમણા બાપે છે એક દલારો છે એને પોતાના પ્રાણુ ન્હાયા છે પણ એ બીજાના પ્રાણો ઢરી લે છે રાજા પોતાના દેશથી પ્રેમ કરે છે પણ બીજા દેશ સાથે યુદ્ધ કરી એનું શોભા કરે છે ચોર જેમ પોતાના ઘર પર પ્રેમ રાખે છે એમ બધાં જ ધરો પ્રત્યે પ્રેમ રાખતો થાય દલારો પોતાના પ્રાણની જેમ બીજાના પ્રાણોનું રક્ષણ કરતો થાય રાજા પોતાના રાષ્ટ્રની જેમ અન્ય રાષ્ટ્રોની જાતણ પ્રત્યે સ્નેહ અને સહાનુભૂતિ રાખતો થાય તે અન્ય સ્વર્ગ શોધવા જવાની જરૂર રહેશે નહીં આ સંસાર જ સ્વર્ગ બની જશે.

સક્રિય પ્રેમ ફક્ત પોતાનું સુખ ઇચ્છે છે ત્યારે વિરાટ પ્રેમ સૌને સુખી બનાવવા ઇચ્છે છે સૌના સુખમાં એ પોતાનું સુખ ભુલે છે એક વખતની વાત છે એક રાજા સિંહાર રમવા જાવસમાં નીકળી પાપો. થોડે પૂરપાટ વેગે દોડી રહ્યો હતો. રાજાનું મન સિંહારની કંપનાઓમાં ફેંકેલું હતું સિંહાર પણ એક જાતનું બચ્ચન છે મનુષ્યમાં ત્યારે સ્નેહ અને અહિંસાનું તત્ત્વ ઓછું થાય છે ત્યારે એ બીજાને પીડાતાં અને તાડપાતાં ભોંઈ એનું મન પ્રસન્નતા અનુભવે છે આ છુદ્દ હૃદયની ઘટિ છે જે વડે મનુષ્ય બીજાને શેવગાવી પોતે હસે છે.

પ્રકૃતિ (કુદરત) પણ બાપા પાપને વધુ સમય સુધી સાંખી રાખી નથી. એ પણ મનુષ્યને હડ દેવા માટે તકપર બને છે અને બાપી જ બીજા એ રાજાની સાથે બને છે ત્યારે એ બાપુ બાપી એક સુજસાણી પાછળ દોડી રહ્યો હતો ત્યારે જ અચાનક બાકાસમાં ઠાળુ વાળળ ડાળાઈ ગયું અને થોડી જ વારમાં સમગ્ર બાકાસ ઠાળુ બની ગયું વીજળીનો કલ્કમટ છરે થયો વાવડોળ ફુટકો. મયડ તોફાન વરસાદ ખેતી બાવળું વરસાદમાં મોટા મોટા ઝોળા પણ પાગ લાગ્યા રાજાએ જુદાનો આત્મક સર્જકોઈ રહિ પોતાનું રક્ષણ ક્યું પરંતુ વરસાદના શીતના કારણે અને ઝોળાના પ્રહારે થોડાના પ્રાણ સર્જ લીધા. એકાદ કલાક બાદ તોફાન કાંઈક સમુ સંત્વેળા થઈ ગઈ હતી. રાજા પ્રજો થાકી ગયો હતો સુદર થોડાના આશી જવાથી એને કુખ્ય તે થતું હતું ત્યાં વસી-બીની દડી હવા એના શરીરને વળી વીધી રહી હતી આ બાપુ જુખ સતાવી રહી હતી બાપરે જમ તેમ કરી રાજા એક નાનકડા ગામડે પહોંચ્યો. અચારુ થઈ ગયું હતું ગામમાં જઈ એણે ખેત્રો ખસે રાત પસાર કરવા માટે સ્થાનની માગણી કરી પણ કોઈ અત્પથને રાત માટે પોતાને ત્યાં ઉતારી દેવા તૈયાર ન થયું કારણ કે બાળે મનુષ્યને મનુષ્ય ઉપર વિશ્વાસ હો નથી.

મનુષ્ય એક અગ્નયજ્ઞ-અગ્નિયા પશુને પોતાને ત્યાં રાખી શકે છે. જગલમાં ગોથા ખાતી રસ્તો ભૂલેલી ગાય કોઈને બે મળી જશે તો એ એને લાવી પોતાને ઘેર બાધી, દેશે એ અનગ્નન-અગ્નિયા પશુ ઉપર ભરસો કરશે પણ અગ્નિયા મનુષ્ય પર નહીં કરે કારણ કે માનવીએ પોતાનો વિશ્વાસ ખોયો છે પશુ ઉપર તમે વિશ્વાસ કરી શકો છો એને થોડું ધાસ નીરી છુટકારો મેળવી લેશો પણ મનુષ્ય એક એવું પ્રાણી છે કે જેને ભરપેટ રાટલો ખવડાવી પાણી પાઈ દો અને એને ખાટલા ઉપર સુવડાવી દો સૂવા માટે શેતરજી, ગાદી અને શાલ પણ આપી દો પણ બ્યારે સવારે જાડીને તમે જુઓ છો તો ખાટલો તો પડ્યો છે પણ પેલો માણસ ગૂમ છે એટલું જ નહીં સાથે પેલા ગાદી-શાલ પણ ગૂમ છે અને તક મળશે તો તમારા કોટનું ખિસ્સું પણ સાફ કરી દેશે તેથી મનુષ્યને માનવ નામના પ્રાણીથી બહુ મોટો ભય લાગે છે

હા, તો એકનું પાપ સૌને ભોગવવું પડે છે આખરે એ છે તો આપણો જ ભાઈ એટલે એના કામોના છાટા આપણ પર પણ જાડે છે. તેથી બીજાનો શેતાનિયત અને અન્યાયનો દડ આપણને પણ ભોગવવો પડે છે રાજ પણ આ નિયમમાં અપવાદ ન બની શક્યો ઘેર-ઘેર ફળી વળ્યો. પણ કોઈએ ઠી રાત્રે ઠહુરતા માણસના રક્ષણ કાળે દાર ન ખોલ્યા તે ન જ ખોલ્યા ભોજનની તો વાત જ જૂદી હતી. છેવટે ગામનું બીજું નાકું પણ આવી ગયું રાજ હતાશ બની કોઈ વૃક્ષનું શરણ લેવા માગતો હતો ત્યાજ કોઈ ટમટમતા દીપકે એને આકર્ષિત કર્યો રાજ ત્યાં પહોંચ્યો તો એને એક ધરડો ખેડૂત ત્યાં મળ્યો એણે જાડીને એનું સ્વાગત કર્યું રાજએ પૂછ્યું ‘ગામમાં કયાં મુસાફરખાનું કે ધર્મશાળા છે ? એક રાત પસાર કરવી છે.’

ખેડૂત બોલ્યો “આ ધરજ ધર્મશાળા છે, ભાઈ આપણે સૌ મુસાફરો જ છીએ કોઈ સાથે બાધીને લાવ્યું છે ? અને જતી વેળા છાતીએ બાધીને શું લઈ જવાના છે ?” અને એણે તો રાજ માટે એક ખાટલો પાથરી દીધો રાજ ખાટલા પર ખેડો તો ખરો પણ હળુપ એના દાંત ઠડીને લીધે કચકચ થતા હતા ખેડૂતે આ જોઈ એની પાસે જલતી સગડી મૂકી. એના વડે એને કોઈ ગરમી આવી ખેડૂતે પૂછ્યું “કયાંથી આવો છો, ભાઈ, અને આટલી રાતે ક્યાં જાઓ છો ?” રાજએ કહ્યું “હું મુસાફર છું મારે ગામ જઈ રહ્યો હતો પણ વરસાદ અને તોફાનમાં ઘેરાઈ ગયો.”

તમને કાઠક દેવા ઈચ્છે છે ” ખેડૂતે કહ્યું, “ તમારી અમૃત-નજર જ મારા માટે બસ છે અને કાઠક દેવા જ માગતા હો તો આ વર્ષ માટે બધા ખેડૂત ભાઈઓનો લાગ લેવો મુલતી રાખો, કારણ કે અતિવૃષ્ટિને લીધે લગભગ બધો જ પાક ધોવાઈ ગયો છે ” રાજાએ કહ્યું “ આ માટે તો મેં પહેલા જ આજ્ઞા આપી દીધી છે તેથી તમે બીજું કંઈક માગો ” ખેડૂતે કહ્યું. “ ઠીક ત્યારે જો જો ખેડૂતોના ખેતરોમાં ફૂવા નથી અને પાણીના અભાવે પ્રતિવર્ષ જેમનો ઊભો પાક નષ્ટ થઈ જાય છે, તે બધાના ખેતરોમાં રાજ્ય વતી એક-એક ફૂવો ખોદાવી આપો ” રાજાએ કહ્યું “ આ પણ મને મજૂર છે રાજનો ખજાનો તમારા સૌ ખેડૂતોની ગાદી કમાણીથી ભરાય છે. એની પાઈ-પાઈ ઉપર જનતાનો અધિકાર છે અને એમના હિત માટે એનો ઉપયોગ થવો જ જોઈએ પણ તમે તમારા માટે તો કંઈક માગો ” ખેડૂત બોલ્યો “ આ બધામાં હું પણ આવી ગયો અને હું વધુ ધન સંગ્રહ કરીને પોતાના જ ભાઈઓ વચ્ચે ભેદની દીવાલ ઊભી કરવા ઈચ્છતો નથી સૌ સુખી હશે તો મારો વારો પણ એમાં આવશે જ ” આમ તમે જોયું કે સૌના સુખમાં પોતાનું સુખ જોવાની કલ્પના જ વિરાટ બનીને વિશ્વપ્રેમનું રૂપ લે છે. તમે તમારા પ્રેમને ક્ષુદ્ર ધરમાથી કાઢી વિરાટ ભણી લઈ જાઓ ત્યારે જ એ (પ્રેમ) મગ્નપ્રદ બની શકે છે.

ખેડૂતે કહ્યું ત્યારે શૂખ લાગી હતી !” એણે જાનજીનો રોટલો ખાને જઈ એની ખામજ ધર્મી રાજાએ એ લૂખા રોટલાને એટલા જાનની સાથે ખાશોએ કે રાજમહેલના રસગુસ્તા પછી એને દિહાં લાગવા મળ્યા કારણ એ સવારથી શૂખો હતો થાક અને ઠંડીને લીધે એણે પેટ પછી કંઈક ખાવું હતું.

પેટ માગે ત્યારે તમે એને લૂખો રોટલો ખાવો તોય એમાં એને સ્વાદ આવશે. પણ પેટ ભરેલું હોય તો પકવાન ધરણી તેમ એ શિક્ષ લાગશે. ખા? તો પેટ કચરાપડીને અગર-ગેડડાઈન જતી ગરુ છે જે આવે તે એમાં અણુ ન લક્ષ્યનો વિવેક છે કે ન અલક્ષ્યનો ન સમજનો ખ્યાલ છે ન અસમજનો પેટ માગતું નથી છતાં તમે એમાં પૂરે જાઓ છો. એટલા જ માટે સ્વાસ્થ્ય નગરનું હોય છે જામ ખાવાનો કશો જોશ પણ નથી નિયત સમયે મયોદારમાં રહી ખાશો તો એ સ્વાસ્થ્યપ્રદ જનશે અને સાચી શૂખ હતી તો નિષ્કાન્ત પણ થાક આવશે નહીં જાનો તો જામને લોકોને અનુભવ છે જ્યારે દસ માઈલનો વિહાર કરી લઈએ છીએ, થાક લાગે છે અને પેટ પછી કંઈક ખાવું માગે છે તે દાણે ખેડૂતના રોટલામાં એ જાનક આવે છે જે તમારા મોહનલાલમાં પણ જામને આવતો નથી.

હા તો રાજાએ રોટલો ખાને જઈ આધાં એણે હલ ખેડૂતને સો-સો આશીર્વાદ દેવા લાગ્યું જન્મા પછી થાકેલું શરીર ખાટલો-વિશ્રામ માગે છે અને ખેડૂતે રાજાને ખાટલો ખાને જાળણે આવી દીધા રાજાએ આરામથી એના કીપર લાગાવ્યું અને મોટીક જ વારમાં એ સ્વપ્નલોકમાં અમર થઈ ગયો.

સવારે જાણિ ખૂંટી તો રાજા થાક વગર પોતાને સ્વસ્થ અનુભવ કરી રહ્યો હતો. ખેડૂતની આંખ ખૂંટી અને દિવસના પ્રકાશમાં જ્યારે આગળની એકરો જોયો તો એ પોતાના અભિયોને પિંજની ગયો કે જ્યારે જા તો આપણા રાજા છે એણે નમસ્કાર કરતાં કહ્યું. માથે કરતો તમારું પૂરું સ્વાગત કું કરી રહ્યો નથી.” રાજાએ કહ્યું. ના ના ખેડૂતે, તમારું જાનજીનું રોટલો જાન જાળને તો કું કહી શૂંટી રહ્યો નથી અને તમે માણસ લાગીને જ મારો ખાટલો ખાદર કમી તેથી કું માગુ છું કે તમે કિશકતની કદર કરવાને લાગો તો તમારો અજાનજી અજાનમાં માગ મન

તમને કાઈક દેવા ઈચ્છે છે ” ખેડૂતે કહ્યું, “ તમારી અમૃત-નજર જ મારા માટે ખસ છે અને કાઈક દેવા જ માગતા હો તો આ વર્ષ માટે બધા ખેડૂત ભાઈઓનો લાગ લેવો મુકતી મળે, કારણ કે અતિવૃષ્ટિને લીધે લગભગ બધો જ પાક ધોવાઈ ગયો છે.” ગમ્મગમે કહ્યું “ આ માટે તો મેં પહેલા જ આજના આખી દીધી છે તેથી તમે ખીલુ કંઈક માગો ” ખેડૂતે કહ્યું: “ કીક ત્યારે જે જે ખેડૂતોના ખેતરમાં દેવા નથી અને પાણીના અભાવે પ્રતિવર્ષ જેમનો હાલો પાક નષ્ટ થઈ જાય છે, તે બધાના ખેતરમાં રાજ્ય વતી એક-એક ફૂલો ખોદાવી આપો ” રાજ્યએ કહ્યું “ આ પણ મને મનુર છે રાજનો ખજાનો તમારા સૌ ખેડૂતોની ગાદી કમાણીથી ભરાય છે એની પાઈ-પાઈ ઉપર જનતાનો અધિકાર છે અને એમના હિત માટે એનો ઉપયોગ થવો જ જોઈએ પણ તમે તમારા માટે તો કંઈક માગો.” ખેડૂત બોલ્યો “ આ બધામાં હું પણ આવી ગયો. અને હું વધુ ધન સંગ્રહ કરીને પોતાના જ ભાઈઓ વચ્ચે ભેદની દીવાલ ઊભી કરવા ઈચ્છતો નથી સૌ મુખી હશે તો મારો વારો પણ એમાં આવશે જ ” આમ તમે જોયું કે સૌના સુખમાં પોતાનું સુખ જોવાની કલ્પના જ વિરાટ બનીને વિશ્વપ્રેમનું રૂપ લે છે તમે તમાગ પ્રેમને ક્ષુદ્ર ધરમાથી કાઢી વિરાટ ભણી લઈ જાઓ ત્યારે જ એ (પ્રેમ) મગણપ્રદ બની શકે છે.

આજનું પ્રવચન સુવાસિત-જીવન વિષય પર યોગ્ય છે સુગ્રંથમાં એક પ્રકારનું આકર્ષણ છે માનવ-મનમાં સુવાસ-સુગ્રંથ તરફ ભેદ આકર્ષણ છે ગુણાત્મક કારણ છે જ્યાં પણ એની લોકપ્રિયતા જન્મ-જાહેર છે કારણ કે એમાં મધુર સુવાસ છે એટલા માટે જ તે દુનિયા કાર્ટામાં દુઃખાઈને પણ ગુણાત્મક સેવા દોરી જાય છે દુનિયા સુગ્રંથ પ્રિય છે એટલા માટે તે તમે દુઃખમાં પણ સેટ જાવો છે સેટ નાખ્યા પછી એનો સ્વાદ પણ બદલાઈ જાય છે તેથી તમે એનું નામ પણ બદલી નાખ્યું છે તમે એને દુઃખ નહીં પણ દુઃખ-હોઝીક કહો છો. સુગ્રંથ જ તે આ નામ ને કિંમત બંને બદલી નાખ્યા આ સુગ્રંથ બધાં પ્રિયમાં પણ નખાય છે ત્યારે એનો સ્વાદ વધી જાય છે

સ્વામત-સમારોહમાં પણ સુગ્રંથિત પદાર્થોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે એક મુદ્દમ પોતાને ત્યાંથી મજા પ્રસંગમાં સમાજના ભાઈઓને પોતાને ઘેર નિમત્રે છે અને ઈતિ-પાન કરે છે જાહીની તે મને ખબર નથી જનુભર પણ નથી પણ મજા-ભારતમાં આ પરપરા ધણી વખતથી પ્રચલિત હતી અતિથિઓનું સ્વામત ઈતિ અને પાનથી કરવામાં આવતું હતું.

આજે તે મુજ પસંદગી છે પોષાક પણ બદલાયો છે તેમ સભ્યતા અને રીત રિવાજો પણ પરિવર્તન પામ્યા છે આજે તે સ્વામતમાં સર્વ પ્રથમ ચઢાના પાણી આવે છે મહેમાનોને બીજી દસ ચીજો ખવડાવવામાં આવે પણ સ્વામતમાં ચઢા ન આવે તે એ સ્વામત અધૂરું જ લેખારો. તમારા મહેમાનો પણ ખિન્નતા જનુભરશે. તેઓ તમને મોઢે કંઈ નહીં કહે પણ બીજાને તે જરૂર કહેવાના જ દેશીયાને ત્યાં ચણા પણ એણે તે ચઢાને એક પાણી ન પાણી નહીં પરંતુ પ્રચીન ભારતની પરંપરામાં

સ્વાગત-સભાગ બોમા મુગધિત પદાર્થોનું મહત્ત્વપૂર્ણ ધ્યાન હતું કાગળ કે ખૂટાખૂટ-મુગધનો લીધે હૃદયમાં એક પ્રકારનો અનુભવ થાય છે

મુગધ માનવને પ્રિય હોય એમાં શું આશ્ચર્ય ? આજે તો માનવ જ્ઞાન અને વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં ધગો આગળ વધી ચૂક્યો છે પણ સમ્યક્તા અને સમૃદ્ધિનીથી દૂર પસતો પેનો એરીસો ભયકર-કાળ સાપ પણ સુવાસ પ્રિય હોય છે એટલે જ તો એ ચદનથી લપેટાયેલો રહે છે સાપ જેવું પ્રાણી પણ ત્યારે મુગધને આટલો પ્યાર કે છે ત્યારે માનવ કે તો એમાં આશ્ચર્ય જેવું શું છે ?

કલ્પના કરો, એક આદમી જે શીશીઓ લઈ તમારી પામે આવ્યો. એકમા અત્તર લઈ છે અને ખીન્નમાં ગટનું ગદુ પાણી આગતુક વ્યક્તિ એ બંને શીશીમાંથી એક તમને દેવા આહે છે તમે કઈ શીશી લેશો ? કહેવાની જરૂર નથી કારણ કે તમારો હાથ તો પેની અત્તરની શીશી તરફ જ આગળ વધશે આ પરથી એ નિશ્ચિત થાય છે કે તમે પણ મુગધ પ્રત્યે આકર્ષણ ધરાવો જ છો મુગધમય પદાર્થો અગર તમને પ્રિય છે તો જીવન-ક્ષેત્રમાં પણ તમને સુવાસિત જીવન પ્રિય હશે જ જેનું જીવન મુગધમય છે, એને હજારો, લાખો વર્ષો વીતી ગયા પછી પણ લોકો ભૂલી શકતા નથી શ્રીરામનું જીવન સુવાસિત-જીવન હતું એનામાં સદાચાર અને મર્યાદાની મુગધ ભરી પડેલી હતી ત્યારે રાવણનું જીવન ગદકીથી ભરાયેલું હતું અસદાચારની દુર્ગંધે એના જીવનને ઇતિહાસમાં કલકિત બનાવ્યું છે એટલે રાવણ તો લાખો વખત મર્યો છે પ્રતિવર્ષ દશેરા ઉપર મરે છે. એટલે એ ઓછામાં ઓછો ચોર્યામાં લાખ વાર જરૂર મર્યો છે આ એના જીવનની ખુરાઈ-ગદકી છે, જે કાળના લાખા પ્રવાહ પછી પણ ધોવાઈ શકી નથી

કહેવાય છે કે રામને હાથે રાવણનું મૃત્યુ થયું પણ એ તો એના મૃત્યુ દેહનો અગ્નિ હતો એનો આત્મા તો કચારનોય મરી ચૂક્યો હતો. સાચું તો એ છે કે રાવણને રામે નહીં પણ કામે (કામ-વાસનાએ) માર્યો હતો એની દુર્વાસના અને મનમાંની ગદકીએ જ એને મૃત્યુને ભેટાવ્યો હતો રાવણનો આત્મા જો મર્યો ન હોત અને એનામાં સદાચારની ન્યોતિ ઓલવાઈ ન હોત તો એક રામ તો શું પણ હજાર રામ પણ એ રાવણને મારી શકત નહીં ખરું તો એના જીવનની વાસના જ એને ખાઈ ગઈ અને લાખો વર્ષો પછી પણ એની બદબૂ લોકોના મગજમાંથી ભૂસી શકાઈ નથી.

જીવનની ખાલી જ ગદ્ગદી છોડીને દુર્યોધન પણ સચ્ચારથી વિદ્યમ પામ્યો હતો. મહાભારતના મુદ્દમાં એના નવાણુ ભાઈઓ અનતકાળ માટે સર્પ ગયા હતા. દુર્યોધનનો સાચા જીમની ગદ્ગદી ભાંગી ચૂક્યો હતો. જીવનની છેલ્લી પળમાં દુર્યોધનને જોઈ કૌરવ જામા નિરવ-સાંતિ જ્વાઈ ગઈ હતી. સ્વત્ર છોડી નિરાશા આપી ગઈ હતી. દુર્યોધન પોતાના જીવનનો મોટામાં મોટો પરાજય સર્પને દુનિયાથી વિદ્યમ સર્પ રજો હતો. તે જ વખતે એના ચેક્ર સાથીઓએ અનુભવી ખાંખોએ કહ્યું - આ જીવન-દીવ્ય હવે વિરામ પામી રજો છે અને તમારા જતાની સાથે જ કૌરવકુળનો દીપક સદા માટે અસ્ત થઈ જશે. પણ આ શોકની ક્ષણી રાત્રિએ તમારી કાંઈ ઈચ્છા હોય તો કહો. અમારા સમાટની છેલ્લી ઈચ્છાને પૂર્ણ કરીને અને અમારા મનને સંતોષ આપી રહીશું.

દુર્યોધને જવાબ વાળ્યો. મારી બધી જ ઈચ્છાઓ માટીમાં મળી ગઈ મારા નવાણુ ભાઈઓ મુદ્દમાં ખપી ગયા અને મારું વિરાજ સૈનિકલ પણ સમાપ્ત થઈ ગયું. કૌરવ-દ્રોણ વિનાશમય બની ગયું હવે શું ઈચ્છા રોષ બાકી રહી ગઈ હશે! પણ હા મનમાં એક કામના જરૂર લાગી રહી છે જે દુઃખનોએ સાચા કૌરવ-કુળને ઘાસતી જેમ વાદી નાખ્યું એ પાંડવપુત્રોના કપાલેમાં માર્યા આ ખાંખોએ જોઈ લેત તો મરતી વેળાએ પણ મારી ખાંખો શીતળતા અનુભવત અને કુ સાંતિથી છેલ્લે શ્વાસ લેત. પણ આ તો હવે કોરુ સ્વપ્ન જ છે જે આ જીવનમાં પૂરું ન કરી શક્યો એ મોતની આ ક્ષણોમાં શું પૂરું કરી શકીશ? અને ત્યારે જ અથ ત્યામ અમળ આપ્યો. દુર્યોધનને કહ્યું હું તમારું છું હમણાં જ પાંડવ-પગવમાં હું જઈ છું અને મારી આ તથવાર વડે હાલ જ પાંડવોના માર્યા કાઠી તમારી સામે રહી રહીશ મુદ્દના મેલનેથી પ્રાણ સર્પને નોંધે બાવે વીર અપત્યામા હવે કાવરની જેમ પાંડવના નિરાસમાં પ્રવેશે છે.

મોટી રાત સુધી વિન્યેક્સ મનાવી પાંડવ-દ્રોણ ગાદ નિદ્રામાં સૂતેલું છે તેની દ્રોપદી પણ પોતાના પામેલ લાલોને જાતીએ આપી નિદ્રાધીન છે કાવર અપત્યામા ત્યાં જઈ પહોંચ્યો અને એક જ અક્ષરમાં એણે દ્રોપદીના પામેલ બેટાઓની ઈલેલીલા સમાપ્ત કરી નાખી. એ નાનકડા પ્રાણો બીજી કોરે ત્યાર પહેલાં તો અપત્યામા પામેલ મરતો સર્પ બાકી છૂટ્યો અને કૌરવ-દ્રોણ પગવમાં, આ દુર્યોધન છેલ્લી ધડીઓ ગળી રજો હતો ત્યાં જઈ પહોંચ્યો. અપત્યામા વિન્યેક્સમાં મોટી કાદો હોય સમાદ

આ અશ્વત્થામા આપના દુશ્મનોના માથા કાપી લઈ આવ્યો છે મહા-ભારતના મેદાનમાં મોટા-મોટા યોદ્ધા જે ન કરી શક્યા તે આ સેવક કરીને આવ્યો છે”

આ શબ્દો કાને પડતાં જ દુર્યોધનની બિડાયેલી આંખો ખૂટી પાંડવોની જેની આકૃતિના પાંચ માથા જોઈ એની આંખોમાં ચમક આવી ગઈ, જે એ બોલી રહી હતી કે મૃત્યુ મુખે પહોંચતી વેળાએ પણ મે મારા દુસ્મનોને મારી નાખ્યા છે જીવનના છેલ્લા શ્વાસે પડ્યો છે દુનિયામાંનું એનું અગ્નિતત્વ સમાપ્ત થવામાં છે છતાંય એનું મન દુર્ગન્ધથી કેટલું ભર્યું પડ્યું છે ! એ અનાથ જીવન દરમિયાન દુર્ગન્ધ ફેકતું ગંધુ પણ મૃત્યુ સમીપ પહોંચવા છતાં દુર્યોધન બદલી શક્યો નહીં અને અતકાળે પણ દુર્ગન્ધની સાથે વિદાય થયો. આજે હજારો વર્ષો વીતી ગયા છતાંય એની એ દુર્ગન્ધ કાયમ રહી છે

દુર્યોધનના જીવનની દુર્ગન્ધ તમે જોઈ ગયા હવે દ્રૌપદીની સુગંધ પણ જુઓ. ન્યારે એના પાંચેય બેટાના ગળે છરી ભોકાણી, ત્યારે એમની કરુણ ચિત્કારથી એની નિદ્રા ભગ થઈ ગઈ હતી આખની પ્રથમ દષ્ટિ એમની તરફ જતા જ એનું હૃદય પી ખાઈ ગયું. પોતાના વહાલસોયા પુત્રના શરીર-માથી લોહીની ટશો ફૂટતી જોઈ કઈ માતાનું દિલ નહીં શેઈ જાડે ? કોઈ માતાનું એક જ સતાન મૃત્યુ પામે છે ત્યારે એ શેઈ-શેઈ સતાપ કરી-કરીને અડધી થઈ જાય છે ત્યારે જે માતાના પાંચ-પાંચ બેટા-સતાનો એકી સાથે હત્યાના ભોગ બને છે, ત્યારે એના દિલ ઉપર શા શા ધા વાગ્યા હશે ? કેટ-કેટલું વીત્યું હશે ?

દ્રૌપદીની ચીસોથી સારાય પાડવ-દળમાં તોફાન-હાહાકાર મચી ગયો. અર્જુન અને બીમનો ક્રોધ જાહરાઈ આવ્યો. કયા કયારે માસૂમ નાના બાળકોનું ખૂન કર્યું ? તેઓ દોડ્યા, ઝાડી-ઝાખરા ઓથે છુપાયેલા અશ્વત્થામાને પકડી પાડ્યો વાસુદેવ શ્રીકૃષ્ણ સામે એને રજૂ કર્યો એમણે કહ્યું “મહાભારતના મેદાનથી પ્રાણને બચાવવા સારું મો છુપાવી નાસી જનાર અશ્વત્થામાએ કાયરની જેમ સતાઈ બાળકોની હત્યા કરી છે” શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું. “દ્રૌપદીના હૃદયને અનંત વેદનામાં સતાપનાર આ કાયરને એની જ પાસે લઈ જાઓ, એ જ એને દડ દેશે”

દ્રૌપદી પાસે ન્યારે એને લઈ જવામાં આવ્યો તો એને જોતા જ પુત્ર-વિયોગિની દ્રૌપદીની આખોથી અગારા વરસવા લાગ્યા. એણે કહ્યું “ન્યા

સુધી આ દુષ્ટનુ માથુ વિખૂદ પાડી એની રક્તધારા વડે હુ મારા વાળેનું સિમન નહીં કરી લઉં ત્યાં સુધી મારો અત્રમા સુખ નહીં પામી શકે. જીમની ગદા અમર્યામા ઉપર પડવાની જ હતી કે એટલામાં દ્રોપદીની વિચારધારાએ પકડે આધા અને જીમની ઉપડેથી જઇને વચ્ચે જ રોકાતાં એ બોલી આ અમાગીને છોડી મૂકવામાં આવે. બેટાનુ મૃત્યુ માને કેટલુ પીડે છે એ આ પુત્ર-વિભેજિની દ્રોપદીનુ હૃદય સહી શક્ય છે આ પશુ મર્ધ માતાનો બેટો છે અને એના મોતના સમાચાર એના કાને પહોંચશે ત્યારે કેટલુ રડશે એનું દિલ ! મહાભારતની રણજવાલામાં પતિ-વિભોજ તો એ પહેલાં જ સહી ચૂકી છે કહે વૃદ્ધાવસ્થામાં પુત્ર-વિહીન થતાં એનું દિલ કેટલુ રડશે ! માતા દિલનુ કુખ એક મા જ નાલે છે માટે એને છોડી મૂકવામાં આવે.

આ છે દ્રોપદીના જીવનની સૌરભ-સુગંધ, જે કુખની અસીમ-જવાલામાં પશુ જીએલા દુઃખનને કાપા કરી શકી. જીવનની આ સુગંધે મહાવિ વ્યાજની ક્ષત્રે મહાભારતના પાને એને અમર કરી દીધી.

સત્જનન વ્યક્તિ વિપત્તિની બીપણ શલ્યોમાં પશુ પોતાની સત્જનનતાને પરિત્યાગ કરતો નથી જરૂરને તમે નાલે છે. શીતનુ એ પિડ ભર કર ગરમીનુ આક્રમણ થતાં એ પોતે પીગળી નાથ છે અને પાણીમાં સ્પર્શરિત થઈ જશે પશુ પોતામાં ગરમીને અવેશવા દેશે નહીં બસ, સત્જનન પ્રકૃતિના પુરુષોનો આવે જ સ્વભાવ હોય તે વિપત્તિના બીપણ પ્રસંગોમાં સામાન્ય માનવી કોષમાં વ્યવહારુપીની જેમ ફાટી પડે છે પશુ સત્જનન મહાપુરુષ પોતે ફટી જશે પશુ ગરમી એમના દિલમાં અવેશી શકશે નહીં.

પશુ દુર્જન વ્યક્તિની વાત બીજી છે સાધુ-પ્રકૃતિવાદો માણસ પોતાના પ્રાણધાતી પર પશુ ક્રમાનો શીતળ હટકાવ કરશે ત્યારે દુર્જન વ્યક્તિ પોતાના પ્રાણ-રક્ત પર પશુ વખત આવે અગ્નિ જ પરસાવવાની ક્ષતિય કરશે. પ્રાણતા એક પ્રાણીન કવિએ કુટ પ્રકૃતિનુ ચિત્ર નાતાવર્તા ક્યું છે કે-

રંકંતિ જાલ કર્મ કલ કર્મ કુરુજવલ કુલ્લંતિ
લે લે કારિમ મેહા હા હા નિષિળા પુરિસા ॥

માનસની દુષ્ટ પ્રકૃતિનુ ચિત્રણ ઉપરની વાકામાં આપવામાં આવ્યું છે દુર્જન વ્યક્તિનો જ્યાં સુધી સ્વાધ સધાતો રહેશે ત્યાં સુધી એ તમારે

પરમ મિત્ર બનીને રહેશે. તમારા પ્રત્યેક શબ્દોનું સન્માન-આદર કરશે. તમને ઈશ્વર માનવા તૈયાર થઈ જશે પરંતુ એ ત્યાં સુધી જ કે જ્યાં સુધી એનો સ્વાર્થ પૂરો થતો રહે છે પણ જે ક્ષણે એની સ્વાર્થપૂર્તિ થતી બંધ થઈ કે તમે એના કશા જ કામના નહીં રહો એ તમને પણ તજે રગડવા તૈયાર થઈ જશે પહેલાં જેટલી શ્રુતિના ફૂલો બાધ્યા હશે, તે બધાં જ નિદામા ફેરવાઈ જશે તમે પહેલાં એના માટે ભગવાન હતા હવે હેવાન કરતા પણ નહારા હશે.

દુર્જન વ્યક્તિનો સ્વભાવ એવા જેવો હોય છે જે ઉપરથી કામળ હોય છે પણ અદરથી કઠોર કોઈએ વ્યગમા બતાવ્યું છે કે ‘ખલ’ શબ્દની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થઈ? ‘ખર’નો પ્રથમ અક્ષર ‘ખ’ અને બાકનો છેલ્લો અક્ષર ‘લ’ મળીને ‘ખલ’ શબ્દ બન્યો છે માટે ‘ખલ’માં ગંધેડાની મૂર્ખતા અને સર્પની કૂરતા બન્નેનો સમન્વય છે એ બીજાનું નષ્ટ કરવાનું જ ભણતો હોય છે.

જેમ વાવાઝોડુ વૃક્ષોની જડો મૂળીયાઓને જ ઉખેડવાનું બાણ છે પણ ઉખેડવાને જમાવવાનું એ બાણનું નથી દુર્જન વ્યક્તિનો સ્વભાવ પણ કષ્ટક આવી જ જાતનો હોય છે કોઈ જામેલાને ઉખેડી નાખવો એ એના ડાબા હાથની રમત છે પણ કોઈ ઉખેડવાને જમાવવાની વાત કરશે તો એ કહેશે એ મારા હાથ વશની વાત નથી બીજાનું દુઃખ દરદ જોઈને જો હૃદય આનંદ અનુભવે છે તો સમજવું જોઈએ કે, હજી દુષ્ટતા બાકી છે. કારણ કે બીજાની તરફથી આનંદનો અનુભવ કરવો એ હૃદયની દુર્જનતા વ્યક્ત કરે છે અને બીજાની ફજેતીથી થતો રાજીપો આત્માની અસ્વસ્થતાને સાબિત કરે છે આ જ જીવનની દુર્ગંધ છે. સત-આત્મા બીજાની પ્રસન્નતામાં આનંદ માણે છે તો દુર્જન બીજાના નુકસાનમાં આનંદ અનુભવે છે.

અપાડી આકાશમાં કાળા-કાળા મેઘોને છવાયેલા જોઈ મોરના મનમાં ઉલ્લાસ આનંદ પ્રગટે છે એ સ્થામવણી મેઘોનું ગર્જન મોરના મનને પ્રકુલિત કરી દે છે સત પ્રકૃતિનો માણસ પરહિતથી અપૂર્વ આનંદ અનુભવે છે સતના હાથે જ્યારે કોઈ ગરીબ વ્યક્તિની કોઈ સેવા થાય છે ત્યારે એને ઘણી જ પ્રસન્નતા થાય છે જ્યારે દુર્જન વ્યક્તિ બીજાને કષ્ટો દઈને પ્રસન્ન થાય છે જ્યારે એ બીજાના અનિષ્ટ માટે કોઈ યોજના ઘડે છે અને

એમાં એ પાર ઊતરે છે એના દાંમે ખીજનું અદિત ઘર્ષ જાય ત્યારે એ આનંદ અનુભવતો હોય છે

આંખાનો અપૂર્વ રસ પીને પણ કામચળવળ કરતી નથી ત્યુ દોષ કાલવચનો મદ્ય પાણીના એ ટીપાં પી લેશે તો ટર્ ટર્ના ધ્વનિમાં જનન બેઠી બિદ્ધોષ કરવા લાગે છે જાણે કે એ પોતાના અમૃત-પાનની વાત સ્વાસ્થ્ય વિષયને સંભળાવતો ન હોય ! કુત્સહૃદી વ્યક્તિ એ સબ્દ પણ જો લાણી લેશે તો એ પોતાને અધાપણિત ચણવા લાગશે સત્સ્વતી સાથે પણ ચર્ચા કરવા દોડી જશે. એની પાસે નો દસ પૈસા પણ એકઠા ઘર્ષ જશે તો એ ધનકુબેરને પણ પરણિત કરવાની ઠાસિય કરશે. આવી વ્યક્તિઓને સપત્તિના ઘેડ કે દુકાન મળી નહીં છે તો એ સમજવા લાગે છે કે સ્વાસ્થ્ય વિષયની સપત્તિ એની જ તિજોરીઓમાં સમેટાઈ ગઈ છે. આવી વ્યક્તિનું સમાન કરવું એટલે તાવના ફરદીને તેજ શરબ (નશી) પાન કરાવવા જેવું છે. કુત્સહૃદી વ્યક્તિને સપત્તિ તેમ જ સમાન મળે છે તો એના અત્યાચારો ખટવાને બદલે વધતા જાય છે.

આવી વ્યક્તિ કદાચિત સપત્તિ પામીને પણ નમે છે તે ત્યારે એની એ નમ્રતા પણ કંઈ ભય ઉત્પન્ન કરનારી હોય છે કારણ કે અકુલ પણ નમીને જ ખૂચે છે ધનુષ નમીને-વળીને-જ આણુનો પ્રહાર કરે છે સર્પ ત્યારે ફરે છે ત્યારે એ પહેલાં નમે છે તેવી જ રીતે નિષાદી પણ ભયરે અપ્પ મારે છે ત્યારે એ પણ નમીને જ ચિહારને પકડે છે દુર્ગમની નમ્રતા પણ દુઃખદાયક હોય છે. આવી વ્યક્તિને હાલની એટલે કાલમાં પચ્ચર ફેરવે જાને પોતાનાં જ વચ્ચે મદ્ય-ખરાબ-કરવા જેવું લેખાયે. જેના જીવનમાં મદદી-મેલ ભળે છે એની પાસેથી શુ મેળવવાની અપેક્ષા રાખી શકાય !

તમે એના હિતની જ કેઈ વાત કરશો તો એને પણ એ પોતાનું અપમાન સમજી જાને એનો બદલો વાળવા એ કંઈ થયે જાને ક્યા રૂપે તમારું અદિત કરી બેસશે એ કંઈ નિશ્ચિત હોતું નથી. આવી વ્યક્તિઓની વાણી વચન-પર તમારે વિશ્વાસ ન રાખવો. જોઈએ કારણ કે ૭ જિમની જીમ છે તે જ એમના લક્ષમાં પણ છે એમ માની શકાય નહીં જાને જે નવા ૮૬૧માં છે એવું ૮ એવું વચન પણ દશે એ પણ કદી શકાય નહીં સરકૂતના એક કવિએ કુપ્ર પ્રકૃતિ સ્વભાવના આણુસનું સંબંધિત દર્શાવતાં કહ્યું છે

મુખ પદ્મદલાકારં, વાચા ચદન શીતલા, હૃદયં વર્તુણિ તુલ્ય ધૂર્નસ્ય ત્રય લક્ષણ ।

ઉપરની બે લીટીમાં જ દુર્ગ્ગન વ્યક્તિના અભાવનું લક્ષણ બતાવવામાં આવ્યું છે એનું મુખ સદા કમળદળની જેમ ખીણેલું મળશે. મંદુર હાસ્ય એના હોઠ ઉપર મલકાતું હશે જ્યારે એ ખોલશે ત્યારે એવું લાગશે કે જાણે ફૂલ જ વરખી રહ્યા હોય એની શાંત પ્રકૃતિ-શીતળતા ચદન અને ચદ્રની શીતળતા કરતા પણ સો ગણી વધુ દેખાશે સાલજનારને એવું જ લાગશે કે જાણે સેવાની સાકાર પ્રતિમા છે દુ ખી અને દદીને જેઈ એનું હૃદય પીગળી જાય છે સાન્તવનાનો શીતળ છટકાવ કરવામાં પ્રવીણ છે પણ જ્યારે એની છાતીએ ધડકતા હૃદયને જોશે તો ત્યાની હાલત તમને આ બધા કરતા કંઈ જુદી જ દેખાશે

વાણીમાં અધ્યાત્મનું તેજ છે પણ હૃદય તો સ્વાર્થના અધકારથી પૂર્ણ છે સ્વાર્થ અને તૃણાની કાતર કચકચાટ દિવસગત ચાલુ હોય છે ગાંઠ છે ફક્ત કોઈ પખીને પળમાં સપડાવાની-ફસાવવાની સ્વાર્થની કાતર સામે જે કંઈ આવ્યું કે બસ, એક ક્ષણમાં જ એ એના બે ટુકડા કરી નાખશે તમે એના વચન પર વિશ્વાસ રાખો છો તો તમે મોટી ભૂલ કરી રહ્યા છો. કારણ કે એક વાત ઉપર અડગ રહેવું એ તેમની નજરે હઠધર્મ હોય છે. ધડિયાળનો કાઠો પ્રતિક્ષણ બદલતો રહે છે તેમ એમની જીભ પ્રતિક્ષણ બદલાતી રહેશે તેમ નહીં કરે તો એમનામાં જડપણ આવે જશે ને ? એક જીભ-વચન-પર એને વિશ્વાસ હોતો નથી એક વિચારકે કહ્યું છે, “ સાધુને એક જીભ હોય છે સાપને બે જીભ છે કારણ કે એને બે મોઢા હોય છે બ્રહ્માની ચાર જીભો તો પ્રસિદ્ધ છે, રાવણને દસ જીભો છે તો શેષનાગને હજાર જીભો છે વૈદિક પરપરા આના ઉપર વિશ્વાસધરાવે છે પરંતુ દુર્ગ્ગન વ્યક્તિની જીભોની કોઈ સખ્યા જ નથી એ દિવસ દરમિયાન ફેટલીય વખત બદલાશે, એને માટે કોઈ નિશ્ચિત પ્રમાણ નથી ”

હા, તો આ જીવનની દુર્ગંધ છે જે માનવ-જીવનની પવિત્રતાને હણે છે આ અંગે હું ઘણું લાખું બોલી ગયો છું અને એ જરૂરી પણ હતું કારણ કે કોઈ વસ્તુને સુરાસિત બનાવતા પહેલાં એની દુર્ગંધને દૂર કરવી જરૂરી છે માટે જીવનમાં સુવાસ લાવવા માટે પહેલાં અભાવની આ દુર્ગંધને સમાપ્ત કરવી પડશે

જીવનમાં સુવાસ સાવવા માટે આપણે આપણા સ્વભાવમાં સન્નિવૃત્તિને સ્થાન દેવું રહ્યું એ માટે આપણે સુવાસિત જન પીતાવતી વ્યક્તિઓની સાથે હરિદ્વાર્ પણ કરીએ એમના જીવનની નકલ પણ કરીએ તો એને અનુમિત કદી સકાય નહીં સિદ્ધની ઉપરથી હર્ષાન મારી નીકળી જવું એ અશક્યુરિનું કામ ગણાશે. પણ અધેડા પર સંચારી કરીને નીકળવું એ કષ્ટ ક્ષેપ્તારો. જસ, તેવી જ રીતે સન્નિવૃત્તિની સાથે હરિદ્વાર્ કરવામાં પણ મેષ્ટતા રહેલી છે જ્યારે મૂર્ખો સાથેની મિત્રતા અનુચિત-અશ્લેષકર છે.

જીવનને સુવાસિત બનાવવા માટે તમારે કઠોર મનવું પડશે. વાત બહુ વિચિત્ર જેવી લાગે છે તમારા કાન મૃદુ-કામળ બનવાને ઉપદેશ સાંભળવા આવ્યા છે પણ હુ હુ કે તમે કઠોર પણ બનો કેમકે કઠોરતા પણ એટલી જ કામળી વસ્તુ છે જેટલી કે કામળતા. જરૂર માત્ર એટલી છે કે આપણે એ માટેની વક્રને ઓળખતા રીખીએ. સમય આવ્યે કઠોરતા પણ સદ્ગુણ બની જાય છે તેમ ક્યારેક નમ્રતા બને કામળતા પણ દુગુણ બની જાય છે.

તમે દુઃખ વખતે કઠોર બનો પણ સંપત્તિ સંપન્નતા વખતે કામળ વસતના આગમન સાથે પ્રકૃતિ જ્યારે વન ઉપવનમાં નવું જ સૌન્દર્ય પ્રદર્શક છે ત્યારે દરેક વૃક્ષ નવા પાંખથી નવપલ્લવિત બની જાય છે પરંતુ એ નવી સંપત્તિને પામી વૃક્ષ કેટલું કામળ બની જાય છે એના પાંદડે-પાંદડે કામળતા-મૃદુતા હવાઈ જાય છે પણ વસતની પૂર્ણાકૃતિ વખતે જ્યારે ગરમી આવે છે અને કુદરતને બીજા શ્રીમ કાળની જોડે ઝઘમણ પડે છે ત્યારે તમે નિરીક્ષણ કરશો તો તમને વનનું એકેએક વૃક્ષ કઠોર દેખાશે એના પાંદડામાં પણ અપેક્ષાકૃત વધુ કઠોરતા આવી જાય છે.

હા તો તેવી જ રીતે તમે પણ સંપત્તિની શોધમાં કામળ બનજો અને જ્યારે વિપત્તિઓ આવી પડે અને એમાં તમે પીસાઈ રહ્યા છો ત્યારે એટલા કઠોર બનજો કે એ દુઃખાક્રાંતિ એક બસી જાય પણ તમારા મોં પરનો મલકાટ ન તથા વિપત્તિના ગમે તેવા સંયોગોમાં પણ તમે હસી છોડો. જે પણ જાન્યે તો કસટુ જ દેખાય છે માનવ સંપત્તિ વેળાએ કઠોર બને છે અને વિપત્તિની શોધમાં મૃદુ-નરમ ક્યાંયથી હસ-વીસ હજાર મળી જાય તો હસ એટલું કઠોર બની જશે કે કોઈ પરિસ્થિતિવશ પોતાના બાજબી કડુણ કમળી તમારી સમક્ષ રૂઢ કરશે તો પણ એ હૃદયનો એક બાણ પણ પીગળશે નહીં અને દુઃખોગની આંધી આવતાં સંપત્તિનાં પાંદડાં ખરી પડશે અને જીવન

રેગીસ્તાન રણની જેમ હૂઠા જેમ બની જશે ત્યારે જીવનમાં એટલી નમ્રતા આવી જશે કે બધાયના ચરણો ચૂમવા તૈયાર થઈ જશે ચાલીના ટુકડાઓ પાછળ ભળટમાં ભ્રષ્ટ એવી વ્યક્તિની ગુલામી પણ સ્વીકારી લેશે

સપત્તિમાં તો મિત્રો તમને શોધતા આવે છે જ્યારે વિપત્તિ ટાણે તમે મિત્રોની પાછળ દોડો છો આ જ મનુષ્યની મોટામાં મોટી હાર છે એ વિપત્તિ ટાણે દુનિયાને યાદ કરે છે 'એ મને પૂછવા પણ ન આવ્યો. એને મેં બોલાવ્યો હતો પણ એણે મારા ઘર ભણી નેયુ સુદ્ધા નહીં' પણ આ જ સંજ્ઞાનંતે તમે પૂછો કે જ્યારે અન્ય કોઈ બીમાર હતું ત્યારે તમે એની કેટલીવાર ખબર કાઢવા ગયા'તા ?

સાચી વાત તો એ છે કે માનવ સપત્તિ આવતા કઠોર બને છે અને વિપત્તિમાં કામળ થોડાક વર્ષો પહેલાની એક વાત છે હું મારા ગુરુદેવ સાથે મુબઈ આવ્યો હતો તે જ વખતે આપણા સમાજના એક મોટા આગેવાન-લીડર-પણ મુબઈ પધાર્યા હતા સઘનો એક સભ્ય એમની પાસે ગયો અને સમાચાર આપ્યા કે ગુરુદેવ કિશનલાલજી મંડિપાશ્રમાં બિરાજે છે, તો નેતાજી બરાડી ઊઠ્યા 'નો ટાઈમ' અને એમની વાણીમાં જાણે સત્તાનો નશો બોલી રહ્યો હતો

જ્યારે સપત્તિને સત્તા સાપડે છે ત્યારે એમાં નશા કરતા પણ વધુ તેજ નશો આવી જાય છે તેથી એમના ઘરમાં લક્ષ્મીનો રણકાર હતો અને બહાર સમાજ તગ્ધથી મળતું મોટું માન અને નેતાગીરી, આ બધા મળીને જ તો 'નો ટાઈમ' શબ્દો સરી પડ્યા હતા સમાચાર પહોંચ્યાનાર ભાઈ મારી પાસે આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા, આપણા સમાજના નેતાઓ પાસે મુનિઓના દર્શન કરવા માટે સમય-કુરસદ નથી મેં કહ્યું આજ તો એમની મેવા છે. મુનિઓ પાસે આવી તેઓ પોતાની સમાજ-સેવામાં વિધ્ન શા સારું પેદા કરશે ? અમ્તુ-જવા દો આ વાતોને ભાઈ!

ચાતુર્માસ વીત્યો થોડાક વર્ષો બાદ કરતા-કરતા અમે તે જ નગરમાં પહોંચી ગયા કે જ્યાં આપણા સમાજના આ નેતા ગ્હેના હતા પણ એ દિવસોમાં સમયના ગ્હેણ સાથે એમનામાં પણ ધણો મોટો ફેરફાર થઈ ચૂક્યો હતો સપત્તિ વિદાય લઈ ચૂકી હતી અને નેતાગીરી પણ છીનવાઈ ગઈ હતી. અને જતા એમનો પેલો નશો પણ ઊતરી ગયો હતો હવે એ "નો ટાઈમ" વાળા સંજ્ઞાન પ્રતિદિન ઉપાશ્રમે આવવા લાગ્યા સવારે, બપોરે ને સાંજે

તમે વખત સમાધિક પશુ કરતા હતા એ જોયું કે સંપત્તિની શાન આવી ગઈ છે તેથી તેઓ નિજ પોતાના રૂપમાં પાછા આવી ગયા હો

પશુ હું કહીશ તમે સંપત્તિમાં નહીં પરંતુ વિપત્તિમાં કઠોર જનતા શીખજો. એક પ્રશ્ન પૂછું તમે આંખો-કેરી જનતાનું પસંદ કરશો કે નાળિયેર ? જુઓ તો ખરા આંખો-પાકી કેરીને જરા હળાવશો કે એનો રસ બહાર નીકળી પડશે જ્યારે નાળિયેરને એમ હળાવવાથી એનો રસ બહાર નહીં નીકળે. હું તો ઇચ્છીશ કે તમે આંખો નહીં પણ નારિયેળ જ ખાંચો. જીવનમાં કમરતા હશે તો વિપત્તિના સાધારણ એવા પ્રસંગે પશુ જાનવશ્વથી ફેરવિ રસ ટાકી પડશે અને જો હલવામાં વીરતા હશે તો મને તેવો આશયત કેમ ન લાગે પણ ફેર કદી ખૂટશે નહીં

હાને તમે નીચે પછડો એ ટક્કર આઈને પગથઈને પણ ઉપર ઉછળશે ત્યારે આવીનું હેતુ જમીન ઉપર નાખશે તો એ ત્યાં જ પડી રહેશે. તેમ વીર મનુષ્ય વિપત્તિની પછડો-ટક્કર આઈને પણ આગળ વધે છે અને ક્યારે વ્યક્તિ ત્યાં જ હમણે થઈને પડ્યો રહેશે. વિપત્તિઓ સામે ઝડપવાની એનામાં તાકાત નથી હોવાની વાતને તમે ક્યાં જો. તોય કપાયા છતાં તે પ્રકાર આપશે જ તેમ આપત્તિ-કાળમાં પ્રકારે ખમીને પણ સત પુરો પોતાના વિચારોની જ્યોતને જુલવા દેતા નથી

જનતા સતો વિચારોનો સદા વિશેષ કરતી રહી છે. જ્યાં સુધી તેઓ જીવિત રહ્યા ત્યાં સુધી એમને અપમાનના કાચા પૂટા પીવા પડે છે. જનતા એમના માર્ગમાં કાંટા પાથરે છે પણ એ કટકાઈતું માર્ગ પર તેઓ તરે ફૂટે પર આવી રતા હોય તેમ આત્મા પગમાં કાંટા વાળ્યા પશુ ખનમાં એક કદિય વાળે નહિ. તેથી જ શબ્દની વચ્ચે પણ એમનો મજબૂત રક્ત જન્મે નથી. કાંટા વાળ્યાનું હા હા પણ કાંટા વચામ્બાર પ્રત્યે દુકૌવ નહોતો સસ્તતાનો એક કવિએ સતતા રચાવતું ચિત્ર આપ્યું કહ્યું છે કે

પૂર્ણ પૂર્ણ પુનરપિ પુનર્દર્શન આરુ વણ્ણમ્
 ઊર્ણ ઊર્ણ પુનરપિ પુનર્પ્રાતુ ચયેશુ દ્વયમ્ ।
 દુર્ગ્ધ દુર્ગ્ધ પુનરપિ પુનર્કાંચને કાંતિ વણ્ણમ્
 ન પ્રાજ્ઞાસ્તેર્ઝપિ પ્રકૌંત વિદિતિ કાંવિત સમ્પન્નામામ્ ॥

અનને તમે ખચર શયે થયો પણ ડેટથી વાર એ મચાસે એટલીવાર એ પોતાની મધુર સુખચેડાવતો જ ર દંગ પોતાને મચનારને પણ એ દોરમ

જ આપે છે કુવાડી વડે ચઢનને કાપો પણ કપાતો ચંદન પોતાની સુવાસ આપવી તજતો નથી એ કપાતો ગયો તેમ કાપતી કુવાડીને પણ સુવાસિત બનાવતો ગયો શેરડીને ચાકુ વડે છોલવામા આવી, પણ જેટલી વાર એ છોલાણી એટલી વાર એની મધુરતા વધતી જ ગઈ અને જ્યારે એને કોલૂમા પીલવામા આવી ત્યારે એણે પેલા પીલનારને તો પાત્ર ભરીને મીઠો-મધુરો રસ જ આપ્યો.

સુવર્ણ-સોનાને જેટલી વાર અગ્નિમા તપાવશે એમ એની ચમક વધતી જ જશે તેમ સત સ્વભાવવાળો મનુષ્ય પોતાના માર્ગમાં કટક પાથરનારને પણ સુવાસ જ આપશે સત પુરુષ પર જ્યારે કોઈ લાઠીપ્રહાર કરે અને એથી ભલે એનું લોહી વહેતું થાય પણ જોવાનું તો એ છે કે એ વખતે એના મનમા શું વહી રહ્યું છે ? ત્યાં શું ધૂણા કે દ્રેપ તો વહેતો નથી ને ? ના, એવું કદી નહીં બને એના શરીરમાથી ભલે રક્તધારા વહી નીકળે પણ એના મનથી તો પ્રેમ-ધારા જ વહેશે એના અતરના આશીર્વાદ જ વરસશે.

આને જીવનની સુવાસ કહેવાય, જ્યારે એક પ્રહાર કરનાર પ્રત્યે પણ આપણું મન પ્રેમથી છલોછલ બને ભલાઈનો બદલો ભલાઈથી જ વાળવો એ દાનવતા છે અને એમાય ખુરાઈનો બદલો ભલાઈથી વાળવો એ સતવૃત્તિ છે અને આપણી ભારતીય સંસ્કૃતિ તો એમા જ વિશ્વાસ ધગવે છે આ જ વિશ્વાસના આધારે જ તો એ સાપને પણ દૂધ પાય છે સર્પ તો ત્રિપ છાટે છે પણ એના ત્રિપના બદલામા આપણે એને દૂધ પાઈએ છીએ.

એક સમયની વાત છે બ્રહ્મદત્ત બનારસનો રાજા હતો એના પુત્રનું નામ બ્રહ્મદત્તકુમાર હતું તક્ષશિલાના વિશ્વ-વિદ્યાલય (ગુરુકુળ) માં એણે અભ્યાસ કર્યો હતો તક્ષશિલા એ દિવસોમા પ્રાચીન વિદ્યાઓ માટેનું મુખ્ય કેન્દ્ર હતું કે જ્યાં ભારતના અગ્રીર અને ગરીમ હજારો વિદ્યાર્થીઓ એકઠી સાથે બેસી અભ્યાસ કરતા હતા ત્યાં જ બ્રહ્મદત્તકુમારે ભારતીય વિદ્યા અને કળાઓનું શિક્ષણ મેળવ્યું હતું પિતાના મૃત્યુ પછી કુમાર બ્રહ્મદત્ત ગાદીએ બેઠો એણે ગળ એવું કુશળતાપૂર્વક ચલાવ્યું કે રાન્યમા કોઈ અપરાધી જ ન રહ્યો ન્યાયાલય-કોર્ટો કચેરીઓ ખાલી ખાલી જ રહેવા લાગી.

સાચે જ ગભ્ય-વ્યવસ્થાનો આ જ આદર્શ હોવો જોઈએ પ્રજાને યથાયોગ્ય ન્યાય મળે, એ નીતિ આદર્શ ગણાવે પણ એથી ઊંચો આદર્શ તો એ છે કે રાજ્યમા અપરાધ, ગુનો જ ન થાય કોઈને એકબીજાની

હરિમાદ કરવાની તક જ ન મળે. કુમાર બહાદુર આમ જ કહ્યું એણે અપ-
રાધનાં મૂળને જ નાબૂદ કર્યો તેથી એના ન્યાયાલયનાં દ્વારો સુધી જ
રહેતાં સાગ્યાં.

આજે તમારે ત્યાંના ન્યાયાલયનાં ઝોર ઝોર સુધી પહોંચી રહે છે કે
અહમ્મદ ઝીંટી જામેશી રહે છે? જેમ ન્યાયાલયો વધતાં ત્યાં તેમ-તેમ અપ-
રાધો પણ જમણા જ વેગથી વધતાં ગયા છે વહીયો વધ્યાં પણ અપરાધ-
-કે કાસો ઝોર ન થયાં ડોક્ટરે વધ્યાં ગલી-ગલીમાં ડોક્ટરો હિન્દોસ્તાનો
સર્જન બેઠા છે પણ વિચારવાનું એ છે કે શેરો ક્યાં છે કે વધ્યાં જાનું
કર તો એવી જ સાક્ષી પૂરે છે કે ડોક્ટરો જેમ વધ્યાં તેમ શેરો પણ
વધ્યાં જ છે તો થયાં જિજિસ્યા તો તેને જ કહી શકાય કે જે શેરોને
ઝોર કરે ન્યાયાલયનો અહમ્મદ ત્યારે જ સર્જન કહેવાય કે અપરાધ સમાજમાં
અપરાધ-કલકે કે કાસો ઝોર થાય કુમાર બહાદુરે આપ જ અહમ્મદનું
જાનુકરણ કર્યું

એક વાર કુમાર બહાદુર રજમાં બેસી ક્યાંક જઈ રહેલો હતો એ જ
રસ્તેથી કોસલ-નરેશનો રથ પણ આવતી રહ્યો હતો એ રજમાં પોતે નરેશ
મસ્તિશક બેઠો હતો રસ્તો સાંકડો હતો બંને વાલુએ જામેશા વિચારણ પર્વ
તોને કાપતો-ચીરતો એ નાનકડો માત્ર જઈ રહ્યો હતો રસ્તે એકસો
સાંકડો હતો કે ફક્ત એક જ રથ પસાર થઈ શકતો હતો બંને રથ આ જ
રસ્તે અટકાઈ પડ્યાં બંનેને પોતપોતાની દિશામાં જાતજાત વધવું હતું
એકમે પ્રભ એ હતો કે બંનેમાંથી કોણુ જાતજાત વધે? મહુ જ નીર ધડી હતી-
આવા અવસરોમાં જો હોવાના બનેલા ક્ષત્રિયો આજ બની ગય તો ફક્ત
તલવાર જ એને આખરી ફેસલો લાવી શકે પણ બંને રથના સારથીઓ
કુશળ હતાં એમને તલવારનો ફેસલો મ દૂર નહોતો વાર્તાલાપ વાટાઘાટ
દ્વારા જે રસ્તો નીકળી આવે એના માટે તલવારને માફ કરવી એમાં એમને
અકારનું કિન્દશ ન થવાનો ભય હતો

હા તો કોસલના સારથીએ કુમારના સારથીને કહ્યું તમે તમારો
રથ પાછો વાળો કેમકે મારા રજમાં કોસલ-નરેશ મસ્તિશક બેઠેલા છે તે જ
વખતે કુમારના સારથીએ કહ્યું 'રથ તમારે પાછો વાળવો જોઈએ કારણ
કે મારા રજમાં કાશીનરેશ કુમાર બહાદુર ગિરાજેલા છે કુમારના સાર-
થીએ વિચાર્યું હીંક બંને જ નરેશ છે તો પછી આપ-સમર વડે એને

ફેસલો કન્વો જોઈએ જે વયમા મોટા હોય એમનો રથ પહેલા આગળ જમે એણે પૂછ્યું -

“તમારા સમ્રાટની ઉમર શું છે?”

કોશલના સારથીએ જવાબ વાળ્યો “ચાલીસ વર્ષ”

કાશીનો સારથી વિચારમા પડી ગયો કાગળ કે એતો નરેશ પણ આ જ ઉમરનો હતો એટલે વય એતો ફેમલો કન્વામા મદદરૂપ બની શકી નહીં પછી એણે રાન્ય-વિમ્તાગ્ના આધારે નિર્ણય લેવાનો વિચાર કર્યો. પણ ભાગ્યવશાત્ બનેતો રાન્યવિમ્તાર એક જેવો સમાન જ હતો. પછી સેના ધન, યગ, કુળ અને ગોત્ર એમ એક પછી એકની સરખામણી કરી જોવાઈ પણ બને સરખા જ-સમાન નીકળ્યા બનેમા સમાન બળ હતું પછી કુમારના સારથીએ પૂછ્યું “વારુ ત્યારે, એ બતાવો કે તમારા રાજની સજ્જનતા કેવી છે?” જવાબમા કોશલનરેશના સારથીએ પોતાના રાજની સજ્જનતાનું વર્ણન કરતા કહ્યું -

दलहं दलद्वस्स सिपति, मल्लिको मृदुना मृदुं ।

साधंपि साधुना जेति असाधुं पि असाधुना ॥ ૧ ॥

पेतादिसो अय राजा भग्न उच्चादि सारथि ।।

કોશલનો સારથી પોતાના સમ્રાટની સુજ્જનતા સજ્જનતા બનાવે છે “નરેશ મલ્લિક કઠોર માણસ માટે કઠોરતા અપનાવે છે, અને કોમળ વ્યક્તિઓ માટે મલ્લિક નરેશ હમેશા કોમળ મૃદુ રહ્યા છે” **वज्रादपि कठोराणि मृदुनि कुसुमादपि ।**” મારા સમ્રાટ કઠોર વ્યક્તિ માટે વજ્ર કરતા પણ કઠોર છે અને મૃદુ વ્યક્તિ માટે ફૂલની જેમ મૃદુ કોમળ બની જાય છે અમારા સમ્રાટે સાધુ સ્વભાવની વ્યક્તિઓને પોતાના સાધુ સ્વભાવે જીત્યા છે અને દુષ્ટોને એમણે દુષ્ટતા કરીને જીત્યા છે અર્થાત્ એમણે ભલાઈની સામે ભલાઈ વાપરી છે અને છે અને ખુરાઈને ખુરાઈથી દબાવી છે અમારા સમ્રાટ એટલા સજ્જન પ્રકૃતિ-સ્વભાવના છે કે એમના રાજમાં સર્વત્ર શાન્તિની શરણાઈઓ બજા-વાગી રહી છે માટે હે સારથી, તમે અમારા રથને આગળ જવા દો”

કુમારનો સારથી બોલ્યો “હા, તમે ઠીક કહો છો તમારા સમ્રાટની નીતિ સુદર છે પણ આટલાથી તમને રમતો નહીં મળી શકે, કાગળ કે તમે એક જ પક્ષનું જ્ઞાન મેળવ્યું છે” તો કોશલ નરેશના સારથીએ પૂછ્યું : “વારુ, તો હવે તમે તમારા નરેશની સજ્જનતા અંગે કંઈક બતાવો”

સારથીએ કહ્યું

અવકોષેમ જિને કોધં અસાધુ સાધુનામિમે ।

કિમે કદરિય વામેન સપ્થેનાલિક વાવિનમ્ ॥

પથાવિસો અથ રાઘા ઇમગા ઇમ્યાદિ સારથિ ।

કુમાર અશ્વઘ્વનો સારથિ પોતાના સપ્તઘ્વનો સ્વભાવનો પરિચય આપી રહ્યો છે. અમારા નરેશ ક્રોધને આક્રોધ વડે છોડે છે અને અસાધુ પર આક્રુતા વડે વિજય મેળવે છે. ક્રોધને ક્રોધ કહી છોડી શકતો જ નથી, અગ્નિને શુ અગ્નિ જ વડે સમાવી શાન્ત કરી શકાય ખરે? વેરથી વેર કહી શાન્ત થઈ શકતું નથી એનું સારુ તો કથા રૂપી નીર-પાણીની જરૂર રહે છે.

અસાધુ સ્વભાવને છોડવા શુ આપણે પણ અસાધુ બનવું જોઈએ? છુરાઈને છોડવા માટે શુ ભલાઈને પણ છુરાઈમાં રૂપાંતર થવું પડે? જો ભલાઈ ભલાઈ રૂપે જ છુરાઈની છોડી ન શકે તો પછી છુરાઈ પોતે જ શુ ખરાબ છે? પણ આખું જ જો બને તો દુનિયાના ખૂણે-ખૂણેથી ભલાઈ નાથી જશે-નાબૂદ થઈ જશે. કૂતરો માથુંસને કરડે તો શુ મનુષ્યે પણ કૂતરાને કરડવા જવું? માટે સાચું તો એ છે કે આપણે છુરાઈને પણ ભલાઈથી છોડવી જોઈએ.

હા તો કુમારની સારથિ કહી રહ્યો છે. ‘અમારા કુમાર નરેશની સંબંધનતાએ દુર્ગત વ્યક્તિઓની કુષ્ટતા ઉપર વિજય મેળવ્યો છે અને જે દીન અને સંકુચિત હિસના માનવીઓ છે એમને પોતાની દાનવૃત્તિ વડે છોડ્યા છે. અર્થાત્ એમની ઉદારતાએ દીનતાને છોડી લીધી છે અને એમના સ્ત્રને મિથ્યા-ભાષીઓને છોડ્યા છે. મારા કુમાર નરેશ અસત્યને સત્યથી પરાજિત કર્યો છે. અસત્યથી સંઘર્ષ કરવા માટે આપણે બધા અને ત્યારે જ અગર આપણે સ્ત્રને તદ્દ અસત્યનો આભય લઈએ તો પછી અસત્યનો જ વિજય થશે ને? અસત્યને જોતાં જ ને આપણે સત્યનું રક્ષક રેડી દઈએ તો નિશ્ચય સમજવું કે આપણને એના પર વિશ્વાસ નથી.

અસત્ય જીવનની દુર્ગંધ છે ત્યારે સત્ય જીવનની શુદ્ધિ છે. ક્રોધ જીવનની ગંધ છે તો કથા જીવનની ખુશી છે. તમારું જીવન પણ સુરા સિવ ગુલાબ બને અને જીવનના અણીદાર કાલિમા પડ્યા છતાં તમે હારમત્ત રહો એજ કામના છે.

દિનાંક

જેન ઉપાધ્ય

૨૧-૬-૫૮

કોટ મુબઈ

આજનું પ્રવચન માનવથી સબધ ધરાવે છે દેવોની વાર્તાઓ તમે સાલણી છે તમે એમને શ્રદ્ધાની સાથે જુઓ છો પરંતુ જે ભૂમિ ઉપર આજે તમે છો એના મૂલ્ય અગે તમે કદી વિચાર કર્યો છે ખરો ? એક વિચારકે કહ્યું છે કે 'ઈશ્વર પછી બીજું મ્નાન કાને અપાય ? ઈશ્વર પછીનું સ્થાન ન તો દેવોને મળી શકે તેમ ન બિચારા પશુઓને અને તો પછી નારકીઓની તો વાત જ શી કરવી, બીજું સ્થાન ન રાજા માટે છે, ન સમ્રાટ માટે, ન સૈનિક માટે તેમ ન સેનાપતિ માટે બીજું સ્થાન તો ફક્ત એક જ પ્રાપ્ત કરી શકે છે અને તે છે માનવ

જૈન ધર્મ આત્મવાદી છે એ કોઈ પણ વસ્તુનો તોલ કરવા એસે તો તે વસ્તુનો બાહ્ય સૌન્દર્ય, ચમક-દમકનો તોલ કરતો નથી, એના તોલમા વસ્તુનો ઉપયોગ જ વધુ મૂલ્યવાન કરે છે તો જૈન ધર્મની દષ્ટિએ દેવ ભૂમિ કરતા માનવભૂમિનું મૂલ્ય વધુ છે જો કે ભૌતિક વૈભવ અને શક્તિ-તમા માનવ કરતા દેવોનું મહત્વ સવિશેષ છે તેમ છતાં માનવ એના કરતાં પણ મહાન છે એની પાછળ એક રહસ્ય છે

તમે આરસ-પથ્થરની ફર્શ પર બેસા છો આ ચીકાશવાળી ફર્શ તમને પસંદ છે પણ ખેતરની માટી પસંદ નથી કારણ કે એથી તમારા કપડા ગદા થાય છે પણ હા, એ યાદ રાખવું જોઈએ કે ખેતરની માટીમા ધાન વવાય તો ચાર મહીનામા એક દાણાના હજાર દાણા ઉગેલા તમને મળશે પણ જો તમે તમારા આ આરસ-પથ્થરની ફર્શ ઉપર ધાન વાવશો તો કેટલા દાણા મળશે ? બસ, આ જ રહસ્ય માનવ ને દેવ-ભૂમિમા છે

દેવભૂમિ સુદર છે પણ પેદાશવાળી નથી ન્યારે માનવજીવનની

ભૂમિ માટી કાળી છે અને કળી માટી પેદાશવાળી હોય છે એમાં આત્મ સિદ્ધિના બી વાતરો તો તેવી પેદાશ થશે અને સારુ—નરસુ બી પણ તમે આ માટીમાં નાખી શકશો મનુષ્ય એ વિશુદ્ધિ ભણી આત્મજાણ વધે છે અને પરપરિણતિથી અતીને સ્વપરિણતિ તરફ આવે છે તો તે એટલો ઉપર ઊઠી શકે છે કે સ્વર્ગની ઉંચાઈ પણ એ પર કરી લે છે કારણ કે ધર્મની ઉત્કૃષ્ટ આરાધના માનવજીવનમાં જ સમાવિત છે નારકી વેદના—સાચરમાં હોયલા રહે છે એમને ધર્મતત્ત્વ સમજવાની કુરસદ જ ક્યાં છે ? તિર્થંજીમાં અધિકાર છે પણ જીવનની કઠિંક પરાધીનતા અને કમજોરીઓ એમને ઉદ્ધવ મહાવ્રતોને અપનાવવાથી શકે છે પણ પાપ—જીને પ્રતિક્ષણ ભોગવી રહ્યા છે આજપણમાં એમને માતાનું દ્વંધ મળતું નથી શૂન્ય અને તરસને લીધે તેઓ સ્વદુઃખી રહે છે

સક્રિત—સામન્યથી વધુ ભાર એમને ખેંચવો પડે છે અને સાથે સાથે માર પણ આવે પડે છે એમનાં કામજાન સંકેતો નાથી દેવામાં આવે છે આમ કષ્ટમય વાતાવરણમાં એ બિચારાઓને ધાર્મિક ક્રિયાઓનો ભોધ લગભગ સંભવ બનતો નથી દેવસંપત્તિ પુણ્યના ભોગમાં રાખે છે વિશ્વાસ અને વૈભવમાં દેવોને આધ્યાત્મિક જીવન તરફ ભોલાતાં કુરસદ જ છે ? એક મૂંઝ માનવ જ એવું પ્રાણી કે જે ધર્મ તત્ત્વોને સમજવાની અને જીવનમાં આચરવાની સમતા ધરાવે છે

આત્મની વાણીમાં કહ્યું તો નારકી અને દેવ અવધિયાનના ધારક હોવા છતાં ચોથા ગુણસ્થાનથી આત્મજાણ જઈ શકતા નથી તિર્થંજી એમનાથી આત્મજાણી શકે છે પણ પાંચમો ગુણસ્થાન વટીને આત્મજાણ જવાની ક્ષમતા તો એમનામાં પણ નથી એ તો મનુષ્ય તરીકે જ એટલું અક્રમભંગ છે કે ચોથા ગુણસ્થાન સુધી એની અગ્રાધ ગતિ છે અર્થાત્ જઈ શકે છે

સર્વોર્થસિદ્ધિનો અનુષ્ઠાન વિમાનવ સી દેવ તેનીસ સાચર ને વિશાળ આમુખ પામે છે મધુર સ્વરની સંગીત લહેરોનો દિવ્ય જ્ઞાનદ પણ એને ત્યાં ઉપસન્ન છે સાથે જ એનામાં એવી પણ સક્રિય છે કે પોતાના મનના પ્રયોગને મન પરમાણુઓ વડે સ્વચ્છ સુધી પહોંચાડી શકે છે અને સર્વજ્ઞ દ્વારા અપેક્ષા માનસિક જ્ઞાનને પણ એ સમજી શકે છે પરંતુ આ રાખવું ભોઈએ કે આટલી વિશિષ્ટ સક્રિય ધરાવતો દેવ તેનીસ સાચર સુધી યજ્ઞ ને દેવજ્ઞાન મેળવવા સારુ પ્રજ્વલ કરતો રહે તો શું એ એમાં (પ્રજ્વલમાં)

સકળ થઈ શકશે ખરો ? નહિ, કદાપિ નહીં આગમ વાણી એ માટે સ્પષ્ટ : શબ્દોમા ઈનકાર કરે છે પણ એક નાનો સામાન્ય માનવી જે પોતાના પુરુષાર્થને મોક્ષ તરફ દ્રિન્દ્રિત કરે તો એક અતર્મુદ્ધતમા કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે

હવે તમે મનુષ્યજીવનનું મૂલ્ય આકી શક્યા હશે પોતાની ગિથિતિ જોઈ તમે પોતાને હીણો સમજતા હશે પણ આગમવાણી કહે છે કે અર્ચ્યાયિ સુપામાઓમા પળતા દેવો પણ સદા ત્રણ વસ્તુઓની કામના કરે છે -

“તઓ ઠાળાઈ દેવા પેહેજા

માણુસ ભવં આરિય સેત્તં સુકુલ જમ્મં ॥

સ્થાનાંગ સૂત્ર ઠા ૩

અર્ચના દિવ્ય વૈભવમા વસતા દેવનું હૃદય જે વસ્તુઓ માટે અતુર હોય છે તે છે મનુષ્યજીવન, આર્યક્ષેત્ર અને શ્રેષ્ઠ સદાચારી માતાની કૃષ્ણે જન્મ પણ એ દેવી મજાનો વાત છે કે દેવ તો માનવ બનવા ઇચ્છે છે ત્યારે માનવ ? એ તો દેવ બનવા સારું યત્નો કરી રહ્યો છે ત્યારે માનવ ? એના તપ અને સયમનું લક્ષ્ય દેવોના પ્રાપ્ત કરવામા છે તમે દેવી અને દેવોને પ્રસન્ન કરવા માટે ઉપાસના કરતા હો છો

અજ્ઞાનના આવરણમા જીવતા કેટલાક મનુષ્યો તો દેવોને પ્રસન્ન કરવા માટે જીવતા પ્રાણીઓની બધી ચડાવે છે, પણ પ્રશ્ન એ થાય છે કે દેવોની પાછળ થતી આ ઉપાસનાનું ખરેખર શું છે ? શું મનુષ્ય આઠ કર્મોથી આવૃત્ત છે અને દેવ છ અથવા ચાર કર્મોથી ? આગમે સાક્ષી દે છે કે દેવ પણ આઠ કર્મોની જાળમા એટલી જ મક્કમતાથી જકડાયેલો છે જેટલો કે મનુષ્ય અને ખીજા આત્માઓ આત્મવિકાસના ક્ષેત્રમા પણ દેવ મનુષ્ય કરતાં કેટલો પછાત રહ્યો છે ! સાગરોપમાની સાધના હોવા છતાં એ ચોથા ગુણસ્થાનની ભૂમિકાથી એક ઇચ્છિ પણ આગળ વધી શકતો નથી હમણાં જ તમે એ સાલળી ચૂક્યા છો

પણ હા, કેટલાક ભાઈ ઓ એમ કહે છે કે પુણ્યના ક્ષેત્રોમા તો દેવ સૃષ્ટિએ મનુષ્યને પાછળ જ રાખી દીધો છે ને ! હા, આ તર્ક કઈક હદ સુધી તો ઠીક પણ છે, પુણ્યનો પ્રભાવશાળી પ્રકાશ દેવને મળે છે એના દિવ્ય રત્નોના વિમાન અને એના સુકુટના એક મણિનું મૂલ્ય એટલું છે કે માનવલોકની સમગ્ર સપત્તિ મેળવીને પણ એક મણિનું મૂલ્ય ચૂકવી શકાય ન

નહી પોવાના હ ખડુ વિશાળ સામાન્ય અને ચોંટ રનો આપીને ખડુ
અકર્તા હવતુ એક મણિ પણ ખરીદી શક્યામાં અસમર્થ છે

આ તક પરથી તમે એ માની લો છો કે પુણ્યનો પ્રભાવ દેવ
સૂચિમાં વિદ્યમાન છે પણ ના તમે કંઈક ઘાપ ખાવ છો તમારો
આ તક કંઈક અધૂરો છે પુણ્યનો પૂર્ણ પ્રભાવ દેવ નથી ખડુ એ તો
દેવાધિદેવ તીર્થંકરમાં છે અને એમતુ જ એ અતિશય પૂર્ણ અર્થે છે
કે દેવો અને દેવરાજ હિં પણ એમની વાણી સાંભળવા સ્વતંત્રી મુલ્યો-
કર્તા માત્રા આવે છે

દેવાની સમ્મામાં સિદ્ધી જેમ મળના કરનાર હિં તીર્થંકરની સામે
જેવી રીતે બેસે છે એ તમે જાણો છો કે એક હરણી કરતાં પણ વધુ નમ
બની એક આસન ઉપર એ વીતરાગની સામે બેસે છે આ છે તીર્થંકર
દેવનો પ્રભાવ પુણ્યપ્રભાવ એ એક પ્રસ છે કે દેવસંહિતે મૂકાવી દેવાની
શક્તિ તો તીર્થંકરની આત્મ-શક્તિના ચરમ વિદ્યાસર્માં છે એમના અનંત
ગ્ધન અને અનંત દશનામાં જ એ શક્તિ છે કે દેવેન્દ્ર પણ એમના ચર-
ણમાં નથી પડે છે તો પછી આને પુણ્યનો પ્રભાવ શે કહી શકાય ?

આનો જવાબ એ હોઈ શકે કે દેવ શક્તિના આધારે મુક્તિ મારણ
તીર્થંકર દેવની અનંત આત્મ-શક્તિ તો છે જ પરંતુ સાથે જ એમતુ
પ્રભાવ પુણ્ય બળ પણ છે કારણ કે આત્મ-શક્તિનો ચરમ વિકાસ તો એક
સામાન્ય જીવલેખીમાં પણ વેદસે જ છે છતાં ય એ જરૂરી નથી કે દરેક
જેવણી પાસે દેવો આવે જ જ્યારે તીર્થંકર દેવ પાસે તો દેવરાજને આવડું
જ પાડે. આ એમના પુણ્યનો જ અતિશય છે અને પુણ્ય મૂલિતુ સર્વો-
ચ્ચ પદ તો તીર્થંકરપણુ જ છે બારે એ નિમિત્ત છે કે પુણ્યનો પ્રભાવ
પ્રકાશ મનુષ્ય જાતને જ પ્રાપ્ત છે દેવ જાતને નહી

આખ્યાયિકા શ્રેયમાં તો ગાનર બધા કરતાં આચળ છે જ તીર્થં
કરો અને અવનારોના હિંનિદાસ એ જાનવે છે કે જોટલા પણ તીર્થંકર,
પશુચર અને અવનારો અથા છે તે બધા મનુષ્યસંહિમાં / પેદા થના
છે કે એ દેવો પૈકી એક પણ દેવ તીર્થંકર જ્યો નથી. વનમાન અત્યર્થિણી
કાળમાં હસ બહેમ અથા છે સેકડો અવસરપિણી અને ઉત્સરપિણીની વચ્ચે
અધારણુ ગાન ન ચનાર બાંધાયા જ્યારે બને છે તો મેલી કાંઈ / અને

કદાચિત યતો આશ્ચર્યપ્રદ બીનાઓને જૈન પરિભાષામાં અછેરા કહેવાય છે. આ વર્તમાન કાળચક્રમાં આવી દસ બીનાઓ બનવા પામી છે

જેમકે સામાન્ય રીતે સ્ત્રીઓ તીર્થંદર થઈ શકતી નથી પરંતુ મહિલાનાથ નારીના જ રૂપે તીર્થંદર બન્યા પણ આવી બીનાઓ કેટલીયે ઉત્સર્પિણી પછી કદાચ સંભવિત બની છે પરંતુ શુ અનંત-અનંત ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણીઓની વચ્ચે એક પણ એવી બીના બની છે કે કોઈ પણ દેવ અથવા નાગકો તીર્થંદર બન્યો હોય ? જવાબ હશે-નહી સર્વજ્ઞના અનંત જ્ઞાનમાં એક પણ એવું દૃષ્ટાંત નથી માટે એ નિશ્ચિત છે કે તીર્થંદરની સર્વોચ્ચ ભૂમિકા મનુષ્ય જ પ્રાપ્ત કરી શકે છે એક રિચારકે કહ્યું પણ છે કે ઈશ્વર એટલા માટે જ મહાન છે કે મનુષ્ય સમુદાયની ઊપાસના કરે છે અને મનુષ્ય એટલો મહાન છે કે એ ઈશ્વર બનવાને શક્તિમાન છે.

આ બધું બતાવવાનો અર્થ એ છે કે મનુષ્ય પોતાનું મૂલ્ય સમજી શકે. આગમમાં માનવજીવનની દૃષ્ટપ્રાપ્તિ અગે કથાનક આવે છે એક વખતે મહામુનિ ગૌતમ તારક મહાપુરુષ ભગવાન મહાવીર સમીપે પ્રશ્ન કરે છે : “ભગવન્, આ આત્મા અનંત ગુણોથી સસારસાગરમાં પરિભ્રમણ કરી રહ્યો છે અનંત અનંતવાર એ જન્મ્યો અને મર્યો પણ ખરો પણ ભગવન્, આ આત્માએ સૌથી ઓછા ભવ કઈ યોનિમાં કર્યા હશે ?”

આના જવાબમાં ભગવાન મહાવીરે જે કહ્યું તે અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે.

તેમણે કહ્યું “ગૌતમ, આ આત્માએ સૌથી અદ્ય ભવ મનુષ્ય જીવનના કર્યા છે કારણ કે મનુષ્ય બધા કરતા પ્રમાણમાં અદ્ય છે એ પણ નિશ્ચિત છે કે જે વસ્તુ કીમતી હોય છે તે જગતમાં અદ્ય પરિમાણમાં જ ઉપલબ્ધ બને છે પ્રજાપતિ સૂત્રમાં બતાવ્યું છે કે અપેક્ષાકૃત અદ્યપણની ગર્ભથી પેદા થતા મનુષ્ય છે કારણ કે સમસ્ત લોક ત્રણસો તેતાળીસ રાજા ધનાઢાર છે એમાં ફક્ત પિપ્પલાળીસ લાખ યોજનમાં વિસ્તૃત અઢી દ્વીપમાં જ મનુષ્યભૂમિ છે એમાં દસ લાખ યોજનના વિસ્તારમાં એ વિરાટ સાગરો લહેરાઈ રહ્યા છે, બધા મનુષ્ય-વસતિ માટે કોઈ સ્થાન નથી ફક્ત પાત્રીસ લાખ યોજન-ભૂમિમાં મનુષ્યો વસે છે એમાં પણ હજારો લાખો યોજનમાં વિશાળકાય પર્વતો, નદીઓ-નાળાઓ છે તેમ હજારો માઈલ લાંબા ધોર જગતો છે આ બધા વચ્ચે મનુષ્ય વસે છે કેટલા અદ્ય અને સીમિત પરિમાણમાં ! આ આત્માને એકેન્દ્રિય, બે-ઇન્દ્રિય તે-ઇન્દ્રિય, ચતુરેન્દ્રિય,

અસહી પચેન્દ્રિય અને સહી પચેન્દ્રિયના કેટલાય ભવો પચાર કર્યા પછી
માનવજીવન મળે છે

॥

આમમ કહે છે માનવ દુર્લભ છે પણ આપણે અનુભવ કહે છે
માનવથી સરતુ બીજુ કંઈ નથી. એક માણસની જરૂરિયાત ઊભી થતાં એક
હજાર હજાર થઈ જાય છે એક યોદ્ધાના જસો આઠમીઓની જરૂર હતી
એને સારુ એ હજાર વ્યક્તિઓની અરજીઓ આવી હતી એક દિવસ માટે
જો તમારે સાધકિય જોઈતી હશે તો ચાર રૂપિયા આપવા પડે છે પણ જો
અનુભવ જોઈએ તો ચાર આનામાં પૂરા દિવસનો મજૂર તમને મળી જશે.
એટલે એનો અર્થ એ થયો કે એક આઠમીની અપેક્ષાએ સાધકિયની કીમત
વધુ છે

જાપના કરો એક આઠમી પચાસ રૂપિયા કમાય છે તો વરસભરની
એની કુલ કમાણી થશે રૂપિયા પચોત્તી અને જો એ આજ કામે
જો વરસ સુધી અવિરામ મમ કરતો રહે તો એ સદા હજાર રૂપિયા કમાઈ
શકશે. આ એના સમગ્ર જીવનનો નિર્ણય છે આમ એક આઠમીના જીવનની
કિંમત રૂપિયા સાઠ હજાર થશે. જ્યારે બીજા બાલુ એક હીરાની કિંમત એક
લાખ સુધીની પણ થઈ શકે છે તમે જ કહે વિચાર કરો કે માનવજીવ
નની કિંમત અર્થ કે એક જડ હીરાની? પરંતુ આ પ્રશ્નના બીજા પાસાને
પણ ચકાસો. માની શો કે હીરાની કિંમત એક લાખ રૂપિયા છે તે કદાચિત્
જે લાખ રૂપિયાનો પણ હોઈ શકે પણ આવા ક નરો હીરા ખરીદનાર
પણ માનવ જ છે અને એની કિંમત ચુકવનાર પણ માનવ જ છે એટલે
તમારે એ બૂધવુ ન જોઈએ કે હીરા કરતાં હીરાનો પારખનાર મોટો હોય
છે અને જો માનવમાં માનવતાની સૂઝ-સુઝ આવી જાય તો એ હીરાની
અમાદને પણ ફિક્કી કરી શકે તેમ છે. કીંક ત્યારે થાયો આપણે માનવતા
અંગે પણ પણ કંઈક વિચાર કરી લઈએ

માનવતા

માનવ અને માનવતા વચ્ચે તે શો જ ફેર છે કે જોડણી મારી અને
મારીના પાશમાં. માટી ભાંડાં સુધી પાશાનું રૂપ લેતી નથી ત્યાં સુધી એ
સોપાપચાત્રી પણ જનતી નથી. તમારે અથા પોવી છે તો માટીમાં નહીં પી શો.
પરંતુ માટી જ્યારે પાશાનું રૂપ લે છે ત્યારે જ તમે એનો ઉપયોગ કરી
શો. હો. માનવશરીર પણ એક માટી જ છે પરંતુ માનવતા રૂપે જો એ

માટી ઢળાય છે તો એ દેવો માટે પણ પ્રિય બની જાય છે આગમમા કહ્યું છે કે —

“દેવાવિ તં નમંસંતિ”

દેવો પણ માનવને નમસ્કાર કરે છે પણ શું દેવ અસ્થિ અને ચામડી સારુ નમે છે ? શારીરિક સુદરતા તો માનવીની અપેક્ષા એમની કંને સહસ્ર ગણી વધુ છે સપત્તિમા પણ માનવ એમના કરતા ઘણો પાછળ છે, પરંતુ માનવમા સમાયેલી માનવતા જ દેવોને નમવા માટે વિવશ કરી મૂકે છે

સાકરમાંથી જો મીઠાશનું તત્ત્વ કાઢી લેવામા આવે અને મીઠામાથી ક્ષારત્વ (ખારાપણું) સમાપ્ત થઈ જાય તો એમા બાકી શું રહેશે ? માટીના ભાવે પણ કોઈ એને ખરીદશે નહીં એટલે માનવમા જ્યારે માનવતા અસ્ત પામે છે ત્યારે એ જીવનની પણ કોઈ કિંમત નથી બાદશાહ ઔરંગઝેબ કહેતો હતો

એમ તો હજારો-લાખોની સખ્યામા માણસો ફરતા જોવામા આવે છે, શકલ સૂરત (મોં) કહે છે અમે આદમીઓ છીએ પણ ઈન્સાનિયતને ખોળશો તો તેવા ઈન્સાન (મનુષ્ય) મળશે ? કે સલવ છે હજારમા એક પણ ન મળે. હા, તો માનવ ઘણા છે પણ માનવતાનો અભાવ છે.

આજના વિશ્વ-વિદ્યાલયોમા દર વર્ષે હજારો યુવકો પરીક્ષા પસાર કરે છે. પ્રતિવર્ષ વકીલ, એરિસ્ટર-સોલીસીટર, ડોક્ટર, ઈન્જિનિયરની ડિગ્રીઓ અપાય છે પણ માનવતાની પરીક્ષામા પાસ થનાર કેટલા વિદ્યાર્થીઓ મળશે ? અને માનવતાની પરીક્ષા લેનાર કેટલી યુનિવર્સિટીઓ છે ? વકીલ, એરિસ્ટર માટે યુનિવર્સિટીઓ મળશે પણ માનવતાની યુનિવર્સિટી ક્યા છે ? પરંતુ યાદ રાખજો માનવતા વિના બધી ઉપાધિઓ (ડિગ્રીઓ) ફિક્કી જ રહેવાની છે.

એક બહેન દાળ બનાવતા બધા મસાલા નાખે છે પણ મીઠું નાખવું ભૂલી જાય છે તો દાળનો સ્વાદ નહીં આવી શકે તેવી જ રીતે દૂધ કેશર નાખ્યું, બદામ પીસ્તા નાખ્યા પણ સાકરના અભાવે એ દૂધ પણ ક્રિકકું જ રહેવાતું તેમ શરબતમા બધી સામગ્રીઓ નખાઈ છે પણ એમા થોડો ખરફ નખાય કે એતો સ્વાદ વધુ સરસ બની જાય છે

હા, તો મીઠા વિના જેમ શાક-દાળ ફિક્કા નીરસ લાગે છે, સાકર વિના દૂધ જેમ ગ્વાદિષ્ટ લાગતું નથી અને ખરફ વિના જેમ શરબત તરી આવતું નથી તેમ માનવતા વગર માનવી પણ સદગુણોથી શૂન્ય હશે એને

જીવનનો જ્ઞાનદ નદી મળે સક્ષાદિપતિ થયા છતાં પણ નો એનામાં માનવતાની મધુરતા નથી તે તે નીરસ જ દેશે. બધું પામવા છતાં એને ખાલી ખાલી જ લાગશે—અનુભવ કરશે.

ત્રિ ખાસગની તળેટીમાં મદપિ સાતકિનો આશ્રમ હતો. ધોધાક વિદ્યાર્થીઓ એમના આશ્રમમાં અભ્યાસ કરતા હતા. એમને પ્રકૃતિની ખૂબી દયામાં ફેળવણી મળતી હતી તેમ જ્ઞાનનો ખુશ્બો પ્રકાશ મળતો હતો. પ્રાચીન યુગમાં અજ્ઞાની કોનેને સમી ફેળવણીપ્રણાલી નહોતી. ત્યાં રહેલો વિદ્યાર્થી આચાર્યની સિક્ષા—દીક્ષાની સાથે—સાથે આત્માના સ્વપ્રયોગને પણ અપનાવવાના પ્રયત્નો કરતો હતો એના અસ્તિત્વમાં ભૌતિક દુઃખાગ્રેયે કરતાં આત્માના સૌન્દર્ય બહુ વધુ મદત્વ રાખતા હતા.

તે જાપિના આશ્રમમાં થોડીક જમીન હતી અને થોડીક ગાયો પણ હતી. વિદ્યાર્થીઓ ગાયોનું દૂધ પીતા અને જમીનની એક કરતા આમ જાપિ પાસે એમના શ્રમ અને સ્વાવશ્નનના પાઠ લખતા. ગ્રામીણ સમર્થ એમનું સિક્ષણ આપતો.

એક વખત બનારસનો રાજા વિક્રમ દેવ રાણી અને સેવકો સાથે એ બાલુથી પસાર થયો. આશ્રમથી થોડેક જ દૂર વહેતી નદીના તટે રથ થોભે. થોડો સમય વન-વિહાર કર્યો પછી બધા જમવા સારુ ખેડા તે જ વખતે આશ્રમના વિદ્યાર્થીઓ ત્યાંથી પસાર થયા એક વાડીક મીઠાઈ ભરીને રાજાએ જાપિ પુત્રને આપવા દાથ લ આપ્યો પણ એણે એ કહીને કે આપને જે કંઈ આપું હોય તે અમારા આચાર્યને આપજો, એનો ઈન્કાર કર્યો. આમ સેવુ એ અમારા નિયમ વિરૂદ્ધ છે રાજા વિદ્યાર્થીના આ નિર્દોષપણાથી ખુબ પ્રભાવિત થયો.

સંખ્યા ટાણે જ્યારે રાણી અને રાજા જલ-વિહાર બાદ રાજધાની તરફ પાછાં વળ્યાં ત્યારે રાણીનો હાર ત્યાં જ રહી ગયો. થોડીક વારે આશ્રમના વિદ્યાર્થીઓ એ બાલુ આવ્યા. સંખ્યાનાં સોનેરી કિરણોમાં અમકતી કંઈક પીળી પીળાં ચીજ એમની નજરે પડી. વિદ્યાર્થીઓએ હાર લઈ લીધી અને આશ્રમમાં પાછાં ફર્યા. આચાર્યશ્રીને કશું જુરુદેવ, નદીતટેથી આ વસ્તુ મળી છે ક્યાં રાખીએ એને? જાપિએ ધીમા પણ સાંત સ્વરમાં જવાબ વાળ્યો. જ્યાં ગાય ભેળી છે ત્યાં એના ખીસે ટાંગી દો નેનો હશે તે એ લઈ જશે.

આ બાબુ વિક્રમદેવનો રથ જ્યારે નગરની સીમમા પ્રવેશ કરી રહ્યો હતો ત્યારે જ રાણીને પોતાનો હાર યાદ આવ્યો. હાર ન મળતા એ ખૂબ ગભરાઈ. ગભરાટમા જ એણે રાગને કહ્યું ‘હાર ધણુ કરીને નદીતટે રહી ગયો છે’ રાગને રથને પાછો વાળ્યો. નદીએ પહોંચ્યા ને જોયું તો હાર ચૂમ હતો. હાર ન મળતા એમની ચિતા વધી પડી. શોધતા-શોધતા રાગ આશ્રમે પહોંચ્યો. ઋષિએ કહ્યું. “સખ્યાટાણે વિદ્યાર્થીઓને ક્રાઈડ ચીજ મળી તો છે એ જુઓ ગાયના ખીને ટાગી છે તમારી હોય તો જોઈલો.”

રાગને જોયું તો હાર લટકી રહ્યો હતો. હાગને પામી એનું મન પ્રકુલ બન્યું. તે જ વખતે એના વિચાર-મણકા બદલાયા. હું ભર્યો-ભર્યો છું છતાં ખાલી છું અને આ ખાલી છે છતાં ભર્યો-ભર્યો છે મારા એક નોકર કરતાં પણ. એના ખર્ચે આ આશ્રમ ચાલી રહ્યો છે, છતાં બંધા કેટલા પ્રસન્ન છે, જ્યારે મારી પાસે વિશાળ રાજ્ય હોવા છતાં પણ પ્રસન્નતા અને શાંતિ મારા નખીએ નથી. કારણ કે હું ભૂખ્યો છું, આ ભોંકા તૃપ્ત છે.

તો જેણે માનવતાનું અમૃત-પાન કર્યું છે તે સાધનોના અભાવમા પણ એક જાતની તૃપ્તિ અનુભવે છે. હમણાં જ તમારી સમક્ષ માનવતાનું એક નાનું ચિત્ર રજૂ કર્યું છે જેણે માનવતાના ભવ્ય દર્શન કર્યા છે તેણે જીવનનો ભવ્ય-નિધિ પણ મેળવી લીધો જ છે.

મધ્યભારતમા સાકરેટરીનું પતીર બનાવે છે પણ જ્યારે એના નાના-નાના કકડા કરી એમા સાકર મેળવાય છે ત્યારે એને પતીર કહેવાય છે તેમ માનવમા પણ જ્યારે સદ્ગુણોની સાકર ભળે છે ત્યારે મનુષ્યત્વ આવે છે અને માનવતા આવવાની સાથે જ માનવ ચમકે છે.

એક પાકીટ છે એની કિંમત એક રૂપિયો છે પણ એમા જો દસ હજારની નોટ ભરી દેવાય તો એની કિંમત દસ હજારની થઈ જશે એમ આ માનવ તો ખાલી પાકીટ સમાન છે. પરંતુ એમા દયા, પ્રેમ, ડરુણના સદ્ગુણ જીતરી આવે તો અને ત્યારે એની કિંમત સહસ્રગણી વધી શકે છે. પાશ્ચાત્ય વિચારક બોર્ન કહે છે કે “મારી નજરમા માનવતા મોટી છે અને માનવ તો એની સામે ઘણો નાનો લાગે છે.”

આજે માનવતાવાદની જ આવશ્યકતા છે જે માનવમા માનવતાની પ્રતિષ્ઠા મૂકી શકે એમ તો આજે પિશ્વમા સામ્યવાદ, સમાજવાદ, પૂજવાદ, સામ્રાજ્યવાદ, ગાંધીવાદ એવા અનેક વાદો પ્રચલિત છે, પણ જોવાનું એ છે કે આ

વાદ્યોએ માનવતાના વિકાસમાં ફેરફાર કર્યો આપ્યો છે આને તો એવા માનવતા-વાદી જરૂર છે કે જે માનવને માનવતા સમીપ દેરી સર્જી શકે.

સૌ કાર્ષ માનવરૂપે જ જ મે છે એ પૈદી થોડાક તો નર-રૂપ બને છે થોડાક નર-પિશાચ બને છે તો થોડાક નર-પશુ પણ. આનો અર્થ એ થયો કે દરેકે તો સૌ માનવ છે પણ વિશ્વના કોશરો માનવીઓ. પ્રત્યે જેનું મન વ્યસન બને પ્રેમ વહેવડાવે છે એનો વિશ્વ-પ્રેમ જ એને વિશ્વ-માનવ બનાવી દે છે પરંતુ જ્યારે મનુષ્ય પોતાની શક્તિઓને સ્વાર્થ ભરી વાળે છે છુદ્ધિ અને શક્તિનો ઉપયોગ જાણી શોધવા કરવામાં કરે છે ત્યારે એ માનવતાવિહીન માનવ બની જાય છે.

માનવમાં જ્યારે શક્તિસી-વૃદ્ધિ જાય છે ત્યારે એ નર-પિશાચ બની જાય છે માનવ-આકૃતિમાં ફરતા આવા જીવ તો તમને દર્શાવે મળશે એમનામાં પશુતા બોલી રહી હોય છે તેમનાં કાર્યોની પાછળ વિવેક-શક્તિનો અભાવ છે તેઓ નર-પશુ છે પછી કહેને તેઓ માનવ-દેહધારી કેમ ન હોય એમની અવિચારી કાર્યશીલતા પશુતાને જાય છે જ્યાંમાં એટલા માટે જ આવા લોકો માટે સંધેર ને મળક-ખૂટ જેવા સંસ્થાનો પ્રયોગ થાય છે.

કાર્ષ મનુષ્યને પણ કહેવાયો તો એ બીજાની મનુષ્ય માટે જ્યારે પશુત્વનો પ્રયોગ થાય છે ત્યારે એમાં એને સરમાવનારી વાત બને છે પરંતુ આમાં મનુષ્ય માટે જ નહીં અપિતુ પણ માટે પણ સરમાવનારી વાત બને છે એક વિચારક કહે છે માનવમાં જ્યારે નૈતિકતાની અભાવ જાય છે એનું મન જો સ્વાર્થરક્ષિત છે બીજાના દુઃખદર્શનિહાણ એના મનમાં જ્યારે એ જ અનુભૂતિ થાય છે તો એ મનુષ્યને કે દેવ કહી શકીશ. પરંતુ સત્તા અને સ્વાર્થજૂએ જેણે માનવતાની હત્યા કરી છે બીજાને કચરી પડી જેનું મોં મલકાય છે બીજાને દુઃખદર્શી હાથપટાતા ભેજ જેના હૃદયમાં આનંદ અનુભવાય છે એવા માનવને કે પશુ પણ કહી શકીશ નહીં કારણ કે એમાં પશુ-જયતનું અપમાન છે.

માની સર્ષએ કે પશુ અસભ્ય-જયતમાં પડે છે એને વિદ્યાન-અધોત મળી નથી એટલા માટે જ આપણે પશુઓને અસભ્ય કહીએ છીએ અને સિદ્ધને અસભ્યતામ. પણ અસભ્ય સિદ્ધમાં પણ એટલો તો વિવેક છે કે એ તે પોતાના સમ્પત્તિ પશુનો સિદ્ધાર કરતો નથી. પણ સભ્યતા અને સરકારોનો ઉચ્ચ સ્તરે જાયોય કરનાર માનવ પોતાના જ સમ્પત્તિ માન-

વનો એ રીતે શિકાર કરે છે કે પિશાચ પણ એથી શરમાઈ જાય આ છે માનવની સમ્યક્તાનો નમૂનો

એક વખતની વાત છે થોડા-એક અંગ્રેજ લોકો અન્યથા-ધર જોવા ગયા ત્યાં સિંહ અને વાઘ-વરૂની ગર્જના સાંભળી તેઓ ખોલ્યા ‘શતાબ્દોથી વીતી ગઈ પણ આ હેવાન તે હેવાન જ રહ્યા’ અન્યથા-ધર જોઈ તેઓ બહાર નીકળ્યા અને ખિરસામા હાથ નાખ્યા કે ચમક્યા એમનું ખિન્ન કપાઈ ચૂક્યું હતું ખજર પડી કે કોઈ ભલા આદમીએ એમના ખિન્ન પર હાથ માર્યો હતો પાંચસો રૂપિયાનું પાકીટ ગૂમ થયું હતું. તે જ અંગ્રેજો કહેવા લાગ્યા ‘આ બિચારા પશુઓએ તો ખિરસા કાપવાની કળા તો શીખી નથી’

હા, તો જ્યાં સુધી મનુષ્યમા માનવતા છે ત્યાં સુધી એ દેવ છે પરંતુ માનવતાની મર્યાદા ઓળંગી જ્યારે એ પતન તરફ વળે છે ત્યારે એ પશુ કરતા પણ વધુ અધ પતન કરી ચૂકે છે દુરાચારી માનવને પશુ કહેવો એ પશુનું અપમાન કરવા સમાન છે, કારણ પશુ-જગતે આજ સુધી પોતાની મર્યાદાનો ત્યાગ કર્યો નથી જો કે પશુઓ પાસે નથી મઠ કે નથી મંજીર કે નથી મંદિર ન એમની કેળવણી સારું શાળાઓ અને કોલેજો છે તેમ છતાં પણ એમની વ્યવસ્થા સુદર છે અને તેમણે એમની વાસના-પૂર્તિમા પણ સમયની મર્યાદા છે જ્યારે શાળાઓ અને કોલેજોમાં વર્ષો સુધી ભણેલો આદમી પણ આજ સુધી સમય-મર્યાદાને પિછાની શક્યો નથી.

હા, તો તમે માનવતાને પારખો માનવશરીર કેટલું સૌમ્ય છે, એના પર હિંસાનું એક પણ ચિહ્ન નથી, તેની પાસે મિહ સમા નખ નથી તેમ નથી એની પાસે કૂતરા જેવી ફાડી ખાનાર તીક્ષ્ણ દાંત ગાય જો કે સીધું અને સરળ પશુ છે છતાં એની પાસે હિંસાના સાધન તરીકે તીક્ષ્ણ શીંગડા છે સિંહની પાસે તીક્ષ્ણ નખ છે, કે જેના વડે એ શિકાર કરે છે કૂતરા પાસે ફાડી ખાનાર દાંત છે પણ માનવ-દેહ કેટલો રમ્ય છે એ અહિંસાનું પ્રતિક છે પરંતુ એ જ સૌમ્ય માનવીએ એટલે જોખ સમા લેય કર સહારક શસ્ત્રોનું આજે નિર્માણ કર્યું છે.

સાપ લેય કર ગ્રાણી છે એની દાઢમા લેય કર વિપ છે અને એ મનુષ્યના ગ્રાણુ પણ લઈ લે છે પરંતુ વિચારવાનું એ છે કે સાપ દ્વારા દશ દીધેલી વ્યક્તિ વધારે મરી છે કે સ્વયં માનવ દ્વારા વધુ કપાઈ છે ?

ધર્તિદાસ સાથી પૂરે છે કે માનવીએ જોઈશો મનુષ્યોનો સહાર ક્યો છે તેટલો સહાર પશુઓએ પણ ક્યો નથી સામે જ માનવતાવિહીન માનવ સાપ કરતાં પણ વધુ ભયકર છે અને સિદ્ધ કરતાં પણ વધુ દૂર

માનવમાં જો માનવતા હોત તો ભગવાન મદદવીરના કાનેમાં ખીણી શકાતે દોકાત ? ચમને શા માટે વનવનગમાં ભટકવું પડત ? ઇશુને કોણ પર અગવનગ માણસ જ હતો અને સોફેરીસને વિનવો ખાસો ખાતર પણ નહીં પણ માનવ જ હતો એમનો આકાર તો એ જતાવતો હતો કે એ મનુષ્ય છે પણ એમની પ્રકૃતિ-સ્વભાવને પૂછો એ શુ જવાબ આપશે ? એમની પ્રકૃતિ માનવ-મારીથી નહીં પરંતુ દાનવ-મારીથી ખર્ષી હતી. મારીને મનુષ્યનો આકાર મળી જવામાં કશી વિશેષતા નથી એમ તો રાવણ પણ મનુષ્ય હતો અને રામ પણ મનુષ્ય જ હતા છતાં બંને વચ્ચે કેટલો ફેર હતો ? એક શરીરની આકૃતિ માત્રથી મનુષ્ય હતો તે બીજો જીવન સુખધ દ્વારા માનવ કહેવાયો. એકના માનવ-ગોણ (વચ્ચ)માં દાનવતાનું રૂપ દેહમેધું હતું તે બીજાના વિચિત્ર જીવનમાં માનવતાનો પ્રકાશ અમરમાં રહ્યો હતો.

માનવતાની શોધમા

માનવમાં જ્યારે માનવતાનો પ્રકાશ જોવાઈ જાય છે ત્યારે ત્યાં અધકાર જ જાણી રહી જાય છે અને ત્યાં અધકાર છે ત્યાં અધ્યાત્મ છે આપણે ત્યાં સાધુઓની કમી નથી તેમ નથી શુરુઓની નથી નેતાઓની કે આચાર્યોની. તેમ છતાં સમ્રાટ પેશીવાદ, ભતિચંદનાં સૂત ભારતમાં જવાયેલાં પડ્યાં છે આ જ જીવતાભગવાન દાનવોએ ભરખ્યા દાંધે ભાઈ મરાવ્યો છે અને એ રૂઝીઓ વચ્ચે ખાડો ખોલ્યો છે ભતિચંદ આપણામાં લગ્નઈ જમી છે પગલાંના નામે પણ લડી ચૂક્યા છીએ. પ્રાંતવાદને લઈને મદારાખૂ અને મુસ્લિમો બોલીની કોળી રમી છે

અમે હિંદુ છીએ મુસલમાન છીએ જૈન છીએ શીખ છીએ ખ્રિસ્તી છીએ પણ શુ મનુષ્ય નથી ? બીજા બાબુ અમે મદારાખૂ છીએ, મુજરાતી છીએ દક્ષિણી છીએ ઉત્તર ભારતીય છીએ પગલો છીએ સિંધી છીએ, પણ શુ ભારતીય નથી ? આપણી વિચારવાની રીત જ ખોટી (વિપરીત) છે આપણે કઠાઓમાં વહેવાઈ ગયા છીએ. અને એ રીતે વિચારવાને ટેવાઈ ગયા છીએ. આખડ માનવતા આપણા મગજમાં પેસી જ નથી

કોઈએ જે હિન્દુના ઘેર જન્મ લીધો છે તો એના શિરે હિન્દુત્વ સવાર થઈ જશે ચોટલી અને જનોઈ રાખવી જરૂરી બનશે કોઈ પણ બાળક પોતાની માતાના પેટમાં આવે છે ત્યારે હિન્દુ અથવા મુસલમાન દર્શાવતું કોઈ નિશાન લઈને આવતું નથી આજ સુધી મનુષ્ય એવું કોઈ મશીન બનાવી શક્યો નથી કે કોઈ બાળક અગે એમ બતાવી શકે કે એ હિન્દુ છે કે મુસલમાન છે પ્રકૃતિને આગળે એવો કોઈ ભેદ નથી પણ એને શી ખબર હતી કે આ મનુષ્યના બાળકને જે પૃથ્વીગૃહનો અધિષ્ઠાતા બનાવ્યો છે તે આ પૃથ્વીને એશિયા, યુરોપ, આફ્રિકા વગેરે ટુકડાઓમાં વહેચી નાખશે અને એ ટુકડાઓમાં પણ ભારત, પાકિસ્તાન, જર્મન, જાપાન, ઇંગ્લેન્ડ, આફ્રિકા, અમેરિકા જેવા નાના-નાના ટુકડામાં ભેદી નાખશે અને એ ટુકડાઓમાં પણ પબ્બલ ને સિંધના ટુકડા, ગુજરાત ને મહારાષ્ટ્રના ટુકડા, બંગાળ ને બિહારના ટુકડા કડી દેશે ? અને એને એની પણ ક્યા ખબર હતી કે માનવતું આ બાળ જે માનવસમાજનો સભ્ય હશે તેને જ હિન્દુ મુસલમાનના રૂપમાં બદલી નાખશે ?

પરંતુ માનવતા આપણને આ બધા ભેદો કરતા ઉપર અભેદ તરફ દોરી લઈ જાય છે ખડોમાં અખડ તત્ત્વનો સાક્ષાત્કાર માનવતા વડે જ સંભવી શકે છે આપણે જ્યારે પોતાને જાતીય, પ્રાંતીય અને રાષ્ટ્રીય દિવાલોથી ઉપર ઊઠીને જોઈ શરૂ કરીશું ત્યારે જ બધા સંવર્ષો સમાપ્ત થઈ જશે પોતાને જ્યારે કુટુંબોમાં વહેચાયેલા જોઈએ છીએ, ભારતીય અને પાકિસ્તાનના રૂપમાં નિહાળીએ છીએ ત્યારે મનમાં સંવર્ષ-જ્વાલા ઊઠે છે એક અમેરિકન જ્યારે કોઈ રશિયનને જુએ છે તો એ ટોપાયમાન બની જાય છે

આપણે જ્યારે સમગ્ર માનવ-જાતિને એક રૂપે જ જોવાનો અભ્યાસ કરીશું અને કમેડો મનુષ્યો વચ્ચે વ્યાપ્ત માનવતાને પિછાનીયું ત્યારે જ સપ્રદાયવાદ, પ્રાંતવાદ, ભાષાવાદ, અને ગણવાન્તી દિવાલો એક પછી એક તૂટતી જોવા મળશે સપ્રદાયવાદ અને પ્રાંતવાદને લઈને થતા હુલસડો પણ સમાપ્ત થઈ જશે ગણવાદના ન્હાણ કાન્ટે થતું મદાયુદ્ધ બંધ થશે અને માનવ માનવતાની છાયા તળે જાતિનો ત્રાસ લઈ શકશે.

દિનાઃ

તા ૩૧-૮-૧૯૫૮

જેન ઉપાધ્યય

કોટ, મુબઈ-૨

જીવનનો કલાકાર એ સૌથી મોટો કલાકાર છે. જેને સારી રીતે જીવતા આવડે છે એ જીવવાની કલા શીખ્યો છે. વાતો ગમે તેટલી લાંબી હોય એ કાંઈ જોતું નથી. પણ સ્થિતિનો રસિક તો એ જ જોતો હોય છે કે વાતોમાં સરસતા અને સજીવપણું કેટલું છે? તેવી જ રીતે જીવનની વાતો કેટલી લાંબી છે એ પ્રશ્ન મહત્ત્વ નથી પરંતુ જિંદગી કેવી રીતે વિતાવી એ જ મહત્ત્વનું છે. જિંદગીની સાચી કલા વર્ણોથી મપાતી નથી, પણ એટલે એના પ્રયોગો જ મપાય છે.

ગજસુકુમાર કરતાં સોમિસે લાંબી જિંદગી બાળા અને અભિમન્યુ કરતાં જન્મદશે લાંબું જીવન ગાળ્યું પરંતુ એની જિંદગીની એ દીપ્તતાનું શું મહત્ત્વ છે? પેમેા સુદર સુકુમાર ગજસુકુમાર સોળ વર્ષની નાની વયે સ્વરે બાળ પ્રેમ અને કૃપાની સુવાસ ફેલાવી આપ્યો. એણે કોઈના વિષને મદ્યે ક્ષમાનું અમૃત બાંધ્યું. અષ્ટકાર સામે પ્રકાશ પ્રકટાવ્યો. અને તે પ્રકાશનો દેવ પ્રકાશમાં જ વિલીન થઈ ગયો. સોમિસનું જીવન અષ્ટકારમય હતું. એની પાસે આવ વિષ હતું એ ત્યાં સુધી જીવ્યો ત્યાં સુધી ચારે બાજુ વિષ / પ્રસારતો રહ્યો અને જાતે એક દિવસ તે એવા જ અષ્ટકાર પૂણે નરકમાં પહોંચી ગયો. આવી જ કંઠકિત અભિમન્યુની છે. અનૂનનો એ લાલ જેના હોઠની લાલીમાં હતું જરાયે ઝોછી થઈ ન હતી. મૃત્યુ મેદાની લાલાસ પણ પોવાઈ ન હતી ત્યાં તો એ નીકળી પડ્યો અન્યાય સામે ઝૂમવા ત્રાસવાદીઓના ચાલ્યૂંમને બેઠવા. એકસો અટ્ટસો તે તરુણ કુમાર ફૂદી પાખો ને મોટા મોટા મહારથીઓના પ્રાણ તેણે કંપાવી મૂક્યા. પરંતુ એ અન્યાયી શુદ્ધમાં જન્મદળના બાણનો એ સિંહાર જતી ગયો. આમ બમે એ અભિમન્યુ જીવ્યો મોડ જ પણ ઉત્તમ રીતે જીવી ગયો.

જીવન પણ એક કલા છે ચિત્રકાર વાકીચૂકી રેખાઓમા રંગ પૂરી સરસ ચિત્ર ઉપસાવે છે, ત્યારે એમા જાણે જીવન ધમકી ઊઠે છે એક શિલ્પી બિનધડાયેલો પથ્થર લે છે, અને છીણી અને હથોડી વડે એ પથ્થરને એક ભવ્ય મૂર્તિમા પરિણત કરી દે છે એ એની કલા છે રંગ અને છીણીની કળા પણ સરસ કળા છે પણ જીવનની કળા સૌથી મોટી કળા છે શિલ્પી મૂર્તિ બનાવે છે પરંતુ જીવનનો કલાકાર જીવનને ધડે છે-બનાવે છે.

કલાકારના હાથમાં લોહુ પણ સોનુ બની જાય છે બજારમા રખડતા લોઢાના દુકડાની બે પૈસાની કિંમત હોય છે પણ તે જ લોઢાનો દુકડો જ્યારે કોઈ કારખાનામા પહોંચે છે, અને કોઈ મશીનનું અંગ કે પૂર્ણ બની જાય છે ત્યારે તેની કિંમત દસ રૂપિયા થઈ જાય છે જે સંજોગવશાત્ તે જ દુકડો વળી સ્વીટ્ઝરલેન્ડ પહોંચી ગયો અને કોઈ ધડિયાળીના હાથમા જઈ ચડ્યો, અને ધડિયાળીના હાથે તે દુકડામાથી ધડિયાળાનાં નાના નાના સચા-મશીન બન્યા, ત્યારે બોલો, એ જ લોખંડના દુકડાના દામ કેટલા મોઢાં થઈ જશે? સોના કરતાં યે એ દુકડાની કિંમત વધી જશે.

આજ રીતે જીવનનો કલાકાર મૂળ મારીનું સોનું બનાવે છે. તે આત્મામાથી પરમાત્માની મૂર્તિ સાકાર કરે છે ભગવાન મહાવીર, મર્યાદા પુરુષોત્તમ રામ, મહાત્મા બુદ્ધ, જરથોસ્ત, મહાત્મા ગાંધી, એ બધા આવા જ કલાકાર હતા આપણે પણ જીવનના કલાકાર બનવું જોઈએ આપણે જીવનની કલા એવી વિડસાવીએ કે આપણે જે કોઈ સ્થિતિમા હોઈએ તે સ્થિતિમા આપણે વિષે બીજાને ગૌરવ થાય એટલે કે ધારે કે હું મારા પિતાનો પુત્ર છું તો હું એવો પુત્ર બનું કે મારા પિતા “હું આવા પુત્રનો પિતા છું” એવું ગૌરવ અનુભવે રાજા સિદ્ધાર્થને ભગવાન મહાવીર જેવા પુત્રના પિતા હોવાનું ગૌરવ હતું રામ સમા પુત્ર મેળવી રાજા દશરથ પણ ગૌરવ અનુભવતા હતા પિતાનું જીવન જોઈ પુત્ર ગૌરવ અનુભવે કે ‘મારા પિતા આવું ઉજ્જવળ જીવન જીવી ગયા છે’ ભાઈ પોતાના ભાઈ માટે એમ ગૌરવ લઈ શકે કે ‘મારા ભાઈનું જીવન એટલું સુંદર હતું કે તેની સરખામણીમા કોઈ ઊતરી શકે નહિ એના જીવનમા કયાંય કલ્લ કની આછી છાટ પણ ન હતી’ માતાને પુત્રને જોઈ થાય, ‘મારો પુત્ર ખરેખરો કૂળદીપક છે તેણે માત્ર કૂળને જ નહિ પણ સારાયે સમાજ અને રાષ્ટ્રના નામને પોતાના પ્રજાશયી અલોકિત કર્યું છે’

શાધીજી સમા પુત્ર મેળવી માતા પુતળીબાઈનું જાને સિવાજીને મેળવી માતા જીજીબાઈનું દૈયુ જજ મજ ફૂલતું હતું આવી જ સ્થિતિ સાસુ જાને વડુ વચ્ચે હોઈ રહે. વડુ પોતાની સાસુ માટે જ્યારે ઝીરવ લઈ રહે જાને સાસુને પણ જ્યારે જોમ થાય કે માડુ કેટલું મોડું લાગ્યું કે મને જ્યારી સુચીશ જાને સિક્કિત વડુ મળ્યાં જાવી જ રીતે પતિ-પત્ની પણ એકબીજા માટે ઝીરવ લઈ રહે ત્યારે તે બધાંજી જીવનની કથા સાધ્ય કરી ગયા.

જેવું જીવનની કથા સાધ્ય કરી છે તેને માટે તેનો સિદ્ધાન્ત-શુરુ ભરે પછી તેની પાસે તેવું એક જ વા. અભ્યાસ કરી હેલ-અભિમાન લે છે જ્યારે જ્યારે એનું નામ કાને પડે છે ત્યારે ત્યારે એ બોલી કહે છે “જોઈ, એ તો મારો વિદ્યાર્થી” એના જેવા વિદ્યાર્થી તો ગણ્યાગાંઘ્યા જ મળે. વિદ્યાર્થીજીવનમાં પણ એની સુચીશતાએ મારા મનને ફરી લીધું હતું વગેરે.”

તમારું નામ તમારા વડિલો સામે બોલાય ત્યારે શરમથી તેમને માથું નીચે ઢાળી દેવું પડે, તો એ કેટલું ખરાબ કહેવાય. એ તે કઈ જિંદગી છે તમારી જિંદગી એવી હોવી જોઈએ કે તમારું નામ જીભ પર આવતાં જ શુરુજનોતું હાલ હાથી નાચી કહે, જિંદગી જીવે તો એવી જીવે કે જ્યારે તમે આ સસારમાંથી વિદાય થો ત્યારે દુનિયાની બાંધો તમને ચાડ કરી રહી કહે. જ્યારે કદાચ હાજાર તન હાકવા માટે કદાચ દુકાં આપે ત્યારે તેની બાંધમાંથી બાંધુના બે દીપાં પણ તમારે માટે વરમે અચાનક જ્યારે શવચાત્ર પહેલે જાને લાકડાં આપનાર લાકડાં જ્યારે ત્યારે એની બાંધો પણ તમને વિદાય દેતાં બીની બઈ જાય, જાને એના મોંમાંથી શ દે સરી પડે કે જારે મામતો એક ભરો આદમી જતો રહો.

એક ઉદુનિ ચાવર કહે છે

કિંદગી પસિ થમા કિમ્વા રહે કિંઈ સાવ વ

જાવ ન હો યુનિયા મેં તો યુનિયા કો ચાવ આયે વ.

આપણું જીવન પેલા અદનના કહાના જીવન જેવું જાનવું જોઈએ. અદન જ્યારે લીલાગમ જોરપે હતું ત્યારે પણ એણે દુનિયાને મુજબ જ આપી જાને કોઈએ જાને ત્યારે કાપી નાખ્યું ત્યારે કાપનારને પણ એણે મુજબ જા. અને શુ કહુ કે પોતાને કાપતી કુશટીના મેંતે પણ એણે તે મુજબથી જ કરી દીધું જ્યારે એ કહે છે સુકાઈ ગયો ત્યારે પણ પોતાની સીરકાને એણે ઊઘી નાંધી. જાને ધસાતાં ધસાતાં પણ એણે તે દુનિયામાં સુરખિ જ પ્રસારી. આવી જ વાત આપણા જીવન માટે જાનવી જોઈએ

ન્યારે આપણે સુખ અને સમૃદ્ધિના હયાંભયાં વૃક્ષ ઉપર હોઈ એ ત્યારે આપણે ખીખતે સુગંધ જ આપવી જોઈએ અને ન્યારે સુખ અને સમૃદ્ધિની ઝળથી કપાઈને જુદા થઈએ અને દુખના મધ્યાહ્નમાં સુખના પાદડા સૂકાઈ જાય, ત્યારે પણ આપણા સ્વભાવની શીતળતા અને ખુશબો સમાપ્ત ન થવી જોઈએ. દુર્જનની જીભ કુહાડી બની આપણા દિલને છેદે તો પણ આપણે સુગંધ જ લુટાવતાં રહેવું જોઈએ એ જ ખરી જીવનની કલા છે.

જીવનની કળા ભગવાન મહાવીર શીખ્યા હતા. ન્યારે તેઓ રાજ-મહેલમાં રહેતા હતા ત્યારે પણ તેઓ ખીખઓ માટે વરદાનરૂપ નીવડ્યા હતા. હજારો-લાખો ગરીબોના દુખને એમણે પોતાનું દુખ માન્યું અને એને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો. ન્યારે તેઓ રાજ-ઘેલવને ઠોકરે મારી મુનિ બન્યા ત્યારે પણ એમની જીવનસુવાસ તેવી જ રહી એમની જીવનસૌરભની અસીમતા તો અઠકૌશિક નાગ ન્યારે એમને ડખ મારે છે ત્યારે અને ઈન્દ્ર ન્યારે એમના પગની પૂજા કરે છે ત્યારે જ અષ્ટ થઈ જાય છે પણ એમની સમભાવસાધના કદી સમાપ્ત ન થઈ.

ડખ મારનાર કૌશિક અને પૂજા કરનાર ઈન્દ્ર બંને પ્રત્યે એમની દષ્ટિમાં સામ્ય હતું. શત્રુ અને મિત્રનો ભેદ તેમના મનમાં રહ્યો ન હતો. એમાં તો અભેદભાવ ભર્યો સમભાવ જ વહી રહ્યો હતો.

સત તુકારામ મહારાષ્ટ્રના ઘણા મોટા સત થઈ ગયા. એક દિવસ તેઓ વિઠોબાની યાત્રાએ જઈ રહ્યા હતા. માર્ગમાં કબૂતરોના ટોળા ધાનડણો ચણી રહ્યા હતા. ભૂલથી તુકારામ એમની નિકટ ગયા. પણ તેમની નજીક પહોંચતાની સાથે જ કબૂતરો એકદમ ઊડી ગયા. આ દૃશ્ય જોઈ સત તુકારામને થયું 'માર્ગમાં હજુ પૂરતી સતવૃત્તિ આવી નથી જરૂર રાક્ષસી તત્ત્વો હજુ મારામાં ક્યાય ને ક્યાય છૂપાયેલા પડ્યા છે. તેથી જ બિચારા આ પખીઓ ધાન્ય છોડી ઊડી ગયા. આવું પણ હૃદય હતું જે તમામ પશુ-પખીઓમાં આત્મીયતાનું દર્શન કરતું હતું અને કોઈને પણ દુખી જોઈ પોતે દુખી થઈ જતું હતું.

આપણું જીવન જ એવું હોવું જોઈએ કે ન આપણે સિદ્ધથી ડગીએ કે ન આપણાથી એક ચડતું પણ ડરે એ જીવન એટલું ગમ્ય હોય કે સર્વત્ર એ લોકપ્રિય બને. આજે આપણે લોકપ્રિય બનવા ઇચ્છીએ છીએ. સહુ ઇચ્છે છે કે દુનિયાના લોકોમાં પોતે જાણીતો થાય. ન્યા ન્યા તે જાય ત્યા ત્યા તેના ત્રાગત માટે હજારોની સંખ્યામાં લોકોની મેદની ઊભરાય પોતે

ને કાંઈ કહે તે બધું જ કળારો લોકો આનંદપૂર્વક સાંભળે. પોતે બાપલ આપલો હોય ત્યારે પાંચ પાંચ મિનિટ તાળીઓથી સભાખડ માંડ લે. અને બીજો જ દિવસે એ આખું બાપલ દરેક દૈનિક બાપલમાં પહેમે પૂને ઇશ્વર અને એ સાથે વાગે એના પરિચય પણ આપ્યો હોય અને ફોટો પણ દોષ.

ફક્ત અને માનવ

દુનિયામાં આપણે લોકપ્રિય બનવા ઇચ્છીએ પણ એ પહેલાં આપણે એ વિચાર કરી લેવો જરૂરી છે કે આપણે આપણા પોતાના ધરમાં પ્રિય બન્યા છીએ કે નહિ. ભારતની ભૂમિ પર પેલું થતા આંખાએ નેટથી લેક-પ્રિયતા મેળવી છે એટલો લોકપ્રિયતા આપણી છે કે કેમ? એના નેત્રું મધુર્વ આપણે મેળવ્યું છે? પેલું આંખાનું ફળ તે મારીને જોઈ પડ્યું છે અથવા તો તે સોનાને પાસે છુટ્ટો છે એને તે પેલાં આવરણ પોપણ મળ્યું, પણ તે તે મીઠાં મધુર્ગ સરખો પીઠાં તે બધેકારમાં રહ્યું અને તું વીળ-જીના પ્રકાશમાં રહ્યો પેલું સત્તા જ મલકમાં રહ્યું, અને તું ચમકદમકમાં સહેર માં લે. પરંતુ કે માનવ તું એકાંતની ક્ષણેમાં બેસી વિચારને કે તે પેલા ફળ નેવી મધુરતા મેળવી છે ખરી?

એક આંખાનું ફળ અથવા ઘેર બાવે છે ત્યારે સૌના મોં પર પ્રસન્નતા છવાઈ જાય છે જાણી કહવા લાગે છે પરંતુ અથવા તમે ઘેર પહેલો છો ત્યારે સૌના મોં પર પ્રસન્નતા છવાઈ જાય ખરી? અથવા જવાબેથી પ્રસન્નતા પણ તમારા જતાં કીધી નય એવું બને છે? તમને નોંધને બાજી દોડીને તજક બાવે છે કે તમારો સ્વ સંભળી ખૂણમાં ભરાઈ નય છે ધરમાં પણ મૂકવાની સાથે જ ને પ્રસન્નતાનું વાતાવરણ સર્જાય તે સમજવું કે તમે જીવનની કળા શીખ્યા છો. પરંતુ એને બદલે જો ધરમાં તમારો પગ પડે કે ધરનાં માણસોને એમ લાગે કે ધરમાં અમારા પગ ભા છે તે સમજવું નોંધ એ કે જીવનની કળા કમુ તમારાથી ક નરો ગાઠ દર છે.

પહેલાંના ચોરસે પણ જીવનની કેવી કળા મેળવી હતી? આત્માના સુદર કસાકાર વૈરાગ્યવાન જ છુકુમારના ધરની વાત છે સુદર છુકુમાર જ છુકુમારે જીવાનીના દારે પગલાં ખાઈ દર્તા અથવા એવું આમાર્ મુખમ સ્વામીની પ્રવચનધારા સંભળી અને એમનું જીવન બદલાઈ ગયું એમોમાં રોમની અનુભૂતિ થવા લાગી ફોમાં કળા દેખાયા જ છુકુમારે

એક પ્રવચન સાલજીયું હતું. તમે કેટલા સાલજ્યા છે ? સાલજતા-સાંલજતા તો વાળ ઘોળા થયા પણ જીવન બદલાયું નહિ કારણ તમે પ્રવચનને રાટલો ગણો છો રાટલો પ્રતિદિન આવો જોઈએ તેમ પ્રવચનો પણ દરરોજ સાલજવાં જોઈએ પરંતુ જેમની પાચનશક્તિ મદ પડી ગઈ છે, તે રાટલી તો શું બદામ-પિખ્તા આરોગે તો ય એનાથી એનામા શક્તિ નહિ આવી શકે આજે શ્રોતાઓની પ્રાચન-ક્રિયા આવી બગડી ગઈ છે

તમારે પ્રવચનને રાટલો નહિ પણ ઔપધ સમજવું જોઈએ રાટલી તો પેટ ભરીને ખાઈ શકાય છે, પણ દના પેટ ભરીને ખાઈ કે પી શકાય નહિ થોડીક સુવર્ણભરમ કેવો પ્રભાવ દેખાડે છે ! તેવી જ રીતે થોડું સાલજવું પણ એનો ચમત્કારિક લાલ દેખાવો જોઈએ ઈર્ષ્યા અને ક્રોધની બીમારી નાબૂદ થવી જોઈએ આર્ય જાણે એક પ્રવચન સાલજીયું અને એમની જીવનધારા બદલાઈ ગઈ તેઓ ભોગથી નાસી ત્યાગના પથે આગળ વધવા મથી રહ્યા

માત-પિતાના રનેહભર્યા આગ્રહને તેઓ ટાળી શક્યા નહીં અને એમણે આઠ સુકુમારીઓનું પાણિગ્રહણ કર્યું ન્યારે તેઓ લગ્ન કરીને પાછા ફર્યા ત્યારે પહેલી જ રાત્રે સુદરીઓને ત્યાગ-પથનો ઉપદેશ આપી રહ્યા હતા આ બાળુ તે સમયનો પ્રસિદ્ધ ચોર પોતાના સાથીઓ સાથે મત્રણા ચલાવી રહ્યો હતો કે આજે કયા ચોરીનો ધા નાખી શકાય ? ચોરોનો અધિપતિ બોલ્યો ‘ ધડા કરતા ફૂવામાથી પાણી લેવું સારું અને તળાવમા જો પાણી હોય તો ફૂવા કરતા તળાવમાથી લેવું વધુ સારું છે. તળાવ કરતા નદી અને નદી કરતા સમુદ્રમાથી લેવું સારું આપણે ચોરી તો કરવી છે પણ ઠાઈ મધ્યમ વર્ગના ઘેર નહીં કારણ તે બિચારે સ્વયં આર્થિક મુશ્કેલીના ધાણામા પીસાઈ રહ્યો હોય છે એના ધડામાથી શું લેવું, જે પોતે જ તરસ્યો છે !’

એક ચોરે કહ્યું, “ વારુ તો, મમ્મન શેઠને ત્યા જઈએ તે તો રાજગૃહના ધનશ્રેષ્ઠ છે તે સમુદ્ર છે, તેમાથી વધુ ભરાય તો પણ કોઈ નુકસાન નહીં થાય, ચોરશ્રેષ્ઠ બોલ્યો, “ વાત તો સાચી છે તે સપત્તિનો સમુદ્ર છે, પણ દિલ તો દરિયાવ નથી તે પૈસાનો એટલો લોભી છે કે જો આપણે એને ત્યા ચોરી કરીશું તો તે કાલે જ ઝેર ખાઈ મરી જશે માટે ચોરી કરવી જ હોય તો શ્રેષ્ઠકુમાર જાણુકુમારને ત્યા જવું જોઈએ તેને ત્યા સપત્તિનો પણ સાગર છે તેમ પોતે દિલનો પણ સાગર છે આજે જ તે.

આઠ કરાળી બેટ સર્ષને આપ્યો છે એને ત્યાંથી સહિષ્ણુ તો ન ત્યાં ખાધે પાશે નહિ. પેલા ચોરમાં પણ કેટલો વિવેક હતો છુ માનુ છુ આજના શાકુકારોમાં પણ આટલો વિવેક નહીં હોય.

તમે નારાજ ન થાઓ તો એક વાત પૂછી લઉં તમારી કુકાને ઝાઝા માલકે આવે છે ત્યારે તમારુ લક્ષ્ય શુ હોય છે ? એ કે એ બહુ ચરીત છે મહે એની પાસેથી વધુ ભેતું ન લેઈએ ? છ નહીં ત્યારે તો તમારુ એક જ લક્ષ્ય રહે છે કે મારી કુકાને આવેલા માલકનુ ખિસ્સુ કેમ ખાધી કરી ભેગા ?

તમે જે જીવનના કષ્ટાકાર જનતા આવતા હો તો તમારે જાણવાનું પડશે પોતાની કાવત્રાઓ અને વૃત્તિઓમાં પરિવર્તન લાવવું પડે. એમ તો આ વીસમી સદીમાં ધણુ ખરુ પરિવર્તન થયુ છે પહેલાં તમે દીવડાને ઉપયોગ કરતા હતા એમાં તેજ દુરવાની ઝગટ હતી, તે પછી જ્ઞાનસ આપ્યુ પછી ગેસ-મટી (પેટ્રોલ) આવી અને હવે તો વીજળી અને ટ્યુબલાઇટ આવી નાનકડુ એવું બટન દબાવુ કે ચાલે આજુ પ્રકાશ થઈ જાય

પહેલાં મહેનો કષ્ટાકાર મુખી ચૂલા ફૂટતી હતી. તેમાંથી વળી ધૂમાડાને સર્ષને આપ્યા બળતી હતી પણ હવે તે ગેસના ચૂલા આવી ગયા છે એને સર્ષને ચૂલાની મધાફૂટ મરી અને ધૂમાડાની તકલીફ પણ ગઈ કેટલકેટલે તો ફૂકર પણ આવી ગયાં છે જે એક કલાકમાં જ તમને ઘણ, ભાત, છાંક તૈયાર કરી આપે છે તેને સારુ હાથ પગ અધાવવાની હવે જરૂર નથી હા પણ શેટથી આવવાની તમને મહેનત જરૂર પડે છે હવે એવા મશીનની પણ તમારે જરૂર છે જે શેટથી મેકામાં મૂકી કે અને લાન્-ઓં પણ ઘાઈ આપે. (સલામાં હસાહસ)

શેટથી અવધાવવાનુ તો નહીં પણ મોં ધોવાનુ મશીન આવી ગયુ છે હમણાં જ મેં જાપામાં આવી અગર વાંચી હતી. અત્તની સાથે બેટરી લગાવી દેવાથી જાસ પોતે ઘાંત સાફ કરી દે છે મશીનજીએ તમારામાં કેવું પરિવર્તન લાવી દીધું છે. તમારી ભોજનવિધિમાં પણ કેટલું પરિવર્તન આવી ગયુ છે પહેલાં પાટલે માળી રાખી ભોજન કરવામાં શબ્દતા ગણતી હતી. ત્યારે હવે તો ટેબલ ખુરશી પર બેસી ખંટા અને ચમચ વડે ભોજન કરવામાં શબ્દતા ગણાય છે રહેણું-કરણી જીવન - નિર્માણ ઈ સર્વમાં પરિવર્તન આવ્યાં છે પણ આપણે એ ભેતું છે કે જીવનમાં પરિવર્તન આવ્યુ છે કે નહીં જ્યાં જ્યાં કોનરીને જોશો તો ત્યારે કે બાજુ પરિવર્તન થયુ છે પરંતુ માનવીની વિચાર-ધારામાં અને એની વૃત્તિમાં કશું જ પરિવર્તન નથી થયું

બળવાન નિર્બળાને, અમીર ગરીબોને અને સાધનસંપન્ન સાધન-હીનોને કચરી જીવિત રહી શકે છે, એ લાવનામા જરા સરખું ય પરિવર્તન આવ્યું નથી હજારો વર્ષોથી જે રીતે આપણે વિચારતા આવ્યા છીએ, તેથી એક તરુ પણ આપણે આગળ વધ્યા નથી હજારો વર્ષો પહેલાં આપણે સમજતા હતા કે, ક્રોધ વડે બીજાઓ પર વિજય મેળવી શકાય છે, આજે પણ આપણે એવું જ માનીએ છીએ એકવાર નહીં પરંતુ હજારોવાર આપણે એ જોતાં આવ્યા છીએ કે ક્રોધથી મળેલો વિજય થોડી જ વારમાં હારમાં પલટાઈ જાય છે, તો યે આપણે એ માન્યતામાં પરિવર્તન લાવી શક્યા નથી માનવી જ નહીં, પરંતુ મોટા મોટા શક્તિશાળી રાષ્ટ્રો પણ તેવા જ પુરાણા ખ્યાલોમાં રાખી રહ્યા છે તેઓ આજે પણ એમ જ માને છે કે શક્તિશાળી રાષ્ટ્રો નિર્બળ રાષ્ટ્રોને દબાવીને જીવિત રહી શકે છે ઇતિહાસે હજાર વાર બતાવ્યું છે કે તમારા આ સ્વપ્નો ભૂલભરેલા, ખોટા છે બીજાને દબાવી અથવા પાડીને ઉપર આવનાર સ્વયં નીચે સરી પડે છે, પરંતુ ઇતિહાસના આ સત્યની મોટા રાષ્ટ્રોએ સદેવ ઉપેક્ષા કરી છે અને શસ્ત્ર-શક્તિ પર ભરોસો રાખી તેઓ નાના રાષ્ટ્રોને હડપવા તલસી રહ્યા છે

જીવનની કલા શીખવી હોય તો તમારે, તમારી જાતને બદલવી પડશે મનોવૃત્તિઓમાં ફેરફાર કરવો પડશે આજથી તમારે વિચારવું જોઈએ કે આપણને જે બળ મળ્યું છે તે નિર્બળાને સતાવવા માટે નહીં, તેમજ રક્ષણ કરવા માટે મળ્યું છે જે સપત્તિ પ્રાપ્ત થઈ છે તે ગરીબ પાડોશીઓ અને સાધન-હીન સહધર્મીઓને ઉપર લાવવા માટે મળી છે જલ આપણને બીજાની નિંદા કરવા માટે નહીં, પરંતુ સહગુણસંપન્ન મહાપુરુષોના ગુણ અને ગૌરવગાન કરવા મળી છે

જેણે બીજાના દુખો મટાડવા એક પગલું ઉપાડ્યું છે, દુનિયાએ અને પોતાના માથે બેસાડ્યો છે એવું એક એક હાડકું પણ હીંગ જોવું મૂલ્યવાન લાગે છે. એકવાર ગાંધીપિતા ગાંધીજી દિલ્હીમાં એક ડૉક્ટરની પાસે દાન કઢાવવા ગયા એક પ્રમુખ સાહિત્યકાર પણ તેમની સાથે ગયા હતા જ્યારે તેઓ આશ્રમમાંથી ઉપડ્યા ત્યારે એક આશ્રમવાસી હરિજન એવંક સાહિત્યકારને કહ્યું "ભાઈ, તમે ગાંધીજી સાથે જાઓ છો ગાંધીજીનો દાન ડૉક્ટર કાઢશે, તે લઈ લેજો અને મને આપો દેવો તો બહુ મોટો ઉપકાર થશે બાપુની અંતિમા દુઃખે સદેવ મારો પાસે જ રાખાડો "

ગાંધીજી દશામને પહેાળ્યા ડૉક્ટરે ઊંભા થઈ ગાંધીજીનું અભિવાદન

હ્યું અને બાપુને પૂછ્યું ‘અહીં આવવાની ક્યા કારણે તરફી લીધી હસતાં હસતાં બાપુએ જવાબ વાળ્યો. આ દાંત પીડા દે છે તે ક્યવયે છે ’ ડોક્ટરે કહ્યું, જે બીજાને પીડા દે તેને તો કાઢવો જ જોઈએ. અંગ્રેજો ભારત-વાસીઓને પીડી રહ્યાં છે તેથી તમે એમને હિંદુસ્તાનમાંથી દાંતી કાઢવા માગો છો. બાપુએ કહ્યું તમે સાચું જ કહ્યું છે ભારત તો મારું શરીર છે એક પક્ષ ભારતવાસી દુષ્કર્મી હોય તો આ જુદા શરીર એને સહન કરી શકતું નથી ’ ડોક્ટરે હવે એમને ઉંજેકશન લગાવ્યું મેંના પેદાને ચૂંચ ક્યો અને પછી એમની હસતી ઘડ એથી કાઢી દાંત કઢાવી લીધા બાદ માંધીજી તો આશ્ચર્યમાં પાછા ફર્યા.

પેલા સાહિત્યકાર હનુ દવાખાને જ રોકાઈ રહ્યા માંધીજીના ક્યા પછી એમણે ડોક્ટરને કહ્યું માંધીજીનો પેશા કાઢેશો દાંત મને સોંપો દો ત્યારે ડોક્ટરે જવાબ વાળતાં કહ્યું, છાનહી આ દાંત તો અહીં જ રહેશે. આ જ વખતે ત્યાં પાસે કોએલા કપાઉન્ડરના દિકરામાં પશુ ખળભળાટ થયો. કે બાપુનો દાંત હું જ લઈ લઈ અમારે પેલા સાહિત્યકાર બાઈ વિચારી રહ્યા હતા કે, એ દાંત મારા કબજામાં આવી જાય. બાપુનો દાંત લેવા માટે ત્રણેય જણા મથામણ કરી રહ્યા હતા. તમારા દાંત પશુ પડતા જ હશે ત્યારે હું એ દાંત લેવા પ્રાર્થના કરી મથામણ કરે છે અરુ ! મથામણની વાત તો દૂર રહી પશુ ખાતાં ખાતાં કહાલિત તમારે દાંત પાઈ તમારી ધરવાળીને કહો કે આ દાંત પેલા બરેણીની ડાબીમાં મૂકી રાખો ત્યારે એ ધરવાળી કહેશે કે જલ્દ પેલી કચરાપેટીમાં ફેંકી આપો. ત્યારે આ જ કિંમત છે એને તમારી ! ”

પરંતુ માંધીજી તો જીવનના કળાકાર હતા. એમણે પોતાનું સમગ્ર જીવન દેશવાસીઓના કિંતારો સમર્પી દીધું હતું તેથી એમના દાંત માટે ડોક્ટર, કપાઉન્ડર અને સાહિત્યકાર ત્રણેય મથી રહ્યા હતા. સાહિત્યકારે જોયું કે દાંત હમણાં મને તેમ નથી તેથી તે પાછા ફર્યો અને સાંજવેળાએ ફરી ડોક્ટર પાસે ગયો અને કહ્યું, ડોક્ટર સાહેબ, દાંત આપી દો માંધીજી પોતે મજાવી રહ્યા છે આથી ડોક્ટરે તે તેમને સુખત કરી દીધા. રાત્રે તેમણે પોતાના હેસ્તાને આ વાત જણાવી તો તેમાંના એકે કહ્યું કે એ મને જ આપી દો હું એના બદલામાં એક હજાર રૂપિયા આપું બીજાએ બે હજારની આફર મૂકી ત્યારે વળી ત્રીજાએ હસ હજાર દેવાની તકરાર લાગવી. પરંતુ પેલા સાહિત્યકારે કહ્યું, છાનહી એ બની શકે તેમ નથી. માંધીજી સાથે ખજ

કપટ કરવું એ ખગલ છે તો તેમના દાત સાથે પણ છળ-કપટ કરી શકાય નહીં આ દાત તો એક હરિજન એકે મ ગાવ્યો હતો, તે તેને જ આપોશ અને બીજે દા'ડે તે દાત પેલા હરિજન એવકને મોપાઈ ગયો '

આ દાતની વાત છે હું તો કહીય કે આ દાત નહીં, જીવનના કક્ષા-કારની વાત છે જે આ કળા શીખ્યો છે, એના હાડકાને માણસ સુવર્ણ પાત્રમાં સાચવે છે તે વીતગગ દેવો કે તીર્થંકર દેવો જ્યારે નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે એમના ભૌતિક દેહના સમ્કાર માટે સ્વયં ઈન્દ્ર ચાલાને આવે છે વીતગગી જ જીવનના સાચા કળાકાર છે

આપણને જીવન મળ્યું છે તો જીવનના સાચા કળાકાર બનીએ અને એક દિવસ વીતરાગ અવસ્થા પામી જીવનની શાશ્વત શાંતિ મેળવીએ '

જૈન ઉપાધ્યય,
કાદાવાડી, મુબઈ

એક વાર ગાંધીજી ' જોનિસબર્ગ ' થી કોઈ અન્ય સ્થાન પર જઈ રહ્યા હતા, તેમની રેલ્વેની મુસાફરી બાર કલાકની હતી એ સમયે મિ પોલાટ નામના એક અંગ્રેજે રસિકતવું " અ ટુ ધિસ લાસ્ટ " નામનું એક પુસ્તક આપતા કહ્યું —

" આપ બાર કલાકની મુસાફરીમાં આ પુસ્તક વાંચી જજો "

—મહાત્માજીએ તેને વાંચ્યું, તેમણે તે પુસ્તક વાંચ્યા બાદ ' સર્વોદય ' એવું નામ આપ્યું આ પુસ્તકનો તેમના પર એવો પ્રભાવ પડ્યો, કે તેણે ગાંધીજીને એરિસ્ટરપાણ છોડાવીને મહાત્મા બનાવી દીધા ! જીવનપર્યંત તેમણે સાદાઈ સ્વીકારી, અને તેઓ જગવિખ્યાત બન્યા

અધ્યાત્મવાદનું મધુર સંગીત લઈને પરાધિન બાવી ખેંચે છે આ ત્વી હવાની લહેરો સામનો સદેશ આપી રહી છે તે કહે છે આજે આપણે ભોગેને તણ સામ બધી પગલાં માંડીએ અધારથી અન્યાય તરફ નહીં સરીકેથી નદાર નીકળી આત્માના દશન કરીએ. તમે પુરુષ પદે બેઠા રહ્યાં છો પરંતુ એનો ઉદ્દેશ શું છે તે તમે વિચારું છો ક્યારેય ? આ આત્મ-પ્રકાશના પર દરમ્યાન આપણે વિચારીએ કે કું કેવું શું, મારું જીવન શું છે અને જીવનનું લક્ષ્ય શું છે ?

આ ? વિશ્વમાં ત્રણ અનજન મનુષ્યો છે એ સૌને જો પૂજવામાં આવે કે તમે સૌ જીવી તો રહ્યાં છો તમારી આસોજીવાસની પ્રિય નાતિવે છે કે તમારામાં જીવન ધકે છે તમે જીવી રહ્યાં છો પરંતુ તમારા જીવનનું લક્ષ્ય શું છે ?

પ્રથમ કોઈ જાણિ-પહેચા નથી. કોઈ બચવલી સૂત્રનો ચક્રન પ્રજ નથી કે તમારે બીંત સામે જોવું પડે. તેમ આ પ્રથમ કોઈ સ્વયં અજ્ઞાન પાતળની સાથે કોઈ અજ્ઞાન ધરાવેલો નથી સ્વયં ને નરકના પ્રભો તે તમે બધા જાણો છો અને એનું સમાધાન પણ કરી શકો છો પરંતુ કે તમને સ્વર્ગે બિલાવો પ્રજ પૂછતો નથી. તેમ નરકની બિલાઈ આપવાનું પણ કે કહેતો નથી. મારો તો નાનો એવો પ્રજ છે તમારા જીવનનું લક્ષ્ય શું છે ?

પરંતુ તમે સૌ આ નાનકે પ્રજ સાંભળીને મૂંઝા કેમ થઈ બસ ? લાગે છે કે એનું સમાધાન તમારી પાસે નથી. તમે કદી આ જાનત વિચારું ન નથી કુશાન કઈ રીતે ચારી આસો, પહેલી કરતાં મારી કુશાને વધુ મીઠી કેવી રીતે રજા કરે એ જાનત તમે જરૂર વિચારી છે દીકરાને મોઝર, વાજા, બેરિસ્ટર કે એજનિયર બનાવવો છે પણ તમે વિચારો છો અને ખબર

એને માટે કેટલા દુનિયાની શ્રેયી લાવે એવી વલુ સાથે એના લગ્ન કરવા છે એ પણ તમે વિચારો છો. ગ્રામપચાયતમાં સગપણ બનવું, મુધરાઈ, ધારાસભા કે લોકસભાની ચૂંટણીમાં વિજયી કેમ બનવું એ પણ તમે વિચારી લીધું છે, પરંતુ કક્ષત નથી વિચાર્યું એ કે મારા જીવનનું લક્ષ્ય શું છે ?

જીવનયાત્રા તો આપણે કરી જ રહ્યા છીએ, પણ આપણને પોતાના લક્ષ્યની ખબર નથી આ આપણી કેવી વિડબાણા છે ? દાખલા તરીકે એક ભાઈ એશને ગયા ગાડી આવી અને તે ડબ્બામાં બેઠી ગયા એ જીને મીટી મારી ગાડી છૂટવાની તૈયારીમાં હતી કે, એની નજીક બેઠેલા માણસે એને પૂછ્યું કે ભાઈ ક્યા જવું છે ? તો એણે જવાબ લાવ્યો, ‘ભાઈ મને એની ખબર નથી કે મારે ક્યા જવું છે !’ આવી વ્યક્તિને તમે શુદ્ધિમાન કહેશો ને ? નહીં, તમે તો કહેશો એ તો પહેલા નબરનો બુધ્ધ છે એને જ્ઞાન નથી કે એને ક્યા રોશને ઊતરવું છે ! તે તો બુધ્ધ જ થયો ને ! તો આ વાત એના જેવી થઈ સલાવે છે કે રેવે રોગન ઉપર આવો તે એક પણ આદમી તમને નહીં મળે પરંતુ જીવન રૂપી રોગન પર તો હજારો લોકો મળી જશે, જેઓ જીવન-રેલમાં બેઠી ચૂંટ્યા છે અને કેટકેટલા પચીસ-પચાસ રોશનો પાર કરી ચૂક્યા છે તેમાંય વળી કેટલાકોએ તો સિત્તેર-પચોત્તેર રોશનો બેઠી લીધા છે, પરંતુ એમને હજી સુધી ખબર નથી કે એમને ક્યા રોશને ઊતરવું છે એવાને તે વળી શું કહેવું !

તમે અહીં બેઠા છો, તો બોલો અથવા ન બોલો, હું નથી માની શકતો કે તમે જીવનનું લક્ષ્ય નિશ્ચિત કર્યું જ નથી તમાગમાં કેટલાક એવા પણ હશે જેમણે પોતાના જીવનનું લક્ષ્ય નક્કી કરી લીધું છે તમે જ્યારે વિદ્યાર્થી હતા ત્યારે પોતાનું લક્ષ્ય નક્કી કરી લીધું હતું કોઈએ પોતાનું લક્ષ્ય એમ નક્કી કર્યું હશે કે, મારે સારા વકીલ બનવું છે અને એથી એણે વકીલાતની લાઈન લીધી હશે કોઈએ એ જીનિયર બનવાનું નક્કી કર્યું હશે તો એણે એ જીનિયરી ગની લાઈન લીધી હશે કોઈએ ડૉક્ટર બનવું હશે તો એણે મેડિકલ લાઈન લીધી હશે કોઈએ લક્ષ્મી એકડી કરવી હશે તો એણે કૌમર્સ લાઈન લીધી હશે વળી તમારામાના કેટલાકોએ પોતાનું લક્ષ્ય નિર્ધારિત કર્યું હશે કે આપણે લક્ષ્યાધિપતિ બનવું છે, શહેરમાં પાંચ માળનું મકાન બાંધવું છે અથવા ખરીદી શાંખિ ઉપર બગીચો બાંધવો છે વળી બે ચાર મોટરો પણ શાખવી છે

પરંતુ તમારા આ બધા લક્ષ્યો તમને એક મજિલ સુધી પહોંચાડી

રહે છે એ તમને તમારા જીવનની સચી મનિષ્ય સુધી તો નહીં જ પહોંચાડે. પોતાના નિર્ધારિત લક્ષ્ય સુધી પહોંચવા છતાં તમને અનુભવ થશે કે તમે સાચા લક્ષ્ય લાગી તો જાઈ જ રહ્યા નથી. તે દિવસે તમે વિચારના થશો કે લક્ષ્ય નક્કી કરવામાં થયેલી ભ્રાંટી જૂથ થઈ ગઈ છે એક વ્યક્તિને સાતસો રૂપિયા માસિક પગાર મળે છે તે ઉચ્ચ પગારમાં બેઠો હતો, તેને પૂછવામાં આવ્યું કે આ પરીક્ષા પાસ કરવાથી તને શો લાભ થશે? એણે કહ્યું કે આ પરીક્ષા પાસ થવાથી મને દોઢ દુનરનો પગાર મળશે બાકી બીજા પરીક્ષા પાસ કરીશ તો મને બે દુનર મળતા થશે.

આ વ્યક્તિનું જીવન-ધ્યેય બે દુનર માસિક પગાર મેળવવાનું છે પણ તે તમને પૂછુ છું કે બે દુનર રૂપિયા માસિક મેળવવા છતાં શું એના જીવનમાં પૂરું સંતોષ દેશે ખરી? શું પછી એના જીવનમાં કોઈ ઈચ્છા નહીં રહે? જો બે દુનર મેળવનારનો સૌ કોઈ સુખી છે? અરે બે દુનર તો શું હવે હવે બે દુનર મેળવનારા પણ કાળા બનર કરતાં પગારમાં અથા છે એના બધા એ થશે કે જીવનના સાચા લક્ષ્યનિર્ધારને બાંધેલું વિચારી ગયા છીએ.

જો માણસની પાસે ઉચ્ચ ધ્યેય હોતું નથી તે વિશ્વાસી બની જાય છે વિશ્વાસ બ્યારે એની ચરમ સીમા ઉપર પહોંચે છે ત્યારે એ વિનાશને નિમગ્ન આપે છે અતિવિશ્વાસ એ અજ્ઞાનમાં રહેલી માનવતાને ખુલાસા કરી નાખે છે અને છેવટે એનું અધઃપતન થાય છે આધુનિક જીવન એટલા માટે જાન્યે જાય છે કે માનવી પાસે સાચું લક્ષ્ય નથી. ભૌતિક સૌન્દર્યનો અવગ્રહ એના જીવનનું લક્ષ્ય બની ગયું છે પરંતુ તે અધ્યાત્મના અનુભવી વચિત બન્યા છે એટલે ભૌતિક પક્ષે એણે જેટલો વિકાસ સાધ્યો છે તેટલો અધ્યાત્મનો નહીં જન્મે પચ્ચેની આઈ જોડી ને જોડી થઈ જ ગઈ છે છેલ્લાં સો વર્ષમાં તો આ જાતના ખૂબ કેમ-ખૂબ વધતું જ ગયું છે આજે માનવીના હાથમાં જેટલાં ધાતક સ્ત્રોતો આવ્યાં છે તેટલાં પચાસ વર્ષ પૂર્વે નહોતાં ને એમની આરંભિક કળાત્મક ગણી વધી ગઈ છે.

એટલે જ માનવીની સ્થિતિ આજે વચર સીરનાખાવાળા પત્ર જેવી બની ગઈ છે એક વ્યક્તિ પોતાના મિત્રને પત્ર લખે છે કાગળ શુદ્ધ છે તેમ જુદાવાળા આટ પેપર લીધો છે અક્ષર પણ સુદર છે મધુર શબ્દોમાં ધણું સ્નેહપૂર્વક એણે મિત્રીકર્મો પત્ર લખ્યો છે એના સ્નેહ

શબ્દે એહ વરસી રહ્યો છે કે, વાચનારના દિલમાં પ્રેમનો ઉમળકા જાગે. આવું લખ્યા પછી એણે પત્રને સુદર કવરમાં બંધ કર્યો એના પર પોતાના મિત્રનું નામ પણ લખ્યું, પરંતુ જલ્દી જલ્દીમાં શહેર અને જિલ્લાનું નામ લખવું ભૂલી ગયો અને એણે પેલો પત્ર ટપાલપેટીમાં નાખી દીધો. હવે તમે જ કહો, પત્ર ધારેલા સ્થાને પહોંચી જશે ખરો ને ? ના, નહીં. એના મિત્રના હાથમાં તે પત્ર પહોંચી શકશે નહીં, કારણ કે એણે પત્રનું નિશ્ચિત લક્ષ્ય લખ્યું નથી.

બસ એવી જ રીતે માનવીએ જીવનની સમ્ભવતા કશી ઉણપ રાખી નથી, શરીરને કોટ અને પેટ વડે સમ્ભવ્યું છે હાથ ઉપર દોઢસોનું ધડિયાળ બાધ્યું છે, તે પણ રેડિયમ ધરાવતું ધડિયાળ છે મગજને એણે વિવિધ વિદ્યાઓ વડે સમ્ભવ્યું છે ઇતિહાસ, ગણિત, ભૂગોળ અને અગ્રેજીનું સારું શિક્ષણ મેળવ્યું છે આટલાટલી સમ્ભવતા ક્યાં છતાં એણે જીવન રૂપી ખત્ર ઉપર જે સરનામું કર્યું ન હોય, કે લક્ષ્ય નક્કી ન કર્યું હોય તો તે પણ એલા પત્રની જેમ ભટકતો જ રહેશે.

ચિત્રકાર પીછીને હાથમાં લે તે પહેલાં જ એના મગજમાં ચિત્રની કલ્પના આવી ગઈ હોય છે ચિત્ર ચિત્રપટ ઉપર તો પાછળથી ઊતરે છે જે ચિત્રને ચિત્રકારે પહેલા પોતાની કલ્પનામાં ચિત્રિત કરી લીધું હોય તે જ ચિત્ર સુદર બની શકે છે એક કુભાર ન્યારે પણ કળશ ઇત્યાદિ બનાવવા એસે છે ત્યારે એના ધાટની રચના એના મગજમાં પહેલેથી જ આકાર પામી ગઈ હોય છે જીવનનું નિર્માણ કરવું હોય તો એનું લક્ષ્ય પણ આ રીતે પહેલેથી જ નિશ્ચિત કરી લેવું જોઈએ.

હવે આપણે માનવજીવનનું લક્ષ્ય શું હોઈ શકે એ ઉપર વિચાર કરીએ માનવી માનવ બને એ જ એના જીવનનું સુદર લક્ષ્ય છે આપણે આપણા નિબંધરૂપમાં સંપૂર્ણપણે આવી જઈએ, વિભાવ દશાને છોડી સ્વભાવમાં આવી જઈએ એ જ જીવનનું શ્રેષ્ઠ લક્ષ્ય છે અનત-અનત કાળથી આત્મા ક્રોધની પરિણતિમાં લિપ્ત છે તે ક્રોધથી ઉન્નત થઈ, ક્ષમામાં પરિવર્તન પામે, અહંકાર તણ આપણે પ્રિય તરફ જઈએ, માયા અને છળકપટ તણ સરળતા અપનાવીએ અને લોભ તણ નિર્લોભી બનીએ. આમ આપણે આપણી જાતને બદલી નાખીએ ત્યારે આપણું લક્ષ્ય સિદ્ધ થાય. ત્રેજ માળા ફેરવનારાઓને હું કહીશ કે માળા ભલે ફેરવે, એ સારી

વસ્તુ છે પરંતુ માળા ફેરવવા સાથે તમારા સ્વભાવને પણ ફેરવો. એ જરૂરી છે તમારી પ્રકૃતિમાં પરિવર્તન લાવે. નાની નાની વાતમાં ક્રોધી બધાની જો તમારી પ્રકૃતિ હોય તો એને શાંતિના વાતાવરણમાં બદલી નાંખો. તમે જો તમારા સ્વભાવને ફેરવશો નહિ તો માળા ફેરવવા માત્રથી કાંઈ સુપરિણામ નહિ આવે.

જન ત-જન ત કાળથી અપણા જીવનમાં શીત નિષેધે સ્થાન મેળવ્યું છે તો હવે એમાં ઈન્સાનિયત પ્રગટાવો તમે તમારા જીવનમાં કઈ રીતે ફેરફાર લાવી શકો એ નીચેની નાની એવી વાતથી જાણી શકશો.

એક માનુસ જરીઆઈમાંથી પચાર થઈ રહ્યો હતો દીકરી એની મોટી થઈ ચૂકી હતી. એના વિવાહની ચિંતા એને એન પાયા દેવી ન હતી. જ્યાં જ્યાં એ દીકરીના પ્રમને લઈને પહોંચતો ત્યાં ત્યાં એની સામે સામે જ પ્રમ જાતીને ઊભો રહેતો કે દીકરીની સાથે તમે શું આપશો? આ? કન્યાને કાંઈ જોતું નથી સૌ કાંઈ જુએ છે કે તે કેટલી વજનદાર થઈ લઈને આવશે. આજના સમયે અને સમયો ઈન્સાનથી નહીં પણ પૈસા વડે જ નિર્ધાર છે. પહેલાં તો તમે ટાળવાનો પ્રયત્ન કરશો કે હાકશો તો હજુ બાકે છે એટલે આવતા ચાર વરસ સુધી તો કાંઈ ઈચ્છો નથી આ મહાન-આજ પાછળ એક રહસ્ય છુપાયેલું છે કે ૭ને લઈને તે કહી નાખે કે તે કેટલું નાણું આપવા ઈચ્છે છે જાણવા આપી શકશો? જો તે એમ કહી કે કે પાંચ હજાર આપીશ તો તરત તમે કહી બેસશો કે લાઈસાડેન હજુ હમણાં એક આઠગાડીના પહેલાં જ અમુક ગામેથી ફાલાણા સાહેબ આન્યા હતા તેઓ પણ અમલ કરી રહ્યા હતા કહેતા હતા કે કન્યાની સાથે શા બાંધબંધાર શકશો જરૂરી આપીશ. વળી એણે બહાર બહાર એમ પણ કહ્યું કે ખારી સ્થિતિ તો નથી પણ તમે કહેશો તો હસ હજાર સુધી કાઢી શકશો પહેલાં ખુલ્લો મારે જાતી બોલીઓ થતી પણ આજે તો હવે કન્યાઓ મારે પણ જાતી બોલીઓ થવા લાગી છે અને જે વધારે આપશે તેની જ જોડે સગપણ નહીં થશે. પછી તમે એને કહેશો સાહેબ જુઓ લેવું લેવું તો તમારી ઈચ્છા પ્રમણે છે આપતું થર મોડું છે આપ આપના થર પ્રમાણે બદલવા શકશો. આ પણ એક કળા છે એને બોલે ચાલી એનું ખિસ્મ જાતી કરવાની આ કળામાં તો તમે ખરેખર પાવરમાં છો (સજ્જમાં દસ્યદસ)

તમે વળી પૈસા ખાસે સ્પષ્ટતા કરી દ્યો છો કે જુઓ અમારો પરિવાર મોટો છે થર પણ મોડું છે જનનાં વધુ નવના લાવવાનો અમારો ઈરાદો

જયો તો પા, પા, એ જામા એકઠી પગોને ટિંકિટ તો થવાની જ, તમને વધુ તકલીફ દેવા હિંજા નથી, પાન ના, નળેયગ્રા માટે વ્યવસ્થા સાચી રાખતો હું પોતાનાઓને દાં, અને અદાવાળાઓને ચડા, તેવી સાથે થોડો નાગતો આપતો અથોરે બાગ પોતાનાઓને નાગ અને કાઈ વગેરેની વ્યવસ્થા તો તમે કરો જ પણ ચોર દુર પા મગાડી લેને, કાગળ કે ગચ્છી કેટલી થડે છે દાનમ-દેળીનો ધનેનમ તો નેને જ. તો અકાદ બૂટ પોલીસરાખાને ખચુ બોલાવી ના પાવે.

પા, તમે તો એવું જ હિંજા છો કે કન્યાચાળો પોતાનું મકાન લીવામ કરી તમને બાધ આપા દે. આ કન્યાચરની પ્રકાશો તમને છેક કન્યા નારીને પડકારા છે ! એક કારિ કહે છે.

મારત સે અવ તો દેવ હો

ધર્મ રવાના હો ગયા !

કિસ્મતો મુનાકું, માદ્યો વદરા નમાના હો ગયા !

લલકે જા પાપ પૂછના કાદા કે સાથ દોમે કયા !

મેં ટર ત્રિના તો ધ્યાન મુરિકલ રવાના હો ગયા !

સામાજિક પ્રથા સમાજ માટે ગાળે જળાળની રહી છે તેમ જ તો એમને ગળાનો દાર માની અને ગળાગીને બેસા છે. પા, તો હું કહી રહ્યો હતો કે તે બાઈની દીકરી જેમ-જેમ મોટી થતી રહી હતી તેમ તેમ એની ચિંતા પણ ઘેરી જતી હતી હતી ને કાઈ એને મળતું, તે ચો મોં કાઢીને જ વાન કરતું આખરે એણે એક ગરીબ છોકરાને જોયો એને વાત કરી તેણે થોડામા જ સતોપ, માન્યો ચરે, ગરીબ તો થોડામા જ સતુષ્ટ થતી જાય છે પણ અમીરની તો વાન જ કરી નકા !

પેલા ગરીબ છોકરાએ પોતાની સમિતિ આપી તો પણ લગ્ન માટે તો નાણાની જરૂર તો હતી જ તે એક શાહુના પામે ગયો તેણે પોતાની સમસ્યા એની પામે ગુ કરી અને બારગો રૂપિયા માગ્યા રોઠે એક ચિટ્ટો લખાવી એના ઉપર દસ્તખત કરાવી લીધા અને રૂપિયા ગણી આપ્યા રૂપિયા લઈને તે ગરીબ માણસ ઘેર આવ્યો લગ્નસમારલ આટોપ્યો પછી એ કમાણી કરવાની મહેનતમા લાગી ગયો કારણ કે એના ઉપર વ્યાજનો ભાર વધતો જતો હતો એક તો ગરીબ હેય અને આવી રીતે કરજ કરી લગ્નમા નાણાનો ફગાવો કરવો તે કેટલું અહિતકર છે ! સાથી અને સળધીઓ લાડવા ખાઈ જશે, પરંતુ કરજનો ભાર ઓછો કરવા કોઈ નહીં આવે.

સૌની તકાદો વ્યાપી રહ્યો હતો. માટે એણે જેમ-તેમ કરીને પણ રૂપિયા એકઠા કર્યાં. પહેલાં માન્ય વ્યૂહબંધ અને પછી સો-સોની બાર નોટ સહીસહ પાસે ગયો. એને જોઈ શેઠ રાજી રાજી થઈ ગયો. તમારો પણ કરજનાર જમારો રૂપિયા સહીને આવે છે ત્યારે તમે કેટલી પ્રસન્નતા અનુભવો. હે પણ દ્વર્ધ સ્વધર્મીને ઘેર આવતો જોઈ એટલી પ્રસન્નતા અનુભવો છો ! ખરા ? એણે શેઠના હાથમાં રૂપિયા ધમ્મો અને ઢાળું ગણી લેતાં શેઠ અને મને મારી પેલી ચિટ્ટી આપા ! સેઠે રૂપિયા ગણ્યા અને ચિટ્ટી લેવા બહાર ગયેલ.

માનવીનું મન માખી જેવું છે કદી તો એ સુદર રૂપે પર જઈ બેસે છે તો બીજી જ કણે અઢી પર પણ જઈ મડે છે કદી નવિજાત અને સ્વાચારથી સુવાસ લે છે તો કદી અનીતિ તરફ જતાં પણ વાર લાગવી નથી. શેઠ બહાર ગયા. આ બાબુ પેલા બાઈનું મન બદલાયું અને એનામાંથી નીતિની સુવાસ બહાર ગઈ અને અનીતિએ પ્રવેશ કર્યો. એણે સો-સોની બે નોટો ઉપરથી જનવમાં સેરવી દીધી શેઠ આવ્યા ચિટ્ટી આપી કે પેલા બાઈ બહુ ત્યાંથી રવાના થઈ ગયા. એનું મન કદી રહ્યું હતું કે આજે તેની ધણે મોટા વિગ્ન થયો છે કેવી ધૂળ ફેંકી શેઠની બાંબોમાં એમણે હાલેની બાંબોમાં ધૂળ નાખી ફેંકી પણ આજે તો એ પણ ફસાઈ ગયા. એનું દિલ ખૂબ બેઠ્ઠી ગયું હતું તે જ વેળા એક નોટ ચોલી એ ઈન્સાન, હુ ખુશ થઈ રહ્યો છે ત્યારે વિગ્ન થયો છે પરંતુ હું મનુ છું કે આજે ત્યારે ધણે મોટા પરાજય થયો છે તે એની બાંબોમાં ધૂળ ફેંકી નથી પણ ત્યારે જ બાંબોમાં એ ધૂળ ખરી છે તેથી જ તે સ્વયં અને અસત્યના ભેડને જોઈ રહી નથી.

તે આજળ નથી રહ્યો હતો અને જાતીએ જાણેલી નોંધમાંની એક નોટ કદી રહી હતી અને સદા ત્યારી પાસે રહેવાના નથી તુ ખાતે છે કે તુ જતો રૂપિયા કમાયો છે પણ હું કહું છું કે તે જાણે ત્યારી ઈન્સા નિવન વેચી મારી છે ? લાખો અને કરોડોથી પણ મોંઘી છે જાતીએ જાણેલી નોંધનો અવજન જાતી તળે રહેલા દિગ્ગે સંભળ્યો અને એ માણસ પાછા ફર્યો તે શેઠની પાસે આવ્યો અને સો-સોની બે નોટ આપ્યાં કહેવા લાગ્યેલ હું પહેલાં આવ્યો ત્યારે સેનાન જાતીને આવ્યો હતો અને દરે રાખ્યો ઈન્સાન જાતીને પાછો ફર્યો છું આ બે નોટ સભળો મારી માન-વન માયા પર ફેંકી રહી છે આ નોટ મને પોષાઈ રહી છે સેઠે આ દરમ નમુ તો એનું દિલ ખનુ અદમ્ય થઈ ગયું.

બસ, તમે પણ આ જ રીતે પાછા ફરો તમારુ હૃદય જો અનીતિ તરફ જઈ રહ્યું હોય તો તમે એને ન્યાય તરફ વાળો એ જ તમારા જીવનનું લક્ષ્ય છે તમે અજ્ઞાનના અધારાથી જ્ઞાનના અજવાળા ભણી આવો મિથ્યાત્વથી સમ્યક્ત્વ ભણી વળો ભગવાન મહાવીરે માનવજીવનનું લક્ષ્ય બતાવતાં ફરમાવ્યું હતું કે

“ અન્નાણં પરિયાણામિ નાણં ડવલપવજ્જામિ । ”

ન્યારે તમે એકાતમા બેસો ત્યારે વિચારજો કે અમારા પગ અપગોના પગ બનો, અમારી આખો આધગાની આખો બનો, અને દુઃખ અને શોકમાં આસુડા સારતા ગરીબો માટે સાન્ત્વના દેવામા અમારી જીભનો ઉપયોગ થાઓ. ગરીબો અને ગાગીઓની સેવા માટે આપણો પરસેવો વહે લોહીના અભાવે ન્યારે કોઈનો દેહ દુર્બળ બન્યો હોય અને મૃત્યુશૈયા પર તે પડેલો હોય, અને તેને માટે જો ગત્તાની જરૂર હોય તો તે વખતે મારુ રક્ત એને આપી શકુ અને એને નવું જીવન સાપડે એ રીતે વિચાર કરો આ અસ્થિ, અર્ધમય શરીરનો આથી વધુ શો સુદર ઉપયોગ થશે ? આ પ્રકાશના કિરણોવાળા વિચારો આપણા મગજને સદા આલોકિત કરતા રહે

શરીર સ્વસ્થ અને મન પ્રસન્ન રહે રોગ સામે ઝઝૂમવાની એનામાં તાકાત હોય, આખો પ્રકાશપૂર્ણ હોય, મુખ તેજોમય હોય, નિહવા થકી મુઠ્ઠુ ભાષણ થાય, અને ગુણીજનોની સ્તુતિ કરતા તે થાકે નહિ

મન સારા વિચારોથી ભર્યું-ભાદર્યું રહે અને તે જીવનલક્ષ્યના સત્ય રાહને પિછાનતું રહે, વળી, તે દેહની ભાવનાઓથી ઉપર આવી આત્માના પ્રકાશને પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરે તે એટલું સ્વાર્થી ન બને કે પરહિતોને કચરી નાખે ઇર્ષ્યા, દ્વેષ, લોભ, અને અન્યાયનો એમા અકુર ન ફૂટે

સ્વસ્થ શરીર અને સ્વસ્થ મનની સાથે સ્વસ્થ બુદ્ધિ પણ જરૂરી છે. એવી બુદ્ધિ જોઈએ કે જે લક્ષ્ય ભણી દોરી લઈ જાય, ભુરાઈ અને ભલાઈ, હિત અને અહિતનો વિવેક જાળવે શકે, એવી રીતે આવું શરીર, આવું મન અને આવી બુદ્ધિ એ ત્રણેને મેળવી આપણે પેતાના લક્ષ્ય ભણી આગળ વધવું જોઈએ

પહેલા તમે લક્ષ્યને નિર્ધારિત કરો અને પછી એમા એવા તન્મય બની જાઓ કે જેમ બાળક પોતાની રમતમા અને લોભી ધનમા તન્મય બની જાય છે પતંગનો દોર લૂટતી વખતે બાળકને જોશો તો તમે જોઈ શકશો

કે તેમને નથી યારીયુ બાન રહેતું કે નથી રહેતું વસ્તુ બાન. તેમને નથી લાગતી શૂન્ય, કે નથી લાગતી તરસ. જસ, તમે એની જેમજ તમારા લક્ષ્યમાં ત મમ જાતી જાઓ.

શું કહો છો ત મમતા આવતી નથી ? શા માટે નથી આવતી ? જરૂર આવે છે જ્યારે તમે રૂપિયા મણવા બેસો છો ત્યારે કેવી ત મમતા તમારામાં આવી જાય છે ? જસ, જીવનલક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરવા માટે પણ તમારામાં એવી જ તન્મયતા આવી જવી જોઈએ જીવનનાં સમસ્ત કામો કરતાં રહેવા છતાં પણ તમે તમારા લક્ષ્યને ભૂંડો નહિ. કુટુંબની સેવાને તમે જાણો છો ? આકાશમાં હાનરો નક્ષત્રો અને તારાઓ છે એ જાણમાં અધિકાધિક પ્રગટ હોય. પરંતુ કુટુંબની સેવા કેવળ ધુવના તારાને જ જુએ છો સાંત શીતળ ડિરલો વડે રજનીનો અધિકાર દૂર કરનાર ચંદ્ર અને હાનરો ચંદ્ર કિલો વડે વિશ્વને આસેદિત કરનાર સૂર્ય પણ મનમાં દૂર છે પણ કુટુંબની સેવા એમના બહુ જોતી નથી. જસ, તેવી જ રીતે તમારી સામે હ નરો પ્રભાવનો આવે પણ તમે એમાં રૂચવાઓ નહિ. કિંતુ તમારી સુદિશ્પી કુટુંબની સેવા સદૈવ લક્ષ્ય બાંધી રહો તો લક્ષ્યસિદ્ધિ અવશ્ય પામી શકશો.

જ — શાંતિ — શાંતિ —

આદરવા વડ
તેરસ

જૈન ઉપાસક
કાશવામી મુનર્ષી

ડિક્શનરીમાં હજારો શબ્દો છે એ શબ્દોની પાછળ માનવસમાજમાં મતભેદ હોઈ શકે છે, પરંતુ એક શબ્દ એવો છે જેની બાબતમાં કોઈના એ મત હોઈ શકશે નહીં એ શબ્દ છે “શાન્તિ” ગુલાબની સુવાસના, સાકરની મીઠાશમાં અને મીઠાની ખારાશમાં કોઈનો મતભેદ નહીં હોય એક વૃક્ષને પૂછશો તો એને પણ ગુલાબની સુવાસ પ્રિય લાગશે સુવક અને ઝાળક પણ એમ જ બતાવશે આ જ વાત સાકર અને મીઠા માટે પણ છે, બધા સાકરને મીઠી અને મીઠાને ખારુ બતાવશે કોઈને એમ કહે કે મીઠું ગળ્યું છે અને સાકર ખારી છે તો તમે કહેશો કે એના મગજનો રક્ત ઢીલો પડી ગયો છે આ જ રીતે સુખને માટે પણ કોઈને મતભેદ નહીં હોય

વિશ્વના અનંત-અનંત પ્રાણીઓ અનંત યુગથી સુખને માટે પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે સુખ સારું માનનીએ લાખો રૂપિયા એકઠા કર્યા, મોટા-મોટા મહેલો બાંધ્યાં સુખને માટે એણે લડધઓ લડી પરંતુ વિચારવું એ છે કે સુખ માટેના એના એ પ્રયત્નોમાં એને સફળતા ટેટલી મળી ? આના જવાબ માટે એક કરોડપતિ પાસે પહોંચ્યો, જેના મહેલો આસમાને ટકરાઈ રહ્યા છે, જેમના બગલા સામે ચાર-ચાર મોટરકારો ફરી રહી છે, અને પૂછે, “શેઠ, કેમ છે ?”

જરા એમના દિલમાં પ્રવેશો પછી જ જવાબ મળશે, “બહારથી ઉજળા છીએ પણ અંદર તો હોળીના જગ ચાલી રહ્યા છે” જે બગલા-વાળાઓ પાસેથી આવા જવાબો મળે તો પછી બિચારા મધ્યમવર્ગ અને ગરીબ-વર્ગને પ્રશ્ન જ શો કરવો ? આનો અર્થ એ થયો કે આપણને સુખનું નામ યાદ છે પણ એનો રાહ ભૂલી ગયા છીએ હવે તમે જ બતાવો કે જે

કેઈને મુખર્ષિ નામ શાદ રહી જાણ અને રસ્તો પાકે આશાનો તે એ મુખર્ષિ પહોંચશે કપારે ?

એક બહેન સચારમાં વતોવવાનું કામ કરે છે ગ્રામીન કુખનાં ઘરોમાં સ્ત્રીઓ પોતાના દાઢે જ વતોવવાનું કામ કરતી હતી. એ સે શુદ્ધ થી મળતું વેજીટેબલ નહોતું અને તેથી એમનું સ્વાસ્થ્ય કદી બગડતું નહોતું.

અચારથી મુદસ્સીનાં ચેત્થી જે-પાશન છૂટકું છે અને બહેનોએ દાઢે કામ કરવાને અપમાન સમજ્યું છે ત્યારથી જ વેજીટેબલ ધરમાં પચ-પેચારો કર્યા છે અને એની સાથે એની સેકડો બહેનો પણ તમારા ધરમાં ઘૂસી ગઈ છે એ હ રોગો અને રોકટરોને અપાવી શે.

હા તે એ બહેન સચારે વતોવવાનું કામ કરી રહી હતી એને બે કલાક થઈ ગયા એનાં વાંકો પરસેવાથી બીજાઈ ગયાં, એના પતિ પાસે જ બેઠો હતો પરસેવાથી નીતરતી પ્લોડેને જોઈ એનું મન પણ ફરી ભીંપુ એવું પૂછ્યું આટલી મહેનત છતાં જ માખણ નીકળ્યું ? એ કહીને ત્રણે અને દાંડમાં જોયું તો એમાં દહી નહોતું પણ પાણી ભર્યું હતું એને કહ્યું ફરી આ શું કરો છો ? પ્લોડે બેઠી માખણ કાઢુ છું " ખતિએ કહ્યું તું અતલ કુચો કુધી અમ વસોવતી રહીશ તોજ માખણ આશાથી નદી નીકળે.

તે અમ આપને પણ વસોવતી રવાં છીએ. અતલ કુચ ઘણાં પણ હતું સુધી મુખનું માખણ મળ્યું નથી ત્યારે વિચાર્યું જોઈએ કે આપને ફો વસો છુ કે ફક્ત પળી જ ? ફોને વસોત્યુ હોત તો સુખ કપારનું જ મળ્યું હોત પરંતુ સુખ મળ્યું નથી એટલે એ વિચારવું પડી કે ક્યાંક અમ થઈ રહી છે કદી કદી જીવનમાં નાની થી મૂંઝવણ મબીર પરિણામ ત્યારો થો છે એટલે એક કવિએ કહ્યું છે

ભૂત જરા સી જખરુ દુખ કે છે
અનુભવીઓ જાન ઝિમ કરે છે
એક અનિનનો તીફનુ તજખો
બુવન ઘજાને બરમ કરે છે
એક વચન આવડું વાંચાથી
જો પછી બહુ કાળ એ છે

કવિએ કે તે અ.મિ.ક. જાન કની છે જૂન હતી નાની દાતી જ નથી

આગતી ચિનગારીને તમે લલે નાની માનો, પરતુ એ નાની-શી ચિનગારી-
હજારો મણુ રૂને લસ્મ કરી નાખશે

હા, તો આખલે કયાય આવી ભલ તો કરી રહ્યા નથી ને? મને
લાગે છે સુખની બાબતમાં પણ આવી જ ભૂલ થઈ રહી છે

વૈદિક દર્શનની એક લઘુ કથા છે માનવી જ્યારે સર્વ પ્રથમ ઈશ્વર
પાસેથી વિદ્યાય લઈ સૃષ્ટિમાં આવવા લાગ્યો ત્યારે ઈશ્વરે એને એ કળશ
દીધા એક સુખથી ભરેલો હતો અને બીજા સત્યથી-એક એને એના ડાબા
હાથે અને બીજા જમણા હાથે મૂકતા ઈશ્વરે કહ્યું “સત્યની રક્ષા કરજો
અને સુખને વહે ચતો રહેજો” જ્યારે માનવીએ પહેલો મુકામ કર્યો અને
આગલે દિવસે આગળ વધ્યો તો કળશ બદલાઈ ગયા ડાબાનો જમણામાં
આવી ગયો અને જમણાનો ડાબા હાથમાં પણ ઈશ્વરની આજ્ઞા હતી એના
કાનોમાં ગૂંછ રહી હતી એણે સત્યને વહે ચલુ શરૂ કર્યું અને સુખની રક્ષા
કરના લાગ્યો આ જ વાત આજે ચરિતાર્થ રહી છે માનવી પોતાના બધા
જ પ્રયત્નો વડે સુખની રક્ષા કરી રહ્યો છે અને સત્યને વહે ચી રહ્યો છે.
ચાદીના થોડાક ટુકડાઓ સારુ આજે એ સત્યને વેચી રહ્યો છે માનવીએ
સુખને સત્યથી વધુ મહત્ત્વ આપ્યું છે

સુખ માનવીને પ્રિય છે અને સુખ સારુ એ દિવસ-રાત દોડી રહ્યો છે -
એણે ભૌતિક પદાર્થોમાં સુખની શોધ કરી છે ચાદીના ટુકડાઓમાં એણે
સુખ નીરખ્યું છે અહીં જ, બસ, એની ધણી મોટી ભૂલ થઈ રહી છે.
ન્યા સુખનો અભાવ છે ત્યાં જ એ એને શોધી-ખોળી રહ્યો છે.

સાધારણ રીતે માનવી માટે ચાર સુખો બતાવ્યા છે પહેલું સ્વાસ્થ્ય,
બીજું સપત્તિ, ત્રીજું સુશીલા પત્ની અને ચોથું વિનીત પુત્ર જીવનનું પહેલું
સુખ સ્વાસ્થ્ય છે સ્વાસ્થ્ય જીવનની સપત્તિ છે ગૃહસ્થજીવનમાં સપત્તિની
જરૂર રહે છે કારણ કે દારિદ્ર્ય જીવનનો બહુ મોટો અલિશાપ છે પોતાની
પેટ-પૂર્તિ માટે બીજાના મો સામે જોવું એ કાયરતા છે મનુષ્ય પોતાનો
રોટલો પોતે જ કમાઈ લેવો જોઈએ હા, પણ એ રોટલો ન્યાય અને નીતિ
દ્વારા જ આવવો જોઈએ

ગૃહસ્થજીવનનું ત્રીજું સુખ છે સુશીલા પત્ની ગૃહિણી વગર ઘર-
સુત્ર લાગે તો પુત્ર વિના ગૃહિણીનો ખોળો સૂતો લાગે અને માનવી આ
ચારેય સુખો મેળવવા પ્રયત્નશીલ રહે છે પરતુ પ્રથમ તો આ ચારેય સુખ
માનવીને એક સાથે મળતા જ નથી નહીં તર માનવી એવો તો અહંકારી

બી જરી કે એ પોતાને બૂઠી જરી બને બગવાનને પણ બૂઠી જતી. કિન્તુ પુરપોષને ચારેય સુખ એક ખેડૂતને મળી જાય તો શું એ સુખ હશે? નથી એ ખેડૂત જમીનદાર તરફ જોશે કે એની પાસે સુખ છે જ્યારે ભારતીય જમીન ારતી નજર જમીનદાર બચી હશે કે સુખ તો એની પાસે છે પણ એક જમીનદારને પૂછો તો એ કહેશે કાઈ સુખ જમારા નસીને ક્યાં? એ રાજાઓના સિંહાસને વસે છે રાજાને પૂછો તો એ જીન્યા બવાળે કહેશે સુખ તો સમાપ્ત પસે છે સમાપ્ત કહેશે કુ ક્યાં સુખી છું? સાચું સુખ તો ચક્રવર્તીના વિશાળ સામ્રાજ્યમાં છે અને ચક્રવર્તી કહેશે 'હજુ સુખ ક્યાં છે? હજુ તો હું ખરે જ સાધ્યા છે સાતમા પર વિજય ન મળે ત્યાં સુધી શાન્તિ ક્યાં!'

સુખની ખાટલી મરિચ બાપણે પચાર કરી બાબા એક ખેડૂતથી માંદેને ચક્રવર્તી સુધી ફરી બાબા પણ કાઈ સુખી નથી તો પછી કુ તમને સુખ ક્યાં જવલુ? ને પદાર્થોમાં બાપણે સુખને ખોળી રહ્યા છીએ અને આ ભૌતિક દુકલ જેને બાપણે સુખ માની બેઠા છીએ જરા એવું વિશ્લેષણ કરી જુઓ કે એમાં સુખનો અણ પણ છે કે નહીં!

એક જરવાર હતો. એની એક માથ એને ત્યારે જ દૂધ દેતી જ્યારે એ એની પાસે લીંસું ખાસ પડે. વરસાદની ઋતુમાં લીંસું ખાસ મળતું રહ્યું, ફાલે સુધી પણ મળતું પણ જ્યારે કિત્તણો બાબા ત્યારે જ જલ્દ પલ્લ સુધી ગયું પેલા જરવાર સામે એક સમસ્યા ઊભી થઈ લીંસું ખાસ ન મળે તો માથ દૂધ ન ગળે. બાપણે એની છુદ્ધિએ એક કૃપાળ બતાવેલ. એણે માથની બાંબો પર લીલા કાચવાળા મરમા લગાવી લીધા, હવે માથ જ મલમાં પહેલી તો એને બાપુ જ મલ લીંસું-લીંસું જ દેખાવા લાગ્યું ખાસ પણ લીંસું જ દેખાતું હવે એ સુકા ખાસને જાનહથી જતી અને સંખ્યાયત્તે ગળ્યું દૂધ ખાપતી.

હા તો ખાસ લીંસું નથી પણ મરમા લીલા કાચવાળા છે તેમ સુખ પદાર્થોમાં નહીં અખિત માનવીના મનમાં છે સુખ કિન્તુ સંગીતમાં છે કાનોમાં! ને રેઢીમાં સુખ હોય તો એક જઢેરાને બેસાડી દો એની ધમે શું બેથી એને બાતલ મળતી? સુખ અખિતમાં છે કિન્તુ સિનેમામાં! ને સિનેમામાં સુખ હોય તો એક જામ અકિતને પણ એથી બાતલનો અનુભવ થવો જોઈએ પણ તેમ જતું નથી એક બીજા વાત એ પણ છે કે ને અખિતમાં સુખ છે તો અખિતને કાઢી કાઢીને એને કિન્તુ બતાવેલા તો શું એ

આનંદ અને સુખ એ આત્માની વ્યક્તિગત સપત્તિ છે, એને અન્યત્ર ખોળવી વ્યર્થ છે પુષ્પની મધુરી-મીઠી સુવાસ માટે પાદડાને તોડવા એ સમય ને શક્તિ ગુમાવવા જેવું છે સાકરની મીઠાશ અને દીપકનો ઉગ્ગેશ અન્ય સ્થળે ખોળવો વ્યર્થ સિદ્ધ થશે

પણ કદી-કદી એવું બને છે કે માણસ શ્રમમાં પડી જાય છે, અને સુદર વસ્તુને પણ અસુદર માની એસે છે મારા ગુરુદેવ કહેતા હતા કે ઉદયપુરના મહારાણાને આગણે બાળ-ફૂલનો ઉદય થયો વર્ષોની પ્રતીક્ષા બાદ મહારાણીનો સૂતો ખોળો ભરાયો સારુ ય શહેર પ્રસન્નતાના મહા-સાગરમાં નહાવા લાગ્યું મગલ ગાન-વાદનોના મધુર ઝંકારોમાં આપ્ત ય શહેર નાચી ઊઠ્યું મહારાણાએ આનંદોત્સવની લહેર જનતા સુધી પહોંચાડવા સારું પ્રીતિ-ભોજનનું આયોજન કર્યું

મત્રીજીએ રાણાજી પાસે નિવેદન કર્યું કે શહેરના શેઠ-શાહુકારો તો દરરોજ પોતાને ઘેર પકવાન જમે છે પણ આપના સેવકો-ભીલ લોકો-શુ આ પુત્રોત્સવથી વચિત રહી જશે ? શુ આજે પણ એમનું મો મીઠું નહીં થાય ? મહારાણાએ મત્રીજીની વાત સ્વીકારી બીજા-જાતિને પણ નિમત્રણ આપ્યું એમને સારૂ શીરો-પુરી તૈયાર કરવામાં આવ્યાં લાઘનમાં એસાડી સૌની સામે શીરો પીરસવામાં આવ્યો.

અમોઘ આદિવાસિઓએ જોયું તો એ બીના બીના કાચા લોટ જેવું લાગ્યું એક ખીજાએ એક ખીજા સામે જોયું અને બધા જ લાણું છોડી ઊભા થઈ ગયા મત્રીજી સમજાવવા લાગ્યા તો તેઓએ જણાવ્યું કે, ‘અમે આવી પોદળા જેવી ચીજ નહીં ખાઈએ મકાઈના રોટલાની આશાએ અમે અહીં આવ્યા હતા, પણ અહીં તો ન જાણે કેવી વસ્તુ પીરસવામાં આવી છે.’ અને મત્રીજીએ હાર માની એમને માટે મકાઈના રોટલા ને કુંગળીનું શાક તૈયાર કરવા પડ્યા મકાઈના રોટલા ખાનાર આદિવાસીઓ શું જાણે એ શીરાનો સ્વાદ ? તો પ્રતિદિન ભૌતિક સુખોની ચકાચૌધમાં વસનાર આજનો જ્ઞાનવી જો આધ્યાત્મિક સુખોથી ચોટી જાય અને એને ગાડપણ સમજવા લાગે તો એમાં કોઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી

આજનો વૈજ્ઞાનિક પણ મનુષ્યના સુખ માટે નિરતર પ્રયત્નશીલ છે રેલ, મોટર, રટીમર, અને વિમાને મનુષ્યની યાત્રાને વધુમાં વધુ શીઘ્રગામી અને સુરક્ષિત બનાવી છે પોતાના દુઃસ્થિત સાથીને મળવા માટે ટેલી ફોનની સગવડતા છે. ટેલીવીઝનનું મીટર ફેરવો કે શ્રી નેહરુ, આઈઝનહોવર,

સમાર્થ જાણ છે હવે તો એ માતાના મનોહર યોગામા પણ એકસવાણપણુ જનુભવે છે એટલે એ પોતાની રચના બળકાની ટોળીનો મનમોહ રાગ બની જાય છે. મોર્ષ-હામિયાની રમતમાં ભૂખ-તરસને પણ વિસરી જાય છે. તેમ જાણતી વખતે પુસ્તક એવું જીવનસર્વસ્વ બની જાય છે

હોસેજ-જીવનના મન-રજનના રમકડાં પેલાં રબ્બરનાં રમકડાં કરતાં કંઈક જુદી જાતનાં હોય છે યુનિવર્સિટીની ડિગ્રીઓ એના માનસ-લોકનું ધ્વજિત પુષ્પ બને છે સ્વપ્નોનાં ફૂલ સજતા જીવનના માનસને મધુરી આશાની ગુલાબી સુદરતા પ્રસન્ન કરી દે છે સ્વપ્નમાં બરાતી પક્ષીમાં પોતાની નિરાળી દુનિયાને એ સ્વર્ગ સાથે તોળે છે પછી દસતા-રમતનાં ફૂલનાં ફરતા બાળકોમાં એની મુખ સુરતિ મૂર્તિમત બની જાય છે

જીવનના પરિભ્રમ કરતાં ચક્ર પર મુખ પણ બાંટા મારી રહ્યું છે એક કણુ ચોક્કસ માટે પણ એને સમય ફરકદ નથી. પણ એ જોતું પાંચે કે ચત્રો પર ઘૂમતા-ફરતા આ મુખનું કેન્દ્રમિન્દુ ક્યાં છે ? યાજ્ઞ-પાંદ્યા પાછળ દાઝતાં આપણે મૂળિયાને બૂધી ચકીએ નહીં પ્રલવલિત જાળની મકાચોખને તજ એના પ્રમુખ કેન્દ્ર પાવર-લાઇસ (વીજળી-ધર) ને શોધતું જ પારી

જાણે આપણું મન અમોઘ માણક જેવું મર્ષિત્વ છે ને ફૂલતાં-ફૂલતાં જડ-પુતળાઓમાં રમી ગયું છે ચેતનાના આકાશ ઠાંક જણી લક્ષ્ય જેવું એ જાળની દુનિયામાં આંધળાની પરિકાષામાં સમાવિષ્ટ મર્ષિત્વ છે સ્પર્શનાં વિવિધ કિરણોએ આપણા માનસને મોહાવી દીધું છે પણ સ્વચ્છંદસી કિરણોના ધારક સ્પર્શ તરફ જોવાનું તો આપણે વિસરી જ ગયા છીએ —

मैं विम को दूँ दही हूँ हागनू को लजियाली मैं ।

मम माँग रहा है मेरा सिक्का हीरक प्याली मैं ॥'

ભૌતિક મુખોની મકાચોખમાં ખરા મુખની કપળા દીક તેટલું જ આંતરિક બની જોતું કે ચળકતા જૂનનુજોના ક્ષણિક પ્રકાશમાં દિવસના મધ્યપ્રકાશને જોગવો અને આ ઈન્દ્રધનુના સપ્તરંગી રંગો વડે આપણાં મનેમોને રમવાની મેટા કરવી. આ હાસ્યારસ જ લેખાવ. માટે આત્માની દિવ્ય-વેગ દ્વારા શારીરિક મુખોની ચાલના કરવી એ (બ) મુદિમત્તાનું પ્રયત્ન / ઉ ને ! દીરાગતિન જાળીમાં ફેલી બરનારને મૂખ કહી શકાય તો આખામિક સાધનો વડે ભૌતિક લાભસા આદવી એને મુ કહી શકાયે વાડુ !

કામળ-કળી જેવા બાળકને પોતાના હાથેથી મૂટવી લેતા અશ્રુભર્યાં નેત્રો વડે જીએ છે ત્યારે એને લાગે છે કે પૃથ્વી માતા નથી, પણ ડાકણ છે મીઠી નીદરમા સૂતેલા માનવીની છાતી પર જ્યારે અચાનક છાપડું તૂટી પડે છે તો સ્વપ્નસોકનો એ યાત્રી સ્વર્ગ-યાત્રી બને છે આ છે પ્રકૃતિની કાળી છાયા, જેની સામે આજે સરકાર અને વિશેષજ્ઞો બાથ ભીડવા પ્રયત્નશીલ છે.

૨. પર-પ્રાણીકૃત દુઃખ :

આ બીજા તરફથી આવતું દુઃખ છે મનુષ્યને પ્રકૃતિ કરતા પણ ભયંકર દુઃખ એ લોકો તરફથી મળે છે કે જેને એ પોતાના માને છે ઇતિહાસ ખોળો, સમ્યક્તાને પાળનારાઓના જીવન-પૃષ્ઠો ઉલટાવો વીરતાની કથાઓની ઓથે રકતના ડાઘા પડ્યા હશે કરોડો મૂક માનવીઓની અશ્રુભરી કથાઓ આજે કપાવી મૂકે છે પણ સસારે માનવને એટલો ત્રસ્ત નથી કર્યો જેટલો કે માનવીએ આદમીએ જ આદમી ઉપર વિપત્તિઓનો ઢગ ઊભો કર્યો છે. ભાઈએ જ ભાઈ પર વીજળી વરસાવી છે મનુષ્યે જ મનુષ્યને વિશ્વના 'પ્લેટફોર્મ' પરથી ઉડાડી દેવા સારું વિશાળ સેનાઓ ઊભી કરી છે, પણ ઓએ નહીં ચગિઝખાં પણ મનુષ્યનો જ વશજ હતો બીજા વિશ્વયુદ્ધમાં વિશ્વને તપાવનાર-હાથવાળા હિટલર પણ મનુષ્ય જ હતો એટમ બોમ્બ અને હાઈ-ડ્રોજન બોમ્બના આવિષ્કર્ષો પણ મનુષ્ય જ છે ને !

રામની વિશાળ સેનાને યુદ્ધ માટે ઊભેલી જોઈ એક નરભક્ષીએ સેનાપતિને પૂછ્યું “ શું આ લોકો ખાવા સારું એકબીજાને મારશે ? શું આ લોકો હજારો મનુષ્યોને ખાઈ જશે ? ” હસતા-હસતા સેનાપતિએ જવાબ વાળ્યો “ ના, આ ખાવા સારું મારતા નથી ” તો પેલો નાક ચડાવી કહેતા લાગ્યો - “ કેવા છે આ રાક્ષસો કે જે વ્યર્થમાં જ હજારો માણસોનું નિક દન કાઢે છે ! લોહીની નદીઓ વહાવે છે ! આમના કરતા અમે શું ખરાબ કે પોતાના પેટ માટે એક મનુષ્યને મારી લઈએ છીએ, સમ્યક્તા ને સંસ્કૃતિથી દૂર એવો નરભક્ષી વિકસિત સમ્યક્તાવાળી સંસ્કૃતિનું અદૃહાસ્ય કરી રહ્યો હતો.

૩. સ્વકૃત દુઃખ :

ત્રીજું સ્વકૃત દુઃખ છે કે જે મનુષ્યો પોતાના હાથે પેદા કરેલું દુઃખ છે કદી-કદી એ પોતાના સ્વભાવથી લાચાર બની જાય છે, ત્યારે દુઃખોને નિમત્રણ આપે છે જ્યારે એ પોતાના અનુચિત સ્વભાવને વશમા લાવી શકતો નથી તો પોતે જ પોતા માટે દુઃખોનો દાવાનળ જગવે છે કદી-કદી બીજાના મહેલને ખડિયેર બનાવવા માટે પોતાના માથે પ્રહાર કરે છે અને

પ્રસંગે તમારી નજર સામે આવી જિભા ઘર્ષ જશે. તમે દેશ-વિધાતાઓ
જોડે મુલાકાત કરી રહ્યા છો. જેના પ્રખર તાપમાં વાતાનુકૂલિત
(એરકન્ડીશનર) તમારા મહેલને મહામાજિરિ બનાવી દેશે. આરામ માટે
તીખા ઈન્જિનરોના ઘર્ષ જલ્દી-જલ્દીમાં ડ્રાક્ટરો નિરાજમાન છે. ન્યાય માટે
સાન્વિ-પ્રસારક (૧) વાઈબ્રેટોની ડ્રાઈ કમી નથી. શુ ઢલુ પલુ સુખમાં
કમી-મામી છે ?

હા ફોની તમે કહ્યા છે દીવા તમે બાંધાડુ છે ચક્રોદયસ્વી
જોતો હશે નીચે સ્વર્ગ જિતરી આવ્યું છે પણ ભગ્ન મહેલોમાં રહેવા જાને
કારોમાં હરતા-હરતા રોક શાકુમરોના હાથને પૂછો હાથો તો જાણી શકે
ત્યાં પલુ કુખની હોળી જ ભભૂકી રહી છે વેદનાના જાનત હાથમરે ક્ષત
મહેરા કરી મૂક્યા છે પ્રભ એ ઘાવ છે કે સુખની પાછળ આવડ્યા અત્યે
શ્વા છતાં પલુ સુખ મળતું કેમ નથી ?

માટે આપણે સુખનું કારણ શોધવું પડશે. સુખ મેળવવા સાડુ કુખને
જોણવું પડે. સ્વાસ્થ્ય માટે રોજનું મૂળ શોધવું ચતુર વૈદ્ય પ્રથમ કહ્યું
છે સુખ માટે કુખનું કારણ જોવું જોઈએ જાને એ મળી શ્વા માટે
જોને (કુખને) પગમાં વાગેલા કાંટાની જેમ જીખાડી ફેંકી દેવું સરળ બનશે.
મહાવિદ્યાએ કુખના ત્રણ પ્રકારો બતાવ્યા છે -

૧ પ્રાકૃતિક કુખ

૨ પર-પ્રાકૃતિક કુખ

૩ સ્વકૃત કુખ

૧ પ્રાકૃતિક કુખ

આ ન ઈચ્છ્યા છતાં પ્રકૃતિ દ્વારા આવતું કુખ છે વિશિષ્ટ યજ્ઞોર્થ
યતો પ્રકૃતિનો કામ જામાં જ આવે છે. પોષ મહિનાની કમકાતી ઠંડી, જે
મહિનાનો પ્રખર તાપ, બીજામાં આંધી તોફાન, આ છે પ્રકૃતિનાં રોડ રૂપમાં
રેખાચિત્રો જે માનવ-પ્રાણીને કમજબી દે છે મહો-મત જાનેથી સરિતાનો
નીર-પ્રવાહ બધારે પ્રથમકારી હાથ રજૂ કરે છે ફાતારથી સર્પિષ્ઠીની જેમ
મજબૂતી હાથેરો બધારે માનવ-પ્રાણીને હાથમાં રોકે છે તે અપરે પ્રકૃતિ
બાણી પાર-કરી ન તરે જોવું માનવી-હાથ કમી જાય છે

મધ્યપ્રદેશના ગબીર જવાન સાથે યતો બીજાં ધરતીકંપ બધારે
દુષ્ક્રમી બળક સાથેના ધોમિયાને જુલ્યાના પેટમાં છિતારી મૂકે છે તે માતા

તારુ કામ નથી. “દુ ખે ઘેરી લીધો છે, શુ કરીએ,” એ લાચારીના પુસતવહીન શબ્દો તારા છે ? પ્રાગ્બંધનો વિધાતા, પુરુષાર્થનો દેવ, આમ કદી કહેશે નથી તુ દુ ખોના અધકારમા શા માટે ભમે છે ? સુખનો દિવ્ય પ્રકાશ તારો પા’ ”, એના પર આવરણ પડ્યું છે હવે જરૂર છે માત્ર એને દૂર કરવાની. એ અચૂક શસ્ત્ર છે -

“**दुःखं हयं जस्स न होइ मोहो**”

મોહને વશ વ્યક્તિ પોતાની પાછળ દુ ખોની વિશાળ પરપરા ભભી કરી મૂકે છે.

જીવનમા જેટલી-જેટલી વાસનાઓ છે તેટલા જ સધર્મો છે વાસનાથી દુષિત ચિત્ત અશાંતિથી પરિપૂર્ણ છે એ ખીજને પાડીને પોતે ઊઠવા માગે છે ભૌતિકતાની આ દોટમા આજનો માનવી દોડી રહ્યો છે તે પોતાના જ ભાઈઓનો દુશ્મન બની ગયો છે

આજના મોટા-મોટા રાષ્ટ્રો વિનાશકારી શસ્ત્રોની સ્પર્ધામા લાગ્યા છે. પરંતુ જ્યાં સુધી મનુષ્યના મગજમાથી સ્વાર્થ અને સત્તાનો અહંકાર ગળી નહીં જાય ત્યાં સુધી શાંતિનો રાહ દૂર જ રહેશે એના માટે વિશ્વબંધુત્વ, અનેહ અને સહભાવનાને અપનાવવા પડશે ભગવાન મહાવીરના ‘**જીવો ઓર જીને દો**’ ‘જીવો અને જીવવા દો’ નો સિદ્ધાંત સમજવો પડશે પોતાના સ્વાર્થને થ ભાવવો પડશે ત્યારે જ જનજીવનમા શાંતિ સ્થપાશે

દિનાક

તા ૩-૮-૧૯૫૮

જૈન ઉપાશ્રય,

કોટ, સુબર્ષ-૨.

એના કુતરિજીભોને ભોગચા માટે તત્તર બની નમ છે નાની જાણીમાં
બેઠેલા ઉંદરનું ભક્ષણ કરવા બિચારી ખૂબ મહેનત કરી પોતાનું મોં જાણીમાં
નાખી તે દે છે પણ ન જુદા મિલા ન ચિસાલે સમમ જેમ ઉંદર
એક ખૂણામાં લપાઈ જાય છે ને દાઘ આવેલો નથી અને બિચારીનું મોં
એમાં ફાઈ નમ છે હવે એ છટપટે છે પણ તમે જ બતાવો એની
જવાબદારી કેના સિરે છે ?

એક જઠેન સામું છે વડુની સાથે એને બનતું નથી દિવસ દરમિયાન
એને સો-સો ગાંઠોએ સ્વભાવે છે તથુ તથુ દિવસ મુધી એને ખાવા દેતી
નથી અને પોતે પણ ખાતી નથી શે ત્યાં કચડ-કચડે એના ધરતું સુખ
છેતવી લીધું છે કોંઈની જવાબમાં એનું રમત જાણી જુ છે દસરતું તે
એને મોં પર કદી જોવા મળતું જ નથી, પણ વિચારવાનું એ છે કે આ
કુખ માટે જવાબાર કેણું છે ? આમ કરતું તે પોતાના દાઘે જ બીજા પર
તથુએ નાખવા જેવું છે તથુએ બીજાને પછી દઝાડી પણ પદલાં તે
એને જ દાઘમાં ફોંફો પડશે. આ કુખને કાળે નિમજ્યુ છે ?

અમે વિદ્યાર કરતાં એક નાનકડા મામે પહોંચ્યા એક બાઈ જમ્યા
શરૂથી ખૂબ જ લાંબી રવા હતા ખે-ખેની આવડે એની નીંદરી દગમ
કરી મૂકી હતી જાણ મગમ એના દાઘોમાં દમેશાં રહેતી. એને પૂછ્યું-
આ શરૂ મનાથી થયો ? એ બોલ્યો : મદાર / આ તથુકુધી આ
માથુ માં સરીખ બાઈ જઈ છે અમે કશું બાઈ તો આ મગમ દે કી
કેમ દેતા નથી ? શા માટે પીએ છો ? એ બોલ્યો : ખરવા માટે ! જાણ
પણથી આવડતું છે એના વિના એક ક્યાક પણ એનું પડતું નથી.
હવે કદો આ શેતોને કુખ કાળે મોઝસું ? કદેવું જ પડી કે એ એના
જ સત્યાવે.

તે દશન લગભગ બધા કુખો માટે સ્વ મનુષ્યને / જવાબદાર
રાખે છે તથુ છે -

મળ્યા કલ્પા વિકલ્પાય હુદાળ્ય ય હુદાળ્ય ય ॥

ઉત્તરાખ્યન મ્ત્ર

કુખના જામવ મુખ છે કુખનું કારણ સમ તઈ જાય મરી જાર
રહે ૮ એનું / મગથી ઉમેજાની શાનિયા અમર દેવ ભગવાન મનુષ્યેર
મનુષ્યન લગેડી કરે છે —દે જનોય માનવ, કુખથી કારણ યજુ એ

પડદા બદલાયા, પરંતુ જીવન જ્યની યાત્રા ન બદલાઈ દૃશ્ય બદલાવા છતાં દ્રષ્ટા એના એ જ રહ્યા એથી જ પ્રેમની ધારા સુદ્ધમરૂપે આજ તારામા વહી રહી છે ”

જરા આગળ વધો ભગવતી સૂત્રના સાતમા શતકના નવમા ઉદ્દેશમાં ચેડા અને કોણિકના ભયાનક યુદ્ધનું દૃશ્ય આવે છે. અત્યાચારને રોકવા માટે ગણાધિપ ચેટકે ધનુષ્ય ઉઠાવ્યું હતું જો કે ચેટકે વ્રતધારી શ્રાવક હતો એક કીડીની હિસાથી પણ તેનો આત્મા ધ્રૂજી ઊઠતો પણ એ જ ચેટકે, એક બાણમા કોણિકના ભાઈએને વીધી નાખતો એક કીડીની હિસાથી ડરનાર, એક કરોડ ને એશી લાખ મનુષ્યોના સહારથી ન ડર્યો તેનું કારણ તપાસતા જણાશે કે ત્યાં સ્વાર્થનો નહિ પણ નીતિના રક્ષણનો પ્રશ્ન હતો. તેથી જ આટલી વિરાટ હિસા થવા છતાં ચેટકના વ્રતોમા કોઈ વાધો આવ્યો નહિ, કે ન તો તે દુર્ગતિને માર્ગે ગયો

વાત બહુ લાખી છે આપણે એ ઇતિહાસના ઉડાણમા જવાની જરૂર નથી આગમ કહે છે કે આ મહાયુદ્ધમા દેવોના ઇન્દ્ર શકેન્દ્ર તથા અમુરોના ઇન્દ્ર ચમરેન્દ્ર કોણિકને સહાય કરતા હતા ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે . “ ભગવત ! શકેન્દ્ર અને ચમરેન્દ્ર માનવીની મદદ માટે ધરતી પર કેમ આવ્યા ? અને તેમણે અન્યાયના યુદ્ધમા ભાગ કેમ લીધો ? ” સર્વજ્ઞ ભગવાન મહાવીરે કહ્યું “ ગૌતમ ! મૈત્રી તેમને ખેચી લાવી શકેન્દ્ર પૂર્વ ભવમા કાર્તિક શંક હતો અને ચમરેન્દ્ર પૂર્ણ તપસ હતો ત્યારે કોણિકને તે બન્નેની સાથે ગાઢ મૈત્રી હતી દેહ બદલાવા છતાં પણ મૈત્રી ન બદલાઈ એ મૈત્રીનો તાર હતો કે જેને લીધે બન્ને ઇન્દ્રોને ઇચ્છા ન હોવા છતાં, યુદ્ધમા અન્યાયના પક્ષને મદદ કરવી પડી ”

જીવનની અર્ધી મધુરતા મૈત્રીમા છે પાગકોને પોતાના કરવાની કળાનું બીજી નામ મિત્રતા છે જે આ કળામા જેટલો વધુ નિપુણ હોય છે તેટલો તે મિત્ર બનાવવામા વધુ નિપુણ હોય છે જીવનનો વિનય જ આ છે કે બીજાને તમારા બનાવી લો એટલે જ કહેવાય છે કે ભાઈ કરતા ભાઈબિધ વધે તે ખોળે લીધેલા ભાઈ જેવો છે ઘણી જગાએ એવો રિવાજ છે કે જેને પુત્ર ન હોય તે બીજા કોઈના પુત્રને ખોળે (દત્તક) લે છે તેને પોતાની સપત્તિનો વારસ બનાવે છે આ એક નામનો મોહ છે

નામ અમર રાખવા માટે વ્યક્તિ આ બધા પ્રયત્નો કરે છે પણ કાનું

સ સાદની યાત્રામાં આપણે એકલા આવીએ છીએ પણ સાથી વિના યાત્રા સૂની બની રહે છે એ યાત્રામાં હમેશા એક સાથીની જરૂર રહે છે. જેની બાજળ આપણે આપણુ સુખદુઃખ કહી શકીએ સહયોગીના બંધાવે આપણે પૂરેપૂરી અસન્નતાનો અનુભવ કે દુઃખના ભારને હલકો કરી શકતા નથી. આપણે હવે પણ અપૂર્ણ રહે છે અને આંધુઓ પણ અપૂર્ણ રહે છે આપણા હવે અને શોકમાં ભાગ લેનાર સાથી તે જ મિત્ર છે મનુષ્યને સહારના સવ સબંધોમાં સૌથી મોટો સબંધ મિત્રતાનો છે કેમકે તેમાં બે હૃદયોનું મિશન છે જેનાથી કોઈ વાત છુપાવાય નહિ. જાત કારણે પાછો રખાય નહિ. જેની સામે હંફ ખુલ્લુ કરી રહી શકાય એવો મિત્ર એ એક જ સ્થળ છે કે જ્યાં બકિત કોઈ પણ બેઠે રાખી શકતી નથી. મિત્રતા એ બે આત્માઓને બેઠવાનો પુષ્કળ છે શરીરનું મિશન તે કોઈ મિશન છે. જ્યાં સુધી જીવ ન મળે ત્યાં સુધી એક આત્માને બેસવા જતાં પણ આપ એકબીજાની નજીક આવ્યાં શકતા નથી. પરંતુ એક વખત જીવ મળ્યા પછી, બંને આપ હબરો માઈલ દૂર હો. તે પણ અતર જણાશે નહિ. કારણ કે સ્થળનું અતર આત્માના અવ્યક્ત સંદેશને પણ શકી શકતું નથી.

હે મરી શકે છે પણ મિત્રતા મરી શકતી નથી કારણ કે તે તે દેહાતીતની સાથે હોય છે એટલે દેહ ન રહેવા જતાં પણ મિત્રતા તે રહેશે જ બીજાવતીજ સૂઝનાં પાનાં ઉઘાડીને જોશો. તે તેમાં આત્માને દેહાતીત મૈત્રીનું અવશત ઉદાહરણ મળશે. વીતરાગ મદ્યાપુરુષ જનવાન મદ્યાવીર ચતુર્થાની મદ્યાગુનિ બી જોતમને કહે છે- જોતમ ! તારો અને મારો આ સ્નેહ આ દેહ પૂરવો જ અમીરિત નથી તે પાછલા દેહલાય જ મોઢી અવર રીતે અમો આપે છે જીવન આત્મા અને ગયા જીવનનાટકના કોઈક

પડદા બદલાયા, પરંતુ જીવન જ્યની યાત્રા ન બદલાઈ દૃશ્ય બદલાવા છતાં દ્રષ્ટા એના એ જ રથા એથી જ પ્રેમની ધારા સૂક્ષ્મરૂપે આજ તારામા વહી રહી છે ”

જરા આગળ વધો ભગવતી સૂત્રના સાતમા શતકના નવમા ઉદ્દેશમાં એક અને કૉણિકના લયાનક યુદ્ધનું દૃશ્ય આવે છે અત્યાચારને રોકવા માટે ગણાધિપ એટલે ધનુષ્ય ઉઠાવ્યું હતું જો કે એટલે વ્રતધારી શ્રાવક હતો એક કીડીની હિ સાથી પણ તેનો આત્મા ધ્રુજી ઊઠતો પણ એ જ એટલે, એક બાણમા કૉણિકના ભાઈએને વીધી નાખતો એક કીડીની હિ સાથી ડરનાર, એક કરોડ ને એશી લાખ મનુષ્યોના સહારથી ન ડર્યો તેનું કારણ તપાસતા જણાશે કે ત્યા સ્વાર્થનો નહિ પણ નીતિના રક્ષણનો પ્રશ્ન હતો. તેથી જ આટલી વિરાટ હિ સા થવા છતાં એટલના વ્રતોમા કોઈ વાધો આવ્યો નહિ, કે ન તો તે દુર્ગતિને માર્ગે ગયો

વાત બહુ લાખી છે આપણે એ ઇતિહાસના ઉડાણમા જવાની જરૂર નથી આગમ કહે છે કે આ મહાયુદ્ધમા દેવોના ઇન્દ્ર શકેન્દ્ર તથા અસુરોના ઇન્દ્ર ચમરેન્દ્ર કૉણિકને સહાય કરતા હતા ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે . “ ભગવત ! શકેન્દ્ર અને ચમરેન્દ્ર માનવીની મદદ માટે ધરતી પર કેમ આવ્યા ? અને તેમણે અન્યાયના યુદ્ધમા ભાગ કેમ લીધો ? ” સર્વસ ભગવાન મહાવીરે કહ્યું “ ગૌતમ ! મૈત્રી તેમને ખેચી લાવી શકેન્દ્ર પૂર્વ ભવમા કાર્તિક શેઠ હતા અને ચમરેન્દ્ર પૂર્ણ તાપસ હતા ત્યારે કૉણિકને તે બન્નેની સાથે ગાઢ મૈત્રી હતી દેહ બદલાવા છતાં પણ મૈત્રી ન બદલાઈ એ મૈત્રીનો તાર હતો કે જેને લીધે બન્ને ઇન્દ્રોને ઇચ્છા ન હોવા છતાં, યુદ્ધમા અન્યાયના પક્ષને મદદ કરવી પડી ”

જીવનની અર્ધી મધુરતા મૈત્રીમા છે પાગકાને પોતાના કરવાની કળાનું ખીજી નામ મિત્રતા છે જે આ કળામા જેટલો વધુ નિપુણ હોય છે તેટલો તે મિત્ર બનાવવામા વધુ નિપુણ હોય છે જીવનનો વિજય જ આ છે કે ખીજીને તમારા બનાવી લો એટલે જ કહેવાય છે કે ભાઈ કરતા ભાઈબિધ વધે તે ખોળે લીધેલા ભાઈ જેવો છે ઘણી જગ્યાએ એવો રિવાજ છે કે જેને પુત્ર ન હોય તે ખીજી કાઢીના પુત્રને ખોળે (દત્તક) લે છે તેને પોતાની સપત્તિનો વારસ બનાવે છે આ એક નામનો મોહ છે

નામ અમર રાખવા માટે વ્યક્તિ આ બધા પ્રયત્નો કરે છે પણ કોનું

નામ અમર ગણું છે ? આ બધા જોડો મોઢા હાઈને હતક સેવામાં સુખ દેતું છે એ તો તમે જોણે હતક દીકરા લીધા હોય તેને પૂછે. તેના અતરમાં તો આમ બહુકતી હોય છે અને દેટથી વખત તે બદલર પણ આવે છે તેમના સમધિ દેટથી વખત કડવા પણ બને છે પરંતુ હતક ભાઈ જેવા મિત્રના સમધમાં આમ બનતું નથી કે સમધમાં કડવા પણ આવતી નથી. સરત એટલી કે તેમાં બનાવડ સમવટ કે રેખાવ ન હોવો જોઈએ સમાજ રીતે જીવનમાં સે કડા સારીઓ આવે છે ને જાય છે ને તમારી પાસે પૈસા હોય તો તમારે મિત્રોને શોધવા જવું નથી પણ એવાઓની મિત્રતા દેટલી ટકવાની ! સપત્તિ હોય તે વખતે તમારી આજીવનના એ શા કરનાર હશે કે ઝાઝા પાંડડાં બનીને છાંયે કરશે એવા ધણા મળે રહેશે. પરંતુ બીજા બનીને તમારા જીવનમાં પ્રવેશ કરનાર તો આંતરગીના વેઠે અણામ એટલા પણ ભાગ્યે જ મળશે.

દેટલાક મિત્રો સરોવરનાં પક્ષી જેવાં હોય છે જ્યાં સુધી તમારા જીવનમાં સપત્તિનું સરોવર હજારાં હશે ત્યાં સુધી તેઓ તમને ઉઘડી નહિ પરંતુ જ્યારે સપત્તિનું સરોવર સુકાવા માંડશે કે તેમાંનું એક પણ પક્ષી દેખાશે નહિ. એવા સરોવરનાં પખીઓની મિત્રતા ન બાંધે. ને મિત્રતા બાંધવી હોય તો માછલી જેવા મિત્રો બનાવો જેમનું જીવન બને મરવું બને સરોવરમાં જ છે જ્યાં સુધી પાણી છે ત્યાં સુધી તેનું જીવન છે પક્ષી સુકાઈ જતાં તે પોતાના પ્રાણ તજી દેશે પણ ત્યાંથી ખસશે નહિ. કદાચ તેની સામે દૂધ ધરવામાં આવશે તો પણ તેને ટોકરે મારશે. માછલીને કદે વામાં આવે કે—અરે માછલા ! પાણીમાં તું બાઢલી લીન કેમ છે ? આજ તને દૂધના તમારનાં લઈ જાઉં તો તે શું કહેશે ? તે કહેશે કે ભલે કિંમત ની દષ્ટિએ દૂધ પાણી કરતાં વધારે કિંમતી હોય પણ મારા માટે તો પાણી એ જ જીવન છે.

સરોવરનાં પખી સરોવર સુકાતાં બેઠે જશે પણ મરીબ માછલી ક્યારે પણ નહિ જાય. એવા માછલી જેવા મિત્રોની પાઠળ તમે બાંધો રહિશો ખચી તો પણ તેમની કીમતી અણગમતો તે બાંધે પડશે. તેઓ તમારા પતનનાં નહિ પણ ઉત્થાનનાં અપ્પો જોશે તેમની આંખો તમારા વિઘ્ન જોવા માંડશે વિનાશ નહિ. વિનાશના માર્ગે તમારો પગ મડતો જોશે તો તે દુરત તમને શોધશે એવા સારીઓ કહેતાં મીઠી મીઠી વાતો નહિ કરે. ક્યારેક ક્યારેક કડવાં વેણ પણ સંભળાવશે. ને તમે એમ માનતા હો કે

જે હમેશા મીઠી મીઠી વાતો નથી કરતો તે તમારો સાચો સાથી નથી, તો તમે ભૂલ કરો છો. હમેશા પ્રિય એવી જ વાત કરનાર મિત્રના વેશમાં છુપાયેલ આપનો સૌથી મોટો શત્રુ છે.

એક વિચારક કહે છે કે ખુલ્લો તલવારની માનસ સાફ દેખાતા દુશ્મનથી એટલા ડરવાની જરૂર નથી, જેટલા મિત્રના વેશમાં છુપાયેલા દુશ્મનથી. સાવધાન રહેવાની જરૂર છે એવો મિત્ર તોફાન વખતે નાવ છોડીને ભાગી જશે તિરવલ્લુર, દબિયુના એક મોટા કવિ થઈ ગયા. તેમણે એકવાર કહ્યું હતું કે-જે વ્યક્તિ દુખના સમયમાં દગો દે છે, જેને આપણા માન્યા હોય તે જ જ્યારે સુશીખત વખતે ધક્કો મારી ભાગી જાય છે, ત્યારે હૃદયને કેટલું દુખ થાય છે ! વિછીનો ડખ, માનવી ચાર દિવસમાં ભૂલી જાય છે, પણ જેને પોતાના માન્યા હોય, તેમનો ડખ તો મૃત્યુની છેલ્લી ધડી સુધી પણ ભુલાતો નથી જેને કૂચનો હાર સમજી ગળામાં ધારણ કરવા ગયા અને તે જ જ્યારે નાગ બની ડખ દેવા આવે ત્યારે કેટલી પીડા થાય ? હું માનું છું કે હજારો વિછીના ડખની વેદના કરતા પણ એ પીડા વધારે દાહક હશે.

મિત્રની પસંદગીમાં આપ ખૂબ સાવધાની રાખો. અધિક મિત્રો બનાવવા કરતા એક મિત્ર એવો બનાવો કે જે જીવનની અધારી રાતમાં તમને સાથ આપે, જીવનના અધકાર સમયે જે તમને પ્રેમભાવે પ્રકાશ આપે તેવો એક જ મિત્ર બસ છે.

એ ચીનાઓ ચર્ચા કરતા હતા કે ચંદ્ર અને સૂર્ય બેમાંથી સૃષ્ટિને માટે વધારે ઉપયોગી કાણુ ? જો કે બન્ને પ્રકાશમય છે, છતાં એક શાત છે અને બીજાની પાસે ક્રાંતિની પ્રભા છે. પહેલાંએ કહ્યું કે, “મારી દૃષ્ટિએ સૂર્ય વધારે ઉપયોગી છે કેમકે તે પ્રકાશનો દેવતા છે દરરોજ તેના પ્રથમ કિરણો માનવીને માટે જાગૃતિનો સંદેશ લાવે છે ચંદ્રનો પ્રકાશ તેજસ્વિત છે. સૂર્યની દિવ્ય-પ્રભા, તેના કિરણો આપણા બેનરોમાં ધાન્ય પકાવે છે.”

બીજાએ કહ્યું “ભાઈ ! એ સાચું છે કે ચંદ્ર કરતા સૂર્યમાં વધારે તેજ છે પણ જેઠા માસના ધ્રુમ તડકામાં જ્યારે ધરતી અને આકાશ તપી જાય છે, માનવીના તન અને કયાગેક મન પણ તપી જાય છે, ત્યારે આપણને ચંદ્રની શાંત અને શીતળ ચાદની જ મધુર લાગે છે અને બવા કરતા વધારે અગત્યની વાત તો એ છે કે સૂર્ય તો માત્ર દિવસે જ પ્રગટે છે, અને રાતના

આપણને ધીર અધારમાં છોડી જતો રહે છે. જ્યારે એ તો આપણે સાચો સાથી છે કે જે આપણને ધીર અધારી રાતોમાં પ્રકાશ આપે છે. અધારમાં અજવાળું કરે તે જ સાચો મિત્ર છે. સુયોગ સાથીની મિત્રતા સંઘર્ષ સંસ્કૃતમાં એક કવિ સુદર મુક્તિ રજૂ કરે છે -

આરંભ શુભો સુચિષી ક્રમેણ સઘ્વી પુરા સુચિમતી ચ પચાત્
દિવસ્ય પૂર્વાર્ધં પરાર્ધં મિષ્ઠા હાયેમ મૈત્રી અલસલ્લનાનામ્ ।

ફક્ત જનોની દેસ્તી પૂર્વ દિશાના સૂરની હાથ જેવી હોય છે. સરખાતમાં તે ખૂબ લાંબી હોય છે અને ધીમે ધીમે ઘટતી જાય છે. પરંતુ સંજ્ઞાનોની દેસ્તી એથી જલદી હોય છે તે અપોરત તમકાની આક્રમક સરખાતમાં એથી જલ્દી પડે છે. પણ ધીમે ધીમે વધતી જાય છે. બીજા પ્રયોગમાં તે કહે છે -

ईश्यादेऽप्राप्त क्रमश्च पर्येजि यथा हसविशेष
तद्वत् सख्यन मैत्री विपरीतानां तु विपरीता ।

સૌરશીના ઉપરના ભાગમાં મિદાસ એકાદી હોય છે. પણ જેમ જેમ નીચે જતા તરફ આવીએ તેમ તેમ મિદાસ વધતી જાય છે. એવી જ વાત સંજ્ઞાન મિત્રની છે. > સરખાતમાં કંઈક ફક્ત દેખાય છે. પણ જેમ જેમ કિતરતા જઈએ તેમ તેમ પ્રતિનું માધુર્ય એવું જણાય છે કે જે પછી છેલ્લાનું મન થતું નથી અને એવા મિત્રા વિવિધતા સમાનક અધારમાં પણ છોડી જવાનો પ્રયત્ન કરતા નથી તેઓ દરેક મુશીબત વખતે આપણને સાથે રહે છે.

સહયોગની આવનાનો જિઆમાં કોયો વિકાસ મિત્રતામાં દેખાય છે. સરીરના રક્ષણને માટે જન્ને દાઢ દરેકાં તેવાર રહે છે. કોઈ પણ જગ્યાએ પીઠ થતી હોય તો તરત ૮ દાઢ ત્યાં પહોંચી જાય છે. જો નગરની સામે કંઈ ભય દેખાયો તો આખોની રક્ષા માટે જન્ને દાઢ આગળ આવી જશે. રાત્રે સુમોર સાથે મિત્રતા આપી, સવ પ્રથમ તેમણે વાલીનો વધ કપો અને મિત્રનું કુખ દર કપુ તે માટે તમને કપડીનું વિશેષ અભ્યુ. પરંતુ મિત્રને માટે તે અભ્યુ સદન કરવા તમાર દના બીજા બાબુ સુમોરે મિત્રની રક્ષા માટે પેતાની વાનરસેનાને શુદ્ધતા મેદાનમાં ઉતારી. મિત્રને માટે સવ કુખ દસ્તા દસ્તા સદન કરવાનાં કળા જણુચી જોઈએ. ખરી મિત્રતા તે પાણી અને કાંચની છે. મિત્ર પર કપટ બાબુ પાણી સુગ્રહ જનુ તો કાંચ

પણ પોતાનું અસ્તિત્વ મિટાવી દે છે ત્યારે તો તેનું મોં ફાટી જાય છે. પરંતુ જન આપીને મિત્રતાને નિભાવનાર મિત્રો બહુ ઓછા મળશે.

વિશાળ સમુદાયરૂપી માનવ ખજાનામાંથી મિત્રની પસંદગી કરવી તેથી વધુ કાઈ કિંમતી સગ્રહ બીજો નથી આજનો માનવી પૈસાના સગ્રહની કલા જાણે છે પુસ્તકોનો સગ્રહ પણ તે કરી શકે છે પણ માનવનો સગ્રહ તે કરી શકતો નથી અમેરિકાના એક પત્રકારે, શ્રી હેનરી ફોર્ડને, તેમના અતિમ દિવસોમાં એક પ્રશ્ન પૂછતા શ્રી હેનરી ફોર્ડ અમેરિકાની એક મોટી મોટર કંપની ફોર્ડ મોટર કંપનીના માલિક હતા દુનિયાના પ્રજાપતિઓમાં તેમની ગણતરી થતી હતી પત્રકારે તેમને કહ્યું—“આપને જીવનમાં સર્વ સુખ મળ્યા છે આપની પાસે વિપુલ સંપત્તિ પણ છે જડ સંપત્તિની સાથે, સજીવ સંપત્તિ—ખ્યાતિ પણ પુષ્કળ મળી છે દીર્ઘ જીવનયાત્રામાં આપે મોટા ગૌરવપ્રદ કાર્યો કર્યા છે આ બધી સફળતાઓની વચ્ચે એવી કાંઈ ખામી છે કે જે આપના મનમાં ખટકતી હોય ?” શ્રી હેનરી ફોર્ડે કહ્યું, “મને સંપત્તિ અને સુયશ બધું તો પુષ્કળ મળ્યું છે, પરંતુ એક બહુ જ મોટી ચીજ હું મેળવી શક્યો નથી અને તે દુનિયાની સૌથી વધુ કિંમતો ચીજ છે—“મિત્ર” જેનું મૂલ્ય હીરાથી પણ થઈ શકતું નથી ધન અને ધનના નશાએ મને લોકોના દિલ સાથે મળવા નથી દીધો જ્યારે મેં મળવા ઇશિશ કરી ત્યારે ધનનો અહંકાર દિવાલ બની અમારી વચમાં ખાડો થઈ ગયો.”

“તે સમયે તો નહિ, પરંતુ આજ મારું હૃદય આ ખામીનો અનુભવ કરી રહ્યું છે કે જીવનમાં મિત્રનો અભાવ કેટલો મોટો અભાવ છે ! આજે મારી આખી સંપત્તિના ભોગે પણ મિત્ર મેળવવા મારો આત્મા તલસે છે. વાસ્તવમાં જીવનનો સાચો સાથી મિત્ર છે જે કદાચ જીવનનો આ ઇતિહાસ ફરીથી રચવાનો પ્રકૃતિ તરફથી મને અવસર મળે, તો હું આ શોધ કરીશ.”

આવી જ કહાણી અમેરિકાના વિશ્વવિખ્યાત ધનકુબેર કાર્નેગીની છે તે કહે છે—“મારી બધી જ સંપત્તિ લઈ લો અને તેના બદલામાં મને ફક્ત એક મિત્ર—સાચો મિત્ર આપો.”

આ છે મિત્રતાનું મૂલ્ય પણ યાદ રાખજો કે ધન આપીને તમે મિત્ર મેળવી શકશો નહિ મિત્ર તો તમે તમારી જાત અર્પણ કરીને જ મેળવી શકશો.

આપણને ધોર અધિકારમાં છોડી જતો રહે છે. આરે ચક્ર તે આપણો સાચો સાથી છે કે ને આપણને ધોર અધારી રાતોમાં પ્રકાશ આપે છે. અધિકારમાં અન્યાય કરે તે જ સાચો મિત્ર છે. સુયોગ્ય સાથીની મિત્રતા સમધી સરફતમાં એક કવિ સુદર યુક્તિ રજૂ કરે છે -

આરંભ ગુર્જી હામિષી કમેષ હામિ પુરા હામિમતી જ પચાત્
દિસસ્ય પૂર્વાર્થ પરાર્થ મિત્રા હાયેષ મૈત્રી સંકસજ્જનાગમ્ ।

કુટ જનોની દોસ્તી પૂવ દિશાના સૂચની હાયા જેની દોષ છે સરખાવમાં તે ખૂબ સાચી દોષ છે અને ધીમે ધીમે ઘટતી જાય છે પરંતુ સહજનોની દોસ્તી એથી કોઈની દોષ છે તે બધોરના તકની આજ સરખાવમાં એકી જણાય છે પણ ધીમે ધીમે વધતી જાય છે બીજા શ્રેણીમાં તે કહે છે -

ઈન્ધારેડમાત્ર ક્રમચ પર્યજિ યથા રસવિશેષ
તદ્વત્ સમજન મૈત્રી વિપરીતાતાં તુ વિપરીતા ।

શેરીના ઉપરના કાગળમાં મિદાસ એકી દોષ છે પણ જેમ જેમ નાચે મૂળ તરફ આવીએ તેમ તેમ મિદાસ વધતી જાય છે એવી જ વાત સહજન મિત્રની છે. જે સરખાવમાં કાંઈક ફેર દેખાય છે પણ જેમ ક્રમ બિતરતા જઈએ તેમ તેમાં પ્રીતિનું માધુર્ય એવું જણાય છે કે ? ખરી ઉદ્ધવનું મન થતુ નથી અને એવા મિત્રો વિપિતિના કષ્ટાતક અધિકારમાં પણ છોડી જવાનો પ્રયત્ન કરતા નથી તેઓ દરેક મુશીબત વખતે આપણી સાથે રહે છે.

સહચોજની કાવનાનો જિવામાં જિયો વિકાસ મિત્રતામાં દેખાય છે. શરીરના રક્ષણને માટે જ ને કાચ કમેષાં તૈયાર રહે છે કોઈ પણ જગાએ પડા થતી દોષ તેા તરત જ કાચ ત્યાં પહોંચી જાય છે. જે નજરની સામે કાંઈ જાય દેખારો તેા આંખોની રક્ષા માટે જાને કાચ આગળ આવી જાય. શમે સુમીર સાચે મિત્રતા આપી. સર્વ પ્રથમ તેમણે વાલીનો વધ ક્યો અને મિત્રનું કુખ દર ક્યુ તે માટે તેમને કપરીનું રિસેસ્ય મળ્યુ. પરંતુ મિત્રને માટે તે બધું સહન કરવા તૈયાર હતા. બીજા જાણુ સુમીરે મિત્રની રક્ષા માટે પોતાની વાનરસંબંધને મુકના મેદાનમાં ઉતારી. મિત્રને માટે સવ કુજો દસતા દસતા સહન કરવાનો કળા જાણુવી નેઈએ. અરી મિત્રતા તેા પાણી અને કાવતી છે મિત્ર પર કપટ જાણુ સહી સુકાઈ જાય તેા કાવ

પણ પોતાનું અગ્નિતત્ત્વ મિટાવી દે છે ત્યારે તો તેનું મો કાટી જાય છે. પરંતુ જન આપીને મિત્રતાને નિભાવનાર મિત્રો બહુ ઓછા મળશે.

વિશાળ સમુદાયરૂપી માનવ ખજાનામાંથી મિત્રની પસંદગી કરવી તેથી વધુ કોઈ કિંમતી સગ્રહ બીજો નથી. આજનો માનવી પૈસાના સગ્રહની કલા જાણે છે. પુરતકોનો સગ્રહ પણ તે કરી શકે છે પણ માનવનો સગ્રહ તે કરી શકતો નથી. અમેરિકાના એક પત્રકારે, શ્રી હેનરી ફોર્ડને, તેમના અતિમ દિવસોમાં એક પ્રશ્ન પૂછતા શ્રી હેનરી ફોર્ડ અમેરિકાની એક મોટી મોટર કંપની ફોર્ડ મોટર કંપનીના માલિક હતા. દુનિયાના પ્રજાપતિઓમાં તેમની ગણતરી થતી હતી. પત્રકારે તેમને કહ્યું—“આપને જીવનમાં સર્વ સુખ મળ્યા છે. આપની પાસે વિપુલ સંપત્તિ પણ છે. જડ સંપત્તિની સાથે, સજીવ સંપત્તિ—ખ્યાતિ પણ પુષ્કળ મળી છે. દીર્ઘ જીવનયાત્રામાં આપે મોટા ગૌરવપ્રદ કાર્યો કર્યા છે. આ બધી સફળતાઓની વચ્ચે એવી કોઈ ખામી છે કે જે આપના મનમાં ખટકતી હોય ?” શ્રી હેનરી ફોર્ડે કહ્યું, “મને સંપત્તિ અને સુયશ બધું તો પુષ્કળ મળ્યું છે, પરંતુ એક બહુ જ મોટી ચીજ હું મેળવી શક્યો નથી અને તે દુનિયાની, સૌથી વધુ કિંમતી ચીજ છે—“મિત્ર” જેનું મૂલ્ય હીરાથી પણ થઈ શકતું નથી. ધન અને ધનના નશાએ મને લોકોના દિલ સાથે મળવા નથી દીધો. જ્યારે મેં મળવા દર્શાવ કરી ત્યારે ધનનો અહંકાર દિવાલ બની અમારી વચમાં ખારો થઈ ગયો.”

“તે સમયે તો નહિ, પરંતુ આજ મારું હૃદય આ ખામીનો અનુભવ કરી રહ્યું છે કે જીવનમાં મિત્રનો અભાવ કેટલો મોટો અભાવ છે. આજે મારી આખી સંપત્તિના ભોગે પણ મિત્ર મેળવવા મારો આત્મા તલસે છે. વાસ્તવમાં જીવનનો સાચો સાથી મિત્ર છે. જે કદાચ જીવનનો આ ઇતિહાસ ફરીથી રચવાનો પ્રકૃતિ તરફથી મને અવસર મળે, તો હું આ શોધ કરીશ.”

આવી જ કહાણી અમેરિકાના વિશ્વવિખ્યાત ધનકુખેર કાર્નેગીની છે. તે કહે છે—“મારી બધી જ સંપત્તિ લઈ લો અને તેના બદલામાં મને ફક્ત એક મિત્ર—સાચો મિત્ર આપો.”

આ છે મિત્રતાનું મૂલ્ય. પણ યાદ રાખજો કે ધન આપીને તમે મિત્ર મેળવી શકશો નહિ. મિત્ર તો તમે તમારી જાત અર્પણ કરીને જ મેળવી શકશો.

કરુણા ઉપદેશ નહિ પણ આચાર્ય માને છે કરુણાની વર્ણનાં બે બિંદુઓ શુદ્ધ જીવનમાં લીલીવાડીની સૌરભ લાવે છે આવકનો દસમે અથવા દશાનુપાતે છે દશાનુતા એ જીવનના આનંદનું ઝરણું છે જ્યારે નિર્દય હૃદય એ સૂકી રેતી જ ત્યાં નેહ, સવલુભ્યુતિ, સરળતા અને તરલતાનો અભાવ છે જીવનનું માધુર્ય સદાશતામાં હેમું છે જે દિવસે પ્રાણીના હૃદયમાંથી દયા અને રોલની સરિતા સુધાર્થ જશે તે દિવસે સંસાર નિષ્ક્રમ્યે બની જશે. જે દિવસે માતાના હૃદયમાંથી દયા પણ અલ્પાય થઈ જશે તે દિવસે તેનાં નાનાં બાળકની શી દાસન થશે? માતાએ આપણી રક્ષા દયાથી કરી છે કે કૃતાથી? જો તેના હૃદયમાં દયા ન હોત તો તે આપણે એવી રીતે નાશ કરી નાખત કે જેવી રીતે નાગણ પોતાના છાનો અને કૃતરી પોતાનાં અશુભિનિ કરે છે.

કૃતા જીવનનું કસક છે કરુણા જીવનનું માધુર્ય છે પહેલામાં વિદ્યેયની આશ છે બીજામાં સાતિનો સ્વર છે એકમાં જીવનનો અપકાર છે તો બીજામાં આત્માનો પ્રકાશ છે એટલા માટે વીતરાગ દેવે અનુકંપને આત્મિક ગુણમાં ગણી છે સમ્પત્તિનાં પાંચ ચિહ્નોમાં અનુકંપા પણ એક છે કેટલાક ભેદો અનુકંપાના પણ સારથ અને નિર્વચ એવા ભેદ કરે છે પણ આ માત્ર દર્શનની પ્રાંતિ છે વાસ્તવિક રીતે અનુકંપાના ભેદ સભય જ સંભવ નથી. કારણ કે અનુકંપામાં દીન, દુનળ પ્રત્યે દયાનું ઝરણું વહી રહ્યું છે પીડિતની પીડા દૂર કરવાની પ્રયત્ન કામના રહેલી છે અને દયા તથા અસિંધા એ આત્માના ગુણ છે શુ આત્માના નિમ્નગુણ પણ ક્યારેય સ્વયં દોષ કો છે? આ અનુકંપા એ જ ચારિત્રની જ્વળની છે જનત જનત પ્રાણીઓ પ્રત્યે મનમાં જ્યારે કરુણા નહત થાય છે ત્યારે તે આત્મા અવિરનિષ્ફળમાંથી વિરતીપણા તરફ ખસતા મારે છે.

ત્યારે માનવીના તલ્લભમાંથી કરુણાનો પ્રવાસ સુધાર્થ જાય છે ત્યારે તે જ્યેષ્ઠ વિદ્યાના દીપક બને છે ૭ દીવામાંથી ચોળ છુટાર્થ જાય છે તે દીવા દીપે ન તેનાં મારીનું કાનિ ગળાય છે તેવી જ રીતે દયાવીન માનવ માણસ પિત્ર સરખો છે પીડિતને જોઈને તેનું હૃદય કરુણાથી ભરે ત્યારે નહીં.

૫૧ આનંદમના આસાદ મામની એક વાત છે એક નરિંદ્ર મુખરને પાશ્વ : ૧. દનો એ જમ્ એક અમાનુષિ કાવ છે નિયત પામ્યોને નૃવૃદ્ધ પકડવાના આવે છે નમન કરુણ ચિ કાચે નાચરોતે ચીખી

છે, અને મનમા અનાર્થ કર્મને માટે ક્ષુબ્ધતા જવાઈ જાય છે. ભારતની સરકાર પણ તેનો વિરોધ કરતી નથી આમ તો અહિંસાની ખૂબ મોટી ધોપણાઓ કરવામા આવે છે પ્લેટફોર્મ ઉપરથી અહિંસાના સૂત્રો પોકારવામા આવે છે અને સારાએ વિશ્વને અહિંસાનો સદેશો આપવામા આવે છે, પણ અહિંસાનો સદેશો આપનાર ભાગ્યમા હિંસામય કૂર-કૃત્યો છડેયોક થઈ રહ્યા છે સરકાર તો તેને ત્રોત્સાહન આપે છે મત્સ્યોદયોગની ખીલવણી એ તેનું પ્રતિક છે

સાબળવા પ્રમાણે, દિલ્હી, મુબઈ, કલકત્તા વગેરે મોટા શહેરોમા ભારત સરકાર કરોડો રૂપિયાના ખર્ચે વિશાળ કતલખાના બાંધવાની છે. તેનો હેતુ એ છે કે વધારેમા વધારે પશુઓ એકી સાથે સરળતાથી કાપી શકાય આ છે આપણી અહિંમત સરકારની અહિંસાને માર્ગે પ્રગતિ ! ભગવાન મહાવીર, ગૌતમ બુદ્ધ અને મહાત્મા ગાંધીના દેશમા શું આવું જ બધું થવાનું છે ! એટલું તો અવશ્ય કહેવું પડશે કે અહિંસાના પોકારો પહેલા કરતા કંઈક વધારે જોરથી થવા માડ્યા છે અહિંસાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ એટલું જ ઘટતું જતું રહ્યું છે અને હિંસાનો દાવાનળ પ્રતિક્ષણે તેજ થતો રહે છે

—હા, તો તે સૂવર, હરિજનની રસીના બધનથી છૂટવા માટે વ્યાકુળતાથી લાગી રહ્યું હતું હરિજન પણ હેરાન થઈ ગયો હતો છેવટે મુશ્કેલીથી પકડમા આવ્યું હરિજને તેને પકડી અને બાધી દીધું તે વખતે ત્યાંથી બે મુસલમાનો પસાર થઈ રહ્યા હતા. તેમણે આ દૃશ્ય જોયું તેઓ સૂવરને ઉદ્દેશીને બોલ્યા—“આ બહુ બદમાશ છે તેને કેટલો હેરાન કર્યો ?” તમે જ વિચાર કરો કે બદમાશ કોણ છે ? બિચારું બધનથી જકડાયેલું સૂવર બદમાશ કે તેને પકડનાર કૂર-હૃદયી હરિજન ?

પણ હૃદયહીન વ્યક્તિના હૃદયમા કરુણા ન્યારે વિદાય થઈ જાય છે ત્યારે તેને પીડિત કૂર જણાય છે અને પીડનાર શાત !

જો ખીજને પીડતા જોઈને આપણું હૃદય દુઃખથી ભરાય નહિ, પણ, ખીજના દુઃખથી આપણને આનંદ આવે, હૃદયમા ગલગલિયા થાય તો સમજી લેવું કે શેતાનિયત ગઈ નથી

ગધેડો કોઈને લાત મારીને માફી માગતો નથી તેવી જ રીતે જો આપણે પણ કોઈને દુઃખ ફરિને તેની ક્ષમા ન યાચીએ, અથવા દુઃખી

જેને કાલે બીજાના મુખની ખાતર આપણા મુખનો ભેજ આપવાની આપણે પ્રેરણા મળે છે તે કરુણા કહેવાય છે. બીજાના મુખે મુખી થવું એ ધેરી છે અને બીજાના કુખે કુખી થવું તે કરુણા છે.

એક પ્રકાર પૂછી સઉ તમે બીજાના કુખે કુખી થાઓ છો કે બીજાના મુખે કુખી થાઓ છો? બીજાના કુખે લીધે જો આપને પીડાનો અનુભવ થતો હોય તો સમજાવે કે તમારા હૃદયમાં માનવતાનો દીવડો અમઝી રહ્યો છે. પરંતુ આજે બિચારી મજા પડી રહી છે. આજનો માનવી બીજાના મુખથી કુખી થઈ રહ્યો છે. બીજાના મુખ આનંદ અને ઉત્કૃષ્ટિને નેષ્ટને હૃદયમાં આનંદ ન થતો હોય તો સમજાવે કે હૃદયમાં સૈદ્ધાન્તિકતાનો વાસ છે. આજે બધી જગ્યાએ આ જ હાલ કામ કરી રહી છે. માનવો કષ્ટાઈને લક્ષ્યાધિપતિ બન્યો. તેના ચરણ ચૂમવામાં આવે છે. પણ જો માનવો કષ્ટાઈ સ્વધર્મ સારી ઝિંજનિએ પહેાવે તો કષ્ટાઈ જોડે દેવાળી નીકળે તેને માટે પ્રાથના કરાય છે. કાલે કે કોઈને સારી સ્થિતિમાં જોવા માટે આપણી આંખો તૈયાર નથી. આ ૮ વાત સમાવી છે. કષ્ટાઈ નવા શુદ્ધિમાન મુનિ આવે અને નવી ૮ વાસ્તીમાં નવી ૮ વાત કરે તો સમાજનું તન ન સરીતો રવર વધુ પસંદ કરે છે. એટલે જુની સ્થાપિત ગાદીઓ ધરતીકાંપથી ધરા મૂટે તેમ ધજા જોડે છે. તેવા મુનિને, દરેક પ્રકારે લાંછિત અને અપમાનિત કરવાની યોજાઓ થાય છે. મનના સેખિનીના નવા અક્ષરો ઉપર બધાં મોઢાં કડકડી જોડે છે અને પછી તે ચઢા અને આચારની કુલર્ષ ઇનિ સમાજમાં નવી રાજનીતિ પ્રત્યે વિરોધનો વટોળ જગાવવા પ્રયત્ન કરે છે. પરંતુ આ મધુ શું છે? જરા વિદ્યા કિતરીને લુઓ કે ચઢા અને આચારની રક્ષા કર્યાં અને જેવી તો થઈ રહી છે. તેમાં કષ્ટાઈ અને ચઢાની જુઓ.

પાડવાથી શ્રદ્ધાની રક્ષા કદી પણ થઈ નથી પણ આ બધું અશ્વરથ માનવતાનું પ્રતિક છે

ન્યારે ખીજને કષ્ટ પડતું જોઈને આપણને પોતાને પીડાનો અનુભવ થવા માટે, ત્યારે જ સમજાવે કે આપણામા માનવતા આવી છે કેમકે ખીજનું દુઃખ આપણુ ત્યારે જ બને છે કે ન્યારે આપણામા હૃદયની વિશાળતા હોય, વિચારોની પવિત્રતા હોય પવિત્ર હૃદયવાળી વ્યક્તિની વિચારધારા કેટલી ઉદાત્ત હોય છે તે માટે એક પક્તિમા કવિ કહે છે કે —

દયામય એસી મતિ હો જાય .

અપના દુઃખકો સહણુ કિન્તુ, પર દુઃખ દેખા ન જાય

આ સતહૃદયનો સ્વર છે તે બોલે છે કે-પ્રભો ! એવું હૃદય હો કે મારા પોતાના દુઃખ તો હસતા હસતા સહન કરી લઉં, પરંતુ, ખીજનું દુઃખ જોઈને મારું હૃદય દ્રવે હૃદયની આવી વિશાળતા એ જ જીવનનો આદર્શ છે હવામા ઊડીને મનુષ્ય પોતાને ખૂબ જીવે માનવા લાગ્યો છે એરોપ્લેન એ તેની સફળતાનું સીમાચિહ્ન સમજે છે પરંતુ હવામા ઊડવું એમા કાંઈ મોટો ચમત્કાર નથી, કારણ કે ગદી માખી પણ હવામા ઊડી શકે છે પુલ વિના કે નાવ વિના નદી પાર કરવી એ પણ કાંઈ મોટી ચમત્કારની વાત નથી કુતરાઓ કાંઈ પણ જાતના સાધન વગર તે પાર કરી શકે છે જો માનવજીવનનો કાંઈ ચમત્કાર હોય, તો તે એ જ છે કે માનવ ખીજના દુઃખ જોઈને તેને નિવારવાનો પ્રયત્ન કરે દુઃખીને જોઈને આપણુ હૃદય ખરેખર કરુણાથી ઊભરાઈ જાય અને તે કરુણા શબ્દોમા ઊતરી દુઃખી પ્રત્યે સહાનુભૂતિ પ્રદર્શિત કરે અને વર્તનમા ઊતરી, આપણા હાથ તેની સેવા કરે તે સિવાય આપણે માત્ર સહાનુભૂતિના શુષ્ક ગીત ગાઈએ છીએ જેમા આપણા હૃદયનો રસ નહિ હોય તેમા ખીજ કેવી રીતે બીજાઈ શકશે ?

સેવા અને સહાનુભૂતિના ટનખ ધી ઉપદેશ કરતા એક તોલા જેટલી સહાયતા કરવી એ શ્રેષ્ઠ છે પણ આજનો માનવી સેવાની વાતો કરે છે, સેવા નહિ મોટી વ્યાસપીઠ (Platform) ઉપરથી હજારો માનવીઓની વચમા, કલાકો સુધી સેવા અને સહાનુભૂતિના ઉપદેશો અપાય છે, પણ જો બે મિનિટની પણ સેવા કરવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય, તો તે વક્તામહોદય ચાલતી પકડે છે આનો અર્થ તો એ થયો કે તેનો ઉપદેશ માત્ર ઉપદેશ દેવા પૂરતો જ હતો તે ફક્ત પરોપદેશે પાંડિત્યમ્ હતું તેમા સ્વાર્પણનો કાંઈ ભાવ નહોતો

કરુણા ઉપદેશ નહિ પણ આચરણ માટે છે કરુણાની વરીનાં મે
 બિંદુઓ શુષ્ક જીવનમાં લીલીવાણીની સૌરભ લાવે છે આવકનો દસમો ખુલ્લો
 દયાળુતાનો છે દયાળુતા એ જીવનના આનંદનું ઝરણુ છે ભ્યારે નિર્દય
 હૃદય એ સડી રેલી છે ભ્યાં રનેહ, સહાનુભૂતિ સરળતા અને તરલતાનો
 અભાવ છે જીવનનું માધુર્ય સહાયતામાં રહેલું છે જે દિવસે પ્રાણીના હૃદય
 માંથી દયા અને રનેહની સરિતા સુકાઈ જશે તે દિવસે સત્ય નહિસત્ય
 બની જશે જે દિવસે માનના હૃદયમાંથી દયા પણ અભાસ થઈ જશે તે
 દિવસે તેના નાનાં બળાંની શી હાલત થશે ? માતાએ આપણી રક્ષા દયાથી
 કરી છે કે ક્રૂતાથી ? જો તેના હૃદયમાં દયા ન હોત તો તે આપણો એવી
 રીતે નાશ કરી નાખત કે જેવી રીતે નાગણ પોતાના ઇંદનો અને કૂતરી
 પોતાનાં ચક્રુશ્મિતો કરે છે

ક્રૂતા જીવનનું કસક છે કરુણા જીવનનું માધુર્ય છે પહેલામાં
 વિદેશની આજ છે બીજામાં શાંતિનો સ્વર છે એકમાં જીવનનો અપકાર છે
 તે બીજામાં આત્માનો પ્રકાશ છે એટલા માટે વીતરાગ દેવે અનુકંપને
 આત્મિક યુદ્ધમાં અણી છે સમકલ્પનાં પાંચ શિક્ષોમાં અનુકંપા પણ એક
 છે કેટલાક મોઢા અનુકંપના પણ સાવલ અને નિર્વંચ એવા ભેદ કરે છે
 પણ આ માત્ર દસ નની શાંતિ છે વાસ્તવિક રીતે અનુકંપના ભેદ સઘનો જ
 સહતા નથી કારણ કે અનુકંપમાં દીન, દુલભ પ્રત્યે દયાનું ઝરણુ વહી
 રહ્યું છે પીડિતની પીડા દૂર કરવાની પ્રયત્ન કામના રહેલી છે અને દયા
 તથા અહિંસા એ આત્માના યુદ્ધ છે આ આત્માના નિઃશુદ્ધ પણ અપાર
 સાવલ કોઈ કોઈ છે આ અનુકંપા એ જ ચારિત્રની જ્વળની છે અનંત
 અનંત પ્રાણીઓ પ્રત્યે મનમાં ભ્યારે કરુણા ભૂપત લાવે છે ત્યારે તે
 આત્મા અવિરતિપણ્યમાંથી વિરતીપણ્ય તરફ ખસી મીડે છે

ભ્યારે મનવીના હૃદયમાંથી કરુણાનો પ્રવાહ સુકાઈ જાય છે ત્યારે તે
 ભ્યેત વિનાના દીપક જેવો છે જે દીવામાંથી ભ્યેત છુટાઈ જાય તે દીવો
 દીવો ન રહેતાં માટીનું કાંચિ મણક છે તેવી જ રીતે દયાહીન
 માનવી માટીના પિંક સરખો છે પીડિતને જોઈને તેનું હૃદય કરુણાથી
 બીજાનું નથી

પૂર્વ ખાનદેશના બામોદા ગામની એક વાત છે એક દરિજન સુવરને
 પકડી રહ્યો હતો એ પણ એક અમાનુષિ કાઈ છે બિચારા પશુઓને
 નર્દયતાથી પકડવામાં આવે છે તેમના કરુણ ચિત્કારો નાચરિયાને વીધી

છે, અને મનમાં અનાર્થ કર્મને માટે ક્ષુધતા છવાઈ જાય છે ભારતની મરકાર પણ તેનો વિગ્રહ કરતી નથી આમ તો અહિંસાની ખૂબ મોટી ધોષણાઓ કરવામાં આવે છે 'વેટફોર્મ' ઉપરથી અહિંસાના સૂત્રો પોકારવામાં આવે છે અને સાગરે વિશ્વને અહિંસાનો સદેશો આપવામાં આવે છે, પણ અહિંસાનો સદેશો આપનાર ભારતમાં હિંસામય કૂર-કૃત્યો છડેયોક થઈ રહ્યા છે મરકાર તો તેને પ્રોત્સાહન આપે છે મત્સ્યોદયોગની ખીલવણી એ તેનું પ્રતિક છે

સાલગવા પ્રમાણે, દિલ્હી, મુબઈ, કલકત્તા વગેરે મોટાં શહેરોમાં ભારત સરકાર કંગોડો કપિયાના ખર્ચે વિશાળ કતલખાના બાંધવાની છે. તેનો હેતુ એ છે કે વધારેમાં વધારે પશુઓ એકી સાથે સંગ્રહતાથી કાપી શકાય આ છે આપણી અહિંસક સરકારની અહિંસાને માર્ગે પ્રગતિ ! ભગવાન મહાવીર, ગૌતમ બુદ્ધ અને મહાત્મા ગાંધીના દેશમાં શું આવું જ બધું થવાનું છે ! એટલું તો અવશ્ય કહેવું પડશે કે અહિંસાના પોકારો પહેલાં કરતા કંઈક વધારે જોરથી થવા માડ્યા છે અહિંસાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ એટલું જ ઘટતું જતું રહ્યું છે અને હિંસાનો દાવાનળ પ્રતિક્ષણે તેજ થતો રહે છે

—હા, તો તે સૂંવર, હરિજનની રમીના બધનથી છૂટવા માટે વ્યાકુળતાથી લાગી રહ્યું હતું હરિજન પણ હેરાન થઈ ગયો હતો છેવટે મુરદેલીથી પકડમાં આવ્યું હરિજને તેને પકડી અને બાધી દીધું તે વખતે ત્યાંથી બે મુસલમાનો પસાર થઈ રહ્યા હતા. તેમણે આ દશ્ય જોયું તેઓ સૂંવરને ઉદ્દેશીને બોલ્યા—“આ બહુ બદમાશ છે તેને કેટલો હેરાન કર્યો ?” તમે જ વિચાર કરો કે બદમાશ કાણ છે ? બિચારું બધનથી જકડાયેલું સૂંવર બદમાશ કે તેને પકડનાર કૂર-હૃદયી હરિજન ?

પણ હૃદયહીન વ્યક્તિના હૃદયમાં કરુણા ન્યારે વિદાય થઈ જાય છે ત્યારે તેને પીડિત કૂર જણાય છે અને પીડનાર સાત !

જો બીજાને પીડતા જોઈને આપણું હૃદય દુઃખથી ભરાય નહિ, પણ, બીજાના દુઃખથી આપણને આનંદ આવે, હૃદયમાં ગલગલિયા થાય તો સમજી લેવું કે શેતાનિયત ગઈ નથી

ગંધેડો કાઈને લાત મારીને માફી માગતો નથી તેવી જ રીતે જો આપણે પણ કાઈને દુઃખ દઈને તેની ક્ષમા ન ચાચીએ, અથવા દુઃખી

પ્રત્યે સમવેદનાના બે શબ્દો પણ જીભેથી ન ઉચ્ચારીએ તો સમજતું કે માનવતાની ભેદિતી આપણું હં મ કમજાતું નથી દયા, માનવતાને પારખવા માટેની સાચી કસોટી છે જે દયા છે તો માનવતા છે જે હૃદયમાં દયા છે તે જ જીવિત હૃદય છે હૃદય આમ તો એક માંસનો ટુકડો છે પણ આપણને જીવતા રાખવા માટે પ્રત્યેક ક્ષણે તે રક્તને પરિશ્રમથી કરાવે છે તે રક્તનું જ નહિ, પણ આખા શરીરનું કેન્દ્ર છે તે બોલીને ગતિ આપે છે તેને શુદ્ધ બનાવે છે એ રક્તમાં જો હરણાના બે બિન્દુઓ બાજે તો તે સજીવ જતી જાય છે હરણા વિના એ માંસના ટુકડાની કંઈ કિંમત નથી.

એક ઠવિ કહે છે

દયા હીમ વાયરિયા હોર કનક ગર્વાંધ,
ક્ષિ પરથરસે વિલક્ષો કયો ન કુલ બનાવ,
કોમલતાકા માલ ન મનમે,
ફિર કયા સુંદરતા તનમે જીવન દિપ વરસાવ.

દયા વિના જીવન એ ઉગ્ગડ ખાથ છે ફૂલ છે પણ તે એવું કે જેમાંથી સુગંધ મરી પરવારી હોય. દયાના અભાવમાં જીવન સૂકું રેતીના રણ જેવું છે હૃદયમાં જો નાનું શરણુ દયાનું ઝરણુ ફૂટે છે તો આખું જીવન ખીંચી બેઠે છે તેનામાં માનવતાની હરિયાળી કુળે જવાઈ જાય છે.

વૈદિક દેવતામાં એક નાનું શપક છે ન્યારે વિશ્વકર્માએ સર્વ સૃષ્ટિનું નિર્માણ કર્યું અને પોતાની બનાવેલી સુંદર સૃષ્ટિ ઉપર એકવાર નજર ફેરવી તો તે પોતાની કળા ઉપર વારી મથા. પણ એક વિચાર તેમના મનમાં આવ્યો કે આ સૃષ્ટિનો ઉપભોગ કરનાર તો કોઈ છે નહિ, ખીંચી તેનો અપનદ દેણુ માણુશો? ત્યારે વિશ્વના સર્વશક્તિમાન માનવીનું નિર્માણ કરવાનો આદેશ કર્યો.

આ શુભ સંકલ્પની જાણુ ન્યારે સત્યને ઘડ ત્યારે તે વિશ્વકર્મા પાસે આવ્યું અને બોલ્યું ભગવન્! ખાતરી જૂસ ન કરશો. એ પ્રાણી દલ અને બેઈમાની ફેલાવીને અસહ્યને જન્મ આપશે અને આપની શુભ સૃષ્ટિને અશુભ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરશે. ન્યાયને પણ ખગર પડી. તેણે કહ્યું- ભગવન્! માનવ નામનું પ્રાણી કેવળ સ્વાર્થી જ બનશે. ન્યારે તેનો સ્વાર્થ જોખમીનો નજીરો ત્યારે તે પોતાના માતા પિતા કાઈ સુદતિ મારી નાખશે. શાંતિએ ન્યારે વિશ્વકર્માના માનવની રચના કરવાના નિશ્ચયની વાત જાણી ત્યારે તેણે કહ્યું- હે નાથ! માનવી સત્ય અને ન્યાય એ બન્નેની

પાછળ તો લઠ લઈને પડવાનો એ એ ગયા તો પછી હું કયા રહીશ ? આખી સૃષ્ટિમા એ પ્રાણી સહારતુ સાધન બનશે ત્યારપછી, વિશ્વકર્માની સૌથી નાની પુત્રી દયા આવી. તેણે કહ્યું “ પિતાજી ! એ પ્રાણીનું તમે જરૂર નિર્માણ કરો. જે આપના બધા દૂતો સુધારવામા નિષ્ફળ નિવડશે તો હું તેને સુધારવા પ્રયત્ન કરીશ ” પછી, દયાના અનુરોધથી, વિશ્વકર્માએ માનવીની રચના કરી.

ખરેખર, દયાનો નજીવો, સાધારણ સ્પર્શ પણ હૃદયને કામળ અને મધુર બનાવી દે છે એટલા માટે તો આગમમા અનુક્રપાને સ્થાન છે. એ અનુક્રપા જ પશુને માનવી અને માનવીને દેવ બનાવી શકે છે.

જ્ઞાતા સૂત્રમા જુઓ પહેલા અધ્યયનમા જ કરુણાની વાત સભળાવી છે મગધ સમ્રાટ શ્રેણિકના પુત્ર રાજકુમાર મેઘ, ભગવાન મહાવીરની અમૃત-વાણીનું પાન કરી, રાજભવનની જીવિત લક્ષ્મીનો ત્યાગ કરી, મુનિ બને છે પહેલી રાત્રે, જ્યારે દીક્ષા મહોત્સવની શરણાઈઓના સૂર હજી કાનમાં ગુંજી રહ્યા હતા, ત્યારે સુકુમાર મેઘમુનિને આખી રાત ઉધ ન આવી કયા કૂલોની સુકોમળ શૈયા અને કયા જમીન પર એક વસ્ત્રનું બિછાતું ! આ શૈયા અને મુનિઓના સ્વાધ્યાય તથા મુનિઓની થતી અવરજવર એ બંનેએ મળીને નવદીક્ષિત મુનિના મહેલની યાદ તાજી કરાવી તેના મનમા થયું કે હું કેવો ભોળવાઈ ગયો ! રાજમહેલનો સ્વર્ગીય વૈભવ છોડીને અહીં આવી ફસાયો ! કેટલી મોટી ભૂલ કરી ?

તેની મમતાજી માતાએ કેટલોય સમજાવ્યો હતો પણ દીક્ષાની પણ એક ધૂન હતી છેવટે તેણે વિચાર કરતા કરતા નિશ્ચય કર્યો કે સવારમા ભગવાન મહાવીર પાસે ઉઠાવે ત જવું અને સયમના બધા સાધનો તેમને સોંપી દઈ, ઘેર ચાલ્યા જવું અને કહી દેવું કે સાધનાનો ભાર આ કામળ શરીર સહન કરી શકતું નથી.

અને આમ રાજભવનોના સ્વપ્ના સેવતા, મેઘકુમાર સવાર પડવાની રાહ જોતા હતા સવાર પડ્યું સૂર્યના પ્રથમ કિરણો દેખાતા જ તે ભગવાન મહાવીર પાસે પહોંચ્યા વદન કર્યા ત્યારે ભગવાન મહાવીરે કહ્યું—“ મુનિ મેઘ ! રાત્રીના મુનિઓના સ્વાધ્યાય અને અવરજવરથી તમે વિચલિત થઈ ગયા ! ભૂમિની શૈયાએ તમને મહેલોની સુકોમળ શૈયાની યાદ દેવરાવી ! અને તમે મનમા સવારે મારી આજ્ઞા લઈ, મહેલમા જવાનો નિશ્ચય કર્યો. પણ મેઘ ! જરા તમે તમારી પાછલી વાતોનું સ્મરણ કરો જ્યારે તમે

વિશાળકામ દાપીનો દેહ ખારજી ક્યો હતો તમે એક દાપીના ટોળના આને-
વાન દત્તા તમે તમારા પરિવાર માટે વનમાં એક વિશાળ મડપ બનાવ્યો
હતો. એક વખત વનમાં પ્રવેશ દાવાનળ લાગ્યો અને તમે જો મડપમાં
તમારા ટોળા સાથે સવના પ્રાણીની રક્ષા માટે પહોંચ્યા.

જેમ જેમ આજ વધતી ગઈ તેમ તેમ વનનો એક એક ખૂણો તેમાં
સપડાતો જતો હતો. પ્રવેશ પવનને લીધે આજ વધતી જતી હતી. ત્યારે
વનના બીજા પ્રાણીઓ પણ આદરભક્ષા માટે તમારા તે મડપમાં આવ્યા.
અને તમે પ્રેમથી સવને જ્યાં આપી. આ આજને લીધે જ મજત વેર પણ
બૂધાઈ ગયાં સિદ્ધ અને બકરી પણ તમારા મડપમાં એકબીજાની નજીક
બેઠાં હતાં. ખરેખર કુખની સમાન અવસ્થા આત્મીયતાને ગા' બનાવે છે.
જેવી રીતે અધારામાં દરેક નાની મોટી વસ્તુ પોતાનો ભેદભાવ બૂધી એક
સરખી બની જાય છે તેવી જ રીતે કુખના અધિકારમાં પ્રાણીઓ પોતાનાં
વેર બૂધી જાય છે.

તમારા મડપમાં વનનાં બધાં પ્રાણીઓ મહેમાન બન્યાં હતાં. તે વખતે
એક નાનું સસલું ત્યાં આવ્યું. પરંતુ આખોય મડપ બધાં પ્રાણીઓ
ચિંતાર બરાઈ ગયેનો હતો. આ નાના સરખા સસલા માટે પણ તેમાં જ્યાં
રહી ન હતી. તે વખતે તમારા શરીરે અજવાળ આવવાથી તમે એક પગ
ઢીલો કર્યો. તે વખતે સસલાએ ત્યાં જ્યાં ખાલી જોઈ અને ત્યાં જ્યાં
બેસી ગયું. તમે જોશું કે પગ નીચે મૂકવાની જગ્યા નહોતી. અને મેથકુખમાં
એ વખતે મજેદારપ તમે વિચાર કર્યો કે આ નાનું પ્રાણી મારા સરખામાં
આવ્યું છે. જો મારો પગ કુ નીચે મૂકીશ તો એક ક્ષણ મારામાં તેના પ્રાણ
નીકળી જશે. તમારું મન કડુણાથી બરાઈ ગયું. તમે તમારો પગ જમીન
પર ન મૂકતાં બહાર રાખ્યો. તે વખતે તમારા હૃદયની કડુણાને કારણે તમે
મનુષ્ય એવું બાંધ્યું.

આજમ આ વાતની સાક્ષી આપે છે.

સપ્તજીવ મુદ્દા સાપ વાળાણુકપિયાપ, મૂયાણુ કપિયાપ.
સીવાણુકપિયાપ સસાણુ કપિયાપ. સસાર પરીતિક્રમ માણુસાકપિયાપે
—ગાતા ધમ કથાંત્ર સુત્ર જા. ૧

મહામગ્ધુ ભગવાન મહાનીર બોલ્યા—પ્રાણુ સૂત જીવ અને સત્ત્વની
આ અનુકંપાથી જ તમે સસારને રીનિત કર્યો અને મનુષ્યનું આનુષ્ય બાંધ્યું.
તેણે વિશ્વ વીત્યા દાવાનળ સાંન થયો. પ્રાણુઓ પોતપોતાને

સ્થાનકે પહોંચ્યા ગજેન્દ્ર૩૫ તમે જગા ખાલી જોઈ જમીન પર પગ મૂકવા માડ્યો પણ ત્રણ દિવસથી અદ્ધર રહેવાને લીધે પગમા ખાલી ચઢી ગઈ હતી એથી દિવસે પગ જમીન પર મૂકવા જતા આખું શરીર જમીન પર પડી ગયું અને પ્રાણ નીકળી ગયા આ હાથીના જીવે રાજ્ય શ્રેણિકના મહેલમા રાજકુમાર તરીકે જન્મ લીધો

પૂર્વજન્મની આ વાત સાલળતા મેઘકુમારની વિચારધારાએ નવો વળાંક લીધો તે સયમમા સ્થિર થયા, અને ગમે તેવા કષ્ટોનો સામનો કરવા માટે તે તૈયાર થયા

આ કરુણાનો સ્પર્શ પશુમાથી માનવ અને માનવમાથી દેવ બનાવે છે એટલે એક વિચારક કહે છે-૩૫ શું જુઓ છો ? ગુણ જુઓ કુળમા શું જોવાનું છે ? શીલને જુઓ અધ્યયન જોવા કરતા પ્રતિમાનો ચમત્કાર જોવો જોઈએ ભાષણમા શું જોવું ? આચરણ જોવું જોઈએ તપ જોવા કરતા સહનશીલતા જુઓ ધર્મમા દયા જુઓ કેમકે, ૩૫ અને કુળ તો ખાણ આખોતે માટે છે, જ્યારે ગુણ અને શીલ તો આત્મિક સૌન્દર્ય છે અધ્યયન અને ભાષણ માનવીનું મૂલ્યાકન કરવાના સાધન ગણાય છે, પણ તેમા કોઈકે વખત ભૂલ થવાનો સભવ છે વિશાળ અધ્યયન કરનાર અને લાખા ભાષણો કરનારના અંતર જુઓ તો કેટલી વખત તદ્દન ખાલી જ હોય છે

એટલે, જીવનનું મૂલ્યાકન અધ્યયન અને ભાષણથી નહિ, પ્રતિભા અને આચરણથી કરો તપથી દેહ દુર્બળ બની શકે છે પણ આપણે દેહને નહિ, વાસનાને દુર્બળ બનાવવી છે શરીર તો અનેકવાર જન્મ્યું છે, અનેકવાર મર્યું છે પણ આપણે તો મનને મારવું છે જે તપની સાથે સહનશીલતા આપી તો સમજે કે હીરો મોનાની વીટીમા જડાઈ ગયો તમે ધર્મની તુલના માત્ર ક્રિયાક્રિડાથી ન કરો તમે એ જુઓ કે તમારા હૃદયમા દયા અને કરુણાની લાગણીઓ છે કે નહિ જે તે ન હોય તો ધાર્મિક ક્રિયાઓ પૂરી રેતી જેવી છે માત્ર કરુણા જ એ સૂકી રેતીને મિનઘતા અર્પી શકે છે

ત્રેમની આ ત્રણ ધારાઓ સંલેપમા આપની સમક્ષ રજૂ કરી ગયો છું ભક્તિ, મંત્રી અને કરુણાની ત્રિવેણી, આપના હિરમા સદૈવ વહેતો ગહે અને જનગણમનના તાપને ધોતી રહે એ જ ડલ્યાણની ડામના છે

મનની કામજતા જીવનની મિદ્ધા છે. મનની મિદ્ધા જ્યારે વાણીમાં જતારે છે ત્યારે તે વિનમ્રતા કહેવાય છે. દૂષોની કામજતા જ્યારે હૃદયમાં આવે છે ત્યારે જીવનમાં વિનમ્ર પ્રવેશ કરે છે અને ત્યારે જ જીવનની પ્રત્યેક ક્રિયાઓમાં તે સાદાર થાય છે. આકાશ દેવતાને શેતાન મનાવે છે ત્યારે વિનમ્રતા શેતાનને દેવ મનાવે છે. વિનમ્રતા એ દેવતાઈ પામ્ય છે. જે જીવનને બીજે સર્વ જાય છે.

જીવનનો કંઈક એવો મિશ્રમ છે કે માનવી નમીને જ આગળ વધી શકે છે. જે ધડો પાણીમાં નમે છે તેજ કારણ છે. દૂધમાં ધડો નાખીએ અને નોંધીએ તો જણાશે કે ધડો પોતે પાણીમાં છે તેની ચારે બાજુએ પાણી છે. પરંતુ તે તેજ ખાલી જ દોષ છે. તેમાં એક રીધું પણ પાણી કારણ નથી. જ્યારે તે એક બાજુ નમે છે ત્યારે જ તેમાં પાણી કારણ છે. તેવી રીતે જો જીવનના ધમને જળથી કારણ દોષ તો નમવું પડશે. જો નમન કરતાં ન થીજ્યા તો પછી કામે બાપ કોઈ પણ કાતની પાસે જાએ. કોઈ વિદ્વાનની પાસે કામે જાએ. કોઈ દરનયાજના ઓદિસર કે ઈતિહાસ ભૂગોળ કે સાયન્સના નિષ્ણાત દોષ તેની પાસે જઈ બાપ બાપની જાતને વિદ્યાનના મધ્ય સાગરમાં નોંધી શકશે. પરંતુ હૃદયમાં વિનમ્રતા નહિ તો તેની પાસેથી શાનનો પૂર્ણ પ્રકાર પ્રાપ્ત નહિ થાય.

વિનમ્રતાના અભાવમાં વિશેષતઃ પણ તમારી સામે પોતાનું દિલ નથી જોઈ શકતો. કારણ કે સિખની એરસિસ્ટ અને ઉદ્ધૃતતા તેના મનમાં ખિન્નતા પેદા કરે છે અને આ ખિન્નતા હૃદયના યુગ્મતા દરવાજાને બંધ કરી દે છે.

આજના વિદ્યાર્થીયર્ગમાં શાનનું બીજું નેવામાં આવતું નથી. તેમનું

ક્ષેત્ર વિસ્તૃત છે, પુસ્તકો પુષ્કળ છે, કાલેજો વિશાળ છે, વ્યવસ્થા સુદર છે, છતાં વિદ્યાર્થીની જ્ઞાનની ઝોળી ખાલી છે જ્યારે કોઈ ગહન પ્રશ્ન થાય છે ત્યારે તે દિવાલ તરફ આંખો કરી બેસી જાય છે તેનામાં સત્યને સ્પર્શવાનું સાહસ પણ જણાતું નથી કેમ ? આ બધાનો વિચાર કરશો તો જણાશે કે વિદ્યાર્થીવર્ગમાં એવી કાંઈક ત્રુટિ છે જે તેને જ્ઞાનના ઊડાણમાં પહોંચવા દેતી નથી જ્ઞાનની ધારા વહે છે તે ઉપર ઉપરથી વહી જાય છે, પરંતુ અદર પ્રવેશ કરી જીવનને ભીજવી શકતી નથી, કારણ કે આજના વિદ્યાર્થી -જીવનમાં વિનમ્રતાની માટીની કમી છે માટીને સ્થાને પથ્થર જડાયેલ છે પથ્થરમાં ચમક છે, ચળકાટ છે અને હજી વધુ ચમક લાવી પણ શકાય તેમ છે પણ પથ્થરમાં પલળવાની શક્તિ નથી એ શક્તિ તો માટીમાં જ છે કે જે એક એક કણને ભીજવી, નરમ બનાવી તેમાંથી અકુરો ફેડી શકે છે. આ માટીમાં જ એ શક્તિ છે કે એકમાથી હજાર ખીજ ઊગી શકે છે પથ્થર પર પડેલા અનાજના દાણા નાશ જ પામે છે પથ્થર અને માટી બન્ને અનાજના દાણાઓનું અસ્તિત્વ મિટાવી દે છે, પણ પથ્થરથી કાંઈ નવું સર્જન થતું નથી, જ્યારે માટીનો પ્રત્યેક કણ ખીજના એક એક અણુમાં નવચેતના લાવે છે અને એકમાથી અનેક કણો સર્જાય છે આમ માટીના સંયોગે એકના હજારો થાય છે, જ્યારે પથ્થર કારો ને કારો જ રહી જાય છે

માટે હૃદયને પથ્થર જેવું કઠોર નહિ, પણ માટી જેવું કામળ બનાવો તો જ તેમાં જ્ઞાનના અકુરો ફૂટી શકશે એટલે જ તત્ત્વવેત્તાઓ કહ્યું છે કે જો ગુરુની પાસે ખાલી જશો તો ગુરુને પણ ખાલી કરીને આવશો જો મન-રૂપી ઘટ પહેલેથી જ અહંકાર, મદ અને મત્સરની વિકૃતિઓથી ભરેલો હશે તો તેમાં જ્ઞાનનું અમૃત ક્યાંથી ભરાશે ? જો કદાચ પરાણે તેમાં અમૃત રેડવાનો પ્રયત્ન કરશો તો, અમૃત ઉપરથી દોળાઈ ચાલ્યું જશે અને જ્ઞાનનો સ્પર્શ થવાથી અહંકાર ખીલી ઊઠશે અહંકાર ઉપર જ્ઞાનની પાખડી બેસશે જે ભયપર નીવડશે પછી એવો પડિત 'અધૂરો ઘડો છલકાય'ની કહેવત સાચી પાડશે

જીવનનો કુલ જો જ્ઞાનના અમૃતથી ભરવો હોય તો પહેલા તેમાંથી અહંના વિપને કાઢી નાખવું જોઈએ તે સિવાય તે જ્ઞાનને પણ વિપમય બનાવી દેશે ઝેરનું એક ટીપુ વાસણમાં ભરેલા દૂધને ઝેર બનાવી દે છે, તો તે પણ ઝેર જ બની જાય

જ્યાં સુધી સોનું નરમ ન થાય ત્યાં સુધી તેના ઘાટ ઘડી શકાતા

નથી. તેવી રીતે જ્ઞાનના ઘાટ ધડવા માટે હૃદયરૂપી સુવર્ણને નરમ બનાવવું જોઈએ. આથી જ જીવન અને જન્મતના સાત્ત્વ ભગવાન મહાવીર પાવાપુરમાં અતિમ પ્રવચનનો આગ્રહ કરતાં સર્વ પ્રથમ વિનય ધર્મને જ રક્ષાન આપ્યું છે. હરુણવત્તાર મહાત્મા શુધ્ધિ આપેલ છપટ્ટેશ્વરે તેમની પાછળના સિધ્ધોએ વિનય પિટક ને નામે સમૃદ્ધિત કર્યા છે.

પાશ્ચાત્ય જન્મતના વિદ્વાન હેનરી કહે છે કે જો આપણે સ્વર્ગમાં જવું હોય તો નમ્મુ પડી. કારણ કે સ્વર્ગની છત તે કોચી છે. પણ હવાનો નાનો છે. માટે આપણે નમ્મુ પડી. ભગવાનના સમવસરણમાં દેખાતાં આમરો પણ આપણને એ જ સદેશ આપે છે કે જામે નીચે ઝૂકીને કોચે ચડીએ છીએ.

નમ્મુ એ જરૂરી છે. પરંતુ કેવળ સરીરથી નમ્મુ તે વિનય નથી. હાથકાનો માથા તો ધક્કીયે વાર ઝૂકે છે. આપણે આપણા સ્વાર્થ માટે રાત દિવસ ઝૂકીએ છીએ. આવા ઝૂકવાનો ઠાઈ અથ નથી. એમ તો કસરત કરતી વખતે આપ્તુ સરીર વળે છે. નમે છે. પણ કસરતનું નમન વદન નહિ. કહેવાય. કેમકે રાજ દોઢ હલાક કસરત કરી પસીને. ઉત્તારનાર ધુવક પિતાને સમાન આપવા પુરસ્કીર્તિથી એકે પણ ચઢતી તરફી લેતો નથી. ગુરુના ચરણે પડામાં તે સરમ અનુભવે છે. ખરી વાત એ છે કે વિનયમાં મન નમ્મુ જોઈએ. તનની સાથે મન નમે ત્યારે જ વિનયની મધુરતા મળે શકે છે.

મનને નમાવવાની પદેશી સરત છે. અહ કાગ્નુ મળી જવું. જ્યાં સુધી મનનું અહ મળતું નથી ત્યાં સુધી શુદ્ધીજનોના શુભો જોઈને નમન કરવાની જાતના થતી નથી. મનના અહ કારનો નાશ કરવા માટે આપણે આપણો જાતને નાની માનીએ. મનની લઘુતા જીવનની સરળતાની નિશાની છે. જ્યાં લઘુતા છે ત્યાં મોહમિથ્યા પણ છે.

આખ્યાત્મયોગી કવિશ્રી જ્ઞાન દમનજી એક પદમાં લઘુતાના માધુર્યનું વર્ણન કરે છે.

લઘુતા મેરે મન જ્ઞાની લઈ ગુરુજમ જ્ઞાન નિશાની.
સિદ્ધરાજ ધામમે જાવે સખિયાં દિલ્લમિલ લાડ લાયવે.
મોહ દોષ તો નન ન પાવે જો જાવે તો સિધ્ધ દાવે.

આખ્યાત્મિક યોગીસત લઘુતાનું આત્મિક ચિત્ર પ્રસ્તુત કરે છે. લઘુતા દેહી મોલક છે. નાનું બાળક દરેકને પ્રિય હોય છે. સત્તુ બાળક હેય.

તો પણ તેને જોળામા લેવાનું દિલ થાય છે માણસની વાત તો ઠીક પણ કૂતરીના પણ નાના ગલુડિયા પ્રિય લાગે છે નાના છોકરાઓ તેમને ઉપાડીને ફરે છે નાના બાળકો રાજના મહેલમા ઘૂસી જાય તો પણ તેમને કાઈ રોકી શકતું નથી રોકવાની વાત તો શી પણ રાણી-મહારાણી પણ તેમને જોળામા બેસાડી દે છે તેનું પણ વાત્સલ્ય જાગી ઊઠે છે પ્રેમથી તેને ખવડાવશે, પીવડાવશે, તેનું મન રજન કરશે અને વાત્સલ્ય-રસમા પોતાની બધીયે ચિત્તઓ થોડા વખત માટે ભૂલી જશે

વર્ષો વીસા પછી બાળકમાથી કિશોર અને કિશોરમાથી તરુણ બન્યો. હવે જો એ યુવક કદાચ રાજમહેલમા જવા માગે તો તેને કોણ જવા દેશે ? કદાચ દુર્વાસના સાથે તેણે બળપૂર્વક પ્રવેશ પણ કર્યો તો તેની સલામતી પણ જોખમમા આવી પડશે અને જીવતો બહાર નીકળી શકશે કે કેમ તે પણ એક પ્રશ્ન રહેશે

જેના જીવનમા, જેટલે અંશે લઘુતા હોય તેટલે જ અંશે દુનિયા તેને ખૂબે છે અસત્યનો સામનો પણ તે જ કરી શકે છે અથવા વિશ્વાસોમા ભટકતી જનતાને તે પ્રકાશ પણ આપે છે અને ખોટી પરપરાઓને વળગી રહેતી દુનિયાને તે લપડાક પણ લગાવે છે, છતાં જનતા તેની વાતને પ્રેમ-પૂર્વક સાંભળે છે સત્ય વાત એ છે કે દુનિયાની સામે ઊભા રહેવાની શક્તિ નમ્રતામા જ છે

ભગવાન મહાવીર, ઇસુ ખ્રિસ્ત, મહાત્મા બુદ્ધ, ભક્ત પ્રહલાદ, શ્રીકૃષ્ણ વગેરે મહાપુરુષો દુનિયાની સામે થઈ રહ્યા હતા કારણ કે તેઓ નમ્રતાના સાક્ષાત અવતાર હતા જનપ્રવાહની સામે થવાની શક્તિ તેમણે નમ્રતામાથી જ મેળવી હતી જગતની સામે સફળતાપૂર્વક એકલા ઊભા રહેવાની શક્તિ નમ્રતા વિના અસંભવિત છે

નમ્રતાના ત્રણ લક્ષણો છે —

૧ કડવા પ્રશ્નનો મીઠો ઉત્તર આપવો

૨ ક્રોધના ભડકા વખતે ચુપ રહેવું

૩ અપમાદીને દડ દેતી વખતે પણ ચિત્તને ક્રોધમાં રાખવું

કડવી વાતનો કડવો ઉત્તર તો પશુઓ પણ વાળે છે જો ડઠાંચ તમે આવેશમા આવી જઈ તેને તિરસ્કારો છો તો તે પણ ગરમ થઈ જાય છે પણ માનવ ! તું પશુઓ કરતા ઉચ્ચ સ્થાને છે પશુઓ નીચું મો રાખી

નથી. તેવી રીતે જ્ઞાનના ધાટ ધડવા માટે હૃદયથી સુવચ્છને નરમ બનાવવું જોઈએ. આથી જ જીવન અને જન્મતના ચાતા ભગવાન મહાવીરે પાવાપુરીમાં અંતિમ પ્રવચનનો આરંભ કરતાં સર્વ પ્રથમ વિનય ધર્મને જ સ્થાન આપ્યું છે. કુરુક્ષાત્રવાર મહાત્મા ધૃષ્ટિ આપેલ ઉપદેશોને તેમની પછેના સિધ્ધાંતોએ વિનય પિટક ને નામે સંગૃહિત કર્યા છે.

પાશ્ચાત્ય જન્મતના વિજ્ઞાન હેનરી કહે છે કે જો આપણે સ્વર્ગમાં જવું હોય તો નમ્ર પૃથ્વી કારણ કે સ્વર્ગની છત તે બની છે. પણ દરેકને નાનો છે. માટે આપણે નમ્ર પૃથ્વી ભગવાનના સમવચરણમાં દેખાવો જાએ. પણ આપણને એ જ સંદેશ આપે છે કે અમે નીચે મૂકીને કીચે ચડીએ છીએ.

નમ્રુ એ જરૂરી છે. પરંતુ કેવળ સરીરથી નમ્રુ તે વિનય નથી. હાડકાંનો માથો તે બધીયે વાર મૂકે છે. આપણે આપણા સ્વાર્થ માટે ચત્ર દિવસ મૂકીએ છીએ. આવા મૂકવાનો કોઈ અર્થ નથી. એમ તે કસરત કરતી વખતે આપુ સરીર વળે છે. નમે છે પણ કસરતનું નમન વદન તદિ કહેવાય. કેમકે રોજ દોઢ ઠલાક કસરત કરી પછીનો ઉતાવળાર ધ્રુવક પિતાન સ્થાન આપરા ખુરશીમાંથી બેઠો. પણ ઘવાની તસ્દી લેતો નથી. ગુરુના ચરણે પડવામાં તે શરમ અનુભવે છે. ખરી વાત એ છે કે વિનયમા મન નમ્રુ જોઈએ. તનની સાથે મન નમે ત્યારે જ વિનયની મધુરતા મળી શકે છે.

મનને નમ્રાવચારની પહેલી શરત છે અદકાગ્નુ મળી જવું. ત્યાં સુધી મનનું અદક ગળતું નથી ત્યાં સુધી મુશીબનોત્થા ગુણો જોઈને નમન કરવાની ભારત્ય થતી નથી. મનના અદકાગ્નુ નાશ કરવા માટે આપણે આપણી જાતને નાની મનીએ. મનની લઘુતા જીવનની સરળતાની નિશાની છે. ત્યાં લઘુતા છે ત્યાં લોકપ્રિયતા પણ છે.

આપણા મનોમી કવિથી આનંદપ્રનય એક પદમાં લઘુતાના માધુર્ય વર્ણન કરે છે.

પ્રજ્ઞા મરે મન આની લઈ મુરુખમ જાન નિશાની
નિજા નિજામિ જાવે સખિયાં દિલમિલ લાક લાગવે
જામે દેવ તે નન ન ગવે તે જાવે તે સિદા કરાવે.

આખ્યાયિક મોમીચત લઘુતાનું આર્થિક ચિત્ર પ્રસ્તુત કરે છે. લઘુતા પેટી મારક છે નાનું જાનક દરેકને દિવ દેવ છે. લઘુનું જાનક છે.

સુરુ આવ્યા છતાં જિભો પણ થતો નથી ! આવી ભાવના હોય, અથવા મોટાનુ જેટલું વધારે સન્માન કરીશું તેટલા તે વધારે પ્રસન્ન થશે અને શીઝ જોતારા પણ મારી નમ્રતાને વખાણશે, આવી બન્ને ભાવનાઓથી કરવામા આવતો વિનય તે લોકાપચાર વિનય છે

૨. ભય વિનય : અપરાધી, ન્યાયાધીશનો ખૂબ જ વિનય કરે છે. તે જાણે છે કે જો તેમનું સન્માન નહિ કરું અને તે નારાજ થશે તો સજા વધારે કરશે વિદ્યાર્થીના હાથે ભૂલ થઈ જવાથી તે પણ કચારેક કચારેક શિક્ષકનું ખૂબ સન્માન કરે છે આ ગીતે શિક્ષકને સતોધીને, ઓછી સજા પ્રાપ્ત કરે છે શિષ્ય પણ અપરાધમા આવે ત્યારે આચાર્યનું વધુ સન્માન કરે છે તે આચાર્યનું સન્માન એ માટે નથી કરતો કે તેમની પાસે આચાર-ધર્મની પર પરા સુરક્ષિત છે અથવા તે સધના નાયક છે અથવા તો તે સયમના રસ્તા ઉપરથી ભટકતા સાધુઓને સન્માર્ગે ચઢાવે છે પણ અપરાધી શિષ્ય, તેમના આત્મિક ગુણોથી આકર્ષાઈ ને નહિ પણ પ્રાયશ્ચિતથી અથવા માટે આચાર્ય પ્રત્યે વિનયનું પ્રદર્શન કરે છે આવી જાતનો જે વિનય તે ભય વિનય છે

૩. અર્થ વિનય : ક્લાર્ક મેનેજરનું સન્માન કરે છે. મેનેજર પેઢીના માલિકનું સન્માન કરે છે. મુનીમ શેઠનું સન્માન કરે છે અને શેઠ પ્રધાનોનું સન્માન કરે છે આ બધાની પાછળ એક નાની સરખી ચીજ-પૈસા કામ કરે છે વિનય રાખવો જોઈએ માટે આમા વિનય રાખવામા આવતો નથી. પણ પોતાના કરતા વધુ સ પત્તિશાળી છે મટે તેમને નમવું જરૂરી છે, એમ માની ખૂંકે છે જો વિનયનું સાચું સ્વરૂપ હૃદયમા વસ્યું હોય તો માલિકની પાસે બકરી જેવો બની જતો મેનેજર, ક્લાર્કની સામે કેમ સિદ્ધ જેવો બની જાય છે ? અને પ્રધાનોને નીચા વળાવળીને સલામો કરનાર શેઠ, મુનીમની જરાક ભૂલ થતા કેમ રાતાપીળા થઈ જાય છે ?

તેનું કારણ એ છે કે આ વિનયમા તેનું અસલ સ્વરૂપ નથી પણ વિનયના સ્વાગમા પૈસા છુપાયેલા છે આને અર્થ વિનય કહેવામા આવે છે.

૪ કામ વિનય -જેના હૃદયમાં વાસના ભરેલી છે તે પણ નમે છે તે તો એટલો નમે છે કે નાના બાળકને પણ પ્રણામ કરવા તૈયાર થઈ જાય છે નાના માણસોના પગમા પોતાનું મન્તક મૂકવા પણ તૈયાર થાય છે પણ ક્યારે કે જ્યારે વાસનાનું પાપ પહોડ પર ચઢી પોકારવા માડતું

આમે છે જ્યારે તું જીવે મોઢે, જાતી કાઢીને ફરે છે એટલે ઝેરનો ઉત્તર ઝેરથી વાળવામાં માનવતાની કાંઈ કિંમત નથી. તું તો ઝેરનો ઉત્તર અમૃતથી આપ. વાણ, પૃથ્વી ઉપરના આરાં પાણીમાંથી પાણી ખેંચે છે પણ મીઠા પાણીના રૂપમાં પૃથ્વી ઉપર વર્ષા છે તો તમે સાગર નહિ વાણ જાતે. સાગર પાસે જસીમ જળ છે તે રત્નાકર કહેવાય છે જતાં તે પૃથ્વીથી જીવે ચઢી શકતો નથી. તેનો મોટામાં મોટો દોષ એ છે કે મીઠા પાણીને આડું જાણવી દે છે તો તમે પૃથ્વીના પેટાળ પર, પેટ ધસડાનારા મીઠા નહિ પણ આકાશની સ્વતંત્ર હવામાં શ્વાસ લેનાર વાણ જાતે અને હવાશને મિઠાશમાં પસંદાવવાની કળા શીખો.

વિનમ્રતા બીજી લક્ષણ છે કોઈના ભાગે વખતે સાત રહેવું કોઈની સ્થળમતી જ્વાળાઓમાં પેટ્રોલ જાંટવાનું કામ ઘણું જુદામાંનું કામ નથી. જો આપનાથી જાતી રહે તો આજ વખતે પાણીનું કામ કરો નહિ તે તમારી નતને અચાવી અલગ થઈ જાશે.

ત્રીજી વાત અપરાધીને દડ દેતી વખતે પણ ચિત્ત કેમજ રહેવું જોઈએ. કોઈ સાધુના જીવનમાં દોષ લાગે છે તો આચાર્ય તેને પ્રાપ્તિવિત આપે છે તેમ જતાં જ આચાર્યના મનમાં સિખ પ્રત્યે કેટલી કેમજ આવના દોષ છે માતા પુત્રી વખત જાણકને સિક્ષા કરતી દોષ છે કઠોર સિક્ષા કરતી વખતે તેમાં ફરવા દેખાતી દોષ છે જોનારને કેટલીક વખત એમ પણ લાગે કે મુ જાણક પર જસીમ મમતા રાખનાર આ જ માતા છે ! કે જેની વાત્સલ્યની ધાર બીજાક સુધાર્થ ગઈ છે અને આજ રેતી જ બાકી રહી દોષ એમ લાગે છે પણ જહારથી જોનારને શી અંખર પડે કે આ કઠોર દેખાવા અવરણ નીચે વાત્સલ્યનું કેમજ ઝરણ વહી જાય છે ! તેવી રીતે સિક્ષા કરતી વખતે હાથ લાસે કઠોર અને પણ મન કઠોર ન જાતે તે જો જો એટલે જ સિખની જૂથ વખતે કઠોર સિક્ષા કરનાર આચાર્યને પણ વિનમ્રતા પ્રતિભૂતિ કહેવામાં આવેલ છે અને આજમેમાં તેમની વિનમ્રતાની ગાથાઓ ગવાઈ છે આ મોઢામાં માનવે વિનમ્ર રહેવાનું છે પણ વિનમ્રની પાછળ કમ અંજર સ્વામ પણ કામ કરે છે

તત્ત્વવેદાંતોએ વિનમ્રતા પાંચ રૂપ બતાવ્યાં છે :

૧ હોઝેરખનાર વિનમ્ર આ જાતના વિનમ્રમાં અંતરની પ્રેરણા વિના માત્ર બહારનો દેખાવ દોષ છે મોટાંઓ આવા અને સ્વામત નહિ કરીએ તો મોઢામાં અરાજ દેખાશે. મોઢા કહેશે કે કેટલો અલકારી છે !

ગુરુ આવ્યા છતાં ઊભો પણ થતો નથી ! આવી ભાવના હોય, અથવા મોટાનું જોડેલું વધારે સન્માન કરીશું તેટલા તે વધારે પ્રસન્ન થશે અને ખીન્ન જોનારા પણ મારી નમ્રતાને વખાણશે, આવી બંને ભાવનાઓથી કરવામા આવતો વિનય તે લોકોપચાર વિનય છે

૨. ભય વિનય : અપરાધી, ન્યાયાધીશનો ખૂબ જ વિનય કરે છે. તે જાણે છે કે જો તેમનું સન્માન નહિ કરું અને તે નાગજ થશે તો સજા વધારે કરશે વિદ્યાર્થીના હાથે ભૂલ થઈ જવાથી તે પણ કચારેક કચારેક શિક્ષકનું ખૂબ સન્માન કરે છે આ રીતે શિક્ષકને સતોધીતે, ઓછી સજા પ્રાપ્ત કરે છે શિષ્ય પણ અપરાધમા આવે ત્યારે આચાર્યનું વધુ સન્માન કરે છે તે આચાર્યનું સન્માન એ માટે નથી કરતો કે તેમની પાસે આચાર-ધર્મની પરપરા સુરક્ષિત છે અથવા તે સઘના નાયક છે અથવા તો તે સયમના રસ્તા ઉપરથી ભટકતા સાધુઓને સન્માર્ગે ચઢાવે છે પણ અપરાધી શિષ્ય, તેમના આત્મિક ગુણોથી આકર્ષાઈ ને નહિ પણ પ્રાયશ્ચિતથી અથવા માટે આચાર્ય પ્રત્યે વિનયનું પ્રદર્શન કરે છે આવી જાતનો જે વિનય તે ભય વિનય છે

૩. અર્થ વિનય : કલાર્ક મેનેજરનું સન્માન કરે છે. મેનેજર પેઢીના માલિકનું સન્માન કરે છે મુનીમ શેઠનું સન્માન કરે છે અને શેઠ પ્રધાનોનું સન્માન કરે છે આ બધાની પાછળ એક નાની સરખી ચીજ-પૈસા કામ કરે છે વિનય રાખવો જોઈએ માટે આમા વિનય રાખવામા આવતો નથી. પણ પોતાના કરતા વધુ સ પત્તિશાળી છે મટે તેમને નમવું જરૂરી છે, એમ માની મૂકે છે જો વિનયનું સાચું સ્વરૂપ હૃદયમા વસ્યું હોય તો માલિકની પાસે બકરી જેવો બની જતો મેનેજર, કલાર્કની સામે કેમ સિદ્ધ જેવો બની જાય છે ? અને પ્રધાનોને નીચા વળીવળીને સલામો કરનાર શેઠ, મુનીમની જરાક ભૂલ થતા કેમ રાતાપીળા થઈ જાય છે ?

તેનું કારણ એ છે કે આ વિનયમા તેનું અસલ સ્વરૂપ નથી પણ વિનયના વ્યાગમા પૈસા છુપાયેલા છે આને અર્થ વિનય કહેવામા આવે છે.

૪ કામ વિનય-જેના હૃદયમાં વાસના ભરેલી છે તે પણ નમે છે તે તો એટલો નમે છે કે નાના બાળકને પણ પ્રણામ કરવા તૈયાર થઈ જાય છે નાના માણસોના પગમા પોતાનું મન્તક મૂકવા પણ તૈયાર થાય છે પણ ક્યારે કે જ્યારે વાસનાનું પાપ પહોંચ પર ચઢી પોકારવા માડતું

દેવ છે ત્યારે તે વખતે તે એ પણ નહિ જુઓ કે તે કાની સામે ચૂંટી રહેલ છે એવે વખતે નથી જ વાતો તે હસતાં હસતાં સાક્ષી લેશે. જ્યાં પણ વિનયનો માત્ર ઢેહ છે આત્મા નથી.

પોતાના પ્રેમપાત્રની પ્રસન્નતા અને તેની એક હાસ્યલસરી માટે તે પોતાનું સર્વસ્વ સમર્પણ કરવા તૈયાર રહે છે પણ આવો માણસ, જેના અંદર કોઈ સંશયનો પ્રભાવ છે તપ્તુ તેજ છે તેવા ક્ષેત્ર સત મંત્રી જતાં તેમને નમન કરવા તૈયાર નહિ થાય.

૫ આત્મ વિનય—આ જાતનો વિનય મુખ્યત્વે આત્માઓમાં જ જોવા મળે છે તેઓ ન તો સ્વાર્થ માટે નમે છે કે ન તો કમ કે પ્રભુજનો સામે કુટણીએ પડે છે તેઓ નમે છે માત્ર સમુદયની સામે કે જ્યાં કોઈ ગુણગ્રીહ વ્યક્તિ હોય છે.

પણ તેને વેશનો મોહ કે પશ્ચાત્ત પ્રેમ રહેશે નહિ તેને એવો આશ્રય નથી હોતો કે અમુક પ્રકારનો વેશ હશે તો જ હું નમીશ અમર અમુક જાતના ક્રિયાકાંડ કે અમુક પદ્ધતિ વિશ્વાસ રાખનારને જ હું નમીશ. આવો ક્ષેત્ર આશ્રય તેના મનમાં નહિ હોય તે પદ્ધતિ અમર વેશને નહિ પણ સદ્ ગુણોની સામે જ પોતાનું સિર ઝુકાવશે. જ્યાં તેને સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્રની સાધના હોય ત્યાં તેનું ગુણપૂર્ણ મનસ્વ નમી પડશે.

આકર્ષી પરંપરામાં માત્ર વિનયનો જ સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો છે. ક્રિતા ત્યાંજ વિનયનો આત્મા હોય. જ્યાં જી ન ચારમાં તો વિનયનો ઢેહ છે વિનયનો વેશ છે પણ વિનયનો આત્મા નથી.

વિનયના આત્માને પારખનાર ખંડસતિએ જોઈ જીવનમાં સ્થાન મેળવે છે એટલા ૮ માટે મહાન વિનયવત્ત ચૈતન્યસ્વામી જેવા સત્ત્વ નામ જાણના ઈશ્વર કોઈ વરો છે.

જોના ધરમાં જાએ એવી લાગ્યે જ કોઈ વ્યક્તિ મળી આવશે કે જેને ચૈતન્યસ્વામી શાલિવદ કે અલખકુમારના નામની ખજાના ન દોષ તમને તો જરૂર થાદ હશે જ કેમ ન હોય? દિવસની દિવસે શારદા પૂર્ણ વખતે મજાન મુહૂર્તમાં જાજી મહાપુરોના નામ તમારા ઓપડામાં સર્વપ્રથમ લખો છે. ચૈતન્યસ્વામીને માટે તો એક દોહરો લોકોની જીભે થાદ દેવ છે જે થાદ દેવરાવવાની જરૂર નથી કે—

અગુઠે અમૃત વસે, લખ્ધિ તણા લડાર,
જ્ય ગુરુ ગૌતમ સમરીયે, મનવ છિત દાતાર

આ દોહરો માગલિકને અ તે જોડવામા આવે છે અને આપને ખૂબ જ પ્રિય છે ધણી જ આનંદની વાત છે કે આપ લગવાન મહાવીરના પ્રથમ શિષ્ય અને એક પવિત્ર સત પ્રત્યે આટલી શ્રદ્ધા અને રનેહ રાખો છો, પણ આ શ્રદ્ધાની પાછળ હેતુ શો છે ?

આની પાછળ બે હેતુ હોઈ શકે છે પહેલો તો એ કે તે જ્યાં અગુઠો રાખે છે તે વસ્તુ ક્યારે પણ ખલાસ થતી નથી જેવી રીતે ખીરના પાત્રમા અગુઠો રાખતા ખીર અખૂટ બની ગઈ તેમ તમો પણ વિચાર કરતા હશે કે તમારી પાસે પણ કોઈ એવી લખ્ધિ આવી જાય કે તમે જ્યાં અગુઠો રાખો તે વસ્તુ કદિ પણ ખૂટે નહિ આવી લખ્ધિ જો મળે તો તમે તેનો પ્રયોગ કયા કરશો ? મુહપત્તિ પર કે માળા ઉપર ? ના ના તમે એટલા મોળા નથી પહેલો પ્રયોગ તો ઝવેરાતની તિજોરી ઉપર કરશો કે અગુઠો અડતા જ લક્ષ્મી અક્ષય થઈ જાય

ગૌતમસ્વામીના સ્મરણનો ખીજો હેતુ તેમના જીવનની પવિત્રતા, સરળતા, વિનમ્રતા અને તપોનિષ્ઠા આપણા જીવનમા આવે તે છે

બેમાથી તમને ક્યો હેતુ પસંદ છે ? પહેલો કે ખીજો ? તમે ભલે પહેલો હેતુ પસંદ કરો, પરંતુ જૈન શાસન તો ખીજા હેતુને લક્ષમા લઈને જ તેમની અર્ચના કરે છે

ગૌતમ પ્રભુના હૃદયમા કેટલી સરળતા અને કેટલી વિનમ્રતા હતી, તેનું એક દૃષ્ટાંત તમારી સામે રજૂ કરું છું વીતરાગ પ્રભુ મહાવીરે, ગૌતમસ્વામીને કેટલીવાર શિક્ષા આપી છે દરેક વખતે તે કહેતા, “ સમય જાયમ મા પમાયએ ”-હે ગૌતમ ! એક સમય માત્રનો પ્રમાદ કરીશ નહિ ” ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના દસમા અધ્યયનમા એક વાર નહિ, બે વાર નહિ, પણ ઓગણત્રીસ વાર આ પદ આવે છે

એક વ્યક્તિને એક વખત શિખામણ આપવામા આવે તો તે સાલળાં લેશે ખીજી વખત કહેતા તે મનમા સમસમી રહેશે અને ત્રીજી વાર કહેવા જશે તો ત્રાડ પાડશે-બસ, હું જ તમારી નજરમા આવું છું દુનિયાભરની શિખામણ મને જ આપ્યા કરો છો બધા દોષ મારામા જ ભર્યા છે ?

પણ વિનય અને નમ્રતાના અવતાર ગૌતમમુનિ, જાગવાન મહાવીરના એક સંબંધને કેટલા આદરસહિત સંભાળતા હતા ! તે કહેતા કે એક પિતાને પુત્ર મૃત્યુ કેટલું વાત્સલ્ય હોય છે ! પણ તે જ વાત્સલ્ય પિતાને મોટાથી પુત્રને પ્રેરણા આપે છે ત્રિતાના એ વાત્સલ્ય કરતાં પણ મુશ્કેલી આરા ઉપર અત્યંત વિશુદ્ધ વાત્સલ્ય છે તેથી જ વારંવાર મુનિ અને જ સંબોધન કરે છે

જો વિનયનો અભાવ હોત તો તો તે એમ જ કહી દેત કે હરેક વખતે મને જ કહ્યું કરે છે આખો વખત આડું જ નામ લીધા કરે છે શું કે આખો વખત સર્જન રહ્યું છું ? રાત દિવસ આ સિંખામણ કેવી ? શું કે હવે પણ અભોધ બાળક છું ? આરામાં પણ વિવેક છે જ્ઞાન છે આ જ્ઞાન અને ધૈર્ય પૂર્વેના મે અભ્યાસ કરેલો છે આદર આ મોટા સંબંધને કે અધિકારતા છું

પણ આ સંબંધ નીકળે શેના ! અહીં કાર તો તેમને અડધી પણ નહોતો પડ અને સત્તાનો એક તો તેમનાથી દૂર લાગી ગયો હતો. તેમના પ્રવિત્ર આદર્શમાં કેવળ વિનય રૂપી દીપકની સિખા જ્વલતી હતી. એથી જ અમને અહીં હજાર વર્ષ વીનય જ્ઞાની જાતા તેમના જેવી વિનયની મૂર્તિને શ્રદ્ધા રાહી નથી

તા. ૧૮-૭-૫૬

માદુ ગા (મુનિ)

ભારતનો ધ્વજ મીઠી લાકડી પર લહેગય છે વાકીચૂકી લાકડી ધ્વજ ફરકાવવા માટે કોઈ પસદ કરતું નથી તેના ભાગ્યમા તો ચૂલામા જઈ ચઢા ગરમ કરવાનું જ લખાયેલું હોય છે જેના જીવનમા જેટલી સરળતા હોય છે તેટલો જ તે લોકપ્રિય બની શકે છે જીવનની વાકીચૂકી લાકડી સદૃશુણો રૂપી ધ્વજ ફરકાવવાનો ઈન્કાર કરે છે એટલા માટે ભગવાન મહાવીર કહે છે કે વક્તા અને માયાથી દૂર થઈ સરળ બનો.

હૃદયની વક્તાનું નામ જ માયા છે તમે કપાય વિજય ઉપર પ્રવચનો સાલણી રહ્યા છો તેમા માયાનું સ્થાન ત્રીજું છે માયા, આત્માની સરળતાનો નાશ કરે છે ન્યા હૃદયમા કુટિલતા હોય ત્યા ધર્મનું બીજ રહી જ કેમ શકે ? ભગવાન મહાવીર, પાવાપુરીની અતિમ દેશનામા સાધુઓને ચેતવણી આપે છે કે —

સોઠી ઉજ્જય ભૂયસ્સ, ઘમ્મો સુધ્ધસ્સ ચિટ્ઠ્ઠીં ।

નિઙ્વાણ પરમ જાઈ, ઘયસિત્તિ વ પાવપ ॥

ઉ સૂત્ર, અ ૩,

જેણે સરળતા અપનાવી છે તે જ અધ્યાત્મ માર્ગનો યાત્રી બની શકે છે સરળ આત્મામા જ ધર્મ ટકી શકે છે કોઈ વાસણમા દૂધ ભરીએ પણ જો તેમા મીઠું ભરેલું હોય તો દૂધ સારું રહી શકતું નથી દૂધ ભરવું હોય તો પહેલા તેમાથી મીઠું કાઢી નાખી વાસણ સાફ કરી નાખવું જોઈએ તેમ જ, જો જીવનમા અધ્યાત્મની જ્યોત જગાવવી હોય તો પહેલા માયા અને વક્તાની ક્ષાર ભૂમિને સાફ કરી નાખવી જોઈએ જીવનમા સરળતા આવશે તો શુદ્ધિ પણ આવશે શુદ્ધિ આવી તો ધર્મ આવી જ ચૂકવો

સમજે, કારણ કે ધન આત્માની શુદ્ધ સ્થિતિની નજીક રહેનાર છે એવા શુદ્ધ-શુદ્ધ આત્મા નિર્વીણરૂપી પરમપદને પામી શકે છે

સરળતામય શુદ્ધ જીવનની સુવાસ સર્વત્ર ફેલાશે. જેવી રીતે ઘી રેખાથી બળિ ધૂમાળા વિનાનો વાઘકાબધ સળગે છે તેવી રીતે સરળતાથી કરવામાં આવતી ધાર્મિક ક્રિયાઓ હલ અને પ્રવચનાથી રહિત હોય છે

આસોચના જીવનનું અમૃત છે સાધુ, પોતાના ગુરુદેવ સમક્ષ આતોચના કરે છે અને તે દોરિન આત્મા, દોષના મોગલથી વિમુક્ત થઈ હળવો થાય છે

દુઃખીને કાઈ સહાયી મળે તેના ઉપર કામળતાથી હૃદય ફેરવે અને સ્નેહપૂર્વક બે મીઠા વચનો કહી તેની કડુણ કહાણી પૂછે તો કડુણતાનો સ્પર્શ થતાં જ જેમ વાળા વરસે તેમ તેની આંખોમાંથી આંસુ વહેવા માંડે છે. દુઃખી વ્યક્તિ હંમદગીની આશળ પોતાનું દુઃખ બચત કરી હળવાપણું અનુભવે છે એ જ પ્રમાણે સાધુ આસોચના કરીને અપરાધીના મોળથી મનને હળવું બતાવે છે સાથે જ પ્રાપ્તિત વડે શુદ્ધ પણ બને છે

આચરમાં ફરમાવ્યું છે કે ૭ સાધક નિષ્કપટ અને સ્વચ્છ અરિસા જેવું હલમ રાખી આસોચના કરે છે તેને અહમ પ્રાપ્તિત આવે છે જો તે કપટ રાખી આસોચના કરે તો તેને જમણું પ્રાપ્તિત સામે. વ્યવહાર સૂત્રનું પહેલું પાતું ઉપાડતાં જ આપને સ્પષ્ટ બાબત સરો. આચરમાં કહે છે કે -

લે મિશ્નુ માસિય પરિહાર ઠાળે પહિસેવિષ્ઠા

આહોપના અપહિ ર્ઠધિય આહોપ માણસ

માસિય। પહિઠધિય આહોપમાણસસ લો માસિય ।

વ્યવહાર સૂત્ર લ. ૧ સુ. ૧

જે મિશ્નુ એક માસના પ્રાપ્તિતને થોડા દોષનું સેવન કરે છે પછી આચર સમક્ષ આસોચના લે છે તે આસોચના જો નિ કપટ ભાવે કરે તો એક માસનું પ્રાપ્તિત આવે પણ જો તે સકપટ આસોચના કરે તો તેને બે માસનું પ્રાપ્તિત આવે છે

કપટ એ એવું ઝેર છે કે ૭ આતોચનારૂપી અમૃતને ઝેર બતાવે છે આસોચનાનો આટલી લાખી પહેાળી વિચિત્રતા બિનરવાનો આ વિચિત્રતા પૂર્વ ગણે તેની વિચિત્રતા જોટલા ગણે દિતરવું રાગ્ય ૭ તમે માયાના કરને બાળખી થોકો બે સાધુઓનો દોષ એક સરખો છે બન્ને આતોચના

પણ કરે છે તેમા એક સરળતાપૂર્વક કરે છે અને બીજો દલવૃત્તિ રાખીને કરે છે, જેથી તેનું પ્રાયશ્ચિત બમાણુ થઈ જાય છે

એ પણ નક્કી છે કે જો રોગી વૈદ્યની સાથે જળ કરશે, તેના પ્રશ્નોના સીધા જવાબ નહિ આપે, તો તેથી વૈદ્યને તો કાઈ નુકસાન થવાનું નથી, તેને તો લાભ જ થવાનો છે રોગ વધશે, સાથે વૈદ્યની કમાણી પણ વધશે. છતાં કોઈ પણ પ્રામાણિક વૈદ્ય એવી ઈચ્છા રાખશે નહિ પરંતુ રોગોની જળવૃત્તિ જ રોગને વધારશે અને તેની સાથે વૈદ્યની કમાણી પણ વધવાની જ.

શિક્ષણના ક્ષેત્રે, શિક્ષકની સાથે જળ કરીને કોઈ વિદ્યાર્થી આગળ વધી શક્યો નથી તેમ જ વકીલ સાથે જળપૂર્વક વર્તીને કેસમા સફળ થવાની આશા રાખવી તે પણ વ્યર્થ છે

વ્યવહારિક જીવનમા જળથી કઠિનાઈ પેદા થાય છે ત્યારે આધ્યાત્મિક જીવનમા કપટ ખૂબ જ મોટી વિડબળા લાવે છે

સાધુજીવનની પહેલી શર્ત છે કે જીવનમા સરસતા હોય કારણ કે સરળતાના અભાવમા પવિત્રતા ટકી શકતી નથી હૃદયની સરળતા સિવાય કરવામા આવતી તમામ સાધના માત્ર કાયકલેશ બની રહે છે ભગવાન મહાવીરના શાસનમાં દલવૃત્તિને કોઈ સ્થાન નથી શ્રમણુ જીવનની તો વાત શી, પણ તે સિવાયનાને શ્રાવક કે સમ્યક્તરી તરીકે પણ સ્વીકારવામા આવેલ નથી ભગવાન મહાવીરની ભાષામાં માયાવત પ્રાણી મિથ્યાદષ્ટિ છે આપને યાદ હશે કે —

“ માયી મિચ્છા દિઈ, અમાયી સમ્મ દિઈ ”

જળ અને દલથી મુક્ત આત્મા જ સમ્યક્ત્વરૂપી પ્રકાશના કિરણોને પામી શકે છે હૃદયની પવિત્રતા અને સરળતા વિનાની તમામ સાધનાઓ નિષ્પ્રાણ છે, ભલે તેથી સ્વર્ગના ભોગોની પ્રાપ્તિ થય પણ જન્મ અને મૃત્યુના ચક્રવાળી ભવપરંપરાનો નાશ કરવામા તેની સાધના કામમા આવી શકતી નથી, સૂત્રકૃતાગ સૂત્રમા વીતરાગ પ્રભુ મહાવીર ફરમાવે છે કે

જહુ વિચ જમિણો ફિસે ચરે, જહુ વિચ મુંજિય માસ મંતસો ।
જે હહ માયાહ મિજ્જર્જ, આગચ્છન્તિ મઘ્વાયણત સો ॥

મૂત્રકૃતાગ સુ ૧ અ ૨

સાધનાના ક્ષેત્રમા પ્રગતિશીલ સાધક વસ્ત્રમાત્રનો પગિયાગ ફગે અગેશક-

તેનો સ્વીકાર કરે છે વર્ષો સુધી તપસાધના કરીને જેણે દેહમાંથી રક્ત અને માંસ સુધી નાખ્યા હોય મહિના-મહિના સુધી નિગહાર રહીને કઠોર સાધના કરી હોય છતાં જો આ બધી સાધનાની સાથે માયાની મંચીને છોડી ન હોય તો એક વાર નહિ, અને ત વાર ગર્ભમાં આવવું પડશે. સરળતાના અભાવમાં તેની ગમે તેવી કઠોર સાધના પણ તેને જ મમરણના ફેરામાંથી છોડાવી શકતી નથી.

પરંતુ જાણે તો સાધનામાં પણ દલ ચાલી રહ્યો છે જ્યારે એક અને બીજા બીજો જ રત્ન જણાય છે ભોળા બોઢિા મેલા કપડામાં સાજુતા માની બેસે છે તેને શી ખજાર પડે કે મેલા કપડામાં હાલનો મેલ છુપાઈ શકે છે ! સાધુજીવન હોય કે માવજીવન, પણ સરળતાના અભાવમાં જન્મેલું અસહ્ય જીવ રહે છે દરેક પ્રપત્તિમાં એ જ વ્યવસ્થા કામ કરતી હોય છે કે તની અસહ્ય વાત જ્યારે ન આવે એટલા માટે દલ અને માયાના પાદ પાછળ તેને છુપાવવામાં આવે છે

જુહસ્થવન પણ માયાના મેત્રમાં પાછળ રહી ગયો નથી, તેની જાણે એ હાથવ છે કે ઉપામવમાં આવતાં તથા વખત તિકખસો આચારિયુ કરશે. પરંતુ ઉપામવની સીમી કિતરતાં એ જ મુનિઓની ટીકા કરવી શક કરશે. આ શુ દલ નથી ? જો તમને મુનિજીવન ઉપર વિશ્વાસ ન હોય તે શુ કરવા તેમના ખમમાં પડે છે ? મે જાતે જાનુશર કર્યો છે કે એક માવ જો મુનિની દોઢ કથાક સુધી ટીકા કરતો હતો, તે, વ જ મુનિની પાસે પહેલવાં લળીશળીને વહન કરતો હતો સાચી વાત એ છે કે પાલ્લીઓના ખાંડા તો ગયા તેને ઢાંચે ટોપી આવી ગઈ પણ હાલના ખાંડા જમણા વધી ગયા !

યાદ રાખો કે આ વક્તવ્ય અશુભ નષ નાધિ છે અશુભ નામ પ્રકૃતિના બંધના હેતુઓમાં વક્તાને ગણાવેલ છે કાવાની વક્તવ્ય બાવાની વક્તવ્ય કાવની વક્તા અને વિષમવાદ. આ ચારે અશુભ નામ પ્રકૃતિઓને ગમ કરે છે તેનો વિપકિાદ્ય અશુભ વણુ-અપ-રસ સ્પષ્ટ આદિમાં ગમ છે.

એવી બક્ષિત કથાક પ્રિમપૂવક કાઈ બોલે તો પણ એમ થાય છે કે જાણે સદી રહી હોય. તેની દિતકારેશી વાત પણ કાઈને પ્રિમ લાગતી નથી તેનો સ્વર એવો કઠોર અને છે કે સાંભળનાર, ઈચ્છે છે કે તે કથાર પોતાની સ્પીચ ગમ કરે.

તમારે મધુર કહ મેઈએ છે બોધનાં દિશ દરી મે તેની વાચી

જોઈએ છે, પણ જ્યાં સુધી વક્તા નહિ જાય, ત્યાં સુધી માધુર્યનો ગુણ આપ નહિ મેળવી શકે અને ત્યાં સુધી તમારી વાણી જનતાના દિલને ડોલાવી શકશે નહિ સાથેસાથ મનની આ વક્તા, દેહને પણ વક્ત્રુ બનાવે છે આ વક્તાનું પ્રમાણ જોવું હોય તો પશુઓના દેહ જુઓ પશુઓના દેહ વક્ત્રુ હોય છે તેમની ગણના તિર્થંચ યોનિમા થાય છે તિર્થંચનો અર્થ જ વાકાપાણુ છે તિર્થંચ યોનિની પ્રાપ્તિ માયા વડે જ થાય છે હવે તમે સારી રીતે સમજી ગયા હશે કે મનની વક્તા શરીરને પણ વક્ત્રુ બનાવે છે જેના જીવનમા અહીં વક્તા છે, તે અહીંથી વિદાય થશે ત્યારે તેની વક્તા પણ તેની સાથે જ જશે. તે આગામી ભવમાં સાકાર બને છે. માટે વાચક ઉભાસ્વાતિ મહારાજ તત્ત્વાર્થ સૂત્રમા તિર્થંચ યોનિના હેતુ બતાવે છે.

માયા તૈર્યમ્થોનસ્ય

તત્ત્વાર્થ સૂત્ર અ ૬, સૂત્ર ૧૭.

જો દેહની વક્તાથી બચવું હોય તો મનની વક્તાથી બચો.

પણ આજે તો જેટલો માણસ કપટબાજ હોય, તેટલો તે હોશિયાર ગણાય છે તમારો દીકરો કાઈ પ્રપંચ રચી, કાઈકિનું ખિન્ન બાંધી કરી આવે અને આવીને તમારી સામે આખી વાત કહી સભળાવે, તો તમે-તેની પીઠ થાપડશો અને હસતા હસતા તેની માતાને કહેશો કે-જોયુ ? આપણો દીકરો કેવો હોશિયાર થઈ ગયો છે !” આને જ તમે હોશિયારી માનો છો શુ જૈન-કુળમા જન્મ લેનાર વ્યક્તિ, કપટથી કરેલ કમાણીથી પ્રસન્ન થાય ? ખરું પૂછો તો તેવે વખતે તમારી આખોમાથી આસુ વહેવા જોઈએ, કે-મારો પુત્ર નૈતિકતા અને સરળતા ખોઈને માયા પ્રત્યે જઈ રહ્યો છે

તમે માનો છો કે છળ અને ધોકાબાજથી કમાણી સારી થાય છે એક રૂપિયાની ચીજ કદાચ આઠ આનામા લઈ આવ્યા, તો હૃદય નાચી જાઉં છે. તમે સમજો છો કે આઠ આના બચી ગયા એક ચીની વિદ્યાર્થીને કાઈકે પૂછ્યું કે એક માણસ ઘેરથી એક રૂપિયો લઈને નીકળ્યો એક રૂપિયાની શાકભાજી ખરીદ કરી પણ ચાલાકી કરી આઠ આના પાછા લઈ ઘેર આવ્યો, તો તે શુ કમાયો ?

વિદ્યાર્થીએ જવાબ આપ્યો-“સાહેબ ! તે કમાયો નથી તેણે ગુમાવ્યું છે. આઠ આના માટે તેણે પોતાની કરોડો રૂપિયાની મોઢી માનવતા ગુમાવી છે”

જેના જીવનમા દલ અને કપટનું સામ્રાજ્ય છે, તે બોલે છે ઝાઈ, ને ચાલે છે ઝાઈ તેની વાણી મોરના જેવી હોય છે મોરનો કેકારવ ધણો પ્રિય

ત્યજે સ્વીકાર કરે છે વર્ષો સુધી તપસ્યાધના કરીને ગજે દેહમાંથી રક્ત અને માંસ સુકવી નાખ્યા હોય મહિના-મહિના સુધી નિરાહાર રહીને કઠોર સાધના કરી હોય છતાં જો આ બધી સાધનાની સાથે માયાની પ્રધીને છોડી ન હોય તો એક વાર નહિ, જનન ત વાર ગલમાં આવવું પડશે. સરળતાના અભાવમાં તેની ગમે તેવી કઠોર સાધના પણ તેને જ મમરણના ફેરામાંથી ઉપ્પત્તી થતી નથી.

પરંતુ આજે તો સાધનામાં પણ દલ યાત્રી રજો છે બહાર એક અને આર બીજો જ રજ જણાય છે. બોળા લોકો મેલા કપડામાં સાધુતા માની મેસે છે તેને શી ખજર પડે કે મેલા કપડામાં હલ્લનો મેલ છુપાઈ રહે છે ! સાધુજીવન હોય કે આવકજીવન, પણ સરળતાના અભાવમાં મનને અસહ્ય જીવું રહે છે. દરેક પ્રવૃત્તિમાં એ જ ભાવના કામ કરતી હોય છે કે તેની અસહ્ય વાત બહાર ન આવે એટલા માટે દલ અને માયાના પ્રદા પાછળ તેને છુપાવવામાં આવે છે.

શુદ્ધસ્થવર પણ માયાના એવમાં પાછળ રહી ગયો નથી. તેની આજે એ હાલત છે કે ઉપાશ્રમમાં આવતાં ત્રણ વખત "નિઃશ્વત્તો આમહિલ્લુ" કરશે. પરંતુ ઉપાશ્રમની સીધી જીવરતા એ જ મુનિઓની ટીકા કરવી શરૂ કરશે. આ શુ દલ નથી ? જો તમને મુનિજીવન ઉપર વિશ્વાસ ન હોય છે શુ કરવા તેમના ખર્ચમાં પડે છે ? મેં જાતે અનુભવ કર્યો છે કે એક માત્ર જે મુનિની દોઢ કલાક સુધી ટીકા કરતો હતો તે તે જ મુનિની ખસે પહેંચતાં લગીજીને વડના કરતો હતો. સાચી વાત એ છે કે પાપક્રિઓના આટલા તો ગયા તેને ઠેકાણે યોગી આવી ગઈ પણ હલ્લના આટલા જમણા વધી ગયા !

માઠ રાજો કે આ વક્તા અશુભ નામ બધે છે અશુભ નામ પ્રકૃતિના અર્થના હેતુઓમાં વક્તાને ગણાવેલ છે. કાલાની વક્તા ભાષાની વક્તા, ભાવની વક્તા અને વિષમવાદ. આ ચારે અશુભ નામ પ્રકૃતિઓના નામ કરે છે તેને વિપ્રક્રોધ અશુભ પણ-ગમ-રસ રપસ આદિમાં આવે છે.

એવી બક્તિ કદાચ પ્રેમપૂરક કંઈ બોલે તો પણ એમ લાગે છે કે જાણે છદ્દી રહી હોય. તેની દિલભરેલી વાત પણ કાઠિને પ્રિય લાગતી નથી. તેને સ્વર એવો કઠોર અને છે કે સાંભળનાર, ઈચ્છે છે કે તે ક્યારે પોતાની સ્પીચ બંધ કરે.

તમારે મધુર કદ જોઈએ છે. બોલનાં દિલ હરી લે તેની વાણી

આસ્તે વીણી વીણીને મારો વશ ખતમ કરી નાખ્યો છે આ સાધનાનું રહસ્ય પૂછવું હોય તો મને પૂછો

બહારના માણસો પાસે બહાર દેખાતી વસ્તુ જોવાની જ શક્તિ હોય છે, તે માત્ર ઉપરનો દેખાવ જ જોઈ શકે છે પણ માયાનું આ સ્વરૂપ, સાધકજીવનને બદનામ કરનારું છે સાધુના વેશમા રહીને જેઓ જ્રષ્ટાચાર ફેલાવે છે, તેઓ સાધુજીવનનું અપમાન કરી રહ્યા છે તેઓએ ખતે તેટલો જલ્દી, ઉપરનો વેશ દૂર કરી, પોતાના અસલ સ્વરૂપમા આવી જવું જોઈએ. આવી વ્યક્તિઓ માત્ર પોતાના જ ચારિત્ર્યનું પતન કરે છે એમ નહિ, પણ આખા સમાજને બદનામ કરનાર પૂરવાર થાય છે

આ બહુ જ મોટું નુકસાન છે માત્ર સમાજને જ નહિ પણ પોતાની જાતને પણ એ નુકસાન પહોંચાડનાર છે કે જેના બાદ જીવનમા સાધના અને આત્મજીવનમા વાસના રહેલી છે એવાઓથી સાવધાન રહો તેઓના માટે પણ એ જ સારું છે કે ને સાધનાનો દેખાવ છોડી દે સાધનાને, વાસનાનું સાધન બનાવવા કરતાં ખીજું કોઈ મોટું પાપ નથી

ગૃહસ્થ વર્ગમા તમને ધણી એવા મળી આવશે કે જે પોતાનાં પાપોને ઢાકવા માટે ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરે છે દુકાને અનૈતિક આચરણ અને ઉપાશ્રયમાં સામાયિક, આ તો સામાયિકની વિડબણ છે આવાઓ જ્યારે ઉપાશ્રયમાં સામાયિક કરીને એસે છે ત્યારે લોકો કહે છે કે બગલગત એકા છે.

દલવૃત્તિ જીવનમા જ નહિ, પરિવારમા પણ અશાંતિ ઉત્પન્ન કરે છે. એક વિચારકે કપટી વ્યક્તિની સરખામણી કબરની સાથે કરી છે કબર ઉપરથી ઢાકાયેલી હોય છે જોનારને તે પવિત્ર ભૂમિ જેવી દેખાય છે, પરંતુ, એ ઉપરથી સફેદ જણાતી ભૂમિને થોડીક જ ખોદવામા આવતા તેની નીચે શું મળે છે? ગળીને સડી ગયેલા હાડકા અને દુર્ગંધ ફેલાવતું માસ નજરે પડશે

એટલે તમે નિષ્કપટ બનો તમને જીવનમા સફળતાના દર્શન થાઓ તમારા આચારમા અને વિચારોમા નિષ્કપટતા પ્રગટ થાઓ આ સરળતા પવિત્રતાને જન્માવશે અને પવિત્રતાની સાથે શાંતિ તમારું અંગત કરશે

માટુંગા,

તા. ૧૪-૮-'૫૮

લાગે છે. ખજા માફ રાખો કે મીઠા કેકરાવ કરનાર મોર સર્પ જેવા સમગ્ર વિષધર પ્રાણીને ખજા મારી નાખે છે એવી રીતે કપડી માણસની મધ જેવી મીઠી વાણીમાં મીઠાસ અરેખર ફેટલી છે તે તે તે પોતે જ જાણે છે. અચ્છ તે તેના જેને પરિચય થયો હોય તે જાણી શકે છે. દૂર રહેનાર તે માત્ર ઉપરના ચગદાટ જોઈ અજાણ જાય છે. ખજા તેને અદરની વાતના કાંઈ પતો લાગે? એથી તે ફેટલીક વખત અગવડો માણસ એવાએની પ્રતિજ્ઞા ખજા કરે છે તેની અખિા કીતરનો બેઠ પામવા અટે અસમર્થ હોય છે.

એક વાર મધોદય પુરુષોત્તમ શ્રી રામ તેમના બાઈ લક્ષ્મણ સાથે વન-વિદ્યાર માટે ગયા ત્યાં માર્ગમાં એક સરોવર આવ્યું. સરોવરમાં કોરેલાં કમળો અને તેના ઉપર લખરુઓને યૂજ્જ્વાળાં જોઈ તેમની આંખો સ્થિર થઈ ગઈ તેવામાં એક જગમો તેમની નજરે પડ્યો. તેની પાંખો જાણે સનકાઈટ સાકુથી ધોબેલી હોય તેવી સફેદ હતી. ખૂબ જ મદ્દ યતિએ તે ગાંધી રહી હતો. જાણે કે કોઈ સત ઈર્ષ્યાસમિતિનું પાલન કરતા ગાંધી રહ્યા હોય. ગાંધી મોખીને જોઈને રામે પોતાના બાઈ લક્ષ્મણને કહ્યું.

પદ્ય છદ્મણ પપાયાં ચક્ર પરમ ચાર્મિક

છાને છાને પદ્ધિ ઘણે જીવેણુ વચ ઈન્દ્રયા ।

બાઈ! જો તે કેવો મોખી જોયો છે. જાણે કે પ્રમુખર્ષનામાં લીન કોઈ લાલ । અને ગાંધી છે ત્યારે કેવી સ્વવધનીથી પગ ઉઠાડે છે । વિશેષ તે સ્વશ્વન દેખાઈ રહ્યો છે. તેને જાય છે કે કદાચ પગ નીચે કોઈ છવ્વ મગધાઈ જાય. સાચેસાચ કોઈ મોડું સતત્વજન પક્ષી લાગે છે. ગાંધી તેની દશન કરી નેત્ર ખંધિત કરાવે.

રામ આ પ્રમાણે જગમોની, પોતાના બાઈ પાસે પ્રવચન કરતાં જોઈ રહ્યા હતા ત્યાં સરોવરમાંથી એક અચાજ આવ્યો. રામનું ખ્યાન તે તરફ ગયું. અચાજ માણીને કહ્યો, તે કહી રહી હતી કે—

ચક્રાં કિં વર્ણિતે રામ તેમાઈ નિષ્કુસી છતા ।

સદ્વાસી વિષામાતિ ચરિયં સદ્યાસિત્તામ્ ॥

૨ સગા તરફ રામ । તમારું કૃપા જે સફેદ છે તેથી તમે જગમો, છપની સોડી જાઓ છા. પગ તમે આ જગ કરો છો. આ ઉત્તમજગ માત્ર ઉપગની નહીં અદરનું રસન તમે કયાથી નજીક નહીં તે ૨ સમય રહે તે જગમો કો આ તમારા મોખીએ તે સફેદ નેત્ર પડે એ અસ્તે

આસ્તે વીણી વીણીને મારો વશ ખતમ કરી નાખ્યો છે આ સાધનાનું રહસ્ય પૂછવું હોય તો મને પૂછો

બહારના માણસો પાસે બહાર દેખાતી વસ્તુ જોવાની જ શક્તિ હોય છે, તે માત્ર ઉપરનો દેખાવ જ જોઈ શકે છે પણ માયાનું આ સ્વરૂપ, સાધકજીવનને બદનામ કરનારું છે સાધુના વેશમાં રહીને જેઓ શ્રષ્ઠાચાર ફેલાવે છે, તેઓ સાધુજીવનનું અપમાન કરી રહ્યા છે તેઓએ અને તેટલો જલ્દી, ઉપરનો વેશ દૂર કરી, પોતાના અસલ સ્વરૂપમાં આવી જવું જોઈએ. આવી વ્યક્તિઓ માત્ર પોતાના જ ચારિત્ર્યનું પતન કરે છે એમ નહિ, પણ આખા સમાજને બદનામ કરનાર પૂરવાર થાય છે

આ બહુ જ મોટું નુકસાન છે માત્ર સમાજને જ નહિ પણ પોતાની જાતને પણ એ નુકસાન પહોંચાડનાર છે કે જેના બાદ જીવનમાં સાધના અને આત્મજીવનમાં વાસના રહેલી છે એવાઓથી સાવધાન રહો તેઓના માટે પણ એ જ સારું છે કે ને સાધનાનો દેખાવ છોડી દે સાધનાને, વાસનાનું સાધન બનાવવા કરતાં ખીજું કોઈ મોટું પાપ નથી

ગૃહસ્થ વર્ગમાં તમને ધણા એવા મળી આવશે કે જે પોતાના પાપોને ઢાંકવા માટે ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરે છે દુકાને અનૈતિક આચરણ અને ઉપાશ્રયમાં સામાયિક, આ તો સામાયિકની વિડબણા છે આવાઓ ન્યારે ઉપાશ્રયમાં સામાયિક કરીને એસે છે ત્યારે લોકો કહે છે કે બગલગત બેઠા છે.

દલવૃત્તિ જીવનમાં જ નહિ, પરિવારમાં પણ અશાંતિ ઉત્પન્ન કરે છે. એક વિચારકે કપટી વ્યક્તિની સરખામણી કબરની સાથે કરી છે કબર ઉપરથી ઢાંકાયેલી હોય છે જોનારને તે પવિત્ર ભૂમિ જેવી દેખાય છે, પરંતુ, એ ઉપરથી સફેદ જણાતી ભૂમિને થોડીક જ ખોદવામાં આવતા તેની નીચે શું મળે છે? ગળીને સડી ગયેલા હાડકા અને દુર્ગંધ ફેલાવતું માસ નજરે પડશે

એટલે તમે નિષ્કપટ બનો તમને જીવનમાં સફળતાના દર્શન થાઓ તમારા આચારમાં અને વિચારોમાં નિષ્કપટતા પ્રગટ થાઓ આ સરળતા પવિત્રતાને જન્માવશે અને પવિત્રતાની સાથે શાંતિ તમારું સ્વાગત કરશે

માટુંગા,

તા ૧૪-૮-'૫૮

કથાય વિનય ઉપર તમે રાજ પ્રવચન સ્વીકારી રહ્યા છો. જેનાથી સત્વર પરાને પાપથી મુક્તિ છે તે જ્ઞાતાની વ્યવસ્થા દ્વારાએને કથાય કહેવાય છે તમે જાણી ચૂક્યા છો કે કથાના ચાર વિભાગ છે તેમાં એ રાજન્ય અને એ દેવન્ય છે જ્યાં આપણે સિદ્ધાંતથી જોઈએ તો આપણાં રહેલી રાજવૃત્તિ જ દેવને જ આવે છે જ્યારે કઈ ખાસ વસ્તુ પર આપણા મનમાં રાજવૃત્તિ ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે આપણા મનમાં પ્રવેશી તેને પ્રાપ્ત કરવા માટે જ હોય છે.

ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિમાં જે અત્યંતજન્ય અને છે તેના ઉપર આપણી રાજવૃત્તિ કુદૃષ્ટિ આવે છે અને આ વિધો ટાળવા માટે કાંઈ લાગી નથી છે પોતાની તમામ વાકાત કાંઈ લાગી, અવરોધોને દૂર કરી ઇચ્છિત વસ્તુ તે પ્રાપ્ત કરવા માટે છે પણ તે અત્યંત પ્રવૃત્તિ નથી હોય કે માનવસર્જિત હોય, તેના પ્રત્યે મનમાં રાજ જાણીત થાય છે જાણ દેવની જન્મશ્રુતિ છે.

હવે તમે જોઈ શકો છો કે હવેના પહેલા વસ્તુ તરફ રાજવૃત્તિ મેદ થાય છે પણ તેની પ્રાપ્તિ અને સરજામાં આપણા વિરોધી શક્તિઓ પ્રત્યે દેવ થાય છે. અર્થાત્ જ્ઞાતાને વિચારવદ્વા તરફ ધ્યાનનાર મૂળ વૃત્તિ રાજાત્મક છે.

રાજાત્મક વૃત્તિનું કાર્ય છે સેવાનું. જેમને જન્મ તે જન્મે તેમ કરીને પણ સેવું પડી એ નથી જોવાનું કે તે સેવા માટે કેટલું બેસું પડે. આ સેવાની વૃત્તિ તે જ સેવાની માતા છે. જેના મનમાં આ સેવાની વૃત્તિ જન્મ વધારે છે તેને ઉચિત અનુચિતતાનું કઈ મહત્ત્વ નથી હોતું તે માત્ર સમજ કરવા જ હોય છે પણ, તે એ વિચાર પણ નહિ કરે કે તેની આ

સંગ્રહવૃત્તિને કારણે હયાંભયાં ધરો ઉજ્જડ બની જશે, લીલી કલાર જેવી ફૂલવાડીઓ ઉજ્જડ વન સરખી જઈ જશે, કેટલીયે હસતી આખોમાથી આગુઓ વહેશે

આ લેવાની વૃત્તિવાળો ક્યારેય એ પણ વિચાર નહિ કરે કે મારી જરૂરિયાતો માટે કેટલું જમા કરવું જરૂરી છે સંગ્રહ હોય, પણ, તેની કોઈ સીમા હોવી જોઈએ જરૂરિયાતો વધે છે, પણ ક્યા સુધી તેને વધારવી ? સંગ્રહ અને જરૂરિયાતોની સીમારેખા તેની પાસે હોતી નથી તે તો માત્ર લઈને તેની રખેરાણી જ કરી બાંધે છે

એક પ્રાચીન અર્હંતાપિં સંગ્રહશીલ હૃદયનુ ચિત્ર દર્શાવતા કહે છે—

આયાણ રક્ષી પુરિસે પરં કિંચિ ન જાનતિ ।

અસાહુ કમ્મ કારી खलु अयं पुरिसे ॥

અપિભાષિત સૂત્ર અ ૬-૧

આદાનરક્ષી પુરુષ લેવું અને સરક્ષણ કરવું એથી ત્રીજી કોઈ વાત બાંધતો નથી એવો માણસ હલકામા હલકું કાર્ય કરતાં પણ અચકાશે નહિ જે કદાચ તેની બાંધમા આવે કે અમુક માણસની ખોપરી સોનાની છે, તો સોનાની પાછળ પાગલ બનેલ પુરુષ, તે માણસની ખોપરી પણ કાઢી લેશે

સપત્તિની પ્રાપ્તિ માટે માનવ જાતનું દમન પણ ઓછું નથી કરતો. એક યોગી આત્સસાધના માટે જેવી રીતે તપ કરે છે, ભૂખ, તરસની પરવા કર્યા વિના, સાધનામા દેહને કષ્ટ આપે છે, ખરું પૂછો તો સાધનાની તત્ત્વમયતામા તેને ભૂખ-તરસની ખબર જ પડતી નથી તેવી જ રીતે લોભીની સાધના પણ યોગીની સાધના કરતા જરાયે કમ હોતી નથી રૂપિયાના રણ-કારમા તેની ભૂખ અને તરસ મટી જાય છે

દુકાન પર ગ્રાહકોની ભીડ જમી હોય, સમય થઈ ગયો હોય, પત્ની વારવાર બહાર આવી જોતી હોય કે અત્યાર સુધી જમવા કેમ ન આવ્યા ? છેવટે અકળાઈને છોકરાને દુકાને મોકલે છે તે કહે છે બાપુજી ચાલો, જમવાનું ફડું થઈ જાય છે”

ખરું કહો, આ વખતે તમે શો જનાળ આપશો ?

અહીં ઉપાશ્રયમા તો ધડિયાળનો કાંટો સાડાનવ ઉપર બે મિનિટ પણ આગળ જશે તો તમારું મન મુબઈ દોડી જશે. મનમા થશે કે કદાચ રૂસનો ગાડી જતી રહેશે

પરંતુ દુકાન ઉપર ધડિવાળમાં જાનિયારને જાહેર માર પણ વાગી ગયા હોય, છતાં છાકરાને કહેશો કે- જા તું જાને તારી મા જન્ને જમી હો અને હમણાં વખત નથી. પછી કસોને પેટમાં ઉંદરના કુદાકુદ કરવા હોય ! આકાંક્ષાની જીડ આગળ, પેટમાં ઉંદરના મુ મુ કરવા હોય તેનો જવાબ સંભળાતો નથી. ડેટસું કમન છે આ !

જૂન-તરસ માત્ર નહિ, ધણીમે વાર કોધને પણ કમ્પાવે પડે છે. માલ બતાવતાં આકાંક્ષે તે પસંદ આવતો નથી તમે તેની સામે વાઙ્મન તાકા લાવી કમ્પો કરી દે છે છતાં ન હોય તે તમારી આંખો જરા તેજ થઈ જાય છે પણ એ માલક તમારે ત્યાંથી મોટા જવ્વામાં માલ ખરીદનાર છે અને એ બેમાર કમ્પી મીઠી સંભળાવે પણ છે છતાં તેની વાતે તમે પ્રેમથી સંભળી હો છો. એક શબ્દ પણ બોલવા નથી તમે ડેટલા કમ્પાઈલ જની જાઓ છો ! જાણે કે જમવાન મહાવીરની આઈશ કમ્પા તમારા હૃદયમાં કિતરી ગઈ હોય ! ખરી વાત તો એ છે કે તમે એ જાણો છો કે જે જમ્પાઈશ તો હમેશનો ધરાક વધી જશે.

સમ્પ્રદયિત માનવીમાં લોકની જાવન પેદા કરે છે જે સમ્પ્રદયી પ્રાણ જરિયાતો સંતોષવાનો હેતુ હોય તેની તો ડેટ સીમા જરૂર હોય છે કેમકે માનવની જરિયાતોની કદ હોય છે પણ ઈચ્છાઓ હમેશાં જનત છે તે તો દ્રોષીનાં ચીરની માફક જનકદ હોય છે. દુઃસાસનના દાય જાડી અથા પણ દ્રોષીની સાડીનો છેડો ન જાળ્યો અથ તો એક વાર્તા છે પણ વાર્તાને આજુએ રાખી તેનો સાર કાઢો તો જણાશે કે દુઃસાસન એ ગેરરસ્તે ચહેતું મન છે જેની સવા કુષ્ટ છે ત્યારે આત્માનુ સાસન શુભ છે મનુ સાસન હમેશાં કુષ્ટ જ રહેવાનું કારણ કે તેની હિતિઓ વિધારી છે એ જ દુઃસાસન આવર હિતિય દ્રોષીનાં ચીર ખેંચે છે જનત વધવાની સાડી-અથ દુઃસાસન માડી જાય ત્યાં શુધી ખેંચે જાય પણ તેનો છેડો આવવાનો નથી એ મારે જ આગમ કહે છે-

દુઃસાસન આગાસ સમા અર્થસિવા

ઈચ્છા આગ્રહની માફક જનત છે

આકાંક્ષામાં અસંખ્ય પક્ષોનો ભેડ છે તે કોરી કોઈને પહોં આવે છે પણ આગ્રહનો છેડો કાઢી શક્ય નથી. ઈચ્છાનુ આકાંક્ષ પણ એવું જ છે મનુષ્ય પાની રાજ તેમાં કોઈપણ કરે છે તેની પાંખો માટે જાય છે અને તે પાંખુ આવે છે પણ તેનો જનત શોધી શક્ય નથી.

તૃષ્ણાની પૂર્તિ ક્ષિતિજને ભેટવા જેવી છે તમે સૂના જગલના ખૂણામાં બેસા રહીને જુઓ કેટલેક દૂર, તમને જમીન અને આસમાન ભેગા થતા જણાશે આ જમીન અને આસમાનનું મિલન, તે ક્ષિતિજ કહેવાય છે. પણ કોઈને ઈચ્છા થાય કે હું આ ક્ષિતિજની મુલાકાત લઈ આવું અને તે બડવા માટે તો તમે માનો છો કે તે ક્ષિતિજને મળીને પાછો આવી શકશે ? આ જન્મમાં તો શું પણ અનંત જન્મો વીતી જવા છતાં પણ તે પાછો આવી નહિ શકે કારણ કે ક્ષિતિજ જેવી કોઈ વસ્તુ જ નથી એ માત્ર આખોની ભ્રમણા છે અહીંથી તમને જેટલે દૂર ક્ષિતિજ દેખાય છે તેટલે જ દૂર ત્યાં પહોંચ્યા પછી પણ દેખાશે

ક્ષિતિજ એ આખોનો ભ્રમ છે તેવી જ રીતે ઈચ્છાની પૂર્તિ, એ મનનો ભ્રમ છે એ એક મનનું ક્ષિતિજ છે જેટલું આપ તેને ભરતા જશો. તેટલું તે ખાલી થતું જશે કારણ કે મનની ઈચ્છા પૂરી કરનાર દરેક ઈચ્છા, પોતાની સાથે નવી ઈચ્છાઓને જન્મ આપે છે કોઈ બાઈને બાળક ન હોય તો તેને બાળકની ખૂબ જ ઈચ્છા થાય છે કારણ કે તેનું સ્ત્રીત્વ બદલાઈ જવા ઝખતું હોય છે. દરેક સ્ત્રી માતા બનવામાં એક જાતની મીઠાશ અનુભવે છે પુત્ર પ્રાપ્તિ માટે કાણુ જાણુ કેટલાય દેવદેવીઓના ચરણે મસ્તક ઢાળે છે તમને ખબર હશે કે દીકરા-દીકરીઓ માટે માતાઓએ એક સ્વતંત્ર દેવી પણ બનાવી છે તેના પૂજન માટે એક દિવસ પણ નક્કી કર્યો છે આ દિવસને માટે અઠવાડિયા પહેલેથી તૈયારી ચાલે છે પૂજના દિવસે તે પોતે ટાઢું ખાય છે અને આખા કુટુંબને ટાઢું ખવરાવે છે

આટલું કરવા છતાં પણ આ દેવીઓ દીકરા-દીકરી આપે જ, એવું કોઈ નથી સહભાગ્યથી, કાગનું બેસવું અને તાડનું પડવું એમ કદાચ પુત્રનો જન્મ થયો, વર્ષોની કામના ફળી, તો શું તમે એમ માનો છો કે પુત્રજન્મની સાથે જ માતાની લાવના પૂરી થઈ જાય છે ? પુત્રજન્મની સાથે બીજા અનેક ઈચ્છાઓ જન્મ લે છે. પુત્રના લાલન-પાલન, તેની શિક્ષા-દીક્ષાથી માંડીને કે તેને માટે સુદૃઢ વહુ લાવવાના સ્વપ્નો પણ તેના મનમાં આવે છે.

હા તો ઈચ્છા પણ ક્ષિતિજ છે તેનો પાર તમે કદી પામી શકવાના નથી

દાણાગ સૂત્રમાં ચોથે દાણે કહ્યું છે કે ચાર ધ્યાન હમેશા અપૂર્ણ રહે છે. તેમાં ગમે તેટલું ભરવામાં આવે તો પણ તે ખાલી જ રહેશે

પરંતુ દુઝાન ઉપર મર્યાદામાં અગિયારને બદલે ત્રણ ફક્ત વાગી ગયા હોય છતાં હાકરાને કહેશો કે- જા તું અને તારી મા જન્મે જન્મે સો. અને હમણાં વખત નથી. પછી કાસેને પેટમાં ઉદરમાં કુકાકુક કરતા હોય. આકાશની બીડા આગળ, પેટમાં ઉદરમાં યુ યુ કરતા હોય તેને અવાજ સંભળાતો નથી. કેટલું દુઝાન છે આ ?

ભૂખ-તરસ માત્ર નહિ, ધણીએ વાર કોધને ફક્ત જાણવો પડે છે. માથા બતાવતાં આકાશને તે ફક્ત જાણવો નથી તમે તેની સામે તાકાત તાકાત લાવી દેમો કરી દો છો છતાં ન હોય તો તમારી આંખો જરા તેજ માર્ક જાય છે. ફક્ત એ આકાશ તમારે ત્યાંથી મોટા જગ્યામાં માથા ખરીદનાર છે અને એ મેચમાર કાઢી મીઠી સંભળાવે ફક્ત છે છતાં તેની વાતે તમે પ્રેમથી સાંભળી શો છો. એક શબ્દ ફક્ત બોલતા નથી તમે કેટલા કામચલાઉ બની જાઓ છો. જાણે કે કલ્પવાન મહાવીરની આંખો કામ તમારા હૃદયમાં ઊતરી ગઈ હોય. ખરી વાત એ છે કે તમે એ જાણો છો કે જો જમાડીશુ તો હમેશનો ધરાક વહી જશે.

સમ્બદ્ધિ માનવીમાં લોકની સાવના પેદા કરે છે જે સમ્બદ્ધિ પાછળ જરૂરિયાતો સંતોષવાનો હેતુ હોય તેની તો કોઈ સીમા જરૂર હોય છે કેમકે માનવી જરૂરિયાતોની હદ હોય છે. ફક્ત સ્મિત્તો હમેશાં જનત છે તે તો ક્રોધની આંખની આંખ અનહદ હોય છે. દુઝાસનના દામ ઘાટી ગયા ફક્ત ક્રોધની સાક્ષીને છેડે ન જાણ્યો. આ તો એક વાર્તા છે. ફક્ત વાર્તાને જાણ્યો ચાખી તેનો સ્વાદ કાઢ્યો તો જાણ્યો કે દુઝાસન એ ચેરરસ્ટે ચેરેશું મન છે જેની સવા દુષ્ટ છે ત્યારે આત્માનુ સાસન શુભ છે. મનુ સાસન હમેશાં દુષ્ટ જ રહેવાનું. ધરણ કે તેની શક્તિઓ વિધારી છે એ જ દુઝાસન, આંતર શક્તિ ક્રોધની આંખ જેવે છે. જનત વચ્ચેની સાક્ષી આ દુઝાસન ઘાટી જાય ત્યાં શુધી જેવે જાય ફક્ત તેનો છેડે આવવાનો નથી એ માટે જ આગમ કહે છે -

इच्छादुःखागस्त समो वर्णसिपा

ઈચ્છા આગ્રહની આંખ જનત છે

આગ્રહમાં અસંખ્ય પર્સોના કહે છે તે કોઈ કોઈને ખર્ચા આવે છે. ફક્ત આગ્રહનો છેડે કોઈ કોઈ શબ્દ નથી. ઈચ્છાનું આગ્રહ ફક્ત એવું જ છે. મનુષ્ય પાંચી રા. ૮ તેમાં કોણા કરે છે. તેની પાંચી માકો આપ છે અને તે પાંચુ આવે છે. ફક્ત તેનો જનત શાંતી શબ્દ નથી.

તૃણાની પૃર્તિ ક્ષિતિજને ભેટવા જેવી છે તમે સૂતા જગલના ખૂણામા ઊભા રહીને જુઓ કેટલેક દૂર, તમને જમીન અને આસમાન ભેગાં થતા જણાશે આ જમીન અને આસમાનનું મિલન, તે ક્ષિતિજ કહેવાય છે. પણ કોઈને ઇચ્છા થાય કે હું આ ક્ષિતિજની મુલાકાત લઈ આવું અને તે ઊડવા માંડે તો તમે માનો છો કે તે ક્ષિતિજને મળીને પાછો આવી શકશે ? આ જન્મમા તો શું પણ અનંત જન્મો વીતી જવા છતાં પણ તે પાછો આવી નહિ શકે કારણ કે કારણ કે ક્ષિતિજ જેવી કોઈ વસ્તુ જ નથી એ માત્ર આખોની ભ્રમણા છે. અહીંથી તમને જેટલે દૂર ક્ષિતિજ દેખાય છે તેટલે જ દૂર ત્યાં પહોંચ્યા પછી પણ દેખાશે

ક્ષિતિજ એ આખોનો ભ્રમ છે તેવી જ રીતે ઇચ્છાની પૃર્તિ, એ મનનો ભ્રમ છે એ એક મનનું ક્ષિતિજ છે જેટલું આપ તેને ભરતા જશો તેટલું તે ખાલી થતું જશે કારણ કે મનની ઇચ્છા પૂરી કરનાર દરેક ઇચ્છા, પોતાની સાથે નવી ઇચ્છાઓને જન્મ આપે છે કોઈ બાઈને બાળક ન હોય તો તેને બાળકની ખૂબ જ ઇચ્છા થાય છે. કારણ કે તેનું સ્ત્રીત્વ બદલાઈ જવા ઝખતું હોય છે દરેક સ્ત્રી માતા બનવામા એક જાતની મીઠાશ અનુભવે છે પુત્ર પ્રાપ્તિ માટે કાણુ જાણે કેટલાય દેવદેવીઓના ચરણે મસ્તક ઢાળે છે તમને ખબર હશે કે દીકરા-દીકરીઓ માટે માતાઓએ એક સ્વતંત્ર દેવી પણ બનાવી છે તેના પૂજન માટે એક દિવસ પણ નક્કી કર્યો છે આ દિવસને માટે અઠવાડિયા પહેલેથી તૈયારી ચાલે છે પૂજના દિવસે તે પોતે ટાઢું ખાય છે અને આખા કુટુંબને ટાઢું ખવરાવે છે

આટલું કરવા છતાં પણ આ દેવીઓ દીકરા-દીકરી આપે જ, એવું કોઈ નથી સહભાગ્યથી, કાગનું બેસવું અને તાડનું પડવું એમ કદાચ પુત્રનો જન્મ થયો, વર્ષોની કામના ફળી, તો શું તમે એમ માનો છો કે પુત્રજન્મની સાથે જ માતાની લાવના પૂરી થઈ જાય છે ? પુત્રજન્મની સાથે બીજા અનેક ઇચ્છાઓ જન્મ લે છે પુત્રના લાલન-પાલન, તેની શિક્ષા-દીક્ષાથી માણીને કે તેને માટે સુદર વહુ લાવવાના સ્વપ્નો પણ તેના મનમા આવે છે.

હા તો ઇચ્છા પણ ક્ષિતિજ છે તેનો પાર તમે કદી પામી શકવાના નથી

દાણાગ સૂત્રમા ચોથે દાણે કહ્યું છે કે ચાર સ્થાન હંમેશા અપૂર્ણ રહે છે. તેમા ગમે તેટલું ભરવામા આવે તો પણ તે ખાલી જ રહેશે

૧. પહેલો સાગર ગંગા-મધુના જેવી મહા નદીઓ પ્રત્યેક કણે તેમાં સાબો દન પાણી રહે છે. દરેક વર્ષ પીતી વર્ષા, તેમનો વલુગટકનો પ્રવાહ સાગરમાં મળે ત્યારે પશુ હજારો વર્ષમાં એક પશુ ક્વિસ એવો નથી આવ્યો કે જ્યારે સાગર એમ કશું હોમ કે હવે મારે આ પાણી નથી ભેળવતું.

૨. બીજું રમણાનું રમણાનનો ખાડો જ્યારે પશુ પુરાવાનો નથી. હજારો બાળક કુચક પ્રોક ફક, સી પુરુષ, જળવાન કે નિમળ, સ્થાપિત કે સ્થાપિત, ચાલતી કે વામુરેવ વધા છવે અને રમણાનમાં જઈ પહેલે છે. હજારો-સાબો વર્ષોથી આ કમ ચામે છે. હઈ કરાએ ને જાનને માણસો ત્યાં પહોંચ્યા અને એ ચાર કલાકમાં રાખ મઈ જવા પશુ રમણાનની જગ્યા આજ સુધી વખત મઈ નથી.

૩. ત્રીજું પેટ. આવી જ વાત પેટની છે. પેટનો ખાડો સગર પૂરો ને બપોરે આવી. પથારીમાંથી કીડતા જ જવાની માગણી થાય છે. મહાની સાથે નાસ્તો પશુ ભેળવે છે. એ પશુ પેટમાં જાય છે. અગિયારેક વાગતાં સુધીમાં ફરી માગે છે. રાત્રી દળ, કાલ, સાક કે મિષ્ટાન્ન કમી પશુ એ વાગતાં તે પાછું આવી. વળી પાછી મહા-વાસ્તાની માગણી. સાંજના ૭ વાગ્યા કે પાછી ખીચડી ને ફરી ભેળવે. રાતના દુપનો આવસ પશુ ખરો જ આવે આ પેટનો ખાડો જ્યારેન જાયતો નથી. અને તેટલી વાર કરો, એ કલાક મથ કે પાછો આવી.

૪. ચોથો વાળુ. પશુ વાળુનો ખાડો તે બધા કરતાં કીડ છે.

પેટનો ખાડો બધો સેર બનાવ્યો જાયતો જાય. એ કલાક માટે તે પેટ બગાડ કરાવ પેટ જાયવા પછી કમને કમે તેની જાલતી વસ્તુ મળે. તે જમ મળ એક જમન તો ખાવા માટે હિંકાર કરશે. પણ ખાનો ખાડો એવો કીડ છે કે તેને મેડુ પવત પણ પૂરી થકે નહિ. જેટલો જાય જરૂર જરૂર તેટલો જ તે વધુ ખાતી બને જશે.

એક વાર સિંહર, કાઈ પહેલિયે પોતી પાસે ગયો. જાગ્યા જાગ્યામાં પહેલિયેનો ખાડો એવો થાય છે કે ને કાઈ અમ્મકાર જાળતો દોષ. જાગ્યા મળ કારોના મહારમાં જાયો મોઝા મરી જાય છે અને કેટલાક તેમાં દુઝાય છે. પણ મેમન-ઓની જમ્યે અમ્મકાર-દગા પોતાનું છે. સત્તેની ખસે મથ તે જમ મળ કારોનું મહાર મળુ જ દોષ છે.

તમે ચારિત્રને નમો ચમત્કારને નહિ એની બે બદામની વિદ્યા તો આજીવર પણ જાણુ છે જો તમે લેવાનું જાણતા હો કે લેવાનું ચાહતા હો તો સદાચારની સૌરભ લો જ્ઞાનનો પ્રદાશ લો, સરળતાની સુવાસ લો

સિક્કદર યોગીની સેવા કરવા મડ્યો ખરી રીતે આ સેવા યોગીની નહિ, તેના ચમત્કારોની હતી મનમા ચ્વાર્થ લરેલો હોય તો તેને તપ કે ત્યાગની ઉપાસના ન કહેવાય મનમાં ચાહીના દુકડાની લાલસા જગી છે અને સતની સેવામાં પહોંચે છે ! આ સતની નહિ, દ્રવ્યની ઉપાસના કહેવાશે. કારણ કે આપના મનમાં સતનું નહિ, પણ સતની સેવાથી મળનાર સપત્તિના દુકડાનું મૂલ્ય છે. તમારું લક્ષ્ય સપત્તિમાં છે, ચારિત્રમાં નથી જો કદાચ બીજે સપત્તિ મળે તેમ હશે તો સેવાનો રસ્તો છોડી પણ દેશો

એક દિવસ યોગીએ સિક્કદરને કહ્યું—“ તારી સેવા પણ ગજબની છે. મારું લક્ષ્ય આજ ખૂબ જ પ્રસન્ન છે બોલ તારે શું માગવું છે ? ”

સિક્કદરને આ જ જોઈતું હતું આવા દિવસને માટે તો તેણે પરસેવા પાડ્યો હતો તેણે કહ્યું—“યોગીશ્વર ! હું શું ઇચ્છું ? મારી એક નાની સરખી માગણી છે તે એ કે આખી પૃથ્વી ઉપર મારી સત્તા ચાલે ”

ફેટલી નાની માગણી છે ! લોબીહૃદયને માટે તો સારી દુનિયાનું સામ્રાજ્ય પણ ઓછું પડે છે સતે જોયું કે મનની તૃષ્ણા ફેટલી વિશાળ છે. આ તો સુરસાના મો જોવું છે જેમ જેમ તમે અદર જતા જશો તેમ તેમ તે મોટું થતું જશે

આ સાગરનું હાથની કાપા માટે ફેટલી જગા જોઈએ ? દેહ તો માત્ર સાગરનું હાથ જ માગે છે પણ મન ? ખરું પૂછો તો જેને એક ઇચ્છા પણ જમીનની જરૂર નથી, તેવાઓ વિશાળ પૃથ્વીના ખડથી પણ સતોષ પામતા નથી ! કદાચ દુનિયાભરનું સામ્રાજ્ય પણ મળી ગયું, સમગ્ર પૃથ્વી ઉપર એકચક્ષી સત્તા પણ મળી, પણ જ્યારે જીવનયાત્રા સમાપ્ત થશે તે વખતે ફેટલી જગા મળશે ? ફક્ત સાગરનું હાથ અને તે પણ ઈલામ સસ્કૃતિમાં જન્મેલાને જ બીજા જૈન કે હિન્દુ કુળમાં જન્મેલાને તો તે પણ નસીબમાં નથી આ બધું જાણતા છતાં પણ માનવનું મન કેમ સંગ્રહની પાછળ પાગલ છે ?

માનવશરીરની સમસ્યા તો ચાર રોટલીથી પતી જશે રહેવાની સમસ્યા સાગરનું હાથ જમીનથી ઉકલી જશે પણ મનની સમસ્યા કઈક મુશ્કેલ છે.

હજારો મન જાનાજ અને મહુખધી સેતુ મળવા જતાં મનની સમસ્યા ઉઠાવી શકતી નથી

યોગીએ જોયું કે સિકંદરનો કોપરો તનનો નહિ પણ મનનો છે એટલે તેનો ઈશ્વર પણ બીજી રીતે જ કરવો પડશે. યોગી અંદર ગયા. પોતાની એળીમાંથી એક મહુખની યોપરી કાઢી સિકંદરને બાપી અને કહ્યું કે જાને જાનાજથી જરી કે જે કહેવું તે જાનાજથી કારણ જરો તે જ કહેવું બાપી પૃથ્વી ઉપર વાડુ સામાન્ય થઈ જશે.

સમ્રાટ સિકંદરના જ્ઞાનદની હદ નથી. મહેલમાં જવાની જ વાર છે એ બિનિદમાં જીવારના દાણાથી જરી દેવાશે અને સમગ્ર પૃથ્વી ઉપર સિકંદર સામાન્ય થઈ જશે. સિકંદર મહેલમાં ગયો. તેણે એક દૈર-પૂરી એક દૈર જીવાર યોપરીમાં નાખી પણ જોયું તો યોપરી ખાલી ! મુઠ્ઠીઓની મુઠ્ઠીઓ લાવી તેમાં નાખી પણ યોપરી ખાલી જ રહી. સિકંદરના જ્ઞાનધની હદ ન રહી. તે સમજી ગયો કે આ કોઈ અમઘારિક યોપરી છે

પાછા પડે તે યોગી પાસે પહોંચ્યો. બધી વાત કહી જાણાવી હસતાં હસતાં યોગીએ કહ્યું- સિકંદર ! જાણુ તો નથી કે આ માનવીની યોપરી છે ! આટલું મોટું રાજ્ય પણ તેને ન જરી શક્ય તો જીવારના દાણાથી તે કેમ કરાશે ? સિકંદર સમજી ગયો. તમે બધા પણ સમજી ગયા હોશો કે મહુખની આ યોપરી જારવી એ કેટલું કઠણ કામ છે !

સાચી વાત એ છે કે સમ્રાટમાં શાંતિને શોધવી એ જ મોટી ભૂલ છે. જે એમ માને છે કે પૈસા આગ્રહથી મનમાં સ્થિરતા આવે છે એ ખૂબ જ મોટી કમણામાં છે તેઓ ધનને સમજ્યા છે પણ મનને નહિ. મનની શાંતિને સમજનાર જોયો ભૂલ કહી ન કરે

તમે સ્થાયી રીતે જાણો છો કે વિશ્વાસ અને દેશવર્તાનો સાધનો મધ્ય યુગના સમ્રાટ આકબર પાસે નહોતાં તે જાણે એક સામાન્ય માણસ પાસે હોય છે. પરંતુ મધ્યયુગના સાધારણ માનવીને જેટલી શાંતિ હતી તે જાણે મોટા ધનચાનના નસીબે પણ નથી. શાંતિ વિશ્વાસના સાધનો કે સંપૂર્ણ સમ્રાટમાં નથી પણ મનના સંતોષમાં છે

અહિંસા ધર્મના ઘણા ગાણાં તમે ગયા છે સત્ય ધર્મનો જ્યોષ પશુ જોરથી કર્યો છે હિન્દુ અને મુસ્લિમ ધર્મની સ્થાપના પણ કરી છે તેને માટે લડ્યા પણ છો, ઝઘડ્યા પણ છો પણ કોઈ દિવસ સહયોગ ધર્મને ઝાળખ્યો છે ? જે તમારી નજીકમા છે, અને આબુખાબુમા વસનારાઓ પાસેથી જ શીખી શકાય છે ! ભલે તો આજે આપણે સહયોગ ઉપર વિચાર કરીશું

માનવ સામાજિક પ્રાણી છે તે સમાજમા જીવે છે, સમાજ પાસેથી કાષ્ટક લે છે, તો સમાજને કાષ્ટક આપે પણ છે જે ફક્ત આપે જ છે તે દેવ છે અને જે માત્ર લેતા જ શીખ્યો છે તે દાનવ છે માનવ આ આપ અને લેની વચ્ચે જીવે છે માનવીના જીવનનો આધાર સહયોગ ઉપર જ છે. માનવી તો શુ પણ દુનિયાના કોઈપણ પ્રાણી એક ખીજા વિના જીવી શકતા નથી એકલુ કોઈ રહી શકતુ નથી યોગીઓને માટે કહેવાય છે તે બધાના સહયોગનો ત્યાગ કરી હિમાલયની ગિરિ-ક દરાઓમા જીવે છે, પણ તે યોગીને પણ ફળાહારના સહયોગની જરૂર રહે છે સભવ છે કે કોઈ તપસ્વી સાધક આહારનો પરિત્યાગ કરી દે છતાં તે પણ પાણી અને હવાનો સહયોગ તો છોડી શકતો નથી

પશુઓની દુનિયા કે જેને આપણે અસામાજિક કહીએ છીએ અને જેની કોઈ સમાજવ્યવસ્થા નથી, તે પણ સહયોગધર્મ તો જાણે જ છે. તે ટોળા બાધીને રહે છે ગાય, ગાય સાથે લડશે છતાં પણ રહેશે તો પોતાના ટોળામા જ બેસ, બેસથી લડશે છતાં સાજ પડતા તે પોતાના ટોળામા લખી જશે કેમકે, તે જાણે છે તેને ત્યાં જ સહયોગ મળશે પશુ-સસાર,

સહયોગ હ છે અને વખત આવે આપે પણ છે આમ તો આપણને લાગે છે કે પરુઓમાં વળી સહયોગ કેવો? દરેક પોતપોતાના પેટની ફિકરમાં છે પિતાને પુત્રની ચિંતા નથી અને બેટાને પિતાની ફિકર નથી પિતા પુત્ર એવો સબંધ રહે છે જ ક્યાંક પુત્ર માતાની પણ કાંઈ સેવા ક્યાં કરે છે?

મા કેટલા સ્નેહથી પોતાનાં બચ્ચાનિ પૂછે છે વાંદરી પોતાનાં બચ્ચાનિ કહેતાં બાલીએ વળગાડેલાં રાખે છે તેને પૂછો કે— ઓ વાંદરી! તું ભેને દૂધ પીવાયે છે અને બાલીએ વળગાડી રાખે છે તે મેટ્ટો થઈને તારું પેટ ભરવાનો છે? ઉપર ઉપરથી એમ લાગે છે કે પરુઓમાં સહયોગની જગ્યા નથી પણ ના એક કણ જરા બિડા ઉતરીને વિચાર કરે તો તમને પણ જગતની સહયોગની ભાવના સ્પષ્ટ જણાશે તે એમ મેં એમ નહિ જણાવ્યું.

કાંઈ વાંદરીની પાસેથી તમે તેનું બચ્ચું ચૂંટવી લો અને પછી જુઓ કે તેનામાં સહયોગની ભાવના છે કે નહિ? થોડી જ વારમાં વાનરેણુ મોંક ઢોળુ તમારી પાછળ પડી અને તમને તમારા પ્રાણ બચાવવા પણ મુશ્કેલ થઈ પડી. તમને એવી રીતે ઘેરી લેશે કે તેના બચ્ચાને પાછું આપી દીધે જ તમે તમારો જીવ બચાવી શકશો.

વાંદરાઓમાં જ નહિ, ગાયો અને બેસોમાં પણ સહયોગની જગ્યા છે ભક્ષ્યને અનુભવ થતાં જ તે ઢોળામાં ભેગી થઈ જાય છે. અને સતુનો સામનો કરે છે હરણાં જેમાં ક્રમગત સ્વભાવનાં પ્રાણીઓથી માંડીને જંગલી બેસો અને જે કાઓ જેવાં કોંઈ સ્વભાવનાં પ્રાણીઓમાં પણ ઢોળાં ભેવામાં આવે છે ઢોળામાંથી એ સહયોગ જીવનનાનું પ્રતિક છે અજબદામે લખ્યું છે કે—વાંદરાઓનું એક ટોળું કાંઈ કાંટાવાળી ઝાડીમાંથી પસાર થતાં પરિસ્થિતિ તેમના સરીરમાં કાંટા પેસી ગયા પસાર થયા પછી દરેક વાનરે પોતાની ઢાળી પર સૂવા માંડ્યું એક સૂઈ જાય અને બીજા તેના કાંટા કાઢતા જાય કેપ્ડન રો-સમરીએ અમેરિકાની એક ખારી ગ્રીસ (બે પર્વતો વચ્ચેની જગ્યા) માં એક વૃક્ષ અને બાંધણી કલાઈ સીધને નોંધ લીધી જેને તેના સાથીઓ ભોજન કરાવતા હતા તેથી તે ખૂબ જ રુષ્ટરુષ્ટ હતી.

પરુજીવનમાં સહયોગની ભાવના જીવિત છે તો પછી પોતાને પરુ કરતાં એક માનનાર માનવમાં સહયોગ ન હોય તો તે એક કણ પણ જીવી ન શકે રાજમાત્ર ઉપર ચાલતાં આપણે સેક્રેડ મનુરેખની સેવા લઈએ છીએ. એક કાળીયો બન્યા ૮ ગણમાં ઉતારતાં આપણે ખેડૂત, ગણદ અને જમીનની સેવા લઈએ છીએ. કેમકે આપણને સેવા ભેવાનો અધિકાર છે ત્યારે સાચે

સાથે એ પણ ન ભૂલવું જોઈએ કે સેવા લેવાના અધિકારની સાથે સહયોગ આપવાની ફરજ પણ આપણા ઉપર આવી પડે છે એ ભૂલી જશો તે નહિ ચાલે જે માણસ પોતાના અધિકાર માટે જાગૃત હોય અને પોતાની ફરજને અદા કરવાનો ઈન્કાર કરે, તે જીવનનો કલાકાર બની શકતો નથી

જે તમારામાં શક્તિ હોય તો બીજાને સહયોગ આપવાની ફરજ છે— આપવાનું કર્તવ્ય છે તે વિના યાદ રાખજો કે જરૂર પડે તમને પણ કોઈ સહકાર આપનાર નહિ મળે આપણને કોઈ દિવસ કોઈના સહકારની જરૂર નહિ પડે એનું અભિમાન રાખવું એ ખોટું છે જિંદગીમાં ક્યે વખતે સપત્તિનો તડકો, વિપત્તિના છાયડામાં ફેરવાઈ જશે એ કહી શકાય તેમ નથી. માત્ર કે કોઈની પાસે સપત્તિ છે, તો શું તેને કોઈના પણ સહયોગની જરૂર નથી ? પૈસા જરૂરિયાતો મેળવી આપી શકે છે પણ તે તો જડ છે ચૈતન્ય-મય માનવીનું ધ્યાન તે ક્યારેય પણ લઈ શકે તેમ નથી આ વાત પૈસા-વાળાઓ તોધી રાખે.

એક નાનું ગામ હતું તેમાં સમાજના પચાસેક ઘર હશે તેમાં એક પૈસાવાળો હતો તેની પાસે જેટલું ધન હતું તેના કરતા તેનો ગર્વ વધારે હતો ગામમાં કોઈ મરણ પામે, તો તે ઘોડા ઉપર બેસીને સ્મશાનયાત્રામાં જાય લોકો તેને કહે પણ ખરા કે, આ કોઈ શુભ પ્રસંગ નથી આવા પ્રસંગે ઘોડા ઉપર બેસીને આવવું એ સારું નથી દેખાતું પણ તે કોઈનું માનતો નહિ તે કહે કે મારી પાસે ઘોડો છે તો બેસું છું નહિ તો તેનો ઉપ-યોગ શો ?

આવા કટલાય પ્રસંગોમાં તે ઘોડા ઉપર બેસીને ગયો હશે એક વખત તેના ઘરમાં તેમો બાપ ગુજરી ગયો તેની જ્ઞાતિના બધા લોકોએ વિચાર કર્યો કે આજે એને પાઠ શીખવવાનો મોકો મળ્યો છે જેમની પાસે ઘોડા હતા, તે બધા ઘોડા ઉપર બેસીને ગયા, અને જેમની પાસે ઘોડા નહોતા, તે બધા ભાડે લઈ આવ્યા બધા ઘોડે ચઢીને તેને ત્યાં ગયા તેના ઘરની સામે ઘોડેસ્વારોની લાઈન થઈ ગઈ તે ઘરમાંથી બહાર આવ્યો અને બધાને કહેવા લાગ્યો કે—“તમે બધાએ આ શી મજકરી માડી છે ? શું કાઈ વરઘોડો કાઢવાનો છે ? મારા પિતાજીને બાંધીને ખભે ઉપાડી લઈ કોણ જશે ?” લોકોએ કહ્યું કે—“એમાં શું ? ભાડેથી માણસો લઈ આવો અમે ઘોડા ઉપરથી ઉતરવાના નથી”

હવે તેને પોતાની ભૂલનું ભાન થયું. તેણે કહ્યું —“ સમાજના બધા—

ભાઈઓની કું માફી માગુ છું અને હવે પછી કાઈ પણ દિવસ, કોઈને પણ ત્યાં થોડે ચડીને નહિ જાઉં.

સાતિના અગ્નિચાલોએ વિચાર કર્યો કે જમે તેમ પણ છેવટે તે તે પણ આપણે જ ભાઈ છે તેના આપને આકૃતી માણસો ઉપાડીને લઈ જાય એ સમાજ માટે સારું નહિ દેખાય. છેવટે બધા થોડા ઉપરથી ઉતરી અને સંકલ્પ આપ્યો.

આજે માનવી દુનિયાના બધા ધર્મોને માને છે પણ સંકલ્પ ધર્મને જૂલોતે જાય છે પહેલાંના વખતમાં સાસુ માંદી પડતી તો વડુ તેની સેવા કરતો અને વડુ માંદો પડે તો સાસુ તેની ચાકરી કરતી.

આજે મીરામને વનવાસ આપ્યો ત્યારે સીતાદેવી પતિના પગલે ચાલી, વનવાસ જવા તૈયાર થયાં તે વખતે સાસુ કોલસાની આગા માજતાં તે કહે છે

સેવા સમય થેલ જન લીલા મોર મનોરથ પૂરા ન લીલા ।

હે મારી રત્નકમ્બ સાસુ ! તમારી સેવાને વખતે દેને અને વનનો ખર્ચ આપ્યો તમારા આશીર્વાદથી વન ઉપવન બની જશે. પણ તમારી સેવા નહિ કરી છડું આ વાત મને ખટકતી રહેશે.

આ તો એ સમયની વાત છે આજે તો નવા જમાનાના નવા રત્ન રચાયેલી વડુને સાસુની સેવા કરતાં સરખા જાય છે એટલા માટે સેવા કરવા માટે પરિચારિકા (Nurse) ને બોલાવવી પડે છે એ કદાચ પરિચારિકા ન આવી અને સાસુની સેવા કરવાનો જવાર વડુને માથે આવ્યો પડ્યો, તો વડુ પહેલાં તો પોતાનાં કપડાંનું ખાન રાખશે. વખત છે ને કપડાં ખરાબ ન થઈ જાય ! જોટલી કપડાંની ફિકર હશે તેટલી માણસની નહિ ।

મનુષ્યના સરીરમાં ચૈતન્યની જ્યોત જ્વળતી રહી છે તેની સેવા કરતાં જડવજો આઠે આવતાં હોય તો સમજી પડશે કે તમને ચૈતન્ય કરતાં તમને કિંમત વધારે છે સરીરને માટે વસ્ત્રો છે પણ વસ્ત્રોને માટે સરીર નથી. પણ આ જ પરિસ્થિતિ એ છે કે વસ્ત્રો પહેલાં અને સ્વયં પછી.

ધેર અને જાર બધે જ આ / વાત છે જાગરમાં કરતાં કાઈ જુલોતે દેખાંતી હાથ પગ નીચે આવવાથી લપસી પડે, તો તે જોઈને તમે ખડખડ દસી પડો છે આ ખડખડ દાખ તમારા તકનાં સુખોત્તમાને માટે સ્વાધ્યાસનું સાધન છે એ જાગરી આવે છે બીજાને પાંચ જોઈને ને

તમને મઝા આવતી હોય તો મારે કહેવું પડશે કે તમે રોમન સમ્રાટ (નીરો) ના વશજ છો, કે જે રોમ સળગતું હતું ત્યારે આનંદથી બસરી બખવતો હતો.

શક્તિ હોવા છતાં પણ જેના હાથ ખીજની મદદ માટે લાખા થતા નથી તે પથ્થરહૃદયી છે તેવો માણસ, માણસ નહિ, માટીનો પિંડ છે. ક્રોધની વેદનાના આત્મનાદ કાને પડવા છતાં હૃદયમાં સહાનુભૂતિ અને સ વેદનાના સૂરો રણકે નહિ, તો તેવા માણસમાં અને સીનેમાના ચિત્રોમાં ફરક શો ? પડતાને જોઈને, જે માણસ જોતો જ રહે છે, તે પણ છે તેવે વખતે તેના હાથ તેની મદદ માટે આગળ આવે તો જ તે માણસ કહેવાય

સહયોગ વિના આગળીઓ જરા પણ કાઈ ઉઠાવી શક્તી નથી અગ્નિમાં પ્રચંડ શક્તિ છે હજારો માણુ લાકડાંને તે જોતજોતામાં બાળીને રાખ બનાવી દઈ શકે છે તે અગ્નિ પણ વાયુના સહયોગ વિના કાઈ કરી શકતો નથી. તેને પણ વાયુના સહયોગની જરૂર પડે છે તે સિવાય તે કાઈ સળગાવી શકતો નથી સહયોગધર્મ ભારતીઓની સરખામણીમાં વિદેશીઓ વધારે શીખ્યા છે અમેરિકામાં ચિકિત્સા-વિજ્ઞાને (Surgery) એટલી પ્રગતિ કરી છે કે ડોક્ટરો, એક તદુરસ્ત માણસની આખો કાઢી ખીજ જન્માન્ધને લગાડે અને તેથી અંધ દેખી શકે છે પણ તે આખોમા થોડું સરખું પણ જીવનતત્વ બાકી રહ્યું હોવું જોઈએ મૃત શરીરની આખોમાનું જીવનતત્વ નાશ પામ્યું હોય તો તે કામ આપી શક્તી નથી આથી જ્યારે કાઈને એમ લાગે છે કે હવે તેનું મૃત્યુ સમીપમાં છે, ત્યારે, તે ડોક્ટરને બોલાવીને પોતાની આંખો કાઢી લેવા કહે છે અથવા તે વસિયતનામું (Will) કરે છે અને તેમાં તે પોતાની આખોનું દાન કરતો જાય છે જેથી તેના મૃત્યુ પછી આખોમાંથી ચેતન નાશ પામે તે પહેલાં, ડોક્ટર તે કાઢી લે છે અને તે ખીજ માણસને લગાડે છે અગર ચક્ષુબંકાર (Eye Bank) માં રાખે છે. જે જરૂર વખતે ખીજને લગાડી શકાય છે આવા માણસોના મનમાં એ ભાવના હોય છે કે મારી આખો મારા દેશબંધુને કામ લાગે, મારી આખો ખીજઓની આખોને પ્રકાશ આપે એથી વધારે મારું સહભાગ્ય કયું ? આ કૈવું સહયોગનું જવલત ઉદાહરણ છે !

ભારતમાં જે સહયોગની ભાવના હોય તો દેશની બેકારી અને ગરીબીનો પયોતેર ટકા ભાગ ખતમ થઈ જાય એક ગલીમાં પચીસ ઘર હોય દરેક ઘરમાં છ માણસ હોય જે દરેક વ્યક્તિ બે કોળીયા જેટલે જ ખોરાક માત્ર

ભાઈઓની ફે માફી માગ્યું છું અને હવે પછી કોઈ પણ કિસ્સા, માફી પણ ત્યાં પોડે ચઢીને નહિ જાય ”

ચાલિયા આગેવાનોએ વિચાર કર્યો કે અમે તેમ પણ હવે તો તે પણ આપણે જ કહી છે તેના આપને બાકુની માણસો ઉપડીને કોઈ જગ્યાએ સમાજ માટે સારું નહિ દેખાય. હવે નધા યો ! ઉપરથી ઉતરી અને સહકાર આપ્યો.

આજે આવરી દુનિયાના નધા ધર્મીને માને છે પણ સહયોગ ધર્મને બૂલવો જગ્યા છે પહેલાના વખતમાં સાસુ માંદો પડતો તો વડુ તેની સેવા કરતો અને વડુ માંદો પડે તો સાસુ તેની ચાકરી કરતી.

આજે ધીરામને વનવાસ મળ્યો. ત્યારે સીતાદેવી પતિના પગથે ચાલી, વનવાસ જવા તમારે જગ્યા, તે વખતે સાસુ કોલસ્યાની બાથા માગતો તે કહે છે.

સેવા સમય જેવ જન લીલા મોર મમારણ વૂટા જ લીલા ।

હે મારી રનેકમ સાસુ ! તમારી સેવાને વખતે હવે મને વનનો મર્મ આપ્યો. તમારા આસીર્વાદથી વન કીપવન જતી જતો પણ તમારી સેવા નહિ કરી શકું આ વાત મને ખટકતી રહેશે.

આ તો એ સમયની વાત છે આજે તો નવા જમાનાના નવા રમે રમણેલી વડુને સાસુની સેવા કરતાં સરમ આવે છે એટલા માટે સેવા કરવા માટે પરિચારિકા (Nurse) ને બોલાવવી પડે છે જો કદાચ પરિચારિકા ન આવે અને સાસુની સેવા કરવાનો બાર વડુને માથે આવે પામે, તો વડુ પહેલાં તો પેતાનાં કપાલુ ખાન ચાખશે. વખત છે ને કપાં જરાન ને કોઈ જગ્યા ! જેટલી કપાંની ફિર હશે તેટલી માણસની નહિ !

મનુષ્યના સરીરમાં ચૈતન્યની જ્યોત અમમી રહી છે તેની સેવા કરતાં જડવઓ આડે આવતાં હોય તો સમજવું પડશે કે તમને ચૈતન્ય કરતાં જડની કિંમત વધારે છે સરીરને માટે વડો છે પણ વડોને માટે સરીર નથી. પણ આ જ પરિસ્થિતિ એ છે કે વડો પહેલાં અને સહયોગ પછી.

ધેર જનને આજે જુદા જ આજ વાત છે જાનરમાં કરતાં કોઈ બૂલથી જોઈની ઘણાં જ નીમે આવવાથી લપસી પડે તો તે જોઈને તમે ખડખડાટ લસી પડે છે આ ખડખડાટ દાસ તમારા હૃદયમાં સુવર્ણમાળાને નામે સ્વયંભાવનું સામ્રાજ્ય છે એ જતાવી આપે છે બીજાને પ્રત્ય જોઈને જો

તમને મજા આવતી હોય તો મારે કહેવું પડશે કે તમે રોમન સમ્રાટ (નીરો) ના વશજ છો, કે જે રોમ સળગતું હતું ત્યારે આનંદથી બસરી બખવતો હતો.

શક્તિ હોવા છતાં પણ જેના હાથ ખીખની મદદ માટે લાગ્યા થતા નથી તે પથ્થરહૃદયી છે તેવો માણસ, માણસ નહિ, માટીનો પિંડ છે. કોઈની વેદનાના આર્તનાદ કાને પડવા છતાં હૃદયમાં સહાનુભૂતિ અને સ વેદનાના સૂરો રણુકે નહિ, તો તેવા માણસમાં અને સીતેમાના ચિત્રોમાં ફરક શો ? પડતાને જોઈને, જે માણસ જોતો જ રહે છે, તે પણ છે તેવે વખતે તેના હાથ તેની મદદ માટે આગળ આવે તો જ તે માણસ કહેવાય.

સહયોગ વિના આગળીઓ જરા પણ કાઈ ઉકાવી શક્તી નથી અગ્નિમાં પ્રયત્ન શક્તિ છે હજારો માણુ લાકડાને તે જોતજોતામાં બાળીને રાખ બનાવી દઈ શકે છે તે અગ્નિ પણ વાયુના સહયોગ વિના કાઈ કરી શકતો નથી. તેને પણ વાયુના સહયોગની જરૂર પડે છે તે સિવાય તે કાઈ સળગાવી શકતો નથી સહયોગધર્મ ભારતીઓની સરખામણીમાં વિદેશીઓ વધારે શીખ્યા છે અમેરિકામાં ચિકિત્સા-વિજ્ઞાને (Surgery) એટલી પ્રગતિ કરી છે કે ડોક્ટરો, એક તદ્દુગ્ધ માણસની આખો કાઢી ખીખ જન્માન્ધને લગાડે અને તેથી અંધ દેખી શકે છે પણ તે આખોમાં થોડું સરખું પણ જીવનતત્ત્વ બાકી રહ્યું હોવું જોઈએ મૃત શરીરની આખોમાંનું જીવનતત્ત્વ નાશ પામ્યું હોય તો તે કામ આપી શક્તી નથી. આથી ન્યારે કોઈને એમ લાગે છે કે હવે તેનું મૃત્યુ સમીપમાં છે, ત્યારે, તે ડોક્ટરને બોલાવીને પોતાની આંખો કાઢી લેવા કહે છે અથવા તે વસિયતનામું (Will) કરે છે અને તેમાં તે પોતાની આખોનું દાન કરતો જાય છે જેથી તેના મૃત્યુ પછી આખોમાંથી ચેતન નાશ પામે તે પહેલાં, ડોક્ટર તે કાઢી લે છે અને તે ખીખ માણસને લગાડે છે અગર ચક્ષુલગાર (Eye Bank) માં રાખે છે. જે જરૂર વખતે ખીખને લગાડી શકાય છે આવા માણસોના મનમાં એ ભાવના હોય છે કે મારી આખો મારા દેશબંધુને કામ લાગે, મારી આખો ખીખઓની આખોને પ્રકાશ આપે એથી વધારે મારું સહભાગ્ય કયું ? આ કેવું સહયોગનું જવલત ઉદાહરણ છે !

ભારતમાં જે સહયોગની ભાવના હોય તો દેશની બેકારી અને ગરીબીનો પયોતેર ટકા ભાગ ખતમ થઈ જાય એક ગલીમાં પચીસ ઘર હોય દરેક ઘરમાં છ માણસ હોય જે દરેક વ્યક્તિ બે દાળીયા જેટલે જ ખોરાક માત્ર

જોહા એ તો તેથી ઘાઈ મરણ નહિ પામે. સાત્તની દષ્ટિએ તેમને જીવોની તપને શામ થશે. સ્વાસ્થ્યની દષ્ટિએ તેમના શરીરમાં સ્ફુર્તિ રહેશે. વધુ ખાવાથી જે બાળક અને બીજા શેયે થાય છે તેનાથી મુક્ત રહેશે. અને આમ બે દાળીયા બોળમ જોણું કરવાથી દસ આંધળાં કે કુસનિ ભોળમ કરવી શકાશે. તે રીતે તેમના પેદનો પ્રભ ઉઠશે જશે. એ જ રીતે એક બહેનની બહેનમાં સહયોગની ભાવના જાગે, તો તે પોતાના પડોશમાં અને મહેલવામાં રહેતાં બાળકોને બચાવે અને ધાર્મિક શિક્ષણ આપે, તો દેશમાં બાળકો સામાજિક પ્રતિકંભણ સોખી શકે અને તેમનામાં ધર્મના સરકારો રહેતી.

પણ આજે તો સહયોગ આપવાની જગ્યાએ પણ સહયોગ પ્રદાન કરવામાં મત્તોરી કરાય છે. સત્સમારભોમાં જાનેશ બની જવાય છે. વરધોય અને જાનેશ લઈ જવાનો રિવાજ એટલા માટે હોય કે વરના પિતાને બીજાઓને સહયોગ મળે. પરંતુ આજે તો તેને સહયોગ કરવાને બદલે તેને જાનેશને સહયોગ આપવો પડે છે જાનેશને માટે આશ, નાસ્તો સરખા આઈરિશ ઉપરાંત પૂન બીડી, સીજારટ વિના બપોરના કરવી પડે છે. તેમ જ બહારમાં જાનેશ જાનેશને માટે પીણી, હળમ અને છુટપીટી વાળની પણ સજવા રાખવી પડે છે આ બધું કરવા ખર્ચા પણ જો જાનેશ કદાચ ઘાઈ વખત જરાક મોકુ થાય, કે શાકમાં જરા મીઠું જોણું વધુ પડે તો તેણે કદાચ બધી વસ્તુઓ ઉપર પાણી ફરી વળે છે જાનેશ તમે, આંધાર જાનેશ જાનેશ છે કે શાર જાનેશ ? આ તો તમારે વિચારવાનો વિષય છે.

એક પ્રશ્ન છે કે સહયોગના કામની શરૂઆત ક્યાંથી થાય ? તેને પ્રેમ સમાજમાં કરવો જાતિમાં કરવો કે ધર્મમાં કરવો ? દેશના સૌથી સમાજમાં તેની શરૂઆત કરવા ઈચ્છે છે તેઓ સમાજની સેવા કરે છે સમાજિક કાર્યને માટે આંધી રાતે ઉપમાંથી બીડીને ઘેરવા જશે. પણ પેર જો જાણક મિત્રાર હોય અને તેની દવા લાવવાની હશે તો તેમના ખર્ચ દુખવા માંડશે. બીજાઓને માટે ઘેરોથી કરીને દવા લાવનાર, પોતાના બાળકને માટે કેમ ઉપેક્ષાભાવ રાખે છે ?

તમે કહેશો કે પોતાના બાળકની સેવા તો બધું કરે છે બીજાના બાળકની સેવા કરવી તે જ સચી સેવા છે આવી વિચાર જો ખરેખર હોય તો તે આદરણીય છે પણ આવી તો ઘાઈ જુદી જ ભાવના કામ કરી રહી

હોય છે ખીનજોની સેવા કરીશું તો આગળ આની મકામે, સમાજમાં પ્રતિષ્ઠા મળશે લોકો કહેશે કે આ ખૂબ સેવાપરાયણ વ્યક્તિ છે, જ્યારે ધરના બાળકની સેવા કરવામાં કોણ કંઈ કહેવાતું છે !

દેશમાં જ્યારે આઝાદીની લડત ચાલતી હતી, ત્યારે દેશના નવયુવકો હાથમાં ઝાકુ લઈ, સડકો સાફ કરવા નીકળી પડતા દેશમેવા માટે આ ગીતે નીકળી પડનારા, એ જ યુવકો, જે તેમનો માદી માતા, ધરમાં સાફસફાઈ કરવાનું કહે તો છેડાઈ પડતા ! જે સડક સાફ કરવા તૈયાર થાય, તે ધર સાફ કરવાનો વાતમાં કેમ છેડાઈ પડે છે ? કારણ સાફ કરનારના ફેટા વર્તમાનપત્રોમાં છપાય છે અને ધર સાફ કરવાનું કોઈ નામેય પૂછતું નથી આનો અર્થ એ થયો કે આ જાતની સેવા, મેવાને માટે નહિ, પણ દેખાવ કરવા પૂરતી કરવામાં આવે છે

સેવાનો ક્રમ પણ જાણવો જોઈએ પહેલા માતૃપિતાની સેવા કરો, પછી કુટુંબની, મહોલ્લાની, સ્વધર્મીની ત્યારપછી, ગ્રામ, પ્રાન્ત, દેશ અને રાષ્ટ્રની

માતા-પિતા, તમારા સૌથી વધુ અને નિકટના ઉપકારી છે એટલા માટે દુ ખ વખતે તે યાદ આવે છે તેમની સેવા કરવી, એ તમારું કર્તવ્ય છે ત્યારપછી, સ્વધર્મીની સેવા એ તમારી સેવાલાવનાનો મહત્ત્વનો માર્ગ છે કારણ કે તેનો સાથે તમારો ધણો ગાઢ સબંધ છે તેમની સાથે તમારે દૈહિક અને આત્મિક બંને સબંધ છે દૈહિક એટલા માટે કે તમે બધાની વચમાં રહો છો તમારી પુત્રોના લગ્ન તમે તેમની સાથે કરો છો, અને પુત્રીઓને પુત્રવધૂ તરીકે તમારા ધરમાં લઈ આવો છો, સ્વધર્મીનો સબંધ માત્ર વિવાહ પૂરતો જ મર્યાદિત નથી કારણ કે એ સબંધ તો સસારવૃદ્ધિનું કારણ છે સ્વધર્મીની સાથેઆત્મિક સબંધ પણ છે સ્વધર્મી, એ પ્રભુના શાસનનું પ્રતિક છે તેનું દર્શન, એ જિનેશ્વરના શાસનનું દર્શન છે તેમની અને તમારી વચમાં પ્રભુનો સબંધ છે એટલે સ્વધર્મીનું મિલન, વીતરાગદેવની પાવન ઋતિ તાજી કરે છે

સ્વધર્મીને જોતા મનમાં એક પ્રકારનો ઉલ્લાસ આવવો જોઈએ તેના પ્રત્યે સ્નેહ અને સહાનુભૂતિનો પ્રવાહ વહેવો જોઈએ હું તમને જરા પૂછુ છું કે તમારા મનમાં સ્વધર્મીને જોઈને ઉલ્લાસ આવે છે કે કોઈ લક્ષ્મી-નંદને જોઈને ? જે કદાચ કોઈ ધનવાન વ્યાખ્યાન સાલળવા આવે છે તો હાથના ઇશારા ચાલુ થઈ જાય છે—“ આગળ પધારો ” તમે પણ થોડાક

આપાપાજી ખસે છે. પણ જો કોઈ જરીબ સ્વધર્મી આવે, અને કમલાગે તે એણે સંભળતો હોય અને આગળ બેસવા ઇચ્છતો હોય તો તેને મટે શું હામના ઇશારા મરો ? તેને માટે પણ “આગળ પધારો” ના જવાબ મરો ? ખસીને તેને જગ્યા આપવાની તરફી તમે લેશો ? ના ના એ જણ તેના ભાગ્યમાં ક્યાં છે ? તેને તો કહેવામાં આવશે— એમ ! આગળ ક્યાં જાય છે ? અહીં બેસી જા. આગળ બેસવાનો શોખ હોય તો વહેલા આવ્યું હતું ને !

આટલું જ તરવા માટે ? પહેલા આવેલા (ધનિક) ભાઈને મટે આગળ પધારો ના જવાબે થાય છે બીજા ભાઈને માટે એ જવાબે કેમ બદલાઈ ગયા ? પહેલા માટેના જવાબે શું સ્વધર્મીને માટે હતા ? જો કદાચ તમે કહેશો કે એ સ્વધર્મીનું સન્માન હતું તો એ વાત તમારા પોતાને જ આત્મા કમુલ નહીં કરે સ્વધર્મી તો જાન્યે છે ધાર્મિક શક્તિ અને યાત્રા પહેલાની સરખામણીમાં બીજા કદાચ એ રજામાં આગળ દોરી પણ જવાનું પધારો લાવનાર શક્તિ કોઈક ભુત્રી જ છે પહેલા ભાઈની પાસે નાણાંનું ભર છે રૂપિયાનો રજુકાર છે અને સરસ મનની લીલી મોટરમાંથી ઉતરીને આવે ■ એનું સન્માન, એ સ્વધર્મીનું સન્માન નથી. એ તો રૂપિયા અને તેની મોટરગાડીનું સન્માન છે.

જેના હૃદયમાં સમજાવવાનો દીવડો કમમતવો હોય તે કદી પણ માંદીના દુકામોની આગર કોઈનું પણ સન્માન ન કરે. તે તો સ્વનિર્મલ અને ધર્મવત્સલતાને જ માન આપશે. તે જ્યાં જ્યાં સન્માનધર્મી બંધીને જોશે ત્યાં ત્યાં તેના હૃદયમાં પ્રસન્નતા ઝલકશે તમ્બરા હૃદયમાં સ્વધર્મીને જોઈને પ્રસન્નતા બિખરાય છે ? તમે રેલ્વેમાં કુસાફરી કરતા હો. માદી મોઈ રોડને જાવી કિમી રહીને કોઈ તમારા જગ્યામાં ચઢવા માટે આવે અને તમે જાણતા હો કે એ તમારા સ્વધર્મી છે તો તમે તેને જોઈને પણ લાંબા કરશો કે તેનું સ્વાગત કરવા હાથ પહેળા કરશો ? જો તમે પણ લાંબા કરશો અને વધારે જગ્યા રાખશો તો એમ માનવું પડશે કે સ્વધર્મી પ્રત્યે જે વાત્સલ્યના જોઈએ તેના તમારામાં જલ્દાય છે કદાચ તમે કાપડ ખરીદ કરવા માટે જમણવાદ જતા હો અને રસ્તામાં કોઈ સ્વધર્મી મળે અને તમને પૂછે કે તમે ક્યાં જાઓ છો ? તો તમે ખરેખર જતાવશો કે પછી જમુક ભાઈને મળવા માટે બોરીબદર જાઓ છો એમ કહેશો ? પણ ભાઈઓ આ પ્રમાણે કરે છે કોણ જાણે તમને શો દર લાગે છે ? કદાચ

એમ પણ થતું હોય કે તે પણ એમ કહેશે કે ચાલો, હું પણ સાથે આવું છું અને કદાચ ખરીદીમાં પણ ભાગ લે આવી ભાવના સ્વધર્મી વાત્સલ્યના રસને મુકાવી નાખે છે

આવી વાતો હૃદય સકુચિત હોય, તેના જ મનમાં આવે છે વિશાળ હૃદયવાળો માનવી જો તેના ઉપર લક્ષ્મીની કૃપા હોય, તો કદી આવો વિચાર નહિ કરે તે તો તે કૃપાના થોડા કણો પોતાના સ્વધર્મી બધુઓને વહેવ્યા વિના રહેશે નહિ તમારે ત્યાં કોઈ શુભ પ્રસંગ હોય અને તમે તમારા સગા-વહાલાને નોતર્યા હોય, તેમાં કદાચ કોઈ નાનો જમાઈ કોઈ કારણસર ન આવી શકે તો તેની ગેરહાજરી તમારા મનમાં ખટકશે તમે કહેશો કે બધા આવ્યા અને તે ન આવ્યા પણ ગામનો કોઈ ગરીબ સ્વધર્મી ન આવ્યો હોય તો તેની ગેરહાજરી તમારા મનમાં ખટકે છે ખરી ?

ધરમાં મિષ્ટાન્ન બનાવ્યું હોય, અને પુત્ર અમેરિકા ગયેલો હોય તો દરેક કોળીયો ગળામાં ઉતરતા તેની યાદ આવે છે તમે ધરમાં શ્રીમતીજીને કહેશો કે, જુઓ એ તો અમેરિકા છે અને આપણે અડી દૂધપાક ઉડાવીએ છીએ ! ત્યાં એને કયાથી દૂધપાક મળતો હશે ? દૂધપાક ખાતી વખતે દીકરો યાદ આવે છે. પણ કોઈ દિવસ પડોશનાં ગરીબ સ્વધર્મીનાં બાળકો યાદ આવ્યાં ? કોઈ દિવસ તમે એ વિચાર કર્યો કે તેની આર્થિક સ્થિતિ સારી નથી તેનાં બાળકોને સવારમાં દૂધ પણ નહિ મળ્યું હોય. જો તેવો વિચાર ન કર્યો હોય તો પછી તમારા હૃદયમાં સસારની વાત્સલ્યતા છે કે ધર્મની ?

મને એક વાત યાદ આવે છે કે તમારા સૌરાષ્ટ્રમાં જ બની છે. સૌરાષ્ટ્રના શામળશેઠનું નામ તો તમે સાલજ્યુ હશે તેમને ત્યાં એક વખત તેમના દીકરાની વહુના સીમતનો પ્રસંગ હતો ગામની સ્ત્રીઓથી હવેલી ભરાઈ ગઈ હતી ચારે બાજુ મગળ ગીતો ગવાઈ રહ્યા હતા, કેમકે દરેક ઘેર મોકલવાના હતા

શામળશેઠે પોતાના પુત્રને કહ્યું કે-“જો મોટી મોટી હવેલીઓમાં રોજ મિષ્ટાન્ન જાડે છે એ તો મિહાઇથી ધરાઈ ગયેલ છે પણ સમાજના એવા ઘરોનો ખ્યાલ પહેલો રાખજો કે જે આર્થિક બીસમા દબાયેલા છે અને કુળની પ્રતિષ્ઠાને કારણે કોઈની આગળ મોં ઉઘાડી શકતા નથી ઉપરથી પોતાના કપડાં ઊજળા રાખે છે, પણ ધરમાં મહિનાઓ સુધી ગળપણના દર્શન પણ થતા નથી મોટી હવેલીઓવાળા એક એ ઘર કદાચ બુનાઇ

આપાપાજી ખસેા છે પશુ ને કોઈ ઝરીળ સ્વધર્મ આવે, અને કમલાએ તે ઝોણુ સંભળતો હોય અને આગળ બેસવા ઇચ્છતો હોય તો તેને મારે શું કાચના ઇશારા થશે ? તેને મારે પશુ આગળ પધારો " ના જવાબ થશે ? ખસીને તેને જગ્યા આપવાની તરદી તમે લેશો ? ના ના એ જુલુ તેના કાઝમાં ક્યાં છે ? તેને તો કહેવામાં આવશે— એમ ! આગળ ક્યાં જાય છે ? બધી બેસી જા. આગળ બેસવાનો શોખ હતો તે વહેલા આવું હતું ને !

આટલું અંતર શા મારે ? પહેલા આવેલા (ધનિક) ભાઈને મારે આગળ પધારો ના જવાબને સાચ છે બીજા ભાઈને મારે એ આવેલો કેમ જણાઈ ગયો ? પહેલા મારેના જવાબને શું સ્વધર્મને મારે હતો ? ને કદાચ તમે કહેશો કે એ સ્વધર્મનું સંમાન હતું તો એ વાત તમારા પોતાને જ આત્મા કબૂલ નહીં કરે. સ્વધર્મ તો જ ને છે ધાર્મિક શ્રદ્ધા અને રાતમાં પહેલાની સરખાણીમાં બીજો કદાચ એ ઝગડા આગળ હશે પશુ જવાબમાં પસંદો લાવનાર શક્તિ કોઈક ભુલો જ છે પહેલા ભાઈની પાસે નાણાનું ભેર છે રૂપિયાનો રણકાર છે અને સરસ મગની લીલી મોટરમાંથી ઉતરીને આવે છે એનું સન્માન એ સ્વધર્મનું સંમાન નથી. એ તો રૂપિયા અને તેની મોટરમાંથી સંમાન છે

જેના કદાચમાં સમજાવવાનો દોરકો અજમતો હોય તે કદી પણ અંદીના દુકાણોની આગર કોઈનું પશુ સન્માન ન કરે તે તો સ્તબ્ધ અને ધનવત્સલતાને જ માન આપશે. તે જ્યાં જ્યાં સમાનધર્મી બંધીને જોશે ત્યાં ત્યાં તેના કદાચમાં પ્રસન્નતા હજારો. તમારા કદાચમાં સ્વધર્મને જોઈને પ્રસન્નતા બિભરણ છે ? તમે રેલ્વેમાં ઝુલ્યાદારી કરતા હો. ચાલી કોઈ સ્ટેશને જાવી બિંબી રહીને કોઈ તમારા ડબ્બામાં ચઢવા મારે આવે અને તમે જાણતા હો કે એ તમારો સ્વધર્મ છે તો તમે તેને જોઈને જમ લાંબ કરશો કે તેનું સ્વાગત કરવા હાથ પહેળા કરશો ? જો તમે પગ લાંબ કરશો અને વધારે ત્યા રેલ્વે રાખશો તો એમ માનવું પડશે કે સ્વધર્મ પ્રત્યે જે વાત્સલ્યના જોઈએ તેના તમારામાં જાણ છે કદાચ તમે કોઈ ખરીદ કરવા મારે અમલવાદ જતા હો અને રસ્તામાં કોઈ સ્વધર્મી અને અને તમને પૂછે કે તમે ક્યાં જાઓ છો ? તો તમે ખરેખર જતાવશો કે પડી જમુક ભાઈને મળવા મારે બેરીંગર જાઓ છો એમ કહેશો ? પણ ભાઈએ આ પ્રમાણે કરે છે કેવું નવું તમને શી દર લાગે છે ? કદાચ

આવી શકે. તે ચિવાય, કદત તિજેરીમાં બંધ કરી રાખવામાં આવેલ સોનું અને પથ્થર બંને એકસરખાં છે જે સોનું કદી પણ તિજેરીના બદાર જ ન આવે તેની શી કિંમત છે? જે માત્ર રાખી જ મૂકવું હોય તો એટલા જ વજનના પથ્થરો પણ રાખી મૂકાય છે તમને થેલીને અદર રાખી મૂકવામાં આનંદ આવે છે કે તેનો સદુપયોગ કરવામાં? જુઓ, શામળશેઠ લક્ષ્મીને કેટલી સફળ બનાવે છે !

થેનીમાથી સોનામહોરો કાઢી, દરેક લાડવામાં બળ્ળે મહોરો નાખી દે છે અને તેને બગબગ હતા તેવા કરી દે છે

આતો હેતુ કાંઈ સમજ્યા? અરે! તમે ન સમજો એમ કાંઈ હોય? મુબઈ જેવા શહેરમાં ગહેનારા અને દરરોજ લાખો રૂપીઆની ઉચ્ચપાથલ કુનારાઓની સમજમાં આવી વાત ન આવે એ કાંઈ બનવાનું છે? અહીં આપણને શામળશેઠની કુશળતાનો પરિચય મળે છે તમે જાણો છો કે સાગ ઘરની બહેનો કદી કાંઈની પણ સામે મદદ માટે હાથ લખાવતી નથી તે બૂખી રહેવાનું પસંદ કરે પણ કદી કાંઈની પણ સામે હાથ લાખે નહિ કરે એટલું જ નહિ, પણ તે વિના મહેનતનું કાંઈ લેશે પણ નહિ એવું આપણું પણ ઠીક નથી કારણ કે એવી રીતે આપવામાં તેમનું સ્વાભિમાન હેણાય છે, તેમ જ આપનાગનો અહંકાર વધે છે.

દાનનો આદર્શ એ છે કે જમણા હાથે અપાય, તેની ડાબા હાથને ખપ્પર ન પડે, અને ડાબા હાથે અપાય, તેની જમણા હાથને ખપ્પર ન પડે. શામળશેઠ, આ આદર્શને અપનાવી રહ્યા હતા પણ તમે આવા આદર્શને પસંદ કરો છો? એક બીજાને આદર્શ પણ છે આજે કાંઈ ફરમા નાણા આપ્યા, તો બીજા દિવસે છાપામાં ફોટો અને નામ આવવા બેઠાં એ તમને કયો આદર્શ છે? તેના ઉપર અત્યારે ટીકા કરતો નથી પણ શામળશેઠને પહેલો આદર્શ પસંદ હતો તેમણે લિમ્ટ મુજબ બધાના ઘેર લાકુ પહોંચાડ્યા. તેમાં એક ઘરમાં માતા બહુ મમતાવાળી હતી તે તેના દીકરા વિના શી રીતે ખાય? સાજના પાચેડ વાગે તેનો દીકરો લણીને નિશાબેથી આવ્યો.

માતાએ તેને કહ્યું—“બેટા! લે આ તારા માટે લાડવા આવ્યા છે તે ખા” જેને મહિના સુધી ગોળની કાકરી પણ ન મળી હોય, તેને લાડવાના એક કકડાની પણ કેટલી કિંમત હોય! તેણે ખૂબ ઉત્સાહથી લાડુનો કકડો મોંમાં મૂક્યો આવવા જતા, કોઈકે કહ્યું વસ્તુ તેના દાંતમાં લાગી, તેણે તરત બહાર કાઢી માને કહ્યું—“આ શું છે? મા સમજી ગઈ કે આ પીળું શું”

જામ તો મને બહુ ચિતા નથી પણ, હાકરા! જે કાંઈ જરીમતુ એક પણ
ધર છુલકાઈ જાય તો મને એ સાધવા મીઠા નહિ લાગે અને જરા ને, કમ્પાટ
માંથી એ સિસ્ટ પણ કાઢજે તેમાં વિધવાઓનાં નામો લખેલાં છે. તેમની
વ્યવસ્થા તો હું મારી જાતે જ કરીશ

મામમાં ફેટલી વિધવાઓ છે ફેટલાં સાધનસંપન્ન ધરો છે ફેટલાં
દુખી છે ફેટલાં ધરોમાં ધનના ઢગલા છે અને ફેટલાં ધરમાં રાતના તે
શું પણ દિવસના પણ શોધવા છતાંય કાંઈ પણ મળે તેમ નથી છતાં પણ
જે અભાવનાં આંસુઓ લુહી નાખી મેનિંગ મલકાટ જાળવી રાખે છે જે
લુખી સહી શેરલી ખાઈને પણ જે સત્ય અને ચીસને નિશ્ચયે છે તેમણે
સમાજ અને રાષ્ટ્રના ઝોરવને જાળવી રાખ્યું છે તે પોતે પાપ અને
વહીઓ બનાવી પોતાનાં નાનાં ફૂલ જેવાં જાળીયાં પોપલુ કરે છે પણ
ફેટલી સામે લાચ લખી કરતાં નથી એવાંઓને ખાલ તમે કાંઈ સિલ
કર્યો છે!

સામળશેઠનો પુત્ર એવી નિરાધાર બહેનની માદી કમ્પાટમાંથી લઈ
ખાંચો. તે શેઠ ખાંચી માદી પોતાની પાસે રાખતા હતા તમારી પાસે પણ
ખાંચી માદી હોયને! મામમાં ફેટલા બ્રહ્મચરિણિ છે તેનું સિસ્ટ તો તમારી
પાસે જરૂર હશે પણ જરીમ વિધવાઓનું સિસ્ટ કાણ રાખે છે! વિધવા
બહેનો એ સમાજરૂપ સરોવરની માલ્લીઓ છે તેને તમે કદી પણ અલસ
નહિ. સત્ય તો સમાજ-સરોવરનાં પક્ષી છે એક સરોવર મુકાલુ તો ખસીને
માટે બીજા ધણી સરોવરો છે પણ જે સરોવરનું પાણી મુકાઈ જશે તે
નિચારી માલ્લીઓ ક્યાં જશે! તેમનું તો જીવવું અને મરવું બંધુક એ
જ સરોવરમાં છે

સખ સરોવર છે તેમાં ઉતરતાનું જળ હમેશાં રહેવું જોઈએ. તે
જ તેનું ધોરવ જળવાઈ રહે છે સામળશેઠની પાસે સપત્તિનું સરોવર ભરેલું
છે તેની સાથે સાથે તેમના હૃદયમાં સેવા અને સહયોગનો સ્વાર પણ
જલમય છે

તેઓ પુત્રની પાસેથી સિસ્ટ લે છે તેઓ સિસ્ટ પ્રમાણે દરેક ધર માટે
માર માત્ર લાન્યા લઈને, અદરના ઝોરખમાં જાય છે તિતેરી ઉધારી
અદરથી થેલી જાર કાઢે છે થેલીને માટે કાંઈ વધારે કહેવાની જરૂર નથી
કેમકે તમે બધા થેલીવાળાઓ / છો! (સમાર્પ દસાવસ)

એ જ થેલીની કિમત છે જે ગરીબોના દુખમાં કંઈક કામ

આવી શકે. તે સિવાય, ફક્ત તિજોરીમાં બંધ કરી રાખવામાં આવેલ સોનું અને પથ્થર બન્ને એકસરખાં છે જે સોનું કદી પણ તિજોરીના બહાર જ ન આવે તેની શી કિમત છે? જો માત્ર રાખી જ મૂકવું હોય તો એટલા જ વજનના પથ્થરો પણ રાખી શકાય છે તમને થેલીને અદર રાખી મૂકવામાં આનંદ આવે છે કે તેનો સદુપયોગ કરવામાં? જુઓ, શામળશેઠ લક્ષ્મીને કેટલી સફળ બનાવે છે!

થેલીમાંથી સોનામહોરો કાઢી, દરેક લાડવામાં બળ્લે મહોરો નાખી દે છે અને તેને બરાબર હતા તેવા કરી દે છે

આનો હેતુ કાઈ સમજ્યા? અરે! તમે ન સમજો એમ કાઈ હોય?, મુબઈ જેવા શહેરમાં રહેનારા અને દરરોજ લાખો રૂપીઆની ઉચ્ચપાયાલ કરનારાઓની સમજમાં આવી વાત ન આવે એ કાઈ બનવાળે છે? અહીં આપણને શામળશેઠની કુશળતાનો પરિચય મળે છે તમે જાણો છો- કે સારા ધરની બહેનો કદી કાઠની પણ સામે મદદ માટે હાથ લાગાવતી નથી તે જૂખી રહેવાનું પસંદ કરશે પણ કદી કાઠની પણ સામે હાથ લાખે નહિ કરે એટલું જ નહિ, પણ તે વિના મહેનતનું કાઈ લેશે પણ નહિ એવું આપણે પણ ઠીક નથી કારણ કે એની રીતે આપવામાં તેમનું સ્વાભિમાન હણાય છે, તેમ જ આપનારનો અહંકાર વધે છે.

દાનનો આદર્શ એ છે કે જમણા હાથે અપાય, તેની ડાબા હાથને ખબર ન પડે, અને ડાબા હાથે અપાય, તેની જમણા હાથને ખબર ન પડે. શામળશેઠ, આ આદર્શને અપનાવી રહ્યા હતા પણ તમે આવા આદર્શને પસંદ કરો છો? એક બીજો આદર્શ પણ છે આજે કાઈ ફરમા નાણા આપ્યા, તો બીજો દિવસે છાપામાં ફોટો અને નામ આવવા જોઈએ તમને કયો આદર્શ છે? તેના ઉપર અત્યારે દીકા કરતો નથી પણ શામળશેઠને પહેલો આદર્શ પસંદ હતો તેમણે ક્લિન્ટ મુજબ બધાના ઘેર લાડુ પહોંચાડ્યા. તેમાં એક ઘરમાં માતા બહુ મમતાવાળી હતી તે તેના દીકરા વિના શી રીતે ખાય? સાંજના પાચેક વાગે તેના દીકરો ભણીને નિશાળેથી આવ્યો.

માતાએ તેને કહ્યું-“બેટા! લે આ તારા માટે લાડવા આવ્યા છે તે ખા” જેને મહિના સુધી ગોળની કાકરી પણ ન મળી હોય, તેને લાડવાના એક કકડાની પણ કેટલી કિમત હોય! તેણે ખૂબ ઉત્સાહથી લાડુનો કકડો મોંમાં મૂક્યો ચાવવા જતા, કાઠક કંઈ વસ્તુ તેના દાનમાં લાગી, તેણે તરત બહાર કાઢી માને કહ્યું-“આ શું છે? મા સમજી ગઈ કે આ પોણું શું

હે માએ કહ્યું- બાઈ! લાડુ ખાઈ ના અને એને ઘેઈને એક ચાલુ મૂકી દે.
જ્યામ એક એક કરતાં ચારે મહેરો નહાર ખાવી. માએ દીકરાને કહ્યું-
‘બાઈ! તે’ સામળદાસ મેઘનું ઘર તે જોયું છે ને? દીકરાએ કહ્યું- હા, મા!
પેલી મોરી હવેલી છે તે જ ને?’ માએ કહ્યું- હા બેટા, ત્યાં જા અને જા
ચારે મહેરો રીધને ખાખી ખાવ. સકલ છે કે લાડવા વાળતી વખતે તેમના
ખીસામાંથી પડી ગઈ હોય.

દીકરો તેવાર ચર્ચા ચલે. માએ ચારે મહેરો કામળમાં પડીકું વાળીને
ખાખી. દીકરો ગયો અને જઈને સામળદાસરીયા દાલમાં ખાખી મોલો-
મારી માએ આ મોલકસુ છે શેઠે પડીકું જોડસુ અને જોયું તે ચક્તિ ચર્ચા
ગયા. ગરીબ પણ કેટલી પ્રામાણિક છે! જેની પાસે લાખોની મૂકી છે એ
પણ આ પીળીપીળી મહેરો જોઈને ડાલી નાચ છે તેમનું પણ મન
લોકાય છે પણ આ તે પાપક વેચીને પેટ ભરે છે અને જાળકને કમ્પાવે
છે છતાં તેનું હૃદય કેટલું પ્રામાણિક છે! આ પ્રામાણિકતાએ રીધના હૃદયને
જાન દિત કહ્યું. તેનાજકને ખેળામાં લીધા અને કહ્યું- તું એવી માનો પુત્ર
છે કે જેની પાસે પૈસાનો અભાવ હોવા છતાં જેને પ્રામાણિકતા એઈ
નથી. પેતાની પાસેથી બીજી ચાર મહેરો તે પડીકામાં મૂકી અને કહ્યું- ‘એ
જાને કહેજે કે આ જમી તમારી જ છે શેઠ તે પાછી નહિ લે. જાળકને
લલુવામાં સ્વગત રહેશે.

આ એક સહયોગ ધનનું જીવત ઉદાહરણ છે. પેતાના મોજાઓ
માટે જાળકનો ધુમડો કરનારા આ દાખલા ઉપરથી કઈક શીખે. જ્યારે
પણ કોઈ સ્વધર્મની સેવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય ચારે તમે ધુનિચકારની
મુસીબતો યાદ કરો છો વેપાર ધની ગયો છે ધરમાં જાડધી અને દીકરીઓ
જે તેને પરજાવવાની છે પાંચ પાંચ જાળકનો કામિયાર કરવો પડશે. માન
નાર બે જાંસુ પાડશે તે જાખનાર જાળક જાંસુ પાડતો જશે પણ જ્યારે
ધીર દીકરાના લગ્નનો પ્રસંગ હશે અને કોઈ કહેશે કે જેને નકામું વધારે
ખચ ન કરશો. થોડામાં જ પતાવળો. ત્યારે જ્યાં જાખની કે પૈસા તે
હાથનો મેલ છે કમાઈએ છીએ તે કામનું શું છે? એ વખતે, પાંચ
રૂપિયા અપતા પાંચ જાળક મુસીબતોને યાદ કરી શા જી રનાર, એમો
ઉદ્ધર કેમ જાની નય છે? કા જુ કે તે દીકરાને પેતાનો સમગ્ર છે અને
સ્વધર્મને પરાયો.

દિવાળી દિવસે તમે દીવા કરો છો અને વરસકારનો દિવાલ કરો છો.

ત્યારે જરા વિચાર કરજો કે ખર્ચ ખાતામા જે મોટી રકમ વપરાઈ છે, તેમાથી કેટલા પોતાના કુટુંબ-પરિવારની પાછળ ખર્ચ્યા અને સ્વધર્મીની સહાયતામા કેટલો ખર્ચ કર્યો? પોતાના દીકરાને અમેરિકા સુધી લણવા મોકલનાર, પાડોશી સ્વધર્મીના બાળકને લણવવાના પ્રશ્ન ઉપર ચુપકીદી બળવે છે કારણ કે એક પોતાનો અને બીજો પારકા છે

“મિત્તિમે સવ્વ ભૂપસુ”નો પાઠ બોલનારા તમે જો આવી એક દીવાલ પણ ન ઓળગી શક્યા તો આગળ કેમ વધી શકશો?

મેઘકુમારે હાથીના લવમા એક સસલાની રક્ષા માટે અઢી દિવસ સુધી પગ ઊંચો રાખ્યો તો સસલા કરતા તો સ્વધર્મી જય તેમ નથી! તે તો તેની જાતનું પણ ન હતું જો હાથી એક ગ્રાણીની રક્ષા માટે અઢી દિવસ સુધી ત્રણ પગે ઊભો રહી શકે છે, તો તમે તો માણસ છો, અને તેમાય પાછા ભગવાન મહાવીરના ઉપાસક છો ફેટોઆફરની પાસે તો તમે ધણી વખત ગયા હશે ફેટો લેતી વખતે તે શું કહે છે તેના તો તમે અનુભવી છો. તે કહે છે કે-મો જરા હસતું રાખજો બાકીનું બધું હું સલાળી લઈશ

તમારી પાસે કોઈ સ્વધર્મી વીલે મોઢે આવે તો તેનું મો ખીલી જોડે છે કે ખીલેલું હોય તો કરમાઈ જાય છે? ઓછામા ઓછું તમે ફેટોઆફરની વાત જોઈ તો શીખી લો કે જે કોઈ પણ મારી પાસે આવે તે હસતું રહે. બાકીની વ્યવસ્થા હું કરી લઈશ તમે તેને કહો કે સામાયિકના સાધનો, પારણા વગેરેની વ્યવસ્થાથી માડીને તેના ધધારોજગાર અને છોકરાના લણ-તર સુધીની વ્યવસ્થા હું યથાશક્તિ કરતો રહીશ પણ તમે તમારું મો ઊતરેલું ન રાખશો

સહયોગ ધર્મને ઓળખો સ્વધર્મી પછી, આગળ સમાજ અને રાષ્ટ્રની સેવાના ક્ષેત્રો ખુલ્લા પડ્યા છે કોઈ પણ સીમા સુધી તમે જઈ શકો છો, જો તમારામા શક્તિ હોય તો સ્વધર્મી-સેવા ઉપર તો મે એટલા માટે ખાસ ભાર મૂક્યો છે કે તે તમારી નજીક છે તેનો અર્થ એ નથી કે સ્વધર્મીની સેવા એ એક જ પુણ્ય છે અને બીજા બધા કાર્યો પાપ છે. શુભ ભાવથી કરવામા આવતા દરેક ક્રિયા શુભ છે હું તો એટલે સુધી કહું છું કે સેવાના ક્ષેત્રમા આ સપ્રમાયની દીવાલોને બધનકારક ન બનાવશો. દુનિયાના દરેક ગ્રાણીમા તમે તમારું પોતાનું પ્રતિબિંબ જુઓ તેમનામા આત્મીયતા પ્રસારો હું ગ્રાણી માત્રનો છું અને ગ્રાણી માત્ર મારાં છે-આવી મગજમય ભાવના તમારી સહયોગભાવનાને જીવંત રાખશે

છે માએ કહ્યું- બાઈ! સાડુ ખાઈ ના અને એને ધાઈને એક બાલુ મૂકી દે
આમ, એક એક કરતા ચારે મહોરો ખદાર આવી. માએ દીકરાને કહ્યું-
'બાઈ! તે સામળદાસ શેત્રું પર તો જોયું છે ને? દીકરાએ કહ્યું- હા મા!
પેલી મોટી હવેલી છે તે જ ને? માએ કહ્યું- હા બેટા. ત્યાં ના. બીજી આ
ચારે મહોરો શેત્રુંને આપી આવ. હાલવ છે કે લાડવા વાળી વખતે તેમજ
ખીસામાંથી પડી ગઈ હોય.

દીકરો તૈયાર થઈ ગયો. માએ ચારે મહોરો કાગળમાં પડીકું વાળીને
આપી. દીકરો ગયો અને જઈને સામળદાસશેત્રુંના હાથમાં આપ્યાં એમ્બે-
આરી માએ આ મોઢસુ છે શેત્રું પડીકું જોડસુ અને જોયું તો ચક્કિ થઈ
ગયા. ગરીબ પક્ષુ કેટલી પ્રામાણિક છે! જેની પાસે સાંજોની મૂકી છે એ
પક્ષુ આ પીળી પીળી મહોરો જોઈને ડાલી નામ છે તેમનું પક્ષુ મન
સોભાય છે પક્ષુ આ તો પાપક વેચીને પેટ ભરે છે અને આળકને કાચા
છે છતાં તેનું હૃદય કેટલું પ્રામાણિક છે! આ પ્રામાણિકતાએ શેત્રુંના હૃદયને
આનંદિત કર્યું તે આળકને જોનામાં લીધા અને કહ્યું- તું એવી માને પુત્ર
છે કે જેની પાસે પૈસાનો અભાવ હોવા છતાં જે પ્રામાણિકતા ધોઈ
નથી. પોતાની પાસેથી જીજી ચાર મહોર તે પડીકામાં મૂકી અને કહ્યું- 'સે
અને કહેજે કે આ મધી તમારી જ છે શેત્રું તે પછી નહિ હો. આળકને
બલુવામાં સ્વચ્છ રહેશે.

આ એક સંકષેપ મનનુ જ્ય ત ઉઠાદરણ છે પોતાના મોજાજ
માટે દુનિયાનો કુખડો કરનારા આ હાખલા ઉપરથી કંઈક થીએ. આરે
પક્ષુ કોઈ સ્વધર્મની સેવાનો પ્રસન્ન ઉપરિચિત થાય ત્યારે તમે દુનિયાનરની
મુસીબતો યાદ કરો છો. વેપાર થટી ગયો છે પરમાં આપણે રચન દીકરીએ
છે તેને પરણવાવાની છે પાંચ પાંચ હ નરનો કરિયાવર કરવા પડશે. મા
નાર મે આસુ પાડશે તો આખાર હ નર આંસુ પાડતો જશે. ત્યુ આરે
ધેર દીકરાના લખનો પ્રસન્ન હશે અને કોઈ કહેશે કે જેને નાકાનુ વધારે
ખચ ન કરસો. ધોડામાં જ પતાવજો. ત્યારે જવાબ આપશે કે પૈસા તો
હાથનો મેસ છે કમાઈએ છીએ તે કામનુ શુ છે? એ વખતે, પાંચ
રૂપિયા આપના પાચ હ નર મુસીબતોને યાદ કરી શેત્રુંના શેનાર, એટલો
ઉધર કેમ જાની નમ છે? કારણ કે તે દીકરાને પોતાનો સમગ્ર છે અને
સ્વધર્મને પાડશે.

રિચાજીને દિવસે તમે દીવા કરો છો અને વરસકારનો દિસાજ કરો છો.

સદ્અસદનો પણ વિવેક ગુમાવ્યો છે, અને ખરુ પૂછો તો શક્તિ મેળવવાનો આ સાચો રંગતો પણ નથી-છતા પણ જો શક્તિ મળી ગઈ તો તેનો ઉપયોગ, કઈ રીતે કરશો ? શક્તિનો ઉપયોગ તમે સ્વાર્થમા કરશો કે સેવામા ? બીજાને જાળમા ફસાવવા માટે કરવાના છો કે કોઈને ફસામણુમાથી બહાર કાઢવામા ?

શક્તિ તો દુર્યોધન અને દુ શાસનને મળી હતી તેવી જ ભીમ અને અર્જુનને પણ મળી હતી પણ પહેલાના નામો ઇતિહાસમા કાળા અક્ષરે લખાયા ત્યારે બીજાના ઇતિહાસમાં સુવર્ણાક્ષરે લખાયા શક્તિ હનુમાનજીને પણ મળી હતી અને રાવણને પણ મળી હતી પણ એકના પ્રત્યે જગત ઘૂણાની દૃષ્ટિએ જુએ છે તો બીજાના ચરણો પર શ્રદ્ધાના પુષ્પો સમર્પણુ કરે છે તેનુ કારણ ? કારણ એ જ કે તેમણે શક્તિ તો મેળવી પણ તેને વાપરવાની રીત ન જાણી શક્તિનો મુદર ઉપયોગ વિકાસનો માર્ગ છે, તો તેનો ગેરઉપયોગ એ પતનનો માર્ગ છે

શક્તિના સદ્વ્યયની રીત જાણો તે જાણવા માટે તમે ચારિત્રશીલ વ્યક્તિઓની નજીક આવો, તેમનો પરિચય કરો, તેમના જીવનનુ બારીકાઈથી નિરીક્ષણ કરો માત્ર નિરીક્ષણ જ નહિ પણ તેનુ અનુકરણ કરો સારા પ્રાસંગિક સરકાર શક્તિને સારા માર્ગે વાળશે

સમ્રાટ અગ્રોહનુ જીવનવૃત્તાત તમે જાણતા હશે રાજ્યશાસનની શરૂઆતનુ તેનુ જીવન, રાજ્યનો વિસ્તાર વધારવાની તેની ભાવનાનુ ચિત્ર ખુબુ કરે છે સામ્રાજ્યના વિસ્તારની લોલુપતાને લીધે હજારો વીરોના ખૂનની નદીઓ તેણે વહાવી પૃથ્વીના ટુકડાની ખાતર ધાસની માફક માનવીઓને કપાવી નાખ્યા પણ તેજ અશોક, કલિંગવિજય વખતે બદલાઈ ગયો, તેના જીવનને નવો વળાંક આપવામા મહાત્મા બુદ્ધની વાણીનો પ્રભાવ છે.

જે અશોક સામ્રાજ્યના વિસ્તારની ખાતર હજારો માનવીઓનુ બલિદાન આપતા અચકતો નહોતો, તે જ અશોક પાછલી ઉંમરે એટલે ક્રોધળ હૃદયથી બની ગયો, કે એક નાના સરખા પશુની હત્યા પણ તેને ગમતો નહોતી. એટલા માટે તેણે ઠેરઠેર શિલાલેખો કોતરાવ્યા. અને રાજ્યમા ઠેરઠેર જાલા કરાવ્યા જેમા તેણે પ્રજાને પ્રાણી માત્ર તરફ પ્રેમવૃત્તિ રાખવાનો સ દેશો આપ્યો એટલુ જ નહિ પણ તેણે બૌદ્ધ ધર્મના પ્રચાર માટે પોતાના પ્રિય પુત્ર અને પુત્રીને પણ વિદેશોમા મોકલ્યા

યુરોપના ઇતિહાસમા એક ચમકતી વ્યક્તિ આવી હતી તેનુ નામ 'હુગુ' સેન્ટ પોલ ધાર્મિક ક્ષેત્રે તે એક લખ્ધપ્રતિષ્ઠ વ્યક્તિ હતી તે પ્રસિદ્ધ

કૈન સ્ટૈન આદમવાદી દર્શન છે તે દરેક આદમાની જનત સક્તિને માને છે કીમીના આત્મામાં પણ એટલી જ સક્તિ છે એટલી હાથી અને સિંહના આત્મામાં છે આવશ્યકતા ફક્ત તેને ઝેળખવાની છે તમારમાં સક્તિ મોજી છે તમારી વાત તો સૌ પણ નાની જરાક સરખી કીમી પણ એટલી મોટી તાકાત છે કે તે મોટા હાથીને પણ હેરાન કરી શકે નાજ જેવા કેરી પ્રાણીના છે અને પણ તે ફારી નામે છે પરંતુ વાત અહીં આટલી નથી. સક્તિ મળી જવાથી કંઈ સમસ્યા હલ થતી નથી. સક્તિ પ્રાપ્ત થવા પછી તમે તેનો ઉપયોગ કંઈ રીતે કરો છો એ પ્રશ્ન છે.

એમ તો પૈસા પેદા કરવામાં પણ બુદ્ધિની જરૂર રહે છે પરંતુ પૈસા કરવા કે એકઠા કરવા કરતાં તેને ખર્ચવામાં વધારે બુદ્ધિશીલતા જોઈએ છે. તમે આશ્ચર્ય પામતા હોશ કે ખર્ચ કરવામાં તે કંઈ બુદ્ધિ જોઈતી હશે! પણ હા જરૂર જો ખર્ચ કરવાની કળા ન આવડી તો તમે હાલો રૂપિયા ખર્ચ કરવા જ્યાં એટલા જ્ઞાન હ નહિ પામી શકો એટલો તે ખર્ચો જીવનનાર માત્ર શોધ ખર્ચમાં જ મેળવી શકે છે અથવા અથુસો હાલો રૂપિયા ખર્ચવા જ્યાં પણ મોકલિય જની શક્તિ નથી. કેમકે તે રૂપિયા તે આવે છે પણ તે આપવાની કળા તજુતા નથી. જ્યારે કેટલાક લોક જોઈને ખર્ચો પણ મોકલિય થઈ શકે છે કારણ કે તે કેમ ખર્ચ કરવું તે જાણે છે.

આ જ વાત સક્તિ માટે છે સક્તિ પ્રાપ્ત કરવા માટે પણ પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે સક્તિને માટે કેટલાક રીતિવાદી હનુમાનને તેમ મદાવે છે, કેટલાક વીટામીનની ગોળીઓ ખાઈ છે તો કેટલાક જળી સક્તિ માટે છાં અને મચ્છીના તેલ (Kodliver Oil)નું સેવન કરે છે સક્તિ પાછળ પાશલ જનનાયબોને હુ પૂછુ છું કે જો સક્તિને પ્રાપ્ત કરવા માટે તમે

જે શક્તિ પતનાભિમુખ થઈ ગઈ છે તેને સેવાના માર્ગે વાળી, વિકાસનો માર્ગ ખુલ્લો કરે છે, તે સ્વાર્થના વૃક્ષ પર સેવાની એવી કલમ લગાડે છે કે જીવનવૃક્ષની ખટાશ, ગિદ્દાશમાં પરણિત થઈ જાય છે તમને ખબર છે કે લીજી ખાટું હોય છે પણ માળી લીજીના વૃક્ષને નારંગીના વૃક્ષની કલમ જોડી દે છે, ત્યારે લીજી પણ મીઠા થઈ જાય છે. પછી તેનું નામ પણ બદલાઈ જાય છે અને તે સતરા કહેવાય છે

નારંગીના સહવાસથી લીજીમાં ગિદ્દાશ આવી તેમ મહાપુરુષોના સહવાસથી જીવનમાં પ્રેમની ગિદ્દાશ આવે છે ભલાઈ અને ખુશાઈ, એ બંને સસર્ગજન્ય ગુણો છે જેની પ્રકૃતિના મનુષ્યોતા સહવાસમાં તમે રહેતા હો, તેમના વિચાર, આચાર અને ઉપચાર, એ ત્રણેનો પ્રભાવ તમારા જીવનમાં આવ્યા વિના રહેતો નથી એક માણસ પ્રતિદિન સામ્યવાદ (Communism) સમર્થક વ્યક્તિઓની નજીક રહેતો હોય, એક સમાજવાદી (Socialist) ની નજીક રહેતો હોય, તો તેમના વિચારોની છાયા તે માનવી ઉપર પડ્યા વિના રહેશે નહિ

વિચારોની સાથે આચાર-વ્યવહાર પર પણ પ્રાસંગિક સંસ્કારોની છાપ પડે છે જે વિદ્યાર્થી તદ્દન નિરામિયાહારી (Vegetarian) છે, પણ તેનો સાથી કે જે માસાહારમાં પાપ માનતો નથી તેની સાથે હમેશા ફરે છે, કોલેજમાં અને કોલેજની બહાર, ઘરમાં કે હોટલોમાં ફરે છે તે ઉચિત નથી. તેમાં તેની ચતુર વિચારશક્તિ નાશ પામશે પછી સાથીની મજાક અને કટાક્ષોની સામે ટકી રહેવાની તેની શક્તિ ખૂટી જશે છેવટે માસાહાર પ્રત્યે ધણાથી જોનાર તે પોતે જ ધીમે ધીમે પોતાના માસાહારી સાથીની હરોળમાં એસી જશે

એક કહેવત છે કે—“થાય તેવા થઈએ તો ગામ વચ્ચે રહીએ”. તેની માફક જે વ્યક્તિની સાથે તમે વસતા હો, તેના જેવા બનાવો જ તમારે રહેવું પડશે તે સિવાય તમારી દોગ્તી ટકી નહિ શકે કૃપણની સાથે કૃપણ અને ઉદારની સાથે ઉદાર બન્યા વિના રહેશો તો તે કામ નહિ આવે આપ મુસાફરીએ નીકળો અને તેમાં તમારો જોડીદાર જે કંજૂસ હોય તો તેની અસર તમારી ઉપર પણ પડવાની આ એક મનોવૈજ્ઞાનિક નિયમ છે કે—એક વ્યક્તિ ખર્ચ કરે પણ બીજો જે તેની સાથે સાથે જરાપણ ખર્ચ ન કરે તો પોતાનું હૃદય તરત જ બોલી ઊઠશે કે હું શા માટે ખર્ચ ? શું બધા જ ખર્ચની જવાબદારી મેં એકલે જ લીધી છે? એથી ઉતરું, જે

ચેર્ચ (Church) માં અધિષ્ઠાતા હતા આ જ પશુ તેમના નામે ખ્રીસ્તી ઈસાઈ (Christian) ધર્મિક સંસ્થાઓ ચાલી રહી છે તેમજ જીવન-ચરિત્ર એમ કહે છે કે એક દિવસ તે યુરોપના ખૂબ જ મોટા ઘુડારો-વાડુ હતા.

ભારતીય ઋષિ વાળ્મીકિમાં પશુ સે ટપોચના જીવનચરિત્રનું પ્રતિબિંબ જણાય છે જેનું ઇતિહાસમાં અનુન ગાળો રાજા પ્રદેસી જેવી અક્રિતિઓ પશુ આવી જ ક્ષણની છે પહેલાં તેમનાં જીવન કાળાં કુટુંબોમાં ભરેલાં હતાં પરંતુ એક મહાપુરુષના પરિચયમાં આવતાં તેમના જીવનનો અપકાર દૂર થઈ પ્રકાશ ફેલાયો.

સતપુરુષાંતો સજ સનવતા પ્રત્યે વહેલી સહિતનો પ્રયાગે માનવતા તરફ વાળે છે જીવન જે વાતાવરણમાં હોય છે તેની હાથ મન ઉપર જરૂર પડે છે હવા જે ઉદ્યાનમાંથી આવતી હોય શુદ્ધાન્નાં ફોનો રખઈ કરીને આવતી હોય તે તે શુદ્ધાન્નાં ફોની મધુર સુવાસ લઈને જ આવશે, જાને જે તે જાડી ગટરનો રપસ કરીને આવતી હશે તે બદલો ફેલાવશે-જરાત્મર એ જ પ્રમાણે, જે તમારું જીવન સમજાવતી પ્રકૃતિના મહાપુરુષોની પામે વીતતું હશે તો તમારામાં તેમના ચરિત્રની તપની અને ત્યાગની સુવાસ આવશે, જે દુર્ગમ પ્રકૃતિવાળી યક્તિઓની સમીપમાં તમે વસતા હોશો તો જીવનમાં કોમની અસત્તાની અને દુરાચારની બદલો પ્રવેશ કરશે.

કુશળ વૈદ્યના હાથે ચરેલું વિષ પશુ અમૃત બની જાય છે નીકાતે આખર પામીને પથ્થર પશુ પાણી ઉપરથી તરી જાય છે જે કે વિષનો સ્વભાવ આસ્વાનો અને પથ્થરનો સ્વભાવ કુળાસ્વાનો છે છતાં પશુ-સજ્જનતાના રપઈને કારણે તેમ ૨ ભાવમાં પરિવર્તન આવે છે જીવનનું પશુ એમ જ છે અશુભ ઘટિઓનું વિષ કુશળ વૈદ્યથી સ્વપુરુષના હાથમાં આવે તો તેના સ્વસ્થિપોષક થાય છે તે અશુભ તરફ વહેલી ધારાને વાળીને શુભ તરફ ચતિશીલ બનાવે છે જીવનના પ્રવાહને અશુભમાંથી શુભમાં અને શુભમાંથી શુદ્ધમાં ફેરવવાની કળા તે જ અર્થમાં કળા છે.

એમાંસામાં વરસાદ મન મૂકીને પડે છે પાણી વરસે છે પાણીનો પ્રવાહ સાગરમાં મળીને પોતાની ગિહાસ ખોઈ નાખે છે કુશળ ઈજનેર (Engineer) નક્કીમાં બધા બાધી એ જ જળપ્રવાહનો ઉત્કલન માટે ઉપયોગ કરે છે સત્ય પશુ એવા જ કળાકાર છે કે જે જીવનની ધારા જે વાસનામાં વિનંત થઈ રહી છે તેને સજમમાં પસટાવી શકે છે સત્યાકાર

જે શક્તિ પતનાભિમુખ થઈ રહી છે તેને સેવાના માર્ગે વાળી, વિકાસનો માર્ગ ખુલ્લો કરે છે, તે મ્વાર્થના વૃક્ષ પર સેવાની એવી કલમ લગાડે છે કે જીવનવૃક્ષની ખટાશ, મિદાશમા પરણિત થઈ જાય છે તમને ખબર છે કે લીજી ખાદ્ય હોય છે. પણ માણી લીજીના વૃક્ષને નારંગીના વૃક્ષની કલમ જોડી દે છે, ત્યારે લીજી પણ મીઠા થઈ જાય છે પણ તેનું નામ પણ બદલાઈ જાય છે અને તે સતરાં કહેવાય છે

નારંગીના સહવાસથી લીજીમા મિદાશ આવી તેમ મદાપુરુષોના સહવાસથી જીવનમા પ્રેમની મિદાશ આવે છે લક્ષાઈ અને ધુરાઈ, એ બન્ને સર્ગજન્ય ગુણો છે જેવી પ્રકૃતિના મનુષ્યોતા સહવાસમા તમે રહેતા હો, તેમના વિચાર, આચાર અને ઉપચાર, એ ત્રણેનો પ્રભાવ તમારા જીવનમા આવ્યા વિના રહેતો નથી એક માણસ પ્રતિદિન સામ્યવાદ (Communism) સમર્થક વ્યક્તિઓની નજીક રહેતો હોય, એક સમાજવાદી (Socialist) ની નજીક રહેતો હોય, તો તેમના વિચારોની છાયા તે માનવી ઉપર પડ્યા વિના રહેશે નહિ

વિચારોની સાથે આચાર-વ્યવહાર પર પણ પ્રાસંગિક સંસ્કારોની છાયા પડે છે જે વિદ્યાર્થી તદ્દન નિરામિપાહારી (Vegetarian) છે, પણ તેનો સાથી કે જે મામાહારમા પાપ માનતો નથી તેની સાથે હમેશાં ફરે છે, કલેજમા અને કલેજની બહાર, ઘરમા કે હોટલોમા ફરે છે તે ઉચિત નથી તેમા તેની સ્વતંત્ર વિચારશક્તિ નાશ પામશે પણ સાથીની મજાક અને કટાક્ષોની સામે ટકી રહેવાની તેની શક્તિ ખૂટી જશે જેવટે માસાહાર પ્રત્યે ધણુથી જોનાર તે પોતે જ ધીમે ધીમે પોતાના માસાહારી સાથીની હરોળમા એસી જશે

એક કહેવત છે કે—“ થાય તેવા થઈએ તો ગામ વચ્ચે રહીએ ”. તેની માફક જે વ્યક્તિની સાથે તમે વસતા હો, તેના જેવા બનીને જ તમારે રહેવું પડશે તે સિવાય તમારી દોરતી ટકી નહિ શકે કૃપણની સાથે કૃપણ અને ઉદારની સાથે ઉદાર બન્યા વિના રહેશે તો તે કામ નહિ આવે આપ મુસાફરીએ નીકળો અને તેમા તમારો જોડીદાર જો કનૂસ હોય તો તેની અસર તમારી ઉપર પણ પડવાની આ એક મનોવૈજ્ઞાનિક નિયમ છે કે—એક વ્યક્તિ ખર્ચ કરે પણ બીજો જો તેની સાથે સાથે જરાપણ ખર્ચ ન કરે તો પોતાનું હૃદય તરત જ બોલી ઊઠશે કે હું શા માટે ખર્ચ ? શું બધા જ ખર્ચની જવાબદારી મેં એકલે જ લીધી છે? એથી ઉત્તર, જો

મુસાફરીમાં તમારો સદમવાસી ઉદાર હૃદયનો હોય તો તમારે થોડું પણ તે ખર્ચ કરવું જ પડશે. પછી કામે તે તમે ઈચ્છી શકો કે અનિચ્છી શકો પછી કમવાઈને કારણ કે સહેરમાં આવીને પણ કરવું તો જરૂર પડશે જ

હા તો આટલું માફ રાખો કે આપ જેની સાથે ચાલતા હો તેના જેવા થઈને જ ચાલવું પડશે. એક મુલક પોતાના સસરાની સાથે ચામે છે તે જ મુલક ક્યારેક પોતાના પિતાની સાથે જતો હોય છે તો ક્યારેક તે પોતાના મિત્રની સાથે પણ ફરતો હોય છે ત્રજેની સાથે ચાલતાં તે કાંઈ દૂર રહીને ચાલતો નથી. છતાં તે ત્રજે ચાલતાં ખતર હોય છે નહિ ! તમે તો અનુભવ પણ ક્યો કરો. જ્યારે તે પોતાના સસરાની સાથે જતો હોય ત્યારે તેના ચાલવામાં બોલવામાં અને દરેક મામતમાં વિવેક રહેશે. હોય છે તે સમજે છે કે જો જરા પણ અવિવેક દેખાવો તો પરખાઈ જઈશું ! એટલા માટે તે વખતે તો જોવામાં પણ સચમ કરી, વાત કરવામાં પણ સચમ કરી અને ચાલવામાં પણ સચમ દરી. માત્ર કે ઈર્ષીપશની પૂરી મત્તાથી આંધી રહો છે

પિતાની સાથે ચાલવામાં જો કે થોડું સચમ તો જરૂર હોય છે જ પરંતુ તે સસરા જેટલો નહિ. કારણ કે ત્યાં પરીક્ષાનો પત્ર ઉપસ્થિત જ થતો નથી અને મિત્રની સાથે ચાલવામાં ત્યાં તો પૂછણ જ નહિ. પણ કાંઈ બીજો જ રસ્તો માપી રહ્યા દશે બાબો કાંઈક ભુલું જ તેઈ રહી દશે અને હાથ પણ સીંધા નહિ રહેતા હોય. પછી જીવન તો ક્યાં મૌન રહે તેવી છે ! તેને માટે તો હમેશાં પહરખી ઝોમર (સ્વાતમ્ કિન) જ છે હસવાનો આખાટ કરી તે ક્યારેક કોઈ નટ (Actor) ની કે રત્ન (Dance) ની વાત ચાલી રહી દશે. (હસાહસ)

તમ જુદી જુદી બ્યક્તિઓની સથે ચાલવામાં કેટલો દરક પડ્યો ! જેની સાથે રહેશો તેના ગુણદોષ જરૂર તમારામાં આપશે. વિચાર કરતી વખતે એક વખત મેં મારી નજરે એક દસ્ય તેમ જ એક વખત એક પ્રથમ ઉપરથી અને જઈ ત્યાં દત્તા તે વખતે એક રજારી યેહનિ ખાખી ખોરાતચ નહીં પામે બાબા થે ! ખાખી પીનાં દત્તા તેવામાં તે રજારીને પણ ખાખી પીરાની ઇમદ થઈ ગેક જાણુ વાંઠા વળી તે પણ ખાખી પીરા મડખો પડખા બાબામાં લઈને નાં પળ મોં પાખીને લગાડીને તે પાખી પીરે મારા સાથેના મુનિઆને કવું કે કુખો બા સચનો રજા ! રાત-

દિવસ ઘેટાની સાથે રહેવાથી, તે પાણી પીવાની રીત પણ ઘેટાઓ જેવી જ શીખ્યો છે !

જુદા જુદા પ્રાતોના જે રહેવાસીઓ એકબીજાની પડોશમા રહેના હશે, તો તેમની રહેણી-કરણી, આચાર-વ્યવહાર ઉપર એકબીજાની અસર જરૂર પડવાની ખાવા પીવાની રીતો પણ કટલેક અંશે તેઓ એકબીજાની અપનાવશે મદ્રાસીની સાથે રહેનાર ઈડલી, ઢોસા વગેરે ખાતા શીખી જશે, એટલું જ નહિ, પણ તેમની ભાષામા પણ એકબીજાના શબ્દોની આપલે થશે જે બંને કુટુંબોમા સ્નેહ અને સૌજન્ય હશે તો બંનેના બાળકો સહેલાઈથી બંને ભાષાઓ શીખી જશે જે ભાષાઓના મિશ્રણવાળી એક નવી ભાષા પણ જન્મશે ભાષાવિજ્ઞાનના વિદ્યાર્થીઓ આ વિષયથી ઘણા પરિચિત છે

ભારતની ત્રણ સંસ્કૃતિઓ હજારો વર્ષોથી સાથે ચાલી રહી છે જૈન, બૌદ્ધ અને બ્રાહ્મણ સંસ્કૃતિઓ, ઈડા, પિંગલા અને સુષુમ્ણાની માફક ભારતભરમા વ્યાપેલી છે હજારો વર્ષોના સહવાસથી એક બીજા ઉપર એક બીજાનો ઘણો પ્રભાવ પડ્યો છે વિચાર અને આચારના ક્ષેત્રોમા તેમણે એકબીજાના ઘણા ગુણદોષો અપનાવ્યા છે

જૈન સંસ્કૃતિની અહિંસાએ બ્રાહ્મણ સંસ્કૃતિને વધુમા વધુ અહિંસક બનાવી છે યજ્ઞોમા થતી હિંસાને જે કોઈ રોકનાર હોય તો તે જૈન સંસ્કૃતિની અહિંસા જ છે બીજા તરફ જૈન ધર્મ જેવા યાત્રિવાદના વિદ્રોહી ધર્મમા સ્પર્શસ્પર્શના સુસ્કારો, એ બ્રાહ્મણ સંસ્કૃતિની પરપરાના સર્ગને લીધે આવ્યા છે મૂર્તિપૂજા અને મૂર્તિપૂજામા સજીવ વસ્તુઓનો ઉપયોગ એ પણ એ જ સર્ગનું પરિણામ છે બૌદ્ધદર્શન જે કે ભારત કરતા વિદેશોમા વધારે ફાયદુ છે, છતાં તેના આચાર-વિચાર જૈન ધર્મ સાથે મોટે ભાગે મળતા છે તેમના સાધુઓ પણ લિદ્ધા લાવે છે માગલિક સભળાવવાની જેવી પરપરા જૈન સમાજમા છે તેથી જરાક જુદા રૂપે પણ તેવી જ પરપરા તેમનામા પણ છે

જે નિર્જીવ વસ્તુઓ જે એક બીજાની નજીકમાં રહે છે તો તેમા પણ કંઈક પરિવર્તન થાય છે અજમાના ફૂલ, પીપરમિન્ટના ફૂલ અને કપૂર એક બીજાની નજીક આવે તો તેમા કેટલું પરિવર્તન થાય છે? ત્રણે એક જ થતા એક બીજાનો ધન્યવાદ ત્યાગીને પ્રવાહીરૂપ બની જાય છે અને એક...

મુસાફરીમાં તમારો સહઅવાસી ઉદાર હૃદયનો હોય તો તમારે થોડું મજૂ
તો ખચ કરવું જ પડશે. પણ જામે તે તમે ઈચ્છી શકો કે અનિચ્છી
કે પણ કચ્છાઈને કશું કે લહેરમાં આવીને પણ કરવું તો જરૂર પડે જ.

હા તો ખાટલુ માઠ રાખે કે અપ જોની સાથે ચાલતા હો. તેના
જોવા મળેને જ આશય પડશે. એક મુવક પોતાના સસરાની સાથે સાથે છે
તે જ મુવક ક્યારેક પોતાના પિતાની સાથે જતો હોય છે તો ક્યારેક તે
પોતાના મિત્રની સાથે પણ ફરતો હોય છે ત્રણેની સાથે ચાલતાં તે
કાંઈ દૂર સ્થીને ચાલતો નથી. જ્યાં તે ત્રણે ચાલ્યાં બાંતર હોય છે કે
નહિ ? તમે તે અનુભવ પણ ક્યો કરો. ત્યારે તે પોતાના સસરાની સાથે
જતો હોય ત્યારે તેના ચાલવામાં બોલવામાં અને ફરેક મામતમાં વિવેક
રહેશે હોય છે તે સમજે છે કે જો જરા પણ અવિવેક દેખાડ્યો તો
પરખાઈ જઈશું. એટલા માટે તે વખતે તો જોવામાં પણ સવન કરી
વાત કરવામાં પણ સવન કરી, અને ચાલવામાં પણ સવન કરી. માત્ર
કે ઈશીવશની પૂરી ચત્રાથી ચાલી રહો છે.

પિતાની સાથે ચાલવામાં જો કે થોડું સવન તો જરૂર હોય છે જ
પરંતુ તે સસરા જોતો નહિ. કારણ કે ત્યાં પરીક્ષાનો પક્ષ ઉપસ્થિત જ
થતો નથી અને મિત્રની સાથે ચાલવામાં ? ત્યાં તો પૂછશે જ નહિ. જ્યાં
કેમ બીજો જ રસ્તો આપી રહ્યા હશે આખા કાંઈક ભુલું જ જોઈ રહી
હશે અને હાથ પણ સીધા નહિ રહેતા હોય. પણ જીભ તો ક્યાં મોં
રહે તેવી છે ? તેને માટે તો કમમાં પદરમી ઓગસ્ટ (સ્વાત્ત્વ દિન) જ
છે હસાતો ખાખાટ દરી તે ક્યારેક કાંઈ નટ (Actor) ની કે ડાન્સ
(Dance) ની વાત ચાલી રહી હશે. (દયાદય)

તમ જુદી જુદી વ્યક્તિઓની સાથે ચાલવામાં ફરશે. ફરક પડશે ?
જોની સાથે રહેશે તેના ચુલુદોર તરતમારામાં ખારસો વિચાર કરતી વખતે
એક વખત મેં મારી નાંખે એક દસ્ય તેવું છે એક વખત એક પુષ્પ
ઉપરથી બમે જઈ રવા દતા. તે વખતે એક રંગારી મેં નિ પાણી પોરવાના
નહી પાને બાબો મેં પાણી પીનાં દનાં. તેવામાં તે રજાઈને જમ પાણી
પીવાની ઈચ્છા થઈ એક બાબુ વાંકા વળી તે પણ પાણી પીવા મળ્યો.
જમ દાસના બોલ્યા મળેને નહિ પણ મેં પાણીને લગાડીને તે પાણી પીતો
હતો. મેં મારા આંગેના મુનિઓને કશું કે જુઓ આ સમયે રમ ? રાત-

એક કલાકાર માટીના પિડને સુદર કળશનુ રૂપ આપે છે, અણુધડ પથરને છીણી અને હથેડા વડે સુદર હસતી મૂર્તિનુ રૂપ આપે છે તેમ સત પણ એક કળાકાર છે તે માટી કે પથરના નહિ, પણ જીવનના કળાકાર છે તે જીવનમાથી ધુરાઈઓને કાઢી દૂર કરી, ભલાઈની મૂર્તિનું સર્જન કરે છે

જીવનમાથી ધુરાઈઓને દૂર કરવી હોય તો સારા વાતાવરણમાં રહો. સારાની સાથે રહેશો તો સારાપણુ આવશે અને નકારાની સાથે રહેશો તો જીવનમા ખરાબીઓ આવશે, જે બગીચામા બેસશો તો સુગંધ પામશો, પણ જે ઉકરડા પામે બેસરો તો દુર્ગંધનો જ અનુભવ થશે

વાતાવરણની અસર માનવના મન પર જરૂર પડે છે ગાય અને ઘોડો વર્ષો સુધી એકબીજાની સાથે રહેવા છતાં એકબીજાનુ અનુકરણ નહિ કરે પણ માનવીના સબધમા એમ કંઈ શકાય તેમ નથી કારણ કે તે અનુકરણશીલ છે તે બીજાના ગુણોને પણ લઈ શકે છે અને દોષોને પણ તે બીડી પીનારની સાથે રહેશે તો બીડી પીતા શીખશે અને અકીણ ખાનારની સાથે રહેશે તો અકીણ ખાતા પણ શીખશે

કજૂસની સાથે રહેશો તો તમારામા કજુસાઈ આવશે અને નિદાખોરની સાથે રહેશો તો નિદાખોરી આવશે, ઉડાઉની સાથે રહેશો તો ઉડાઉપણુ આવશે અને ખાઉધરાની સાથે રહેશો તો ખાઉધરાપણુ આવશે પછી આખો દિવસ ખાવાની અને ઉડાવવાની વાતો જ યાદ આવશે મતલબ કે જેની પાસે કે જેની સાથે રહેવાનુ હોય તેના જીવનની પહેલા પરીક્ષા કરો અને પછી તેનો સગ કરો

એક વખત લખનૌની બલરામ હોસ્પિટલમા એક છોકરાને રાખવામાં આવ્યો હતો તે ફક્ત માસ જ ખાતો અને પશુઓની માફક કરડવા માટે દોડતો હતો તેની ચાલ પણ વિચિત્ર હતી મનુષ્યની માફક પગે ચાલતાં પણ તેને આવડતુ ન હતુ તે હાથ અને પગ વડે, પશુઓની માફક ચાલતો હતો તે બેલી શકતો જ નહોતો તે ક્યારેક ધરકતો અને ક્યારેક ચીડતો હતો આનુ કારણ એ હતુ કે જન્મ પછી, થોડા વખતમા ટ્રાઈ હિસક પણ તેને ઉપાડી ગયુ હતુ અને ત્યાર પછી લગભગ બાર વરસ સુધી તે ત્યાં પશુઓની સાથે ઉછર્યો હતો, પરિણામે તેનામા મનુષ્યને બદલે પશુની પ્રકૃતિ આવી ગઈ મનુષ્યની એક પણ વાત તેનામા ન આવી

કેટલાક દિવસ તેને મનુષ્યોના સપર્કમાં રાખવામા આવ્યો તો તેનામાં

ખીખમાં મળી જાય છે તો પછી ચૈતન્યશીલ એ જ્યાંત્યાં જોખીજની નજીક વસે તો તેમાં કોઈ પરિવર્તન ન આવે એમ કેમ સમજવે ?

એ ઘેઘીઓ બાબુ બાબુમાં ટગિધી દત્તી એકમાંથી લસલુની ગમ જાવતી દત્તી અને બીજામાંથી ફેસરની સુવાસ મહેકતી દત્તી. એક જામણે શુભરવ કરતો ત્યાં જ્યાં-એ તોણે પહેલી ઘેઘીને પૂછ્યું કે તમે જન્મે એક જ જાતના કપડામાંથી જન્મે છો. જ્યાં તમારી જ નેની વાસમાં જાટલો જધો ફેર કેમ છે ? ત્યારે તેણે કહ્યું : જ્યાં તો સમનો રજ છે એ લસલુનો સજ કપો દતો. ફેરલોક વખત મારામાં લસલુ કારેલુ હતું ત્યારે મારી જલેને ફેસ તો સદવાસ કપો દતો. તેના ફળ રૂપે જ નેની વાસમાં જિનના છે. એકમાંથી મધુર સુવાસ આવે છે ત્યારે બીજાની ગંધ કોઈને ગમતી નથી.

વસ્તુ એક હોવા છતાં પણ અમિતિએ તેમાં ફેરફાર થાય છે. જળનાં બિંદુઓ એક સરખા જ હોય છે સ્વાતિ નાશુરમાં પડતાં વધીનાં બિંદુઓ સર્પનાં મુખમાં પડે તો ઠેર જની નય છે. જળનાં પાન પર પડે તો કપૂર જને છે અને એ જ બિંદુ જો છીપના સળધમાં આવે તો તેમાંથી મોતી જને છે. માનવ પણ જેવા સરસરમાં પોપાય છે તેવા સરસરની અસર નીચે જ તેના જીવનનો વિકાસ થાય છે.

હીપકમાં તેજ પણ છે વાદ પણ છે પણ જ્યાં સુધી અપોતિતમંથ પ્રદીપનો સંયોગ મતો નથી, ત્યાં સુધી તેમાં અપોત પ્રગટ થતી નથી. એવી જ રીતે માનવીમાં યાન છે વિદ્યાન છે પણ જ્યાં સુધી અત્યુરુપનો સમાગમ મતો નથી, ત્યાં સુધી તેનું યાન, સમજ્યાન રૂપે પરિણમતું નથી. એટલા માટે તે માત્ર યાન કહેવાય છે જેવી રીતે પારસમણિયા રમણી ભેલું મુવર્ણમાં પચ્છાઈ જાય છે તેવી રીતે જ્ઞાન પણ સમજ્યાનનો રમણ પામીને સમજ્યાનમાં પરિણત થાય છે.

સમજ્યાન યાનમાં શ્રદ્ધ કરતું નથી. યાન તો એટલું જ રહે છે. પણ પહેલાં એ યાન જ્ઞાનરૂપ હોય છે તેમાં સ્વરૂપને ઝોળખવાની કે સમજવાની શક્તિ નથી હોતી તેમજ સત્ત્વને સમજવાની તેની તૈયારી પણ હોતી નથી. એટલા માટે તે જ્ઞાન કહેવાય છે પરંતુ ત્યારે કોઈ સત્ત્વરૂપા અત્યુરુની પાસે નહીં પહેલે છે ત્યારે તેની દષ્ટિ બહાર જાય છે. દષ્ટિ બહારતાં દષ્ટિ પણ બહારાય છે. મિથ્યાજ્ઞાન સમજ્યાન જની જાય છે. સમજ્યાનની પ્રાપ્તિમાં અત્યુરુનો સમાગમ એ પણ એક અત્યુરુ કાણ છે.

એક કલાકાર માટીના પિડને મુદર કળશનું રૂપ આપે છે, અણુધડ પથરને છીણી અને હથોડા વડે સુન્દર દસતી મૂર્તિનું રૂપ આપે છે તેમ સત પણ એક કળાકાર છે તે માટી કે પથરના નહિ, પણ જીવનના કળાકાર છે તે જીવનમાયો પુરાષ્ણોને ઢાઢી દૂર કરી, લક્ષાર્થની મૂર્તિનું સર્જન કરે છે

જીવનમાયી ભુગ્ધજ્ઞોને દુઃકર્મી હોય તો સારા વાતાવરણમાં રહેા. સારાની સાથે રહેજો તો સાગપાણુ આવરો અને નકાગની સાથે રહેજો તો જીવનમાં ખગળીજો આવગે, જે બગીચામાં એસજો તો મુગધ પામરો, પણ જે ઉકરડા પામે એસરો તો દુર્ગંધનો જ અનુભવ થશે

વાતાવરણની અસર માનવના મન પર જરૂર પડે છે ગાય અને ઘોડા વર્ષો સુધી એકબીજાની સાથે રહેવા છતાં એકબીજાનું અનુકરણ નહિ કરે પણ માનવીના સબધમાં એમ જીવી ગઢાય તેમ નથી કારણ કે તે અનુકરણશીલ છે તે બીજાના ગુણોને પણ લઈ શકે છે અને દોષોને પણ તે બીડી પીનારની સાથે ગહેરો તો બીડી પીના શીખરો અને અદીણ ખાનારની સાથે રહેજે તો અદીણ ખાતા પણ શીખશે

કજૂસની સાથે રહેજો તો તમારામાં કબુસાર આવશે અને નિદાખોરની સાથે રહેજો તો નિદાખોરી આવશે, ઉગાઉની સાથે રહેજો તો ઉગાઉપણું આવશે અને ખાઉધરાની સાથે રહેજો તો ખાઉધરાપણું આવશે પછી આખો દિવસ ખાવાની અને ઉડાવવાની વાતો જ યાદ આવશે મતલબ કે જેની પાસે કે જેની સાથે રહેવાનું હોય તેના જીવનની પહેલા પરીક્ષા કરે અને પછી તેનો સગ કરે

એક વખત લખનૌની બલરામ હોસ્પિટલમાં એક છોકરાને રાખવામાં આવ્યો હતો તે ફક્ત માસ જ ખાતો અને પશુઓની માફક કરડવા માટે દોડતો હતો તેની ચાલ પણ વિચિત્ર હતી મનુષ્યની માફક પગે ચાલતા પણ તેને આવડતું ન હતું તે હાથ અને પગ વડે, પશુઓની માફક ચાલતો હતો તે બોલી શકતો જ નહોતો તે ક્યારેક ધૂરકતો અને ક્યારેક ચીડતો હતો આનું કારણ એ હતું કે જન્મ પછી, થોડા વખતમાં ટાઈ હિસક પણ તેને ઉપાડી ગયું હતું અને ત્યાર પછી લગભગ બાર વરસ સુધી તે ત્યાં પશુઓની સાથે ઉછર્યો હતો, પરિણામે તેનામાં મનુષ્યને બદલે પશુની પ્રકૃતિ આવી ગઈ મનુષ્યની એક પણ વાત તેનામાં ન આવી

કટલાક દિવસ તેને મનુષ્યોના સપર્કમાં રાખવામાં આવ્યો તો તેનામાં

ધીમેધીમે મનુષ્યના મુજો ઘિતરવા માંડ્યા તે ધીમેધીમે રેડમી ખાતાં શીખ્યો. થોડું થોડું બોલતાં પણ શીખ્યો છૂરકવાનું અને કરવાનું બધું થઈ ગયું સાચી વાત એ છે કે માનવીનું મન કારા કાપડ જેવું છે > રૂઝમાં નાખે તે રૂઝ મરી જાય પણ એટલું યાદ રાખજો કે જો એક વખત તેના ઉપર કોઈ રૂઝ ચડી ગયો તો પછી જીવનને અવલોકી લાંબે કરો પણ તેના ઉપર મુશ્કેલી કે એવો કોઈ બીજો સારો રૂઝ મરી શકશે નહિ. એ પણ એક હકીકત છે કે માનવીનું મન કોઈ એવી વસ્તુનું બનેલું છે કે તે બધાઈને બદલે છુટકાને પણ જાણીથી પકડી લે છે પછી તેની સફાઈ કરવી બહુ મુશ્કેલી થઈ પડે છે.

તમે જાણતા હો છો કે બાલકોને કુવામાં નાખવી વખતે કોઈ ખાસ બજારો ઉપયોગ કરવા પડતા નથી. પરંતુ તેને બહાર કાઢવામાં તે બાલકો કુખી જાય એટલું જોર કરવું પડે છે નળની નીચે બેસીને નહાનારને એટલું અનુભવ ક્યાંથી હોય. જીવનના પતનમાં કોઈ સમય લાગતો નથી. સમય જાને સક્તિ છે તેના ઉત્થાનમાં બેઠો છે.

ખોટા પ્રાસંગિક સરકારો જીવનનું બહુ જાણી પતન લાવે છે તેને માટે કહેવા કે સાબળવાની જરૂર નથી. જાણકારે કોઈ પણ નિરાશમાં જાય દેતાં કે બીજા પીનાં શીખવવામાં આવતું નથી. તેમ જ જન્મથી કોઈ ચોટ દેતાં કે બીજા પીનાં શીખીને જ રચુ હોતું નથી. જ્યાં કહે કે તે આ વસ્તુને ક્યાંથી શીખ્યો? કહેવું પડે કે આ જ્યાં પ્રાસંગિક સરકાર છે > ખોટાએ સરકારી નાનાઓને મળે છે.

કુસરકારો જામે થોડા દોષ જ્યાં પણ તે થોડા છે જેમ માની તેની ઉપેક્ષા ન કરીએ. એક ચમચો કાગર, મધના આખા વાસણને બગાડી મૂકે છે ધૂળ જ્યારે પાણીમાં મળે છે ત્યારે પાણી તેનું ધોઈને સ્વચ્છ કરતું નથી પણ એથી કોઈક પાણી મધુ થાય છે એ જ રીતે જીવનમાં જ્યાં સુધી કંઈ જોરો છે ત્યાં સુધી અચળ સરકારોની અસર બહુ જાણી થાય છે સરકાર નાનું હોય તો જરાક ઠીક પડતાં સરકારી થઈ જાય છે અને જરાક વચી લાગનાં સરકારો ઉપરના વધી જાય છે.

ત્યારે સરકાર સંજયુ તદુ રૂઝ હોય છે ત્યારે સરકારને ઠીક કે ગરમીની કોઈ અસર થતી નથી તેની રીતે > આત્માસ્વચ્છ અને સચ્ચ હોય તો અચળ સરકારોને પ્રભાવ તેના પર પડી શકે તે નથી બીજાને દયા પછી ખાલી એ બધાનો સંયોગ મળે પરંતુ, જો તે બીજા જીવિત હોય તેમાં અન્ય હોય તો પછી અને ખાલી તેને સમજી શકશે નહિ. તે ન તે ખાલીને

અનુરૂપ બનશે કે ન તો પાણીને અનુરૂપ તે તો સર્વ ખીજોનું ખીજ બની, સર્વનો સહયોગ લઈ પોતાનું સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ ટકાવી રાખશે અને વૃક્ષરૂપે આગળ વધતું જશે

આ જ વાત વિશિષ્ટ આત્માઓની હોય છે જે ખરાબ વાતાવરણમાં રહેવા છતાં ખરાબીઓને પોતાનામાં પ્રવેશ કરવા દેતા નથી પણ પોતાના સારાપણાના પરમાણુઓ દ્વારા ખરાબ વાતાવરણને સારું બનાવે છે ગોશાલક મહાવીર સમીપે રહ્યો, તેથી તેની અશુભ વૃત્તિની અસર ભગવાન મહાવીર પર ન પડી પરંતુ ભગવાન મહાવીરની શુદ્ધતાના કારણે, ગોશાલક, જીવનના અત સમયે બદલાઈ ગયો આ વાત એ વિશિષ્ટ આત્માઓની છે કે જેમણે વાસના પર વિજય મેળવ્યો છે પણ સર્વ સાધારણને માટે તો એ જરૂરી છે કે તે કુસન્ધારો અને કુસૌખ્યતથી બચે કારણ કે દુર્બળતાનો લાભ ઉઠાવો તે બહુ શીઘ્રતાથી આક્રમણ કરી શકે છે દૂધમાં સાકરનો સંયોગ થાય તો તે ગળ્યું થાય છે જ્યારે મીઠાના સંયોગે તે કાટી જાય છે વાતાવરણમાં રહેલા સુસન્ધારો જીવનમાં સાકરનું કામ કરે છે, તે આપણા જીવનને મધુર બનાવે છે, સુવાસિત બનાવે છે

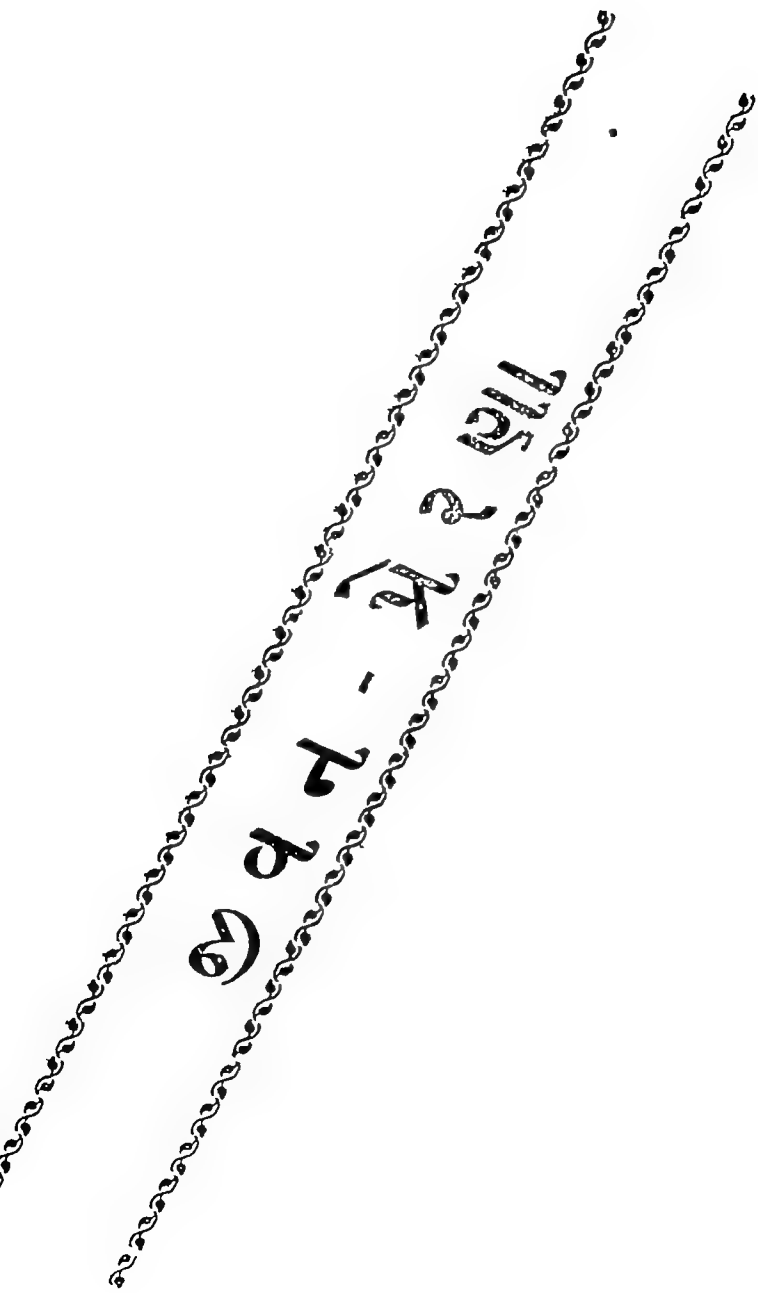
આપ જાણો છો કે કાયલા વેચનારના હાથ કાળા જ રહે છે અને દૂધ વેચનારના હાથ સુવાસિત જેવા કાર્ય અને જેવું વાતાવરણ હશે, તેવા જ રંગ જીવનમાં આવશે મુબઈના કુશળ નાગરિકો સુસન્ધાર અને સત્પુરુષના સમાગમરૂપો સુવાસિત અત્તર વડે પોતાના જીવનને સુવાસિત બનાવે એ જ શુભ કામના

તા. ૨-૮-૫૬

જૈન ઉપાશ્રય, - માટું ગા.

ଭବନ - ଶ୍ରୀ ୧୩୩

આચારશુદ્ધિ પહેલાં વિચારશુદ્ધિની આવશ્યકતા છે કાર્યની પવિત્રતા તે પાછળ રહેલા વિચારોની પવિત્રતા ઉપર આધાર રાખે છે આને આચાર-શુદ્ધિ જ્ઞાનધર્મા માટે ધણા પ્રયત્નો કરવામા આવે છે લાખી પહેળી સાધના, મોટી મોટી તપસ્યાઓ એ બધું જ આ આચારશુદ્ધિ માટે છે, પરંતુ આચાર પહેલાં વિચાર આવે છે કોઈ પણ ક્રિયા કરતા પહેલાં 'માનવી પોતામા મનમા એક લક્ષ્ય ધારી લે' છે તેના પર વિચારશુદ્ધિ કરે છે મછી જ એના આધારે ચાલે છે; માટે વિચાર જ કાર્યની ભૂમિ છે

વૃંદાવણ વડે હજારો માણસો નદી પાર કરે છે પણ ઘણી વાર તમને એમ સાંભળવા મળ્યું હશે કે, વૃંદાવણ બધું વળી ગયું અને તેમાના મુસાફરો પાણીમાં ડુબી મર્યા આવી બીના તમે એક વાર સાંભળી હશે તો આનો અર્થ એ થયો કે તરાવનાર છે તે જ વૃંદાવણ ક્યારેક ડૂબાડનાર પણ બને છે. તો આ દુધાટનાની જવાબદારી કાના પર આવે છે ? જે સાધન આત્માને સિદ્ધિ તરફ લઈ જાય છે તે જ ક્યારેક ક્યારેક વચ્ચે જ જાળપ્રવાહમાં ડૂબાડી દે છે તો એ માટે જવાબદાર કોણ ? નાવનો નાવિક ને કુશળ ન હોય, એવું લક્ષ્ય સ્થિર ન હોય તો નૌકા બધી ધણી જાય છે તેમ આત્મા ને અસાવધાન હોય, વિચારોના તરંગોમાં એણે પોતાની નૌકાને છોડી દીધી હોય, તો એ ભટકાઈ પડવાનો જ

દાન અને તપની સાધના શ્રેષ્ઠ સાધના છે પરંતુ શુ ક્યારેય પણ તમે એવું બન્યું સાંભળ્યું છે કે, માણસ દાન દેવા છતાંયે નરકમા ગયો હોય ? તમારો આત્મા આ માટે શુ કહે છે ? આગમના પાના ઉપસાવો. તમને તેમથી જાણવા મળશે કે દાન દેનાર પણ કોઈ કોઈ નરકે ગયા છે. તપસ્વી સાધકની ગાડી પણ ક્યારેક બધી જાય જાય છે. તમને સદેહ થતો

લાગે છે? કારણ કે જાન સુધી તમે જાણતા આવ્યા છે કે ઘનથી જે સ્વર્ગના દ્વાર પહોંચાય છે તે જાણે આ મહારાજ શુ કહી રહ્યા છે? પણ મારી વાત સાચી છે નામથીએ ઘન ક્યું હતું ને? એક મહાન તપસ્વી સાધક એને દ્વારે આવ્યા. એ ઇચ્છત તો એ પવિત્રતમ સતને પૂછ પોતાની જાતને ધન્ય જનારી હેત. ત્યાજની પવિત્ર ગુણમાં પાપની કાલીમાને ઘેર શકત. પરંતુ એની અશુભ વિચારધારા જ એને પુણ્યપદે જતાં રોકી રહી. એણે ઘન દીધું મુનિના પાત્રમાં કહી વસ્તુ નાખી કહેવા પદ્યમાં તો તેમ પણ આપે જ છે. શુ કાર્થ વેણે કાર્થ મુનિ મહારાજને કહ્યું કસ્મિતું નહીં આપ્યું હોય? જરૂર આપે છે પણ તેથી શું તે નરકનો પથિક મની જશે ખરો? કદાપિ નહિ. વસ્તુમાં કહવાય અસે હેવ પણ હેવમાં તો મીઠાસજ હેવ.

નામથી પાસે હેવની મીઠાસનો અભાવ હતો. એના અશુભે સતને સતરૂપે પિત્તક્યા નહીં તે પોતાની જૂલને છુપાવવા ખાતર તેમનો ઉપોક્ત કરવા ચાહતી હતી. તેણે વળગતું શબ્દ જનાવ્યું હતું તેમાં મસાએ પણ ખસેા નાખ્યો હતો તાજુ થી પણ રેડુ હતું પણ શબ્દ તેમજ થતાં તેણે ચાખ્યું તો જણાયું કે વળકે તો કહ્યું છે બસ જા જ એની ભૂલ હતી. પહેલાં વસ્તુ તેમજ કરી લીધી પછી આખવા એકી તમે તો કરી જાવી જરૂર કરતા નથી ને? પહેલાં કાર્થ જાગે ખોટો બાવ મનમાં દસાવી સેવા અને પછી એના આધારે અર્ચા કરવી, એ પણ એક એવી જ જૂલ છે પરિણામે અને પરીક્ષા વિના કાર્થના અને પૂર્વમુદ્ધ જાણી સેવા તે પણ દુર્લભમર્ત્ત કામ નથી. પહેલાં ખોટી ધારણા જનાવી સેવી અને પછી એ આધારે વસ્તુ કરવી તે અપોગ્ય છે કારણ કે મનમાં પહેલેથી જ ખોટી ધારણા જાણે છે જાતી રિયતિમાં કાર્થ પણ વસ્તુનો સાચો નિર્ણય થઈ શકાય નહિ. પહેલાં જોતું અને પછી નિર્ણય કરવો.

નામથીએ વિચાર્યું તો તેને પોતાની ગભીર જૂલ થઈ જણાઈ તેને પણ પરિવારના લોભ જનવા આવવાના છે આ શબ્દ તેમજ સાચામાં જયો તે સૌની સામે ખારુ અજાણત પ્રદશન કરી. તે જ સમયે પપાની તપસ્વી સાધક પમરુમિ! જા? એમની એક મહિનાની તપશ્ચર્યાનું પારલ હતું નામથીએ તેણે કે આ શરીર તક છે સાધુ જાતી મથ છે બધુ જ શબ્દ એમના પાત્રમાં કહી નાખ્યું ક્યાંક દેહી જાવરી. સતને સતરૂપે નહિ જેનાં એક કચરાપેટીની કોઈકને એમને ઉપોગ્ય કરવા ધાવો. પરિણામે

નાવડી ઊલટી ગઈ જેનો આશરો લઈ તે મુક્તિ લાગી પેગલું ભરી શક્તી હતી તે હવે આ કૃત્યથી નરકના દ્વારે પહોંચી ગઈ.

તરવાના સાધનો જેમને મળ્યા, તે સૌ શુ' તરી ગયા છે ખરા ? તરનાર તો અનત છે, તો તરવાના સાધનો મેળવ્યા છતાં ડૂબી મરનારાઓની સંખ્યા પણ કંઈ ઓછી નથી કારણ શુ ? કારણ કે તેઓને સાધન તો મળ્યા પણ તરવાની કળા તેઓ શીખ્યા નહિ.

જે ક્રિયા જોડે પુનિત લાવનાનો સંબંધ જોડાઈ જાય છે તે ક્રિયા પણ પવિત્ર બની જાય છે મનના પવિત્ર સંકલ્પો આસપાસના વાતાવરણને પવિત્ર બનાવે છે. તળાવમા એક કાકરા કે કા તો એની લહેરો ઊઠે છે અને એક પછી એક તે ઢિનારા સુધી પહોંચે છે તેવી જ રીતે આપણા મનના પરમાણુઓ પણ સમાજમા લહેરો બની આગળ વધે છે આ જ કારણ છે કે તીર્થંકર-દેવના સમવશરણુમા સિદ્ધ અને બકરી સાથે સાથે એમી શક્તા હતા બકરીના મનમા લય રહેતો નહોતો કે સિદ્ધ તેને ભરખી જશે, તેમ સિદ્ધના મનમા એ કૂર ભાવ ઉત્પન્ન થતો નહોતો કે હું બકરીને ખાઈ જાઉં. બકરીના મનમા લય નથી તેથી સિદ્ધ પણ પોતાની કૂરતા ભૂલી ગયો છે આ છે એક પવિત્ર વ્યક્તિના પવિત્ર વિચારોનો પ્રભાવ.

તીર્થંકર-દેવનું સમવશરણુ તો તમારે માટે બહુ દૂરની વસ્તુ છે પરંતુ આ તો તમારા અનુભવની વાત છે કે જ્યારે તમે તમારા પુત્રને પ્યારથી એક થપાટ મારી દો છો, ત્યારે થપાટ ખાઈને પણ તમારું બાળક હસતું રહે છે, એને કોઈ આવતો નથી તેમ તે રોતું પણ નથી ઊલટું કદી કદી તો તે પ્રેમના આવેગમા તમને બાઝી પડે છે પરંતુ તમે જો કોઈ ભરાઈ એના કાનને પણ સ્પર્શ કરી લેશો તો જોગથી રડા પડશે કારણ કે પહેલા તમારા દિલમા પ્રેમ હતો, જ્યારે આ વખતે કોઈ એનું સ્થાન લઈ લીધું છે. વિચારોમા રહેલા પરિવર્તન કેટલો ફરકાર લાવી મૂક્યો. પહેલા થપાટ ખાઈને પણ બાળક તમને ચોટી પડ્યું હતું અને હવે ફક્ત અગુલી-સ્પર્શથી તે ચીસ પાડી ઊઠ્યું અને દોડી જઈને એની માતા પાસે ફરિયાદ કરી દીધી “મા, બાપુજી સારા નથી તે તો મને મારે છે” એની ફરિયાદ પરથી તો કદા દેવીજી તમારા પર નોટીસ બજાવી દે છે કે જુઓ હવેથી બાળકને મારશો નહિ આપણે કંઈ દસ-વીસ દીકરા નથી શુ તમને આ એક પણ ગમતું નથી ? બસ, જુઓ કેવું સ્વરૂપ લઈ લીધું આ વાતે ?

એ વિચારોનું ઊતરાણ-ચઢાણ એવું હોય છે કે, પ્રસન્નચન્દ્ર રાજધિ

મોટાકા મિનિયો પહેલાં સાતમા નરકના દારે પહોંચી ગયા હતા તે ત્યાર પછીની મોટાકા ન મિનિયોમાં તેઓ સ્વર્ગને લાંબી મોઢા સુધી પહોંચી ગયા. વિચારોમાં પરિવર્તન થયું તેને પ્રિયારો દેહલા ઉપર સ્ત્રી ગયા. ૧. ૧

મનુષ્યના વિચારોએ જીવ્યા કરી તો તે ઉપરજ સ્ત્રીને નેના વિચારો પતન થાય છે તેવી વ્યક્તિનું મતન થતાં વાર લાગતી નથી. કાઈ વ્યક્તિની મોટાપ અને નાનપણ કાઈ માપદંડ છે તમારી પાસે. કાલ તમારી પાસે જે માપદંડ છે ને વડે તમે સર્વ વ્યક્તિને માપે છે-તે છે પેસો. સોનાના ગળથી તમે વ્યક્તિને માપો છો, જેની પાસે પીણું-પીણું સોનું છે તેવું વડે સમાન આપણે ધર્મસ્થાનકમાં પણ તેને આગળ આવવાની પ્રેરણા મળે રહેશે. જાહી પણ બે માણ છે ને સામાન્ય સ્થિતિના મુઠસો છે તેમજ રસ્તો બીજો છે તેમની હોશ પાછળ કરી અને જેઓ પેસાદાર છે તેમજ સાડુ તમે જેવો રસ્તો રાખો છે તેઓ મોટા આવવા છતાં આગળ બેસશે કારણ કે તેમની પાસે પીણું-પીણું સોનું છે.

દુઃખીય કે આવી બ્યવસ્થા ન પોટી છે સોનાના ગળ વડે કાઈને આપે તે જાણી મૂળ છે કારણ કે સોનું તે આપરે જડ છે કાઈને આપવા હોય તો તેના સુવિચારોના મજ વડે માપે. નેના વિચારોમાં પરિવર્તન છે નેના કામચારમાં પવિત્રતા છે તેવી વ્યક્તિનું વૃથા સ્વાગત થઈ જશે ને પછી કામેનું તે કાઈ જાણુ કામમાં આવે. એના સ્વાગત સાડુ તમારે જીભા થઈ જવું જોઈએ.

કરત ચકવનોએ કામ-લાલનમાં કેવળયાન મેળવ્યું હતું તમે પણ કામની સામે પ્રતિબિંબ જાઓ છો ત્યાં કરીરતી લગલવડ પાછળ દેહો કામ વીતી જાય છે. આપણે કહ્યા કે તે રહત વળાને સરખા કરવામાં ન વીતી જાય છે. અને આ કદી કાઈની વીટી ખોવાઈ નથી હોય અને વીટી તેમજ કાર સુકાંત્રી કામ કરી પણ કેવળયાન દેહાતે આવે થયું છે. કરત કરત ચકવતીને તો કામ-સવનમાં કેવળયાન આવે થયું હતું તેમજ તમે દેહસમાં બેસી ગયા પીતા-પીતા, કેવળયાન આવે કરશે! અને ખમ્મ મરુદેવીએ લામી કાપર બેઠા - બેઠા, કેવળયાન મેળવ્યું હતું તો આપણે ખમ્મઓ મેહરમાં બેસી ચોખ્ખીની કદી હયા ખાતા કેવળયાન મેળવવાની પ્રેરણા લાગતી હતી ખરું ને. (લખામાં દેશાકસ).

વિચારોની પવિત્રતા વિના સર્વકાઈ જાલજલ છે નેના વિચારોમાં પવિત્રતા છે એના કુખ-દરદ ફુનિયાનાં ફુખ દરદ જાની જાય છે કારણ

કે તે કોઈ સપ્રદાયનો માણસ નથી પણ વિશ્વનો માનવી હોય છે તારક મહેપુરુષ લિંગવાન મહાવીરના કાનોમા એક અજ્ઞાન વ્યક્તિએ ખીલા ઠોક્યા હતા એ વાતને આજે અઢી હજાર વર્ષ વીતી ગયા તેમ છતાંય તે વ્યક્તિ આજે જીવિત છે અને બન્યારે તે, સાલણવામા આવે છે ત્યારે તે સંજ્ઞાન ક્ષમાશીલ પ્રત્યે સાધકનું સન શ્રદ્ધાથી નમી પડે છે. સાલણનારનું ક્ષિત દુઃખ અને કરુણ વડે ભરાઈ જાય છે પરંતુ શુ, અઢી હજારના લાખા કાળ-અગાધમા આવી બીના ફરી ક્યારેય પની નહિ હોય? ના, આવી અમનેક બીનાઓ બન્યા કરે છે રતલામમા એક બહેનને કોઈએ સસ્તક પર ખીલા ઠોક્યા હતા પણ એને કોઈ પણ યાદ કરતું નથી, અને લિંગવાન મહાવીરને જ દુનિયા શા માટે યાદ કરે છે? શા કારણે એ કરુણ કથા સામે આવતા લાવુક મનમણી વ્યક્તિઓની આખો બીની થઈ જાય છે? એનો એક જ જવાબ હોઈ શકે કે તે વિરાટ પુરુષના પવિત્ર વિચારોને જ એ પ્રભાવ છે.

એક પ્રશ્ન છે, વિચાર તો સૂક્ષ્મ છે તે બહારના વાતાવરણને 'કંઈ' કરીતે પ્રભાવિત કરી શકે છે? તમારો પ્રશ્ન ઠીક છે "પણ તમે જાણો છો વિચારોના પરમાણુ હોય છે અને તે શુભ અથવા અશુભ ગમે તે જાતમાં હોય પણ એ વિચારો બન્યારે મનમાં બેઠે છે ત્યારે તો આપણું શરીરમાં તથા બહારના વાતાવરણને પ્રભાવિત કરી જાય છે" વૈજ્ઞાનિકોએ આ અંગે શોધ કરી છે તેમણે બતાવ્યું છે કે, હૃદયમાં બન્યારે કોઈ ભાવની તીવ્રતા આવે છે, ત્યારે એમાંથી જુદા જ પ્રકારની ગંધ ફેલાય છે. આપણે એને જાણી શકીએ નહિ કારણ કે, ઘ્રાણ-શક્તિ એટલી તીવ્ર નથી પરંતુ જે જે ગ્રાણી-એને તીવ્ર ઘ્રાણ-શક્તિ પ્રાપ્ત છે તેઓ તો એને તરત 'ગ્રહણ' કરી લે છે. આપણે આપણા મનમાં લયતો ભાવ આવે છે ત્યારે શરીરમાંથી એક પ્રકારની તીવ્ર ગંધ નીકળે છે, જે ધણેઓ માટે અસહ્ય બની જાય છે એ જ કારણ છે કે જે લયભીત બની કોઈ ધણીની ખાસે પહોંચે તો એ લડકી બેઠે છે મે ક્યારેક તો મારવા પણ તૈયાર થઈ જાય છે પણ તમને જે નીડર બની તેમની ખાસે જશો તો તેઓ ચૂપચાપ જોલા રહેશે, એમનામાં કશી વિશેષ પ્રકારની હિલચાલ નહિ દેખાય, તમે સાલજ્યુ હશે કે જે વ્યક્તિઓ બહુ જ અચ્છી બનીને ચાલતી હોય છે, તેમને ક્યાંક ને ક્યાંક સાથ વીછીનો બેટો થઈ જાય છે.

એ તો તમારા અનુભવની વાત છે કે, બન્યારે મનમાં લયતો ભાવની તીવ્ર રૂપે છે ત્યારે હૃદયના ધડકવાનો વેગ વધી જાય છે, રવાડા બિલા થઈ

જાણ છે અને પરસેવો જ છૂટે છે આ છે આપણા વિચારોની શરીર ખતી પ્રતિબિંબ. જો કોઈની શાવના હશે તો પણ શરીરમાં વિકૃતિ આવી જાય છે. આંખો લાલ થઈ જાય છે વાણી અસ્થિર બની જાય છે છેઠમાં કપડી છૂટે છે ઈર્ષ્યાની શાવના અને ડોક્ટરોનું કહેવું છે કે જ્યારે આ શાવના મનમાં આવે છે ત્યારે પિત્તાશયની ચેલીમાં એક જાતની દિલચાલ થઈ જાય છે અને એ મચીમાંથી રસ ઝરવા લાગે છે.

વીસમી સદીના યોગાનિદિ પત્ર દ્વારા શોધ કરીને આ સ્વસ્થ બતાવે છે પરંતુ જ્યારેના સ્પષ્ટિએ હજારો વર્ષો પૂર્વે ધ્યાન અને નિદિધ્યાસન વડે જતરની શાવનાઓને જાણી લેતા હતા. સમ્બેદ્ય સ્પષ્ટિઓએ જાણ્યું છે કે મનબળના ચિત્તમાં જ્યારે કોઈ શાવના જળવાન બને છે ત્યારે શરીર માંથી એક પ્રાણસૂત્ર બહાર આવે છે આ જ કારણ છે કે રાત્રે ચોરને દેખતાં જ કૂતરાં બો-બો કરવા લાગે છે ધરતી ઉપર ભેંસી કોઈ કાચકે બોલે છે ત્યારે તમે વિચારવા લાગો છો કે આજે કોઈ પ્રિયજન આવવાના છે. કોઈ અતિથિ આવે અથવા ન આવે પરંતુ રતેલીનું પ્રાણસૂત્ર તમારા મનને આકર્ષી જાય છે આ આજની જ નહિ પણ પ્રાચીન યુગની વાત છે આજે તો પત્ર અથવા તાર આવી જાય કે અમુક તારીખે અમુક દેશમાં દેશમાંથી સમાચારો આવવાના છે તો મન કપી ડોડે છે કે એ પાછા ક્યારે જશે અને તેઓ જો એપરેશન કરાવવા આવતાં હોય તો હમે વિચારે છો કે લાપ લપ્પી નાખુ કે હમણાં જલ્દી સ્થિત નથી, વરષે બહુ થડે છે ડોક્ટર કહે છે કે હમણાં એપરેશન કરવું ફીક નથી આવી સૈ-સા વાતો હામી પણ નાખણ કે પેશા આવવવાનું નામ જ ન લે.

પણ પ્રાચીન યુગમાં કાચકો શબ્દ સાંભળે મન બેઠી બેઠું કે કોઈ મહેમાન આવવાના છે તેમના આવમનના સમાચારથી મન પ્રેક્ષની આનંદવતુ હતું પણ રતેલી હાલે આવે કે ન આવે પણ તેમના પ્રાણસૂત્ર તમને આજે છે તમે એ જાણો છો કે કાચકો પિતાના ઈર્ષ્ય પોષણ સ્વપ્ન કરતો નથી. પરંતુ તેમને કાંઈની રેલીમાં રાખી આંતરિક પ્રજ્વલ વડે તેમનું પોષણ કરે છે કાચકોને જો ત્યાંથી હાલવી લેવામાં આવે તો ઈર્ષ્ય નિષ્ક્રિય બની જશે. કાચકોની રતેલ-ધારા જ એમનું પોષણ કરતી હોય છે.

ક્યાં સજામાં જો થી દાલાદલ મચી રહ્યો છે નોકર આવે છે તે જૂન પાડી કહે છે શાંતિ રાખો, પણ એવો આવે ન પેશા દાલાદલમાં સમાઈ જાય છે એની કશી અસર થતી નથી. સ્વપ્નસેવક આવે છે અને

શાંતિ જળવવા માટે વિનવે છે. લોકો સાલજે છે પણ કોલાહલ તો તેવો જ ચાલુ ગહે છે પછી નેતા આવે છે તેમણે તો ફક્ત આગળી વડે સ કેત કર્યો ને સૌ કોઈ શાંત થઈ ગયું અધ્યક્ષ આવે છે ને તેમને જોઈને વધુ સ્તબ્ધતા છવાઈ જાય છે એટલે એ નિશ્ચિત છે કે પહેલી વ્યક્તિએ તીવ્ર ક્રિયા કરી તો પણ શાંતિ ન થઈ, બીજા-ત્રીજાએ અલ્પ ક્રિયાઓ કરી ન્યારે ચોથાએ સૂક્ષ્મ ક્રિયા કરી પણ પ્રભાવ તો ક્રમે ક્રમે વિશિષ્ટ જ રૂપે પડતો રહ્યો આનું કારણ એ છે કે, જેની ભાવનાઓ શુદ્ધ હોય છે તેનું જ વ્યક્તિત્વ જનસમુદાયના હૃદય ઉપર પ્રભાવ પાડી શકે છે

આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રે વિચારશુદ્ધિનું મહત્ત્વપૂર્ણ સ્થાન છે તમારે આત્માના રાજ્યમાં પહોંચવું હશે અને તે તમે બધું તમારી સાથે લીધું હશે, પણ જો વિચારશુદ્ધિનો અભાવ હશે તો તમે આધ્યાત્મનો રસ માણી નહિ શકો. સાચી રીતે વિચારવામાં આવે તો વિચારશુદ્ધિ વિના ધર્મ ટકી શકે નહિ એક ચિત્રકાર પાસે રંગની પીછી છે અને તે કળાવિદ્ પણ છે તેના ચિત્રો જાણે સજીવ છે આવો ચિત્રકાર પણ તેની કુશળતા ગમે તેટલી હોય પણ તે ગદા-મેલા કપડા ઉપર પોતાની હથોટી બતાવી શકશે નહિ કુશળ કળાકાર કદી આવું કામ કરવા તૈયાર નહિ થાય અને તેમ છતાં ય એ જો એવું દુસાહસ ખેડશે તો એનો બધો જ શ્રમ અને કળા વ્યર્થ નીવડશે. કારણ કે એનો આધાર શુદ્ધ નથી તેવી જ રીતે માણસના મનની ભાવના જો પવિત્ર નહિ હોય તો તેના પર રચાતું ધર્મનું ચિત્ર પણ કદી સુદર બની શકશે નહિ શ્રમ કર્યો, ઉપવાસ કર્યો તેમ કઠોર સાધના પણ કરી, પરંતુ મનનું જો પરિમાર્જન કર્યું નહિ હોય તો બધી જ સાધના અર્થહીન નીવડશે

તમે વાસણ ઉટકો-માજો છો આપણી મુખર્ષની માતાઓ તો આ ઝઝટથી મુક્ત બની ગઈ છે. આ કામને ઝઝટ માનો છો પણ રોટલા ખાવા એ ઝઝટ નથી વાસણ માળવા એને ઝઝટ માનો છો એટલે ધાટી એક દિવસ જો હડતાલ પાડે તો તમારા માથે મોટો પહાડ ઊતરી પડ્યો હોય એવું તમને થાય છે હા, તો તમે અથવા તમારો ધાટી વાસણ એવા માજો છે કે બસ, મોઢું જ જોઈ લો અને દિવાળીના દિવસોની તો વાત જ કોઈ ઝોર, વાસણ માળ્યા અને કપડા પણ શુદ્ધ કર્યા જરા ગૂંદુ થયું કે, સનલાઈટ સાથે ધસ્યો જ છે આ બધું સાફ કર્યું પણ મનને માળજુ કે નહિ ? કે એને અશુદ્ધ જ રહેવા દીધું ?

માટે મનને સ્થાવર કરે તેમાં વાસના ઈર્ષ્યા અને ક્રોધના મેલને રૂઝે
 ન હો જાણે આ વચો ઈળાં છે પણ મનની શી સ્થિતિ છે ? એ તો
 તમે જ જાણી શકો છો ત્યાં તો વાસનાની અદ્ધી બગી પડી છે. અવમા સ્થાવર
 નાદની કંઈ મહે છે ત્યારે જો તમને ધુસાવુ નથી તો પછી મનમાં ૨ હા
 ૧૩મ સ્તરી બાકી થાક ગયો કે ત્યાં મુધી મનની મવિનતા કામમ રહે છે
 નર્મ/મુધી તમે સર્વત્ર વિજયી બનશો. પણ જો મનની પરિસ્થિતિ બેચાર
 ૧૩ વિજય-અદેશને પણ હાથે યતાં વાળ નહિ સાગે.

એક 'ધર્મ'ની વાત છે ત્યારે પોતાના સંધીઓ પહેલે એક કંઈ
 'મુક્તિ' ને કુ ઈર્ષ્યાનંદ માટે જવા ઈચ્છું છું 'કરાવ સાંજની થોડાક મોન
 રવા કેટલાક હામાં હા પુરાવી થોડાક વળી પોતાની નામદૂરી નક્કી
 દુષ્કિયામાં; તથા જાતના ધર્મીઓએ કેટલાક આત્માઓમાં એકમું સ્વચ્છ
 હોવું નથી કે તેઓ જન્મભરના હોયેક વિરલ કરી શકે. વિરલ માટે જ
 જીવિકા સ્વચ્છની જરૂર હોય છે. તેમાં પોતાના સ્વાધિનિ ભોજ કાપવાનો
 છે. એક સત્યાધારી સામે કરાવ મુકવા ચહે પણ પછા મોટા સામની તેમની
 રાખી. આજળ મધવુ મહે છે કારણ કે સવાના નજામાં તે પોતાના
 વિરોધીને દરેક રીતે ખસાસ કરવાની કશિલ હતો હોય છે તેથી વિરલ
 કરવા માટે પણ પોતાનાં હિતોની નક્કિ હેય છાદુ તેમજ રહેવું જોઈએ.

પણ હા અન્યાર્થી વેળાએ મોન ધારણ કરવું તે જુદી રીતે તે
 પ્રોત્સાહન આપવા જેવું 'અર્જુન' સક્રિયમર્થ હોવા' છતાં કાવતિ વિરલ
 ન કરવા તે કાઈ સત્કર્મમાં બાજ નીમેવી જેટલું જ પાપ છે.

'રાવણના થોડાક આમોઆ' ચૂં રવા તો કેટલાક હા માં હા 'પ્રેમી
 આવાં મધુસે કઈ જ કામના હોના નથી. કારણ તેઓમાં તેમને પોતાને
 કાઈ જ વિચાર હોતો નથી કાઈ સિદ્ધાંત હોતો નથી. તેઓ તે બીજાને
 ખુશ રાખી પોતાનું કામ કઢાવવા માગતા હોય છે. આવા જ મધુસેને
 સ્વાધી' કહેવાય છે તેમની સ્થિતિ કશિયા બોટા' જેવી હોય છે. જેને
 પછીયુ હોવું નથી આ બાજ પણ ઠણી પડશે અને બીજા નામદૂરી પણ
 ઠણી પડશે. આવાં મધુસેને કહેશે કે કામને કાઢો તો પણ હામાં થા
 કહેશે અને કશિલ કહેશે કે કામને કાઢે-પાણી ૩ સ્થર પણ તેમને
 કહેશે. હા, અને અમુક સ્થળે સંજોગુ હોવું ખરું કે સતકુચમાં કામ
 મોળા હતા આવા મધુસે ખતરનાક હોય છે એક વિચારને મધિએ
 પૂજ્ય ક્યાં જાણવશેને મારવા સૌથી વધુ ખતરનાક હોય છે' તો એણે

જવાબ વાળ્યો કે, 'જ ગલીઓમા નિદા કરવારાઓ અને પાળેલામા મચ્છાન પોલીશ ખુશામત કરનારાઓ'

રાવણના આવા ખુશામતખોર સાથીઓએ એના વિચારોનું સમર્થન કયું કારણ આવા માણસો પાસેથી દરેક સારા અથવા ખરાબ વિચારોનું સમર્થન જ મળે છે 'કાઈ' સિદ્ધાન્ત પ્રત્યેની વકાદારીને તો તેઓ જાણતા હોતા જ નથી વ્યક્તિ પ્રત્યે તેમની વકાદારી ત્યા સુધી જ રહે છે કે, જ્યાં સુધી તેની દ્વારા એમનો સ્વાર્થ પોપાતો રહે એ પણ યાદ રાખવું જોઈએ કે ચાપલુસી અને વકાદારી એ બન્ને જુદી જુદી સીજે છે વકાદાર સાથી તમારા સારા વિચારોનું સમર્થન કરશે, પરંતુ જ્યારે એ જોશે કે તમે ખોટા માર્ગે જઈ રહ્યા છો ત્યારે એ તમારો વિરોધ પણ કરશે

રાવણના સાચા વકાદાર સાથીઓએ એના આ વિચારનો વિરોધ કયો પોતાનો રાટલો મહીસલામત છે તો પછી બીજાનો રાટલો શા માટે છીનવવો જોઈએ ? મનુષ્યનો એ સ્વભાવ છે કે જ્યારે એના હાથમાનો રાટલો કાઈ જૂટવી લે ત્યારે તે ખૂણે ખેંચી રહે છે પરંતુ જ્યારે એ પોતે જ બીજાનો રાટલો જૂટવી લે છે ત્યારે તે આનંદથી હસે છે સત્તાના નુકામા ભાન ભૂલેલા રાવણ પોતાના સમગ્ર સાથીઓના વિચારને શા માટે ગણકારે ? એણે કહ્યું 'તમારા જેવા નામદારીની સલાહ પ્રમાણે ચાલું તો હું ત્રણ દિવસ પણ રાજ્ય કરી શકું નહિ'

અને એ તો લકા પેરે વિશાળ સેના સર્થ દિગ્વિજય કર્યા મીઠળી પડ્યો વીરતા અને ઉત્સાહથી સેના જ્યાં જ્યાં જાય ત્યાં સ્થાન એને વિજય મળ્યો સર્વત્ર રાવણની વિજયપતાકા લહેરાવા લાગી રાવણની 'મદોન્મત' સેનાએ ઉત્તરે આવેલી કૂબેરની રાજધાની અલકા ઉપર અયોધ્યાથી રાવણની સેના સામે કૂબેરની સેના પ્રકી શકી નહિ. મોક્ષના સૈનિકોને હોતોત્સાહ જોઈ કૂબેરે પોતાના સેનાપતિને બ્રાહ્મણ સેનાને પાછા ફરવાનો આદેશ આપ્યો. કૂબેરની પાસે અશાલિકા બિઘા હતી. એના વડે એણે અલકાની આરેય બાજુ અગ્નિને કિલ્લો બોલો કરી દીધો કાઈની તાકાત નહોતી કે આ જવાલાના કિલ્લાને પાર કરી આગળ પ્રધી શકે. મરિણામે રાવણની સેનાએ હથિયાર હેઠા મૂક્યા

ગવણે મેનાનો ઉત્સાહને બદલે થોડો જોયો ને એ ચિંતામાં પડી ગયો. તે વિચારવા લાગ્યો કે હજુ સુધી તો મે સર્વત્ર વિજયપતાકા જ લહેરાવી છે અને અહીં જો આમ પરાજય મળશે તો પહેલા મેળવેલો વિજય પણ

પરાજન્યમાં પરિણમશે. તમે એવી રીતે કરી વિચારુ છો કે કદાચ જમીન પર વિજય મેળવ્યા બાદ તમે બહી સુધી પહોંચ્યા છો તમે નિયોજ પર વિજય મેળવ્યો ત્યાંથી બહારમાં આવ્યા એન્દ્રિયથી બેન્દ્રિય, ત્રેન્દ્રિય અને ચતુરેન્દ્રિયમાં આવ્યા ત્યાંથી વળી અસહી પચેન્દ્રિય પર આવી તે પર વિજય પ્રાપ્ત કરી સહી પચેન્દ્રિયમાં આવ્યા. સહી પચેન્દ્રિયમાં ચરીત્ર-પરીકા નર્મ આવે છે ત્યાંથી પણ આગળ વધી તમે મનુષ્યભૂમિ ઉપર આવ્યા મનુષ્યમાં પણ કદાચ એવી જાતિઓ છે જે ઉદ્દેશનુ અધ્યક્ષ જનતાની ખાતી હોય છે તેના પર પણ વિજય પ્રાપ્ત કરી તમે આશ્વત્થ મેળવ્યું છે આવ ક્યા ઘેર આવવથી છો હવે ને બહી દારણા તો સમગ્ર વિજય પરાજન્યમાં અદ્વાઈત જશે. આગમ વાણી છે કે આત્મા ત્રાસ રૂપે બે હાલર સાગતથી વધુ રહેતો નથી આવી સ્થિતિમાં ને તમે રિકારે ઉપર વિજય મેળવી લેશો તો પછી તમે સર્વત્ર વિજયી જ જનશો નહીં તર કરી સ્થાવરની ભૂમિ પર જવું પડશે.

એક શક્ત કવિએ કહ્યું છે કે

મલ ન થની તો ફિર ન થનેની

નરતન ચારંચાર નહીં મિલતા

તેરી જહાની મરમ મે મુહામી

ગુલ પિતુ માલ કી જાલ ન માવી

જનની તોરી તોહે ફિર ન જામેની ॥ અલ ન થની તો

મહાકવિ સુરદાસ સંકેત કરી રહ્યાં છે માનવજાતના મૂલ્યને તમે નહીં જાણ્યો તો ખરેખરની દાર જશે. જીવનમાં ને સદૃશ્યોની સુવાસ કરી કરી તો આ ખાતી સોના કરતાં પણ મોંઘી જનશે. નહીં તર પરાજન્યમાં આંસુ સિવાય બીજું કશું બાકી રહેશે નહીં.

રાવણ વિચારે છે સર્વત્ર વિજય-દુદ્ધ બી જાગતી પણ હવે પરાજન્યની વેળા સામે આવી ઊભી છે પાત્ર વિચારવાનું તો એ છે કે રાવણના અંત ઉપર દુ ખતે આ બાર કાણે પથી છે કે કહેવું પડશે કે એના મનની વૃથાએ જ આ દુ ખતે આગમત્રણ આપ્યું છે નહીં તો શું એને શકામા શેઠસાતે તોરો હતો કે શેઠસા તો શું એ જાગમ અને પોતા પશુ ખાતો દેલ તો ન કદી કમી નહેતી તનની જૂન તો શાંત હતી તે કશું જાગતી નહેતી પણ મન જૂનું હતું મનની જૂન કઈકે એવી વિચિત્ર છે કે તે ૭૫ ૭૫

તમે એને પૂરતા જશો તેમ-તેમ એમા વધુ ને વધુ ખાડો પડતો જશે. કોઈની પામે જો સો રૂપિયા હશે તો મન ખોલી બઠશે, સોથી શુ બનશે, હજાર મળી જાય તો એકાદ નાની એવી હાટડી માડી દઉં કમી કેટલાની છે? નવસોની

હજાર જો મળી જાય તો મન માગશે, હજારથી શુ થાય, પચાસ હજાર હોય તો દુકાન પણ સરખી ચાલે હવે કમી કેટલાની છે? ચાલીસ હજારની છે પચાસ હજાર પણ જો મળી જાય તો મન કહેશે, લાખ થઈ જાય તો સારો એવો બગલો લઈ લઈએ, એક મોટર પણ લઈ લઈએ. હવે કમી છે પચાસ હજારની મનની માગણી જેટલી તમે પૂરી કરતા જશો તેટલો જ ખાડો તેમા વધુ પડતો જશે હા, એક જ વસ્તુ એને પૂરી શકે છે, અને તે છે ઇચ્છાનિરોધ ઇચ્છા પર અકુશ રાખશો અને પરિગ્રહને સીમિત બનાવશો તો પછી મન તમારી પાસે કશુ ય નહિ માગે

રાવણુ પાસે અસીમ સપત્તિ હતી, પણ એની પાસે સતોષરૂપી સપત્તિ નહોતી તેથી તે ચિંતાની લહરોમા અટવાઈ પડ્યો હતો

આ બાળુ કૃષ્ણની પત્ની હેમા બાળપણથી રાવણુરાજ પ્રત્યે મેહભાવ રાખતી હતી એણે શરમ તણ પોતાના પિતા પાસે પોતાની આતરિક ઇચ્છા પણ રજૂ કરી હતી એના પિતાએ રાવણુરાજની પાસે હેમાના લગ્નનો ઠરાવ લઈને દૂત પણ મોકલ્યો હતો, પરંતુ તે વખતે રાવણુ દિગ્વિજયની તૈયારીમા હતો તેથી તેણે ના પાડી દીધી એટલે વિવશ બની હેમાના પિતાએ એનો સબધ કૃષ્ણને જોડે બાંધ્યો હતો, હેમા રાણી બની કૃષ્ણના મહેલમાં આવી હતી, છતાં ય રાવણુને વિસરી શકી નહોતી એટલે રાવણુને નગરીની બહાર આવેલો જાણી મહારાણી હેમાના મનમા એક દુર્ભાવના પેદા થઈ આવી એણે વિચાર્યું, રાવણુ અત્યારે કઠોર પરિસ્થિતિમા સંઘર્ષ કરી રહ્યો છે જો આવે વખતે હું એને સહાય કરું તો તે મને પોતાની રાણીઓમા સ્થાન આપવા તૈયાર થઈ જશે

એણે પોતાની દાસીને બોલાવી અને કહ્યું ‘હું આજે તને એક એવી વાત કહેવા માગુ છું કે મેં આજ સુધી કોઈને ય કહી નથી’ આ સાંભળી દાસી બોલી ‘મારા વહાલા અમામિની, જે વાત કોઈને કહી નથી તેવી વાત મને પણ કહેજો નહિ’ આ પણ મનની પવિત્રતા છે

દાસી લણ્ણેલીગણેલી નહોતી છતાં કેવો સુદર જવળ આપ્યો એણે ।

જીજ્ઞે તે જીજ્ઞાતી વાત સાંભળવામાં જ એટલો રસ લેવાય છે કે વાર્તા બા-
વવા માટે બીજા પ્રયત્નો કરવામાં આવે છે તેને કહે ચાર કુ સિ વારે
દેસન છુ મારી ખાસેથી કદી કોઈની વાત બહાર ગઈ છે ખરી ? શુ તને
મારે બરોસો નથી ? બામ તેઓ બીજા રીતે વાત કહાવશે, જીજ્ઞાતી
રહસ્યભરી વાતો બાજુવાની આટલી કિત્કતા થા માટે આપણામાં જોવી
જોઈએ ? અને સાંભળનારે વાત એકી કાઢી તે જીજ્ઞાતે પણ એ ક્યાં સુધી
પચશે ? અને, માણસ બદામનો કહવો પચાવી લે છે, પીચી રસાચ્છે
પચાવી લે છે પણ એનાથી બાવી વાતો પચાવી શકાતી નથી.

જા દાસીએ કહ્યું એવી વાત અને કહેશે નહિ પણ રાણીએ કહ્યું તને
ન કહુ તે મારુ કામ પણ હી રીતે થાય ? તારે મારુ એક બાસાકામ
કરવાનું છે તારે રાવણના મુકામે જઈ રાવણને કહેવું કે તમે જો કોરની
રાણી કેમને તમારી પત્ની, તારીકે સ્વીકારે તે ક્રેમ તમને જાણાતી,
જામનો મત બતાવી દેશે.

દાસી આ સાંભળી પ્રાપાણુ જોમ સાંખમ બની ગઈ તેને મધું અચર-
રાણીને આવી અપવિત્ર ભાવના ક્યાંથી જાગે ? એણે નમતાપૂર્વક કહ્યું
‘મહારાણી અને મારે કરે પણ આ ધરનો ઈતિહાસ ઉત્તરવધ છે પણ
આવા કાર્યથી આપણું જીવન ખરાબ થઈ જશે ને આ ધરની આવી ઉત્તર-
વધ આમરુ પર શાહી કોણઈ જામે અને કુ જો આવા કામમાં સાથ આપું
તે મારી રાણીને ઈતિહાસ પણ જાણી જશે. કારણ કે આરિયદીન
વ્યક્તિ પ્રત્યે કોઈને, સફાવતી, કોતી, નથી એવા લોકોના નામ ઉપર લેખે,
સુખે, સુધી મધુ-તિરુમ્મરુ વરસાવવા, રહે, છે

પણુ રાણીને દાસીની એક પણ વાત મગી મઠિ. કારણ કે મોકને
હીધે એનો વિવેક-દીવડે આલવાઈ મને કતો. એ વાત નિમિત્ત છે કે
કન્ધરે હજારમાં મોકનો પ્રવેશ થાય છે ત્યારે વિવેક-ગુહિનો દીવો આલવાઈ
જાય છે મોક આગમે દુરવા પેથી પ્રવેશ છે તે વિવેક પાછો દેવળેથી
લાગી જાય છે એક દિવે કવિ પણ કહે છે;

જાતુર ચોર ચોરી કરને ઘરે મેં સબ છૂસે જાતા હિ
હોમલ પ્રકાશ ઘર મેં મિસસે ત્વહ દીપક પ્રથમ જુલાતા હિ.
પદ મોહ ચોર કે સહજા હિ; મરવેહ મોહ મેં સબ માતા હિ
જામ દીપક કો પ્રથમ જુલા ફિર ખગમાલ જુલાતા હે.

કવિ મોહની ચોરની સાથે તુલના કરે છે કુશળ ચોર ચોરી કરવા માટે ઘરમા પ્રવેશે છે ત્યારે એનું પ્રથમ કાર્ય હોય છે, દીવાને ઓલવવાનું, જેથી તે અંધારામાં પોતાનું કામ કરી શકે આ મોહ પણ ચોરનો ભાઈ છે. ન્યારે એ મન-મદિરમા પ્રવેશ કરે છે ત્યારે સર્વ પ્રથમ તો એ જ્ઞાનદીપકને ઓલવે છે, પછી સદાચારરૂપી દોલત-ધનને ચોરે છે

રાણીનો વિવેક-દીવડો રામ થઈ ગયો હતો એણે ધમકાવીને દાસીને કહ્યું ‘હું તારો પાસેથી ઉપદેશ લેવા બેઠી નથી તારે જો આ કામ ન કરવું હોય તો ના પાડી દે પણ યાદ રાખજે, તારો આ નકાર તને બહુ ભારે પડી જશે તું અને તારુ આ બાળક આ દુનિયામા વધુ દિવસ ટકી શકશે નહિ.’ સત્તા અને ભયની સામે દાસી નમી પડી, અને ગર્હ રાવણ પાસે રાવણ પોતાના મુકામ પર બેઠો-બેઠો વિજયની ચરચરતી દીવાલોના ભાવિ ઉપર વિચારી રહ્યો હતો

દાસીએ અભિવાદન કરતા કહ્યું ‘આપ જ લોકના સમ્રાટ રાવણરાજ છો ને?’ રાવણે સ્વીકૃત સૂચક માથું હલાવ્યું દાસી આગળ વધી ‘એમ જણાય છે આપ બહુ ચિતામાં છો મને લાગે છે કે આપની ચિતાનું કારણ છે આ અલકાનગરીની ચારેય બાજુ સળગતી અગ્નિ-જ્વાલાઓ, જે આપને વિજયના સદેહમાં ભમાવી રહી છે હું ઇચ્છું છું કે તમને હું આ બાબતમાં મદદ કરું એક ક્ષણમાં આ અગ્નિ કિલ્લો શાત થઈ શકે છે અને આપનો પરાજય વિજયમાં પરિણમી શકે છે, પણ એ માટે આપે મારી એક શરત સ્વીકારવી પડશે’

રાવણને આ નારીની વાતમાં કંઈક તથ્ય જણાયું વિજય એના મગજમાં શાસન જમાવી બેઠો હતો વિભીષણ સમાત્ર રાજનીતિજ્ઞની શુદ્ધિ પણ ન્યા હાર પામી હતી ત્યાં આ એક નારી વિજયનો રાહ બતાવી રહી હતી, તેથી રાવણને એ વાતમાં વિશ્વાસ બેસતો ન હતો છતાંય ઉત્સુકતા ખોતર એણે પૂછ્યું ‘વિજયનું વરદાન લઈને આવનાર તું કાણ છે? તારો જરા પરિચય તો આપ તારી શરતનું રૂપ કેવું છે એ અષ્ટ કર શું કૂબેરરાજ વતી કોઈ સધિ-પત્ર લઈને આવી છો?’

દામીએ કહ્યું ‘હું કૂબેરરાજની ગણી હેમાની દામી છું અને તેમની વતી જ આવી છું. હું સધિ-પત્ર લઈને આવી નથી સમર્પણ-પત્ર લઈને આવી છું સમસ્ત અલકાનગરી તમારી થઈ શકે છે, પણ શરત એ છે કે

અલકાની પહેલાં અલકાની રાણીને તમારે પહેલાં તમારી રાણી બનાવવી પડશે તમે જો એનો સ્વીકાર કરશો તો વિજય તમારા ચરણોમાં હશે.”

રાવણે જાણી જાણી કહ્યું એણે કહ્યું બોગી દાસી, રાવણની ભેટ આવી વાત કરતાં તને સરમ નથી આવતી? શાદ રાખ, અલકા છે તું સદા પશુ ચાલી જાય અને મારે રાજ્ય છેડી વન-વનમાં જવનો પ્રસંગ આવે તો મેં રાવણ એને મનુર કરશે પરંતુ મહાવિંઓ દ્વારા જાણેલી સદાચારની રેખાનું ઉલ્લંઘન કરવા રાવણ કહી તેમના નહિ થાય તું જઈ શકે છે અને તારી મહારાણીને રાવણની આ પ્રતિજ્ઞાની જાણ કરજે

દાસી નહું-તું મોટું લઈ પાછી વળી. એની જાતિમાં વિવાદ હતો વિનીયણ સારેથી આવી રહ્યો હતો. એ કળી મયો કે આ નારી જાતી વેળા પ્રસન્ન હતી અને હવે વળતી વખતે ઉદાસ મન લઈ જઈ રહી છે રાવણ રાજ સત્તાના મદમાં ક્યાંય નારી-જાતિનું અપમાન તો નહિ ક્યું હેમ ને? તે પાસે આવ્યો અને દાસીને પૂછ્યાં, દાસીએ વિવેક જાણતાં વિનીયણે જણાવ્યું કે હું તો સત જાતી અહીં આવ્યો નથી. વિજય મેળવવો છે તો રાજાની આજ્ઞા મેળવો જ પડશે. તેણે હસતાં હસતાં કહ્યું હું રાવણ રાજનો ભાઈ વિનીયણ છું અને એમનું જાણી કામ મારા પર રહે છે. કુનિયાની વાત તેઓ ટાળી શકે છે પરંતુ વિનીયણની વાત એમણે આજ સુધી કહી ટાળી નથી. તું ચિંતા ન કર, અને તારી મહારાણીને કહેજે કે તમારું કામ જાતી જણ છે વિનીયણ તમને આજ્ઞા જ પોતાની જાતી માનવા આવ્યો છે. પશુ આ અસાધિકાના ઉપસમનનો મત તમારે જાતી વગર પડશે.

એણી દાસી વિનીયણના વાજવાતુવને સમજી ન શકી. કાવચિદિની પ્રસન્નતા મેળવી એ મહેલમાં બઈ અને રાણીને કહ્યું. સદાચાર મેળવીને આવી છું વિનીયણ તમને કાળી માની બેઠો છે રાણીનાં સ્વપ્નાં રાજાએ એણે દાસીની સાથે અસાધિકાના ઉપસમનનો મત રાવણ પાસે મોકલવી આવ્યો. બીજો જ દાસી રાવણની સેનાએ અલકા ઉપર આક્રમણ કર્યું અને કુમેરરાજાને કેદ કર્યો. અલકાનાં ભવનો ઉપર રાવણની વિજયપત્રાક્ષ લહેર્યા. કુમેરના હલ પર વીજળીના કરટની ઝેમ આ બીનાની જાસર બઈ તેણે વિચાર્યું અસાધિકાના ઉપસમનનો મત મારી રાણી સિવાય બીજા કોઈ જાણતું નથી. મારું ધર જ દુર તો દોષ આપવો જોઈ. જે પોતાના માન્ય છે તે જ પોતાને મિટાવી દેવા વધર જાય તો એની દસ્તિદાઈ મને

કરવી ? સાચી વાત તો એ છે કે આપણને બહારનો કોઈ ભય નથી, ભય છે તો પોતાના હૃદયવાતા હોય એનો જ કારણ કે પોતાનો જ માણસ પોતાને પાડવા કૌશિય કરતો હોય છે

એક કવિએ કહ્યું છે .

“ દુનિયા મહી ના છે છરી,
જે કાયને કાપી શકે, જુઓ કાયની હીરાકણી,
પોતાતણુ પોતે હણે
નહી અન્ય ધાતુ કાષ્ટ કે પાષાણુ કાપે લોહને,
જુઓ છીણી લોખડની, પોતાતણુ પોતે હણે ”

કવિએ કેટલું સુદર કહ્યું છે ! અનુભવની એરણે કસાયેલી વાણી બોલે છે દુનિયામા એવી કોઈ ચીજ નથી જે કાયને સીધું કાપી શકે, પરંતુ કાયની હીરાકણી જ કાયને કાપી શકે છે લોહને કાપવા માટે લાકડું કે પથ્થર કામમા આવતા નથી, લોહની છીણી જ લોહને કાપે છે સાચી વાત તો એ છે કે પોતાનો પોતાને મિટાવે છે ગામનો કસાઈ જે લાખોપતિ બની જાય તો કોઈ વાણિયો જ માળા ફેરવતો હશે કે હે ભગવાન, આનું દિવાળુ કે દિ' નીકળશે !

વ્યાખ્યાન બહુ કડવું થઈ ગયું છે, પણ કવીનાઈન પણ કડવી જ હોય છે ને ! પણ મેદેરિયાનો તાવ બ્યારે ૧૦૫ ડિગ્રી સુધી પહોંચી જાય છે ત્યારે ગળા ગોળીઓ કામ લાગતી નથી એના માટે તો કવીનાઈન જ કામ લાગશે. કોઈકે સાચું જ કહ્યું છે કે—

यह व्याख्यान नहीं, ये गोलियाँ हैं,
जो रोगी को दी जाती हैं ।
ये खाने में कड़वी लगती हैं,
पर सारा ही रोग मिटाती हैं ।

દવા કડવી હોય છે તો પણ તમે એ લ્યો છો જ. ઇન્જેક્શન તીખા-તીખા હોય છે તો પણ તમે તે લ્યો છો મારી વાત કડવી ભલે લાગે પણ તેમા સત્ય છે આજે આપણા સમાજમા આવું જ જોવામા આવે છે, કે બ્યારે કોઈ આગળ આવે છે, કોઈ વિચારક સુનિ કાઈકે લખવા બેઠો, એની કલમે કઈ બદ્ધ કર્યો કે પુગણ પથીઓની દુનિયામા જાણે ધરતીકપ જ આવી જરો સમાજના કહેાતા રક્ષણહાગે એને નીચે પાડવાની જ કૌશિયો

કરશે, એને મિથ્યાત્વી-જાણવાથી કહેશે. એનું કારણ છે મનની ઈર્ષ્યા-ને માર્ગની પ્રગતિને જોઈ શકતી નથી.

સમય પસંદ થઈ ગયો છે ધર્મિણ કહે છે હવે જસ કરો હા તો ફોર વિચારે છે નેને મે પોતાના માન્ય હતા તેણે જ મારી નાખી કુખ્યા હવે કોને પોતાના કહેવાં ? આ જાન્યુ હેમા વિભીષણ પાસે પહોંચી અને કહ્યું 'તમારું કામ થઈ ગયું છે હવે મારા કાર્મમાં વિશ્વ જ યા મારે ? વિભીષણે કહ્યું 'તેવી ને સલાહ કે મારા દુરમનને નથી આપી શકો તે તમને શે આપી શકું ? સદાચારની પવિત્ર રેખાનું ઉલ્લંઘન કરી કોઈ પણ આજ કુખી થાતિ પ્રાપ્ત કરી શક્યું નથી. જો મીઠા વાત એ છે કે રાવણના મહેલમાં તમે તે સમાન પણ નહિ પામેો ને તમને અલક્ષમાં મળ્યું છે. માર નારીઓ વચ્ચે મોં ઉઠાવી વાત કરવા સામક પણ તમે નહિ રહો મારે તમે ત્યાં જ રહો જ્યાં તમે હતાં. હેમા આ સાંભળી ખિન્ન થઈ બેઠી. તમે વીર છે. તમે વચન આપ્યું હતું તેનું શું ? વિભીષણે હસતાં હસતાં કહ્યું કે મારા વચન પર આજે પણ મક્કમ છું મે તમને મારા ભાભી મનાવ્યાં છે ફોરને મારે ભાઈ બનાવીશ તેથી તમે મારા ભાઈ બની શક્યાં છો.

વિભીષણ ફોર પાસે પહોંચ્યો. ફોર કારણારમાં લેખાની સાંભે બધાયેસો હતો. વિભીષણે કહ્યું ભાઈ ફોર કેમ છો ? ફોરે જવાબ આપ્યો. ભાઈની આંખો ભાઈને જ્યારે કારણારમાં બધે જુએ છે ત્યારે આ કારણાર અને આ હાલસાંકળો એની આંખોને ઝમેટી છે ને ? કેમ ભાઈ શબ્દની વિડળણ કરી રહ્યા છો ?

વિભીષણે કહ્યું "ફોરશન" વધુ યશમાયે નહિ એણે તે જ કહે ફોરની સાંભે ઉઠી નાખી, એનું રાજ્ય એને પાછું વાળ્યું અને પોતાની વાણીના પ્રભાવથી મે હજો વચ્ચે ને દુષ્કર્મો થયો હતો તેને પણ વિભીષણે દૂર કરી દીધા. વાત બહી સમાપ્ત થાય છે પરંતુ આપણે હવે એ જોવાનું છે કે રાણી હેમાના જીવનમાં આવી વિડળણ કેમ થઈ શકી એના જવાબ છે એની અપવિત્ર વિચારધારાએ એના જીવનની થાંત્રી બાંધી હતી મીઠા બાપુ તમે જોશું કે રાવણને વિશ્વ સાંપડ્યો અને તે સાંભળ મેળવી પાછો ફર્યો પણ તે / રાવણ રામથી યા મારે પરજન્ય પામ્યો હતો ? એનું એકમાત્ર કારણ એ છે કે અલક્ષમાં એની પાસે વિચારોની ને પવિત્રતા

હતી તે રામની સામે રાખી નહિ એના વિચારો દૂષિત થયા પરિણામે એને રામને હાથે પરાજિત થવું પડ્યું

માટે જેના કાર્યો હશે તેવું પગિણામ આવશે. તેથી કહેવાયું છે કે .
 “ પરિણામે વન્ધ ” ! જેના પરિણામ હશે તેવા જ આત્માબધ કરશે.
 શ્રાવકના અહિંસા-અણુવ્રતમાના અતિચારમા “ વન્ધે વહે ” પાઠ આવે છે
 જેનો અર્થ છે બાધવું અને મારવું તો શું કદી કોઈ શ્રાવક પોતાના તોફાની
 આળકને બાધે છે અથવા કદી લોકો લગાવી દે છે તો શું તેને અતિચાર
 લાગશે ? આગમ કહે છે, ના-નહિ, કારણ કે તે સમયે તેવા પરિણામ હોતા
 નથી માટે બાધવા અને મારવા છતાં પણ, “ વન્ધે વહે ” નો અતિચાર
 લાગતો નથી માટે વિચારોની પવિત્રતા જાળવો, વિચારોની પવિત્રતા આચાર-
 રમા બિતરશે પવિત્ર વિચાર અને પવિત્ર આચાર વડે જ તમે શાંતિના
 દર્શન કરી શકશો

દિનાક

૧૬-૭-૧૯૬૦

જૈન ઉપાશ્રય

કાદાવાડી, મુબઈ

સતસાહિત્ય

- ૧ સ સારસમુદ્રમાં સાહિત્ય એક દ્વીપ સમાન છે
- ૨ સાહિત્ય આત્માનો રોગ દૂર કરવાનું અદ્ભુત ઔષધ છે.
- ૩ જિન્યુ સાહિત્ય ધરનો ઉપદેશક છે
- ૪ પહેલો નબર ઉત્તમ સ્નેહ રાખનારનો, અને બીજો નબર ઉત્તમ સાહિત્યનો છે.
- ૫ સાહિત્ય સત્ય અને સૌંદર્યથી ભરેલા જહાજ સમાન છે.
- ૬ સાહિત્ય યુવાવસ્થામાં માર્ગદર્શક છે, અને વૃદ્ધાવસ્થામાં આનંદદાયક છે

આજના પ્રવચનનો વિષય છે વિચારનો પ્રભાવ. માનવ, વિચારશીલ પ્રાણી છે. વિચારની શક્તિ જ તેને પરુજન્મતથી છુટો પાડે છે. માનવ કે પ્રાણીની પાસે તેમના ઇર્ષસ્વતંત્ર વિચાર હોતા નથી. જાણતાં તે તે વિચાર અનુસાર ચાલતાં પશુ નથી. તે ચાલે છે માત્ર હમને આધારે. પશુ માનવી વિચારવાન છે. તેનામાં મનન કરવાની શક્તિ છે. એટલા માટે તેને માનવ પદ મળ્યું છે. માનવ શબ્દની વ્યાખ્યા કરતાં પ્રાચીન ગ્રંથો કહે છે કે—

મનનાત્ મનુષ્ય ।”

મનન કરવાની વિશિષ્ટ શક્તિમાં જ માનવની મહાનતા રહેલી છે. માનવ જોવા વિચાર કરે છે. તેવો બને છે અને જોવા તેના વિચારો હોય. તેવા બીજાને જનાવે પણ છે. એક કુશાર ધડે જનાવતાં પહેલાં ધ્યાને વિચાર કરે છે. પછી વિચાર મુજબ વસ્તુનું નિર્માણ કરે છે. એક ચિત્રકર ચિત્ર જનાવતાં માટે પીછે હાથમાં લે છે. તે પહેલાં તેના મનમાં ચિત્રની રૂપરેખા આવે છે. ત્યાર પછી જ તે ચિત્રમાં રંગ લગાવવા લાગે છે. સ્પષ્ટ જાણીને માટે હળુ ચિત્ર જન્મુ હોય નથી પણ સૂક્ષ્મ દ્રષ્ટિએ ચિત્ર તારે જ જાતી ચૂક્યું છે કે જે ધીમે તેની રૂપરેખા તેના મનમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય. વાન મહાવીરના “જાહનનામે જલિયા ના સિદ્ધાન્તનું આ જ રહ્યું છે.

ચિત્રકરના માનસમાં કુરુક્ષા જગ્યા કે મોહનું જે ચિત્ર હતું તે જ પ્રમાણે તે, તેની પીછે અને રંગ વડે સાકાર મનશે. એટલે જોવા વિચાર હોય છે તેવું જનાવે છે. તેવી જ રીતે જોવા વિચાર હોય છે તેવો મનન બને પણ છે. સાચું પૂછો તો માનવને જનાવનાર તેના વિચાર જ છે. તેના જીવનની જાણ અને જીવનના વિચારની જાણ અને જીવન પર આધાર.

રાખે છે તમે સારા છો ? એ મને ન પૂછશે તમારા વિચાર સારા હોય તો તમે સારા છો સારા હોવા માટે આખની પણ એટલી જરૂર નથી તેમ જીલની પણ જરૂર નથી કેમકે આધળા અને મૂર્ગા માનવીઓ પણ ભલાઈના ક્ષેત્રમાં ધણા આગળ વધી ગયા છે. ભક્તિરસના મહાન કવિ સુરદાસ પણ અધ જ હતા છતા કાવ્યકલા અને વાત્સલ્યના તેમના ચિત્રો અજોડ છે ભલાઈને માટે વિચારોની પવિત્રતા જરૂરી છે

વિચારોની પવિત્રતા જ કાર્યને પવિત્ર બનાવે છે તે સિવાય, પવિત્ર ગણાતી ક્રિયાઓ પણ અપવિત્ર જ જણાશે. શિકારની ક્રિયા કેટલી સુદર દેખાય છે ! તે માટે પક્ષીઓને એટલું અનાજ નાખવામાં આવે છે કે તેઓ ખાતા ખાતા થાકી જાય છે શિકારી પોતે તેમની નજીક પાવું જતો નથી, જરા અવાજ પણ થવા દેતો નથી અને ખીજ રાહદારીઓને પણ, ધીરે ધીરે ચાલવાનું કહે છે અને તે પણ માત્ર હાથના ઇશારાથી ખીજની સાથે વાત પણ ખૂબ ધીમેથી કરે છે કેટલી સાવધાની છે આ ? છતા આજ સુધી કોઈએ પણ શિકારીને દયાળું કહ્યો નથી તેની ક્રિયામાં દયા અને અહિંસા છે, પણ તેના વિચાર દ્યારસથી વિહીન છે તેમાં તો કઠોરતા અને ક્રૂરતાનું સામ્રાજ્ય છે એટલા માટે ક્રિયા પવિત્ર હોવા છતા પણ ભાવનાની અપવિત્રતાને લીધે ક્રિયા પણ અપવિત્ર કહેવાય છે

વિચાર પવિત્ર હશે, તો આચરણ પણ પવિત્ર રહેશે કારણ કે આચરણ શું છે ? તે માત્ર વિચારોનો છાયા જ છે વિચાર, ખીજ છે અને આચરણ ફળ છે દાડમના ખીમાથી દાડમ થશે અને નારગીના ખીમાથી નારગીનું ઝાડ થશે. ખીજ, અનુકૂળ તત્વોને ગ્રહણ કરી તેને પોતપોતાને અનુરૂપ રીતે તૈયાર કરે છે તે જ પ્રમાણે વિચારના કણો પણ પોતાને અનુરૂપ તત્વોનો આધાર લઈ, આચરણના સ્વરૂપમાં વિકસિત થાય છે વિચારની સરળતા, જીવનને સરળ બનાવે છે, એ વાતની આગમો સાક્ષી પૂરે છે મનુષ્ય સીધો ભોમો રહી શકે છે તેને એ સરળતા કાણ આપી ? જૈન સિદ્ધાંતોને પૂછો તો કહેશે કે તેના વિચારોની સરળતાએ જ તેના દેહને સરળતા આપી છે. પશુઓની દેહરચનામાં વક્તા છે તેમનું મસ્તક પણ ક્યારેય સીધું રહી શકતું નથી કારણ કે પૂર્વજીવનના વક્ર વિચારોએ તેમના શરીરની સૌમ્યતાને હણી નાખી છે

કેટલા-કુતરાઓ મોટરમાં ફરે છે, તેમને દૂધ પણ મળે છે ડબલરોટી પણ મળે છે, કે જે કેટલાય માનવના બાળકોના ભાગ્યમાં પણ હોતી નથી.

છતાં પણ તેમને દેહ વડે મળ્યો છે તેનું કારણ એ જ છે કે પૂર્વજીવનમાં સંભવતઃ તેમણે ગરીબોની સેવા કરી હશે. બનાવોનાં આંત્રુ લુગ્નાં હશે પણ સેવા કરતી વખતે વિચારોમાં વક્રતા રહી ગઈ હશે. પરિણામે સેવાનાં ફળ તેને મીઠા સ્વરૂપે મળ્યાં પણ વિચારોની વક્રતાએ દેહની સરળતા બેનડી લીધી. કમલને કઠની મધુરતા મળી છે તેનો અવાજ મનને મોહ પચડે તેવો હોય છે તેનું કારણ એ હશે કે તે પૂર્વજીવનમાં બધાની સાથે મીઠું બોલતી હશે. તે જીવનની મીઠાશી તેનો કંઈ બાંધે પણ સાકર જેવો છે પરંતુ એ મીઠાશમાં ભાવેલી વક્રતા રહી હશે તેથી જ તેને કાંચો રંગ મળ્યો છે.

દુષિત વિચારો એનાં હાડાલુઓ લઈને આવે છે તે નેના હાથમાં પહોંચે છે તેને એરી બનાવે છે. સુવિચારનાં મધુર કિરણોની મધુરતા કમળની મધુરતા કરતાં જરા પણ ઓછી નથી. તે પરિણામમાં ભલે મર્યાદિત હેલ પણ તેની કમલકિત મર્યાદિત નથી હોતી. રૂપકની ભાષામાં કહું તો દુર્ગિચાર ધારસેટ તેણે છે કે જેનાં બે દીપાં પણ જો અંતરની શીશીમાં નાજવામાં આવે તો સુગંધ, દુર્ગંધમાં પસારાઈ જાય. સુવિચારના કણ મુલમુલ એસેન્સ જેવાં છે જેનાં બે દીપાં દુર્ગંધમાં નાખતાં દુર્ગંધો સ્વાદ સૌરભાને તેનું નામ પણ મદલી નાખે છે તેના મૂલ્યમાં અને આપમાં પણ ફેરપડી જાય છે. પણ બા મૂલ્ય વસ્તુનું નહિ, તેમાં પહેલી સૌરભા છે.

વસ્તુ ભલે નાની હોય, પ્રમાણભલે ઓછું હોય પણ જો તેમાં પરિવિચારોની સૌરભા મળી જાય તો તે વસ્તુની કીમત વધી જાય છે. કોઈ મોટા મોટા વેપારીએ છે એ રાજ હજારો ચેક પણ લખે છે. માત્ર કેટલાંક પાંચ હજારના ચેક લખે તો પાંચ હજારની કીમત ક્યાં છે? કમલ અને શાહીની કીમત તો પાંચ હજાર નથી જ ત્યારે કીમત ક્યાં છે? કેઈએ ચેક લખ્યો તેમાં બાકડે પણ લખ્યો અને નામ પણ લખ્યું અને નીચે સહી ન કરી તો શું નાણાંમળી જશે? ના તે કીમત માત્ર સહીમાં જ છે એ જ પ્રમાણે વસ્તુની કીમત તેની પાછળ રહેલા વિચારોમાં સમાયેલી છે.

એક કુપક પરદેશમાં ભણવા માટે ગયો. પહેલાંના વખતમાં પૂર્વની વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવા માટે વિદેશીના વિદ્યાર્થીઓ ભારત આવતા હતા. નાલંદા અને તક્ષશિલાના વિદ્યાર્થીઓમાં ભારતીય સંસ્કૃતિ જીવત હતી. વિદેશીઓ જાહી આવીને પૂર્વની વિદ્યાની સાથે જાહીની સંસ્કૃતિને પણ

અભ્યાસ કરતા હતા આજે તમે તમારા છોકરાઓને વિદેશોમા મોકલો છો. તેની પાછળ નમારુ ધ્યેય શુ છે ? વિદેશોમા શુ તે ભારતીય સંસ્કૃતિ કે જન દર્શનના પ્રચાર કરશે ? નહિ, નહિ ધનવાનના પુત્રોને ધર્મ કે સંસ્કૃતિની ક્યાં પડી છે ? એ તો વિચારે છે કે અમારો દીકરો અમેરિકાનુ ધન લઈ આવે, પણ ધ્યાન રાખજો કે અમેરિકાની લક્ષ્મીની સાથે ત્યાની સંસ્કૃતિ પણ સાથે ન લેતો આવે

જે યુવક અમેરિકા ગયો છે તેનો મિત્ર તેને પત્ર લખે છે દસ પાનાં ભરીને તે કાગળ લખે છે છેવટમા તેની માતા પણ પોતાના અતરનાં હિતથી ઉભરાઈને ચાર લીટી લખે છે કાગળ, પક્ષીની માફક જડતો અમેરિકા જાય છે અને તે યુવકના હાથમા પહોંચે છે તે પત્ર જોઈને, તેને પોતાની માતૃભૂમિની યાદ તાજ થાય છે મિત્રનો પત્ર વાંચે છે છેવટની ચાર લીટીઓ પર તેની નજર પડે છે તો તેનુ હૃદય તેની માતાના વાત્સલ્ય અને અનુ-રાગથી ભરાઈ જાય છે ક્યારેક ક્યારેક, તેના કશ્ચાભિશ્રિત આસુઓ ઘની, તેની આખમાથી વરસે છે

આ શુ ? મિત્રે દસ પાના ભરીને લખ્યા છે તેમા સમય પણ ખૂબ ખર્ચ્યો છે, ભાષા પણ સરસ છે, અક્ષરો પણ સુદર છે જ્યારે, માતાએ વાકીચૂકી ચાર લીટી લખી છે પણ તે ચાર લીટી તેના હૃદયમા કાતરાર્ધ જાય છે જ્યારે, દસ પાનાનો કાગળ હવામા જડી જાય છે તેનુ રહસ્ય શુ છે ? માની લખેલી ચાર લીટીઓમા તેનુ હૃદય બોલી રહ્યું છે, જ્યારે મિત્રના પત્રમા તેનો અભાવ છે તે માતાનુ હૃદય ક્યાંથી લાવશે ? એ પણ યાદ રાખો કે હૃદયમાથી નીકળેલી વાત જ હૃદય સુધી પહોંચે છે. પાણીની ટાકી જેટલી જાંચી હશે તેટલી જ ચાઈ સુધી (નળ મારફતે) પાણી પહોંચી શકે છે જે વિચારનો ઉદ્ભવ મસ્તકમા થયો છે, તે મસ્તક સુધી જ રહી જશે પણ જે હૃદયમાથી નીકળે છે તે જ હૃદયને સ્પર્શે છે માના હૃદયમાથી નીકળેલી ચાર લીટીઓ પુત્રના હૃદયને સ્પર્શે જશે-ભલે તે ચાર જ હોય.

શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવ હતા તે રાજકુળમા જન્મ્યા હતા. મોટા મોટા રાજાઓની સાથે એસીને તેમણે ભોજન કર્યા હશે પણ સુદામાના તાદુલમાં તેમને જે આનંદ આવ્યો, તે રાજમહેલોના રાજસી ભોજનમા નહોતો આવ્યો કેટલી કિંમતના આ તાદુલ હતા ? અને તે પણ રાધેલા નહિ, કાચા ચોખા હતા, તેની આમ તો કિંમત, એ પૈસા પણ નહિ હોય કારણ કે એ વખતે મોઘવારી નહોતી, તેમ વિદેશોમાથી ચોખા, મગાવવા પણ

નહોતા પાતા તમારી નજરે એ ચોખ્ખાની જાણે કાંઈ કિમત ન હોય પણ તેનું મૂલ્ય જાણવું હોય તો મૂલ્યને પૂછો. તે કહેશે કે—તેની કિમત તમે નહિ જાણી શકો અને તમે તેનો સ્વાદ પણ નહિ જોગાવી શકો. કેમ તમારી પાસે એવું મિત્રનું હૃદય નથી કે જે સુધમાની મિત્રતાને સમજી શકે.

કિમ્મતની પાછળ સહવિચારનો ચેતન હોય તો તેમાં માધુષ્ય રહેશે. કિમ્મતને આપણે જાનાજ કહીએ તો સહવિચારને મીઠું કહેવું પાસે. મીઠા વિના તમને કાંઈ પણ વસ્તુમાં સ્વાદ નહિ લાગે. ધરમાં દાળ બનવાથી હોય. તેમાં મરચું પાણી હળદર લીલાં મરચાં કાચમીર મીઠા લીલાંનાં પત્તે જાયું નાંખ્યું પણ મીઠું નાખવું જૂઠી ગમ્યા કોઈએ જાને તમે દાળજીવ આવા શરૂ કર્યા તો પહેલે જ કાળીએ તમારું માથું ગરમ થઈ જશે. કેમ પર કાળું રાખનારા પણ આવા પ્રસંગે કેટલીક વખત એવા એકલૂ જની જાય છે કે જાળી પછાડીને જોયા થઈ જાય છે તમારા જેવા કાંઈક કુટળા કહે તો ઉપરથી કાંઈ નહિ જોયે પણ અંતમાં તો જરૂર થશે કે બાટસો વખત થયે પણ રીધવાં ન આવડ્યું !

એક માત્ર મીઠા વિના બધો સ્વાદ દિલ્હો પડી જાય છે એટલા માટે જુનવાળી જાણમાં તેને મીઠું કહે છે જો કે તેનો સ્વાદ ખારો છે અને એથી જ મહેલથી માંડીને સૂપડી સુધી તેનું સ્થાન છે ઉપકારનો જાણે ઉપકારથી સુકવનારાઓને કાંઈ મરચાં—કરામ કે સાકર—કરામ કહેવું નથી પણ નીમકકરામ કહે છે કાંઈ ઈમાનદાર નોકરને કાંઈ દુર્ગત વ્યક્તિ તેના શેઠની સામે યવા કહે છે તો તે કહે છે કે મેં તેનું નમક ખાધું છે.” તો શું તેણે, માત્ર મીઠું જ ખાધું છે ? તેણે શું મીઠાના જ શેટલા ખાધા છે ? મરચું કે જાનરીના નહિ ? પણ મીઠું જ—સુલુ, એ સસ્તુંતિનું પ્રતિક જની ગયું છે પંડિત લાગે છે કે—મીઠું જ દેવતાઓનો સ્વર્ગી પ્રિય પદાર્થ છે જુનાનવા વાત્સીકિ હોમરે મીઠાને દીવ્યરસ કહ્યો છે દક્ષિણના રામાનુજ તેને રામરસ કહે છે બીજો તેને જીવનરસ કહે છે

જોજનમાં મીઠું જનિવાય છે તો સદાચારમાં સહવિચાર આવસજ છે જાણે જાણે તેટલી સાધના કરવામાં આવે અને તેટલાં યત્ન કે ઉપવાસ જાણે કરવામાં આવે, પણ જો તેમાં તમારી જાણવાશા ન રહી તો તેમાં રસ નહિ આવે. તમારો પોતાનો આત્મા જ તેમાં માધુષ્ય નહિ અનુભવે. ઉપવાસ કરવા છતાં પણ તેનો આત્માત્મિક આનંદ તમને નહિ આવે. કાલ વિદ્યાની લાંબી તપ—સાધના કરી આશીસ કે પ્રવાસ જેટલા ઉપવાસ સુધી પહેંચ્યા,

જેનારાઓ તમારા તરફ શ્રદ્ધાથી જોવા લાગ્યા, તમારાં તપસ્વી ચરણોમાં મસ્તક ઝુકાવવા લાગ્યા—આ બધું ભડે હોય, પરંતુ ન્યા સુધી તેમા તમારો આત્મા મળ્યો નથી, ત્યા સુધી, તમે તેને ભૂખમરો સમજજો, અથવા તેને પ્રસિદ્ધિનું સાધન માનો તો ભડે તમને પ્રસિદ્ધિના પુષ્પો મળી શકશે લોકોનાં વાહવાહ ભડે મળે, પણ આત્માને તેમાથી પ્રકાશ નહિ મળે

હુ તો કહુ છુ કે, વાહવાહ માટે કરવામા આવતી તપશ્ચર્યા તમારે માટે મોઘી પડી જશે જે તપ વડે તમે તમારા અનંત જન્મોના વિકારોને દૂર કરી શકો છો, તેનાથી માત્ર લોકોની વાહવાહ મેળવીને અટકી જવું એ કોઈ બુદ્ધિવાળાનું કામ નથી આ તો રસગુલ્લા માટે હીરાની વીટી આપી દેવા જેવું છે તમારો છોકરો હીરાની વીટી આપી આવે અને શેર બશેર રસગુલ્લા લઈ આવે તો શું તમે તેને ધન્યવાદ આપશો? કોઈ પણ સમજી આપ પોતાના પુત્રના આ કામને વખાણુશે નહિ

આ જ વાત દાનની છે માનને માટે આપવામાં આવતું દાન એ દાન નહિ, પણ એક જાતનો વેપાર છે તેવા દાનથી તમે આરસની તકતીઓ ચોટાડાવી શકશો, પ્રમુખપદની ખુશીઓ પણ મેળવી શકશો, ગળામા ફૂલના હાર પણ પહેરી શકશો, અને ફેટાઓ છપાવી શકશો પણ તેમા દાનનું જે માધુર્ય છે તે તમને નહિ મળી શકે

દેખાવને માટે પાળવામા આવતા શીલની પણ એ જ વાત છે જે હિંદુશને માટે તમે કરો છો, તે જરૂર સફળ થાય છે દેખાવને માટે તમે સદાચારનું વ્રત લીધું હોય તો દેખાવ જરૂર થઈ શકે છે, તો પછી તેનાથી વધારે તમારે શું જોઈએ? પણ ખરેખર જે આમ હોય તો તે દુષ્કર્મની વાત છે મને એ વાતનું દુષ્કર્મ નથી કે તમારા ગળામા પુષ્પહાર પરાવાય છે કારણ કે મને તમારી ઈર્ષ્યા નથી, એ વાત તો તમારો આત્મા પણ કબૂલ કરશે દુષ્કર્મ તો એ વાતનું છે કે તમારી મહાન સાધના એજે જઈ રહી છે એ સાધનાનું તેજ કમી ન થવું જોઈએ.

આ બધાનું કારણ શું છે? વાત દીવા જેવી સ્પષ્ટ છે આ બધાની પાછળ, તમારી સાચી વિચારધારા કામ નથી કરતી હુ કહુ છુ કે તમે કલાકાર બનો તમારી પાસે એવી કળા છે કે જેના વડે આજુમાથી સુમેરૂ અને સુમેરૂમાથી આજુ બનાવી શકાય છે સત્કૃત્યની અનુમોદના કરીને તમે આજુ જેવા કાર્યને સુમેરૂબનાવી શકો છો શાળીભદ્રની વાત તો તમે સાલળા છે સાલળતા સાલળતા તમારા વાળ પણ ધોળા થઈ ગયા તેમણે એવું જ

કમું હતું સુપાત્રને ખીર વહેરાવી હતી. ખીર તે તમે પણ અનેકવાર પાત્રમાં વહેરાવી હશે. પણ શાળીબદ્ધે બાલુનો સુમેરૂ બનાવી દીધો. તેની પાછળ સુદર બાવના કામ કરી રહી હતી મુનિજીવન પ્રત્યે હિત્તર અનુરાગ વહેતો હતો એ શુભ બાવનાના પ્રવાહે નાના સરખા ગીતને વિશાળ રક્ષ્મું રૂપ આપ્યું અને પુણ્યનું કમ્પેસની છાયા તેને મળી અને તેનાં મીઠાં ફળ પણ

સદ્ગુણની માત્ર અનુભોક્તા પણ જીવનમાં નવી ચમક લઈ આવે છે તમે જાણો છો કે જળબદ્ધ મુનિની સાથે હરણ પણ પાંચમી દેવલોકમાં ગયું તેણે ન તે બાવકનાં કાઈ વત (દેશવિરતિ) નો સ્વીકાર કર્યો હતો જ્યાં પણ તે સ્વર્ગમાં જઈ શક્યુ આજે અણુને સુમેરૂ બનાવવાની કળા છે

દુષ્કૃત્યની પાછળ પશ્ચાત્તાપની આવધારા સુમેરૂ નેટલાં પાપને બહુ નેટલાં બનાવી શકે છે રાજ પ્રદેશીના જીવનની વાત તો તમારાથી જાણી નથી. કાણુ શાહી જેવું જીવન આરસ જેવું બિજળું બની ગયું અણુના કમોની બેડીઓ શુભમાં ફેરવાઈ ગઈ હશે તેને સુમેરૂને બાલુમાં બદલવાની કળા સાધ્ય હતી.

સદ્ગુણની પાછળ રહેલી સુવિચારની ધારા બાલુનો સુમેરૂ બનાવે છે. પછી વસ્તુ મીઠું બની છે બાલિયું હલ જોવાય છે

એક વખતની વાત છે મહાન કમાલ પાસ જ્યારે તુર્કી (Turkey) ના રાષ્ટ્રપતિ હતા ત્યારે એક વખત દેશમાં રાષ્ટ્રપતિની જન્મતિ સમારોહ ઉજવવામાં આવતો હતો દેશના ધનવાન નાગરિકોએ પોતાના રાષ્ટ્રપતિને ચરણે સામે રૂપિયા ધમાં સારાને પાટનગરમાં ખમધમાટ લઈ ગયો હતો. આરે તારફ ઉત્સવનું આયોજન હતું ઉત્સવ પૂરો થયા પછી રાષ્ટ્રપતિ, પોતાના જીવનમાં આવી ગયા મોટા વખત પછી, એક જર્જરિત શરીરચાથે જઈ રાજબચનની નજીક આવ્યો. તે બહાર જતો હતો ત્યાં પોલીસ તેને ફરવાને રોક્યો. તેણે કહ્યું — સર, હું આપણા રાષ્ટ્રપતિ આરે જન્મદિનની કાંઈ એટ ખરવા આવ્યો છું

પોલીસે કહ્યું — ફેખતો નથી કેટલી રાત થઈ ગઈ છે! સમારોહ તો ક્યારનો થ પૂરો થઈ ગયો. દવે તું ક્યાંથી આવ્યો!

જલ્દ, પ્રજાતો પ્રજાતો બોલ્યો — સારું, આજે કરને. હું વીસ મહિસ દુરથી પત્રે આસતો આસતો આવ્યો છું એન્ને મોટા થઈ ગયું

પોલીસે કહ્યું — આરે એ જોવાનું નથી કે તું કેટલા મહિસથી આવ્યો છે ના બહીથી.

વૃદ્ધની પવિત્ર ભાવનાના મૂલ્યની પોલીસને શી ખબર પડે? કોઈના હૃદયની પવિત્રતાની ખબર લાલ-ચળરખી શાહી (Red Tapism) પાસે નથી-તેના મનથી કિંમત છે કાર- (Motor car) વાળાઓની. એકારોની તેની શી કિંમત હોય!

આજે પણ કારવાળાઓની જ કિંમત છે તમે પણ મોટરોવાળાઓનું જ સન્માન કરો છો તમે દુકાને બેઠા હો અને કોઈ મોટરમાથી ઊતરીને, દુકાન તરફ આવે તો તમે ઊભા થઈ જશો અને હાથ લાપ્યા કરશો પણ કોઈ ગરીબ આવે તો હાથ લપ્યાવશો? નહિ કેમકે એ નકાસુ છે

આ વૃદ્ધ ચળુ કાર વિના આવ્યો હતો એટલા માટે તો તેને રાજ-ભવનમા પ્રવેશ નહોતો મળતો પણ ખારીમા ઊભા ઊભા રાષ્ટ્રપતિ આ બધું સાલણી રહ્યા હતા વૃદ્ધની વાત સાલણતા જ તે તુરત સીધા ઊતરીને નીચે આવ્યા તેમણે તે વૃદ્ધના શરીર તરફ ન જોયું, તેના મેલા કપડા તરફ પણ ન જોયું તેમણે તેની અદર રહેલ આત્માને ઓળખ્યો ખૂબ સ્નેહથી તેને ભેટ્યા અને પૂછ્યું-‘શું લાવ્યા છો આ સેવકને માટે?’

રાષ્ટ્રપતિના સ્નેહનો સ્પર્શ પામીને તે વૃદ્ધ આનંદિત થઈ ગયો તેણે માટીનું એક કાળું હાડલું આગળ ધ્યું અને કહ્યું-‘હું અમારા રાષ્ટ્રપતિને માટે તામ્બુ મંધ લાવ્યો છું’

રાષ્ટ્રપતિએ તેમાથી એક આગળી ભરીને જીભ ઉપર મૂક્યું, અને બીજી આગળી ભરીને તે વૃદ્ધના મોમા મૂક્યું પછી તેને પોતાની મોટરમા બેસાડીને તેના ઘર સુધી મૂકી આવ્યા

મંધ કેટલું મીઠું હશે? પણ એ મીઠાશ, મંધની નહિ, હૃદયની છે, જેમાં મંધ કરતા પણ વધારે મીઠા પવિત્ર ભાવો રહેલા છે મૂલ્ય પણ ભાવનું છે. ગોડાઉનમા માલ ભર્યો હોય અને બજારમા ભાવ વધી જાય, તો નાણા, બમણા કે ચારગણા થઈ જાય છે ચહેરા ઉપર નવી રેનક આવે છે પણ જે માલ ભર્યો હોય અને ભાવ બેસી જાય તો ચહેરાનું નૂર ઊડી જાય છે. તેની જ રીતે ધાર્મિક સાધનાઓમા પણ ભાવનું જ મૂલ્ય છે ભાવસહિત કરવામા આવતી ધાર્મિક ક્રિયાઓ, દાન, શીલ, તપ ત્રણે અદ્ય ભલે હોય પણ તેની કિંમત છે પણ જે તેની સાથે સહવિચારનો સુમેળ ન હોય, તો તે પાણી વિનાના મોતી છે મોતી હોય પણ તેમા પાણી ન હોય તો પછી ઝવેરી તેની કેટલી કિંમત આકશે?

દાનારે ત્રણ તો બળતારે પણ થઈ રહ્યું છે પણ ભાવ ક્રિયાકાર
ધર્મ છે તે કદી બળતારથી થઈ શકતો નથી સાચું પૂછો તો ધર્મ
બળતારથી થતો જ નથી, તે તો અતરની યીજ છે અને અતરની
પ્રેરણાથી જ તેનો જન્મ થાય છે

દાન આપ્યું ખરું પણ જો તે આપનાની ભાવનાથી ન હોય તો તે
દાન નથી. એમ તો કહો પણ આપે છે તો પછી તેને પણ નિર્જરા થી
જોઈએ. પણ તેને કદી નિર્જરા થઈ શકતી નથી કારણ કે તે જડ છે તેમ,
જડ મનથી કરવામાં આવેલ દાન પણ કંઈના યાન જેવું છે. દાનની સાથે
લક્ષ્મીની મમતાનો પણ ત્યાગ થવો જોઈએ. દાન આપનારને પૂછો કે-તમને
લક્ષ્મી ત્યાગ્ય (તજ્યા યોગ્ય) લાગે છે કે નહિ? અલ્પચત્તુ પાશન કર-
નારને પૂછો કે-તમને વિશ્વ વિષ્વના જેવો લાગે છે કે નહિ? તે વિશ્વ
વાસનાનો દેવ તમને માંથી રાખશે અને તપસ્વી બાત્મને પૂછો કે એ, તપસ્વી!
છે ઉપરની તમારી આસક્તિ પડી કે નહિ? પૌંડસિક સુખોની રમણીયતા
તમારે માટે એકી થઈ કે નહિ? તે વિશ્વ તપ આત્મકાશ્વ મનો રહેલો
કેહ ઉપરથી મમતાનો સ્વ બંધ તોડી-છોડી ફેલાતી સાથે સમતાનો
સ્વ બંધ ભેદવો એ જ તપનો પ્રાણ છે તે વિશ્વ તપ લેજાન બનશે.

સસારમાં રહેનાર વ્યક્તિ લક્ષ્મીની તરિયાત બનુશવે એ સહવિત
છે આરિત મોહના ઉદ્ધને લીધે ભોજોનો ત્યાગ દુષ્ટાચાર લાગે એ પણ
સહવિત છે. તો હુધા વેદનીય સદ્ગુણ થઈ શકવાથી તપની સાધના કઠોર
લાગે એ પણ સહવિત છે પણ જોવાનું એ છે કે તેની પાછળ તમારું
માનસ શું કહે છે જો તમારો આત્મ તેમાં તમારી દુર્ગતતા માનતો હોય
તો તે જૈનશાસ્ત્રમાં તમારું સ્થાન છે પરંતુ, જો તમે એમ માનતા હો કે
તપ કરવું એ જૂને મરવા જેવું છે જૈનશાસ્ત્રમાં તમને ક્યાંય પણ સ્થાન
નથી. કારણ કે આ વિચાર જ તમારા તપના લેજાને ખાઈ જાય છે.

લક્ષ્મીને મોહ દાનની ભાવનાનો નાશ કરે છે ત્યારે શીશનો સુવાસિત
ભાવ લાક્ષણને ભેદી નાખે છે સ્વાદની લોહુપતા તપના પ્રભાવને ખતમ
કરી નાખે છે કાઈ દગ્ધાં સો રૂપિયા આપવાનો વિચાર થયો પરંતુ સંપ-
ત્તિની મમતા આડે આવે અને લાંબાવા દાન શોધાઈ ગયા એમ બ્યારે,
વિચારનાં પુષ્પ ૭ કરમાઈ ગયાં પછી સતૃપ્તનાં ફળ ક્વાથી મળશે!

એક દીવો સુત્રાઈ રહ્યો દત્તો કાઈ વાગે માટે દોડ્યું કાઈ લેગે
માટે દોડ્યું તો કાઈ લીની વાટકો લઈ આવ્યું પણ જ્યોતિ ક્યાંથી આવે!

કારણ કે તે આવે તે પહેલા શકેડ ફટી ગયું હતું તેમ જ્યારે ભાવનું શકેડ જ ફટી ગયું હોય તો સદૃશ્યની જ્યોત કયાથી ઝગમગે? જો ભાવનાનું પાત્ર સાચું હોય, તો તેમાં વાણીનો સ્નેહ પૂરનાર પણ મળી રહેશે અને પ્રેરણાનો પ્રકાશ પણ મળી જશે ઓછામાં ઓછું ભાવનાનું પાત્ર તો ફૂટવા ન દેશે નહિ તો, પ્રકાશની માત્ર કલ્પના જ રહેશે

પ્રતિક્રમણ ક્યું તેની બધી જ વિધિ પણ કરી ધ્યાનના વખતે ધ્યાન પણ ક્યું, વદણા આવશ્યકના સમયે વદણા પણ કરી ઊભા પણ થયા અને ડાબા જમણા હીચણ પણ જેમ જેમ એ તેમ રાખ્યા, તેમ જ પાઠ પણ કડકડાટ બોલી ગયા તેના તાલ, પદ, લય, વિન્યાસ બધું બરાબર જળવ્યું. ઉચ્ચારમાં એક માત્રનો પણ ફેર ન પડવા દીધો—આ બધું હોવા છતાં ય જો તેમાં આત્મા ન પરોવાયો, હૃદયનો ગ્સ તેમાં ન રેડાયો તો હું નહિ “અનુચોગ દ્વાર સૂત્ર” કહે છે કે તે દ્રવ્યાવશ્યક જ કહેવાશે, ભાવાવશ્યક નહિ. તેનાથી પુણ્યનો બધ લાગે પડે, પણ તે નિર્જરાનો હતો બની શકશે નહિ. કેમકે, પ્રતિક્રમણનું ખે ખુ જ છે, તેનું સત્ત્વ નથી એ માત્ર એક શિરસ્તો જળની રાખ્યો સવત્સરિનો દિવસ છે આજે જો ઉપાશ્રયમાં ન ગયા અને પ્રતિક્રમણ ન ક્યું, તો જૈનના પત્રક (Register)માંથી નામ નીકળી જશે. એવા ઉદ્દેશથી કરેલ પ્રતિક્રમણમાંથી તમે વધારે શી આશા રાખી શકશો?

બે કલાક સુધી બેઠા. “મિચ્છામિ દુક્કડ” દેતા દેતાં ગળું સુકાઈ ગયું. પણ એક પણ માત્ર પણ અંતરનું ચિંતન ન ક્યું, પાપ પ્રત્યે ઘૂણા ન જન્મી, હૃદયમાં પશ્ચાતાપની એક રેખા પણ ન જાગી તો તે પ્રતિક્રમણ દ્રવ્ય પ્રતિક્રમણ નહિ તો બીજું શું?

સવત્સરિ પ્રતિક્રમણ ક્યું ખમત ખામણા કર્યા આજે તો આ બધું માત્ર પરપરા નિભાવવાના ઉદ્દેશ જેવું થઈ ગયું છે. મિત્રોની ક્ષમા માગે છે, પણ જેની સાથે વરસ સુધી એક શબ્દ પણ બોલ્યા નથી, અને જેના તરફ હૃદયમાં દ્રેપની આગ સળગી રહી છે, તેની ક્ષમા માગવાની જરૂર જોતા નથી! ખરૂં ક્ષમા માગવાનું સ્થાન તો તે છે

કદાચ બીજાઓને બતાવવા માટે તેની પાસે ગયા, તો તુરત જ કહી દેશે કે “ખમાવું છું” અગર તો બીજાની પાસે કહેવડાવશે કે “તે તમને ખમાવે છે” આવી ક્ષમાપનાની શી કિંમત છે, જેમાં હૃદયમાં પડેલી ગાઠ છૂટતી ન હોય ક્ષમા માગી પણ ક્ષમાનો ભાવ ન આવ્યો, ઈર્ષ્યા અને દ્રેપની ભટ્ટી ચાલુ ગઈ, તો તે ક્ષમાપના નહિ, ક્ષમાપનાનો દેખાવ માત્ર છે.

પાટીરની ડેરી હોય પણ તેને જાણીને કામતા એક લેશે પણ રસ ન નીકળે તો તેની ડેરીની કિંમત શી ? કયાંકે સુખી સાધના કરી, પણ તેમાં તોણા જેટલો સમભાવ—રસ ન આવ્યો તો પછી તે સાધનાની કિંમત શી ? એવી સાધના—ભાવ વિનાની કિંમતી એટલી જ કિંમત છે જેટલી માંખણ કાઢી લીધેલા (Seperated) દૂધની છે. જો કે તે દૂધ પણ સરેક તો છે જ પણ તેમાં સત્તતો અભાવ છે. કાંઈ બાટલી ઉપર સુવર્ણ ભરખું ભેગસ ચોટાંકુ હોય, પણ અંદર કોડીની ભરખ ભરેલી હોય તો તેના વેચનાર ઉપરથી વિચાર ભીડી જશે. આ જ વાત ભાવ વચરની સાધનાની છે. તેનું બહારનું ભેગસ લે મુશીબિત છે પણ અંદરથી પોણુ છે.

કૃષ્ણ વાસુદેવ, પ્રભુ તેમનાથનાં વહન કરવા ગયા રાજાની મારફત જાણે પણ તે ભક્તવાનનાં હસન કરી બેઠા હતા. ત્યાં તેમના હૃદયમાં એક સુવિચાર આવ્યો. પ્રભુના અંદાર હંભર સિધ્ધો છે તે જાણ તપ અને ત્યાગની મૂર્તિઓ છે તેમને પણ વહન કરુ તો કેમ ? અને બીજી જ પક્ષે તે વિચાર તેમણે અમશ્વમાં મૂક્યો અને સમગ્ર સાધુ જન્મને વશાવિધિ વહન કરવા સાધ્યા. તેમની સાથે તેમનો સેવક વીર સાળવી હતો. તે પણ સાથે સાથે મુનિઓને વહન કરવા માંડ્યો.

વહનવિધિ પૂરી થયા પછી તે પ્રભુ પાસે આવ્યા. પ્રભુએ કહ્યું કે તમારો પુરુષાર્થ સફળ છે તે નિર્ભરતા હેતુ છે. પરંતુ વીર સાળવીનો પુરુષાર્થ માત્ર કાયાકષ્ટ જનનિ રહી ગયો.

વાસુદેવે મૂંઝવું પ્રશ્ન । એમ કેમ ?

પ્રભુએ કહ્યું તેનું કારણ એ છે કે તમે વહન કરતા હતા તેથી ત્યાગ પ્રત્યે અનુરાગ હતો, સવમી જીવન પ્રત્યે મહા હિંમતવાદી હતી. પરંતુ જ્યારે વીર સાળવી વહન કરતો હતો ત્યારે તેના મનમાં એવો વિચાર હતો કે—મારા માલિક નમસ્કાર કરે છે એટલે મારે પણ કરવા જોઈએ. આથી તેની મહેનત માત્ર અનુકરણ જ રહી. ”

જન્મેના એક સરખો કામ હોવા છતાં ભાવભેદને લીધે તેના ફળમાં ફર પડ્યો.

રામ, કામળી નીચે બેસતા હતા અને તેમના સેવક વાનરો, સ્ત્રી ઉપર બેસતા હતા છતાં તે (વાનરો) તેમના (સ્ત્રીના) અપરાધિત સેવક કહેવાતા. કારણ કે તે વાનરોના હૃદયમાં વિનયનો ભાવ ભરેલો હતો. ભાવને

ચમત્કાર જોવો હોય તો લાખે શુ કરવા જાઓ છો. તમારા ધરમાં જ જુઓ. હૃદયના પ્રેમથી તમે બાળકના મો ઉપર હળવી લપાક લગાવશો તો પણ તે હસતુ રહેશે પણ જો હૃદયમાં ક્રોધ લયો હશે ને જરાક આગળી પણ લગાડશો તો તે રડવા માંડશે

તમારુ ભવિષ્ય ધડનાર તમારા વિચારો છે પુત્રે પૂછ્યુ - ‘ પિતાશુ ! શુ કાલ પણ જોઈ શકાય તેવી છે ?’

પિતાએ કહ્યું-‘હા,’ વિચારોડી ક્ષ-કિરણો (X-Ray)થી તમે આવતી કાલને જોઈ શકો જો આજે તમારા વિચાર સારા હોય તો તમારી આવતી કાલ સુખી છે

પરિણામની ધારા, આત્મદશાને માપવાની પારાશીશી છે જો પરિણામની ધારા અશુભ તરફ જતી હોય, તો તમારો આત્મા અશુભનો અનુગામી છે. એટલા માટે તો આગમ કહે છે કે-શુભ પરિણામ, શુભ બધ પાડે છે અને અશુભ પરિણામોથી, અશુભ પ્રકૃતિનો બધ પડે છે પરિણામનો ચમત્કાર જુઓ તે બધને પણ સવરમાં પકડાવી દે છે એટલા માટે આચારાગ્ર સૂત્ર કહે છે -

**જે આસન્વા તે પરિસન્વા
જે પરિસન્વા તે આસન્વા ।**

વિચારોના પરિણામો, આસવને સવરમાં અને સવરને આસવમાં બદલી નાખી શકે છે અરિસામાં તમે પણ તમારુ પ્રતિબિંબ જુઓ છો, અને ભરત ચક્રવર્તીએ પણ જોયુ સમ્રાટ ભરતને તો અરિસામાં જોતા જોતા કેવળજ્ઞાન થઈ ગયુ તમને થયુ કે નહિ ? પણ કહેવુ પડશે કે એ દષ્ટિ જ કોઈ નિરાળી હતી તેની પાછળ, શુદ્ધ પરિણામોની ધારા વહેતી હતી અને એ જ, કેવળજ્ઞાનનો પ્રકાશ લઈ આવી

એ નક્કી જ છે કે જેવા પરિણામ, તેવો બધ શ્રાવકના પહેલા પ્રતના અતિચારમાં “ **લ્લગ્ને વહે** ” અતિચાર પણ છે જે શ્રાવકને માટે ત્યાજ્ય ગણાવ્યા છે અર્થાત્, શ્રાવક બાધે નહિ અને ભારે (ભાર ભરે) પણ નહિ. પણ તેનો જ છોકરો, જો લણતો ન હોય તો ક્યારેક મારે પણ છે અને બાધે પણ છે છતાં તેને અતિચાર દોષ લાગતો નથી કારણ કે ક્રિયા અશુભ હોવા છતાં, પરિણામો અશુભ નથી માટે તે અતિચાર નથી

બ્યાખ્યાન વખતે કોઈએ પરચખાણુ કરાવવા માગણી કરી જે આગ-

ળીએ નોંધતે મહારાજે જાંનાં પચ્ચખાણુ કરાવ્યાં ત્યારે આવો કમ્પુ - મેં
તો મેં સામાયિકનાં પચ્ચખાણુ માગ્યાં હતાં હવે આવક છં કરે કે મેં સામાયિક
કરે ? નિયમ કહે છે કે તે મેં સામાયિક કરે અત્યાખ્યાન ગમે તેનાં કરાવ્યાં
હોય પણ તેના મનામાં ભાવ કયો હતો ? અત્યાખ્યાન શબ્દાનુસરી નહિ,
વ્યાખ્યાનુસરી હોય છે

મનુષ્ય જેવા વિચારો કરે છે તેવા જ પરમાણુઓ તેની તરફ વળાઈ
છે ને તમે દસરોયો તો હજારનાં પરમાણુઓ તમારી પાસે આવશે ને
રમીયો તો રુદ્ધરોય પરમાણુઓ તમારી તરફ વળાઈશે. એ જ પ્રકારે શુભ
અખવસાય શુભ પુણ્યોને વળાઈશે છે અને અશુભ અખવસાય અશુભ
પુણ્યોને. એટલે તમે વિચારોના જાડુને સમજો અને મનમાં અશુભ વિચારો
પ્રવેશ ન કરો તેને માટે એટલા જ સાવધાન રહો જેટલા કમનાં જાડુઓની
રક્ષે છે મનામાં શુભ વિચારોનો સચાર કરો કે જે તમારા જીવનને
સુવાસિત બનાવે.

તા ૫-૬-૫૬

ભૈરવ ઉપાસક માહુડા

૧. ગેસ ટી ફિલ્મ નામનો માણસ એક ખૂનિ
કેદમાં મળ્યો અને તેને પૂછ્યું — ભાઈ તારા જીવનમાં આવો
ધ ના કેમ બની ?

ઉત્તરમાં જાણક બોલ્યો — મેં જયપલ્લમાં ખૂન અને એવાં જ
બધાં કર કાર્યોથી બારેસાં પુસ્તકો વાંચ્યાં હતાં, એ વાચનના પ્રભાવથી
મને ખૂન કમ ની પ્રેરણા મળી હતી.

૨. મિલપ પોલ્ટર કહે છે જે જાકિન જેવું પુત્રાક વાંચે
છે તો જાને જી વાંચનથી બચી રહેતો એ જાની શકતો નથી

આજ દરોરા-વિજયાદશમીનો દિવસ છે તેને વિજયનું પર્વ કહેવામા આવે છે આ દિવસે ભલાઈએ, યુરાઈ ઉપર વિજય મેળવ્યો હતો. નીતિએ અનીતિને પરાજિત કરી હતી સદાચાર સામે દુરાચાર હમેશા હારતો જ રહ્યો છે જે વાતને લાખો વર્ષો વીતી ગયા તે આજે પણ જનતાના મનમા સજીવ છે જેના જીવનમા દુરાચારની બદબો હોય છે, તેને લાખો વર્ષોનો કાળનો પ્રવાહ પણ ભૂલાવી શકતો નથી

આજના દિવસ સબધમા બે વિચારધારાઓ પ્રચલિત છે કેટલાક લોકોના વિચાર પ્રમાણે, આજના દિવસે મર્યાદા પુરુષોત્તમ શ્રી રામે દુરાચારની સામે યુદ્ધ આદ્યુ હતું ત્યારે ખીજ કેટલાક લોકોની માન્યતા એવી છે કે આ દિવસે તે યુદ્ધની પૂર્ણાહુતિ થઈ હતી બેમાથી ગમે તે હો, પણ એ વાત નક્કી છે કે આજનો દિવસ અનીતિની ફજેતીની કહાણી કહી જાય છે આથી જ, ઉત્તર પ્રદેશ અને મધ્ય પ્રદેશ આદિમા કેટલેક સ્થળે આ દિવસે, ગામની બહાર રાવણનું પૂતળું બનાવવામા આવે છે સધ્યા વખતે લોકો સમવટ કરીને નીકળે છે આઠ આઠ વર્ષના નાના બાળકો પણ નવા કપડા અને નવા છુટ પહેરીને નીકળી પડે છે, તેમને પૂછો કે-“ભાઈ ક્યા બગ્યો છો ?” તો ગર્વથી કહેશે કે-“રાવણને મારવા જઈએ છીએ”

બધા ગામની બહાર આવે છે ત્યાં રાવણનું મોટું પૂતળું વિશાળ અને વિકાળ સ્વરૂપ ધારણ કરી બેભેલુ હોય છે તેની ચારે તરફ માણસોની ભીડ હોય છે આ ભીડમા નાના બાળકો પણ ઘૂસી જાય છે દરેક જણ એકેક પથ્થર લઈ મારે છે અને ચાલી જાય છે જો કદાચ તે રાવણ જગત મો ફાડે તો તેમાનો એક પણ બોમો નહિ રહે પણ આ તો બિચારું કાગળનું પૂતળું. પોતાની બદીવાન સ્થિતિ ઉપર આસુ સારતું ચુપચાપ બેસી

જાઓ નોંધતે મહારાજે જીનાં પચ્ચખાણ કરાવ્યાં ત્યારે આવક કંઈ - જે
તો બે સામાયિકનાં પચ્ચખાણ માગ્યાં હતાં હવે આવક જી કરે કે બે સામાયિક
કરે ? નિમમ કહે છે કે તે બે સામાયિક કરે પ્રત્યાખ્યાન મને તેનાં કરાવ્યાં
હોય, પણ તેના મનમાં ભાવ કયો હતો ? પ્રત્યાખ્યાન શબ્દનુસરી નહિ,
આવનુસરી હોય છે

મનુષ્ય જેવા વિચારો કરે છે તેવા જ પરમાણુઓ તેની તરફ આકર્ષિત
છે ને તમે હસીશો તો હસવાનાં પરમાણુઓ તમારી પાસે આવશે. બે
રમીશો તો દુહ્નપોષ પરમાણુઓ તમારી તરફ આકર્ષાશે. એ જ પ્રકારે શુભ
અપ્પવસ્યાય શુભ પુદ્ગલોને આકર્ષે છે અને અશુભ અપ્પવસ્યાય અશુભ
પુદ્ગલોને. એટલે તમે વિચારોના નહુને સમજો અને મનમાં અશુભ વિચારો
પ્રવેશ ન કરો તેને માટે એટલા જ સાવધાન રહો. એટલા ક્ષણનાં જીવનમાં
રહો છે મનમાં શુભ વિચારોનો સચ્ચાર કરો કે જે તમારા જીવનને
સુવાસિત બનાવે.

તા ૫-૬ ૫૬

જેન ઉપાધ્યય મહાશય

૧. ગેસ ટી હિસજ નામનો માણસ એક ખૂનિ
કેદમાં મળ્યો અને તેને પૂછ્યું — ભાઈ! તારા જીવનમાં આવી
પડના કેમ બની ?

ઉત્તરમાં બાળક બોલ્યો — મેં અચપ્પમાં ખૂન અને એવા જ
ભરા કર કરીથી ભરેલાં પુરનો વાગ્યાં હતાં એ વાગ્યનના પ્રભવથી
મને ખૂન કરવાની પ્રેરણા મળી હતી.

૨. ગિલ્ડા પોપર કહે છે કે મનિન જેવું પુરના વાગે
છે તો જ જાને છે વાગ્યનથી બચી રહેવો એ બની શકતો નથી

વીસ લાખ જૈનો તેમા ૨૫૨ પુરાવશે શ્રીકૃષ્ણ કે રામની જય બોલાવશે તો ભારતના લાખો હિંદુઓ તેમા સાથ પુરાવશે પણ કોઈએ રાવણની જય બોલાવી તો ? તેમા તમારો સ્વર લળશે ખરો ? નહિ કેમકે તમારો આત્મા તે વાતને સ્વીકારતો નથી તેનું કારણ એ છે કે તેણે નૈતિક જીવનની ઉપેક્ષા કરી હતી

મનુષ્ય પોતાના સત્તાનનું નામ પણ જેવું રાખવા તૈયાર થાય છે. પણ જેણે અનીતિના માર્ગે ડગલું ભર્યું હોય, તેવાનું નામ રાખવા કદી તૈયાર થતો નથી ઘણા માણસોના નામ પોપટભાઈ કે સુખલાલ હોય છે. કીરચંદ નામના માણસો પણ મળી આવશે મહિલાઓમા મેન.બાઈ કે કોન્સાક્રમારી મળી આવશે પણો તો થુ પણ માટી અને કચરાના નામ પણ પોતાના પુત્રોને માણસોએ આપ્યા છે કચરાભાઈ અને પુખ્તભાઈ ઘણાના નામ હોય છે પણ અજ સુધી કોઈએ રાવણ કે દુર્યોધનનું નામ આપ્યું નથી તેમ જ સ્ત્રીઓમા કોઈ કૈકયી કે મથરા નામની બાઈ નહિ મળે તેનું કારણ એ છે કે તેમણે નીતિના નિયમોને ઠોકરે માર્યા હતા

નૈતિકતાની સીમારેખાનું ઉલ્લંઘન કરવાની મૂળ પ્રેરણા કરનાર અસદ્-વૃત્તિઓ છે પહેલી વાસના, બીજી અપ્રમાણિકતા એકમા રૂપની લાલસા છે તો બીજીમા રૂપિયાનો લોભ છે એ બન્ને વૃત્તિઓ, જ્યાં સુધી મર્યાદામા રહી છે, ત્યાં સુધી નીતિની સીમારેખામા ગણાય છે ત્યાં સુધી સમાજ પણ સમાધાનકારક છૂટ આપે છે મનની વાસનાને નૈતિક રીતે સતોષમા માટે, સમાજે લગ્નપ્રથા ચાલુ કરી છે પરંતુ જ્યારે માનવીનું મન રૂપનું લોભુષ-બની જ્યાં ત્યાં ભટકતું ફરે છે, ત્યારે તે નીતિની મર્યાદાની બહારની વસ્તુ બની જાય છે

રાવણ, પદ્મોત્તર અને કીચક, આ જ અનૈતિક વાસનાના શિકાર બન્યા હતા તેમણે પોતાની પત્નીઓ ઉપરાત, પારકી સ્ત્રીઓ ઉપર વિકારભરી નજર નાખી હતી વાસનાની એક ઝાપટે સોનાની લકાને બળી મૂકી અને તે પોતે પણ નાશ પામ્યો અને જતા જતા પોતાની દુર્વાસનાને ત્યાં જ મૂકતો ગયો.

નૈતિક પતનનું બીજું કારણ છે, અપ્રમાણિકતા તેનો જન્મ લોભની ભૂમિ ઉપર થાય છે ચાદીના થોડાક સિંકાઓને માટે પણ માનવી કચારેક કચારેક નૈતિકતાની હદ છોડી દે છે તેની પાછળ બે હેતુઓ હોય છે પહેલો અભાવને કારણે સ્વભાવનો નાશ બીજો ધનને વધુ પડતું મહત્ત્વ આપવું તે. ભૂખથી સતાવતી ગરીબાઈ પણ કેટલીક વખત બીજાના ખિસ્સા પર હાથ

રહે છે તે નાના પદ્ધતિ કરતાં બાળકોને પૂછે કે- ક્યાં જઈ આવ્યા ?”
તે ઉત્તર મળશે કે રાવણને મારી આવ્યા મહા મજાન વાસુદેવ.
શક્રમણે તે રાવણનો સહાર કરતાં હાસ થાવ્યા હતા અને આજના આ
નાના નાના બહાદુરો તે બે મિનિટમાં રાવણને પૂરો કરીને પાછા આવ્યા.”

આ જુદું શું છે? આ બધી બનીતિની ફળેતી હ બેલે નીતિ
મર્યાદાની બહાર હમણે પાશુ” તેની ફળેતી થોડાસ વાની જ
છે અને એટલું પણ સખી રાખજો કે એવાની અમે તેવી દુર્ગા
ઉપર બે આશુ પાડનાર પણ કોઈ માનવ નહિ મળે. બે જીવનમાં
ભણી હશે તે હ નરો સાધીઓ મળી રહેશે પણ બે ખરાબી હશે તે
સગા ભાઈ પણ તેને છોડી જશે. રાવણના જીવનની વાત આ વાતની સ્ત્રીઓ
પુરાવો છે. જ્યારે તે સીધા સ્ત્રીઓ અને સદાચારની મર્યાદામાં હોય,
ત્યારે તેણે જ્યાં ભારત ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો હતો તે કહે તાલમોના
મુગ્ધ, તેના ચરણોમાં નમતા હતા. હજારો તેની કૃપાની શિક્ષા માત્રતા પડે
પડે કૌશલ રહતા હતા તે વખતે તે જ્યાં જતો ત્યાં વિજયમળ તે
સ્વાચ્છ કરતી.

પણ એ જ વિજયવત રાવણ, રામની સામે કેમ હારી ગયો? તેને
ઉત્તર મળાર બોળવા જવાની જરૂર નથી. પહેલાં તે નીતિની મર્યાદાની બહાર
હોતો. એટલા માટે તે જ્યાં પણ જતો ત્યાં માત્ર જાતના જ નહિ એટલા
એટલા સમ્રાટો પણ તેને સ્વાચ્છ કરતા પરંતુ જે દિવસે તેણે સદાચારની
સીમા ઓળંગી તે દિવસે તેના દિવસે પચાઈ ગયા બીજા તે શું પણ
તેને સમે ભાઈ વિનીયણ પણ તેને છોડી ગયો.

જેના જીવનમાં સૌરભ છે તેના નામ ઉપર, પોતાનાં માર્ગ કુલ કરનાર,
તેને મળી રહેશે પરંતુ જેના જીવન બદલેલીઓની દુઃખ મધી સદી રહેશે છે
તેના નામ પણ કોઈ મેરો નહિ. સવારના પહેરમાં કોઈ કાચવાન મહાવીર
નામ છે તે સાંજનાર પણ પુણી મશે રામનું નામ મેરો તે પણ પુણી
મશે. પણ બે રાવણનું નામ મેરો તે સાંજનાર હશે-અભ્યારના પહેરમાં
તેના ક્યા નામ લીધું? બાળે દિવસ રોટલાપ નહિ મળે. રોટલા તે ભાજમાં
હશે તે મજાના / છ પરંતુ એવાનું નામ સાંજનારને જાનક નહિ
થાય અને બાળનારને પણ એક મિનિટ પચાત્તપ મશે.

બે કોઈ કાચવાન મદ્યારીની જ્યાં બોધશે તે તેના જીવનમાં
તમારો સ્વર પણ મળી જશે. તમારો એકલાનો જ નહિ પણ ભારતના

વીસ લાખ જૈનો તેમા સ્વર પુરાવશે શ્રીકૃષ્ણ કે રામની જય બોલાવશે તો ભારતના લાખો હિંદુઓ તેમા સાથ પુરાવશે પણ કોઈએ રાવણની જય બોલાવી તો ? તેમા તમારો સ્વર લળશે ખરો ? નહિ કેમકે તમારો આત્મા તે વાતને સ્વીકારતો નથી તેનું કારણ એ છે કે તેણે નૈતિક જીવનની ઉપેક્ષા કરી હતી

મનુષ્ય પોતાના સત્તાનું નામ પણ જેવું રાખવા તૈયાર થાય છે. પણ જેણે અનીતિના માર્ગે ડગલુ ભર્યું હોય, તેવાનું નામ રાખવા કદી તૈયાર થતો નથી ઘણા માણસોના નામ પોપટભાઈ કે સુખલાલ હોય છે. કીરચંદ નામના માણસો પણ મળી આવશે મહિલાઓમા મેન.બાઈ કે કોલિકાકુમારી મળી આવશે પણો તો શું પણ મારી અને કચરાના નામ પણ પોતાના પુત્રોને માણસોએ આપ્યા છે કચરાભાઈ અને પુખ્તભાઈ ઘણાના નામ હોય છે પણ અજ સુધી કોઈએ રાવણ કે દુર્યોધનનું નામ આપ્યું નથી તેમ જ સ્ત્રીઓમા કોઈ કૈકયી કે મથરા નામની બાઈ નહિ મળે તેનું કારણ એ છે કે તેમણે નીતિના નિયમોને ઠોકરે માર્યા હતા

નૈતિકતાની સીમારેખાનું ઉલ્લંઘન કરવાની મૂળ પ્રેરણા કરનાર અસદ્-વૃત્તિઓ છે પહેલી વાસના, બીજી અપ્રમાણિકતા એકમા રૂપની લાલસા છે તો બીજીમા રૂપિયાનો લોભ છે એ બંને વૃત્તિઓ, જ્યાં સુધી મર્યાદામા રહી છે, ત્યાં સુધી નીતિની સીમારેખામા ગણાય છે ત્યાં સુધી સમાજ પણ સમાધાનકારક છૂટ આપે છે મનની વાસનાને નૈતિક રીતે સતોષમા માટે, સમાજે લગ્નપ્રથા ચાલુ કરી છે પરંતુ જ્યારે માનનીનું મન રૂપનું લોભુષ બની જ્યાં ત્યાં ભટકતું ફરે છે, ત્યારે તે નીતિની મર્યાદાની બકારની વસ્તુ બની જાય છે

રાવણ, પદ્મોત્તર અને કીચક, આ જ અનૈતિક વાસનાના શિકાર બન્યા હતા તેમણે પોતાની પત્નીઓ ઉપરાત, પારકી સ્ત્રીઓ ઉપર વિકારભરી નજર નાખી હતી વાસનાની એક ઝાપટે સોનાની લકાને બળી મૂકી અને તે પોતે પણ નાશ પામ્યો અને જતા જતા પોતાની દુર્વાસનાને ત્યાં જ મૂકતો ગયો.

નૈતિક પતનનું બીજું કારણ છે, અપ્રમાણિકતા તેનો જન્મ લોભની ભૂમિ ઉપર થાય છે ચાલીના થોડાક સિંકાઓને માટે પણ માનની કચારેક કચારેક નૈતિકતાની હદ છોડી દે છે તેની પાછળ બે હેતુઓ હોય છે પહેલો અભાવને કારણે સ્વભાવનો નાશ બીજો ધનને વધુ પડતું મહત્ત્વ આપવું તે. મૂખથી સતાવતી ગરીબાઈ પણ કેટલીક વખત બીજાના ખિસ્સા પર હાથ

મારે છે એક કહેવન છે કે "ગરીબાર્થ સર્વ પાપોની જનની છે" દરિદ્રની પીડાઓ વધે તેવી બીજી કાંઈ પીડા સાચી જ દેશે. તેવાથી પીડાનું મન ક્યારેક અપ્રમાણિકતાને આશ્રયતરી રીતે મોતરતું દોષ છે આપ્યું મુનાએ. મોટે મોટે સાચે સમાજ જવાબદાર છે.

પરજાખરા દાખલઆમાં તો મોટે ભાગે પેટનું જવાનું માત્ર દોષ છે. પેટ તો ખોટું જ જાનામ આવ છે જો પેટ જ નથી સમસ્યાઓનું મૂળ દોષ તો પેટ જાયજા પછી તો માનવી જીવીતિને આગે ન ચડેને. પણ એવું પણ જોવામાં આવ્યું છે કે જીવીતિને આગે એવાએ જ આજણ વધે છે કે જેના પેટ પૂર્ણ બરેલા હોય છે એ સા માટે એક વિચારો કે કશું છે કે પિની આગાહી પૂરી કરતી વખતે હાથેયા એ જવાલ રાખએ કે તે તમને ન ખાઈ જાય. વાન પણ કાંઈક એવી જ જની છે માનવી દળ-રોટકીની શીકરમાં પડ્યો તે રોટકા ખાય છે પણ રોટકા તેને હાડી પણ ખાવા નથી પરંતુ પીગુ પીગુ સોનું જરૂર તેની મનરવાનો વ્યવસ્થા કરે છે.

ભરત, મર્મિ-મુનિઓની ભૂમિ કહેવાય છે આ ધરતી ઉપર માથા મોટા તીર્થ કરો અને સતે જ આ છે. એમણે પોતાની વચ્ચીથી જ નહિ પણ અચરજની સત્તાના સરકાર રેડવા છે તેઓ સત્તને મોટે હાથે જને સત્તાની ખાતર પેતાના જાણિયાન દીર્ઘા પણ એ જ ભારતમાં જાતે સમીપી સૌથી વધુ દારી ગાંધી રહી છે ભાવિઓમાં અને સેવોમાં સત્તા છે. પા જીવનનું મહિર તે તેના વિના સુનું જ છે ત્યાં તે આ અપ્રમાણિકતા અને જીવીતિ આડા ભાવીને મોટાં છે આ? ભરતમાં જોઈએ તે નિમિષની મેચી ખાલી છે નિમિષનો તેનું દશ જ્ઞાન પ્રમ સર્વ મધે છે આ? અપ્રમાણી 'ભા' યોગે પણ પમરમાં અને હોએના ગેરવધે મુખ નથી પડી બીજી જગ્યાએની તો વાન જ ક્યાં કરતી.

રેડરમાં તો અપ્રમાણિકતા એક આત્મિક અમ જની મર્મિ તે જોવા મનમાં અમ નથી મળુ છે કે અમ મોનીગુ તો અમર્મિ સુ. કોએ અર્ધ એ છે કે તમને રાંડતા અમરની મો છે અમ પર તમને વિધામ ના અમરમનમાં સત્તા. મીનો અમમાં અમરો પણ અમરના હેતમાં મોટા ક્યાં કે અમને દરેક અર્થને કાળી મર્યામાં આપો. રમુ કે તમ જ ત્યાં કે પમ ના પમ અમમાં ન અમરમાં મોટે છે તેને દુકનમાં ત દરજ મખરો નહિ ત્યા તમને પડમાં એમર. કાકરા મળો કાકરામાં જ ત્યાં અમરની જની અ. આ અમરમાં ત કાકરા તો પડમાં.

રહેશે ઘીમાં વનરપતિ (Vegetable) મેળવવી એ તો આજે ઠેરઠેર છે. દૂધમાં પાણી મેળવવું એ પણ એટલું જરૂરી થઈ ગયું છે, કે જેટલું જમ્યા પછી પાણી પીવું જરૂરી અને છે પાચ વર્ષ પહેલાં દૂધમાં પાણી મેળવાતું. આજે પાણીમાં દૂધ મેળવાય છે !

આ બધું છે શું ? માનવીના મનની અનૈતિકવૃત્તિ ટેટલી હદ સુધી પહોંચી ગઈ છે ! ભાવમાં તો જરા પણ સરખાપણું રહ્યું નથી ન્યારે સૂર્ય ફરે છે, ચંદ્ર ફરે છે, ગ્રહો અને ઉપગ્રહો ફરે છે, ભૌતિક વિજ્ઞાન મુજબ પૃથ્વી ફરે છે ત્યારે ભાવ કેમ સ્થિર રહે ! દરેક આહક સાથે નવો ભાવ થશે મને એક ભાઈએ કહ્યું-ભાવ શો ? જેવો આહક તેવો ભાવ જરા કોઈ સુધરેલો (Upto-date) આવ્યો, અને તમને લાગે કે આની પાસે કંઈ દાળ ગળે તેમ નથી, તો જે સાચો ભાવ હશે તે કહેશો તેના ગયા પછી કોઈ ઈન્ચારો ભલો ભોળો ગામડીયો ખેડૂત આવ્યો, અને જાણ્યું કે આ ઠીક પક્ષી જાળમાં આવ્યું છે, તો તેજ વસ્તુના બમણા કે ચાર ગણા બતાવશો. આ છે આજની વ્યાપારનીતિ !

ભારતના મોટા મોટા શહેરોમાં કોઈ પણ ઠેકાણે જાઓ, દરેક જગ્યાએ વ્યાપારની નીતિનું આ કહ્યું તેવું જ ચિત્ર જેવા મળશે હવે યુરોપની વાત, કે જેને તમે અનાર્થ, મિથ્યા દષ્ટિ કે ન જાણે શું શું કહો છો શ્રી કૌશિક-જીનો એક નિબંધ છે, દિલ્હી અને લડન તેમાં તેમની લડનયાત્રાનું વર્ણન કરતાં તે કહે છે કે-“ ન્યારે હું ઇંગ્લાંડની રાજધાની લડનમાં એક દુકાન ઉપર ગયો, ત્યારે તે વેપારીએ મારું સ્વાગત કર્યું મેં તેને કહ્યું કે-મારે એક વરસાદી કોટ (Rain coat) જોઈએ છે તેણે કહ્યું-પહેલે માણે, જમણી બાજુ પહોંચી જાઓ આટલું કહી તે બીજા આહકો તરફ વળ્યો

હું તેણે બતાવેલી જગ્યાએ પહોંચ્યો એક રેઈનકોટ લીધો અને તેના પૈસા ચુકાવી આપ્યા મેં પછી, વેપારીને પૂછ્યું કે તમારે ત્યાં એક જ ભાવ છે

તેણે કહ્યું કે-એક ભાવ છે ? એટલે તમે શું કહેવા માગો છો ? માફ કરજો, તમારા કહેવાની મતલબ હું સમજી શક્યો નથી જેવી ચીજ તેવા ભાવ છે

એ સેકન્ડ પછી તે મારા કહેવાનો ભાવાર્થ સમજ્યો તેણે કહ્યું-જીઓ, રેઈન કોટની કિંમત બધી જગ્યાએ એક સરખી જ છે હા બનાવનાર કંપનામાં ફેર હોઈ શકે છે હું કોટ લઈને બહાર નીકળ્યો મને વિચાર થયો કે લડન

યુરોપીય બજાર છે તેા દિલ્લી બારતનુ બજાર છે ખર્તા દિલ્લીમાં ફુવારા (Fountain) થી ફોન્ટેનર સુધી આવતા આવતા માથાના ફુબરની ઝેળીની કિમત પણ એક માથાના ફુબરા જેટલી જ થઈ જાય છે.

આવી છે તેમના જીવનની એકરૂપતા જે આપણા લેખક અને સાહિત્યકારોને પણ આકરે છે તેમના જીવનની નૈતિકતાનો એક બીજો દ્રશ્યો આપુ છંદાસ અને અમેરિકામાં જાપાં વેચવાની પદ્ધતિ કઠિંક બુદ્ધ પ્રકારની છે ત્યાં સમાચારપત્રો વેચનાર ફરીયાઓ ફરી ફરીને જૂઓ નથી પાડતા તેમ ન તેા તે વેચવા માટે કાઈ જગ્યાએ બેસી રહે છે રસ્તા ઉપર, જમુક જગ્યાએ તે અખબારોનો દબસો ફરી તેના ઉપર વજન મૂકી દે છે કે જેથી તે ઘડી ન જાય એક પારીવા ઉપર તેની કિંમત લખેલી હેતુ છે પેપરવાળા સ્વારમાં બધુ ઝેડવીને જાય છે સાંજે તે આવે છે અને જુએ છે તે પૈસા અને પેપરનો મેળ, બરાબર મળી રહે છે એક પૈસો પણ ઓછો નીકળતો નથી જો કદાચ બારતમાં આવે પ્રયોજ કરવામાં આવે તેા પેપરો તેા નર્ત જતાં રહેશે, પણ પૈસા કેટલા રહેશે ? સાંજ સુધી જો ખાલી પેડી પણ રહે તેા સાડુ બજાર સત્તર રૂપિયાના અખબારોના જાલમાં સત્તર નવા પૈસા પણ મળે તેા સમજવુ કે તમારુ તકદીર લેજ છે.

આ એ જ બારતની ધરતીની વાત છે કે જોને સતો અને અગિયુનિ ઝોએ પોતાના યાનનાં જળ વડે સીએલી છે અને સતનો રાહ જતાઓ છે જે ભૂમિ ઉપર સતની અગ્નિપરીક્ષા માટે હરિશ્ચંદ્રે પોતાનુ રાજ્ય, પ્રિય પત્ની તારામતિ અને નાના કિશોર દોહિતને છા થાં હતા આજ, એ જ બારતની ભૂમિના રહેવાસીઓ એ પૈસા આપર સત્ય અને પ્રમાણિકતાને છોડી દે એ કેટલા દુઃખની વાત છે ! આનો જથ્થો એ નથી કે નુ યુરોપમાં ચીન ગ્રજ અને બારતને અખબારિત કરુ ? ધરતી ઉપર જન્મ લીધો તેને ખેડા આકપલુને કારણે તિરસ્કારી એ કેટલું જાતનાકારેનું કાર્ છે !

પણ બારતની નૈતિક ત્રિપ્તો દયભચી જતી જોઈને કયા બારતવાસીનું દિશ નરિ દામે ? યુરોપ પાસેથી તમે પણ લીધુ છે હેલાં દોરસો ચાંદ્ય સદવાસથી તમે તેમની પછી જન્તુઓ શીખ્યા હો. કોટ-પોટનુન પહેરતાં, ટેમ્બ પર બેસી છરી કાંટા અને અખચા (Knives forks and spoons) થી ખાતાં અને દાયે થડિયાળ અને છડી રાખતાં શીખ્યા. જોએ ઉપાડે માથે ફરનાં શોખી. ન શોખવા જેુ તેા પણ શીખ્યા. પણ

શીખવા જેવું શું શીખ્યા ? ન શીખ્યા તેમના વેપારની પ્રમાણિકતા ન શીખ્યા તેમનો રાષ્ટ્રપ્રેમ કે ન શીખ્યા તેમની સમયની નિયમિતતા.

જો વિદેશીઓની નૈતિકતા ન શીખ્યા તો કાઈ ફિક્કર નહિ પણ તમે તમારી નૈતિકતા પણ જાળવો તો સારું એવું નથી કે નૈતિકતા માત્ર વિદેશોમાં જ છે અને ભારતમાં તે હતી જ નહિ લાખે કયા જાઓ છો ? હમણા હમણાની થોડાક વર્ષ પહેલાની જ વાત છે સુલતાન શાહરખને એકઘી અબ્દુલ રઝાક, સને ૧૯૪૨માં ભારતના પ્રવાસે આવ્યો હતો તેણે પોતાના પુસ્તક “મુતાલુક સાદીન”માં લખ્યું છે કે “ભારતમાં દરેક જાતનો માલ બજારમાં ખુલ્લો પડ્યો રહે છે માલિક નજીકમાં ન હોવા છતાં પણ કાઈ તેને હાથ સુધા લગાડતું નથી”

આ છે વિદેશીઓના મોઢે આપણા ભારતની વ્યાપારિક નૈતિકતાની પ્રશંસા અને જુઓ, કર્નલ સ્વીમેને લખ્યું હતું કે “ગામડાના રહેવાસીઓ ગ્રામપચાયતો સમક્ષ દઢતાપૂર્વક સત્યને સાથ આપે છે મારી નજર સમક્ષ સે કહો દાખલા એવા બન્યા છે, જેમાં એક બાળુ માણસની સામે સપત્તિ, સ્વાધીનતા અને પ્રાણરક્ષાનો પ્રશ્ન હતો, અને બીજી બાળુ સત્યની રક્ષાનો પ્રશ્ન હતો પરંતુ અમારા બધાના આશ્ચર્ય વચ્ચે તેણે સપત્તિ અને સ્વાધીનતાને ઠોકરે મારી, પણ સત્યનો પલ્લો ન છોડ્યો

વિદેશીઓએ તે વખતે કરેલી ભારતની પ્રશંસાના ચિત્ર સાથે આજના ભારતની સરખામણી કરો. અનૈતિકતાની પાછળ દોડવામાં કાઈ વર્ગ પાછળ રહી ગયો નથી માત્ર વેપારીવર્ગની વાત નથી સરકારી નોકરો પણ કયાં પાછા પડે તેમ છે ? ત્યાં પણ લાય અને રુસ્વતખોરીનું બજાર તેજ છે. નાના કારકુન (Clerk) થી માડીને મોટા અમલદાર (Officer) સુધી અધાય હોશિયાર છે જેના હાથે જેટલું ચઢ્યું, તેટલું લેવાનું તે કદી ભૂલે તેમ નથી અરજી ઓફિસર સુધી પહોંચાડવી હોય, તો બન્યા સુધી પટાવાળાના હાથમાં રૂપિયો નહિ મૂકે ત્યાં સુધી, અરજી આગળ જ વધશે નહિ. તેને ચાપાણીના પ્રેસા આપી આગળ વધશે, પછી મોટા અમલદારનું તો મોં પણ મોટું જ હોય છે ને ? એ કરેશે કે અરજી ઉપર કઈક વજન (Paper weight) મૂકે, નહિ તો બીડી જશે મિચારો કાઈ સીધો સાદો માણસ, પથ્થર ઉપાડીને તેના ઉપર મૂકે તો તે ધુધું જ ઠરશે. તેના ઉપર મૂકવાનું વજન કયું છે તે તો તમે જાણતા જ હશે. તેમાં વધારે કહેવાની જરૂર નથી તમે પોતે જ તેનો અનુભવ કદાચ કરી ચૂક્યા હશે.

ન્યાયવિભાગમાં પણ થી સ્થિતિ છે ? ત્યાં પણ બેટ પ્રવી પડી જાને તો આ બધું સામાન્ય વાત થઈ ગઈ જેના ખીસામાં રિસાનું નેર હેમ તે અપીલમાં જઈ રહે છે તેની અપીલ આગળ પણ વધે છે ન્યાય પક્ષે પણ કદાચ તેની તરફ ધ્યાનથી કે જે બાબુ વગળ વધારે હોય. કોર્ટના દારૂ બનીર ગુનો થઈ ગયો અને નિરપરાધી સાબિત થવું હેમ તો કેઈ હોશિયાર વકીલને સરણે જાય. તેની બેટ પૂર્ણ બરાબર કરે. પછી બુઝો, કેવી સાહસી તે તમને જણાવે છે. કાણ કે કામદો તે તેના ખીસામાં જ હોય છે સૌથી પહેલાં તો તે સીએવાઈસી કે ઇન્ટર્મીડિયેટની કમીટી ન કરેલા.

જાને તો વકીલ બોલ્યો કે સમવાન બોલ્યો. તે નેટલા બહાર શીખ વાઈસે તેટલા જ બોલવાના એક બહાર આપેપાછો નહિ. કારણ કે એટલા પૂરતો તો તે જીવન જીવાળ છે તે આશીર્વાદે કહે છે કે સર્વાન્ન પરિત્યજ્ય મામિકં જીવન જીવ અપરાધીની દૃષ્ટિમાં સમવાન તે સમવાન છે જ પણ વકીલ પણ સમવાનથી અસમાન પણ ચિતરતો નથી. વૈદિક ઇશન જનુસાર કહેવાય છે કે હજારો પાપો કરીને પણ જો સમવાનના સરણે આવ્યા જાય તો તે બધાં પાપો (અપરાધ) માફ કરી દેશે. બહી પણ જસ આ જ વાત છે વકીલના અનુક્રમથી સવ અપરાધવાળો કદાચ એક દિનમાં નિર્દોષ વરતિ સિદ્ધ થશે. જરૂર પડે ડોક્ટરનું પ્રમાણપત્ર (Certificate) પણ મળી જશે પણ ત્યાં મુદ્દો તો ગરમી કરતો પડશે. પછી તો તે તમારી સેવામાં વૈભવ જ છે.

બહી તો કેઈ વકીલ કે ડોક્ટર નથીને ? નહિ તો તેમને એમ થશે કે જાને જાણુ આખ્યાન આમણ ઉપર જ આપવા મંડ્યુ છે (સમજમાં હસાહસ) પણ કે કેઈની મકિતગત ટીકા કરતો નથી કે તેમાં કિતરવા મંજતો નથી. પરંતુ જા ? જે ઈમાનદારીનો અભાવ દેખાઈ રહ્યો છે તેની બરેબર કુળ થાય છે વકીલો જો તેમના કાર્મમાં સફળ થવા ઇચ્છતા હોય તો તેમણે, અધીજના આદર્શને પોતાનો આદર્શ બનાવી લેવો જોઈએ. અધીજને સરખાવમાં વકીલોના પધો કર્યો હતો ત્યારે તે મહાત્મા નહોતો જન્મ્યો પછી તેમણે એવો નિયમ લીધો કે કયે એક પૈસો પણ ન મળે પણ કેઈ ખોટો કેસ હાથમાં નહિ લઈ કેમકે જ્યારે ખોટો કેસ લખ્યા માટે ઇન્ટર્મીડિયેટ રહીશ. ત્યારે મારો આત્મા કહેશે કે - અધી ! તું ખોટો છે - જુઓ છે તો તે વખતે કે કામદો પણ શુદ્ધી જઈશ. તેમના જન્મે જ નહીં

સત્ય પ્રત્યે કટલી નિષ્ઠા ભરેલી હતી ? સત્ય પ્રત્યે તેમને અડગ શ્રદ્ધા હતી તે કહેતા કે ઈમાનદારી એ સાચુ મોતુ છે, તેને જોટલુ કાવે તેટલુ તપાવો

તિરુલ્લુવર એ બાકુ જ મોટા વિચારક થઈ ગયા તેમણે એક વખત કહ્યું હતું કે-“ દગાખાજીથી ધન એકદુ” કરવું એ કાચા ઘડામાં પાણી ભરવા જેવું છે ” એ કટલો વખત ટકશે ? પણ આજે તો બધા પ્રયત્નો એ જ દિશામાં થઈ રહ્યા છે ધર્મ સુદ્ધાને તેમા ઘસડવામાં આવે છે તેનો ઉપયોગ પાપને ઢાકવા માટે થઈ રહ્યો છે પણ યાદ ગખજને કે ધર્મ અને અનીતિ, બન્ને એકબીજાની વિરુદ્ધ દિશાના પ્રવાસીઓ છે ધર્મ, બધુ સડી લેશે પણ અનીતિ બરદાસ્ત નહિ કરી શકે એ પણ નક્કી જ છે કે જે વ્યક્તિનુ નૈતિક જીવન સુદર ન હોય તો, તેની ધાર્મિક ક્રિયાઓની છાપ જનતા પર બરાબર નથી પડી શકતી એક માણસ ચાલતી ટ્રેને ખીચુ કાતરે અને મદિરમા જઈને પ્રાર્થના કરે કે ઉપાસ્યમા આનીને સ માયિક કરે તો એ પ્રાર્થના કે સામાયિકની શી કિ મત છે ?

નીતિ વિનાનો ધર્મ, એ પાયા વિનાનો મહેલ છે, એક મહાન છે, સાત માળની ભવ્ય હવેલી છે ફરસબધી ચળકતો છે, દિવાલો પણ રંગ-રોગાનથી ચળકી રહે છે, દગિયાની ઠડી હવા પણ તેમા આવે છે જે તે દસ હજારમા વેચાતું હોય તો તમે લેવા તૈયાર થશો ? ન્યા દસ હજાર તો એક બ્લોકની પાઘડી આપવી પડે છે ત્યા આખુ મકાન દસ હજારમા મળતુ હોય, તો તમે જરા પણ વિલબ નહિ કરો પણ પછી તમને ખબર પડે કે મકાન તો સુદર છે પણ તેનો પાયો માત્ર દોઢ ફૂટ જ છે, તો શુ પછી તમે તે ખરીદ કરશો ? ખરીદવાની વાત તો બાબુ પર રહી પણ એવું પાયા વિનાનુ મકાન મફતમા કોઈ આપે તો પણ તમે લેવા તૈયાર નહિ થાવ

આ તો મકાનની વાત થઈ હવે જરા જીવનની વાત સાલજો ધર્મનો મહેલ જાઓ કર્યો વ્રત અને ઉપવાસની તેમા સગવડ કરી દાનની ચળકતી-ફરસબધી બનાવી સામાયિકનો મજલો પણ બાધ્યો પરતુ તેમા નૈતિક જીવનનો પાયો એક ફૂટ પણ જીડો ન ગયો ! તો એવા મહેલની શી કિ મત મળશે ?

કપકુ ગદુ હોય તો તેના ઉપર રંગ સારી રીતે કેમ ચઢી શકે ? સારો રંગ ચઢવવા માટે, પહેલા કપડાને સ્વચ્છ કરવુ પડશે જીવનને પણ આખ્યા-ત્મના રંગે રંગવા માટે પહેલા સ્વચ્છ બનાવો નૈતિકના જળ વડે તેને સાફ

કરે. ધર્મને મઠિ નૈતિકતા એ પહેલી શરત છે જે પ્રાથમિક જરૂરિયાતની ઉપેક્ષા કરીને તમે વ્યાજળ વખતે જરૂર તો તમને સાચે જ સફળતા મળશે.

નીતિ વિનાનો ધર્મ લોકમાં ક્યારેય પણ આત્મ પામી શકતો નથી. મોટા પ્રમાણમાં પ્રીતભોજન ગ્રાહ્યવામાં આત્મ દોષ જાતજાતનાં મિથ્યાનો દોષ છતાં જે શાકમાં ગીઠુ ન દોષ તો લોકો કહેશે કે કેવી રસોઈ બનાવી? કાંઈ મગ ન આવી જરાબર એ જરીતે ધાર્મિક ક્રિયાઓ કમલામય કરી સામાયિક કરતાં કરતાં મોં ઉપર મુકપત્તીની ઘેરીની રેખાઓ પડી ગઈ હતી પણ જે નૈતિક જીવન ઉચ્ચગતિ ન દોષ તો લોકો કહેશે- જલ્દી જા ! પૂરો મગમગત છે ! કારણ કે જાતતા સિદ્ધાંતને નહિ, આચરણને જુએ છે જાતતા તમને એ નહિ પૂછે કે તમારા આદર્શ કેટલા ક્રિયા છે તે તો એ જોશે કે એ આદર્શોને તમે જીવનના વ્યવહારમાં કેટલા ઉત્તમો છે ! સિદ્ધાંત બનાવી લેવામાં કાંઈ વાર નથી લાગતી. વાર તો તેને આચરણમાં મૂકવા સાચે છે.

સિદ્ધાંત જ્યારે આચરણમાં જોડાયે છે ત્યારે વ્યક્તિની શક્તિની પરીક્ષા થાય છે તે વિના જીવેલી જૂઓ પાડી સિદ્ધાંતોની વાલે કરવી એવી સી કિંમત છે ! નિયમ કામે નાનો બનાવો પણ સંપૂર્ણ નિષ્ઠાથી તેનું પાલન કરો. તે સિવાય તમારું વ્યવહારિક જીવન પણ સુદર નહિ બની શકે. નીતિના કામે પણ નિયમને, જીવનમાં ઉતારીને જુઓ કે કેમ? આનંદ થાય છે મનન નીતિની મર્યાદાથી એક ક્ષણ પણ વ્યાજળ કારણમાં દગલ દગલ વિપત્તિઓને આમ ત્રણ આપવાનું છે કોઈક વખત શબ્દિક સ્વાધર્મ જાતે પદ્ય માટે માનુષ્ય બનીતિના માટે ક્ષણ કારે છે પણ એ ક્ષણ કાળકર વિનાશક સાધન બનીને વ્યાજળ જતાં તેને જ નડે છે.

એક વખતની વાત છે એક વાઈએ સપ્તદશની બકસીર લા શીધી હતી રૈયાનિક રીતે તેને પ્રયોગ કર્યો અને તેમાં તેમને સફળતા પણ મળી જઈ તેમને તેનાં ઈન્જેક્શન કાઢવાં તેની કિંમત સોળ રૂપિયા હતી છતાં લોકોમાં તેની અપના વધતી ગઈ કારણ કે એ ઈન્જેક્શનથી, મરવા પોશ્ણો લેવા કાંઈ જતા દના. સોળ રૂપિયામાં જીવ જાતી જાત તો એ સોરા કાંઈ મોંપો નથી.

ત્યારે એ કંપનીની આતિ પ્રચરના માંથી મોટા પ્રમાણમાં આકર્ષિત આચરણ સાચા ત્યારે જી ન વેપારીએ તેનું કે આ વેચારમા આવક (Income) જૂન છે તેને તે ઈન્જેક્શનની એક શીધી ખરીદ કરી. તે પ્રમાણે તે જ

આકાર અને પ્રમાણના ઇન્જેક્શન તૈયાર કર્યા લેખક પણ એવું જ હતું. પરંતુ, દવાના નામે, તેમાં રંગીન પાણી જ ભરેલું હતું. ઉપરનાં લેખક તો બધે સારા હોય છે પણ અદર શું ભર્યું છે? લેખક તો સામાયિકનું લગાડ્યું છે પણ અદર સમભાવનું તત્ત્વ છે કે ખાલી પાણી, તે તો તમે જ વિચારજો

પૈસાની પિપાસા શું શું નથી કરાવતી! નવી કંપનીએ ઇન્જેક્શન તૈયાર કર્યા અને આઠ રૂપિયે વેચવા શરૂ કર્યા દુનિયાને તો સમ્મત પણ જોઈએ છે. એક વસ્તુ આઠ રૂપિયામાં મળતી હોય તો તેના સોળ ખર્ચવા એ તો મૂર્ખાની ગણતરીમાં નામ મોઢાવા જેવું છે. આની હરીફાઈ (Competition)માં જૂની કંપનીને હારી જવું પડ્યું કારણ કે તેને આઠ રૂપિયામાં વેચવાનું પરવડે તેમ નહોતું તેમ, સોળ રૂપિયામાં કોઈ ખરીદનાર નહોતું છેવટે નવી કંપની ચાલી અને જૂની કંપની બેમી ગઈ

બહારની દુનિયા, કક્ત લેખક જુઓ છે તમે પણ લેખક જ જુઓ કે તેની અદરતું તત્ત્વ પણ જુઓ છો? લેખકના ચળકાટમાં તમારી આખો ભૂલાવામાં ન પડી જાય તેનું ધ્યાન રાખજો તમે લેખકના નહિ, તત્ત્વના ગ્રાહક બનો એ લેખક અને રંગીન પાણી ઝેરને ઉતારી નહિ શકે એનાથી તો જનનાની સાથે દગો થાય છે કોઈ બિચારાના બાળકને સાપ કરડ્યો હોય અને તે આવું ઇન્જેક્શન લાવે અને અપાવે, તો એ રંગીન પાણી શું સાપનું ઝેર ઉતારી, જીવ બચાવી શકશે? તે મિચારો પિતા પોતાના ભાગ્યને દોષ દઈ આસુઓ પાડ્યા કરશે

આ કેટલું મોટું પાપ છે? બેળસેળ તો દરેક વસ્તુની ખરાબ છે પરંતુ, તેમાં ય દવાઓમાં આવી જાતની દગાખોરી કરવી, એ બહુ જ મોટું પાપ છે બિચારા દર્દીના મનમાં એમ હોય છે કે તે દવા લેતો રહે છે, પણ ખરેખર તો તેના પેટમાં દવાને બદલે ચાકના ટુકડા જતા હોય, પછી રાખતો આરામ થાય? આવી દગાખાજ તેના પ્રાણ હરી લે, તેની જવાબદારી કોની રહેશે? પૈસાના ગુલામો આવા પાપની તરફ પણ કદી જોશે?

એક કહેવાત છે કે “ અર્થી લોભો ન પश्यति ” અર્થાત્-લોભીને મનથી કોઈ પાપ નથી એક દિવસ, એ કંપની ઉપર એક વ્યક્તિનો ફોન (Telephone) આવ્યો- “ ઇન્જેક્શનની જલ્દી જરૂર છે કોઈની સાથે જલ્દી મોકલી આપો ” શેઠનો દીકરો ઇન્જેક્શન લઈ ત્યાં પહોંચી ગયો.

તેણે જોયું તો એક બાવીસ વર્ષના મુવાન પડેલો હતો. તેને નાચે ૪૫
આયો હતો. દુરત જ ડોક્ટરને બોલાવ્યા

પિતાને આજ્ઞા હતી કે હમણાં દીકરા આખા ઉપાડશે. પણ દીકરાએ
કમેશને માટે આખો મીઠી દીધી દીકરાને મરતો જોઈને મા પજો ખાઈને
રોષ પડી મીઠી તરફ તેની દુરતની પરણેલી પત્ની પટકાઈ પડી. આ
બાલુ તેના પિતાની આંખમાંથી આંસુ વધી સ્કાં કર્તા. શુદ્ધ દીકરાએ જ
કરુણ વાતાવરણ જોયું તો તેનું હિત દ્રવો પડ્યું. તેણે ઘેર જાતી બાપો
કહ્યું- બાપા! આ કષ્ટો તો બહુ ખોટો છે આ મૂકી દે આપણુ જરા
સરખા સ્વાધર્મ લીધે કોઈના પ્રાણુ જીવ એ તો બચાવે અપરાધ ચલાવ.
બાપે કહ્યું દીકરા! તને હવે ખમર નથી કે પૈસા કેમ કમાવવા છે અરી
ધર્મની વાતો તુ ક્યાંથી સીખી આવ્યો? કાલથી ઉપાધ્યયન નીતિ નીક
જાને ધર્મ તો તેના ઠેકાણે કરવાની વસ્તુ છે જો રાત અને દિવસ ધર્મ જો
કરે તો જુએ મરવાના કાલ આવશે.

બાપની ક્ષામે બેટાનું કાંઈ ન ચાલ્યું એક દિવસ એ જ છોકરા પોતાના
મિત્રોની ક્ષામે સહેલગાહ (Picnic) માટે ગયો હતો. સાંતા બાપની
વખતે તેના પગે કાંઈ એ ડાખ માર્યો. બેટરી (Battery) ખી જોયું લે
કાળે ઝેરી સાપ હસ જીને જઈ રહ્યો હતો. તેના મિત્રો ગભરાયા. તેને
ઉપાદીને ઘેર લઈ આવ્યા બાપે પોતાના એકાએક એક દીકરાની આ કાલ
જોઈને તે બવાચક થઈ ગયો તે દોડતો જૂની કપનીમાં ગયો જાને કહ્યું-
"સોળ રૂપિયા લો અને મને એક ઈન્જેક્શન આપો. મારા દીકરાને સાપ
કરડ્યો છે જૂની કપનીમાં મારી કહ્યું- બીજાના છોકરાને સાપ કરડે
તો તમે ઈન્જેક્શન આપો છો અને તમારા દીકરાને માટે ઈન્જેક્શન લેવા
તમે બહી કેમ આવ્યા? ખરી વાત તો એ છે કે તમારી કપનીની હરિશક્તિ
લીધે અમારો માથ આવી ન રહ્યો એટલે જાને બવાવવાનું જાય કહ્યું છે "

સેઠે કહ્યું- જોઈએ તો જાવીસ લો પણ એક માટલી મને મને તેમ
કરીને પણ આપો. પેલાએ કહ્યું- તમે જાવીસલો આપો તો પણ ફ
આપી શકુ તેમ નથી કારણ કે મારી પાસે સ્ટોકમાં જ નથી.

નવી કપનીના માલિક પાડો આવ્યો. તેની કુશાનમાં સેઠે માટલીઓ
પડી હતી. પણ તે જી નને માટે હતી કામ ફુનિયા ન જાણે પણ તે ખોતે
તો જાણતો / હતો કે તેમાં રંગીન નણી / બરેલું છે તે જા કામની!
ઉપર ૭ કલાકમાં તેના પુત્ર કેહ છાદી ગયો.

કુદરતે તેને જાળી લપડાક લગાવી હતી જેના ધરમા અનીતિનાં પગલા પડ્યા, તે ક્યારેય સૂખે મુઠ શકે ? ખીન્નને રડાવનાર, પોતે ક્યા સુધી હસતો રહી શકે ? એક કવિએ કહ્યું છે -

જેવી કરે છે કરણી, તેવી તુરત ફળે છે,
બદ્ધો લલા ધુરાનો, અહી ને અહી મળે છે

કુંગળી ખાઈને કાઈ એલચીના ઓડકાર લાવવા ઇચ્છે તો શું તે બની શકે ? આગ પર હાથ રાખી, પછી લગવાનને પ્રાર્થના કરે કે જેજે મારો હાથ ન બળે ! જોટા કામ કરીને માણસ એમ ઇચ્છે કે તેનાં કડવાં ફળ ન મળે, તો એ કદી પણ બનવાનું નથી મકાન ચણનાર ભીયે ચઢતો જાય છે, અને ફૂલો જોદનાર નીચે બનરતો જાય છે તમે જ નિર્ણય કરો કે તમારે ક્યે રમ્તે જવું છે

હાલ્લામાં જે ઓર્થ છે, તે જ કડખીથી નીકળવાનું છે બાજરીનો લોટ નાખી પછી ભાત કાઢવાની આશા રાખે, તે ક્યાથી સકળ થશે ? જીવનમાં ધુરાઈનો આટો ભેળવી પછી તમે પુણ્યના મીઠા ભાતની આશા રાખો તો તે આકાશકુસુમવત્ છે કુડામાં મીઠું ભરી તેમાં ગુલાબનો છોડ રોપનાર સુદ્ધિશાળી નહિ કહેવાય તેવી જ રીતે, ખીન્નના હક્ક, હિતોને કચડી નાખી તેમાં ધર્મનો છોડ ઉગાડવાની ઇચ્છા રાખનાર ક્યાનો શુદ્ધિમાન છે ?

સમય ખૂબ થઈ ગયો છે ધડિયાળ આગળ વધે છે છતાં એક વાત પૂછવાનું મન થાય છે વીછી ઝેર એકઠું કરે છે અને દુનિયાને ઝેરી ડબ્બે છે મધમાખી, મધ એકઠું કરે છે, તે દુનિયાને મિઠાશ આપે છે હવે શું કરવું ? વીછોની માફક ઝેર જમા કરવું કે મધમાખીની માફક મધ એકઠું કરવું ? મને ખાતરી છે કે તમને પહેલી વાત પસંદ નહિ હોય. હું એ જ ઇચ્છું છું કે તમે જીવનમાં નૈતિકતાના મર્ધનો સંગ્રહ કરો અને દુનિયામાં તેની મિઠાશનો ફેલાવો કરો

તા ૧૧-૧૦-૫૯,

જૈન ઉપાશ્રય, માટુંગા.

પશુની તરફ શેઠશીને કંઠે નાખેલાં તે તે ખાઈને ચાલુ જાય
પણ માનવીના સજામાં એમ નથી. તેની તરફ એ રીતે શેઠશીને કંઠે
નાખેલાં તે તે જાણે મરવાનું પસંદ કરશે પણ એવી રીતની શેઠશી તે
શુ પણ મિલ્યાન સુધારે ઠોકરે મારશે ઘાળીમાં સારી રીતે પીરસાઈને
અવસ્થિત રીતે ભોજન ખાવશે, તે જ તે ખાવા બેસશે. કારણ કે એ
સૌંદર્ય પ્રિય છે સૌંદર્યમાં પણ એક આકર્ષણ છે જે હૃદયમાં પરિવર્તન
લાવે છે.

મુનિનું સૌંદર્ય ધર્મસ્થાન અને ધર્મોપકરણનું સૌંદર્ય જોઈને ધર્મની
પ્રભાવના કરે છે આગમ આ વાતનાં સાક્ષી છે એનાથી મુનિનાં સૌંદર્ય
મનમાં સમ્રાટ બસીકના જીવનની અધારી ગ્રાહમાં સત્તાનાં કિરણોને પ્રવેશ
કરવામાં બીજા કરણોની સાથે અનાથી મુનિનું સૌંદર્ય પહેલું નિશ્ચિત
છે જે શ્રેષ્ઠિતને જોઈને સાધુ અને સાધ્વીઓના મનમાં એક અસમ્પ્રદ
પેશ થઈ ગયો હતો જે સૌંદર્યની તેમણે માત્ર અપ્રાપ્ય જ નહિ, પરંતુ તેમ
સૌંદર્યની પ્રાપ્તિ માટે સંકલ્પ (નિશ્ચય) સુધારી કર્યો હતો અને તેમ જ
લાભ પેતાની અશુભોક્ષ સાધનાઓને પણ ખાક કરવા તૈયાર થઈ ગયો
હતો તે જ સમ્રાટ મુનિના સૌંદર્યને જોઈને ચક્રિત થઈ ગયો હતો તેમ
કાંઈથી સ્વર નીકળે છે —

મહો ઘણો મહો રૂઠો મહો અગ્નિવલ્લ સોમયા ।

મહો જાંતી મહો મુલિ મહો મોગે અલગયા ॥

— ભિષગમન સૂત્ર અ. ૨ ગા. ૫.

રાજા કહે છે કે—મહો! આ મુનિનો કેવો વણ છે મનુ ૨૫ છે મી.

સૌમ્યતા છે । તેમની ક્ષમા, નિર્દોષતા અને ભોગો પ્રત્યેની અસગત, ખરે-ખર, ચક્રિત કરી નાખે તેવી છે મહામુનિના આ સૌંદર્યમા કુદરતી સ્વાભાવિકતા છે, લીપટીક અને પાવડરની બનાવટી ચમક નથી, કે જેની પાછળ આજે મુખર્ષિ ઘેલુ થયું છે કુદરતી સૌંદર્યને જે ખોઈ નાખ્યું તો પછી, નકલી કયા સુધી ચાલશે ? આ વાસ્તવિક સૌંદર્ય હતું, જેણે સમ્રાટને આકર્ષિત કર્યો હતો

આગમોમા, આચાર્યપદ દેાને આપવું તેનું વર્ણન આવે છે તેને માટે યોગ્ય પાત્ર ખોળી કાઢવાનો આદેશ છે તેની બધી યોગ્યતાઓમાં એક યોગ્યતા એ પણ છે કે તે “ સ્વ સંપન્ને ” અર્થાત્ સૌંદર્યશાળી હોય તેનું કારણ એ છે કે આચાર્ય, સધના નિયામક છે બહારનું કાઈ પણ આવે તો તેને સૌથી પહેલો પરિચય તેમનો થાય છે વ્યક્તિની આખો સીધી હૃદય ઉપર પડતી નથી પહેલા તે શરીર ઉપર પડે છે ત્યાં જો તેને કાઈ આકર્ષણ જેવું જણાય, તો પછી તે હૃદય સુધી પહોંચવાનો પ્રયત્ન કરશે તે સિવાય, પહેલી જ ઠણે જો તેના મનમા ધૂણા થઈ, તો તે આગળ શી રીતે વધશે ?

પ્રદેશી રાજા જેવા કૂર રાજાને પણ, મહામુનિ કેશીકુમારનું સૌંદર્ય આકર્ષતું હતું જરા યાદ કરો તમે રાયપસેણીય સૂત્ર તો સાલળી ચૂક્યા હો, ન્યારે ચિત્ત સારથી, તેના રથને ઉઘાન તરફ વાળતો હતો ત્યારે, તે માત્ર તેના રથનો જ નહિ, જીવનનો પણ સારથી હતો તેણે તેના જીવન-રથને એવો વાળ્યો કે તેનો કાયાકલ્પ થઈ ગયો પ્રદેશી રાજા, વિશ્રામ લેવા માટે ન્યારે રથમાથી ઊતર્યો ત્યારે ઉઘાનમા મહામુનિ કેશીકુમારને વિશાળ જનસમુદાયની સમક્ષ પ્રવચન કરતા જોયા પહેલા તે તેમને માથું મુડાવેલ અને મૂર્ખ સમજે છે પણ પછી, તેમના શરીર તરફ નજર પડતા, તેના વિચારના વહેણ બદલાઈ જાય છે તે વિચાર કરે છે કે—“ કેટલો સુંદર આનો દેહ છે, કેટલો તેજસ્વી છે । તે શું ખાતો હશે ? રાજા પ્રદેશીના જીવનને નવો વળાંક આપવામાં, આમ, કેશીકુમારનો અલૌલિક તેજથી ભરેલો દેહ, પહેલો હતો અને છે મુનિમા સૌંદર્યની સાથે સ્વાભાવિકતા પણ છે કૃત્રિમતા તેમને જરા પણ સ્પર્શી નથી સૌંદર્યના કૃત્રિમ સાધનો અપનાવવાને માટે જૈન ધર્મ જરા પણ છૂટ આપતો નથી ફેશનને માટે તે ઈન્કાર કરે છે તે કહે છે —

“ વિમૂસા વત્તિયં મિલ્લુ કમ્મં વંઘઈ ચિલ્લકળં । ”

દસવેં સૂત્ર

અર્થાત્-વિશુદ્ધા જોડે સરીતની સાજસજવટમાં રહેનાર સાધુ જીર્ણ કર્મ બધે છે-તેને કર્મનાં પ્રજાત બધાન થાય છે. દેહની સજવટ સાધન મનની દેહાસક્તિને પ્રજાત કરે છે. કારણ કે દેહ પ્રત્યે જો અતુરતા હોય, તે જ તેની સજવટ માટે પ્રયત્ન કરશે.

દેહન થઈ કહે છે કે દેહ સાથે નહિ, દેહાતીતની સાથે પ્રેમ કરે. હાલકાન્યા માળખા સાથે કરવામાં આવતો પ્રેમ વિશુદ્ધ અને સ્વાધી નથી હોતો. આ દેહ એક કિચક તો રાખી બનવાનો જ છે. પછી તેની સાથે પ્રેમ કરીને કોઈ શુ પ્રજાવશે ? જો પ્રેમ ક્ષણે હોય તો આત્માની સાથે કરી કે જેનો સ્વપત આનંદ ક્યારે પણ માન થતો નથી.

દેહન તો ક્યાં પણ ન જોઈએ. પછી ધાર્મિક ઉપકરણોની તે જાજ કર્યાં ! તે તો તારા સાથે અને સાથે હોવાં જોઈએ. તેમાં પણ દેહન દાખલ થઈ તો પછી કહેવાનું શું રહ્યું ? જો મોહથી બાજબી માટે, મોહક દેહ વેશને ત્યાગ કર્યો અને સાદાઈમાં આવ્યા પછી તેજ ઉપકરણો ધારી મહારી, તેમાં મોહ પામવાનો કોઈ અર્થ નથી. આ તો એવું જુદું કે ઉપવાસ માટે બનાવજો ત્યાગ કર્યો કર્યો પણ તેના બદલે બીજી બીજી બાબતો આવી !

આ થત આપણી આત્માને અને બહેનોને વધારે સાચું ૫૭ છે મન પ્રેરણમાં પછી બહેનો મુદપતી ઉપર જરીત વેશજી કરે છે તેની જો બાહ્ય ચળવટી પછી (Border) પણ સમાટે છે તે એટલા માટે કે મુદપતીની સાથે સામાયિકમાં પણ ચળવટ આવે પ્રમાણનિષ્ઠ (પૂજણી)ને જુદું વિવિધ રંગ વડે રંગે છે. પછી તેના ઉપર એટલી મમતા થાય છે કે તેની રક્ષા માટે તેના ઉપર નાની માથરી પણ પહેરાવે છે. પૂજણી તો હલેની રંગા માટે છે પણ દવે તો પૂજણીની રક્ષાની તેને વિદ્ય થાય છે !

આને જાણ એ નથી કે ધાર્મિક ઉપકરણોને ગદારાજમાં જેન થઈ એક માનું સાધુને દેહનથી બચવાનું કહે છે તે બીજી તરફ મહાશી પણ દર રહેવાનું કહે છે. જેન થમ દેહનમાં નથી માનતો તેનું કારણ એ છે કે તે મદા પણ નથી આમગોના બલુકરો તો શું પણ દરેકાન પ્રતિભાવ કરનારને પણ આ તથ્યનો સારી રીતે પરિચય હશે, સમજી મ જોવી ઉપરિનાં મોહ સ્થાન બનાવ્યાં છે તેમાં મોટા ભાગે એવા પદાર્થો છે કે ? મદા દાવ છે અને ઉપરનાં તો એક પદ આવે છે. સમ્ય મદાર્થ ઠાવે શુ યા” એટલે કે જેટલાં પણ મદાર્થનાં સ્થાન છે તે બધાં, ઉપરિનાં

ધ્યાન છે સાચા સાધુને જીવહિસાથી બચવા માટે, આ બધા ધ્યાનોથી બચવું પડશે આમ જતા, “જૈન ધર્મ” ગદો છે ” એમ કહેવું એ “સૂર્ય” અધકારમય છે” એમ કહેવા બરાબર છે.

૧૬૬ રહેવું એ નુકસાનકારક છે તેમ, સૌંદર્યની પાછળ દીવાના બનવું એ એથી ઓછું નુકસાનકારક નથી પણ આજના માનવીની આખો સૌંદર્ય પાછળ ઘેલી છે માટે તો પૈસા ખરચીને પણ બનાવટી સૌંદર્યનાં સાધનો ખરીદ કરે છે જેટલું તેજ વાળમા નાખે છે, તેટલું કદાચ પેટમા નહિ નાખતા હોય મો ઉપર મો અને પાઉર લગાડવા નખોને રગવા અને હોઠો ઉપર લાલી (Lipstick) લગાડવી આ બધું સૌંદર્યનું પ્રદર્શન નહિ, તો શું છે ?

આ દેશની નારીઓએ પોતાનું ૩૫ ખીજને ન બતાવવા માટે સળગતી આગમા બળી મરવાનું પસંદ કર્યું હતું ચિતોડનો જવલત ઈતિહાસ તમારી યાદદાસ્તમાથી ખસી તો નહિ ગયો હોય વીર પદ્મિનિ સામે, માત્ર અરિસ્સામા અંદાઉદ્દીનને પોતાનું સૌંદર્ય બતાવવાનો પ્રશ્ન હતો તેને માટે ખીજે રસતો માત્ર અગ્નિમા કુદી પડીને તે સૌંદર્યની રાખ કરી નાખવાનો હતો તેણે ખીજે રસતો પસંદ કર્યો અને જીવતી, ચિતામા પ્રવેશ કરી બળીને મરી ગઈ પણ પોતાના સૌંદર્યનું પ્રદર્શન કરવાની વાતનો સ્વીકાર ન કર્યો આજ દેશમા આજે હડેચોક સૌંદર્યનું પ્રદર્શન થાય છે સૌંદર્યની પ્રતિયોગીતા થાય છે કેટલી લજ્જાની વાત છે કે નારી પોતાની લજ્જાનો ત્યાગ કરી રહી છે !

ભારત, આચાર-પ્રધાન દેશ છે તપ અને ત્યાગના ક્ષેત્રમા તે વધારે આગળ પડતો રહ્યો છે સ્ત્રીઓએ તેમા મહત્વપૂર્ણ ફાળો આપ્યો છે ભારતના સારકૃતિક ઈતિહાસના અનેક પાનાંઓ, ભારતના સ્ત્રીરત્નોની શીલનિષ્ઠાથી શોભી રહ્યા છે તેમણે સદાચારના મૃત્યુ કરતા, પોતાના મોતને વધારે મહત્વ નથી આપ્યું સદાચારને માટે તો તેમણે પોતાના હાથે જ મોતનું સ્વાગત કર્યું પણ શીયળખ્રષ્ટ હાથોને તો તિરસ્કારની નજરે જ જોયા છે જ્યારે શીલ અને સૌંદર્ય એ બેની વચ્ચે પસંદગી કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો ત્યારે તેમણે સૌંદર્યનું બલિદાન દઈ શીલની રક્ષા કરી

જૈન ઈતિહાસ કહે છે કે જ્યારે, આહ્મીના સૌંદર્યને જોઈને, ચક્રવર્તી સમ્રાટ ભરતનું હૃદય આકર્ષિત થવા માડ્યું, ત્યારે, દેવી બ્રહ્મીએ કંઠાર તપની સાધના કરી અને એ તપની જવાળામા સૌંદર્યની આહુતિ

આપી. આને એ આહીની ઉત્તરાધિકારિણી (વારસદાર) મહેનેને સરિર સચુતારવામાં રોજ દોઢ કલાક ભેઈએ છે !

સૌંદર્યનું બિનજરૂરી પ્રદર્શન, હમેશાં વાતનાને ઉત્તન્નિત કરવાનું કામ કરે છે. એવા સજ્જોમાં હજી તો આ જાતનું પ્રદર્શન જ ગુચ્છી રીતે પ્રોત્સાહન આપે છે. આને સહેશમાં જનતા ગુચ્છીરીતના જનાવોને મોટે વિફળ માનસ તો જન્મણદાર છે જ. પણ ફેરન પણ તે મોટે જોઈ જવા દાર નથી એક જાપામાં મે વાંચ્યું હતું કે એક એકરી કોમેનમાં જતી હતી. તેણે એકદમ બારિક સાડી પહેરી હતી. મોં ઉપર પાછર અને હોઠ લાલી લગાડેલી હતી. તે ઉપરાંત એક વાત તેણે કમલની કરી હતી. તેણે પોતાના વાળમાં વીજળીના દીવા (Bulb) લગાડવા દતા. તેના ખીસામાં બેટરી હતી તે ચામે ત્યારે થોડોક વખત બળમ ચમકે અને થોડી વારે સુચ્છ થાય.

હવે તમે જ કહો કે આ મહાની પાછળ તેની કઈ લગવના કામ કરી રહી હશે ? સૌંદર્યનું પ્રદર્શન નહિ. તો આ બીજું શું છે ? એટલું જ નહિ પણ સૌંદર્યપિપાસુઓને આ મુક-આમ ત્રણ છે.

કુદરતી સૌંદર્ય કલ્પનારો નથી માત્ર એટલા મારે તે પ્રમાણમાં વધુ વખત ટકી રહે છે. કૃત્રિમ સૌંદર્યના કળકાટ બહુ જ ઓછું આગળ લઈને જ મે છે. તમે યુગર્થના નામરિશા છે. યુગર્થનું નામજ મોહમી છે. તે ભારતનાં કુદરતી કુદરત નગરોમાં એક ચલ્યા છે. પણ તેની કુદરત સ્વાભાવિક છે કે જનાવડી ? તમારે કહેવું પડશે કે આ કુદરતમાં કૃત્રિમતા જલ્યા છે. જગલનું સૌંદર્ય સહજ અને સ્વાભાવિક છે એટલા મારે તે રવિવારે તમારી મેટરગાડીઓ નાસિક અને પુન્ય તરફ દોડતી હોય છે કે જેથી તમે ત્યાંની વનરાણનાં કુદરતી સૌંદર્યના આનંદ લઈ શકો. એટલું તો નહીં છે કે જનાવડી વસ્તુ માનવમનને વધારે વખત સુધી આકર્ષિત નથી રાખી શકતી. એટલે જ તે કુદરતી વસ્તુને શોધે છે.

સૌંદર્યની સાથે સહજતા અને સદગુણ હોય તો તે હજી સર્વ જની જાય છે. પણ તેમાં કૃત્રિમતા અને કુચ્છ બાળે તો તે આભાવ નાક છે. તમે સૌંદર્યને પારખવાની દ્રષ્ટિ કેળવો. સૌંદર્ય સાચો પરીક્ષક કાળધોળા રમ ઉપર વિશ્વાસ રાખતો નથી તે આમીના રમને નથી જોતો. હજી રમને જુએ છે તે ઉપર ઉપરથી નહિ. હાં ઉડે સુધી જુએ છે. માત્ર ઉપરજથી રીતે જોનાર, કાળધોળા રમમાં જ અવધાઈ જાય છે.

પણ તે ભૂલી જાય છે કે કાળા કેશ, શિરની શોભા વધારે છે, આખની કીકી પણ કોળી છે, છતાં તે પસંદ છે કે નહિ ? શરીરનો કાળો વર્ણુ પાપના ઉદયથી મળે છે અને ગૌર વર્ણુ પુણ્યના ઉદયથી, એમ તમે માનો છો ? પણ એવી કોઈ વાત નથી કાળા વર્ણુવાળા માનવીઓ પણ ઝળક્યા છે. જેમની પાસે પ્રમળ પુણ્યનો સચ્ચ હતો, એવા તીર્થ કરે પણ કાળા વર્ણુવાળા થયા છે

અહંત અરિષ્ટનેમિ શ્યામવર્ણુના હતા, મર્યાદા પુરુષોત્તમ શ્રી રામ પણ શ્યામવર્ણુના હતા અને ભારતના રાષ્ટ્રપતિ ડૉ. રાજેન્દ્રપ્રસાદ પણ શ્યામવર્ણુના છે શ્રી કૃષ્ણ પણ કાળા હતા છતાં આખુ પ્રજા તેમના ઉપર મુગ્ધ હતું તમે રૂપની જળમા ન ફસાતા ગુણના પરીક્ષક બનો રૂપ સર્વત્ર અને સર્વને માટે પૂજ્ય બનશે એવું કોઈ નથી પણ ગુણો તો સર્વ જગાએ પૂજ્ય છે કે—“ગુણા સર્વત્ર પુજ્યતે।”

પૈસાવાળો તો પોતાના સગા, સબંધી કે કુટુંબ પરિવારમાં પૂજ્ય છે, પણ ગુણવાન તો સર્વ જગાએ પૂજ્ય છે હરિકેશી મુનિ ચાડાળના કુળમાં જન્મ્યા હતા અને તેમના રૂપને માટે કહ્યું છે કે તેમના દેહનો રંગ કાળો મેશ જેવો હતો, શરીરની રચના પણ વિચિત્ર હતી. કોઈ જાતની પણ સુદ્ધ રતા નહોતી, છતાં દેવતાઓ સુદ્ધ તેમની ઉપાસના કરતા હતા કારણ કે તેમની પાસે આત્માનું સૌંદર્ય હતું જે કદાચ તે મહામુનિ સદેહે અહીં આવી જાય તો, આપણા રૂપના ઉપાસકો તો દોડીને લાગી જશે પણ હું તો તેમને શ્રદ્ધાસંહિત વદન કરીશ

કાળા રંગથી ડરવાનું શું છે ? કાળી રાતે જ તારાઓ ચમકે છે કાળાં અધારામાં જ રેડીયમનો ચળકાટ વધે છે સોનામાં ચળકાટ છે, તેનો રંગ પીળો છે, પણ ગરમીના દિવસોમાં તમને ખૂબ તરસ લાગી હોય, હોઠ સુકાઈ જતા હોય, તે વખતે કોઈ તમને સોનાની માટલીમાંથી પાણી લાવીને આપે તો તમને ચીડ ચડશે પણ જો કાળી માટીની માટલીમાંથી પાણીનો એક ગ્લાસ મળશે તો તમારું દિમાગ તર થઈ જશે તમે રૂપના નહિ, ગુણના ઉપાસક બનો આજના દિવસને રૂપ ચતુર્દશી કહેવાય છે અને આજે તમે રૂપની ઉપાસના પણ કદાચ કરશો અહીંની તો મને ખબર નથી, પણ મધ્ય ભારતમાં તો આજના દિવસે રૂપને શણગારવામાં આવે છે શરીરને ચોળી-મસળીને ધૂવે છે, પછી નવા ડપડા પહેરે છે પણ હું તો કહું છું કે રૂપને શું કરવા, ગુણને સમ્મોને.

પુણ્યના પ્રભાવે જેને સૌંદર્ય પ્રાપ્ત થયું છે, તે એ બુદ્ધિ કે ક્યાય

હતા છતાં આજે તે ભારતીય સાહિત્યમાં જીવત છે, તેનું કારણ તેમનું રૂપ નહિ, તેમની કાવ્યપ્રતિભા છે

કસ્તુરી પણ કાળી હોય છે પણ છતાં કોઈએ તેને ખરાબ નથી કહી. તમે તો જિયો ભાવ આપી તે ખરીદ કરો છો કાયલની પાસે ક્યું સૌંદર્ય છે કે જે ભારતીય કવિઓની કાવ્યધારામાં ચમકી જાડી છે? કવિઓના મનમાં તેણે જે સ્થાન મેળવ્યું છે તે તેના રૂપના જોરે નહિ, પણ પોતાના કંઠની મધુરતાને કારણે પ્રાપ્ત કર્યું છે

આજ સુધીના ઇતિહાસમાં એક પણ વ્યક્તિ રૂપના જોરે જિયે ચઢી શકી નથી કારણ કે રૂપ એ કોઈ વિકાસ માટેનું અનિવાર્ય સાધન નથી છતાં શ્યામ વર્ણના માનવીઓની વાત તો સાંભળો

એક છોકરો રંગે જરા શ્યામ હતો ન્યારે તે બીજા છોકરાઓ સાથે રમવા જતો, ત્યારે બધા તેને ના કહેતા કોઈ તેની સાથે રમવા તૈયાર થતું નહોતું ઉલટી બધા તેની મજાક ઉડાવતા અને તે પણ ખોજાઈ જતો આ અપમાનથી તેનું દિલ રડી પડતું તેને જોઈને બધાના મોં ચઢી જતા

એક હાથમી (Negro) એ કહ્યું છે કે—હું ખાઉ છું, કમાઉ છું, લઉં છું, આપુ છું, સાંભળું છું, સલાજાવું છું, કોઈને હું મારું છું તો કોઈની બે ખાઈ પણ લઉં છું મારે પણ આંખ, કાન, નાક બધું છે. મારી સામેના બરાલામાં મુલતાની કુટુંબ છે. પડોશની ઓફિસમાં ગૌરવર્ણના લોકો છે ન્યારે હું તેમની સામે જાઉં છું ત્યારે તેમના નાકના ટેરવા ચઢી જાય છે કારણ કે હું કાળો છું, કાળાની બધા નફરત કરે છે પણ કાળી દ્રાક્ષ અને કાળા જાંબુ તેમના ગળામાં જલ્દીથી ઊતરી જાય છે કાળા મરીની તેમારે જરૂર પડે છે અને લખવા માટે કાળી શાહીનો ઉપયોગ થાય છે

કાળી વસ્તુઓ પ્રિય છે પણ કાળા માણસો પસંદ નથી! એટલા માટે તો તેમને ઉપહાસ કરવામાં આવે છે

હા તો તે કાળા બાળકની બધા હાસી કરતા એક દિવસ એક કુળા-લાળો રંગબેરંગી કુળાઓ લઈ કુટુંબ ઉપર જમો હતો તેના હાથમાંથી પીળા રંગના કુળાની દોરી તૂટી ગઈ અને તે આકાશમાં જિયે જવા લાગ્યો. છોકરાઓ તાળીઓ પાડતા હતા. પછી તેને લાલ રંગના કુળામાં ગેસ ભર્યો અને તેને છોડ્યો તો તે પણ જડવા માડ્યો પછી કાળા રંગનો કુળો લઈ તેમાં ગેસ ભર્યો, તો તે પણ જડવા માડ્યો બાળુમાં જાણેલા તે કાળા

છોકરાએ પૂછ્યું— શું આ કાળા રંગનો કુખો પણ બીજા રંગના કુખોને
નેહી જોઈ શકે છે? પહેલો જણે—

કુખોવાળો હસીને કહે— કાળો શું કે પોળો શું, ઉપર ચઢીને
ચઢીને તે બંનેમાં નથી પણ બેસ્યાં છે એમાં એક બરવામાં આવશે તે
ઉપર ઊડી શકશે.”

હવે તમે સમજી ગયા હશે કે કીચા આવવા માટે રંગ કે રૂપની
નહિ પણ સદગુણોની આવશ્યકતા છે જેન દર્શન હોયે ચઢવા માટે આત્માની
વિકાસને મદદ આપે છે. શરીરના વિકાસને નહિ.

એક વખત યોગસ્વામીએ સમજાવવાનું મહાવીરને પૂછ્યું— પ્રભુ! ક્યા
કદવાળાને યુક્તિ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે? સાચા શરીરવાળો જન્મી મોક્ષમાં જઈ
જાય છે કે દુઃખ શરીરવાળો?

તેના જવાબમાં પ્રભુએ કહ્યું— પાંચસો પનુપની અવમાહનવાળો પણ
મોક્ષમાં જઈ શકે છે અને બીજી દામની કાપવાળાને માટે પણ મોક્ષની દારૂ
પ્રાપ્ત છે.”

આત્મક્રમણને માટે શરીરના કદની પણ અપેક્ષા નથી પણ રૂપ અને
સૌંદર્ય તે દુરની વાત છે તે તે પ્રભુના પ્રમાણને પૂછે છે કે તમે શું છે
દેહનો વિકાસ સાધ્યો છે.

વાસ્તવમાં સ્વગુણ જ સાચો સજ્જાર છે તેના વિના તે મનુષ્ય
અધિપતિ સાધ્યો જોઈ છે એક સાધને કદાચ અધિપતિ અથવા કારોવી સજ્જારી
બની શકે અને તમારી વચમાં મૂકે તે તમે તેનું સ્વાગત કરશોને! કે
પછી કીચા થઈને બાકી જશે! સ્વપ્ન ભરે અધિપતિની સજ્જારીમાં દેહ
તે પણ કદાચ તેને પ્રેમ નહિ કરે. એ જ પ્રમાણે કુચ્છી માનવી ભરે સ્વપ્ન
દેહના ભરે તેને કદાચ પ્રેમ નહિ કરી શકે.

મદ્ય કીચા સાચાં તે જાણે છે કારણ કે તે કદી પણ નાશ પામત
નથી કુચ્છી અમાત્ય છે કારણ કે તેના નાશ માથે છે જનુન પ્રભુ
દિગ્ગજરિતો માનવી દેહને તેને એકેય માનવીઓના પ્રાણ લીધા પછી
અપરે તે પ્રભુ મદ્યારીના ચરણે પડેલો ત્યારે દેહનો પડદાઈ ગયો! તેને
તે ના એકેય એ જ નો પણ મન બદલાઈ ગયું તેને કપાને જ નહિ,
રિતિમાને જ બદલી નાખ્યા દિગ્ગજરિત નષ્ટ થઈ ગઈ કારણ કે તે અત્યંત
દુઃખી એ રમન અદિષ્ટ અને કુચ્છીને લીધું અને તે ક્યારેય નહિ

તેની સાથે ગ્દી શાંતિની ઢાળોમાં અને અજ્ઞાતિની જવાબાઓમાં પણ તેમણે તેનો સાથ ન છોડ્યો.

ઈન્સાન મરે છે. પણ તેના સદ્ગુણો મરતા નથી. કારણ કે તે તેની સ્વભાવ-દશા છે. ઈમર્સન કહે છે—“કપરની માટીમાં મારુ શગેર દફનાવાશે, મારા ગુણો નહિ” સદ્ગુણનું મૃત્યુ સૌથી મોટું મૃત્યુ છે જેનામાથી સદ્ગુણ મરે ગયા પછી તેનું બીજું મોત કયું હશે? દૂલમાં બંધા મુઠ્ઠી મુગધ હશે ત્યાં મુઠ્ઠી તે ગળામાં ગોળશે પરંતુ જે ધટીએ તેની સૌરભ ખજાસ અર્ધ, પછી તેનું મ્થાન પણ કયા હોય છે? મ્યુનિસિપાલિટીની ડ્યારાની પેટીમાં.

એક નિષ્ણે આચાર્યને પૂછ્યું—“ગુરુદેવ ! મનુષ્ય શું છે?” આચાર્યે જવાબ દીધો—“મનુષ્ય એ એક માટીનું ઢેકું છે ન બાણે કયા અને કયારે વિખરાઈ જશે કે તેનો પત્તો પણ નહિ લાગે,” શિષ્યે પાછો પ્રશ્ન કર્યો—“તો પછી દુનિયા, મહાવાગ, બુદ્ધ, ઈસુ, રામ, કૃષ્ણ અને ગાંધીને કેમ પૂજે છે? તે પણ માણસ જ હતા” આચાર્યે કહ્યું—“તેઓ માનવ નહિ, મહામાનવ હતા તેમનામાં એક સૌરભ હતી, જેણે તેઓને મનુષ્યના મૃત્યુવિદ્યાથી ઉપાડી, દેવતાઓના અમરત્વમાં પ્રતિષ્ઠિત કર્યા તેઓ એટલા જીવે ચઢ્યા કે દેવત્વ મળ્યું નાનું બની ગયું અને મહામાનવની પકિતમાં બેસી ગયા.”

દુનિયા, કપડાની પૂજારી નથી, તે ગુણોની પૂજારી છે જે કપડાંની પૂજા જ તેને પ્રિય લાગતી હોત, તો નાટકના પાત્રો જે રામ અને કૃષ્ણનો પાઠ લખે છે, તે તેમને માટે વદનીય બની જાત પણ બંધા નાટક પુરું થયું કે કોઈ તેમને તે નામે પણ બોલાવતું નથી પછી પૂજાની તો વાત જ કયા ?

તમે કપડાંનાં પૂજારી છો કે ગુણોના ? જવાબ મળશે કે અમે ગુણના પૂજારી છીએ જ્યારે તો બરાબર બોલો છો પણ આચરણ શું કહે છે ? સાધુનાં કપડાં જોયા ત્યાં નમી પડ્યા ! કોઈ વખત એ પણ જોવાનો પ્રયત્ન કર્યો કે કપડાં મુનિના છે, પણ આચાર્ય મુનિના છે કે નહિ ? બીજી તરફ બીજાકુલ ભપકાખધ કપડામાં કોઈ તમારી પાસે આવે છે તો તુરત તેનું સ્વાગત કરવા તમે હાથ લખાવો છો એ કદી જોવાની ચેષ્ટા કરી કે કપડાં તો ઊજળા છે પણ આચરણ ઉજળું છે કે નહિ ? એવું કાઈ નથી કે વસ્ત્રો જ સન્નતતાની કસોટી છે

સ્વામી વિવેકાનંદ, બ્યારે અમેરિકા ગયા ત્યારે લગવા વસ્ત્રો, સાથે

સારા હાથમાં દડા અને ખભે ચાદર લઈને સ્વામીજી ચીકાઓની સાથે પા માંથી જતા હતા તેમનો પહેરવેશ અમેરિકનોને વિચિત્ર લાગતો હતો તેઓ તેમનો ઉપદ્રવ પણ કરતા હતા. એક મહિલાએ પોતાની સાથેની વ્યક્તિને કહ્યું- જોયુ ! કેવો અને ખો પોણાક છે ! સ્વામીજી આ વાત સાંભળી ગયા તેમણે મીઠાશથી જવાબ આપ્યો કે- આ દેશમાં તો કપાઈ ન સહનતાની કસોટી છે પણ ન દેશમાં કે રહે છે ત્યાં સહનતાની કસોટી કપાઈની નહિ પણ ચારિત્રથી થાય છે "

પણ જાનો તો માનવી વિચારે છે કે પેટમાં ખાણુ તે મણુ જોયુ ! કપાઈ તો સારા હોવાં જોઈએ. કારણ કે તેનાથી ઈર્જ્યાત મળે છે કારણ કે ચારિત્રની કસોટી કપાઈ છે પણ ચાવણુને કેટલી ઈર્જ્યાત મળી ! તેમ તેની પાસે કપાઈ નહોતા ! કપાઈ શુ રાજાશાહી પોણાક તેના ઘરેર જાય રહેવો હતો અને ગણામાં મોટીઓના હાર પણ હતા છતાં તેને કસોટી ઈર્જ્યાત મળી ! ઈર્જ્યાત કપાઈથી નહિ, ચારિત્રથી વધે છે

ધન સત્તા અને વિદ્યામાં પણ ભણાક છે દુનિયા તેનો ખાદર પણ કરે છે પણ તે કામગીરી નથી. ધનવત્તાનો ખાદર તેજ કરી, જેને તેજ પાસેથી કંઈક લાભ લેવાવો છે સત્તાધીશીનાં સ્વાગત પણ કંઈક ભલે અને કંઈક સ્વાર્થથી પ્રેરાઈને કરવામાં આવે છે વિદ્યાનુ સન્માન પણ ત્યાં સુધી જ છે જ્યાં સુધી તેની સાથે વિનય વસેમો છે પણ સદ્ગુણનું સન્માન સર્વત્ર થાય છે તેમાં નથી હોતી સ્વાર્થની સાધના કે નથી હોતી કામગીરી જાવના સદ્ગુણી પુરુષને દુનિયા ખરા હલવાથી ગ્રહે છે જ્યારે મીઠાઓને ભલે ખાદર પ્રયોજાને કારણે

મીઠાજી જેવામાં ગયા હતા અને માનસિક પણ પણ ગયા હતા પણ પ્રાધીકન્ય જેવું જવાળા સમાચાર સાંભળતાં જ જાનવામાં એક તોફાન મળે જાય જ્યારે માનસિકને જેવામાં લઈ ગયા તે કંઈક પણ વિશેષ ન હોય. આ સદ્ગુણની પૂ નની જ વાત છે સંપત્તિથી પણ સદ્ગુણની પ્રતિષ્ઠા મક્કન છે.

તમારે ૩૫, સત્તા અને સૌને જુલુ જોઈએ છે પણ કદી એમ વિચાર કયો કે જ્યાં સુધી સદાચાર ન આવે, ત્યાં સુધી મારે લાભ નથી જોઈતો હલવામાં ઉદારતા ન આવે ત્યાં સુધી મારે સંપત્તિ નથી જોઈતી જ્યાં સુધી મલવામાં સંવનસીયતા ઉપદ્રાવતા અને કામાસીયતા ન આવે ત્યાં સુધી મારે જાન નથી જોઈતી તેમ જ જ્યાં સુધી આંખોમાં સવન ન આવે,

ત્યા સુધી સૌંદર્ય પણ માટે ન જોઈએ એ પણ કદી નક્કી કર્યું છે કે કદાચ આ બધી યોગ્યતા આન્યા વિના, આ બધા પદાર્થો મને મળશે, તો પણ મને આનંદ નહિ થાય ?

બળમા સત્તાનો અડકાર, માન અને વિનિગિપા (વિનયેચ્છા) છુપાયેલ છે. ન્યારે ગુણમા, મેવા, દયા, દાદિણ્ય અને સૌજન્ય, છુપાયેલા છે એક વિચારકે હીક જ કર્યું છે કે રૂપને શુ જુઓ છો ? શીલને જુઓ કારણ કે સારા કુળમા, ખગળ માણુઓ પણ નીકળે છે અધ્યયનને નહિ, પ્રતિભાને જુઓ એમ એ સુધી ભણેલાઓ એ શબ્દો પણ યોગી શકતા નથી, ન્યારે સાધારણ ભણેલો માણસ મેદાન મારી જાય છે મતલબ કે અધ્યયન કરતા પ્રતિભા વધારે કિમતી છે તપને નહિ, સહનશીલતાને જુઓ મહિનાઓ સુધી તપ કર્યું. તપ કરીને કાયા દુર્બળ બની ગઈ પણ કપાય દુર્બળ થયા કે નહિ તે જોવાનું છે તે સિવાય આજે તો મોટે ભાગે તપોગુણ અને તમોગુણ બન્ને સાથે જ જોવા મળે છે

ઘણા લોકો કહે કે તપની સાથે તેજ તો આવે જ છે. તેજ તો આવશે જ કારણ કે તપ જાતે જ એક તેજ છે પણ એ તેજ સાત્ત્વિક હશે કે તામસિક ? તામસિક તેજ તો તપનું ફળ છે, તપના સત્ત્વને ખાઈ જનારું છે તપને નહિ, પણ તેની સહનશીલતાને જુઓ, કે તપની સાથે સમતા કેટલે અંશે આવી છે સાથે સાથે એક વાત ખીજી પણ કહી દઉં ભાષણને નહિ, આચરણને જુઓ. ક્ષમા ઉપર કલાકો સુધી પ્રવચન કર્યું, પણ જરા કાંઈ ઈચ્છાથી વિરક્ત થયું કે આખો લાલ યઈ ગઈ, સેવા ઉપર લાણુ લક્ષ ભાષણ આપી દીધું પણ ન્યા મેવા સક્રિય રીતે કરવાની વાત આવી કે અગીયારા ગણી ગયા આ શુ કામનું ? એ ભાષણ શા કામનું કે જેના ઉપર વક્તાને જ વિશ્વાસ નથી ? આ પોપટીયું રટણ નહિ તો ખીજું શુ ?

અત આપ સૌંદર્યના નહિ, સદ્ગુણના ઉપાસક બનો સદ્ગુણ, એવું અત્તર છે કે જે તમારી પ્રાસે હશે તો તમને તો સુવાસિત કરશે જ, પણ તમારી આસપાસના ખીજાઓને પણ તે સૌરભ આપશે

આજીવનું પ્રવચન કરતી વખતે સાચે સમજ થયે છે જીવનમાં તેજ બક્ષી સંકળવાને વર છે કે જેણે પોતાના કર્તવ્યને પૂરવડો છે. આ તેજ માનવી મક્કીની માફક આકાશમાં ભિન્ન થઈ જાય છે. માણસની જેમ પક્ષીમાં તરતા થઈ જાય છે અને સર્પની જેમ પૃથ્વી પર ઘાતાં થઈ જાય છે. બેશબેન (ચિમ્બાન) પનડુબી અને (ટ્રેન) વડે એણે જળ, ક્ષેત્ર અને નદીને આપી લીધાં છે.

વિદ્યાને માનવને આકાશમાં ભિન્ન થઈ જાય છે અને પૃથ્વી ઉપર માનવને જીવન જીવવાની કળા સીખવી છે ખરી કે નહીં? માનવીએ દૂરની વસ્તુને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે પરંતુ એ પોતાની નિમિત્ત વસ્તુઓને ભૂલી ગયો છે. એક વિદ્યાર્થીએ નજીકથી પાણી અને પૂજા કે એનાં હિમાલય ક્યાં છે? વિદ્યાર્થીએ જાણી જોવાની કળા જાણી છે એ સહો હિમાલય તમે એને જગા સિંધુ નદી માટે પૂછો. તો તે પણ જાણશે. પણ એ એને પૂછશે કે તારા સિંધુનું ધર ક્યાં છે તો એ આસપાસ નેચ સાગરો જાણી હિમાલયને જગા જાણનાર વિદ્યાર્થી પોતાના સિંધુનું ધર જાણી શકશે નહીં સિંધુનું ધર નજીક છે કે હિમાલય? પણ આજના માનવીએ દૂરની વસ્તુ જોઈ છે નજીકની નહીં.

કર્તવ્યના વિદ્યાર્થીને પૂછશે કે સિંધુ ક્યાં છે? તો એ તમને તારીખ અને વર્ષ પણ જાણશે પણ તમે એને પૂછો કે તારા ક્યાં છે? ત્યાર પાછા તો એ નહીં જાણી શકે. એના હાથને મથો વધુ સમય થયો કે સિંધુ ક્યાં છે? આપણે દૂરિષ્ઠ વસ્તુને જોઈએ અને પણ આપણી જ નજીકની વસ્તુને ભૂલતાં જઈએ છીએ.

આજનો મનુષ્ય બધું શીખ્યો છે પણ કર્તવ્ય-કરજ-ને ભૂલ્યો છે. શુ હું કર્તવ્યને પત્નીની ઉપમા આપી શકું છું ? પત્ની છાયાની જેમ પતિનું અનુસરણ કરે છે સીતા રામની સાથે ચૌદ વર્ષ સુધી જંગલમાં ભટકી, જે કે વનવાસ તો રામને મળ્યો હતો, સીતાને નહીં. પરંતુ એણે દુઃખના દિવસોમાં પણ પતિનો સગાથ ન છોડ્યો એમ કર્તવ્ય પણ પત્નીની જેમ માનવની પરિચર્યા કરે છે પરંતુ આજનો યુગ છુટાછેડાનો છે પતિ-પત્નીને પરસ્પર ન બન્યું તો છુટાછેડા લઈ શકે છે. પતિ-પત્નીને તજી શકે છે પણ શું કર્તવ્યને તજી આપણે જીવી શકીએ ખરા ? ના, એ કદી સંભવ નથી કર્તવ્યની તુલના એક જ પ્રાણી સાથે કરી શકાય અને તે છે માતા. માતાનો સ્નેહ અને પ્યાર કદી શુષ્ક ન બની શકે અને આ સબંધ પણ અભેદ છે માતાને પુત્ર વચ્ચે જે ભય કર ઝંઘડો થાય અને પુત્ર માતાને મારી નાખવાના સકલ્પ પર આવી જાય ત્યારે પણ એને જે એની માતા અંગે પૂછવામાં આવે તો એ માતાને માતા જ બતાવશે એમ કર્તવ્યનો સબંધ મા-વત્ પવિત્ર છે માતાની જેમ એમાં રક્ષણની સ્નેહભરી સદ્કામના છે તેમ માતાની જેમ એના સબંધમાં સ્થાયીપણું પણ છે ! એટલે કર્તવ્યને આપણે છોડી શકીએ નહીં એના વિના આપણે જીવી શકીએ નહીં જીવનની ચમક-દમક તો એમાં જ વસેલી છે

રામ નથી રામાયણમાં, કૃષ્ણ નથી ગીતામાં અને ભગવાન મહાવીર નથી ભગવતી સૂત્રમાં, આ મહાપુરુષો તો વસે છે પોતપોતાના કર્તવ્યની સીમારેખામાં એમને મહાપૌરુષના ગૌરવદાયી ચળકતા શિખરે આરુઠ કરાવેલ તો તેમનું 'કર્તવ્ય' જ છે કરજ-કર્તવ્યને બળવતી વ્યક્તિના જીવનમાં એ તેજ વહેતું હોય છે કે જે વિશ્વના ઇતિહાસને બદલી શકે છે

ભારતીય એક કહેવત છે 'સાપ કિસકા ઘાપ ઓર અગ્નિ કિસકી મા' અગ્નિ કોઈની માતા થતી નથી એક બાળક જે એનો સ્પર્શ કરશે તો એ પણ દાઝશે અને વૃદ્ધ અડશે તો એને પણ એ અગ્નિ દઝાડશે જ તેમ પવિત્ર વિચારધારી માનવી પણ જે એને સ્પર્શ કરશે, તો એ પણ દાઝશે જ પરંતુ ભારતીય સાહિત્ય કહે છે કે, આ નિયમમાં પણ એક અપવાદ છે રામાયણના પાના ઉથલાવે ત્યાં તમને અગ્નિ પણ માતા થતી જોવા મળશે સતી સાધ્વી સીતા માટે અગ્નિની જ્વાલા પણ પાણી બની જાય છે જે કર્તવ્યની જીવિત મૂર્તિ છે એમને માટે અગ્નિ પણ પાણી બની શકે છે અને સાપ પણ બાપ બની શકે છે.

ને વ્યક્તિને પોતાના કલવ્યનુ જ્ઞાન નથી એ મનુષ્ય સમાજમાં રહેલ
-જતાં પણ સમાન છે અને ને પણ એ કર્તવ્યને નાણી લીધું છે તે જુ
સમાજમાં રહેતો હોવા છતાં માનવ સમાન છે જટાયુ પક્ષી હોવા છતાં જુ
-રામાયણનાં પૃષ્ઠોમાં અમર થઈ ગયેલ. કારણ કે એણે એક નારીના સ્પર્શ
કા? પોતાના પ્રાણો અપાત્રી દીધા હતા. એક રાક્ષસના પોતેથી છતીને
-વચ્ચેથી છાત્રુ એ લાગ્યો. એ રાક્ષસી શક્તિ સાથે તે નિઃશસ્ત્ર વૃદ્ધને એક
પક્ષી હતો પણ કર્તવ્યની પ્રેરણા એનામાં જોશ પૂરી રહી હતી. યુદ્ધક્ષમ
-હાથે એ મરાયો સ્થૂળ દષ્ટિમાં તો એ મરાયો પણ જીવનના કલવ્ય-કેન્દ્રમાં
એ સ્વર્ણ માટે અમર જ રહેશે. એટલે જેણે કર્તવ્યને ઝાળખુ છે તે
પશુ-જગતમાં રહેવા છતાં પશુતાથી ઉપર ઊઠ્યો છે અને જેણે જનવ-
જીવનમાં કર્તવ્યના કલ્પન ક્ષી છે તે મધ્ય-માનવ છે

વિદ્યાળ-કામ પ્રશ્નને વાંચીને પણ જેણે કર્તવ્યનો પાઠ વાંચ્યો તો
તે જાગતા છતાં સુતેમો છે પગ હોવા છતાં પશુ છે કાન હોવા છતાં નહેરે
છે આંખો હોવા છતાં સુરદાસ છે

હવે આપણે વિચારીએ, કલવ્ય શું છે? એમ તો કલવ્યની સેમણે
વ્યાખ્યાઓ છે માનવીનું પ્રત્યેક ક્ષિતિ-ચાતુ-કામ કર્તવ્યની અદર અદરી
નભ છે પણ એ પરિભાષાઓમાં કર્તવ્યનું સાચું રૂપ શોધવું મુશ્કેલ છે
એક નાની એવી પરિભાષામાં સરજાતના એક કવિએ બતાવી છે

“મારમજ પ્રતિકૂળાનિ પરેવાં ન સમાચરેલ” ॥

ને વસ્તુ આપણા મનને માટે પ્રતિકૂળ છે તે બીજાઓ માટે પણ
આપણે વ્યવહારમાં ન લાવીએ. આ છે કલવ્યની સંક્ષિપ્ત વ્યાખ્યા જ
અને આપણે જરા વિસ્તારપૂર્વક વિચારીએ. કર્તવ્ય તે છે કે આપણે બીજાને
સાથે તેવો જ વ્યવહાર કરીએ જેવો કે આપણે બીજાની પાસેથી અણે
રાખીએ છીએ. બીજાઓ પાસેથી નો આપણે સરળ-સત્ય વ્યવહારની અણ
રાખીએ છીએ તો ત્યારે આપણી પણ એ ફરજ છે કે આપણે પણ તેવો
જ નિષ્કપટ વ્યવહાર તેમની જોડે રાખીએ. કારણ કે જે તમારા માટે અનિષ્ટ
છે તે બીજાઓ માટે પણ અનિષ્ટ છે તમે જો ત્રુ-અચાતુ પાણી પી શકો
નથી તેમ બીજાને પણ નહીં પી શકે કોઈ આપણને ગાળી અણેમ કરે છે
એ આપણને કદી લાગે છે તેમ ગાળી-અણેમ બીજાને માટે બીજા કો
કોઈ શકે!

કર્તવ્યની સીધી-સાદી વ્યાખ્યા એ છે કે જે વસ્તુ તમને ખરખર જણાય છે તેનો ખીજને માટે પ્રયોગ ન કરો. કારણ કે જેમ તમારા આત્મા-મા જ્યોતિ ચળકી રહી છે તેમ દરેક માનવીમા તેવી જ આત્મ-જ્યોતિ ચળકી રહી છે. જીવનની પ્રથમ આવશ્યકતા છે માનવ કર્તવ્ય-ફરજનું જ્ઞાન મેળવે. કર્તવ્યની ભૂર્તિઓ તે સદૈવ પ્રસન્ન ચિત્ત રહે છે. ફરજ બળવનાર વ્યક્તિ કોઈ પણ ક્ષેત્રમા કામ કરવા જાય તો દુનિયાની કોઈ તાકાત એનો વિરોધ નહીં કરે. સૂર્ય અથવા ચંદ્રનો કોઈ એ વિરોધ કર્યો છે વારુ ? નહીં. કારણ એ અવિરામ ગતિએ પોતાના કર્તવ્ય-પાલનમા નિમગ્ન છે. તેવી જ રીતે પૃથ્વી, વાયુ, જલ અને અગ્નિ બધા પોતપોતાની ફરજમા રત છે. માટે જ તો દુનિયાના ખૂણે-ખૂણે એમનું સ્વાગત થાય છે.

જેઓ કર્તવ્ય-વિમુખ બન્યા છે, જેમણે કર્તવ્યને જોયો-જાણ્યો નથી અથવા જોયા-જાણ્યા છતાં એના પરિપાલન વખતે લાગેડું વૃત્તિ અપનાવી છે, એવી વ્યક્તિઓના ચિહ્ન પણ તમને કયાય શોધ્યો નહીં જડે. પછી ભલેને તમે હાથમા ફાનસ લઈ દુનિયાનો ખૂણે-ખૂણો શોધી કાઢો. રાવણ પાસે વિશાળ વૈભવ હતો. લાખુ-પહોણુ સામ્રાજ્ય હતું. સ્વર્ણમયી નગરી લકા પર એનું રાજ હતું. પણ આજે જો તમે એના વૈભવની નિશાનીઓ ખોળવા જશો તો તમને શું મળશે ? અરે, એની સોનાની લકા તો એની આખોની સામે જ રાખ બની ગઈ હતી. પણ એના ઇતિહાસની કાળી રેખાઓ આજે પણ ધોવાઈ શકી નથી. હજારો વર્ષ વીત્યા પણ જનસમુદાયના મનની ધૂણી સમાપ્ત થઈ નથી.

એક પ્રશ્ન પૂછી લઉં ? સભ્યતાનો એક નિયમ છે કે જે વ્યક્તિઓની લગાઈમા ત્રીજાએ હસ્તક્ષેપ ન કરવો. જોઈ એ અને ફટલીક વખતે તમે પણ કહેતા હો છો કે ખીજાઓની ખટપટમા-લગાઈમા આપણે શા માટે વચ્ચે પડવું ! વાત તો ઠીક છે. તો પછી રામ ને રાવણની લગાઈમા તમે શા માટે પડો છો ? રાવણ રામની સીતાને હરી ગયો. તેમા તમારું તો કાંઈ નુકસાન થયું નથી, તો પછી તમારે મન એના પ્રતિ આટલો બધો આક્રોશ અને તિરસ્કાર શા માટે છે ? શા માટે દર વર્ષે રાણવનું પૂતળું બનાવી જલાવો છો ? કહેવું પડશે કે એ રાવણની નહીં પણ કર્તવ્ય-વિમુખતાની લગાઈ છે. જેણે પોતાના કર્તવ્યનો પરિત્યાગ કર્યો છે અને જે દુરાચારને પથે અગ્રેસર થયો છે તેના પ્રત્યે, તેના નામ પ્રત્યે જનતામા યુગ-યુગ સુધી તિરસ્કાર જ રહે છે.

કર્તવ્ય-પાલનમાં મનોબળ

કર્તવ્ય પાલન માટે સુદ મનોબળની જરૂર છે. ધણી બહિતઓ પોતાના કર્તવ્યને જાણે છે પરંતુ કર્તવ્યનું ક્ષેત્ર જ્યારે સામે આવે છે અને કસોટીનો વખત હોય છે ત્યારે તેઓ કર્તવ્ય-મેદાનમાંથી નાસી જાય છે. ભારતીય પૌરાણિક યુગનો એ ચમત્કૃત તારો હરિશ્ચંદ્ર કર્તવ્યની સંજ્ઞા પૂર્વિ છે. ફરજના ચક્ષુ ઠાળે એણે પોતાના વિશાળ સામાજિકતા ત્યાગ કર્યો. પ્રતી તારાને તજ અને રૂઝસમા નાનકડા જળજળે પણ તબ્બો. એક દિં એવો પણ સમય આવે છે કે જ્યારે હરિશ્ચંદ્રને કર્તવ્ય-કસોટી પર ચડવું પડે છે.

કિશોર શક્તિ ઉદ્યાનમાં રૂઝ ચૂટવા જાય છે અને કાલો નાજ એ નાજ બાળના પત્રને ખાંચે ડાસે છે એના બાળ-સાથીઓ દોડી જઈ એની મલ તારાને આ ખમર પહોંચાડે છે. પુત્ર-વિયોગના સમાચાર તારા માટે વજ્રવત્ જાને છે એ ઉદ્યાનમાં આવે છે ચોક્કિતના કબને જોઈ માતાનું હૃદય રક્તી જોડે છે. ખાંચામાંથી ચોધાર પાણી વહી રહ્યું તો હૃદય હજાર ધારાઓમાં રડવું પણ એ સમને ઢાંકવા માટે ફરજનો એક ડુકડો પણ એની જડે નહોતો. ખાંધી સાકીના ડુકડામાં પોતાના સાથને લઈ રમવાને જાય છે. તે સળતી બન્નેએ કિંવા માટે જ્યાં લાકડાં ભેગા કરવા નય છે કે પાંચસો આવી મેઈએ એને રોકી. પહેલાં જાણીના વેશ ચૂકવવો પડે પછી જ સરસ્વર કિંવા કરી શકશે. તારાએ એક શુભ સામે જોયું મધ્ય રાતના મનધોર અધકારમાં એક પુરુષ સામે જોયો હતો. કશું સ્વરમાં એણે જવાબ વાલ્યો. તમારી પાસે એક માતાનું હૃદય હોવ તો તમને મારી હૃદય-બચાને જાનુસવ થાવ મારા કાળજીનો આ ડુકડો જમીન પર પાથો છે એના સમને ઢાંકવા ચારુ પૂરુ ફરજ પણ નથી પણ એક ઘડિ એના પણ જાગ્ય ચમત્કૃત હતો. રાજમહેસમાં જ ગયો, સેતનાના ધોડિયે કુમરો કે જ્યારે એના પિયડુ જાગ્ય સૂઈની જોમ ચમત્કૃત હતું પણ એને ખમર હતી કે આ સૂઈ-પૂજના રાજકુમારને ફરજનો ડુકડો પણ જાળે નહીં જાળમાં નહીં હોય !” સામે કોને બહિતઓ પૂછ્યું.

કેણું તારું નામ તારા છે ?

અને તમે સૂઈવરના સમાટ હરિશ્ચંદ્ર ? તારાએ વળતો પ્રશ્ન કર્યો અને તે જ વખતે વીજળી આકાશમાં ચમકી. અને એક મીંચને જોયા વર્ષોથી વિખ્યાત પડેલા એ આજે મળ્યા પણ કેવી કડવું પડ્યું છે.

‘સામે પુત્રનુ મડદુ જોયુ ત્યાં તો હરિશ્ચંદ્રનુ દિલ દ્રવી ગયુ. ગળતા અવાજે એ બોલ્યો. “ દેવી મારુ હૃદય તૂટતુ જાય છે પણ કર્તવ્ય મારા સામે છે હું મારા અધિકારની વસ્તુને છોડી શકુ, પણ આ મારા સ્વામીના અધિકારનો પ્રશ્ન છે. એને હું છોડી શકતો નથી. ”

આ છે સુદૃઢ મનોબળ, જેના વડે વિપત્તિની ભીષણ ક્ષણોમા પણ હરિશ્ચંદ્ર પોતાની ફરજને ભૂલી શક્યો નહિ કર્તવ્ય-નિષ્ઠ પુરુષ અન્ય ક્ષણોમા કુસુમની જેમ કામળ હોય છે પણ કર્તવ્યનિષ્ઠ વ્યક્તિ માટે કર્તવ્યનુ મૂલ્ય હોય છે, પ્રાણોનુ નહીં. એક વખતે થોડાક વહાણો આટલાટિક મહાસાગર ઓળંગી રહ્યા હતા જ્યારે ‘અરમદા દ્વીપની સમીપે પહોંચ્યા ત્યાં સમુદ્રમાં તોફાન ચડી આવ્યુ. એમાનુ એક વહાણુ ડૂબવા લાગ્યુ. એટલે રક્ષણ માટે ‘નાની આગબોટો પણ આવી ગઈ પરંતુ આગબોટો ઓછી હતી એને યાત્રીઓ વધુ હતા વહાણુના ૩૫ કાર્યકર્તાઓએ નિશ્ચય કર્યો કે જ્યાં સુધી યાત્રીઓના પ્રાણોનુ રક્ષણ ન થાય ત્યાં સુધી અમે આગબોટમા નહીં બેસીએ

કર્તવ્યમા પણ એક આનંદ છે પરંતુ એ આનંદનો અનુભવ ‘તો કર્તવ્ય-પાલન કરનાર જ લઈ શકે છે એક મજૂર ખાર આનાનું કામ કરીને સુખની નિદ્રા લઈ શકે છે એક વૈદ અથવા ડોક્ટરની પાસે જ્યારે રોગી જાય છે અને એ ઔષધિ વડે એની ચિકિત્સા કરે છે. અને રોગીને સ્વાસ્થ્ય લાભ મળતો જુએ છે ત્યારે એના-ડોક્ટરના મનને એક જાતનો આનંદ મળે છે એક આચાર્યના શિષ્ય જ્યારે વિદ્યામા પારગત બને છે ત્યારે એ આચાર્યનુ મન પ્રકુલિત બને છે પાણીમા કુબતાને બચાવી લઈને તરવૈયો પોતાને ધન્ય માને છે આ આનંદ બહાર શોધ્યો જણે નહીં કારણ કે કર્તવ્યની પરિનિષ્ઠામા જ એ રહેલો છે જીવનની સફળતા ફરજ બજાવવામા જ રહેલી છે એક કવિએ કહ્યું પણ છે કે -

सफल उन्हीं का जीवन है, जो निज कर्त्तव्य निभाते हैं ।
- ऐसे तो पशु-सम जीकर के, लाखों नर मर जाते हैं ॥

જીવનની સુરભિ-સુગંધ કર્તવ્ય-પાલનમા છે કર્તવ્ય-વિહીન જિન્દગી તો પશુ-જિન્દગી છે, કે જેની ચારેય બાજુ મડદાલ નિરાશા છવાઈ રહે છે કર્તવ્ય-નિષ્ઠ પુરુષ મહેકતા ગુલાબ કાટાથી ભરેલી ઝળ પર પણ મલકતો હોય છે કર્તવ્ય-નિષ્ઠ માનવી કષ્ટમય કાટામાં પણ પોતાની મલક છોડતો નથી ગુલાબ ખીલે છે નિર્જન વનમા એ મહેકે છે એને એવી અપેક્ષા

નથી હોતી કે એની સુમધ-પુરુષનો જ્ઞાનદર્શન થઈ શકે તથા તે નથી
 મેઈ એની સ્તુતિનાં ગીતો લખી શકે છે કે પુકી કે તેમ કર્તવ્ય-નિષ્ઠા
 સાવ એકાન્તમાં પણ પોતાના કર્તવ્યનું પાલન તેવી જ દૃઢતા ને મજબૂતી
 કરતી હોય છે તેની કે દુનિયા માનવીઓ વચ્ચે એ કરતી હોય છે એ
 એની ચિંતા નથી કે સ્તુતિ-પ્રશંસાની કુપમાળા એના મને પડે નિભા
 કાવા વૃદ્ધ એને ઊતારવા પડે.

જે દેશની દરેક દરેક વ્યક્તિ પોત-પોતાના કર્તવ્યનું જાન રાખે છે
 અને એનું સાચું જ પરિપાલન કરે છે તો એ દેશ દરેકે જાણવાથી જો
 એની વડે કલ્પના પણ નહીં કરી શકે તમે કાઈ પણ સ્થળે રહે તે
 હોદ્દા-પદ પર રહે તમે ઓફિસર બનો જાણવા મિનિસ્ટર-પ્રધાન બનો
 ભગવાન ભગવાન પુરુષોએ તમે એસો પણ તમે પોતાને તો ન જ રહે
 તમારી કર્તવ્ય-નિષ્ઠા કુવ-તાનની જેમ તમારો પચનિર્દેશ કરવી સહેલો.

નાગરિક એ પોતાના નાગરિકતાનાં કર્તવ્યોને જરૂર જતી લે જો
 પોતાની મર્યાદાનું જ્ઞાન મેળવી લે તો કે માત્ર હું કે તમારી મર્યાદા
 ખરી જાણવિધાઓ એક દિવસમાં જ સમાપ્ત થઈ શકે છે એક વેપારી છે,
 તો એણે વેપારમાં પોતાના કર્તવ્યને યાદ રાખવું જોઈએ. માલિક પ્રત્યે
 ઉપાધ્યક્ષીને ખાલી શ્રમાસ્વી ન જોઈએ. નાણાંના વટોળામાં મોકલવું જોઈ
 ન કરવું જોઈએ. એનું જો તેઓ જરૂર જાણવાયે પણ એના મૂલ્યને લે
 ન જ જોઈએ. વેપારીએ એ ખ્યાલમાં રાખવું જોઈએ કે માલિકના વિચારો
 એના પ્રત્યેના વિશ્વાસ બીજી ન જાય. સાચું જ એ વિશ્વાસને લીધે વેપારીએ
 એના અનુચિત જાગૃત્ત્ય લાભ પણ ન લેવો જોઈએ.

વસ્તુના ઉચિત-યોગ્ય વિનિમય (લેવા-દેવા) ની જવાબદારી દેશની
 વચ્ચે ઉપર છે. સાચું જ એના પર પ્રજાના સ્વાસ્થ્ય આરોગ્યની જવાબદારી
 પણ બધી જાય છે. વસ્તુના વિનિમય વખતે વેપારીના મનમાં નો વસ્તુ
 પ્રત્યેની જાય અને આજ પદ્ધતિમાં અનુચિત વિશ્વાસ-નિષ્ઠાવટ કરે છે અને
 જાણે વસ્તુએને સારા-સુદર લેખનો લગાવી વેચે છે તો સમાજને જોઈએ
 કે એણે પોતાને વ્યાપારિક કર્તવ્ય નિભાવવું નથી અને પરિણામ એ જાણે
 કે જગતેથી વસ્તુ જાનના પેટમાં જશે અને સ્વાસ્થ્ય-પન નષ્ટ થશે. જા એ
 જુ મારી દિશા છે જાદિ સાના ઉપાસો આ કિં સા લણી પણ કાંઈ જાય
 દેશ ખરા.

એક વ્યક્તિ ઝોડટરના પદે છે ગેગી પ્રત્યે ઈમાનદાર રહેવું એ એનું પ્રથમ કર્તવ્ય છે કાના ચક્કરમા-સોલમા ને એ રોગને લખાવે છે તો સમજવું નેઈએ કે, એ ગેગી સાથે અન્યાય કરી રહ્યો છે કાઈ વકીલ હોય તો એનાં પણ કર્તવ્યો છે અસત્યના પક્ષની પુષ્ટિ ન કરે, કાયદાની ગૂચ-વણોમા એ ન્યાયને અટપટાવે નહો ન્યાયના ગઠણની જવાબદારી વકીલો ઉપર છે પરંતુ ચાદીના ચમકારામાં એના હાથે ન્યાયની હલ્કા જ વધુ થતી હોય છે પણ એણે એની જવાબદારીમાંથી દૂર નાસી જવું ન નેઈએ

એક મત્રી અને નેતા પ્રજા-હિતને દષ્ટિમા રાખી દેશની પ્રગતિ સાધે કારણ કે પ્રજાએ દેશનું ભાગ્ય-ઘડતર એમના હાથોમા મોખ્ય છે નેતા ને પાછો પડે છે તો સારોય દેશ પાછો પડે માટે એના ઉપર ધણી જવાબદારીઓ છે સાવધાની સાથે એને નલાવીને ચાલવું પડશે એણે ધર ભરવાની નીતિથી દૂર રહેવું નેઈએ પોતાના હિતને કાટિ-કાટિ પ્રજાના હિતમાં મેળવીને જ અગ્રગામી બનવું પડે અને ત્યારે જ એ પોતાના કર્તવ્યનું કીક-કીક પાલન કરી શકશે

કાઈ ને માલિક હોય તો એણે પોતાના આશરા હેઠળ રહેનારાઓના હિતની પૂરેપૂરી સલાખ અને સરદાણુ રાખવું નેઈએ વિનિમયના ક્ષેત્રમા ઈમાનદારીની નીતિ અપનાવશે તો જ એ પોતાની ફરજ બજાવી શકશે

હવે આપણે પારિવારિક કર્તવ્ય અંગે વિચાર કરીએ એક પરિવારમા માતા હોય છે, પિતા પણ હોય છે અને પુત્ર પણ હોય છે બ્યારે પુત્રના લગ્ન થાય છે ત્યારે પત્ની રૂપે એક નારી ધરમા પ્રવેશ કરે છે અને ત્યારે માતા સાસુ બને છે

પરિવારના પ્રત્યેક સભ્ય પાછળ કઈક કર્તવ્યો રહેલા છે પરિવારનો દરેક સદસ્ય ને પોતપોતાના કર્તવ્યનું બરાબર પાલન કરે તો એ પરિવારમા કદી અશાંતિની ચિનગારી ફૂટતી નથી એ ધરમા કદી કલહ પ્રવેશ નહીં કરી શકે પ્રત્યેક કર્તવ્યનિષ્ઠ પરિવારમા પ્રેમની ગંગા વહે છે

હવે આપણે પરિવારના પ્રત્યેક સભ્યના શા શા કર્તવ્યો છે તે અંગે વિસ્તારથી વિચારીએ એક પરિવારના સદસ્યોમા પહેલું સ્થાન આવે છે માતાનું “ એક શિક્ષિત માતા સો શિક્ષકોની ગરજ સારે છે ” કારણ કે બળકડ સૌથી વધુ અનુકરણ માતાના જીવનનું કરે છે માતાના જીવનમા જો ઉદારતા હશે તો એ સરકાર પુત્રના જીવનમા પણ જરૂર જિતરશે જ માતામા

ને કૃપણતા હતી તે બાળક પણ વિશેષરૂપે સોની જ નીકળતે. માતાને કતબ છે કે બાળકને વીર બનાવે. એનામાં ઉદારતાના સરકારો સંચે. પુત્રને કાચર બનાવનાર માતા પોતાના બાળકનું સૌથી મોટું અહિંત કરે છે.

માતાનું કતબ શીખવું હોય તે મહાલક્ષ્મીના હાથથી જોડે છે. પુત્રોમાં વૈરાગ્યના એ સરકારો સીધા કે મોટા થતા હોય પુત્ર વિદ્ય તત્ત્વવેદી સત બન્યા. આગલી માતાઓ પોતાના પુત્રને સત ન બનાવે ત તેની કશી ચિંતા નથી પણ આજમાં આજુ એને વિદ્યાબ્રહ્મની મુલ્ય છે જરૂર બનાવે.

પરિવારમાં પિતાનું સ્થાન પણ સર્વોપરિ છે એ પરિવારને નષ્ટ મુખી છે. પુત્રની કેળવણીનો કાર ને જવાબદારી એના પર જ છે. જે જવાબવાદના વિચારથી જો એ પુત્રને કેળવણીથી વચિત રાખે છે તે એ કતબ-પાઠક કહી શકાય નહીં. પિતાનું એ કતબ છે કે પોતાના પુત્રને વિદ્યાનોની પહેલી કોશમાં બેસવા સાચક બનાવે. પિતાનું કતબ શીખવું હોય તે એણીનો હાથથી જોડે છે. પોતાના પુત્ર પ્રત્યે દેવ પાત્ર રેડી પોતાના નાના પુત્રના અમુકનું ઝેર લૂંટી લૂંટી નાખ્યું. માતા-પિતા પોતાના બાળકને મનોરંજનનું સાધન ન માને. મને ત્યારે જુદું જુદું છે કે ત્યારે માતા-પિતા મનોરંજન ખાતર પોતાના અમુક નાના બાળકને લગ્નની વાત પૂછ્યાં કરે છે. બાળક ત્યારે પોતાની તોતલી સાધમાં કંઈ જોઈ નાખે છે ત્યારે મા ને બાપ બન્ને કસી પડે છે. પરંતુ આ ને કસી કસી બાળકના અભિવ્યક્તિ પામ્યાને ધણો નબળો બનાવી દે છે.

પરિવારના સભ્યોમાં પતિ અને પત્નીનું મહત્વપૂર્ણ સ્થાન છે. એમાં પણ કંઈક કતબો છે. પત્ની રૂઝા ધરમાં રાટલા ધમ્મા સારુ જ બની નથી. એ ધરની સ્વામિની છે. ધરની બાબતુ રાખવી એના હાથમાં છે. ધરને સ્વચ્છ માં ફેરવી નાખવું એ પણ એના હાથમાં છે. તેમ સ્વચ્છ ધરને નરકાગાર બનાવવાનું પણ એના જ હાથમાં છે. પણ પત્ની બનતી નારી એને હુ કહીશ કે તમે જો બનાવી શકો તો ધરને સ્વચ્છ બનાવો, પ્રેમની એની ગયા વધાવો કે જોમાં બધા દેવ, ઈશ્વરો અને કલક-ક કાસ પિતૃકાળ.

ધરની સુખકથા સિવાય કશી મરે બીજી પણ કતબો છે. જો એ કાઈ વધારાની સ્ત્રી હોય તો તેણે એ નેવું જોઈએ કે એનો પતિ ક્યા જૂદા ક્યો ત્યાં સતો નથી ને! હોના લોકો ક્યાં નાખ્યું તો ખૂન કરેલો નથી ને! ચાંદિયા હજુહજુદામાં કાઈ બન્ય તો મુજબમાં-મુજબમાં

મૂકાતો તો નથીને ? મારી નાઈ લોનની સાડી બદલ પેલી બાજુ તો કાઈ મારી જ બહેન ઉઘાડી થતી નથી ને ?

કાઈ બહેન જો કાઈ વેપારીની પત્ની હોય તો એણે જોતું જોઈએ કે એનો શાહુકાર પતિ હજારો ખેડૂતોને લુટી જોડે એના માટે સોનાનો નેકલેસ લાવે તો એણે એ પહેરવો ન જોઈએ ગરીબોના મોઝેથી કાળીઓ ખૂટ વીને જો આપણા રસોડે પકવાનો, પકાવાય છે તો એ આપણા માટે વિપવત્ લેખાવું, જોઈએ મારી માતાઓ બરફીનો કકડો મુખમા મૂકતા પહેલા શું કદી તમે આમ વિચાર્યું હતું ખરું ? સારોયે દાંડો સગવટ પાછળ રહેવું એ તમને શોભતું નથી બ્રાહ્મી, સુદરી, સીતા અને સાવિત્રીને તમારે તમારા આદર્શ તરીકે ગણવા જોઈએ તમારી વિચારશક્તિમા અભિવૃદ્ધિ થવી જોઈએ ધરતી ચાર દીવાલોમા કેદ રહી જીવન વિતાવવું એ બ્રાહ્મી અને સુદરીનાં સત્તાન માટે શોભાયમાન નથી

તો તમે પૈસાને નહી પણ પૈસાના આગમનદ્વાર લાણી જુઓ આવતી લક્ષ્મી, પૈસો, પ્રમાણિકતા-પૂર્વક તમારા ઘેર આવે છે કે અપ્રામાણિકતા-પૂર્વક? પ્રામાણિકતાની સાથે આવતા પૈસાનો તમે જરૂર સદુપયોગ કરો, પણ જો એ પૈસા અયોગ્ય રીતે તમારા ઘરમા પ્રવેશતા હોય તો એને માટે તમે તમારા દ્વાર બંધ કરી દો.

વેપારીઓની પત્નીઓની સાથે-સાથે મીલ-માલિકાની પત્નીઓને પણ હું કંઈક કંડીશ તમે વિચારો-તમારે ઘેર ચમકતી-દમકતી મોટરો આવે છે પણ તમે જરા જુઓ કે આ મોટરો મજૂરોનું શોષણ કરીને તો આવતી નથી ને ? ગરીબોનો કાળી મહેનતની કમાણીમાથી ખૂટાઈને ઘરમા લક્ષ્મીના ઢગ થાય છે તો તમે એનો વિરોધ કરો તમે સાફ કહી દો કે મોટરો નહીં હશે તો અમે પગે ચાલીશું-ચાલી શકીએ છીએ અમારા આરાધ્ય દેવ અરિ-હંત પણ પગપાળા ચાલતા હતા અને અમારા ગુરુ પણ પગપાળા જ ચાલે છે એટલે અમને પગે ચાલતા શરમ આવતી નથી-આવશે નહીં, પણ અમારી ગરીબ બહેનોનું થતું શોષણ અમે સહન કરી શકતી નથી બહેનોની જાગૃત વિચાર-શક્તિ દેશમા ચાલતા અન્યાય અને શોષણને રોકી શકે છે. આથી ધરમા ક્રાંતિ આવશે

સાથે જ સ્ત્રીઓને ધર ચલાવવાની કળા પણ આવડતી જોઈએ પતિની આવડતને અનુરૂપ જ ખર્ચ થવું જોઈએ નહીંતર બિચારો પતિ મહિને રૂ. ૧૫૦ કમાતો હોય અને પત્ની રૂ. ૭૫ની સાડી માટે લડે તો એ ધરમા

અર્થાતિ જ સ્થાન લેશે. ધરની ધણી-ખરી બાવલ કીઓને ફેરનેમલ પ્રસ-
ધનો જુટવવા પાછળ સમાપ્ત થઈ જાય છે.

મીનના ધણા મુવદા અવિવાહિત રહેવા લાગ્યા ત્યારે એક બ્રહ્મિને
એમને એનું કારણ પૂછ્યું. એક મુવદા બોલ્યો કે જામારી ખસે એટલે ફેર
નથી કે જામે ફળી મારે એની ઈચ્છિત ફેરનેમલ સાધનો જુટાવી રહીએ
આ ફેરનની બચાથી તજ બાવીને જામે વિવાહ કરવાનો વિચાર જ મારું
વાળ્યો. જાને એમ કરીને જામે ધરમાં રાજગરોજ થતા સંકલ્પથી મુન
બન્યા છીએ.

તો નારી જ્યારે ફેરનની ગુલામી બને છે ત્યારે ધ્રુવ મટે એ
એક પ્રમદ્ય બની જાય છે. ભારતીય નારીએ તો સાદાઈને સગર જાપ
નાવવો જોઈએ. સિવનાથ શાસ્ત્રી એક જાકુ મોટા પડિત થઈ ગયા. સરસ્વતી
એમના ઉપર પ્રસન્ન બની હતી, પરંતુ લક્ષ્મી ઇટ હતી. જીવનની બહુ-
માતના સાધનો પણ તેઓ સરળતાપૂર્વક જુટાવી રાકતા નહોતા. નવજાન
જાલાને અરીસા જેવી નાની-થી વસ્તુ પણ તેઓ વસાવી રાકતા નહોતા.
એક દિવસ એમની ફળી વાળ બોળવા બેઠી સામે પડ્યું ભરેલી લક્ષ્મી
શબેલી હતી. એમાં પ્રતિબિમ્બ પડતુ હતુ જાને એના વડે એ વળ એકી
રહી હતી. શાસ્ત્રીએ જામે તો વિદુષી ફળીની સાદાઈ-મિસતા ઉપર રસ
થઈ ગયા. શું મારી માતાઓ આ વાતથી કંઈ શીખશે? જાનાં સાદાઈ છે
ત્યાં સંકલ્પ છે ફેરનનાં ખર્ચા સાધનોને તજ તમે સાદાઈ જાપવાનો લે
ધર મજબબ બની રાકશે.

ફળીના કર્તવ્યનું વિ કોણ કરવા કું પણ કહી શકે. ફળીનાં કર્તવ્યો
જા તેમ પ્રતિ મારે પણ કર્તવ્યો છે. કર્તવ્યોની બધી જ જવાબદારી એમની
(કીઓની) નથી. એમાં થોડો ભાગ તમારો પણ છે. પ્રતિએ નિમ્મલ
જોઈએ કે મારી શિવ-જાપનાથી ફળીને જાસુમાં સારવાનો વખત લે જાવતો
નથી ને? એવું માથા સારુ પોતાના પિતાનું ધર હોય છે. માતાનો મનગલ
જાળો હોય છે. જાઈનો પવિત્ર પ્રેમ માથા જાતર હોય છે. મારે માથ
જીવનથી એના દિતને કેસ પદોમતી ન જોઈએ.

ભારતીય નારી ત્યાજ ને સેવાની મર્તિ છે. જીવિત શરીર પ્રતે પ્રેમ
રાખનારી કીઓ તા સર્વજ્ઞ મળશે પણ મૃત્યુ પછી પણ પ્રેમની જ્વોત
જીવની રાખનાર કીઓ દુનિયાના બી ન કોઈપણ જાપમાં તમને જોઈ
નથી મને જાવતો ઈતિદાસ જાનાવે છે કે હ તમે કીઓ પ્રતિયા તમે
સતી થઈ ગઈ.

પણ એક વાત પૂછું ? પતિ પાછળ મરનાર સ્ત્રીઓનાં નામ ઇતિહાસમાં તો આજે પણ મળે છે પરંતુ પત્ની પાછળ મરનાર પતિ કેટલા છે ? કહેવું પડશે કે સ્ત્રીઓએ ગ્રાણીપણું કરી પ્રેમને ટકાવ્યો છે જ્યારે પુરુષોએ તો સ્ત્રીઓ સાથે કપટ જ કર્યું છે

પતિનું કર્તવ્ય શીખવું છે તો પવનજ્યને અનુસરવો પડશે. દુર્ભાગ્યે પવનજ્યને અજનાના શીલ પ્રત્યે ઝોટી શકા થઈ આવી હતી અને એ ખાર વર્ષ સુધી અજના સાથે ઝોટ્યો નહીં પણ યાદ કરો કે પવનકુમાર એક રાજકુમાર હતો એ ઇચ્છે તો દસ રાજકુમારીઓ સાથે વિવાહ કરી શકત, પણ એને ખીજી લગ્ન સ્વીકાર્યું નહોતું આ છે પતિનું કર્તવ્ય

અને જુઓ જૈન કથા-સાહિત્યમાં ચમકતી દપતી વિજયકુમાર ને વિન્યાકુમારીને ઇતિહાસના કોઈ પાને આવી જોડી શોધ્યે નહીં જડે પ્રથમ પરિચય વખતની એ પહેલી ઘડી કેટલી પવિત્ર છે કે જ્યારે વિજયકુમાર કહે છે ‘મારે શુક્લપક્ષનું બ્રહ્મચર્ય-વ્રત છે,’ અને ત્યારે જ વિન્યાકુમારી પણ બોલી ‘મારે વદ (કૃષ્ણ) પક્ષનું વ્રત છે’ આ સાંભળી વિજયકુમાર કહે છે ‘આ તો વધુ પ્રસન્નતાની વાત છે શું ભાઈ-બહેનના પ્રેમમાં ઓછી મધુરતા છે ?’ વિન્યા બોલી ‘દેવ, કુળપરપરા કેમ ચાલશે ? તમે ખીજી લગ્ન કરી લો’ આ સાંભળી વિજયકુમારે જે જવાબ આપ્યો તે હજારો વર્ષ વીત્યા છતાં ભૂલાયો નથી એણે જવાબ આપ્યો “તો પુત્રપરપરાના આધારે કોણ અમર થઈ શક્ય છે, દેવી ? અને જે એક સ્ત્રી બ્રહ્મચારિણી બનીને રહી શકે છે તો શું પુરુષ આટલું પણ ન નિભાવી શકે ?” આ છે આદર્શ દાપત્યજીવન !

આ સિવાય પારિવારિક જીવનના અન્ય સભ્યો, ભાઈ, બહેન, પિતા, પુત્ર, સાસુ, વહુ એમનાં પણ કર્તવ્યો છે પણ ધડિયાળ હવે વધુ બોલવા સ્ત્રીકૃતિ આપતી નથી તેથી પછી ક્યારેક અવસર મળ્યે આપણે આ વિષય પર વિચાર કરીશું.

પરિવારનો પ્રત્યેક સભ્ય જે પોતાના કર્તવ્ય-ફરજ પ્રત્યે સચેત-સાવધાન રહે તો તમારા ઘરમાં પ્રેમગંગા જ પદાર્પણ કરશે દેશનો પ્રત્યેક નેતા અને નાગરિક પોતપોતાના કર્તવ્યને જાણી સાચી દિશાએ કાર્ય કરે તો હું માનું છું કે શાંતિ દૂર નહીં હોય-સમીપ જ હશે

॥ ૐ શાન્તિ ॥

દિનાંક

તા. ૨૪-૮-૧૯૫૮.

જૈન ઉપાશ્રય,

કોટ મુબઈ-૧.

પ્રકૃતિચક્ષુના પાવન સ્વિસે સદૃશ આપી રહ્યા છે કે આપણે જેવને
 નોંધીએ. જ્યારેની દુનિયાને જાતેક વાર આપણે નોંધી છે, પરંતુ હવે આપણે
 આપણને પોતાને નોંધી જાણીએ બીજાની આસોચના આપણે, જાતેક વાર કહી
 છે પણ હવે આપણે આપણી પોતાની આસોચના કરીએ અને જેવને
 પૂછીએ કે આપણે કઈ જાણુ જઈ ગયા છીએ ? આપણી દૈનિક ચલિચલિ
 શું છે ? આપણે નોંધીએ કે આપણે કરવા લાગ્યું, કાંઈ કેટલાં કાંઈ કે,
 અને ન કરવા લાગ્યું કેટલાં કાંઈ કે મનુષ્ય કરવા લાગ્યું કામ કરે એ
 તે સ્વાદુ જ છે નહીંતર તે ન કરવા લાગ્યું મનુષ્ય, કરી નામ કે તે
 એક કવિ કહે છે

રાત્રે રોજ વિચારે, કામ્ય કમાયા શું જ્યાં રે
 કરવાનાં શું શું કાંઈ કીધાં જલ્પકરવાનાં શું તણ દીધાં ?
 પ્રવચ પાપમાં વધિલ જાણું છે કઈ રે ॥ રાત્રે..

કવિએ કેટલું સુદર કહ્યું છે ! તમે દરરોજ સંજ્યાએ દિશાન કરવું
 નેસો છે. આ ? દિવસભરમાં કેટલું કમાયા અને કેટલું ગુમાવ્યું ? જે
 અંદાજના દુષ્ટાંતોના દિશાન તમે રાખો છો અને એવા દિશાન રાખવું
 મારે રોડોના પ્યારથી તમે મહેતાછ પણ રાખો છે. પરંતુ તમે જાતને
 દિશાન પણ કદી રાખો છો ? રાત્રે તમે વિચારજો. છત્તની આ કપાળિ
 કેટલો લાભ મેળો છે અને કેટલું નુકસાન ?

જો કાંઈને વેપાર સાથે જાણતો નથી તો તે અને મારે ખૂબ વિચાર
 કરે છે કે કુશન જાણતો કેમ નથી ? કુશન ગણીમાં પડે છે એટલે જાણ
 સારે કાંઈને દેખ તો સારી આસે. માથ મારવાને અને તેવા નથી. કાંઈ

જે માલ માગે છે તે મારી પામે નથી સો સો જાતના વિચાર તમે એને વિશે કરો છો, પરંતુ જીવનની આ દુકાન કઈ રીતે ચાલી રહી છે, એમાં કેમણી કેમ થતી નથી, એ અંગે તમે કદી વિચાર્યું છે ? આ પર્યુષણપર્વ એ જ બધું કરવા માટે પ્રેરણા આપી રહ્યા છે વિશ્વશાંતિના પથદર્શક ભગવાન મહાવીરે કહ્યું હતું “સાધક, તું તારો રસ્તો શોધી લે. તારે કઈ આજુ જવું છે” આગમવાણીમા કહ્યું તો—

“અકર્ણં પરિયાણામિ કર્ણં ઉવસંપવજ્જામિ ।”

સાધક પ્રતિજ્ઞા કરે છે કે, હું અકર્ણ અર્થાત્ અનાચરણી તરવતો પરિણાગ કરું છું અને કર્ણ—આચરણીય વસ્તુનો સ્વીકાર કરું છું આપણે વિચારવું છે કે, મુનિનો કર્ણ શું છે અને ભગવાન મહાવીરે કહ્યું હતું : શ્રાવકનો કર્ણ શું છે ? મુનિ પચમહાવ્રતધારી છે સાવધ અને સંદેષ વગર, એને, કર્ણપતી નથી. જે વસ્તુ મનને ચચળ બનાવે અને જે સાધકને સયમપથ પરથી વિચલિત કરે તેવી કોઈ પણ વસ્તુ એને કર્ણપતી નથી. મુનિ પોતાના વ્રત અને પ્રતિજ્ઞા પ્રત્યે વફાદાર રહે, જે વસ્તુ એના વ્રતનો ભંગ કરે અને એના આત્માના વિકાસને અવરોધે, તેનો તે દૃઢતાપૂર્વક ઈન્કાર કરી દે પરંતુ સાથે જ હું એ પણ કહીશ કે અનાચરણીય વસ્તુ માટેનો એનો આ ઈન્કાર લોકોને દેખાડવા ખાતર ન રહે. સુયોગ્ય અને આગમના જાણકાર શ્રાવકની સામે તે અમુક વસ્તુ માટે ઈન્કાર કરી દે અને અન્ય, બોળા ભક્તોની ભવુક્તાને, જોઈ પ્રતિજ્ઞાને ભૂલી જાય, તેવા સાધક પોતાના પ્રત્યે વફાદાર રહેતો નથી ન્યા સુધી સાધક સત્યભક્ત બની ચાલતો નથી ત્યા સુધી એના સાધનાના વૃક્ષને ફળ આવતા નથી.

એક વ્યક્તિ આખો રોપે છે બાર વર્ષ સુધી એમા ખાતર અને પાણી પૂર્યા કરે છે, એના મૂળીયાને એણે પાણીથી નહીં પણ જાણે શ્રમ, બિદુઓ વડે સીચ્યો છે, પરંતુ બાર વર્ષના કઠોર શ્રમ પછી પણ જો એના પર ફળ આવે નહીં, તો એને અવશ્ય ચિતા થશે, કારણ કે, શ્રમ અને સમયને વ્યર્થ જતો જોઈને કોને દુઃખ નહીં થાય ? તો મુનિ અને શ્રાવક પણ વર્ષો સુધી સાધના કરે છે, શ્રમબિદુઓ વઢાવે છે પરંતુ જોવાનું તો એ છે કે, સાધનાના એના વૃક્ષ પર ફળ લાગ્યાં છે કે નહીં ? તે સાધનાનું ફળ કયું છે ? અનુયાયીઓની વિશાળ ગિરદી જામે છે, કરોડાધિપતિઓથી હમેશા ચારે બાજુથી ઘેરાયેલો રહે છે અને સર્વત્ર પ્રશંસાના એ પુષ્પો વરસતા રહે છે ! આ સર્વ શું આ સાધનાનું ફળ છે ?

એ એણે વિચારવાનું છે કે તો કહીશ આ સાધનાનું ફળ નથી. જાને તમે
ને સાધનાનું ફળ માનશો તો કે કહીશ કે તમે અવિમા છે. અનુયાયીઓની
વિરદી અને પ્રશ્નચનાં યુગ્મો એક રાજ્યોત્તિષ નેતાને પણ મમે છે કે કહીશ
કે તમારે ને જાવું જ નોઈતું હોય તો તમે હોતની પસંદગીમાં જુદા
ખાધી છે તમને સર્વમ કરતાં રાજ્યોત્તિષમાં ધણી જ સરળતાપૂર્વક જાણી પડુ
વધુ અનુયાયીઓ મળી શકશે અને પ્રશ્નચનાં હોયો પણ તમે વધુ વીણી શકો.

વસ્તુતઃ તો આ સાધનાનું ફળ નથી. સાધનાનું ફળ તે છે કપાલનું
મહત્વ અતર અને બાહ્યની એકતા, જીવનની પવિત્રતા સાથે અર્થનું
આ જ સાધનાનાં ખર્ચા ફળ છે સાધના રૂપી રક્ષકની આ વાત જાણી છે
ત્યારે મને મારા પાવન ગુરુદેવ શ્રી કિશનલાલજી સાની વાદ આવે છે.
સાધનાનાં ફળ તો તેમની પાસે દેખાતાં હતાં. શુ એમની સરળતા હતી,
અને શુ એમની સમતા હતી. એ મારા સમુદાયે પોતાની નિર્ણયોત્તિ
કરી છતાંપણ આપણું નથી. એકને કંઈ કહેવું અને બીજાને કંઈ એ જાણ
અને કંઈની દૃષ્ટિ એમને સ્પર્શી પણ શકે નહોતી. પ્રપચ શુ છે એ તેમણે
જાણ્યું સુધાં નહોતું કે જાણ્યું છું ત્યાં સુધી એમણે પોતાના રાજ્ય
જીવનમાં એક કાર્ડ પણ લખાવ્યું નથી. અતર અને બાહ્યની જાણી એકતા
બીજો કેમણે શાંધવા છતાં પણ કવચિત જ નોવા મળશે.

કપાલની મહત્વ સરળતા અને અંતર-બાહ્યની એકતા જ્યાં સુધી
આપણામાં આવતી નથી ત્યાં સુધી સાધનાના આપણા રક્ષ પર ફળ આવતાં
નથી. પછી કહેને મેઘાં વરુઓ પહેલાં ન હોય કે જાણ્યું જિજ્ઞાસો કહી મે કરી
ન હોય. હાં તો કે મુનિના કાવ્યની વાત કરી શકો હતા. મુનિ પોતાના
જાતની અર્થધર્મ સિંચર રહે મહાવતોની એણે જે પ્રવિણ લીધી છે એને
દહતાપૂર્વક નકાવે. એક બીજી વાત પણ બહી કહી દેવા ઇચ્છુ છું મુનિએ
કાવ્ય ઉત્તર અને મૂળ ગુણોને કારણે જ સુરક્ષિત રહે છે ઉત્તર ગ્રન્થ પણ
મૂળ ગુણોનો પોષક છે અને જ્યારે ત્યાં ગરબા થાય છે ત્યારે મૂળને પણ
આપાત પડેલો છે અને તમે નહો છો કે નાની એવી ખાલી પણ વિચળ
કાવ્ય થતે બટકાની દે છે મારે સુધી ઉત્તર ગુણો પ્રત્યે પણ સાવધ રહેવું
નોઈએ અને ને દહતાપૂર્વક ઉત્તર ગુણોને સપૂર્ણપણે નિમજની ન શો તો
સરળતાપૂર્વક પોતાની દુગ્ગજાનને સ્વીકાર કરી લે. એની આ દુગ્ગજા
શમાને ધન જાણી શી છે પરંતુ મૂળમાંની જુદા તો કહી શક્ય થઈ શકે
નહિ. મહાજનના જાતની ઉપેક્ષા કરવી નોઈએ નહિ. આ જીવનની ઉપેક્ષા

અને ખોટો બચાવ સાધકના આત્માને અને સધને વિકૃત બનાવે છે આંતર-શુદ્ધિના માર્ગમાં શિષ્યમોહ અથવા સપ્રદાયમોહને કદી પણ બાધક બનવા દેવા જોઈએ નહિ

અકલ્પનો પરિત્યાગ કરી કલ્પમાં સ્થિત રહેવાની વાત ચાલી રહી છે. મુનિના કલ્પ સખ ઘે તો હું થોડુંક કહી ગયો છું. મુનિના કલ્પને તમે પણ સારી રીતે જાણો છો. મુનિને શું કલ્પે છે અને શું નહિ એનું તમને સારું જ્ઞાન છે એક નાનું બાળક પણ જાણે છે કે સાધ્વીજી તેમને સ્પર્શી શકતા નથી એટલે જ્યારે પણ કોઈ સાધ્વીજી ધરમાં પ્રવેશ કરે છે અને તે દરવાજો જોશે હશે તો તે ત્યાંથી દૂર ચાલ્યો જાય છે એવી જ વાત છોકરીની છે. એ જ્યારે મુનિને જોશે કે તે પણ દૂર જઈ જશે તમારા છોકરા-છોકરીઓને પણ મુનિના આચારનું પરિજ્ઞાન છે પરંતુ તમને તમારા આચારની જાણકારી છે કે નહિ ? આવક શું કલ્પે છે અને શું નહિ ? તમે કહેશો, અમે તો ગૃહસ્થ છીએ અને ગૃહસ્થ સ્વતંત્ર હોય છે ચાહે તે કરી શકે છે પણ એમ માનવું તે ભૂલ છે આવક માટે પણ તેનો આચાર છે, તેને માટે પણ તેની મર્યાદા છે ગૃહસ્થ થવાનો એ અર્થ નથી કે તે ચાહે તે કરી શકે આવકનો કલ્પ છે કે તે નિર્ઝન્યોના પ્રવચનો પ્રત્યે આસ્થાવાન અને શ્રમણ નિર્ઝન્ય કે મુનિઓને જુએ કે એના હૃદયમાં પ્રેમસ્ત્રોત વહી જાઉં. બીજી બાજુ તે મહારાજનો પરિત્યાગ કરે, એની આજીવિકા અલ્પારભથી ઉત્પન્ન થાય છે. પોતાની અલ્પ એવી જિંદગી સારું મહારાજ કરવો તે આવકને કલ્પે નહિ બીજી બાજુ આવકે દુર્વ્યસનોના પરિત્યાગી બનવું જોઈએ. આજે તો જે વ્યસનોમાં ગણા સુધી ડૂબેલા છે, રાત્રે બાર વાગે પણ જોડે બીડી અને સિગારેટ જોઈએ છે, તેવો માણસ પણ પોતે આનંદજી, કામદેવજી, સમો આવક હોવાનો દાવો કરતો હોય છે

આવક અલ્પારભથી જીવવાની કળા શીખે એ એનું કલ્પ છે તમે આવક છો તમે ધણુ ખરું જાણ્યું છે શીખ્યા છો, શાસ્ત્ર લખ્યા છો, થોડા-બધ વિષયો શીખ્યા છો ઇતિહાસ, ભૂગોળ, ગણિત શીખ્યા વ્યાકરણ અને કાવ્યશાસ્ત્ર પણ શીખ્યા હવે એક ચીજ બીજી જાણી લો, શીખી લો, તે કોઈ લાભપહોળું શાસ્ત્ર નથી કારણ હું જાણુ છું કે લાખો શાસ્ત્રો શીખવા માટે તમારી પાસે અવકાશ નથી એક નાનકડો શબ્દ છે બહુ મોટો નહિ, ફક્ત એક જ અક્ષરનો તે છે 'ના' તમે 'ના' કહેતા શીખી જાઓ

જેણે આ નાનકડું સત્ત શીખી લીધું છે, એણે જીવનની ધણી મોટી

અમર્યા ઉપર વિજય મેળવી લીધા છે વ્યવહારમાં પણ એમ જ કહેવાય છે કે ના પાડી દેતી તે સારુ છે પહેનેથી ના પાડી દેતી એ સારી સિવાય કે પહેલાં હા પાડવી અને પછી ના પાડવી એક વિચારો તો અહીં સુધી કશું છે કે અમેલિ સીખવા કરતાં તમે ના કહેતાં સીખી શો એક માણસ કોટમાં બિભો છે જજ એને પૂછે છે તે આ અપરાધ કમો છે ? ને તે હા કહે છે તો જજ એને સજા આપે છે પણ ને તે ઈશ્વર કહે તો જજ સજા ઈશ્વર કહેતો નથી કાઈ તમને કહે કે ચોપડામાં તમારા નામે હજાર રૂપિયા લખી લઈ અને તમે હા પાડી દેશો તો તમારે હજાર રૂપિયા ભરવા પડશે અને ના પાડી દેશો તો એ મુશીબતમાંથી બચરી જશો ને ! આ તો કું તમારા કામની વાત કરી રહ્યો છું અને કું મનુ છું કે જાણી વાત તમારે ગમે નહીં જમદી બીતરી જાય છે (સલામાં અજબજાદ)

પરંતુ ખાનો મત્ર જમી જગ્યાએ કામમાં ન લેવાય. મુલ કાર્યોમાં ના નાજનું કામ કરી જાય છે મારે ત્યાં તે ગયા નથી. પરંતુ અમુલ અને પાપમાં કમોમાં ના નો મત્ર અવશ્ય લાગુ પડે જ નોઈએ આવે સજા પૂર પડે ના કહી દેતો નોઈએ. આ એક ના તમને સેંકડો મુશ્કેલીમાંથી બચાવી લેશે. કોઈનીએ નો મજરાની સલાહ લેવા માટે ના કહી દીધી હોત તો એનો મત્ર વિષમાં કામ માટે રહી જાત જ્યારે રાવજીના મનમાં સતી-સાધવી સીતાને પચવટીમાંથી ઉપાડી લાવવાનું પાપકર્મો વિચાર આવ્યો અને તે જ ક્ષણે એણે એ માટે નો ના કહી દીધી હોત તો એને ફોટો પૂલ ન થાત. આને હજારો વર્ષો વીતી જવા છતાં પણ એનો એ અપરાધ ધોવાઈ શક્યો નથી. અને જે સમયે રાવજી પોતાના પાપમાં સજામાં જનમ માટે મારીએને બોલાવ્યો ત્યારે તેણે તે જ સમયે રાવજીને નો દુહાપૂરક એક જ સજા ના કહી દીધી હોત તો એનો ઉત્તરજન મત્ર પણ દુનિયામાં કલમ માટે રહી જાત.

આ વાતો તો તમે અનેક વાર સાંભળી ચૂક્યા હોશો. ભારતમાં નમેશ, રાવજીની આ વાતો ઠાણ જાણે કેવી રીતે સંભવિત જાતી એના પ્રત્યે પણ અને તિરસ્કારનું વાતાવરણ એટલા માટે બિનુ થયું કે એણે ના નો મત્ર અવશ્ય નહોતો.

નાનો મત્ર તો અવશ્ય હતો સતી સીતાએ રાવજી દ્વારા હજારો પ્રયોગો અને વિપત્તિઓની વીજળીઓ વરસી છતાં એ ના ના મત્ર પર આગ રહી. નાનો મત્ર અવશ્ય હતો સતી રા નમતીએ. રાજમતીનું અપ્રતિમ

સૌંદર્ય જોઈને ગિરનારની ગુફામાં ધ્યાનસ્થ બેઠેલો યોગી રથનેમિ સાધના પથેથી ચલિત થયો અને તે સતી રાજમતીની પાસે જઈ બોલ્યો ‘હે રાજમતી, સાધનાના કાકરિયા પથ પર ચાલવા માટે તમારા કામળ કદમે નથી મારી વાત માનો અને ભોગોની દુનિયામાં થોડાંક દિવસો વિતાવો. પછી આપણે પાછા ત્યાગપથ પર ચાલી નીકળશું’ સતી સાધ્વીએ દહસ્વરમાં એક જ શબ્દ કહી દીધો “નહી” તે સાધ્વી પથબ્રંષ્ટ થયેલા સાધકને ફિટકારતા કહે છે

વિરત્યુ તે, ડજસો કામી, જોતં જીવિયુ કારણા
વન્ત ઇચ્છસિ આવેઝુ સેયં તે મરણં ભવે ॥

હે સાધક, તને ધિક્કાર છે, આ વિષભર્યા વિષયો માટે તુ તારા ઉજ્જવળ યશને માટીના મૂલે વેચી રહ્યો છે ઓકી-કાઢેલી વસ્તુ માટે ફરી હાથ પસારતા તને શરમ નથી આવતી? એથી સારુ તો એ છે કે તુ મૃત્યુને જ ભેટી લે

નારીને આ ફિટકાર લપસી પડેલા સાધકને પુનઃ સાચે રસ્તે લઈ આવ્યો. સૂતેલુ વીરત્વ જાગી ઊઠ્યું નારીને નાગણ બનાવનારાઓ આ જવલત દષ્ટાંતથી કંઈક શીખશે શું આ સાંભળ્યા પછી પણ તમે નારીને નરકની ખાણ માનશો?

હા, તો આ “ના” એ એ સાધકને સાધના-પથ પર પુનઃ સ્થિર કર્યા. નહીં તો તેમને લપસી પડવામાં વાર જ ક્યા હતી?

કેટલાક લોકો કહે છે કે ચંદ્રબિંદુયુક્ત ‘હા’ શબ્દ ઘણો જ રમણીય છે તમારો સામે કોઈ ગ્રાહક આવીને બેસે રહે છે તમે પૂછો છો કે શું માલ ખરીદવો છે? રોકડા પૈસા લાગ્યા છે? ત્યારે એના જવાબમાં જ્યારે એના મોઝેથી ‘હા’ શબ્દ નીકળે છે ત્યારે તમને કેટલો આનંદ થાય છે. એક હજારનો માલ ખરીદવો છે અને તે પણ રોકડા નાણાં દઈને, ત્યારે તમારા આનંદમાં કોઈ ખામી રહે ખરી? “હા” શબ્દ તમને મીઠો તો લાગે છે, પણ ક્યારેક એ પણ મુશ્કેલીમાં મૂકી દે છે માની લો કે ધર્મસ્થાનકના લવન-નિર્માણના ખરડામાં એક માણસે દસ હજાર આપવાની “હા” લણી દીધી અને એના ભરોસે કામ પણ શરૂ થઈ ગયું, પણ જ્યારે તમે એની પાસે રૂપિયા લેવા ગયા ત્યારે એણે ઈન્કાર કરી દીધો આવે વખતે મુશીબત બની થઈ કે નહિ? તમે કહેશો કે તેણે પહેલેથી જ “ના” કહી દીધી હોત તો સારુ થાત

તમારે યોરેથી જો પહેલેથી જ “ના નીકળા જશે તો તમે એને સજ્જતાપૂર્વક ઢા”માં બદલાવી શકો છો. પરંતુ હા કહ્યા બાદ ના કહેવો તો દુઃસ્વભાવનું વધી જશે. એક બાઈ તમારી પાસે કાંઈ લેવા આવે અને તમારી તેને તે દેવાની ઈચ્છા ન હોય તો તમારે એ માટે તરત જ ઈન્કાર કરી દેવો. નોંધીએ જોઈ તો પોતા માટે બીજી બ્યક્તિ કરી દે. પરંતુ પહેલાં તમે ખોટી ઢા” પાડી એ વખતે તે રાજી પશુ થઈ જશે. પણ જ્યારે પ્રસ્થાન આવે તમે ના પાડી દો તો તે તમારો સંતુષ્ટ મન્ય વ્યવર રહેશે અથવા ? હા કહ્યા પછી ના કહેવામાં હજાર બદલાનાં શોધવાં પડે. ઉપરાંત જ્ઞાપોર અને કપડીની ઉપાધિ પુરસ્કારમાં મળે તે જુદી જો કરવામાં તમે અસમર્થ છો તે માટે તમે ના જ પાડી દો તમે કાંઈ કિંમતી વસ્તુ અચીવા માગો છો પણ પૈસા નથી તે પહેલેથી ના પાડી દો કાંઈ નિમત્રણ ઉપર તમે જો સમક્ષર પહેંચી શકો તેમ ન હો તે એને રજૂ કરે ના જ લખી દો આ નાનકડો એવો સબ્બ ના તમને જાતેક ઉપાધિઓથી ઉચારી લેશે.

હું પણ તમને એ જ કહી રહ્યો છું કે તમે પાપ માટે ના કહેવનું શીખી લો. કારણ પાપનો પ્રારબ્ધ પ્રત્યક્ષાળની જેમ અમકાર હોય છે પરંતુ એનો અત રાખીની જેમ અપકારપૂર્વક હોય છે. લીમડાનાં ફૂલોમાં મીઠી ફોરમ આવે છે પણ એને ચાખશો તો તે કડવાં લાગશે. જસ એવું જ પાપ પણ છે એના ફૂલોમાં સોરભ છે પરંતુ જ્યારે એવું આસ્વાદન લેવામાં આવે છે ત્યારે મોં કડવું થવા વિના રહેતું નથી.

કુશલ લાકડી વડે ચાકને ફેરવે છે અને પછી પેલી લાકડીને જુદી કાડી લે છે પરંતુ પેલું ચક્ર તો વેગને લઈને ફરતું જ રહે છે. તેવી જ રીતે જ્ઞાત્યા પાપમાં ફરે છે અને એના વેગને લઈને ચતુર્વિધ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતો રહે છે. પાપની પરિણતિ જ્ઞાત્યાના સ્વભાવને વિશ્વરૂપ બની શકે તથા છે જ્ઞાત્યાનો સ્વભાવ ઉર્જાગતિ કરવાનો જ. જાગમ કહે છે

સર્વે ગતિ ધર્માણો જીવા ॥

ત્યારે પ્રથમ એ માન છે કે જ્ઞાત્યાનો સ્વભાવ ગતિ કરવાનો છે તે તરફ તો અપોધાનમાં છે ત્યારે પેશો ઉર્જાગતિ કરનાર જ્ઞાત્યા અધોગતિ કેવી રીતે કરે છે એના જગ્યામાં સ્તંભરૂપે જગ્યાના મધ્યકેરે જાતા પાપકામ મુખ્ય એક મુદ્દા રૂપે દર્શાવે છે.

જહ મિડલેવા લિતં ગરુયં તુમ્હં અહો વયઇ પવં ।

આસવ કાર્યં કમ્મ ગુઠ જીવા વચ્ચન્તિ અહરગહ ॥

—જ્ઞાતા ધર્મકથા અ. ૬

અર્થાત્ જેમ તૂબડનો ચ્વલ વ પાણીમા તરવાનો છે પરંતુ એ તૂબડને જે માટીનો લેપ લગાવી દેવામા આવે તો આ ડૂબી જશે તેવી જ રીતે આત્માનો સ્વભાવ ઉર્ધ્વગતિ કરવાનો છે, પરંતુ પાપ પરિણતિ વડે આત્માને અધોગતિ કરવી પડે છે.

પાપ કર્મ દ્વારા આત્મા ભારી બને છે શ્રીમદ્ ભગવત્ સૂત્રમા આત્માના ભારે થવા અંગે એક ગ્રંથક પ્રશ્નોત્તરી આવે છે

પ્રશ્ન—સમણ ભગવં મહાવીર વન્દિત્તા નમંસિત્તા પવં વચાસી
કહ્ણણ મન્તે ! જીવા ગરુયત્ત હવ્વ માગચ્છન્તિ ?

ઉત્તર—જયન્તિ ! પાણાહ્વાહ વાપણં જાવ મિચ્છા દસણ સલ્લેણં
પવં ચલ્લુ જીવા ગુરુયત્તે હવ્વ માગચ્છન્તિ ।—

જ્યતી શ્રમણોપાસિકા ભગવાન મહાવીર પ્રભુ પાસે પ્રશ્ન કરી રહી છે. નારી જાતિ માટે આ ગૌરવ લેવા જેવી વાત છે કે એક નારી આવા મહાપુરુષ જેમની સામે સ્વર્ગનો ઇંદ્ર પણ એક સસલાની જેમ નમ્ર બની એસે છે, અને જેમના તેજ સામે ઇન્દ્રો અને ચક્રવર્તીઓનું તેજ પણ ફીકકું બની જાય છે, એવા તારક ભગવાન મહાવીર સ્વામીને પ્રશ્ન કરી શકે છે. આ વીર નારી સુશ્રાવિકા જ્યતીએ જે પ્રશ્નો પૂછ્યા છે તે જ બતાવી આપે છે કે એ યુગની નારી પણ કેવી લણેલી-ગણેલી હતી. આજની આપણી માતાઓ પણ જ્ઞાનના ક્ષેત્રે આગળ વધશે ખરી ?

હા, તો જ્યતી શ્રાવિકા પ્રભુને વદના કરી પૂછી રહી છે “પ્રભો, આ આત્મા ભારે કઈ રીતે બને છે ?” આ કેટલો માર્મિક પ્રશ્ન છે ! પ્રશ્નનો જવાબ આપતા વીતરાગદેવ કહે છે ‘હે જ્યતી, પ્રાણાતિપાત અને મિથ્યાદર્શનના શલ્યરૂપ અદાર પાપો દ્વારા આત્મા ભારે થાય છે”

પાપની પરિણતિ આત્માને ભારે કરે છે અશુભ પરિણતિ વડે એના ઉપર અનંત-અનંત કર્મના પરમાણુ આવીને ચોટી જાય છે અને તમે જાણો છો કે ભારે વસ્તુ હમેશા નીચે જ જાય છે કર્મના ભારથી આત્મા પણ અધોગતિ કરે છે જેમ માત્ર એક સાપના ડસવાથી માણસ મૃત્યુ પામે છે; મારવા માટે એકથી વધુ સર્પોની જરૂર રહેતી નથી તેવી રીતે મનુષ્યને

નરકમાં પહોંચાડવા માટે ક્યારેક ક્યારેક તે એક પાપ જ પર્ણ પાત્ર બને છે. જે પાપની પરિણતિમાં તીવ્ર રસ આવે છે તે વધુ પ્રમાણ ભક્ષન કરે છે. 'નાનપ્રીએ તે એક જ પાપ કર્યું' હતું એણે એક સતને કહ્યા વનમ્મુ 'શાક વહેતાવધુ' હતું એ પાપે એને કેટલી વાર નરકના અગ્નિમાં સમજી પાડ્યું હતું.

કુનિયામાં પેદા થતાં તેમાંમ કોથા ભ્યારે કામાં હોય છે ત્યારે ખાંડો હોય છે પણ ભ્યારે એ પાકે ત્યારે તેમાં મીઠાસ આવે છે પરંતુ પાપુ ક્યા એક એવું ફળ છે કે ભ્યાં સુધી એ કાત્યુ રહે છે ત્યાં સુધી એમાં મીઠાસ રહે છે પરંતુ પાકતાં એમાં કડવાસ આવે છે એની કડવાસ કેવી છે? તમે જાણો છો? ખાવા મળતુ નથી અને મળે છે તે પચતુ નથી. થોડું ખાશો તોય ઝડપ દાંથી મળે છે અને જૂખાં રહી ચકાતું નથી જીવનની જા તે કેવી વિઠનલા છે? પણ તમે જ મને જતાવો કે ક્યા વિઠનલા કહે પેદા કરી છે? જવાબ એ જ હશે કે ક્યા વિઠનલા તે પાપની પરિણતિને કારણે જ.

એકલા માટે કુ કુ કુ કે તમારી પરિણતિ માટે તમે ઈંદાર કરી દો. એક વિચારો કહ્યું છે કે જીવનનિર્માણના ચાર માર્ગ છે પહેલો છે કમેલ થાય તેવું બોલવું નહીં એક કાંકરો સે બદલે દોઢી રોકે છે તેમ એક વ્યક્તિના સ્વદેશી સમાજની સે કહે વ્યક્તિઓની સાંતિને ભગ્ન થઈ જાય છે. સમાજમાં સે કહે માનુસે દાંતર છે એક વક્તા બોલવા કોનો થાય છે સારી સમા દસી-દસીને બોલ-પોલ થઈ જાય છે બીજો માનુસ કોનો થાય છે કાપણની સરખાતમાં જ એ એક એવો સ્વદેશી છે કે સમાજમાં અસાંતિ જન્મ થઈ જાય છે તારેય માનુસે તોફાન સર થાય છે ભર્ષાપ અસાંતિ બની જાય છે ક્યા શું થયું? સાંતિની સહેરમાં ક્યા અસાંતિ ક્યાંથી આવી ગઈ? એનું કારણ એ જ કે બોલતાં જાતણુ નહીં જણુ શીખ્યા પણ બોલતાં શીખ્યા નહીં.

હાં તે પડેપુ સજ છે કમેલ થાય તેવું બોલો નહીં બીજુ છે શોર થાય તેવું ખાઓ નહીં " બોજલ સ્વાસ્થ્ય માટે છે પરંતુ બોજલ એવું કેવું છે કે ભ્યા પાત્ર તરત જ પચારીમાં પડતુ પડે. ચલોધાર પદ્ધતિ તેનું મન દાંધમાં રડે ચકાતુ ના. પેન્ટી સીમાનું અનિકમજુ કર્યું અને તરત કરતા વધારે ખાતુ તે સમજી સેતુ કે આપણે બોલ જાતુ નથી પરંતુ બોલ જાતુને ખાઈ મળુ છે મર્યા-મસ થાના તમનમદમરો.

મોહમા આપણે તણાવુ ન જોઈએ સ્વાદના પ્રવાહમા સ્વાસ્થ્ય ખગડે નહીં, એ માટે સાવધાન રહેવું જોઈએ

જીવનનિર્માણનું ત્રીજું સૂત્ર છે “કરજ થાય તેટલું ખર્ચ કરો નહીં.” “ઋણં કૃત્વા ધૃતં પિચેત્” વાળી કહેવત આપણે ચરિતાર્થ કરવી નથી. તમારા દૈનિક અનાવસ્યક ખર્ચ તમારે ઓછા કરવા જોઈએ સિનેમા, ચહા, અને ખીડી-સિગારેટનો શોખ તમારા માથે કરજનો ભાર વધારે છે

ગરીબાઈમા વ્યસન તે કોઠમાં દરાજ સમાન છે સગપણ લગનના ઉમંગે જરૂર કરતા વધુ ખર્ચ કરવો એ ઠીક નથી લગનનો ઉમંગ એ એક પ્રકારનો નશો છે. તે વખતે ખબર પડતી નથી એ સમયે કોઈ જો કહે કે, વધુ ખર્ચ કરશો નહીં. ત્યારે ઉમંગધેડો મનુષ્ય બોલી બહારે ‘અરે સાહેબ, પૈસો તો હાથનો મેલ છે’ પણ તો પછી જ્યારે કોઈ અવધર્મને કંઈક આપવાની વાત આવે છે ત્યારે એ જોશ શા માટે ઠડો પડી જાય છે? એનો અર્થ એ થયો કે મનુષ્યને રાગમા એટલો રસ આવી ગયો છે કે ત્યાગની વાત એને રુચતી નથી હા, તો મતલબ એ છે કે વ્યવહારમા માણસ એટલો અનુરકત બની જાય છે કે બધું જ ભૂલી જાય છે, પરંતુ માનવીએ દરેક સમયે વિવેક રાખવો જોઈએ, કારણ કે અતિ ખર્ચ કરી કરજનો ભાર વધારવો અનુચિત છે.

જીવનનિર્માણનું ચોથું સૂત્ર છે “પાપ થાય તેવું કાર્ય કરવું નહીં” કરુણાશીલ મહાત્મા બુદ્ધે પોતાના પ્રવચનમા કહ્યું હતું

वणिजो ममयं मग्ग अप्पसत्थो हिद्धनो ।

विस जीवितु कामो पापानि परिवज्जप ॥

—ધમ્મપદ

બહુ ધન ધરાવતો ધનિક જ્યારે ધન કમાઈને સ્વદેશ તરફ પાછો ફરે છે ત્યારે તે ભયભર્યા માર્ગને છોડી દે છે કારણ કે, ત્યાં એને લૂટાઈ જવાનો ભય છે અને જીવવાની ઈચ્છા રાખનાર જેમ વિપને તજી દે છે તેવી જ રીતે વિચારશીલ પુરુષ પાપને છોડી દે છે

પરંતુ આજનો માણસ તો પાપને છોડવાનો નહીં બલકુ એને છુપાવવાનો પ્રયત્ન કરતો ફરે છે એક ચોર ચોરી કરતા જ્યારે પકડાઈ જાય છે ત્યારે એ વિચારતો નથી કે તેણે ચોરી કરી છે એટલે પકડાયો છે, પરંતુ એમ વિચારતો હોય છે કે તેણે ચોરી કરતા સાવધાની રાખી નહીં ગફલતના લીધે જ હું પકડાઈ ગયો છું ”

નરકમાં પહોચ્યાના માટે ક્યારેક ક્યારેક તો એક પાપ જ પૂર્ણ થતે છે. જે પાપની પરિણતિમાં તીવ્ર રસ આવે છે તે વધુ પ્રગટ બનવા કરે છે. નાનકડીએ તે એક જ પાપ ક્યું હતું એણે એક સતને કમ્પા વગરનું 'સાક વહોરવ્યું હતું એ પાપે એને દેટથી વાર નરકના અગ્નિમાં ઠેકવું પડ્યું હતું.

દુનિયામાં પેલા ઘટા તમામ હોય બ્યારે 'કામાં હોય છે ત્યારે ખાલી હોય છે પણ બ્યારે એ પાકે ત્યારે તેમાં મીઠાસ આવે છે 'પરંતુ પાપુ' આ એક એવું ફળ છે કે ત્યાં સુધી એ કમ્પુ રહે છે ત્યાં સુધી એમાં મીઠાસ રહે છે પરંતુ પાકતાં એમાં કમ્પાસ આવે છે એની કમ્પાસ કેવી છે? તમે જાણો છો? ખાવા મળતું નથી અને મળે છે તો પચતું નથી. થેડું ખાશો તોય ઝડપ હાથી મળે છે અને સૂખાં રહી શકતું નથી જીવનની જાતે કેવી વિગળવા છે? પણ તમે જ મને બતાવો કે આ વિગળવા કેણે પેલા કરી છે? જવાબ એ જ હશે કે આ વિગળવા તે પાપની પરિણતિને કારણે જ.

એટલા માટે હું ક્યું છું કે તમારી પરિણતિ માટે તમે ઈન્કાર કરી દો એક વિચારે કમ્પુ છે કે જીવનનિર્માણના ચાર માત્ર છે પહેલો છે-કમેસ થાય તેવું બોધવું નહીં એક કંકિયો સો બચતે ફોડી શકે છે તેમ એક બહિતના ચંદ્રથી સમાવીને સેક્રેટ બહિતબોની સાતિને બન થઈ જાય છે. સમામાં સેક્રેટ માણસો હાજર છે એક વક્ત્ર બોધવા બોલે થાય છે સારી સમા હસી-હસીને બોધ-પોધ થઈ જાય છે બીજો માણસ બોલે થાય છે ભાવણની સરખાતમાં જ એ એક એવો ચંદ્ર જ્યારે છે કે સમામાં બસતિ જાઈ જાય છે ચારેમ જાણુ લોકના સર થાય છે બધાં જ અર્થાત બધી જાય છે આ શું થયું? સાંતિની લહેરમાં આ બસતિ ક્યાંથી આવી ગઈ? એવું કારણ એ જ કે બોધતાં આવડ્યું નહીં જ્યુ શીખ્યા પણ બોધતાં શીખ્યા નહીં.

હાં તો પહેલું સૂચ છે કમેસ થાય તેવું બોધો નહીં " બીજું છે-રોચ થાય તેવું આજો નહીં બોજાલ સ્વાસ્થ્ય માટે છે પરંતુ બોજાલ એવું કેવું છે કે જાત્યા પછી તરત જ પથારીમાં પડ્યું પડે ચરદિયર પગથેને તેનાં મન લાગમાં ગંદી શક્ય નહીં પેટની સીમાનું અનિકમળ ક્યું અને તરત કરતા વધારે ખાધું તો સમજા એવું કે આપણે બોજાલ ખાધું નહોતું પરંતુ બોજાલ આપણને આઈ જ્યુ છે મર્યા-મર્યાના તમનમર્યાનો

જેયને બાણે એવું ન બને કે ઉપાદેયને તણ દો અને હેયને ગ્રહણ કરી લો. નહીં તર મોટી વિટબણા ખેંદા થઈ જશે

હા, તો એણે તરબૂચમા સોનું છૂપાવી દીધું અને પોતાની કુશળતા ઉપર મનમા ને મનમા મલકાવા લાગ્યો પોતાના આઠ વરસના બાળકને લઈને તે રોશને બપોરથી નાંકેદારે એને રોક્યો સામાન બતાવવા માટે કહ્યું, તો એણે ખૂબ ઉદ્વેગસની સાથે આખો ટ્રન્ક બતાવી દીધો કપડા સિવાય બીજું કશું ય મળ્યું નહીં હાથમા તરબૂચ હતું એટલે તેને નાંકેદારે આગળ વધવા ઇસારો કર્યો સકેત મળતા જ એ તો ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો એરોશને પહોંચ્યો ત્યારે ગાડી આવી ગઈ હતી. ડ્રાઈવરે એસવાની તે તૈયારી કરી રહ્યો હતો ત્યાં બાળકે હાં લીધી તરબૂચ મારા હાથમા આપો તો જ હું ડ્રાઈવરમા ચઢીશ. પિતાએ ધણું ધણું સમજાવ્યું કે, તું પહેલાં ડ્રાઈવરમા ચઢી જ પછી તરબૂચ તને આપીશ પણ તેણે એ કંઈ સાંભળ્યું નહીં આ રકઝકમા એન્જને સીટી મારી આખરે વિવશતાપૂર્વક તેણે બાળકને હાથમા પેલું તરબૂચ મૂક્યું

તરબૂચ લઈને જેવો એ બાળક ડ્રાઈવરમા પેસવા જાય છે કે, એના નાના હાથ તરબૂચના ભારને ખમી શક્યા નહીં અને તરબૂચ છૂટી પ્લેટ ફોર્મ ઉપર પડી ગયું અને પડતાની સાથે જ એના દુકડા થઈ ગયા પેલી સોનું ભરેલી ડ્રાઈવરે એક બાળુ જઈ પડી આ બાળુ પોલીસના માણસો પાસે ત્યાં જ ઊભા ઊભા જોઈ રહ્યા હતા સોનાની ડ્રાઈવરે એના જ તેમણે એને પકડી લીધો હિંદુસ્તાન આવવાને બદલે એ જેલની કાટડીમા પહોંચી ગયો. પાપને છૂપાવવા માટે એણે કાંઈ બાળુપ રાખી નહોતી પરંતુ હું કહું છું કે, પાપને છૂપાવી શકાતું જ નથી વિશ્વમા હજારો વણકરોએ કપડા વણ્યા છે, જેનાથી શરીર ઢાકી શકાય છે પરંતુ આજ સુધી એવો એકપણ વણકર પ્રાકૃતિક નથી કે જેણે એવો કાંઈ પડદો વણી આપ્યો હોય કે જેના વડે પાપને ઢાકી શકાય

મનુષ્ય પાપના પ્રતિક્ષણથી અને એ વડે થનાર બદનામીથી નેટલો બચવા માગે છે તેટલો જો તે પાપથી બચવાનો પ્રયત્ન કરે તો આ દુનિયા સ્વર્ગ સમી બની જાય એક વિચારકે કહ્યું છે કે, એક સાઠની આગળ તમે ચાલતા હો ત્યારે તમારે સચિત રહેવાનું છે, અને એક ગધેડાની પાછળ ચાલી રહ્યા હો ત્યારે પણ સચિત રહેવાનું છે તેમ પાપમા જો આગળ વધી રહ્યા હો તો પણ ચિતા કરવાની છે અને જો ધર્મ અને સવરના ક્ષેત્રે પાછળ રહ્યા હો તો પણ તે ચિતાનો જ વિષય છે તમે ક્યારેય વિચાર્યું છે કે, હું

મનુષ્ય પાપને છુટાવવાનો જોડો પ્રવલ કરે છે તેટલો જો તેનાથી છુટાવો પ્રવલ કરે તો તેનું જીવન સ્વર્ગીય જની શકે છે પરંતુ પાપ તે છુટાવવા માટે છે અને આ કામમાં એની જુદી પણ તીવ્ર જની જલ્દ છે

ભારતનો એક માણસ પોંડિચેરી ગયો. આ તે સમયની વાત છે કે જ્યારે પોંડિચેરી ફ્રાંસના તાજામાં હતું તે સમયે ત્યાં સેનું પણ હતું મળતું હતું જે સેનું ભારતમાં સૌ રૂપિયે તેલો મળતું હતું તે પોંડિચેરીમાં ૩૫ થી ૪ રૂપિયે તોસો હતું ત્યાંની સરકાર ત્યાંથી સેનું બહાર લઈ જવા દેતી નહોતી. કિંતુ સેનું એક એવી ચીજ છે કે, જોને કારણે માનવીએ હજારો પાપ કર્યાં છે સેનું માનવી સાથે પ્રેમ કરતું નથી પરંતુ મનુષ્ય સેનું પ્રેમ કરે છે અને એથી ય જ્યારણ કુ તો કહીય કે મનુષ્ય મનુષ્યને જોડે પ્રેમ કરતો નથી તેટલો સેનાને પ્રેમ કરે છે

સેનાનો શરતો બાવ જોઈ એનું મન પીચળી ગયું એણે વિચાર્યું કે સમ્તા બાવનું સેનું લઈ જઈ ભારતમાં વેચી નાખીશ તો કેટલી કમણી થશે? એણે હસેક લેશ સેનું ખરીદી લીધું પણ હવે સમસ્યા એ જાણી થઈ કે, નાકેદાની ખાંખોથી જાણી એને ભારતમાં કઈ રીતે લઈ જવું? મનુષ્યની પાસે જુદી એક એવી ચીજ છે જેનાથી તે સર્વ સમસ્યાઓ ઉપર વિજય મેળવી શકે છે કુ કહીય કે અખકારમાં જેમ ધૂવણી ખાંખો સતેજ જની જલ્દ છે અને એની નેચાની શક્તિ સો ગણી વધી જલ્દ છે તેમ પાપથીય મનુષ્યની જુદી પણ પાપમાં તીવ્ર જની જલ્દ છે પરંતુ આ જુદીયે કુડુખોત છે તમે સદૃશ્ય વેચી સેનું ખરીદવા ચાહો છો?

સદૃશ્ય વેચી સેનું ખરીદવાનો સોદો મેળો પારો? પરંતુ પેસે જોડે ભારતીય આ મેળો સોદો ૮ પસદ કરી રહ્યો હતો. એની જુદીયે એક ઉજવ ખાળી કાઢ્યો. પણ તે ઉજવ તમે શીખી લેતાં નહીં (સભામાં દસલસ)

તે જાગરમાં ગયો એક મોડું તરજૂય લઈ આવ્યો. એની ડચ્છી પડી ચીયુ નાનાની ડચ્છી એમા મુઝી દીધી અને પડી એની ઉપર પેચી કાપેલી નખી મૂળી દીધી. ખરે ૮ માનવીની જુદી કમાલ કરે છે પરંતુ કુ કરી કદા તો ૧૩ કે ૧૪ આ તરજૂય શીખી લેશો નહીં એક વજાવ જ્યાં પ્રસન્ન આ ૮ જ્યારે તેમા તેય અર્ધનું હોવા લાગે અને ત્રેવ જામીલ તજુય સાચક અને ઉપદેશ અંદરે પ્રવળ કરવા લાગે એ સારી ઉપદેશ કરે ૮ મનુષ્ય આ જ કરવા લાગે દીવ તે મ જુ કરે, તેવને હોડે અને

જેયને બાણે એવું ન બને કે ઉપાદેયને તજી દે અને હેયને ગ્રહણ કરી લે. નહીં તર મોટી વિટબણા પેદા થઈ જશે.

હા, તો એણે તરબૂચમા સોનું છૂપાવી દીધું અને પોતાની કુશળતા ઉપર મનમા તે મનમા મલકાવા લાગ્યો. પોતાના આઠ વરસના બાળકને લઈને તે સ્ટેશને ઊપડ્યો નાકેદારે એને શેક્યો સામાન બતાવવા માટે કહ્યું, તો એણે ખૂબ ઉદ્વાસની સાથે આખો ટ્રન્ક બતાવી દીધો. કપડા સિવાય બીજું કશું ય મળ્યું નહીં હાથમા તરબૂચ હતું એટલે તેને નાકેદારે આગળ વધવા ઇસારો કર્યો સકેત મળતા જ એ તો ત્યાથી ચાલી નીકળ્યો સ્ટેશને પહોંચ્યો ત્યારે ગાડી આવી ગઈ હતી ડબ્બામા બેસવાની તે તૈયારી કરી રહ્યો હતો ત્યાં બાળકે હડ લીધી તરબૂચ મારા હાથમા આપો તો જ હું ડબ્બામા ચઢીશ. પિતાએ ધણું ધણું સમજાવ્યું કે, તું પહેલાં ડબ્બામા ચઢી જ પછી તરબૂચ તને આપીશ પણ તેણે એ કંઈ સાંભળ્યું નહીં આ રકઝકમા એન્જને સીટી મારી આખરે વિવશતાપૂર્વક તેણે બાળકને હાથમા પેલું તરબૂચ મૂક્યું.

તરબૂચ લઈને જેવો એ બાળક ડબ્બામા પેસવા જાય છે કે, એના નાના હાથ તરબૂચના ભારને ખમી શક્યા નહીં અને તરબૂચ છૂટી પ્લેટ ફોર્મ ઉપર પડી ગયું અને પડતાની સાથે જ એના હુકડા થઈ ગયા પેલી સોનું ભરેલી ડબ્બી એક બાજુ જઈ પડી આ બાજુ પોલીસના માણસો પણ ત્યાં જ ઊભા ઊભા જોઈ રહ્યા હતા સોનાની ડબ્બી જોતા જ તેમણે એને પકડી લીધો હિંદુસ્તાન આવવાને બદલે એ જેલની કાટડીમા પહોંચી ગયો. પાપને છૂપાવવા માટે એણે કોઈ ઊણપ રાખી નહોતી પરંતુ હું કહું છું કે, પાપને છૂપાવી શકાતું જ નથી વિશ્વમા હજારો વણકરોએ કપડા વણ્યા છે, જેનાથી શરીર ઢાકી શકાય છે પરંતુ આજ સુધી એવો એક પણ વણકર પાક્યો નથી કે જેણે એવો કોઈ પડો વણી આપ્યો હોય કે જેના વડે પાપને ઢાકી શકાય.

મનુષ્ય પાપના પ્રતિક્રિયાથી અને એ વડે થનાર બદનામીથી નેટલો બચવા માગે છે તેટલો જો તે પાપથી બચવાનો પ્રયત્ન કરે તો આ દુનિયા સ્વર્ગ સમી બની જાય એક વિચારકે કહ્યું છે કે, એક સાઠની આગળ તમે ચાલતા હો ત્યારે તમારે સચિત રહેવાનું છે, અને એક ગધેડાની પાછળ ચાલી રહ્યા હો ત્યારે પણ સચિત રહેવાનું છે તેમ પાપમા જો આગળ વધી રહ્યા હો તો પણ ચિંતા કરવાની છે અને જો ધર્મ અને સવરના ક્ષેત્રે પાછળ રહ્યા હો તો પણ તે ચિંતાનો જ વિષય છે તમે ક્યારેય વિચાર્યું છે કે, હું

પાપમાં આગળ વધી રહ્યો છું કે નિર્જનના ક્ષેત્રમાં ? માફ રાખો ને જાન્યે
 ક્ષેત્રે આગળ વધ્યા તો પાપ તમારા માર્ગમાં પથ્થર બની બિલુ થઈ જશે.
 ગાદી ચાલતા ચાલતા ઘણી જાણ છે ત્યારે સમજવું કે માર્ગમાં મોટો પથ્થર
 આવી બેસો છે તેવી જ રીતે જીવનના સુખ અને શાંતિમાં વિધા બારે
 છે અને જીવન-રથ ક્યારેય છે તો સમજવું નોંધવું કે પાપને ક્યા
 જાય છે.

હું કદાચ વાન કરી રહ્યો હતો. તમે અકસ્માતે ડોહી કદાચ તરફ જો-
 એમ તો આવજી કદાચ વિસ્તૃત છે એની પૂરી વ્યાખ્યા આપ્યા છાત્રુ અને
 સમય નથી પરંતુ દૂરમાં તમારો કદાચ જતાવું તો તે. એટલે જ થશે કે,
 પાપ માટે તમારે ના પાડી દેવી જ્યાં જાય અને જ્યારે જાય જાણી
 પ્રવૃત્તિનો પ્રસંગ આવે ત્યારે તમારે ઈન્કાર કરી દેવો. કારણ કે જીવનને
 પાપ કરવું તે કામરતા છે તો ખુશી રીતે પાપ કરવું તે અમાનવતા છે.
 અહીંથી જાણવું એક ખૂલેલી મોઢી કાઢીને ખાસી તો તે કરવું અને
 બીજો ખૂલેલી ખાસી તો તે જાય જાણવું અને વળી કદાચ જાય
 લઈને એના સ્વાદ ભરી તોય તે કરવું જ જાયશે. તેવી જ રીતે પાપમાં
 પ્રવૃત્તિ જ્યારે અને જ્યાં જાય કરામ થઈને નામે, સમાજને નામે અથવા
 રાષ્ટ્રને નામે જમે તે કારણે માથે તે તો સવર જ ખરાબ જ છે. હું તો
 કહીશ કે નરકમાં પડેલા નારકીઓ નરકમાંથી છૂટવા માટે હે-કા કરે છે
 જ્યારે પાપમાં સદૈવ સિપ્ત રહેતા જીવો જાય એવી જ રીતે નરકમાં જાય
 માટે પ્રયાસ કરી કરે છે.

આવક કદી એવી પ્રવૃત્તિ ન કરે કે જે એને માટે નરકનું કારણ બને
 નરકનાં કારણોનો આવક પરિભાગ કરે છે. ખાસ કરેલાનો અલગ એટલે જ
 છે કે તમે પાપપ્રવૃત્તિઓથી અજાણ રહો. પાપમાં હસાર્થ જાય તે માનવ-
 મિત છે. કારણ જીવનમાં સ્વામ અને લોક એને જાય માટે પ્રેરિત કરે છે
 પરંતુ પાપમાં સિપ્ત રહેવું તે શીતાનું કામ છે. થયેલા પાપ માટે ફળ
 પ્રગટ કરવું તે સત જાય કામ છે. કારણ સત તપ અને ત્યાગની સાધ-
 નામાં જાય પાપમાં પાઈ નાખવા માટે છે તે જાય કરવો નથી પરંતુ થઈ જાય
 છે જાય તેને માટે તેના મનમાં પચાતાપ જ મુનિનું મુનિપણ પ્રગટ કરે છે.
 એટલે પાપને સર્વથા ડોહી રવું એ ઈશ્વરી શક્તિનું કામ છે. જે પાપની
 પરિણતિથી સર્વથા અજાણ રહી જાય છે તે જ સમયે તે સંપૂર્ણ કમોને

પાપમાં જાગળ વધી રહ્યો છું કે નિર્જનના હોતમાં ? થાક થયો નો પાપ
 હોતે જાગળ વધ્યા તો પાપ તમારા માથમાં ખચ્ચર બની જાય થઈ જશે
 આવી ચાલતા ચાલતા થઈ જાય છે ત્યારે સમજવું કે માથમાં મોઢે ખચ્ચર
 આવી જશે છે તેવી જ રીતે જીવનના સુખ અને શાંતિમાં વિખા જાય
 છે અને જીવન-રથ ધમધમે છે તો સમજવું જોઈએ કે પાપો જલ
 થયો છે

હું કંપની વાન કરી રહ્યો હતો. તમે અકસ્મતે હોડી કંપ તરફ વળો
 એમ તો આવકવું કંપ વિસ્તૃત છે એની પૂરી બાબતો બાબતો સારુ જાણે
 સમય નથી પરંતુ દુકામાં તમારે કંપ જતાવું તો તે એટલે જ થશે કે
 પાપ માટે તમારે ના પાડી દેવી. જ્યાં પણ અને જ્યારે પણ પાપી
 પ્રવૃત્તિનો પ્રસંગ આવે ત્યારે તમારે ઈન્કાર કરી દેવો. કારણ કે જુદાઈ
 પાપ કરવું તે કાચરતા છે તો ખુશી રીતે પાપ કરવું તે અમાનવતા છે.
 અહીંના ગાંધીજીને એક ખૂલેથી થોડુંક લઈને ખાશો તો તે કંપુ અને
 બીજા ખૂલેથી ખાશો તો તે પણ કંપુ જ લાગશે અને વળી કોઈ વસ્તુથી
 લઈને એનો સ્વાદ લેશો તોય તે કંપુ જ લાગશે. તેવી જ રીતે પાપી
 પ્રવૃત્તિ ત્યારે અને જ્યાં પણ કરાય ધર્મને નામે સમાજને નામે અથવા
 રાષ્ટ્રને નામે જમે તે કારણે થાય, તે તો સ્વત્ર જ અચળ જ છે. હું લે
 કહીશ કે તરકમાં પડેલા તારકજીનો તરકમાંથી છૂટવા માટે હે-લા કરે છે
 જ્યારે પાપમાં સદૈવ સિપ્ત રહેતા જીવો પણ એવી જ રીતે તરકમાં બંધ
 માટે કાલાકલ કથી કરે છે.

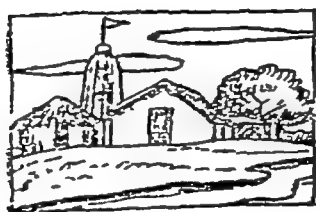
આવક કદી એવી પ્રવૃત્તિ ન કરે કે જે એને માટે તરકવું કારણ બને
 તરકમાં કારણેનો આવક પરિભાગ કરે છે. મારો કહેવાનો આશય એટલો જ
 છે કે તમે પાપપ્રવૃત્તિઓથી અજાણ રહો. પાપમાં હસાર્થ જવું તે અનવે-
 ચિત છે. કારણ જીવનમાં સ્વામ અને સેવા એને પાપ માટે પ્રેરિત કરે છે
 પરંતુ પાપમાં સિપ્ત રહેવું તે શીતાનવું કામ છે. થયેલા પાપ માટે કંપ
 પ્રગટ કરવું તે સત જેવું કામ છે. કારણ સત તપ અને તાત્પર્ય સાથે
 નામાં પાપને ધોઈ નાખવા માટે છે તે પાપ કરતો નથી પરંતુ થઈ જાય
 છે પણ તેને માટે તેના મનમાં પશ્ચાદ્ધાપ જ યુનિલ યુનિપલ પ્રગટ કરે છે.
 એટલે પાપને સર્વથા હોડી દેવું એ ઈશ્વરી શક્તિનું કામ છે જે પાપી
 પરિસ્થિતિથી સર્વથા અજાણ રહી ન જાય છે તે જ સમયે તે સંપૂર્ણ કમોડે

સમાપ્ત કરી દે છે, અને કર્મથી મુક્ત થવાની સાથે જ આત્મા અનતજ્ઞાન અને અનતદર્શનની સાથે શુદ્ધ-શુદ્ધ બની બચે છે

હા, તો તમે શ્રાવક છો અને અમે મુનિપદે છીએ આપણા બંનેનું લક્ષ્ય આત્માની શુદ્ધ દશા પ્રાપ્ત કરવાનું છે. અને એ દશાને મેળવવા માટે આપણે પાપપ્રવૃત્તિઓથી પાછા ફરવું પડશે. ડાગણ કે, આ પ્રવૃત્તિઓ અશુભ છે અને અશુભને તત્તુ શુભ લક્ષી પ્રયાણ કરતા આપણે ગ્રીષ્મીએ શુભથી શુદ્ધમા પહોંચવું એ જ આપણું લક્ષ્ય છે એ કલ્પમા આપણે સ્થિત બનીએ અને શુદ્ધ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરીએ એ જ કામના છે

ભાદરવા વદ
અમાસ

જૈન ઉપાશ્રય,
કાલવાડી મુખર્ષિ.

હલકું સાહિત્ય

૧ ખરાબ સાહિત્ય સમાન ખીજે કાઈ લૂટાગે નથી.

૨ તમે તમારું જીવન સફલ અને તેજસ્વી બનાવવા ઈચ્છના હો, તો ગદ્ય પુસ્તકોને હાથ ન લગાડો. નહિતર એ ગદ્ય સાહિત્ય તમારા જીવનને ધૂળધાણી બનાવી દેશે.

પુરુષાર્થ એ સફળતાનું પ્રથમ સોપાન છે. પુરુષાર્થ પડતે તમે સ્વર્ગમાં છે પણ અને લાગે છે કે પુરુષાર્થના વિષય હંમેશા જાણી છે તે હંમેશા વધારે વિચાર માગે છે એક પ્રસિદ્ધ અંગ્રેજ લેખક મેન્સે કહે છે કે સફળતાની પ્રાપ્તિ માટે હવે ટકા આત્માગ્રેસ્તીની જરૂર છે મનમાં વિચાર હોય. નવી રહેણાં હોય સમવાની કળા પણ હોય છતાં તે હવે ન હોય તો વિચાર કમપનાસોકમાંથી કિતરીને વાસ્તવિક સેકમાં જાડી શકતા નથી.

પણ જરા વિચાર કરવો પડશે કે કયો પુરુષાર્થ છે કે જે આપણને સફળતાની નજીક પહોંચાડી શકે છે જનત જનત મુજ એવા વીની ગાય જેમાં એક કણ પણ એવી નથી ગઈ કે જ્યારે આત્માએ પુરુષાર્થ ન કર્યો હોય. કારણ કે વીનોન્નયમનુ ક્યારે પણ પૂરું આવરણ આવડું નથી હોતું તેને કમોપસમ રહે છે જ લાગે આત્મા ગમે તે યોનિમાં હોય ગમે તે ગતિમાં હોય એકદિવ દ્વિદિવ નરક અને નિગોદ જાડી યોનિમાં આત્માની પુરુષાર્થની ક્રિયા ચાલુ જ રહે છે.

જનત જનત કાળના અવિરત પ્રભાવ પછી પણ આત્મા ચેતામાં સ્થિતિ નહીં નથી પહોંચ્યો, ત્યારે એ વિચારવું જરૂરી થઈ પડશે કે તેણે આ ૮ સુધી જે પુરુષાર્થ કર્યો તે સ્વપુરુષાર્થ હતો કે અસ્વપુરુષાર્થ ? એક દીકરી સવારમાં ઊઠીને આત્મા ધરમાંથી કચરો સાફ કરે છે પણ તે એક જગ્યાએ ભેગો કરી રાખે છે પણ તેની બહેન બાવી તે ધૂળને હાથમાં ભરી ધરમાં વેરે છે આમ પુરુષાર્થ જનને બહેનો કરે છે કચરો સાફ કરવો એ એક કામ છે તેમ કચરો વેરવો એ પણ એક કામ છે પરંતુ એકબે પુરુષાર્થ સાથે છે બીજાનો નિરર્થક છે.

ભારતીય સંસ્કૃતિમાં ચાર પુરુષાર્થ બતાવેલા છે ધર્મ અર્થ, કામ અને મોક્ષ જેમાં બે સાધન છે કામ-પુરુષાર્થ માટે અર્થ એ સાધન છે અને મોક્ષ-પુરુષાર્થ માટે ધર્મ એ સાધન છે આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ બે હેય (ત્યાગવા યોગ્ય) અને બે ઉપાદેય (ઉપાર્જન કરવા યોગ્ય) છે

અર્થ અને કામ એ બે કે પુરુષાર્થ કહેવાય છે અને વાસના-વિદૂષિત આત્મા, અનંત યુગોથી તેને વળગેલો છે, છતાં પણ તે અસંપુરુષાર્થ છે તે આત્માને અવળે રસ્તે ચઢાવે છે બે કે ચાલવાનું તો તે પણ શીખવે છે, પણ ખરે ઠેકાણે પહોંચાડવાનું તેનું કાર્ય નથી. તે તો પોતાના સ્થળે પહોંચાડે છે અને રસ્તમાં હજારો સડો આવવા છતાં એ બધાની સાથે સંત્રામ ખેડી, તેના અંતિમ લક્ષ્ય તરફ લઈ જાય છે ત્યાં પહોંચતા યાત્રીને એમ લાગે છે કે તે ધારેલે ઠેકાણે આવી ગયો છે પણ આ ખરું અતલલક્ષ્ય નથી

જે મુસાફર સડો, કટકો, ભૂખ, તરસ બધું ભૂલી જઈ વીસ માઈલની મુસાફરી કરી એક ઠેકાણે આવી પહોંચે, હજી પગનો થાક પણ ઊતર્યો ન હોય, અને બીજી જ ક્ષણે તેને ખબર પડે કે તે ખોટું રસ્તું ચાલ્યો છે, તેને ન્યાં જવું હતું તે જગાં તો વીસ માઈલ પાછળ રહી ગઈ છે અને હવે તેને વીસને બદલે ચલીસ માઈલ ચાલીને જવું પડશે અને તો જ તેને તેની ધારેલી જગાં મળશે, તો એવે વખતે તેને કેટલું દુઃખ થશે !

જે તમારો પથદર્શક (Guide) આવી ભૂલ કરી ખેડો હોય તો તમે તેના ઉપર ચિડાયા પિના રહેશો નહિ મને પોતાને પણ આવો અનુભવ થઈ ચૂક્યો છે આજથી લગલગ સત્તર વર્ષ પહેલાં અમે ઈંદોરથી કરી-કરખા તરફ જઈ રહ્યા હતા એક બહેન દીકા લેવા ઈચ્છતી હતી હું મારા ગુરુદેવની સાથે હતો માર્ગદર્શક તરીકે એક ભાઈ અમારી સાથે હતા તેમણે કહ્યું કે સડક પરથી જવામાં બહુ ચકાવો ખાવો પડશે તેને બદલે આ ટેકરી ઉપરથી ઉતરી જઈએ તો સીધા ગામની નજીક પહોંચી જઈશું લગલગ છ માઈલ થશે ટૂંકા રસ્તાની આશાએ અમે સીધા રસ્તા પડતો મૂક્યો પહાડની ટેકરીને રસ્તે અમે ઊતર્યા ખૂબ ભય ડર પગ દડી પસાર કરી અમે નીચે આવ્યા ચાલતા ચલતા અમને ચાર કલાક લાગ્યા પણ ગામનો પત્તો ન લાગ્યો તડકો ખૂબ ચઢી ગયો હતો તરસથી ગળું સુઝઈ રહ્યું હતું પણ ગામનો પત્તો નહોતો અમે એ ભાઈને (માર્ગદર્શકને) કહ્યું-ભાઈ! સવાગથી અગિયાર વાગ્યા સુધી ચાલ્યા છતાં હજી તાગ છ માઈલ પૂરા નથી થયા ?

તેણે કહ્યું-મહારાજ ! હું જાતે રસ્તો ભૂલી ગયો છું

તેણે પહેલાં બોધવું જોઈતું હતું કેઈને પૂછવું હતું આ જાણુ વચેનદાર તારામદ્ય મદારાજ તો એટલા આકુળઆકુળ થઈ ગયા કે તેમણે ક્ષી ઈશુ કે મારાથી તો હવે એક કમનુ પક્ષુ આજળ બરામ તેમ નથી કુ તો હવે જાણી જ સધારો કરુ છુ જેને જીવ બચાવવો હોય તે આજળ જ અને તે તો એક જાડ નીચે બેસી ગયા હવે જાણી કિ મત છે કે આજન વધે ! આ કમ કર મુસીબતની પત્તિ અને પસાર કરી રહ્યા હતા ત્યાં ને મધીમાં જાણ્યા તેઓ સવારથી જામને ખોળી રહ્યા હતા તેમણે કમનુ-મદારાજ ! આપ જાણી ક્યાંથી પહોંચી ગયા ! જામ તો થલુ પાછળ રહી ગયુ છેવટે તેઓ જામને નજીકના એક ચામચાં લઈ ગયા. જ્યાં જામને ધોવણ મનુ જ્યારે પાણીનો છુટકો મળે જીવશે ત્યારે જ જીવમાં જીવ જાણ્યો

પૂરા જાણકાર ન હોય તેવા પચદશીની સાથે મુશ્કારી કરવી એ પક્ષુ જોખમકારક છે કામ અને અર્થ એ જામને પુરુષાર્થ આધારના પચદશી છે પક્ષુ તે ખોરા રસ્તે ઘેરનાર છે જે સાચે માર્ગ નહિ પક્ષુ ખોટું રસ્તે અને ખોટી જગ્યાએ પહોંચાડે છે

સુખની શોધમાં નીકળ્યા કામ અને અર્થને બોધિયા જાણ્યા મુશ્કાર વીના પચદશી એજાગીને લક્ષમણને પહોંચ્યા પક્ષુ પહોંચતા જ તમને જાણ્યો કે તમે ખરી જગ્યાએ પહોંચ્યા નથી. થવણે પક્ષુ કામને પેતાનો બોધિયો જાણ્યો હતો અને જાણી નીકળ્યો હતો મદારાજને તે તે સીતને મેળવી શકશે, પક્ષુ તેને સાંતિ ન મળી કારણ કે તેણે પેતાના બોધિયા તરીકે ખોટી અધિકની પક્ષુ જાણી કરી હતી. જાણી જ વાત પચદશી અને કામની છે.

અર્થ અને કામ પુરુષાર્થ એ કે જાણકારી મતોરમ હાથે છે જ્યાં પક્ષુ જાણ્યો ક્ષી હવે તેમની થાસે નથી જ્યારે શરીરના કોઈ કામ પર એને ગમે છે ત્યારે તે કામ પહેલી નજરે કારણદાર દેખાય છે પરંતુ અક્ષી શક્તિની થઈ જાય છે એ જ પ્રમાણે અર્થ અને કામમાં જાણકારી દેખાવ પૂરતી થમક હોય છે અર્થ અનર્થકારી છે અને કામ વિહારી છે જાણ આપણે જ નેત્ર જારી રીતે સમજી લઈએ.

અર્થ-પુરુષાર્થ

જે પૈસા (અર્થ)ની ખાણ માનવી પચદશી અને છે તે પૈસાને જાણ પૂછી તો મો કે જુ હમેશાં સાથે તો રહીશ ને ! જીજ્ઞાસી શી સિમિતિ છે ! પચદશી અપૂર કામર જેવા માવતીઓને પૂછે કે તમારાં વિશાળ સામ્રાજ્ય,

દિવ્ય ચૌદ રત્નો અને નવનિધાનો તમારી માથે આવવાના છે ? શો ઉત્તર આપશે એ ચક્રવર્તીઓ ? કહેવાય છે કે જગતશેઠની પામે એટલું બધું ધન હતું કે તેની ઇચ્છા હોત તો તે ગંગા અને યમુના બંને નદીઓના કિનારે મોનાની ઇટોથી આગ બધાવી ગરત પણ આજે તેમના જ વશવારસો, નોકર માટે દાક્ષ મારી ગયા છે તે વખતે તો સિદ્ધાઓ ચોરસ હતા ત્યારે આજના ચક્રવર્તીની માફક કરતા ગોળ, સફેદ રૂપિયાને રગડી જતા વાર કેટલી ? આમ તો તમે બહુ જલ્દી સમગ્ર જગત છો પછી આ તો તમારા લાલની વાત છે. (હસાહસ)

રૂપિયાને ગગડતા કદાચ થોડી વાર લાગે, પણ પેલા કાગળીયાને જીડી જતાં કેટલીવાર લાગશે ? લખવાના કાગળોની આ વાત નથી આ તો પેલા લાલ અને લીલી રીઝવં બેન્ક નોટ ઇન્ડિયાની છાપવાળા કાગળની વાત કરુ છું, જે તમે તમારી છાતી ઉપર અદરના ખિરસામા સાચવીને રાખો છો ! આ ગોળ પૈસા કેવો રગડે છે, કેવા ઢળે છે ' કાહીનુર હીરો-જન્મ્યો ભારતમા અને પહોચ્યો સમુદ્રપાર-ઇંગ્લાડમા.

કહેવાય છે કે કાહીનુર હીરો, કૃષ્ણા નદીને તીરે પડેલા એક ખેડૂતને મળ્યો હતો ખેડૂતના હાથમા એ તાકાત ક્યા હતી કે તેને પકડી રાખે ? તે હિંદુ રાજાઓની પાસે આવ્યો. ત્યાં પણ રહી ન શક્યો. સામ્રાજ્ય બદલાયાં તેની સાથે કાહીનુરના સ્વામીઓ પણ બદલાયા તે મોગલ સમ્રાટોના તાજને શોભાવતો હતો ત્યાં પણ તેને આરામ ક્યા હતો ? અંગ્રેજો આવ્યા અને મોગલ સમ્રાટોના પતનની સાથે તેમના તાજ પણ કુલ થઈ ગયા એટલે કાહીનુર પણ ત્યાંથી નીકળી અંગ્રેજો સાથે સાગર પાર કરી લડન પહોચ્યો. હવે તેને ક્યા ક્યા ફરવાનું બાકી છે તે તો કાઈ જ્યોતિષી જ કહી શકે.

પૈસો ગોળ અને ઢળકણો છે તેની સાથે રહીને માનવીએ પણ એવી વૃત્તિ અપનાવી લીધી છે જ્યાં પૈસા હોય છે ત્યાં માનવી ઢળતો જાય છે. ન્યાયની ખુરશી પર બેસી કાયદાની બારીકીઓ ખોળનારા અને ન્યાયની રક્ષાનો દલ કરનારા ન્યાયાધીશો પણ તેની સામે નમી પડ્યા, તેમજ ધર્મના સિદ્ધાસને બેસીને આત્મા અને પરમાત્માની શોધ કરનારા પણ તેની સામે ઢળી પડ્યા. તે પણ લક્ષ્મીપુત્રો તરફ દૃષ્ટિ રાખવામાં જ પોતાના સિદ્ધાસનની સ્થિરતા માનવા લાગી ગયા સત્યના ઉપદેશકો આજે સોનાના ઉપાસકો બની ગયા છે અપરિગ્રહના પ્રચારકો આજે પરિગ્રહના ઇશારે નાચી રહ્યા છે આ કેટલી અપરિગ્રહની હાર છે !

વાળો પશુ તેની સામે ઝૂકે છે અને તે તો બહુ જ જસીથી ઝૂકે છે જેના ખિરસામાં વળન વધારે તે જ પક્ષ સાચો થવાનો પક્ષી બને તે પ્રમાણ કરીને પશુ કેમ નથી આવતો ? ત્યારે વેપારીઓ પશુ ક્યાં પાછા પડે તેના ઉપર તે તો બહો પહોર તેની પૂજામાં જ ગાળે છે બહો ઉપાસના મેળ હોય ત્યાં સુધી કામે અપરિગ્રહનો ઉપદેશ સંભળતા જાય અને છ" છ" કરતા જાય પશુ દુકાન પર પહોંચતાં જ પોતાના બારાખ (પેસ્ક) ની પૂજા અવન્યામાં લીન થઈ જશે. ત્યાં તે બહુ જ જૂલો જશે. તે પૈસાની આશાનાના સમયમાં કેઈ ગરબ બનાવ પોતાની આંસુભરી કમળી કહેશે, વા તેને તે પોતાનો જવાબી મોટો વિચારતક સમજશે.

આ કળકળારા ભોકો સંપત્તિના સ્વામી નહિ, તેના ગુલામો છે સંપત્તિ સ્વામી હોવું તે એક વાત છે અને ગુલામ હોવું તે બીજી વાત છે તમે મોંઘા ઉપર સ્વાર હો તો ધારણે સ્થળે પહોંચી રોકા છે તે મોંઘાની સ્થાવ તમારી પાસે હોય ત્યાં સુધી લો ચિંતા નથી તે તમારા ઈશ્વર પર દેખાઈ પશુ જો તમારી લગામ તેના હાથમાં પહોંચી અને તેના ઈશ્વર તમે ગાદી થઈ ગયા તો તે તમારી કદલી મોટી કાર થશે !

એકાંતના સમયમાં વિચાર કરજો કે સંપત્તિ ઉપર તમારી માસિકી છે કે તમારા મન ઉપર સંપત્તિનો અધિકાર છે ? સંપત્તિની લગામ તમારા હાથમાં હશે તો તમે ખોટું રસ્તે નહિ જઈ શકો. પૈસા તમને ખોટું રસ્તે લઈ જવા આહ્વાને તો પશુ તમે ઈશ્વર કરશો અને કહેશો કે નહિ, એવા પૈસા મારે નથી નેપ્રિતા જે મારી હિમાનદારીને લૂંટતા હોય. જો તે માત્ર નાશ અને નીતિને માત્ર મળતા હશે તો જ હું સ્વાગત કરીશ તે સિવાય તેને મારો મારા પરનાં બારણાં નાશ છે આપણુ માન સફેદ જામુત રહે સંપત્તિ તમારી માનવવાને કમળી ન નાખે. હમેશાં દરેક રીતે લક્ષ્યની ઉપાસના સ્થિતિ હોતી નથી

એકવાર અધિજ્ઞે અમેરિકા માટે સંદેશ મોકલતાં કહ્યું હતું કે મને લાગે છે કે અમેરિકાનું અવિષ્ય ઉજળું છે પરંતુ જો તે વનની જ પૂજા કરતા રહેશે તો તેનું અવિષ્ય અપ્રમદભય હશે. "

ધન જાત સુધી કોઈની સાથે રહ્યું નથી એ તો હમેશાં એવા દોસ્ત જ સાબિત થયું છે પૈસાનું મહત્વ સાધન તરીકે કામે લેવા પરંતુ તેને સાધન ન જાનારો ખરું પૂછો તો પૈસો જિંદગીની સાચી જરૂરિયાત

પણ નથી વગર પૈસે પણ કામ થાય છે પણ જરા પૈસા છોડીને તો જીવો-
ધણી વાર રાગનો આનંદ તો લીધો છે હવે એક વાર ત્યાગનો આનંદ તો
લઈ જીવો !

એક અગ્રેજ તત્ત્વવેત્તાએ કહ્યું છે કે ધન તો સોપારી જેવું છે સોપારી
કાતરતા સેકડો જાણીની આગળીઓ કપાઈ ગઈ હશે પણ સોપારીથી કોઈનું
પેટ ભરાયું નથી માનવી તો ધનથી પેટ ભરવાનો વિચાર કરી રહ્યો છે જો
કે તે જાણે છે કે પૈસો એ કોઈ ખાવાની ચીજ નથી છતાં તે ખાઈ જાય
છે, પચાવીએ જાય છે અને એવું પચાવે છે કે એક ઓડકાર આવતો નથી
કોઈ બિચારી ગરીબ ડોશી, વિશ્વાસ રાખીને કોઈને ત્યાં પોતાની જિંદગીની
મૂડી સાચવવા મૂકે પછી તે રૂપિયા હજમ થઈ જાય છે, કે નહિ ? હા કેમ
નહિ ? એ તો બહુ જલ્દી હજમ થઈ જાય છે કારણ કે તેની પાછળ લડનાર
કોણ છે ?

એકવાર એક ભાઈ ખીજીને કહી રહ્યા હતા—તું મારા રૂપિયા ખાઈ
ગયો ગરીબોના પૈસા ખાઈ જતા તને શરમ નથી આવતી ? પાસે એક ગાય
ઊભી હતી તેણે સાંભળ્યું અને વિચાર કર્યો—રૂપિયા તે કાંઈ ખાવાની ચીજ
છે ? મેં ધાસ ખાધું, કડચ ખાધી, રોટલી ખાધી અને ક્યારે એટલાં પણ
ખાધો પણ રૂપિયા તો કદી પણ ખાધા નથી જો પ્રસંગ મળે તો રૂપિયા
પણ ખાવા જેઈએ

એક દિવસ શેક રૂપિયા ગણી રહ્યા હતા ઢગતો પડ્યો હતો ગાય
ચરીને આવી રહી હતી અદર જતા તેણે રૂપિયા જોયા તેનું મન રોકી
ન શકી અને તેણે રૂપિયાના ઢગલામા મોં ધાલ્યું, એક વખતમા લગભગ
પચીસેક રૂપિયા તે ગળી ગઈ હશે પણ એ મિનિટ પછી, તેના પેટમા ભય-
કર પીડા થવા લાગી તેણે કહ્યું રૂપિયા તો બહુ ભારે છે તેને ખાવામા
તો કાંઈ સ્વાદ ન આવ્યો અને હવે તો પેટમા કુદાકુદ કરે છે હે ભગવાન !
એ તો માનવની જ શક્તિ છે કે જે રૂપિયા હજમ કરી શકે છે અમારાથી
તો એ હજમ થઈ રહ્યા.

આ પૈસાની પાછળ ઘેટી અનેકી દુનિયાએ પ્રમાણિકતા અને ઈમાન-
દારીનો તો નાશ જ કરી નાખી છે જે સોનાને તમે પકડવા ઈચ્છો છો તે
સોનું એવી તો ખરાબ વસ્તુ છે કે જ્યારે તે આવે છે, ત્યારે, માનવીની
બધા હરામ થઈ જાય છે તેનો રંગ આખોમા આવે છે ત્યારે, આખું શરીર
મડા જેવું થઈ જાય છે જ્યારે આખોમા તેનો વાસ થાય છે ત્યારે, ખરી

વસ્તુને ખરા સ્વરૂપે જોઈ શકાતી નથી. પછી જેની આંખોમાં માત્ર અર્થ પુરુષાર્થ જ સમાયેલો છે તે સત્તને ક્યારે ઝાળખી શકશે ? મોઝરમીય કહે છે કે-જે દેશમાં લક્ષ્મીનો સમ્રાટ વધવાથી મનુષ્યો વૈભવશાળી બની જાય છે તે દેશનું ખાન પશુ નહીં જ હોય છે પૈસાને સાગપડાનો નાપક માનવો એ બધાથી મોટી જૂથ છે અને તે એવી જૂથ છે કે જે આજે બધા કહે છે એથી જ આજે બધાના મનમાં પૈસા રમી રહ્યા છે અને બધા અધપુરુષાર્થ તરફ જ દોડી રહ્યા છે.

કામ-પુરુષાર્થ

હું પહેલાં કહી ચૂક્યો છું કે અર્થ પોતે સાધ્ય નથી, તે તો સાધન માત્ર છે તેનું સાધ્ય છે કામ. પૈસાથી વસ્તુ મળે છે મારે જ પૈસાની કિંમત છે તમે તો શું પણ નાનાં બાળકો પણ જાણે છે કે જ્યાં નાના કામજન્ય કટકાઓથી મોટી મોટી ચીજો મેળવી શકાય છે એટલે તો તે નોટ લેવાનું પસંદ કરે છે જે દિવસે પૈસાની કિંમત ખાસ કરી જાય છે અને જનરમાં તેના જાહેરાતો ઠાઈ વસ્તુ નહિ મળે ત્યારે અને લાગે છે કે તમારી જા નોટો પડીકાં બાંધવામાં કામ લાગશે.

અમનું સાધ્ય કામ છે એટલા માટે અર્થ એકદો કરવામાં આવે છે. અર્થપુરુષાર્થને સમાપ્ત કરવા માટે કામ પુરુષાર્થને સમાપ્ત કરવો જોઈએ કેમકે પદ્મથી પ્રત્યેક મનમાં વાસના બની હોય છે તો જ તેને પ્રાપ્ત કરવા માટેનાં આવશ્યક સાધન તરીકે અમનું મહત્ત્વ રહે છે એટલે વાસનાઓને ખતમ કરો. પદ્મથી તરફની આસક્તિનો નાશ કરો.

આ પદ્મથી ઉપરની વાસના, જ્યાં સુધી તમે તેનું ખરું સ્વરૂપ નહિ જાણો ત્યાં સુધી તમારા મનને વિચલિત કરતી રહેશે. લીમડાની વાસ મીઠી હોય છે પણ તેનો સ્વાદ કાઢવો હોય છે એ પ્રમાણે વાસનાનો રસ સુદર હોય છે તે મનને આકર્ષિત કરે છે પણ જ્યારે તેને પ્રાપ્ત કરવા જાણે ત્યારે કટુતાનો અનુભવ થાય છે આવતી વખતે જેમ જમણા પવની સાથે ડામો હાથ આગળ જાય છે તેમ જોડની સાથે રાજ પણ જાય છે એ કદાચ મારી વાત ઉપર વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો અલગત મંત્રવર્તન પૂરી આત્મસેવથીનાં જોડોએ તેને શું આપ્યું ? તેનીય સાચાંશખની નહીં જાય !

સ્વાદની વાત છે કે. સ્વાદ તો કુપથમાં પણ હોય છે પરંતુ, એ કષ્ટ કરતો સ્વાદ રાજને જમણા વધારે છે એ પ્રમાણે વાસનાનો સ્વાદ કુપથની પરંપરાને જમણી નહિ પણ હજારો વધારી મૂકે છે વાસનાનાં એક

બિન્દુને લીધે રાવણુ જેવો રોળાઈ ગયો. માટીમા મળી ગયો તો પછી બીજા—
ઓની તો વાત જ શી કરવી ?

ભોગોની વિડબણાનો ચિતાર આપતા, વીતરાગ દેવ, ભગવાન મહા-
વીર કહે છે —

કામાણુ ગિદ્વિષ્ણુભવ રઘુ દુઃખં,
સર્વસ્સ લોગસ્સ સદેવગસ્સ ।
જે કાદયં માણસિયં ચ કિંચિ,
તસ્સંતગં ગચ્છઈ વીય રાગો ॥

ઉત્તરાધ્યન સૂત્ર, અધ્ય ૩૨, ગા ૧૮

દુનિયામા તમામ દુ ખોતુ જન્મસ્થાન વાસના છે આ દુ ખોતી પર -
પરા માત્ર માનવ સુધી જ નહિ, પણ સ્વર્ગમા રહેનારા દેવતાઓ સહિત
સમગ્ર લોકમા વ્યાપેલી છે અહી દેવોના ખાસ ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો છે.
કારણ કે, નારકી અને તીર્થંચના દુ ખો તો જલ્દી સમજી શકાય છે, કેમકે
તે સ્પષ્ટ છે, જ્યારે, દેવતાઓના સબધમા માનવીની કલ્પના એવી છે કે
તે અત્યંત સુખમા છે આ શ્રાતિજનક કલ્પનાના નિવારણ માટે અહીં
દેવતાઓનો ખાસ ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો છે સ્વર્ગની દિવ્ય ભૂમિ ઉપર
વસનારા દેવતાઓ જે કે ભૂખ અને તૃષ્ણાના દુ ખથી મુક્ત છે, છતા વાસ-
નાની પીડા તો ત્યા પણ છે તેઓ પણ વાસનામા લપટાયેલા છે એથી
ત્યા કાયિક નહિ પણ માનસિક પીડા છે વાસના હમેશા અતૃપ્ત જ રહે-
નારી છે

વાસના છાયડામા, તડકા અને વરસાદથી રક્ષણની આશા રાખવી એ
જેમ ખોટું છે, તેમ, વાસનાથી સુખની આશા રાખવી એ પણ ખોટું છે.
તેની પાસે પીડા છે—માત્ર પીડા જ છે ભલે તમે તેને મીઠી માનો એ જુદી
વાત છે આ કાયિક અને માનસિક પીડાથી કોઈ પણ બચી શક્યુ હોય તો
તે ફક્ત વીતરાગ વીતરાગ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા પછી શરીરની જન્મવેદના
કદાચ હોઈ પણ શકે, છતા તે વેદના મનની નહિ હોય અને તે મનને
પીડી નહિ શકે

હા, તો બધુ પીળુ પીળુ હોય તે સોનુ ન સમજશો બહારની ચમક-
ઝમકથી ખુશી ન થશો, તેનો અંત પણ જુઓ માનવી ભોગોને માખણ
માનીને ગ્રહણ કરે છે સફેદાઈમા તો માખણ જેના લાગે છે પણ તેને ગ્રહણ

વસ્તુને ખરા સ્વરૂપે જોઈ શકાતી નથી. પછી જેની આંખોમાં માત્ર અર્થ પુરુષાર્થ જ સમાયેલો છે તે સત્યને ક્યારે જાણી શકશે ? મોઢારમીય કહે છે કે-જે દેશમાં લક્ષ્મીના સમગ્ર વધવાથી મનુષ્યો વૈભવશાળી બની જાય છે તે દેશનું ખાન પશુ નકકી જ હોય છે. પૈસાને સાગપશુનો નાક માનવો એ બધાથી મોટી બાબ છે અને તે એવી બાબ છે કે જે આજે બધા કરે છે એથી જ આજે બધાના મનમાં પૈસા રમી રહ્યા છે અને બધા બધા પુરુષાર્થ તરફ જ દોડી રહ્યા છે.

કામ-પુરુષાર્થ

કુ પરેસાં કહી ચૂક્યો છું કે અર્થ પોતે સાધ્ય નથી. તે તો સાધ્ય માત્ર છે તેનું સાધ્ય છે કામ. પૈસાથી વસ્તુ મળે છે માટે જ પૈસાની કિંમત છે તમે તો શું પણ નાનાં બાળકો પણ જાણે છે કે જ્યાં નાનાં કાચબા કટકાઓથી મોટી મોટી આંખે મેળવી શકાય છે એટલું તો તે નોંદ લેવાનું પસંદ કરે છે જે દિવસે પૈસાની કિંમત ખલાસ થઈ જશે અને જખરમાં તેના જલ્દમાં કોઈ વસ્તુ નહિ મળે, ત્યારે અને લાગે છે કે તમારી આંખો નોંદ પડીકા બાંધવામાં કામ લાગશે.

અર્થનું સાધ્ય કામ છે એટલા માટે અર્થ એકદમ કરવામાં આવે છે. અર્થપુરુષાર્થને સમ્યાપ્ત કરવા માટે કામ પુરુષાર્થને સમ્યાપ્ત કરવો જોઈએ. કેમકે પદ્ધતિ પ્રત્યે મનમાં વાસના બની હોય છે તો જ તેને પ્રાપ્ત કરવા માટેનાં આવશ્યક સાધન તરીકે અમનું મહત્ત્વ રહે છે એટલે વાસનાઓને અતમ કરે. પદ્ધતિ તરફની આસક્તિનો નાશ કરે.

આ પદ્ધતિ ઉપરની વાસના જ્યાં સુધી તમે તેનું ખરું સ્વરૂપ નહિ જાણો ત્યાં સુધી તમારા મનને વિચલિત કરતી રહેશે. લીમડાની વાસ શી છે એવું છે પણ તેનો સ્વાદ કયો છે એવું છે એ પ્રમાણે વાસનાનો રસ સુર છે એવું છે તે મનને આકર્ષિત કરે છે પણ જ્યારે તેને પ્રાપ્ત કરવા જાઓ ત્યારે કડુતાનો અનુભવ થાય છે. શાલતી વખતે જેમ જમણા પગની સાથે ડાબો હાથ આગળ જાય છે તેમ જોડની સાથે શેર પણ જાય છે. જો કદાચ મારી વાત ઉપર વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો અજ્ઞાત ચક્રવર્તિને જોઈ શકાતો વર્તોના જોડાએ તેને શું આપ્યું ? તેની સાચી પામતી નકની આજ !

સ્વાદની વાત છે કે સ્વાદ તો કુખમાં પણ હોય છે પરંતુ, એ કશું જાણતો સ્વાદ રોજને જાણ્યો વધારે છે એ પ્રમાણે વાસનાનો સ્વાદ કુખમાં પરપરાને જાણ્યો નહિ પણ હજારો વધારી મળે છે વાસનાના એક

નખર જરૂર લગાડશે લગ્ને પછી ટીકીટ લેવા માટે અઠી કલાક તડકામાં કેમ નથી બેસા રહેવું પડતું ! આ કામ પુરુષાર્થની કહાણી છે પણ તે જીવનના શાશ્વત સૌંદર્યનો નાશ કરી કૃત્રિમ સૌંદર્ય પાછળ પાગલ બનાવે છે. અને એમ બનવું પણ નક્કી જ છે કે જ્યારે અસલી હીરા ઓછા થયા ત્યારે કૃત્રિમ (Imitation) હીરા બકાર આવ્યા

આ માટે વાસનાના પ્રભાવને રોકવો જોઈએ, નહિ તો એક દિવસ તે આપણને ક્યા તાણી જશે તે કહી શકાય નહિ એ પ્રવાહને રોકવા માટે મનને શુભ કાર્યોમા કામે લગાડવું જોઈએ કે જેથી મન વાસના પ્રત્યે જાગૃત ન થાય સ્વામી રામતીર્થે એક જગાએ કહ્યું છે કે કામની દવા કાર્ય છે મતલબ કે શ્રમજન્ય કાર્યોમા તન્મયતા સાધવાથી માનવનું મન વિષયોથી દૂર વાળી શકાય છે

એક વખત વનસ્પતિશાસ્ત્રના મહાન તત્ત્વવેત્તા અક્ષયકુમાર દત્તને તેમના સાથીઓએ પૂછ્યું કે-“ તમે લગ્ન કેમ નથી કરતા ? ” તેમણે હસતાં હસતાં કહ્યું કે-“ મારા લગ્નની તમને શી ઉતાવળ છે ? ખરી વાત એ છે કે આજ સુધી મને લગ્ન સબધી વિચાર કરવાની ફરસદ જ મળી નથી. હું મારા કામમા એટલો રોકાયેલો રહું છું કે બીજા વિષયો તરફ મારું દક્ષ જ જતું નથી ”

બગાળના એક લેફ્ટેનન્ટ જનરલ શ્રી દત્તની પાસે શીખવા માટે આ યા કરતા હતા પણ જ્યારે પણ તે આવતા, ત્યારે, તે શ્રી દત્તને તેમના કામમા પરોવાયેલા જોતા અવાજથી તો તેમની એકાગ્રતાનો ભગ થઈ શકતો નહોતો ક્યારેક ક્યારેક તો લેફ્ટેનન્ટ સાહેબ તેમની પાસે જઈ પકડીને હલાવતા, ત્યારે જ તેમને ખખર પડતી કે કોઈ આવ્યું છે

હૃદયમાથી વાસનાને દૂર કરવા માટે વિષયોમા વિપશિષ્ટિતાનો અનુભવ થવો જોઈએ મનની ગતિને અસત્માથી સત્ય પ્રત્યે વાળવી એનું જ નામ શ્રમ છે

તા ૧૭-૮-૫૯

જૈન ઉપાશ્રય, માટું ગા

કમી પડી તે માખણનું નહિ, પણ ચુનાનું કામ કરે છે પણ વાત એવી છે કે જેમ આધિજા સામે આવેલી વસ્તુને જોઈ શકતો નથી, તેમ કામી વ્યક્તિ સામે આવતાં કુખોને જોઈ શકતો નથી આંખો બંધ કરીને ન આવે વાસનાના જાદુને સમજે. તેનાં પરિણામોનો વિચાર કરે.

વાસનામય પદાર્થો સાથે જાને તમે અને તેટલાં વર્ષો વીતાવો, પણ એક દિવસ તે એવી રીતે ઊઠી જશે કે જેવી રીતે જા વિનાશ પામીને પીગિયા ઊઠી તમ છે ઊઠવાનું તો જરૂર છે જ પણ જો તે તમને ઊઠી જશે તે તમારી આંખમાંથી આંસુ વહેશે, તેને બદલે, જો તમે તેને ઊઠાશો તે જાનવ જ્ઞાનદ આપશે જેવી રીતે શિષ્યા ચોરાઈ જતાં માનવી રાત્રા બેસ છે પણ જાનમાં આંખી દેવાં જ્ઞાનદ આવે છે સપતિ જાને વૈભવ એમ ને એમ ચાલી જશે તો કુનિયા કહેશે કે ભિચારનું બધું જાતું રહ્યું કદાચ મરતી વખતે સુખ સાક્ષી અને સપતિ ઊઠી જવાની થશે ત્યારે કુનિયા કહેશે કે આજ ભિચારો બધું ઊઠીને ચાલી ગયો પણ જો તમે તમારી જાતે જ બધું ઊઠી દેશો અને આસક્તિનો ત્યાગ કરશો તો કુનિયા કહેશે કે-તમે મર્દ બાદમાં હતો ! પોતાની જાતે બધું ત્યાગીને નીકળ્યો હવે તમે જ નિર્લેપ કરી લો કે તમારે શું જાનવું છે

પરંતુ આ ૭ વાસના ઊઠવાની વાત જ ક્યાં છે ! ત્યાજનો ઉપદેશ તે માંડખણમાં મણાવ છે જાને તો ફરેક વાતમાં વાસના ઘૂસી ગઈ છે જાણે કોઈ પણ વસ્તુ કોઈકે સ્વીકાર્યા વિના વિના વેચી શકાતી નથી, વાસનાભરી આંખો બધામાં સોઈ શકે છે જાને તો પુસ્તકો પણ એવાં જ વધુ વેચાય છે કે તેનાં પૂઢા ઉપર કોઈ સીનેતારિકા (Actress)નું ચિત્ર હોય ! ૭૯૯૯ ચિત્ર જાણીશ હોય વેદલી જ તેની માખણી વધારે રહેશે. કપડાં પણ જાંબનેત્રિઓના નામે જ આવે છે સાથુની જાહેરાત અને વારી ખીમાં (Calender) માટે પણ તેમનાં ચિત્રોની જરૂર પડે છે

જાજનો પહેરવેશ પણ સીનેમાને જાનરૂપ હોય છે ફિલ્મમાં નાયિકા (Heroine) જેવી સાદી પહેરે તેવી સાદી સ્વારા ધરતી સ્ત્રીઓને પણ જોઈએ ■ આપણે વિદ્યાનો ઉપાસક ગણાતો વિદ્યાર્થીવર્ગ પણ જાને સોઈને ઉપાસક જતી ગયો છે !

સાધુઓનાં જીવન કરવા જતા માટે તમને સમજ નથી મળતો, કારણ કે સંસ્કૃતરંગે ભરે નહે છે પણ જાંબનેત્રિઓનાં દર્શન ત્યા માટે તેને સમજના કમી નથી ! નવી ફિલ્મ શરૂ થતાં પહેલાં બેઠાં (Show)માં તેનો

નખર જરૂર લગાડશે ભયે પછી ટીકીટ લેવા માટે અઢી કલાક તડકામાં કેમ નથી બિડા રહેવું પડતું ? આ કામ પુરુષાર્થની કહાણી છે પણ તે જીવનના શાશ્વત સૌંદર્યનો નાશ કરી કૃત્રિમ સૌંદર્ય પાછળ પાગલ બનાવે છે અને એમ બનવું પણ નક્કી જ છે કે જ્યારે અસલી હીરા ઓછા થયા ત્યારે કૃત્રિમ (Imitation) હીરા બકાર આવ્યા.

આ માટે વાસનાના પ્રભાવને શકવો જોઈએ, નહિ તો એક દિવસ તે આપણને ક્યા તાણી જશે તે કહી શકાય નહિ એ પ્રવાહને રોકવા માટે મનને શુભ કાર્યોમા કામે લગાડવું જોઈએ કે જેથી મન વાસના પ્રત્યે જાગૃત ન થાય સ્વામી રામતીર્થે એક જગાએ કહ્યું છે કે કામની દવા કાર્ય છે મતલબ કે શ્રમજન્ય કાર્યોમા તન્મયતા સાધવાથી માનવનું મન વિષયોથી દૂર વાળી શકાય છે

એક વખત વનસ્પતિશાસ્ત્રના મહાન તત્ત્વવેત્તા અક્ષયકુમાર દત્તને તેમના સાથીઓએ પૂછ્યું કે-“ તમે લગ્ન કેમ નથી કરતા ? ” તેમણે હસતાં હસતાં કહ્યું કે-“ મારા લગ્નની તમને શી ઉતાવળ છે ? ખરી વાત એ છે કે આજ સુધી મને લગ્ન સંબંધી વિચાર કરવાની ફરસદ જ મળી નથી. હું મારા કામમા એટલો રોકાયેલો રહું છું કે ખીજા વિષયો તરફ મારું ધ્યાન જ જતું નથી ’

બગાળના એક લેફ્ટેનન્ટ જનરલ શ્રી દત્તની પાસે શીખવા માટે આ યા કરતા હતા પણ જ્યારે પણ તે આવતા, ત્યારે, તે શ્રી દત્તને તેમના કામમાં પરોવાયેલા જોતા અવાજથી તો તેમની એકાગ્રતાનો ભગ થઈ શકતો નહોતો ક્યારેક ક્યારેક તો લેફ્ટેનન્ટ સાહેબ તેમની પાસે જઈ પકડીને હલાવતા, ત્યારે જ તેમને ખખર પડતી કે કોઈ આવ્યું છે

હૃદયમાથી વાસનાને દૂર કરવા માટે વિષયોમા વિષમિશ્રિતતાનો અનુભવ થવો જોઈએ મનની ગતિને અસત્માથી સત્ય પ્રત્યે વાળવી એનું જ નામ શ્રમ છે

ધર્મ-પુરુષાર્થ

આર્થ અને કામ એ બે પુરુષાર્થ ઉપર આપણે વિચાર વિનિમ્ન કરી ચલા છીએ. તેમાં સમય અને સંસ્થિતો બધા તો સાચા છે જ પણ તેના પરિણામની જે સુદર કલ્પના માનવીના મનજામાં રચાયેલી હોય છે તે ક્યારી નીવડે છે કેમકે તેની પાછળ નથી તો ભાવધારા શુદ્ધ કે નથી જાન-રણ સારુ બનને અશુભ હોવાને લીધે તેનું પરિણામ પણ સારુ નથી હોતું એથી જ એ બન્નેથી નિરાસ થયેલો અનુભવ ધમનુ યરણ લે છે

ધમ શું છે ? શુદ્ધભાવ સંહિત કસ્વામાં આવતી શુદ્ધ ક્રિયા તેનું નામ ધમ છે. ભાવ અને ક્રિયા બન્નેને એટલા મારે સાથે મુકવામાં આવેલ છે કે કેટલીક વખત બ્યક્તિની ક્રિયાઓ સુદર હોય છે પણ તેમાં ભાવના પવિત્ર નથી હોતી. એ પણ માફ રાખો કે નિષ્ણાની પવિત્રતા વિના, ક્રિયા પવિત્ર ક્યાંથી દેખારી ? માતા પોતાના બાળકને મલીપચી કરીને હસાવે છે જ મલમમાં બપોરે અનુભવને દ્વર્ષ વખત રીજણ મળી જાય છે તો તે પક્ષ તેને પકડીને મલીપચી કરે છે અને હસાવે છે

હવે જરા ઊંડાણથી વિચાર કરો કે બન્નેમાં કેટલું અંતર છે ? નેશ્નું અંતર અધકાર અને પ્રકાશની વચમાં છે તેટલું જ અંતર એ બે વચ્ચે છે. આ બાળકને હસાવીને તેના મનને આનંદ પમાડે છે. ત્યારે રીજણ અનુભવને હસાવેને તેનો છવ લે છે

વસ્તુ પોતે તો શુભ પણ નથી બને અશુભ પણ નથી. તેની પાછળ ગેરેલી ભાવના જ તેનામાં શુદ્ધતા કે અશુદ્ધતાનો પરિચય કરાવે છે. કેટલીક વખત શુભ વસ્તુ અશુભ ભાવના વડે જન્મે છે તો ક્યારેક અશુભ વસ્તુનો શુભ ભાવનાથી ચતો હોય છે

ઉપાશ્રય જેવા ધાર્મિક સ્થળોના નિર્માણનું કાર્ય પણ કેટલીક વખત ભાવોની અપવિત્રતાથી અપવિત્ર બની જાય છે એક માણસ વિચાર કરે છે કે જે ઉપાશ્રય થશે તો લોકોની ધાર્મિક ભાવનાઓને ઉત્તેજન મળશે, ત્યાં સામાયિક વગેરે ધાર્મિક ક્રિયાઓ થશે—આમ વિચાર કરી તે ઉપાશ્રય બધાં છે બીજો માણસ એમ વિચાર કરે છે કે ઉપાશ્રય મારા ઘરની નજીક હોવો જોઈએ ઉપાશ્રય માટે ફડ થતું હોય ત્યારે તે કહે છે કે અમુક જગ્યાએ થશે તો જ હું પૈસા આપીશ

આ ઉપાશ્રયને ઘરની નજીક બનાવવાનો આશય શો છે ? શું એવો આશય છે કે ઉપાશ્રય નજીક હશે તો જવાબાવવામાં સગવડ પડશે ? ના. આમાં તો બીજું જ ભાવના કામ કરે છે જે ઉપાશ્રય ઘરની નજીકમાં હશે તો સઘની વ્યવસ્થા મારા હાથમાં રહેશે, ઉપાશ્રયની ચાવી મારી પાસે રહેશે, આવતાજતા મહેમાનોને ત્યાં ઉતારવા કામ લાગશે, જ્યારે મારી દીકરીના લગ્ન વખતે જન આવશે તો ત્યાં ગિતારી પણ શકાશે, સભાઓ વગેરે માટે પણ સારું સ્થાન બનશે તો આ તે શું ઉપાશ્રય બનાવવાનો છે કે ધર્મશાળા ? આવી ભાવનાની અપવિત્રતા કાર્યની પવિત્રતાને સહીસલામત રાખતી નથી

ભાવ અને ક્રિયાનો સમન્વય હોવો જોઈએ એક માણસ સામાયિકના સ્વરૂપને સમજીને સામાયિક કરે છે અને બીજો પોતાના ધર્મપણાનું પ્રદર્શન કરવા માટે સામાયિક કરે છે એ બેની વચમાં કાઈ અતરખડું કે નહિ ? એક માણસ જિજ્ઞાસાની પૂર્તિને માટે પ્રશ્ન કરે અને બીજો પોતાની પડિતાઈનું પ્રદર્શન કરવા માટે પ્રશ્ન કરે—આ બન્નેની વચમાં બહુ મોટો ફેર છે

બે મુનિઓ પ્રવચન કરે છે. બન્ને આચારશાસ્ત્ર ઉપર પ્રવચન કરે છે. એકનું લક્ષ્ય આચારશુદ્ધિ છે. શ્રાવકો પોતાના આચાર સમજે, મુનિવર્ગ તેમના આચારને ઝાળખે અને બન્ને દૃઢતાપૂર્વક પોતપોતાના આચારનું પાલન કરે, આ પહેલાં પ્રવચનકારનું લક્ષ્ય છે બીજા મુનિ પણ આચારશાસ્ત્ર ઉપર જ પ્રવચન કરે છે પણ તેમનું લક્ષ્ય જુદું છે તે એટલા માટે આચારશાસ્ત્રનું પ્રવચન કરે છે કે જેથી શ્રોતાઓ એમ માને કે તે મહાન આચારવાન છે અને તેમની સરખામણીમાં બીજાઓ શિથિલાચારી છે

પહેલાંમા સર્વના કલ્યાણની ભાવના રહેલી છે, ત્યારે, બીજામાં પોતાની પ્રતિષ્ઠાની ભાવના છૂપી રીતે કાર્ય કરી રહેલી છે હવે તમે સમજી ગયા હશે કે એક જ જાતની ક્રિયા ભાવનાના ભેદથી, પવિત્રતા અને અપવિત્રતાને ધારણ કરે છે.

પવિત્ર વિચારોની સાથેનો પવિત્ર આચાર એ જ ધર્મ છે. જો કિંઈની સાથે તમારો ઉદ્દેશ પવિત્ર હોય તો તમારી ક્રિયાઓ ધર્મમાં સમાય છે તે સિવાય ઉદ્દેશની અપવિત્રતા ધર્મને પણ પાપમાં ફેરવી નાખી શકે છે. જો ધર્મનું શરણ પાવત્ર જનવા માટે જ હોય, ધર્મનું શરણ એટલા જો સેવામાં આવે છે કે જૂરા કમનુ રાજ આલોક ને પરલોકમાં ન મળે.

જો જીવનની ગદ્ગદીને દબાવવા માટે ધર્મનો ઉપયોગ કરીએ તો તે ધર્મની સાથે અન્યાય થશે. આ તો હિંસાના હથેલીની ગદ્ગદીને ઠાકવા જેવું કાવ જની રહેશે. અને તેમ કરનાર, ગદ્ગદીને તો સૌરભયુક્ત નહિ જનારી શકે નહીં. હવે તો જરૂર ગદ્ગદી થશે જ એવી જ રીતે સેતોએ ધર્મને જાળવ્યું ક્યો છે તેઓ જાણથી ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરે છે પરંતુ અંતરનો સ્વાર્થ એક ફેણ પણ તેમનો સાથ છેલ્લે તો ઉપાસનામાં કરવામાં આવતી ધાર્મિક ક્રિયાઓના રસનું એક પણ બિંદુ જીવનમાં ન જિતવું. તો જીવન શું અને નિઃશ્વાસ જની જશે.

અંતરમાં ધર્મનો રસ જિતવે તેની આસર જીવનના શાસ્ત્રોના અવધારમાં પણ જની જોઈએ. ફરી જો પાઠેલી હેય તો તેની અંતરને ફેસરી રમ જાડાર જણાયા વિના રહેતો નથી. અંતરમાં ધર્મરસ જિતવો છે કે નહિ તેની પરીક્ષા તેના નૈતિક જીવનથી જ થઈ શકે છે. જેના દર્શનમાં ધર્મ હોય તેનું જીવન નીતિયુક્ત હોય જોઈએ. તે વિના તો એમ જ કિંચિત્ પણે કે આપણે જે કાંઈ કરીએ છીએ તે ધર્મ છે કે કાંઈ જુદું જ છે.

એક મુસલમાન એક વખત પોતાના ઘેરા માટે ચણા સેવા એક ડુકાને ગયો. રાતનો વખત હતો. તેણે ડુકાનદારને કહ્યું કે પૈસા બંધે વધારે છે પણ ચણા સારા આપજો. માનવતું મન સારી વસ્તુનું માંકક છે તમે પણ જ્યારે કાંઈ ખરીદ કરવા જાઓ ત્યારે કહો છો કે કાંઈ. જ્યારે પૈસા વધારે હોય છે પણ માથા સારા આપજો પણ કેટલાક વેપારીઓ એવી મનોવૈચિત્ર દોષ છે કે સારી વસ્તુના નામે પૈસા સારા (વધારે) છે છે જા, ખર્ચ સારા નથી આપતા આ કેટલી ખરાબ વાત છે.

સારી વસ્તુ ખતાવીને ખરાબ વસ્તુ આપતી—એ આવકધર્મની વિષ્ણુ છે. જગતના મદ્યપીરે આવા કાપોને જીવનના બદુ જ મોટા દોષ તરીકે ગણાવ્યા છે. માવજીને તેનાથી જાણવા માટે પ્રેરણા જ નહિ નિદરા પણ ક્યો છે.

તેમણે કહ્યું છે કે—આપક. તુ તારા નૈતિક જીવનનો ખાસો મુદ્દ નહિ

રાખે તો તારા અધ્યાત્મનો મહેલ એક દિવસ તૂટી પડશે એ અતિચાર છે. જો તેનાથી નહિ બચે તો તારા વ્રતોને તે દુષિત કરી નાખશે

હા, હવે આપણે વાત આગળ ચલાવીએ તે મુસલમાનભાઈએ પૈસા વધારે આપીને વસ્તુ સારી માગી પણ શેડે તો મેં ઉપર કહ્યું છે તેવું જ ક્યું તેણે પૈસા તો વધારે લીધા પણ ચણા ખરાબ આપી દીધા તે ચણા લઈને ઘેર આવ્યા અને ખોલીને જોયું તો તેમાં કેટલા જીવડા ખદબદી રહ્યા હતા તેવી જ રીતે તેનું મન પણ ખદબદી રહ્યું હતું. તેણે તે ચણા કપડાના કંકડામાં બાધી દીધા, બીજા દિવસે તે ઉપાશ્રય તરફ આવ્યો તેણે જોયું કે પૂજ્યશ્રી ખુબચંદ્ર મહારાજ પ્રવચન આપી રહ્યા હતા તે શેડ મોઢે મુહપત્તી બાધીને આગળ બેઠા હતા, અને જીકારો દઈ રહ્યા હતા તે મુસલમાનભાઈ ઘેર પાછો ગયો અને ચણાની પોટલી લઈ આવ્યો અને વ્યાખ્યાન પૂરું થતા તેણે ચણાની પોટલી ખોલી અને બધાને બતાવ્યા, અને બોલ્યો—સારા માલનો ભાવ લઈ તમારા દયાધર્મી શેડે કેવા ચણા આપ્યા છે તે જુઓ ! કેટલા જીવડા છે આમાં !

ધર્મ જ્યારે આવી વ્યક્તિઓના હાથમાં આવે છે, ત્યારે તે સ્વયં કલકિત થઈ જાય છે દૂધ મીઠું હોય છે પણ કોઈ તેને કડવા તુબડામાં ભરે તો તે બગડશે જ ધર્મ એ શુદ્ધ દૂધ છે પણ જ્યારે તેને સ્વાર્થી મન રૂપી કડવા તુબડામાં ભરવામાં આવે છે ત્યારે તેમાં કડવાશ આવ્યા વિના રહેતી નથી

ધર્મ સ્વાર્થરહિત મનમાં જ ટકી શકે છે. જેના જીવનમાં ધર્મ પુરુષાર્થ કામ કરી રહ્યો છે, તેના સાક્ષી તો તેના શત્રુઓ પણ આપી શકશે એક વિચારકે કહ્યું છે કે—જો કદાચ તમારો મિત્ર તમને સારા માનતો હોય તો હું તમને સારા માનના અચકાઈથી પણ જો તમારો દુશ્મન તમને સારા માનતો હશે તો હું અચકાયા વિના તમને સારા માની લઈશ. જેમના જીવનમાં ધર્મનો રસ ઊતર્યો હોય છે, તેમના શત્રુઓના મનમાં પણ તે સ્થાન પામે છે

ગૌશાલક ભગવાન મહાવીરના શત્રુરૂપે જ રહ્યો આખી જિંદગી, પ્રભુ પ્રત્યે દ્વેષ અને ઈર્ષ્યાની આગ વરસાવતો રહ્યો પણ જીવનના અત સમયે તે જ ગૌશાલક બદલાઈ ગયો અને તે પણ એટલો બદલાઈ ગયો કે કાળો ભમ્બર મટીને સફેદ આરસ જેવો બની ગયો તે વખતે તેણે જે શબ્દો કહ્યા છે તે ઉપરથી ભગવાન મહાવીરની મહાનતા જાણી શકાય છે. તેણે

પવિત્ર વિચારોની સાથેનો પવિત્ર આચાર એ જ ધર્મ છે એ ક્રિસ્તી સાથે તમારો ઉદ્દેશ પવિત્ર હોય તો તમારી ક્રિયાઓ ધર્મમાં સમાય છે તે સિવાય, ઉદ્દેશની અપવિત્રતા ધર્મને પણ પાપમાં ફેરવી નાખી શકે છે તમે ધર્મનું શરણુ પાવત્ર બનવા માટે જ સો ધર્મનું શરણુ એટલા માટે સેવામાં આવે છે કે જૂરા કામનું ફળ આલોક ને પરલોકમાં ન મળે.

તમે જીવનની ગદગીને દબાવવા માટે ધર્મનો ઉપયોગ કરશો તે તે ધર્મની સાથે અન્યાય થશે. આ તો ક્રિસ્તીના હૃદયથી ગદગીને દાંડવા એવું કામ બની રહેશે. જાને તેમ કરનાર ગદગીને તો સૌરભ્યુક્ત નહિ બનવી શકે નહીં ક્રિસ્તી તો જરૂર ગદગી થશે જ એવી જ રીતે ભોલોને ધર્મને બનાવ કમો છે તેઓ બહારથી ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરે છે પરંતુ અંતરનો સ્વર્ગ એક ક્ષણ પણ તેમનો સાથ ઊડતો નથી. ઉપાધ્યક્ષમાં કરવામાં આવતી ધાર્મિક ક્રિયાઓના રસનું એક પણ બિંદુ જીવનમાં ન જોવાયું તો જીવન શુધ્ધ અને નિષ્કાલ બની જશે.

અંતરમાં ધર્મનો રસ જિંદગી તેની બહાર જીવનના શાનદાનના અવધારમાં પણ થતી જોઈએ ફરી તમે પાંચેલી હેઠ તો તેની બહારને ફેરવી રંગ બદલ જણાવવા વિના રહેતો નથી. અંતરમાં ધર્મરસ જિત્યો છે કે નહિ તેની પરીક્ષા તેના નૈતિક જીવનથી જ થઈ શકે છે તેના હૃદયમાં ધર્મ હોય તેનું જીવન નીતિયુક્ત હોવું જોઈએ. તે વિના તો એમ જ વિચારવું પડશે કે આપણે જે કંઈ કરીએ છીએ તે ધર્મ છે કે કંઈ છુટું જ છે ?

એક કુસમ્મતિ એક વખત પોતાના ધોરા માટે ચણા લેવા એક કુમતે ત્રણે ચતતો વખત દેતો. તેણે કુમારનાથને કહ્યું કે પૈસા ભણે વધારે મેં પણ ચણા આપ આપ ? માનવતું મન સારી વસ્તુનું માલક છે તમે પણ ત્યારે કંઈ ખરીદ કરવા બન્યો ત્યારે કહો છા કે બાઈ ! જાતે પૈસા વધારે સામે પણ માસ સારો આપણે પણ કેટલાક વેપારીઓ એવી મને જણાય દોષ છે કે સારી વસ્તુના નામે પૈસા સારા (વધારે) મેં છે છાઈ, માત્ર સારો નથી આપના આ કેટલી ખરાબ વાત છે ?

સારી વસ્તુ બનાવીને ખરાબ વસ્તુ આપતી-એ આવકાધર્મની ત્રિદ ૭ અવધાન મદ્યવીરે ખાત્રા કાઢીને જીવનના બહુ જ મોટા દોષ તરીકે ગણાવ્યો છે આવકાને તેનાથી બચવા માટે ધૈર્ય જ નહિ નિદ્રા પણ કમો છે. તેમણે કહ્યું છે કે-આવકાં તુ તારા નૈતિકજીવનનો પાયો સુદ નથી

દાનવ્રત તો અપરિગ્રહમાં વિશ્વાસ રાખે છે એક બાબુ પાપ કરીને પૈસા ભેગા કરવા અને પછી તેનાથી ધર્મ કરવો એ તો એવું થયું કે કાઈ કાદવમાં પગ નાખે અને પછી ઘોવા બેસે ખરી વાત તો એ છે કે પૈસાનો સંગ્રહ એ જ અર્થ પુરુષાર્થનું લક્ષ્ય છે અને તે સંગ્રહ કામનાં પ્રસાદોને કરવા માટે જ કરવામાં આવે છે પૈસાના તોફાનમાં ધર્મનું પાદકુ તો ટકી શકતું જ નથી તે તો શાંતિના સમયમાં શાંત મનમાં જ ટકી શકે છે

કેટલાક લોકોને એમ કહેતા પણ સાલળ્યા છે કે ધર્મ પુરુષાર્થ અર્થ અને કામને આપનાર છે આનો અર્થ તો એવો થયો કે જેને છોડીને આપણે ચાલવું છે તે જ સામે આવે છે પછી એ ત્યાગનો કાઈ અર્થ જ રહેતો નથી તેમની દલીલ એવી છે કે ધર્મ એ શુભ પરિણતિ છે અને પરિણતિથી પુણ્યનો સચ્ચ થાય છે તેના મીઠા ફળોને ભોગવવા માટે સ્વર્ગમાં જાઓ અને પુણ્યલય થાય એટલે પાછા અહીં આવો જે કામપુરુષાર્થનો તમે વિરોધ કર્યો તે સ્વર્ગમાં વિપુલ પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ છે પછી એ ત્યાગનો કોઈ અર્થ નથી અર્થપુરુષાર્થને એટલા માટે ત્યાગ્ય બનાવ્યો હતો કે એ કામનો સહાયક છે પણ અહીં તો અર્થની અપેક્ષાએ ધર્મ જ કામનો અધિક સહાયક બન્યો !

હા, વાત ઠીક છે જે કોઈ સ્વર્ગને માટે ધર્મનો આશ્રય લે અને આ દુનિયાના ભોગોનો તેને માટે ત્યાગ કરે, કે સ્વર્ગમાં હજારગણા વધારે પ્રમાણમાં તેનું ફળ મળે તો તો તમારી વાત બરાબર છે પણ એવા ધર્મનું અધ્યાત્મના ક્ષેત્રમાં કાઈ મૂલ્ય નથી જૈનદર્શન, એવા ધર્મનો ધર્મ તરીકે સ્વીકાર કરતું નથી તે તો કહે છે કે-સ્વરૂપમાં રમણતા એનું નામ જ ધર્મ છે મિલાવદશામાંથી સ્વભાવદશામાં આવવું, તે ધર્મ કહેવાય છે

પણ વાત અધૂરી છે સ્વર્ગને માટે કરવામાં આવતી ધર્મસાધનાનો જૈન ધર્મ ઉચ્ચ પ્રકારની સાધના નથી માનતો એટલું જ નહિ, તે તો તેને નિદાનકૃત કહે છે અને સાધુઓને તેનાથી બચવા કહ્યું છે નિર્જરાની સાથે પુણ્ય થાય છે એ વાતનો ઈન્કાર પણ કરી શકાતો નથી આગમમાં વર્ણન આવે છે કે શુભ પરિણતિથી શુભ કર્મોનો સચ્ચ થાય છે પણ એટલું ન ભૂલશો કે નિર્જરાની સાથે પુણ્ય થાય અને પુણ્યને માટે સાધના કરવી - એ બેમાં ધણો ફેર છે પહેલી વાતમાં પુણ્યની કામના નથી, એ આવી બધાં તે જુદી વાત છે તમે ચોખ્ખાની ગુણીઓ ખરીદ કરો છો, તે વખતે તમે ચોખ્ખા ખરીદ કરો છો, ગુણીઓ નહિ કેળા અને નારંગી ખરીદ કરી લાવો

પોતાના અનુયાયીઓ સમક્ષ કહ્યું — સાચી વાત તો એ છે કે ભગવાન મહાવીર
જ સાચા જિન છે. હું તો સ્વાર્થનો કાંઈ છું. મેં મારા જલકારની રૂબ
માટે ભગવાન મહાવીરના ઉચ્ચગણ જીવન તરફ કાંઈ દેઢવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

આ ભગવાન મહાવીરની ધર્મસાધના હતી કે જેણે સત્યના મુખે તેમજ
પ્રત્યે પ્રદર્શનરૂપિ દેવગ્રાવી.

આજ વાત ધર્મચાત્રની છે તેમના જાનીદુરમન દુર્યોધનના મનમાં પણ
તેમની સ્વયં પ્રત્યેની મહા ચમકી રહી હતી.

ધર્મ જ એવો કલાહાર છે કે જે સત્યતાભર્યા હૃદયમાં મિત્રતા સ્થપિત
કરે છે.

હા તો શાક રાખજો કે ધર્મ એ મોક્ષસદાયક પુરુષાર્થ છે અને જર્મ
કામસદાયક પુરુષાર્થ છે. કેટલીક વખત એથી ઉઘડે પણ ભેદમાં જાને
છે. ક્યારેક ધર્મ અર્થસદાયક પણ જાની નથી છે જેના જીવનમાં ધર્મનું
તત્ત્વ વ્યાપેયું છે. જેણે પ્રાપ્ત્યશિક્ષાને પોતાના જીવનનું સાધન બનાવી છે
તે આર્થિક ક્ષેત્રમાં પણ આગળ વધી જાય છે. બીજા બાલુ એમ જ
કહેવાય છે કે અર્થ વડે ધર્મ પણ ઘર્ષી શકે છે.

કોઈ બ્રહ્મિજ્ઞે શાખ રૂપિણમાંથી દસ દળાર રૂપિણ ઘનમાં આપ્યા
તો ધર્મ ધરો કે નહિ? કેમકે ઘન પણ ધર્મનો એક પ્રકાર છે.

તેમણે ઉત્તર એ પણ મળશે કે ધર્મ એટલો સરતો નથી કે તે દેશથી
ખરીદ કરી સકાય. કારણ કે તે આક્રમણો ગુણ છે તેને જરૂરી કોઈ ખરીદી
સમજતો નથી. ધર્મ પૈસાથી નહિ, પૈસાના ત્યાગથી વધી શકે છે. જેને જોઈને
દમ્ય ઘનમાં આપ્યું તેની તેરલા ઉપરથી આશ્ચર્ય મટી ગઈ છે અને
આશ્ચર્ય મટી જતી એ જ ધર્મ છે.

બીજા વાત એ છે કે ધનથી ધર્મ તરફ નથી જઈ સમગ્ર રીતે તે
તમામ સ્વયં પણ નથી. પૈસા કમાતી વખતે તમારો અવસર કોઈ બીજો જ
દોષ છે તમે જ તરમાં શાક ખરીદવા જાઓ તો શાકની સાથે પાંદડાં અને
પાંદડાં પણ આવશે. જ્યાં તમારું મુખ્ય પ્રયોજન તો શાક સેવન જ છે
પાંદડાં અને પાંદડાં નહિ. એ સાથે જાણે છે તે જુદી વાત છે. એવી જ રીતે
જર્મીયા જન સમયે તમારું સ્વયં જીવન તરફ દોષ છે નહિ. તે વખતે
તો નિર્મીત તરફ જવાની પ્રયત્ન જ કરી કરી દેવ છે. (કામમાં દમ્યદ)

કામ કોઈ અમ ક' કે હું ધર્મને મારે અર્થને સમજી શકું છું.
તે તે પણ અનુચિત છે. જનરજન તે વાતને ધર્મનાર કરે છે. કારણ કે

ગરમ લવિંગના ઉકાળાની જરૂર નથી હોતી છતાં કોઈ તમને તેનો પ્યાલો આપે તો તે તમને દુ ખરૂંપ થઈ પડશે ઠંડી ઋતુમાં આપનું મન આકર્ષકીય ઈચ્છતું નથી જો કદાચ કોઈ રકાખીમાં આપે તો તમને મુશીબત થશે, કેમ કે તમારે તે વસ્તુઓની જરૂર નથી.

બરાબર એ જ પ્રમાણે સિદ્ધક્ષેત્રમાં દુનિયાની કોઈ વસ્તુની જરૂર પડતી નથી જ્યારે ભૂખ હોય ત્યારે ખાવાના પદાર્થની જરૂર પડે છે અને જ્યારે આહતી ઈચ્છા હોય ત્યારે પ્યાલો યાદ આવે છે પણ ત્યાં તો અશાંતિના મૂળ જેવી ઈચ્છા જ સમાપ્ત થઈ ગઈ હોય છે. ખીજું એ કે ત્યાં મૃત્યુ પણ નથી સૌથી મોટું સુખ તો એ જ છે જે મૃત્યુ-મોતને નામે દુનિયા આખીને થયરાટી છૂટે છે તે મોતનો ત્યાં અભાવ છે કોઈ તમને એમ કહે કે હું એવી નગરીમાં રહું છું, જ્યાં ભૂખ પણ નથી અને મૃત્યુ પણ નથી, તો તમે જશો એવી નગરીમાં ?

જો કહેનાર ઉપર તમને વિશ્વાસ હશે તો તમે ત્યાં જવા માટે, વિના વિલંબે તૈયાર થઈ જશો પછી ભલેને ત્યાં જવા માટે મુખઈ જેની મોહક નગરી પણ કેમ ન છોડવી પડે ! મોક્ષ તો એ નગરી છે, કે જ્યાં આ બધી (જન્મ, જરા, મૃત્યુ, ભૂખ-તૃષ્ણા આદિ) વસ્તુઓનો અભાવ છે. જ્યાં જન્મ છે, ત્યાં મોત પણ છે જે જન્મે છે તે મરે છે અને જે મરે છે તે જન્મવાનો જ છે ? ના. જૈનદર્શન કહે છે કે અહીં અતેકાન્ત છે જન્મ લેનાર તો મરશે જ એમાં બે મત નથી પણ જે મર્યો તે જન્મશે જ તેમાં સંદેહ છે જે મર્યો છે, પણ મોતને મારીને મર્યો છે તેને જન્મ નહિ લેવો પડે.

સિદ્ધ સ્થિતિમાં પહોંચી ગયા પછી તે આત્માનો મોત પીછા પકડી શકતું નથી કાળ પણ ત્યાં પહોંચી શકતો નથી કારણ કે ત્યાં આત્માનું પોતાનું ધર છે તમને તમારું પોતાનું ધર પસંદ છે કે ભાડાનું ? કહેવાની જરૂર જ નથી કે દરેકને પોતાની માલિકીનું જ ધર પસંદ હોય છે તેમાં ય મુંબઈની વાત જ ન પૂછો અહીં તો જેની પાસે પોતાની માલિકીના મકાન છે તે તો લક્ષાધિપતિ છે પોતાની માલિકીના ધરનું મોટામાં મોટું સુખ તો એ છે કે, ત્યાંથી કોઈ તેને કાઢી શકતું નથી, ખાલી કરાવી શકતું નથી.

હા, તો હવે કહો કે ચોરાશી લાખ જીવ્યોનિ—એ આત્માના પોતાના ધર છે કે પારકા ? કહેવું પડશે કે એ બધા પારકા ધર છે, ધરના ધર નથી. એટલા માટે તો ત્યાંથી નીકળવું પડે છે ભલે તેત્રીસ સાગરોપમ સુધી કેમ

છો ત્યારે તેની સાથે જોતરારાં પશુ આવે છે. છતાં કાંઈ એવો તો શુદ્ધિવાદ્ય નહિ નીકળે કે જે જોતરારાં આરે કેળાં કે નારખી ખરીદ કરે. ધર્મની સાથે અર્થ અને કામ આવે કે નિર્જરાની સાથે પુણ્ય આવે તેને ખાસ મહત્ત્વ ન આપે. તેમ તેની પ્રાપ્તિને પણ મહત્ત્વ ન આપે.

બીજી વાત એ છે કે ધર્મની સાથે પુણ્યનો સામ્ય દમોઈ દેખ એવું કાંઈ નથી કારણ કે કામા ગાદીવ આદિ દસ વિધિ ધર્મ સવર છે સવર શુભ કરતાં શુદ્ધની વધારે નજીક છે શુદ્ધ પરિણતિમાં પુણ્યનો પણ ક્ષય થાય છે અને ત્યારે જ મોક્ષ સંભવે છે તે સિવાય શુદ્ધની સાથે પુણ્યનું સમ્યક માન્યતા તો મોક્ષનો સંભવ જ નહિ રહે. પુણ્ય, શુભ સુધી જ સીમિત રહે છે ત્યારે સવર શુદ્ધ સુધી પહોંચાડે છે.

મોક્ષ-પુરુષાર્થ

આત્માની શુદ્ધ સ્થિતિની પ્રાપ્તિ આરે કરવામાં આવતો પુરુષાર્થ એ જ મોક્ષ-પુરુષાર્થ છે જેમાં આત્મા નથી વિભાવસ્થાને જોડીને સ્વભાવમાં આવે છે તે જ મુક્ત્યવસ્થા છે. મોક્ષનો અર્થ ફક્ત સ્થાન વિશેષ ન કરી શકે. સિદ્ધિધાને મુક્તિસિદ્ધા કહી છે પણ તે તો દ્રવ્ય મોક્ષ છે ત્યાં જ્યાં મુક્તિ કામ નહિ થાય એમ તો આત્મા અનત્યાર ત્યાં પહોંચી ગયો છે. જુદી-કાળના રૂપે ત્યાં ઉત્પન્ન પણ થયો છે અને ત્યાં મર્યાં પણ છે પણ તે જોડેનિપાદિ જીવ મુક્ત નથી કહેવાતા. કારણ કે તે કમ સંખ્યાથી નિર્ધારે છે કમની જ છોડેથી મુક્ત થવું એ જ સાચો મોક્ષાવસ્થા છે.

તમે પણ મુક્ત થવા આરે સાધના કરતા રહો. આ બધા મત, ઉપદેશ, સામાયિક વગેરે મોક્ષની પ્રાપ્તિને આરે છે પણ કુ જરા પૂછી જઈ ? મોક્ષની પ્રાપ્તિ આરે તમે આટલા આતુર છો તેમાં એવું શું છે ? ત્યાં આવતું નથી પીવાનું નથી સૂચનું નથી. સવારમાં જાતાં જે તમને દમોઈ થઈ આવે છે તે સિદ્ધિનની આદ તમને ત્યાં મળવાની નથી ત્યાં બીડી નથી સિનમા નથી ફરવા આરે ચોપારી પણ નથી એવી મુની નગરીમાં જ્યાં આરે તમે કમ તેવાર થઈ ગયા છો ? (દસાદસ)

તો જ્યાં પણ છે માની લીધું કે કુનિમાની આ બધી કાંઈ ભૌતિક વસ્તુઓ ત્યાં નથી. તો એ પણ છે કે ત્યાં તેવી વસ્તુઓની કાંઈ જરૂર પણ નથી જરૂર હાથ અને વસ્તુ ન મળે તો કુલ્પ થાય. પણ જરૂર ન દેખ અને વસ્તુ મળે તો તે એક કુખરૂપ થઈ પડે છે ગરમીના દિવસમાં તમને

ગરમ લવિંગના ઉકાળાની જરૂર નથી હોતી છતાં કોઈ તમને તેનો પ્યાલો આપે તો તે તમને દુ ખરૂંપ થઈ પડશે ઠંડી ઋતુમાં આપતું મન આઈસ્ક્રીમ ઈચ્છતું નથી જે કદાચ કોઈ રકાબીમાં આપે તો તમને મુશીબત થશે, કેમ કે તમારે તે વસ્તુઓની જરૂર નથી.

ખરાબર એ જ પ્રમાણે સિદ્ધક્ષેત્રમાં દુનિયાની કોઈ વસ્તુની જરૂર પડતી નથી જ્યારે ભૂખ હોય ત્યારે ખાવાના પદાર્થની જરૂર પડે છે અને જ્યારે આહની ઈચ્છા હોય ત્યારે પ્યાલો યાદ આવે છે પણ ત્યાં તો અશાંતિના મૂળ જેવી ઈચ્છા જ સમાપ્ત થઈ ગઈ હોય છે ખીન્નુ એ કે ત્યાં મૃત્યુ પણ નથી સૌથી મોટું સુખ તો એ જ છે જે મૃત્યુ-મોતને નામે દુનિયા આખીને થથરાટી ધૂટે છે તે મોતનો ત્યાં અભાવ છે કોઈ તમને એમ કહે કે હું એવી નગરીમાં રહું છું, જ્યાં ભૂખ પણ નથી અને મૃત્યુ પણ નથી, તો તમે જશો એવી નગરીમાં ?

જો કહેનાર ઉપર તમને વિશ્વાસ હશે તો તમે ત્યાં જવા માટે, વિના વિલંબે તૈયાર થઈ જશો. પછી લલેને ત્યાં જવા માટે મુખર્ષિ જેવી મોહક નગરી પણ કેમ ન છોડવી પડે ! મોક્ષ તો એ નગરી છે, કે જ્યાં આ બધી (જન્મ, જરા, મૃત્યુ, ભૂખ-તૃષ્ણા આદિ) વસ્તુઓનો અભાવ છે જ્યાં જન્મ છે, ત્યાં મોત પણ છે જે જન્મે છે તે મરે છે અને જે મરે છે તે જન્મવાનો જ છે ? ના જૈનદર્શન કહે છે કે અહીં અનેકાન્ત છે જન્મ લેનાર તો મરશે જ એમાં બે મત નથી પણ જે મર્યો તે જન્મશે જ તેમાં સંદેહ છે જે મર્યો છે, પણ મોતને મારીને મર્યો છે તેને જન્મ નહિ લેવો પડે

સિદ્ધ સ્થિતિમાં પહોંચી ગયા પછી તે આત્માનો મોત પીછો પકડી શકતું નથી કાળ પણ ત્યાં પહોંચી શકતો નથી કારણ કે ત્યાં આત્માનું પોતાનું ઘર છે તમને તમારું પોતાનું ઘર પસંદ છે કે ભાડાનું ? કહેવાની જરૂર જ નથી કે દરેકને પોતાની માલિકીનું જ ઘર પસંદ હોય છે તેમાં ય મુખર્ષિની વાત જ ન પૂછો અહીં તો જેની પાસે પોતાની માલિકીના મકાન છે તે તો લક્ષ્મણપતિ છે પોતાની માલિકીના ઘરનું મોટામાં મોટું સુખ તો એ છે કે, ત્યાંથી કોઈ તેને કાઢી શકતું નથી, ખાલી કરાવી શકતું નથી

હા, તો હવે કહો કે ચોરાશી લાખ જીવ્યોનિ-એ આત્માના પોતાના ઘર છે કે પારકા ? કહેવું પડશે કે એ બધા પારકા ઘર છે, ઘરના ઘર નથી. એટલા માટે તો ત્યાંથી નીકળવું પડે છે લલે તેત્રીસ સાગરોપમ સુધી કેમ

ન રહે પણ એક દિવસ કાળનો દહ તેને તે ધર ખાલી કરવા વિવસ મનને
 છે પણ મોક્ષ એ આત્માનું પોતાનું ધર છે કાઈની તાકત નથી કે તેને
 ખાલી કરવાનું કહી શકે

પણ ત્યાં પહોંચવા માટે પારખા ધરની નથી વસ્તુઓ છોડવી પડે ત્યારે
 જ તમે ત્યાં પહોંચી શકશો. જન્મ લીધા પછી આજ સુધીમાં તમે જેટલી
 વસ્તુઓ ભેગી કરી છે તે નથી સ્વની છે કે પરની ? જો તમારી પોતાની
 હોય તો ખાલી પડી જતી વખતે તે નથી સાથે લઈ જતી ભેગીને જન્મ
 જરા ભતાવે કે કઈ કઈ વસ્તુઓ સાથે લઈ જતો ? મોક્ષની વાત છે દર
 રહી પણ પરનોકમાં પણ તમે ખાલીની કાઈપણ વસ્તુ સાથે નહિ લઈ જઈ
 શકો મુક્તિના રાજ્યમાં પહોંચવા માટે તમારે માથાના રાજ્યની નથી જ વસ્તુઓ
 છોડવી પડે. આ ધર્મને પણ તમારે છોડવો પડે. કારણ કે તે પણ આ
 દુનિયાની જ વસ્તુ છે

તમને જરા આશ્ચર્ય થશે કે અત્યાર સુધી તો મહારાજ કહેતા હતા
 કે ધર્મ મોક્ષનો સહાયક છે અને હવે કહે છે કે તેને છોડવો પડે ! જેટલી
 વારમાં આટલું પરિવર્તન !

ધર્મ મોક્ષનો સહાયક છે એમ તો હું અત્યારે પણ કહું છું એ તે
 નહીં જ વાત છે કે આત્માને મોક્ષનગરીમાંથી મોક્ષનગરીમાં પહોંચાડતો
 ધર્મ છે જે લક્ષ્ય સુધી પહોંચાડવામાં સહાયક હોય તેને સદ્ગત્યને પહોંચા
 પછી છોડવું જ પડે છે

મોડે તમને જયકમાંથી ધર સુધી પહોંચાડે છે ધરનાં આરણ્ય સુધી
 તે પહોંચાડી શકે છે પણ ત્યાં પહોંચ્યા પછી તો તમે તેની પીઠ ઉપરથી
 નીચે કિતરી જાઓ છો એ જ પ્રમાણે જે સાધન અને ક્રિયાઓ મોક્ષની
 પ્રાપ્તિમાં મદદગતી હોય છે તેની આવશ્યકતા ત્યાં પહોંચ્યાં સુધી જ છે
 ત્યાં પહોંચ્યા પછી તો તેને છોડી જ દેવી પડે.

શ્રી ૧ સંદેશમાં કહ્યું તો ધર્મ અને મોક્ષનો સંબંધ જુસા અને શેઠશીને
 છે શેઠશી જન્મવગ મટે તવો જુસો જળાણુ બધું જરૂરનું છે એ નથી
 શીને વગર શેઠશી થઈ શકતી નથી છતાં ખાવાના કામમાં તે તેમની
 એક પણ વસ્તુ ખાતી શકતી નથી તેમજ બોળત તમાર કરવા માટે અગ્નિ
 આવશ્યક સાધન છે પણ મોળના તેનાર થઈ ગયા પછી અગ્નિ સગવડનાર
 પેટની જાતે / જુઝારી નાખે છે પણ તેનો અર્થ એ નથી કે તે વિચાર

કરતો રહે, કે અગ્નિ જુઝાવાનો જ છે, લોજન તૈયાર થયા પછી તેને શાંત કરવાનો જ છે, એટલે પહેલેથી જ ચૂસામા લોટો લરીને પાણી રેડી દે તો તો એકાદશી જ કરવી પડે-ભૂખે જ મગ્નુ પડે

સાધનાના સમય દરમ્યાન, સાધનોને પકડી રાખવાં એ જેટલું જરૂરી છે, એટલું જ સિદ્ધિ મેળવ્યા પછી તેને છોડવું જરૂરી છે સિદ્ધ સ્થિતિમાં પહોંચવા માટે તમારે સ સારની સમસ્ત વાસનાઓનો ત્યાગ કરવો પડશે. સ સારી અવગ્યાની નાની સરખી રેખા પણ છોડવી પડશે ચૌદમું ગુણુસ્થાન કે જે અયોગી દેવળી ગુણુસ્થાન છે, તેનો પણ સિદ્ધ થતીવખતે ત્યાગ કરવો પડશે ત્યારે જ આત્મા સ પૂર્ણ શુદ્ધ સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરી શકે છે તે જ મોક્ષ-પુરુષાર્થ છે

તમે તમારા આત્માને અશુભમાંથી વાળીને શુભમા લાવો અને શુભ-માથી શુદ્ધ તરફ અભિયાન કરો પણ તેને માટે પુરુષાર્થ તો અનિવાર્ય રીતે આવશ્યક છે શુદ્ધ સ્થિતિને પુરુષાર્થથી જ મેળવી શકાય છે કેટલાક લોકો કહે છે કે પુરુષાર્થ અનાવશ્યક છે કેમકે કાળ પાકશે, ત્યારે જ આપણે મુક્ત થઈ જઈશું પરંતુ આ સિદ્ધાંત ભગવાન મહાવીરનો નથી, ગોશાળાનો છે. ભગવાન મહાવીર પોતે કદર પુરુષાર્થવાદી હતા. તે જાણુતા હતા કે-“ મારુ આયુષ્ય મોતેર વર્ષનું છે ત્યારપછી, હું જરૂર મોક્ષે જવાનો છું ” છતાં તેમણે શુ કરવા દીક્ષા લીધી અને કઠોર તપ-સાધના કરી તેનો અર્થ એ છે કે તે એકલા નિયતિવાદી નહોતા, પુરુષાર્થવાદી પણ હતા તે જાણુતા હતા કે-“ હું મોક્ષમા તો જઈશ, ” પણ તે એ પણ જાણુતા હતા કે “ તે માટે આટલી સાધના પણ કરવી જ પડશે ”

નિયતિવાદ પૂર્ણ જ્ઞાનીઓને માટે છે ત્યાં મારી અને તમારી લાયકાત નથી આપણી પાસે તો પુરુષાર્થ છે તે મારફતે જ આપણે વિકાસના ધ્યેય સુધી પહોંચી શકીશું પણ તે પુરુષાર્થ સમ્યક્ હોવો જોઈએ આપ સર્વના આત્મામા સમ્યક્ પુરુષાર્થ જન્ય થાય અને તે આપના ચરમલક્ષ્ય સુધી પહોંચાડવામા સહાયક થાય, એ ઈચ્છા સ થે ત્રિરમુ છું

તા ૧૮-૮-૫૯

જૈન ઉપાધ્યય, માદુંગા

મોહ અને પ્રેમને બાળની દુનિયામાં લગભગ સમાનાર્થી ગણાય છે. અને જ્યારે બા શીર્ષક રાખવામાં આવ્યું તો શૃંગી મનનશર્ત દોરી ન કહેવા લાગ્યા કે આ બંને તો એક જ છે મેં કહ્યું. આ બંનેમાં ફરક હૈર છે એટલે હૈર છે નેટલો કે ગાય અને આકાશના દૂધમાં હૈર હોય છે નામ અને રમતી હપ્તિએ બંને એક જેવા છે પણ શું શુભ-હપ્તિમાં ફરક એક જેવા છે ખરા ? નહીં બંનેમાં સ્વિચ્છ-ચાતનો હૈર છે. ખરેખર (ચાતું દૂધ) પ્રયુદ્ધવક છે ત્યારે બીજું (આકાશનું દૂધ) અયુદ્ધવક છે ચાતું દૂધ નાના બાળકથી લઈને સૌ વપના વહને પણ હપ્ત લક્ષ્ય છે એટલા માટે જ તો ચાતને માતા કહી છે પણ ભોંસતું દૂધ આટલું સ્વાસ્થ્યપ્રદ નથી અને આકાશનું દૂધ તો આશુ-ધાતક છે પ્રેમ એ ચાતું દૂધ છે તો મોહ એ આકાશનું દૂધ છે.

બાળમમાં જ્યાં આવક-જીવન અંગેનું વચન આવે છે ત્યાં એને પ્રેમાણુરાગ રસા વિશેષજ અપાય છે સાથે જ અસ્માણુરાગ રસા” એ પણ પણ આવે છે પણ મોહાશ્રય રસા એવો પણ ક્યાં આવતો તરીકે કાણ કે પ્રેમ જીવનનો પ્રકાશ છે તો મોહ અધકાર છે પ્રેમ ઉચ્ચાનનો માર્ગ છે તો મોહ ખતનની પ્રેરણા છે તેથી જ મોહને કમ બંધનનું મૂળ કારણ ગણાય છે.

રાગો ય લોલો વિય જમ્મ લીય જમ્મંજ મોહવ્યમયં વયંતિ ।
જમ્મયં જાહમરણસં મૂલુ તુકર્ણંજ જાહ મરણંવયાન્તિ ॥

(ઉત્તરા અ. ૩૨ પા. ૮)

રાગ અને દ્વેષ કર્મના ખીજો છે અને કર્મ મોહનો પુત્ર છે મોહની ચિકાશ જ આત્મા ઉપર કર્મ ચોટવાનુ પ્રમુખ કારણ બને છે આ કર્મ ભાવ-પરપરાના ખીજો છે આના વડે જ આત્મા જન્મ અને મૃત્યુના ચક્રને ગતિ આપે છે. દુ ખ શું છે? જન્મ અને મૃત્યુનો પર્ણીય જ તો છે

દુ ખનુ મૂળ-મોહ

આત્મા દુ ખથી બચવા ચાહે છે પણ દુ ખના કારણથી બચવા ઈચ્છતો નથી એ તાપથી બચવા માગે છે પણ સૂર્યના કિરણોના મોહને પણ છોડવા માગતો નથી પરંતુ એ પણ નિશ્ચિત છે કે જ્યાં સુધી કારણ હાજર છે ત્યાં સુધી કાર્ય-પરપરા ચાલુ રહેવાની જ કાર્યની સમાપ્તિ માટે પહેલા કારણને સમાપ્ત કરવુ પડશે દુ ખને સમાપ્ત કરવા માટે તો આપણે ચાલી નીકળ્યા પણ એનો રસ્તો જ જોયો-જાણ્યો નહીં તો આપણા પ્રયત્નો નિષ્ફળ નીવડશે. દુ ખથી મુક્તિ પામવાનો સાચો રાહ તો અઘી હજાર વર્ષ પહેલા પાવાપુરીના છેલ્લા પ્રવચનમા વીતરાગ આત્મા ભગવાન મહાવીર બતાવી ગયા છે

दुक्खं हयं जस्स न होई मोहो ॥

આ સોનેરી સૂત્રને તમે સૌ યાદ રાખો. વિશ્વના દુ ખોના ઉપરની છાલને તોડીને જોશો તો ત્યાં તમને મોહનુ ખીજ દેખાશે એક મિનિટ જરા ઊંડા ઊતરી જુઓ તો ખરા કે દુ ખ એ શું છે? અને તે કયા છે? તમે માનો છો કે વિયોગની ક્ષણો એ દુ ખની ક્ષણો છે એ ક્ષણો ક્યારેક એટલી કરુણ હોય છે કે કદી-કદી તો વિયોગનુ દુ ખ આખોમા આસુ વહાવી દે છે. આ વિયોગ પછી સ પત્તિનો હોય કે સ બધીનો હોય, પણ એ માનવ મનને દ્રવિત કરી દે છે અને આ બધા વિયોગોમા પુત્ર-વિયોગની વાત સૌ કરતા વધુ કરુણ હોય છે, એ વિયોગનો સર્વાધિક પ્રહાર માતાના મમતાળુ હૃદય ઉપર પડે છે.

મુ બઈ તો વિરાટ નગરી છે લાખોની સખ્યામા અહીં માણસો વસે છે. અહીં ઝોઝામા ઝોઝા પચાસથી સો માણસો પ્રતિદિન મૃત્યુ પામતા હશે પણ શું એ બધાનુ દુ ખ તમારા મનને પીડા પહોચાડે છે? જવાબ આવશે, કે નહીં જો મૃત્યુ જ દુ ખનુ એક માત્ર કારણ હોય તો દુનિયામા પ્રતિક્ષણ મૃત્યુ પામતા હજારો માનવીઓ તમને શા સારુ પીડા દેતા નથી? જો મૃત્યુ દુ ખ દેતુ નથી તો કાઈની પ્રિય વ્યક્તિ જ્યારે સસાર-યાત્રા સમાપ્ત કરી વિદાય લે છે ત્યારે શા માટે એ કલાકો સુધી આસુ વહાવ્યા કરે છે? દુ ખનુ અસહી રૂપ તમે જાણવા માગશો તો દુ ખ કાઈના જીવવા અથવા મરવામા નથી જો એમ જ હોત તો ઝોઝામા ઝોઝુ તો-

મોહ અને પ્રેમને જાણની દુનિયામાં સમજાવવા સમાનાર્થી વલુન છે. અને બન્નારે જા સીર્ષક રાખવામાં આવ્યું તે સદાશી મનનસ્પર્શ દોરી ન કહેવા લાગ્યા કે જા જાને તે એક જ છે એ કહ્યું. આ જાનેમાં કહે છે કે એટલે હેર છે જેટલે કે જામ અને જાકમતા હૃદમાં હેર હેમ છે. નામ અને રંગની દૃષ્ટિએ જાને એક જેવા છે પણ શું શુભ-દૃષ્ટિમાં પણ એક જેવા છે ખરા ? નહીં જાનેમાં સ્વિસ-રાવનો હેર છે પહેલું (ગાઈ હૃદ) પ્રથમથી છે ત્યારે બીજું (જાકમતા હૃદ) આજુબાજુ છે. જામનું હૃદ નાનું જાણકારી લઈને એ વપના જાકને પણ કઈ સમાવ છે એટલા માટે જ તે જામને માતા કહી છે પણ બેસતું હૃદ જાકમતા સ્વાસ્થ્યમાં નથી અને જાકમતા હૃદ તે આજુ-બાજુ છે પ્રેમ એ જામનું હૃદ છે તે એક એ જાકમતા હૃદ છે "

જામનમાં જા આવક-જવન જાગેનું વલુન આવે છે ત્યાં જોને પ્રેમાણુરામ રસા વિશેષજી અપાય છે સાથે જ "સમ્માણુરામ રસા" એ પણ પણ આવે છે પણ મોહાણુરામ રસા એવો પણ કર્મ આવતો નથી. કારણ કે પ્રેમ જીવનનો પ્રકાર છે તે મોહ અપકાર છે પ્રેમ ઉદ્ધારનો માર્ગ છે તે મોહ પતનની પ્રેરણા છે તેથી જ મોહને કમ જામનનું મૂળ કારણ જવાબુ છે.

રાગો ય કોસો વિષ કમ્મ વીથ કમ્મંજ મોહવ્યમયં વર્ષતિ ।
કમ્મંજ મામરણસ્સ સુલ્લ સુવર્ણંજ મામ મરણવયાન્તિ ॥

તો એમા મોહ જ દેખશે પછી લલેને એ રૂપનો મોહ હોય કે પછી રૂપિયા-પૈસાનો સુદરી અને સપત્તિને લઈને જ મોટા મોટા યુદ્ધો રમાયાં છે પશ્ચિમી દેશોમા થયેલા બે-બે વિશ્વયુદ્ધોની પાછળ જુઓ, ત્યાં પણ તમને મોહનો ઇતિહાસ જ મળશે

હા, તો જ્યાં મોહ છે ત્યાં મારા-પોતાપણુ છે અને આ પોતાપણુ જ તો બધી પીડાઓનું મૂળ છે એક સમજી માસનો દુકડો લઈ આકાશમા ઉડી રહી હતી ખીચ સમજીઓએ આ જ્યારે જોયું તો એ એના ઉપર ઝપટી એ માસના દુકડા માટે સમજીઓ આપસ-આપસમા લડી પડી પરતુ પેલી સમજી જેવી બદલો વાળવા એના ઉપર વાર કરવા ગઈ કે લાગલો જ એના મોમાથી પેલો માસનો દુકડો છૂટી પડ્યો નીચે તળાવ હતું. માછલીઓ મો ફાડી તૈયાર જ હતી માસના દુકડો ત્યાં પહોંચતા જ ત્યાં પણ સઘર્ષ શરૂ થઈ ગયો પણ સમજી હવે શાત હતી આ વાત સસારના બધા જ મોહવૃત્ત પ્રાણીઓની છે જ્યાં સુધી મોહ છે ત્યાં સુધી સઘર્ષોની પરપરા સમાપ્ત થશે નહીં લોહામા જ્યાં સુધી અગ્નિ રહે છે ત્યાં સુધી એણે ઘણું -પ્રહાર પણ સહેવા પડશે, તેવી જ રીતે આત્મામા જ્યાં સુધી મોહની જવાલા છે ત્યાં સુધી એ એને બાળતી જ રહેશે

એક વાત મને યાદ આવે છે એક વાર એક શેઠ મેળામા ગયા મેળો એક એવી જગ્યાએ છે કે જ્યાં અનેક સરકૃતિઓ ભેળી થાય છે દૂર દેશના રહેવાસીઓ એક-બીજા જોડે મળે છે શેઠ મેળામા માલ ખરીદો, સામાનને પેટીમા બંધ કરી ખીલીઓ લગાડાવી દસ મજૂરો બોલાવ્યા. સાત-સાત પેટી પ્રત્યેક મજૂરના માથે મૂકી શેઠ ઘર ભણી ચાલી નીકળ્યા. રસ્તો લાંબો, જેઠ મહિનાનો સૂર્ય તો ભર જીવાનીમા હતો સહસ્ર કિરણો વડે તે પૃથ્વીને તપાવી રહ્યો હતો આવા સમયમાં તો ખાલી હાથે પણ ધરની બહાર નીકળવું મુશ્કેલ બને છે ત્યારે આ મજૂરો તો સાત-સાત પેટીઓ માથે મૂકી ધોમ-ધખતા તડકે રસ્તો કાપી રહ્યા હતા ભાર અને ગરમીને કારણે મજૂરોના શરીરમાથી પરસેવાની ધારાઓ નીતરી રહી હતી

આખરે મજૂરોના ઘેર્યે જવાબ આપી દીધો તેઓ કહેવા લાગ્યા કે-હવે તો ચલાય તેમ નથી ચાલવું અને ભાર લઈને ચાલવું એ બની શકે તેમ નથી હવે તો એક એક ડગલુ કષ્ટ-પ્રદ બને છે જો આવી જ સ્થિતિ ચાલુ રહેશે અને ભાર ઝોછો કર્યા વગર આગળ વધવું તો સભવ છે કે-આપણે અહીં જ ઢગલો થઈ જઈશું, શેઠે મજૂરોની આ વાત સાંભળી તો

પાડેલીના પુત્રના મૃત્યુથી તમને જરૂર દુઃખ થાત. જ્યારેમાં તો એવું બન્યું નથી. દુઃખ તો મારાપણમાં વસે છે આપણુ પોતાનું કાઈ પ્રિયજન મર્યું જ તો જ એનો વિચાર આપણને ખટકે છે. પુત્ર મૃત્યુ પામ્યો એવું દુઃખ નથી પરંતુ તે પોતાનો હતો અને તેથી જ તો માતાની મમતા બહારી દ્રવી જાય છે. દુઃખ થાય છે. પાડેલીમાં કાઈ મરી પશુ જાય તો એના મોં પર એક દુઃખની રેખા પણ ફરકતી નથી.

કદમ્બા કહે એક બાદમાંએ પચાસ હજાર રૂપિયા રાજી એક બચે એમાંએ. એના હલમાં એ બચવા પ્રયત્ન કરે છે. મોઢું એક છે. એમાં પ્રાંત પણ મોઢું—પણ નુકસાન થાય તો એના હલને ટેક પહેલે છે. પરંતુ પરિસ્થિતિ વધ એને એ બચે. વેચી દેવો પડ્યો. એના એને સાઠ હજાર રૂપિયા એક બચે. એના દિવસ બાદ એને સમાચાર મળે છે કે બચવાની પાસે બાચ લાગી અને તમારા સત્ય બચવાના સ્થાને હવે ફક્ત બાંધી—બાંધી દીવાસોના બંડે. એના છે શું બા સમાચારથી એ સંજ્ઞાને કઈ દુઃખ થશે? નહિ. પ્રથમ એ થય છે કે એવું શા માટે બને છે? પહેલાં તો બચવાને થતું જરા સરખું નુકસાન એના હલમાં બાધાત લગાડ્યું પણ હવે બપોરે બચે રાખે. એના બચે તેમ છતાંય તેને દુઃખ—અનુસૂતિ થતી નથી. એવું કારણ છે પહેલાં બચે પોતાનો હતો માટે દુઃખ થતું હતું હવે એ માતાની મમતા હતો છે એના રૂપિયા એ મળી ચૂક્યો છે તેથી એને એનાથી થતા કાનિ-કાનિની સાથે હવે કાઈ સંબંધ રહ્યો નથી. બા પોતાપણુ મરુ કે સાથે જ દુઃખ સ્વર્ગ પરંતુ મોઢાંમાં બાધા બા તથ્યનો સ્વીકાર કરતો નથી. સત્યના મહાવીર આચાર્ય સૂતમાં ફરમાવે છે

‘इयं मेव नाव बुद्धयति वि जप्ता मोह एतदा ॥

આચાર્ય સૂત

મોહરત્ત બાધા સત્યનો પ્રકાશ મેળવી શકતો નથી મોહની બાંધી બપોરે હલમાં પ્રથમ રૂપે પ્રવેશે છે ત્યારે એના પહેલો પ્રકાર વિવેકની દીપ-તિષ્ઠા ઉપર પડે છે. વિવેક પોતે જ પ્રકાશ છે પરંતુ મોહ બાધાર દેવાને છે એ પોતાના બાધિ જીવન પ્રત્યે સાવધાન થતો નથી તેમ એના પરિણામ તરફ પણ એવું ધ્યાન જતું નથી. સીતા સોનાના મૂલ ઉપર મોહિત થઈ. રામાયણકાળમાં બપોર એ મહાયુદ્ધના મૂળમાં બા મોહન છુપાયેલો રહ્યો છે. સુરણ મૂળનો મોહ પણ મુદ્દની એક ચિન્તારી બનીને રહ્યો છે. એના બા બાધે છે સુરણનો સીતા-મોહ. બાધ પ્રત્યેક મુદ્દના મૂળમાં બા ઉતરે

તો એમા મોહ જ દેખ શે પછી ભલેને એ રૂપનો મોહ હોય કે પછી રૂપિયા-પૈસાનો સુદરી અને સપત્તિને લઈને જ મોટા મોટા યુદ્ધો રમાયા છે પશ્ચિમી દેશોમા થયેલા બે-બે વિશ્વયુદ્ધોની પાછળ જુઓ, ત્યાં પણ તમને મોહનો ઇતિહાસ જ મળશે

હા, તો જ્યાં મોહ છે ત્યાં મારા-પોતાપણુ છે અને આ પોતાપણુ જ તો બધી પીડાઓનું મૂળ છે એક સમળી માસનો દુકડો લઈ આકાશમા ઉડી રહી હતી બીજી સમળીઓએ આ જ્યારે જોયું તો એ એના ઉપર ઝપટી એ માસના દુકડા માટે સમળીઓ આપસ-આપસમા લડી પડી પરતુ પેલી સમળી જેવી બદલો વાળવા એના ઉપર વાર કરવા ગઈ કે લાગલો જ એના મોમાથી પેલો માસનો દુકડો છૂટી પડ્યો નીચે તળાવ હતું. માછલીઓ મોં ફાડી તૈયાર જ હતી માસના દુકડો ત્યાં પહોંચતા જ ત્યાં પણ સઘર્ષ શરૂ થઈ ગયો પણ સમળી હવે શાત હતી આ વાત સસારના બધા જ મોહવૃત્ત પ્રાણીઓની છે જ્યાં સુધી મોહ છે ત્યાં સુધી સઘર્ષોની પરપરા-સમાપ્ત થશે નહીં લોઢામા જ્યાં સુધી અગ્નિ રહે છે ત્યાં સુધી એણે ધણુ-પ્રહાર પણ સહેવા પડશે, તેવી જ રીતે આત્મામા જ્યાં સુધી મોહની જવાલા છે ત્યાં સુધી એ એને બાળતો જ રહેશે

એક વાત મને યાદ આવે છે એક વાર એક શેઠ મેળામા ગયા મેળો એક એવી જગ્યાએ છે કે જ્યાં અનેક સસ્કૃતિઓ બેળી થાય છે દૂર દેશના રહેવાસીઓ એક-બીજા જોડે મળે છે શેઠે મેળામા માલ ખરીદ્યો, સામાનને પેટીમા બંધ કરી ખીલીઓ લગાડાવી દસ મજૂરો બોલાવ્યા. સાત-સાત પેટી પ્રત્યેક મજૂરના માથે મૂકી શેઠ ધર ભણી ચાલી નીકળ્યા. રસ્તો લાંબો, જેઠું મહિનાનો સૂર્ય તો ભર જીવાનીમા હતો સહસ્ર કિરણો વડે તે પૃથ્વીને તપાવી રહ્યો હતો આવા સમયમાં તો ખાલી હાથે પણ ધરની બહારે નીકળવું મુશ્કેલ બને છે ત્યારે આ મજૂરો તો સાત-સાત પેટીઓ માથે મૂકી ધોમ-ધખતા તડકે રસ્તો કાપી રહ્યા હતા ભાર અને ગરમીને કારણે મજૂરોના શરીરમાથી પરસેવાની ધારાઓ નીતરી રહી હતી

આખરે મજૂરોના ધૈર્યે જવાબ આપી દીધી તેઓ કહેવા લાગ્યા કે-હવે તો ચલાય તેમ નથી. ચાલવું અને ભાર લઈને ચાલવું એ બની શકે તેમ નથી હવે તો એક એક ડગલુ કષ્ટ-પ્રદ બને છે જો આવી જ સ્થિતિ ચાલુ રહેશે અને ભાર ઓછો કર્યા વગર આગળ વધશું તો સભવ છે કે આપણે અહીં જ ઢગલો થઈ જઈશું, શેઠે મજૂરોની આ વાત સાંભળી તો

એમનું હૃદય દ્રવી થઈયું મજૂરોની મન:સ્થિતિને એ સમજતો હતો. મરી
બાઈની પીડા એણે અનુભવી હતી. એટલે જ તે એ મજૂરોના કષ્ટને સમજ
સાધ્યો. એક કવિએ કહ્યું છે કે —

તેને વીલી હોય તે જાણે કે જાનવરો કાંઈ ન જાણે કે
કોરા ખરે ખર બારડી કેરા દાઢમા વાગ્યો હોય,
વાગ્યા વિનાની વેળા કે જાણી શકે નહીં કેમ.

જે જેના ઉપર વીતે છે તે જ જાણી શકે છે હમેશાં મેદરોમાં ફરે
છે એને શું ખબર કે ખરે આશુ કેવું હોય છે જે હમેશાં સુખમાં જાય
છે અને વિશાળ આરસ પથ્થરના મહેનોમાં વસે છે એને શું ખબર કે
મરીબોની નિઃશ્વી કેવી હોય છે ફુટપાથ ઉપર સુનાગને કેવી વીતે છે।
નળ તળે બેસી નહાનાર શું જાણે કે ફવામાંથી પાણી એચીને નહાવું મું
હોય છે ? જે માણસ જે પરિસ્થિતિમાંથી પથ્થર થઈ જાય છે તે પોતાના
જેવા કુખીઓના કુખને પિંજાની શકે છે

હા તો શહે મજૂરોની મન:સ્થિતિ જાણી લીધી અને કહ્યું કે ?
જેટલો ભાર ઉપાડીને આરામથી આવી શકે તે તેટલો જ ભાર ઉપાડીને
બાકીનો જાણી જાણી દે અને એનું કાંઈ કુખ નહીં લાગે તમારું કષ્ટ
તે માન્ય છે કારણ કે તમારા સૌમાં જે આરામ જાતમાના પ્રતિનિધ
જેણે હું જા જડ દુઃખ કે તા તમારામાં આપણા ચેતન્ય પ્રત્યે આરામ
આપણને વિશેષ પ્રેમ છે શ્રેષ્ઠતા મધુર વચનોથી મજૂરોને કંઈક આપણ
સન મહત્ત્વ એમણે તો આર આર પેટીઓ ઉતારી દીધી.

ફક્ત એક મજૂર એવો હતો જેણે વિચાર્યું કે જ્યાં પ્રથમ તો તે જ
સમયે જામદારી સામે જાઓ હતા જ્યારે અને શહેને ધેર જ્યાં પેટીઓ પહે
આપવાનું વચન આપ્યું હતું હવે અમે જો પેટીઓ ફેરી છઈએ તો શહેને
ફેટકું નુકસાન થશે ? જ્યાં જાણુ અમે જામદારી વચનોથી પાછા ફરીએ છઈએ
આમ વિચારી એ તો સાતેજ પેટીઓ માથે મૂકી ચાલતો રહ્યો. છેવટે મનિષ
જાતી પહોંચી. હવે જ્યાં મજૂર ભાર-વહનથી મુક્ત થઈ પોતાને ધેર જ્યાં
ઉત્સુક હતા તેઓ તેવા પેટીઓ ઉતારવા લાગ્યા કે મોડે બોલ્યા જ્યાં
કષ્ટ સા માટે ફરો છો. જેની પાસે જેટલી પેટીઓ છે તે તે લઈને પોતા-
પોતાને ધેર જઈ શકે છે. જ્યાં જ્યાં તમારે માટે જ છે ” જ્યાં સાંજનાં
જે મજૂરોએ ધરતીકંપનો અર્થથી અનુભવ્યો. વિચારવા લાગ્યા : અમને
શો ખબર હતી નહીંતર જ્યાં પેટીઓ આપણે ઉપાડી લાગ્યા.”

તે પેટીઓ ફેટીને મનુષ્યોએ શાંતિનો શ્વાસ લીધો હતો, હવે એ જ પેટીઓ માટે એમની આખોમા આગુ ચાલી નીકળ્યા કારણ ત્યારે તો પેટીઓ ગેટની હતી અને હવે એ પોતાની થઈ ગઈ, પહેલા એના પર પોતાની માલિકી-પોતાપણ નહોતુ એટલે માત્ર લાગેની પેટીઓ કેકરામાં શાંતિ માની હતી હવે એ પેટીઓ પર પોતાપણુ-માગપણુ આગુ એટલે લાગધી હલકા હોવા છતાં પણ દુઃખની શિક્ષા એમની છાતી પર લદાઈ ગઈ છે. માટે જ લગવાન મદાવીર બતાવે છે ન્યા માગપણુ છે, મમત્વ છે, ત્યા દુઃખ રહેશે જ.

મોહ અંગે હું ઘણુ મોટી ગયો છું. હવે આપણે પ્રેમ અને મોહ અને ઉપર તુલનાત્મક વિચાર કરીશું મોહ બહિરગ છે તો પ્રેમ અંતરગ છે પ્રેમ અને મોહમાં તેટલો જ ફરક છે જેટલો કે હીરા અને કાચમાં હોય છે. ચમક તો કાચને પણ છે અને કદી-કદી તો ભોળા માણસની આખને થાપ આપી એ હીરાના ભાવમાં પણ વેચાઈ જતો હોય છે તો પણ કાચ અને હીરાના મુલ્યમાં ઘણો મોટો ફેર છે, તેમ એમના ચકળાટમાં પણ ફરક છે હા, તો તેની રીતે મોહ પણ કદી-કદી પ્રેમનો પોપાક પામી પ્રેમનુ મૂલ્ય મેળવી જાય છે, પરંતુ એના અસવીપણાને જેણે પીછાની લીધુ છે તે બનેને એક માનવાની ભૂલ કદી નહીં કરી શકે

પ્રેમ આત્મધર્મ છે તો મોહ દેહ-ધર્મ છે મોહ બીજાને ઉભડવા માગે છે તો પ્રેમ બીજા માટે સ્વયં જાગ્યાદ થવામાં આનંદ માને છે કારણ કે મોહશીલ આત્મા પોતાના જ સુખને જુએ છે, જ્યારે પ્રેમશીલ માનવ મૌના મુખમાં પોતાનુ સુખ જુએ છે પ્રેમની પુષ્ટિ વિયોગમાં થાય છે અને મોહ સંયોગમાં પુષ્ટિ બને છે પ્રેમ દિલમાં વસે છે તો મોહ ફક્ત આખોમાં વસે છે. મોહ વિદારશીલ છે ત્યારે પ્રેમ વિચારશીલ છે, માટે પ્રેમ ત્યાગ ચાહે છે જ્યારે મોહ રાગ અને ભોગનો લિખારી છે પ્રેમ નિત્ય છે તો મોહ અનિત્ય છે પ્રેમ અસલી છે તો મોહ નકલી છે પ્રેમને રૂપ અને વયની અપેલા રહેતી નથી જ્યારે મોહ તો રૂપનો તરસ્યો છે રૂપના ખસવાની સાથે જ મોહ પણ ત્યાથી ખસી જશે એટલા માટે જ પ્રેમ પ્રતિદિન વધે છે તો મોહ સમય જતા ઘટતો જાય છે પ્રેમ સદા યુવક રહે તો મોહ વૃદ્ધ થતો જાય છે

એ મોહની જ તો પ્રેરણા હતી ને કે સુરિકાંતા પોતાના પતિને ઝેર દેવા માટે તૈયાર થઈ ગઈ હતી સુલભણી પોતાના પુત્ર બ્રહ્મદત્તને મારી નાખવા માટે તૈયાર થઈ ગઈ, ત્યાં પણ મોહની જ વાત હતી. આજે અધિકાંશ યુવકો સ્ત્રીને-મા-સસાર ગોખીને છે દિલ્લોમાં પ્રેમ-કંઠાણીઓ જુએ છે અને સગી-

તના નામે દિલ્થી ગીત એમની જીવન સુખ સદેશ રહે છે તે આજીવ
પ્રેમ છે નથી આ પ્રેમના નામે મોહની કાશ્મી છે જે પ્રેમમાં વાસનાને
રમ છે તે પ્રેમ નથી ત્યાં તે પ્રેમની આંધ્ર મોહ મોલી રહે છે કુ
હાનમાં વસતો પ્રેમ પણ મોહન જ એક રૂપાંતર છે કારણ કે જે પ્રેમ
સરીરાકાંક્ષી છે તે કુદરત છે તે પોતાની પાછળ કુદરતની પરંપરા સર્વ
આશયો હેતુ છે પરંતુ આત્માકાંક્ષી પ્રેમમાં દેહની નિમિત્તો મૂકી રાખે
નથી માટે તે શુદ્ધ છે અને અપેક્ષામુક્ત સ્વામી પણ છે

સાથે-સાથે પ્રેમ સેવાસીલ છે કારણ તે બીજાના કુદરતમાં હાનમાં
ધરાવે છે આપે મોહ તો પોતામાં જ આસક્ત રહે છે બીજાની જો
મિત્રતા નથી પ્રેમ કહે છે

મૌરોં કે સુલકો સુલ સમસુ સુલકા કહેં રપાય

મપના સુલ સો સહસું કિમ્તુ પર-કુલ વેલા ન જાય ।

હયામય વેલી મલિ હોમાય ।

કારણ કે પ્રેમ મીઠુભાવની જેમ સ્વયં અગારે પણ બીજાને પ્રમદ
આપવા માગે છે આપે મોહ કંઈક જાડુ જ ચિત્ર બતાવે છે

કિસ કિસ કો ફિક કીમિય, કિસ કિસકો રોશયે

આતમ યકી સીમ હિ મુંદ હક કે સોશયે ॥

કારણ કે મોહ સ્વાર્થી અને પ્રેમ પરાર્થી છે એટલે જ મોહ કાંઈ
પોતાના સામ્ય તથા હાનના પિડા સુધી જ સીમિત રહે છે મોહમાં સ્વયં
અને અન્યાયનો પણ વિવેક રહેતો નથી આપે પ્રેમ વડે તો વિવેકનીપ
અમનતો રહે છે એક કિડુ માનને સમાજોપયોગી પણ મની જેવી સેવા
કરે છે એમાં પૂર્ણ ભાવ રાખી જેની ભક્તિ પણ કરે છે તે એટલે પ્રેમ
છે પણ જો એ માત્ર કંઈ જુદા પેટરમાં જઈ કંઈ નુકસાન કરી આવેલો
પણ એના માલિક જેની કશી દરકાર ન કરે તો એ માલિક જ સેવાકાર કારણ
કે મોહમાં બીજાને કતી હાનિ પ્રત્યે આંખો નમ કાંઈ નવ છે

માટે કુ દરી બારપૂર્વક કહીશ કે પ્રેમ એ તો આદિત્ય સંસ્કૃતિ છે
આપે મોહ સારીરિક છે ત્યાં આદિત્ય મુખે પ્રત્યે આકર્ષણ છે ત્યાં તો
પ્રેમનું આકર્ષણ છે ત્યાં સારીરિક સૌંદર્ય તરફ આપણું હલ વધે છે
તારે વિચારવું તેજીએ કે આ મોહનું આકર્ષણ છે તેમ આપણે એક
પુષ્પને તેજીએ હાંમે એના મધુર સૌંદર્ય પર મુગ્ધ થઈ જઈએ છીએ
આ તો સૌંદર્ય પ્રેમ છે પણ એને જૂરી સેવા માટે આપણે હલ
આવડે વધે છે અથવા એના પર અધિકાર જમાવી એની જઈએ અને

ખીજે લેવા માગે તો એની સાથે લડાઈ-ઝઘડો કરવા તૈયાર થઈ જઈએ તો સમજવું જોઈએ કે એ ફૂલ પ્રત્યેના આપણા મોહ છે

જેના પ્રત્યે આપણો પ્રેમ હોય છે તેના સારુ ત્યાગ, ઉત્કર્ષ તથા સેવાના વિચારો જન્ય થાય છે પરંતુ મોહમાં સેવા આપવાની નહીં લેવાની ભાવના રહે છે પ્રેમી પોતે કષ્ટ વેડી લેશે અને ખીજાનું તનિક કષ્ટ પણ એના માટે ભારરૂપ બની જશે ત્યારે મોહશીલ વ્યક્તિ તો ‘હું’ અને ‘મારા’ને સદા બચાવવાની એટા કરતો ફરશે પોતાના કષ્ટોને એ ખીજા ઉપર જ લાદવાનો પ્રયાસ કરશે

એક માતાનો પુત્ર શાળાએ લાવવા ગયો માતાની એના પર અસીમ મમતા હતી તેથી એ પણ સાથે ગઈ શિક્ષકને પોતાના પુત્ર અંગે સૂચના આપતી કહેવા લાગી “માસ્તર સાહેબ, મારા દીકરાને તમે કંઈ ન કહેશો. કદાચિત જો એ તોફાન કરે અને તમારે એને ડરાવવો હોય તો તમે એની પાસે બેઠેલા છોકરાના ગાલ ઉપર જોરથી તમારો મારજો એ તમાચાથી એ ડરી જશે આ માતાનું હૃદય છે એની આખો પોતાના બાળકને સદા સુખી અને હસતું જોવા માગે છે આ એનો રતેહ છે પણ પોતાના બાળકને બચાવવા માટે જ્યારે એ ખીજા બાળકના ગાલ ઉપર તમારો મારવાની સૂચના કરે છે તો સમજી લેવું જોઈએ કે એ પ્રેમ નથી, પણ મોહ છે.

પ્રેમથી મોહ, મોહથી વાસના અને વાસનાથી પતન એ અઘોગામી પ્રેમ છે પ્રેમથી સેવા, સેવાથી ત્યાગ, ત્યાગથી આત્મશુદ્ધિ એ પ્રેમની ઉર્ધ્વ-મુખી ચેતના છે પહેલો પ્રેમ છે અને ખીજો મોહ છે આ મોહ જીવનને પતનના રસ્તે ધસડી બંધ છે તમે પ્રેમથી મોહ ભણી જઈ રહ્યા છો કે સેવા ભણી ? એ તો તમારું આત્મ-નિરીક્ષણ જ બતાવશે

હા, તો તમે પ્રેમ અને મોહમાં વિવેક રાખો જો કે ઉપરથી બન્ને એક સરખા જ દેખાય છે, પરંતુ બન્નેમાં તેટલો જ ફરક છે જેટલો કે આપલુસી (મસ્કા પોલીશ) અને વિનયમાં આપલુસી વિનયમાં જ ધૂમે-ફરે છે પરંતુ એ પિશાચિની છે, જ્યારે વિનય દેવતા છે તે તો આત્માનો પોતીકો ગુણ છે એક ચૂનો છે તો ખીજૂ માખણ સફેદી બન્નેની એક જેવી છે પણ એક સ્વાસ્થ્યકારક છે તો ખીજો પ્રાણનાશક છે માટે તમે મોહ અને પ્રેમમાં ઠીક ઠીક વિવેક રાખો અને પ્રેમના પ્રકાશમાં આગળ વધો ઉર્ધ્વમુખી પ્રેમ તમારું આત્માને ઉર્ધ્વગામી બનાવશે.

॥ૐ॥ શાંતિ

દિનાડ

૧૯-૧૦-૫૮

જૈન ઉપાશ્રય,
કોટ, મુળધ

આલે સમે છી જીવનના બે રૂપો જોવા બાબા છે. પણ પ્રથમ એ છે કે જીવન એ છે શું ? મનુષ્યની આસ પાસે જીવવાની ક્રિયા એ જીવન કહેવાય છે પરંતુ ફક્ત આસપાસ માત્રમાં જ જીવન નથી કારણ કે 'એમ તો આસ તો પેલી ધમણ પણ મે છે પણ જેના જીવનમાં કંઈક નિઃશબ્દી છે તે જ તો જીવિત છે એની નિઃશબ્દી પોતા પૂરતી જ સંમિત રહે છે જો એ કંઈક એથી આગળ વધે છે તેની દિશાને પાર કરી જશે બીજા જીવનમાં આત્મીયતાનો સમાર કયો છે તે જીવન અનુભવીના જીવનસૂત્ર છે અનુભવી પોતે બગીચે આસપાસના વાતાવરણને સુગંધિત કરે છે એ તો આપણે જાણીએ જ છીએ.

એ પણ એક નિઃશબ્દી છે જે બીજા અર્થે પોતાની દિવાલ નિર્મિત આપે છે પણ એન્ડ્રિય બહુમુખ છે શ્રીષ્ઠ વસ્તુના સ્પર્શ કરે તાપને એ સ્પર્શ છે પણ એના સરણે આવનારને એ શાંતિ અને શીતળતા પ્રદાન કરે છે. લીલાના ઈશ્વર તો જો જાણે વધુ રહે છે તેથી સર્વસ્વ જતી જાય છે સુધામતી પસે ઈશ્વર જાય તો એના હૃદય પ્રસન્નતા વડે સ્વાસ્થ્ય જાય છે પણ હૃદય માનવ, તો તે પચેન્દ્રિય છે તારી પસે આવનાર બીજા માનવી પ્રસન્નતા અનુભવે છે કે ચિંતા સર્જે પાછો ફરે છે ? તમારી પસેથી અનુભવે ચિંતા સર્જે પાછો વળે છે તો સમજવું પડશે કે હજુ સુધી આપણે પેલા એન્ડ્રિય નેટમાં પણ જીવનવિકાસ સાધી શક્યા નથી.

જીવન વિકાસ અર્થે જૈન દશન બતાવે છે આ આદ્યમા બ્યારે ત્રિચરિત્રી નીકળી પ્રત્યેકમાં બાળે ત્યારે એણે થોડો થોડો વિકાસ કર્યો. એન્ડ્રિયમાંથી બે-ઈન્દ્રિય ત્રેઈન્દ્રિય ચતુર્ઈન્દ્રિય અને પચેન્દ્રિય થયું એ આદ્યમાને વિકાસક્રમ છે પચેન્દ્રિયમાં પણ અસહીષી સહીષુ મેળવવું અને એમાં

મનુષ્યપણુ પ્રાપ્ત થવું એ જીવનનો દ્રવ્ય વિકાસ છે પણ ભાવવિકાસની પાત જુદી છે કપાય અને સ્વાર્થના ભારથી જેટલો હટકો બની આત્મા ઉપર બેઠે છે, આધ્યાત્મિક પરિભાષામાં એને ભાવ-વિકાસ કહે છે

દ્રવ્ય-વિકાસની અપેક્ષાએ મનુષ્યથી દેવો આગળ વધી જશે, કારણ ભૌતિક વૈભવ અને સુખની દૃષ્ટિએ દેવ માનવ કરતા મહાન છે, પણ અતુલ સપત્તિનો શ્રામી એ દેવ કપાય અને વાસનાનો પોટલો બાંધીને ફરતો હોય છે સ્વર્ગની સુક્રમળ પુષ્પ-શય્યા ઉપર પણ એને શાંતિ નથી ત્યાં પણ ઈર્ષ્યાની જગાળા જતી રહી છે એ નીરખે છે કે મારા કરતા પણ આ લોકો પાસે મકાનો વધુ છે અપ્સરાઓ અને રતનો માટે પણ ત્યાં સધર્મ થતા હોય છે માટે કહેવું જોઈએ કે દ્રવ્ય-વિકાસની દૃષ્ટિએ દેવ ધણો આગળ વધેલો હોવા છતાં ભાવ-ક્ષેત્રે એ પાછળ છે વિશાળ સ્વર્ણ સિંહાસન મળ્યું હોવા છતાં પણ એના મનનું દારિદ્ર મટ્યું નથી ભાવસપત્તિ દેવ કરતા એક એકેન્દ્રિયની પાસે વધુ હોઈ શકે છે જે હીરા માટે દેવો પણ સધર્મ કરે છે, એ એકેન્દ્રિય જ તો છે જેના સારુ સધર્મ થાય છે તે સધર્મ કરનારાઓ કરતા શ્રેષ્ઠ ગણાવેા જોઈએ છે બીજી બાજુ, એકેન્દ્રિય એક-ભરી હોઈ શકે છે દ્રવ્ય સપત્તિથી તેઓ હીન-રહિત છે પણ ભાવ સપત્તિ એટલી વિશાળ છે કે કેવળ એક ભવ પછી જ સીધું મોક્ષ જઈ શકાય છે

એકેન્દ્રિયતા જીવન-વિકાસનું એક રહસ્ય એ પણ છે કે એનો દેહ અન્ય પ્રાણીઓના ઉપયોગમાં આવે છે જેનું જીવન જેટલું વધારે બીજાના ઉપયોગમાં આવે છે, એ તેટલો જ લોકપ્રિય બને છે એમ તો સામાન્ય કેવળી અને તીર્થ કરના જ્ઞાન અને દર્શનમાં કોઈ ફરક નથી જેટલું વિશિષ્ટપૂર્ણ કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શન તીર્થ કરના આત્મામાં છે તેટલું જ એક સામાન્ય કેવળીમાં પણ હોય છે છતાં પણ તીર્થ કરના પચકલ્યાણુક ઉજવવામાં આવે છે એમના જન્મદીક્ષા વગેરે કલ્યાણુકોમાં દેવ અને દેવેન્દ્ર હાજર થાય છે જ્યારે સામાન્ય કેવળીના કેવળજ્ઞાન મહોત્સવમાં પણ સદૈવ દેવો હાજર થતા નથી આ બેદનું કારણ શું છે? આત્મિક ગુણોના વિકાસની પરિધિમાં બંને સમક્ષ હોવા છતાં પણ આ બેદનું રહસ્ય છે તીર્થ કર, નામકર્મ પણ એ વિચારવું જોઈએ કે તીર્થ કર નામકર્મના આત્મા કઈ રીતે ઉપાર્જન કરે છે? આગમ સાક્ષી પૂરે છે કે જે આત્મા પ્રાણીમાત્રની સેવાનો વિરાટ સકલ્પ સર્જને ચાલે છે, સાર્ધના-રસમાં સેવાનો રસ ભેળની દે છે, એ તીર્થ કર નામ

કમનુ ઉપજાવન કરે છે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના રહ મા અધ્યાયમાં પ્રત્યેકતરખે એવું સુદર નિરૂપ્યુ થયેલ છે

૫૦ વૈયાયકબળે મળ્લે ! જોલે ફિક જળ્યયહ !

જાન વૈયાયકબળે વિરથયરનામ ગૌત જમ્મ નિવર્ણ ॥

મહામુનિ જોતમ મહામમ્મુ કમવાન મહાતીર પાસે પ્રમ ૨૫ કરે છે કે પ્રભો, આત્મા સેવા વડે કઈ વસ્તુને પ્રાપ્ત કરે છે ?

પ્રમુ જવાબ આપે ॥ વૈયાયક બર્ણાત સેવા વડે આત્મા તીર્થંકર પદને પ્રાપ્ત કરે છે નિષ્કામ સેવા અને જનસમુદ્ધયના મનમાં શાંતિ અને જ્ઞાન-ધારા વહાવવાની પવિત્ર વિચારમેણી જ એને તીર્થંકરપદના વિરાટ પદ પર લઈ જાય છે

જીવનના પવિત્ર સકલ્પો એક દિવસે સાકાર બને છે અને તીર્થંકરપદ પ્રાપ્ત મહાપુરુષ સ્વકલ્પાણુ પછી જનતાનવ પ્રાણીએ તે કુખ અને અશાંતિના અધકારમાંથી ઉતારવા માટે વાણીને પ્રકાશ પામે છે તેથી સામાન્ય જીવણી કરતાં જાન અને જીવનની ન્યોતિ સમાન હોવા છતાં પણ તીર્થંકર વધુ વડનીય બને છે એ જ કારણ છે કે જાનને ચોર કસે જીવણી બની શકે છે પણ જાનને એ ચોર કસે તીર્થંકર બની શકતો નથી કારણ કે તીર્થંકર સવા માટે પાછલા અનેક જ મોતી સાધનાની અપેક્ષા રહે છે

એક મહત્વપૂર્ણ વાત એ પણ છે કે એ નિશ્ચિત છે કે તીર્થંકર નજ કમનું બધ સમક્ત્વ દશમાં જ આવે છે પરંતુ એ નિશ્ચિત નથી કે બધાં ક્ષામિક સમક્ત્વીઓ તીર્થંકર જોતનું ઉપજાવન કરે જ છે બધા જ જોપ સમિક અથવા ક્ષામોપસમિક સમક્ત્વી તીર્થંકર જોતનું ઉપજાવન કરે એમ પણ હોતું નથી પરંતુ ત્રણેયમાં પણ સમક્ત્વથીય આત્મા ન્યારે વિસિષ્ટ સંજ્ઞાતર સેવા-ભાવનો વિકાસ કરે છે ત્યારે જ તેઓ તીર્થંકરપદ પ્રાપ્ત કરે છે આ જ સેવા-ભાવના માનવીને મહાનતા અણી દોરી લઈ જાય છે

જીવન કામે નાનુ-અન કોપ પણ એમાં ને સેવાની સુવાસ હોય તે એ જાતજ વધી શકશે. એક જીવના પાન ઉપર એક આજ-મિડુ પડેલું હતું સૂરજનાં સોનેરી ફિરજો પામી એ હીરાવત અજકી રહ્યું હતું એની જ પાસે એક હીરો સ્થુ અજકી રહ્યો હતો એક પંખી હીરોને ત્યાં આવ્યું અજકત્વ દુઝાર-મિડુ તરફ ઈસારો કરતાં એ બોલ્યું ॥ આ તમારું સમજી છે ? એટલામાં હીરો કામે અચાઈ બોલ્યો ॥ એક દુઝાર-મિડુની સામે મારી દુધના સહાર છે ? બસ તેજ વખતે એક અકલી નાં આવી અને તેણે પેલા હીરા ઉપર ચાંચ મારી પણ એને તો હતા નિરાશ

જ સાપડી આ જોઈ પેલુ નાનકડું તુપાર-બિદુ બોલ્યું ‘બહેન, મારી જિંદગી નાની-અલ્પ છે, પણ આ જીવન જો તમાગ ઉપયોગમાં આવે છે તો હું પોતાને ધન્ય માનીશ’

પ્રશ્ન એ નથી કે જીવન કેટલું મોટું છે ? સપત્તિ કેટલી વિશાળ છે ? પ્રશ્ન એટલો જ છે કે આ જીવનનો કેટલો અંશ પરહિતમાં ઉપયોગી બન્યો છે ? વિશાળ સપત્તિનો કેટલો અંશ પર-સેવામાં વપરાયો છે ? ઘણીવાર સપત્તિ વિશાળ હોવા છતાં માણસ કંઈ આપી શકતો નથી ન્યારે સાધારણ સ્થિતિવાળો ધણું બધું કરી જાય છે લાંબે જોવાય તો મધ્યમ સ્થિતિ વાળો વધુ ઉત્સર્ગ કરે છે જો કે એની આવડ સીમિત હોય છે છતાં એનું દિલ અમીર હોય છે એ પોતાની પ્રતિષ્ઠા કાયમ રાખવા માટે પણ પોતાની સ્થિતિથી વધુ કરી જાય છે, ન્યારે જીવી સ્થિતિવાળા પોતાની મસ્તીમાં મસ્ત રહે છે એમને વધુ દરવાર પણ હોતી નથી કારણ તેઓ જાણે છે કે બીજાનું સ્વાગત થશે તોય ઠીક છે અને ન થાય-કરાય તોય ઠીક છે સપત્તિની સુગંધ છે તો ભ્રમગેનો ગુજારવ પણ કાયમ રહેવાનો છે જ, પછી શા માટે નકામું ખર્ચ ગણે નખાય !

સાચું પૂછો તો નાના-નાના પ્રાણીઓનું જ જીવન આપણા માટે વિશેષ ઉપયોગી બને છે સ્થાનાગ સૂત્રમાં લગવાનું મહાવીરે એની પૂરી વિગતો આપી છે જીવન ઉપર કાનો કેટલો ઉપકાર છે, આગમ એનો સાક્ષી છે. મનુષ્ય ઉપર પટકાયિક જીવોનો અનંત ઉપકાર છે પવનને જ દ્યો, કેટલો ઉપકાર છે એનો આપણા ઉપર ! એના અભાવે આપણે એક દિવસ તો શું પણ એક કલાક પણ આપણે જીવી શકીએ નહીં શું આ ઉપકારનો બદલો વાળવા માટે પણ તમે કદી વિચાર્યું છે ? લેણુદાર લેણે ન માગે પણ ઇમાન-દાર શાહુકારનું શું કર્તવ્ય છે ? અને વિચારો કે જો સમસ્ત સૃષ્ટિમાં એક પણ માનવ ન હોય તો પવનને શું ચિંતા થશે ? પાણીનું શું બગડશે ? પણ જો હવા અને પાણી ન રહે તો મનુષ્યને ચિંતા થશે કે નહીં ? અરે, ચિંતાની તો વાત જ ક્યા રહી, મનુષ્ય એના ચિંતા જીવી પણ નહીં શકે નળમાં પાણી થોડું મોડું આવે અથવા સમય કરતા વહેલા બધું થઈ જાય ત્યારે પણ માણસ કેટલો અધીર બની જાય છે ? ત્યારે એનો-પાણીનો પૂર્ણ અભાવ તો પ્રત્યક્ષ જ દૃશ્ય ઉપસ્થિત કરશે

હા, તો આ નાના જીવોનો કેટલો ઉપકાર છે ! પૃથ્વી આપણો આધાર છે કરોડો, અબજો મનુષ્ય એના વક્ષસ્થલ ઉપર ઘૂમી રહ્યા છે. છતાં એને

એનો તનિક ફક્ત રોગ નથી. તમારા શરીર ઉપર નાની-સી કાઠી પૂજી રહે
તો એનું અમલ-કારણ તમને ગમતી નહીં આટલું હોવા છતાં પૃથ્વી પિતાનું
કર્તવ્ય મૂકી દે તો ક્યાં જઈશું આપણે ? તમને માફ કરો કે અહમાં પૃથ્વીએ
એ મિનિટ માટે ફક્ત પોતાની ફરજનું પાલન કરવામાં ફાલ જરી તો લાંબા
રહેવાસીઓની શી સ્થિતિ થઈ હતી? ધરતીકંપના એ સેકન્ડના ધક્કામાં મનુષ્ય
-સૃષ્ટિ ક'પી જોઈ છે

પૃથ્વી આધાર છે અને પાણી પેશ છે અગ્નિ મનુષ્યનો પ્રમુખ સંસ્કાર
છે એના અભાવે કાશુ ધાન-અન્ન સ્વસ્થ્યને જમાડશે અને પવન તો આપણું
જીવન છે એટલે જ તો એનું બીજું નામ પ્રાણ રાખવામાં આવ્યું છે
વનસ્પતિ માનવીનો આધાર છે એ પૃથ્વીમાંથી રસ તરત લઈને આપણને
આપે છે એક નાનકડી વેશ પૃથ્વીમાંથી નીકળી વૃક્ષ ઉપર ચડે છે જળ
અને પૃથ્વીના પરમાણુઓને મદલ કરે છે ફક્ત એ લઈને ફક્ત પોતાની પાસે
એ સમય કરતી નથી. એ જળ અને પૃથ્વીનાં અંશતત્વોને ફક્ત-પ્રાણને
આપે છે એ સુખધમ્મ ફોનો આનંદ ન એ વેશ લે છે તેમ નથી મેટુ વૃક્ષ
ફક્ત જલદુ એ મધમાખીને આમત્ર છે કહે છે ફોનો પરાગ લે અને મનુષ્ય
માટે મધ તુ નિર્મીલ કરે ફો પછી એ રસતત્વ વડે ફોનું નિર્મીલ
કરે છે તે પોતે ફક્ત ફળ ન આપતાં તમને જ એ આપણું કરે છે

આ સૌનો કેટલો ઉપકાર છે આપણા ઉપર ? એ અમે તમે કહી
વિચારું છો અરુ ? ધાનના એક ગ્રાસની સાથે કેટલી અસ્તિત્વોનો જન
આપણે એક સાથે આપણા ગળામાં ઉતારી જઈએ છીએ ? ફરક ગ્રાસમાં
એતરના રૂપમાં પૃથ્વીને / આપણે ઉપયોગ કરીએ છીએ. એટલે પોતાના
અમ-બિંદુઓ નીતામાં છે તેથી જળદોનો એમાં પુરુષાર્થ રહ્યો છે સ્વેદ
બીજું જલિદાન એમાં રહ્યું છે અને પાણી તેમ જ સૂર્યના એમાં સંયોગ
રહ્યો છે વનસ્પતિના ઉપકારોની આ કથની તો અસીમ છે મનુષ્યસમજ
ઓક્ષી તો મદલ કરે છે અને એના જલદામાં કાર્મોસિક ગેસ (વાયુ) દે છે
છે ફક્ત તમને અજાર છે કે એ કાર્મોસિક ગેસ લગામાં જળી ને સમસ્ત
સંસારમા ફેલાઈ નજ તે સમસ્ત મનુષ્યસૃષ્ટિ એક દિવસે સમસ્ત થઈ
જાય. ફક્ત વનસ્પતિ જગત કાળન વામુને લઈ લે છે અને એ જલદામાં
ઓક્ષી તો છે ? છે મનુષ્ય પ્રાણવાયુ મ'લુ કરે છે અને વિવાયુ ઉડે
છે પાનું વનસ્પતિ જગત મનુષ્યને દુદો ચખી વિવાયુ / મ'લુ કરે છે
અને પ્રજા વાયુ આપે છે

સાચે જ જીવનના અવિદાનમાં જ જેણે જીવનનો આનંદ માન્યો છે તે જ જીવનનો સાચો કળાકાર છે પરોપકાર માટે જે એક ડગલું પણ આગળ વધ્યો નથી, તે પગ હોવા છતાં પગ છે માનવ હોવા છતાં પણ જેણે સારીય જિંદગીમાં એક પણ માણસનું રક્ષણ કર્યું નથી, એના કરતાં તો પેલા બાવળના કાટા શ્રેષ્ઠ છે કે જેના વડે ખેતરનું રક્ષણ તો કરી શકાય છે.

ખીખના રક્ષણ કાળે જે હાથ લાગાવે છે તે જ ખીખઓ માટે પ્રિય પણ થાય છે એક ગરીબ ડોમીમાં હતી. એ ડોમીમાં એક નાનું-સરખું ઘર હતું ગરીબોને તો ખૂબ પડે પણ એ મહેલ છે. જ્યાં સાજની વેળાએ આશ્રમ-વિશ્રામ એમને પ્રાપ્ત થાય છે એક દા'ડો રસોઈ કરતા અગ્નિ જરા તેજ થયો અને એની ખૂંપડીને આગ લાગી ગઈ બિચારી ગરીબ વૃદ્ધા આગ ઠારવા માટે લોકોને વિનતી કરવા લાગી સેડો માણસો એ રસ્તેથી પસાર થઈ રહ્યા હતા એક વિદ્યાર્થી તો આગનો પ્રકાશ જોઈ ત્યાં જ પુસ્તક ખોલી વાચવા લાગી ગયો ખીખ સજ્જનો પણ ત્યાંથી પસાર થઈ રહ્યા તેઓ સિગરેટના શોખીન હતા એમણે વિચાર્યું અહીં અગ્નિ છે ચાલોને, એકાદ સિગરેટ જ પેટાવી લઈએ એક-એ દિવાસળીની બચત થશે કોઈ વ્યક્તિ વળી આવી જે ચહાની શોખીન હતી એણે વિચાર્યું આગ તેજ છે વળી બળતણ પણ ધણું છે તેથી ચહા જલ્દી બની જશે એણે તો વૃદ્ધાના બળી રહેલા ઘરના દરવાજાને ચૂંકે બનાવી ચહા બનાવવી શરૂ કરી પણ ચોથી વ્યક્તિ એક સજ્જન માણસ હતી. એના હૃદયમાં માનવતા છલોછલ ભરી હતી એણે પોતાના જોડીદારોને બોલાવ્યા અને આગની જ્વાલાઓને સહીને પણ આગ શમાવવામાં મદદ કરી

ઉપરના ચારેય જાતની વ્યક્તિઓ તમારી સામે છે એકે પુસ્તક વાચ્યું, ખીખએ સિગરેટ સળગાવી, ત્રીજાએ ચહા બનાવી અને ચોથાએ ગરીબ વૃદ્ધાની ખૂંપડી બચાવી હવે તમે પેલી વૃદ્ધાને પૂછશો કે તને એ ચારેયમાંથી કોણ પ્રિય છે ? તો એ શું કહેશે ? પહેલા ત્રણના હૃદયમાં સહૃદયતા તથા સ્નેહાભાવ છે તેઓ તો કંઈ પોતાના સ્વાર્થમાં જ રાચતા રહ્યા-મીમિત રહ્યા પણ ચોથો તો દેહની દિવાલથી ઉપર ઊઠ્યો તેથી એ પ્રિય બન્યો

આ જીવનની ખૂશબુ-સુગંધ-સૌરભજ બાકી રહેશે મૃત્યુ તો સૌને એક ને એક દિવસે તો સમાપ્ત કરી જ દેશે કાળક્રમે સ્મૃતિ પણ ઘોવાઈ જાય છે પરંતુ દુનિયાના માનસ-પટલ પર તેમની જ સ્મૃતિ-રેખા ગ્રેપ રહી જાય છે જેઓ દુનિયાના હિતમાં કંઈક કરીને જાય છે દુનિયા પૈસાદારોને

યાદ કરતી નથી. તેમ નથી કરતી સત્તાધીશોને. ભારતના ઇતિહાસમાં મોટા-મોટા અમલોપતિઓ થઈ ગયા જેમનાં મહેસો ગગનને સ્પર્શતા હતા, જેમના મહેસોમાં લક્ષ્મી નૃત્ય કરતી હતી સેક્રેડ નોકરો જેમના કુકમની મનઝિલા કરતા કોશા રહેતા હતા પરંતુ જરા શોષો તે ખરા કે દુનિયાના કયા અધ્યાત્મીઓએ ખુબી અતિથિહ છે ? કાનસ લઈને ફરી વળેલા તેમ તમને એમનું નામોનિશાન નહીં મળી શકે

સત્તાસિંપન વ્યક્તિઓની જીવનચાત્રા પણ સાચરની માત્રા સમ્પન્ન છે તેઓ આગળ લખતા ગયા પણ પાછળનાં એમનાં ચરણચિન્હો પણ ભૂલ્યા ગયાં આ પૂર્વી છાપર મોટા-મોટા ચક્રવર્તીઓ આવી ગયા જેઓ ગર્વ કરતા કે મારું એક બાણ લાખ વ્યક્તિઓને મોતના ખોલે મુલકવી શકે છે મળવાન વાસુદેવ આલ્યા જે પોતાના સારજ ધનુર વડે પૃથ્વીને કંપવી દેતા મોટા-મોટા જળચાન ચોદા અને સેનાપતિઓ એના નામથી એવી રીતે પ્રભુ ભક્તિના જેમ પવનના ઝોકથી પીપળાના પાંદડાં કંપી જાય છે પરંતુ તેઓ પાંન વેગે દુનિયાની સામે આલ્યા તેમ જ દુનિયા પણ એમના જળ અને સત્તાની સામે ખૂંકી પણ થઈ પરંતુ એમની આંખો બધા ચર્તાની સામે જ દુનિયાએ પણ એમના ભણીથી આંખો મીચી લીધી.

ઈતિહાસકારો ભલે એમના ઇતિહાસની કહીઓ શોધતા ફરે પરંતુ જન સાધારણ એમને કહી યાદ કરતો નથી. જનતા તે એમને જ યાદ કરે છે જેઓએ એના માટે કંઈક કર્યું છે જાણી કે તર વર્ષ પહેલાં પૂર્વ-મધ્યમાં સમ્રાટ મેલિક પણ થઈ ગયા જેની પાસે આગમકારો કહે છે ખજાનું સામ્રાજ્ય હતું સોનાના બાવન ડગરા હતા દળશો નર-નારીઓ એના ચરણની પૂજા લેવા લેખા રહેતા ? બાલુથી એ નીકળતા કે ખસાર ચર્તા ત્યાં જન્મ-જન્મના ચક્રોથી ચાલુદના જવનો પ્રભુ બિંદા હતા.

બીજા બાણ એ ૮ મગધ બુદ્ધિ પર અખાત્રમ જગતના સુખી ભગવાન મહાવીર પણ આલ્યા એમણે રાજ-પરિવારમાં જન્મ લીધો હતો એમના પિતા પણ વશસ્વી રાજા હતા એમના માતા ગણુતત્રના નાયક હતા. પણ શું આપણે એમને એટલા માટે યાદ કરીએ છીએ કે તેઓ એક રાજકુમાર હતા ? ને જાણી સુધી જ એમનો વિકાસ સીમિત રહેલો હોત તે જનતા પેશા દળશો રાજકુમારોની જગત રાજકુમાર વર્ધમાનને પણ ભૂંધી ગઈ હોત. પણ ના એમણે ભોગ્યો નહીં ત્યાગ્યો રાહ લીધો હતો. તેઓ લખના-પથે આગળ વળ્યા અને એ પથ પર ચાલતી વખતે એમણે ગરીબ ભારતની ને

આગળી લગોટી પણ ન લીધી પરંતુ યાદ રાખજો, એ અપરિગ્રહના ઉપાસકની ઉપાસના માટે મ્વર્ગનો ઈન્દ્ર પણ વિલાસ તજી ત્યાં હાજર થતો હતો જ્યારે સમ્રાટ શ્રેણિક પાસે ઈન્દ્ર તો શુ સામાન્ય દેવ પણ હાજર થયો નહીં હોય, જો કે એમના આધિપત્યમા સોનાના હુગરો હતા. આજે અઢાં હજાર વર્ષ પછી પણ લગવાન મહાવીરને તમે યાદ કરો છો. દર વર્ષે વીસ લાખ જૈનો એમની જયંતિ ઉજવે છે પણ શુ કોઈએ સમ્રાટ શ્રેણિકની જયંતિ ઉજવી છે ? અહિંસાના અવતાર લગવાન મહાવીરના મંદિરો તમને મળશે પણ સમ્રાટ શ્રેણિકનું મંદિર બનાવો એમને કોઈએ પૂજ્યા હોય એવું સાલળવામા આવ્યું નથી.

શુ તમે કદી વિચાર્યું હતું કે આતુ રહસ્ય શુ છે ? દુનિયા શા માટે સમ્રાટો અને ચક્રવર્તીઓને વિસરી જાય છે ? અને એક સતત નામ રટે છે અને એના પ્રત્યે શ્રદ્ધાના પુષ્પો ચઢાવે છે ? એતુ રહસ્ય છે, જેણે પોતાનું સમગ્ર જીવન જનતાની સેવામા અર્પી દીધું, કરોડો માણસોને કિત અને કલ્યાણનો માર્ગ બતાવ્યો અને બદલામા શુ લીધું ? તાબાની એક પાઈ પણ દુનિયા પાસેથી ન લીધી જનતા એના જ ચરણોમા શ્રદ્ધાથી નત મસ્તકે રહેશે.

જેની પરહિત-વૃત્તિમા સ્વાર્થના કાદવની એક પણ કાળી રેખા નથી, દુનિયા એને જ હૃદય સમર્પિત કરે છે. બીજો એક એવો છે જે થોડું લઈને સહસ્રગણુ પાછું આપી દે છે, એને પણ સ્વાર્થી કહી શકાશે નહીં. વૃક્ષ પૃથ્વીથી રસ લે છે, હવા પ્રકાશ અને પાણી પણ લે છે તેમ છતાં કોઈએ એને સ્વાર્થી કહ્યું નથી, કારણ એ જે લે છે, એના બદલા રૂપે સહસ્રગણુ ફળ અને ફલ પ્રદાન કરે છે મેંધને આજ સુધી કોઈએ સ્વાર્થી કહ્યો કે ગણ્યો નથી જો કે એ સાગરથી પાણી લે છે, તોપણ એ સ્વાર્થી નથી, કારણ ખારુ જળ એ લે છે અને એને મધુર બનાવી જનતાને એ પાછું વાળે છે જે લઈને બદલામા પાછું વાળે છે એને સ્વાર્થી કહી શકાય નહીં સતો પણ તમારી (અહસ્થો) પાસેથી ચાર રોટલા લે છે, એના બદલે તેઓ સત્યનો રાહ બતાવે છે એટલે એમને સ્વાર્થી કહી શકાય નહીં.

જો કેવળ લેવાનું જ જાણે છે અને બદલામા કશું જ વાળતો નથી, અથવા વાળવાનું એના સ્વભાવમા નથી તો એ સત નો નથી જ પણ માનવ પણ નથી દેવું અને બદલામા કંઈ પણ ન લેતા દેતા રહેવું એ દેવોની સ્પર્ધા છે અને લેવું અને બદલામા કંઈ પણ દીધા વિના લેતા જ રહેવું.

એ રાક્ષસોની સંપત્તિ છે માણસ તો લે અને જેની વચ્ચે જીવે છે એ કંઈક દે છે તો કંઈક લે પણ છે પણ જાનનો માણસ તો ફક્ત ભેગાતું જ શીખ્યો છે દેવાની-આપવાની વાત આવે છે ત્યારે એ કહે છે જમારી પાસે છે ન શું ? અને શું આપી શકીએ એમ છીએ ? અચાં કાંઈ માનવાર આવે છે તો એ બાંયો બે બાંસુ સારે છે ત્યારે દેવારફળાર બાંસુ સારતો ફરે છે કમાણી અજાણ થઈ બઈ અચાં વધી ગયા છેકસોનો બાર એટલો વધી ગયો છે કે અને તો માયુ પણ બિનુ કરી શકતા નથી પણ જામ કહેવારા સન્નનો સિનેમા જોવા નથી જતા શું ? કમાણી બે થી જામ અને અચાં વધી જામ તો સિનેમા તો પહેલાં બંધ થઈ જઈ જોઈએ, પણ નથી ફિલ્મ આવી કે એમને તો પહેલી દીકરી જોઈએ પછી બંનેને પાંચની મૂકે કે દસની. મેટર ડ્રાઈવરનો ફા. ૨ નો માસિક ખર્ચ આપે ચડતો નથી પણ કાંઈ ગરીબને પાંચ રૂપિયા આપ્યા હોય તો સારી દુનિયાબરતો ખર્ચ અને ટેકસ થાક આવી જાય છે

મુસાફરી કરવી હશે તો ફર્સ્ટ ક્લાસમાં જશો અને બાકી રિક્ષ અજાઈ સીટ રિજન કચવશો. શું કાંઈ થઈ ક્લાસમાં ભેગાતું નથી ? અને રાખ ફિલ્મ માયુ કોમેડી ત્રીજા વર્ગમાં મુસાફરી કરતા હતા શું એમની પાસે ફર્સ્ટ ક્લાસમાં જવા-આવવા પૈસા નહોતા એકવાર કાંઈએ એમને પૂછ્યું 'માયુ તમે થઈ ક્લાસમાં શા માટે મુસાફરી કરો છો ? ભારતનો બેતાજ માદશાહ ત્રીજા વર્ગમાં મુસાફરી કરે એ જમારા વાસ્તે શરમની વાત છે' માયુએ શો જવાબ વળ્યો 'જામર છે તમને ? તેઓએ કહ્યું હું ત્રીજા વર્ગમાં એટલા માટે મુસાફરી કરું છું કે એમાં વગ નથી ભારતની ત્રીજા જનતાને ત્રીજા વર્ગમાં પણ બિલા-ગિલ્લ જવું પડે છે હું તો એમનો સેવક છું પણ ફર્સ્ટ અને સેકન્ડ ક્લાસમાં કેમ ભેસી શકું ?

હા તો તમે ગાંધીજીના ચીસે આમવા ચાલતા હો તો ફર્સ્ટ ક્લાસમાં ન ભેસનાં થા ક્લાસમાં મુસાફરી કરી શકો છો અને એમ કરવાથી જ્યોતો પૈસો કાંઈ ગરીબને આપો તો કેવું સારું ! મારી બહેનેને કદીય કે તમે રેલમાં અને જ્યોર્જટની સાડીઓ પહેગ છો. શરીર તો સાદાં કપડાંથી પણ ઢાંકી શકાય છે પછી રેલમ પહેરને જીવ-જ્વાનુ ખાપ શા માટે ખરીદો છો ?

તમે સાદાં કપડાં પહેરતાં શીખો તેથી ગરીબ ભારતના આમોલોજને પ્રીતિસાધન બળશે. જામ કરવાથી તમે તમારી જાનનાથ અને જીવનકેનેને રાખ અને રેલી મેજરવામાં સદાગત થઈ શકશો અને તેથી જામતો પૈસો

તમે ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને મદદ કરવામા વાપરો તો તમને બમણો લાભ મળશે પહેલો લાભ એ થશે કે જીવનમા સાદાઈ અને અપંગિત્રલ આવશે અને બીજો એ કે તમે ગરીબ ભારતની મેવા કરી શકશો આ મેવાના ક્ષેત્રે તમે જેમ-જેમ આગળ વધરો તેમ તેમ તમને જીવનની સાચી મધુરતા મળતી જશે તમે આજ પર્યંત ગગનો આનંદ લીધો છે પણ હવે ત્યાગનો પણ આનંદ લેતા શીખો

રસશુદ્ધાનો આનંદ તમે ધણી વખત લીધો છે હવે આવો આનંદ ત્યો કે તમે પોતે ભૂખ્યા છો અને તમારી સામે ભાણુ આવ્યું કે બરાબર તે જ વખતે ત્રણ દિવસનો ભૂખ્યો કાઈ હાથ પસારો તમારો સામે આવીને બિમો રહે તમારો આત્મા એના કરુણા-સ્વરને પીછાને અને ભાણુ આપું તમે એ ભૂખ્યાને આપી દો તો એમા પણ એક સાત્ત્વિક આનંદ છે- ચોપાટીનો સ્વાદ માણનારા શુ એક દિવસ આ સ્વાદ પણ લેશે ખરા?

તમારા જીવનની સુવાસ અને સેવાથી કાઈ વ્યક્તિની આખોમા કૃતજ્ઞતાના આંસુ બિભરાઈ આવે તો હું માનું છું કે એની આખોના એ મોતી, પેલા મોતીઓ કરતા પણ વધુ કિંમતી હશે કે જે તમે પાંચ કે દશ હજાર આપી ઝવેરી બજારમાથી ખરીદી લાવો છો અને તેનો હાર ગળે પહેરી ગૌરવમિશ્રિત આનંદનો અનુભવ કરો શકો છો

સ્વીડનની વાત છે ત્યાના સમ્રાટની બહેનનું નામ રાજકુમારી યુજિની હતું એના હૃદયમા એટલી બધી દયા હતા કે રોગીઓને જોઈ એના હૃદયમા કરુણા ઉભરાઈ આવતી આ કરુણાથી પ્રેરિત થઈ રાજકુમારી યુજિનીએ પોતાના હોરા અને મોતીના આભુપણો વેચી એક ઘણી મોટી હોસ્પિટલ બધાવી હતી આ હોસ્પિટલમા સુશ્રુષાના સમસ્ત સાધનો ઉપલબ્ધ હતા. આટલાથી રાજકુમારીને સતોષ ન થતા એ પોતે હોસ્પિટલ જતી અને પોતાના હાથે રોગીઓની સેવા કરતી બીજી નર્સો કહેતી, “તમે સ્વીડનના રાજકુમારી છો સેવાનું કામ તમારું નહીં, અમારું છે” રાજકુમારી જવાબ વાળતી “આ પરિચર્યામા મને સેવાનો એટલો આનંદ મળે છે કે તમે એ જાણી શકશો નહીં સેવાનો આનંદ પૈસા આપીને મેળવી શકાતો નથી એ તો સ્વ-હાથે વડે કરીને જ લઈ-મેળવી શકાય છે.”

એક વાર એની હોસ્પિટલમા એક કાઢના રોગથી પીડાતો માણસ આવ્યો બધા એનાથી બચવા માગતા હતા રાજકુમારીને ખબર પડી તો એ પોતે એ કાઢી માણસની પાસે પહોંચી ગઈ અને બોલી “ભાઈ, કેટલા દિવસથી આ રોગથી તમે પીડાઓ છો?” એ દૃઢથી પીડાતો બોલ્યો-

માતાજી ૭ વર્ષ થઈ ગયાં. આ વખતે જીભારીએ ધર માલુ છે. બન્નેજામાં પીઠ થાય છે. લેલી અને પડુ કરે છે. કાઈ પણ પાસે દરકવા મળતુ નથી. દવે તો જીવવાન બોલાવી લે તો જ સાડુ છે. રાજકુમારીની આંખોમાં આંસુ આવી ગયાં એવું કહ્યું. કાઈ ગજરાવ નહીં. આ પત્રિકાનું કામ હું કરીશ. રાજકુમારીએ પાણી ચરમ કમુ અને પોતાના હાથે શેરોના ધાવે ધેલ્યા. હાથ લગાવી નવા પાટા બાંધી દીધા. નોકરની ખસે લેવા ફળ મગાવ્યાં અને શેરીને ખવડાવ્યાં સાત મહિના સુધી આ કામ ચાલ્યો. દરરોજ રાજકુમારી આવતી. શેરીને નવજવતી, ધાવેને પોતાના હાથે ધોતી અને નવે પાડે બાંધી દેતી. એક એવો દિવસ આવ્યો કે રાજકુમારીની સેવા સફળ થઈ અને શેરી સ્વસ્થ-સામે થઈ ગયો. જે નિસ્તે અને જવાની ન આપી અને એ જરા લાગ્યો ત્યારે રાજકુમારીને કહ્યું.

તમે મારી અપર માતા છો. એક માતા પણ બાળકની અટલી સેવા નહીં કરે. નેટલી કે તમે રાજકુમારી હોવા છતાં મારી સેવા કરી છે. તમારી સેવા અને મમતાએ જ રાજ મટાડ્યો છે. તમારી પરિચર્યાને આ માનવું હશે. જીવનની કમીથી થઈએમાં પણ સુધી નહીં રહે” અને એવો ચરણ સ્પર્શ કરતાં એની આંખોમાં આંસુનાં મોટા-મોટા ભિડુઓ નીતરી રહ્યાં.

આ નેઈ રાજકુમારી બોલી. કાઈ આ હૃદયપ્રલસના નિર્મોલમાં મેં હીરા ને મોતીનાં આશુપણે આપ્યાં છે. આજે તે મોતી બિંદી નીકળ્યાં છે. તમારા નવનેનાં મોતી પામી હું આજે ધન્ય જીવે થઈ છું.”

આમ પૂરે તો આજ જીવનની કળા છે. આંસુઓનાં મોતીઓથી મધુસને તેજાવ છે. જેનું મૂલ્ય દુનિયાને ખાતે જેનું નામ વિશ્વ પર આવતાં જ સંજોગદારની આંખો મોતીઓની બેટ ચલાવે એ જ જીવનનો સાચો કળાકાર છે. નહીંતર જેના મૂલ્ય પર લોકો કહેવા લાગે: સાત મુઠું આજે સ્વાસ્થ્યે આમને રાજ ગયો. તો સમજવું નેઈએ કે એવું જીવન વિચળાવા જેવું છે.

એક વખત એક રીઠને ત્યાં પુતળ-મ થયો. રીઠનું ધર ને કુમારને જન્મ, અને તેમણે પાછાં એ નગરરીઠ રથ લોકો દૂર-દૂરથી વધમણી દેવા આવવા લાગ્યા. રીઠને તો આ વૃક્ષાવશ્યાનું સત્તાન હતું. એમના હાલમાં હરખ મા તો નહોતો. તેઓ પણ આગળ વધી-વધીને લોકોનું સ્વાસ્થ્ય કરી રથ દતા. સૌના મોં પર મહાકાંઠો હતો. પણ પેશું નવખત બાળક રડી રહ્યું હતું. એના ડુબનનાં બાજુ પડેલમાં રહેતા રીખલાદીજના અને પડખો તેઓ પણ બાળક અને સીધા બાળકની પાસે જઈને બોલ્યા. આજે

તારો જન્મોત્સવ ઉજવવા દૂર-દૂરથી લોકો આવી રહ્યા છે સૌ હસે છે અને તુ રડી રહ્યો છે કોઈ ચિંતાની વાત નથી પણ તુ તારી જિંદગી એવી બનાવજે કે ન્યારે તુ સસારથી વિદાય લે ત્યારે તુ હસતો રહેજે અને દુનિયા રાતી રહે” બસ, આજ તો જિંદગી છે.

હસવું એ જ તો જિંદગીની જિંદાદિશી, મર્દાનગી છે રડતા અને મરદાની જેમ જીવવું એ પણ શું કોઈ જિંદગી છે ? પણ યાદ રાખજો, સુખના મહેલોમા રહેતા ચહેરાઓ પર મલકાટ રહે, એમા કશો ચમત્કાર નથી પણ વિપત્તિની લયાનક ધડીઓમા ન્યારે દુખની - અધારી રાતમા કંથોની વીજળીના કડકડાટ થઈ રહ્યા હોય ત્યારે-તેવા વખતે પણ તમારા મો પરનો મલકાટ બાય નહી-જવો જોઈએ નહી, એનું તમે સદૈવ ધ્યાન રાખજો વળી એક વાત એ પણ છે કે પોતાના સુખમા તો હરકોઈ હસી શકે છે પણ ખીજની સેવા કરતી વેળા મુસીબતો આવી પડે, વિપત્તિઓના તોફાનો આવે તો પણ તમારો મલકાટ-સ્મિત કાયમ રહેવો જોઈએ તમારે પેલા ગુલાબની જેમ સદા ખીલ્યા રહેવું જોઈએ, જે પથ્થરની સાથે અથડાતાં પણ પોતાની સુગંધ આપતું રહે

એક વાર થોડા ગુલાબ પીસાઈ-દળાઈ રહ્યા હતા ઇત્રવાળો એમને ખરણમા ખાડી રહ્યો હતો ફૂલની કળી તો શું પણ એનો અણુએ અણુ ખડતો જઈ રહ્યો હતો અને સાથે જ પોતાને મૃતપ્રાય કરનારને પણ એ સુગંધિત કરી રહ્યું હતું એ જ વખતે એક દાર્શનિક તે બાજુથી પસાર થયો એણે પૂછ્યું “રે મોહક પુષ્પ તારું જીવન તો સુવાસિત જીવન છે, પછી તારા થકી એવો તે શો અપરાધ થયો છે કે તુ નિર્દય શિક્ષા તને પીસાઈ રહ્યો છે ?” એમાના પૈકી થોડાક ફૂલો બોલ્યાં.

“અમારો તો શો અપરાધ, અમે તો દુનિયાને ખુશી આપવા આવ્યાં છીએ પણ અમારો અપરાધ હતો કે અમે હમી પડ્યા અને દુનિયા અમારીએ હસીને જોઈ ન શકી દુનિયા ખીજની આખોમા આસુ જોઈ શકે છે પણ ખીજના આખોની હસી એ જોઈ શકતી નથી દુનિયા દુખીઓને જોઈ એમના પ્રત્યે દયા લાવી શકે છે પણ સુખીને જોઈ એ ઈર્ષ્યા કરવા લાગે છે” એમાના વળી ખીજ ફૂલો બોલ્યાં ‘હે મનુ-પુત્ર, અહીં મળતી પીડાથી અમને તો કિંચિત માત્ર પણ દરદનો અનુભવ થતો નથી કારણ અમે જાણીએ છીએ કે અમારું આ દુખ ખીજઓ માટે છે ખીજઓ માટે પોતાને મીઠાવી દેવામા અમને દુખ થશે નહીં અમારું જીવન સૌરભ-સુગંધ લુટાવવા માટે જ છે. રે માનવ, અમારી જિંદગીથી તો તમે કોઈ

શીખ્યા નહીં પણ જો મોતથી ઠાંઈ શીખશે તો આ મોત પછી વિગત
વરણ બનશે.” આ વિશાળ હાલની પરિત્ર પ્રેરણા છે ‘પરકિતાયે’ પેતાને
નિદ્રાની જે હસતા રહે છે મોતની છેલ્લી ધડી સુધી એમના મોં પર રિખત
ફરકતુ રહે છે એ જ તો હાલની સુવાસ છે અને એ સુવાસ એમના સ્વ
પક્ષી પણ જનતાની હાલ-પટલ પર રહી એમની સ્મૃતિને સજ્જ રાખે છે

એક બીજી વાત છે ‘બીજાને કરવામાં આવેલી જલ્દાઈ પ્રકારાનરે સ્વ
ઉપકાર છે આજે જો આપણે બીજાને કામ બાવીશ કાલે એ આપણા
કામે આવેલો તમે કંઈક મેળવ્યું છે અને તમારી પાસે અમર અભાવથી
પીડાયેલો કંઈક કામ પસારે છે ત્યારે એના કુખમાં જો તમે સહયોગી બને
છે તો કાલે એ પણ તમારા સહયોગી બનશે. કારણ જીવન તો માલવે
ફરતો જાય છે કમ-સિદ્ધાંત ઉપર વિશ્વાસ ધરાવનાર કદી પેતાને સદા
માટે સંપત્તિનો સ્વામી બાની યાતો નથી. ક્યારેક પાસે બ કાંઈ રહે છે
આજનો ધનકુબેર કાલે ગરીબો બિખારી બની રહે અને આજનો ગરીબ
બિખારી, ઘેર-ઘેર રોટલાના બે કકડા માટે કામ લખાવનારતુ પણ બાજ
બાજી રહે છે અને તેઓ નમરના ધનવાનોની મેણીમાં બાવી રહે છે આવા
ધણા પ્રસંગે સાંભળ્યા છે એટલું જ નહીં નિજરે જોવામાં પણ આવ્યા
છે કે એક વિશે તેઓ જસ રૂપિયામાં તોફારી કરતા હતા તેઓ લાભોના
સોંધા કરનારા બની ગયા

હા તો બીજાની મુસીબતમાં તમે જો લાજ પાવ્યો છે એમનાં
આશુ લગ્યાં છે તો તમારી પરિસ્થિતિ બગડતાં અને તેમનામાં માનવતાનો
દીવો પ્રગટેલો હશે તો તેઓ તમારા કામમાં પણ અવરો જ

ખેડૂત પેતે કેટલો ચતુર છે એ ગામમાં વસે છે એનામાં ડેંગરલી-
સમ્પત્તિ વળે અસાધ છે તેમ છતાં ગામડાવાળાઓએ સહેલા પાસેથી કંઈક
સીખવાનું ■ તેમ સહેલીઓએ પણ ગામડાવાળાઓ પાસેથી કંઈક સીખ-
વાનું-લેવાનું છે સહેરની સહાઈ અને વ્યવસ્થા ગામડાએ સીખવાની છે તો
સહેરીઓએ ગામડાની સેવા, સહાયતા અને નિષ્કપટપણ સીખવાની જરૂર છે

કુ ગામડામાં રહેતા ખેડૂતની કુસળતાની વાત કરી રહ્યો હતો. એના
ધરમાં લગાવનાર બનાજ આવે છે ભૂમિ-પુત્ર જુમાતાની સેવા કરી જાણમાં
ધાન્યના રમ્યા મેળવે છે પણ જે કંઈ મેળવે છે જ્યુ એ ખાઈ ને
નથી એનો થોડો લાજ પાછો પૃથ્વીને આપી દે છે પૃથ્વીના પેટાળ પર

વિખરેલા થોડાક દાણાના બદલામાં સહસ્રગણા થઈને એને મળે છે આ જ આપણી સેવા અને સમર્પણનું પ્રતિક્ષણ છે

તમે પુરુષોત્તમ પાર્શ્વનાથ પ્રભુના જીવનથી સારી રીતે પરિચિત છો. કમઠ એનો હરીફ હતો એ હમેશા એમનો વિરોધી બનીને જ સામે આવ્યો. વારાણસી એ દિવસોમાં કમઠ સમા તાપસોનું તપ-કેન્દ્ર હતું પણ એમની અજ્ઞાન સાધનામાં દેહદંડની પ્રધાનતા હતી હિંસા-જન્ય પ્રવૃત્તિઓની પણ તેટલી પ્રધાનતા હતી પાર્શ્વનાથ ભગવાન ઉગ્ર કષ્ટ પ્રદર્શન દ્વારા જનતાને આકર્ષતા ભૂલેલા રાહદારોએને સત્ય પથ ભણી દોરવા નીકળી પડ્યા. વારાણસીની બહાર તપ કરતા કમઠની પાસે તેઓ ગયા એની સાધનાને આત્મ-લક્ષ્યથી વિપરીત દર્શાવતા તેઓ બોલ્યા “હે ભોળા સાધક, તમે જે તપ કરી રહ્યા છો તે તો અન્ય પ્રાણીઓ માટે ઉત્પીડનનું કારણ બની રહ્યું છે. તમારી આ ધૂણીની લપેટમાં સર્પ અને સર્પિણી શેકાઈ રહ્યાં છે”

ન્યારે બળતા કાષ્ઠ-લાકડાને ચીરવામાં આવ્યું તો અર્ધ-દગ્ધ-સર્પ-સર્પિણી બહાર નીકળ્યા પાર્શ્વકુમારે એમને નવકાર મત્ર સંભળાવ્યા. સર્પ-સર્પિણી ત્યાંથી મરી ધરણેન્દ્ર અને પદ્માવતીના રૂપમાં રાગભૂમિમાં જિપન્ન થાય છે, ક્ષુદ્ર જીવો ઉપર પ્રભુનો આ ઉપકાર હતો પણ આ ઉપકાર વૃત્તિ જ એક દિવસે એમના માટે પ્રત્યુપકારમાં બદલાઈ ગઈ પાર્શ્વનાથ ભગવાન આત્મા-સાધન માટે મુનીન્દ્ર બની વનમાં ન્યારે ધ્યાનમ્થ ઊભા હતા ત્યારે અસુર કમઠે પોતાના વૈરનો બદલો લેવા માટે પ્રભુને જલમગ્ન કરી દેવા સારું પ્રલયકારી વૃષ્ટિ કરી હતી એ જલ-પ્રવાહ-પ્રભુના ગળાથી પણ ઉપર આવી ગયો હતો કે તે જ વખતે ધરણેન્દ્ર અને પદ્માવતી સર્પ-સર્પિણી રૂપે આવી છત્ર બની એમનું રક્ષણ કર્યું પ્રભુએ એમનું રક્ષણ કર્યું તો તેઓ પણ નાગ રૂપે જ પ્રભુના રક્ષણ કાળે સ્નેહી આવ્યા હતા

આ છે ઉપકાર અને પ્રત્યુપકારની કથની, આજનો ઉપકાર આપણા માટે જ પ્રત્યુપકાર રૂપે ક્યારે કઈ બંને આપણું રક્ષણ કરવા આવી જશે એ કહી શકાતું નથી કોઈ પણ પ્રકારે તમે જીવનમાં પરાપકારને આશ્રય આપશો તો જીવનનો રાટલો મધુરો બની જશે તમે બંણો છો કે મીઠા વિના રાટલો મીઠો લાગતો નથી તેથી જ મધ્ય-ભારત વગેરે પ્રદેશોમાં રસોઈ કરતા પહેલાં લોટમાં મીઠું નાખવાની પ્રથા છે આપણી બહેનો આ કળામાં નિપૂણ છે ઘણા બધા લોટમાં થોડુંક મીઠું પડે છે તો રાટલાનો સ્વાદ વધી જાય છે, તેમ આપણા ઢગલાબધ સ્વાર્થના લોટ-આટામાં બે પરમાર્થનું ચપટીભર મીઠું પડે જાય તો સ્વાર્થનો રાટલો મીઠો બની જશે.

આજનો માણસ સેવા અને પરાપક્ષર વૃત્તિને બૂલી ગયો છે. જાણે કે એ જ્યાં જ મની વાત હોય એને તો પોતાના મતલબની વાતે જાડ છે. પર-કામને કામ નહીં પણ દરામ માને છે એ તો સ્વાર્થ ભણી જ દેખતો આવ્યો જઈ રહ્યો છે. પાકા ફળને જોઈ જોમ પછી ટોંકે છે તેવી જ રીતે માણસ પૈસા તરફ દોટ લગાવી રહ્યો છે. આ પૈસાની દોટ પાછળ એણે પોતાની માનવતા પણ વેચી દીધી છે. પોતાની પારિવારિક જવાબદારીઓને એણે પરિત્યાગ કર્યો છે એટલે આજે મનુષ્યને મનુષ્ય કરતાં પણ જડ પૈસો વધુ પ્રિય છે.

જાડ ચાખજો, પૈસાના પ્રેમ ભાઈને ભાઈનો શત્રુ જન્મ્યો. જીર ગમે એ પોતાના સિદ્ધ શાકભાજીને કારાડમાં ધક્કો. ભાઈઓની હત્યા કરી એને તમે પૂછે કે આવો જુલમ શા માટે રચ્યો? શું તારી પાસે ખાવા-પીવાનું કંઈ આવડ્યું હતું? એની પાસે આ મારે હા ને જવાબ નહીં હોય. અને કદાચ એ કહી પણ કે તો દુનિયા એના કબજાને સ્વીકાર કરી લાગી નહીં એ શાકભાજી હતો. એને સમસ્ત ચળવી વેઠાવે પ્રાપ્ત હતા. ખાવા-પીવાની વાત તો શું આશાના શાકી મહેમો પણ એને સારું ખુશ્ખા હશે, તેમ છતાં એની સ્વાસ્થ્યશક્તિએ વિરામ ન લીધો અને પિતાને ક્ષરાવાસની ટાટીમાં ધક્કી દીધો. શુદ્ધ અને હાથ જોવાં વીર ભાઈઓને પથ-જવરાધક માની દોષે છત્તિ એમને મરાવી નામે છે. સાચું છે કે સ્વાર્થ માણસ પોતાના સ્વાર્થ માટે કોયે અતાચાર નથી કરતો? એક દિવસ કવિએ કહ્યું છે

હૈ સ્વાર્થ તેરી પૂછતામે વાપુગન શબ્દ કિયે
ગુરુકર્મ હૈ કે કૌનસે સો ના કિયે તેરે કિયે।

તેરી પરાયનતા ચરાચર વિશ્વ મેં છા રહી;

ઉપકાર કરના સ્વાર્થ વિન યહ બુદ્ધિ તો જાતો રહી ॥

કવિ કેટલું માર્મિક કહી ગયો છે ! સ્વાર્થને ઉપાલભ દેતા કહે છે : સ્વાર્થે આપણા સ્નેહો-સખધીજનોમા વૈર અને વિદ્રેપની ખાઈ ઊભી કરી દીધી છે. પહેલા તો તેઓ એક બીજાને જોયા વિના જીવવું પણ અસંભવિત માનતા, હવે તેઓ સ્વાર્થમા ભગ પડના એક બીજાનું મો જોવામાં પણ પાપ માને છે આ સસારના સખધો અને સગપણો સ્વાર્થના દોરા વડે બધાયેલા છે સ્વાર્થનો દોરો કાચા સૂતરના દોરા કરતા પણ વધુ કાચો હોય છે જ્યાં સુધી મોજાસના સ્વાર્થને પોપણ મળતુ રહેશે, ત્યાં સુધી એ બીજાની સેવા પણ કરતો રહેશે એને પોતાના આરાધ્ય માની પૂજા પણ કરશે પણ સ્વાર્થની સમાપ્તિની સાથે જ એક ક્ષણમા એટલા દૂર જઈ પડશે જાણે કે કોઈ જાતની આપસમા ઝોળખાણ જ ન હોય તમે જાણો છો કે મકાનના થાભલા (લાકડાના થાભલા) જ્યાં સુધી ઉપરની મજિલોનો ભાર સહન કરવાની ક્ષમતા ધરાવે છે, ત્યાં સુધી મકાનમાલિક એમની સુરક્ષા સારુ ચિંતા રાખતો રહે છે સાફ-સફાઈ પણ કરે છે અને દિવાળીના તહેવારે તેલ ને વાર્નિશ પણ લગાડે છે પણ જે ક્ષણે એ સ્તંભ (થાભલો) ભાર સહન કરવાનો ઈન્કાર કરશે-અર્થાત્ જીવું બનશે ત્યારે એની શી ગિથિતિ થાય છે ? પછી એને કાણુ તેલ અને વાર્નિશ લગાડશે ! તેલ ને વાર્નિશના દિવસો તો ગયા પણ હવે તો એના ટૂંકડે ટૂંકડા કરી ચૂલામા જ હોમશે પછી તો અગ્નિની જવાલામા એમનું અસ્તિત્વ જ ભૂસાઈ જશે કારણુ કે એની પ્રીતિ પણ સ્વાર્થના દોરા વડે બધાયેલી હતી

સ્વાર્થ-પ્રેમ હમેશા સાથ આપે એવું પણ બનતું નથી આપણને શઠ-કપટી મનુષ્યો પસંદ નથી પણ કપટ પસંદ છે કારણુ બદમાશ આદમી તો ધન લઈ જાય છે જ્યારે લુચ્ચાઈ તો બીજાનું ધન અપહરણ કરી લઈ આવે છે હા, તો સ્વાર્થી સદા 'સારા'થી પ્રેમ કરતો નથી, એ તો સ્વાર્થને જ પ્રેમ કરે છે સ્વાર્થની પ્રીતિ અદ્વ-આયુ લઈને આવે છે

એક વખત કુતરાઓની કોન્કરન્સ મળી કૂતરા-સમાજના વિકાસ અને ઉજ્જવલ ભાવિ માટે ચર્ચા-વિચારણા શરૂ થઈ એક સંજ્ઞન કૂતરાએ ઠરાવ રજૂ કર્યો "આપણો સમાજ પરસ્પર લડવા માટે બહુ બદનામ થયો છે. આપણે આપસમા લડીએ છીએ નાનાશા રોટલાના બટકા માટે આપણે ઝનૂની બની લડી પડીએ છીએ, આ કેટલી ખરાબ વાત છે ? આજે પ્રેમ અને ભ્રાતૃ-

શવનો મુઠા છે. માનવસમાજ વિશ્વ-પ્રેમ નજીક પહોંચી શકે છે. સમજ પાડી ગયો છે કે હમે આપણે આપણું કલક પોઈ નાખીએ. વિશ્વ-પ્રેમની વાત જલુ ફરતી છે પરંતુ આજનાં આજ ભતિ-પ્રેમને તો આપણીએ જ તેથી અને એથી દુરાવ કરીએ હીએ કે “કેવું પણ પ્રયોજના શરૂ કરે કે ન આવે પણ આપણે કદી હારી નહીં” સીએ એક સ્વરે દુરાવને બહુ મોજાવ આપ્યું.

અનુભવનો સ્વર હજુ કુદરતનો વલો કે આકાશમાં હારી જામીની આંધમાંથી છૂટીને પાકાનો ફરો નીચે જાયો. કમને જોતાં જ એ જોવા ઉપર કાંઈ પંખા અને પછી તો એને જ મેળવવા માટે જઈને પરસ્પર કપડવા લાગ્યા. દુરાવની મૂઠા હજુ પૂરી થઈ નહોતી કે એનો મેલનો કંઈ વાંચી ગયો. એટલે સ્વાર્થમાં હોતમાં એક પણ દુરાવ છવિન રહી રહી નથી. દુરાવની સાથે હજુ સુકાઈ નહીં હશે કે દુરાવનીમાંથી કસારને કાઢે જ એનું મૂલ્ય થઈ જશે.

એમ તે માનવી આખાતમાંથી કોઈ છવાયે માટે છે પણ નહીં એમ નાના-સા સ્વાર્થને કાનિ પહોંચી કે એ જાણી જડે છે પોતાના નાનકડાં સ્વાર્થના રક્ષણ માટે બીજાના મોટામાં મોટા હિતને કચરી નાખવા એ તેમના સર્વ જાણ છે. આ માનવની મુદ્દ જુદી છે એ એને પોતાના દેહની દિવાલેથી ઉપર જલવા દેતી નથી પોતા માટે એ હમણે રૂપિયા ‘ખર્ચ’ કરી શકે છે પણ બીજા સારુ એ રૂપિયા ‘ખર્ચ’ કરવા માટે એનો દેહજુદી આપ્યા આપી નથી. પણ થાક રાખજો કે પોતાના સ્વાર્થ આંતર ખર્ચ કરવામાં આવેલા હમણે રૂપિયા નષ્ટ થવા માટે છે ભવારે ગરીબનાં હિતાઈ ‘ખર્ચ’ના એ રૂપિયા બેતરમાં વીંચેલા-વાવેલા સંપાન છે એ એક રિક્તે હમણેજ પ્રતિજ્ઞા કરીને આવશે.

એક મોટર કાર્પેસ છે મોટરના રક્ષણની જવાબદારી એની છે. જલુ એ કેવળ પોતાની મોટરની સુરક્ષાની જ ચિંતા કરે અને સડક પર જ જલુર થવાનાં એના પ્રયોજની ચિંતા ન કરે તો શું બિની મોટર પણ સુરક્ષિત રહેશે ખરી? કેટલા આકસ્માતો થશે કેટલાના પ્રયોજો આપ્યા જશે?

આપણે આપણી જીવનશૈલી મોટરની સુરક્ષા કરીએ એની જવાબદારી આપણા ઉપર છે જીવન મેળવ્યું છે તો એ નષ્ટ કરવા માટે નથી પણ સ્વાર્થ-સ્વાર્થ એ જોવાની જવાબદારી પણ આપણા ઉપર આવી પડે છે કે

કચ્છમાં ન જાય જેને ફક્ત પોતાના હિતોની જ ચિંતા છે, તે જઘન્ય સ્વાર્થી છે બીજો છે જે પોતાના હિતની સાથે-સાથે બીજાનાં હિતનો પણ કાંઈક ખ્યાલ રાખે છે તેને મધ્યમ પ્રકૃતિનો માણસ કહી શકાય પરંતુ બીજા માટે પોતાના હિતોનું અલિધાન કરે તે તો મહાપુરુષ જ છે.

અથવા એમ પણ કહી શકાય કે જેટલું લે છે તેટલું પાછું પણ વાળી દે છે, તે સાધારણ ભદ્ર પુરુષ છે જેટલું લે તેના કરતા વધુ વાળી આપે એ વિશિષ્ટ પુરુષ છે, પરંતુ જેણે પોતાની સમગ્ર જિંદગી પરાર્થ કાળે સમર્પી દીધી છે તે અસાધારણ મહાપુરુષ છે તે તીર્થ કર દેવોનો મહાન આત્મા છે, જેનું સમગ્ર જીવન લોક-કલ્યાણ અર્થે છે અનતાનંત આત્માઓને અધારેથી પ્રકાશ લાણી દોરી લઈ જવા માટે જ એમનું જીવન છે પરંતુ આ ત્રણેયથી જુદો એક પ્રકાર બાકી રહી જાય છે ફક્ત લેવાનું જ જાણે છે પણ બદલામાં કંઈ દેવા માગતો નથી લેવાની કાંઈ સીમા માનીતે એ આલસો નથી

માણસ મોટામાં મોટી હિસા સ્વાર્થથી પ્રેરાઈતો જ તો કરે છે. માનવીની સ્વાર્થબુદ્ધિ જ્યારે એનો વિવેક-દીપ ઓલવે છે ત્યારે જ તો એ હિસા માટે પ્રેરિત થાય છે ચીના લોકો કમોરેટ નામનું પક્ષી પાળે છે. આ પખી લગભગ બગલા જેવું હોય છે, એનો ઉપયોગ તેઓ માછલા પકડવા માટે કરે છે પરંતુ તે પોતે એક પણ માછલું ખાઈ ન જાય એ માટે એના ગળામાં એક ગોળી ફસાવી દે છે જુઓ, કેટલી સ્વાર્થીલી બુદ્ધિ છે માણસની ! તેની પાસેથી બીજો કાંઈ કશું લઈ ન શકે તે માટે કેટલી સાવધાની રાખે છે !

ક્ષણિક સ્વાર્થ માટે માણસે હિસાની પ્રક્રિયાને કેવું વિશાળ રૂપ આપ્યું છે ? મોટા-મોટા કસાઈ-ખાનાઓ માનવીની સ્વાર્થવૃત્તિની વાતો કહી રહ્યા છે અદ્ય એવા સ્વાર્થ ખાતર એણે ચીખેતા-ખરાડા પાડતા પશુઓની કબર ચાતાના પેટમાં નિર્માણ કરી છે

ચિકગોમાં કસાઈખાનું છે જ્યાં દરરોજ સવારથી લઈને સાંજ સુધી અવિરત પશુઓની કત્લ થયા કરે છે એ પશુઓની કત્લથી લોહીની નદીઓ વહી રહી છે એ એક જ કસાઈખાનામાં અઢારસો મર્જૂરો પ્રતિદિન કામ કરે છે આ તો ચંઈ વિદેશની વાત પણ ભારતની જ વાત હશે ભગવાન મહાવીર અને મહાત્મા યુદ્ધ જેવા અહિંસાના પેગંબરો અહીં ચંઈ ગયા મહાત્મા ગાંધીએ અહિંસાનો સંદેશ ચંદી આપ્યો જે ભોગનીય સરકાર વિશાળ મન્ય ઉપરથી અહિંસાનો ઉદ્દેશ્ય કરે છે તે જ ભારત સરકારનું અર્થ

મદ્રાસ હથકતા દિલ્હી જેવા ભારતનાં પ્રમુખ નગરોમાં કરોડો રૂપિયા ખર્ચો વિશાળ કસાઈખાનાં નિર્માણ કરી રહી છે શું આ પશુઓના આગમ માટે છે ? ના નહીં વ્હેણામાં વ્હેણા વધુમાં વધુ સંખ્યામાં પશુઓની કલ્યાણ એ આ નિર્માણ પાળીને ઉદ્દેશ્ય છે

અદિસાની શુભિ ભારતમાં મત્સ્યોદ્યોગને પ્રોત્સાહન મળી રહ્યું છે કસાઈખાનાં વધી રહ્યાં છે આપડી અદિસા દેવી સુપરમાપ આસુ વધતી રહી છે એના આશુમાં કાણુ લુકો ? ખાલ ઉપરાંત દેશનેએક વસ્તુએક માટે પણ ધણી ચિંતા થાય છે આ ચીકણા ચમકતા ચામડાના પટા અને જૂટ જાંઘાં મદ્રા દિલ્હીથી જ તૈયાર થયેલાં છે એ નિશ્ચિત છે કે આમણની જે વસ્તુ જેટલી વધુ મુશ્કેલ અને ચમકીલી હશે એના નિર્માણમાં એટલી જ વધુ દિસા ધર્ષ હશે

હ નમાં એકવાર એક વર્ષમાં ૭ લાખ પશુઓનું આમુ વેચાણ હતું એનો શું ઉપયોગ થયો હતો ખગર છે વખતે ? એના વડે ચામડાની એજા જુટો ચપ્પો વગેરે બનાવવામાં આવ્યાં હતાં મનને જાનક પમજ નારી વસ્તુઓ માટે ૭ લાખ પશુઓની ચિકાશે કેટલી મરવેધી જતી હશે ? પરંતુ સ્વાર્થી મનુષ્યો પાસે એ કુણુ ચિકાશે સાંભળવા કાન નથી હલકા મનદર ના માટે ઘર્ષને અનેક પશુઓના પ્રાણુ વીધી દેવામાં આવે છે કપારેક એમની પૂછડી કાપી નાખવામાં આવે છે કેટલાક આંખોએને કાપેલી પૂછડીવાળાં પશુ પક્ષક હોય છે એટલા માટે ગાય બચવા ફતવાનું પૂછડું કાપી નાખવામાં આવે છે પૂછડું કાપતાંની સાથે જ સોહીની ખરા વધી નીકળે છે એમનો આત્મા કેટલો તણવો હશે ? પણ એ મૂક પશુના તણાવને કાણુ લુએ છે ? સોહીની ધારને જાંઘ કરવા માટે સોહાને ચીપીએ તરમ કરી એ સ્થળે મોટાડી દેવામાં આવે છે એક તો ધા અને ઉપરથી પાછો તરમ ચીપીએ સોહી તો જાંઘ ચર્ષ ના પણ એને કેટલી પીડા જતી હશે એની કામના પણ કરી શકાતી નથી પાછળથી કાપેલાં પૂછડાવળાં પ્રાણીને મચ્છર પણ ધણે જાણ આવે છે કારણુ કે પૂછડા બાંધાવે મચ્છરને ઉત્તરવામાં પણ તેઓ અસમથ જતી જાય છે

આ ધ નાઓ કુદ મનોચિત્તિની પ્રતિક છે પીડિત નેર્ષ મનમાં આનંદ અનુભવે છે તો સમજવું નેર્ષ એ કે માનના જૂલે કપાક કુદતા નથી એડી ૭ પણ કુદ ચિત્તિની વ્યક્તિ માટે એનો સ્વાધ એ મોટી ચીજ છે બીજાના પ્રાણેનું કાંઈ મૂલ્ય નથી આવો સ્વાર્થી વ્યક્તિઓ દેશના અને સમજના

ગૌરવને નષ્ટ કરે છે જ્યારે મનુષ્યની દષ્ટિમા દેશની પ્રતિષ્ઠા, સમાજનું ગૌરવ અને રાષ્ટ્રગરિમા એ બધા ઉપર સ્વાર્થને સ્થાન મળે છે ત્યારે તે બધાને એક ક્ષણમા તજી શકે છે કોઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી કે આવી વ્યક્તિઓ જ્યાં રહેશે ત્યાંની ફૂલવાડી જલદી જ ઉજ્જડ બની જશે કારણ જ્યાં બધા જ માણસો સ્વાર્થ બની જશે ત્યાં વિધ્વસ સિવાય બીજું શું નિમાણું થઈ શકશે ?

એક વખત એક હસ-બુગલ ઉડતું ઉડતું એક એવા પ્રદેશમા પહોંચ્યું જે બિલકુલ ઉજ્જડ બની ગયું હતું કયાય સૌંદર્ય અને સ્વચ્છતાના દર્શન થતા નહોતા સમસ્ત પ્રદેશમા ભયનું વાતાવરણ સર્જાઈ રહ્યું હતું એટલે થાક્યા-પાક્યા ૫ બીઓએ એક વૃક્ષની સુકો ડાળ પર આશ્રય લીધો. પાસેની ડાળ પર બે ઘૂવડ બેઠા હતા એમને જોઈ હંસે હસણીને કહ્યું. “એક દિવસે આ વનસ્થતી હરી-ભરી હતી પ્રકૃતિનું સૌંદર્ય સર્વત્ર પ્રસરી રહ્યું હતું પણ આજે આ કેવું ઉજ્જડ બની ગયું છે ? એ સૌંદર્ય અને સુખમા હવે કદપતાવત્ બની ગયા છે એનું શું કારણ હોઈ શકે છે, તે તું જાણે છે !” હસણીએ ના પાડતા હંસે બીજી ડાળ ઉપર બેઠેલા ઘૂવડની તરફ ધીરે ધીરે કહેતા કહ્યું “આ અહીં આવી વસ્યા તેથી લીલીછમ આ વનસ્થતી ઉજ્જડ બની ગઈ આ પક્ષીઓ જ્યાં આવીને વસે છે ત્યાં ધ્વસ જ ધ્વસ થાય છે દેશને વેરાન થતા વાર લાગતી નથી ”

ઘૂવડે હસની વાત સાંભળી તો હસનું તીર એના કાળજમા વીધાયું. પણ એની પાસે એનો જવાબ પણ નહોતો કડવો ઘૂટડો પી-ગયું અને બેસી રહ્યું રાત વીતી સવારે હસ-બુગલ ઊડવા લાગ્યું તો ઘૂવડે હસણીને રોકી લીધી અને બોલ્યું “આને કયા લઈ જાય છે, આ તો મારી પત્ની છે ” હંસે કહ્યું “એ પણ કદી સંભવિત બને ખરું ? હસણી શું કદી ઘૂવડની પત્ની બની છે ખરી ?” ઘૂવડે કહ્યું “શા માટે નહીં, આજે તો બધું સંભવિત છે ” હસ વિચારમા પડી ગયો હસણી ચીખવા લાગી ત્યારે ઘૂવડે કહ્યું કે, “તમે જો ચાહો તો આ દેશના પંચો પાસે એનો નિર્ણય કરાવી શકો છો એ પંચો જે ન્યાય આપે તે સૌએ મંજૂર કરવો પડશે ” ઓ પંચોની પાસે પહોંચ્યા બને પક્ષોએ પોતપોતાની ફરિયાદ રજૂ કરી. પંચોએ વિચાર્યું હસ તો પરદેશી છે આજે એ છે ને કાલે ઊડી જશે. આપણે પાડેશો તો આ ઘૂવડ છે જે એને નારાજ કરીશું તો એ ઠીક નહીં થાય અને ઘૂવડનો પક્ષ લઈશું તો સત્યનું ખૂન થશે આખર સુધી પંચો કોઈ નિર્ણય ન આપી શક્યા

પચોતે મૌન બેઠેલા બેઈ જુદા-કામ પ્રમુખ બોલ્યા તમે સૌ અત્યુ
મતિ અપે તે વુ બા ફેરમાં હાથ નાખુ પચો તો ઇચ્છતા જ હતા કે
બા મલા ફાઈ બી ૧ના સિરે જાય તો સારુ એમણે તો સદા સ્વીકૃતિ
આપી દીધી સ્વીકૃતિ મળતાં જ પ્રમુખે ન્યાયાસન સભાબંધુ પરણ ન્યાય
દેવની એક શણ પહેલાં પચોતે ખાનગીમાં મત્રણા માટે જુદા લઈ ગયા
બોલ્યા આ તો જપોરના બજવાળાની જેમ સ્પષ્ટ છે કે હસણી હસણી
ફળી છે પણ આ ઈન્સાફી દેશને પણ મોટું નુકસાન થશે કારણ કે આ
હસ પરદેશી છે અને ઈન્સાફ મળવાની સાથે જ હસણીને સાથે લઈને
ભડી જશે. ફાઈ પણ ઉપાયે બે હસણીને રોકી લેવામાં આવે તો જે પ્રદેશ
આજે ઘવઝીથી ભર્યો છે તે એક વિષે હસોનો પ્રદેશ બની જશે. બધા
પચો ઠરાવથી સહમત થઈ ગયા કારણ દેશનું કિત સર્વોપરી હતું

બધા જકાર આવ્યા પ્રમુખ ન્યાયાસને પર બેઠા અને બેઠી વાર પછી
એમણે ફેરનો આપ્યો હસણી જૂવડની ફળી છે એ ઠીક છે કે એ
હસ જાતિની છે પણ આજના પ્રગતિશીલ યુગમાં આન્તગતીય વિવાદ પણ
શક્ય છે ભારતીય બ્રહ્મિ યુરોપીઅન નારી સાથે શુ લગ્ન નથી કરતા
માટે આન્તગતીય લગ્ન કામદા પ્રમાણે હસણી જૂવડની ફળી હાથમાં ફાઈ
જાતને જા સમ રહેતો નથી "

ફેરમે સાબળતાં જ હસના હાલ-હવાલ ગૂંમ થઈ ગયા ત્યુ અપીલ
માટે બીજુ ફાઈ ન્યાયાસન પણ નહોતું અને પચ પ્રમુખને ન્યાય સર્વોપરી
હોય છે આંશુર્ગ સારી ખિન્ન મને હસ પોતાના દેશ બહુ ભરી આપ્યો
હસણીની ખાખિમાં આંશુ નીવરી રહ્યાં હતાં. હસ હતું થોડું દૂર ગયો હતો
કે પેલા જૂવડે એને ઘણા યો અને બોલ્યો, હસણીને મૂકી દુ ક્યાં જઈ
રહ્યો છે? હસણી શુ કહી જૂવડની ફળી થઈ છે? મારે બે વિદ્યાની વચ્ચે
દિવાલ જાનવુ નથી. હસને મલકાટ પાછો મોં પર હરી કપોડે એ બેઠેલો
તો પછી આ નાટક કેમ રચ્યું? જૂવડે કહ્યું એ જુલુ એટલા
મટે જ કે તે મઈ કામે કશું હતું ને કે આ જૂવડના વસવા ને લીરે સમમ
વનસ્પતી જાનવડ બની ગઈ મારે એ જ જાતાવવું હતું કે વનસ્પતી જૂવડના
કારણે જાનવડ બની કે સભ્યતા અને સ કૃતિના રક્ષક તમારા સમા
સ્વાર્થાએને કારણે ?

ત્યાં ગયાનું સામાન્ય છે ત્યાં સત્યનું ગળુ દબાવી સમાય છે ત્યારે
અદિસા વળેમાં બા કની હરે છે વિવેક પોતાના બાજબ ઉપર આંશુર્ગ સારે છે

હવે જીવનના બન્ને રૂપો તમારી સામે છે એકમા સેવા છે, સમર્પણ છે, તો બીજો કેવળ લેવાનું જ જાણું છે એકમા બીજા માટે પોતાને કુરબાન કરવાની ભાવના છે તો બીજો પોતા માટે બીજાને કચડી નાખવા માગે છે એકનું નામ પરોપકાર છે, તો બીજાનું નામ સ્વાર્થ છે એક કટકનો રાહ છે બીજામા ફૂલ નજરે પડે છે પણ પહેલાનું પર્યાવસાન ફૂલોની વાટિકામા છે ત્યારે બીજો રાહ કટકાકીર્ણ પથ પર લઈ જાય છે હું આશા રાખું છું કે મુખ્યમંત્રી સુવિર નાગરિકો પ્રશસ્ત માર્ગ અપનાવશે એ માર્ગ જ જીવનનો શાશ્વત અને સુરમ્ય માર્ગ છે

જૈન ઉપાસ્રય, કોટ,
બઝાર ગેટ, મુખર્ધ

કોઈ એક યુવક વિદ્યાર્થી એક સાધુ પાસે આવ્યો. સાધુએ તેને પૂછ્યું — “કેટલું ભણ્યા છો ?”

ઉત્તર આપતા એ વિદ્યાર્થી બોલ્યો — “હું છ હજાર પુસ્તકો ભણ્યો છું !”

સાધુએ કહ્યું — “આટલું ભણ્યા છતાં તમારા જીવનમા કોઈ સુધારો થયો કે નહિ ?”

વિદ્યાર્થી બોલ્યો — “મહાગજ ! પુસ્તકોના અભ્યાસથી તો મારા જીવનમા અનેક દુર્ગુણોએ સ્થાન જમાવી લીધું છે ”

—આપુ ગદુ સાતિ જીવનને જે મનાવી દે છે તેનાથી દૂર રહેજો

આજનું પ્રવચન દષ્ટિ અંગે થયું હતું. સાધક જીવજ્યોત્સનામાં આજનું વધે છે ત્યારે એણે શુદ્ધ દષ્ટિ રાખીને જ વધવું નેહીએ. દષ્ટિમાં ફેરફાર થતા સુષ્ટિમાં પણ પરિવર્તન આવે છે. ધરમાં એક સ્ત્રી છે. પતિ એને પૂછી રહે ત્યારે તે તો પુત્ર એને માતા રહે નિહાળે છે. સાસુ અને સસરા એને જીવવડું ત્યારે તે તો કિચર અને નલુદ એને સાળી કહે છે. સ્ત્રી એ એક જ છે પણ દષ્ટિમાં ભેદ થવાથી એમાં રૂપ-ભેદ પણ આવી ગયો છે. એટલા જ માટે ભારતીય કહેવત છે કે : જેની દષ્ટિ તેવી સુષ્ટિ તે આજની જે દષ્ટિ સધીને આવે છે. વસ્તુ એને તેવા જ રૂપમાં દેખાય છે.

જેનું દર્શન પ્રમાણે પ્રયોગ પદ્ધતિ અને તત્ત્વોત્કર છે. જેટલાક ધર્મ વ્યક્ત રહે છે તે જાહેરમાં જીવી જીવજીવ રહે છે. જે મનુષ્ય જે દષ્ટિ મિલુને સામે ધરી એના પર ચિત્ત કરે છે તે જ ધર્મ એની અભિવ્યક્તિ થાય છે. જે અજિતઓ જીવીઆમાં જાય છે. જીવીઆમાં કાંઈકી યજ્ઞમાં યજ્ઞાન મહેતી રજા છે. એક કહ્યું - યજ્ઞાન રેવ મહેતી રજા છે. "બી નમે કમ્બુ" "ફૂલની નીચે તો કાંટા છે. આ જ દષ્ટિમાં ભેદ છે.

એકની દષ્ટિ યુવાનની સુદરતા કાણી છે તો બીજાની એની તળેલા કાંટા કાણી. અને તથાની દષ્ટિમાં કાંટા પણ છે તેમ જૂથ પણ. પરંતુ કાંટાની દષ્ટિ સધીને-પરીને આવીશ તો કાંટા જ દેખાશે અને જૂથની દષ્ટિ રાખીને આવીશ તો જૂથ / દેખાશે. એકને માટે કાંટામાં પણ જૂથ છે તો બીજા માટે જૂથમાં પણ કાંટા છે.

આ / વાત તમારી અને અમારી છે. કોઈ વ્યક્તિ પ્રત્યે આપણે સમુદાય પદ્ધતિએ હોય તો આપણે તરત જ એના અને વિપરીત પદ્ધતિ આપી સધીએ હોય. પણ આપણે એના સમુદાયમાં વિચારવા બેસીએ તો

આપણી દષ્ટિમાં પેલા કાટા જ આવી જાય છે ફક્ત બધા ઝોળજલ થઈ જાય છે, કેમકે આપણી દષ્ટિ ફૂંચે. ઉપર નથી પણ કાટા તરફ છે તેવી જ રીતે એના પ્રત્યે આપણા મનમાં એક ને સદલાવના છે અને આપણે એના તરફ રાગાત્મક દષ્ટિએ જોઈએ છીએ ત્યારે આપણને એક કાટોય દેખાશે નહીં કાગણ કે એના ફૂલો તરફ જ આપણી દષ્ટિ ટેકાશે અને એ જ તો દષ્ટિનો જાદુ છે, ન્યા કાટા પણ ફક્ત બની જાય છે અને ફક્ત કાટા.

એક હોલમાં થોડાક આદમીઓ ખુરશી પર બેઠેલા હતા. એમના માથે ઘોળી ટોપીઓ હતી અને હાથમાં દારૂની ખાટલીઓ દારૂ પીવાઈ રહ્યા હતા અને ગપશપ ચાલી રહી હતી ત જ સમયે સડક પરથી પસાર થતી થોડાક વ્યક્તિઓની નજર એમના પર પડી એકે કહ્યું “જોયું, હવે તો ખાદીધારી-ખાદી ટોપીવાળા જ દારૂ પીવા લાગ્યા છે જે કેએસે દેશને આઝાદી અપાવી, જેના ચાગ્રિયબળ ઉપર સમસ્ત ભારતને વિશ્વાસ હતો, એક દિવસ એવો હતો કે જ્યારે ગાંધી ટોપી સત્ય ને સદ્ગુણનું પ્રતિક હતી, પણ આજે એ જ ખાદીની ટોપી હેઠળ મદ્ય-પાન ચાલી રહ્યું છે” ત્યારે બીજાએ કહ્યું “વાત એવી નથી ખરું તો એ છે કે દારૂડિયા જ ગાંધી ટોપી પહેરવા લાગી ગયા છે ગાંધીજીની જીવન-સાધનાના જાદુનો એવો અભાવ પડ્યો છે કે ભાગતમાં ઘેર-ઘેર ખાદીનો પ્રચાર થઈ ગયો અને એટલે હવે દારૂડિયાઓ પણ ખાદીની ટોપી પહેરવા લાગી ગયા છે” દાવ અદલાઈ ગયો ને ? આ છે દષ્ટિનો જાદુ.

એક વખત એક કાગડાએ એક ધૂવડને કહ્યું “કેટલી ભયાનક રાત છે ! ચારેય બાજુ અધકાર છવાઈ રહ્યા છે મને તો કાંઈ જ દેખાતું નથી.” ધૂવડ બોલ્યું. “કાગડારાણા, જૂહું ન બોલો કેટલો પ્રકાશ છે ? હજી હમણા તો સૂર્યનો ઉદય થયો છે અને તમે બતાવો છો રાત” સાચું તો છે કે કાગડા માટે રાત છે, તો પેલા ધૂવડ માટે રાત પણ દિવસ છે કારણ એ રાત્રે જ જોઈ શકે છે સૂર્ય નીકળતા જ એની આંખો બંધ થઈ જાય છે અને પછી એને માટે સમસ્ત સૃષ્ટિ અધકારપૂર્ણ બની જાય છે.

હા, તો દષ્ટિ અદલાતા સૃષ્ટિ પણ અદલાઈ જાય છે આપણે જે દષ્ટિને લઈને ચાલીએ છીએ, તે વસ્તુ આપણે મેળવી પણ શકીએ છીએ. એક અત્તર બનાવનારની નજર ફૂલો ઉપર રહે છે કારણ એ એમાંથી જ તો અત્તર બનાવવું છે, જ્યારે કાગડાની નજર ગદ્ગદ તરફ રહે છે એટલે

આપણે જે દષ્ટિ ધરીને ચાલીશુ તેવા જ રૂપમાં આપણે સૃષ્ટિને, પામી રહીશુ. આપણે જો હસની દષ્ટિથી દુનિયાને ચકાસીશુ તો ત્યાં મોતી મળશે-દેખાશે. કામચાની દષ્ટિએ જોઈશુ તો માંસ અને એવું જ જોવા મળશે. હસની દષ્ટિ મોતી પર જ રહે છે એ મોતીનો જ માહક અને માહક છે એટલે એ મોતી પણ મેળવે છે પણ પેસો કામચે તો ખલિત બીજો તરફ દષ્ટિ રાખતો હોય છે તેથી એ માંસ ને એવી જ ચકીમાં ચાંચ મારતો હોય છે.

દુનિયા તો એક જાતનું દર્પણ છે. દર્પણમાં તમે તમારું પ્રતિબિંબ જોઈ શકો છો. જેવી આકૃતિ બનાવીને તમે એમાં જોશો તેવી જ આકૃતિ તમને જોવા મળશે. તમે એ વખતે સૌમ્ય રૂપમાં દશો તો તમારું પ્રતિબિંબ પણ સૌમ્ય જ દેખાશે. તમે ક્રોધના આવેશમાં હો તમે ક્રોધના પળમાં હો ત્યારે એ તમારા સૌમ્ય રૂપને કાચી જશે અને એથી મોં પર ભયક તા છવાઈ જશે. આવી આકૃતિ લઈને તમે દર્પણ પાસે પહોંચશો તો એની પ્રતિબિંબ પણ ભયકર જ દેખાશે.

મોં પરની ભયકરતા માટે તમે દર્પણને દોષિત ઠેરવી શકતા નથી. તમે એને દોષિત ગણીશો અને એના પર જ તમારો ક્રોધ દુઃખાઈ જાય તો ક્રોધમાં ને ક્રોધમાં તમે એના દુઃખ કરી શકો છો પણ એ દર્પણ તમારી પ્રતિબિંબને બદલી શકશે નહીં. તમારી પ્રતિબિંબમાં તો ત્યારે જ પરિવર્તન આવશે કે જ્યારે તમારી આકૃતિ જ બદલે. હા તો તેવી જ રીતે દુનિયા પણ એક દર્પણ છે એમાં તેવું જ પ્રતિબિંબ પામી, જોવા તમે દશો. સમગ્ર પ્રકૃતિ તમને એવા જ રૂપમાં દેખાશે. સંપેન હોવર નામનો માદસ પાશ્વર્ય જાતનો એક ધણો મોરો વિચારક થઈ ગયો છે એવું સાહિત્ય જ્યારે પ્રસન્ન થયું ત્યારે એના આમોચકાતુ જાણે એક પૂરજ આવી ગયું એ આલોચકાતુ માત્રાક સામે એને એક નાનો એવો જ્વળ આપ્યો. આરુ પુત્રાક તો એક દર્પણ છે જે એમાં અધિશ્વરે ગેશ એને દેવદૂત દશનમાં ઠેવી રીતે ઘેરી વાડુ? અધિષ્ઠા પોતાનું રૂપ લઈને ગયો છે તે કોઈ મનુષ્ય ત્યાં પહોંચ્યો હોત તો એને માનવીય-સૌન્દર્યના જ આભાસ, અનુભવ થાત એટલે કે આપણે જે રૂપ લઈને જઈશુ તેવું તેવું પ્રતિબિંબ દશે.

એક દોષતા ધોધાનું ચિત્ર દ્યો ચિત્રકાર પોતાના એ ચિત્રને લઈને કેઈ એક સમજના પાસે પહોંચ્યો પેતા દરેક સમજને એ ચિત્રને ઉઠાડી બિંદાય તો એમાં ધોધાના પગ ઉપરની તરફ દેખાતા તેથી તેઓ બચી

બીજા “આ તે કેવું ચિત્ર છે ? એક ગધેડો ચામેય પગ ઉપર કરીને આળોટી રહ્યો છે” ચિત્ર જ ન્યારે ઉલટું પકડી રાખ્યું છે તો ઘોડો ગધેડા રૂપે જ દેખાશે એટલે સર્વ પ્રથમ, દષ્ટિ જ ઠીક કરવાની જરૂર છે પછી જુઓ કે ઘોડો છે કે ગધેડો ? અને દોડી રહ્યો છે કે આળોટી રહ્યો છે ?

એક બહેન કાંઈ એકના ઘેર રસોઈચાલુનું કામ કરતી હતી પગાર કંઈ એને વધુ મળતો નહોતો રસોઈ કરવી અને ધરનું ખીજી નાનું-મોટું કામ કરવું અને એના બદલામાં એને ખાવાનું તથા કપડાં મળતા હતા પેલું ઘર લક્ષ્મીસપત્ન હતું એક દા’ડો ત્યાં શીરો બનાવવામાં આવ્યો ધરના બધાએ જમી લીધું પછી એ બહેન જમવા બેઠી શીરાનો ફાળિયો મોમાં મૂક્યો પણ એ ગળે ઊતર્યો નહીં ઘેર એનો દસ વર્ષનો દીકરો જીવારનો સૂકો રોટલો ખાતો હતો એટલે માના ગળે શીરાનો ફાળિયો શે ઊતરે ?

માની મમતા જાગી બેઠી અને એણે થોડાંક શીરો કાગળમાં બાંધી લીધો ધરનું કામ જલ્દી-જલ્દી આટોપી એ પોતાના ઘર ભણી જવા નીકળી પડી, પણ હજી ધરના ઉંબરેથી પગ બહાર મૂક્યો નહીં કે પેલું પડીકું હાથમાંથી સરી પડ્યું એમાંથી ઘીના ટીપા ચૂર્ષ રહ્યા હતા દાર નજીક બેસેથી ત્રણ બહેનોની નજર એના પર પડી પહેલાં બહેન બોલી “કેવી ચોર છે ? અડી ખાધું અને હવે પોતાના ઘેરે પણ લઈ જાય છે પકડો એને” બીજી બોલી “આ ગરીબાઈનું પાપ છે”

ગરીબાઈ પોતે જ એક પાપ છે સાચું છે કે “**बुभुक्षितं किं न करोति पापम्**” ભૂખ્યો કયું પાપ નથી કરતો ? દરિદ્રતા જીવનના સમન્ત ગુણોને હરી લે છે એક ગરીબના મનની ખીડા અમીર-ધનવાન બાણી શકતો નથી જેના ઘેર ચાર-ચાર મોટરો છે અને જે કદી એ ફર્લાંગ પણ ચાલ્યો નથી એ પગપાળા ચાલનારના કબૂતરો શો અનુભવ કરશે ? તેવી જ રીતે જેને ત્યાં બદામ-પિસ્તાની બરફીઓના ટીકીનો ભયો પડ્યા છે, જેને ખાધેલું પચાવવા સાર પાચન માટેની ટીકડીઓ લેવી પડે છે, એ ભૂખ્યાની ખીડાને બાણી શકતા નથી કે સાધનોના અભાવે મનુષ્યને કેટકેટલી મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડે છે હા, તે બીજી બહેને કહ્યું કે ‘દોષ એનો નથી, પણ ગરીબાઈનો છે’

ત્રીજી બહેને કહ્યું “તમે બન્ને એના રહસ્યને સમજી શક્યા નથી-

આ ચોર-વૃત્તિ નથી તેમ જરીભાઈનું પાપ પણ નથી. આ તે માતાની મમતા છે. અહીં શીરો બન્ને, તે આ શીરો આશરે અને એના બાળક મેર સુકી રેલથી ચાલે એ માનુ મન ફેમ કરી મ્વીકાર કરે ! ફાળો એને અને શી જીનરે ! માની મમતાનું ગાપ આપણે કરી રહીએ નહીં " જેવી મમતા એક માતાને પોતાના બાળક પ્રત્યે હોય છે તેવી જ મમતા વિશ્વના સમસ્ત પ્રાણીઓ પ્રત્યે આપણા મનમાં ઉભયાર્થ આવે તો આપણે પરમાત્મા બની રહીએ છીએ. માની મમતા મનુષ્ય અગ્ર મેળવી લે તો એ મહામાનવ બની જાય. માતા પોતાના બાળક પ્રત્યે જેટલી સ્નેહધારા વરસાવે છે તેટલી દુનિયાના તમામ બેગ-દોકરોઓ પ્રત્યે વરસાવી શકે તો એ ઠગલની સાક્ષાત્ મૂર્તિ બની શકે છે. પ્રસવ-કાળમાં સાગરનું વિશાળ પાણી-સમૂહ સુકાઈ શકે પણ માતાની હ્રદય-મમતા તો પ્રસવકાળમાં પણ સુકાત શકશે નહીં.

શીરો બંનેનું નાનું-એનું પખીકું છે તથા બહેનો છે અને એમની બુદ્ધિ-બુદ્ધિ તથા દષ્ટિઓ છે પહેલી એને ચોરની દષ્ટિએ જુએ છે બીજીની દષ્ટિમાં એ ચરીબ સી છે તો ત્રીજીની આંખોમાં એ એક માતા છે અને એના દિશમાં મમતાની ધારા છે. આને જ હૃદય છે જેવી દષ્ટિ તેવી મુદ્દિ વિચારકોએ દર્શિયા અનેક ભેદ-અભેદો જતા થા કે આપણે એ વિશે આત્મજન્ય પ્રશ્નોમાં વિચાર કરીશું.

આસન્ન સંકુચિત દષ્ટિ

જેવી દષ્ટિ હૃદય નજીબની વસ્તુને જ ગ્રેઈ શકે છે અને દૂરની દષ્ટિ (દૂરદક્ષિતા) નજીબ હોય તેને આસન્ન (કહેરાય છે આ ચર્ચ બંધ થવાની ભારામાં સંકુચિત દષ્ટિની વ્યાખ્યા. પરંતુ અધ્યાત્મના ક્ષેત્રે સંકુચિત દષ્ટિ (નિકટ દષ્ટિ) ની વ્યાખ્યા બીજી જ છે. જેણે હકત વર્તમાન અને વર્તમાનના સુખને જ તેમજ છે વર્તમાનના ભોજો ઉપર જ તેની નજર છે એના બીજા પાસાને જોવા કે ઈકાર કરે છે તેને સંકુચિત (નિકટ) દષ્ટિ કહેવાય છે. આ કે અપિહાસ માણસો સંકુચિત દષ્ટિવાળા જ તેમજ મને છે તેઓ વર્તમાનના ભોજોને / જીવનનું ચરમ લક્ષ્ય માને છે અને ભોજો પાછળ આખી મીચીને રોકવા તથા છે વળી આજે તે ભોજોની આ દો મા " જેટલો આગળ વધી ગયો છે એને જીવનની રોટમાં એટલો જ અગ્રગ રૂપિયા માનવામાં આવે છે.

બાળકને રમકડા પ્રિય હોય છે કેટલાક બાળકો રમકડાં સારા રોતાં

અને કચ્છાતા હોય છે રમકડામા બાળકોને તેટલો જ આનંદ આવે છે જેટલો તમને નોટોની થપ્પીઓમા હા, તો બાળકની પાસે એક કિમતી હીરો છે અને તમારી પાસે એક રમકડું છે પેલું બાળક રમકડું લેવા માગે છે એને જો એ રમકડું પસંદ આવી જશે તો એ હીરાને બદલે પણ પેલું રમકડું ખરીદી લેશે ચાર પૈમાના રમકડા પાછળ પેનો હજારોની કિમતવાળો હીરો બાળક ગુમાવી શકે છે પણ તમે આવા સોદા માટે કદીયે તૈયાર નહીં થાવ પણ કેઈ 'પચ્ચીસ વર્ષનો નવજુવાન જો આવો મોદો કરી બેસે તો તમે એને શું કહેશો ? એને તમે બુદ્ધિમાન તો નહીં જ કહી શકો, તો જે વ્યક્તિ માનવજીવનને ભોગોના રમકડા બદલે વેચી નાખે છે એને શું કહેવાશે ?

કેઈ માકડું (વાદરો) 'તમારો હાર લઈ જાય છે તમારે એની પાસેથી હાર પાછો મેળવવો છે પણ તમે એને જોડાવશો, ધમકાવશો તો સભવ છે કે એ હાર લઈને નાસી જાય અથવા હારને તોડી પણ નાખે એટલે તમારે હાર મેળવવો જ હોય તો તમે એને થોડાક ચણા ખતાવો એ ચણા લઈ લેશે અને હાર ફેંકી દેશે ચણાને બદલે કિમતી હારને ફેંકી દેવાનું કામ માકડું (વાદરો) કરી શકે છે, મનુષ્ય નહીં કરે પરંતુ જે માનવ ક્ષુદ્ર વસ્તુઓના બદલામા બહુમૂલ્યી જીવનને લૂટાવી દે છે, એને માટે તમારી પાસે ક્યો શબ્દ છે વારુ ? એ સક્રિય (નિઙ્ટ) દષ્ટિ છે કારણ એણે ફક્ત વર્તમાન સુખને જ જોયું છે

જેને પોતાના ભાવિ-ભવિષ્ય-ઉપર વિશ્વાસ નથી તેમ ભવિષ્યની પ્રગતિ સારું કાંઈ સંકલ્પ કર્યા નથી એને આપણે એક દષ્ટિએ અસહી કહીશું. અસહીનો અર્થ આગમની ભાષામા કહીએ તો જેને ફક્ત વર્તમાનનું સુખ પ્રિય છે, જેની વિચારશક્તિ ફક્ત વર્તમાન પૂરતી જ સીમિત છે ભૂતને ભવિષ્ય અગે જેને વિચારવાની શક્તિ જ નથી, તેમ નથી કદી એની પાસે વિચારવા માટે એક મિનિટની કુરસદ, એ થાય

માખીને તમે ઉડાડશો તો પણ ઊડીને પાછી શરખતના પ્યાલામા પડશે કેમકે શરખતની મીઠાશ એને પ્રિય છે આખો વડે એણે ફક્ત મીઠાગને જ જોઈ છે પણ એમા પડ્યા પછી શરખતની મીઠાશ માણવા એ જીવતી રહેને કે કેમ એ અગે એ વિચારી શકતી જ નથી એટલા માટે માખીને અસહી કહી છે તેવી જ રીતે જે મનુષ્યે ફક્ત ભોગને જ પોતાનું જીવન-લક્ષ્ય

માન્ય છે તે પણ વર્તમાન સુખને જ નોઈ સ્ત્રો છે ફક્ત વર્તમાન સુખ
ચાલનાર માટે જાણિત સુખમાં મધુરાય અદ્યત-પ્રાપ્તિ એક સુદર રાખ
આપે છે કે -

વાવ પરસ્વ કુર્ચતો હસતિ મોહ મોહિતો ।

મચ્છોગલે ગચંતો વા વિર્ણિગતં ન પસ્સતિ ॥

ઈસિયા સિવાઈ સૂચ અ. ૧૫ ગા. ૧૧.

મોહ-મગ્નતામાં સ્થાયેલા આત્મા બી ન પર અત્યાચાર કરે છે પોતાના
કુદ સ્વાર્થ આતર બીજાનું શોપણ કરે છે બીજાને કુ ખ દરમાં અટપટો
નોઈ એનું હૃદય જ્ઞાન-મગ્ન બની જાય છે મો પર મલકાદ જાય છે
પણ એના જ્ઞાન-દેવે પેલી માજીની નેવે છે જે સોટની ગોળી નોઈ એને
સેવા દેવી નય છે આજીઆર વ્યારે નદી-પરે માજીની પદમ્પ નય છે
ત્યારે જી કોટમાં સોટની ગોળી ભેરવી દે છે અને મજી કાટિ પાણીના વહે-
લમાં છેડી દે છે એ ગોળી માજીની સોટની ગોળીની લાલચે કાટા પાસે જાય
છે અને ગોળીને ખાઈ છે પણ એ પૂરી ખાઈ લે ત્યાર પહેલાં તે માજીની
આડે-એધે-રહેલો કાટિ એના મળાને વીધી માખે છે એક કુચુને જ્ઞાન-દેવ
એના જીવનને સરખી લે છે

આ છે નિકટ દષ્ટિ (સુકુચિત દષ્ટિ) જે પદાર્થના જાણ સીન્નતિ
જ લુએ છે એની પાછળ છુપાયેલા કાંઠાને જોવાની સૂક્ષ્મ દષ્ટિ એની
પાસે નથી. એક પ્રાચીન કવિએ માનવની નિકટ દષ્ટિનું સુદર ચિત્ર એક
સ્થોત્રમાં આપ્યું છે મારા ગુરુદેવ શ્રી કિશનચાલજી મહારાજ પોતાનાં પ્રવ
ચનો દરખાન એને બહુ મર્મસાદે કહ્યા કરતા હતા.

સ્વર્ગ દર્શકે ક્ષિપતિ સરિજા પાદ શોભે વિચરે

પીયુષેષ પ્રવર કરિણા લાહયસૌમ્ય મારમ્ ॥

ચિન્તા રત્ન ચિંકરતિ કરાદ્ વાપસોદ્ધાયનાર્થમ્,

પો કુદપ્રાપ્યમિદ્ ગર્મપતિ સુષા મૈત્ર્યજ્ઞ્ય પ્રમદા ॥

એક દરિદ્ર વ્યક્તિ છે પિતળની તો શુ માટીની થાળી પણ એના
નસીબમાં નથી. સદાશોભે મર્મ સજાદ પ્રસન્ન થઈએને સેવાની થાળી આપી
દે છે સિખારી પ્રસન્ન થઈ થેર પાડે છે થેર આ-એ ને બીજુ તો
થર આપુ થાળના વેરેથી લુચું પણ છે મહિનાઓ પાતી વધા કરે 'સાજ
જ કપડું ખરોડ' હવે જી કુદ પ્રાપ્તિ લે છે અને કથરા ભેગા કરે છે
વિચારે છે આ કથરા રે કથા છે તે સમાં લગી રે કુદા તે જ વખતે એને

સમ્રાટે આપેલી થાળી યાદ આવે છે સોનાની થાળી ઉપાડી, એમાં કચરો ભર્યો અને બહાર ફેંકી આવ્યો તમે હવે એને શુદ્ધિમાન કહેશો ને ? કે બીજુ કંઈ ?

વારુ ત્યારે, જુઓ, એક આદમીએ વર્ષો સુધી સાધના કરી તેથી એક દેવ એના પર પ્રસન્ન થયો અને એણે એને અમૃતનો એક ઘડો આપ્યો. દેવે લાગ્યશાળી છે એ ! જેને જીવનમાં પાશેર દૂધેય મળ્યું નથી એને અમૃત ભર્યો એક ઘડો મળી ગયો જેનું એક ટીપુ પણ શરીરમાં નવજીવન આપે છે એવા અમૃતને લઈ માણસ ઘેર આવે છે, નીચે જુએ છે તો પગ ધૂળ-ધૂળથી ભરાઈ ગયા દેખાય છે એ વિચારે છે 'પાણી લેવા' તે કાણ જાય, આ અમૃતનો ઘડો તો ભર્યો છે જ, એનો જ પાણીને સ્થાને ઉપયોગ કરી લઉં અને એમ વિચારીને એ એ જ અમૃત વડે પગ ધોઈ નાખે છે. શુ તમે એને ચતુર કહેશો ? નહીં, તમારું મન એમ કહેવા સ્વીકૃતિ નહીં જ આપે તમારી પાસે તો એવા માટે બીજો જ શબ્દ છે

ત્રીજી વ્યક્તિ એક એવી છે જેને હાથી મળ્યો છે જેણે જીવનમાં કદી પૂર્ણરૂપે ધોડેસ્વારી કરી નથી અથવા તો જેને સાડા ત્રણ પગો ધોડો પણ નસીબમાં નથી અને હાથી મળી જાય તો સમજવું જોઈએ કે એનું કિસ્મત તેજ છે પણ એ શ્રીમાન હાથી મળતા એમ વિચારે કે આને માટે એક મણના રોટલા જોઈશે આનું ખર્ચ શે પૂરું થશે ? અને ખર્ચની ખૂનિ સારું એ જ ગલમાં જાય છે ત્યાંથી લાડા કાપી, હાથી પર લાદી શહેરમાં વેચવા જાય છે વિચારે છે ચાલો સારો ગંધો મળી ગયો એકી સાથે 'ધણુ' બધું બળતણ આવી જાય છે અને પોતે પણ પહેલા બેની શ્રેણીમાં બેસશે.

ચોથા એક ભાઈ છે એમની વાત પણ સાલળી લ્યો વર્ષોની સાધના પછી કોઈ દેવની કૃપાથી ચિતામણી રત્ન એમને મળ્યું એના ત્રણાવધી વિશાળ મહેલ અને સ્વર્ગીય વૈભવ એમને સાપડયું એ વખતે જ એક કાગડો વૃક્ષની ડાળે બેસી કાવ કાવ કરી રહ્યો હતો અને પેલા ભાઈ સાહેબના આરામમાં બેસેલ પડી રહી હતી એને ઉડાડવો પણ કાકરો-લાવવાનો પ્રયત્ન કાણ કરે ? એમને વિચાર મૂર્યો કે શા માટે આ 'ચિતામણી'નો જ ઉપયોગ ન કરી લેવાય ? એ તો તે જ ચિતામણી વડે કાગડાને ઉડાડે છે કાગડો તો બોડી ગયો સાથે જ પેલા સ્વર્ગીય વૈભવ પણ સમાપ્ત થઈ ગયો.

આને પણ તમે કુશળ અને શુદ્ધિમાન નહીં કહો આવી વ્યક્તિઓ માટે તમારી પાસે એક શબ્દ છે 'મૂર્ખ' બધા મૂર્ખની શ્રેણીમાં બેસો. હા.

માન્ય છે તે પણ વર્તમાન સુખને જ નોંધી રહ્યો છે ફક્ત વર્તમાન સુખ ચાહનાર માટે સારી સંપત્તિ સંપત્તિ અધુરાપ બનતી-અધિ એક સુદર રૂપ આપે છે કે -

વાલે વરસસ કુચ્યંતો હસતિ મોહ મોહિતો ।
મયસોગંધે વસતો વા વિવિષાત ન વસંસતિ ॥

ઈસિયા સિવાઈ સૂચ બા. ૧૫ મા. ૧૧

મોહ-ભાગમાં હસાયેલો આત્મા બીજા પર અધ્યાચાર કરે છે પોતાના કુદ સ્વામ આતર બીજાનું શોધણું કરે છે બીજાને કુખ દરદમાં અપાડે નોંધી એનું હૃદય આનંદ-મગ્ન બની નભ છે મોં પર મલકાત હવાય છે પણ એનો આનંદ તો પેલી માછલી જેવો છે જે લોટની ઝાલી નોંધી એને લેવા છેડી નભ છે આછીમાર અધારે નદી-પે માછલી પકડવા નભ છે ત્યારે એ કાંટામાં લોટની ઝાળા ભેરવી દે છે અને પછી કટિ પાણીના-જે-લુમાં છેડી દે છે એ ઝાળી માછલી લોટની ઝાળીની લાલચે કાંટા પાસે આવે છે અને ઝાળીને 'ખાવ' છે પણ એ પૂરી ખાઈ લે ત્યાર પહેલાં તો ઝાળીની આડે-આલે-રહેલો કટિ એના બળાને વીધી નાખે છે એક કણને આનંદ એના જીવનને કારખી લે છે

આ છે નિકટ દષ્ટિ (સકુચિત દષ્ટિ) ને પદાર્થના બાહ્ય સૌન્દર્યને જ જુએ છે એની પાછળ પ્રુપાયેલા કાંટાને નોવાની સુદમ દષ્ટિ એની પાસે નથી એક પ્રાચીન કવિએ માનવની નિકટ દષ્ટિનું સુદર ચિત્ર એક શ્લોકમાં આપ્યું છે મારા મુકુટેય શી કિલનલાલજી મહારાજ પોતાનાં શ્રવ મનો દરમ્યાન એને બહુ ભર્મલાવે કહ્યા કરતા હતા

સ્વર્ણ સ્વાંઠે સિર્પતિ સરિખ પાદ શોભે વિષલે

વીયુવેષ પ્રવર કરિણા લાહ્યતયેન્ધ મારમ્ ॥

ચિન્તા રત્ન ચિંતકરિત કરાણુ ચાંપસોદ્દાપનાયમ્,

યો હુરપ્રાપ્યમિદં મર્મયતિ શુષા મર્મજન્મ પ્રમલ્ ॥

એક દરિદ્ર વ્યક્તિ છે પિત્તળની તો શુ માટીની ઘાળી પણ એના નસીબમાં નથી. સદાસાએ દાઈ-સામ્રાટ પ્રસન્ન થઈએને સેલાની ઘાળી બાપી દે છે સિખારી પ્રસન્ન થઈ ધેર પડેલા કરે છે ધેર આવ્યો ને એણે તો પર આપુ પૂજના થઈથી બપું પાડુ છે અદિનાઓ પત્ની બધા હસે. સાથ જ ક્યું નવેલુ લેવે એ જુકુ-દાણમાં લે છે અને અંધારા ભેગા કરે છે વિચારે છે આ અંધારા જેવો છે તે શીમાં ભરી દેકુડ તેજ વખતે એને

સાધના કરવાની છે પરંતુ મનુષ્ય તો આજે ઉલટું કાર્ય કરી રહ્યો છે એકવાર એક ધરમા કૃતરો આવ્યો માતાએ જોયો તો બાળકના હાથમાં લાકડી આપી અને કહ્યું કે, જા આ લાકડી વડે પેલા કૃતરાને કાઢી આવ પરંતુ એ બાળક લાકડી લઈને બહાર ગયો પણ કૃતરાને ન કાઢતા પોતાના નાના ભાઈને જ મારવા લાગ્યો માટે આની ખબર પડતા બાળકના હાથ માંની લાકડીને એ લઈ લેશે અને પેલા બાળકને વઢશે ય ખરી આજે આમ થઈ રહ્યું દેખાય છે પ્રકૃતિ માતાએ આપણને આ શરીર એટલા માટે આપ્યું છે કે એના વડે આપણે આત્માના કપાય ને વાસનાને કૃતરાની જેમ બહાર કાઢીએ પણ આપણે તો ઉલટું જ કામ કર્યું છે કૃતરાને તો કાઢતા નથી પણ એ લાકડીનો ઉપયોગ પોતાના જ જીવનના સહગુણોને સમાપ્ત કરવામા કરી રવા છીએ ચંદ્રકાંસ ખેડૂત-લવાર હમમે દુશ્મનોની વચ્ચે પણ આપણુ રક્ષણ કરી શકે છે પણ એ તલવારનો ઉપયોગ દુશ્મનોના માથા વાઢવા કરતા ધાસ કાપવામા-વાઢવામા કરવામા આવે તો એના માટે શું કહી શકાય, વારુ !

હા, તો આ નિકટ-સકુચિત-દષ્ટિ છે જે ફક્ત દેહ અને દેહ-સુખને જ જુએ છે પણ એના કડવા પરિણામોને જોતી જ નથી

રાગ અને દ્રેષ દષ્ટિ

એક રાગ દષ્ટિ છે, જેમા દોષ પણ ગુણ રૂપે દેખાય છે જેના પ્રત્યે રાગ હોય છે પછી એના દોષ દેખાતા જ નથી બીડીના શોખીનને એના દુર્ગુણ કદી નજરમા નહી આવે, લડે ને તમે એને ચાહે તેટલું સમજાવો. બીડીથી લોહી મુગાય છે, હૃદયમા જલન થાય છે હોઠ કાળા થાય છે અને સાથે જ પૈસાનો દુર્વ્યથ થાય છે પરંતુ જેને બીડી પ્રત્યે અનુગ્રહ છે તે આ મોટા-મોટા દુર્ગુણો, ખૂંટી, એકેકેને સ્વીકારવા તત્પર નહી બને તેથી જ તો ખામીથી-પીડાતા કંઈના ગડક કાઢવા છતાય લોકો એને (બીડીને) વળગી રહેતા હોય છે એમને જ્યારે બીડી છોડવાનું કહેવામા આવે છે તો, તેઓ બોલી બેઠે છે, ભાઈ એ તો હવે મર્યા પછી જ છૂટશે આવી જ રીતે અફીણ, અને મદ્યપાનના શોખીનો સામે તમે જો એ નશીલા પદાર્થોની ખુરાઈ-દુર્ગુણોનું વર્ણન કરશો તો તેઓ પણ એ માનવા તૈયાર નહી થાય નશા કરનાર નશાની ખુરાઈને જો ખરેખર એક વખત સ્વીકારી લેશે તો હું માનું છું, જીવન પર્યાંત એનો તે સ્પર્શ પણ નહી કરે

એ રાગદષ્ટિ છે કે ચોરને અધારી રાત પ્રિય લાગે છે, આદતી અપ્રિય.

તે સોનાની ઘાળીમાં કચરો ભરીને ફેંકનાર મૂખ છે જામૃતમાં પત્ર ધોનાર
જામૃતજી છે હાથી ઉપર જળનજી વહેનાર ચતુર નથી અને ચિતામણી
રત્નથી કાગડો ઉડાનાર પણ મૂખ જ છે તે માનવ-જીવનને ભોજો
પાછળ ભુંગવનાર કેવો બુદ્ધિમાન છે ? વાસના ને ભોજનને જીવનના સ્વ
છે એણે એની પાછળ આત્મ ચિંતાને એમુ છે આત્મ-રાજના સ્થાને
પદાર્થ-રાજ નેના જીવનમાં જ મ્યો છે એ નિહટ (સકુચિત) દષ્ટિવાળો
મનુષ્ય છે

ભોજનને જ નો સ્વમ મનાવું હોય તો એ દષ્ટિએ માનવ કરતાં પણ
જીવન વધુ સુદર હશે કારણ કે માનવજીવન કરતાં પણ-જીવનમાં ભોજો
સ્વમ-સુલભ છે મનુષ્યે નો ભોજોના સાધનો એકલ કરવાં હોય તો એણે
નાણાં ખરચવાં પડશે. જ્યારે પણુએને તો એક નવો પૈસો પણ ખર્ચવા
પડતો નથી. એક માખીને નો મીઠાઈ ખાવી હશે તો એ ભિંમિ સમી
કદોઈની દુકાને પહોંચી જશે. એને એક પૈસો પણ દેવો નથી પડે પણ
તમને મીઠાઈ ખાવાની ઇચ્છા થઈ અને તમે માખીની જેમ મીઠાઈની દુકાને
ઉપર ધા નાખશો તો તમે માર જ ખાશો અને મીઠાઈનો એક કુકોળ
તમારા હાથમાં નહીં આવે. એ મીઠાઈ માટે તો તમારે પૈસા ખરચવાં પડશે.

આદે તેમો કોઈ બાગ સુરક્ષિત હોય કરવાળ ઉપર સસમ પોલીસ
પહેરા ભરી રહી હોય પણ જમર (જમરા)ને પુષ્પની સુવાસ ભેવી હશે તો
વિના શંકાએ ત્યાં તે પહોંચી શકશે, એને નથી પોલીસનો દર કે નથી જાલુની
પરવાહ અને તમારે નો એ સુરક્ષિત બાગમાં પહોંચવું હોય તો પણ
(પરવાહ) ભેલા પડશે. વગર પરવાને જ દર પ્રવેશ કરવો જોખમભર્યું મલાઈ-
મહેલોમાં સ્વચ્છ રૂપે ફરતી ચક્રવીણા અને કમ્પોઝર નેનાં પાંખોએ રણીના
રૂપને સ્વનત્રપૂરક પ્રતિબિંબ બોઈ શકે છે એમને કોઈ શંકો રાખવું નહીં
પણ કોઈ મનુષ્ય નો આ હોને જોવાનો પ્રયત્ન કરશે તો એને તો સાંજ જ
પહેરવાનો વખત આવશે હા તો ભોજનને જ નો જીવનનો ઉદ્દેશ જાણી
દીધો હોય તો તમે ભવની ચૂરણી કરવામાં મેટી થૂલ કરી મ્હા ઝા. પછી
તમારે મનુષ્યમત્ર નહીં પણ પશુ-ભવ જ ચૂરવો જોઈએ. કેમકે ત્યાં
સ્વતંત્રતા છે

નિશ્ચયવાની એ રીત જ ખોટી છે કે માનવજીવન વાસનાની પર્તિ
અર્થ / મનુષ્ય જ જીવનનું સ્વય છે આજે આધ્યાત્મિક પ્રવૃત્તિ સાધીને
જાની ઉન્નતિ જાન્ય કાવોમાં અસાધ્ય છે એની ઉન્નતિ કરવા માટે આજે

શોધતા ફરતા રહેશો પણ જ્યારે કાઈની સાથે તમારી દીકરીનું વેવિશાળ થઈ જશે તો પછી ભલેને એ મુરતીયો દોઢ ટાગનો પણ કા ન હોય, તો પણ સાસુ ને સસરાની આંખોમા દેવકુમારથી કાઈ અંશે એ ઓછો નહી હોય.

જેની દૃષ્ટિમા પ્રેમ ભર્યો છે એને માટે સમસ્ત સૃષ્ટિ સૌન્દર્યપૂર્ણ છે સાચું પૂછો તો સૌન્દર્ય પદાર્થોમા નહી પણ આપણી આંખોમા વસે છે, આપણે જ એમા સૌન્દર્યનો રંગ ભરતા હોઈએ છીએ નહી તર પદાર્થોમા તે વળી શું ભર્યું છે ? વસ્તુમા જ જો સુદરતા ભરી પડી હોય તો એ સદૈવ સર્વને માટે સુદર હોવી જ જોઈએ, પણ એવું બનતું નથી

હા, તો સુદરતા અને અસુદરતા બહાર નથી પણ મનુષ્યની આંખોમા છે એ જ એને સૌન્દર્યપ્રદાન કરે છે સૂર્ય પોતાના સેકંડો કિરણો વડે જલ, થલ અને નલ (આકાશ) ને પ્રકાશમાન કરે છે, કારણ કે પૃથ્વી પર્વત વગેરે બધા પોતાના અરૂપમા પ્રકાશમાન નથી એમનો પ્રકાશ ઉપર સાપેક્ષ હોય છે તેવી જ રીતે પદાર્થ ન સુદર છે તેમ ન અસુદર, પરંતુ માનવમનનું સૌન્દર્ય જ પદાર્થોમા સુદરતાના રંગ ભરે છે બીજા શબ્દોમા કહું તો આજ દૃષ્ટિ તે રાગ દૃષ્ટિ છે જ્યાં વસ્તુમા ફક્ત ગુણ જ દેખા દે છે, પછી ભલેને એમા હજારો દુર્ગુણો હોય અને તે એના મનમા વસી ગયો છે ત્યાં તે એના દોષો પ્રત્યે ઉપેક્ષા કરે છે.

કહેવાય છે કે નેપોલિયનના અક્ષરો અત્યંત ખરાબ હતા. જ્યારે એના પત્રો મિત્રો પાસે પહોચતા ત્યારે બહુ હાસી-પાત્ર બનતા. એક વખત એવા મિત્રે કહ્યું .-“ સમ્રાટ, અક્ષરો તો એવા છે કે સ્વયં સરસ્વતી પણ ચક્ષમા લગાવે તો પણ વાચી-ઊકેલી શકે નહા ” નેપોલિયને જવાબ વાળ્યો “ મારા અક્ષર કેવા છે, એ મને નહી પણ જેસોફાઈનને જઈને પૂછો.” પેલો મિત્ર પત્ર લઈને જેસોફાઈન પાસે ગયો અને એને અક્ષરો અંગે પૂછતા એ બોલીઃ “ આનાથી વધીને વધીને બીજી સુદરતા શી હોઈ શકે ? કેવા મોતી જેવા ચળકી રહ્યા છે ? ” આ જ તે રાગ દૃષ્ટિ છે જ્યાં અસુદર પણ સુદર બની જાય છે

જેના પ્રત્યે મનમા રાગ છે એની પાછળ આવતા હજારો કષ્ટોને આપણે હસતા મુખડે સહન કરી લઈશું એમા કષ્ટો જેવું લાગશે જ નહી કાઈ આપણી પ્રિય વ્યક્તિ બીમાર હોય તો આપણે કલાકોના કલાકો એની સેવા સ્વશ્રુષા કરીશું અડધી-અડધી રાત સુધી આંખોમા ઊઘ નહી હોય તેમ

આદ્યની શીતળ ચાંદની સારાપે પ્રાણીજનતને આકર્ષિત કરે છે પરંતુ મનુષ્ય ઉદ્ધવથી ચોરનું મન ખિન્ન બને છે કેમકે અધકાર એના સ્વામીને જેમ છે સાચા બાપે છે તેથી જ તે શાંત-સ્નિગ્ધ મધુરી ચાંદની એને અગ્નિ થાય છે આમ જ ચોરનો એક વર્ષ ધૂવડ છે જેને પણ પ્રકાશ પ્રિય નથી સુખીદમની સાથે જ કમળ ખીલી જાડે છે પ્રથમ કિરણને સ્પર્શ પામી એ પ્રકૃષ્ટિત બની જાય છે અક્ષીઓ મગળ આવન ગર્ભ એનું સ્વાગત કરે છે માનવસમાજ સ્ત્રીના પ્રથમ કિરણથી જન્મલિનો સડેલ મેળવે છે પરંતુ સુખના એ જ શુષ્ક કિરણો ધૂવડ માટે કષ્ટદાયી બને છે કારણ કે સુખના ઉદ્ધવની સાથે જ તે પોતાની દષ્ટિની રક્તિ ખોઈ બેસે છે એટલા માટે જ એ અધકાર પસંદ કરે છે

જેના છવનમાં મિથ્યાત્વનો પ્રબળ અધકાર જવાયેસો છે એને વીતરવ દેવની પવિત્રપાવન વાણી પણ મમતી નથી છવનજન્મલિનાં સુત્રોમાં-એકમાં-એને અધ પતનનો બાસ થાય છે આખ્યાત્મિક વિકાસમાં વિનાશ લાગે છે અને વિનાશમાં વિકાસ કારણ કે એને ભૌતિક પદાર્થો પ્રત્યે જનુરુચિ છે અને એ રાજ જ એને તે પદાર્થોમાં જ્ઞાનનો જનુભવ કરાવે છે એટલા જ માટે અશુભ પરિણામ ભોમરીને પણ સરાય દષ્ટિ-આત્મા પદાર્થ-રામમાં જ જનુરુચિ-દૃષ્ટાવેસો રહે છે

જ્યાં જાહેનો બેઠેલી છે કોઈ જાહેનનું જાણક પેલાન કરી દેતે તે પાસે બેઠેલી બીજી જાહેન મોં મચકાડી અને બોલી શકે છે કે બાપે છે આ જ્યાં જ પેલાન કરી નાખ્યો પરંતુ જીતે જ દારૂ એ જ જાહેનનું જાણક જેના જોણમાં પેલાન કરી દે છે તે એ જ મોં મચકાડનારી જાહેન પોતાના જાણકને ખારથી ઉપાડે છે અને સાફ કરો લે છે લુચ્છ-પાંચલી જાહેનનાં ઊંઘાએ પેલાન કર્યો તે મોં મચકાડતું પણ બ્યારે જેના પોતાના જ જાણક એની કિંમતી સાદી ગદી કરી નાખી ત્યારે એ પુનઃકરે છે કારણ કે માતાની પોતાના જાણક પ્રત્યે રાગ-દષ્ટિ છે

માતાની દષ્ટિએ એનું જાણક સર્વ કોઈ છે એની નજરમાં એ કોઈ રાજકુમારથી ઓછો નથી, જમને એને મહેશ કોઈ માકમ (વાંદરા) જેવે કાં ન દેખાતો અને સ્વયં માકમ પણ દપણમાં બ્યારે પોતાનું પ્રતિબિંબ જુએ છે ત્યારે એનું હૃદય પણ પ્રસન્નતાથી નાચી ઊઠે છે જ્યાં જ વાત કોઈ એક સામુની છે એની આંખોમાં એને કુરૂપ જમાઈ પણ સ્વ સુર છે જ્યાં સુધી દીકરીનાં જન્મ ન થઈ જાય ત્યાં સુધી તે તમે દેવતાનું મુરલિ

શોધતા ફરતા રહેશે પણ જ્યારે કોઈની સાથે તમારી દીકરીનું વેવિશાળ થઈ જશે તો પછી ભલેને એ મુરતીયો દોઢ ટાંગનો પણ કા ન હોય, તો પણ સાસુ ને સસરાની આંખોમા દેવકુમારથી કોઈ અંશે એ ઓછો નહી હોય.

જેની દૃષ્ટિમા પ્રેમ ભર્યો છે એને માટે સમસ્ત સૃષ્ટિ સૌન્દર્યપૂર્ણ છે સાચુ પૂછો તો સૌન્દર્ય પદાર્થોમા નહી પણ આપણી આંખોમા વસે છે, આપણે જ એમા સૌન્દર્યનો રંગ ભરતા હોઈએ છીએ નહીં તર પદાર્થોમા તે વળી શુ ભર્યું છે? વસ્તુમા જ જે સુદરતા ભરી પડી હોય તો એ સદૈવ સર્વને માટે સુદર હોવી જ જોઈએ, પણ એવુ બનતું નથી

હા, તો સુદરતા અને અસુદરતા બહાર નથી પણ મનુષ્યની આંખોમા છે એ જ એને સૌન્દર્યપ્રદાન કરે છે સૂર્ય પોતાના સેકંડો ફિરણો વડે જલ, યજ્ઞ અને નલ (આકાશ) ને પ્રકાશમાન કરે છે, કારણ કે પૃથ્વી પર્વત વગેરે બધા પોતાના સ્વરૂપમા પ્રકાશમાન નથી એમનો પ્રકાશ ઉપર સાપેક્ષ હોય છે તેવી જ રીતે પદાર્થ ન સુદર છે તેમ ન અસુદર, પરંતુ માનવમનનું સૌન્દર્ય જ પદાર્થોમા સુદરતાના રંગ ભરે છે બીજા શબ્દોમા કહું તો આજ દૃષ્ટિ તે રાગ દૃષ્ટિ છે. જ્યાં વસ્તુમા ફક્ત ગુણ જ દેખા દે છે, પછી ભલેને એમા હજારો દુર્ગુણો હોય અને તે એના મનમા વસી ગયો છે ત્યાં તે એના દોષો પ્રત્યે ઉપેક્ષા કરે છે.

કહેવાય છે કે નેપોલિયનના અક્ષરો અત્યંત ખરાબ હતા. જ્યારે એના પત્રો મિત્રો પાસે પહોંચતા ત્યારે બહુ હાસી-પાત્ર બનતા. એક વખત એવા મિત્રે કહ્યું. —“ સમ્રાટ, અક્ષરો તો એવા છે કે સ્વયં સરસ્વતી પણ ચક્ષમા લગાવે તો પણ વાચી-છીકેલી થકે નહા ” નેપોલિયને જવાબ વાલ્યો. “ મારા અક્ષર કેવા છે, એ મને નહીં પણ જેસોફાઈનને જઈને પૂછો.” પેલો મિત્ર પત્ર લઈને જેસોફાઈન પાસે ગયો અને એને અક્ષરો અંગે પૂછતા એ બોલીઃ “ આનાથી વધીને વધીને બીજી સુદરતા શી હોઈ શકે? કેવા મોતી જેવા ચળકી રહ્યા છે?” આ જ તે રાગ દૃષ્ટિ છે જ્યાં અસુદર પણ સુદર બની જાય છે

જેના પ્રત્યે મનમા રાગ છે એની પાછળ આવતા હજારો કષ્ટોને આપણે હસતા મુખડે સહન કરી લઈશું. એમા કષ્ટો જેવું લાગશે જ નહીં કોઈ આપણી પ્રિય વ્યક્તિ બીમાર હોય તો આપણે કલાકોના કલાકો એની સેવા સ્વપ્નપા કરીશું અડધી-અડધી રાત સુધી આંખોમા બિંદુ નહીં હોય તેમ

માઠ પશુ નહીં જણાય પણ કોઈ બીજી વ્યક્તિ કે જેના પ્રત્યે આપણને રાજ નથી પ્રેમ નથી તેની પાસે એક કલાક પણ વીતાવવો આપણને ભારી થઈ પડશે.

આ જ વાત એક માતાની છે એનું બાળક બીજાર હશે તો આખી રાત એને બોજામાં રાખી વીતાવી દેશે. એની પાછળ હજારો કરોડ કરોડો પણ એના મનમાં આનંદ બિજરાતો રહેશે પણ એની સાસુની સેવામાં જ્યારે મિનિટ પણ વીતાવવી પડે તો એનું માથું ચડી જશે કેમકે બાળકમાં તો એણે આત્માનો રાજ દાસ્યો છે ત્યારે સાસુ પ્રત્યે એનો રાગદેવ નથી.

તમે સિનેમા જોવા જાઓ છો ત્યાં સ્થળભાવ છે દીકરી માટે તમે ત્રણ-ત્રણ કલાક બિજા રહેશો. છતાં તમારા પંખા ફરે નહીં માથું નહીં બીજા યોગ્ય વસ્તુઓ એક વાગી જશે તોય તમારી આંખો બંધ થઈ બેસી જશે સાંધા તમારી !! અંધારી રાત વીતી જાય તોય તમે જાગતા રહેશો. કેવો પ્રમાણે પતિવાર છે ! ફિલ્મ ચાલુ છે એક પછી એક ચિત્રો આવે છે તે જાણ છે એટલે એક સમય માટે પણ તમારી આંખો મીચાસે નહીં.

સમય ગોચર મા પમાયણ નો વસ્ત્રાન મહાવીરનો ઉપદેશ તમે પૂરો અમલમાં મૂક્યો છે ને ? પણ મારે તો કહેવું જ પડશે કે આ રાજદંડ છે કે જેના કારણે તમને સિનેમાનાં કોરોની અનુભૂતિ / થતી નથી.

રાજદંડવાળો આત્મા એ જોતો નથી કે આમાં શું છે કે નહીં. બુદ્ધિની વાતને તો બાળકે મૂકી તે એ પણ નેતો નથી કે એમાં ચેતન્ય પણ છે કે નહીં. એ તો જસ વળગી જ જશે. સ્વચ્છંદ્ય છે કે વાંદરીઓ પોતાના મૃત બાળકને મહિનાઓ સુધી ખતીથી ચોટાલવા રાખે. એવી જ રીતે રાજદંડવાળો આત્મા પર પાને વળગેલો રહેશે. પછી તે એ ની જુએ કે એમાં ચેતન છે કે નહીં ? એ તો ક્રોધ પર પરાનો પુનરી છે એ એક છે કે સાચું એ જોવાની એની પાસે કુરસદ જ નથી. પહેલાંથી ચાલુ આવે છે અમારા બાપ-દાદા કરતાં બા-બા છે જસ બાવાં / વાક્યો એની જીવન-આદીને ચાલવા માટેના મજબૂત પાટા છે જેના ઉપર તે આંખો મીચીને દોડે છે તે એ વિચારતો નથી કે આગળ જતાં પાટા તોડેલા છે કે સાચાં ?

પોતાના વિચારો પ્રત્યે પણ માનવને મગતા થઈ આવે છે તેથી એક વાર સ્વપ્ને નજી લીધાં જતાં પણ એને હોડવા જે તૈયાર થયે નથી કેમકે એ એના પોતાના વિચારો છે વિચારમોહ પણ એક રીતે રાજદંડ જ છે જેને કારણે પોતાના ભૂમકાના વિચારોને પણ એ સાચા માનતો જાય છે અને બીજાના વચાવ દોવા જતાં એના પર એકાદી ફેરવી મારે છે એ

ખીજના ગુણોને સ્વીકારવા તૈયાર નહિ પણ પોતાના દુર્ગુણો પર સદગુણોનું લેખણ લગાડવાનો પ્રયત્ન કરશે

હિસાબનીશના હાથે શેઠના ખમીસ ઉપર શાહીનો ઝાઘ પડી જશે તો શેઠ બોલશે. “ચશ્માના નખર વધી ગયા હોય તો ચશ્મા બદલી નાખો” પણ પોતે શેઠના દીકરાના પગના ઠેબાથી આખોય ખડિયો ઢોળાઈ જાય અને હિસાબનીશનું નવું-નકાર ખમીસ ખરાબ થઈ જાય તો શેઠ બોલશે “વાહ, આજે તો સારા શુકન થયા છે તેમને ધણો ફાયદો થવાનો લાગે છે, અને આમા બગડયું પણ શું છે ? આ ખમીસને આવાજ રગમા રગાવી લો બહુ સારું લાગશે રગારો તો પૈસા લેત પણ અમે તો મફતમા જ રગી દીધું તમે અમારા જ છો ને તો પત્ની તમારી પામેથી લેવું પણ શું ?” બસ અહીં જ ફાયદો ને ફાયદો બધું યાદ આવી જશે કેમકે પોતાના પુત્રના જ હાથે આ પરાક્રમ થયું છે એના હાથે થયેલું ખૂરું કામ પણ ભણું છે અને હિસાબનીશના હાથે ને કઈક થયું હોય તો ભણું પણ ખૂરું થઈ જાય છે આ જ સરાગ દૃષ્ટિ છે ન્યા પોતાનું બધું સારું લેખાય છે દ્વેષપૂર્ણ દૃષ્ટિ

આ દૃષ્ટિ સગ-દૃષ્ટિથી બિનકુલ વિપરીત છે અહીં ગુણ પણ દ્વેષ છે રાગ તો કુટુંબ-શત્રુ ગણાય છે, ન્યારે દ્વેષ અગ્નિ, રાગ પદાર્થો પ્રત્યે મનને ચચળ બનાવે છે મનોરમ પદાર્થોની પ્રાપ્તિમા જે બાધક-રિપ્તરૂપ બને છે તેના પ્રત્યે દ્વેષ પ્રગટ થાય છે રાગ આત્માને સ્વગુણમાથી વિચલિત કરે છે અને દ્વેષ એને પર-ગુણમા વિચલિત કરાવે છે, જેટલા અંશે રાગ સકુચિત હોય છે તેટલા જ અંશે દ્વેષ વિચલિત બને છે અને જેટલા પ્રમાણમા રાગ વિચ્છે છે તેટલા જ પ્રમાણમા દ્વેષ સકુચિત બને છે

શ્રીમદ્ રાજયદ્રના શબ્દોમા સસારરૂપી ગાડીના રાગ અને દ્વેષ બે બળદ છે. રાગ મીઠું ઝેર છે તો દ્વેષ કડવું ઝેર છે પણ બંનેનું કામ છે પ્રાણ હરવા વીજળીમા જેમ બે જાતની શક્તિ હોય છે, પહેલી શક્તિ બેચે છે અને બીજી શક્તિ ફેકે છે ઝાટકો મારે છે પણ બંને શક્તિઓ મનુષ્યના પ્રાણ હરણનું કામ કરે છે તેવી જ રીતે રાગ બેચે છે અને દ્વેષ ધક્કો મારે છે પણ બંને આત્માની સ્વભાવ-દશાને બદલે છે તેથી જ લગવાન મહાતીરે કહ્યું છે

રાગો ય દોષો વિય કમ્મં ઘીય,
કમ્મં ચ મોહપ્પમવં વચન્તિ ।

કરમ જાદુ મરણસ્ત મૂર્છ
 મુક્તિ જાદુ મરણ વચનિ ॥

ઉત્તરાધ્યાયન જા ૩૨ ચા ૮

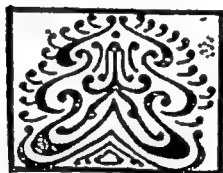
વીતરામ પશ્ચિમ પ્રદીપ ભગવાન મહાવીર સાધકને સદેશ આપે છે
 વીતરામ પશ્ચિમ પર તો વીતરાના બનીને જ આવી શકાય છે. આ સુધી
 રાજ ને દેવ હસ્તિમાં હશે ત્યાં સુધી આત્મા વીતરામ બની શકતો નથી
 અને કવ-પર-પરા પશ્ચિમ સમાપ્ત થઈ શકતી નથી. કારણ કે રાજ અને
 દેવ જ કવ-પર-પરાના બીજો છે. બીજા સાનુકૂળ સાધનો પામતાં ક્ષણે
 જરૂર પસંધિત બને છે. રાજ અને દેવ કર્મબીજો છે અને કર્મ મોહ દ્વારા
 પેદા થાય છે. જ મ અને મૃત્યુનું મૂળ કર્મમાં જ મળશે અને કુખના
 મૂળમાં ૮ મ અને મૃત્યુ છે. કારણ કે જન્મ પોતે કુખ છે અને મૃત્યુથી
 વો માનવના પ્રાણ કપે છે.

જ મની સાથે મૃત્યુ બેઠાએલું છે. મૃત્યુને સમાપ્ત કરવું પાડે. જે
 નિશ્ચિત સિદ્ધાંત છે કે જે જ મો છે તે જરૂર મરશે જ પશ્ચિમ મો છે
 તે જ મો જ એવું નિશ્ચિત કહી શકાય નથી. કારણ કે જન્મ મરણ કર
 નાર મારે તો મૃત્યુ સુનિશ્ચિત છે જ પશ્ચિમ મો. કવ-પર-પરાનાં બીજાથી
 કર્મોના કૃષ્ણ કરી દીધા છે તેવા વીતરામી આત્મા જન્મ અને મૃત્યુની
 જાળમાંથી છૂટી જાય છે. પરંતુ આ સુધી રાજ અને દેવ છે ત્યાં સુધી
 જન્મ અને મૃત્યુની સમાપ્તિ એ ફક્ત સ્વપ્ન જ ગણાયે.

દેવોની પાછળ કૃષ્ણા ભેટ્યા હોય છે. રીદ ખાન હોય છે તેથી જ તો
 તેના હસ્તમાં દેવની જવાબા પ્રત્યક્ષ છે તે આત્મા પોતાના દેવ-પ્રત્યે
 સમાપ્ત કરીને જ આત્મ જાનુકારી. જે સત માનવ કે સામાન્ય માનવને
 પછી વિચાર જ નથી કરે. જે દેવનું જ કારણ હતું કે પરમ પ્રકારે કવ-
 મરણિય જામ પુનિત સતને વિષ જાને મારી નાખવામાં આવ્યા હતા. દેવ
 શુદ્ધિ કરાવતા મનુષ્યને સતને સ્થાને અસત ગણે છે. મનુષ્યના મનમાં
 આપે દેવશુદ્ધિ આવે છે ત્યારે એ સત નેવા પુનિત આત્મને પશ્ચિમ જામ
 માનિત કરવાનું મૂકતો નથી. ગ્રાહ્યગાની પશ્ચિમ તે જ દેવદષ્ટિ હતી કે
 એણે ભગવાન મહાવીર નેવા વીતરામ આત્મા પ્રત્યે પશ્ચિમ દેવમિ પ્રાપ્ત્યે
 અને એમને ખરે જ કારમ કરી દેવા મારે તેને ભેટ્યાની જવાબા ઊડી હતી
 એમના સરળ, સાત એ સિખોને એમની આંખો સામે જ કારમ કરી
 દીધા હતા.

સોમિલની પણ એવી જ દ્રેષદષ્ટિ હતી કે એણે ગજસુકુમાર જેવા સુદર અને સુકુમાર સતના માથા ઉપર યજ્ઞતા અગારા નાખ્યા હતા શે અપરાધ હતો ગજસુકુમારનો ? જેના કારણે એનો સુકોમળ દેહને અગ્નિદાહ મળ્યો ? કહેવું જ પડશે કે સોમિલની દ્રેષદષ્ટિએ જ એવું જઘન્ય કૃત્ય કરવા પ્રેરણા આપી હશે.

દ્રેષદષ્ટિ ધરાવતી વ્યક્તિ કદી-કદી પોતાના પ્રિયવરનું જ અહિત કરી ખેસે છે કારણ કે એની પ્રતિદ્રેષની ભાવના હિતમા પણ અહિતની કલ્પના કરી લે છે અને પછી એમને કળેટા આપવાની કૂર કામના એમના દિલમા ઊછાળા મારે છે એ દ્રેષની અગ્નિમા આત્મા પોતે પણ દાઝે છે શાંતિ પાળવા માટે સાધકે રાગ કે દ્રેષ બંને દૃષ્ટિઓથી મુક્તિ મેળવવી જોઈએ

સતસાહિત્ય

૧ સાહિત્યનો પ્રેમ દુર્ગુણોને પકડવાનું વૉરન્ટ છે

૨ કેટલાક ગ્રંથો ‘પ્રેય’ વસ્તુ તરફ પ્રેરણા અને સચાલન કરે છે તો ગ્રંથો ‘શ્રેય’ તરફ પ્રેરણા અને સચાલન કરે છે. ‘પ્રેય’નો સાધક ભોગસામગ્રીનો સંગ્રહ કરવામાં તત્પર બને છે, ત્યારે ‘શ્રેય’નો સાધક આધ્યાત્મિક સામગ્રીનો સંગ્રહ કરે છે

૩ માનતાને પ્રેરણા આપનારું સતસાહિત્ય છે

હોનદષ્ટિ ધરાવતો મનુષ્ય ગુણોની અપેક્ષા કરી ઇમેને શોધતો રહે છે એની નજર ગુણો ઉપર ચેટતી જ નથી જેમ જળ-બિંદુ જેમ કમળ-દળ ઉપર ન શેકાતા કાળા કાચમાં જઈ પડે છે તેવી જ રીતે જેની દષ્ટિ દાયા વેરાણ પાછળ જ રત રહે છે તેની દષ્ટિ બીજાના સદ્ગુણો તરફ જઈ જાય નામ છે મુદ્દર શરીરમાં ગાળી વાગેલા ધાતે જ શોધે છે સુ ર અવશ્યેને ઊઘી એ ત્યાં જ એસશે કે ત્યાં થા ચાએ હસે અને પૂર વહેતું દમ તેવી જ રીતે દુર્ન વ્યક્તિ પણ બીજી તરફ જોશે ત્યારે અના સ્વાચ્છાદ્યુચેને ઊઘીને એ જ્યાં નાની એવી પણ ભુલઈ દોરે ત્યાં જ તઈને એ પોતાની ખામીની ચીમશે. સજ્જન પ્રકૃતિનો મનુષ્ય દબરે દત્ર એમાંથી પણ એક ગુણ મદલ કરી લેશે જ્યારે દુજન હ નરો સદ્ગુણ એમાંથી એક દુમુણ શોધી લેશે અને તેમ કરવા પાછળ બધા જ સદ્ગુણોને અ ઊઘી દોરે.

જેની દષ્ટિ દો મગ બની ચૂકી છે તે સતની પસે રહીને પણ એમના સદ્ગુણોને પામી નહીં શકે જ્યાં અને ચાંચક (એક જાનના ઘોડીના ચૂસના) કીડા)ને અશ્વ તમે જોજો હો આ જાણો દિવસ-રાત ગાનના આન હમ કે જ્યાં દુષ્ટની ધારા વહેતી રહે છે ત્યાં ચોંટી રહે છે પણ તમો દુષ્ટની અમૃતના ત્રાંધી એક દીપુવ પીતાં નથી પરંતુ ગાનના સ્તનનુ પાદો ચૂસો. આવી જ રીતે આશોચના-મિત્ર વ્યક્તિ સત વ્યક્તિની સમીપ મદને પણ સદ્ગુણોની દુષ-ધારામાંથી એક દીપુવ લેશે નહીં પણ એમાંના દોહાનુ ૫૧-૫૨ ન કરશે.

તા દોષ નેવાની દષ્ટિ છે એના ખરે મુલ્ય પણ દોષમય બની

જાય છે આલોચના-ટીકા-પ્રિય વ્યક્તિને કાઈનીય સ્તુતિ કદી ભાવશે નહીં. છાણુમા જીવતા જતુને તમે ગુલાબમા છોડી આવશે તો એ ગુલાબની સુગંધથી એનું ગળુ ઘૂટાવા લાગશે ગુલાબની સુગંધ એ જતુ માટે કષ્ટ પ્રદ જ બનશે નિદા કરનારાની જીભથી તો પોતે પરમાત્મા પણ બચવા પામ્યો નથી એણે તો એ વીતગગની પણ ટોકા કરી છે તો પછી છદ્મ-સ્થમા તો ભૂલો થવાને સંભવ છે અને તેથી ટીકા કરવાનો પ્રસંગ મળી જાય તો એમા આશ્ચર્ય જ શુ છે ? શાહીચૂસ (બ્લોટીંગ પેપર)નું કામ છે, શાહી ચૂસનાનું ન્યા કયાય શાહીનું ટીપુ હશે, ત્યા શાહીચૂસ લગાડવાથી એ શાહીને ચૂમી લેશે તેવી જ રીતે આલોચક ટીકાકાર વ્યક્તિ ન્યાં દુર્ગુણ બેશે, એને જ ગ્રહણ કરશે

કાગડાની સામે સુદર ભોજનસામગ્રી મૂકશે પણ એ એને તજ કાઈ મરદાના શરીર પર જ ટોચ મારશે કેમકે એને સુદર ભોજનમા તેટલો આનંદ આવતો નથી જેટલો કે મૃત પશુના શરીર પર ટોચ મારીને એનું લોહી પીવામા દુર્જન પ્રકૃતિના માનવની આદત પણ કંઈક આના સાથે હોય -મળે છે તે સદગુણોના સુદર ભોજનને છોડા દે છે અને ખુરાઈઓના ધા ઉપર ટોચ મારીને એમનો સ્વાદ માણુમા જ આનંદ માને છે વાત જરા કડવી જરૂર લાગે તેવી છે પણ સાથે જ આજે આપણા સમાજમા આ જાતની ટીકા કરવાની ખીમારી બહુ ફેલાયેલી છે

જેમ ભસના ફૂતરા માટે સજ્જન અને દુર્જન બંને સમાન છે; બંને તરફ એ સમાન રૂપે ભસે છે તેવી જ રીતે જેઓને આલોચના ટીકા કરવાની આદત પડી ગઈ છે એમના માટે તો સત અને દુર્જન બંને સમાન છે. અને મઝાની વાત તો એ છે કે બીજાની રજ જેટલી ભૂલને તેઓ ગજ બનાવી મૂકશે એમની આખો પોતે જ એન્લાઈ (મોટી) થઈને એમની સામે આવી જાય છે પોતાની ભૂલ તો કદી એમની નજરે આવી શકતી નથી અને જો કાઈ એનું દિગ્દર્શન કરાવે છે, તો એનો સ્વીકાર કરવામાં પોતાનું અપમાન માની લે છે, વળી કાઈ જુદી જ માન્યતામા લમી પોતાની ભૂલ માટે તેઓ બીજાને જવાબદાર ઠેરવવાની કળા આદરે છે.

એકવાર, કહેવાય છે કે રાવણના પાપો માટે શિક્ષા કરવા પોતે રામ લકાના મેદાનમા ઊતરી પડ્યા હતા આ બાબુ રાવણ પોતાના પાપ ઉપર પુણ્યની છાપ બેસાડવા તનતોડ મહેનત કરી રહ્યો હતો ન્યાં એને

જાનમવવાની શક્તિ સમ્પાદિત થઈ તો પછી શરીરની શક્તિ જાનમવવામાં આવે. રામ અને રાવણની સેનાઓ રણ મેદાનમાં પહોંચી ગઈ અને તરતના હારો શૈન્યો રણ મેદાનમાં ખપી ગયા પણ મુદની જ્વાલા સમી નહીં એક દિવસ પોતે મેધનાદ અને કુબાહરણ રણ મેદાનમાં આગળ આવ્યા. રાવણને પોતાના જાઈ કુબાહરણની શક્તિ પર અભિમાન હતું અને મેધનાદ તો ઈન્દ્રને પણ છતી શકતો હતો. તેથી જ તો એણે મેધનાદનું બીજું નામ ઈન્દ્રજિત રાખ્યું હતું અને વીરો હજારા શરીરની મૂર્તિ શક્તિ હોવા છતાં જ સહચારની શક્તિ આ વીરો કને નહોતી કેમકે સહચારના વિશેષમાં તેઓ અસહચાર વતી હજારા આવ્યા હતા ને। સાચું પૂછે તો રાવણનું પાપ આ વીરોની શક્તિ પણ નષ્ટ કરી ચૂક્યું હતું અને સહમણના વીરણ બાણોએ અને વીરોને સહા માટે શૂનિ હાથે સુવર્ણની દીધા હતા.

જન્મે વીરોના મૃત્યુના ખમર લકામાં ખૂબ વેગથી પ્રવૃત્તિ ગયા રાવણે જન્મ ત દુઃખની સાથે આ સમાચાર સંભળ્યા. મેધનાદના મૃત્યુની વાતથી તે રાવણનું દિલ કંપી શક્યુ એના પગ તરેની ભૂમિ ખસવા લાગી. કારણ કે એની આંખી શક્તિ તો આગે સમ્પાદિત થઈ ચૂકી હતી.

એણે (રાવણે) વિચાર્યું સીતાના ચરણ જ જમજળ છે ત્યાં એના પગમાં પડે છે ત્યાં સવનાશ માથ છે જનકના ઘેર જ મી ત્યારે મિત્તરો પિતાને વનવનમાં બેઠકનું પાણુ હજાર બાદ અનોખા બધી તો ત્યાં દલ-રમના પ્રાણુ લીધા અને પતિને ચોદ વરસ સુધી જંગલોમાં બેઠકનું પાણુ હવે લકમાં આવે છે જ્યારથી એનાં પગમાં આ લકમાં પડ્યા છે તે જ દિવસથી હમેશાં અશુભ સમાચારો જ સંભળવા મળે છે કદી અશોક વાટિકા ઉજાડ બની ગઈ છે તે કદી અક્ષયકુમાર મર્યો છે આના લીધે જ સીતાની લકા ચાખનો હમથો બની ગઈ છે આગે મારો વીર બાઈ અને લાગેયો પુત્ર મેધનાદ જન્મે અસ્ત થઈ ગયા. સાચે જ સીતાનાં ત્યાં પગમાં કયા ત્યાં સવનાશ સર્જાયો છે.

આ છે રાવણની વિચારવાની રીત. એ તે સ્ત્રી સાથે સીતાના ચરણને સવનાશ માની રહ્યો છે પણ આપણે વિચાર્યું તે એ છે કે સીતાના ચરણે સવનાશના કારણ જન્મા છે કે એની-રાવણની-દુરાચારમાં જાન મુમાવી એટલી જુદી ? એટલે સાચું તો એ છે કે નિહત વ્યક્તિ પોતાના જીવે માટે પણ બીજાને જ જવાબદાર ઠરાવે છે આવી વ્યક્તિ બીજાના

દોષોનો નિર્ણય કરવા માટે ધણી જટદી તૈયાર થઈ જાય છે પણ એ સારું ન થાય કે એ વ્યક્તિ જરા પાછા વળીને પોતા ભણી પણ દૃષ્ટિ ફેંકવાની તૈયારી લે તો ? ચાળણી સોયનો નિર્ણય કરવા ચાલી, એણે કહ્યું . “ સોય, તુ શા માટે અહીં કાર કરી રહી છે, તારા મો પર તો છિદ્ર છે ? ” સોયે જવાબ વાળતા કહ્યું “ બહેન, મારુ નાનુ-શુ છિદ્ર તને દેખાયુ પણ જરા તુ તારા પોતા ભણી નજર નાખી જો ને ! મારામા તો એક છિદ્ર છે પણ તારામા તો કેટલા છિદ્ર છે એની ગણતરી તો કરી જો ” એક કવિએ કહ્યું છે -

પગતર જરત ન જાનત મૂરખ

પરઘર જાઈં વુઝાવે,

અવમ્મો દન લોગન કો આવે ।

ભારતના સત કવિ સુરદાસ કહે છે કવિ સુરદાસ આખે અધ હતા પણ એમને જીવનનું દર્શન સાપડ્યું હતું . તેથી જ પ્રજાચક્ષુએ આખ-વાળાઓને રાહ બતાવ્યો છે, તો કવિ કહે છે કે મનુષ્ય ખીજના ધરની આગ યુગાવવા દોડી પડે છે, એ જૂઓ પાડે છે ત્યાં આગ લાગી, પણ તે પોતાના પગ તળે બળતા આગને દેખતો નથી. જે એની જ જૂપડીને જ બાળી રહી છે

આજનો યુગ ખીજના ધરની આગ બતાવવાનો છે વહુને પૂછશો તો એ સાસુનો દોષ બતાવશે એ કહેશે “ માનો જોજો છોડીને આવી છુ ત્યારથી એક દા’ડાય એન લઈ શકી નથી જીવ દિવસરાત કામ ને કામમાં લાગી રહુ છુ તોય સાસુની જીભ તો આખો દા’ડો કાતરની જેમ કઈને કઈ કાપે જ જાય છે, એ કદી મારુ દિલ કાપે છે, તો કદી મારી માતાનો, તો કદી મારા પિતાનો જ દોષ કાઢતી ફરે છે ”

તમે અગર સાસુને પૂછશો કે ધરમા શાંતિ કેમ નથી ? શા માટે રાતને દિ’ વઢાવઢ ચાલુ રહે છે ? શા માટે રોજ-પરોજ ખાવા-પીવાનું હરામ બને છે ? તો એ વહુના ગીત ગાવા બેસી જશે “ શુ કહુ, અમારા ભાગ્યે તો એવી વહુ મળી છે કે બસ આખોય દિ’ રેડિયા પાસે બેસી રહે છે ક્યારેક નાટક-ઉપન્યાસ વાંચે છે પણ મારી પાસે આવવાની એને કુરસદ જ મળતી નથી મને દરદ છે કે કઈ દુખ છે, એની એને કાઈ જ ચિંતા નથી ”

નોકર શેઠનો દોષ કાઢે છે એમની ફરિયાદ હોય છે કે અમારી પામેથી વધુ કામ લેવામા આવે છે, પણ અમારી મહેનતની સામે એનું પૂરું પરિશ્રા-

મિક (પ્રતિદ્વન) આપવામાં આવતું નથી. આમ શોષણનું ચક્ર ચાલી રહ્યું છે. આમે દિવસ રાત લોહીનું પાણી કરીએ છીએ તેમ છતાં પણ અમારા આંખોમાં દાખાં મૂકે છે ન એમને પૂરતી કૃત્રિમતાની સમજણ છે કે નથી કાંઈ વ્યવસ્થા. રાતને પૂછો તો તેઓ કહેશે ખરો તો પૂરો અપામ છે પણ આંધળાં કામ કરીને કામ આંધળાં દિવસમાં પણ પૂરું કરતાં નથી. કાતાબાને લીધે નાકમાં દમ આવી ગયો છે.

વિદ્યાર્થી શિક્ષકનો દોષ બતાવશે. પૂછવામાં આવશે તો કહેશે શું કહ્યું માસ્તર એવું મળ્યા છે કે પૂરું સજાવવાનું બળવાનું નથી સરકાર પાસેથી કરામતના પૈસા લે છે ત્યારે શિક્ષક દરિયાઈ કરશે કે વિદ્યાર્થીઓમાં સ્વચ્છતા વધી ગઈ છે અનુચિત સિસ્તના નામની શિક્ષકની એક પણ વાત વિદ્યાર્થીઓ માનવા ત્યાર નથી અને કદાચિત કઈક કહી દેવામાં આવે તો એમનું અપ-સમૂદ-એ શિક્ષકની દેવગી જ કરશે અથા બીજાના જ દોષો બતાવે છે પોતા તરફ કાંઈ જોવા માગતું નથી.

દેશમાં આજે અસાધિ શા માટે છે? એનો જવાબ તમે સરકાર પાસેથી માગશો તો એ કહેશે જનતાનું નનિક ધોરણ ધણું નીચું પડી ગયું છે વેપારીઓમાં પ્રમાણિકતા રહી નથી શા જોશન પડી ગયાં છે દેશની પ્રજામાં મોટામાં મોટી બાધ છે જ્યારે જનતા કહે છે સાચક વજ માં બધાનાર વધી ગયો છે કર-વેરાનો ભાર એટલો લાઘામાં આવ્યો છે કે ચાલુ લઈ શકાય નથી અને વેરા દ્વારા અમારી પરસેવાની કમાણીને પૈસો બેચીને મિનિ ટેર-પ્રધાન મોજ ઉઘાડે છે.

હા તે આપણી આંખની છાંય કાઢી છે એટલે બીજાની કાળજી-ભણપને જાણી નીકળી લે છે બીજાની ભણપને જોવામાં આપણને એ લી જુએ પણ નથી થતી ટેલો કે કાળજી જોવામાં થતીએ છીએ. એટલે જ તે પ્રતિદ્વન કરવા સુધે કાંઈ જોવા જતું નથી પણ સૂચકશક્તિ સ્વાનું હોય-એટલે કે એમાં કાળજી આવવાની હોય ત્યારે મનુષ્યો એને જોવા માટે ટેલો વખતે વિશેષ-આસ-નૈવારીઓ પણ કરે છે કાચ ઉપર કાળી રંગ લગાવી એને જોવાની કે સિદ્ધ કરે છે બીજું કાંઈએ જોયું નથી પણ કાળજી જોવા સૌ હોડી પાયા.

ઉત્તરના સમાદ બનુ કરીએ પિતૃજનાં પાપ પોતાની નજરે જોવા એના મનમાં વચાવ લીધાઈ આવ્યો. ૭ પિતૃજના ઝવન ઉપર એને

પૂર્ણ વિશ્વાસ હતો અને જેને સારુ એણે પોતાના ભાઈ વિક્રમને વનવાસ-
દીધો હતો, એ જ પિગળાનું ચારિત્ર્ય આટલું પતિત બની શકે છે ! ભ્રતૃહરી
એની કટપના પણ કરી શકતા નહોતા અન્ય કોઈએ કહ્યું હોત તો તેઓ
એની વાત માનવા કદી તૈયાર ન થાત પણ બ્યારે પોતાની સગી આખોએ
જ જોઈ લીધું તો એને ખોટું પણ ક્રમ માની લેવાય ? એક દિવસ જે
પિગળાના ચરણોમાસમગ્ર રાત્ર્ય ન્યોછાવર કરવા તૈયાર હતા, આજે એજ
પિગળા માટે એમના મનમા ધૂણા અને તિરસ્કાર છે પિગળાના પ્રેમ પાછળ
ધ્રેયો બનેલો ભ્રતૃહરી આજે તે જ પિગળા તરફથી પીડા પામી રહ્યો છે
વાત પણ યથાર્થ છે કે જે માનવીએ પોતાનું ચારિત્ર્ય ખોયું તે બધું જ
ખોઈ ચૂક્યો છે તેથી જ ભ્રતૃહરીના મનમા ધૂણા પેદા થઈ, વૈરાગ્ય જન્મ્યો
અને એમણે વનનો રાહ લીધો રાજનીય-વિભૂપાને સ્થાને એમના શરીર ઉપર
લગવા રગની કંકની કરકી રહી હતી

એક વખત એક વૃક્ષની નીચે પાદડાની શૈયા અને પથ્થરનો તકિયો
બનાવી તેઓ સૂતા હતા એટલામા ત્યા ચર્ચને થોડીક બહેનો પાણી ભરવા
નીકળી એક બહેનની નજરે લગવા રગની કંકની પહેરેલા રાજ ભ્રતૃહરી
ઉપર પડી તો એણે પોતાની સાહેલીઓને કહ્યું “ સામે સૂતેલા યોગીને
તમે જાણો છો ? ” સાહેલીઓએ ના પાડી ત્યારે પેલી બહેને પરિચય આપતા
કહ્યું “ આ ઉજ્જૈનના નરેશ ભ્રતૃહરી છે પિગળાના પાપથી એમને
સસારથી વૈરાગ્ય થયો છે પણ કેવો વૈરાગ્ય છે આ ? મખમલની ગાદીઓ
પર સુનાર આ રાજ આજે પાદડાની રૈયા પર આજોડે છે, રેશમી તકિયા
જેના માથા હેઠળ રહેતા હતા ત્યા આજે પથ્થરનું ઝોડીકણ છે ”

બીજી બહેન ખોલી “ વાહ !, હવે રહેવા દે તું વધુ સ્તુતિ ના ગા
રાત્ર્ય તો ઉપરથી છોડ્યું છે પણ દિલમા તો રાજવૈભવ જેમ ને તેમ
ભર્યો પડ્યો છે રાત્ર્ય છોડ્યું પણ ગાદીનો મોહ ક્યા છૂટ્યો છે ? મખમલની
ગાદીના સ્થાને પાદડાની ગાદી બનાવી છે તકિયાના સ્થાને રેશમી નહી તો
પથ્થરનો તકિયો લગાવી મૂક્યો છે ”

વાતો કરતી એ બહેનો આગળ વધી ગઈ એમના ગબ્દો યોગીના
કાન સાથે અથડાયા એમણે વિચાર્યું “ અરે, હા, હું પણ કેવો છું ?
પૂરું રાત્ર્ય છોડ્યું અને હવે આ પાદડાની ગાદીની પણ શી જરૂર છે ? અને
આ પથ્થરનું ઝોડીકણ પણ શા માટે ? બહેનો ઠીક જ કહી રહી હતી, ભૂમિ
મારું બિછાતું છે અને નીલ ગગન મારી ચાદર ઝોડણું ” યોગી તો બિચ્યા

જાને પાંદડાં એક બાજુ ફેંટી દીધા. પથ્થર દૂર ફેંકાયો જાને જમીન ઉપર જ દાખલુ ઓછીકણુ કરી સર્પ ગયા.

પેલી બહેનો પાણી ભરીને પાણી તે જ રસ્તેથી પથ્થર થઈ પહેલી બહેને જોયું તે કહેવા લાગી કેવો મનસ્વી યોગી છે ! જમારી એક વાત સાંભળી તો પાંદડે-પાંદડુ ફેંટી દીધું જાને જુઓ હવે જમીન ઉપર જ લગાવી દીધું છે જાજ તો સાધના છે ને ! જાનુકરીએ એક જ વખત વાત સાંભળી જાને એણે પોતાના જીવનમાં પરિવર્તન આણી દીધું ત્યારે તમે મારી ફેટલી વાતો સાંભળી છે ! જાણે ત્રણ-ત્રણ મહિના વીત્યા ફેટ-ફેટલી વાતો તમારી સામે મૂકી ગયો-કહી ગયો ને વીતરાજ વાણીનું જામૂત તમારી સામે ઢોળ્યું પણ તમારા જીવને ફેટસો વળાંક લીધો વાડુ ! (સભામાં રિખત હસ્ય)

હા તો પહેલી બહેનની વાત સાંભળી તો બીજી સહેલાણી યોગી : રહેવા દે, બેન, શું યોગની વાતને તું બાધી રહી છે યોગી જન્મા પણ હજુ દુનિયાના ચબ્બે સજ્જન કરવાની કળા તો શીખી જ નથી. જાપણે યોગી કહ્યું જાને કોષે બરાઈ પાંદડે-પાંદડુ એક તરફ ફેંટી દીધું પથ્થર પેલી બાજુ ફેંટી દીધો. જાણે તે યોગી કહેવાય ! "

જોની દષ્ટિ રહ્યા હોયો તરફ જ હતી, જોને સર્વત્ર હોયો જ જોવા મળી. પરંતુ યાદ રાખજો, બાઈઓ, હોયો બધી જ જો દષ્ટિ રહેશે તો જીવનમાં હોય જ આવશે જાને સહજુએ બધી તમારી દષ્ટિ રહેશે તો તમે પણ સહજુથી જાની રાકશે.

જોન ઉપમા,
કેદ મુખર્ષી

ગુણ દષ્ટિ આપણને ગુણાનુરાગી બનાવે છે આપણી દષ્ટિ ને સદ્ગુણ લાગી હોય તો પછી એવું કોઈ કારણ નથી કે આપણે સદ્ગુણી ન બની શકીએ ફક્ત આપણી દષ્ટિમા સદ્ગુણોને ગ્રહણ કરવાની કળા આવી જવી નોઈએ ચિત્રકાર જુદી-જુદી આકૃતિઓ નેતો હોય છે પણ એ બધામાથી થોડી થોડી સુદરતા લઈને પોતાના રંગ અને કલમ વડે એ સુદર ચિત્ર ચીતરે છે ને કે એની દષ્ટિ તો સારા અને નરસા બન્ને જાતના ચિત્રો પર જાય છે પણ એ તો એ સૌમાથો સારુ જ ગ્રહણ કરે છે એમાથી ને એ કદરૂપ જ ગ્રહણ કરશે અને પોતાના ચિત્રમા તેવું જ કદરૂપ લાવશે તો એનું ચિત્ર કદરૂપુ જ બની જશે પછી તો એની કળાની તો કશી કિંમત જ અકાશે નહિ તેવી જ રીતે દિવસ દરમ્યાન આપણી નજર સામે અનેક આવૃત્તિઓ પસાર થતી હોય છે એ પૈકી કેટલીક સારી અને કેટલીક નરસી પ્રકૃતિ ધરાવતી હોય છે. કેટલીક આપણા પરિચયમા પણ આવે છે. આવે વખતે ને આપણે કળાકાર હોઈએ, તેવી દષ્ટિ આપણામા હોય અને એમાથી આપણે અશ-અશ રૂપે પણ સારુ જ ગ્રહણ કરતા થઈશું તો આપણા જીવનનું સુદર ચિત્ર તૈયાર થઈ જશે

નિહાર ધૂળશોષક હોય છે એ માટીમાથી પણ સોનું ખોળે છે. મોનાની દષ્ટિ સામે રાખીને ચાલે છે તેથી એ ધૂળના ઢગલામાથી પણ સોનું મેળવે છે આપણી પાસે પણ એવી દષ્ટિ આવી જાય તો માટીમાથી સોનું શોધવા જઈએ તો આપણને મોનું જરૂર મળશે પણ આજે તો સોનામા પણ માટી લળેલી દેખાય છે જે દષ્ટિને લઈને ચાલશે તે જ વસ્તુ તમને મળશે સદ્ગુણ તરફ દષ્ટિ રહેશે તો તમે વિશ્વની પ્રત્યેક વસ્તુમાથી એ

મેજની શકશે અને દુગુણુ લેવાની જ દષ્ટિ હશે તો સ્વચ્છ સિંચાણ પ્રવેશ વસ્તુમાં તમને દુગુણુ દેખાશે.

વ્યવહારમાં તમે સારું લેવાના પ્રયત્ન છો. તમારી દુકાને કાંઈ પ્રાચીન આવશે. તમે એને એની માંગેથી વસ્તુના ગુણુ બનાવશે. પણ દુગુણુ નહીં કાંઈ અનાજનો વેપારી હોય અને પ્રાચીન જુવાર માટે એને પૂછશે તો એ જતાવતાં કહેશે. અજી જુઓ તો ખરા આ જુવાર નથી પણ મોટી છે મોટી. મોની હોય તો પછી એને કાંઈ કંચેરી પાસે લઈ જાઓ. અને-પાંચ પાંચ હજારમાં વેચી નાખો. મનશબ્દ એ છે કે દુકાન ઉપર આવેલા પ્રદર્શન એની માંગેથી વસ્તુના ફક્ત ગુણુ જ બનાવશે. કાંઈ દેખાતું ઉપર તમે જાતે જાણો તો ત્યાં પણ તેવાં જ ગુણુ સંભળવા મળશે. મીઠાઈ લેવા તમે કંદોઈને ત્યાં જવા ત્યાં તમે એ કંદોઈનાં કાજાં જોશો કે કેવાં જવાં કપાં છાં એને ત્યાંથી મીઠાઈ ખરીદવી ન તેઈએ અથવા તમે એની મીઠાઈ જોશો ? તમારી નજર તો મીઠાઈ ઉપર જ જશે, કંદોઈનાં વાઓ પર નહીં હા તો તમે પણ બીજાના પરિચયમાં આવો ત્યારે ત્યાં સદ્ગુણુ રૂપી મીઠાઈ તરફ જ દષ્ટિ રહેવી જોઈએ. વાઓની પચાસતમાં રહેશે તો મીઠાઈ જતી કરવી પડશે.

તમે તો મુખર્ષના નાગરિક છો. પ્રતિદિન સેકડો વ્યક્તિઓના પ્રવિચ્છ વર્તમાન તમે આવતા હો છો. એ પૈકી કેટલીક વ્યક્તિઓ સત્ચારિત્ર હોય છે તો કેટલીક ચારિત્ર્યહીન, તમારા મનમાં જો ચારિત્ર્યહીન વ્યક્તિઓ જ જરાઈ જશે તો એમની ચારિત્ર્યહીનતાની વાતો / તમારા કાનમાં ગૂંજતી રહેશે અને મન પણ જો વારંવાર એ વાતોમાં જ. દુષ્ટાવેશું રહેશે તો શાખ તે કે એક દિવસ ચારિત્ર્યહીનતાની શુભાઈઓ વસાવમાં પણ પેસી જશે. પણ તમે તે ચારિત્ર્યથીય વ્યક્તિઓને / તમારા, મનમાં કેન્દ્રિત કરશો તો એ સુનિશ્ચિત છે કે એમના સુવાસિત જીવનની મહેક (સુગંધ) તમને પણ સાંડશે. તમે તેટલું વિચારશો તમારી સ્થિતિમાં બિલ્કળેથી મહાપુરુષ તેટલો જ વધુ વિચારની ખૂણા તમને દેવા રહેશે.

મુશાબનાં ફૂલો કાંટાળી ગયા ઉપર રિમન હાસ્ય વેરી રવાં હતાં. વેરાની પવન કાઠા ઉપર બેઠેલાં ફૂલોના રિમન-હાસ્યને જોઈ ન શક્યાં. વાતુનો એક વેગીસો ઝગરો આવ્યો કે ફૂલો યાજી પરથી જમીન ઉપર પડી ગયાં. શ્યામક મારી તળે દબાઈ ગયાં અને શ્યામક મારી ઉપર જ દષ્ટિ રવાં હતાં રસ્તા પર પડેલા ફૂલો ચાલકારીઓના પગ તળે કચરાઈને પણ એમને મહેકાવી શક્યા. રાત વીતી ગઈ. પ્રભાત વેળાએ નગરનો આકાશક હસવા નીકળ્યો નગરે

એ માટીથી હાથ ધોઈ રહ્યો હતો ત્યારે એમા એને ગુલાબની સુગંધ આવી. એણે વિચાર્યું આ માટીમા ગુલાબની સોડમ ક્યાથી ? લાગલું જ ગુલાબનું ફૂલ ખોદ્યું -રાત આખીય અમે માટીના ખોળે સૂતા હતા માટીને અમે અમારી સુવાસ આપી પણ માટીની સુવાસ અમે લીધી નથી

હા, તો માટી તળે દબાએલુ ગુલામ કહી રહ્યું છે તમે જનતાના સંપર્કમા આવો તો તમારા જીવનની સુવાસ જન-સમૂહમા પ્રવેશવી જોઈએ પણ એના જીવનની દુર્ગંધ તમારામા પ્રવેશવી જોઈએ નહી. તમે ખરાબમા ખરાબ વાતાવરણમા પણ તમારી ખૂશબૂ આપવી છોડશો નહિ ત્યારે જ જીવનના ખરા કળાકાર બની શકો છો. જુઓ તો, પેલી નાનકડી કીડીમા એટલી અક્કલ છે કે એ ધૂળના ઢગલામા પડેલા સાકરના દાણાને શોધી લે છે, તેમ તમેય ધૂળના નહી પણ સાકરના દાણાના આહક બનજો અને ધૂળમાથી સાકરનો દાણો શોધવાનું શીખી લેજો

લોહચૂંબકની આસપાસ હજારો ચીજો પડેલી છે તેમા ધનના કણ હોય કે પથ્થરના ટુકડા હોય કે માટીના કાકરા હોય પણ એમાથી એકેયને પોતા તરફ આકર્ષિત નહિ કરે પરંતુ એ ઢગલામા લોહાની એક નાની પાતળી એવી સોય પણ હશે તો એને પોતા તરફ આકર્ષિત કરી લેશે તેવી જ રીતે સામા માણસમા ક્રોધના કીટાણુ હોય, અહંકાર ભર્યો હોય અથવા અવિચારના અણુ હોય પણ એમાથી એકેય આપણે ગ્રહણ ન કરવું જોઈએ પણ દુર્વિચારોના ઢગલાની વચ્ચે એક પણ સદ્વિચાર હોય તો એને જ આપણે ગ્રહણ કરવાનું શીખતા થઈએ, પણ એ માટે તો આપણે યુબક બનવું પડશે

આવું યુબકીય આકર્ષણ રાષ્ટ્રપિતા ગાંધીજી ધરાવતા હતા આ યુબકીય શક્તિ વડે જ તો એમણે ભારતના છત્રીસ કરોડ હૃદયોને એકી સાથે પોતાના તરફ ખેંચી લીધા હતા એક વાર ગાંધીજી લડન જઈ રહ્યા હતા. છત્રીસ કરોડ ભારતવાસીઓના ભાગ્યનો ફેસલો કરવા એક સ્ટીમરમા યાત્રા કરી રહ્યા હતા રસ્તામા એક અંગ્રેજ સાથે મહાત્મા ગાંધીજીનો પરિચય થઈ ગયો પણ પેલો અંગ્રેજ બાપુના હૃદયને પિછાની શક્યો નહી એની કંને એવી આખો જ-દષ્ટિ જ નહોતી એણે તો એમને અંગ્રેજોના શત્રુરૂપે જ જોયા, પરંતુ બાપુની વૃદ્ધ કાયાની ભીતર છુપાયેલા હૃદય અને એમા આણીમાત્ર માટે વહેતી કરુણા અને પ્રેમના અગ્નિસિત પ્રવાહને એ જોઈ શક્યો નહી.

તથી જ એ જ્યારે ગાંધીજી મળે ત્યારે બહુ-છુટુ જેવું કલા કરતો બાપુ સાંભળતા અને હસી દેતા એક દિવસ એણે સાળી કવિતા લખી જે પદ્ય પાનાંમાં ભરેલી હતી એ કવિતાની એક-એક લીટીમાં બાપુ પ્રત્યે પ્રેમ અને દેવ જેવો દેખાતો હતો. એ કવિતા બાપુએ બાપુના ભાઈમાં આવી બાપુએ બે લીટી વાંચી અને બધું સમજી ગયા એમણે તો કામળમાં લાગેલી પીત (ટાંચણી) સારૂપે કાઢી સાધી અને પીતમાંથી એકરી લીધી અને ત્રણે કચરાની ટોપલીને હવાને ક્યોલે પેલા બાપુએ કહ્યું જરા આમળ વાંચો હસનાં હસતાં બાપુ બોલ્યા સાર તો મેં લઈ લીધા છે "

વિરોધીઓની વચ્ચે પણ બાપુ સાર કાઢી શકતા હતા આ જ દૃષ્ટિએ તો એમને નોકરિયા બનાવી દીધા હતા હા તો આપણામાં પણ આ કળા આવવી જોઈએ શુભાર્થોમાંથી પણ સા, જ મહત્ત્વ કરતાં લીખીએ.

ગુણ દોષ દૃષ્ટિ

આવી દૃષ્ટિ બ્યક્તિમાં ફક્ત દોષ જ નહીં પણ ગુણ પણ જુએ છે ગુણ અને દોષોની સાથે-સાથે જોવાની કળાનું નામ ગુણ દૃષ્ટિ છે કેટલીક બ્યક્તિઓમાં એવી બાબત દોષ છે કે પહેલાં તો તેઓ બહુ પ્રશંસા (સ્તુતિ) કરી લે છે અને તે પછી એટલી દૃઢ મુઠ્ઠી કે એની કોઈ મર્યાદા જ રહેતી નથી ત્યુ સ્તુતિ બાદ એક એવો કુચુક જતાવશે કે સ્તુતિનો મહેલ જમીન દોસ્ત લઈ જશે.

ત્યારે આદમી કોઈની પ્રશંસાનાં ફક્ત બાંધવા બેસે છે ત્યારે એ કેટલીક વખતે મર્યાદા ઓળંગી જતો દોષ છે બહુ સાદેબ એવું સૌ જાણે છે કે ૧ જે પ્રશંસા એને લગીને તો લાચ પાઈ નાખ્યા છે બાંધો તે બાંધે દરજ્જાની જ જોઈ શકે પણ ગુણોની અને મેંએ દરમુખે લાગતા બી જોવા તો ધાંત છે પણ પત્રે જરા લગાવ છે

જાણ્યોને દેડે ૧ પહેલાં તો એને ખૂબ માથે ચડાવ્યો પણ પછળથી એક એવી વાત હતી કોઈની કે માથે ચડાવ્યા ઉપર પાણી જ ફરી ચડુ કોઈની સ્વ જાત અને પ્રશંસા કરશે તો કહશે એવો તો સ્વચ્છ રહે છે કે એના કાંઈ તો નજી બચવાની પાંખો ૧ મેંએ દરમુખે એક પણ માખી એના ઉપર બસમે ની ધૂળ-માટીની એક ર / દેખાશે નહીં કળા લખતું તો નામ નિરાત ૫ નામ લાચ. રોજ બે વખત ન્દાચ છે અને બન્ને વખત કપડાં બદલે ૭ ૧ મુ બાંધેથી બાંધેથી સ્વચ્છ રહેવા જતાંય પરમાં એ ત્રણ-ત્રણ

દિવસના વાસજોય સાક ડન્તો-એ કરાવતો નવી ઘરમા મુન્દેલથી અડવાડિખા
એક વખત ઝાકુ કાઢતો હશે ” ત્યો, નેઈ હ્યો, પ્રશસા કરનાર એને લઈ
આવ્યો ને ધગતળ ઉપર પહેલા સાગ શબ્દોમા અચ્છતાની વાત મલગાવી
અતે માર્યો ધક્કો તે સાગીયે પ્રશસા ધૂળમા લળી ગઈ

મને જાતઅનુભવ છે એક ભાઈ આવ્યા અને કોઈ એક ગેડ અગે
વાતચીત દરમ્યાન બોલ્યા “ શુ ગેડ છે, લક્ષ્મી તો એમના ઉપર પર્ણુરૂપે
પ્રસન્ન થયા છે પેઢીએવી એણે અંદી જ વામ કર્યો છે ચાર ચાર તો
મોટગે છે કલ્લડતા, ફિંદી, મુળઈ જેવા મહેંગા મોટા દુડાનો ચાલે છે,
પાય પુત્રરત્નો છે અને એ બધાય ડમાળીની ડળામા નિપૂણ છે ઘરમા
પ્રેમ પણ સાગે છે ભર્યું ઘર છે અને ઘરમા કરી જ ખટપટ નથી બધા
ભાઈઓ એક બીજા માટે મગી છૂટે છે પેંગે ધણો પણ ઉદારતાનો ચલાવ
છે સમાજના કામ માટે કઈક લેવા જઈશુ તો દશ તો ચક્કર-ધક્કા
ખવડાવશે અને અતે આફ ના મુણાવી દેશે પોતાના વિલાસ પાછળ તો હંમરો
ફૂકી દેશે પણ ધાર્મિક કાર્ય માટે તો મો રૂપિયા પણ કાઢશે નહી ”

સપત્તિ અને સપત્ની પ્રશસા ગાઈને ગેડ પ્રત્યે કેટલી પ્રીતિ જગવી
હતી અને વ્યકિતત્વની છાપ ખાડી હતી, પણ પાછળના વાક્યે એના ઉપર
પાણી કેળવી નાખ્યું જ્યારે કોઈ વિદ્વાનની મૃતિ કહેશે “ અહા, કેટલા
વિદ્વાન છે એ ! મોટા-મોટા પ્રોફેસરો પણ એમની સામે કોઈ ચીજ નથી;
સંસ્કૃત તો એડધારુ બોલી શકે છે પ્રાકૃત ઉપર સારો કાબૂ છે વ્યાકરણ,
સાહિત્ય , કાવ્યનો એકથ ખૂણો બાડી રહ્યો નથી કે જ્યા એમણે સ્પર્શ ન
કર્યો હોય દર્શન અને ફિલસૂફીમા ખૂબ જાડા બિતર્યા છે એમની પ્રતિભાને
નેઈ દગ થઈ જવું પડે છે જાણે કે સાક્ષાત્ સરસ્વતીના પુત્ર જ ન હોય ”
પણ છેલ્લે કહેશે “ વિદ્વાન તો પૂરા છે પણ વ્યવહારકુશળતાનો ચલાવ
છે ત્રણ પૈસાનુ કાર્ડ લખશે તો એ પૈસા પણ હિસાબમા લખશે ” વિદ્વા-
નની પ્રશસા ડરી જે પ્રભાવ પાડ્યો હતો પણ છેલ્લા વાક્યે એ પ્રભાવને
સમાપ્ત કરી દીધો આ છે ગુણ દોષ-દર્શિ, જેમા આદમી પહેલા ગુણો
ગાય છે પણ આખરે એક એવો દોષ બતાવી દે છે કે જેથી સારાંયે ગુણનો
પ્રભાવ સમાપ્ત કરી નાખે છે

આવી વ્યકિત જ્યારે કોઈ નેતાની વાત કરશે તો કહેશે “ અહા,
શુ એમનો પ્રભાવ છે ? જ્યા જિભા થાય છે, વગર બોલાવ્યે પચાસ-સો
આદમીઓ આવી જિભા થઈ જાય છે, સારાંયે સમાજ ઉપર એમનો પ્રભાવ

છે એક ઇશ્વરાએ કમરો આઢમીએ જન દેવા તૈયાર થઈ જાય છે હાલો એકઠો કરવો હોય તો એમને સાથે લઈ જાઓ જ્યાં કોઢીની આસા નહી દેખ ત્યાં ચેલીઓ બારી-બારીને લઈ આવશે. એકવાર પૂરખરતો માટે સજ્ઞ મોગવામાં આવી પૂરા જસ વકતા હતા. જધામે એક-એકથી વધીને આવણે કમી પણ કોઢીના ખિરસામાંથી એક પૈસો નીકળ્યો નથી આખરે આ મહાશય જિભા થયા કે રૂકત પાંચ જ મિનિટમાં ક નરો રૂપિયા ખણખણતા બધાર નીકળી આવ્યા અીઓએ તો પોતાના કમીના ઉતારી-ઉતારીને કે કી દીધા. સમાજ ઉપર તો એમને આવેલો સુદર પ્રભાવ છે પણ ઘરમાં ખિસ્કી બની તય છે કીમતીજી તો માથાના મળ્યા. આ એક કહેરો તો પેલી ચાર વરખખરમ સબળાવશે જસ ધોવાઈ મથોને બધા પ્રભાવ ! નેતામીરીના રુઆમ જમાવ્યો અને એમની ધૂળ પણ કાઢી નાખી.

આવા ટુલુ-ટોપ દષ્ટિ ધરાવતા કોઈ આઢમીને તમે કોઈ તપસ્વી સ ત અંગે પૂછીશો તો કહેશે કેવા એ તપસ્વી છે અમારાથી તે એક ઉપવાસ પણ થતો નથી પણ એ તો બાઈ વીસ ત્રીસ ખેચી કાઢે છે પાછી એમાં કોઈ જાનની ઉણપ નહીં ત્રીસમા ઉપવાસને દિવસે એમને જોશો તો એમના ચહેરા ઉપર જસ પ્રસન્નતા જ દેખાશે. જાણે કે એમને એની ખખર જ નહી દેખ કે એમને આજે ત્રીસમે ઉપવાસ છે આવા તપસ્વી શોખ્ય નહીં જરૂર આ તો થયો એનો જીજ્ઞેષા પણ, હવે જોઈ શ્યો એનો જીજ્ઞેષા પાસે.

આટલુ તન તો કરે છે પણ મન ઉપર પૂરો કાબૂ નથી. સરીર તપમાં રહે છે પણ મન તો આવામાં રહે છે તપની સાથે તેને સેસ્ય પણ જોઈ નથી નાની એવી જૂસ થઈ કે જસ એ તો અમારા જ વિખેરશે. આત્મા શુ આવા તપથી પવિત્ર થતો હશે ? તપ શુ છે એ રૂકત જૂખો મરવાનું છે !

હા તો ટુલુ-ટોપ દષ્ટિ જોઓ ધરાવતા દેખ છે તેવા આઢમીએ પણ જોખમી હોય છે એના થકી થતી પ્રતિસાધી પણ સાવધાન રહેવું પડે છે પહેલા તો પ્રતિસાધા પુરો પાથરશે અને પાછળથી એક / પ્રદાર એવો કરશે કે એ પુષ્પા ક્યાંય જીવી જશે અને આવેશે-જાશેશે પ્રમાત્ર એક જ મિનિટમાં માટીમાં બળી જશે.

આત્મ-દષ્ટિ

આત્મ દષ્ટિનું બીજુ નામ અયોગ-દર્શન, આ દષ્ટિ દ્વારા સાધક

પોતાને જુએ છે બહારનું જોતાં-જોતા તો સારું ય જીવન વીતી ગયું. પણ જરા અંદરની તરફ પણ જોઈ દેયો બીજાના ગુણ-દોષ તો ખોળ્યા પણ કદી પોતા ભણી જોયું કે મારામા કયા ગુણદોષ છે ? બીજાના ચોપડાઓ તો તપાસ્યા પણ પોતાનો ચોપડો ખોલીને કદી જોયું ? કુશળ વેપારી પ્રતિદિન પોતાનો ચોપડો તપાસી જાય છે, બીજાના ચોપડા જોનાર-તપાસનાર વેપારી આજ મુઘીના ઈતિહાસમા કદી સફળ થયો હોય એવું દેખાયું નથી હા, તો બીજાના દોષો તરફ નહીં પણ પોતાના દોષો ભણી પણ આખોતે વાળી જુઓ તો ખરા બીજાના દોષો જોવા પાછળ તો મનુષ્યની આખો ગીધ જેવી તેજ બની જાય છે, પરંતુ પોતા ભણી જોવા માટે તો એની પાસે માખીની આખ પણ નથી

દર્પણમા જ્યારે આપણે જોઈએ છીએ ત્યારે આપણું એ લક્ષ્ય હોય છે કે એમા પોતાનું પ્રતિબિંબ જોઈ મોં પર લાગેલા કાળા ડાઘને ભૂમી નાખીએ-લૂછી નાખીએ તેવી જ રીતે આપણી દષ્ટિ અતર્મુખ બનવી જોઈએ આપણે આપણી ભૂલો તરફ દષ્ટિ દોડવતા થઈએ જ્યારે પણ કોઈની ટોકાના શબ્દો આપણા કાન સાથે અથડાય અને આપણું મન પણ એ ટીકામા ભળે ત્યારે તે જ ક્ષણે તમારા મનના વેગને થભાવી દો, એને પોતા ભણી વાળી ત્યો પછી મનને ડહો કે બીજાનું નહીં, પોતાના દોષોનું ગીતા ગાઓ, પોતાની ભૂલોને જ જુઓ, એનું પરિમાર્જન કરો જ્યારે આવી અત્મ-દષ્ટિ તમને મળી જશે ત્યારે તમારું મન જાતે જ ડહી જાડશે.

રે ચેતન પોતે તૂ પાપી, પગના છિદ્ર ચિતરે રે તૂ
નિર્મળ હેય કરમ કર દમ, શુ નિજ ગુણ અશુ નિતાર રે તૂ
જેમ તેમ કરવા શોભા આપણો, આ જગ માહે દિખાવે તૂ
પ્રગટ કહાવે ધર્મનો ઘોરી અતર ભર્યો વિકાર રે તૂ ॥

ભારતનો એક સત કેટલું આર્મિક ઉપરની કીટીઓમા કહી ગયો છે ! એક એક શબ્દમા આત્માની આલોચના ખોલી રહી છે હું કોઈનીય નિદા શા સારું કરવા જાઉં ? મારો આત્મા પોતે જ દોષીના ભારથી દબાઈ ગયા છે. કવિનું મન પશ્ચાત્તાપનાં અશ્રુભિદ્ભુઓથી ભીંગઈ રહ્યું છે “ અરે, ચેતન, તું પોતે જ પાપી છે, પછી શા માટે બીજાના દોષો જોવા દોડી જાય છે ? જો તું શુદ્ધ બનીને સાધના કરે છે તો પોતાના ગુણોના પાણીને સાફ કરી શકે છે અને જેમ તેમ કરીને પણ તું પોતાની સરસતાનું પ્રદર્શન કરવા

ચાહે છે મદારની આખિયા તુ સત જની તો છે પરતુ અદર તે વિકાર
જને વાસનાઓ જરી પડી છે

આ છે સાધકની આત્મ-આધેયનાભરી આત્મદષ્ટિ જેના વડે
સાધક ધીમતી નદી પણ પોતાની જ આતોચના કરવાનું શીખતો હોય તે
આધેયના કરે. જોન દેશન એ માટે ના પાડુ નથી પણ આધેયના
દેશની હોય પોતાની કે બીજીની? એ જ સવાલ સામે આવે છે પર-આધેય
નાથી તે તમે જીવનના કુડિઓમાં વધારે કે મો અને અઆધેયનાથી
જીવનનું પમિજન કરી શકશો. જો દેશન તે અઆધેયનામાં વિશ્વાસ
ધરાવે છે સિધ્ધ પ્રસ કરે છે -

પ્રશ્ન—સાધોયણાણ મગ્ધે ! બીસે કિ અણયઈ ?

જવાબ—સાધોયણાણ માયા ત્રિયાણ મિચ્છા ધ્વંસણસસ્કાર્ય-મોક્ષ-
મગ્ધ-ચિચ્છાણ ચર્ણત સસાર વધણાણ ઉદ્ધવઈ કરેઈ ।
વસ્તુમાય જ અણયઈ । વસ્તુમાય વહિવન્ને ચ વં જીસે
અમાઈ દરધીનુંસગ્ધેય જ ન વર્ણઈ । પુમ્વદ્ધ જ વ
મિચ્છરેઈ ।

ઉત્તરાખ્યન બા. ૨૯ સુ. ૧૫

આધેયના જીવનનું કલ્પકક્ષ છે સિધ્ધ આધેયના આ પ્રશ્ન કરે છે
પ્રશ્ન આધેયના દ્વારા આ આત્મા કયા સોદેષર મુલ્યને મેળવે છે ?
સિધ્ધના મનની ત્રિચ્છાનું સમાધાન કરતાં વીતરાગ હેવ દરખાવે છે આધે-
યના આત્મામાં હેમા આપા નિદાન અને નિધ્યા દેશન સભ્ય કદી દેડી
દે છે આ મોક્ષમાર્ગમાં ત્રિચ્છા છે આપા નિદાન અને નિધ્યા દેશન
સભ્યની ગતિ શુદ્ધ જાનિ આત્મા જનત સસારનાં જાજેઆથી વિમુક્ત
ર્થ ૧૫ છે

હા તો સ્વ-આધેયના એ મેક્ષનું પમિજન છે ત્યારે પર-આધેયના
નરકના આ : અણી ધીસે છે આધેયના એવી થતી નોઈએ કે આપણે
આપણા જીવનની કાળાસને પ્રગટ કરી ધાઈ-સદીએ. એક કવિની નીચેની
લીલીઆના આધેયનાનું આ જ રૂપ દેખાય છે -

૧ મતિદીન દીમ વૃથ્વહિંગી પાણી કુટિસ છવારો ।

મેસી મતિ મતિ રજો જાણ, મુમ અપમો દિ ચિરદ્ધ ચિવારો ॥

શરણ મે કીમો મુમ ચરવારો ॥

આચાર્યશ્રી માધવમુનિજી મ ફરમાવે છે આચાર્યશ્રીએ પ્રત્યેક શબ્દમાં પ્રભુ સમક્ષ પોતાનું હૃદય જોલીને રજૂ કરી દીધું છે હું મતિહીન છું, વિશિષ્ટ પ્રજ્ઞાનો મારામા અભાવ છે દૈત્ય-ભાવ મારામા ભર્યો પડ્યો છે અને સાધકનો તો ફક્ત વેશ જ મારી પાસે છે, સાધનના નામે ફક્ત વેપ-પૂજનને મેં ગ્રોત્સાહન આપ્યું છે મારામાં આખ્યાત્મિક પ્રકાશનો અભાવ છે હૃદય ગુફામાં પાખનો અધકાર છવાઈ રહ્યો છે

તો આલોચના કરવામાં સ્વદોષના દર્શનની કામના હોવી જોઈએ પાપની આલોચના થવી જોઈએ અને પુણ્યને છુપાવવું જોઈએ પણ આજે તો ઉલટી ગંગા વહે છે દાનના શિનાલેખો લખાય છે અને પાપને એ શિલા તળે છુપાવાય છે

અષાઢી ગગનમાં જ્યારે મેઘમયી કાળા વાદળો ઉમટી આવે છે, ત્યારે એમની જોશીલી ગર્જના સાલળી મોર કળા કરવા નાચવા લાગે છે જ્યારે દુનિયાની આખો એની રંગ-ખેરગી ચિતરાયેલી પાખોને નીરખે છે ત્યારે મોરની આખો ક્યા હોય છે? એની આખો હોય છે પોતાના પગ તરફ જ એ પોતાની પાખોના રંગભર્યા સૌન્દર્ય પર ગૌરવ કરતો નથી, પરંતુ પોતાના પગની કુરૂપતા ઉપર એનું મન રડી પડે છે તેમ દુનિયાની આખો તમારી તરફ હોય, હજારો મોંએ તમારો પ્રશસા-સ્તુતિ ગવાઈ રહી હોય ત્યારે તમારી દષ્ટિ પોતાની છુરાઈઓ તરફ જ રહેવી જોઈએ પોતાના દોષો તરફ જ દષ્ટિ રહેવી જોઈએ

એક વિચારકે કહ્યું છે કે મનુષ્યે દોષસ્ર બનવું જોઈએ દોષસ્ર એટલે પોતાના દોષોને જાણી લેવા તે ખીજની પીઠ જોવી તો સરળ છે પણ પોતાની પીઠ જોવી બહુ મુશ્કેલ કામ છે તેવી જ રીતે આપણે ખીજના દોષો તો ધણી ઝડપથી જોઈ લઈએ છીએ પણ પોતાની આખે પોતાના દોષ જોઈ શકતા નથી સ્વદોષ દર્શનથી આપણને મોટામાં મોટો લાભ છે કે આપણે આપણી નબળાઈનું માપ કાઢી શકીએ છીએ એના સારુ જરૂર છે આપણે આપણી દષ્ટિને અતમુખી બનાવતા થઈએ, પોતાને જ નિરખીએ અત-દષ્ટિ મેળવીએ આતર-સૌંદર્યને જ જોતા શીખીએ

એક વખતની વાત છે શ્રાવણની રમણી વર્ષાએ પ્રકૃતિને નવું જ સૌન્દર્ય સમર્પિત કર્યું હતું ચારેય બાજુ લીલુછમ દેખાતું હતું પૃથ્વી અને પર્વતોએ લીલી આદર ઓઢી હતી પર્વત-માળાઓમાંથી ચક્રી-તહી-

કલ-કલ નિવાહ કરતાં ઝરણાં વહી રહ્યાં હતાં. એવી પ્રકૃતિના ખોલે એ નાનકડી મૂપડીમાં આત્મ-યોગી જ્ઞાન-દમનજી સાધનામાં લીન થઈને બેઠા હતા. એમને એક સિખ પંકાર બોલો હતો પ્રકૃતિનું મનોહર સૌન્દર્ય જોઈ મુગ્ધ બની જાયો જ્ઞાનદમાં ને જ્ઞાનદમાં એ બોલી બિડ્યો. મરુદેવ, જ્યાં પધારો જુઓ તો ખરા કે પ્રકૃતિનું કેવું મોહક સૌન્દર્ય છે આજે ! સાધનારત જ્ઞાન-દમનજીના કાને આ સંદેશ અચાપ્યા. એમણે કહ્યું વત્સ, અહીં આવો અને આલીનું સૌન્દર્ય જુઓ. પંકારનું સૌન્દર્ય તો જાનેક વાર જોઈ ચૂક્યા છીએ પણ હવે જરા અહીં પુનઃકી મારે ત્યાંનું સૌન્દર્ય જુઓ.

હા તો તમે પણ તેવી જ રીતે અહીંનું સૌન્દર્ય જોતાં શીજો. તમે તમારી જાતને વપાસો અને પરખ કરો પછી આમોઝનાના આ જાજ સંદેશ તમારા ઉપર કાંઈ અસર કરી શકશે નહીં તમે જો દુનિયાના સકલો પ્રમાણે જ ચાલો છો અને તમારી પોતાની કાંઈ જ દૃષ્ટિ નથી તો તમે તમારી સકિત ખોઈ બેસશો. આલોચનાના સકલો પ્રમાણે જ જો તમે ચાલતા રહેશો તો તમારી સ્થિતિ પેલા ધડિયાળના પેડા જેવી ઉપર ત્રિજી રહેશે. એટલે કે તમે તમારી મનની સિધરતાને ખોઈ બેસશો. અમેરિકાના જૂતપૂર પ્રેસિડેન્ટ રચ સિ કને પોતાના વિરોધીઓને જવાબ વાળતાં કહ્યું હતું કે જો હું મારા અંગે લખાવેલી આમોઝના અને આરોપોને વાચતો જ રહું તો આ કામોલકમાં મારા મારે બીડું કાંઈ કામ જ નહીં રહે સિવાય કે હું એ જવાબના જવાબ વાળતો રહું.

તો તમે અહીં આત્મસાંતિ કામ શખચ મારના હો તો વિરોધીઓની આમોઝનાથી અજાણશો નહીં મુઝારીશો નહીં તમે આત્મરસ જનો અને પોતા અહીં જ પોતાની દી ને વાળતાં શીજો તો આત્મ-શાન્તિને લહેરતો સત્તર તમારી નજીક જ હશે.

જેન ઉપમણ,
કાલ મુગ્ધ

માણસના મનમા હજારો ઈચ્છાઓ હોય છે મન તો એક વિરાટ સાગર છે, જેમા પ્રતિક્ષણ ઈચ્છાઓ રૂપી દહેરો આવતી જ જાય છે પણ એ ઈચ્છાઓની લહેરોને રોકતા શીખો, એક વગર તો જીવન જોખમમા મૂકશે કલ્પના કરો કે તમે કયાક જઈ રહ્યા છો રસ્તામા ટેકસી મળી, ટેકસીને જોતા જ તમારા પગ મદ્દ ગતિ બની જશે તેમાય મુબઈની તો વાત જ ન પૂછો અહી તો ચાર ડગલા ચાલતુ હશે તોય ટેકસી, ટ્રામ કે બસની રાહ જોશો બસની પ્રતીક્ષામા ભલેને પછી અડધો કલાક નીકળી જાય અને પગે ચાલીને જવામા તો ફક્ત પદર જ મિનિટનો સમય લાગે તેમ છે, આજે માણસની પુરુષાર્થ પર શ્રદ્ધા જ સમાપ્ત થઈ ગઈ છે. શહેરોની વાત બાજુએ મૂકીએ તો પણ ગામડાના ખેડૂતો, જેઓ પહેલાં ૫-૭ ગાઉ તો હસતે મોઢે ચાલ્યા જતા હતા, તેઓ પણ હવે સાઈકલ રાખવા લાગ્યા છે

હા, તો ટેકસી ભાગી કે તમારા પગ અટક્યા સંકેત મળતા ડ્રાઈવરે ટેકસી થોભાની તમે બેસવા લાગ્યા ત્યા જ પેલાએ કહ્યું કે ભાઈ, તમે ખુશીથી બેની શકો છો પણ મોટરને બ્રેક નથી હવે તમે જ કહો કે તમે મોટરમા પગ મૂકશો કે પાછા ફરશો ? તમને જો એ મફતમા લઈ જાય તો પણ શું તમે જવા ઈચ્છશો ? નહી તમે એરી મોટરમા બેસવાનો સ્વીકાર નહી કરો, કારણ કે તમે જાણો છો કે એક વગરની મોટરમા બેસવુ જોખમ ભરેલું છે

આજના માણસોને ઈચ્છાઓ ઉપર નિગેધ (બ્રેક) નથી એટલા માટે જ તો અકસ્માત (એકમીડેન્ટ) થયા કરે છે સામાજિક અશાંતિનુ મૂળ તપાસો તો જણાશે કે એની અદર માનવ-મનની અનિયંત્રિત ચાહનાઓ

જ કામ કરી રહી છે એટલા જ માટે તો એક બાજુ ધાનના કાપડોમાં ધાન સડે છે ત્યારે બીજી બાજુ એવા પણ માનવીઓ છે જમને બે ટક પૂરુ ખાવા પણ મળતુ નથી. એક બાજુ થોડાક લોકો પાત્રે વસ્ત્રોના ટૂંકો ભરી પાયા છે બહેનો પાત્રે એટલી બધી સાડીઓ છ કે તે વિચિત્રતી રહે છે કે આ રમતી સાડી પહેરુ કે તે રમતી ન ત્યારે બીજી બાજુ ભરતમાં એવી પણ ઓઓ છે જેની પાસે લગ્નના ટાંકવા માટે પણ પૂરતાં વસ્ત્રો નથી. અરે એમની પાસે જ સ્વરા માટે બીજી સાડી કે વસ્ત્ર મુલાં નથી. આ વિષમતા કેમ આવી ? ત્યારે માનવીની વૃષ્ટિ અસીમ બને છે અને એક બાજુ વિપુલ સમૃદ્ધિઓ થાય છે તો સરભાવત. જ બીજી બાજુ તેટલો ખાડો પડાનો જ.

હર ન જતાં આપણે મુશ્કેલીને જ લઈએ એક બાજુ વિશાળકાય આકાશને સ્પર્શતાં જિયાં-જિયાં કવચોત્તી દારમણાં બોલી છે જેમાં લક્ષ્મીના પ્રિય પુત્રોને આવાસ રહે છે તેમનાં કવનો રેશિયોના સંગીતના અપૂર સ્વરો વડે ગૂંછ રચા છે ત્યારે બીજી બાજુ એવા પણ માણસો છે જેમને મક્કા નવા નામે વહેંચુ ધાસતુ મૂંઝુ પણ નથી. ગામડાંઓમાં જમીનદારો પાસે એ થી જમીન છે કે તેઓ એનો પૂરો ઉપયોગ પણ કરી શકતા નથી. પણ હવે તો ભારત સરકાર જમીનદારી બંને જમીનદારીને નામસેવ કરી રહી છે તેમ છતાં પણ એક બાજુ પાસે સેક્ટરે વીધા જમીન છે ત્યારે બીજી બાજુ એવો એક ખેત છે જેની પાસે ચાર પેઠા પાળવા સ્વાગત ચાર વીધા જમીન પણ નથી સાચુ કહેવામાં આવે તો ભારતનું આ ઓ વ નવી પણ કલક છે એક તરફ લોકો શેડી માટે તલથી રહ્યા છે ત્યારે બીજી તરફ સોનાની ઇંચે જમીનમાં ઘટી રચા છે.

ત્યારે એક બાજુ જાતિ સમઠ હોય છે અને બીજી તરફ ખાડો પડે છે ત્યારે નિશ્ચિત રીતે જ કાનિની જ્વાલા કમૂઠી બેઠે છે સમા / આખરે સમાજ છે બધા માણસોને એક જ દેશમાં મૂકી રાખાય નહીં થોડી પશુ વિષમતા તો કાયમ રહેવાની જ પણ એ વિષમતા અમુક મવાદમાં રહેવી જોઈએ. એમ તો વિષમતા આપણી આંતરણીએ માં પણ છે કોઈ નાની છે તો કોઈ મોટી છે પણ જમતી વખતે બધી બોલી થઈ નય છે કોઈની લગાઈ જમવામાં બાધક થતી નથી પણ કમન્યા કરે કે એક આંતરણી પ કમની થઈ જાય તો બોળના બારે થઈ પડશે. બોળનામાં તો બધા ભારત

વામીઓએ સમાન રહેવું જોઈએ ભારતનું એક બાળક પણ ભૂખ્યા મૃત્યુ જોઈએ નહીં

હા, તો તમે મનખાની દોડને સીમિત કરો અતિ સગ્રહતા પરિણામ પણ બહુ ગંભીર આવે છે પેલો કુગો હવાનો સગ્રહ કરીને જ ઉપર ઊડે છે પણ જે હવાએ એને ઉપર ઊડવામાં મદદ કરી, મનોરમ આકાશમાં ઉડ્યન કરવાનું બળ આપ્યું તે જ હવાનો સગ્રહ જો મર્યાદા કરતા વધુ થઈ જાય તો ઉડાડનારી હવા જ એ કુગાની જીવન-લીલા સમાપ્ત કરી નાખે છે ખીજી તરફ લોટ (આટો) અને શાકમાં મીઠું નાખવું જરૂરી છે એના વિના રોટલા ફિક્કા લાગશે અને શાકમાં કાંઈ મ્વાદ નહીં આવે, પણ એ જ મીઠું જો પ્રમાણથી વધુ નખાઈ જાય તો એનો મ્વાદ જ બગડી જાય છે, માટે અતિ સગ્રહ અશાંતિને જ નિમત્રે છે

તમે ટ્રેન અથવા ટ્રામમાં મુસાફરી કરો છો પણ તમે જો બિન્તરો ફેલાવી ચાર આદમીની જગ્યા રોડી લ્યો તો સઘર્ષ જરૂર થવાનો જ ચાર આદમીની જગ્યા રોડી પોતે એકલા જ બેસવું એ કાયદા વિરુદ્ધ છે, તેમ ચાર આદમીઓના રોટલા ઉપર પોતે એકલો જ અધિકાર જમાવી બેસે તો શું એ કાનૂનસમત ગણાશે ?

ઈચ્છા પર માણસનો અધિકાર રહે છે ત્યાં સુધી તો કાંઈ ચિંતા નથી; પણ માણસ ઉપર જ્યારે ઈચ્છાઓનો અધિકાર થઈ જાય છે ત્યારે સમજી લ્યો કે ગાડી પાટા બહાર છે ધવલ શેઠની તૃણા જ્યારે મર્યાદાથી બહાર ગઈ ત્યારે એણે શ્રીપાલને સગરની શીતળ આગમાં ધકેલ્યો હતો એક દિવસ એવો પણ આવ્યો કે શ્રીપાલની હત્યા માટે એ જ્યારે આગળ વધ્યો, તો શ્રીપાલ તો બચી ગયો અને ખુદ ધવલ શેઠની જ જીવન-યાત્રા સમાપ્ત થઈ ગઈ ધવલ શેઠની હત્યા કોણે કરી ? કહેવું પડશે કે ધવલ શેઠની તૃણાએ જ એની ઇહલીલા સમાપ્ત કરી ધવલ શેઠની ઉમર ઘણી હતી એ બિદગીના સાઠેક વર્ષ પાર કરી ચૂક્યા હતા, તો પાતુ એની તૃણાનો પાર ન આવ્યો, જેમ જેમ મૃત્યુદાઢે પહોંચ્યો ગયો તેમ-તેમ એની તૃણા વધતી જ ગઈ શરીર વૃદ્ધ થઈ જાય છે પણ ઈચ્છાને વૃદ્ધાવસ્થા ડહી આપતી નથી- એટલા માટે ભારતના સત્ત્વરે સુરદાસ ડહે છે

तृष्णा तू न गईं मेरे मन से ।

पाके क्लेश जन्म के साथी ज्योति गइ नैनन से,

પગ ઘાકે, કદર કંપન છાગે છાજ ગદ છોકનસે
રી તૃષ્ણા ! તૂ ન ગદ મેરે મન સે ॥

એક સત કવિ બોલે છે મારા શરી ની બધી શક્તિઓ એક પક્ષી
એક વિદ્યુત્ સર્પ રહી છે બળપશુના સાથી ગાય તથા પાકી ગયા છે એક
દિવસ એવો હતો કે ત્યારે કાળી કેસવાળી કાળા કમર ની પેડે ટિરતી
શાશ્વત્માં વૃદ્ધિ કરતી હતી. આને માંદાની જેમ એ સ્વેત સર્પ ગયા છે
આખોની બ્યોતિ પણ વિદ્યુત્ સર્પ રહી છે ને આખો વે પહેલાં નાની
ચોખ પણ એ જ સંકેતમાં પરાવી શકતો હતો. આને સમે પુત્ર પણ પાસે
આવે છે ત્યારે પૂછવું પડે છે કે કાણ છે? ને પત્ર વડે હાથમાં વીસ-વીસ
માઈલ ચાલી લેતો હતો. આને ધરતો દરવાજો પણ ઓળખતો નથી. સૌને
મગપણ આવે છે પણ રી તૃષ્ણા તારો કેશ ગળગળો છે શરીર જરાને
લીધે જગજગ બને છે ત્યારે તને સુવાની આવી રહી છે

માધુસ પૈસા વડે તૃષ્ણાને શાન્ત કરવા માગે છે પણ પૈસા વડે તૃષ્ણા
સમાવવાનો પ્રયત્ન તેવો જ છે જેવો કે પેટ્રોલ વડે આગ છુટાવવાનો. ફિન-
માન્ય ઇતિહાસમાં આજ સુધી પેટ્રોલથી આગે કદી છુટાશે નહીં તેમ પદાર્થો
દ્વારા માનવ-મનની તૃષ્ણા સમાપ્ત થતી નથી. એ વિચારકે કહ્યું છે કે
તૃષ્ણાનું માધુસની આખોને કાં તે સતોષ દારૂ જેવો જવાબ તે પક્ષી મસા
શુની મારી.

સુખ પૈસા મગતું નથી. કારણ કે પૈસામાં સુખ હોત તે તીર્થ
બને સ્થવર્તી એનો ત્યાગ ન કરત. આ તરફ તમે પૈસા વડે કંઈ પ્રયેષ
વશ મેળવી શકતા નથી પૈસા વડે હાઉન્ટન પેન ખરીદી શકાશે પણ
પૈસાથી લેખન-કળા નહીં ખરીદી શકો પૈસાથી તમે અભ્યાસ ખરીદી શકો.
પણ પૈસાથી આંખ નહીં મેળવી શકો. પૈસા વડે તમે પત્રચાલુ-બુદ્ધ ખરીદી
શકો છે પણ પૈસાથી પત્ર તે નહીં જ પૈસો તમને શેરલોક આપશે પણ
એના વડે સુખ કદી ખરીદી શકાશે નહીં તે પાછી માનવ શા સારુ હાથ
ધોઈને એની પાછળ પડ્યો છે?

પૈસા વડે માનવ પોતાની આબ્જાને પૂરી કરવા માગે છે પણ તૃષ્ણાની
પૂર્તિ પૈસો કરી જ શકતો નથી. હા સતોષ તૃષ્ણાને જરૂર રાવ કરી શકે
છે જેની તૃષ્ણા વિશાળ છે એના માટે સંપત્તિ સદા અમ્મ જ રહેશે. એ
શાઈ ગુરોપ ગયા હતા. લાંબા અનુભવ સંજ્ઞાવર્તા કહ્યું કે એક અંગ્રેજ
સંપત્તિસ્રપ્ત હતો. એ શાઈ એને મળી આગ્યા. જીને જ દિવસે એમણે

છાપામા વાચ્યુ કે એ સમજને ગોળી ખાઈને આત્મહત્યા કરી રિપોર્ટમા લખ્યુ હતુ એના ટેબલ ઉપરથી એક ચિઢી મળી જેમા એણે પોતાની આત્મહત્યાનુ કારણ બતાવતા લખ્યુ હતુ કે મારી સમસ્ત સપત્તિ બરબાદ થઈ ગઈ મારી પાસે કક્ત બે કરોડ પૌડ સિવાય બીજુ કાંઈ બચ્યુ નહોતુ એટલે લાચાર થઈને હુ આત્મહત્યા કરવા તમ્ક પ્રેરાયો છુ

એના માટે બે કરોડ પણ ઓછા હતા જ્યારે ભારતીય સત માટે બે રૂપિયા પણ વધુ છે, એટલે જ તો એ એનો પણ ત્યાગ કરી અકિચનવૃત્તિ ધારણ કરે છે મહાત્મા ગાંધીએ એકવાર કહ્યુ હતુ કે “ જેને આવશ્યકતા પ્રમાણે મળી ગયુ છે, છતા એને સતોપ નથી તો સમજવુ જોઈએ કે એ આદતનો ગુલામ છે અને વૃત્તિની ગુલામીથી વધીને બીજુ કાંઈ ગુલામી નથી ” એક લિખારી છે, બે રોટી માટે ઘેર ઘેર ભટકે છે કચાયથી સૂકો રોટલો પણ એને મળી જાય તો તેથી એ સતોપ માને છે રાજી થઈસો-સો આશિર્વાદ દેતો જશે જ્યારે અમીર-ધનવાન મીઠાઈ અને મુરખો ખાવા છતા પ્રસન્ન નહી થાય દિવસે એને એન નથી, રાત્રે એની આખોમા સુખની નિદ્ર નથી કારણ એને સતોપ નથી

આજે ફકીરોમાં તમને સતોપ જેવી ચીજ જોવા મળશે, જેની પાસે પૂરી સાધન-સામગ્રી પણ નથી તો પણ એમના મો પર ચમક છે-પ્રસન્નતાની રેખા છે ત્યારે બીજુ બાબુએ લાખો મહી, કરોડોની સપત્તિ હોવા છતા પણ મનમા એક પીડા છે-રોગ છે, મો પર આનદનુ સ્મિત પણ નથી

એક ફકીર એક શહેરમા આટા મારી રહ્યો હતો શ્રીમતોના વિશાળ પ્રાસાદો પાસેથી પસાર થયો ત્યારે એણે એક અવાજ કર્યો કે, “ ધની લોકો, જો તમારા હૃદયમા સતોપ હોત અને અમ લોકો (લિખારીઓ)મા આત્મગૌરવ હોત તો સસારમા સ્વર્ગ હોત બીજા ભાગવાની પ્રથા જ રહેત નહી. પણ સત્ય તો એ છે કે ધનવાનોમા તો સતોપવૃત્તિ નથી તેમ લિખારીઓમા આત્મગૌરવ જગ્યુ નથી માણસને કાલનો લાય સતોપ લેવા દેતો નથી. એના મનમા લાય છે, કે જો મારી પાસે નહી હોય તો કાલે હુ ખાઈશ શુ ? જેના મનમા દાન દેતી વખતે કાલની ચિંતા છે તો સમજવુ પડશે કે એને પોતાના અર્થિમ લાવિ ઉપર વિશ્વાસ નથી અને એણે પુણ્ય અને પાપની વ્યાખ્યા ઉપર ઠીક રીતે વિચાર જ કર્યો છે

જુઓ પેલો ઝેરી કણ્ણીધર, જેને કાઠપિણુ જ્યારે ખાવાનુ મળતુ નથી તો એ કક્ત હવા ખાઈને જ પડ્યો રહે છે તો પણ એના દેહમા દુર્ગંધ-

તાનુ નામ નથી. પેતો વિશાળ કાયા ધરાવતો અઝરાજ કક્કા સુકુ પાસ જ આવે છે બહામ અને સિતાના દલવા એને મળતા નથી પણ તમારા ઘરમાં તો બહામ-પિતાના કમવા બને છે ટેનિક પદ્મબીનું પણ તમે મેલન કરો છો મુ તમારામાં શક્તિ વધારે છે કે પેમા સુકુ પાસ ખાનાર દાથીમાં ? (સભ્યમાં હસાહસ)

એ નિશ્ચિત છે કે દાથીની શક્તિ જોડે માનવ-શક્તિની તુલના કેમ કરી શકાય ? એની શક્તિનું એક માત્ર કારણ છે કે તે પેતાના ખોરાકની સાથે વિદ્યામીન પણ મે છે તમે વિચારો છો કે વિદ્યામીન તો અમારા આવ પદ્મમાં વધુ છે પણ દાથીના ખોરાકમાં જે વિદ્યામીન છે તે એ બી. સી.ના નદી પણ સતોડનું વિદ્યામીન છે તમે એ બી. વાળાં વિદ્યામીન તો લીધાં છે પણ સતોડનું વિદ્યામીન તમારી પાસે નથી જે દાથીને તો જન્મમાં જ મળે ■ માટે સપ્તિની આદ્યનાએ જ તો તમને ચિતિત કરી મૂક્યા છે એટલે જ્યાં આદ્યના છે ત્યાં ચિતા અવસ્થા છે જ

ચિતાથી જીવનો ઉપાય

હવે પ્રશ્ન એ છે કે સતોડ લાવવો કેવી રીતે ? પેતાની કમ્પ્લેક્ષો ઉપર એક મૂકવા માટે તમે તમારાથી નીચેનાઓ તરફ જુઓ તમે અત્યંત આધિક રીતે પવિત્ર છો અને પૂરા પ્રયત્ન કરવા છતાં તમને સફળતા સાંપ ની નથી અર્થાત્તવાની ચિતા નિરાત તમારા પોછો કરે છે તે તેવી રિધનિમાં તમે તમારી નજર એ લોકો જાણી લઈ જાઓ કે જેમને મેટક પૂરું પૂ આવાનું પણ મળતું નથી સવારે સાંપડે છે તો સંખ્યા-દાસ્યાની ચિતા છે અને સાંજે આવતું મનુ છે તો આવતી કાલની શરીરો પ્રશ્ન જેમની સાથે છે

તમે જ્યાં રહો છો તે ૮ વાગવરજુને જરા મળીતામૂલક જુઓ તો તમને જાણેઃ વ્યક્તિઓ એવી મળશે કે જેમની આધિક ચિન્તિ તમારા કરતાં પણ વધુ નજીક છે તમે જેમને નોંસો તો તમારું મન એક તનની યદન જામરમાં વિનાનાં વાદળાં દરી / 1 અને તમ પેતાને નિજામ સદશ મેઈ શક્યા પણ તમે જો તમારી તુલના નિઝામની સાથે કરવા બેસો તો નિઝામ બનતી પુત્રમાં તમે મુકઈને કદો જવી ત્યાં જો પછી તો તમારા હિન્તિ લખત પણ જુની ત્યાં. માટે ચિતાર્થો વિચારિનીમાં મૂકા થયા માટે તમા તમા પો નીચેના તરફ જુઓ.

એક વખતની વાત છે શેખ શાદી બહુ ભીડભરી ગભીર ધડીઓ પસાર કરી રહ્યા હતા શેખ શાદી કાગ્ગસીના પણ મોટા શાયર હતા પણ તમે જાણો છો કે સરસ્વતી અને લક્ષ્મીને તો અણખનાવ છે જ શેખ શાદી ઉપર સરસ્વતી તો પ્રસન્ન હતી, આજે પણ એમની શાયરી દિલને હલાવી દે છે પણ લક્ષ્મીએ એમના દ્વાર કદી ખટખટાવ્યા નહોતાં

એક વખત તો તેઓ એવી તગ સ્થિતિમાં આવી ગયા કે પગરખા ખરીદવા જેટલા પૈસા પણ એમની પાસે રહ્યા નહીં ઈદને દિવસ હતો. ગામના નાના-મોટા સૌ નવા પગરખા પહેરતા હતા. પણ શેખ શાદી કાગ્ગસીના તે શાયર, પોતાના લાગ્ય ઉપર આસુ વહાવી રહ્યા હતા એ પણ એક નસીબ છે કે ગામનો માગણિયો પણ આજે નવા પગરખામાં હતો પણ તેઓ પગરખા ખરીદી શકતા નહોતા વિચારોની આ ઉથલ-પાથલમાં તેઓ નહાઈ રહ્યા હતા તેઓ જિન્દગીથી કટાણો ગયા એમનું હૃદય આવા જીવન કરતા મૃત્યુને પ્રીત કરવા લાગ્યું અને એને આલિંગન કરવા માટે તેઓ ચાલી નીકળ્યા પોતાના લગ્નને દોષ દેતા જેવા આગળ વધ્યા કે રસ્તે ચાલતા એક લૂલા તરફ એમની નજર પડી એના બંને પગ ફીક નહોતા અને એ લગજાતો ઘણી મુશ્કેલીથી રગતો પસાર કરી રહ્યો હતો એને જોતા જ શેખ શાદીની વિચારધાગએ પટ્ટો ખાધો તેઓ ખુદાનો લાખ લાખવાર આભાર માનવા લાગ્યા એમની ચિતાઓના વાદળા વિખેગઈ ગયા અને પ્રસન્નતાનો સૂર્ય પ્રકાશી ઊઠ્યો એમણે ગિયાયુ, હને પગરખા ન મળ્યા, પણ મારા બંને પગ તો સહીસલામત છે જ્યારે પેલા ખિચારાને દોઢ જ ટાંગ છે

હા, તો જ્યારે-જ્યારે તમારા માનસમાં ચિતાની કાળી રેખાઓ ઘેરાઈ આવે અને દુખના વાદળ તૂટી પડે તો તમે નીચે જોજો નીચે જોવાના મતલબથી ભૂમિ જોવાની નથી પણ તમારા કરતા પણ વધુ નબળી સ્થિતિના લોકોને જોજો ગરીબી ગરીબના મનમાં એક પ્રકારનું હલકાપણ લાવે છે. કારણ કે સમાન દુખીઓ વચ્ચે પારસ્પરિક સહાનુભૂતિના તાર ઝળઝળી ઊઠે જ્યારે એ દુખી જનો વચ્ચે ઈર્ષ્યાની હરીકાઈ જામશે દુખી અગર દુખીયાને જોરો તો એના મોઝેમાં તો સહાનુભૂતિના સ્વર નીકળશે પણ સુખના પારણે ઝુલતી એ વ્યક્તિઓ કદી એક બીજાને પ્રેમથી જોઈ શકતી નવા તેઓ ચાહકાર અને ઈર્ષ્યાની આગમાં બળી જશે ઝૂપડ અગર મહેલ ભણી જોરો તો પીડા અને વ્યથામાં એ દુખી મરશે અને બીજા જ કોઈ ઝૂપડને જોશે તો હમદર્દીના એ મધુગ જેવું કંઈશે

હા તો તમે આધિક અભાવની ચિંતામાં હો તો ખજી નીચેનાઓને જુઓ. કેટલાક કુપુત્રની ચિંતામાં જળાઈ રહ્યા હોય છે. બેઠો તો મળ્યો પણ તે તમારી આરાધના ઠીક રીતે પાલન કરતો નથી એનાથી તમને તિરસ્કાર અને અપમાન મળે છે તમારું મન એના ત્ર્યે જુલુશી-તિરસ્કાર થી બચાઈ જાય છે અને એથી તમારું હૃદય બોલી બેઠે છે કે આવા પુત્ર કરતાં પુત્ર ન મળ્યો હોત તો શું ખોટું હતું ? આવી ચિંતાના ઘેરા આધાર વખતે તમને દશરથના ધરનું સ્મરણ થઈ આવે છે રામ જેવા વિનયી પુત્રને ખમી દશરથ રા ન ધન્ય બની મર્યો હતો. રામે પિતાની પ્રતિજ્ઞા સારું અર્પણ કરી સિદ્ધાસન પર તજી દીધું. આરે તમારો પુત્ર તમારી આજ્ઞા કર્યાં બે પૈસા છોડ્યા ત્યારે નથી તો તમ ખી નઈ જાઓ છો. પણ અહીં તમે શૂંચ કરી રહ્યા છો. આવા સમયે તમે તમારી સ્મૃતિને દશરથના ધર પરથી ઊઠાવી લઈ પૂતરાનૂતના ધર ઉપર લઈ જાઓ. કૌરવકુળના સદ્ગુણ કુર્મોધનને માફ કરો જેની પાછળ આજ રાજા પૂતરા દ્રે સૌ વખત આસુ વગાડ્યાં હતાં. આવા સમયે કસને માફ કરો, કૌશિક અને ઔરઝએના ઇતિહાસને સ્મૃતિ પા પર લાવો. આ જ પુત્રને કારણે તેમના પિતાએ કારામદની અમારી કાટડીએ મળી હતી.

આરે આ કુળનોતો ઇતિહાસ તમારી નજર સામે આવશે ત્યારે એ વિચારી ખુશ થઈ જશે. કે કુર્મોધન કરતાં તો આરો પુત્ર માખનજી આરો છે અને એ પૈસા ન આપે પણ કૌશિક કસની જેમ એણે મને કાશ-મુદમાં તો ધીમ્યો નથી. તમે જોશો કે આમ કરવાથી પુત્ર મળતો તમારો શાવ એટલો થઈ જશે. બુધ્ધાભાવ પ્રેમભાવમાં બદલાઈ જશે. એમાં કોઈ અશ્વ નહીં રહે કે પ્રેમ તમારા ધરના ઉજ્જવ વનને વળી પાછું લીધું હશે કરી મૂકશે.

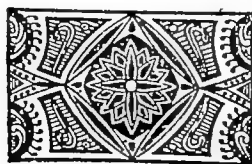
આવી જ રીતે તમે તમારી પત્નીથી દેરાન છો. એના કદું સ્વભાવના લીધે રાજ કદાચ-કાસ થયા કરે છે અને તમે વિચારો છો કે આના કરતાં તો દીકરા લઈ મેરી આરી પણ આમ ધેરથી નામી નઈ દીકરાને પ્રવિધ અહીં પણ આધ્યાત્મિક અનુદ મેળવી શકો તો નથી અરિષ્ટ તો વીરોત્તે પશ-મારજ છે બામુઓનો નાજી.

હા તો આવા વખતે તમારી નજર ઘડે છે રામાયણના અવિષ્કારા ઉપર. એમાં વનવાસ તો મળ્યો છે સમને, પણ સતી શુક્રાચારી સીતા પણ

વનની ભીષણ યાતનાઓ સહેતી-સહેતી પતિની જોડે-જોડે વને-વને ભટકી રહી છે કાટા અને કાકરાના કળોને પણ એ હસ્તે મોઢે ઝીલી લે છે. વનવાસ મળ્યો હતો રામને, સીતાને નહીં પરંતુ પતિ-સેવા માટે સીતાએ તો સ્વેચ્છાપૂર્વક વનનો રાહ લીધો હતો પછી સીતા સમી પત્ની પામીને રામને સારુ જગલ પણ અયોધ્યા ખની જાય તો એમાં શુ આશ્ચર્ય ? હા, તો તમે વિચારો છો કે સીતા રામને સારુ અયોધ્યાનુ વૈભવભર્યું સુખ તજી શકે છે વન-વગડાના અસીમ કળો સહન કરી શકે છે તો મારી આ સીતા (પત્ની) મારા સારુ નહીં સહી શકે ? અને તમારી ખીજ તો વધતી જ જાય છે

પરંતુ આ ખીજનું કારણ છે તમે ભૂલ ભરેલી પાત્ર-વરણી કરી છે. રામાયણનો અયોધ્યાકાંડ ભલે તમારી સામે રાખો, પણ તમે જરા આગળ વધી ગયા એની પ્રથમ લીટીઓ વાંચો કે જ્યાં કૈકેયીના પુત્ર-મોહને લીધે પતિના પ્રાણ સકટમાં મૂકાયા છે, દશરથના સર્વ સ્વપ્નો ભાગી પડ્યા ક્યાં તો તેઓ રામના રાજ્યાભિષેકનું સોનેરી સ્વપ્ન નિહાળી રહ્યા હતા, રાજ-મહેલ જ નહીં, પણ સમસ્ત અયોધ્યા નગરી સુખના સ્વપ્નામાં હતી, પરંતુ પેલી એક સ્ત્રીએ સર્વના આનંદમાં એક ક્ષણમાં ભગ પાડી દીધો, દશરથના જીવન-મરણનો પ્રશ્ન પેદા કરનાર એ નારી હતી.

હા, તો આવી સ્થિતિમાં તમે તમારી પત્નીની તુલના સીતાથી નહીં અપિતુ કૈકેયી સાથે કરજો, જેણે પુત્રના મોહમાં અધ ખની પતિના પ્રાણની પણ ચિંતા ન રાખી આવી તુલના જ તમારા મનને શાંતિ પ્રદાન કરશે- અને અશાંત દુર કરશે તમારું મન જ બોલી ઊઠશે, આ લાખ રીતે ખૂરી છે પણ કૈકેયી કરતાં તો સારી છે આવા વિચારો તમારા ધરની જે પ્રેમ મંગા સુકાર્ધ ગર્ભ છે, એને ફરી પ્રવાહિત કરી મૂકશે માટે ચિંતાની ક્ષણોમાં મનને તમે નીચેના મેદાનમાં દોડાવતા શીખો એના માટે તમારે તમારી મનોકામનાઓ ઉપર એક મૂકવી પડશે ચાહના ટળી તો ચિંતા પણ તે જ ક્ષણે ટળી જશે અને તમારા મનમાં શાંતિ-સરિતા ફરી વહેતી થશે

પવિત્રતાની પ્રેરણા પાતા પત્નીધિરાજ પશુપણના દિવસો આવી રહ્યા છે પશુપણ પર્વનો સંદેશ છે કે અતરનો દીપ પ્રગટાવે આજનો દિવસ કહે છે તમારા હૃદયને માંજે મનની વૃત્તિઓને સ્વચ્છ બનાવે. આ બધા માટે જ્ઞાનની મધ્યસ્થ જગવણી પડે. કારણ એવા વિના જીવનની બધારી રાત્રે તમે આજળ વધી શકશો નહીં.

જ્ઞાનનું અધાર છે જ્યારે જ્ઞાન પ્રગટ છે તે એવો પ્રકાશ છે કે જેને તેજની આવશ્યકતા નથી તેમ નથી જરૂર વાઢની. જ્ઞાન સ્વતઃ પ્રકાશમાન છે એને જ્ઞાન પ્રકાશની જરૂર પણ નથી. કુ તો કહીશ કે જ્ઞાનનો પ્રકાશ સુપ્રકાશ કરતાં પણ એક છે કારણ સૂર્ય તો ફક્ત દિવસના આગમ્ય જ આપણા પથને પ્રકાશિત કરે છે જ્યારે જ્ઞાન દિવસ તેમ જ રાતના એક સરખા પણ બતાવે છે ક્યારેક તો વળી જ્ઞાન દિવસ કરતાં રાત્રે વધુ આજ્ઞાણુ આપે છે એમ પણ કહી શકાય. કારણ દિવસની વિવિધ પ્રવૃત્તિમાં સજ્જન મન-જ્ઞાનપ્રાપ્તિ બહુ ઓછું પ્રેરિત થાય છે જ્યારે રાત્રિનાં સ્થિત વાતાવરણમાં મન જ્ઞાન-પ્રકાશની શોધ કરતું હોય છે તેથી કહેવામાં આવ્યું છે કે —

“વા નિશા સર્થ મૃતાનાં તસ્વાં જાગ્રતિ સંપમી”

હો પ્રાણીઓ માટે જે બધારી રાત છે તે જ જ્ઞાનીઓ માટે પ્રકાશથી જગદગતી રાત છે બીજા બાજુ સુષુપ્તિ પ્રકાશ કેવળ અજાગ્રજાઓને જ નહીં બાજુ વચરનાને પણ પ્રકાશ આપે છે.

જ્ઞાનના અભાવે આ મા અનન્ય-અનન્ય કાળથી ભરેલા રત્નો છે કુ ખતી બધારી રાતમાં હરો રો છે એને સુષુપ્તિ કહી શકતાં નથી ત્યારે મહા પુગલ કારણના મહાધાર જીવનશાંતિનો સામો કરતો બતાવતાં કહે છે.

જાવન્તિ જવિજ્ઞાપુરિસા

સર્વેતે દુઃખ સમવા ।

—ઉત્તરાધ્યયન અ ૬

આ સસારના પ્લેટફોર્મ પર જોટલી અજ્ઞાન વ્યક્તિઓ છે એ સૌના ભાગ્યમા સુખની રેખા નથી ઘોડો ભલે સવા લાખ રૂપિયાનો હોય પણ એના ઉપર બેસનાર સવાર અધ હોય તો તે લક્ષ્ય સુધી પહોંચી શકતો નથી તેવી જ રીતે ક્રિયા ચાહે તેટલી સુદર હોય, તો પણ સાધકના હૃદયમાં જ્ઞાનનો પ્રદીપ પ્રજ્વલિત નથી તો તે સત્યનુ દર્શન કરી શકતો નથી. અધ્યાત્મ પથ પર એ ચાલી શકતો નથી એટલા માટે આગમમા ક્રિયા પૂર્વે જ્ઞાનને આવશ્યક બતાવવા વીનરાગ દેવ ફરમાવે છે “પદ્મ નાળં તથો દયા” સાધનાના ક્ષેત્રે ક્રિયાની સાથે-સાથે જ્ઞાનનું પણ મહત્વપૂર્ણ સ્થાન છે.

આધ્યાત્મિક જ નહીં બરફે વ્યાવહારિક ક્ષેત્રમા પણ જ્ઞાનનું પહેલું મહત્વ છે વેપાર કરવા માટે પણ પહેલાં વેપારનું જ્ઞાન હોવું જોઈએ. કાપડના વેપારી પાસે ગજ અને કાતર છે પણ જો એને કાપડના ભાવની ખબર નથી તો તે વેપારમા સફળ થઈ શકતો નથી તેલની પાસે ધાણીના બળદ, તલ અને મગફળી છે તેમ છતાં જો એને કાકરા અને મગફળીના ભેદની ખબર નથી તો એનો શ્રમ વ્યર્થ જશે તેવી જ રીતે જ્યાં સુધી ઇન્દ્રિયધર્મ તેમ જ આત્મધર્મનું જ્ઞાન નથી ત્યાં સુધી તે સાધનાનો રસ મેળવી શકતો નથી આ આત્માએ અનંત-અનંત જન્મ અજ્ઞાનમા વિતાવ્યા છે, એવા એવા ભવો કર્યા છે જ્યાં ઉદરોનું અથાણું બનાવી ખવાય છે. આજે પણ સેકડો એવી જાતિઓ છે જે કીડાઓનું રાયતું બનાવી ખાય છે.

અજ્ઞાન પાપને જન્મ આપે છે તમે જાણતા હશે અમેરિકાની રેડ ઇન્ડિયન જાતિમાં એવો રિવાજ છે કે, સ્ત્રી તેને જ પોતાનો પતિ બનાવે છે કે, જેની ઝૂપડીમા વધુમા વધુ માણસોનાં માથા લટકતા હોય સમાજમા પણ તેવા લોકો વીર અને પ્રતિષ્ઠિત ગણાય છે આફ્રિકાની જંગલી જાતિઓનો એવો વિશ્વાસ છે કે કોઈના મર્યા બાદ એની કબરમા જે વસ્તુ રખાશે તે મરનારને પ્રાપ્ત થશે આ અજ્ઞાન અહીં સુધી વધી ગયું હતું કે કોઈ રાજા કે સરદારના મરણ બાદ એમની સ્ત્રીઓ, ગુલામો અને નોકરોને પણ મારીને કબરમા દફનાવવામા આવતા હતા જેથી રાજાને તે મળી શકે આ વિટબણાનું કારણ અજ્ઞાન જ જણાય છે

આ અજ્ઞાને કેટલા પાપકર્મ કરાવ્યા છે તમે સાલજશો તો કે પી

જરો. ડોઢી જાતિમાં દર વર્ગે ધેડાક નોકરોને કેવળ એટલા મારે જ મારી નાખવામાં આવે છે કે મૃત વાદસાકને પરલોકમાં નવા-નવા જનુઓ મળતા રહે. આ લોકો મનુષ્યોની ખોપરીઓ વડે પોતાનું ધર યજમારે છે અને એની ચોરી થતાં યુદ્ધ સુદાં કરવા તૈયાર થઈ જતા હોય છે મે તે જાદી સુધી સંવિકલ્પ છે કે પદ્મી મુશ્કેલી માતાઓ દેવી અને દેવતાઓ ખસે પ્રથમના કરે છે એમની પ્રાર્થના કઈક માયના કરે છે જેમ આપણી માતાઓ મરી-મરી અને જોગણીઓને મનાવે છે અને પ્રથમના કરે છે કે મારો દીકરો બી. એ. માં પાસ થઈ લાય, એને સારી નોકરી મળી જાય. પણ તમામ આપણા મનની નિર્જાળના છે જા દેવી અને દેવતાઓમાં એ ત્યાગ છે કે તેઓ સારુ જામવા જૂરુ કરી શકે જ એમનામાં ત્યાગત હોય તે સસારમાં કાઈ કુખી રહેત નથી પણ તે કર્મવાદ જેવી કાઈ વસ્તુ રહેત જ નહીં

જેમ જ્ઞાનના કર્મસિદ્ધાંત ઉપર તમને પૂરા વિશ્વાસ નથી તેમ પોતાના પુરુષાથ પર જોરસો નથી. એટલા જ મારે તે આવાં અધમણી કરવામાં આવે છે હાં તે કું કહી રહો હતો કે પદ્મી મુશ્કેલી માતાઓ દેવી પ્રાર્થે પ્રથમના કરતાં માત્રે છે કે મારો દીકરો પહેલા ન જરોના ઘટ્ટ બને. આ તે કેવી પ્રાર્થના છે ? મારો દીકરો સારો સત બને, સારો વિદ્વાન બને એવું ન માત્રતાં પ્રથમ ન જરોના ઘટ્ટ બનાવવાની માગણી કરવામાં આવે એ બધું જાણનારું જ કારણ છે

સામાજિક જાણના કરતાં ખામિંક જાણના વળી વધુ ભય કર હોય છે. તે જાણના બે-ચારની આનુતિ-બેચ મે છે બધારે ખામિંક જાણના દળારો. સામેનું ભક્ષણ કરી મધુ છે પ્રાચીન મેક્સિકોના નરમેષનું રમરખ કરીને માતે રામાય પેદા નહીં થાય ? કહેવાય છે કે ત્યાં દેવતા નર-રક્તના તરસ્યા રહેતા હતા. ઇતિહાસકાર કહે છે કે ત્યાં પ્રતિવર્ષ વીસ દળાર માણુમાનો સદાર થતો હતો. કેટલાક ઇતિહાસકારો તો આ સંખ્યાને પચાસ દળાર મુદ્દની માને છે આ જાણ તેમને મન એટલો આવસ્યક હતો કે ત્યાં નતિઓમાં એ મારે વિચિત્ર સપિઓ થતી હતી એક રજુએક પસદ કમનુ અને નિયત સમયે યુદ્ધ થતુ એમાં ૭ નતિ જાણના થતી એનું સ્વિકારા. ૬ કમી નવના અને ૭ રૂઢઓને દરનાની સામે જાણિયા દોમરમાં આપવા દતા.

આ શેમ શેમ ઊભા કરી દેનારા પાપો માટે ગ્રેરણા આપનાર કાણ હતું ? હું કહીશ કે, આ તમામ પાપો અજ્ઞાનને લઈને થયા છે એટલા માટે જ અનંત જ્ઞાની વીતરાગ દેવોએ અજ્ઞાનને સૌથી મોટું પાપ બતાવ્યું છે એમની દેશના જ અજ્ઞાન-અધિકારને દૂર કરાવવા માટે થાય છે આગમ વાણી કહે છે

જ્ઞાણસ્ત સર્વસ્ત પગાસળાએ ।

અન્નાળ મોહસ્ત વિશઙ્ગજ્ઞાએ ॥

અજ્ઞાન અને મોહને દૂર કરવા માટે તેમ જ સંપૂર્ણ જ્ઞાનના પ્રકાશ માટે આવી વીતરાગ દેવની દેશના પ્રકાશિત થઈ છે, અજ્ઞાન તે અધારી રાત છે જેમા હીરા અને કાકરા એક સમાન દેખાય છે અધિકારમા હીરા પણ કાકરા દેખાય છે એનું મૂલ્ય ન જાણતા આપણે એને તણ દઈએ છીએ. અજ્ઞાન વસ્તુના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થવા દેતું નથી મહુક વશાજન એક પ્રકારનું અજ્ઞાન થાય છે જે એને આખોમા લગાવો લેવાય તો વાસ પણ સાપ દેખાય છે જેને સાપે ડર્યો છે એવી વ્યક્તિને પાણીમા એક વાળ નાખીને જેવાનું કહેવામા આવે તો એને તે વાળ પણ સાપ રૂપે દેખાય છે. તેવી જ રીતે અજ્ઞાનને લીધે અસત્ય વસ્તુ પણ સત્ય દેખાય છે જે આત્માના નિર્ગુણ છે, અજ્ઞાની વ્યક્તિ એમનામા પરાયાપણાનો અનુભવ કરે છે. સાચા અર્થમા જે વિકાસના સાધનો છે તેમા એ મિનાશનો પડછાયો જુએ છે.

અપથ્ય વસ્તુઓ સ્વાદિષ્ટ લાગે છે પરંતુ એનું પરિણામ સારું આવતું નથી. કોઈને જે સગ્રહણીની બિમારી છે ત્યારે ડોક્ટર એને દહી અથવા જીરું સિવાય અન્ય બધી ચીજો ખાવા માટે ઈન્કાર કરે છે પરંતુ રોગીને તો ડોક્ટરે ઈન્કાર કર્યો હોય તે જ વસ્તુઓ વધુ લાવે છે તેવી જ રીતે અજ્ઞાનમાં કુબેદો આત્મા તેવા જ પદાર્થોમા આનંદ માને છે જે એને નુકસાન પહોંચાડનારો હોય. અજ્ઞાનમા આત્મા હેયને ઉપાદેય અને ઉપાદેયને હેય સમજવા લાગે છે જેમ સર્પ અને અગ્નિ ભય કર લાગે છે અને સોનું અને ચાંદી આકર્ષક અને ગ્રાહ્ય લાગે છે પરંતુ જેમ સર્પ અને અગ્નિથી તમને ભય લાગે છે, તેમ અસત્યથી કદી ડર લાગે છે ખરો ? અને ન્યાય અને સત્ય તમને સોના જેવા પ્રિય લાગે છે ખરા ?

જ્ઞાન પ્રકાશ છે અને અજ્ઞાન અધિકાર છે. પ્રકાશ વડે કાટા, કાંકરા કે સર્પાદિના વિરિધ ભયોથી આપણે મુક્ત બની નિર્ભય બની શકીએ છીએ. પરંતુ અધિકારમા સોનાની સાકળ પણ સાપ સમી જ દેખાય છે.

જેન દશનમાં જ્ઞાન-અજ્ઞાનની ચર્ચા આવે છે એ ડેવગ સમ્યક્ત્વ સમવૈત જ્ઞાન સાથે સજ્ઞ ધરાવે છે જે જ્ઞાન સાથે સમ્યક્ત્વ છે તે જ્ઞાન સમ્યક્ હોય છે સમ્યક્ત્વના અભાવે જ્ઞાન અજ્ઞાન કહેવાય છે પછી કહેને તે અવધિજ્ઞાન પણ કેમ ન હોય. જે જ્ઞાન આત્માને વિકાસપદ કહ્યું થોરી જાય છે અને આત્માને નિઃશુષ્કતા દશન કરાવે છે તે સમ્યક્ જ્ઞાન છે હુ કોણ છું ? અને મારું સ્વરૂપ શું છે ? એ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કરી શકે તે જ શકે છે ! આ સમસ્ત બોધ તે સમ્યક્ત્વ સમવૈત જ્ઞાન છે મારે એને જ્ઞાન કહ્યું છે એવું જ્ઞાન મળતાં આત્મા સ્વ અને પરનો બેઠ સમજાવે છે નિજ સ્વરૂપ જ્ઞાન થતાં જડ પુરુષને પરથી આત્માની આસક્તિ છીડી જાય છે કિંતુ આત્મા ઉપર જ્યારે અજ્ઞાનનું આવરણ હોય છે ત્યારે તે તારક સાધનોને પ્રાપ્ત્ય છતાં એમનો ઉપયોગ ખોટી રીતે કરે છે

બોદાધિકે એવું / કહ્યું હતું ભગવાન મહાવીર જેવા પરમપરિવ્રત સતને મુગ રૂપે પ્રાપ્ત્ય છતાં એણે ક્યાયની પરિવ્રતિમાં વધારો કર્યો હતો. આજમની બાધમાં કહુ તો એણે ભગવદ્ભક્તમાં વધારો કર્યો હતો.

જ્ઞાની બક્ષિત આશ્રયના સ્થાને સવરતુ ઉપાન કરી શકે છે જ્યારે અજ્ઞાની સવરતુ સ્થાને આશ્રય ઉપાનિત કરી શકે છે તેથી ભગવાન મહાવીરે આચાર્યજ સૂત્રમાં ફરમાવ્યું છે કે

જે આસઘ્યા તે પરિસઘ્યા
જે પરિસઘ્યા તે આસઘ્યા ॥

આવર્તી સમ્રાટ ભગત જીતેસજીભવનમાં ગયા હતા તે આશ્રમનું રક્ષાન છે પણ ત્યાં એમણે કેવો સવર કર્યો ? પર-પરિવ્રતિએથી દૂર રહી સ્વ તરફ વળ્યા. ત્યાં દળવાં પગસાથી તેઓ જ્યારે ધમી ત્ય દત્ત ત્યારે જ અજ્ઞાનકે તેમના દાઢમાંથી મુઠિયા નીકળી પડી એમના દાઢ એ ભેગા મારે નીચે નમ્યા કે અને વળાંક લીધો. જે મારે તું નથી સ્વા છે તે તું તારી પાતાની વગર છે ? અને જેના પર તે અમાર કર્યો છે તે પણ શું તારું છે ? આ સોનવ અને મુઠાએ એ જમું તારું નથી. પર તું તું પ્રેમ લાવી સતત પાછળ રાખી રવો છે નિશ્ચયેની આ મારા શુભમાંથી શુભતર થતી મર્મ ધી ગીક જ દાઢમાં તે દાઢા કેળી અને શુભ જ્ઞાન મેળવી મુદતમ જતી જાય છે અને એનું પરિવર્તન ડેવગ જ્ઞાનમાં થાય છે એમનો જ્ઞાન ડેવજનો બનાવે વ જગમગી જાહે છે

ચક્રવર્તી સમ્રાટ ભરતે અગ્નિસાના ભવનમાં કેવળજ્ઞાન મેળવ્યું પરંતુ તેવા જ ભવનમાં એક ફત્તરીને પૂરી દેશો તો એની શી દશા થશે? કેવળજ્ઞાન તો ફર રહ્યું, જે થોડું ધણું જ્ઞાન તેને હોય તે પણ જતું રહેશે અને ભૂકી ભૂકીને તે હેરાન થઈ જશે, એક ભારતીય કવિએ કહ્યું છે

જીવા તાકુ સમસ્ય ન આદ મૂરખ તે ઉમર ગુમાઈ ।

રાગ દેષ ત્ કિન્નસે કરત હૈં પક્ક વ્રહ્મ રહ્યો છાઈ ॥

જેસે શ્વાન કાંચ મુઢન વીંચ, મુઠ મુઠ કે મર જાઈ ।

સઘર અપની નહીં પાઈ ॥

જ્યાં સુધી આત્મા જ્ઞાનદશાને પ્રાપ્ત કરતો નથી ત્યાં સુધી એની વિટબણાઓ સંગ્રાપ્ત થતી નથી

સાંના અને અજ્ઞાનીમાં એટલો જ ફરક છે જેટલો સળગતી અને બૂઝાયેલી મીણબત્તી વચ્ચે છે સળગતા મીણબત્તી પોતાને પ્રકાશિત કરે છે અને પોતાના નિકટવર્તી પદાર્થોને પણ પ્રકાશિત કરે છે જ્યારે બૂઝાયેલી મીણબત્તી નથી પોતાને પ્રકાશિત કરતા કે નવા કંઈ બીજા પદાર્થોને જ્ઞાન આપે અને પર બનેને બાળે છે હું કાણ છું ? મારો સ્વભાવ શું છે ? આત્માના નિજ ગુણો ક્યા છે ? જડનો ગુણધર્મ શું છે તે જ જુએ છે કિંતુ જેનો જ્ઞાનદીપક ખુલાઈ ગયો છે તે પોતાને જોઈ શકતો નથી જૈન તર્ક લાપા સૂત્રમાં કહેવાયું છે કે, “ સ્વ પર વ્યવસાયી જ્ઞાન પ્રમાણ ” સ્વ અને પરનું નિશ્ચયાત્મક જ્ઞાન જ પ્રમાણ છે જ્ઞાનની આ પરિલાપા બતાવે છે કે આપણે સ્વ અને પરનો વિભેદ બાળતા શીખીએ એલવાયેલા હજારો દીવડા કરતા સળગતો એક દીપક શ્રેષ્ઠ છે એ જલતા દીપકે હજારો દીપકો પ્રગટાવી શકાય છે પરંતુ બૂઝાયેલો દીપક પોતે જ અધકારમાં પડ્યો છે તો એ બીજાને પ્રકાશનો રાહ બતાવી શકતો નથી એક વિદ્વાન હજારો અજ્ઞાનીઓને સત્યનો રાહ બતાવી શકે છે

અજ્ઞાની બધું કરી શકે છે પરંતુ બુદ્ધિની વાત માની શકતો નથી મૂરખ જેની બધી વાતોનો ડગલો ને પગલો વિરોધ કરે છે, સમજવું બેધએ કે, તે વિદ્વાન છે, એની વાતોમાં નથ્ય છે તે વિચારક છે એણે દુનિયાને વિચારેલો પ્રકાશ આપ્યો છે પરંતુ અજ્ઞાની વ્યક્તિ પોતાની પૂરી તાકાતની સાથે એનો વિરોધ કરશે જેણે સત્યનો પ્રકાશ મેળવ્યો છે તે કદી વિરોધોથી ગભરાતો નથી ઉલટો બમણા ઉત્સાહની સાથે અજ્ઞાન સામે લડાઈ ચાલુ રાખે છે

જેણે પોતાનો પ્રકાશ મેળવ્યો છે તે અધવિશ્વાસના અન્યકારમાં રહી શકતો નથી પરંતુ આગાની વ્યક્તિ પ્રમાણ પ્રકારથી જોવી તો જાણે કે જાણે કુલ પ્રકારથી જાણી રહ્યું હોય. તે પરપરાઓને વળગી રહે છે એક વસ્તુ અમુક સમય માટે યોગ્ય લાગતી હોય પરંતુ તે સદૈવ તેમજ રૂપમાં આવરવા યોગ્ય ન થે રહે તે સમજવું જોઈએ પરંતુ અધવિશ્વાસ વ્યક્તિ માટે તે જાણવાકામ છે સદાને માટે ન જાણવાતો એવો મુલ સિદ્ધાંત છે આજે આપણા સમાજમાં ઇટલાય ચાંતિ-સ્થિતિને એવા છે જેને કારણે માણસને ધણુ કષ્ટ વેઠવું પડે છે તેમ જીર્ણ શેતા કકળતા પશુ એ નિષ્પાણ રિવાજોના સમયે ખભે ઉપાડી ચામે છે જેમ વાંદરી પોતાના મૂલ ભગવાના સમયે જાતીએ વળગારી રાખે છે તેમ અધ વિશ્વાસ વ્યક્તિઓ મૂલ ચીતિ-સ્થિતિને વળગી રહે છે.

જ્યાં સુધી જાળકનો ઉદ્દેશો શાસ પશુ જાણી હોય ત્યાં સુધી માતા એને પોતાની જાતીથી ગુરુ કરતી નથી પરંતુ જે કશું જોઈએ કૌતુકની જોતિ વિદાય સર્જમે છે તે જ કશું પોતાના એ લાગીલા મેડાને તે આગતુદ્દેશના લાગમાં જાણી દે છે જેને પોતાનું દુષ પાપુ છે જેને જાણે પ્રકારના લાલ ક્યાં છે જેનો જરા એવો રચાને આવજ સંભળી તે જ્યાં કામ હોયી દોયી જાણે છે આધી રાતે પોતાની જીવ કરામ કરીને પશુ એને દાસરગાં ગાઈ પારણે સુવમન્યુ છે આધી આધી રાત સુધી એને જોનામાં સર્જ મેસી રહી છે પોતે બીનામાં સ્ત્રી છે અને એને સમામાં સુવમન્યુ છે એવા જાળકને આજે તે સદાને માટે ગુરુ કરી દે છે બહારથી આર માણસે આવે છે અને માતા પિતાના હાથે તેમને પોતાનું જાળક સોંપી દે છે એને પારણામાં સુવમન્યુ નહી પરંતુ આજે એકી તેમાં સુવમન્યુ સોંપી દે છે.

જસ એવી જ રીતે જે ચીત-સ્થિતિમાં જીવન છે જે સૌને માટે વર ધન્યું કામ કરી રજાં હોય એવી પરપરાઓના રક્ષણ કાળે જે હ નરો કષ્ટો સહેવાના આવે તો પશુ તે આપણે સહીએ અને એમનું રક્ષણ કરીએ. પરંતુ જે સ્થિતિમાં જીવન જ નથી સમાજ અને દેશ માટે જેમાં કશું વરધન નથી ઉદ્ધતુ એને જાણે તે અભિચાપ્ત કામ કરતા હોય છે તો તેવાને વળગી રહેવું તેઈએ નહીં યોગ્ય સ્થિતિના પરિપાકનમાં ગેરબી પ્રસન્નતા થાય તેવી જ પ્રસન્નતા આપણને અયોગ્ય સ્થિતિને જાણમાં પશુ થરી તેઈએ.

એક પરમાં જીવનો પ્રસન્ન દનોલ વર-તપુ ચોરીમાં મેડાં દનાં બદે

નોના મગળ ગીતોના લગ્ન-મડપ જ માત્ર નહી, આખો ય મહોલ્લો પડ્યા પાડતો હતો વાજિત્રો વાગી રહ્યા હતા વર-વધૂ ચોરીમાથી ઊડી ગુરુદર્શન માટે જવા તૈયારી કરી રહ્યા હતા-તે જ વેળા એક બિલાડી એ બાળુ આવી. વરના પિતાની દૃષ્ટિ એના પર હતી એણે વિચાર્યું, અપશુકન થઈ જશે. આ પણ આપણા એક મોટી બિમારી છે એક વ્યક્તિને બહાર જવું હોય અને કોઈ શરદીથી પિડાતી વ્યક્તિએ આવી છીક ખાધી તો બાણે ધરતીક પ જ થઈ જશે એમ માણસને લાગે છે એ વખતે બહાર જવાનો બધો ઉત્સાહ હડો પડી જશે આ માનવના મનની દુર્બળતા છે

એ જ દુર્બળતાથી પિડાતા વરના પિતાએ વર-વધૂની શુભ યાત્રાને આ અપશુકનથી બચાવવા માટે એક ઉપાય રચ્યો અને પાસે પડેલો ટોપલો એના ઉપર ઢાકી દીધો ઘૂઘટ તાણેલી ઢીગલી જેવી વહુએ આ બધું જોયું. અને વર-વધૂ ગુરુદર્શન કરવા ગયા

વાત આમ પતી ગઈ બે ગૃહસ્થાશ્રમી બન્યા એ વાતને પચ્ચીસ વર્ષ વીતી ગયા આજે એમના દીકરાના લગ્નનો પ્રસંગ આવ્યો છે મગલ ગીતો વડે ધર ગૂંજી રહ્યું છે વર-વધૂ ચોરીમા બેઠા છે અને ગુરુદર્શન જવાનો પ્રોત્સાહ થાય છે ત્યારે જ વરની માતાએ કહ્યું ‘ધરના રીત-રિવાજોનો તમને ખ્યાલ સુધ્ધા નથી’ પતિદેવ બોલ્યા “દેવી, હવે કયો રિવાજ બકા રહ્યો છે તે બોલી “ધરના રિવાજોને તમે પુરોષો શું બાણો? જાવ, એક મિલાડી લાવો,” પતિદેવ બોલ્યા “બિલાડીને શું કરવી છે, અને આ શુભ પ્રસંગમાં બિલાડીની શી જરૂર પડી છે?” દેવી બોલી “તેથી જ તો કહું છું ધરના રિવાજોની તમને ખબર નથી મને યાદ છે કે જ્યારે આપણે લગ્ન થીથી બેઠા હતા અને ગુરુદર્શન માટે જઈ રહ્યા હતા, ત્યારે તમારા પિતાશ્રીએ એક બિલાડીને ટોપલા હેઠળ છુપાવી હતી એ આ ધરનો ખાસ રિવાજ છે ભલે આપણે આજે એનો અર્થ ન સમજીએ પણ આપણા વડીલો-મોટરાઓ કરતા આવ્યા છે તે બધું કાઈ ખોટું થોડું જ હોઈ શકે છે? શું તેઓ સૌ મૂંઝવે હતા! જાઓ, એક બિલાડીને પકડી લઈ આવો ત્યારે જ વર-વધૂ અહીંથી ઊઠશે ”

પતિની પાસે એની શો જવાબ હોય! આખરે આસપાસના પાડોશીઓ પાસે ગયો અને પૂછ્યું, “મિલાડી છે?” લોકોએ સામો પ્રશ્ન કર્યો, “બિલાડીની શી જરૂર પડી વળી?” જે કોઈ આ સવાલ સાંભળતું તે મશ્કરી કરતું આખરે ક્યાંક ભટકતી એક બિલાડી એને દેખાણી. એને

એ પદ્મના મયો તો તે એના ઉપર ઝપટવા લાગી. (સભ્યમાં ખિસખિસાટ) મહામુસ્લીમને એ બિલાડીને મનાવી શક્યો. બિલાડી નહિ આવે તો ફેલીંગ બિલાડી. આખરે બિલાડી આવી અને એને એક રોપલા નીચે બધ કરી તારે જ વર-વધૂ બાળ વધી શક્યા હવે તમે જ કહો. આ રીતિરિતિનો શું છે? આવ્યા તો અનેક રીતિરિવાજ છે જેને નથી માધુ કે નથી ધર. આ આખી માનાઓ આપના લાંદેવ-દેવતાઓને પૂજે છે એમનો ઇતિહાસ ખજુ તેઓ જાણતી નહિ હોય. આ દેવીઓ જુટમાને પૂજે છે જુટમા તે કઈ દેવી છે? એમનો ઇતિહાસ શું છે? તેવી જ રીતે શીતળામાને રજુ એ પૂજે છે દેવ વધી સાતમના દિવસે ચૂધાને ઉપવાસ કરાવી તેઓ પેટે દુઝ જમે છે અને સવારે સાળમાં કુકુમ અને બન્ય સામઝીઓ સળવી દેવીને પૂજવા જાય છે અને એમની પામેથી એક દીકરા માને છે અને જેને બાધી ડગન દીકરા-દીકરીઓ દોષ તે ખજુ એક વધારે દીકરા માને છે આટલા દીકરા-દીકરીઓ મેળવોને શુ ફોજ તૈયાર કરી છે? સત્તાનજી સામે પહેમેથી જ સરકાર જૂઓ પાડી રહી છે નહેરજી કહે છે બધી વસ્તુઓનું દેવપાન કરે, પરંતુ સત્તાનજી ન કરે (સભ્યમાં હસાપમ)

આ દેવીઓને જરા પૂછા તો ખરા કે તમારો શીતળ મા પામે કેટલા દીકરા-દીકરીઓ છે? અને શુ તેઓ ખરેખર દીકરા-દીકરીઓ બાવી રહે તેમ છે ખરા? આ માતાઓ તે દેવીને ધૂપ ઇત્યાદિ સામગ્રી મદાવે છે અને એમની સામે જ જાન એ જાય મટ કરી જાય છે તો જે પોતાના માથે સામગ્રીને ખજુ જાણવી શકતો નથી તે તમને દીકરા-દીકરીઓ કઈ રીતે બાપરી? એ તો વિચારે, અને આ શીતળામાને પૂજવાની માતાઓને પૂછે તો ખરા કે આ શીતળામા તે કઈ દેવી છે? એનો ઇતિહાસ શું છે? તેઓ જ જાણ બાપરી? (હસાપમ)

આ બધુ શું છે? આ બધી માત્ર અધિવિશ્વાસ છે અને જેને બાપજી માતાઓએ મોના કર્યો છે અધિવિશ્વાસ તે અધ્યનનો પુત્ર છે જ્યાં અધ્યન છે ત્યાં જ બાપરી નિઃશબ્દ કદિઓ જાણ છે બાપજી સમ ત્યાં પ્રાર્થના નામે રિવાજે ચાલો તો એમાં કેટલું અધ્યન રહ્યું છે તમે કરી કઈ એ વિચાર કર્યો છે?

એક કાશિવરની જ વાત હોય એની ચિત્તામાં પુત્ર વિચારો મરી તો દોષ છે ની દીકરી મરી કઈ દોષ અને જેની આધિકારિ ચિત્તિ નજાતો ૮૫ તમના ૪ ની રિચાતના ખમસ કરે એ માટે ને ની સાર્થ

એન, નથી બેસતા એન, તેમ છતા કોઈનામા એવી હિંમત નથી કે આવી ગળા કાસા જેવી રૂઢિને દૂર કરવાની પહેલ કરે એ પરપરાઓમા કશું બે જીવન નથી હોતું, પણ આપણને ખોટી પ્રતિષ્ઠાનો મોહ આડો આવે છે, જ્યારે આવી રૂઢિઓને તોડવાની વાત ચર્ચાય છે ત્યારે સૌ એનો સિદ્ધાંત તરીકે સ્વીકાર કરી લે છે, પણ જ્યારે એ જ બાબતને આચરણમા મૂકવાનો પ્રશ્ન આવે છે ત્યારે સૌ પાછા પડી જાય છે, ત્યારે તેઓ એમ વિચારે છે કે જો આપણે આ રિવાજને તોડી નાખીશું તો લોકો આપણે માટે શું કહેશે ? સમાજમા આપણી બદનામી થશે આવી બદનામીનું ભૂત જ માણસને તત્વનો સ્વીકાર કરવા દેતું નથી

આવી જ હકીકત રડવા-કુટવાના રિવાજની છે સો વરસનો ઘરડો ડોસો મરી જાય, તો એ બધા એ રડવું જોઈએ જેમ જમ્યા પછી હાથ ધોવા જરૂરી છે તેમ કોઈના પણ મરણ બાદ રડવું જરૂરી છે, પછી ભલેને આમુ એક પણ ન આવે હું મારી જ વાત કહી દઉં જ્યારે હું નાનો હતો ત્યારે એક વાર અમે ગાડીમા બેસી ઉજ્જૈનથી રૂઈગડા ગયા ગામની બહાર ઊતરી ગયા સૌએ વસ્ત્રો બદલ્યા ભાઈ આગળ થયા અને બહેનો પાછળ ચાલતી હતી ગામના દરવાજાની પાસે પહોંચ્યા કે પાછળથી એકી સાથે સૌ બહેનોના રડવાને અવાજ આવવા લાગ્યો હું ગલરાયો આટલી વારમા આ શું થઈ ગયું ? મેં પાછળ ફરીને જોયું તો ઊ ઊ ઊ . નો અવાજ તો લાગ્યો હતો પણ આસુ તો એકેયની આખોમા નહોતા તે જ વખતે એક બહેન પાછળ રહી ગઈ અને પોતાના બાળકને પાસે બોલાવી કહેવા લાગી “જે, લાડુ લાડુ ખાજે, એકલી પૂરી ખાઈને પેટ ભરીશ નહિ” અને બાળકને આમ શીખવાડી એ પહેલી બહેનોના સમૂહમા ભળી ગઈ. અને પછી ઊ .. ઊ નું સંગીત ચાલુ કરી દીધું (સલામા હસાહસ)

તમે હસ્યા, અને વાત પણ હસવા જેવી છે આ બધું નાટક છે કારણ એમા કૃત્રિમતા રહેલી છે બાર-બાર મહિના સુધી ખૂણે બેસી રહેવું, અને જ્યારે પણ કોઈ બહારનું આવે કે ઊ ઊ નું સંગીત શરૂ કરી દેવું, દિવાળી-દશેરા જેવા કોઈ પણ પર્વ આવે ત્યારે પાલવ પાથરી લેવો, એ બધા ખોટા રિવાજો છે જૈનદૂળમા જન્મેલી વ્યક્તિને આ બધું નાટક શોભા આપતું નથી કોઈ પ્રિયજનનું મૃત્યુ થાય, વીસ વર્ષનો યુવાન પુત્ર જેણે હજુ યુવાવસ્થામા પહેલું જ ડગલું ભર્યું હોય, અને તે બે દા'ડા બિમાર રહી મૃત્યુ પામે તો માતા-પિતાના તમામ સ્વપ્નના ચૂરેચૂગ થઈ જાય છે યુવાન

પુત્રની શાક જોઈને એમનું દિલ ફાટી પડે છે. જિહ્વા શોક એમનાં દિલમાં વસી જાય છે અને જાતરનો આગિ આંસુ બની નીકળે છે. પરંતુ આવે વખતે પણ તમારે તમારા મનનું ધૈર્ય જોઈ લેવું ન જોઈએ. શાકના કિસ્સા અધારમાં ભટકતા મન માટે જ્ઞાનની મહાશક્તિ જાણતી રાખતાં ધીમે-ધીમે અને શાકની અપકારપૂર્ણ ક્ષણોમાં તમે તમારા મનને સમજાવો, જરા કિસ્સા કિતરી વિચારો તમારો મુદ્દાન પુત્ર ગયો. પરંતુ એનો નાનો ભાઈ છે હજુ હવાત છે. કેટલાક એવા પરિવારો પણ છે જેમને ત્યાં એક જ પુત્ર નથી. એવા કરતાં તો તમારી વાણી ધીમીજમ છે.

દુઃખમાંથી સુખ શોધવાની પણ એક કળા હોય છે. દુઃખની આ ક્ષણોમાં પણ તમે તમારા વિચારોને વળાંક આપો અને જરા કિસ્સાપૂર્વક વિચારવાની દેવ પામે તો દુઃખમાંથી પણ સુખ શોધી શકાશે. બાવા દુઃખના વખતે તમે એમ વિચારવા પ્રયત્ન કરો કે પુત્ર ગયો એ તે ખોટું યશુ પરંતુ સારું શું કે દીકરાનાં લગ્ન થઈ નહોતાં, કેટલાંક માર્ગો અવરતાં હતાં, સાથે ઘેલીઓ પણ મળતી હતી પણ પુત્ર હજુ અભ્યાસ કરી રહ્યો છે એમ કહી સ્વપ્નની વાતને આપણે ટેકતા રહ્યા. એ સારું જ શું નહીં તરત જો આવિતુ વિમાન હોત તે મિથ્યા થાત નહિ અને પુત્ર તો જતો રહેત, પણ પાછા વળે વિચારી વિધવા જાત. એની વૈધવ્ય દશા જોઈ જોઈને કેટલું દુઃખ થાત! આપણે આપણે શોકમગ્ન થઈ પર આપણી નજર પાત ત્યારે-ત્યારે હાથને એવો આધાત લાગત કે જાણે વીજળી પડી હોય. એવા દુઃખથી તો બંધ નથી ગયા.

તમે જો આ પ્રભાણે તમારા વિચારોને બદલશો તો દુઃખમાંથી પણ સુખ મેળવી શકશો. જે આવકો ઘેર જાત્યો છે અને જેણે વીતરાજનો પંથ ભરણ કર્યો છે તે વધુ શોક કરી જ શકે તો નથી એ તે એમ જ વિચારશે કે મારો અને એનો સંબંધ જ એટલો હતો. તે મારે ઘેર આખો હતો. પુત્રનું શાશુ લઈને આખો હતો તેથી તો એને આવકનું દુળ મળ્યું હતું. પરંતુ તે આખું જોખું લઈને આખો હતો. જો એનું આખું પધારે હોત તો જિન-સાસનની પ્રભાવના કરત, સમાજની સેવા કરત.

તમે પણ શું આમ વિચારો છો? ના તમારું મન તો એમ જ કહે છે કે દીકરો મોટો થાત તો પામધૂમથી એના લગ્ન ઉજવત. જાતમાં દોડસો માણસો લઈ જાત વડું જાવન અને સાથે પરતીસ હજારની ઘેલી લાવત. ત્રીસો મોઝો લઈને વહીસ ચોકર કે એન્જિનિયર જાત અથવા દુકાનમાં

ચારગણી પ્રગતિ સાધત અને હુ ઘડપણુમા આરામથી બેઠા બેઠા ખાત આ-
બધા વિચારો જ્ઞાનગર્ભિત નથી, પરંતુ સ્વાર્થગર્ભિત છે

જેના હૃદયમા જ્ઞાનનો દીપક ઝગમગી રહ્યો છે તે સ્વાર્થના શુદ્ધ ધેરા-
માથી ઉપર રહીને વિચારે છે, અને શોકના અધારામા પણ જ્ઞાનની દીપશિખા
પ્રજ્વલિત રાખી આગળ વધે છે આઘણી પરપરાઓ અને મિથ્યા વિશ્વાસોની
સામે તે લડે છે અને જ્ઞાનની મશાલ હૃદયમા લઈને આગળ વધે છે તમે
અજ્ઞાનના ધેરા અધારામા જ્ઞાનની જ્યોતિ લઈને આગળ વધો. આ પ્રકાશ
પથ સ્વ-પર અને માટે કલ્યાણકારી સિદ્ધ થશે

ભાદરવા સુદ
એકમ

જૈન ઉપાશ્રય,
કાદાવાડી, મુબઈ

નાનો શો દીપક સાગ ચે ધગમા પ્રકાશ પાથરી
દે છે તેમ શરીર નાનુ હોવા છતાં જો એમાં સદાચારની
નાની શી બત્તોનો પ્રકાશ આવી મળે તો સાગ સસારમા
તેની ખ્યાતિ ફેલાય છે

રૂપરંગબદ્ધની સાથે શીલસમાનતા પણ હોવી
જોઈએ.

શીલ વિનાનું જીવન એટલે મધાઈ ગયેલી છાશ ..

પુત્રની લાલ નોઈને ક્ષેત્રનું કિલ્લું ફાટી પડે છે એમ શોક એમનાં દિલમાં વસી જાય છે અને અતરનો અગ્નિ આંધુ બની નીકળે છે પરંતુ આને વખતે પણ તમારે તમારા મનનું ધૈર્ય જોઈ બેસવું ન જોઈએ શોકના કિલ્લા અધારમાં કાટકત્યા મન માટે શાનની મશાલ જલતી રાખતાં શીખે દુઃખ અને શોકની અધકારપૂર્ણ ક્ષણોમાં તમે તમારા મનને સમજાવો જરા કિલ્લા કિતરી વિચારો તમારો મુશ્કેલ પુત્ર ગયો પરંતુ એનો નાતો ભાર્ગવે તે હજુ ક્યાં છે કેટલાક એવા પરિવારો પણ છે જેમને ત્યાં એક જ પુત્ર નથી એના કરતાં તે તમારી વાડી લીલીછમ છે !

દુઃખમાંથી સુખ શોધવાની પણ એક કળા હોય છે દુઃખની આ ક્ષણોમાં પણ તમે તમારા વિચારોને વળાંક આપો અને જરા કિલ્લાપૂર્વક વિચારવાની રેલ પાડો તો દુઃખમાંથી પણ સુખ શોધી શકાશે. આવું દુઃખના વખતે તમે એમ વિચારવા પ્રયત્ન કરો કે પુત્ર ગયો એ તે જોડું થયું પરંતુ સાડું થયું કે દીકરાનાં લગ્ન ક્યાં નહોતાં, કેટલાંય માર્યા આવતાં હતાં સાથે થેલીઓ પણ મળતી હતી પણ પુત્ર હજુ અભ્યાસ કરી રહ્યો છે એમ કહી સ્વપ્નથી વાતને આપણે ટેકવું રહ્યું. એ સાડું જ થયું નહીં તરત જ ભાવિનું વિધાન હોત તે મિથ્યા માત્ર નહિ અને પુત્ર તો જતો રહેલ, પણ પાછળ વધુ મિચારી વિધવા જન્મત. એની વૈધવ્ય ક્યાં જોઈ જોઈને કેટલું દુઃખ થાત ! આપણે આપણે શોકમગ્ન વધુ પર આપણી નજર પાત ત્યારે-ત્યારે હસીને એવો આશ્રય લાગત કે નવું વીજળી પડી હોય એવા દુઃખથી તો અંજલિ ભરી ગયા.

તમે જો આ પ્રમાણે તમારા વિચારોને બદલશો તો દુઃખમાંથી પણ સુખ મેળવી શકશો. જે આવકને ધેર જાગ્યો છે અને જેણે વીતરાજનો ધમ ભર્યું ક્યો છે તે વધુ શોક કરી જ શકતો નથી. એ તો એમ જ વિચારી કે મારો અને એનો સંબંધ જ એટલો હતો. તે મારે ધેર જાગ્યો હતો પુત્રનું જાણુ સર્જને જાગ્યો હતો તેથી તો એને આવકનું ફળ મળ્યું હતું પરંતુ તે આપણે જોઈ સર્જને જાગ્યો હતો. જો એનું આપણે વધારે હોત તો નિ-સન્સનની પ્રભાવના કરત, સમાજની સેવા કરત.

તમે પણ શું આમ વિચારો છો ? ના તમારું મન તો એમ જ કહે છે કે દીકરો મોટો થાત તો ધાગધૂમથી એના લગ્ન ઉજવત. જનમાં ટોક્સો મારણો સર્જી જત વધુ આવત અને સાથે પચ્ચીસ હજારની થેલી લાવત. દીકરો મોટો થઈને વહીવટી ડોક્ટર કે એન્જિનિયર જન્મત અથવા દુધાનમાં

નથી જ્ઞાનાવરણ કર્મના અનત પ્રદેશો હોવા છતાં પણ જડ ચૈતનનો ભેદ રહે જ છે એટલે નદી સૂત્રમા કહેવામા આવ્યું છે કે

“અક્ષરસ્ય અણન્તમો ભાગો ણિચ્છુગ્ધાહિયો ।”

નદી સૂત્ર.

અક્ષર અથવા જ્ઞાનનો અનતમો ભાગ સદૈવ અનાવૃત (ખુલ્યો) રહે છે.

અનતાનત કાળ વીત્યો આત્માએ અનત જન્મ-મરણ કર્યો છે. અને એવા પણ ભવ કર્યો છે જ્યાં અજ્ઞાનનું પ્રગાઢ સામ્રાજ્ય રહ્યું છે તેમ જ્ઞાન સમાપ્ત થયું નથી પરંતુ એવો સમય જરૂર આવી શકે કે, જ્યારે આત્મા સંપૂર્ણ રાગદ્વેશને સમાપ્ત કરી વીતરાગદ્વેશ પ્રાપ્ત કરી શકે છે સોનું અનત કાળથી ખાણુમા રહે છે એના પર માટી ચઢેલી રહે છે પરંતુ એક દિવસ તે ખાણની બકાર આવે છે અને પ્રયોગો દ્વારા તે શુદ્ધ થઈ જાય છે તેવી જ રીતે અનત કાળથી સાથે લાગેલી રાગદ્વેશને ખતમ કરી આત્મા પોતાના નિર્ગૂણમા આવી જાય છે અને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

મારા કહેવાનો અર્થ એ છે કે, રાગ ખતમ થઈ શકે છે કારણ તે ખર છે પરંતુ જ્ઞાન સંપૂર્ણ હ્રુપ્ત થઈ શકતું નથી કારણ તે આત્માનો નિર્ગુણ છે એટલા માટે જ તે સદૈવ આત્માની સાથે જ રહે છે ભગવતી સૂત્રમા ગણધર ગૌતમ સ્વામી ભગવાન મહાવીરને એક માર્મિક પ્રશ્ન કરે છે.

“ઈદ્ધ મવિવ મન્તે ! નાણે ! પરમવિવ મન્તે ! નાણે તદુમય મવિવ નાણે ! ” મોવમા ! ઈદ્ધ મવિવ વિ નાણે પરમવિવ વિનાણે તદુમય મવિવ વિનાણે ! ”

—ભગવતી સૂત્ર-શતક-૧

પ્રભુ ગૌતમ સ્વામી વીતરાગ દેવને માર્મિક પ્રશ્ન કરી રહ્યા છે, એના પ્રશ્નમા અર્ગનું ઉડ્યન નથી તેમ નરકને પણ મપાયું નથી આત્માથી નિકટ સંબંધ રાખતા તત્ત્વ અંગે તેઓ પ્રશ્ન કરી રહ્યા છે “ પ્રભો ! આત્માની સાથે જ્ઞાન આ જ ભવ સુધી રહે છે અથવા પરભવે પણ સાથે જાય છે અથવા બંને ભવોમા સાથે રહે છે ? ” વીતરાગ દેવ આ પ્રશ્નનું સંમંધાન કરતા કહે છે “ હે ગૌતમ ! જ્ઞાન આ ભવમા પણ આત્માની સાથે રહે છે, તેમ પરભવમા પણ, અને બંને ભવોમા પણ, જ્ઞાન આત્માની સાથે સદૈવ રહે છે, કારણ આત્માનો નિર્ગુણ જ જ્ઞાન છે પરંતુ ચારિત્રની પાત જુદી છે એના અંગે પણ ત્યાં પ્રશ્ન પૂછાય છે

૩૭ આત્માનો ઝગમગતો દીપ-જ્ઞાન

પશુપત્તુ પર્વ પ્રકાશનું પર્વ છે દીપાવલીમાં તમે વીજળીએ અને દીપમણ વડે તમારા ઘરને સજવો છે પરંતુ આ પર્વ દરીરે નહીં આત્માને સજવવાનું પર્વ છે એમાં દ્રવ્યપ્રકાશ નહીં શાવ-પ્રકાશ અપેક્ષિત છે એને માટે દ્રવ્ય-દીપક નહીં શાવ-દીપની આવશ્યકતા છે અને તે આત્માનો ઝગમગતો દીપ છે-જ્ઞાન.

જ્ઞાન આત્માનો સદૃશ્ય છે આઝમની શરૂઆત કહી શકાય તે આત્માનું સ્વરૂપ જ જ્ઞાન છે આચાર્ય સૂત્રમાં જણાવ્યા મુજબ કહે છે

‘ સૌ જ્ઞાયા સૈ વિષ્ણવાયા ।

આત્મા જ્ઞાન સ્વરૂપ છે રામ સ્વરૂપ નહીં કારણ જ્ઞાન સદા આત્મામાં જ રહે છે રામની પ્રમાદ અવસ્થામાં પણ જ્ઞાન નહીં થતું નથી પછી ભલે તે અસ્પષ્ટ રહે અથવા અશુદ્ધ રહે, પણ રહે છે અચલ. નિત્યતામાં અજ્ઞાનનું મેડું અજ્ઞાન છે તે પણ ત્યાં જ્ઞાનનો અનવરોધક કાગળ ખુલ્લો રહે છે જ્ઞાનાવરણ કમન્ય અનતા અનત પરમાણુ પણ આત્માને આત્મચિત્ત કરી શકે તે પણ તેઓ આત્માના સપૂર્ણ જ્ઞાનગુણને ઢાંકી શકતા નથી કારણ કે જ્ઞાન આત્માનો નિઃશ્વર્ય છે જેમ સૂર છપર દળરો વાદળ આવી જાય એના પ્રકાશને ઢાંકવાની એટલા કરે તે પણ તેઓ સપૂર્ણ પ્રકાશને ઢાંકી શકતા નથી. એ આવરણ ન હોવા છતાં પણ એટલો પ્રકાશ તે જરૂર રહે છે જ કે જેથી દિવસ-રાતનો ભેદ દેખાઈ શકે

તેથી જ કમનું આવરણ પણ જ્ઞાનગુણને એટલું ઢાંકી શકતું નથી કે જેને કારણે એના ચિત્તનું ગુણ જ વિશુદ્ધ થઈ નય નહીં ના સપૂર્ણ આવરણ આવી ત્યાં આત્મા જરૂર જની જશે પરંતુ એવું કરી થઈ શકતું

નથી જ્ઞાનાવરણ કર્મના અનંત પ્રદેશો હોવા છતાં પણ જડ ચૈત્યનો ભેદ રહે જ છે એટલે નદી સૂત્રમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે

“અક્ષરસ્ય અણન્તમો ભાગો ણિચ્છુઘાદિયો ।”

નદી સૂત્ર.

અક્ષર અથવા જ્ઞાનનો અનંતમો ભાગ સદૈવ અનાવૃત્ત (ખુલ્લો) રહે છે. અનંતાનંત કાળ વીત્યો આત્માએ અનંત જન્મ-મરણ કર્યા છે. અને એવા પણ ભવ કર્યા છે જ્યાં અજ્ઞાનનું પ્રગાઢ સામ્રાજ્ય રહ્યું છે તેમ છતાં જ્ઞાન સમાપ્ત થયું નથી પરંતુ એવો સમય જરૂર આવી શકે કે, જ્યારે આત્મા સંપૂર્ણ રાગદશાને સમાપ્ત કરી વીતરાગદશા પ્રાપ્ત કરી શકે છે સોનું અનંત કાળથી ખાણમાં રહે છે એના પર માટી ચઢેલી રહે છે પરંતુ એક દિવસ તે ખાણની બહાર આવે છે અને પ્રયોગો દ્વારા તે શુદ્ધ થઈ જાય છે તેવી જ રીતે અનંત કાળથી સાથે લાગેલી રાગદશાને ખતમ કરી આત્મા પોતાના નિઃસ્વરૂપમાં આવી જાય છે અને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે

મારા કહેવાનો અર્થ એ છે કે, રાગ ખતમ થઈ શકે છે કારણ તે પર છે પરંતુ જ્ઞાન સંપૂર્ણ લુપ્ત થઈ શકતું નથી કારણ તે આત્માનો નિઃસ્વરૂપ છે એટલા માટે જ તે સદૈવ આત્માની સાથે જ રહે છે ભગવતી સૂત્રમાં ગણધર ગૌતમ સ્વામી ભગવાન મહાવીરને એક માર્મિક પ્રશ્ન કરે છે.

“હઠ મવિર મન્તે ! નાણે ? પરમવિર મન્તે ! નાણે તદુભય મવિર નાણે ?” ગોવમા ! હઠ મવિર વિ નાણે પરમવિર વિનાણે તદુભય મવિર વિનાણે !”

—ભગવતી સૂત્ર-શતક-૧

પ્રભુ ગૌતમ સ્વામી વીતરાગ દેવને માર્મિક પ્રશ્ન કરી રહ્યા છે, એના પ્રશ્નમાં સ્વર્ગનું ઉડુંચન નથી તેમ નરકને પણ મપાયું નથી આત્માથી નિકટ સંબંધ રાખતા તત્ત્વ અંગે તેઓ પ્રશ્ન કરી રહ્યા છે “પ્રભો ! આત્માની સાથે જ્ઞાન આ જ ભવ સુધી રહે છે અથવા પરભવે પણ સાથે જાય છે અથવા બંને ભવોમાં સાથે રહે છે ?” વીતરાગ દેવ આ પ્રશ્નનું સમાધાન કરતા કહે છે “હે ગૌતમ ! જ્ઞાન આ ભવમાં પણ આત્માની સાથે રહે છે, તેમ પરભવમાં પણ, અને બંને ભવોમાં પણ, જ્ઞાન આત્માની સાથે સદૈવ રહે છે, કારણ આત્માનો નિઃસ્વરૂપ જ જ્ઞાન છે પરંતુ ચારિત્રની પાત જુદી છે એના અંગે પણ ત્યાં પ્રશ્ન પૂછાય છે

પ્રશ્ન— હા મવિષ્ય મન્તે ! જરિતે પરમવિષ્ય મન્તે ! જરિતે તદુમય મવિષ્ય મન્તે ! જરિતે ?

જ્ઞાત—“ગોયમા ! હા મવિષ્ય જરિતે જો પરમવિષ્ય જરિતે જો તદુમય મવિષ્ય જરિતે !

—ભગવતી સૂત્ર પ્રથમ સ્તવક

ત્રણધરદેવ શ્રી જોતમ સ્વામીએ ચરિત્ર સળધે ભગવાન મહાવીરને પ્રભુ પૂછ્યો પ્રભો ચરિત્ર આત્માની સાથે આ જ ભવમાં રહે છે ? પરભવ પણ સાથે જાય છે અથવા જાને ભવોમાં સાથે રહે છે ? એવું સમજાવવાનું કરતાં વીતરાગ દેવ ભગવાન મહાવીર પ્રભુ બોલ્યા હે જોતમ ! ચરિત્ર આત્માની સાથે કેવળ એક જ ભવ માટે રહે છે અને તે પણ વર્તમાન ભવમાં જ

તેથી જ ચરિત્ર મહાજુ કરતી વખતે જ્યારે પાંચ મહાપ્રતોની પ્રતિષ્ઠા આપવામાં આવે છે ત્યારે એ વર્તમાન જીવન પશ્ચાન્તની જ અપમાન કરી ચરિત્ર આત્મા જીવનમાં સાથે આવતું નથી પરંતુ એક પ્રશ્ન એ કોમો જાય છે ? જ્ઞાન આત્માનો ગુણ છે તે શું ચરિત્ર આત્માનો ગુણ નથી ? જો છે તે પછી તે જ્ઞાન આત્માની સાથે બીજા જન્મમાં શા માટે જતું નથી ? એનો જવાબ એ હશે કે ચરિત્ર પણ આત્માને નિજગુણ છે અને તે આત્માની સાથે જાય પણ છે આત્મા જીવનમાં તે શું સિદ્ધ સ્થિતિમાં પણ તે સાથે રહે ■ ચરિત્ર મોક્ષના કુશળી આત્મા ચરિત્રગુણ પ્રાપ્ત કરે છે અને તે પછી જ કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે સિદ્ધ સ્થિતિ મેળવતાં તે ગુણ સમપ્ત થતો નથી સમજવાનું અને સમજાવવાનું સાથે સમજાવે ચરિત્ર પણ આત્માનો નિજગુણ છે આ ત્રણેય મોક્ષના માર્ગ છે- વાચક મુખ્ય ઉપદેશાતિ પણ વલ્લાય સૂત્રમાં કહે છે

સમ્યગ્વર્ણન-જ્ઞાન-ચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગે ।

—વલ્લાય સૂત્ર અ. ૧ સ્. ૧-

ત્રણેયનો અરમ વિકાસ તે મોક્ષ છે માટે મુક્તિમાં પણ ચરિત્ર છે અને ચરિત્ર આત્માની સાથે પરભવમાં પણ જાય છે પરંતુ શ્રીમદ્ ભગવતી સૂત્રમાં ચરિત્ર પરભવમાં સાથે જતું નથી-તે ને વાત કહેવામાં આવી છે તે પ્રતાપચરુરૂપ ચરિત્રના સળધે ■ સિદ્ધ સ્થિતિમાં ને ચરિત્ર કહેવાય છે તે પ્રતાપચરુરૂપ ચરિત્ર નથી પરંતુ આત્મ સ્વરૂપમાં રમણરૂપ ચરિત્ર

જે આત્માનું નિજ ગુણોમા રમણ કરવું તે જ ચારિત્ર છે. એવું ચારિત્ર મોહના ક્ષય દ્વારા મળે છે અને સિદ્ધ સ્થિતિમા પણ રહે છે. માટે ભગવતી સૂત્રમા પાંચ મહાવ્રત રૂપ અગે પ્રશ્ન કરવામા આવ્યો છે અને તે ચારિત્ર પરલોકમા સાથે જતું નથી.

વાસ્તવિક રીતે તો વિકાસના ચરમ લક્ષ્ય સુધી પહોંચવા માટે સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્ચારિત્ર એ ત્રણેય જરૂરી છે ત્રણેમાથી એક્યને પણ જો છોડી દેવામા આવે તો મુક્તિનો સભવ નથી તમે તિપાઈને જાણો છો એના ઉપર પાણીનું માટલું રાખી શકાય છે એ તિપાઈને એક પગ પણ ખસી જાય કે નીડળી જાય તો શું હાલત થશે ? માટલાના ટુકડે-ટુકડા થઈ જશે અને પાણી પણ ઢોળાઈ જશે અધ્યાત્મ રસની માટલી મૂકવા જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રની તિપાઈ હોવી જરૂરી છે એનો એક પણ પગ તૂટ્યો કે, “ “ હ્રવાણં હ્રાવિયાણં ” (હસાહસ)

અંજન, મંજન અને રંજન એ ત્રણેયને તમે જાણો છો અંજન આખે અંજાય છે મંજનથી દાંત ચમકે છે અને રંજન કહે છે આનંદને જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રને હું અંજન, મંજન અને રંજન કહીશ જ્ઞાન આત્માનું આજણું છે જે આત્માને પ્રકાશ આપે છે દર્શન અર્થાત્ સમ્યક્ત્વથી આત્માની ઉપર ચમક આવે છે એના પરનો શ્રદ્ધાભાવ સશયાદિ દોષોથી રહિત હોય છે આત્માની ચચળ અને અસ્થિરાવસ્થા નાબૂદ થાય છે અને ચારિત્ર રૂપી રંજનથી આત્માને નિજગુણોમા રમણતા અને આનંદનો અનુભવ થાય છે જેમ અગ્નિના ત્રણ ગુણ છે-પ્રકાશ, દાહકપણું અને પાચકપણું, તેવી જ રીતે આત્માના પણ ત્રણ ગુણ છે, જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર, જ્ઞાન પ્રકાશ સ્વરૂપ છે તો દર્શનમા ખોટી ધારણાઓ અને અધ વિશ્વાસોને ભસ્મ કરવાની ક્ષમતા છે ચારિત્ર પાચનનું કામ કરે છે જ્યાં સુધી ચારિત્ર આવતું નથી ત્યાં સુધી જ્ઞાનનું પાચન થતું નથી અને વગર પચેલું જ્ઞાન હાનિકારક બને છે સુવર્ણભસ્મ લેવામા આવે કે બદામતો હલવો પણ ખાવામા આવે પરંતુ એનું પાચન થતું ન હોય તો તે શરીરને માટે હાનિકારક બને છે વગર પચેલું અન્ન શરીર માટે વિષ છે તેમ જ પચ્યા વગરનું જ્ઞાન પણ આત્મા માટે વિષનું કામ કરે છે માટે ચારિત્રથી જ્ઞાનનું પાચન આવશ્યક છે

મુસાફરીમા ત્રણ વસ્તુની જરૂર રહે છે ૧ પાથેય-ભાથુ ૨ પૈસો અને ૩ બિસ્તરો ત્રણેમાથી એકની પણ ખામી હોય તો મુસાફરી શાંતિદાયક

જનની નથી તેવી જ રીતે મુક્તિ માટેની મુશ્કાલી માટે પણ સમજ્યાન, સમજદારી અને સમજાવરિત્તની અપેક્ષા રહે છે જો કે સાધનાના પથ પર ત્રણેય મહત્વના છે પરંતુ આપણે અહીં યાનનો જ વિચાર કરીશું પ્રકાશના અભાવે શેષ કરમાઈ જાય છે પાણી શેષના મૂળનું સિંચન કરે છે પરંતુ સૂર્યપ્રકાશના અભાવે એક વિઘ્ન સહી શકતો નથી તેવી જ રીતે યાનના અભાવે આત્મા પ્રગતિ પામે આજળ વધી શકતો નથી. જ્યાં સુધી વસ્તુના સ્વરૂપનું યાન થતું નથી ત્યાં સુધી એને મેળવવાની ઈચ્છા પણ પેદા થશે નહીં જો તમે હીચનું સ્વરૂપ જાણી લીધું હોય તો તમે એને તિબેટીમાં સુરક્ષિત રાખશો પરંતુ એવું જો તમને જ્ઞાન ન હોય તો એને કાંઈક માની દેહી દેશો.

આજકાલ હીચની સાથે રમે છે અને તે શુભાવી પણ હોય છે તે જો આપણા ડેજને જાણે એ હજારનો હીચ પણ આપી દે છે પરંતુ અત્યુક્તિ આજકાલ જ કરી રહે છે મોટાં નહીં આજકાલ એવું કરે તો એને અલ્પસમજ કહી શકાય શરૂ કરી શકાય છે પરંતુ મૂળ આવી ગઈ હોવા છતાં પણ તે એમ રમતો રહે તો એની તો મરકરી જ થશે. આજની ભૌતિક દુકાળ માટે આત્મચુલ્લેને વેચી દે તો તે શરૂ થઈ રહે છે પરંતુ આવક અને સમજદારીના એવું કરે તો તે ઇપ્સાસને પાત્ર બનશે.

જ્યાં સુધી વસ્તુના સ્વરૂપનું યાન થતું નથી ત્યાં સુધી એને મેળવતો વિચાર થતો નથી. ધારો કે તમારે એક રોટી છે પત્રોમાં એ તમારો પરિચિત છે જન્મે વચ્ચે વખતોવખત પત્ર-અવલોકન થાય જ કરે છે પરંતુ તમે એને જોયા નથી અને એણે તમને જોયા નથી. પણ જ્યારે તે તમારા આગળ આવે છે ત્યારે તમારે ધેર પણ એ આવે છે પરંતુ જ્યાં સુધી તમે એને એજળખી શકતા નથી ત્યાં સુધી તમારા મનમાં એના પ્રત્યે પ્રેમનો પ્રયાગ જણાયો નહીં પરંતુ જો ક્યારે તમને એ યાત થઈ જશે કે જ્યાં તો તે રોટી જ છે તો તે જ ક્યારે તમારા હૃદયની કમીઓ ખાલી જશે. મનની પ્રસન્નતા હોયે હવાશે આ સિમ્ત દારૂ-સિમ્તો ક્યાંથી આવે. / દહેવું પડશે કે એ પ્રસન્નતા ત્વંક યાનનું કારણ છે વ્યક્તિનો પરિચય અજ્ઞાત પ્રત્યે પ્રેમ વધારે છે તો આત્માના સ્વરૂપનું યાન અત્યુક્તિ પ્રત્યે પ્રેમ વધારે છે જો આત્માના સ્વરૂપનું યાન નથી તે આત્મચુલ્લેની ઇપ્સાસના તરફ દરી શકતો નથી. એટલા જ માટે જાગૃત મહાશીર આગમમાં કહે છે—

“જો જિવે ધિ ન યાણદ્, અજીવે વિ ન યાણદ્ ।
જોવા જીવે અયાણન્તો કહ સો નાદિદ્ સંજમ” ॥

જે આત્માના સ્વરૂપને જાણતો નથી તેમ જડના સ્વરૂપને પણ જાણતો નથી, તે સયમપથે આગળ વધી શકતો નથી જ્ઞાન વડે આત્મા જાણે છે કે હું કોણ છું, મારું પોતાનું ધર કયું છે ? પરંતુ એને એવું જ્ઞાન નથી તેથી અનાદિ કાળથી પરધરમા ધૂમી રહ્યો છે, આધ્યાત્મિક કવિ દૌલતરાયજી કરી રહ્યા છે

હમ તો કવહુ ન નિજ ઘર આયે,
પરઘર ફિરત વહુત દિન ઘીતે ।

નામ અનેક ઘરાયે ॥

પર પદ નિજ પદ માનિ મગન મયે
પરિણતિ સૌં લિપટાયે હમ તો ॥

કવિ કેટલું સુંદર કહી રહ્યા છે — ‘અનત અનત કાળ વીત્યો, પરંતુ હે એતન, તું પરધરમા ફરી રહ્યો છે પરંતુ હજી સુધી મને સ્વધરની ખબર નથી’ તમને તમારું પોતાનું મકાન સારું લાગે છે કે ભાડાનું ? એ નિશ્ચિત છે કે ભાડાનું ધર પરાયું છે અને પોતાનું તે પોતાનું । બસ, તો તેવી જ રીતે ચોર્ચાસીશક્ષ જીવ-ચોનિઓ આત્મા માટે પરાયું ધર છે એટલા માટે જ આત્મા સ્વર્ગમાં તેત્રીસ સાગર સુધી રહી શકે છે પરંતુ એક દિવસ એવો આવે છે કે, જ્યારે એને તે ધર તજવું પડે છે કારણ તે પરાયું ધર છે, જ્યારે મોક્ષ આત્માનું સ્વધર છે, માટે ત્યાં ગયા બાદ કોઈની તાકાત નથી કે, એને કોઈ કાઢી શકે

પોતાના ચૈતન્યને હવે કહો કે, તારા ધર તરફ પ્રયાણ કર એ અનાદિનો ભૂલ્યો રહી, તને તારા ધર તરફ જવાનો વિચાર થતો નથી સાજ થતા મજૂર પણ પોતાને ઘેર પાછો ફરે છે, વિદેશ ગયેલી વ્યક્તિને પણ પોતાને ઘેર પાછા ફરવાની યાદ આવે છે પરંતુ હે પથિક, તું એક જ એવો પથિક છે કે તને તારા ધરનું પણ ભાન નથી જ્યાં જાય છે ત્યાં એને પોતાનું ધર માની લે છે, અને પથારી પાથરી ત્યાં જ ધામો નાખી લે છે મોહ અને રાગની પરિણતિને તે તારો સ્વભાવ માની લીધો છે અને તેમા જ આનંદ અનુભવી રહ્યો છે

તમને રાગમા આનંદ આવે છે કે ત્યાગમા ? એક માણસ તમારા

દીકરાના સમ સ્થિતિ વાત લઈને આવે છે તમે એનું સ્વાગત કરો છો એને સારું કેશરીયા બાત બને છે ત્યારે બીજાને માણસ તમારા દીકરાની દીકાની વાત લઈને આવે છે ત્યારે શું તમે એને કેશરીયા બાત ખવાવો છો ખરા ? ના બાવી વાત જ કરશો નહીં દીકાની વાત કરનારને એક મિનિટ પણ તમે તમારા ધરનાં જિભો રહેવા દેતા નથી બા રામની પૂન છે (સમાર્પ દસાવસ)

આં સુધી બાતમાને પોતાના નિર્દરપણુ જ્ઞાન થતુ નથી ત્યાં સુધી તે ખરખરિજાતિમાં આસક્ત રહે છે જ્ઞાનનુ મહત્વ એટલા માટે જ છે કે તે બાપજીને નિજ ધર બનાવે છે

દમણા જ્ઞાન સમયે તમે પ્રવચન સાંભળી રહ્યા છો વિશ્વના વિચારોએ કહ્યું છે કે જ્ઞાન નિકાસનો રેતુ છે અને તે સુખનુ કારણ છે પણ કુ કહીયો કે જ્ઞાન કુ ખનુ કારણુ પણ છે તમે વિચારમાં પૂર્ણ થયા ખરું ? વાત અટપટી છે ખરી, પરંતુ જરા ઊંચ જિનરીને વિચાર કરશો તો વાતની સમ્યક્ષ વ્યવસ્થા જેવી સાફ અને સ્પષ્ટ લઈ શકો જોઈ શકો તો પ્રભુએ એન્દ્રિય બે-દન્દ્રિય ત્રેઈ દ્વિય ચતુરેન્દ્રિય અને અસંખ્ય પચેન્દ્રિય ખરીને નરકમાં જતાં નથી કારણકે એમનામાં મતિ અને શ્રુતિ (બુદ્ધિ અને જ્ઞાન) છે જ જ્ઞાન છે આપે સચો પચેન્દ્રિય ખરીને નરકમાં જઈ શકે છે કારણુ એમાં પૂર્વોક્ષા જ્ઞાનનો વિકાસ વધુ હોય છે હવે તો તમે જ્ઞાનથી ને કે જ્ઞાન કુ ખનુ કારણુ છે

એક માણસ તમારો રહેલો છે તે વિદેશ ગયેલો છે ચાર વડ પછી બે પછી ફરી રહ્યો છે તમારી પાસે એનો ત્યાંથી રવાના થવાનો તાર પણ બાવી ગયો છે તમે દર્શાવિત બની ગયા છો એને મળવા માટે ઉત્સુકતા પૂતક ચાલ તેઈ રહ્યા છે. એક-એક પગ તમને જણે લાગે છે તમારું દિલ આનંદ-આનંદથી ભર્યું છે ટોચી બાલુ તે જ વિશ્વના ગેમાં પેલા ભાઈ સૂર કરી દેવા દતા તે ઘોડે દૂર સુધી ઊડ્યા પછી એકાએક ડુધંટના મરત બની ભૂમિ પર પડી ગય છે પૃથ્વીની સાથે ટકરાતાં ૪ તેમાં બાજ લાગે છે અને તેમાં ખડકા માગીઓ અને પેલો તમારો મિત્ર સદને માટે તમને હાની આપ્યા ગયા છે પરંતુ તમને આ ડુધંટનાની ખબર નથી તમે તો પાતા પેટા ૪ આનંદ બનુબરી રહ્યા છો પરંતુ ૭ સમયે એ-પેટા ૧ (માત્ર) આ ડુધંટનાના સમાચાર આવે છે ત્યારે તમારો સ્વર્ગ આપ ૪ ૪ બિનનવામાં બાજાઈ જાય છે ડુધંટનાની આમમાં નરોખન બાજુ અને વિશ્વની આમમાં તમારું હલ જમવા લાગે છે

પરંતુ હું પૂછું છું કે, જ્યાં સુધી દુર્ઘટનાની ખબર તમને થઈ નહોતી ત્યાં સુધી તો તમારું મોં મલકાઈ રહ્યું હતું પરંતુ એની ખબર મળતા જ મલકાટ વિષાદમાં ફેરવાઈ જાય છે એનો અર્થ એ યથો કે, જ્ઞાને તમને દુઃખ આપ્યું હવે તો તમે માનશો ને કે નાનર્થ દુઃખ થાય છે નહીં તો

વળા એક ખીજ વાત સાલળા લા એક ગધેડુ કોઈ ગવર્નરના અગલાની પાસે પેશાબ કરી દે છે, તો એને કોઈ પકડતું નથી, તેમ એને સમ પશુ મળતી નથી કિંતુ કોઈ વકીને જો આવી ભૂલ કરી તો તે તરત પકડાઈ જશે એનું કારણ એ છે કે, ગધેડામાં જ્ઞાન નથી તેથી એ પકડાયો નહીં જ્યારે વકીજમાં એના કરતા વધુ જ્ઞાન છે, એ જ્ઞાનની જ શિક્ષા (દડ) છે કે, એને ગિરફતાર થવું પડ્યું

જ્ઞાનથી દુઃખ જ નહીં, લોભ અને લય પણ વધે છે માની લો કે તમારા દીકરાને તમે દસ સુગંધી ગણત્રી શીખવાડી અને એને પૂછશો કે, બોલો, બાલુ, તમને કેટલા પૈસા આપુ? તો તે કહેશે કે, મને દસ પૈસા જોઈએ અને તમે એને જો સો સુધીની ગણત્રી શીખવાડી હોય અને પૂછશો તો તે કહેશે મો રૂપિયા આપો બોલો ગણત્રીનું જ્ઞાન વધ્યું તો બાળકનો લોભ પણ વધ્યો

આ તો થઈ લોભની વાત હવે જાણી લો લયની વાત તમે જો ભરની દરમાં હો અને પામેથી વિષધર સાપ પસાર પણ થઈ જાય તો શું તમને એનો લય લાગશે ખરો? નહીં, કારણ એ વખતે તમને સર્પનું જ્ઞાન હોતું નથી પરંતુ અહીં હમણા જ જો કોઈ એક નાગ લારી છોડી દેવામાં આવે તો સલામાં ખળભળાટ મચી જશે સૌ આમનેમ નાસી જશે કારણ કે, તમને અત્યારે સર્પનું જ્ઞાન છે સાલળ્યું છે કે એક નાના અણુસમજી બાળકે નાગને પકડી લીધો એને પકડી એ એની સાથે રમવા લાગ્યો આ બાળક બાળકની માતા દૂધ લઈને આવી અને બાળકને સર્પની સાથે રમતો જોયો તો તે લયને લીધે એના કાથમાની દૂધની વાડકી પડી ગઈ તો માતાને લય લાગ્યો પણ બાળકને નહીં તે જ બાળક જ્યારે મોટું થઈ જાય ત્યારે શું તે સર્પની સાથે રમી શકશે ખરું? જવાબ મળશે, ના નહીં કારણ હવે એને એનું જ્ઞાન થઈ ગયું છે એટલે જ્ઞાન લયનું કારણ થયું કે નહીં ?

હવે તમે માની શકો છો કે, જ્ઞાન દુઃખ, લોભ અને લયનું કારણ છે. હવે તમને જ્ઞાન જોઈતું નથી ને? અને ખરું પૂછો તો તમને જ્ઞાનની જરૂર

જ ક્યાં છે ? જાણે સમાજમાં જોડેથી બાહર સંપત્તિસંપન્નો મને છે તેમથી યાત્રીઓને નહીં યાજ્ઞાની બીતો ઉપર લખેલું હોય છે કે વિદ્યાધન જ સૌથી મોટું ધન છે પરંતુ જ્યારે એ જ યાજ્ઞાની દીક્ષાન્ત સમારોહ થાય છે ત્યારે એના માટે સજ્જાપતિ ઘણું બને છે કે વિદ્યાધનનો ધનવાન કે યાદીના ધનને ધનવાન ? પ્રશ્નપત્ર પર નજરનો સૌથી મોટો ધનવાન બિરાજે છે અને વિદ્યાધનનો ધનવાન તો એની સામે હાથ નોડી બેસે રહે છે.

હા તો હું કહી શો છું કે જ્ઞાન કુખ્યુ કારણ છે પરંતુ જરા એમો નહીં-જરાની કોઈ નિર્ણય કરી શેરો મા કમલો-કમલો જે કોઈ કહેવાય છે તે ઠીક નથી. નમે સાંજકુ કે ઓષ્ધિવાદિમાં જ્ઞાન અર્થ છે તેથી તેઓ નરકમાં જતા નથી. માની સો કે એ નરકમાં જતા નથી પરંતુ તેઓ મોક્ષમાં પણ જઈ શકતા નથી સરી પચેન્નિ નરકમાં જાય છે પરંતુ એનું કારણ જ્ઞાન નથી, સમ્યજ્ઞાનનો અભાવ છે જ્ઞાન અને જ્ઞાનની સાથે મજેસા મહારક્ષ અને મદ્ય પન્નિદ્ધ જ નરકમાં કારણ છે નિશ્ચય દષ્ટિએ તે જ્ઞાન નથી પરંતુ અજ્ઞાન છે પચેન્નિ જે સમ્યજ્ઞાનની સાથે સમ્યક પુરુષ કરે તે તે માણે પણ જઈ શકે છે.

રત્નેદ્રીને નોટી કુખટનાના જ્ઞાનથી તમને કુખ ઘણું પરંતુ જરા કોઈ કૃત્રીને જોશો તે કુખ કુખટનાને કારણે નહીં પરંતુ એના પ્રત્યેના માદને લઈને ઘણું નહોતર કુખટનાની અંતર તો તમારા પહેલાં સૂચના આપનારને મળી હતી પરંતુ એના મોં પર તે કુખ્યુ કોઈ ચિહ્ન જ દેખાતું નથી. આ કુખ મોક્ષના ધરથી આમ્મુ છે જ્ઞાનના ધરથી નહીં.

અધિય અને વહીવટની વાત પણ લઈશો. માની સો કે અવર્તરના અનુભવની પાસે પેલાજ કરવાથી વહીવટ ચિરસ્તાર થાય છે અધિય નહીં પરંતુ જ્ઞાનની પાસે વહીવટને જ પુરણી મજે છે અધિયને નહીં ચિરસ્તારીતું કારણ વહીવટ જ્ઞાન નહીં અધિયેક છે.

હવે તમે જાણકની વાત લઈશો. અણુચીના જ્ઞાનની સાથે એનો મોખ વધે છે ઉરથી તપાસના આ વાત સાગી છે પરંતુ સાચું જોવાય તે શોભ અને અપત્ત ચિહ્ન જાણકમાં રહેલું છે વાજાના બીજમાં વિશાળ વડો સમાવમા દાય છે બીજમાં વડો નહીં દેવ તે તે જાણકી ક્યાંથી ? જાણકમા નમ અને અન્ય સરકાર રહેતા છે તેથી જ મોટા ધર્મા તે અધિયને બને છે.

હવે તો તમારો મનનો સશય દૂર થયો કે નહીં ? જ્ઞાન આત્માનો પ્રકાશ છે તે પ્રકાશ તરફ તમે આગળ વધો એક વખત તમે વસ્તુનું સ્વરૂપ જાણી લો અને પછી એને આચરણમાં ન મૂકો અને તમે તેમાં દુર્બળતા અનુભવો તો પણ તે ખોટું નથી એવું કહેવાય છે કે, વસ્તુના સ્વરૂપને જાણ્યું અને એનો અમલ કર્યો નહીં તો તે જાણવું વ્યર્થ છે ક્રિયા નયની દૃષ્ટિએ હીક પણ છે પરંતુ જ્ઞાન નયની દૃષ્ટિએ આપણે વિચારીએ તો જાણશે કે, જાણકારી થવી એ પણ એક મોટી સફળતા છે એક ઝવેરીની પામે ઝવેરાત આવે છે ખરીદવા માટે એની પામે પેસા નથી પરંતુ એને ઝવેરાતની પરીક્ષાનું જ્ઞાન છે તેથી હોરાને બદલે કાચના ટુકડાને તે કદી ખરીદશે નહીં

હું તમને પૂછવા માગું છું કે ધડિયાળ સારી છે કે ધડિયાળ બનાવવાની કલાનું જ્ઞાન સારું છે ? ધડિયાળની કિંમત મોટી હોય છે પરંતુ જેને ધડિયાળનું જ્ઞાન નથી એની કિંમત કેટલી હોઈ શકે ? અને તે કેટલામાં ખરીદશે ? ધડિયાળ બગડશે તો ચિંતા કરવા લાગશે પરંતુ ધડિયાળીને આવી ચિંતા થશે ખરી ? નહીં, કારણ તે જાણે છે કે, ધડિયાળ બગડી જશે તો તે ફરીથી દુરસ્ત કરાવી લેવાશે તેની જ રીતે આત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન નથી, તે શરીર રૂપી ધડિયાળના બગડી જવાથી રડવા બેસે છે પરંતુ જેને સ્વરૂપનું જ્ઞાન છે, તે એમ રડવા બેસતો નથી તે તો વિચારે છે આવતા ભવમાં આ ફરી મેળવો લેવારો ! તો પછી એને માટે રડવા શા માટે બેસવું ?

ખીજી બાજુ જે વસ્તુને જાણી લે છે, તેમ છતાં પરિસ્થિતિવશ ભૂલ કરી બેસે છે ત્યારે એના મનમાં પશ્ચાત્તાપ થાય છે એક માણસ જાણે છે કે, હું અપરાધ કરી રહ્યો છું પરંતુ પરિસ્થિતિ એ માટે એને પ્રેરી રહી છે તે શુંનો કરે છે, સગા ભોગવી જેલમાંથી છૂટી પણ જાય છે પરંતુ જેને સાચા રસ્તાનું જ્ઞાન નથી, તેમ હું ભૂલ કરી રહ્યો છું એ જ્ઞાન પણ નથી તે ખરે જ પાગલ છે શુભેચ્છાને જેલમાંથી છૂટવા માટે કેઈ અવધિ હોય છે પરંતુ પાગલની મુક્તિ માટે શું અવધિ હોઈ શકે ? માટે જ્ઞાન દરેક ક્ષેત્રમાં સર્વ ઉપયોગી છે

નાનું બળકડું હજારો આધ્યાત્મીઓને રમતો બતાવી શકે છે તે બાળક છે જ્ઞાન, જે હજારોને પ્રકાશનો રાહ બતાવે છે, હાથમાં બેટરી હોય તો તમે નિર્ભય બની અધારમાં ચાલી શકો છો, જ્ઞાન બેટરી રૂપ છે જે આત્માને ચારિત્રનો મુખ્ય બતાવે છે જ્ઞાનના પ્રકાશમાં રહી તમે આચાર-માર્ગ ગંભીર બનો એ જ કામના છે

પ્રિય સુભક્તો,

આજે રવિવાર નહીં શુક્રવાર છે. પણ ભગવાનેસે જનસમૂહ કહી
તો છે કે આજે રવિવારથી પણ વધીને કંઈક છે. આજે અપામી પૂનમ
છે બીજી પુણિમાઓ કરતાં આમાં એક મહત્ત્વપૂર્ણ વિશેષતા પણ છે. આજે
આતુર્ભાસનો પ્રારંભ દિવસ છે. આજના દિવસે સૌ વિચરનારા સત્તે
નિશ્ચિન સ્થાન પર સ્થિર થઈ જશે. મુનિને વિદ્યાર પ્રિય હોય છે અને
વિદ્યારમાં એના સવમની સુશ્રેય પણ છે. ત્યારે આવકો મુનિની સ્થિરતામાં
આનંદ માને છે.

મુનિ જો બિરાજતા હોય તો આવક સવારે સત્વદશન પ્રાપ્ત કરી રહે
છે. માંસિક શાંતિથી રહે છે. પ્રવચન અને સ્વાધ્યાયનો લાભ લઈ રહે છે.
સાથે-સાથે તે બારમાં વ્રતનો લાભ પણ મેળવી રહે છે. પરંતુ સતને તે
વિચારમાં જ લાભ છે. વહેતી સતિના જેમ નિકટવર્તી વૃદ્ધોને વાળની
દેખી આગળ વધે છે તમે સત-ચરણ આ-આના પૂને છે. ત્યાં-ત્યાં નમ્ર-
રિદાના સદ્ગુણોને તાળી મળે છે. તેમ છતાં મુનિને પ્રમુતી આપામાં
વધુ આનંદ છે. વર્ષાવાસમાં જીવોની વિશેષ ઉત્પત્તિ થતી હોવાને કારણે
વીર પ્રજાએ નિમ્ન થોડાં આતુર્ભાસમાં એક જ સ્થળે સ્થિર થવાનો આદેશ
આપ્યો છે.

૧૭ આતુર્ભાસિક દારો છે. ચીન આતુર્ભાસિક દાર ઉપ્પુ આતુર્ભાસિક
દાર અને ત્રીજું છે વર્ષા આતુર્ભાસિક દાર. પરંતુ સર્વોપક મહત્ત્વપૂર્ણ દોષ
ના તે છે. વર્ષાવાસ ને વધુ કંઈ ન પડે તો તેથી માનવને કંઈ નુકસાન
થતું નથી. તરી રીતે ચરખી પણ વધુ ન પડે તો એથી માનવને પ્રત્યક્ષરૂપે

કોઈ તુકસાન થતુ નથી પરંતુ જો વરસાદ ન પડે તો માનવસમાજના શા રાસ થશે ? માનવ જ શા માટે, પશુ અને પક્ષી, પૃથ્વી અને પર્વત સૌ કોઈ સુખમાવિહીન બની જશે

અમાડના વાદળે ને જોતાંની સાથે જ મોર એમની ગર્જના સાલળવા ઉત્ક્રિષ્ટ બની જાય છે તેવી રીતે ચાતુર્માસ સન્નિકટ આવતા જ શ્રદાળુ લોકો પ્રભુવાણી સાલળવા ઉત્સુક બની જાય છે વર્ષાને લઈને પ્રાકૃતિક સૌન્દર્ય હ્રસ્વગાણુ વધી જાય છે પૃથ્વી તો જાણે લીલી સાડી જ પહેરી લે છે સર્વત્ર સૌન્દર્ય સુખમા નાચી ઊડે છે. ચાતુર્માસના દિવસોમા પ્રવચન સાલળ્યા બાદ હવન રમણીય બની જવુ જોઈએ—સર્વત્ર શાત સૌન્દર્ય વિખેરાઈ જવુ જોઈએ વરસાદના રીમ-ઝીમ ઝાપટા જેટની તપેલી ધરતીને શીતળ, શાત બનાવી દે છે વરસાદ થયો અને પૃથ્વી પણ શીતળ થઈ પરંતુ જોવાનુ એ છે કે શાત—મુઘા ભરેલી વ્યાખ્યાનધારા સાલળીને પણ મનના ખૂણામા એક શાંતિનુ નાનડુ વાદળુ ઊડ્યુ નથી અને એક હલકો ઝાપટો પણ થયો નહીં અને કપાયની જવાળામા મનની ધરતી તપતી રહી તો કહેવુ પડશે કે વરસાદની આ કાળી વાદળીઓથી તમે કંઈ શીખ્યા નથી

વર્ષાની ધારાઓ સડકો ઉપર જમેલા ધૂળના ઢગલાઓને, ગદી ગટરોને ઘોઈ સાફ કરી નાખે છે તેમ હે ઉપાસક, તુ પણ મનના દ્વાર ખોલી દે. વર્ષાની આ ધારાઓને અદર જવા દે જ્યાં સ્વાર્થનો કચરો ભર્યો છે, વાસનાની ગટરોમા કીડા ખદખદી રચ્યા છે તેમને આજે ઘોઈ નાખો મનને શીતળ અને શાત બનાવી દો કડવો—મીઠો ઘૂટકો મજે તો પણ મન સમ-સ્થિતિમા રહે તેવી સાધના હોવી જોઈએ મેઘ ગરજે છે ત્યારે એ ગર્જના સાલળીને ખેડૂતની આખો ઉપર ચઢે છે કે પેલી ગર્જનાની તર્જના કરતા મેઘને પણ પ્યાર કરે છે ? નહીં, તે પ્યાર જ કરે છે તમે તમારા ઉપર ગર્જના કરનારથી પ્રેમ કરો છો કે એની ગર્જના સાલળી એના તરફ આખ કાઢો છો ? અરે, મુગઈનિવાસીઓ, તમે પેલા ગ્રામીણ પાસેથી પણ થોડુંક શીખી લેજો પોતા પર ગરજનારને પણ પ્યાર કરતા શીખો એ ગરજે ત્યારે તમારુ મનડુ મથૂર બની જાય મેઘની ગર્જના સાલળી મોર પોતાની પાખો ફેલાવીને નાચવા લાગે છે તેમ જ્યારે કોઈ અકારણે જ તમ રા પર ગરજ-ઊડે ત્યારે તમે વિચારજો કે હમણા નહીં પણ થોડા દિવસો બાદ તે પોતાની ભૂલ સમજશે અને જો તમારી ભૂલ તમને દેખાતી હોય તો તમારુ

મન વિચારોની પાખો ફેલાવીને નાચી જાયું નોઈએ ' અને વિચારું નોઈએ કે ખરે જ કુ અધકારમાં હતો મારી બૂધ મને સમજતી નહોતી.

વારુ ત્યારે જલ્દી બતાવો કે તમારી બૂધ બતાવનાર સારો લાગે છે કે તમારી પ્રશસા અને જાહેરાત કરનાર ? તથા તો એ છે કે બાજનો માનવ પોતાની જલ સ્વીકાર કરવાનું જાણતો જ નથી તેમ જ એને પોતાની બૂધ બતાવનાર ન ગમે છે એક રસોયાના દાણે એક વાર શાકમાં મસાધો વધુ પડી ગયો ખાતાની જલ તતડવા લાગી અને બાંધે નીર ચાલવા લાગ્યાં એટલે મોઠે પૂછ્યું આટલો મસાધો કેમ કરતાં પડી ગયો ? તો તે રસોયા બોલ્યો અને મારવાડ જેવું શાક બનાવ્યું હતું વળી બીજા ઘોડાક દિસે પડી શાકમાં મસાધો ઓછો પડ્યો જમનારાઓને બા ? બામ મેલ જેવું લાગ્યું પૂછામાં આવતાં એણે કહ્યું આને મુંઝઈ જેવું શાક બનાવ્યું હતું વધુ મસાધો પડ્યો તો કહ્યું મારવાડ જેવા અને ઓછો મસાધો પડ્યો તો કહ્યું મુંઝઈ જેવા એને પોતાની બૂધ તો દેખાતી જ નહોતી.

અવી જ વાત ધર-ધ ની છે લગ્ન પછી ત્રીજા જ મહિને વડુએ નવું ધર વસાવી લીધું સાસુને પૂછ્યો કે વડુ ત્રણ જ મહિનામાં જુદી કેમ થઈ ગઈ ? તો કહેશે, વડુના નખરાઓ કુ હેડન થઈ ગઈ અને વડુને પૂછ્યો તો કે જુદા થવાની એવી તે કઈ આવશ્યકતા પડી ગઈ ? તો તે જવાબ આપશે- મુ કહુ મારા સાસુની જલ સ્વચ્છ ગળી છે (સબમાં દસવાસ) તે દમરો મારા પરિવારને જ નહીં પૂરી સાત પેઢીઓને આપતી હશે છે અને એક બીજાને નિંદે છે પોતાની બૂધ દેઈને દખાતી નથી.

નવેતા મેરલાથી જમ શીખવું છે તેમ ચળકતા જૂનગુથી ખલ કઈક શીખે. અવલની અધારી રાતે ખલ જૂનગુ ચળકે છે તેમ તમે વિપત્તિની કળા રાતે ચળકતાં દેખો. ૮ નરો-૬ નરો વિપત્તિઓ વેચત્ર પ્રકાશનું એક કિલ્લું ખલ ન દેખાય ત્યારે તમે સુદસન અને કામદેવનું સ્મરણ કરો- તેઓ તમારી અધારી રાતે વિનિત દીવડો પ્રગટાવી દેશે.

આરક ફળમાં જ મતા બળક કામદેવ અને સુદસનને મોઈ કામે બૂધી રહે નહીં કામગીર પોતે જાવનમાં બોલ છે એમની સામે બિનમલ્સ ૨૫ દર બિન છે દા.શમાં ચળકતી તથા છે તે કદી રંગો છે કામદેવ અક ના કા ૧ ૧૫ ના ખમ અસ્થ્ય છે તેમ ન કહેવાનો વિચાર દરો તા આ મતા લા અ ના તથા અક ૮ પાએ સરીરના દૂક-દૂક

કરી નાખશે કામદેવે આનો જે જગાળ્યો આખો તે અઢી હજાર વરસ પછી પણ આજે આગમમા સુગંધિત છે એમણે કહ્યું ‘ તમારી તલવાર શરીરને મારી શકે છે, આત્માને નહીં અને ગંજીર તો અનંત વાગ મર્યાદા છે. આવા પાર્થિવ શરીર માટે આત્માના શાશ્વત ધર્મને કામદેવ કદી પણ અસત્ય કદી શકે નહીં, ભલે માન આણુએ આણુ બુદ્ધા રૂઢિ બળ તેમ છતાં એમાથી એક જ ધ્વનિ આવશે -

નિર્ગ્રંથ પ્રવચન-ભ મહાવીરુ પ્રવચન સત્ય અને સર્વશ્રેષ્ઠ છે

ખીલુ બાજુ જ્યારે રાજગૃહ અર્જુન માળાના લયાનક ઉપદ્રવથી પીડા-યેલુ હતુ ત્યારનો આ વાત છે અવસાનપ્રાપ્તિ એણે પાણુ મહેનોમા લપાઈને બેસી ગયા હતા તે વખતે રાજગૃહમા સંદેશો આવ્યો કે પ્રભુ મહાવીર રાજગૃહની બહાર પધાર્યા છે સાલગ્ર્ય સૌએ પાણુ વિચાર્યું કે કન મુદરને “ પ્રભુ ઉદ્યાન સુધી પધારે તેમ છતાં આખોનો તરમ સાત ન થાય અને અર્જુન મને માગ પ્રભુઓ મળવા ન દે એ કદી બની શકે નહીં અર્જુનનો આત્મક માની ગણિતે ચલાવો દે તો એ જીવનની બહુ મોટી હાર ગણાશે અને આ કાયરતા વીરના ઉપાસકને શોભશે નહીં ” આમ વિચારતાની સાથે જ એના કદમ ગુણગીત ચૈત્ય તરફ આગળ વધ્યા વચ્ચે અર્જુન કૂરતાનો પ્રતિભૂતિ બનીને આવ્યો પણ ધૈર્યના મહાશીલા સાથે ટકરાઈને એની કૂરતાના ભૂટેભૂંછા ભડી ગયા

દુ ખની અધારી રાતે તમે ચળવતા રહેજો અને જો સુખના પારણુ જૂલતા હો તો પણ પોતાને જૂલશે નહીં શ્રાવણના જૂલા તો તમે જોયા હશે સુખર્ષમા પ્રાકૃતિક સૌન્દર્ય મળતુ નથી પણ આજે પણ ગામડાઓમા ચાલ્યા જશે તો પ્રાકૃતિક સૌન્દર્ય સર્વત્ર પથરાયેલુ જોવા મળશે શ્રાવણમા પૃથ્વી લીલી સાડી પહેરી લે છે, ચારેય બાજુ વનરૂપિ ખીલી ઊઠે છે બહેનો શ્રાવણના દિવસોમા પારણા-હી ચકા બાધી હી ચંકે છે હી ચકાના ઉતારચઢાણુ પણ આનંદદાયી હોય છે કદી અઢળક સપત્તિ વચ્ચે હો તો ફુલાવુ નહીં અને વિપત્તિમા હો તો રડવા બેસવુ નહીં

વર્ષાવાસનુ-અકૃત્રિમ સૌન્દર્ય બોલે છે કે હે માનવ, કૃત્રિમતાને છોડી સહજ સૌન્દર્ય તરફ આવ તમે કૃત્રિમ સૌન્દર્ય વધારો છો કે સહજ સૌન્દર્ય ૨-વીસમી સદી જેટલુ કૃત્રિમતાને પસંદ કરે છે તેટલુ વાસ્તવિકતાને નહીં

એવા જ માટે તે સૌ દર્શાવે અને વેશભૂષા બધામાં કૃત્રિમ સૌન્દર્ય પસંદ કરાય છે. વેશભૂષા તે શું કરી જાય પણ તેવી જ પસંદ કરી કે જે એક સિનેમા એક્ટ્રેસે પસંદ કરી હશે. વસ્ત્ર-ભૂષા પણ તેવી જ દર્શી કે જે સૌને કળાકારો પહેરે છે. પછી કાતેને કાઢીમાં કરતા રહેા અને ગરમીમાં ગરમતા રહેા. હેઠલાવને એવા જોવામાં આવ્યા છે કે ચાહે કાંઈ હોય કે ગરમી મોળા હમેશા એમના પગમાં હશે. ત્યાં જરૂરિયાતને પ્રમુખતા આપતી નથી. પ્રમુખતા તે મળે છે ફક્ત ફેશનને.

આ ફેશનને તે ગળગળ કરી નાખ્યો છે. સ્વતંત્ર ભારતની રાજધાની દિલ્હી અને મહારાષ્ટ્રની રાજધાની મુંબઈ અંગ્રેજોના શાસન તરફ આડસી અભિપ્રાય નહીં રહી હતા. જોટલી કે બ્યાન જે વેશભૂષા આલ-વસ્ત્ર, અભ્યાર અને વ્યવહાર, બધામાં વેશથી ભારતનું વિશ્વપતીકરણ થઈ રહ્યું છે. મુખ પર પાવડર અને હાથે રમ (સિપરિટક) એ બધું ફેશન આપ્યું છે. પાંતુ જેનું શાસનમાં જન્મેલું વ્યક્તિઓને એમના પાશ્વિય શરીરની આ પૂર્ણ શોભા દેતી નથી. આ ફેશન પરસ્પર આપરે લગ્ન થાય છે. બીજાની આંખે આપણા સાથે દેખાઈએ વાહ ત્યારે તમે જ્યાં જાસો બતાવો કે તમે ક્યાં છો માટે પહેરો છો. બીજાની આંખે તમે ક્યાં દેખાઓ એટલે કે શરીરને આરામ મળે એટલા માટે. બીજાના દિલમાં મોહ લેવાનું કરવા માટે મુવક કદી કપડાં પહેરી શકતો નથી.

શ્રાવ્યો આવક વેશપરિધાનમાં ત્રણ જાળવે મકલ્પ આપે. ૧ તે આરામપ્રદ હોય ૨ સસ્તા હોય અને ૩ સ્વચ્છ હોય. પહેલી માન્યતા છે વસ્ત્રભૂષા આરામપ્રદ હોય. કારણ કે ફેશની સુરક્ષા માટે જ વસ્ત્રોના ઉપયોગ કરાય છે. એવો યોગ્યક સા કામગીરી કે જોનાથી ત્રણ બીજાનું હોય અને સ્વતંત્રતા ત્રણ ક્યાં જ બેસી શકતું ન હોય. એક વાર એક કાર્થિક દસનામાં આખા તે બેસવા માગતા હતા એમની આંખો કાર્થિકીય બોલ રહી હતી. મે પૂછ્યું-શું જોઈ રહ્યા છો? તેઓએ જવાબ આપેો. શું અર્થ કાર્થિક પુરસી નથી? હું સમજી ગયો કે એમણે પહેરેલું પાટલન પુરસી મારી રહ્યું હતું. નીચે બેસશે તે એમાં સજા પડી જશે. આ પેન્ટ તમને આરામથી બેસવા દેતું નથી.

બીજી માન્યતા છે કાર્યકે કપડાંનાં અવનમાં આન રાખવું જોઈએ કે તે સત્તા દેવ, શાસક વગેરે વડે પણ શરીર દર્શી શકાય છે તે પછી રોકેા. આ ૧ મુખની સીડીઓની છી રૂડ છે. પૈસાને નિનેદીમાં સમાતા ન

હોય તો ગરીબ સ્વધર્મી ભાઈ-બહેનોને આપો તેમની સમસ્યાઓનો ઉકેલ. આવશે પાશ્ચાત્ય વિચારક નિલિયમ પેગે ખરું જ કહ્યું છે કે ફેશન અને પ્રદર્શનના પ્રિય લોકોની સાજસજવટથી અનેક નગ્ન વ્યક્તિઓને વસ્ત્રવાળી બનાવી શકાય છે મને ખબર છે, એક ફેશનપ્રેમી યુવક જ્યારે પણ કયાય-બહાર જતો ત્યારે પોતાની જોડે પદર-પદર જોડ કપડાની લઈ જતો જરૂર છે ચાર કપડાની અને સાથે રાખે છે ચોવીસ જોડ એટલે વધારાના કપડાં જો ખીજાને આપી દેવામાં આવે તો કેટલાય અર્ધનગ્ન વ્યક્તિઓના વસ્ત્રોની સમસ્યાનો ઉકેલ લાવી શકાશે.

ત્રીજી બાબત છે કપડા સ્વચ્છ હોય જૈન ધર્મ ફેશનનો વિરોધી છે પરંતુ આવશ્યક સ્વચ્છતાને એણે આશ્રય જરૂર આપ્યો છે એટલા માટે જ આગમમાં ન્યાન્યા શ્રાવકના બદિર્ગમનનું વર્ણન આવે છે ત્યાં ત્યાં “**પઠ્ઠાપ કય વલિકમ્મે**” નું વિધાન આવે છે માટે વસ્ત્રભૂષામાં ફેશનને મહત્ત્વ ન આપવું જોઈએ શું તમે એમ સમજો છો કે સાજસજેલ પોષાકને લઈને લોકો તમારી તરફ વધુ આકર્ષાશે? સાજસજવટવાળો પોષાક તો દુર્યોધન, કસ અને ઔરંગઝેબ પાસે પણ હતો લોકોએ કેટલું સન્માન કર્યું તેમનું? એક વિચારકે સાચું જ કહ્યું છે કે ‘કાઈ આદમી પોતાની સાજસજેલ અને છેલછેમીલ પોષાકને કારણે મૂરખાઓ અને સ્ત્રીઓ અન્ય કાઈ દ્વારા સન્માનિત થઈ શકતા નથી માટે દેહને શા માટે સજવો છો? સજવવું છે તો દિલને જ સજવો.

દિલને સજવવાનો એ અર્થ નથી કે છાતી પાસે ગુલાબના ચાર ફૂલ લગાવી લો ગુલાબના હજાર હજાર ફૂલ ભેળા મળે તોય દિલને સજવવી શકતા નથી ઉદારતા અને સેવાના ફૂલ જ દિલને શોભાવી શકે છે શુભના ઉદ્યને લઈને જે પ્રસાધનો મળ્યા છે, સ્વધર્મીઓની સેવામાં તમે એમનો કેટલો ઉપયોગ કર્યો છે, વાર્ષિક દીકરીને ઓછું અપાયું છે, એ તો તમે જરૂર વિચાર્યું હશે પરંતુ શું કદી એવું પણ વિચાર્યું કે મારી સપત્તિનો કેટલો ભાગ સ્વધર્મીઓના કામમાં આવ્યો? હા, તો મને જરા જલ્દી બતાવો કે તમને હાથ જોડી દેવું સારું લાગે છે કે હાથ જોડાવી દેવું? દુર્ભાગ્યનો પીડાયેલો કાઈ ગરીબ ભાઈ કઈ સહયોગનો આશા સાથે તમારી પામે આવે છે તે હાથ જોડીને માગે છે ત્યારે તમે શું કરો છો? તિજોરીમાં હાથ નાખી જે કંઈ હાથમાં આવે તે આપી દો છો ખરા? કે આખો કાઢી બોલ.

નાખો છો કે બધા જિખાગીઓ મારી જ દુકાને આવે છે. પણ બનારે ઈ કમરેકસ ઓફિસર દુકાન પર આવે છે ત્યારે પણ શું તમે આંખો કામમાં તેરી જ તે રજૂ માઓ છો કે જેવા કે પેલા ગરીબ લાઈની સામે રજૂ થયા હતા ? નહીં એની સામે તો એક સસલાની મારફત નમ્ર બની જશે. એને હાથ નેડી નેડીને આપશો. કહેશો સાહેબ બાટલું લઈ લો અને રળ આવો. આજનો માનવ દાશ નેડીને દબાવે. આપો શોકે છે પરંતુ જે હાથ નેડીને લેવા આવે છે એને બે પૈસા પણ નહીં આપે.

જુઓ પેનો મેડુસો (મિથ) જુઓ છે પૃથ્વીના પટ પર વહેતા સ્રિતા અને સરોવર સુકાઈ ગયા છે ત્યારે તે દિલ ખોલીને વરસે છે તમે જરા પેલા સ્નામક મેડુસાથી પણ થોડુંક વો શીખો જે સ્વધર્મી લાઈઓના જીવન સરોવર સુકાઈ ગયા છે. દરિયાના બીવણ તાપમાં જેમનું જીવન બાઈ રહ્યું છે ત્યાં જઈને થોડુંક પણ વરસો. એમના દુખદરદમાં પણ કઈ કામમાં આવો. શાક રાખને સંપત્તિનો જેટલો લાજ બીજાના કામમાં પરખે વધારાયો છે તે જ તમારો છે.

તમે લાગ્યશાળી બનવા માહો છો તો લાગ્યમાંથી લાગ આવતાં શીખો, નહીં તર ખરા અર્થમાં તમે લાગ્યશાળી બની શકતા નથી. તમારી સંપત્તિમાં સ્વધર્મીઓનો પણ લાગ છે. વહેંચણીમાં ને તમને તમારો લાગ નહીં. મને તો તમે મને જ બની જશે. પોતાના લાગને લેવા છાત્રુ તમે એટલા બધા બેચેન છો કે એ છાત્રુ તો તમે કાટના બારણાં ખખડાવવા તૈયાર થઈ જાઓ છો. ત્યારે સ્વધર્મીને લાગ આવવા તમ તૈયાર છો કે નહીં ? તમે સ્વધર્મીને ને લાગ ન આપ્યો તો એ માટે જાંમુના બે ટીપ્પાં ખાઈને નેઈએ કાટણ તમારી આ બૂલ કેટલાય લાઈઓને ખોલો રસ્તો સ્વીકારવા વિવશ કરી મૂકશે.

ધાર સહેરની વાત છે હાથધર્મમાં થોડાક ભારો પાશ્વિક પ્રતિક્રમણ કરવા એકત્ર થયા. પ્રતિક્રમણ એ જીવનની કંપનિતી સરવૈયુ ■ દરેક / સ ખાટાણ તમે દિસાળ માંડો છો જીવનનો દિસાળ પણ કહી શકો ? આ ? કેટલું આનું અને કેટલું ગયું ? આ મા લાગ્યથી કોમ તરફ કેટલો મથો ? નમનામાં બદલાર તરફ કેટલો મથો ? સરળતાથી જીવકપટ તરફ ક્યાં મુખી પહોંચ્યો ? સતોમે ભાગ્યદિને પજારો છે કે લોભે સંતોડને ? રાત્રી ત્યાં ભણી ગયા કે ત્યાંના જ ભણી આવ્યા પછી ? પુણ્યમોના હાથઓનો દિસાળ રાખનાર શું આ માતાં જીતિઓનો દિસાળ પણ રાખશે ખરા ?

આ તે પ્રતિદિન પ્રતિક્રમણ કરવું જોઈએ જો પ્રતિદિન ન થઈ શકે તો પાલિક પ્રતિક્રમણને ચૂકવું જ ન જોઈએ

આશ્રવથી અળગા થઈ સવર તરફ આવવા માટે શ્રાવકો પ્રતિક્રમણ કરી રહ્યા હતા પરંતુ દુર્ભાગ્યથી પીડિત એક ગરીબ શ્રાવક કષ્ટિ ખીજું જ વિચારતો ખેઠો હતો તે આત્માનુ નહીં, ધરનુ સરરૈયુ કરી રહ્યો હતો. દીકરી સોળ વર્ષ પસાર કરી ચૂકી છે, પણ એના હાથ પીળા કરવા માટે ખીજ ખીળી વસ્તુ પણ જોઈએ એ પીળી વસ્તુને તમે જાણી જ ગયા હશે. તમે સૌએ એવા રિવાજ બનાવી દીધા છે કે એ રિવાજની જાળમાં કદી-કદી તો તમે જ ફસાઈ જાઓ છો પેલો ગરીબ શ્રાવક વિચારે છે કે નાણાના અભાવે લગ્ન લેવાયા નથી તે જ વેળા એની દ્રષ્ટિ નગરશેઠના હાર પર પડી એને શેઠ સામાયિક કરતી વખતે ઉતારી બાજુએ મૂક્યો હતો વિચાર્યું કે આ લઈ લેવામા આવે તો સમસ્યાનો ઉકેલ આવી જશે પરંતુ આત્મા ધિક્કારી ઉઠ્યો “તુ સવરના (ધર્મના) સ્થાને ખેઠો છે અને ચોરી સમા જઘન્ય પાપ તરફ તારી વૃત્તિ જઈ રહી છે ત્યારે મન બોલ્યું લાખોનું ધન છે, હાર ચાલ્યો ગયે તો ય ચિતાની વાત નથી અને તારી બધી સમસ્યા ઉકેલાઈ જશે

હાથ આગળ વધ્યા અને હર લઈને સુરક્ષિત સ્થાને મૂકી દીધા વળી વિચાર્યું કે અત્યારે જ ચાલી નીકળવું તે ઠીક નથી શેઠને આ હાર ઉપર અત્યાધિક આસક્તિ હશે તો તેઓ એને ન પામના એવેન બની જશે જો એની મિતિ ભ્રમી થશે તો અન્ય શક્ય તેવા ઉપાયો વડે એ હાર પાછો આપી દેવો એ જ ઉચિત લેખાશે અને હાર ખોયાનું એમને દુઃખ નહીં થાય તો લઈ ચાલવામા કાઈ નુકસાન નહીં, માટે શેઠની સામાયિક પૂરી ન થાય ત્યાં સુધી પ્રતિજ્ઞા કરવી જ પડશે

સામાયિકનો સમય પૂરો થયો શેઠ ન્યા વસ્ત્ર ઉતાર્યા હતા ત્યાં ગયા. કપડાં તો યથાવસ્થિત હતા પણ હાર ગૂમ 'આસપાસ તપાસી જોયું વિચાર્યું કોઈ પરિસ્થિતિનો માર્ગો સ્વધર્મી લાઈ આ કામ માટે વિવશ બન્યો હશે. ચાલો, લઈની ચીજ લાઈને કામ લાગશે તમે પણ શુ આમ વિચારો છો ખરા ? જો સડેલી છત્રી અને જૂના પૂરાણા પગરબા કોઈ લઈ જાય તો સો સો ગાળો વગસાવશે અને ઉપરથી પ્રતિજ્ઞા લેજો કે હવેથી ઉપાશ્રયે કદી જવું નહીં

જો કે ધર્મસ્થાનોમા ચોરી કરવી તે જઘન્યમા જઘન્ય પાપ અપરાધ

હે આ એ વાતનો છોતક છે કે ભારતીય જનતાનું નૈતિક સ્તરનું ટેકુ બંધ પડ્યું છે એવું ધાર્મિક રક્ષણ પશુ બૂટ અને છત્રી ચોરાથી સુરક્ષિત નથી તો એની સાથે આપણે એ પશુ એવું પદ્મી કે ચોર ચોરી કરવા શા માટે પ્રયત્ન બાંધ છે ? જો તે આફતને લઈને પ્રયત્ન થાય તો તે કદી ક્ષમ્ય જાણી શકતો નથી. પરંતુ જો પરિસ્થિતિવચ્ચ એવું કહે છે તો તેની તેવી પરિસ્થિતિને બદલવા શાંતુ સાધનસાધન અમિતિઓએ આજળ આવવું જોઈએ.

પેલા નગરશૈલ વિચારે છે ખરી તો મારી બૂલ છે હું નગરપતિના રથાને છું તેમ જ્યાં મેં મારા કર્તવ્યને પીઠવ્યું નથી, પોતાના સાથીઓની મેં સારસલાહ પશુ લીધી નથી. તેઓ કઈ સ્થિતિ વચ્ચેથી પસાર થઈ રહ્યા છે ? એમના ધરમાં અનંત છે કે નહીં ? એ બાડુ માડુ લોક જ ગમ્યુ નથી એટલા જ કારણે આ ? ઉપાધ્યક્ષમાં આ બીના બની છે અને ચોરી જેવા જાન્ય કૃત્ય માટે વિવરણ થયું પશુ હાલે. જાન્યથા મનુષ્ય પોતે એટલો અરાજક નથી.

આ બાડુ દાર લઈ તો લાઈ થેત તો પહેલિયો પશુ રખે એવો આત્મા એને ખતો રહ્યો આ દુરુત્ય માટે દાષ આજળ કેમ વખ્યા ? મોલિઓથી પશુ મોલો મનવતા હું વેચી આપ્યો અને જડ દુકાને વીણી લાગ્યો રાત આખી આઠાટતો રહ્યો અને એવી સ્થિતિમાં એણે રાત પસાર કરી સવાર થતાં જ દાર લઈ તે શેઠની દુકાને પહેલિયો પશુ છોક કેમે બ કરીને બેસે નહીં કે કામે ઉપાધ્યક્ષે આપનો દાર હું લઈ આવ્યો છું મંગતો દાષ આજળ પ્રસારતાં બેસ્યો. આ દાર રાખી લો ! નગરશૈલની આંખોને પોતાને દાર એળખતાં વાર લાગી નવી પશુ તેઓ જાગવ્યા બની પૂછવા લાગ્યા. લઈ આ કિમતી દાર શા માટે લાવ્યા છો ? આજતુકે ક્યાં તો જાગ્યો જવાબ આપ્યો, આ રાખી લો અને એના બદલે થોડું દાન આપી જેથી એક ગરીબની સમસ્યાનો ઉકેલ આવે.

આ તો લઈ શેઠની વાત. તમને પશુ વાત પૂછી લઉં આવો જ તમારો દાર બેવાઈ ગયો દોષ અને પાછો મળે તો લાવનારને તમે પેસીસને હવામે કરશો કે નહીં ? બી ? જ કાંઈ મુખઈ સમાચારમાં ખબર ઉપાઈ જશે અને બ થેર એની / વાત કહેતા કરશો. બી પશ્ય છું મનુષ્ય પશ્ય બલમતો હલવા પશુ પશ્યવ્યા પશુ હવે જરા વાત પશુ પશ્યવર્તા શીઓ. હુઓ પેલા નગરશૈલના દિલની ઉદારતા-

તેઓ બોલ્યા, “ ભાઈ, તમે જૈન કૃળમાં જન્મ્યા છો, હું પણ એક શ્રાવક છું. આ મારો આત્મા કબૂલ કરતો નથી તમે ચાહો તો એમ જ રૂપિયા લઈ જઈ શકો છો. આગતુક ભાઈ હાર રાખી લેવાનો અતિ આગ્રહ કરવા લાગ્યો એટલે શેઠે એક ડબ્બીમાં હાર રાખી એના ઉપર કપડું સીવી પેલા ભાઈનું નામકામ લખી નાખ્યું અને કહ્યું: ‘આ તમારી જ વસ્તુ છે, જ્યારે ચાહો ત્યારે લઈ જઈ શકો છો હું તો નામનો એક રક્ષક માત્ર રહીશ, સાથે જ બે હજારની થેલી પેલા શ્રાવકના હાથમાં આપતા બોલ્યા, “આ મારી તુચ્છ ભેટ છે એ સ્વીકારો અને જરૂર પડે ત્યારે આ ભાઈને ફરિયાદ કરજો”

આવનાર ભાઈ નાણાં લઈ પાછો ફર્યો પરંતુ શેઠના સદ્વ્યવહારે એના આત્મા ઉપર અમિટ છાપ પાડી રહી રહીને એમની ઉદારતાના ચિત્ર એની સ્મૃતિમાં આવી રહ્યા હતા આ બાજુ શેઠ ઘેર ગયા. પત્નીના હાથમાં પેલા ડબ્બી દેતા બોલ્યા, “ જિંદગીનો કશો ભરોસો નથી આને સલાળીને રાખજો આમાં એક ભાઈની જિંદગીની કમાણી છે જુઓ, આના ઉપર નામ લખ્યું છે, તે ભાઈ હાર આપી ગયા છે અને બદલામાં થોડાક રૂપિયા લઈ ગયા છે. મેં એને લાખવાર સમજાવ્યો કે હાર રાખો નહીં, એમ જ રૂપિયા લઈ જાઓ, પણ તે માન્યો નહીં હારની કિંમત ધણી છે પણ તે ધણું ઓછા પૈસા લઈ ગયો છે ”

શ્રાવિકા ડબ્બી હાથમાં લેતા કહેવા લાગી, “ આ તમને શોભતું નથી. તમે શ્રાવક છો એક શ્રાવકનો હાર ગીરવી રાખી પૈસા આપવા તે શ્રાવક માટે હિયત નથી એને એમ જ આપી દેત તો કાઈ કંમી થવાની નહોતી. ભર્યુંભાદરું ધર છે જો કાઈના દુખ દરદમાં કામમાં નહીં આવીએ તો લક્ષ્મી શા કામની છે ?”

શેઠે જવાબ વાળ્યો, “ મેં એને ધણુ ધણુ સમજાવ્યો, પણ સમાજનો રિવાજ જ એવો છે કે એમ જ લેવામાં એને પણ શરમ આવતી હતી ”

આ છે વિશાળ હૃદયનું એક ચિત્ર મુબઈના કુશળ નાગરિકો આનાથી કંઈ બોધપાઠ જરૂર લેશે લેશે નહીં, પણ શીખ્યા પણ છે મુબઈવાળા વરસે છે, પરંતુ કદી કદી મુબઈના મેઘ સમુદ્રમાં જ વરસી પડે છે સાગરમાં વરસેલું શું કામ આવે ? જ્યારે નાના નાના છોડ તો તરસ્યા જ રહી ગયા. માટે વરસો, શ્રાવણની જેમ વરસો ! અલાવની દુપહરીમાં સુકાઈ રહેલ છોડવા

માટે દિવસ જોશીને વરસે. મોંઘવારીની ચક્કીમાં પીસાઈ રહેલ સમાજના મધ્યમવર્ગી બાઈઓ અને આ બાજુ અસદ્ગત વિદ્યાર્થીઓ જેઓ શુદ્ધિને કુશળ છે પરંતુ અધોભાવે જેમની પ્રગતિ રૂપાઈ ગઈ છે અને વચ્ચે જ રૂપાઈ પાયા છે તે સૌ માટે તમારા સામનો કામ આવે અને વળે તેવા સૌ મનગમત બને એવી મનજી કામના છે.

અપાઠી પૂનમ,
સુવત ૨ ૧૭

જૈન ઉપાધ્યય કાંઠવાળી મુંબઈ

જીવિમાનોનું દુનિયા સન્માન કરે છે આરિભવાનનું
દુનિયા અનુસરણ કરે છે

અભ્યાસારી જેવો અભ્યાસી માણસ બીજો કોઈ નથી
કેમકે એની આપતિના સમયે એનો કોઈ મિત્ર શુદ્ધ નથી

એક પાશ્વર્ય વિદ્યાને કશું છે કે સ્ત્રી અને વિશ્વાસ
સસારનું મંદિર છે

સ્ત્રી અને તેલ સદા ઉપર જ રહે છે સ્ત્રી જાટલીના
જૂંસ સમાન છે

જીવિજાળથી પણ આરિત્રજ્ઞા ઉચ્ચ છે

કદાચરણને ભેળું એટલે સદાચાર. પારો સ્વચ્ચવ
એટલે યશ.

૩૯. કેળવણી છે જીવનની ચોંટ ચમક

(જૈન લાઈબ્રેરી ટ્રસ્ટીમા આપેલ એક પ્રત્યન)

પ્રિય વિદ્યાર્થી અંધુઓ,

તમાગમા બહુ જ મોટું આકર્ષણ છે આ ભગ્વતની રાજધાની દિલ્હીમાં આવ્યાને મને લગભગ આ ત્રીજી અઠવાડિયુ ચાલી રહ્યું છે હમેશા મહાવીર ભવન કે આલ્ના ચોકમાં પ્રવચન આપે છે પરંતુ તમારામાં બહુ મોટી શક્તિ છે એ આકર્ષણ શક્તિ મને તમાગે પાસે ખેંચી લાવી છે જ્યારે હું મને વિદ્યાર્થીઓની વચ્ચે આવો પડેતો જોઈ છું ત્યારે મને બહુ જ હપ્ત થાય છે હમણા સાહિત્યગત શ્રી મનોહર મુનિજી કેળવણીના વિષય પર તમને સુંદર રીતે સંભળાવી ચૂક્યા છે ખરેખર કેળવણી એ એક બહુ જ મોટી વસ્તુ છે એ જીવનમાં એક નવી જ ચમક લાવે છે માણસની સુષુપ્ત શક્તિને જગાડનાર કેળવણી જ છે કેળવણીનું આખરો અને સાચું લક્ષ્ય તો માનવીને સાચો માનવ બનાવવાનું જ છે

ખેતરમાં પેદા થયેલો કપાસ સીધો નીધો આપણી મર્યાદા જળવવાનું કામ નથી કરતો તેમ ઠીકીથી પણ એ આપણને પૂરેપૂરી રીતે બચાવી નથી શકતો એને તો જ્યારે વણકા દોરા રૂપે ફેરવી કાપડનું કપ આપે છે ત્યારે જ તે આપણા કામમાં આવી શકે છે ત્યારે એ આપણે પહેલાં શરીરે છીએ, કે તમારા કોટ-પાટલુન એમાંથી બની શકે છે જો કોઈ માણસ પોતાના આખા શરીર પર ગુદર લગાડી કપાસ ચીટકાડી દે ને બહાર નીકળે તો તમને કેવું લાગશે ? બીજા બધા આશ્ચર્યમાં પડી જશે, પણ દિલ્હીમાં તો તેની મજાક જ જશે તમે બધા એની કુદિમના જોઈ હાલી બેઠો. હા, તો આપણું જીવન તો પેલા ખેતરમાં પેદા થયેલા કપાસ જેવું છે, તદ્દન કપાસ જેવું.

એમાંથી આપણે કાપડ બનાવવું પડે. શિક્ષણ એ કાપડ કરે છે એ જ આપણને સમાજને ઉપયોગી બનાવે છે એટલે જ જીવનમાં કેળવણીનું મહત્ત્વ મોડું સ્થાન છે.

આજનું શિક્ષણ માણસને વક્રીકૃત ઝોકદર, શિક્ષક વગેરે નહીં બનાવે છે પણ કુખની વાત છે કે તે માણસને માણસ નથી બનાવતો. હા તમે ધારો નહીં એવો એક સવાલ એક પરીક્ષકે પરીક્ષાર્થી વિદ્યાર્થીઓને એકવાર પૂછ્યો હતો. એક માણ પોતાનો અભ્યાસ પૂરો કરી શાળા બેઠી બાઈને અભ્યાસ નીકળ્યો ને બહારની ચિંતામાં તે એટલે દરતો હતો. આ વાત પણ કેવી છે કે એક મનુષ્ય રાજાના ક રૂપિયા કમાઈ લે છે ન્યારે આપણા માણસાદેશો ત્રેકરી માટે બાંટાદેરા માખી કરશે.

જે શિક્ષણ માણસને એના શરીરમાં પણ મેળવી નથી આપતું તે તે જીવનું શું અર્થવરી? પણ આનું કારણ એ છે કે આજનું શિક્ષણની મજબૂતી તે જીવન વધી જાય છે પણ હાથ નાના રહી જાય છે એક એવો વિદ્યાર્થી તમે જુઓ કે જેનું માણ ખૂબ મોડું હોય તે હાથ જીર નેવાય નાના હોય તે તમને એ દસમ જેવું લાગશે? આજનું હાથ નાના રહી જાય છે તે મજબૂત વધી જાય છે એમાં કિન્હી અચિત્ત ઇતિહાસ, જૂઓળ, અંગ્રેજી કાલુ જાણે શું શું બહુ છે પરંતુ હાથમાં કામ કરવાની તાકાત નથી રહી. કારણ શિક્ષણને કમ જ જાણવાઈ મળે છે એનો પ્રારંભ જ કુવરનાં નિશાઈમાં થાય છે પહેલાં ભારતીય શિક્ષણપદ્ધતિમાં સહુ પ્રથમ બાળકને શીખવાડે હતા (માલુદેવો મલ પિલુદેવો મલ) તેને સ્થાને આજે શિક્ષણની શરૂઆત થાય છે Dog ડોગ એટલે કુતરો અથવા Cat કેટ એટલે બિલાડીથી. આ ત્યાં ત્યાં વન પહેલાંની બાળપણથી જુઓ તે એમાં જ અણુપ્રતિતો હતો તે જ આજે અધિકૃત થઈ ગયો.

પ્રાચીન શિક્ષણનો આપણા ઉપર એ અસરકારક પડ્યો કે ન આપણે પૂરું અંગ્રેજી થઈ શક્યા કે ન આપણે પૂરો ભારતીય રહી શક્યા. આપણું મન બની ગયું યુરોપિયન બને આત્મા રહ્યો ભારતીય બને શરીર પણ ભારતીય જ રહ્યું કારણ કે એને તમે યુરોપિયન જેવું બાળુ ન બનાવી શક્યા બને રોડ પાવ્વરમાં પણ એવી તાકાત નથી કે જે તમારા શરીરને યુરોપિયન જેવું બનાવી દે. પણ હા તમારી વેશભૂષા તો યુરોપીય બની ચૂકી છે.

આજે આપણા જીવનનું ધ્યેય જ જાણવાઈ ગયું છે જીવનમાં ન્યાય સમતા સુશીલતા બને સહાધારની આવશ્યકતા છે ત્યાં માત્ર એકલી સાહ-

રતા રહી છે. સાક્ષરતા જરૂરી છે, પણ સદાચાર વિનાની એકલી સાક્ષરતા એક વિડમ્બના છે જીવનમા સહુ પ્રથમ સદાચારનું શિક્ષણ આવશ્યક છે. આજના નાના વિદ્યાર્થીની જીલ પર ફિટ્તી ગાયનોની તરજો રમતી હોય છે. તેઓ દેવાનદ કે ગોપના સ્વપ્ના જોતા હોય છે આવું આપણું ચારિત્રનું પતન આપણને ક્યા લઈ જશે? એણે નવા જગતા કૂલ જેવા વિદ્યાર્થીના મોઢા પરનું ગુલાબી સૌંદર્ય ઝુટવી લીધું છે.

આથી જ હું તમને અનુરોધ કરું છું કે, તમારું ચારિત્ર્ય રામ-લક્ષ્મણ જેવું બનાવો, કારણ કે, તમે જ ભારતના ભવિષ્યના ધડવૈયા છો. સદાચારી જ્યાં જ્યાં જશે, જે સમાજમા જશે ત્યાં ત્યાં તે નેતા બની જશે. જે દેશમાં તે જશે તે દેશના તે પ્રિયપાત્ર બની જશે એટલે જ કેળવણી સાથે વિનય, વિનમ્રતા, સદાચાર અને સહિષ્ણુતાનું સક્રિય શિક્ષણ મળે તો તમારું ભવિષ્ય નિશ્ચિંત ઉજ્જવલ છે, મંગલમય છે.

હા, તો આપણી મૂળ વાત પર આવીએ શાળામાં એક પરીક્ષક પરીક્ષા જેવા આપ્યા પરીક્ષકને જોતા જ શાળામા હલચલ મચી ગઈ કારણ કે, પરીક્ષાનું નામ જ એક જ ભૂત સમાન લપાનક છે વિદ્યાર્થીઓના વિભાગમા પુસ્તકો ફેરવા લાગ્યા કોઈ ધારતું હતું ગણિતમાથી પ્રશ્ન પૂછશે, કોઈ ઈતિહાસ ભૂગોળમાથી ધારતું હતું આમ બધા જુદા જુદા ધારતા હતા ત્યાં પરીક્ષકે, પહેલા વિદ્યાર્થીને પ્રશ્ન પૂછ્યો, 'તમારા લણતરનું ધ્યેય શું છે?' પ્રશ્ન સાલળી તે વિદ્યાર્થી ગભરાઈ ગયો એને થયું આ પ્રશ્ન નથી ઈતિહાસનો, નથી ભૂગોળનો કે નથી ગણિતનો ગભરાટમા તે ઉત્તર ન આપી શક્યો નીચે ખેંસી ગયો કારણ કે ગભરાટ બહુ ખરાબ વસ્તુ છે એમા વિદ્યાર્થી પોતાના વિષયને પણ ભૂલી જાય છે બીજા વિદ્યાર્થીને પણ પરીક્ષકે એ જ પ્રશ્ન કર્યો, 'તમારા અભ્યાસનો ઉદ્દેશ શો છે?' પ્રશ્ન સાલળી તે ગભરાયો નહી. તે હિંમતપૂર્વક જોલ્યો 'આપ આપના અધિકાર બહાર જઈ રહ્યા છો કારણ કે આપનો પ્રશ્ન અમારા આખા અભ્યાસક્રમમા ક્યાય આવતો નથી આવો પ્રશ્ન જે વિદ્યાર્થીના પાઠ્યપુસ્તક સાથે સબધ ધરાવતો હોય નહી તે પૂછવાનો તમને કોઈ હક્ક નથી,' કેવો લાગ્યો આ જવાબ તમને? તમે સહુ આ જવાબ સાલળી હસી પડ્યા આ એનો ઉત્તર ઉદ્ધતાઈપૂર્વક આપવામાં આવ્યો હતો કારણ કે, આજકાલના વિદ્યાર્થીઓમા ગેરશિસ્ત સારા પ્રમાણમા વધી ગયું છે. સરકાર પણ એ બાબત ચિંતામા પડી છે વિદ્યાર્થી તો વિનયી અને નમ્ર હોવા જોઈએ પણ આ વિદ્યાર્થી આવો શિસ્ત વગરનો હતો.

પછી પરીક્ષક આમળ વખાલ ત્રીજા વિદ્યાર્થીને પૂછ્યું તેણે જવાબ આપ્યો, મારે ડોક્ટર બનવું છે. કાર્કએ વહીવટ બનવાની ઈચ્છા પ્રગટ કરી તેને મેરિસ્ટર કાર્કએ એન્જિનિયર એમ કશુંએ પોતાના હૃદયની જાવના બતાવી. હાથને છેડે એક વિદ્યાર્થી બિભો હતો. અને પશુ પરીક્ષકે પૂછ્યું તમારા અભ્યાસનું ખ્યાલ શું છે? એણે કહ્યું 'મારે નથી ડોક્ટર બનવું કે નથી બનવું મેરિસ્ટર, મને આ ટર ટર માં વિશ્વાસ નથી કે તો એટલા મારે શાળામાં આવ્યો છું કે હું મારા જીવનનું ખોલ સમજી શકું અને હું સાચો માનવી ઈ સાન બનું. આ જવાબથી પરીક્ષક એટલા પ્રસન્ન થયા કે ખાસગાં રાખેલો સુવર્ણચંદ્રક એ વિદ્યાર્થીના હાથમાં મૂકી દીધો. હઠાચ તો પશુ આ જવાબથી ખુશ થઈ મધ્ય દરમિયાન પરવું કે આ જવાબ ઉપર બેઠક પુરુષ જી જીવણીનું સૌથી મોટું કારણ છે તાત્કાલિક માનવતા સીખવવાનું. જે આ સીખી મથા તો આપણે પણ નવું શીખી મથા હીને એમ સમજી.

પરવું આજનું શિક્ષણ ખુરશી હજી છે. સિક્ષિત બહિન શારીરિક કમળી વાતને અપમાનભર્યા સમજે છે જીવનને ધાન્યાર કમળી તેઓ વિગ્રહ બની મથા છે અને તેથી આ ૭ એક ખેટનમાં બેઠેલો આત્મવિશ્વાસ, કૌં ૭ કમળીનધા નેવા મજે છે તેટલી એક સિક્ષિતમાં બેઠાં નથી મદત.

તા. ૧-૧-૧૯૭૭

નેન સાહિત્ય દિવસ

પ્રિય સન્નતો,

આજના પ્રવચનનો વિષય છે ‘ધર્મ અને આજનો યુવક.’ થોડી વાર આપણે ધર્મ અંગે વિચાર કરીએ યુવાનો, તમે ગભરાંશો આ, હું ધર્મ પર બોલી તમારા ખાન-પાન પર અવરોધ નાખવા ઈચ્છતો નથી.

બનરેથી આપ્યા લાવ્યા, એમા થોડુંક ખાવાનું છે અને થોડુંક ફેંકી દેવાનું છે. રસ ખાવા માટે છે તો ગોટલો ને છાલ ફેંકી દેવા માટે. દાડમનું પણ તેવું જ છે દાડમ લાવ્યા, એના બીજ તમે ખાઈ શકો પણ એની ઉપરની છાલને તો તમારે ફેંકી દેવી જ રહી પરંતુ નાની મોટી દ્રાક્ષ [અગૂર] મા કશું જ ફેંકવા જેવું હોતું નથી ધર્મ પણ દ્રાક્ષવત્ છે, જેમાંથી બધું જ લેવા જેવું છે, ફેંકી દેવા જેવું કશું જ નથી પાશેરનું નાનકડું છુલ્લું ત્રણ મણના દેહને નદી પાર કરાવી દે છે તેમ અઢી અંકુરનો નાનો-શો ધર્મ શબ્દ પણ આત્માને કુબવાથી બચાવે છે એટલા સારું ભગવાન મહાવીર કહે છે:

પચ્છાવિત્તે પયાયા, સ્વિપ્પ ગચ્છન્તિ અમર ભવણાઈ ।

જેલિં પિઓ તવો સંજમો અ, સંતી ય બમ્બચેરં અ ॥

(દશવૈકાલિક અ ૪ ગાથા ૨૫)

જીવનની સધ્યા ટાણે જેઓ સાધના-પથે અગ્રેસર થયા છે, તપ, સયમ અને બ્રહ્મચર્ય જેઓને પ્રિય છે, જેઓના જીવનની રંગેરંગમા ધર્મ પ્રત્યે શ્રદ્ધા જગૃત છે, તેઓ નરક ને તિર્થંચની અશુભ ગતિઓમાંના અમણથી બચી જઈ સ્વર્ગનાં દિવ્ય ભવનોને પામે છે

સમાજ એ પ્રકારનો છે પહેલો સમગ્ર વૈજ્ઞાનિક સાધન-પ્રસાધને વડે કારપૂર છે-ન્યાં પાંચ-પાંચ મિનિટ રેલો ટ્રેડે છે સડો ઉપર મોટરો ફરતી હોય છે પેલીસના હાથ જતાવવા માત્રથી એક જ મિનિટમાં મોટરેની લાંબી દારમળા જોવી થઈ જાય છે વેપારીઓની કચેરીઓ (ઓફિસ) પર ટેલિફોનની પટ્ટી રજુના માથો જ કરતી હોય છે રેલો દ્વારા મધુર સંગીત-પ્રવનિ ગૂંજતો રહેતો હોય છે

જ્યારે બીજે સમાજ માત્ર-સભ્યતામાં પળતો હોય છે ન્યાં નથી રેલમાટીઓ કે નથી ટેલિફોનનો રજુકારા કે નથી તાર કે નથી રેડિયો કદાચ એટલે નમ પશુ સાંભળ્યું નહીં હોય. સમાજના અને નકસા (ચિત્ર) તમારી સામે છે તમે ક્યો પસંદ કરશો ? તમારી જીવન કાંઈ ન ઉપડે પશુ તમારું દિલ તો જરૂર બોલે જ છે કે તમે વૈજ્ઞાનિક સાધનસુકત સમાજમાં રહેવું વધુ પસંદ કરશો. પરંતુ જો પહેલા સમાજમાં રચાય તિરસ્કાર ઈર્મ્યા-હવન સામ્રાજ્ય હોય કારણ જાડું બી નને પાટી કચરી પોતાના જ સ્વાર્થનો રેલમે રોકવાતો હોય હાથ-વારે ત્યાં ભૂટ અને મારમૂળા કમિ રચાતાં હોય ત્યાં તેવા સમાજમાં પશુ જીવ તમે રહેવું પસંદ કરશો ? નહીં આવા સમાજમાં તમે એક દિવસ પશુ રહેવનું પસંદ નહીં કરો. બીજા સમાજમાં કામ રેડિયોના સંગીતનો અભાવ હોય પરંતુ ત્યાં આત્માનું સંગીત છે પ્રેમ અને આત્મીયતાની સેગ-ખાસ વહે છે તમ આત્મી માત્ર-સભ્યતા થયવતા સમાજમાં રહેવું પસંદ કરશો કુરોપીય સભ્યતા પ્રથમ સમાજની ગણનામાં આવે છે કેમકે ત્યાં વિજ્ઞાન ઉન્નતિની ચરમ ઠોડી સુધી પહોંચી ચૂક્યું છે અલ્બર્ટાઈનની દોઢ ચાલી રહી છે ન્યારે ભારત બીજા પ્રકારનો સમાજ છે કે ન્યાં બીજીક નદી અપિતુ આધ્યાત્મિક વિજ્ઞાનનો વિદ્યાર્થ મને રલો છે ખમ કળાને પ્રચ્છર-પ્રચ્છર થતો રલો છે અને બધી જ કળાઓ ધમ-કળાના અભાવે નિષ્પ્રજ છે “સાચ્ચક્ષા ધરમકલ્પા ઝિણાદ” ।

રામના પેર ‘ધમ કળા’ જીવિત દની એટલે એમને ત્યાં લેવાની નહીં પરંતુ લેવાની લક્ષ્મી દની રામ કલેના અપોખ્યાનો ત્યાં મુકદ દુ નાં વડે જ્યારે આ જાડું જાત કલેતો-દુ નહીં લઈ

તમારા પેર લક્ષ્મી લેવાની છે કે લેવાની ?

ધમ જલ્દમાં પમી ગપેલી ઘન્ટી-રત્તિને દૂર કરે છે અને માનવતાનું

પુણ્ય-પ્રતિષ્ઠાન કરે છે બીજા શબ્દોમાં કહ્યું તો ધર્મ દાનવને માનવ બનાવે છે ને માનવને દેવ

હવે એ વિચારીએ કે ધર્મનું અસલી રૂપ શું છે ? આજે ધર્મની સેકડો પ્રતિભાપા થયેલી આપણા જીવનમાં આવે છે. એની પાછળ હજારો બાબતો આવડે છે. આજે ધર્મ એક ગીચ વન બની ગયો છે, જ્યાં એનું અસલી રૂપ પામવું મુશ્કેલ છે એક વેળા કહે છે કે ૩૫ વેળા રૂપિયા કમાવવા એ અમારો ધર્મ છે. સનિત્ત શસ્ત્રોને હાન કરવામાં પોતાનો ધર્મ સમજે છે ફારસીગર અપનાવીને દાગીના તખ્તે ચઢાવવામાં ધર્મ માને છે એક મુસલમાન કુશનની જોથે કાઢિંગની કતલ કરવાને ધર્મ ગણે છે સતી પતિ પાછળ બળી મરવામાં પોતાનો ધર્મ માને છે તો વિધવા પતિના નામે એક વર્ષ સુધી ખૂણે બેસી રડવામાં ધર્મ માને છે પાદરી ચર્ચના નામે હુડી લખી આપવામાં ધર્મ માને છે બ્રાહ્મણ દ્વંધપાદ-પુરીનો ઉપભોગ કરી સવા રૂપિયાની દાલણા સ્વીકારવામાં ધર્મ માને છે, એક ભક્ત પોતાને માથે સાડા અગિયાર નબળો નિવડ લગાવી ભક્તિનું પાટિયું લગાવવામાં ધર્મ માને છે આ બધું ધર્મ નહિ પણ ધર્મનો ઉપહાસ છે જે ક્રિયાઓમાં ધર્મનો આત્મા જોવાનો નથી તે ક્રિયાઓ નિષ્પ્રાણ છે, ત્યાં ધર્મનો આત્મા વિદાય લઈ ચૂક્યો હોય છે મૃત શરીર પડ્યું છે, પોતે સડે છે અને સ્વસ્થ માનવાને પણ મુઠાલ બનાવે છે

શુભિત ધર્મ તો તે જ છે કે જેની રંગરંગમાં અહિંસા, દયા અને પ્રેમની ધારાઓ સતત વહી રહી હોય પવિત્ર જીવન જીવવાની કળાનું નામ જ ધર્મ છે જે વિચાર અને આચાર આત્માની ચારિત્ર્યશક્તિને વિકસિત કરે, જીવનમાં સદ્વિચાર અને સદાચારની જ્યોત જગવે એ જ ધર્મ છે જેના જીવનમાં સદ્વિચારોની-ધર્મની જ્યોત ઝળમળે છે, એના જીવનની વિપત્તિઓ એટલી જ દૂર રહે છે જેટલી કે હઃણી સિંહના ભયથી દૂર રહે છે જેના ઘેર ધર્મનો પ્રકાશ હોય તેને ત્યાં રોગ પગપેસારો કરી શકે નહીં, એના ઘેર મૃત્યુ કદી અસમયે આવશે નહીં

એક સમયની વાત છે આચાર્ય દિગ્વિજય પાસે બનારસના ધર્મપાલનો પુત્ર પણ અભ્યાસાર્થે આવ્યો પ્રાચીન યુગે આજના જેવી ખર્ચાલી કેળવણી નહોતી, ત્યારે ન તો ફી ફેવી પડતી હતી તેમ ન ચોપડીઓનો આજના જેવો ભાર તેમના પર હતો કુદરતના ખોળે, નદી તટેના આશ્રમમાં વિદ્યાર્થીઓ ભણતા નાના મોટા દરેક વિદ્યાર્થીઓને આચાર્યશ્રી સમાનભાવે ભણાવતા;

‘પંડી’ ભસેને એ વિદ્યાર્થી ઠોઠ રાજકુમાર હોય કે મોઢીપુત્ર હોય કે પંડી ઠોઠ ચરીખ જીવુનો પુત્ર હોય. આચાર્યશ્રી જાણ પ્રત્યે એકભાવ રાખતા. તેમ વિદ્યાર્થીઓ પણ આચાર્યશ્રી પ્રત્યે પ્રમાદ મક્કા ધરાવતા.

ધર્મપાલનો પુત્ર પંચ કુદરતના યોગે બેસી આચાર્યશ્રી પાસે બબ્બાસ કરતો. એક દિવસ આચાર્ય દિગ્વિજયનો બાહ વપનો નાનો પુત્ર સંસ્કરથી વિદ્યમ પામ્યો. પુત્ર-વિયોગ અપિના મનને ઉદેગ પમાડી રહ્યો હતો. એનો રોનક આંખોમાં આંસુનું ૨૫ ધારણ કરી નીતરી રહ્યો હતો. વિદ્યાર્થીઓમાં પણ રોનક-જમણા જવાઈ રહી હતી. ધર્મપાલના પુત્રે આચાર્યશ્રીની આંખે બમ્બુ નેમાં આચાર્યશ્રીને કહ્યું - ભગવન મને આશ્ચર્ય એ ધામ છે કે નાની વયમાં આપનો પુત્ર કેમ વિદ્યમ પામ્યો? અમારા કુળમાં તો જાણ-પણમાં કદી ઠોઠ મૃત્યુ પામતો જ નથી.” આચાર્યશ્રીએ જવાબ વાળ્યો: કુદરતના ખેલ વિચિત્ર છે એનું સ્વસ્થ હોય પામી ‘સકલ’ છે ભાઈ! અને મૃત્યુ ક્યારે અને કઈ ક્ષણે આવશે તે કોણ કહી શકે તેમ છે?”

વિદ્યાર્થી બોલ્યો. ગુરુદેવ કૃપા કરશે. આપ નહીં કહી શકો છો પણ એટલું તો કહી જરૂર કહી શકો છું કે મારા ધેર મૃત્યુ કદી અશક્ય પ્રવેશ પામી શકતું નથી.” એક આવાયિયુ પસાર થયું આચાર્ય દિગ્વિજય અનારસ બણી ચાલી નીકળ્યા. હાથમાં એક ઝોળી હતી જેમાં થોડી રાખ હતી. સીધા જ ધર્મપાલને ધેર પહોંચ્યા ધર્મપાલે આચાર્યશ્રીનું સ્વાગત કયું બોલ્યા કેમ પધારવું થયું? એ વાત પંડી પણ પહેલાં આપ બોજન કરે.

આચાર્યશ્રી બોલ્યા મને જૂખ નથી. તમે પહેલાં જમી શ્યો પંડી કહો એનો સ દેશ આપીશ. એના સારુ જ કહી મહી સુધી પગપાથ બાંધ્યો છું.” ધર્મપાલે કહ્યું મારા આત્મામાં વિશ્વાસ છે મારા સારુ એવો ઠોઠ સ દેશ ઠોઠ શકે નહીં કે જે મારી જૂખ-તરસ ઉગ્રાદી શકે. આચાર્યશ્રીએ ફરી એક વખત આમક ક્યો પણ ધર્મપાલના ઈન્કાર પર બમ્બુકરી આંખોએ બોલ્યા “ધર્મપાલ જુદું ખરાબ સંદેશો લાવ્યો છું. ગઈ કાલે જ તમોરો પુત્ર અચાનક અવસાન પામ્યો છે આ જુઓ એની રાખ લઈને કહો તમને આ સમાચાર પહોંચાડ્યા આજો છું

આચાર્યશ્રીને ખાતરી હતી કે પુત્રના અવસાનના સમાચારથી ધર્મપાલનું સુખ પડી ટરી અને આંખોમાંથી આંસુમાં ઢળી પડશે. પરંતુ એમની આશાથી વિપરીત પ્રસન્ન મુખે ધર્મપાલ બોલ્યો. ભગવન, કૃપા કરો,

આપ સમા આચાર્યશ્રીના મુખેથી આટલું મોટું અસત્ય શોભા દેતું નથી મારો આત્મા મને કહે છે મારો પુત્ર હાલ મૃત્યુ પામી શકતો જ નથી.” આચાર્યશ્રીએ પૂછ્યું “તમારો આ વિશ્વાસ શેના આધારે છે ?”

ધર્મપાલે કહ્યું

घम्भं चरामो न मुसं वयामो ।

पापानि कम्मानि विवज्जयामो ॥

अनारियं च परिवज्जियामो ।

तस्माद् वयं असमय न मरामો ॥

અમારા જીવનમા ધર્મનો આત્મા બોલે છે અમે મૃપાવાદ (જૂઠું) બોલતા નથી આયુના તાતાને તોડનાર દુષ્કર્મોથી અમારો સમગ્ર પરિવાર બચે છે, માટે જ અમોને શ્રદ્ધા છે કે મારા કુળનું એક પણ બાળક અસમયે મૃત્યુ પામી શકે નહીં ”

અત્યાર સુધી હું ધર્મ ઉપર બોલ્યો; ધણુ લાણુ બોલી ગયો હવે મારે જરા યુવકવર્ગને સંબોધીને વાત કરવી છે ધર્મતત્ત્વ જીવનનો પ્રકાશસ્તંભ છે ધર્મ આત્માનો પોતાનું સ્વરૂપ છે ભારતના બધા જ સંતોએ, ઋષિ અને મહર્ષિઓએ ધર્મ ઉપર ભાર મૂક્યો છે તો પછી એ જ માટી-માથી જ-મેલા ભારતીય યુવકો ધર્મ-ભાવનાથી શા માટે દૂર નાસી રહ્યા છે ? આજે ઉપાશ્રયોમા કે મદિરોમા પ્રૌઢો અને વૃદ્ધો જ વધારે જોવામા આવે છે, પરંતુ કાળા વાળવાળા બહુ ઓછા-જૂજળજળ-જ દેખા દે છે બાપ આવીને કહે છે ‘મહારાજ, છોકરાને કહીએ છીએ કે, જા ઉપાશ્રયે, મહારાજશ્રીના દર્શન કરી આવ, માગલિક સાલળી આવ, બને તો સામાયિક કરી આવ, પણ એ તો કેરમ રમવા બેસી જશે ઉપાશ્રયે નહીં આવે ” આમ કેમ બને છે એ વસ્તુ પર જ આપણે જરા ઊંડાણથી વિચાર કરવાનો રહે છે અધ્યયનમા, સીનેમામા, ફિલ્મી સિતારોને જોવામા કે ફિલ્મ શુટીંગ જોવામા, પિક્નિક-પાર્ટીઓમા, હોટલો અને કલબોમા યુવકો હમેશા આગળ પડતા રહેતા હોય છે, તો ધર્મક્ષેત્રે પાછળ શા માટે ? શું એના આ પછાત-પણામા આપ લોકો (પ્રૌઢ વર્ગ)ની તો કયાય ભૂલ છુપાયેલી તો નથી ને ? જરા એક મિનિટ પોતા ભણી પણ નજર નાખી જુઓ યુવકવર્ગને સુધારતા પહેલા તમારે સુધરવું પડશે ડારણ કે બાળકોમા માતા-પિતાના જ સંસ્કારોનું સિયન થાય છે કેટલીક વાર માતાઓ જ બાળકોમા એવા-

સરકાર ના મતી દોલ છે કે જેથી ભવિષ્યમાં એ (બાળક) સતે કે ચત્ર સ કૃતિ સમીપે જાય જ નહી

મારો પોતાનો અગ્રભર હ એક વખત ગોચરી (બાદર) મારે કુ થોઝ મથો બાળક રમી રહ્યો હતો. માની પુત્રકારીઓ અને રમકડાં વ' એનું મન હતવાની પેરની નિહાળ જતી હતી અને આવતો જોઈ એ મોલી

બાળા રહીયા નહી નવેતર જોઆ મગરાજ સાહેબ આવ્યા છે ને, એ તન પકડીને સર્પ જશે. તો શુ અમે બાળક પકડનાર છીએ? (સભામાં હસાહસ) એક બાજુ તો માતાઓ નિકપુષ્પોના પાંદળી વણ્યા કરે છે તે બીજી બાજુએ બાળકના કામળા લલ્લમાં ઝેરી સ કારો રેખતી દોલ છે બ્યારે એ મોઢે થાય છે ત્યારે બ્યાવા સરકારો ખમુ વિશ્વાસ પામે છે બાળક વિચારતો થાય છે કે આ કોઈ પક નાચ છે એટલે એમની પાસે જવું ન જોઈએ પકી માતા કહે કે જા બ્યાબ્યાન સામળી બ્યાર ખમુ એ એને રચતે ફેરમ રમચ બેસે તો એમાં નવાઈ શી? માતાઓ પાસે હસ્તાલ લાવે પણ માતાઓ આ સરકારો તે તમે જ રેડો છો.

યુવકવરમાં આ? ખમુ ધમના શુદ્ધ રૂપ ઉપર વિશ્વાસ છે અદિસા હમા કમને કોઈ જુલુ બચાવ નહી ફરોવે. હા રહીત કિષાકિયિ પર, અમુક પ્રકારના વિશેષ રીતિ-રસઓ ઉપર એના મનમાં એકી શક્તિ છે એની પાછળ પણ એક કારણ છે બ્યાજનો આપણો વગીસવર્ગ ઉપાધવમાં ધર્મની જીચી જીચી વાતો કરે છે મદારાજ સસાર બસાર છે સર્વ મિથ્યા શ્રમ છે પાઈ ખમુ સબે નહી આવે. ધમની બ્યાવાં જીચી ઉકુચનો ભરે છે અને જાણે એમ લાગે છે કે બ્યાજના કુમના જ છુકમાર સાધિશ્વર તે આ સેઈક જ છે પરંતુ કુકને પહેલિયા ચાંદીની ખમુખમુટ થવા લાગી કે બધા જ વેરાઓ રમ કોણુ નલે ક્યાં બદલ્યે થઈ જાય છે. પુત્રસોને મિથ્યા મનાવનાર એક નવો પેસો ખમુ ઉઘવા તૈયાર નહી થાય. (સભામાં હસાહસ) એનો અથ એ થયો કે ધર્મ ફક્ત ઉપાધવમાં છે બાળની એને કવા લાગતાં / એ છુમતર થઈ જાય છે બ્યાજનો છુદિયાઈ યુવક આ બધું પોતાની ન હો નિહાળે છે અને જાણે છે કે ઉપાધવમાં રમ એક છે બ્યારે મ નરમાં કઈ બીજો જ તમારા જીવનતુ આ બધું પીપણુ યુવકના મનમાં ધમ ઉપર કેમ કરી વિશ્વાસ જામવા દે?

બીજી બાજુ એક જલા માતા સામાયિક કરે છે ખમુ બ્યાન ગીસ મિનિટની સમજાવનાની સાધનામાં એનું મન એમાં (સાધનામાં) ચોટતુ

નથી એની આખો ફરતી કરે છે વહુ શુ કરી રહી છે, છોકરો શુ કરી રહ્યો છે? સામાયિક પૂરી થતા જ એનો પ્રથમ ધા વહુ ઉપર થતો હોય છે. આમ કેમ ક્યુ, તેમ કેમ ક્યુ પાસે જિભેલો યુવક આ જુએ છે, માથાએ એક કલાક ધર્મસાધના કરી કે કરિયાદોની હારમાળા જામી કરી?

આ જ કારણે છે કે આજનો યુવક રૂઢ ધાર્મિક ક્રિયાઓથી પીછેઠઠ કરી રહ્યો છે

ખીજી બાજુ આજની કેળવણીમા પણ કેટલાક એવા તત્ત્વો છે જે યુવકોને ધર્મ-વૃત્તિથી પાછળ ધકેલે છે આજની કેળવણીમા ભારતીય સંસ્કૃતિની છાયા નથી તે યુરોપથી આવી છે એમા પાશ્ચાત્ય સભ્યતાની બોલ-માલા છે ભારતીય સંસ્કૃતિમા કેળવણીનો પ્રારભ ત્રણ વાક્યોથી થાય છે - “માતૃ દેવો ભવ, પિતૃ દેવો ભવ અને આચાર્ય દેવો ભવ” આચાર્ય શિષ્યના માનસમા સરકારોના ખી રોપતો તારી માતા તારા માટે દેવ સ્વરૂપ છે, તારા પિતા તારા માટે દેવ સ્વરૂપ છે, તેમ જ તારા આચાર્ય પણ તારા માટે દેવ સ્વરૂપ છે આ ખીજ-અકુરો એવા છે જે પશ્ચિમી યુગની સાથે માતા, પિતા અને આચાર્ય પ્રત્યે બાળકના મનમા શ્રદ્ધા અને મિત્રતા પેદા કરે છે, પરંતુ પાશ્ચાત્ય કેળવણીનો પ્રારભ થાય છે Dog ડોગ અને Cat કેટથી કૂતરા-બિલાડાથી પ્રારભ થતી કેળવણીમા વડીલો પ્રત્યે સન્માન, ગુરુજનોનો આદર અને ધર્મ પ્રત્યે શ્રદ્ધાનો અભાવ હશે જ! (હસાહસ)

ખીજી તરફ આ કેળવણી આદમીને ફક્ત પેટપૂર્તિ સુધી જ સીમિત બનાવી દે છે વધુમા વધુ પૈસા એકઠા કરવા અને પોતાના વૈભવવિકાસમા વૃદ્ધિ કરવી એ જ એક માત્ર જીવનનો ઉદ્દેશ્ય બની ગયો છે કેળવણીનો ધ્યેય પણ આજ બની ગયો છે વિદ્યાર્થી વિચારે છે કે તે જ કેળવણી ઉત્તમ છે જે સારામા સારી નોકરી અપાવે પૈસાનુ આકર્ષણ જ્ઞાનમા જીડા જિતરવાને શકે છે એટલે જ આજનો કેળવાયેલો વર્ગ થોડા પૈસા ભડે જોડી લે, પરંતુ જ્ઞાનનો પ્રકાશ એની પામે નહીં હોય

વિદ્યાર્થીના મગજમા પૈસા પ્રત્યે આટલું આકર્ષણ પેદા કરનાર પણ તમે જ બધા છો અજે સમાજમા સપ્તશાષ્ટીનું માન છે પૈસા માનવનું ઉપજીવન છે પણ એ જીવન બની શકે નહીં એ સાધન ભડે હોય પણ એ સાધ્ય બની શકે નહીં પૈસા હાથમા ગ્રહે છે ત્યાં સુધી એ પાપ નહીં અને પગનું ન્યારે એ હૃદયમા પેમે છે ત્યારે એ પાપ બની જાય છે હાથમા

રહેલો પૈસો સમાજ અને રાષ્ટ્રના વિકાસમાં ઉપયોગી થયું જ નથી તો જી પરવું હૃદયમાં પેઠેલો પૈસો શૂન્યથી વ્યાપ્ત થાડે થયું કામમાં જાવી શકતો નથી. પરવું જાણે તમે પૈસાવાળાઓને જોડેલો જાદુર જાણે છે તેટલો એક ત્યાગી, કે તપસ્વી કે વિદ્વાનને આપતા નથી. તો જહી એ જાણ કેમ રાખી શકાય કે સમાજમાં ત્યાગી અને સેવાભાવી મુવોદે પેદા થાય ?

આ જાણુ ધીમતિનાં દુષ્કૃત્યો પૈસા વડે દંડી દેવાય છે પૈસાથી પપ દંડાય છે થયું પાપ ધોવાતાં નથી. એક ધનવાનને એક પત્ની હોવા છતાં જ બીજી વાર લગ્ન કરે છે એના જીવન પ્રયે જ્ઞાનમુક્તિમાં તિરસ્કાર વણૂરી રહ્યો હોય તો થયું ક્ષેત્ર સરસળા ઉદ્ધાટનમાં દસ દંભરતી પેલી બેટ કરે કે એ સમારોહનો પ્રમુખ જની જાય છે અને એ જ સમારોહમાં શેક સાહેબને સમાજના પ્રમુખ જાણી એમની સ્તુતિ પાછળ ક્યાંક વિતાવી દેવા હોય છે દૈનિક પત્રોમાં એમના ફોટાઓ સાથે મોટા ટાઈપમાં એમનો પરિચય હપ્તય છે એ સમાજનો મોહકિય જની, જાય છે થયું પેલી પ્રથમ પત્ની જે એક ખૂલે બેસી સિસકારા મારી રહી છે એનાં જાંસુ કંઈયુ લગ્નો ?

પરવું આ પૈસાની કદાણી મુવોદે ઉપર જી મારી જસર નાખે છે એમનો જીવનધ્યેય એક માત્ર પૈસો જ જની જાય છે તો જહી ધર્મનો પપ પૈસાને ત્યાંથી ઉપડી જાય તે તેમાં નવાઈ થયું થી ?

હા તો મુવક-વજને જે ધન કાણી જાકરિત કરવો હોય તો પોતાના ધાર્મિક જીવનના જલુકીપજ્જાને દૂર કરો કેળવણીમાં આમુજ પરિવર્તન જાણો અને પૈસાના પ્રમુત્તને જોણુ કરો ત્યારે જ આપ જોઈ શકો છો કે ધાર્મિક કાર્યોને મુવકવર્જ વગારા કરતાં મોખરે / હશે.

દિવાંક

૬ જુલાઈ ૧૯૫૮

જેન ઉપાખ્ય

કોટ મુજઈ ૧

સત્યશ્રવણ એ વિકાસની પહેલી સીડી છે નદીના કિનારા ઉપરનાં વૃક્ષો લીલાછમ રહે છે, કારણ કે તેમને નદીના પાણીમાથી તાજગી મળે છે. તે આપણા જ્ઞાનને પુષ્ટ બનાવે છે હજાર વાતો જ્યાં કાન ઉપર પડે છે, ત્યારે સો વાતો યાદ રહે છે, અને મોમાથી દસ પણ જો આચરણના ક્ષેત્રમાં પહોંચી તો જીવનમાં નવી ચમક આવે છે

એટલા માટે પ્રાચીન ઋષિઓ પોતાના શિષ્યોને કહ્યા કરતા કે પહેલાં કાનને ભોજન આપો, પછી જીભને કાનને ભોજન આપવાનો અર્થ એ નથી કે જમણુંતો કાળીયો મોતે બદલે કાનમાં નાખવો કાનને ભોજન આપવાની મતલબ કે સત્યનું શ્રવણ કરવું

ભારતીય સંસ્કૃતિમાં બે પરપરાઓ મહત્વપૂર્ણ રહી છે પહેલી સ્વાધ્યાય અને બીજી શ્રવણ પ્રાચીન ગૃહસ્થો સવારમાં જિડીને શાસ્ત્ર-સ્વાધ્યાય કરતા અથવા કોઈ ઋષિ કે સત પાસે જઈ તેમના મુખેથી બે શબ્દો સાંભળતા આજે તો યુગ પલટાઈ ગયો છે, સંસ્કૃતિ બદલાઈ ગઈ છે એ પરપરાઓને બદલે બે નવી પરપરાઓ દાખલ થઈ ગઈ છે પથારીમાંથી ઉઠતાવેત જ પહેલું કાર્ય ચાહદેવીનું સ્વાગત કરવાનું અને બીજું વર્તમાનપત્ર (News paper) વાંચવાનું

પ્રાચીન યુગની સંસ્કૃતિની છાયા આગમોમાં જોવા મળે છે તે જમાનાના રહેન-સહન, આચાર-વ્યવહારના રેખાસૂત્રો વિખરાયેલા મળી આવે છે. કથાનુયોગ જોઈએ તો તેમાં જણાય છે કે ભારતીય સંસ્કૃતિ શ્રવણને ફેટલું મહત્વ આપતી હતી જ્યાં ત્યાં વર્ણન આવે છે કે અમુક શહેર કે નગરમાં ભગવાન મહાવીર પધાર્યા કે અન્ય કોઈ સત પધાર્યા, તેમના આગમનની ખબર શહેર કે નગરમાં હવાની માફક ફેલાઈ જતી ચારે તરફ રાજમાર્ગ

અને ઉપમાર્ગ જાંધી જાણુ એક પ્રકારની હલચલ મળી જતી. ધરધરમાં ચર્ચાઓ ચાલતી કે જાણ પ્રજા પધાર્યા છે આયો તેમનાં દેશન કરીએ. તેમની જીવનરૂપિણી વાણીના એ રાન્દો કાન ઉપર પડે. અને મારે જાણુ જનપ્રવાહ બિભરતો. આ તેમની સત્યમવજુની બિભરતી ભાવનાનો પરિચય કરાવે છે.

આનો પણ જનપ્રવાહ બિભરતો છે. પણ ક્યાં? સત આવે ત્યારે? એ તો મુજ વીર્યો તેમ તે વાત પણ વીલી ગઈ જાણુ તો સહેર કે ગામના ચલચિત્રગૃહ (Cinema)માં કોઈ નવું ચિત્ર (Film) આવે છે ત્યારે, નગરમાં એક જાનની હલચલ મળે છે. પણ કાનને આત્મવિકાસની વાતો પ્રિય લાગે છે કે ફિલ્મી લગીત? જો ફિલ્મી ગીતો પ્રિય લાગે તો વિચારવું પડે કે મનમાં કેટલી વાસના બરી છે? અવરની વાસના જ વાસનાસભી ગીતો પસંદ કરે છે. પણ જો હલચલ મનને જીવનના વિકાસની વાતો પ્રિય લાગતી ન હોય તો સમજાવે કે હલચલમાં વિકૃતિ આવી ગઈ છે. શરીરમાં વિકૃતિ આવી હોય, તાવ આવ્યો હોય ત્યારે દુધપાક કડવો લાગે છે અને પાણી મીઠું લાગે છે. કોઈને સાપ કરડ્યો હોય ત્યારે તેને લીંબાનાં કડવાં પાંદડાં વારીને પીવડાવવામાં આવે છે. તે કડવાં પાંદડાં તેને મીઠાં લાગે છે. કારણ કે તેના શરીરમાં ઝેર ફેલાયેલું છે. એ ઝેરની વિઘ્નિતિને લીધે જ કડુતામાં મિઠાઈનો અનુભવ થાય છે.

તમે કાનને મીઠું લાગે તેવું નહિ, પણ જો જીવનને મારે મીઠું હોય તેને સંકલે. સત્યમવજુથી હલ વિવેકની જ્યોતને જામે છે.

એ મારે વીતરાજ પરમપ્રમા સમજાન મહાતીર કરમાવે છે કે :

સોષ્ઠા જાણુ કમ્પાણ સોષ્ઠા જાણુ વાવણં ।

કમવ જાણુ સોષ્ઠા જ સેય સં સમાવરે ॥

દસવીધસિંહ સુત જ. ૮-૧૧

સત્યમવજુથી આત્મા જોળખી શકે છે કે કમ્પાણનો માર્ગ કયો છે. અને પાપનો માર્ગ કયો છે. અવજુથી વિકાસનો રાવ અને વિનાશનો માર્ગ તજી સકાય છે. અવજુનું કામ માત્ર જતાવવાનું છે. કથા રસ્તે ચાલવું તની નસકની તો તમારે કરવાની છે. એ તો માત્ર દષ્ટિ આપે છે. ચાલવાનું કામ ત્ર પગનું છે. પણ એક વાત છે કે અવજુ, ગાંઠ પડી અમેલી પ્રાંતને પણ ૮ ખૂંટીખૂંટી ઊઠતી આપે છે. જ્યાં મોટા મોટા રાજનીવિદોની મતિ

પણ મુઝાઈ જાય છે ત્યાં એક સામાન્ય માનવીની સાધારણ વાત પણ તેની શુચિ ઉકેલવામાં સહાયભૂત નીવડે છે.

એક વખત સમ્રાટ ચદ્રગુપ્ત મૌર્ય અને ચાણક્ય ફરતા હતા મૌર્ય-યુગ એ ભારતનો સુવર્ણયુગ કહેવાય છે. ચાણક્ય તો ભારતના ઇતિહાસના વહેણને નવો વળાંક આપનાર છે સાથે જ તે ઘણો મોટો કુશળ નીતિ-નિર્માતા પણ હોતો.

ખન્ને કોઈ મહત્વભરી યોજના લઈ ચાલી રહ્યા હતા ત્યાં સુધી હજી નદવશની જડ હાલી ન હતી ફરતા ફરતા એક ગામમાં પહોંચ્યા અને એક વૃક્ષના ઘર પર આવ્યા.

આમ્યજીવનમાં પૈસાનો અભાવ હોય છે પણ તેની પાસે હૃદયની સપ્તિ વિશાળ હોય છે એટલા માટે તે અપરિચિત અતિથિનું પણ પ્રેમપૂર્વક સ્વાગત કરે છે આ વાત તો તમે અમને પૂછો કે આમ્યજીવન કેટલું સરળ હોય છે! કેટલીક વખત એની ભાવુક વ્યક્તિઓ મળી આવે છે કે માત્ર એ જ મિનિટના પરિચયમાં તે આપણું મન હરી લે છે તેની પાસે જે કાંઈ લુપ્તીસુકી રોટલી હોય છે તે ખૂબ પ્રેમથી આપે છે પણ તેની લુપ્તીસુકી રોટલી પર મ્હેનતી સ્નિગ્ધતા એટલી બધી હોય છે કે શુદ્ધ ઘીની ચિકાશ પણ તેની સામે કાંઈ વિસાતમાં નથી.

આ વૃદ્ધ માતાનું મકાન તો નાનું સરખું હતું, પણ તેનું હૃદય ઘણું વિશાળ હતું એટલા માટે તેણે પ્રેમપૂર્વક એ ખન્ને જણાને પોતાના ઘરમાં રહેવા દીધા તેને એ ખબર પણ ન હતી કે આ ખન્ને ભારતના ભવિષ્યના ભાગ્યનિર્માતા છે તેણે તો માત્ર તેમને અતિથિરૂપે જોયા અને અતિથિસત્કારની ભાવનાથી જ તેમનો સત્કાર કર્યો સાંજના સમયે તે વૃક્ષનો છોકરો ખેતરમાં મહેનત મજૂરી કરી આવ્યો દિનભરના પરિશ્રમથી તેના પગ થાકેલા હતા.

આવતાની સાથે જ તેણે માને કહ્યું કે-ખૂબ ભૂખ લાગી છે ખાવાનું થવાની કેટલી વાર છે ! ભૂખની સૌથી સારી દવા શ્રમ છે શહેરોમાં શારીરિક શ્રમનો અભાવ છે એટલે ભૂખ લાગવા માટે ચૂણી અને દવાઓ લેવા પડે છે છતાં પણ કહે છે કે ભૂખ લાગતી નથી.

વૃદ્ધ માતાએ વાત્સલ્યથી કહ્યું-એટા ! કંઈ વાર નથી ખીચડી તૈયાર છે તું બેસી જા, હું પીરસી દઉં તે બેસી ગયો અને માતાએ તેના ભાણામાં ખીચડી પીરસી.

સુધ થી આકુત્ર પુત્રે જલ્દીથી ખીચડી વચમાંથી લઈ ખાવા માટે તેમાં

હાથ નાખ્યો. બીજા જ ક્ષણે તે એકમ ચીસ પાડી ઊઠ્યો. કારણ કે તેને હાથ જમ ખીચીને આ તાં ઘડી ગયો માએ કમું કે તુ પણ પેલા ચાણક્ય અને ચદ્રગુપ્ત જેવો મૂર્ખ છે

ચાણક્યના કાને આ શ્વ દો પડતાં તે ચમકી ઊઠ્યો. આશ્ચર્ય અને ઉત્સુકતાભરી આંખો તેણે ચદ્રગુપ્ત તરફ ફેરવી. ભારત નીતિનિર્માતાઓને એક પ્રામદરૂદ્ધા મૂખ ઠરાવી રહી હતી. આનું કારણ શું છે તે જાણવા માટે જ તે જણા જુદા માતાની પાસે ગયા અને પૂછ્યું—માતાજી ! હમણાં તમે તમારા પુત્ર પાસે ચાણક્ય અને ચદ્રગુપ્તને મૂર્ખો ઠરાવી રહ્યાં હતાં તો એ બે જણે શી મૂર્ખાઈ કરી ? જામ તો જન્મે જણા મણા શુદ્ધિમાન ગણાય છે

જુદાએ કમું—બેટા ! દરેક વસ્તુને મદણ કરવાની રીત હોય છે તેને તેની રીતે પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ ચાણક્ય અને ચદ્રગુપ્ત, નહિ સામાન્ય કમ ? કરવા માટે છે પણ તેમણે મોરી જૂથ કરી છે બાસપાસની સીમા એને કમ ? ક્યાં વિના તેમના સ્થાને વચ્ચે ઊનાયુ' અને પુત્રીપુત્ર ઉપર આક્રમણ કમ પરિણામ એ આલ્મ કે આરે જાણુથી ઘેરઈ ગયા જાવી જ મૂખતા મારો દીકરો કરી રહ્યો હતો. આજુબાજુથી ખીચી લઈને તેણે ખાધી હોત તો હાથ ઢાઢત નહિ જ્યુ તેણે તો એકદમ વચમાં જ હાથ નાખ્યો એટલે હાથે ઘડી ગયો.

ચાણક્ય અને ચદ્રગુપ્તે એકબી નની સામે જોયું એક ધરડી નામડીજણે તેમને વિ જ્યુ રહસ્ય સમજાવી દીધું હતું ।

હા તે તમે સાંભળો સાંભળવામાંથી જ તમને આવી વાતો મળશે જે તમારી મુ સ્વાર્થ ગમેથી સમસ્યાઓને એક મિનિટમાં હોંસી બાપરો મનુષ્યવત્તા વિહાસમાં અવધનું જેટલું મહત્ત્વ છે તેટલું જ આખ્યાતિક જીવનમાં પણ છે ની લગવતી સૂત્રમાં લગવાન મહાવીર કહે છે ? —

‘ સવજે વાજે ય વિજ્ઞાજે વચ્ચજાણે ય સંજમે ’

અજળજૂપ તયો જોય જોવાજો અકિરિયા સિચિ ॥

લગવતી સૂત્ર ચ. ૨-૭-૫

જ્ઞાન અને વિજ્ઞાનની પહેલી બુદ્ધિશા અવધ છે સાંભળવા પછી જ આત્મા જ્ઞાનના શ્રેયમાં આગળ વધે છે જ્ઞાનથી વિજ્ઞાનને માર્ગ વધે છે વિજ્ઞાન એટલે આપ જ્ઞાન-સ (Science) ન સમજણો. વિનિશ્ચિત્તાત્મક જ્ઞાન

એ વિજ્ઞાન છે અથવા જે જ્ઞાન, તત્ત્વવિનિશ્ચયનો હેતુ હોય, તે વિજ્ઞાન છે. તત્ત્વનિશ્ચય પછી જ આત્મા ત્યાગાભિમુખ થાય છે કારણ કે જડ અને ચેતન એ બેના ભેદનું વિજ્ઞાન થયા પછી, જડ પ્રત્યે અનાસક્તદશા પ્રાપ્ત થવી અનિવાર્ય છે પ્રત્યાખ્યાન છે ત્યા સયમ છે સયમ અને તપ નિર્વાણનો હેતુ છે આ પ્રમાણે સાધનાની ભૂમિકામાં ભગવાન મહાવીરે શ્રવણને મહત્ત્વ આપ્યું છે

શ્રવણની સાથે મનન પણ ચાલવું જોઈએ તે વિના શ્રવણનો રસ નહિ અને સાલળવા છતાં પણ જો સમ્યગ્જ્ઞાન ન આવ્યું તો વિચાર કરવો પડશે રોટલા ખાધા અને પેટ જો ન ભરાયું તો બીજા પૂછશે કે તમે તે રોટલા ખાધા કે બીજું કાંઈ ખાધું ? રોટલા ખાઈએ તો પેટ ભરાવું જ જોઈએ તેમ, શ્રવણની સાથે જ્ઞાન પણ મળવું જ જોઈએ

રોટલી ખાવા માત્રથી કામ ચાલતું નથી તેનું એકરસ થઈ શરીરમાં પાચન થવું પણ જરૂરી છે તેનો રસ અને અને શરીરના એકે એક અણુએ અણુ સુધી પહોંચે ત્યારે જ તે ઉપયોગી થાય છે એ જ રીતે શ્રવણની સાથે મનન કરો, ચિંતન કરો અને આચરણ કરો, ત્યારે જ તેનો રસ બની જીવનના અણુએ અણુમાં પહોંચશે અને ત્યારે જ તે શક્તિ આપશે

ધરમાથી બહાર નીકળતા પહેલાં તમે વાળ ઓળીને દર્પણમાં જુઓ છો કે કોઈ ડાઘ તો નથી રહી ગયો તેવી રીતે, સત્યશ્રવણ એ જીવનનું દર્પણ છે તેમાં તમારા આત્માનું પ્રતિબિંબ પડે છે તેમાં તમે જુઓ કે ખરાબી ક્યા છે ? જીવનમાં કોઈ કાળો ડાઘ તો નથી ? દર્પણનું કાર્ય તો માત્ર ડાઘ બતાવવાનું છે સફાઈ તો તમારે જાતે જ કરવાની છે દર્પણ કાંઈ સફાઈ કરવા આવવાનું નથી જો દર્પણે તમને ડાઘ બતાવ્યો અને છતાં તમે તેને સાફ ન કર્યો, તો તેમાં દર્પણનું કાંઈ બગડવાનું નથી પરંતુ દર્પણમાં જોવાનો કોઈ અર્થ સરશે નહિ આ જ વાત સત્ય શ્રવણની છે. સાલળ્યું છતાં જીવનમાં પરિવર્તન ન આવ્યું, અસલમાંથી સલ તરફ ન આવ્યા, સ્વાર્થ અને દ્વેષના કાળા ડાઘ જો સાફ ન કર્યો, તો શ્રવણ નિષ્ફળ જશે

સતોનું જીવન અરિસા જેવું છે તેમાં સમાજનું પ્રતિબિંબ પડે છે. પણ સતો જડ આયના જેવા નથી તેમાં ચૈતન્યની જ્યોતિ હોય છે એટલે જો તેમને ખરાબી નજરે ચઢે છે, તો તેને દૂર કરવાના પ્રયત્નો પણ તે કરે છે પોતાની વાણીના જળથી સમાજમાં ધુમેલી વિકૃતિઓને સાફ કરવા

તેઓ પ્રયત્ન કરે છે વર્ગવિરોધમાં સ્વાર્થ જીતવાં છે. જો મુખી જડ પાસે બેઠેલાં મુળિયાનો નાશ કરવાનું મોટું કામ સતો કરે છે સમાજમાંની સંપત્તિની ઉપાસનાની જીતને દૂર કરી સફરતિ અને સફરતિની ઉપાસનાને પ્રેરણા આપવાનું કામ પણ તેમનું છે પણ જ્યારે સમાજના વિકાસ પ્રત્યે સતો અગ્રાણીનિર્દેશ કરે છે ત્યારે સમાજનો એક ભાગ અજાણી જોડે છે કેમકે તેમને તેમના સ્વાધની જામેલી જડ હાથની જલ્પ છે. સમાજની વિકૃતિઓ જતાવનાર સાધુ તેમને પ્રિય પણ હાજત નથી.

ત્યારે ખાદી અને ખાદીની હાથ ધારતી હતી મહામા ગાંધી ધરધરમાં ખાદીની પ્રતિષ્ઠા કરવા ઈચ્છતા હતા ત્યારે એક જણે કહ્યું - બાપુ ! સારું ખાદી કરતાં કાળી ખાદી સારી હોય છે ત્યારે તેમણે હસતાં હસતાં કહ્યું - કેમ ? સારું ખાદીમાં એવો કંપો જાય છે ?

ત્યારે પેલા બાઈએ જવાબ આપ્યો કે તેને મેલ જલ્પી થતો નથી અને સારું ખાદી જલ્પી મેલી થઈ જાય છે ત્યારે ગાંધીજીએ કહ્યું - ત્યારે કાળી ખાદીમાં કાંઈક ચમત્કાર છે ! ખરી વાત તો એ છે કે ખાદી કાળી હોય કે સારું મેલ જાનેને હાથે છે પણ વસ્તુ એ છે કે કાળી ખાદી મેલને છુપાવે છે કેમકે તે જાતે જ કાળી છે જ્યારે સારું ખાદી મેલ જતાવે છે આ જ વાત સતજીવનની છે તેમનું જીવન સારું ખાદીનું જીવન છે સત્ય અને સંપત્તિની કાલિયા તેમની પાસે નથી એટલે અજાણીને મેલ તે જલ્પી જતાવે છે.

સત્યમંવલ્લ પણ એક સ્વેત વસ્ત્રધારી સત છે જે જીવનની અજાણી-ઓને જલ્પ જલ્પી કરાવે છે પણ તેમનું કામ માત્ર જતાવવાનું છે તેને દૂર કરવાનું કામ તમારું પોતાનું છે પરંતુ અજાણ્યા જાણ્યા ધોતાઓ માત્ર ધોતાઓ છે આજ્ઞ નથી. તમે અહીં સાંભળવા જ આવો છો કે કાંઈક લેવા પણ ?

મને તો હાથે છે કે તમે આવક છો અને આવક રાખીને અરિતાઈ કરી રહ્યા છો. પણ આવકનો અર્થ છે અવલું કરીને કરનાર.” માત્ર સાંભળતા રહે અને કાંઈ તે અનુસાર વતન ન કરે, તો કહેવાય છે કે જા. તો કાંઈ સાંભળતા જ નથી આપ કહેતો રહે અને દીકરા કામ ન કરે તો આપ કહેશે કે હું કહું છું તે સાંભળે છે કે નહિ ? માને તે માનવ.” આપ સતની કેટલી વાતો માનો છો ? તમે તો માત્ર સાંભળવા આવો છો, અને ત પણ મીઠી મીઠી વાતો કે જે કાનને પ્રિય હાથે, જીવનમાં જમ્પિ

લાવે અને હૃદયના વિકારોને દૂર કરે એવી વાતો આપને પસંદ નથી. પણ યાદ રાખો એકદમ મીઠી અને ગળી દેખાતી વસ્તુઓ પરિણામે ઝેર જેવી હોય છે. તે શરીરના ખગાડને દૂર નથી કરી શકતી તેમા વૃદ્ધિ ભલે કરી શકે. પરંતુ, વિકારને દૂર કરવાની શક્તિ તો કડવી ચીજોમા હોય છે એટલા માટે તો ન્યારે તાવ ૧૦૫ અંશ (Degree) જેટલો ચઢ્યો હોય છે, ત્યારે તમે દૂધપાકને યાદ નથી કરતા કદાચ માતા પ્રેમની ઘેલછામાં દૂધ-પાકનો વાટકો લઈને આવે તો પણ પુત્ર કહેશે કે મારો નજર સામેથી દૂર હટાવો તેના તરફ જોવાથી પણ મને ઊલટી થવા જેવું થાય છે. પણ તે સમયે તમે કડવું કરિયાતું કે ક્વીનાઈન (Quinine)ની ગોળીઓ સહેલાઈથી કંઠે ઊતારી જાઓ છો

જીભને માત્ર ગળી અને ગળપણવાળી ચીજો આપવી તે નુકસાનકારક છે તેવી રીતે કાનને પણ માત્ર કર્ણપ્રિય મીઠી ચીજો આપવી તે પણ હાનિકર્તી છે

આમ તો હું તમારી શ્રવણ કરવાની જીજ્ઞાસાનું સ્વાગત કરું છું. અને આપણો સમાજ સાલળવાનો શોખીન પણ છે આ સાલળવાનો શોખ પણ એટલી હદે પહોંચ્યો છે કે ગામમા સત આવે તો વ્યાખ્યાન જરૂર જવું જ જોઈએ જમ્યા પછી મો ઘોવું જરૂરી છે તેમ ગામમા સાધુ આવે ત્યારે વ્યાખ્યાન થવું પણ જરૂરનું છે ફેટલીક વખત તો આ શ્રવણની પિપાસા કમાલ કરે છે

એક વખત લગભગ નવ માઈલ જેટલું ચાલીને અમે એક ગામમાં પહોંચ્યા ગરમીના દિવસો હતા, શરીર પરસેવાથી તરખોળ થઈ ગયું હતું. ધડિયાળમા સાડાનવ વાગ્યા હતા અમે ખભેથી સામાન નીચે મૂક્યો ત્યાં એક જિજ્ઞાસુ શ્રાવક આવ્યો અને બોલ્યો—આપ વ્યાખ્યાન ફરમાવશો ? હજી વખત છે કહો તો લોકોને બોલાવી લાવું

ગજબની શ્રવણ—પિપાસા છે ! મને લાગે છે કે કોઈ સાધુનો અતકાળ નજીકમા હોય તો પણ ભકતો કહેશે કે—જીઓ મહારાજ ! વ્યાખ્યાન આપીને પછી જન્મે (હસાહસ)

આ શ્રુતિપિપાસાને માટે તો ધન્યવાદ ઘટે છે પણ તેની સાથે આશ્રણની પિપાસા પણ રાખતા રહો. સાલળવાની સાથે બદલાવાનું પણ શીખો એક મ કોડો હોય અને તે પથારી તરફ આવતો હોય, ત્યારે જરાક

દાષ હપારો કે તેના ધણા સાથે તે પોતાનો રસ્તો બદલે છે પણ મનુષ્ય ! જરાકી જૂથ પાડીને કહેવા છતાં પણ રહેતા બદલાય ત્યાર થતો નથી. સેક્ટો પ્રવચનો સાંભળ્યાં, માથાના વાળ બદલાઈ ગયા, તે તે કાળમાંથી ધોળા થયા. પણ આપણે તો એ જોવું છે કે હૃદય કેમથી ઉજ્જવળ બન્યું ? આને વાત એવી થઈ છે કે ધર્મોત્થાઓના પગથી ઉજ્જવળતાં પગથિયાં ખસાઈ ગયાં પણ ક્યાંકની ઇતિઓ ન ખસાઈ

એ મિત્રો સાચાકા ઉપર જઈ રહ્યા હતા. સાચાકાને જરા કંઈ ધક્કો લાગે ત્યારે પહોળાની જગ્યા (Carrier) પર બેઠેલા મિત્રે પૂછ્યું—ગાડી કેમ ઉઠવા પડી ? ત્યારે આજણ બેઠેલાએ જવાબ આપ્યો કે ખામે હતો. ત્યારે પહોળા બેઠેલાએ કહ્યું કે પટડી કેમ ન વચાડી ?

એ ચૈતન્યવાળા માનવી હોત તો બરીતો અવાજ સાંભળી દૂર ખસી જાત. સાંભળવા છતાં પણ જીવનનો માર્ગ બદલાવ નહિ એક ઉચ્ચ પણ એકથી બીજા માણુ ખસાય નહિ, તો પછી શું સમજવું ? હું એમ નથી કહેતો કે તમારામાં ચૈતન્ય નથી. તમે બધા ચૈતન્યની ભવિષ્ય મનિઓ છે. પણ એમું જરૂર છે કે જ ના વધુ પાત્ર સદવાસથી કંઈક જરાતા આવી થઈ છે આટલાં પ્રવચનો સાંભળ્યા પછી પણ જીવનમાંથી જગ્યા કેમ ખસતી નથી એ જોવું પડે અને તેનું કારણ જોણવું પડે. જૂથ ક્યાં છે એ ચોધી કા વુ પ ગે. એક મુજરાતી કવિએ કહ્યું છે

જુનો ધમ જ્યો જાણી મારા સતો

જુનો ધમ જ્યો જાણી રે

નદી કિનારે કોઈ નર ઊભો તરખા નદિ સમાણી રે

હાં તો અમ જ આજણુ એનું

હાં તો સરિતા મુઠાણી રે

કપનર તમે કોઈ નર બેઠો મુધા ખૂન પીણી રે

નદિ કપનર એ જાણીએ, કે જામરખા જૂસણી રે

નદીના તીરે કોઈ બલિત બેઠો છે ત્યાંથી તેના દોહ મુઠાઈ રવા છે તેનાં બે કારણો દોહ યો હાં તો તે બલિત એવી આજણુ દોહ કે નદીમાં વાંધા જાડેને બે પટા પીયતી મદેતન ન કરતી દોહ અથવા બીજું કારણ

એ પણ હોઈ શકે કે નદીમાં પાણી સૂકાઈ ગયું હોય ! કંપવૃક્ષની નીચે બેસીને કાંઈ ભૂખ્યો ગહે તો સમજવું કે કા તો તે કંપવૃક્ષની નીચે નહિ પણ ખાવળીયા નીચે બેસે છે, અને ભૂલથી તેને કંપવૃક્ષ માની બેસે છે. અથવા ખીલું કારણ એ પણ હોય કે તેની ભાગ્યરેખાઓ જ આવળી હોય.

આટલા પ્રવચનો પછી પણ જે સમાજ એક તસુ પણ આધોપાછો થવા તૈયાર ન બને, તો અમારે વિચાર કરવો પડશે કે ક્યા કઈ વિકૃતિ આવી છે કા તો સતતા જીવનની સયમસરિતા સુકાઈ ગઈ છે અને માત્ર શુષ્ક વિધિવિધાન અને ઢિયાકાડની રેતી જ રહી ગઈ છે, જે રેતીના સુકા કણો નથી તો નદીમાં પાણી લાવી શકતા કે ન તે તેને તીરે આવનારની ટૂંપા શાત કરી શકતા

ખીજે વિકલ્પ છે ગૃહસ્થજીવનનો પ્રમાદ અને રાગપ્રત્યેની આસક્તિ. આજનો યુગ ત્યાગનો યુગ નથી, ગગનો યુગ છે એથી તો તમને લોકોને રાગદ્વેષની વાતો યાદ રહે છે જે વરસ પહેલા કાઢને ત્યા જન્મવા માટે ગયા હો. અને આગતમાં દુધપાક-પુરી થાળીમાં આવ્યા હોય તો તેને તમારી યાદ-દાસ્ત ભૂલશે નહિ કદાચ ભજિયામાં મીઠું ઓછું હોય તો તે પણ તમે નહિ ભૂલો. જે વરસ પછી પણ ભજિયાનો આવદ તમને યાદ રહેશે

અરે ! આ માતાઓની પણ અમણશક્તિ કાંઈ કમજોર નથી કાંઈ પડોસણ એક વાટકી ચણુનો લોટ બાંધીને લઈ ગઈ અને એક મહિના સુધી પાછો ન આપી ગઈ તો તે પણ ભૂલશે નહિ (હસાહસ) એક વાટકી લોટ છ મહિના સુધી ભૂલી શકાતો નથી લગ્ન જેવા પ્રસંગે કાંઈ સગા કે સબધી ન આવ્યા હોય તો ચાર વરસ પછી, તેમને ત્યા પ્રસંગ આવશે ત્યારે કહેશે કે અમારે ત્યાં ન આવ્યા તો અમે તેમના ઘેર શેના જઈએ ? ચાર વરસ થયા પણ વાત ભૂલાઈ નથી ગઈ પણ જે ગઈ ઝાલના વ્યાખ્યાનની વાત આજે પૂછો તો ભૂલાઈ ગઈ હશે ! સાચી વાત એ છે કે રાગદ્વેષની વાતો યાદ રહે છે પણ વીતરાગત્વની નથી રહેતી વીતરાગત્વની વાતો યાદ રાખવા માટે રાગદ્વેષની વાતો દૂર કરો

એક ખીજ પણ વાત છે છીપ નદીમાં પણ હોય છે અને સમુદ્રમાં પણ હોય છે પરંતુ તમે જાણો છો કે નદીની છીપમાં મોતી પાકતાં નથી. મોતી તો સમુદ્રમાંની છીપમાં જ થાય છે આનું કારણ શું ? તમે બતાવી શકશો ? નદીની છીપને હમેશા મીઠું પાણી મળે છે પણ સમુદ્રમાં રહેતી

હાથ ફપારો કે તેના ધગાધા સાથે તે ચોતારો રસ્તો બદલે છે પણ મનુષ્ય !
નરાગી જૂઓ પડીને કહેવા છતાં પણ રસ્તો બદલવા તૈયાર થતો નથી.
સે કહે પ્રવચનો સાંભળ્યાં, માયાના વાળ બદલાઈ ગયા, તે તો કળામાંથી
ચોળા થતા. પણ આપણે તો એ જોવું છે કે હૃદય કેમ ઉજળવળ બન્યું !
આજે વાત એવી થઈ છે કે ધર્મોત્થાઓના પવણી ઉપાસનાનાં પવનિયાં ધસાઈ
ગયાં પણ કંપની વૃત્તિઓ ન ધસાઈ

એ મિત્રો સાપકથ ઉપર જઈ રહ્યા હતા સામકથને જરા કંઈ ધક્કો
લાગ્યો તારે પાછળની જગા (Character) પર બેઠેલા મિત્ર પૂછ્યું—ગાડી
કેમ ઉપલી પડી ! ત્યારે આગળ બેઠેલાએ જવાબ આપ્યો કે ખાડો હતો.
ત્યારે પાછળ બેઠેલાએ કહ્યું કે થટી કેમ ન વગાડી !

જો ચૈતન્યવાળો માનવી હોવ તો થરીતો અવાજ સાંભળી દૂર ખસી
જાત. સાંભળવા છતાં પણ જીવનનો માર્ગ બદલાવ નહિ એક ઉપ પણ
એકથી બીજી બાજુ ખસાય નહિ તો પછી શું સમજાવું ! હું એમ નથી
કહેતો કે તમારામાં ચેતન નથી. તમે જ્યાં ચૈતન્યની અવધ વૃત્તિઓ છે.
પણ એટલું જરૂર છે કે જમના વધુ પડતા સંસ્વાસથી કાંઈક જમતા-ખાવી
થઈ છે આટલાં પ્રવચનો સાંભળ્યા પછી પણ જીવનમાંથી જમના કેમ ખસતી
ત્યાં એ જોવું પડે. અને તેનું કારણ બોળવું પડે, જૂઠાં ક્યાં છે એ
ચોથી કાઢવું પડે. એક સુજરાતી કવિએ કહ્યું છે

જુનો ધર્મ સ્વે જાણી મારા સતો

જુનો ધર્મ સ્વે જાણી રે

નહી કિનારે કાઈ નર જીએ તરસ્યા નહિ સમાણી રે

હાં તો અમર જાણસુ એહનુ

હાં તો સરિતા સુખણી રે

કમ્પતરુ તમે કાઈ નર બેઠો સુધા ખૂળ પીગણી રે

નહિ કમ્પતરુ, એ જાણીએ, કે આગરેઆ જુસણી રે.

નદીના તીરે કાઈ જમિત જીતી છે તૃપાથી તેના હોય સુખર્ષ રહ્યો છે.
તેનાં એ કારણે હોઈ શકે હાં તો તે જમિત એવી જાણયુ હોય કે નદીમાં
વાંધ વળીને એ ઘૂટા પીવાની મહેનત ન કરતી હોય. અથવા બીજું કારણ

દુનિયાના ત્રણ અખજ મનુષ્યોમા એક પણ મનુષ્ય એવો નહિ મળે કે જે શાંતિ ન ચાહતો હોય મનુષ્ય માત્ર જ નહિ, પણ દુનિયાના દરેક પ્રાણીઓ સુખ અને શાંતિને ઝૂંખે છે. પછી ભલે તે સ્વર્ગનો અધિપતિ ઇન્દ્ર હોય કે જાણુમાનો કીડો હોય દરેકનો આત્મા સુખની અભિલાષા રાખે છે. શાંતિના અમર દેવતા ભગવાન મહાવીર, જીવનના આ અમર સત્યનુ ઉદ્ધારક કરતા કહે છે કે .

“ સર્વે સુહસાયા દુઃખ પડિકૂલા ” ।

આચાર્ય ગ સૂત્ર

આત્મા શાંતિનો ઇચ્છુક છે શાંતિ માટે તે પ્રયત્ન કરે છે એક જન્મથી નહિ, અનંત યુગોથી તે આ દિશામા અવિરત પ્રયત્ન કરતો આવ્યો છે પણ વિચારવાનું એ છે કે તેને આ પ્રયત્નોમા કયા સુધી સફળતા મળી છે ?

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં જ્યારે આપણે આત્માના શાંતિ માટેના પ્રયાસોની લખાણ પર પરાને લક્ષ્યમા રાખી તેના પરિણામોની તુલના કરીએ છીએ ત્યારે આપણને માત્ર શૂન્ય જ દેખાય છે આનો અર્થ એ છે કે આપણે અત્યાર સુધી અશાંતિના વૃક્ષની ડાળીઓ-પાખડીઓ કાપવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે, પરંતુ તેના મૂળ તરફ આપણુ ધ્યાન ગયું નથી જ્યાં સુધી મૂળ નાશ પામતું નથી ત્યાં સુધી તેમા નવા નવા અકુરો ફુટે જવાના અને એ અકુરોમા વળી પાછું એક દિવસ વિશાળ વૃક્ષ બિલુ થવાનું અને તેમા પાછી અનેક ડાળીઓ-પાખડીઓ ફાલવાની

અશાંતિના મૂળ છે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ-આ ચાર કષાયો અશાંતિની જડ છે અનંત શાંતિઓ કહે છે કે

છીપ તે રક્ત સ્વાતિ—નક્ષત્ર જ પાણી સે છે સ્વાતિ નક્ષત્રમાં પડતાં વર્ષોનાં
નિદુઓ તેમાં મોટી નીપજાવે છે જ્યારે નદીની છીપને હજારો દન મીઠું
પાણી મળવા છતાં તેમાં મોટી ઉત્પન્ન થતાં નથી.

મને લાગે છે કે જ્યારે મોતાઓ પશુ નદીની છીપ જેવા છે તેમને
દરોજ મીઠું પાણી મળે છે અનાવૃષ્ટિને કારણે દુઃખ પડે છે તે અતિષ્ઠિ
પશુ પાકને જમાડે છે તે જ્યાં અતિષ્ઠિ તેા નથી થતીને !

જ્યાંજ્યાં તમે જોજાન તરીકે નહિ પણ દવા તરીકે ગ્રહણ કરો.
જોજાન તે પેટ ભરીને ખાવાનું હોય છે પરંતુ દવા પેટ ભરીને ખાવાની
હોતી નથી. ઉપદેશ તમે દવા તરીકે તેની ગતિમાં—અભ્યસનમાં સે.

જાપાનની એક ગ્રામીણ પરંપરા છે ત્યાં જ્યારે કોઈ ભાવલું આપવા
લેણ થાય છે ત્યારે તેને કહેવામાં આવે છે કે તમે એક પત્ર લેણ સ્ત્રીને
મેલો. તેની મતલબ એ છે કે જેટલી વાર એક પત્ર ઉપર લેણ સ્ત્રીને
મેલો સદાય એટલું જ મેલો—એટલો જ ઉપદેશ આપો. લાંબા મેલમાં ભાવલું
કરનારને મારે જા જેટલી સરસ સગા છે !

અવલુની સાથે જાગરણનો શોખ રાખો. અવલુ પણ કંઈક છે જરૂર,
પણ તે સર્વસ્વ નથી. જાગ્રિ પર લખેલ નિમિષ વાંચવાથી હારી દૂર નથી
થઈ શકતી. હારી તેા જાગ્રિના સાંનિધ્યથી દૂર થાય છે તેમ ખાલી અવલુ
કે વાંચનથી આત્મવિકાસ થતો નથી. આત્મવિકાસ માટે જાગરણના જાગ્રિનું
સાંનિધ્ય નોઈએ ત્યારે જ જીવનમાં ગમક આવે. અવલુ જાગરણમાં
જિતરીને જ જીવનમાં રહાયોને સમજાવી શકશે.

દુનિયાના ત્રણ અખજ મનુષ્યોમા એક પણ મનુષ્ય એવો નહિ મળે કે જે શાંતિ ન ચાહતો હોય મનુષ્ય માત્ર જ નહિ, પણ દુનિયાના દરેક પ્રાણીઓ સુખ અને શાંતિને ઝખે છે. પછી ભલે તે સ્વર્ગના અધિપતિ ધ્રુવ હોય કે છાણુમાનો કીડો હોય દરેકનો આત્મા સુખની અભિલાષા રાખે છે. શાંતિના અમર દેવતા ભગવાન મહાવીર, જીવનના આ અમર સત્યનુ ઉદ્ધારન કરતા કહે છે કે .

“ સર્વે સુહસાયા દુઃખ પઢિકૂલા ” ।

આચાર્ય ગ સૂત્ર

આત્મા શાંતિનો ઇચ્છુક છે શાંતિ માટે તે પ્રયત્ન કરે છે એક જન્મથી નહિ, અનંત યુગોથી તે આ દિશામા અવિરત પ્રયત્ન કરતો આવ્યો છે પણ વિચારવાનું એ છે કે તેને આ પ્રયત્નોમા કયા સુધી સફળતા મળી છે ?

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં જ્યારે આપણે આત્માના શાંતિ માટેના પ્રયાસોની લખાણ પર પરાને લક્ષ્યમા રાખી તેના પરિણામોની તુલના કરીએ છીએ ત્યારે આપણને માત્ર શૂન્ય જ દેખાય છે આનો અર્થ એ છે કે આપણે અત્યાર સુધી અશાંતિના વૃક્ષની ડાળીઓ-પાખડીઓ કાપવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે, પરંતુ તેના મૂળ તરફ આપણુ ધ્યાન ગયું નથી જ્યાં સુધી મૂળ નાશ પામતું નથી ત્યાં સુધી તેમા નવા નવા અકુરો ફૂટે જવાના અને એ અકુરોમા વળી પાછું એક દિવસ વિશાળ વૃક્ષ ઊભું થવાનું અને તેમા પાછી અનેક ડાળીઓ-પાખડીઓ ફાલવાની

અશાંતિના મૂળ છે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ-આ ચાર કપાયો અશાંતિની જડ છે અનંત જ્ઞાનીઓ કહે છે કે

વમે સ્વાચારિ સોસા રચ્છાવો દિવ્ય મળ્યજો ।

—કથાકાવ્યિક સૂત્ર.

સોનાના અક્ષરે લખી રાખવા જેવું આ સુવર્ણ મન છે તમે તમારી નોટબુકમાં લખી મો કાઠની પાસે નોટબુક છે કે ખણી દુખની વાત છે કે જીવનને પ્રકાશમય બનાવનાર આવા સોનેરી સૂત્રો લખવા માટે કાઠની પાસે નાની સરખી નોટબુક પસંદ નથી ।

જડ વસ્તુઓના હિસાબને માટે દોઢ દોઢ લાંબા ચોપડાઓ અને આલંબો રાખો છે. તેને લખનાર મોટા પ્યારના મુનિઓ રાખે છે. પરંતુ ચૈતન્યના વિકાસને માટે એક નાની સરખી નોટબુક પસંદ રાખતા નથી ।

માતા મોઢીનાં લાલર । ગાઈ બાળકને સુવાડે છે એવી રીતે જન ત જ્ઞાન સ્થનથીયે વીતરાજ દેવો જ્ઞાનનાં લાલરનાં ગાઈ બાળકને મોઢી નિદ્રામાંથી જાગૃત કરે છે

વીતરાજદેવ જ્ઞાનિનાં સ્વરૂપનું જ્ઞાન કથવતાં કહે છે કે —
એ જ્ઞાતિના સાચત આર્થી । જો તારે આત્મજ્ઞાતિ પ્રાપ્ત કરવી હોય તો આ ચારે દોષોનું નિવારણ કર. જ્યાં સુધી આ દોષો તારા હૃદયમાં ભરેલા હશે ત્યાં સુધી જ્ઞાતિ મળવાની નથી. એક દૃષ્ટાંત પસંદ વિષય કયો વિના તેનું વચન કર.

મોસળીનો રસ પીધો અને પેટમાં ટકે નહિ અને જ્ઞાન મિનિટમાં ઉધરી થઈ નય તો એકઠર પાસે જાઓ છો. જો કાઈએ આલેશમાં આવી ઝેર પીધું હોય તો તેને પશુ હોસ્પિટલમાં લઈ જવામાં આવે છે એકઠર શાળાને તપાસે છે પહેલાંને મોસળીનો રસ પેટમાં ટકી રહે અને પાચન થાય તેનું જોવય આપે છે બીજાને ઉધરી થઈ અને ઝેર બહાર નીકળી જાય તેનાં દવા આપે છે એકઠર કહેશે કે નોટબુક જલદી ઉધરી થઈ ઝેર બહાર નીકળી જશે તેટલો જલદી દરદીને આરામ થશે.

આપને પાચનની દવા નેઈએ છે કે વચનની । આજે તો ઉધરો પ્રવાહ આથી સ્થો છે ઉપાશયમાં આવી સમજાવની સાધનાના જાગૃતનાં પાન કરો છો અને ઘેર જઈ કાઠી નાખો છે. કપાલચિન્તનનાં રસ પીધાં અને આદિસમા જઈ કાઠી નાખ્યો અને જે કપાલચિન્તને કાઠી નાખવનું કથનમાં આવે છે તેને હાથવગાળે પ્રપ્ત આમે છે । આ તો એવી વાન જઈ કે અમૃત પચતુ નથી અને ઝેર નીકળતુ નથી । ખજી તદુરસ્તી થી રહે મજા ।

જ્યાં સુધી કપાય ઓછા ન થાય ત્યાં સુધી શાંતિના તમામ બહારના પ્રયત્નો નકામા નીવડવાના ચૂલા ઉપર દૂધ ગરમ કરવા મૂકવું હોય, નીચે દેવતા સળગતો હોય, દૂધ ગરમ થતાં તેમાં ઊભરો આવે તો એકદમ ઊભરાઈ ન જાય તે માટે તેમાં બેચાર પાણીના ટીપા નાખો છો. પાણીના ટીપાથી ઊભરો બેમી જાય છે પરંતુ ફેટલીવાર ? વળી પાછો બે પાચ મિનિટમાં ફરીથી ઊભરો આવે છે આમ ફેટલી વાર એમ પાણીના છાટા નાખ્યા કરશો ? સાચો રસ્તો તો તેની નીચે રહેલ અગ્નિને દૂર કરવાનો છે. જ્યાં સુધી નીચે અગ્નિ હશે ત્યાં સુધી તે ઊભરાયા જ કરશે.

માણસ પણ અકળાય છે જરાજરામાં તે ઊકળી ઊઠે છે ઉપદેશના છાટા નાખી તેને શાંત કરવામાં આવે છે, પરંતુ ઘેર ગયા અને જરાક નિમિત્ત મળ્યું કે વળી ઊકળે છે ઉપદેશના છાટા નાખી નાખીને ક્યાં સુધી તેને શાંત રાખી શકાય ? જો ખરેખર અતંત્રો ઉકળાટ દૂર કરવો હોય તો પહેલાં કપાયેથી અગ્નિના ધંધન જે અનંત યુગથી સળગી રહ્યા છે તેને દૂર કરવા જોઈએ તે સિવાય તો મનની સાથે તન પણ તપતું રહેશે અને કદિક એ આગ બહાર આવી સાગ ધરને, કદિક પૂરા પરિવારને અને અને કાઠક વખત સારાચે સમાજ, દેશ કે રાષ્ટ્રને સળગાવી દેશે.

પણ યાદ રાખજો કે ક્રોધની મશાલ લઈ જે કોઈ બીજાના સુખને સળગાવવાની કોશિષ કરે છે તેણે એ મશાલ મારફતે પોતાની માનવતાને સળગાવી દીધી છે. ક્રોધ એક આગ છે જે જલાવે છે પણ તે એક એવી આગ છે કે જે પહેલાં તો બીજાને નહિ પરંતુ પોતાને જ જલાવે છે. બીજાને સળગાવતા પહેલાં તો પોતાની જાતે જ સળગી જવું પડશે. બીજા તો જો તેમાં સળગાવનારું તત્ત્વ લઈ હશે તો જ સળગશે. ક્રોધથી ક્રોધ ટકરાય છે જો અજાણપણે કોઈને પગ અડકી જાય છે તો ક્રોધ નથી ચઢતો પણ જો કોઈ આવેશમાં આવી સહાનુભૂતિ ઠાકર મારે છે તો મગજનો પારો ઊંચે ચઢ્યા વિના રહેતો નથી.

ક્રોધની આગથી બચવા માટે એ જરૂરનું છે કે આપણે મનને શાંત બનાવીએ, કપાયોને મદ પાડીએ. જ્યાં સુધી દોરાનો છેડો પાતળો અણીદાર થતો નથી ત્યાં સુધી તે સોયના નાકામાંથી પસાર થતો નથી એટલા માટે જ્યાં બહેનો સીવવા બેસે છે ત્યારે પહેલાં દોરાને વળ દઈને પાતળો અણીદાર બનાવે છે અને સોય પરોવે છે એ નાનો દેખાતો દોરો અને સોય અનેક ગરીબ વિધવાઓને રોટલા અપાવે છે જેવી રીતે સોયના નાકામાંથી

હમે જ્યારે દોસા જુજાવતો હિય મળ્યો ।

—સદૈકાસિક સુત્ર.

સોનાના બક્ષરે લખી રાખવા જેવું આ મુલ્ય મન છે તમે તમારી નોટલુકમાં લખી દો. કાઠની પાસે નોટલુક છે ૧ પછી કુખી વાત છે ૨ જીવનને પ્રકાશમય બનાવનાર આવાં સોનેરી સૂત્રો લખવા માટે કાઠની પાસે નાની સરખી નોટલુક પસંદ નથી ।

જક વસ્તુઓના હિસાબને માટે દોઢ દોઢ હાથ લાંબા ચોપડાઓ અને ખાનાંઓ રાખો છે તેને લખનાર મોટા ખ્યાલના મુનિઓ રાખે છે । પરંતુ ચેતન્યના વિકાસને માટે એક નાની સરખી નોટલુક પસંદ રાખતા નથી ।

માતા મેઢનાં હાથર । માર્ષ બાળકને સુચાડે છે એવી રીતે જનવ જ્ઞાન દશનશીલ વીતરાગ દેવો જ્ઞાનનાં હાથરડાં માર્ષ આત્માને મેઢની નિદ્રામાંથી જાગૃત કરે છે

વીતરાગદેવ શાંતિનાં સ્વરૂપનું દર્શન કરાવતાં કહે છે કે—

એ શાંતિના જ્ઞાત્યત મર્મી ! જો તારે આત્મશાંતિ પ્રાપ્ત કરવી હોય તો આ આરે જોયોનું નિવારણ કર. આ સુધી આ દોષો તારા હૃદયમાં ભરેલા હશે ત્યાં સુધી શાંતિ મળવાની નથી. એક કલ્પના પસંદ વિષય ક્યાં વિન્યા તેનું વચન કર

મંદગમ્બીરો સ પીધો અને પેટમાં ટકી નહિ અને દસ મિનિટમાં હિંમતી થઈ નય તો એક્ટર પાસે જાઓ છો. જો કાઈએ આવેશમાં આવી ઝેર પાડ્યું હોય તો વને પસંદ હોરિફિકશનમાં થઈ જવામાં આવે છે એક્ટર શરીરને તપાસે છે પહેલાંને મોલગમ્બીરો રસ પેટમાં ટકી રહે અને પાચન કામ તેનું જોવધ આરે છે જીભને હિંમતી થઈ અને ઝેર બહાર નીકળી જાય તેવાં દવા આપે છે એક્ટર કહેશે કે ગેટલી જલ્દી હિંમતી થઈ ઝેર બહાર નીકળી જશે તેટલો જલ્દી જલ્દીને આરામ થશે.

આપને પાચનની દવા ગેઈએ છે કે વચનની ! આને તો હિંમતી પ્રવાહ ચાલી રહ્યો છે ઉપાધ્યક્ષમાં આવી સમજાવની જ્ઞાનનાના અમુતનાં પાન કરો છો અને ઘેર જઈ કાઠી નાખો છો. કયાવચિન્યનો રસ પીધો અને આદિસખા નઈ કાઠી નાખ્યો અને ૭ કયાવચારને કાઠી નાખવાનું કહેવાના આવે છે તેને દેશવચારે અપલ આવે છે ! આ તો એવી વાત મર્ત કે અમૃત પચ્યું નથી અને ઝેર નીકળ્યું નથી ! ખરી તકુરતી શી રીતે મળે !

આવેશની ક્ષણોમા તે ગુરુને ગુસ્સે પે નેતી નથી. રાજ અને દેવતાઓ સુદાનો તિરસ્કાર કરી એને છે ક્રોધ એવા અધ બનાવે છે કે તે વખતે એ પણ વિચાર નથી આવતો કે વહુ દીકરીઓ બેઠી છે તેમની સામે આ શબ્દો બોલવા ઉચિત છે કે અનુચિત સભ્યતા અને શિષ્ટતાની મર્યાદા ખોવાઈ જાય છે. કેટલીક વખત તો તે પોતાને માટે પણ એવા અનુચિત શબ્દો બોલે છે કે જે બીજાએ તેને માટે તેવા શબ્દો વાપર્યા હોય તો લડવા કે મરવા તૈયાર થઈ જાય.

મને એક અનુભવ છે એક માનવી આવેશમા બોલી રહ્યો હતો કે હું એવો નાગ છું કે જે ડખીશ તો પાણી પણ પીવા નહિ પામો મને થયું કે દેહ તો માનવનો મળ્યો છે પણ હજી અદર સર્પયોનિના સસ્કાર રહી ગયા છે. એક ભાઈ સાહેબ કહેતા હતા કે હું સો ગુડાનો એક ગુડો છું. આખા શહેરમા મારા ગુડાપણાની ધાક છે કાઈની તાકાત નથી કે મારી સામે જુએ મારા મનમા થયું કે હું તો આ ભાઈને સજ્જન વ્યક્તિ સમજતો હતો પણ મારી એ ભૂલ હતી કારણ એ પોતે જ પોતાના ગુડા પણાનો સ્વીકાર કરે છે !

ક્રોધનો આવેશ મનુષ્યને કર્તવ્યથી બ્રષ્ટ કરે છે માતા પ્રત્યે ક્રોધ કરનાર પુત્ર, ખરેખર પુત્ર તરીકેનું કર્તવ્ય ચૂકે છે, જે તેને કર્તવ્યનું સતત ભાન હોય તો ક્રોધ તેને પ્રાગલ્ભ્ય નથી બતાવી શકતો. પણ ક્રોધ પવનની આધીની માફક આવે છે જ્યારે તે આવે છે ત્યારે વિવેકનો દીવો તો બધા-યથી પહેલો છુટાઈ જાય છે દીવો છુટાયા પછી જેમ અધકાર વ્યાપે છે તેની રીતે વિવેક થયા પછી અનિષ્ટો ફેલાય છે ક્રોધથી અધ વ્યક્તિને શુ વિતરશે તે તો ક્રોધનો નશો બિતર્યા પછી જ ખબર પડે છે

મુઝઈ શહેરમા રસ્તા ઉપર એક બહેન ફૂટપાથ ઉપર જઈ રહ્યા હતા સાથે તેમની એક છએક વર્ષની દીકરી હતી થોડેક દૂર એક કુગ્ગા વેચનાર બોલો હતો તેની પાસેના રગબેરગી કુગ્ગાઓ બેઈ છોકરી અટકી ગઈ. કુગ્ગાની કિંમત માત્ર બે પૈસા હતી પણ બે પૈસાની કિંમત આપના મનથી ભલે ખાસ ન હોય, પરંતુ ગરીબોને તો બે પૈસા પણ બે રૂપિયા જેવા થઈ પડે છે તમને પણ પૈસાની કિંમત તો છે જ કાઈ ગરીબ કે અનાથ સામે આવે અને હાથ લખાવે ત્યારે બે પૈસા પણ કાઢતા હાથ સક્રાંચ અનુભવે એ, છતાં એ જ માણસ પોતાનો ભોગવિલાસ માટે સેકડો રૂપિયા ખરબાદ

પસાર કરવા માટે દોરતો પાતળો બનાવવો જરૂરી છે તેવી જ રીતે સસાર સ્થાવરને પૂર કરવા માટે કપાસરૂપી દોરતો પાડવો આવશ્યક છે બ્ધા સુધી કપાસોની તીવ્રતા છે ત્યાં સુધી જીવપરપરાની વૃદ્ધિ અટકી શકતી નથી.

ઉપરોક્ત આત્મા ભગવાન મદાવીર કહે છે—

દોહો ય માષો ય મજિગ્ગલિયા

માયા ય લોમો ય પલ્લમાણા ।

સત્તારિ પપ ય કસિણા કસાયા

સિલ્લિ મૂલાહ પુલ્લમવલ્લ ॥

—દસવૈકલ્પિક સૂત્ર

બ્ધા સુધી ક્રોધ અને માન અનિબદ્ધિત છે અને માયા તથા લોભ ઉપર આપણું નિયંત્રણ નથી ત્યાં સુધી કપાસોની વિપલેષ વધતી જ રહેતી અને જીવપરપરાશ્રી રૂઝો ખટવાનાં નથી.

એટલે આપ ક્રમેમાં જન્મીત રહો. એકાન્તની ક્ષણેમાં બ્ધાને બેઠા હો ત્યારે વિચાર કરો કે આપનો ક્રોધ પર અધિકાર છે કે ક્રોધનો આપના પર અધિકાર છે? બ્ધાને ક્રોધ આવશ્યક હવા જેવી પેસે છે ત્યારે વિવેક પાછળા ફરવાનુંથી કામી જાય છે તે વખતે આપના ઉપર આપનું નહિ પણ સૈવાનનું શાસન રહે છે વિવેકનું શાસન મનુ એટલે પ્રકાશ થયો. પછી માણસ એ પણ વિચાર નથી કરતો કે હું કોની સામે બેઠું છું મારી સામે મારા આસ્તરણ પૂર્યા પિતા કોણ છે જ મદાની માતા છે કે જેણે વર્ષો સુધી મને ક્રોધાં ઉપાડી ફેરવ્યા કયો છે અવસાનું છે અથવા મારી સામે મારા મુઠ્ઠા છે જેમણે હાલની આપારી ગ્રહમાં પ્રકાશ પાવ્યો છે જેના કલામ્બ હસ્તપર્શથી મારા જીવનની મારી સાનું બની ગઈ છે એમનો તિરસ્કાર કરવા તે તૈયાર થઈ જાય છે.

તારાણ્યુ અદ્વૈતાનિ જીવનના આ સત્યને એક ગાથામાં રજૂ કરે છે

કોવાયિદાણ યાણમિ માતરં પિતરં મુદ્ધ ।

મચિલ્લિલ્લિ સ્થાણુ ય રાયાળો વૈલવાણિ ॥

ધર્મિ કારિવાઈ સૂત્ર અ. ૩૬ ચા. ૧૪

અનિબદ્ધિત મુઠ્ઠામાં તારાણ્યુ અદ્વૈતાનિ કોવાયિદાણ અનિબદ્ધિત મિત્ર રાગ છે બ્ધાને સ્ત્રીમના પ્રત્યેક બદ્ધમાં ક્રોધનું તાલિયન થાય છે ત્યારે તેની આખા મન થઈ જાય છે પછી તે આત્મપિતાને બોલ શકતી નથી.

પતી ગયું હતું પોતાના હાથે જ પોતાની પુત્રીની હત્યા થએલી જોઈ માતા પગથી માથા સુધી કપી ગઈ એ પણ જોરથી આક્રંદ કરવા મડી તેના અવાજમા તેના હૃદયની વેદનાઓ વ્યક્ત થતી હતી

ત્રણ મિનિટમા બધું બની ગયું પણ ત્રણ મિનિટના આવેશે કેવો ગજબ કરી નાખ્યો હતો ! તો પછી જેના હૃદયમા હંમેશા ક્રોધની જવાળાઓ સળગતી રહે છે તેમની તો વાતજ શી કરવી ? ક્રોધનો કા તો તદ્દન ત્યાગ કરી દેવો જોઈએ કે કા તો તેને એકદમ ઓછો કરી નાખવો જોઈ એ આખી જિંદગી ક્રોધની જવાળામા સળગતા રહેવું એ તો આપણા સદ્ગુણોની રાખ કરવા જેવું છે, જ્યાં સુધી ક્રોધની આગ હૃદયમા જલતી રહે છે ત્યાં સુધી આત્મા સત્યાસત્યનો વિવેક ગમી શકતો નથી સત્ય તરીકે સ્વીકાર કરવાની તેનામા હિંમત જ રહેતી નથી તેની પાસે નથી હોતો પ્રેમનો પ્રવાહ કે શાંતિના શીતળ જળ તેની પાસે હોય છે માત્ર આગ જે જ્યાં પહોંચે ત્યાં સળગાવવાનું કાર્ય જ કરે છે જેણે જિંદગી સુધી સળગાવવાનું જ કાર્ય કર્યું છે તેને આપ માનો છો કે સ્વર્ગના પુણ્ય મળશે ? તેના નસીબમા તો નર્કની આગ જ લખાએલા છે

અનંત અનુબંધ કરનારા ક્રોધને જૈન પરિભાષામા અનંતાનુબંધી કહેવાય છે તે અનંત અનંત જન્મ અને મૃત્યુની પરપરામા વૃદ્ધિ કરે છે આત્માને સમ્યક્ત્વથી દૂર કરી નર્કની જવાળાઓ તરફ ધકેલે છે તમે તો વેપારી છો જે ધરાક આપની પાસેથી માલ લઈ બદલામા પૈસાને બદલે પથર આપે તેવા ધરાકને આપ કદિ પસંદ નહિ કરો અનંતાનુબંધી ક્રોધ પણ એ ધરાક જેવો છે જે તમારી પાસેથી સમ્યક્ત્વ રૂપી માલ લઈ આપને નર્કના પથર આપે છે છતાં આપ એવા ધરાક સાથે કેમ સંબંધ રાખો છો ?

અનંતાનુબંધી જય તો ભવપરપરાનું મૂળ કપાઈ જાય અને જેનું મૂળ કપાઈ ગયું, વિનાશ પામ્યું તે વૃક્ષ ટેટલા દિવસ ટકી રહેવાનું ? જીવનમા જો સહવિવેકની જ્યોત જગાવવા હોય તો અનંતાનુબંધીના અધઃકરને દૂર કરો ચાર પ્રકારના ગોળા છે એક માટીનો, બીજો લાકડાનો, ત્રીજો પથરનો અને ચોથો લોખંડનો, ચારેની ઉપર સૂર્યના પ્રખર કિરણો એક સાથે પડે છે ચારે ગરમ થાય છે પરંતુ સૂર્ય અસ્ત થયા પછી ચારે ઠંડા થવા માડે છે, ત્યારે માટીનો ગોળો સૌથી પહેલા ઠંડા થાય છે, લાકડાના, પથરના અને લોખંડના ગોળાને ઠંડા થતા અનુક્રમે બમણો વખત લાગે છે

ઠંડા થવામા જેને વધુ વખત લાગે છે તેનામા ગરમીના તત્ત્વો વધુ પ્રવેશેલા છે એ સમજાવે, એવી જ રીતે બાહ્ય વાતાવરણ એક સગપ્ત હોવા

કરે છે બે પૈસા શુ ચાર કે બાઠ આના તે કુ કે થૂ માં પૂરા કરે
 છે બે પૈસા શુ ચાર કે બાના તે કુ કે થૂ માં પૂરા થઈ જાય છે
 કુ અને શુ અને પાન ચાવીને થૂડી નાખ્યું તે થૂ બીડીએ તે
 ખમભાલ કરી નાખ્યું છે તેણે ફટકુ લોહી બાળ્યું છે ફટકા સુદર ચહેરા-
 એને સ્થામ બનાવ્યા છે તેના તે ફાણ હિસાબ ગણે છે !

પુત્રપાન તે કસ્તુની માફક બાળ્યા ભારતવર્ષમાં દેસાઈ ગણે છે. સૂ-
 દીથી માંડીને મહેલો સુધી તેની ગતિ કાંઈ રોકી શક્યું નથી એક ખેડૂત
 ખેતર ઉપર જાય છે ત્યારે ચાર બાનાના ચણા નહિ લઈ નવ. પણ ચાર
 બાનાની તમાકુ અને ચલમ લઈ જવાનું બૂલતો નથી. એવી જ રીતે સિક્કિત
 માણસો આદિસે જતી વખતે મદમ કે પિસ્તા ખીસામાં નથી નાખતા પણ
 સીનારેટનું પાકોટ તે કમીસ સાથે જ રાખે છે

ગરીબો પણ આવાં દુલ્લસનોની પાછળ ફેટલાં નાણાં જરબાદ કરે છે !
 એક બાલુ ગરીબોની ફરિયાદ કરે છે અને બીજા બાલુ સૌ દમ અને સંપત્તિનો
 નાશ કરનાર આવાં વ્યસનો ગળે વળગાડીને ફરે છે !

હા તે ફટકા ઉપર ચાલતી માતાની પાસે બે પૈસા નહોતા નહિ
 તે કઈ અભાગ્યુરી મા હતો કે જે છતાં સાધને પોતાનાં નાનાં બાળકાના
 માલની લાચી ઝોલો ચલા દે ! તેની નાની બાળકીને શુ બાન હોય કે તેની
 માની પાસે બે પૈસા પણ નથી ! તેની જક વધતી થઈ તેણે ફૂગા લેવા
 માટે ફૂગો કરવા માંડ્યો. રસ્તા ઉપરથી જોરથી રડવા માંડી તેને રાત
 કરવા માટે તેની માતાએ જંધા ઉપાયો કર્યા પણ એક કામ લાગ્યો નહિ.
 આ જોઈ બાલુબાલુના રાહદારીઓ બેસા થયા અને તે માતાને કપોટ આપવા
 લાગ્યા કે કેમ ફૂગો અપાવતી નથી ! બે પૈસામાં શી મેટી વિસ્ત્રાંત છે !
 બાટલી કનુસ શુ કરવા થાય છે !

રાહદારીઓની વાત તેના દિલને ચોંટ લગાવી ગઈ હાલિ અને કુ ખરી
 તેની સમજસક્તિ નાશ પામી. મનની સાંતિને સ્થાને ધમધમાટ લવા માંડ્યો.
 આ બાલુ બાળકીએ જોરથી બે કડા તાણવા માંડ્યા. આથી માતાએ બાને
 લગાં આવી નહ જોરથી એક ધક્કો માર્યો અને ઊઠકરી રસ્તા ઉપર પડી
 ગઈ અને પાતાની સાથે ૪ સડસાડ કરતી એક મોટર ત્યાંથી પસાર થતી
 હતી ત તેની ઉપર ફરી વળી. લોહીનું બાબોચીનું લગાઈ ગયું એક મીસની
 સાથે તે ઊઠકરી કમેલને માટે સુઈગઈ મા નીચે વળીને ડુબે ત્યાં તે જાય.

કહી રહ્યું છે તેણે કહ્યું 'શુ કહી રહ્યા છો, વરણ દેવ, કઈ સમજણમાં આવતું નથી।' પાણીએ જવાબ વાળ્યો, 'કહેવાના દા'ડા તો ગયા; હવે તો શેકાવાના દા'ડા છે તેમ છતાં તમે સાલણવા ઈચ્છો છો તો સાલજો. 'નીચે અગ્નિ તપી રહ્યો છે, પણ એની તે શી તાકાત છે કે તે મને બાળી શકે હું એક મિનિટમાં જ એને ડોકો કરી શકું છું પણ અફસોસ છે કે વચ્ચે આ વાસણ પડ્યું છે બસ, એના જ કારણે આજે મારો અણુએ અણુ તપી રહ્યો છે'

આ એક રૂપક છે પાણીની વાત તમે સાલણી તેવી જ છે આત્માની કથની તે અડતાળીશ મિનિટમાં અશાંતિના અગ્નિને સદા સારું ઓલવી શકે છે પરંતુ વચ્ચે પડેલું છે આવરણ, તે આવરણ જ તેને દેહાશક્તિના દાવાનલમાં તપાવી રહ્યું છે એ પુત્ર પરનો રાગ જ હતો કે જેને કારણે ઘૃતરાષ્ટ્રની આધળી આખોને સો વખત રડવું પડ્યું એ રાગ-દશા જ હતી કે, એક નટકન્યાની પાછળ ગાડા અનેલા ઈલાયચીકુમારે પોતાના વૃદ્ધ માતા-પિતાને તન્યા

રાગ ફેટલો કઠોર હોય છે, એ પણ તમે જાણી લ્યો. અનેક સસ-રાઓએ પોતાના જમાઈના શિરે પાઘડી બધાવી હતી પરંતુ ઇતિહાસમાં એક જ સસરો એવું કઠોર હૃદય લઈને આવ્યો હતો કે, જેણે પોતાના જમાઈને-માથે, ધગધગતા અગારા મૂક્યા હતા જૈન જગતનો ઉજ્જવળ ત્યાગી ગજસુકુમાર તમારી સ્મૃતિમાં આવ્યો હશે સોમિલની સુંદરી કન્યા જોડે એનો વિવાહ નક્કો થયો અને ભોગમાં પડેલો રાજકુમાર ત્યાગના પથે વિચર્યો સવારનો ભોગી, સાજનો ભોગી બની મહાકાળ સ્મશાને પહોંચી ગય છે અને ત્યાં જ આવે છે તેમનો સસરો પણ તે પ્રેમ નહીં પરંતુ પ્રતિશોધ-બદલાની ભાવના લઈને આવે છે અને જુવાન ભોગીના માથે ધગ-ધગતા અગારા મૂકતા એના હાથ જરા સરખાય કે પ્યા નહીં આ હતો પુત્રી પ્રત્યેનો રાગ જેણે આવું કઠોર કર્મ બાધવા પિતાના હાથને પ્રેરિત કર્યો.'

છતાં આશ્ચર્ય તો એ છે કે, આવા કઠોર કર્મ કરનાર રાગને તમે છોડી શકતા નથી તેને જ તમે લાડ અને પ્યારથી પોષો છો વારુ, ત્યારે તમે જલ્દી બતાવો કે, તમે રાગને લાડ કરો છો કે ત્યાગને ? અરે, વર અને વહુને શણગાર્યા ત્યારે રાગને જ લાડ કર્યા હતા ને ? તમને રાગની વાતો ગમે છે કે, વિ રાગની ? એક વ્યક્તિ તમારા પુત્રના વેવિશાળ માટે આવે

પરંતુ રાજના રાખથી બચવા માટે કંઈ કરે છે ખરી ? જ નહિ, કશું જ નહિ. કારણ ? કારણ કે એનો રાખ તીક્ષ્ણ લાગતો નથી. પરંતુ માઠ રાખને કે વેદનીય કમતો રાખ એ વિછીનો રાખ છે જે ઘસરાવી મૂકે છે પણ પ્રાણ ભેદો નથી. તે આત્માના સદ્ગુણોને મારતો નથી ત્યારે રાજનો રાખ સર્પનો રાખ છે જે મનુષ્યને ઘસરાવતો નથી. પણ બેલાન કરી મૂકે છે માઠ રાખને વીછી કરતાં સાધનો રાખ બચાવે છે એની ખૂબી મુખી પણ જીવન પક્ષી નથી માટે વેદનીય કમતો બચવા માટે પણ પહેલાં રાજને સમાપ્ત કરવો પડ્યો.

રાજ-દયા શુભને પણ અશુભમાં ફેરવી નાખે છે એ એક સિદ્ધાંત છે કે શુભ ક્રિયાનું શુભ પ્રતિફળ હોય છે પરંતુ રાજ-ભાવને લઈને શુભ ક્રિયા કરેલો તે તે પણ અશુભ ફળદાયી બનેલો. ધન એ શુભ ક્રિયા છે. મેઘસકુમારે આદિત્યર પ્રભુને ઈશ્વરસનું ધન કહ્યું અને ભવપરંપરાને સીમિત કરી લીધી. દુષ્કર્મ પડેલી રાજકુમારી ચંદનબાળાએ પ્રભુ મહાવીરને સૂકાં આદના આકળાનું ધન કહ્યું અને જીવનની સફળતા પ્રાપ્ત કરી પરંતુ ભગવાન મહાવીરની સામુએ એમને મોતીઓ વડે વધાના ખૂબ જ પ્રસન્નતાપૂર્વક એમને ધન દીધું. હવે આમ કરવાથી એની તો ભવ-પરંપરામાં વધારો થયો. કારણ કે સતી ચંદનબાળાએ એમને દીધાં વસ્ત્રો મહાન સત જાણી ધન દીધું હતું ત્યારે સામુએ પોતાનો જન-માતા માની ધન દીધું હતું. પહેલામાં ત્યાગની દ્રષ્ટિ હતી ત્યારે બીજામાં રાજ-દિ દલી આ ગાય-દિ જ ક્રિયા-તત્ત્વન બરખી જાય છે. એમાં ઉપર જોઈ મનુષ્યને મનુષ્યને કાલગી નાખે છે તેમ / રાજદિ ધન અને વૈરાગ્યની દ્રષ્ટિને આવીબમ કરી નાખે છે.

મોહ-ધર્મ એવી મોહને મળતું બસ ભવ છે. કારણ કે જે આત્માની દ્રષ્ટિને નિહાળી મૂકે છે એ એક જાનતું આવરણ છે જેને લઈને નિહાળ નમ વળુને ખૂબ જોઈ શકાતો નથી. આવા જ આવરણમાં દુષ્કર્મ અને ત સતિમત્તા આત્મા પણ ફક્ત અને રાજ રૂપે બદલતો ફરે છે. આદિ-આદિ અને ઉપાધિના બધાજ આત્મામાં એ રીકય છે.

એક વાસ્તવમાં પાણી બીજાનું હતું નીચે રહેતો તે / અગ્નિ ખતે-જો પાણીને ગરમ કરી દત્તો દત્તો તે / રાજે પાણીમાં સન-ચનનો અવાજ થવા સાચા પાણે બેઠેલી બહેને તે સર્વજ્ઞો તેને સાચું પાણી કહેશે.

અથવા મોક્ષને પામે છે આ છે ત્યાગનું મહત્ત્વ જે નરકથી ઉગારી અર્ગ
અથવા મોક્ષ અપાવે છે

હવે તો તમે ત્યાગનું મહત્ત્વ સમજી શક્યા હોગો ભોગ હમેશા ત્યાગની સામે નમ્યો છે શકેન્દ્ર પામે કેટલો વૈભવ છે, એના મુકેટ પર અમૃત્ય રતો જડેલા છે જેના તેજથી એનું મુખ દીપો બેઠે છે. ચક્રવર્તીનું સપૃર્ણ રાજ એના રત્નને ખરીતે શકતું નથી તેવો બગીચા હમ્મર વિમાનોનો ચામી શકેન્દ્ર પોતાના સિંહાસન પર બિગળે છે ત્યારે સિંહની જેમ ગર્જના કરે છે, પરંતુ તેજ ઈન્દ્ર ત્યારે ત્યાગના દેવ-તીર્થ કંઠ દેવની સામે આવીને એમે છે ત્યારે એક સસલાથી પણ વધુ નમ્ર બની જાય છે

હજુ સુધી તો તમે ત્યાગનું મહત્ત્વ જ સાલજ્યું છે પરંતુ ત્યાગનો આનંદ કયો લીધો છે કે નહીં ? રાગનો આનંદ તો તમે કેટલીય વાર લીધો છે, હવે જરા ત્યાગના આનંદને પણ માણી લ્યો, જુઓ, એમાં પણ કેટલો આનંદ ભર્યો છે પરંતુ ભોગના આસને બેસી ત્યાગનો આનંદ કદી લઈ શકાતો નથી, જથ્થુ જેવો યુવક આઠ-આઠ પત્નીઓનો સહવાસ તજી એક દિવસમાં સુધર્મ ગણધર્મના ચેલો બની ગયો એ હતો ત્યાગનો આનંદ ત્યાગનો એ સ માણ્યો'તો શાલિભદ્રે ! જે પન્નાના એક કિટકાને બગીચા-સુકુમારીઓને તજી ત્યાગના પથે સચર્યો

ત્યાગમાં પણ એક આનંદ છે પણ એનો આગ્વાદ તો જેણે ત્યાગનો પથ અપનાવ્યો હોય તે જ લઈ ગયે છે સરોવરમાં કમળ ખીલ્યા છે, એમાં ભરણ છે તેમ દેડકા પણ પરંતુ કમળની યુવાસનો આનંદ ભરણે લઈ શકે છે, દેડકા એ આનંદને શું જાણે ? ત્યાગનો આનંદ અતિમુક્તે લીધો હતો નવ વર્ષની ઉંમરે, આ અવસ્થા તો છે રમવા અને ખાવા-પીવાની અને એક તૃણાલસા વ્યક્તિને જેટલું ધન ગમે છે એટલું જ બાળકને રમવા ગમે છે પરંતુ જ્યારે ત્યાગી સત ગૌતમ પ્રભુને અતિમુક્તે જોયા ત્યારે તે રમતનું મ્થાન છોડી ત્યાગની ભૂમિ (ઉપાશ્રય)માં આવી પહોંચ્યો તમે સૌ પણ વેપારની ભૂમિ છોડી ત્યાગની ભૂમિ-ઉપાશ્રયમાં આવ્યા જ છો ને ? (સભામાં હસાહસ)

જન્મ અને મૃત્યુ જ ત્યાગના સૂચક છે. જન્મ્યા હતા ત્યારે પણ કંઈ સાથે લાવ્યા નહોતા અને સસાગથી વિદાય લઈશું ત્યારે પણ સાથે શું લઈ જવાના ? તમે, લોહીનું પાણી કરીને જે વસ્તુઓ એકઠી કરી છે એમને જરા પૂછી લ્યો કે એમાંથી કંઈ વસ્તુ તમારી સાથે આવવાની છે ! તે હબરો વસ્તુઓમાંથી એક પાગ સાથે આવશે ખરી ? તમારો અત્મા શો જવાળા

હું તે પણ સાચે વજનદાર ઝોળી લઈને જ આવે છે. વજનદાર ઝોળીનો અર્થ તમે સમજી ગયા હશે. તમે તમારા સ્વામીની વાતને બહુ જાણી જ સમજી છો.

ખીજ બહિત તમારા પુત્રની દીકરાની વાત કરવા આવે છે જરા જાણી બતાવો કે બન્નેમાં કૃષ્ણક કોણ ખાસી? દીકરાની વાત કરનાર કે વૈવિધ્યની કરનાર? પણ જાણના મુજબ ત્યાંની વાત કરનાર કોઈને અમતો નથી.

તમને કમે કે ન કમે, કમે તો ભાઈ ત્યાંની / વાતો કહેવાના વિકાસમાં ત્યાં એ પહેલી શરત છે ત્યાં સુધી ખીજ પોતાને ખાટીમાં એકરૂપ કરી લેતું નથી ત્યાં સુધી પૃથ્વીને બેઠેને ઉપર આવે શકતું નથી. ત્યારે ખીજ પોતાનું વિસર્જન કરી નાખે છે ત્યારે / એકને જાણે હજારનું વરદાન લઈ તે આગળ વધે છે.

આ જ વાત પેલા મહાપુરુષોની છે કે જોએ એક દિવસ તમારી અને અમારી જેવા જ હતા, પરંતુ ત્યારે તેમણે પોતાની ઈચ્છાઓ અને અરમાનોનું અધિદાન કયું બી નવા દિતમાં પોતાને અશ્વત્થી લીધા ત્યારે જ તેઓ મહાપુરુષોની હરણમાં આવી શક્યા. દુનિયાએ એમને જોયા અને તે એમની પાસે નમી પડી. વર્ષમાન રજકુમારે ત્રીસ વધતી ભગતી ભરુ જુવાનીમાં શાન્-પ્રાણાદાને ઠોકરે મારી બનતો રાક્ષસીધા ત્યારે તેઓ ભગવાન મહાવીરના સ્વરૂપમાં પૂજામાં લુહ અને ગાંધી બંધા મહાપુરુષો ત્યાંના બધે જ આગળ વધ્યા હતા.

દુનિયાએ ભોગીઓનો દેખાવ જોયો છે પણ તે નથી છે તો ફક્ત ત્યાગીઓના ચરણોમાં જ ભારતની ભૂમિ પર જેમ ચક્રવર્તીઓ યમા છે તેમ અનેક ત્યાગીઓએ પણ અતી જ મ ધારણ કર્યો છે ત્યાગીઓના મંદિર તો તમે જા? પણ માગૂદ રહેલાં જોઈ શકશો. પરંતુ ચક્રવર્તીનું એક પણ મંદિર ક્યાંય તમને દેખાશે નહીં પણ ત્યાગીની દેશ છે હજારો દેવો ચક્રવર્તીની સવામા રહે છે પરંતુ એક પણ દેવ તેમને નમસ્કાર કરતો નથી પણ ત્યારે તે આગ્રિ-ધર્મની સ્વીકાર કરે છે ત્યારે તેઓ નમસ્કાર કરે છે ખીજ જા? આગમમાં વધુ ન આવે છે કે ચક્રવર્તી જો ચક્રવર્તી સ્વરૂપે મરણ પામે છે તો એને ખરે / નરકમાં જવું પડે છે ચક્રવર્તીનું સિદ્ધાસન તજી ને તે ત્યાગના સિદ્ધાસન પર બિરાજે છે તો તે સ્વર્ગ

અથવા મોક્ષને પામે છે આ છે ત્યાગનું મહત્ત્વ જે નરકથી ઉગારી અર્ગ્ય
અથવા મોક્ષ અપાવે છે

હવે તો તમે ત્યાગનું મહત્ત્વ સમજી શક્યા હશે ભોગ હમેશા ત્યાગની સામે નમ્યો છે શકેન્દ્ર પાસે કેટલો વૈભવ છે, એના મુઠ્ઠા પર અમૂલ્ય રત્નો જડેલા છે જેના તેજથી એનું મુખ દાંપી જાઈ છે. ચક્રવર્તીનું સપૂર્ણ રાજ એના રત્નને ખરીદી શકતું નથી તેવો બીજો હજાર વિમાનોનો સ્વામી શકેન્દ્ર પોતાના સિંહાસન પર બિરાજે છે ત્યારે સિંહની જેમ ગર્જના કરે છે, પરંતુ તેજ ઈન્દ્ર જ્યારે ત્યાગના દેવ-તીર્થંકર દેવની સામે આવીને બેસે છે ત્યારે એક સસલાથી પણ વધુ નમ્ર બની જાય છે

હજુ સુધી તો તમે ત્યાગનું મહત્ત્વ જ સાલજ્યુ છે પરંતુ ત્યાગનો આનંદ કરી લીધો છે કે નહીં ? રાગનો આનંદ તો તમે કેટલીય વાર લીધો છે, હવે જરા ત્યાગના આનંદને પણ માણી લ્યો, જુઓ, એમા પણ કેટલો આનંદ લયો છે ! પરંતુ ભોગના આસને બેસી ત્યાગનો આનંદ કદી લઈ શકાતો નથી, જાણે જેવો યુવક આઠ-આઠ પત્નીઓનો સહવાસ તજી એક દિવસમા સુધર્મ ગણધરના એલો બની ગયો એ હતો ત્યાગનો આનંદ ત્યાગનો રસ માણ્યો તો શાલિભદ્રે ! જે ધન્નાના એક ફિટકારે બીજા-સુકુમારીઓને તજી ત્યાગના પથે સંચર્યો

ત્યાગમા પણ એક આનંદ છે પણ એનો આવ્વાદ તો જેણે ત્યાગનો પથ અપનાવ્યો હોય તે જ લઈ શકે છે સરોવરમા કમળ ખીલ્યા છે, એમા ભરમા છે તેમ દેડકા પણ પરંતુ કમળની સુવાસનો આનંદ ભરમા લઈ શકે છે, દેડકા એ આનંદને શું જાણે ? ત્યાગનો આનંદ અતિમુકતે લીધો હતો નવ વર્ષની ઉમરે, આ અવસ્થા તો છે રમવા અને ખાવા-પીવાની અને એક તૃણાલસા વ્યક્તિને જેટલું ધન ગમે છે એટલું જ બાળકને રમવા ગમે છે પરંતુ જ્યારે ત્યાગી સત ગૌતમ પ્રભુને અતિમુકતે જોયા ત્યારે તે રમતનું ધ્યાન છોડી ત્યાગની ભૂમિ (ઉપાશ્રય)મા આવી પહોંચ્યો તમે સૌ પણ વેપારની ભૂમિ છોડી ત્યાગની ભૂમિ-ઉપાશ્રયમા આવ્યા જ છો ને ? (સલામા હસાહસ)

જન્મ અને મૃત્યુ જ ત્યાગના સૂચક છે જન્મ્યા હતા ત્યારે પણ કંઈ સાથે લાવ્યા નહોતા અને સસાગ્રથી વિદાય લઈશું ત્યાગે પણ સાથે શું લઈ જવાના ? તમે, લોહીનું પાણી કરીને જે વસ્તુઓ એકઠી કરી છે એમને જરા પૂછી લ્યો કે એમાથી કંઈ વસ્તુ તમારી સાથે આવવાની છે ! તે હજારો વસ્તુઓમાથી એક પણ સાથે આવશે ખરી ? તમારો આત્મા શો જવાળા

આપે છે ? જ્યાં દે જ્યાં ચીજો શું જ્યાં વાળશે ? પરંતુ મૈત્ર્ય પરિ
મળેને જ પૂછી શ્યો તે તો જ્યાં આપશે ને ? તેમનો જ્યાં સ્વીકાર-મુચક
હોય કે નહીં સુચક ? એ નિશ્ચિત છે કે જે કંઈ એકઠું ક્યું છે તે સર્વ
કંઈ ભરી જ ઊડાંતિ આત્મા જ્યુ પછી દિલ્લાએક કવિએ પણ ક્યું છે :

મેરા મેરા મો જુ કહતા હૈ વહ કુછ મી કામ ન માપગા
જુ જવી મુઢિંઢ માયા હૈ મૌર જાઠી દાવોં માપગા ॥”

આપથી જ્ઞાન જ્ઞાનુ છે ત્યારથી ઇચ્છાન બોલે છે કે આ માડુ છે
તે માડુ છે આ કું માડુ જ સર્વ સંપત્તિનાં મૂળ છે મમતાની
મહોર મારી જે કંઈ એકઠું ક્યું છે તે તારા જીવનની છેલ્લી મહીઓમાં-
પ્રેમામાં ચતુની કાળી જાણી તને ઉમારી લેવામાં જસમર્મ છે તું જ્ઞાનો
ત્યારે મુકી માંધીને જ્ઞાનો હતો તમે જોઈું કશું કે જ્યારે જાળક અવતરે
છે ત્યારે એની મુકી વાળેલી હોય છે જ્યારે તું આપો મીઝી લઈશ ત્યારે
જ્ઞાનુ પણ મુઠ જશે તું તો આથી હાથે જ દુનિયામાંથી વિદાય થઈશ.

જોઈું તો નિશ્ચિત છે જ પણ જોડવાની પણ રીત હોય છે એક
માણસ લોકોનું પાણી-પરસેવા કરીને આપ્યા જિંદગી સુધી પૈસા ભેગા કરી
કરે છે ખાતો થ નથી ને ખર્ચવતો થ નથી, પરંતુ મૃત્યુના એક જ કપડે
સર્વ કંઈ તજ આથી નીકળે છે ત્યારે લોકો બોલે છે આપડે જુ
છોડીને ચાલી ગયો ખીને માણસ પણ છે જે જીવિતજી દલારો-લાખો
રૂપિયા કમાવે છે પણ તેમાંથી તેણે ખાધું અને કાને ખવડાવ્યું છે પોતાના
ગરીબ ભાઈ-ભાઈઓને મટે દલારો રૂપિયા તેણે આપ્યા હોય છે જ્યારે
આવે માણસ ચતુ થતાં આથી નીકળે છે ત્યારે દુનિયા કહે છે મહુ
જ્ઞાનુર હતો જીવ જીવવાની કળા એણે જાણી હતી તે મનને કાંઈ
નહોતો રહત એણે કરીકરીને મરી જમાવ્યોખાવ્યા તે નહોતો તેણે
કમાઈ નવું તેમ વાપરી પણ જણ્યું વાર ત્યારે હવે જલ્દી દેસેયો
આપો કે તમારે બિચારો-માનડો જનનું છે કે જલ્દુર ? હ માનું
હું કે મહર્ષિ પણ આપડે જનરાનું પસક નહીં કરે કાચ-લાવ કરીને કમાઈું
અને રાતા-રોતા છોડીને ચાલી નીકળ્યું એ જલ્દુરોનું નહીં પણ કાચોનું-
બિચારોનું કામ છે

જ્ઞાનુર જનનું છે તો મનને વિચાર જનાવો ખીજા મારે કંઈ ત્યાજ
કરતાં શીખે મનને એવું તો સાધે કે જ્યારે સંપત્તિના વિશાળનનો પ્રભ
આવે ત્યારે પણ તમે કશી કોડા કે તમે શ્યો મારે કંઈ નહીં નેઈએ.”

આ શબ્દોમા તમને વિશાળ હૃદય જેવા મળશે સકુચિત દિલનો માણસ-
આવી તદ્દન વિપરીત મનોવૃત્તિ ધરાવતો હોય છે તે કહેશે, “ હુ જ લઈશ;
તને નહીં આપુ ” આ નીતિ પર આલીને કેટલીએ અયોધ્યાને નરક બનાવી
મૂકી હતી રામ તો વનમા સીધાવ્યા ભરતને અન્તસ્તાપ થયો દશરથનુ
પ્રાણુપખેરુ ઊડી ગયુ અને અયોધ્યાનગરી સૂની બની ગઈ

જીવનનો વિકાસ વિલાસમાં નહી, ત્યાગમા છે નળજાઈને, દુર્બળતાને,
સજ્જનતા માનવી એ ભૂલ છે અને કાયરતાને અહિંસા માનવી એ પણ
એવી જ એક ભૂલ છે અને એમ વિલાસમા વિકાસ માનવો એ તેથી પણ
ગભીર ભૂલ છે વિલાસી વ્યક્તિ કદી વિકાસ કરી શકતી નથી એક
કવિએ કહ્યું છે

ત્યાગ નહી, જેને ગાદી ગમે,
જેના હૈયામા વાસ કર્યો કુર્મ્મે,
જેના રોમે રોમે સ્વાર્થ રમે,
મેલુડા માનવી તે જરીએ
જેને સ્થાનક માટે અવકાશ નથી
એવા પાપી વિલાસીના મદિરમા,
મારા દીન દયાળુ નો વાસ નથી ”

જેને ત્યાગથી વાત પ્રિય નથી, જેનો શ્રમ જોઈતો નથી, સેવા નહી
પણ સત્તાની જેને ભૂખ છે, જેને સત્ય નહી પણ સ્વાર્થ પ્રિય છે જેને
સીનેમા જેવા જવા સમય છે, પણ ધર્મઆનંદે આવવાની કૂરસદ નથી,
એવા વિલાસી કાદવમા ખૂપેલાના મન-મદિરમા આત્મા કદી સ્વસ્થ રહી
શકતો નથી તેને તો ત્યાગની મધુર ખૂશબોની જરૂર છે જ્યારે હૃદયમા
ત્યાગનો દેવ ખિરાજેલો હોય છે ત્યારે મન બોલશે, ‘ હુ એકલો ખાઈ
શકતો નથી તમે ખાશો આરે જ ખાઈશ ’ ઉપનિષદમા પણ કહેવાયુ છે કે

“તેન ત્યક્તેન મૂજિથા ।

મા ગૃહ્ઠ્ઠકસ્યવિદ્ધનમ્ ॥

“બીજને આપ્યા પછી જ આરોગો કોઈની સપત્તિ ઉપર મમત્વ
ન રાખો ”

જ્યારે મનમા અનાસક્તભાવ જાગે છે અને તે સમયે પદાર્થનો જે
ત્યાગ કરવામા આવે છે તે સાચા અર્થમા ત્યાગ છે આ આત્માએ મોહ-
દશામા રહી અનેકવાર ત્યાગ કર્યો છે તમે પણ અનેકવાર એવા ત્યાગ કર્યા

છે અમુક વસ્તુ મળશે તો ખાટલા ઉપરાસ કરીશ છેકરો ઘેર ફરશે તો પાંચ આપમેલ કરીશ આમાં ત્યાજ તો છે પણ તે સગમિમિત ત્યાજ છે ક્રોધમા પણ ત્યાજ ક્યો છે આવેશમાં આવીને સાત મારી ચાલી નીકળ્યા અને ત્રણ દિવસ સુધી એક કષ્ટ પણ ખાધું નહીં તો ॥ એને આમ તપ માની શકાશે ખ ત્રીનરામ દેવ આવા તપને તપરૂપે સ્વીકારતા નથી.

સોની મનની વ્યક્તિ પણ ત્યાજ કરે છે દુકાને ગીરદી જામી છે ઘેરથી જાળક આપ્યું અને કહેવા લાગ્યું આસો ભાણું ઠંડુ મર્ધ રક્ષું છે આ જુ બાર વાગ્યા છે અને પેટમાં જૂખ લાગી છે તેમ જતા આહોની ગીરદીને જોઈ જાવનું મન થતું નથી તે કહી દે છે કે “ જા, તું જામી લે? અને તારી બાને કહેજે કે તે પણ જામી લે. મને કમણું જૂખ લાગી નથી! બો જનનો અર્ધો ત્યાજ ક્યો છે પણ તેમાં જાતમ-દિ નથી. ભૌતિક પદાર્થોના રાગમાં અનેકવાર આપણે ત્યાજ ક્યો છે કંઠારમાં કંઠાર પ્રતિજ્ઞાઓ પણ કરી છે પરંતુ ૭ ત્યાજમાં યાનદષ્ટિ ન મળે તે ત્યાજને સાચા અર્થમાં ત્યાજ કહી શકાય નહીં.

વિહાનેરના મહારાજના ભાઈનું નામ પૃથ્વીરાજ હતું તેમનાં લગ્ન લાલદે નામની સુંદર રાજકુમારી સાથે થયેલાં. એવાર લાલદે બીમાર પડી તેની અવસ્થાતા ખેઈ પૃથ્વીરાજ બેળાકાએ થઈ ગયો સ્વમિજી ચિકિત્સકોને ઉપવાર પણ કારગત ન નીવડ્યો સ્ત્રી વાત તો એ હતી કે બાલુખ્તો વાતણે એટલો નાજૂક છે કે બ્યારે તે વટે છે ત્યારે એને સાંબનાર ખેઈ મળતું નથી એક સાથે ક્યું છે કે

હાંઓના હાંને કાન્યવનારુ કોણ છે ?

કોરી વહી આપુખતી તો સાંબનારુ કોણ છે ?

જીવન-દીવડે બ્યારે એલવાય છે ત્યારે દુનિયાની ખેઈ તાકાત એવી નથી કે એને ફરી પ્રીત કરી શકે પૃથ્વીરાજના સર્વ પ્રયત્નો વર્થ નથા અને લાલદેએ એક દિવસ સહને માટે આંખો બીડી લીધી. જે દિવસે મિત્ર નેગના રાત્રીસંઘે લાલદેની અર્ધી બહાર નીકળી તે દિવસે પૃથ્વીરાજની આંખોમાંથી અંધારા વહી નીકળી અને એનો આ મા તો વળી હળર-હ નર ધારાઓમાં રહી પડ્યો છેવટની વિદાય દેવા પૃથ્વીરાજ પણ સમતાન ભૂમિ સુધી ગયો અદન-જિતા ઉપર લલદેના મૃતદેહને મુકવામાં આવ્યો જનત-જેતામાં જાગિની જાળાઓમાં ભૌતિક દેહ બરમ થવા લાગ્યો.

એ દ્રસ્યને નિહાળી પૃથ્વીરાજનું દિવ જાણે છાતીમા ગોળી લાગવાથી મૃત્યુ અનુભવી રહેવું પળી પોતાની પાખો કૂંડાવતુ હોય એમ કૂંડડી ઊંચું. વિયોગની વેદનામા બળતાં હૃદયે પૃથ્વીરાજ બોલ્યો

“ તો રાંધ્યો નહીં છાવશુ રે વાસદે નિસહ,
મો દેહત હી વાલિયો લાલ દહદાં દહ્દહ ॥

અરે ઓ નિર્લજ્જ અગ્નિ ! મારી આખો સામે જ મારી પ્રિય લાલ-દેના કોમળ દેહને બાળીને ભસ્મ કરી નાખ્યો આજથી હું તારા ઉપર પક-વેલી કોઈ વસ્તુ ખાઈશ નહીં

કેટલો મોટો ત્યાગ છે ! અગ્નિ પર પકાવેલી વસ્તુ ના ખાવી એ બહુ મોટો ત્યાગ છે ! તેણે મીઠાઈથી માડી રોટલા સુધા ખાવાને છોડી દીધું આટલો મોટો ત્યાગ છે પણ જરા થોભો, આપણે હજુ ઊંડાં ઊતરીને જોવાનું છે આ ત્યાગની પાછળ આત્મવિજ્ઞાન કહે છે કે એક નારી પરનો મોહ છે એ નિશ્ચિત છે કે અહીં આત્મ-જ્ઞાન બોલતું નથી પણ દેહ પરની મમતા બેલી રહી છે, એટલે વીતરાગના ધરમા આવા ત્યાગની કોઈ કિંમત નથી મનમા રાગને સ્થાપી ત્યાગ કરી લેવાનો કોઈ અર્થ નથી માટે પહેલા રાગને તજો અને પછી પદાર્થને તજો, આવો નાનો એવો ત્યાગ પણ આત્માને શાશ્વત શાંતિ તરફ લઈ જશે

ભાદરવા સુદ ૩

જૈન ઉપશ્રય,
કાદાવાડી, મુબઈ.

“ સર્પૂર્ણ કુમ્મો ન કરોતિ શબ્દ ”

૪૪ ભરેલો ઘડો અવાજ કરતો નથી

કથાસવિકલ્પના સમયમાં આપણે વિચાર-વિનિમય ચાલી રહ્યો છે કામે મે માનવિત્વ સમયમાં વિચારે રજૂ કર્યા હતા આપણે વિચાર કરવા છે કે માન કેવી વ્યક્તિને થાય છે માન કમેમાં અધૂરને થાય છે બહેનો અત્યંત હો છે તે તમે જોયું છે હવે તો ‘૭’ ના બદલે ‘હા’ કહેવું જોઈએ. કારણ કે હાથે જણવું એ તો ગરીબાઈનું ચિહ્ન થઈ ગયું છે કાંઈ પણ ન કરવું એ શ્રીમતાઈની નિશાની ગણાય છે ખજી અને એવો જાણસુ જીવનથી મને તેટલી બિભારીઓ ચાલી આવે. ક્યારેક માથું ભારે થાય છે ક્યારેક પેટ ભારે થાય છે કાંઈ વખત કબજિયાત થાય છે તો વળી કાંઈ વખત બિધ ન થી આવતી રા. / રાજ રોકટરને ત્યાં દોડ્યો એને ફી આપે, પેટમાં ફવાઓ નાખે જાઓ અને ઈન્જેક્શનો ભરીકાવે. બારી શ્રીમતાઈ કે જે શેટલી પણ ચાંતિથી ખાવા ન દે. તેના કરતાં ગરીબાઈ શું ખેડી છે? ગરીબા, અને શેટલી સાથે લી ન આપે, જાતજાતનાં ચટણી-અથાણાં ન આપે પણ તુરસ્તી તો સારી રાખે છે રાજે રા ત્યાં ઈન્જેક્શનોથી શરીરમાં કાણાં તો નથી પાડવા પડતાં. અને ગરીબોની પાસે એવા વધાનના પૈસા પણ ક્યાં છે? ખરું પૂછે તો તેમની પાસે બિભારીઓ વધુ જતી પણ નથી. કારણ કે તે જાણે છે કે ત્યાં તેનું ઝડપુ સન્માન થવાનું નથી. આ તો તમે લોકોએ તેની સાથે પ્રીતિ બાંધી રાખી છે મે સખીનો રસ તેને તમારે ત્યાં મળે છે ખજી ગરીબોની કુપરીમાં તે પા કરવા નય.

ગામમાંની બહેનો જાણે પણ હાથે ખરીજે હો છે એટલે તેમને

ચોખ્ખો લોટ મળે છે અને તે પણ વીટામીનવાળો કારણ કે હાથધ દી વીટા-
મીનને બાળી નાખતી નથી જ્યારે મશીનની ધ દી અનાજના સત્ત્વનો નાશ
કરે છે, એથી તમારે વીટામીનની ગોળીઓ શોધવી પડે છે

જ્યારે બહેનો ધ દીમા દળે છે ત્યારે જો અનાજ પાણીમા પલળેલું
હોય તો અવાજ થતો નથી પણ જો અનાજ સૂકું હોય તો કડકડાટ
અવાજ થાય છે

તેવી રીતે જેનામા જ્ઞાનની બીનાશ છે, તે અવાજ ઓછો કરે છે પણ
જે સૂકા છે તે વધુ અવાજ કરે છે એટલે, એટલું સત્ય સમજજો કે જેના
જીવનમા ગભીરતા છે, વિચારોમા ઝીઠતા છે, તે તેટલું જ ઓછું પ્રદર્શન
કરે છે

અગ્રેજ વિચારક માર્કટવેર્થન કહે છે કે-માત્ર બે ઈંડા મૂકનાર મુરઘી
એટલો ફડકાટ કરે છે કે જાણે તેણે કોઈ નક્ષત્રને જન્મ આપ્યો હોય
અધૂરો આદમી જ્યારે કપડા પહેરે છે, ત્યારે એમ જ સમજે છે કે તે કોઈ
દિવસ નગ્ન રહ્યો જ નહિ હોય જ્યારે તેની પાસે બે પૈસા ભેગા થાય છે
ત્યારે તે એમ સમજે છે કે જાણે તેણે કોઈ દિવસ ગરીબી જોઈ જ નથી
જ્યારે તે ચાર અક્ષર લાણે છે ત્યારે તો તે બૃહસ્પતિ સાથે પણ ચર્ચા કરવા
તૈયાર થઈ જાય છે અહીંથી ભરેલો આદમી જ્યારે બે પાનાનો નિબધ
લખી નાખે છે, ત્યારે તે પોતાની જાતને એક મહાન સાહિત્યકાર માની લે છે.

એટલા મારે એક સમ્મત કવિ કહે છે કે-

यदा किञ्चिज्ज्ञोऽहं द्विप इव मदान्ध समभवम्

तदा सर्वज्ञोऽस्मात्प्रभवदलिप्तं मम मन ।

यदा किञ्चित्किञ्चिद्वुधजन सकाशादवगतं ।

तदामूर्खोऽस्मीति ज्वर इव मदो मे व्यपगत ।

પિગળાની પાપકહાણીએ જેના અતરને અજવાળ્યું, એવા ભનૂહરિ
કહે છે-જ્યારે હું કાઈ જાણતો હતો ત્યારે, મારું અહંકારી મન એમ
કહેતું કે હું બધું જ જાણુ છું આ અહંકારે મારે જ્ઞાનદીપક યુગ્માની
નાખ્યો હતો જ્યારે હું અધાગમા રૂપીને શોધવા મડ્યો, ત્યારે જ્ઞાનનો
પ્રકાશ મને મળ્યો પણ જ્યારે હું કેટલાક વિદ્વાનોના પગિચામા આગ્યો,
તેમની જ્ઞાનધારાના થોડાક મિન્દુઓ પ્રાપ્ત કર્યા, ત્યારે મને સમજાયું કે
આજ સુધી હું જે કાઈ શીખ્યો, જે કાઈ વિચાર્યું અને જે કાઈ સમજ્યો

હતે તે ગાન નહિ પણ અચાનક હાથ અને તેને કુચ્છન માની મોઠો હતો. તેથી મારા મનમાં અહકાર યાપ્યો. આ ૮ કુ સમજી શક્યો છું કે કુ કેટલા અધકારમાં છું ! જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશનાં કિરણોનો હલકો ભાગ પણ મેં મેળવ્યો નથી.

૭ કિડી નદીઓ હોય છે તે ચાત હોય છે પણ જીઝરાં નાળંદાં એવો અવાજ કરે છે કે નળે પાણીનો અખૂટ ભાગ લેય. વર્ષાઋતુમાં તો ઘણી વખત તે એવો દેખાવ કરે છે કે મુઝ જ નહિ. આશુભાજુની નાની મૂપડીઓ અને ઝાંઝને પણ તે ખેંચી લેય છે.

એ નદીનું જોશ ત્રણ દિવસમાં કિતરી જશે. પણ તેણે જે વિનાશ સર્જ્યો હશે તે મનવીનાં મનમાંથી ત્રણ વર્ષ પણ દૂર નહિ થાય. જ્યારે તે તેની નજીક જશે ત્યારે તેની કદાણી કહેશે કે અમુક વર્ષમાં આ નદીમાં એટલું મોટું પૂર આવ્યું હતું કે તેમાં અમારા ગામની તમામ સંપત્તિ તણાઈ ગઈ હતી કેટલાં દૂધ પીતાં બાળકો મરી ગયાં કેટલા કુચ્છનો અને વહો તણાઈ ગયા. ૭૦૦ આજ દિન સુધી પતો નથી કેટલી જમીન ધોવાઈ ગઈ વાવેતર સ્વાદ મઈ ગયું હ નરો તણાઈ ગયા.

આવી ૮ રીતે સંપત્તિ અને વૈભવનાં પૂર પણ ત્રણ દિવસમાં કિતરી જશે. પણ એ પૂરમાં મનવીએ કરેલા કાળાં કામની યાદ તો હમેશાં માટે રી ૮૦૦ કેટલાં દસનાને રાજબા બી નઓના રાટલા કિતરી લીધા એવી કાળી કદાણીઓ મનવીના મનમાંથી વર્ષો સુધી જશે નહિ.

૫૮૦ આ ઠારી વ્યક્તિના પ્રયત્નો જ એવા અસત્ય હોય છે કે તે બીજાને નીચે પાડી પોતે ઊંચા આવવા ઇચ્છે છે પણ અવકારી પોતે જ પાત્રનું પતન સાવે છે અવકાર શું છે ? તે છે માત્ર મનનો ભાર જે વળ કરીએ તો એક તેવાભાગ પણ નથી. પણ તેનો ભાર એટલો છે કે તમામ માન હિમ્મત કદાચે ત્યાં નથી રહેતો. તે આપણી જિંદગીમાં કાળાને કાળી નાખી પતનના યાદ પડે છે જે શાંતિ નેહલી હોય તો પદ્મના આ મનના ભાને દૂર કરો. ખરું માનને કે મનમાંથી માનને નાતે ઉઠાવો. નાજીય તો નમન એટલું હળવાપણુ લાગશે કે નળે માથા નહિ પણ ચાર ૧૧૧૧૧ માનવિ જોયો જાણ જણ કરતાં જુદાં રીતના પ્રયત્નો સિવાય વિનય આ વૈભવનાને પ્રથમ કરે છે

૫૯૦— 'માણ વિજયેષ મમ્મે િજીવે કિં જાનયઈ !

૨૦—માણ વિજયેણં મદવં જ્ઞણમ્ । માણ દેયણિજ્ઞં કર્મં ન
ધન્ધમ્ । પુઞ્વ તુહં ચ નિજ્જરેમ્ ।

ગૌતમ સ્વામી પૂછે છે—ભગવન્ત ! માનવિજ્યથી આત્માને શો
લાલ થાય ?

કેટલો માર્મિક અને જીવનને સ્પર્શિતો આ પ્રશ્ન છે ! નહીં તેમા સ્વર્ગની
બિચી બિગ્ન કે નથી તેમા નર્કની પાતાળયાત્રા

ધણા મુમુક્ષુઓ આવે છે પ્રશ્નો કરે છે પણ તેમના પ્રશ્નો આકાશમા
બિગ્ન હોય છે કે પાતાળને કોડના હોય છે પણ આ પૃથ્વીની કોઈ વાત
નથી હોતી કે જ્યાં આપણે રાતદિવસ રહીએ છીએ જાણે કે આ દુનિયાના
તમામ સવાલો બિગ્ન થયા । ખૂબી ભલેને કીડાની માફક ધરમા ડકળતા
હોય, ખાવાનામાં જરા જેટલું મીઠું વધારે પડતા, ધરમા મધાભારત જગાવતા
હોય અને આખા કુટુંબને શેકી નાખતા હોય, પણ ઉપાશ્રયમા આપણે
ત્યારે આસમાનની જ વાતો કરીએ

ક્યા ઉપાય વડે મનની આગ ખુરે, ક્યાય મદ પડે, કૌટુંબિક જીવનમા
કેમ શાંતિ આવે, જીવનની નાનીમોટી સમસ્યાઓ કેવી રીતે શાંતિપૂર્વક ઉકળે,
ખીજની ભૂતોને પ્રેમપૂર્વક કેવી રીતે સુધારી શકાય, સ્વર્ગ આકાશમા નહિ
પણ જીવનમા કેવી રીતે બિતરે, આ બધા પ્રશ્નો સાથે આજના તત્ત્વજ્ઞાનપ્રિય
પિપાસુઓને જાણે કે કોઈ લાગતુવળગતુ જ નથી તેમની સામે તો હંમેશા
સ્વર્ગ અને નરકની તસ્વીરો જ નાચતી હોય છે

પણ મહાન સાધક પ્રભુ ગૌતમ જીવન અને જગતના રહસ્યના જ્ઞાતા
ભગવાન મહાવીરને જીવનને સ્પર્શિતો પ્રશ્ન કરે છે

પ્રભુ ! આત્મા માનવો ભાર ઉતારીને ફેંકી દે છે ત્યારે તેને શો લાલ
મળે છે ? આ લાલને તમે ચળકતા ચાદીના ટુકડાનો લાલ ન સમજશો

તમારે શું જોઈએ ? ચમકતી ચાદીનો લાલ કે આત્માની ઉજ્જવળતાનો
લાલ ? આજનો માનવો ચાદીના ચળકાટમા એટલો લોભાઈ ગયો છે કે
આત્માની ઉજ્જવળતાનો તેણે નાશ કરી નાખ્યો છે પણ અહીં ભૌતિક
લાલનો પ્રશ્ન નથી, પણ આત્મિક સૌંદર્ય અને નિજગુણની પ્રાપ્તિનો પ્રશ્ન
છે આત્મિક સાધના દ્વારા, ભૌતિક લાલના ટુકડાની ભીખ માગવી એ
શુદ્ધિમત્તાથી દૂર છે

આ પ્રશ્નના જવાબમાં વીતરાગ પ્રભુ મનથીર હરભાવે છે કે- હે મોતમ! મન પર વિગ્રહ મેળવનાર વ્યાત્યા મૃદુતાના માધુર્યને મેળવે છે

—વનની કામળતામાં ક્યેા વ્યાનદ છે તે તે વ્યાપ સતાને પૂઠા.

તોફાની નદી મોટાં મોટાં મકનોને બને જાડે ને બેચી જાય છે ત્યારે તે નાની સનાને તાણી જઈ સક્તી નથી નાની વેશે જમે તેજ પ્રય- પ્રવા ના પુરમાં પણ પેતાને સન્માન રાખે છે કારણ કે તેમને કામળતાની કળા તણી છે પાણીના પુરની સામે બહુ રોતે તે રહી શકે છે મોટાં મોટાં વૃક્ષો તેમજ મુજ જમીનમાં બેઠે સુધી ચરેલાં હાય છે તે બાકી જાય છે તેના ઘણાંપાંખાં બાકી જાય છે પણ નાની વેશીએ એ તોફાનની સામે રમતી હોય છે કેમકે તેને ઝૂકનાં આવડે છે

તેને ઝૂકનાં આવડે છે તે તોફાન સાથે રમી શકે છે જમરાન મધ વીરને ઝૂકનાં આવડુ હતુ મારે તો તે તોફાન સાથે બેસી શક્યા અને એવા બેસ્યા કે તેમનાં કપોની વાતે સાલજનારનાં બા ? પણ રોમાંચ ખડા થઈ ત્યારે વિપત્તિઓની વીજળીઓના કણકા મધ સહરોના પડ્યા તુડી પડ્યા આ કપોના પડ્યા માત્ર અભેદ બન્યા તરફથી જ નરોત્તમ આ થા પણ વ્યાપ કરેવડવનાર મોઠાએ પણ એ કરોતી પરખરાને વધારવામાં કાંઈ બાકી રાખી નહોતી. છતાં એ મન સાથે એ સપનાં દુબો વચ્ચે સમકતા રા. વિરોધીઓના પ્રવેશની મધ્યમાં રહેવા બનાં પિયની પ્રતિમા સરખા મારારે પિયને હોડ્યુ નદ્યુ તમે વ્યામળ વપના જ ત્યા વિરોધને રિને ત્યા રાખા બાકી નાખવાની કળા નામ કામળતા છે

વિનયવત આત્મા માનના જોગને ઉતારીને ફેકી દે છે પછી માનને પરિણામે વેઠવા પડતા કર્મોનો બધ તેને થતો નથી એનો અર્થ એવો છે કે તેના કાર્યો એટલા ક્રામળ હશે કે ભવિષ્યના જન્મોમા પણ અહ કાર, તેની નજીક નહિ આવે કારણ કે તેનામા બહાર વિનય છે તેવો અદર પણ વિવેક છે એવી નિરભિમાન વ્યક્તિ પરાક્ષ રીતે પણ અહ કાર વ્યક્ત થતો હોય એવા પ્રયત્નોથી દૂર રહેશે તે મહાપુરુષોનું સ્વાગત કરશે પણ તેમના અપમાનથી દૂર રહેશે.

એક માણસ ટોકીયોના બજારમાં ફરી રહ્યો હતો એકાએક તેની નજર તેના એક ફોટા તરફ ગઈ તે જરા અટકી ગયો કાંઈક વિચાર કર્યો અને ફોટો લટકાવેલો હતો તે સ્ટુડીયોમાં ગયો ત્યાં જોટલા ફોટા તેના હતા તે બધા તેણે ખરીદી લીધા અને ફોટોગ્રાફરની સામેજ તેમા દીવાસળી ચાપી દીધી ફોટોગ્રાફર સ્તબ્ધ થઈ ગયો આશ્ચર્યચકિત થઈ તેણે પૂછ્યું. “આ તમે શું કર્યું ?”

તેણે પૂછ્યું—“તમને ખબર છે આ કાનો ફોટો છે?”

ફોટોગ્રાફરે કહ્યું—“હા બરાબર ખબર છે, આ અમારા જાપાનના મુખ્ય સેનાપતિનો ફોટો છે, જેના ઉપર દેશની સ્વતંત્રતાની ખૂબ જ મોટી જવાબદારી રહેલી છે પણ તમે કહો કે તમે આટલા પૈસા ખર્ચ્યા અને તેના ફોટાઓને સળગાવી દીધા, તો શું તમે વિદેશી ”

“શું કહ્યું ? વિદેશી જાસુસ ? વિદેશી નહિ, પણ વિદેશીઓને માટે જરૂર જાસુસ છું ”

ફોટોગ્રાફર આગળ કાંઈ પણ જોડે તે પહેલા પેના આવનારે કહ્યું

“તમે મને ઝોળખી શક્યા નથી આ ફોટાઓ મારા જ છે હું જ તે જાપાનનો મુખ્ય સેનાધિપતિ છું જીવાનીના સમયમા હું લશ્કરમા જોડાયો હતો આજે તો હું ખૂબ બદલાઈ ગયો છું અને મેં ફોટા સળગાવી દીધા તેનું કારણ જાણવું હોય તો સાલજો જાપાનના લોકો પોતાના લાકડાનાં મકાનોને શણગારે છે, મારા ફોટો પણ તેમા લગાડશે પણ તેમા મારો એકલાનો ફોટો નહિ હોય મારી સાથે અનેક મહાપુરુષોના હશે એ બધી અહિં સા અને વિશ્વગ્રેમી મૂર્તિઓની સાથે મારો ફોટો કેટલો શરમાશે ! ક્યા કરુણામય સત અને મહાપુરુષો અને ક્યા બીજાઓના ખૂનથી ખેલનારો હું ! એમની વચમા ખેસતા ફટલી શરમ આવશે ! હું નથી ચાહતો કે સત અને

કૈનિક એક બાસન ઉપર બેસે. એકા માટેજ મે ફોટા સજાવારી કે ગેમી જનતના મનમાં પવિત્ર સતોની સ્મૃતિ રહે સ્વચ્છ સેનાપતિની નવિ.

આ એક નિરાશિમાનીપણ અને નિબાધસતતુ ચિત્ર જેના આત્માને અભિમાન અપમ્યુ નથી તેના જીવનમાં આવી વાતો મળી શકે છે જેમ સૂચમાં શીતળતા બસબ છે, તેમ અદકારીના મોમાંથી નક્કતા-ભાઈ વાક્યો નીકળવાં બસબ છે અદકારીની પાસે તમે વારવાર એક વાક્ય સાંભળશો અને એળખો છો હુ કાણુ છું !

એક સાત વરની બાલિકાને પૂછવામાં આવ્યું કે અભિમાન અને અદકારમાં શા ફેર છે તેણે કહ્યું—અભિમાન કહે છે કે તમે મને શું સમજો છો ? ત્યારે અદકાર કહે છે કે—તુ તમને કાઈ કાઈ સમજતો નથી

સાત વરની બાલિકાએ અભિમાન અને અદકારની જુદી પરિસ્થિતિ આપી છે. આમાં અદકાર પ્રવેશ કરે છે ત્યારે માનવી મોટામાં મોટી બે જૂથો કરે. પહેલી થોડાં તે જે તારી સ્વચ્છ માને છે બીજી થોડી તે બીજાને સ્વચ્છ સમજે છે. આદકારમાં કહે તે તમે બીજાને સ્વચ્છ માનશો તે બીજાની નજરમાંથી તમ કાતરી જશે

આકાશમાં નિરેરેન પત્રમ, આખી દુનિયાને નાની મનને દર્શાવે તે રિશ્તો તે દર્શાવે છે કે જે દાવો થતો નથી હું ! આથી જેતાં દુનિયાનાં મોમાં મોટાં કાણીએ જન્મ નવાં નવાં દેખાય છે ! અદકારમાં આંખોમાં તને કાંઈ તો શું મનુષ્યો જન્મી ગયા દેખાય છે પણ એ ન જુઝે. કે દુનિયાને નાની જોવાર પત્રમને એ જગર નથી કે દુનિયાની આંખોમાં એ જન્મ નિરેર દેખાય છે

પરંતુ અદકાર એટલું સ્વચ્છ જ દર્શાવે છે ! સોયવોટરની જાદવીમાં ગે. જાગતી સ્વચ્છ દવાને અદકાર ના રેતી નથી અને અદકારના એમો જાગર નીકળવા રેતી નથી. એ રેતીને અનવમનમાં રેતી અદકારની જે રેતી સ્વચ્છ માનવાને અદકાર નીકળવા રેતી નથી અને અદકારના પ્રકારને અદકાર ત્યાં રેતી નથી. આ આત્મનના અદકારમાં ન પડાય છે તે અદકારના મનો નથી જન્મ ઉતરો રહે છે

અભિમાન પાપમાં પડી જાય ત્યારે એ પોતે મને જે જાગર થાય તે પાપની સ્વચ્છતા નિરેર ઉપર આજના પાપ મન

ભરેલો ઘડો અવાજ કરતો નથી

અધ થઈ જાય છે પછી પ્રશ્ન ન્યાયાન્યાયનો ન રહેતા વ્યક્તિગત પ્રતિષ્ઠાનો બની જાય છે વ્યક્તિગત માન પાછળ અધ બનેલો માનવી શું નથી કરતો ?

પણ અહીં કાર જ તેના પતનનું કારણ બને છે તે બધી લક્ષાઈ-ઓને દડો મારીને કાઢી મૂકે છે અહીં કારીને કોઈની સાચી શિખામણ પણ સાલળવામા અપમાનનો આભાસ થાય છે પછી માનવાની તો વાત જ ક્યા રહી ? પછી તેના જીવનમા રહેલા સદ્ગુણો, પહાડ ઉપરના ઝરણાની માફક સમાપ્ત થઈ જાય છે, પાણીનો સ્વભાવ છે કે તે હમેશા ઉપરથી નીચેની તરફ વહે છે, એવી રીતે સદ્ગુણ પણ નીચે ઊતરતા જાય છે જેના જીવનને અહીં કારનો સ્પર્શ થયો છે, તેનામા સદ્ગુણનું પાણી ટકી શકતું નથી, એટલે મનમાથી અહીં કારને કાઢી નાખી તેમા સદ્ગુણોને ભરવાનો પ્રયત્ન કરે.

પરંતુ, માન જેટલી અનાવશ્યક વસ્તુ છે, તેટલું જ અવાજમાન આવશ્યક છે તમે નમ્ર બનજો, પણ દીન ન બનશો સદ્ગુણોની સામે નમવામા નમ્રતા છે, પણ સ્વાર્થ સામે નમવામા દીનતા છે કોઈ સદ્ગુણી વ્યક્તિને તમે હજાર વાર નમો તમારું ગૌરાવ વધશે પરંતુ સ્વાર્થના પ્રયોજન અને ભયની સામે એક વાર પણ મસ્તક નમાવશો નહિ ત્યાં નમવાનો અર્થ સ્વાર્થ અને અન્યાયને ઉત્તેજન આપવા જેવો થશે

ભગવાન મહાવીર, પાવાપુરીની અતિમ દેશના-ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં સૌથી પહેલા અધ્યયનમા, વિનય ગુણ ખીલવવાની પ્રેરણા આપે છે તે જ ભગવાન ખીન્ન અધ્યયનમા પોતાના સાધુઓને દીનતાનો પતિભાગ કરવાનું પણ ફરમાવે છે ભગવાન કહે છે -

સાધુજીવનની લાખી યાત્રામા તારે ભૂખ અને તૃપ્તાના સંકટો પણ સહન કરવા પડશે કારણ કે સાધુજીવનનો માર્ગ કૂલોથી નહિ પણ કાટાથી પથરાયેલો છે, પરંતુ એ માર્ગ પર ચાલતા તારા જીવનમા દીનતાનો જરા સંખ્યા છાટ પણ ન આવે, ભલે ભૂખ તારા શરીરને દુર્ગંધ બનાવે પણ તે મન ઉપર આક્રમણ ન કરે એ જોજો

તનની દુર્ગંધતા મનમા ન પેમે તે માટે વીતગગ પ્રભુ ચેતવણીરૂપે કહે છે-

“ કાલી પદ્મંગ સકાસે, ક્રીસે પમણિ સતપ ।

માયન્ને અસળ-પાણસલ અદીળમણસો ચરે ” ॥

જૂન અને તરસને કારણે તારો દંઠ કામચલા પડે તેવો ફરતી જઈ જાય છતાં તું મનમાં દીનતા ધારણ કરી વિના ચાલને વિદ્યા તારૂં જીવન છે છતાં તેને માટે તું કોઈની પ્રશસા ન કરીશ. ધર્મ કથા શ્રાવણ યનુ એક ભાગ છે અને એ તપ પણ છે. મુનિજીવનમાં સ્વાધ્યાયનું મહત્ત્વ પૂર્વે સ્થાન છે છતાં પણ સાધક તું વિદ્યા માટે સ્વાધ્યાય ન કરીશ. નહિ તો સામાન્ય જનતા તેનો સીધો અર્થ એવો કરશે કે બાટલુ માથું બાટલો ઉપરેશ દીધો એ બધું ભાગ એ શે હા માટે હતું. આ યત્તિ તારા સ્વાધ્યાયની જીવન માટે શેભારપદ નથી તેમ જ જૈન શાસ્ત્રને માટે લાંબાનરૂપ છે.

તમે નમ્ર જાનો પણ દીન નહિ. એવી જ રીતે સ્વાધ્યાયની મનો પણ અધ્યાયની નહિ. અધ્યાય અને સ્વાધ્યાયનમાં એટલું અંતર છે કે જેટલું વાવની ઝરમી અને સ્વાસ્થ્યસૂચક ઝરમીમાં છે.

તદુરસ્ત માનવીના શરીરમાં ઝરમી હોય છે. જો ઝરમી ન હોય તો તે મોતનું વોર ટ જ આવે. પણ જો અંધારમાં સાચાંજાણ કરતાં ઉપર જાય તો તે ચિતાનું કામજી બનશે. તેને માટે ઉજાડાનું પણ સેવું પડશે.

અરામત એવી જ રીતે. સ્વાધ્યાયના શરીરની જરૂરી ઝરમી છે. અધ્યાયને પોતાના દેશનું પોતાના ધર્મનું પોતાના સમાજનું ધોરણ હોય છે. જો કોઈ મનુષ્ય ધોરણ પૈસાની ખાતર રાખે તો કિતલો નાશ કરવા તરફ થાય તો જાણવું કે અધ્યાયના રામને મોટું ગુહાસન કરી રહ્યો છે.

તમારામાં આત્મધોરણ હોવું જોઈએ. ગાંધીજી એટલા વિનમ્ર હતા કે તેમની વિનમ્રતા એ બારતનો બાદશાહ છે. પોતાની જૂલ અને જલ્દાતી તે એક નાના બાળકને નમવામાં પણ તેમને શરમ નહોતી આવતી પણ અધ્યાય કાની મુશ્કેલીમાં એક અધ્યાય તેમને ગાંધીમાંથી જન્મ આપી કરવા કહ્યું તો તેઓ જલ્દાપે અધ્યાય પણ નહિ. જો કદાચ કોઈ વૃદ્ધિ તેમને કહ્યું હોત તો તેને તમા અધ્યાયમાં એક કહ્યું તો પણ વિલંબ ન કર્યો હોત. પરંતુ અધ્યાય પ્રસ જુદો હતો. જો તેમણે જન્મ આપી કરી હોત તો સમય બારતનું સ્વાધ્યાયનું જ રહેત. એટલા માટે તેઓ તે અધ્યાયની જાણ અને માર આપીને પણ જન્મ ઉપર બેસી રહ્યા. કારણ કે આ સ્વાધ્યાયનનો સંપાદ હતો.

આત્મધોરણ વેગે નથી. ધૂળ જેવી વસ્તુ પણ કોઈને તિરસ્કાર સ્પર્શ કરી શકતી નથી. કોઈને આવામાં આવે છે તો તે કોઈને આનંદના માથે ચડીને બેસી નય છે.

હા તો તમે સ્વાભિમાનની રક્ષા કરો પણ તેને માટે તમારે અહંકારને તો વિદાય આપવી જ પડશે અહંકાર થયા પછી ધ્યેયની પ્રાપ્તિમાં એક સેકન્ડની પણ વાર લાગવાની નથી સ્વામી વિવેકાનંદના શબ્દોમાં કહ્યું તો—

“જો તમારો અહંકાર ઓગળી ગયો તો કાઈ પણ ધર્મપુસ્તકની એક લીટી પણ વાચ્યા સિવાય મદિરનું એક પણ પગથિયું ચઢ્યા સિવાય, જ્યાં ખેડા હશે ત્યાંથી જ મોક્ષ મેળવી શકશો ”

તા. ૧૮-૭-૫૯

જૈન ઉપાશ્રય, માદુગા.

દેવી માનસ સદા ભયભીત રહે છે

પૃથ્વીની રક્ષા સમુદ્ર કરે છે, ધરતી રક્ષા ચાર દિવાલો કરે છે, રાષ્ટ્રની રક્ષા શાસક કરે છે, તો મનુષ્યની રક્ષા ચરિત્ર કરે છે

જેમ મધૂરની શોભા એની પાખોથી અને પાખોની શોભા મધૂરથી છે તેમ વ્યક્તિ અને સમાજની શોભા પરસ્પરના પ્રેમસબંધથી છે

વેગથી વેર વધે છે, આપણા હૃદયનું વેગ શત્રુના વૈરાગ્યને માટે ઇંધનરૂપ છે જો આગમાં ઇંધણ ન પડે તો તે સુઝાઈ જાય છે

દરેક મનવીના મનમાં એક મહત્વાકાંક્ષા હોય છે કે તે મનન જતે તેના દરેક પ્રયત્નો મહાન જનવાની દિશામાં જ હોય છે પણ તેમ જેમ તે આજળ વધવાનો પ્રયત્ન કરે છે તેમ તેમ તેના મનનો અહંકાર તેના મનમાં જટલમયત કરતો જાયો રહે છે જનવાની સાથેસાથ મનવમનમાં અહં જન્મે છે તે અહં તેની પ્રગતિને રૂધિ છે મનના જટલકાને એક અંગ્રેજ વિચારકે ટાંક્સ્ટીની ઉપમા આપી છે ટાંક્સ્ટી કાજળમાં પેસે છે પરંતુ તેનું મધુ તેને આજળ જવા દેતું નથી, એ જ પ્રમાણે અહંકારમાં ઝવેંન્નન જતેજ વ્યક્તિનું મસ્તક તેની પ્રગતિને જટલકાવે છે

અહંકારી નિહિતની એક બા ૧ હોય છે કે તે પોતાના ૧ કાષીને સવશ્ચિ ઠ માને છે તેના મન હમેશાં પોતાની પ્રશસ્ય સાંભળવા ૧ ઉત્કુક હોય છે

અહંકાર એ કલાવનું જન્મ રૂપ છે જાન કલાવનું સબધમાં સાંભળતા બાન્ય હા બા પહેલાં તમે મનની જવાળા કોષ કરવાનું સબધમાં સાંભળ્યું છે આજે મન પર વિચાર કરીએ

એક પ્રશ્ન થાય છે કે તે આવે છે શા મારે ? એક માવુશ શાંત જાને સ્વસ્થ મોડો છે તેની પાસે જાક વાત થઈ કે તેના હૃદયમાં છૂટી બાજ કાઢી જોઈ છે તે શાંતિમિત પસન્ન બાદથી એકદમ સાલપીળો થઈ જાય ? છે એ શબ્દો એવું શું કામ કરે છે કે નેથી દુઝારેથી ક્રોધ જામી નય છે આપ જરા બેઝાણથી જુઓ ક્યારે પણ એકાન્તમાં ચિંતને શાંત રાખી બા સબધમાં વિચાર કર્યો છે ? મચ્છરો જાને જાન્ય નુજ્જેયો નાશ કરવાની પોજનાઓ થાય છે ઘાઈ શરનાં જતુઓ ને શરીરમાં ઘૂસી ગયાં

હૈય તો તેનો નાશ કરવા તમે ફેટલા આતુર બનો છો ? તુગત જ ડોક્ટર પાસે જઈ ઈન્જેક્શન લો છો

હોશિયાર ડોક્ટર શરીરમા પ્રવેશેલા રોગના જ તુઓનો નાશ કરતાં પહેલા, તેની ઉત્પત્તિના કારણો શોધે છે તમે પણ કુશળ ડોક્ટર બનો અને જુઓ કે કોધના ઝેરી જ તુઓ કેવું આક્રમણ કરે છે જરા બારીકાઈથી જુઓ તો જણશે કે કોધના જ તુઓ અહંકારમા પેદા થાય છે કોધનું મૂળ અહંકાર છે, ન્યારે માનવ મનના અહંકાર પર આધાત થાય છે, ત્યારે તે ઊછળે છે, આ ઊછળતા અહંકારનું નામ ક્રોધ છે

ન્યારે કોઈ કાઈ કડવી વાત કહે છે તો તે બોલી બેઠે છે-મને જાણો છો હું કોણ છું ? આ “હું” ઉપર ચોટ લાગી કે બિલકે ચડ્યો આ અહંકારીક વાર કુટુંબ પરિવાર સુધી વિસ્તરે છે, તો ફેટલીક વાર પોતાની જાતિ કે વશપરપરા સુધી ફેલાય છે આથી ફેટલીક વખત ક્રોધના મોઢે પોતાના કુટુંબ કે પરિવારને હલકા પાડે તેવી વાત સાલળી આખો લાલ થઈ જાય છે તેની વશપરપરાને કોઈ નીચી કે હલકી કહે તો તે સહન કરી શકતો નથી. આ બધું શું છે ? અહંકારના જ આ બધા રૂપાંતર છે

શરીર ઉપર ધા પડે તે માણસ હસતો સહન કરી શકે છે, પણ તેના અહં ઉપર ધા પડે ત્યારે તે ધ્રુધવાઈ બેઠે છે અહં પર થયેલ ધા તેના તન, મન અને પ્રાણને ધાયલ કરી નાખે છે અહં ઉપર થયેલો ધા એવો હોતો કે જેને પરિણામે આખું ડૌરવસૈન્ય નાશ પામ્યું ટ્રીપ્લીએ માત્ર એક જ વાક્ય ઉચ્ચાર્યું કે, “આધળાના દીકરા પણ આધળા જ હોય” આ વાક્ય દુર્યોધને સાલળ્યું અને તેનું અહં ધવાયું અને તે ધામાથી અઘાર અક્ષૌહિણી સેનાના રથિર વણા યાદ રાખે કે માનવ મનવા સુપ્ત અહંકાર પર ચોટ લાગે છે, ત્યારે ક્રોધ ઉભરાય છે

તો એ પણ ન ભૂલશો કે ન્યા સુધી હૃદયમા અહંકાર ભર્યો છે ત્યાં સુધી તેના પર ચોટ લાગવાની જ એક વાગ કુટુંબોલને ક્રોધને પૂછ્યું કે દુનિયા તને કેમ ઠોકર માટે છે ? તું ઠોકરો ખાવા છતાં પણ ઉપર ઊછળે છે માટે જગતે તારું સન્માન કરવું જોઈએ, તેના બદલે તારું તો ઠોકરો ખાવી પડે છે આ બાબુ આવે તો પણ લાત અને સામી પાટી પાસે જાય તો ત્યાં પણ લાત

કુટુંબોલે કહ્યું-વાત તો સાચી છે મને પણ આ તિગ્ધકાર પર રોપ ચઢે છે ન્યા જાહે ત્યાં લાતે ચડે છે, પણ તેનું કાગળ એ છે કે માગ

પેટમાં અકારની હવા બરેલી છે તે અને ઠોકરો ખવડાવે છે. આં સુધી એ હવા રહેશે ત્યાં સુધી દુનિયાની ઠોકરો ખાવાનું ચાલુ રહેશે.

આ કાના આવેશમાં અને માનવી પોતાને મહાન માને પણ દુનિયાની નજરમાં તે નીચે પડતો જાય છે એ નહીં છે કે જો તમે બીજાં જોને નીચા માનશો તો તેઓ નિર્ધન હોય કે અભિમાની હોય તેના તમારા અકાર સામે વિરોધનો સર કાંઈ ન કરો પરંતુ તેને ઠોકરો તો નજર સામે છે. ઘાડ રાખો કે અનતકાળ સુધી કામખેતરો માટે કંઈ કંઈને સુધામ રાખી રાખી નથી અનતકાળની વાત જવા દો પણ જો શુભકર્મનો ઉદય અને તેના ફળ મળવા માટે તો યોગ્ય જ દિવસ તેનું કિસ્મત બદલાઈ જાય છે અને તેના આશ્ચર્યતાનું કિસ્મત તેની આગળ શિક્ષક પડી જાય છે તમે એ જોશું હશે અને અનુભવ પણ ક્યો હશે કે જેમનાં કિસ્મત મંથા હોવા સૂચની માફક ચમકનાં કંતા જેમના મહેનોમાં થી કે તેમને બદલે અપરના દીકરાઓ જળતા હતા. તેમનાં કિસ્મત એવાં તો બગડી ગયાં કે તેમના ધરનાં વાસણો સુકાં વેચાઈ ગયાં અને તેમના ધરની વડુ અને દીકરીઓ કે જેમણે કંઈ દિવસ એક પાણીનો સોટો પણ બરો નહોતો કે તેમ કરવામાં પાપ માનતી તેમને પારકે ઘેર દાસીઓ બની વાસણું માંજવાનાં કામ પણ કરવાં પડ્યાં.

બીજા બાલુ સુખમાં એવી એક નહિ અનેક વ્યક્તિઓ મળી આવશે કે જેમના જીવનનો ઇતિહાસ જુઓ તો આપને આશ્ચર્ય થશે. તેમના જીવનના ઇતિહાસનો ધાર બ ગરીબીથી શાય છે અને તે એના આગળ વળ્યા છે કે આ ? મિથ્યાશિક્ષાની પદ્ધતિમાં બેસે છે માનવીએ પોતાના કામનું અસિમાન ન કરવું જોઈએ વૈભવના ગંગાના મૂરતી તડકામાં બિલા રહી કાંઈના દુર્ભાગના ઝાંખાની અશક્તિ કરશે નહિ. બીજા વાત માનવીની પાસે એવી કંઈ વસ્તુ છે કે જેનો તે ગર્વ કરે ? ને કદાચ વૈભવનો અવ મનમાં આવતો હોય તો જરા એ ચક્રવર્તી સમીપેને ઘાડ કરે કે જેમની પાસે બારનબારનું વિશાળ સામાન્ય હતું અને જોઈ કયા સાહિત્યમાં અમરતા રત્ન શાસિભાઈની સંપત્તિને ઘાડ કરે અને તેમની સાથે તમારી સંપત્તિની સરખામણી કરી જુઓ.

સંપત્તિનો અવ આવતો હોય તો નિરાશિતો તરફ નજર કરો. જેઓ ગઈ કાલ સુધી વળ્યો મો રોમાં મહાશય હતા અને આ ? કામ પરવારી જતા એકેક પૈસા માટે બી ન તરફ નજર કરે છે અમીરી એક રાતમાં ગરીબીમાં પસટાઈ ગઈ.

સપત્તિ સિવાય માનવીની પાને ગદિતનુ બળ પણ છે, કદી કદી તેને સત્તાનો અદકાર પણ આવી જાય છે એવો અદકાર મનમા આવે તો નેપોલિયન, હિટલર કે મુસોલિની તરફ નજર કરો. તેમના સત્તાશાળી જીવન તરફ જુઓ. તેઓ એક દિવસ દુનિયાભરના સામ્રાજ્યના સ્વપ્ના જેતા હતા. સમ્રાટ નેપોલિયન તો જાની દોકાને કહેતો કે મારી ડિક્ઝનેરીમા “અસ-ભવિત” જેવો કોઈ શબ્દ જ નથી આવા આત્મવિશ્વાસ સાથે જે દિશામા તે પગ ઉપાડતો તે દિશાના પૃથ્વી ચગચરી બ્રહ્માં જનનાના પ્રાણુ સ્પર્ષી થઈ જતા તે ગર્વની સાથે કહેતો કે આખી દુનિયાને એક દિવસ મારી ધુટણીએ પડવું પડશે પણ તેનું દિશ્મત એવું બદલાયું કે તેને મરતા કદન પણ ન મળ્યું. પૃથ્વીના પ્રાણુને સ્પર્ષવાનાર ચોક્કો એક નાના સરખા ટાપુ ઉપર કેલીની હાલતમા મર્યો હજારો વીરોના લોહી વહાવી મેળવેલો વિજય તેની સામે જ પરાજયમા પલટાઈ ગયો.

મદાધ મુસોલિની ઉપર ગઠમીટ્તિ એવી જોર કરતી હતી અને પોતાની વાયુસેના ઉપર તેને એટલો ગર્વ હતો કે તે અભિમાનભર્યા અવાજે કહેતો કે યુદ્ધ તો વિશ્વના અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે નાના સરખા એગિસિનિયાને તેણે કેટલા જ ગલીપોળાથી કચડી નાખ્યું હતું ! નાનાસરખા દેશના આધુનિક શસ્ત્રસમવટથી વિહીન નાગરિકો પર ઝેરી ગેસ છોડ્યો પણ યુદ્ધને અનિવાર્ય કહેનાર મુસોલિનીનું ગર્વોન્નત મમ્તક યુદ્ધે જ નીચું નમાવ્યું લશ્કરના પગમા જ તેની જીવનલીલા સમાપ્ત થઈ ગઈ.

અને હિટલર ! તેનું નામ જ આતંકનું પ્રતિક બની ગયું હતું વિશ્વ વિજયની ધૂનમા તેણે માનવતાને ગુલામ બનાવવાનો આતંક ફેલાવ્યો હતો એક હાથમા હાથકડી અને બીજા હાથમા યોગ્ય લઈ દુનિયાને પડકારી રહ્યો હતો કા તો આપ ચુપચાપ હાથકડી પહેરી લો કા તો તમારા ઉપર યોગ્ય પડે તમારા મહેલો ઉપર યોગ્ય પડે અને તમારા અરમાનો ધુમાડો થઈ ઉડી જાય પણ એક દિવસ એવો આવ્યો કે હિટલરના પોતાના અરમાનોની રાખ થઈ ગઈ, માત્ર તેના અરમાનો જ નહિ, પણ તેનો પ્રિય દેશ જર્મની પણ ખડિયેરોમા પલટાઈ ગયો વીજળીના ઝળકારા જેવો તે જગતની રંગ ભૂમિ પર આવ્યો અને તે જ રીતે નાશ પામ્યો અને તેના શબ્દો પણ પત્તો ન લાગ્યો.

જો સત્તા જ ટકવાની નથી તો એવી સત્તાનો મદ શી રીતે ટકશે ? આપની નજર સામે જોતજોતામા ભારતના સાદસો રાજ્ય રજવાડાઓની -

સત્તા જિનવાઈ મઈ સદ્ગોષ્ઠી ચાલી આવેલી પુરાણી રા નશ્વરી પડી રાને
ખનમ ચતાં બે મદિના પશુ ન લાખા

ક્યારેક ક્યારેક માનવીને પોતાના સૌંદર્ય પશુ અભિમાન આવે
છે પણ સૌ પનો કેરૂં કેટલો વખત ટકવાનો છે? વ્યાધિની ઉપાધિ તેની
પાછળ પડેલી જ છે બે મારી વાત ઉપર વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો
મુબઈની હોસ્પિટલોમાં જઈને ખાતરી કરો ચાર દિવસ પડેલાં સુદર
સુકુમાર બાળક બધે ચામડીના રોચથી એવું પીણું બેચમાં આવશે કે
તેના સાથે પશુ તેવું તબોને નહિ ગમે. હાથ વ્યાધિથી બચે તો સૌંદર્યના
દુશ્મન જેવી વૃદ્ધાવસ્થા તો આવશે / આ જ વાત બળતી છે જે અકર
તીંઓ! એક બાણુ વડે એક લાખ ચોદાઓને મારી શકતા હતા તેઓ પણ
સદાને માટે સર્જ મયા લોતાની બેડીઓને કાચા સુતરના તાનજાની માફક
તેની નાખવાની શક્તિ ધગવનાર બદાદુરો કાચા સુતરથી એવા બધાઈ
મયા કે પાસુ બલ્લવાનુ પણ મુરેલ મન્યુ

એક ચી / બીજી પણ છે કે ક્યારેક ક્યારેક માનવીને તેવું પણ
અભિમાન નમે તે છે તેની શાનશક્તિ ક્યારે કોઈ દુદ્ધ હંદમવાળા મનુષ્યને
ચાર અક્ષર આવડે છે ત્યારે તે પોતાની જાતને સવચની કોટિમાં / મૂકે
છે બે ચાર મોઠા આમથી કે તેમથી મોઠે કપી પછે ક્યારે કોઈ સાધુ
સત પાસે ગયા ત્યારે તે મોઠા એવી રૂબથી ઉચ્ચારે છે કે હવે કવિ
કાશિદાસ જ બેઠી રહ્યા હોય અને જરાક પાછળ બેસી કેમ જાણે એમ
જતાવતો હોય કે હું પણ એક વિદ્વાન છું

આજમ કે ચોક્કામઈથી બેચાર પ્રશ્નો માફ કરી લીધા પછી બે કોઈ
સાધુ કે સાધ્વી મામમાં આવે તો તેમની સામે તે આ પ્રશ્નો કરશે. બે કોઈ
પ્રસાવત મુનિ જરાબર ઉત્તર આપશે તો કહેશે કે મારું ધારવું પણ એમ
જ છે કદાચ કોઈ એવો પ્રસંગ આવ્યો કે કોઈ આસ્પમતિ સાધુ કે સાધ્વી
મળી ગયાં તો પછે તેના આક્રમકારની માત્રા એકદમ વધી જવાની વદનપ
પ્રમ કરશે અને તેનો ઉત્તર નહિ મળે તો બોરવચારી રીતે ચરદન બેચી
કરશે. હસને માટે પ્રશ્ન સમાધાન કરશે અને આજુબાજુ બેઠેલાઓ તરફ
એવી રીતે નજર કરશે કે જાણે કોઈ મોટો વિજય પ્રાપ્ત કર્યો હોય. પણ
બે કદાચ કોઈ પદેચિત સાધુસત તેને એ ચોક્કામઈથી / વચ્ચેથી પ્રમ
પૂછે તો રમ બલ્લાર્થ જશે અને તે સ્વભેદ પહેમેથી જ ગળવા બેચી તરી.

હા તો આ વાત સુદ્ધ હંદમની છે શાનભરણીય કમના સુરોપતમથી

થોડું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું તો તેને આચરણુમાં ઉતારે તેનું પ્રદર્શન કરી તમારા અહકારને ન પોષે.

તમને ખચર છે કે જે બિચી જ્ઞાતના જૂથો હોય છે તે પોતાના ક્રોધને ઢાકીને રાખે છે તેના ઉપર કંઈક કાંઈક હોય છે યત્નમ, નાળિયેર વગેરે બિચી જ્ઞાતના ક્રોધ છે તે બધા ઉપર કંઈક કાચકી હોય છે કારણ કે તેના વડે તે પોતાની મોટાઈ ઢાકી શકે, પણ હનકી જ્ઞાતના ક્રોધ પર આવું એક પણ આવડતું હોતું નથી જમરૂખ જુઓ તેના ઉપર કાઈ હોતું નથી હા, તો સહભાગ્યથી જ્ઞાનનું કળ પ્રાપ્ત થયું હોય તે ઢાકીને રાખે. ગૌરવને પ્રગટ કરવાના તેનું સત્વ નાશ પામે છે જે બી ઉપર માટી પડે છે તે જ બગી શકે છે જે તેના ઉપરથી માટી કાઢી નાખવામાં આવે તો ગમે તેટલું સરસ બી હોય, ગમે તેવું ખાતર નાખ્યું હોય પણ તે બગી શકતું નથી તેવી જ રીતે જ્ઞાનના ખીજને ખુલ્લું ન કરે તેની જાહેરાત ન કરે જ્ઞાન જાહેરાતની વસ્તુ નહિ, પણ આચરણની વસ્તુ છે તેની જાહેરાત કરવી તે તેના ઉપર બળાતકાર કરવા જેવું છે.

જે કદાચ આપને આપના જ્ઞાનનો અહકાર જાગે તો આપ વિશિષ્ટ જ્ઞાનશીલ મહાપુરુષો કે ચૌદ પૂર્વધારીઓના જ્ઞાનનું સ્મરણ કરે અને વિચાર કરે એ અનંતજ્ઞાનીઓના જ્ઞાન સાથે તમારા જ્ઞાનનો સરખામણી કરે અને જુઓ કે તેમની સરખામણીમાં તમારું જ્ઞાન કયા સુધી પહોંચ્યું છે! હું માનું છું કે આ તુલના જ્ઞાન-અહકાર રૂપી રોગને માટે પાવરફુલ ઈન્જેક્શનનું કામ આપરો.

ઉપાધ્યાય યશોવિજયજીનું નામ તમે સાલજ્યુ હશે જૈન સમાજના તેઓ એક ઘણા મોટા વિદ્વાન થઈ ગયા જૈનદર્શનની સાથેસાથ તેમણે અન્ય દર્શનોનો પણ બિડો અભ્યાસ અને ચિંતન કર્યા હતા બાર વર્ષ સુધી કાશીમાં રહી તેમણે અભ્યાસ કર્યું હતું તે વખતના વિદ્વાનો ઉપર તેમની વિદ્વતાની છાપ હતી કેટલીયે સભાઓમાં તેમણે વાદવિવાદમાં ભાગ લીધો હતો જે સભામાં જતા તે સભામાંથી વિજય મેળવીને જ આવતા થયે થયેથી મળતા આ વિજયોની સાથે તેમને ન્યાયવિશારદની પદવી પણ મળી હતી.

એક વાર એક વિદ્વત્સભા મળી હતી આ સભામાં વિદ્વાનો કાંઈ એક વિષય ઉપર શાસ્ત્રાર્થ કરતા અને એક નિર્ણાયક જય-પરાજયનો નિર્ણય કરતા. આવી સભાઓનો ઉદ્દેશ એ હતો કે વિદ્વાનો ભેગા મળી કાંઈ તર્ક

કે સાત્ત્વ પર તેમના મૌલિક વિચારો ૨૧ કરે નવી શોધ અને નવા વિચારો જન્મતા સમક્ષ સામ્યદિક્ક રૂપે ૨૧૦ થાય સામા પક્ષની ખોટી ખોટી ધારણાઓ દૂર થઈ તેમનામાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ ફેલાય. પણ જ્યારે આ વાદ થાય ત્યારે તેમાંથી સ્વતંત્ર જ્ઞાનનો પ્રકાશ ફેલાય. પણ ત્યારે આ વાદ થાય ત્યારે તેમાંથી સ્વતંત્ર તો દૂર જ જાયો જતુ અને વ્યક્તિગત બધું કામ કરવા મરી પણ જ્યારે વાદમાંથી સ્વતંત્ર જતુ રહે છે અને બહુભવતાનો પૂર્વગ્રહ પ્રવેશો છે ત્યારે વાદ વાદ ન રહેતાં વિવાદ બની જાય છે પછી સ્વતંત્ર શોધ અને રક્ષાનો સ્વચ્છ ન રહેતાં વ્યક્તિગત માન અને પ્રતિષ્ઠાનો વિષય જનાવવામાં આવે છે જેનું ખોય માત્ર બી નતે પરા ત્વ આપી પોતાની પ્રતિષ્ઠાનું સ્થાપન કરવાનું રહે છે જય-પરાજયની આ રૂપમાં સ્વતંત્ર ખોવાઈ જાય છે

હા તો આ વિદ્વત્સભામાં સાત્ત્વનું આયોજન થયું વિજ્ઞેતાને સલાએ પાંચસો ધ નઓ આપવાનું નહીં કહ્યું કે જે તેની વિજ્ઞાનીનિજાની બની રહે સાત્ત્વની રક્ષામાં થઈ ઉપાધ્યાય ધરોવિજ્ઞાનજીએ તેમાં બધા લીધા વિદ્વત્ત અને પ્રતિષ્ઠાના જોરે તેઓ વિજ્ઞાની નિવરણ નિવરણ મુજબ સલાએ તેમને પાંચસો ધનજોની ભેટ આપી જ્યારે તેઓ એક રથેથી બી ન રથે વિહાર કરતા ત્યારે આ પાંચસો ધનજો તેમની ધરપતાકાઓ બની આગળ ચાલતી આ ધનજો જોઈને તેઓ ઔસ્વાન્નિત્ત બનતા જ્યારે તેઓ વિચરતાં વિચરતાં ગુ ત્રાત તરફ જતા હતા ત્યારે રસ્તામાં આધ્યાત્મિક ચોખી જ્ઞાનદમનજીને જોરા થયા બન્ને પૂરતા રનેહીએ હતા

ચોખી જ્ઞાનદમનજીએ ધનજો જોઈ અને તે આચારની મનોહરા પૂરી થયા પોતાના સાથીના મનને બહુકાર માળવા તેમણે પ્રશ્ન કર્યો-

આચાર ! તમે સરખિય જાની કોને માનો છો ?

આચાર ધરોવિ ત્વજીએ કહ્યું- મારી દષ્ટિએ કેવળ જ્ઞાની મહાપુરુષ સરખિય જ્ઞાનના ધારક છે કે જેમનો આત્મા જનન ત જ્ઞાનના તેજથી પ્રકાશમય છે

જ્ઞાનની દક્ષામાં તેમનાથી જોઈ જ્ઞાનચણક ગણુ છે ? ચોખીરાને બી ન પ્રશ્ન કર્યો

તમનાથી બીજો ન જરે ચોદ પૂરખરો આવે. વિજેશ્વરની પછે તેમનો ન જરે આવે. " આચાર ધરોવિજ્ઞાનજી બોલ્યા

પ્રશ્ન પૂર્વધર પછી ?

ઉત્તર સિદ્ધસેન દિવાકર

પ્રશ્ન -તેમની પછી ?

ઉત્તર આચાર્ય હેમચંદ્રસૂરિ

આટલી ચર્ચા પછી આનંદધનજીએ આનંદ પામી ફરી પ્રશ્ન કર્યો.
“અચ્છા, હવે આપ બતાવો કે વિશિષ્ટ જ્ઞાનીઓની પકિતમા આપનું જ્ઞાન
કયા સ્થાન પામે છે ?”

આચાર્ય યશોવિજયજીએ કહ્યું “તેમની સરખામણીમા તો મારું જ્ઞાન
ટકી જ શકે નહિ કયા તે વિશિષ્ટ જ્ઞાની અને કયા હું અદ્યક્ષ ?”

“તો પછી એ કહો કે એ અનંત જ્ઞાનીઓની આગળ કેટલી ધન્યતા
ફરકતી હતી ?”

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં આચાર્ય મૌન હતા હવે તેમને તેમની ભૂલ જણાઈ
અને તે જ વખતે તેમણે તેમની ભૂલ સુધારી લીધી

આ તો આચાર્ય યશોવિજયજીની વાત છે હવે થોડી તમારી વાત કરું ?
ખોદ તો નહિ લાગે ને ?

તેમણે તો ભૂલ જોઈ તેનો સ્વીકાર કર્યો અને સુધારી પણ લીધી.
પણ આજે જો ભૂલ બતાવવામા આવે તો તે ભૂલ બતાવનારની જ ટીકા
કરવાનું શરૂ થઈ જાય છે અચ્છા, હવે તમે એ બતાવો કે તમે અહીં
તમારો ભૂલો તપાસવા આવો છો કે તમારી પ્રશ્ન સાના ગીત સાલજવા આવો
છો ? “તમે ઉદાર હૃદયવાળા છો સમાજની તમે ધણી સેવા કરી છે તમારા
જેવાઓ તો સઘનુ ગૌરવ છે સઘની પ્રગતિ માટે ધણી સેવાઓ આપી છે”
આપના જ્ઞાન આવી પ્રશ્ન સા સાલજવા આતુર છે કે ભૂલોને તપાસવા અને
સુધારવા ? તમે જે કંઈ છો તેના ગુણગાન સાલજવા ઉપાશ્રયમા આવો છો
કે જે કરવાનું છે અને નથી કરતા તે કરવાની ટ્રેનણ લેવા આવો છો ?

જો પ્રશ્ન સાના પુષ્પ જ પ્રિય હોય તો યાદ રાખો કે પ્રગતિ રુધાયેલી જ
પડી છે આચાર્ય યશોવિજયજીએ ભૂલ જોઈ તો સહજ ભાવથી તેનો સ્વીકાર
કર્યો અને સુધારી લીધી તથા ભૂલ બતાવનાર તરફ જરા પણ ગેપ-દ્રેપ
તેમના મનમા પણ ન આવ્યો એ જ ક્ષણે તેમના મનમાથી જ્ઞાનનો અદકાર
નાશ પામ્યો

ચાનનો દેનું વિકાસ છે. પણ તેનો અદકાર તે ઉદ્યોગને બંધી પત્તી જ સાથે છે. ચાન હજુ વધારે છે. પણ તેની ખાજ હજી નથી હોતી. આજનો ગુણધર્મ ઉચ્છ્વળ છે એ મેં તે તો સમજાવવાનું જ કામ કર્યું. ખરી બંધી તે ખાજ સાકાની હોય. કોલાસાની હોય કે ચાનની પણ તે દુઝાયા વિના રહેશે નહિ.

આજની માફક જ અદકારનો સ્વભાવ પણ દુઝાયાનો જ છે. તે દંભેશી મનની શાંતિને સગમાન્યા કરે છે. વિનયના ગુણને રાખ કરે છે. ખરી બંધી તે અદકાર દેહનો હોય. સ્વપત્તિનો હોય, બળનો હોય. ચાનનો હોય કે ક્રિયાનો હોય. પણ તે અત્યાના ગુણોને તો ખનન કરી નાખશે.

ધણા માણસોમાં પોતાની ધાર્મિક ક્રિયાઓ કે ધર્મસ્થાનોનો અદકાર જાગે છે. મેં આટલી સામાયિક કરી. આટલા ઉપવાસ કર્યા. આટલી અડા ધ્યાની કરી. બી ન શું કાંઈ કરો શકો છો? પણ અરે! અરે! ભણા માણસ નીક છે. તેં મન કર્યો સામાયિક કરી ઉપવાસ કરી દેહને દૂધ કર્યો. પણ તારા મનનો અદકાર દૂધ થયો કે નહિ? તે સિવાય તારી આ બધી સાધનાઓ મનનો છૂપો ચોર-અદકાર, ગળી જશે અને તું પાછો કોરા જ રહી જાશી.

મનનો અદકાર સાધનાના દૂધમાં એર ભેળવે છે. એરવાળું દૂધ તદુરસ્તીનું રક્ષક નહિ, પણ બંધક હોય છે. એટલે જો તમે સાધનાના દૂધને અદકારના એરથી મુક્ત રાખશો તો પછી સર્વજ્ઞ બધાને માટે સુખદ નીવડશે.

તા ૧૭-૭-૫૬

જીન ઉપાસ્ય, મહુવા

અમારની આમકિત વામના ડહેવાય છે અને પ્રભુની આમકિત, ભક્તિ કરેવાય છે. ધર્મના આપણ તરફ એ ચરનો પ્રયત્ન, તે ભક્તિ છે ભક્તિમા ભક્ત, પોતાના પતનના લગાનને મોઢ છે, ન્યાયે આત્મા સસાનના પદાર્થોમા પોતાનો ગાતમક મળધ વેંડ છે ત્યાં તે ગગ આત્માને માટે પતનનું કાગળ અને છે, કાગળ કે તેમા મોઢ છે મોઢ પોતે એક બધન છે ન્યા મુધી પદાર્થો પ્રત્યેની આસકિત મરી નયા જતી ત્યા મુધી વીતગગતા તરફ મનનુ આકર્ષણ નયા ચતુ

મોઢની સ્થિતિ ગીતે જોડોડો સાગમેપમની છે તેમાથી ન્યાયે અગમેતેર કોડકોડો લય થાય છે ત્યાં આત્માને 'નમો અગિડતાણુ' મોઢવાની ભારના નગત વાય છે.

ન્યા મુધી ભૌતિક પદાર્થોનુ આકર્ષણ મનને ખેચતુ રહેરો ત્યા મુધી, તેમા ભક્તિના અકુરો ફરી જ નહિ શકે દેહાસકતને માટે દેહાતીતની ઉપાસના સલવિત નથી દેહાસકિત લધને કદાચ દેહાતીતની પાસે પહોચશે તો ત્યા પણ તેની મોઢમય દષ્ટિ, ભૌતિક દ્રવ્યોને જ શોધશે પદાર્થો સાથેના આત્માનો ગગસબધ અનાદિ કાળનો છે માટે તેના ઉપરથી આસકિત દૂર કરવા માટે પુષ્કળ સાધનાની જરૂ છે એ રાગને ત્યાગવા માટે પ્રભુમા પ્રેમ નેડવો પડશે એટલા માટે જૈન દર્શનમા અપ્રગત રાગને હાવવા માટે પહેલા પ્રગત રાગનો આશમે લેવામા આવે છે પરતુ, તે પ્રગત રાગ પણ છોડવા માટે જ છે તેને માટે એક આચાર્યે ઘણી સુદર ઉપમા આપી છે કંટકનેવ કંટકમ્-પગમા કાંટો વાગ્યો હોય તેને કાઢવા માટે તેના કરતા પણ વધુ અણાદાગ કાંટો મોકવામા આવે છે, પરતુ તેનુ કાર્ય પૂરુ થતા તેને પણ કાઢી નાખવામા આવે છે એવી જ રીતે અશુભની અનાદિ

કાળની વૃત્તિને ફેરવવા માટે શુભમાં લાવવી જરૂરી છે. તિલેષરના ગુણેનું વર્ણન આ મળમૂલિ પેદા કરે છે. ક્યારેક એ શુભ લાવ, શુદ્ધ કરતું બની શકે છે.

જેવી રીતે સાધારણ વસ્તુ નદીના તટમાં મળીને, સમુદ્ર સુધી પહોંચી શકે છે તેવી રીતે લક્ષિતના પ્રવાસમાં તણવવાળા આદ્રમાં પ્રમુખ બની જાય છે. ચિત્તશુદ્ધિ માટે તપ જપ દાન ધ્યાન વગેરે અનેક કર્મ છે તે બધા સાધનોને સોમ સાથુ જોડ્યા. ઈશ્વારિની ઉપમા આપીએ તો લક્ષિતને પાણીની ઉપમા આપવી પડે. સોમ સાથુ વગેરે સંસાર માટે વધારે કામ કરે છે. પણ જો પાણી ન હોય તો એ જાંચનો ઠાઈ ઉતરોત નથી. બીજુ જો સોમ સાથુ વગેરે ન હોય તો એકલા પાણીથી પણ કપાલ ધોઈ શકાય છે. આ જ વાત તપ-જપની સાથે પરમાત્મ-ગુણેમાં ત મયનાની છે. સાચી જ મયતા આદ્રમાંના મેલને ધોઈ શકે છે.

પણ આ સ્તુતિસ્તવ અત પ્રિય દોલો જોઈએ તેમાં અતરના અવાજ દોલો જોઈએ. તેમાં આત્મા ન જોયતો હોય એવી વસ્તુ માત્ર બધારને આકર્ષે છે. જો દુઃકાનમાં માલનો સ્ટોક ન હોય તો માત્ર શો-કેસો વેપારમાં સંસ્થાપક થઈ શકતાં નથી. માત્ર સૈનિકનાં કર્મ પહેલી સેવાથી ઘાઈ સૈનિક બની શકતું નથી. જેઓ હંમેશાં સુક્રમાર યોધા ઉપર ચૂતા રહે છે. મદ્દ કરે જવાજ સાંભળીને બચ પામે છે. રજુશ્રમિના નામથી જેમને ધુળરી છૂટે જી તથ્યવાર પડડતાં જુ જોમને આવડતું નથી એવા સનિકા ઠાઈ ઈતિદાસના પાને અમર થઈ શકતા હશે? આવી જ વાત બાલ કિયાની છે. અમુક પ્રકારની વિશેષ કિયાઓ કરવી તે બ્રહ્મરનાં વસ્ત્રો જેવું સાધનું સાધન છે. પરંતુ રત્નનિભવની ત મયતા કર્મકે જુદી જ ચીજ છે. તેને સમય બ્રહ્મરથી એટલો નથી જેટલો અતરમથી છે. સૈનિકનો સમય જેટલો વીરતાથી છે એટલો તેના મધુવેશમાં નથી. વીરતા ન હોય તો મધુવેશની કિ મત જેટલી? સૈનિકનાં વસ્ત્રો તો એક ખાટીનાં પ્રવળાને પણ પહે રાવી શકાય છે.

હા તો સાધના અને લક્ષિતમાં વસ્ત્રો અને માળાઓ એટલી જ જીર અમ નથી કરી કે જેટલી અતરની ત મયતા કરે છે. અતરની ત મયતાના અભાવે સાધના નિ ગ્રણુ બની જાય. તેમાં સમ્યક્ષ અને સજ્જતાનો અભાવ હશે. સમ્યક્ષ વિના કોઈપણ વસ્તુની કિ મત નથી. જે અસજ્જ વસ્તુ હોય તો પ્રમાણમાં ઓછી હોવા છતાં તેનું મૂલ્ય વિશેષ હોય છે. સંભળવામાં

આવે છે કે રેડિયમ ધાતુ દુનિયાની સર્વ ધાતુઓમા અધિક કિમતી છે, તેની એક તોલાની કિમત લગભગ ચાર કરોડ રૂપિયા જેટલી થાય છે તેનો એક કણ પણ મહા કિમતી છે, પરંતુ શરત એ છે કે તે અસલી દોની જેમજે ભવે એક કણ હોય, જે અસલ રેડિયમનો તે તે ચમકશે, પણ જે અસલ નહિ હોય તો એક તોલો ૭૫ દસ તોલા એકઠું કરશે તો પણ તેમા જરાય ચમક નહિ આવે આવી જ વાત સાધના અને પ્રાર્થનાની છે જે તેમાં હૃદયનો રસ ન હોય, સચ્ચાઈની ચમક ન હોય, તો પછી તેનું પ્રમાણ ગમે તેટલું હોય, તેની કિમત કાંઈ નથી તેવી સાધના વડે આત્મકલ્યાણની ઈચ્છા રાખવી એ એટલું જ નકામું છે, કે જેટલું લોઢાની નાવમા બેસી સાગર પાર કરવાની ઈચ્છા રાખવી તે તરશે નહિ પણ તળીયે જરૂર પહોચાડશે

સુવર્ણભસ્મ તમે ખાઓ છે મહિના સુધી સેવન કરવામા આવે તો જરૂર તેની અસર થશે તમે નરી તાજગી અને ઝકુંતિનો અનુભવ કરશો, તમારા લોહીમા નવું બળ દેખાશે, પણ મહિનાઓ સુધી ભસ્મનું સેવન કર્યું શરીરમા તલમાત્ર ફેર નં પડ્યો, ઝકુંતિને બદલે જડતા આવી, શક્તિ જરા પણ ન આવી, તો પછી તમે એ ભસ્મ આપનાર વૈદ્યને પૂછશો કે “ વૈદ્ય રાજ, આ તો તમે સુવર્ણભસ્મ ખવડાવી કે બીજું કાંઈ ભસ્મ ? ” એવી જ રીતે વર્ષો સુધી જપ કર્યો, સાધનાની માળાઓ ફેરવી, છતાં મનમા પવિત્રતાનું એક કિરણ પણ ન આવ્યું, અરિહંતની ઉપાસના કરતા કરતા વર્ષો વીતી ગયા છતાં પણ કામ અને ક્રોધરૂપી દુશ્મનો ઉપર જરા પણ વિજય ન મળ્યો, થોડાં પણ કારણ ગણતા ક્રોધ તમારા આત્મા ઉપર સ્વાર ચઢી ગયો, વીતરાગને રટતા રટતા, એક ધ્ય જેટલો પણ રાગ ઘટ્યો નહિ, તો પછી વિચારવું પડશે કે સુવર્ણભસ્મના રગ જેવી કાંઈ બીજું ભસ્મ તો નથી લઈ લીધી ! અથવા તો તેનું બીજું કારણ એમ પણ હોય કે શરીરમા કાંઈ દૂષો વિકાર હોય કે જે સુવર્ણભસ્મની શક્તિને ખાઈ જતો હોય જ્યાં સુધી પેટમા વિકાર હોય ત્યાં સુધી સુવર્ણભસ્મની કાંઈ અસર થતી નથી તેમજ, મનમા વિકૃતિઓ છે ત્યાં સુધી, વીતરાગતા કાંઈ અસર પેદા કરી શક્તી નથી, કારણ કે સરાગ-દષ્ટિ તમને તેની તરફ ખેંચી રાખે છે

તમારે દવા જેમજે હોય તો સારામા સારી લો, ભવે તે ગમે તેટલી કિમતી કેમ ન હોય, છતાં જે પરેજી ન પાળો તો દવાથી લાભ નહિ થાય. તે જ પ્રમાણે તમે સાધનાના ઔષધનું સેવન કરો પણ તેની સાથે વિચાર

અને આચાર-શુદ્ધિની પરેશ નહિ જાળવેા તો બાહ્યમંદિરને મદાસ્થાન તો ઓપવિ કમ નહિ લાગે. સ્વાદ તો અપ્ય વસ્તુઓમાં હોય છે સમસ્તશીના રેશ્મીને મીઠાવાળી ચીજો શુ સ્વાદિષ્ટ નથી લાગતી? સ્વાદ તો મધુર હોય છે પણ તેનું પરિણામ સારુ નથી આવતું.

આધર્મ તો એ યામ છે કે પ્રાથના આગરે પણ તમે અપ્ય વસ્તુ ઓની મામણી કરો છો. રાત્રી વૈશ્વની પાસે જાય છે અને પોતાને ભાવતી પણ અપ્ય વસ્તુઓ ખાવાની છૂટ આપવાની વિનંતિ કરે છે પણ કુસળ વૈશ્વ જ્યાં પણ તેની વિનંતિને માન્ય રાખતો નથી.

શ્રીસતો નત્રવેતા સોક્રેટિસ, ઇશિર પામે હમેસાં ઓરી પ્રાથના કર્યા કરતાં કે હે નુ! જામે કુ માર્યુ કે ન માર્યુ પણ મને ઓરી વસ્તુ કહી પણ ન બાપતો કે જે મને પ્રિય હોવા છતાં મારુ બકિત કરનારી હોય તથા મારી છુદિને અશુભ ગાએં લઈ જનારી હોય. " મતસ્ય કે મત્રવુ એ બકિતાના શ્રેત્ર બંધારની વસ્તુ છે બકિતામાં તો સમર્પણ છે આચખની સમક્ષ સર્વેવ સમર્પણ કરવાનો પરિત્ર ભાવ એ બકિત છે.

એક સતને એક જણે પ્રશ્ન કર્યો કે બકિતાની પૂજા તો સી છે? તેમણે કહ્યું કે તસ્મિતેને નામ થઈ જવા એ બકિતાની પૂજા છે બી ન સબ્દોમાં તુ નમુમા ન મમ થઈ જાય અને પ્રમુ તારમા સમાઈ જાય એ બકિતાની ચરમ નીમા છે હનુમાન લક્ષ્મણ હનુ કેમકે તેમણે રામના ચરણે પોતાનું સર્વ સમર્પણ કર્યું હતું તેઓ રામમય હતા. મીરાંની ત મવત્ય કે લુખ્યા પોતાની ૧૧ને પણ બુધારી દેતી હતી આપણી તતને જુદીને જ આપણે તેને આપનું જનમી સકીએ છીએ ત્યાં સુધી કુપણ રહેશે ત્યાં સુધી દેહબુદ્ધિ ર મ અને આ દેહાખ્યાસ તો સાધનમાં જાય છે દેહાખ્યાસી બકિત ના. દન્ને / પ્રેમ કરે છે તે મને તેનું સ્મરણ કરે પણ તેની હકિત ૧ પ્રા ૧ દોષ છે તેના બાદ પ્રાણો દેહાખ્યાસને મારેજ દોષ છે બકિતાના આર પ્રમાર છે —

૧ માનવબકિત કુખથી પ્રેમકરને જે બકિત કરવામાં આવે છે તે આ ૧ ન મા ૧ ૬ ખના સમર્પમાં જમી જા. જુધી નિરાસ માનવોને સરખાપ પ્રમ ૫ ૧ ૧૬

૨ અધ્યાત્મબકિત આ બી ન પ્રમારની બકિત છે તેમાં માન ૧૦૧ ૧ ના આચવી પ્રેમકરને ઉદ્ધતતા કરે છે ઉદ્ધતમાનુ પોત અમ (૧૧ ૧ ૧૧) અધ્યાત્મબકિત કરેવાય છે.

૩ જિજ્ઞાસુભક્તિ આ પ્રકારની ભક્તિમાં, ભક્તના મનમાં નથી તો દુ ખના દાવાનળ, નથી કોઈ વસ્તુના અભાવે કષ્ટની પીડા કે નથી તેના મનમાં કોઈ પ્રકારનું પ્રયોજન તેની ઉપાસનાનું એક માત્ર લક્ષ્ય હોય છે ઈશ્વરીય સ્વરૂપનું જ્ઞાન આત્મા અને પરમાત્માના ભેદનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે જ તે ઉપાસના કરે છે.

૪ તન્મયભક્તિ આ ભક્તિમાં માનવી પ્રભુમય બનવા ઇચ્છે છે કોઈ પીડાની મુક્તિથી તેને સતોષ થતો નથી, આદીના દુઃકડાઓથી તેના મનની પાસ છુટાતી નથી, ન તો તે માત્ર ઈશ્વરીય સ્વરૂપને જાણીને સતોષ પામે છે તે દહીં, દૂધ કે છાશથી સતોષ પામનારો નથી તે તો માખણનો ચાહક છે તે આત્માને પરમાત્મામય બનાવવા ચાહે છે, એવો ભક્ત સોપાધિક ભક્તિમાં શ્રદ્ધા રાખતો નથી તે નિરૂપાધિક ભક્તિનો ગ્રાહક હોય છે

અધ્યાત્મયોગી આનંદધનજી તેમનો કવિતામાં સુદર વ્યાખ્યા આપે છે

પ્રીત સગાઈ જગમાં સૌ કરે, પ્રીત સગાઈ ન કાય,

પ્રીત સગાઈ નિરૂપાધિક કરી, સૌપાધિક ધન ખેંચ.

અધ્યાત્મના પ્રખર કવિ કહે છે-પ્રીતિ તો દુનિયાના બધા પ્રાણી કરે છે પણ પ્રીતની રીત કોણે જાણી છે? પ્રીતના બે પ્રકાર છે એક સોપાધિક અને બીજો નિરૂપાધિક જે સ્વાર્થથી પ્રેરાયેલી અને જેની પાછળ મોહ રહેલો છે તે સોપાધિક છે તેમાં સ્થાયિત્વ (ટકવાપણું) ઓછું હોય છે. સ્વાર્થના તત્તુ વડે બધાયેલી પ્રીતિનું આકૃષ્ય બહુ ઓછું હોય છે તે સામાનિક પ્રીતિ હોય છે અને સામાનિક વૃદ્ધિને માટે હોય છે નિરૂપાધિક ભક્તિ આત્માથી પરમાત્મા સાથે હોય છે તેમાં સ્વાર્થનું શોષણ નહિ, પવિત્રતાનો પ્રકાશ હોય છે તેમાં છીછરી નદીનો જણજણાટ નહિ, પણ સાગરની ગંભીરતા હોય છે તે દેહને નહિ, પણ દેહાતીતને ચાહે છે તે રૂપનો પ્રેમ નહિ, પણ રૂપાતીતના શરણતી સૌંદર્યનું પાન કરે છે એટલે તેમાં સ્થિરતા હોય છે. નિરૂપાધિક ભક્તિ, આપવા જ ચાહે છે સ્વાર્થ હશે તો પણ આપશે અને સ્વાર્થ નહિ હોય તો પણ આપશે સોપાધિક ભક્તિની દૃષ્ટિમાં સ્વાર્થનું મહત્ત્વ છે જ્યાં સુધી સ્વાર્થ સધાતો રહેશે ત્યાં સુધી તે આપશે પરંતુ સ્વાર્થમાં જરાપણ કાંઈ ખામી આવી કે તે દુઃખન બની જશે

એક વાર ગાંધીજી સૂરત ગયા તેમની પ્રાર્થના સભામાં હિંદુ મુસ્લિમ -બધાય સામ્રદાયિક ભેદો ભૂલીને ભેગા થતા હતા જે વિચારોને વ્યક્ત કરવામાં

જેટલો જીવ છે તેટલો જ તે પુરુષ વિરાટ છે તેની સમક્ષ પ્રાણીઓ પોતાના જ મનત વેર પશુ શૂલી જમ છે વીતરાગ દેવ-અરિક તની સામે વામ-જકરી સાથે બેસે છે ત્યાં વામ પોતાની ફરતા શૂલી જમ છે અને તેથી જકરીના હૃદયમાંથી ભય ભાગી જમ છે એવી રીતે વિરાટ પુરુષોની સમક્ષ હિન્દુ અને મુસ્લિમ પોતાના સ્વપ્રદાનિક બેઠો શૂલી જમ તેમાં કંઈ બાકશ્ન નથી.

ગાંધીજીના પ્રાર્થના પ્રવચનોમાં હિન્દુ અને મુસ્લિમો વચ્ચેની દિવાલને તોડીને પ્રત્યક્ષ થતો રહેતો તેમાં તેમને ધણે ભાગે સફળતા પણ મળતી હતી જેમ સારુ અને સ્વચ્છ દિલ લઈને એક હિન્દુ તેમની પાસે આવ્યો તેની જ હૃદયની પવિત્રતા લઈએક મુસ્લિમ વહેરા આવતા. વહેરાસમાજના હૃદયમાં પણ તે ધૂમ જ ધર કરી ચલા હતા. એક વહેરાજી પ્રાર્થના-પ્રવચન પછી ગાંધીજી પાસે પહોંચ્યા તેમણે પચાસ રૂપિયા ભેટ આપ્યા અને કહ્યું કે

તમે તો ખરેખર પવનખર છો. બ્યારે મને તાવ આવ્યો ત્યારે આપણું સ્મરણ હૃદયમાં થયું મેં મનથી નહીં કહ્યું કે જો તાવ કિતરી જશે તો આવતી કાલે પચાસ રૂપિયા ગાંધીજીને ભેટ ધરીશ ખરેખર, આપના નામમાં જાડુ છે કાલે રાતના જ મારો તાવ કિતરી ગયો એટલે હું આપને ભેટ આપવા આવ્યો છું.

ગાંધીજીએ કહ્યું- બાઈ! આ રૂપિયા મારે ન જોઈએ. એ તો ઠીક છે કે તમે મને યાદ ક્યો અને તાવ કિતરી ગયો એટલે રૂપિયા ભેટ ધરો છો. પણ જો કદાચ તાવ ન કિતર્યો હોત તો ગાંધીજીને ગાથો દેવા પણ તૈયાર થયા હોત. એટલે આવી ભેટ મારે જોઈતી નથી.

આ સૌપ્રાપ્તિક ભક્તિ છે. જ્યાં સુધી સ્વાર્થ સધાતો રહેશે ત્યાં સુધી તે રહેશે અને સ્વાધ પૂર્ણ થતાં તે પણ અતમ ધર્મ જશે. ભક્તિનું ફળ છે વૃષ્ટાન્તો નાશ, વાસનાન્તો ક્ષય અને ઈચ્છાઓની નિરુત્તિ. જો તરફ પણ હૃદયમાં સાલસા હોય તો સમ જાગે કે હજુ સાચી ભક્તિએ આપના હૃદયમાં પ્રવેશ ક્યો નથી. ભક્તિ અને સાલસા જન્મે એક જગ્યાએ રહી શકતી નથી કેમકે એક દૂધ છે તો બીજી ઊંચ. ઊંચ અને દૂધ કંઈ એક વાસણમાં રહી શકે!

આપણે માનીએ છીએ કે ભક્તિથી વાચન પૂરી થશે વૃષ્ટા સત્ત્વપાશે અને ૫ જગ્યા સફળ થશે પરંતુ આ તો ભક્તિનું શીર્ષોક્ત છે. તમે કમ જ કાં તો મમ ત્યાં છે. અગી રીત ભક્તિ સાલસા વૃષ્ટા અને ઈચ્છાઓનો વૃષ્ટાનો તારા કડે છે અપકાર અને પ્રકાર જ ને એક સાથે રહી શકતાં નથી એક અવ કે બીજા અવ ત્યાં જ પડે છે એવી રીતે આસક્તિ બિનમ

ધરિયે છે, બ્યારે લકિત ઈશ્વરને ધરિયે છે આસકિત પ્રભાવ ધરિયે છે, અને અનાસકિત પ્રભુને ધરિયે છે એશ્વર્ય મળ્યું તો શુ થયું ? ઈશ્વર મળવો જોઈએ. પ્રભાવ માટે યાચના નહિ પણ પ્રભુને માટે ધરિયા હોવી જોઈએ હનુમાનની લકિતમા સીતાના મુકતાહારને ધ્યાન ન હોય, તેને રામ જોઈએ હરામ નહિ.

એકલી શકિતથી માનવી શેતાન બને છે, તો એકલી લકિતથી હેવાન બને છે અને એકલું જ્ઞાન ઈન્સાન બનાવે છે પણ ભગવાનમા શકિત, લકિત અને જ્ઞાન એ ત્રણે હોવાં જોઈએ એથી જ કહેવામા આવે છે કે તીર્થ કર-દેવાની સ્તુતિથી સાધકને આધ્યાત્મિક બળ મળે છે, મરી ગયેલી શ્રદ્ધા સજીવન થાય છે અને ત્યાગ થતા વૈરાગ્યનો પ્રકાશમય આદર્શ આખો સામે તરે છે. પરંતુ સ્તુતિમા હૃદયનો અવાજ હોવો જોઈએ તે સિવાય તો ખાલી હોકારા દેકારા છે કોઈ માણસ ચાર દિવસોનો ભૂખ્યો હોય, પેટમા બડબડીયા બોલતાં હોય, છતાં પોતાની શાન બતાવવા ખોટા ઓડકાર ખાય તો તેથી શુ તેની ભૂખ છુપાવી શકાય છે ? નહિ કદાપિ નહિ, કેમકે ભૂખ્યાના ઓડકાર અને ધરાયેલના ઓડકારના પ્રકાર જુદા હોય છે આવી જ વાત અસહી અને નકલી લકિતની છે સાચી લકિતની છે સાચી લકિતની તલ્લીનતા જુદી હોય છે અને નકલી લકિતનો તન્મયતાનો દેખાવ જુદો હોય છે ભાવોનો પ્રવાહ અને ભાવ તેની પાસે કયાથી હોય ?

જો હૃદયની તન્મયતા હોય તો કોઈ પણ સ્થાન, સાધના માટે બાધક નથી થતું એકદાર પન્ખ ટ્રેસરી રણજીતસિંહજી અદર બેઠા જપ કરી રહ્યા હતા તેમના એક મિત્ર અમુઉદ્દીન બહાર બેસી માળા ફેરવી રહ્યા હતા. ત્યારે રણજીતસિંહજીએ પોતાના સાથીને પૂછ્યું—“ મિત્ર પ્રવાર ! એ તો કહો કે બહાર બેસીને માળા ફેરવવી એ ઉત્તમ કે અદર બેઠીને ? ” અમુઉદ્દીને કહ્યું—“ માળા ફેરવવાના બે ઉદ્દેશ હોય છે સદ્ગુણોને ગ્રહણ કરવા અને દુર્ગુણોને છોડવા તમે અદર બેઠી સદ્ગુણોને ગ્રહણ કરી રહ્યા છો અને હું બહાર બેસી દુર્ગુણોને કાઢી રહ્યો છું

લકિતનો ઉદ્દેશ છે સદ્ગુણોનું ગ્રહણ એ માટે તો આપણે ઉપાસ્યનું માનસચિત્ર આપણા હૃદયમા રાખીએ છીએ

લકિત અને જ્ઞાન

લકિતથી જ જ્ઞાનની કિમત છે લકિતશૂન્ય જ્ઞાનશૂન્ય જ છે કાગળ ઉપર સરકારની છાપ લાગી છે માટે જ તેનું માન છે અને નોટની કિમત છે તે સિવાય તો તે કારો કાગળ જ છે કાગળની કિમત અને નોટની કિમતમા

ઘટ્યો મોટો ફેર છે તે તો તમે સારી રીતે જાણો છો. હા તો તેવી જ રીતે
 યાન ઉપર ભક્તિની જાપ લાગે છે ત્યારે જ તેની કિંમત વધે છે. મધ
 વાસણમાં દૂધ અને ચાખીએ તો તે ખરાબ ચર્ષ જાય. તેવી રીતે ભક્તિશૂન્ય
 ચિત્તમાં યાન પણ વિકૃત ચર્ષ જાય. ભક્તિ વિનાનું યાન પાંચળું છે. જમ
 સાસરમાં જતાં પતિની બધી મિલકત ઉપર પત્નીનો લકઝ ચર્ષ જાય છે તેવી
 રીતે ભક્તિભાગ્યમાં પ્રવેશ કરતાં માનવની સમસ્ત આધ્યાત્મિક શક્તિઓ
 ઉપર ભક્તનો અધિકાર ચર્ષ જાય છે. સાથે સાથે જેમ સાસરે આવતાં વહુનાં
 પીયેશનાં નામ ઓત્ર વગેરે જતાં રહે છે તેમ ભક્તિયોગમાં પહોંચતાં
 સક્રિય બુદ્ધિ અને દુર્ભાવનાશરી વાસના પણ નાશ પામે છે. શેરડી ભણે
 ઢળી હોય કે વાંકી પરંતુ તેના રસ મીઠો જ હોય છે તેવી રીતે ભક્ત તમે
 તે જાતિ, વય કે પરપરાનો હોય તે જન્મતાને માટે તો અમનીશ રહેશે.

માહુગા

તા. ૨૫-૭-૫૯

જીવનમાં સુખિયાનીની ત્રી / હોય તો એકાગ્રતા છે
 બે એમાં ખરાબી હોય તો આખણી શક્તિને વિખેરી દે છે.

અસિક્ક નવલકથાકાર ચાલ્સ ડિકન્સ કહે છે કે ખ્યાન
 એક ઉપયોગી નિરાપદ નિશ્ચિન અને પ્રાપ્ત કરવા યેગ્ય
 મુલ્ય છે.

બે ચિત્તમાં એકાગ્રતા હોય તો ૭ વર્ષનો શ્વ પલ્લ
 ખૂબ ઉત્સાદપૂરક કામ કરી જતાવરી.

જે કાર્યમાં ત મધ ચર્ષ જાય છે એને કાર્યનો બેજા
 લાગતો નથી અને ૭ કાર્યમાં પ્રેમ નથી એ અતિ અલ્પ
 દાન હતા ત્યારે એ તરફ લાગે છે.

૪૭.

સ્વાધ્યાય પણ એક તપ છે

આપણે સ્વાધ્યાય સબધી વિચાર કરીશું સ્વાધ્યાય, એક અતરતુ-
તપ છે બાહ્ય તપના ક્ષેત્રમા આજનો આપણો સમાજ ખૂબ આગળ છે -
બાહ્ય તપની તરફ તે જોટલો આગળ વધ્યો છે, તેના પ્રમાણમા અમ્ય તર-
તપ પ્રત્યે તેનું લક્ષ્ય તેટલું જ ઓછું ગયું છે

ધણાઓને એ પણ ખબર નહિ હોય કે સ્વાધ્યાય પણ એક તપ છે
કેમકે અણસણ, વ્રત, ઉપવાસ વગેરેના સબધમા તમે ધણી વખત સાબળ્યું
છે બ્યારે પણ તપની વાત નીકળે છે ત્યારે આપણી નજર સામે ઉપવાસ
અને વ્રત આવે છે એટલે જ જૈન સમાજમા મોટા મોટા તપસ્વીઓ એકા
છે શ્રમણવર્ગમા મોટા તપસ્વીઓ છે તેવી જ રીતે શ્રાવકમા પણ એવા
તપસ્વીઓ પડ્યા છે, જે માત્ર ઉકાળેલા પાણીના આધારે પચાસ કે સાઠ
દિવસો સુધી રહી શકે છે, છતાં તેમના ચહેરા ઉપરથી પ્રસન્નતા જતી નથી
આજે તમારી સામે એક તપોનિષ્ઠ વ્યક્તિ આવે છે, જેમને આજે છત્રીસમો
ઉપવાસ છે

ગયે વર્ષે તેમણે પચાસ ઉપવાસ કર્યા હતા આ વર્ષે પણ તેમની
ધૃષ્ટિ બાવન ઉપવાસ સુધી પહોંચવાની છે તેમનું આત્મબળ અને તપો-
નિષ્ઠા ખરેખર વધાવવા લાયક છે

બહેનો પણ તપસાધનામા ખૂબ આગળ છે કેટલીકને છઠ્ઠ-છઠના
વર્ષાતપ ચાલે છે, તો કેટલીકને પાચમો ઉપવાસ છે, કેટલીકને સાતમો છે,
કેટલીકને સાતમો છે. જો કે પર્યુપણ હજી દૂર છે જૈન શાસનની તપસાધના
ખરેખર મહાન છે તેનું કારણ છે જૈન શાસનના અન્તિમ તીર્થંકર ભગ-
વાન મહાવીરની કઠોર તપસાધના અને એટલા માટે જ તેમને દીર્ઘ તપસ્વીના

નામે ઓળખવામાં આવે છે તપ અને ત્યાગની પ્રતિભૂતિ-મગ્ધવાન મહા-વીરની ઉન્નત તપસ્યાધનાના પગમે પગતે જૈન સમાજ ચલી રહ્યો છે તેમની તપસ્યાધના સત્યેસાચ વહનિય છે.

સાધેસાધ એ પણ જૂઠવાનું નથી કે ભગવાન મહાવીરે તપની મીઠાસા કરતાં તેના એ બેઠ જનાવ્યા છે એક છે જાલ તપ અને બીજું અભ્યતર-જાલ તપની સાધના અભ્યતર તપની પોષક અને ત્યારે જ તે સમાદાણીય બનશે.

તપનું શુદ્ધ છે મનની સાધના. જાલ તપ મનની બહિર્મુખ વૃત્તિએને વાળે છે તે અભ્યતર તપ મનને અતર્મુખતાથી જોડે છે સ્વાખ્યાય પણ અવરતું તપ છે જે મનને આત્માની સાથે એકતાન કરે છે મનની એક મના સ્વાખ્યાયથી વમે જોડથી સાધી શકા છે તેથી બીજી કેઈ પ્રવૃત્તિથી સાધી શકશે નહિ.

મનની એકમતા માટે માળાને આઠરો પણ લેવાય છે પણ માળા, ક્યાં સુધી મનને રક્ષી રાખી શકશે? માળાના મલુકાની સાથે સાથે તમારા મનના મલુકા પણ ફરતા રહે છે મનની એકમતાને માટે માળા કરતાં સ્વાખ્યાય ઉચ્ચ સાધન છે સ્વાખ્યાયથી એ લાભ છે.

પહેલો લાભ છે મનની એકમતા કોઈપણ સહિત્ય તમે વાંચતા હોશો પણ ભૂલ સુધી તેમાં ત અમત્ય નહિ આવે ત્યાં સુધી તેના ખરો રસ આપ માણી નહિ શકા.

સ્વાખ્યાયનો બીજો લાભ છે ચાન્દ્રશ્ચિત્ત. જ્યારે આપણે સ્વાખ્યાય કરીએ છીએ ત્યારે તે વિચારોમાં રમીએ છીએ હજારો વર્ષોમાં મહાપુરુષોએ જે ચિંતન અને મનન કર્યું છે જીવન અને જગત સંબંધી વિષયને જે વિચારસૂત્રો બાધ્યા છે તેનાથી આપણે પરિચિત થઈએ છીએ સ્વાખ્યાય હ નરો વર્ષોનાં મનનનું માખણ આપણને આપે છે જે આપણા જીવનના પ્રવાહને તરો એક આપણમાં ઉપયોગી નીવડે છે.

હું માળાને ખરખ નહીં માનતો. જાપના અભ્યાસ માટે વે પણ આવ સ્મર છે જે વહો અક્ષરશાનથી શુભ છે તેમને માટે તો માળા એક માત્ર સાધન છે પણ જેઓ અક્ષરશાન સહિત છે તેમણે તો માળા કરતાં સ્વા આય તરફ વિશેષ લક્ષ્ય આપ્યું તેઈએ.

બ્યારતીય સંસ્કૃતિમાં સ્વાખ્યાયનું મહત્વપૂર્ણ સ્થાન છે શાન અને

વિજ્ઞાનનો જે પ્રકાશ આપણે પામ્યા છીએ, જેના બળ ઉપર આપણે ગૌરવ-અનુભવીએ છીએ અને કહીએ છીએ કે ' ભારતની પાસે વિશ્વ માટે સદેશો છે, ' તે જ્ઞાન સ્વાધ્યાય દ્વારા જ પ્રાપ્ત થયેલું છે જ્ઞાનના દીપકને જલતો-રાખવા માટે તેમા સ્વાધ્યાયનું તેલ પૂરવું પડશે તો જ તે જ્યોતિ કાયમ-રહી શકશે

જેન આગમો આજે ઉપલબ્ધ છે હજારો વર્ષોનો કાળનો પ્રવાહ વહી ગયો ભારતના ઇતિહાસમા મોટા મોટા સામ્રાજ્યો આઝ્યા, અને કાળના પ્રવાહમા તણાઈ ગયા પણ આગમો આજે પણ જીવિત છે તેને જીવિત રાખનારી કાઈ શક્તિ હોય તો તે સ્વાધ્યાય છે એટલા માટે ભગવાન મહા-વીરે સાધુઓને પોતાની દિનચર્યાનો અર્ધો સમય સ્વાધ્યાયમાં વીતાવવાનો નિર્દેશ કર્યો છે

પદમ પોરિસી સજ્ઞાયં વીય જ્ઞાણં સ્થિયાયહ ।

તદ્યાપ મિલ્લાયરિયં પુણે ચઉત્થી સજ્ઞાયં ॥

ઉત્તરાધ્યયન અ ૨૬ ગા ૧૨

સાધક પહેલા પહોરમા સ્વાધ્યાય કરે, બીજામા તેનું ધ્યાન કરે, ત્રીજા પહોરમાં ભિક્ષાચરી માટે જાય અને ચોથા પહોરે ફરીથી સ્વાધ્યાયમા પ્રવૃત્ત થઈ જાય જોકે કાળના પ્રવાહમા આ વિધાન, તેના મૂળ સ્વરૂપમા જળવાઈ રહ્યું નથી ભિક્ષાચરીનો સમય, આચર્ય શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીના સમયમા જ બદલાઈ ગયો " તદ્યાપ મિલ્લાયરિયં " ને મ્થાને " કાલે કાલે સમાયરે " નું વિધાન આવી ગયું છતાં સ્વાધ્યાયની પર પરા ઓછેવત્તે અંશે આજ પણ ચાલુ છે

જે આગમો વિચિન્ન થઈ ગયા, તેનું જો મૂળકારણ જોઈએ તો ત્યાં પણ સ્વાધ્યાયનો અભાવ જ જણાશે ઇતિહાસ કહે છે કે બાર વર્ષના લાગત દુકાળના વખતમા મુનિઓના આહાર-વિહાર અવ્યવસ્થિત થઈ ગયા પરિણામે સ્વાધ્યાયમા ભગ પડતો ગયો અને આગમો સ્મૃતિ-મનૂપામાથી બહાર જતા રહ્યા

એટલા માટે ભારતીય ઋષિઓએ સ્વાધ્યાયને જીવનનું અમૃત માન્યું છે જ્યારે શિષ્ય ગુરુની પાસે વિદ્યા મેળવી ઘેર પાછો ફરે છે ત્યારે ગુરુદેવ-તેને છેલ્લા આશીર્વાદ વખતે જીવનનો મહામંત્ર આપતા કહે છે કે-

સ્વાખ્યાયે મા પ્રમથ

અર્થાત્ હે વત્સ ! સ્વાખ્યાયમાં જરા પણ પ્રમાદ કરીશ નહિ. કારણ પ્રમાદ સ્વાખ્યાયનો સૌથી મોટો દુશ્મન છે.

સ્વાખ્યાય જીવનનું નિર્દેશન છે તેમાં વિનાશ રૂપી કંઈક પુણ્યે મળે છે આચાર્યનાં મધુર શ્લોકો પણ તેમાં દેખાય છે જેવી રીતે નિર્દેશનમાં જ્યાં દષ્ટિ ભય છે ત્યાં મનોરમ્ય દસ્યો ન દે પડે છે તેવી રીતે સ્વાખ્યાય માં એક પછી એક મનોરમ્ય દસ્યો દેખાય છે કાર્તિક જગાએ મહાપુરુષોત્તી જીવનગાથાનાં રંગીન ચિત્રો તો કાર્તિક જગાએ તેમના વિચારોની સૌરભ મળે છે.

અમવાન મહાવીર સ્વાખ્યાયના કદર સમથક હતા. તેઓ ભોજન ત્યાગી શકતા હતા પણ સ્વાખ્યાય નહિ. એક બે દિવસ નહિ, પણ મહિનાના મહિનાઓ સુધી તેમણે ભોજનનો ત્યાગ કર્યો છે પરંતુ સ્વાખ્યાયને એક દિવસ પણ છાડ્યો નથી એક વખત તેમના પ્રથમ શિષ્ય અશુધર ઔતરે પ્રશ્ન કર્યો કે—

પ્ર० સમસાપણ મમ્હે સોયે કિં અણયઈ ?

હ૦ 'સમસાપણ યાણા ઘરવિગ્ઝં કમ્મ જાગેહાં.

અર્થાત્—હે પ્રભુ ! સ્વાખ્યાયથી આત્માને કયો ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે ? ત્યારે અમવાન તેનો ઉત્તર દેતાં કહે છે કે—સ્વાખ્યાયથી આત્મા યાનાવસ્થુમિ કમ્મને અપાવે છે.

કારણ કે સ્વાખ્યાય યાનનાં અવરોધક વસ્તુઓ નાશ કરે છે દૂર શૂં કરવા જઈએ ? સ્વાખ્યાયનું રૂપ એટલું જલ્દી અને સહેલી રીતે મળે છે કે જેટલું શાસ્ત્રી ખાવથી શાસ્ત્રી ખાધી અને પેટ ભરાઈ મધુ એવું તો નથી. / મધુ કે શાસ્ત્રી ખાગે ખાઓ અને પેટ મહિના પછી ભરાઈ એવી / રીતે સ્વાખ્યાયનું રૂપ પણ તુરંત / મળે છે આપ સ્વાખ્યાય કરો અને બીજા જે કંઈ આપને તેનું યાન મળે છે.

બીજી રીતે સ્વાખ્યાય વાણીનું તત્ત્વ છે તે આત્માને મહાત્મા અને મહામાત પદમાં આ સ્થાને નેમ્તારી કરી છે એ જરાજર છે કે સ્વાખ્યાય વાણી સ્થાયી સમથ / ખે છે જ્યાં તેને માત્ર વાણી સુધી / સ્થિતિ રાખવાની મૂલ ન કાઢે. માત્ર પોષ નીમાદક પાકો બોમ્બો જગા કે તેનું બાષ્પ દાન નિર્દન કે નુ એ સ્વાખ્યાય નહો એ તો સ્વાખ્યાયનું પદેનું પદમિત્રુ

છે. પાઠ બોલ્યા પછી, તમે તેને સમજવાનો પ્રયત્ન કરો. જ્યાં સુધી કાઈ પણ વસ્તુનો અર્થ સમજવામાં નથી આવતો ત્યાં સુધી, તે રસદાયક બની શકતી નથી, તેમાં આપણું મન ચોટતું નથી તે મન ઉપર એક ભાર જેવી બની રહે છે. આજ આપણું સમાજમાં અર્થહીન મુખપાઠોને સ્વાધ્યાયના નામે મહત્ત્વ આપવામાં આવે છે તે સ્વાધ્યાય નથી પણ ફક્ત દિમાગની કસરત છે.

સ્વાધ્યાયનું અતઃચળ છે રવનું અધ્યયન અને ચિંતન અર્થાત્ જે કાઈ આપણે શીખીએ તેમાં આપણા જીવનનું પ્રતિબિમ્બ જોતા જઈએ. કાઈપણ શાસ્ત્ર કે સાહિત્યનું વાચન કરો તે પહેલાં તેનું હાર્દ જાણવાનો પ્રયત્ન કરો. તેની સાથે આપણા મનમાં આપણા જીવનનું ચિત્ર પણ દોરાતું જશે. આપણે આપણા મનનું માપ કાઢતા જઈએ કે તે સાહિત્યમાં બતાવેલ આદર્શ આપણામાં આવ્યા છે કે નહિ? જો ન આવ્યા હોય તો તેમાં બાધક શક્તિઓ કઈ છે? આપણે તે આદર્શોની તુલનાએ કેટલા પાછળ છીએ અને કયા સુધી પહોંચવાનું છે? વાચનની સાથે સાથે આ પ્રક્રિયા પણ આપણા માનસમાં ચાલવી જોઈએ આવું ચિંતન, એ જ સાચો સ્વાધ્યાય છે.

આગમમાં સ્વાધ્યાયના પાંચ ભેદ બતાવ્યા છે —

- ૧ વાચના
- ૨ પૃછના
- ૩ પર્યટના
- ૪ અનુપ્રેક્ષા
- ૫ ધર્મકથા

૧ વાચના—વાચન તો સ્વાધ્યાયની પહેલી શરત છે વાચનની સાથે ચિંતન પણ હોવું જોઈએ.

૨ પૃછના—વાચનની દરેક લીટી, હેતુ અને પ્રશ્નની સાથે વાચો. વાચનની સાથે જેટલા વધુ પ્રશ્નો તમારા મનમાં ઊભા થશે તેટલા જ વધુ રહ્યોને તમે સમજી શકશો. પ્રશ્ન, ચિંતનની કમોટી છે પ્રશ્ન સમાધાન માગે છે એટલે સ્વાધ્યાય—સમયે એ પ્રશ્નો તમે નોંધી ગાઓ. પછી, કાઈ અનુભવી અને ઊંડા ઉત્તરેલાની પાસે તેનું સમાધાન મેળવવાની કોશિશ કરો.

તમે પ્રસન્ન કરો તેમાં વિચારસાબુદિ દોષ, વિચિત્રીયુ વૃત્તિ નહિ. બીજાને દરાવવાની સાધના જે કામ કરવી હોય તો તમે સમાધાન નહિ મેળવી શકો. તમે પ્રસન્ન કરો તો સાચી નિરાસાથી કરો.

૩ પર્યાટન-પ્રસન્ન બને ત્યુત્તરો દ્વારા જે જ્ઞાન તમે મેળવો તેને સ્થિર રાખવા માટે તેનું પર્યાટન ચાલુ રાખો. પર્યાટન (સ્થિતચીત્ત)ના અભાવે તમારું જ્ઞાનધન વિસિત થઈ જશે. પછી બુદ્ધિર્ધન મેલેલા જ્ઞાન માટે તમને એટલું દુઃખ થશે કે જેટલું હવે શરૂ થયેલ મેળવ્યા પછી તેને ખોઈનાખતાં થાય છે. મતક્ષમ કે પશ્ચિમ જ્ઞાનની આશ્વસિ પશુ જરૂરી છે.

૪ અનુપ્રેક્ષા-અનુપ્રેક્ષા એ સ્વાધ્યાયનો પ્રાણ છે. અનુપ્રેક્ષાનો અર્થ છે તેના ઉપર ચિત્તન અને મનન કરવું જે કંઈ તમે વાચ્ય હોય પ્રસન્ન કરો તે જ્ઞાનનો વિસ્તાર વધારે છે. તેના ઉપર કરીથી વિચાર કરો. આપણા સંપર્ષથી તમે જૈનદશનનાં પુસ્તકો વાંચ્યાં હોય. બૌદ્ધદશનનાં વાંચ્યાં હોય, તો તેમાં શું આનંદ છે? જન્મેમાં કેટલું સ્વપ્ન છે? ક્યાં તેમાં મત્ત બેઠો છે? મત્તબેઠો હોય તો કેટલે અંશે છે? શા માટે છે? જન્મેની ચિત્તન દેશીમાં ક્યાં વિભેદ છે? એ વિભેદની પાછળ શા હેતુ કામ કરે છે?

કાંઈ પશુ પુત્રક તમે વાંચો તેમાં તેના સેખકનું દાહ તપાસો. પુત્રક ઉપર તે સમયના અન્ય સેખકોનો કેટલો પ્રભાવ પડ્યો છે? તત્કાલીન પરિસ્થિતિએ વખતને કેટલો પ્રભાવિત કર્યો છે? પુત્ર સાધનાઓને સાધારણ આપણમાં તે કેટલો સ્પર્શ થયો છે?

આ બધી વાતોનો વિચાર તે અનુપ્રેક્ષા છે.

૫ પર્યાટન-પર્યાટન સ્વાધ્યાયનો પાંચમો ભેદ છે. અનુપ્રેક્ષા જીવનના પ્રેક્ષા આપે છે. સાધનાના માન દરમિયાન આજ્ઞા વધારા મદા પુરવાના જીવનની કથાઓ આપણા જીવનના લક્ષ્ય પ્રત્યે આજ્ઞા વધારામાં પ્રેક્ષાદાતા છે. આપણા પછાત તત્ત્વગાનના પિપ્પાસુઓ કે જે કે કથામાં શું શું જાણ્યું ન થયે રાખ્યા કે કથામાં આજ્ઞા ઈન્દિયસ જીવે પડે છે. તમારું જીવન કથાઓ દ્વારા નાખવામાં આવે તો ઈન્દિયસની કડીઓ તમારું જીવન બદલી શકે. જો તમારું જીવન ઈન્દિયસ પશુ વાળા જેવું છે તો આ વાતોનો જાણનાર તમારું જીવન ઈન્દિયસ રહેશે શું? બીજું જે આજ્ઞાઓ મારા જીવન કથાનુસાર રહે છે ત્યાં વિચાર કરો તીવ્ર કરો. પશુ કથા કદાચ કેમ નહીં ન હોય. પશુ તત્ત્વને તને રૂપક કે વાર્તાના રૂપમાં રૂપ કરી શકે.

શ્રીતાઓ તેને બહુ જલદીથી સમજી શકશે દરેક વાર્તાનું એક ધ્યેય હોય છે કે કોઈ એક સત્યનો પગિચા આપવો વાર્તા એ માધ્યમ છે, એટલે લક્ષ્ય પર ન પહોંચતા માત્ર વાર્તામાં જ આનંદ માનવો એ પણ બરાબર નથી.

આગમમાં વર્ણવેલા સ્વાધ્યાયના બેદો ટૂંકમાં મે તમારી સામે મૂક્યા છે હવે સ્વાધ્યાય માટે જરૂરી વાતો તરફ તમારું ધ્યાન ખેંચુ છું તે આ પ્રમાણે છે

૧ એકાગ્રતા—સ્વાધ્યાયના સમયે આપણુ ધ્યાન શાસ્ત્રો કે ગ્રંથોના શબ્દો અને તેના અર્થો તરફ હોવું જોઈએ જે મનમાં અસ્થિરતા હશે તો આપણે માત્ર તેના શબ્દો બોલતા રહીશું, પણ તેના અર્થ આપણા સમજવામાં નહિ આવે એટલે સ્વાધ્યાય વખતે મનને બીજી બધી બાબતોથી દૂર કરી, તેમાં જ પરોવવું જોઈએ, તે માટે મનને ચલિત કરે તેવા પ્રસાધનોથી બચવું જોઈએ સ્વાધ્યાય માટે સ્થાનની પસંદગી કરતી વખતે પણ એ વાત લક્ષમાં રાખવી જોઈએ કે ત્યાં મનને ચચળ બનાવે તેવું વાતાવરણ કે ચિત્ર ન હોય

૨ નિયમિતતા—સ્વાધ્યાય માટે બીજી જરૂરી વસ્તુ છે નિયમિતતા. ચાર દિવસ વાચ્યું અને બે દિવસ નહિ આ રીત સ્વાધ્યાયમાં વિક્ષેપ કરે છે ઘણા લોકો આરંભે શરૂ હોય છે મોટા ગ્રંથો લઈને બેસે છે ચાર પાના વાચે અને પછી ચાર મહિના સુધી તેને અડે પણ નહિ ! પરિણામે, સ્વાધ્યાયનો રસ ઊડી જાય છે

૩. વિષયોપરતિ—સ્વાધ્યાયની ત્રીજી જરૂરિયાત છે વિષયોપરતિ. સ્વાધ્યાય માટે પુસ્તકોની પસંદગી કરતા બહુ જ સાવધાની રાખવી જરૂરી છે એવી રીતોથી બચવા માટે તમે જેટલા પ્રયત્નો કરો છો તેટલા જ મનની વાસનાને ઉત્તેજનારા કચરા સાહિત્યથી બચવા માટે પ્રયત્ન કરવા જરૂરી છે સાહિત્યને નામે અ જે એના પુસ્તકો બકાર પડે છે કે તેને સાહિત્ય કહેવું એ સાહિત્યનું અપમાન કરવા જેવું છે

સાહિત્યનો અર્થ છે—જેમાં સર્વનું હિત સમાયેલું હોય, પણ જેના વાચનથી તમારું અહિત થાય તેને બીજી ગમે તે કહો, પણ સાહિત્ય તો ન જ કહેવાય

સાહિત્યનું લક્ષ્ય છે મનને વાસનામાંથી ઉપાસનામાં લઈ જવાનું, અસત્ય-માથો સત્ય તરફ દોરવાનું અને અધકારમાંથી પ્રકાશને શોધવાનું

વાસનાના ૨૭ે ૨૭ાં ગાયેલું સાહિત્ય આપણને સન્માર્ગે લઈ જઈ શકે

નરિ. કારણ કે ખજીનું હલ વાસનાના રંગમાં રૂનેલું છે ત્યાં ઉત્પન્ન થતી કામના વાસનાને બાકાવે છે એકટોચ કહે છે—જડુ સાદિત એરથી ખજ વધારે બમ કર છે કેમકે એર સરીરને ખારે છે પણ જડુ સાદિત તો સદા તિને ખારી નાખે છે

એવી જ રીતે પુસ્તકની પસંદગીમાં ખુશ્કા અને કામ લેવું જોઈએ. સાંપ્રત્તિક વૃત્તિઓ અનેમાં રાખીને જો બીજાના સાદિતને જોઈએ તે તે બાવજીને ખરાબીના પટારા જેવું લાગશે. આમુક પુસ્તક સમજ છે કે અમુક મિથ્યા છે તેના એકદમ નિષ્ક્રમ કરવો એ અવિવેક કસાવે છે વસ્તવમાં સમજ અને મિથ્યાત્વ દષ્ટિમાં સમાવેલાં છે. આ દેવધિગણિ સુખાશમલ, બી નહીં સૂત્રમાં આ સમને રજૂ કરતાં કહે છે—

સમ્મવિઢિસ્સ સમ્મ સુપાદ । મિષ્ઠાવિઢિસ્સ મિષ્ઠા સુપાદ ।

સમજ દષ્ટિ રાખનારને ખારે મિથ્યા લાગે પણ સમજ છે અને મિથ્યાદષ્ટિ રાખનારને ખારે સમજ લાગે પણ મિથ્યા જાને છે. મતક્ષમ કે અમુક સમજાવ સિવાયનું બીજું સાદિત મિથ્યા છે એવી વિચારણી સહી-લુ ત્યાં તમને મહાપુરુષોના તત્ત્વચિંતનથી વચિત રાખશે.

ખુશ્કા અને અને સ્વસ્થ મિતે તમે સ્વાધ્યાયના હેતુમાં પ્રવેશ કરો. તેની સાથે તમારા જીવનની કિતાબ પણ વાંચો તો સ્વાધ્યાય તમારો દષ્ટિને નવો માત્ર કસાવશે અને જીવનમાં પ્રકાશની નવી રેખા મળશે.

આજના પ્રવચનનું મથાળુ એ કહે છે કે હું તમારી સામે પ્રાર્થના અગે કંઈક કહું પણ પ્રાર્થના અગે શું કહેવાય ? પ્રાર્થના પોતે જ આત્માનું સંગીત છે આત્માને પરમાત્માનો પ્રદાશ દેનાર પ્રાર્થના છે એક પ્રશ્ન એ થાય છે કે પ્રાર્થનાનું જીવનમાં શું સ્થાન છે ? જેમ માછલી માટે પાણીનું મહત્ત્વ છે તેટલું જ અને તેવું જ જીવનમાં પ્રાર્થનાનું સ્થાન છે. માછલીનું જીવન જ પાણી છે પાણીમાં જ એ જન્મ લે છે અને પાણીમાં જ એ મરે છે માછલીને એમ કહેવામાં આવે કે હું તને દૂધના તળાવમાં મૂકી આવું પાણીનું તો એની સામે મૂલ્ય જ શું છે ? શક્તિ અને કિંમત બંને દૃષ્ટિએ પાણી કરતા દૂધમાં વિશિષ્ટતા છે પણ તમારા આ પ્રવેશનભર્યા આકર્ષણમાં એ ફસાશે નહીં એ તો કહેશે કે તમારા દૂધના તળાવ કરના મારું પાણીનું તળાવ શ્રેષ્ઠ છે તેમ છતાં એના પર બળપ્રયોગ કરશે તો એ પાણીથી જુદા થતાની સાથેજ પોતાના પ્રાણ અર્પી દેશે પાણીમાં શું આનંદ છે ? એ જાણવું હોય તો જઈને માછલીને પૂછો એનો આનંદ આપણે જાણી શકતા નથી.

બસ, તેવી જ રીતે પ્રાર્થનાનો આનંદ ભક્ત-હૃદય જ જાણી શકે છે માછલીના જીવનમાં પાણીનું જે સ્થાન છે, તેવું જ સ્થાન ભક્તના હૃદયમાં પ્રાર્થનાનું છે શરીર માટે કસરત જરૂરી છે કસરતથી શરીરને નવ-સ્ફુર્તિ (તાજગી) મળે છે એથી શરીરમાંના ખરાબ તત્ત્વો પરસેવારૂપે બહાર નીકળી જાય છે અને એમનું સ્થાન આરોગ્ય દેનાર તત્ત્વો લઈ લે છે તેમ પ્રાર્થના પણ એક આધ્યાત્મિક કસરત છે શારીરિક કસરત શરીરની ચરખી ઘટાડી સ્વસ્થ રાખતો સચાર કરે છે, તો પ્રાર્થના આપણા જીવનમાંની યુરાર્ધ બોને દૂર કરી સ્વસ્થ સુદર વિચારોનો જીવનમાં સચાર કરે છે

શરીર માટે બોજનનું જરૂરિયાન છે. આત્મા માટે પ્રાણનાનું તેનું જરૂરિયાન છે. બોજન-ખોરાક વિના આપણું શરીર ઝડપી દિવસ ટકી શકે નહીં. તે પછી પ્રાર્થના વિના ક્યાં સુધી ટકી શકશી? બોજનમાં એક ભત્રીજો તેજ છે એક તાકાત છે એક દિવસ પણ જો ખાન ન મળે તો ગુલામની જેમ હસતું મોં પણ કરમાઈ જશે. તેમ પ્રાણના આત્માનો ખોરાક છે. શરીરને એટલે ખોરાક નહીં મળે તો તે દુર્ભાગી બની જશે. તો આત્માને પણ તેનો ખોરાક નહીં મળે તો શું એ નિમજળ નહીં બની જાય? આજનો માનવી શરીરને ખોરાક દેવા માટે ખાઈ-ખાઈ કસાઈ અવિરત મગ કરે છે. પણ આત્માના ખોરાકને એ વિશ્વરી ગમે છે.

પ્રાણના ખાંડે એક વખત ગંધીજીએ કહ્યું હતું કે મારા સાડું ખાવા કરતાં પ્રાર્થના કરાઈ ગયું છે. પોપેએ જી છે ખાવાનું કામે છૂટી જાય પણ પ્રાણના છૂટવી ન જોઈએ અને પ્રાર્થના જો છૂટી જાય તો મનુષ્યને હલ્લમાં એવું કુખ થવું જોઈએ. પ્રાર્થના કરવી રહી જાય તો મહાત્માજીને કુખ થવું હતું. પણ તમને પણ શું કુખ થાય છે? ઘેર ચઢ્યા મોટી બને અને તમને ચઢ્યા લીધા વગર ૧ આદિસે જવું પડે તો કુખ થશે? હા કેમ ન થાય? જરૂર તમને ચઢ્યા વિના આદિસે જવું કુખપ્ર બનશે અને એ જાહેર આમતીજીને તો હસવાનો પણ સાંભળવી પડશે. એક દિવસ ચઢ્યા છૂટવાથી તમને જેટલું કુખ થાય છે. પ્રભુ પ્રાણના છૂટી જવાથી તેટલું કુખ શું થાય છે ખરું?

તમે પાન લેવા માટે ઘનવાળાની દુકાને ગયા અને તમે બે આવી આવી. એક આવાનું પાન લીધું અને મોંમાં મૂકી ચાવી બંધા. પણ એ પાનના સ્વાદમાં પેસે બાકી રહેતો એક આનો લેવાનું બૂલી ગયા. ઘેર આવતા જ તમને એક આનો ચાલ આપ્યો અને તેથી તમને કુખ થશે? હા. તો આનો બધી જગ્યાથી તમારા મનમાં કુખ થાય છે. તેમ એક દિવસ પ્રભુ-પ્રાણના બૂલી ગયા તો શું એવું કુખ થાય છે? ત્યાં તો તમારા દિમાગમાં પ્રભુ-પ્રાણના કરતાં પણ પેસા એક આનાની કિંમત વધી જાય છે. પરંતુ સતના હલ્લમાં પ્રભુ બિરાજેલા છે તે એને કદી બૂલી શકે ખરો? સત એક દિવસ ખાવાનું છોડી શકે છે. આરે એક દિવસ જ શા માટે તપસ્વી તો મંકિના અને બે-બે મંકિના સુધી બોજનને ઊંચી દે છે. પણ તમને બોજનને ઊંચી નહીં. શરીર કરતાં આત્માનું મૂલ્ય વધારે છે. તો એ

નિર્વિવાદ સિદ્ધ થઈ જાય છે કે ભોજન કરતા ભજનનું મૂલ્ય પણ વધુ છે, કારણ કે પહેલા ભજન છે અને પછી ભોજન છે.

ગાંધીજીને પ્રાર્થના આગે એક બીજી મદત્તપૂર્ણ વાત કહી છે એમણે બતાવ્યું છે કે “હું સસાગ્રમા વ્યભિચારી થતા બચ્ચો છું તો તે રામ-નામનો જ પ્રતાપ છે વાનરમેનાએ રાવણને માર્યો, હનુમાને પર્વત ઊંચકી લીધો, સીતાનું સતીત્વ રખોપાયું અને ભરત ચૌદ વર્ષ પર્વત પ્રાણ ધાગણ કરી શક્યો એ બંધાનું કારણ એ જ હતું કે એમના મુખેથી ‘રામ’ શબ્દ જ નીકળતો હતો મારો પામે પણ ગમ શબ્દ ન હોત હું સ્ત્રીઓને બહેન કહેતા ચોગ્ય ન હોત જ્યારે-જ્યારે મુજ પર સકંટો આવ્યા છે, મેં રામનું નામ લીધું અને હું બચી ગયો છું તથા અનેક સકંટો વખતે તો રામ નામે જ મારું રક્ષણ કર્યું છે”

હા, તો ગાંધીજી પરમ આગ્રીતક હતા એમના મનના ખૂણે ખૂણામાં હિંદુ સંસ્કૃતિ રમતી હતી તેથી જ પ્રત્યેક સમય એમની જીજ્ઞા ઉપર રામ ચિરાંજતા હતા એટલા માટે જ પ્રભુ-પ્રાર્થનામાં એમને દૃઢ વિશ્વાસ હતો. પ્રતિદિન સંખ્યાટાણે પ્રાર્થના ચોખ્ખી હતી અને પછી તેઓ પ્રવચન કરતા હતા.

પ્રાર્થના એ કોઈ અધ વિશ્વાસ નથી નવા ચીજે દોડનારાઓ માટે પ્રાર્થના એક વહેમ અને ઢોંગ માત્ર બની ગઈ છે તેથી જ્યારે પણ નવી પેઢી સામે પ્રાર્થનાનો પ્રશ્ન આવે છે સારે તેઓ વહેમ બતાવી એની મશ્કરી કરે છે, પરંતુ જરા અદર દીકાને જુઓ, જેને અન્તર્દર્શન થયા છે, તેને આત્મા ઉપર વિશ્વાસ છે, પણ જેને આત્મા ઉપર વિશ્વાસ નથી, એને પરમાત્મા ઉપર શો વિશ્વાસ હશે વારુ ? એના માટે ધર્મ, કર્મ, આત્મા અને ધરમાત્મા બધું જ વહેમ માત્ર જ બની જશે પરંતુ જેને આત્મા ઉપર વિશ્વાસ રાખ્યો છે, એકાંતની શાંત ક્ષણોમાં જેણે આત્માનું સંગીત શ્રવણ કર્યું છે, એના માટે આત્માનું સંગીત-પ્રાર્થના-એટલી જ સત્ય છે જેટલું કે હરવુ-ફરવુ, ખાવું અને પીવું.

પ્રાર્થના તો સતજીવનનું અમૃત છે પ્રભુ-પ્રાર્થના એવી જ રીતે વગર દગાની વસ્તુ છે જેવું કે અમૃત સ્વપ્નમાં કોઈ દેવે પ્રસન્ન થઈને તમને અમૃતનો ઘડો દીધો અને પેલા દેનાર પર તમને વિશ્વાસ છે, વળી અમૃત ઉપર પણ વિશ્વાસ છે તો તમે એને સપ્રસન્ન બની પીજશો અમૃત જો કે વગર દગાની વસ્તુ છે, પરંતુ દેનારની ખૂરી ભાવનાથી અથવા પીવાના

પરિભાષુની માહિતીના અભાવે એ પણ કદીક નુકસાન પહોંચાડી શકે છે પરંતુ પ્રશુપ્તિના તો એ અમૃત છે. નર્મ-જેર્મ દગાળાજની સભ્યતા કદી દેખાશે જ નહીં.

પ્રાર્થના કહેવાની નહીં કરવાની વસ્તુ છે એનો જ્ઞાનદ સંબોધમાં વ્યક્ત કરી શકાય તેમ નથી. જ્ઞાનદનો મધુર અનુભવ તો એ જ હૃદયને ઘર્ષી શકે છે જે પ્રાર્થનાના સંગીતથી રચાયેલો છે.

સંખ્યાવેળાએ ગામ પાસે ચરીને ઘર બાંધી પાછી ફરે ત્યારે એનું વાહરડું માની રાહે ઉત્સુકતાપૂર્વક દાર બાંધી નજર નાખે છે. પોતાની જાનનીને ખાંજણે આવડી જોઈએ ત્યારેમ પડે જિલ્લી-જિલ્લીને નાચવા લાગે છે અને હર્ષ-જ્ઞાનદ વ્યક્ત કરે છે. પણ દોરડા વચ્ચે એ હજુ બધાંયેસુ છે. માલિક જ્યારે એ દોરડાના બંધનમાંથી મુક્ત કરે છે ત્યારની એની પ્રેમ વિહવળતા તમે કહો જુઓ તો ખરા! પૂરા વેગથી એ માતા તરફ દોડે. જાને જ્યારે એ સ્તન-પાન કરે છે તે વખતનો એનો દુઃખપાનનો પરમ જ્ઞાનદ શું પાસે જોએ. જોવાળ-બરવાડ માણી શકશે ખરો! ના નહીં. પેલા સ્તનને પણ લેટશે જ્ઞાનદ નહીં આવે કે નર્મથી પેલા વાહરડા માટે અમૃતધારા વહી રહી છે. એ પરમ જ્ઞાનદ માટે તો પેલા વાહરડાના હૃદયને જ પૂછે. હા તો તેવી જ રીતે પ્રાર્થનાનો જ્ઞાનદ ન તો સંબોધમાં અમલ તેમ છે તેમ ન એ પ્રાર્થનાના ડોર્ષ પૂરતકમાં છે કે ન એ એના સંગીતમાં જ છે એની અનુભૂતિ તો ફક્ત ડોર્ષ ભક્ત હૃદય જ કરી શકે છે.

હા એક વાત પણ છે. મીઠાઈ તો જ્ઞાનદ સ્વ ડોર્ષ લઈ શકે છે પરંતુ પુસ્તકનો જ્ઞાનદ ફક્ત સિદ્ધિતો અને રસિદો જ લઈ શકે છે. તેમ પ્રાર્થનાનો જ્ઞાનદ પણ ફક્ત પ્રાર્થના કરનારાઓ જ લઈ શકે છે. બી ન તો માત્ર દરેક જ રહી જાય છે. જ્ઞાનદની સહેરા એમના હૃદયને રપડી શકવી નથી. તેમ ન સંબોધ દ્વારા કહેવાયેલું વક્તવ્ય પણ એમને જા જ્ઞાનદની અનુભૂતિ કરાવી શકે છે.

એટલા જ માટે વિશ્વના અલેક ધર્મમાં પ્રાર્થનાને મહત્ત્વ અપાયું છે. જો સિદ્ધાન્તોમાં ધમ ધમ વચ્ચે ધણો મતભેદ પ્રવત છે. છતાં પ્રશુ-પ્રશ્નના સંબંધે તો સમજાય જ્યાં ધર્મોમાં એક મત રહ્યો છે. હિંદુ ધર્મ તો પ્રાર્થનાનું મહત્ત્વ દર્શાવતાં કહે છે. “રામ સે અધિક રામ કર મામા અથોત રામ કરતાં પણ રામ નામમાં વધુ સક્ષિત છે. મુરિસમ ધમ અને હિંદુ ધર્મ વચ્ચે ન કે ઊંડી ખીણ જેટલો તફાવત છે. જાને બિશ્વક વિપરીત દિશાનાં.

પથિક છે, તેમ છતાં પણ પ્રભુ-પ્રાર્થના અગે એમનામાં એકમત એવા મળશે

એમની નમાજ પણ એક પ્રકારની પ્રાર્થના જ છે જે કે એમની ભાષા ફારસી છે, ઉપરાંત એના ઉપર મુસ્લિમ સંસ્કૃતિનો પ્રભાવ છે, તો પણ શબ્દ અને શૈલી-ભેદને એક બાબુ રાખી તમે એમાં ઊંડા ઊતરશો તો ત્યાં પણ તમને ઈશ્વર પ્રત્યે ઊભરાતો અનુરાગ જ દેખાશે

ખ્રિસ્તી ધર્મ કે જેનો વધુ પડતો વિકાસ પશ્ચિમના દેશોમાં થયો છે, તેમાં પણ પ્રાર્થનાને સ્થાન અપાયું જ છે તમે જોતા હશો કે રવિવારના દિવસે ઇસુ ખ્રિસ્તને માનનાર બાળક દેવળમાં શાત-શબ્દહીન પ્રાર્થનામાં તલ્લીન ઊભેલું દેખાશે જૈન દર્શન જે કે આત્મામાં જ પરમાત્માની સત્તા સ્વીકારીને ચાલે છે, ઈશ્વરને સૃષ્ટિના નિર્માતા રૂપે એ સ્વીકાર કરતા નથી છતાંય કર્તા નહીં પણ પ્રેરણા દેનારને રૂપે જૈન દર્શને ઈશ્વરની ઉપાસના કરી છે અને તેથી જ ચોવીસી સ્તવન અને સ્તવન-સ્તુતિ રૂપે અરિહંત તથા સિદ્ધ ભગવાનની પ્રાર્થના માટે એ વિધાન કરે છે

અત્યાર સુધી આપણે જીવન અને ધર્મના વિવિધ ક્ષેત્રોમાં પ્રાર્થનાના પ્રસાર વિષે વિચાર કર્યો હવે આપણે એ વિચારીશું કે પ્રાર્થના શું છે અને એ શા માટે કરવી જોઈએ ?

પ્રાર્થના શું છે ?

પ્રાર્થનાનું બીજું નામ છે અહંકારરહિત પ્રયત્ન અર્થાત્ અસત્યથી સત્ય ભણી જવા માટે નિરહંકારી પ્રયત્ન કરવો એ પ્રાર્થના છે પ્રાર્થના અન્ત કરણનું પરિમાજન, સ્ફૂર્તિ અને બળ છે પ્રાર્થનામાં પ્રયત્નવાદ અને દૈવવાદનો સમન્વય છે દૈવવાદમાં પુરુષાર્થને સ્થાન નથી એટલે તે પાગલો છે, જ્યારે બીજા બાબુ પ્રયત્નવાદમાં પુરુષાર્થનું તેજ છે છતાં નિરહંકાર વૃત્તિ રહેતી નથી એટલે ત્યાં ગર્વ આવી જાય છે એટલે બન્ને ગ્રહણ કરી શકાય નહીં પરંતુ બન્નેને છોડી પણ શકાય તેમ નથી, પુરુષાર્થના દૈવવાદ (ભાગ્યવાદ)ના અભાવે જીવો શકતો નથી તો પુરુષાર્થના અભાવમાં તે જડ બની જશે જીવનની ગાડી પ્રયત્નવાદ અને ભાગ્યવાદના પાટા ઉપર જ દોડશે મનુષ્ય દૈવવાદ ભાગ્યવાદમાં એક નમ્રતા છે જે આપણને વિનયશીલ બનાવે છે. પ્રયત્નવાદમાં પરાક્રમ છે જે આપણને ગતિ દે છે અને પ્રાર્થના બન્નેને જોડવાનો એક સેતુ-પૂલ છે.

પ્રાર્થનાથી થતા લાભ

હવે પ્રાર્થનાથી થતા લાભો વિશે વિચારીએ. પીપળ નાની હોય છે એનું મૂલ્ય પણ જલ્દી વધે છે પરંતુ એ નાની પીપળને ખરણમાં ચોસાં પ્રયત્ન સુધે કૂટીએ તો એનો ગુણ પણ બાકી જશે અને સાથે-સાથે એનું મૂલ્ય પણ વધી જશે. તેવી જ રીતે પ્રભુપ્રાર્થનાનો સંબંધ જો આપણા આત્મામાં રમે છે પ્રાર્થનાના સુમધુર સંગીતજ્વલિથી જેનું હૃદયમંત્રિ ગુણ કિંમતુ છે તે સંબંધનું રહસ્ય આત્માની ખંચિતતામાં અભિવ્યક્તિ કરે છે જેવી રીતે ધમણી અગ્નિ પરની રાખને દૂર કરી એને વધુ પ્રદીપ્ત કરે છે તેવી જ રીતે પ્રભુમંત્રણ હવનના અગ્નિ અને મોહની રાખને દૂર કરી એની અમકમાં સો ગણી વૃદ્ધિ કરે છે.

ધરમાં થતના અધારુ હોય ત્યારે કિંદરગની રમઝડ ચાલુ થઈ જાય છે સ્નાયુની કિંદ્ર હયામ કરી નાખે છે તમે એનાથી મુક્તિ પામવા ચાહે છો અને એક નાનો એવો દીવડો ચેતાથીને ધરમાં મૂકી દો છો તો બધાં કિંદરગ કંચ જાણે ક્યાંય નાસી જશે. એવી જ રીતે જ્યાં સુધી મહાનો દીવડો હવનમાં પ્રકાશવત્ જનતો નથી ત્યાં સુધી ક્યાંયની દોટદોટ (રમઝડ) ચાલુ રહેશે અને તે તમારા મનની સાંતિને હયામ કરવા રહેશે. તેથી તમે મનના ખૂણામાં પણ પ્રભુના નામનો દીવડો ચેતવી દો છો તો ક્યાંય અને ક્યાંય રૂપી કિંદરગ નાસી જ જશે.

વસ્તાનુ બીજા જો કે રાઈનિય દાણા કરતાં પણ નાનું હોય છે પણ તે અઘરું બી / ઉપર માટી એકઠી થઈ જાય છે અને એને પાણીનું સિંચન મળે છે તો એ જ નાનું બીજ એક દિવસ વિશાળ વડનક્ષેત્રનું રૂપ ધારણ કરી લે છે તેવી જ રીતે પ્રભુના નામનું બીજા જે તમારી હૃદય-શુભિમાં વાળ્યું છે અને એના ઉપર નિરહકારરૂપી માટી નાખી પ્રિયરૂપી પાણીથી એનું સિંચન કરે છે તો તમારા હવનમાં એક દિવસે ખરેખર ઉપસીતતા પ્રગટશે તમારા મનમાં રમ-રમમાં ઉપરખાણોનો સાત શુભ પ્રકાશ પ્રગટી જશે. તમે પોતે તમારામાં એક વિસિષ્ટ અપોતિનું ઘટન કરશો. રૂપની જાણ છોડી સાદી જાણમાં મૂકી તો તમે પોતે ઉપરરૂપ જની જશો. કું તો તમો સર્વેમાં ઉપરનો પદ્મજ્યો જોઈ શકો છો જો કે આજે જાણે એ સદ્ગુણે હોય પરંતુ એનું અસ્તિત્વ તમારામાં જરૂર છે / હવે હવત જરૂર છે એને જામન કરવાની.

તે જેવી રીતે અપર ડાઈ જાણાને તમે શીખો છો ત્યારે એના સન્દો

ગોખી-ગોખીને પણ તમે એક દિવસ એ ભાષા ઉપર સારો એવો કાબૂ મેળવી લો છો તેવી જ રીતે પ્રભુસ્મરણ કરતા-કરતાં તમે તમારામાં છુપાયેલી એ ઈશ્વરીય જ્યોતિને જગવી શકશો એક કવિએ કહ્યું છે .

આતમ પરમાતમ પદ પાવે,

જો પરમાતમસે લયકો લગાવે, સુનકે શબ્દ કીટ મૃન્ગીકો,

નિજ તન મન કી સુચ વિસરાવે ।

દેસહૂ પ્રગટ ધ્યાન કી મહિમા,

સો હી કીટ મૃન્ગી હુઈ જાવે ॥

આધ્યાત્મિક કવિ આનંદધનજી કહે છે એમને જૈન સંસારમાં યોગી આનંદવનજીના નામથી પણ ઓળખે છે એમણે સમાજ અને સંપ્રદાયની રૂઢી પર પરાઓને તોડી એકાન્ત વનમાં સાધના કરી હતી એમણે કેટલાય વર્ષો આત્મ-સાધના પાછળ વોતાવ્યા હતા તેથી જ એમના પદોમાં સાધનાનો રસ નીચોવાઈ આવે છે અને સાધક આત્માભિમુખ બની જાય છે તેઓ ફરમાવે છે કે સાધક અગર સાચી અને ખરી તત્ત્વમયતાપૂર્વક પરમાત્માની સાથે ભળી જાય છે તો એક દિવસ તે પોતે જ પરમાત્મ-દશા પ્રાપ્ત કરી લે છે કેટલાક દર્શનો એ તથ્ય માનવા ઈન્કાર કરે છે કે કોઈપણ આત્મા પરમાત્મા થવાની ક્ષમતા-સામર્થ્ય રાખતો નથી, ભણેને તે ચાહે તેટલા વ્રતો ઉપવાસાદિ અનુષ્ઠાન કરે જ્યારે જૈન દર્શન પ્રમાણે તો ભક્તમાં ભગવાન બનવાની ક્ષમતા છે. આત્મા જ પરમાત્મા છે એવો દિવ્ય સંદેશ એણે વિશ્વને આપ્યો છે

જૈન દર્શનની એ જ વાતમાં સૂર પૂરાવતા આધ્યાત્મિક કવિ આનંદધનજી કહે છે

આતમ પરમાતમ પદ પાવે, જો પરમાતમસે લય કો લગાવે

‘અપ્પા સો પરમાપ્પા’ નો નાદ આ સ્વરોમાં સંભળાય છે કવિ એના માટે સુદર રૂપક આપે છે ભમરીના શરીરમાં જ્યારે ગરમી પેદા થાય છે ત્યારે એ ભીની માટીથી પોતાનું ઘર બનાવે છે અને સાથે જ એક કીટક-કીડો લાવી એની સામે ભૂ-નો શબ્દ ગૂંજવે છે અને એ ભમરીના શબ્દથી પેસો પેટ ધસીને ચાલનાર કીડો ૧૭ દિવસમાં આકાશમાં ઊડતી ભમરી બની જાય છે આ શબ્દશક્તિનો પ્રભાવ છે

આ એક કવિએ પ્રસિદ્ધ કરેલી કહેવત છે પણ એમાં એક સૈદ્ધાંતિક ભેદ એ આવે છે કે એક એકન્દ્રિય જીવ ચતુરેન્દ્રિય કેવી રીતે બની શકે ?

સાચું તે એ છે કે લામરી જ્યારે ઇર્ષા મૂકે છે ત્યારે ઇર્ષાની સુરક્ષા મારે અને એમના ખોરાક મારે એ ઠીકા લઈ આવે છે આમ સદા દિવસ મુખી ઇર્ષા સેના બાદ છુટી જાય છે એમથી લામરો નીકળે છે અને ઈર્ષા જાય છે પણ ખરી કવિ ચોખી જ્ઞાનદમનજીએ કઈ દષ્ટિએ આ રૂપક કહ્યું છે તે જાણે સમજી શકાય તેમ નથી તે પણ કવિજનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય તે પ્રાર્થનાનું મહત્ત્વ જતાવવાનો છે કે પ્રાર્થના વડે આત્મા પરમાત્મા જની શરૂ છે ઈર્ષ્યા મરનથી ૭મ માખણ મેળવાય છે તેમ પ્રજુ નામના મરનથી આત્મા ઈશ્વરીય જીવેતિ મેળવે છે

પ્રજુ નામ તે મેષ છે જે પાપના પ્રખર તાપને શાંત કરે છે જે માસના પ્રખર તાપમાં જ્યારે ધરતી અને આકાશ તપવા લાગે છે સૂર્ય જ્યારે જ્ઞાનના યોગા વરસાવી રહ્યો હોય છે ત્યારે આરસ પાવરના મહેલો પણ તપી જાય છે ત્યારે માનવ હૃદય ઠંડક માનવ હોય છે અપાટી જમનમાં જ્યારે સ્થાનવસ્તી વાળાં કિશોરજી છે અને રમણીય વરસાદ પડે છે ત્યારે તાપ શમે છે પૃથ્વી પણ શાંત બને છે તેમ આકાશ પણ શાંત બને છે જ્યારે ને ઉજળાટ આપતા મહેલો પણ કંઈકેટલો જમવા લાગે છે. બસ, આવી જ શક્તિ પ્રજુના નામમાં પણ છે જ્યારે મનમાં કપાળની જ્વાળા જલી રહી હોય છે વાસનાનાં તોફાન જળ્યાં હોય છે તે વેળાએ પ્રજુ નામ મેષનું કામ કરે છે અને કપાળની જ્વાળા શાંત બને છે વાસનાનાં તોફાન શમે જાય ॥

સાચે જ પ્રજુ નામ અશાંત મન માટે પ્રશાંત મેષ છે અશાંત સ્વપ્ન માટે વહાણ પણ છે સકત માટે તે ટેટનો જ પ્રિય છે જેમણે કે કુળતા વહાણમાંના માણસો માટે નાની એવી નીકા જ્યારે આરે જ્યાં જાસીમ જાસ-શક્તિ પાણી જ પાણી) કેવાય અને કિનારો શોધતી આંખો લહેરોની સાથે અજાઈને પાછી ફરે અને જીવન-સાથી વહાણ પણ ફરો દેવ લાગે છે તેવા સમયે જ્યારે એક નાની એવી નીકા પણ મળી જાય તે જ એવી મનુષ્યને એટલી પ્રસન્નતા થાય કે જાણે કુળતા પ્રાણ પાછા આનાં. તેવી જ રીતે સંસારના જાસીમ સાગરમાં કુખ અને અશાંતિની ઠંડી અગ્નિમાં જ્યારે તમારો આત્મા યોગ્યા ખાતો હોય ત્યારે તમે પ્રજુ નામની નીકામાં સવાર થઈ જશો તે એ તમને કિનારે પહોંચાડશે-પાર ઉતારશે.

શબ્દ-શક્તિ

પ્રાર્થનાના કિશોરમાં કિશોરો તે ત્યાં તમને શબ્દ-શક્તિ મળે

તત્ત્વ કામ કરતું દેખાશે શબ્દમા પણ ધણી મોટી શક્તિ છે—તાકાત છે. ફેટલાક શબ્દો એવા છે જે સલાળતા જ તમારા મનમાં પ્રસન્નતા સચાગિત થશે ફેટલાક શબ્દો એવા છે જે હૃદયની પ્રસન્નતાને હરી લે છે તમે કાઈને ઘેર ગયા. એણે ખૂબ મ્નેહની સાથે તમને દૂધ પાચુ દૂધ પણ જેવું—તેવું નહીં, સ્વાદિષ્ટ હતું બદામ કેસરવાળું હતું તમે ખૂબ આનંદથી બે ખાલા ગટગટાવી ગયા પણ દૂધ પીને જેવા તમે બહાર નીકળ્યા ત્યારે જ દોડતો—હાકતો તમારો મિત્ર આવી જાય છે કંઈ ગભરાતા અવાજે એ તમને કહે છે “ અરે, તમે જે દૂધ પીધું એમા તો થોડુંક ઝેર ભળેલું હતું ” બસ, થઈ રહ્યું ઝેર શબ્દ કાન સાથે અથડાતા જ તમારા મનમા ઉછળફૂદ મચી જાય છે કયા તમે દૂધનો સ્વાદ લઈ આનંદથી નીકળી રહ્યા હતા અને હવે તો તમારા મનની બધી પ્રસન્નતા છૂમતર થઈ ગઈ આ શબ્દની જ તો શક્તિ છે

એક માતા અહીં બેઠી છે શાત મનથી એ પ્રભુ પ્રાર્થનામા લીન છે. અચાનક કાઈએ આવી એને કહ્યું કે તમારું બાળક કૂવામા પડી ગયું બસ આટલું સલાળતા જ એ માતાના દિલમા તોફાન જગી જિહ્વે સર્વ પ્રસન્નતા ગૂમ થઈ જશે પ્રભુ પ્રાર્થનાના શબ્દો હોઠો પર જ રહી જશે અને એ રડી પડશે “ અરે, મારો બેટો કયા ગયો ” એક શબ્દ જ એના મનની સારીયે શાંતિનો ભગ કરી દીધો ખીલ જ ક્ષણે ખીલે કાઈ આવી એને કહે છે કે કૂવામા જે બાળક પડ્યું હતું એ તમારું નહિ પણ કોઈ હરિજનનું હતું આ સાળળતા જ એના મનની વ્યાકુળતા સમાપ્ત થઈ જશે એનું મન શાત બનશે એક શબ્દ એની શાંતિ હરી લીધી, જ્યારે ખીલ શબ્દ એને પાછી વાળી દીધી

રામ શબ્દ પદર કરોડ હિંદુઓ માટે પ્રિય છે શ્રીકૃષ્ણ અને બુદ્ધનું નામ લેતા જ ભારતવાસીઓના મનમા શ્રદ્ધા જગી જિહ્વે ભગવાન મહાવીરનું નામ લાખો જૈનેના હૃદયોને હલાવી દે છે પરંતુ મુસ્લિમ ધર્મમા વિશ્વાસ ધરાવનાર માટે આ શબ્દોની કાઈ જ કિમત નથી એમની સામે અલ્લાહ અથવા પેગમ્બર—મોહમ્મદને યદ કરો તો તેઓ શ્રદ્ધા સાથે નમી પડશે. તેવી જ રીતે ઈસુને માનનરા કરોડો ખ્રિસ્તીઓ ઈસુનું નામ સાળળતા જ તરંગિત બની જશે આ બધું શું છે ? કહેવું જ બેઠાંએ કે શબ્દની શક્તિ છે

શબ્દ કસાવી ફક્ત શકે છે અને રોચકથી ફક્ત શકે છે કાંઈકે તમારી સ્તુતિઓમાં એ શબ્દો કલા તો તમારુ મોં ગુલાબન્ય ફૂલની જેમ ખીંચી બીરો ફક્ત કાંઈ અપમાનકર્મો શબ્દ કહેશે કે જેમાં તમારા પ્રત્યે વિરમ્મર અને ઘણા બરી છે તો તેથી તમારી મુખાકૃતિ ચમીર જની જશે.

રજુ મેઘનમાં જ્યારે યુદ્ધની ભેરીઓ બૂજી બેઠે છે ત્યારે વીતના મનમાં વીરનાની ભાવના જાગી બેઠે છે ભેરી વાંછતોમાં ફક્ત એક શબ્દ જ તે કામ કરી રહ્યો છે વાછતોમાં ફક્ત એક શબ્દ છે લમના પ્રસંગે ફક્ત સરજી ધ્રુવો વિ. વાછતો વગાડાય છે સો વળના વૃક્ષકાષ કાંઈકે શાની કુનિયાથી વિદ્યુત મે છે ત્યારે ફક્ત વાગ્ગ જ છે જ્યાં જ ને પ્રકારમાં કાંઈકે બેઠે જણાય છે કે કાંઈકે મોટો વહાવત દેખાય છે પહેલા પ્રસંગે વગાડતો વાછતો એને ધ્વનિ તમારા હૃદયમાં આનંદ બરી દેશે જ્યારે જીત ફક્ત પ્રસંગે ધ્વનિ તમારામાં જાગીની પ્રસંગે વરી. તમારા અસ્થિમાંથી બહાર રોકો? ફક્ત પડી જશે તો એનો રજુકારો તમારા હૃદયમાં ચલી સ્ત્રી બની કરશે, જ્યારે વરસાદની પ્રસંગે રમણ અને તોફાનમાં પાડેલોમાંની કાંઈકે કાંઈકે બીત જીતિ જત થશે અને ત્યારે જે શબ્દ તમને સંભળાશે એમાં તમને મધુરતા નહીં લાગે નેટથી તમે પેલા ફક્તના રજુકારમાં અનુભવી હતી.

સંગીતમાં ફક્ત એક શબ્દ-શક્તિ રહેલી છે કુદરત સંગીતના વીજાના તાર ઉપર જ્યારે મુરીયા અવાજમાં તાન વહેતી મૂકે છે ત્યારે શ્રોતાજનને હૃદયે યોથી બેઠે છે સંગીતમાં હૃદયને આકર્ષિત કરવાની બહુ મોટી તાકાત —શક્તિ છે તેથી જ એને જીવતો જાડુ કહેવાય છે મધુરમનો સંગીતકાર જ્યારે મેધ રામનો આશાપ કરતો ત્યારે વાદ્યોમાંથી બહાર વરસી જતા. ભારતના પ્રસિદ્ધ સંગીતના તાનસેનની વાન તો અખ્યાત છે એવું કહેવાય છે કે તેણે અને વાદ્યો મુકત ઓલવાયેલા દીવ્યની દારમાળા સત્તરી જ્યારે એ દીપક-રામની વાન છેવટે ત્યારે પેલા ઓલવાયેલા દીવ્ય જાગી જતા.

એમને સંગીત હૃદયની પીયને દલકુ બનાવો દે છે ફક્ત એમાં આશ્વ જેવું કાંઈકે નથી. સંગીત વડે ફર ફરજોની કિસકે જીતમાં ફક્ત પરિવર્તન આણી સકાય છે તો માનવ હૃદય એથી કરોનિત જની જાય એમાં તે જ આશ્વ છે વાહ! અને પશ્ચિમના દેશોમાં તો સંગીત વડે કેટલાક રોજો ફક્ત મટાડવામાં આવે છે.

મટાડી દેશનો વાન છે તેમાં શિકામાં ત્યાં એક વિચિત્ર રોજ દેલાયે હતો એને નાય-રોજ કહેતા હતા સરીર ઉપર જ્યારે એ રોમનુ આગમ્ય

થતુ ત્યારે સૂતેલો આદમી પણ મધમાખીના ડખની પીડા અનુભવતો અને પછી તરત બિડીને બહાર આવી નાચવા લાગતો. આવા કેટલાક રોગીઓને તો વસ્ત્રોનું પણ ભાન રહેતું નહોતું કેટલાક લોકો તો બહાર આવી વસ્ત્રો ફેંકી દેતા અને અસ્લીલ શબ્દો બકવા લાગતા અને જ્યારે વધુ પડતી બેચેની જણાય કે ગામડી હુકરની જેમ ગદા સ્થાનોમાં આબોટવા લાગતા પણ આશ્ચર્યની વાત તો એ હતી કે ઇટાલીના ડોક્ટરો પાસે આ રોગ માટે કોઈ દવા નહોતી-કોઈ ઇલાજ નહોતો. સૌ હેરાન હતા એમને રોગનું મૂળ જ સમજામાં આવતું નહીં તો પછી એનો ઉપચાર તો શે શોધી શકાય ? ત્રીસ-વર્ષ સુધી આ રોગ ચાલતો રહ્યો એક વખત ડોક્ટર ફાર્ડિનાન્સ પામે એક કેસ આવ્યો. તે વખતે તેઓ વીણા-વાદન કરી રહ્યા હતા સંગીતનો મધુર ધ્વનિ પેલા આવનાર રોગીના કાનોમાં પડ્યો. એની આશ્ચર્યજનક અસર એના શરીર પર થઈ ધીમે ધીમે મધમાખીના ડખ જેવી પીડા ઓછી થવા લાગી અને એનો બેચેનીભર્યો નાચ પણ ઓછો થવા લાગ્યો. થોડીક દિવસોમાં તો એ તદ્દન સ્વસ્થ બની ગયો. ત્યાર પછી તો ડોક્ટરે કેટલાય રોગીઓ ઉપર સંગીતનો પ્રયોગ કર્યો અને એમાં એમને સફળતા મળી એમની આ સફળતા સારાથે ઇટાલીમાં સ્તુતિ-પાત્ર બની અન્ય ડોક્ટરોએ પણ સંગીતના પ્રયોગ કર્યા અને તેઓ પણ એમાં આશ્ચર્યજનક સફળ થયા. પછી તો સંગીત જ એ નાચરોગનો ઉપચાર-ઔષધ બની ગયું. આવી જ રીતે એ નાચ-રોગ ઉપર કાબૂ મેળવી શકાયો.

સંગીતની સ્વર-લહેરોથી હૃદય આનંદ અનુભવે છે, પ્રાર્થનામાં શબ્દ અને સર્ગાતનો જ સુમેળ છે પરંતુ પ્રાર્થનાની જન્મભૂમિ કંઈ નહીં, હૃદય છે. કંઈ વડે ફક્ત સંગીતના સ્વરો ફૂટે છે પણ એમાં હૃદયને ડાલાવી દેનાર શક્તિ તો ત્યારે પેદા થાય છે કે જ્યારે એની સાથે હૃદય એકતાર-એકરોગ બની જાય. પ્રાર્થના પરથી હૃદય જ્યારે ઉડી જાય છે ત્યારે તે નિષ્પ્રાણ બની જાય છે અને મનુષ્ય-શરીરમાંથી હૃદય જ નીડળી જાય તો પછી શું બાકી રહેશે ? એની જીવન-યાત્રા બે ડગલા પણ આગળ વધી શકશે નહીં.

પ્રાર્થનાના ક્ષેત્રમાં પગની આવશ્યકતા નથી કારણ કે કેટલાક લૂલા [પગ] મનુષ્યો પણ આત્મા-કલ્યાણ સાધી ગયા છે. પ્રાર્થના માટે હાથ પણ કોઈ જરૂરી નથી. પ્રાર્થનાના ક્ષેત્રમાં જીસની પણ જરૂર નથી. મૂળો માનવી પણ આત્મ-સાધનાના ક્ષેત્રમાં આગળ વધી શકે છે. પ્રાર્થનાના ક્ષેત્રમાં આખોની પણ અનિવાર્યતા નથી. ભારતના ભકત ઋષિ સુરદાસ પોતાની પાસે આખોનો-

પ્રકાસ ન હોવા છતાં પણ ભક્તિના દ્વેષે અમર થઈ ગયા છે એ દ્વેષમાં તો ફક્ત નાનું એવું દિલ જોઈએ હૃદય અગર પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે અને તમે એક શબ્દ પણ બોલશો તો તે પ્રકાસની રેખા જાની જશે.

સમયને સજીવ જનાવવા માટે તમે પ્રાર્થના જરૂર કરો સમય નષ્ટ કરવા માટે નહીં કેટલીક વખતે માણસ એવું વિચારે છે કે ચાલો અત્યારે દુરસદ છે પ્રાર્થના કરી લઈએ. એ સાચું છે કે તમે કામવાળા છો પણ પ્રાર્થના પણ કોઈ કામની વસ્તુ નથી શું ? તમે શું એના માટે નક્કરે સમય વીતાવો છો ? કોઈ અતિથિને જેમ સડેલ ફળ આપી શકાતું નથી તેવી જ રીતે પ્રાર્થનામાં દુરસદનો વખત પણ આપી શકાય નહીં તમારા હૃદયમાં પ્રાર્થના પ્રત્યે મધુરતા પેદા થવી જોઈએ પ્રાર્થનાના પ્રત્યેક શબ્દથી હૃદયમાં આનંદ કિસરાવવો જોઈએ પ્રાર્થનાના પદમાં મનને જોડી રેવું જોઈએ. એમાં જો મનને ન જોડાય તો એ પ્રાર્થના દ્રવ્ય-પ્રાર્થના ગણાશે જેનું જીવનમાં કોઈ મુદ્દા નથી.

બોજન અને ભજન બન્નેનો સમય જીવન સાથે છે કેમકે બોજનને સ્વાદ જીવન જ લઈ શકે છે અને ભજનની મધુરતા પણ જીવનથી જ મેળવી શકાય છે પરંતુ ફક્ત જીવન ન તો પૂરો બોજનનો આનંદ લઈ શકે છે તેમ ન ભજનનો રસ. જ્યાં મુખી એમાં મનનો સંયોગ નહીં થાય ત્યાં મુખી આનંદ અનુભવાતો નથી કારણ કે એનો સમય જીવન અને મનની સાથે છે તેવી જ રીતે પ્રાર્થના પણ જીવન અને મનથી થવી જોઈએ એ જીવન અને કમ્પા ગુદા-ગુદા થઈ જાય તો ગાદી નાછી સ્થાને પહોંચી શકતી નથી. તેવી જ રીતે મન અને વચન બંને અગર ગુદા-ગુદા રહે છે તો પ્રાર્થના ફળ દેવાર જાની શકતી નથી. જેની સફળતા તો મન અને વચન બંનેના સમન્વયમાં વસે છે.

ફક્ત નામ લેવા અગ્રથી એક બ્યક્તિનો જૂતપૂર્વ ઇતિહાસ જાણો સામે તરી આવે છે માતાનું નામ લેતાં જ મમતા ડગુલા અને સેવક મિત્ર સામે આવી જાય છે ક્યારેનું નામ લેતાં જ છરી ચાકુ અને લોહીનીની કાળું દસ મમત્રીનીકાળું દસ નજર સામે આવી બેસુ થઈ તમ છે તેવી જ રીતે સત્કુ નામ લેવામાં આવશે તો એની બહિસા દયા કામનું મિત્ર સાકાર જાની આવશે. અને વીતરાજ દેવાનું નામ લેવાથી વીતરાજતા આવી જાય છે વીતરાજ દેવની આધ્યાત્મિક સક્રિયતા એમની પવિત્રતા અનંત રાત વચેરે ગયા. જ આપણી સ્મૃતિમાં આવી જાય છે વીતરાજપણુ ધરાવતુ એક માનસ-મિત્ર જેનું બેચાઈ આવે છે.

ભગવાન મહાવીરનું નામ લેતા જ એમના જીવનનો સમગ્ર ઇતિહાસ ચમત્કારી બને છે એમની બાર બાર વર્ષ સુધીનો કઠોર સાધના । અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગ અને પરિપહોની વચ્ચે પણ એમનું અડિગ વ્યક્તિત્વ નજર સમક્ષ આવી અકાઈ જાય છે એ વિરાટ વ્યક્તિત્વ આપણા જીવનની દુર્બળતાઓને સમજાતામાં પલટાવે છે મુશ્કેલીઓથી ભરેલી ઘડાઓમાં જ્યારે આપણે સાહસ અને ધૈર્ય હારી બેસીએ છીએ, ત્યારે ભવિષ્ય દ્રક્ત અધકાર-મય જ દેખાય છે જીવનનો એ અધારી રાતમાં એમનું પ્રકાશવત જીવન આપણી સામે પ્રકાશના કિરણો પાથરી જાય છે એ પ્રકાશપુજ્ય આપણે પ્રેરણા મેળવતા રહીએ, વાવાઝોડા અને તોફાનો વચ્ચે દબતાપૂર્વક પગલું ભરતા થઈએ એ જ પ્રાર્થનાનો ઉદ્દેશ છે.

આજે પણ ઘણા લોકો પ્રાર્થના કરે છે પરંતુ તેઓ કહેતા હોય છે કે અમને પ્રાર્થનાનો આનંદ આવતો નથી માળાના મણકા ગણતાં અને પ્રાર્થના કરતા વર્ષો વીતી ગયા પણ પ્રાર્થનાનો આનંદ મળ્યો નહીં પણ એનું ય કંઈક કારણ હશે એ કહેવું ખોટું જ ઠરશે કે એનો આનંદ પર-લોકમાં મળશે એ તો એના જેવું થયું કે રોટલા અહીં ખાવા અને ભૂખ મટશે પરલોકમાં રોટલા ખાધા પણ ભૂખ શમી નહીં એમ કહેનાર માટે કહેવું પડશે કે તમે રોટલા ખાધા જ નથી અથવા તો ખાવાની રીત જાણી નથી તેવી રીતે પ્રાર્થનાનો આનંદ આવતો નથી તો સમજવું જોઈએ કે તમે કા તો પ્રાર્થના કરી નથી અથવા તો પ્રાર્થનાની રીત જ જાણી નથી.

પ્રાર્થનાનો ઉદ્દેશ્ય

એક વિચારકે કહ્યું છે કે પ્રાર્થના-મંદિરમાં પરમાત્મભાવ સિવાય અન્ય કોઈ વસ્તુ માગવી એ ભૂલ છે ઇશ્વર પાસેથી તે ઐશ્વર્ય શું માગવું ? માગવું જ હોય તો ઇશ્વરત્વ માગો વીતરાગના આગણે પહોંચીને પણ મનમાં જો રાગની ઇચ્છા રહી ગઈ તો તમે વીતરાગ-મંદિરમાં પ્રવેશ કરવાના સાચા અધિકારી જ નથી ફેટલાક લોકોએ પ્રાર્થનાને લાયક રૂપવતનું રૂપ આપી દીધું છે તેઓ વિચારે છે જીવનમાં ચાહે તેટલા પાપ થાય પણ સંખ્યા વખતે પ્રભુ પાસે ક્ષમા માગી લ્યો એટલે બસ બધું માફ પ્રભુ તો અનંત કરુણાશીલ છે એના હૃદયમાં ભક્તો પ્રત્યે અસીમ સ્નેહ-સાગર વહે છે. એટલે તે તમને ક્ષમા કરી દેશે પાપ કરીને એના કૃણથી બચવાની પ્રાર્થના કરવી એના જેવું છે કે કલકત્તા મેલમાં બેસી પ્રભુને પ્રાર્થના કરી કે ભગવાન મને મદ્રાસ પહોંચાડી દે અરે ભાઈ, મદ્રાસ જવું

હવે તો કસકાત મેલમાં બેઠા જ રા મટે તેમ પાપના ફળથી બચવું હોય તો પાપથી બચો. એક ઉદ્ધૃત સાગરે કહ્યું છે કે યદિ રૂઢાકૃત કરના હૈ તો માલક સે યથો। જ્યોત્કિ માલક બીર રૂઢાકૃત લોનો સાથ નહીં રહ સકતી અપૌર ઇન્ધાદત કરતી હોય તો આલકથી બચો કારણ કે આલક બને ઇન્ધાદત બને સાથે રહી શકતાં નથી.

સ્વાર્થશુદ્ધિને લઈને કરવામાં આવેલી પ્રાર્થના પ્રાથના કહેવાતી નથી. બીજા વિશ્વયુદ્ધમાં જન્મની ભોજી દેવળમાં જઈ ઉપરને પ્રાર્થના કરતા કે ઇશ્વાર સમાપ્ત થઈ ગયો " ત્યારે આ બાદુ ઇશ્વારમાં બચેલો દેવળમાં જઈ પ્રાર્થના કરતા કે બચવન અમારા દુશ્મન જન્મની સમાપ્ત કરી દે. હવે તમે જ બતાવો ઉપર કેનો પક્ષ લે ? ખરેખર પ્રાથનાની બધી રીત જ સૂક્ષ્મરેલી છે. હું તો બાવી રીત-રસમને લાંચ જ કહીશ. પ્રાર્થનામાં તમે નમારા પાપોની આલોચના કરો. આલોચનાપ્રધાન પ્રાથના સુદર કહી શકાય. એક કવિએ કહ્યું છે કે

પરનિદા મનલે સુણી મારુ હલ્લ હરખ્યો અપારો
સુણી જનોના ગુણ નથી કીધાં કીધાં મેં અથલ કળરો નાથ,
વીર પ્રભુ હવે તારો

નિજ સ્વાર્થે તન મન ધન કીધુ પરમારથ નથી અપારો
હું ખી જનોની કશું ન કીધી કીધાં મેં કષ્ટ અપારો નાથ
વીર પ્રભુ હવે તારો

જે પ્રાર્થનામાં પોતાના બીજા મનને ખોલીને છૂટા દેવામાં આવે તે જ ખરી પ્રાથના છે. સાથે જ પ્રાથના દરમ્યાન અપસૂ રૂઢિ ભૌતિક દુઃખાઓ તરફ જતી નોઈએ નહીં તેમ જ આપણે ચાંદીના ચોલાક દુઃખ મારે પ્રભુ સામે લાચ ટેકવા નોઈએ. પરંતુ એમના જીવનનો ઉન્નતવળ ઇતિહાસ તેઈ એમના જીવનનાં પ્રકાશકરણો મેળવતાં શીખવું નોઈએ. એ જ પ્રાથનાનો સાચો ઉદ્દેશ છે.

પ્રાર્થના કરવાની રીત

દરેક વસ્તુને પોતાની એક રીત હોય છે અને એ રીતે કરવાથી જ એમાં સુરક્ષિ આવે છે. સામગ્રી તો તે જ હોય છે પરંતુ રીતની ભિન્નતાને

લીધે વસ્તુમા ધણો મોટો ફેર આવી જાય છે લોટ [આટો] અને મેટો બન્ને એક જ વસ્તુ છે અને એક જ વસ્તુના બને છે, પણ બનાવટની રીતમા ફેર પડવાથી એમાથી બનતી વસ્તુઓમા ધણો ફેર પડી જાય છે સવત્સરીના પારણા વખતે તમે શિરો અને રાખ પીધા હશે બન્નેમા એક જ જાતની સામગ્રી રહે છે પણ એ બનાવવાની રીતમા ભિન્નતા હોય છે એટલે બન્નેના સ્વાદમા અને સમ્માનમા પણ ભિન્નતા આવે છે

તમે લગ્ન, વિવાહાદિ પણ વિધિવત્ જ કરો છો એની પાછળ ફેટલા રીત-રિવાજો છે ! પણ જો કાંઈપણ જાતની વિધિ વિના શ્વસુર-ગૃહે (સાસરે) જઈ કન્યાને ઉપાડી લાવે તો તમે એને શું કહેશો ? જો કે લગ્નનો ઉદ્દેશ્ય પણ આ જ છે, ખીજની કન્યાને વહુ બનાવી પોતાને ઘેર લઈ આવવી, પણ વગર વિધિએ આમ લઈ આવવી તે રાવણની રીત કહેવાય

પાણીનો સ્વભાવ તો ડુબાડવાનો છે પણ જો તરવાની રીત આવડતી હોય તો તેમાથી પણ પાર પહોચી શકાય છે નદી-કિનારે ઊભેલો એક માનવી સામા કાઠે જવા ઇચ્છતો હતો નદીનો પ્રવાહ વેગીલો હતો પાણી પણ ઊંડુ હતું એણે પામે ઊભેલા એક ખીજ સજ્જન પાસે સામા કાઠે જવા અગે સલાહ માગી પેલા સજ્જને કહ્યું ‘હવા વડે તમે પાર પહોચી શકો છો’ પેલો માણસ વિચારવા લાગ્યો ‘હવા તો ઘણી કુ કાંઈ રહી છે મારા મો અને પેટમા પણ ઘણી હવા ભરી છે એટલે સામે પાર પહોચતાં શી વાર લાગશે ?’ આમ વિચારી એ તો એકદમ નદીમા ફેદી પડ્યો પણ સામે પાર પહોચવાને બદલે એ તો વચ્ચે જ ડૂબવા લાગ્યો કાઠે ઊભેલા અન્ય લોકોએ એને ઘણી મુસ્કેલીએ બહાર કાઢી ઉગારી લીધો સામે પાર પહોચવાની સલાહ દેનારા પેલા સજ્જન પણ ત્યાં આવી પહોચ્યા સામે કાઠે જવા ઇચ્છતો માણસ એને જોઈને બળો ઊઠ્યો કહેવા લાગ્યો ‘ડૂબી મરવાનો સારો ઉપાય તમે મને બતાવ્યો ! એ તો ઠીક થયું કે આ લોકોએ મને ઉગારી લીધો, નહીં તર તો હું અત્યારે સ્વર્ગધામ પહોચી ગયો હોત’ પેલા સજ્જને જવાબ વાળ્યો ‘ભાઈ, આટલા ઉડ્ડો નહીં મેં તો તમને સાચી રીત બતાવી હતી મશકમા હવા ભરી દો અને એના સહારે તમે સામે પાર તરી શકશો પણ તમે તો રીત જ જાણી નહીં’

હા, તો તેવી જ રીતે પ્રાર્થના ડગવાની પણ રીત હોય છે તમે એ રીતે જ ડરશો તો જ તેમા મધુરતા આવશે અને જો ફક્ત દશ-પદર મિનિટ

પાઠ એમની જ્યાં તો એમ તમા, મન પશુ પરાવાસી નહીં તેમ એમાં ત મધતમ પશુ આવશે નહીં તે પછી એવી પ્રાથના કરવાથી તમને શા આનંદ મળશે વારુ ? શબ્દ તો સ્તુતિનું શરીર છે અને ભાવ એ એનો આત્મા ॥ આત્મા-શબ્દ દેહનું શુ મૂલ્ય હોઈ શકે ? જે દેહમાંથી આત્મા વિદ્યમાન થઈ ચૂક્યો છે એ શરીર ને તમે ચાહે તે શો સગવડ આપીશો ? શબ્દ જ્યાં જ્યાં છે તેમાં તેજ આવી શકે છે ? નહીં તેની જ રીતે પ્રાથનાના શબ્દ સ્વર અને ભાવ એ બધાં એના દેહ છે પશુ એમાં અમર ભાવ નથી તે તે અર્થશૂન્ય છે એમાં ચેતન નહીં આવે.

એટલે પ્રાર્થના પશુ અમુક પ્રકારે કરવી જોઈએ

પ્રાથના કરવાની રીત એક પ્રાચીન કવિએ ઘડી જ મનસૌલીમાં બતાવી છે કે -

જમુ પાનિહારી કુલ ન વિસરે નતી નૃત્ય નિધાન,
પદ્મ ન વિસરે પદમણી પિઠે સજી સહવી ન વિસરે શ્યામ
ધરમ જિનેશ્વર મુખ હિમકે વસો પ્યારા પ્રાણ સમાન.

કવિ વિનયચક્ર કહે છે એમના આ કાવ્યમાં આધ્યાત્મિક રસ બરેસો છે લીલીએ-લીલીએ જતરને દવિત કરતો જાડુ બચો છે તેઓ પ્રાર્થના કરવાની રીત બતાવે છે આ પશુ નાના જામખાંડિયાં આ રીત કામમ છે માન્યો હો હ જઈ પાણી કાઢી લાવે છે પરંતુ આપણા સંદેશની અને ખાસ કરીને મુજબની માતાઓ તે પુણ્યશાળી છે તેઓ તે આ જામખાંડિયાં હો છે જામખાંડિયાં રહેલી માતાઓ આ પશુ જમુ જ કામ પેતે જ કરે છે બહીએ જણાઈ જાય છે એટલે એમને ઘેર ઝોઢટરો જાડુ આજ પહેલે છે કા જુ કે એમના શરીરને કસરાત મળે છે સ્વાસ્થ્ય પશુ સ્પષ્ટ રહે છે.

મુમર્ષ માનવી ન સંદેશનાં દૂર-દૂરથી પાણી લાવવાનું તે જુ પુ છે પશુ બની સાથે જ રોગાએ પશુ પર પડ્યા છે બહીએ-બહીએ ઝોઢટરો જ કમન સર્ષને બોલા છે અને વા હ જે કોયે નહીં પશુ હ તરો સ્થિત તમા નથી જ્યાં છે તમે નારાજ ન થશો- કુ કાંઈ ઝોઢટરોની રીત કરતો તમા ન જુ ત્યાંથી પુ ગય છે પરંતુ વિશ્વાસ નહોતો છે ત્યારથી જ સંદેશનાં રોગાએ નવ રસા હ ક્યાં છે

તે જા જામખાંડિયાં માતાઓ સચરે દૂધા ઉપર પાણી બરવા ત્યાં છે ત્યારે એમના શિરે એક નહીં જમુ બે-બે થાકેલ છે સાથે-સાથે તેઓ

પોતાની સરેલીઓ સાથે હામ્યવિનોદ પણ કરતી જતી હોય છે પણ એમનું ધ્યાન ક્યા હોય છે, એ તમને ખબર છે ? હાસ્ય-વિનોદમાં નહીં પણ શિરે રહેલા પેલા જળ-ભરેલા ધડા તરફ અને પેલી નટ-કન્યા જેનું નૃત્ય જોવા હમરો માણસો એકઠા થયા છે તે બંને બાબતોએ એ વાસ ખોડી વચ્ચે લોહ-તાર બાધી એના ઉપર ચાલે છે, નૃત્ય કરે છે લોકો તાળીઓ પાડે છે. હમરો માણસોની નજર એના તરફ હોય છે પણ એની દષ્ટિ ક્યા હોય છે, શું લોકો તરફ ? ના, એ તો ફક્ત જુએ છે પેલા તારને જેના ઉપર એને નૃત્ય કરવું છે એની તન્મયતા પેલા તારમાં જ પરોવાયેલી હોય છે જેમ પાણી લાવનાર માતાની તન્મયતા શિરે રહેલા ધડા તરફ હોય છે તેમ સાધકની તન્મયતા પ્રાર્થનાના સ્વરોમાં હોય છે

પ્રાર્થના કરતા-કરતા એવી તન્મયતા આવી જતી જોઈએ કે એમાં મન ને પ્રાણ બંને એકરૂપ બની જાય ફૂલની મુગધ સાગી હોય છે પણ ફૂલ જ્યારે એકદમ નજીક હોય તેમ એની ખૂંટણ ખાસ આનંદપ્રદ હોય છે. તેવી જ રીતે જીવ આત્માની નજીક હોય ત્યારે જ પ્રાર્થનામાં માધુર્ય આવી શકે છે હૃદયના ચ્વર જેમ ગૂંચ બેઠે તે જ સાચી પ્રાર્થના છે ફક્ત દાત અને હોઠ વચ્ચે થતી પ્રાર્થના એ નકલી પ્રાર્થના છે એમાં તન્મયતા આવતી નથી નકલી વસ્તુથી દુનિયાને રાજી કરી શકાય છે પણ આત્મા એનાથી કદી આનંદ પામી શકતો નથી નકલી હાર પહેરીને બગરે નીકળો, દુનિયા એ હારની ચમક-દમકથી અબાઈ જાય અને એ અબાપામાં દુનિયા એને કદાચ કરોડપતિ પણ કહી એસે પણ એનો આત્મા શું કહેશે ? શું એ પણ પોતાને કરોડાધિપતિ માનવા તૈયાર થશે ?

હા, તો જે પ્રાર્થનામાં તન્મયતા નથી, એના વડે તમે આસપાસ બિભેલાઓના દિલમાં છાપ કદાચ પાડી શકશો પણ એની છાપ આત્મા ઉપર તો પડશે જ નહીં જ્યાં સુધી તમે પોતાને એમાં ભૂલી ન જાઓ ત્યાં સુધી એનો લહાવો પણ લઈ શકશો નહીં

એક ફકીર એક શહેરમાં આટા મારી રહ્યો હતો અચાનક એના પગમાં એક તીણી ખીલી ભોકાઈ ગઈ આ પણ નાગરિકતાનું પાપ છે જ્યાં સુધી નગરવાસીઓમાં નાગરિકપણાએ સાચી રીતે પ્રવેશ કર્યો નથી ત્યાં આવી ખીતાઓ મેજ બનતી જ રહેતી હરો ડહો કોઈ કેળાની છાંચી લપસી પડે છે ત્યારે ડા તો કોઈના પગનું હાડકું ભાગે છે અથવા તો કોઈને ડમરમાં

આંચિકા આવે છે રસ્તે આશ્વતા હદી ઘોઘના પગમાં ખીલી વાસે છે તે ઘોઘને બાણીદાર પતવની કણી ખૂચે છે અને તેથી પણ મોઢી-મોટાણુ ને તો રાદદારી તોખા પોદારી જાય છે ક્યાગેક વળી રસ્તે આશ્વતા ઘોઘને પણ પૂક અથવા ગળાણા ઉપર પડે છે અને ગદો ઘર્ષજાય ત્યારે એનું મન તિરસ્કાર વગ્ધાયે છે આ બધો અસ્વસ્થ ન.અરિકપણની વાત છે શહેરમાં રહી નામકિપણની ઉપેખા જ્યાં સુધી બની રહેશે ત્યાં સુધી આવી બીનબો બનતી જ રહેવાની.

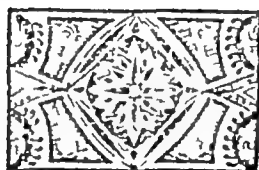
હા તો પેલો હકોર મસ્ત બની મોઢાને દુબ્બા દેતો અને નાદામાં મળતો મોઢા (ખાટો) મેતો આશ્વે જતો દતો કે અચાનક એના પગમાં તીખી ખીલી વામી. ખીલી બાણીદાર હોવાથી ખૂબ જીડે સુધી એને જાગ થયો. એક આદની સાથે તે ત્યાં જ રહી પામેલ એના પગમાંથી અધર મોઢી વતી ગયું. ઊંચાને લીધે એનું તદ્દય એવેન હતું રસ્તે આવતાં સેકો રાદદારીએ ત્યાં ઘિયા તળી ગયા. ફેરલાક તો હજી દશક કપે જ ત્યાં ઘિયા રહી ગયા તો ફેરલાક વળી પેલા હકોરની પીઝ સાથે પોતે પણ પીઝ બનુ જવયા સાન્યા પામેના દકોમણ પણ આબ્યા પાટો બાંધવાની સામગ્રીએ પણ દની પણ પેડી ખીલી જ્યાં સુધી નીકળે નહીં ત્યાં સુધી પાટો પણ બાંધે કઈ રીતે? દકોમ ખીલી કા વાનો પ્રવલ્ય કાઠો. દજુ આશ્વે પણ નદાલે ને હકોરે ચોસ પાટો એને ખીલી કાન્યા મારે છંકારે કાં એણે કંડુ.

આ પીઝ સ્ત્રી જાળી નથી આખરે દિગ્ગજ કરવા કેવી રીતે! આખરે એને કંડુ વડે ત્યારે ડગર વાને નમાજત કમીલ. ત્યારે એમાં ત મથ બની તડે ત્યારે આ ખીલી એમી કા ને. અને એની અજર પણ નદા પડે. હજી તમ ત કંડુ પામ્યું એ પેલા નમાજતમાં ત મથ બન્યો કે આ જા. દકમ ઊંચી જેઠી કા. નમાજત કામ પૂરું મનાં જ એને પામ્યું. આ ખીલી નીકળી ગઈ. અલીને રાક કરવા માગ્યો જે મથ ત ત દક. અને અજર તડું ન પડી કે ખીલી તો એઠી કાઠી છે. ત ત મથતડું અક મિત. માં જ પડે જાડું જ બુધો જાય છે.

તર પમા મ ને ન.ગ ન બન આપજા રિમામમાં રહી
ક નકા સધા આપજા ન વ જ પરજુ રાતિ. આખ્યા માં
ત ન ત તરે આ ન પતને મ મ મિત્ત ધીમ ત્યારે મથ પધ
ક ન ત ક દો રા તર પડી આ ક અવર્તન પાતા રે તા
તર ક આ દુનિવ પ આ. પ ક કિ. સમય ત ર ના નથ તો જ

રીતે પ્રાર્થનાની ક્ષણોમાં પણ આપણામાં એટલી તન્મયતા આવી જાય કે આપણે પોતાને પણ વીસરી જઈએ

સાથે જ જપની સફળતા માટે તપ પણ જરૂરી છે જેમ મેલા વસ્ત્રોને ધોવા માટે પાણી જોઈએ તેમ સાધુ પણ જોઈએ, અને સારે જ વસ્ત્રો અવશ્ય થાય છે તેમ આત્મ-શુદ્ધિ માટે જપ અગર જળ છે તો તપ સાધુનું કામ કરે છે. તપથી જીવન પવિત્ર બને છે અને જપથી બળ આવે છે. માટે તન વડે તપ કરતા રહો અને મન વડે જપને ચાલુ રાખો

નિયમ જાળમાં જેમ આપણું પ્રતિબિંબ દેખાય છે તેમી રીતે નિયમ મનમાં ઈશ્વરીય તત્ત્વ દેખાય છે

આ યુગમાં સિચાગનો નાદિમાં એટલો બધો વર્ણન દેવાના આગ્યો છે કે નાધર્મ પણ વર્મ નગાત્ત્વ ન્તો છે પ્રિય કેતી તુલિને કલ્યાણ માનસમાં મોઢ નોટી વગ છે

નિમા નાદો નિમા ને, અપિ ના હસનમે નિમા ને, નિમા એ પાયા ને, અદિત્ય એ અન્યાય ને એ અન્યાય સપતિ ને, અદિત્ય દેવી અપતિ ને

હવે જો આ નાદો ને, એ અન્યાય તેની નાદો અદિત્ય ને

આજર્ણુ પ્રવચન મનોનિગ્રહથી સંબંધ રાખે છે તમારી સાધના મનને વશ કરવા સારુ જ છે લક્ષ્મીને વશ કરવાની રીત તમે જાણો છો. એકદેજની તિનેરી અને વળી એના પર મજબૂત તાણુ તમે મારો છો. છતાં ક્ષય જેવું હોય-જનુભવાય તો નાચે ઇસિદ્દીક વાણ (તાર) લગાવી દે છે. હા તો તમે લક્ષ્મીને વશ કરી ચૂક્યા છો પણ મનની વાન ત્યારી છે એ તમારા વશમાં નથી તમે એને વશ છો લોકો કહે છે મન ચપળ છે

દુનિયામાં સૌ કરતાં વધુ ચપળ પ્રણી વાનર છે પરંતુ રાત્રે તો જીં પણ સૂઈ નક છે પરંતુ ચપળ મન રાત ન દિ અવિરામ ચલિથી દોડતું રહે છે એક રત્ન પૂમ્મ જ હોય આ જાનુથી દોડશે અને બીજી બાજુથી હવા ખાવી તે તે જાનુ દો શે. જસ મન પણ એ રત્ન પૂમ્મ સમાન છે. વાસનાના ઝપાટા ભણી દોરતું રહે છે મનની આ ચપળતા જાણે મહામુનિ કેલીકુમાર મહાશ્વરણુ ચોતમ સામે એક પ્રશ્ન કરે છે આ જાનુ બીતામાં અર્જુન શીકૃષ્ણ પાસે પોતાની અતર-વ્યથા રજૂ કરે છે

खलस ह्यि मम कृष्ण ! प्रमादं बल्यद्वयम् ।

तस्याह निग्रहं मन्ये वायोऽस्मि सुवृष्णम् ॥

મેન્ડીન્દ કૃષ્ણ ! મનની ચપળતા દુઃખ છે આ મનની મળવાન શતિ માનવના વિચારોને મથનાર છે આપણા જેવા માટે એનો નિગ્રહ વામુને મુઠીમાં જાંધ કરવા જેમ છે

હા તે અર્જુન મનની દરિયાઈ લઈને શીકૃષ્ણ પાસે પડોં થા છે કૃ. પણ ત્યારે આમાથી મુન્દઈ જાઓ ત્યારે વચ્ચે આવતું દોષક / એવું ગમા

ગયુ હશે કે જ્યાં કોઈએ મારી સામે મન અગે ફરિયાદ ન કરી હોય અને મન છે પણ માખી જેવું માખી કદી પણ મીઠાઈ પર જઈ એસે છે તો કદી ગદકી પર આ મન પણ કદી તો સાહિત્યના સુદર પુષ્પોનો રસ લે છે તો ક્યારેક વાસનાની ગદકી તરફ દોડી જાય છે

સિનેમાના દૃશ્યો સ્થિર હોતા નથી તમને તો એનો સારો અનુભવ છે એક દૃશ્ય આવ્યું અને એ સેકન્ડ પણ પૂરી નહીં થઈ હોય કે તરત ખીજી દૃશ્ય આવી જાય છે મનની કિલ્મમા હમણાં એક દૃશ્ય ચાલે છે તો ખીજી ક્ષણે કોઈ નવું જ દૃશ્ય આવી જશે મનને બદલતા દૃશ્યોની કિલ્મ મનુષ્યને એક ક્ષણમા કયાયને કયાય લઈ જાય છે

રાજર્ષિ પ્રસન્નચદ્ર રાજગૃહની બહાર અડોલ ધ્યાનમા ઊભા હતા સમ્રાટ શ્રેણિક આધ્યાત્મિક જીવનના કળાકાંડ ભગવાન મહાવીરના દર્શને આવે છે વચ્ચે રાજર્ષિ પર નજર જાય છે એમની નિશ્ચલ સાધના જોઈ એમનું મન શ્રદ્ધા સાથે ઋષિના ચરણોમા ઢળી પડે છે સમવસરણુમા પહોચ્યા. શાંતિના અમરદેવ ભગવાન મહાવીરને વદણા ડરે છે પરંતુ મન-પટલ પર રાજર્ષિની સાધનાના ચિત્રો અકાઈ ગયા હતા પૂછ્યું જો આ સમયે એમની આયુદ્ધેરી તૂટી જાય તો, ભગવાન, તેઓ કયા જાય ? પ્રભુ વર્ધમાન શાંત ચિત્તે બોલ્યા “સાતમા નરકમા”

“શું કહ્યું ભગવાન ? સાતમું નરક ?” કાતો પર વિશ્વાસ એસતો નથી “આવો સાધક જો સાતમા નરકે જશે તો અમ જેવા બોગી કીટકો કયા ટકશે ?”

પણ સર્વજ્ઞની વાણી સદેહોથી પગ-દગ-હોય છે વિહ્વલને ત્યાં સ્થાન હોતું નથી પણ મનનું સમાધાન હળુ બાંટી હતું થોડીક ક્ષણો થોભી શ્રેણિકે પોતાના પ્રશ્નનું પુનરાવર્તન કર્યું

“પહેલું નરક” ભગવાન મહારીરે સમ્રાટને જવાબ આપ્યો હળુ મનનું પૂરું સમાધાન થયું ન હતું સદેવ-સાગરમા ડૂબતા-કેતગતા સમ્રાટે ફરી પૂછ્યું, “ભગવાન, જો રાજર્ષિની આયુ-દેરી હમણાં તૂટે તો”

“હવે એ સ્વર્ગના પથિક છે પદલા સ્વર્ગમા” ભગવાને જવાબ વાળ્યો

શ્રેણિક હજી વિચારી જ રહ્યા હતા કે આજનમા દેવદુન્દુભિનો ગગગગટ શરૂ થયો દેવોનું આગમન શરૂ થઈ ગયું, શ્રેણિકે ફરી પૂછ્યું “ભગવાન, આ અસામયિક ગગગગટ કેમ થઈ ગયો છે ?”

જમવાન બોલ્યા સમ્રાટ રાજર્ષિ પ્રસન્નમન સવર જની ગયા છે દેવતાઓ એવા જ્યોત્ષ્ણ કરી રહ્યાં છે અને એમના માટે જ આ દેવ-કુટુંબ બિઓ ગાજી રહી છે હા આ તે જ રાજર્ષિ છે જેમની નિમિત્ત સાધના પર તમારું મન મહાનુમત જની ગયું હતું અને જેમના વિશે હમણાં-હમણાં તમે મને પ્રશ્નો પૂછ્યા હતા.

સમ્રાટ બોલ્યા પણ જમવાન! હું કઈ સમજી શકતો નથી જમવાન! આ દેવડો જીંદગી શક્યો નથી. થોડીક મિનિટો પહેલાં સાતમું નરક હતું અને હમણાં જ દેવળગાન! જમવાન, જરા રપટ કરી મને સમજાવો!

પ્રભુ બોલ્યા શ્રેષ્ઠિક જે કહે રા ર્ષિને વહન કરી તમે જાણી જાણા હતા તે કહે એમનું તન તે મુનિ-સાધનામાં હતું પણ મન! તમે એની મતિને પકડી નહીં શકો તે એ કહે બીજા સદ્યાર કરી રહ્યું હતું પોતાના નાના પુત્ર પર રાજ-ભાર નાખી તેઓ પ્રસન્નમન મુનિ બન્યા. આ બાબુ સતુઓએ કુળજવાનો લાભ લઈ ચૂક્યા હશે હતી મુલ્ક ખેડાઈ રહ્યું હતું રમ્તે પચાર થતાં કોઈ વ્યક્તિએ રા ર્ષિ તરફ ઈશારો કરતાં હજી પિતા મુનિ બન્યા પણ પુત્રને માટે રાજ્ય વિપતિ લઈ આત્મ સતુની વિશાળ સેના દ્વારા નવા સમ્રાટ ચેરાઈ ગયા છે.

આ સંજો રા ર્ષિના કાને જાણ્યા અને એમનામાં વિદ્રોષનો વ્જી જામી જીંદગી મન મુદના મેરડે તઈ પહોંચ્યું અને બાલુએથી બીજા પ્રકારે ઈશારો દેતા હયામની જવાબમાં સળગતું મન અશુભની તીવ્રતમ પરિણતિ દ્વારા સાતમું નરકનું દેવો એક કરી રહ્યું હતું કે આ તે જ કહે મઈ રહ્યું હતું કે જ્યારે તમે પ્રભુ ક્યો દેવો અને મે મન સ્થિતિની પરીક્ષા કરતા તમને જવાબ વાળ્યો હતો જાલ સરીર સાધનામાં હતું પણ અન્તમન સતુઓના સિરો સાથે ક્રિયા કરી રહ્યું હતું.

હા કયા હજુ બાધુરી છે મુલ્ક પૂરનેશમાં હતું દળરો વીરો કષ્ટ યુદ્ધ દેતા સતુકલ પણ સમાપ્ત થવા આવ્યું હતું શસ્ત્ર-સામગ્રી પણ સમાપ્ત થવા આવી હતી કે અચાનક સમ્રાટ પ્રસન્નમનને કોધ લેતા રાઈ જાઓ અને એક આસે સતુ-સમ્રાટની જીવનશૈલી સમાપ્ત કરવા માટે એ શસ્ત્ર મેધવ લાગ્યા પણ જર્મી શસ્ત્રો કામમાં આવી ચૂક્યા હતા સમ્રાટે વિચાર્યું થામો મુકૂટ ન ખરો એક જ પ્રકારે સતુ-સિર જમીન સાથે આગામી અને જ્યાં દામ ઉપર છે તે મુદન કરેલું સિર હતું ક્યા દેવો મુકૂટ!

અસ, તેજ ક્ષણે વિચારધારા બદલી અરે, હું તો મુનિ છું કેવો શત્રુ ને કેવું યુદ્ધ ? કયાથી કયા પહોંચી ગયો અને હવે તો પશ્ચાત્તાપની પુનિત ગંગામાં પાપને ધોવા લાગ્યા અને તેજ વખતે તમારો પ્રશ્ન ફરી નવો હતો

થોડીક જ ક્ષણોમાં શુભ પરિણતિએ શુદ્ધિની ધાગમાં મળી રાગ અને દ્વેષ પરિણતિનો ક્ષય કરી નાખ્યો અને રાજર્ષિ કેવળ જ્યોતિ પ્રાપ્ત કરી શક્યા

આ કથા જરા લાખી જરૂર થઈ છે પણ જૈન દર્શનની આ લઘુ કથા એ સંકેત કરે છે કે મનનું વહેણ બે ઉપર ઊઠે છે, મનુષ્યને એ નિર્વાણ નજીક પહોંચાડી દે છે અને નીચે વહે છે તો એ સાતમાં નરકની અધારી ગુફામાં ધોત્રી દે છે એટલે એક કવિએ કહ્યું છે કે —

“ અજ્ઞ છે વેગ આ મનનો, ગજ્ઞ છે શક્તિ પણ ભારી,
ધણા જ્ઞાની અને ધ્યાની, ગયા મન શત્રુથી હારી ”

મનનો વેગ (ગતિ) વિદ્યુત-વેગ કરતા પણ તીવ્ર છે એરોપ્લેન, રોકેટ અને તમારો નવો ઉપગ્રહ પણ એને પકડી નહી શકે

પરંતુ મનની આ ચપળતા સફળ થવામાં વિઘ્નરૂપ બને છે અસ્થિર મનવાળી વ્યક્તિ કોઈ એક કામમાં પોતાને લગાવી શકતી નથી તે તો પ્રતિદિન નવું કામ બદલશે અને પશ્ચિમ સ્વરૂપે એક પણ કામ એ પૂરું નહી કરી શકે આવો આદમી સાહિત્યવાચન માટે બેસશે, તો એક દિવસમાં દસ પુસ્તકોને સ્પર્શશે પણ એકનેય પૂરું વાંચી શકશે નહી

જો એસ ડી કાલગેજ બર્ડ પ્રતિભાશાળી હતા એ પ્રબળ સાહિત્યકાર હતા એ હમેશા પોતાની સામે એક નવો નિશ્ચય, નવો વિચાર લાવતા. જ્યારે એ આ સસારથી વિદાય પામ્યા, ત્યારે એમની ક્ષાણિકોમાથી ૪૦ લગભર લેખો મળ્યા પણ દુર્ભાગ્યે બધા જ અધૂરા ડારણ કે મન શક્તિ પર એમનો કાબૂ નહોતો જ્યારે તેઓ લખવા બેસતા, થોડીક લીટીઓ લખી કે એમના મનિષ્ઠમાં કોઈ નવી જ કલ્પના જાગતી એ એમાં પગેવાઈ જતા. પહેલો લેખ અધૂરો જ રહેતો અને આ જ અચિરતામાં તેઓ ચાલીસ લગભરમાંથી એક પણ લેખ પૂરો કરી શક્યા નહી

માનવીએ પોતાની શક્તિને કેન્દ્રિત કરી બેઠાંએ વિખરાયેલી શક્તિ વિખરાયેલા કિન્હો છે કિન્હોમાં બે તેજ લાવવું હશે તો એમને એકડી

શક્તિ કરવી પડશે. આઈન્સ્ટાઈનના કાચમાંના કેન્દ્રિત કિરણોમાં તેજ પ્રગટ કરી શકાય છે. આ અનિતત્વ કયાંય બહાર આગળ નથી, પણ એમાં જ સમાયેલું છે. સૂર્યનાં સહસ્રકિરણો એક ચિત્રગારીનું કામ કરી શકતાં નથી. પરંતુ એમને જ્યારે એક કાચમાં કેન્દ્રિત કરી લેવાય છે ત્યારે જ એમાંથી ચિત્રગારી ચેતાય છે.

શક્તિને વિખેરવી એ અસહજતાને ચોતરવા સમાન છે. એક ખેડૂતે ખેતરે દૂધો ખોદવો શરૂ કર્યા. પચ્ચીસ દામ સુધી ખોદ્યો. પણ પછી ન નીકળ્યું. એનું મન ઉદાસ થઈ ગયું. બીજી જગ્યાએ એણે નવો ખાંડો ખોદ્યો. પચ્ચીસ દામ સુધી ત્યાં પણ ખોદ્યું. પણ પાણીનું એક ટીપુંય ન નીકળ્યું. તેમ એણે વળી ત્રીજો ઠેઠાણે પણ પચ્ચીસ દામ સુધી ખોદ્યો. પછી ન નીકળવાથી ચોથો ઠેઠાણે ખોદ્યું શરૂ કર્યું. ત્યાં પણ એણે પચ્ચીસ દામ લોકુ ખોદ્યું. પણ ત્યાંય પાણીનું ટીપું નસીબમાં ન હતું. પચ્ચીસ-પચ્ચીસ દામના આર દૂરા જુદા-જુદા ન ખોદતાં એક જ જગ્યાએ સો દામ ખોદ્યું હોત તો એને પાણીનાં દશ ન જરૂર થાત. અચળ મન જ એની અસહજતાનું મૂળ છે.

નીરના તાનાં ટીપાં પણ જો ધારા રૂપે એક જ વસ્તુ પર સતત પાતળી રહે તો પથ્થર જેવી કઠોર વસ્તુને પણ છેડી શકે છે. પરંતુ તે જ અતિથી વહેતું પાણી અને તેના પ્રવાહ રક્ત અવાજ કરીને / સ્ત્રી ગાય છે. એના અસ્તિત્વને જતાવનાર મોઈ ચિદ્ધ પણ બાકી રહેતું નથી.

પ્રમાણ વિચારક ઇમિસન બોલે છે. જીવનમાં ભુદિમાની એકાગ્રતામાં છે અને જીવનની મોટામાં મોટી ભૂરાઈ પોતાની શક્તિઓને વિખેરવામાં રહેલી છે.

મનની એકાગ્રતામાં મધ્યન શક્તિ છે. કિન્તુ પ્રશ્ન એ છે કે એને કઈ રીતે મેળવી શકાય. કેટલાક બેઠક બેઠે છે. મનોનિમગ્ન વડે મોટી-મોટી સિદ્ધિઓ મેળવી શકાય છે. પણ મનની ચમગ ચતિને રોકવી એ તો મધ્યન ચેતીઓનું કામ છે. આપણા ડેરા બેઠક માટે એ અસંભવ છે. મનની પ્રવૃત્તિ શક્તિને કેન્દ્રિત કરવી અશક્ય છે. આમ તે લોહિયર કહેવા હેલ છે કે જેઓ વાસનાના ગુલામ છે. આત્મ-કર્ષી સાધકોને પૂછ્યો તો એ કહેશે- મન જેવું સરળ તત્ત્વ કુનિયામાં બીજું કાઈ નથી. કારણ કે એના પર આપણા વિવેકનું સહવિચારોનું શાસન છે. એ આપણો ડુધામ છે. આપણે એના નહીં.

મનોનિયંત્રના ઉપાય

એક વાર સમ્રાટ સેન કરુણાવતાર લગવાન શુદ્ધ પામે ગયા અને મનની ચપળતાની વાત એમને કહેતા કહ્યું “લગવન, અમાગ જેવા પ્રાણી શું મનોનિયંત્રના ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કરી શકે છે? અમે સાધના કરવા ઇચ્છીએ છીએ પણ એ માટે સમયનો અભાવ છે ચારેય જાણુતુ વાતાવરણ પણ અમોને પ્રવૃત્તિમાર્ગ લણી ઘસડી જાય છે નિવૃત્તિમાર્ગ ગ્રહણ કરવો એ અમારા જેવા માટે અસંભવ નહીં તો અગત્ય તો જરૂર છે માટે એવી સાધના બનાવો કે જેમાં અમે ગભ્યની જવાબદારી પણ અદા કરી શકીએ અને મન પરની નિગ્રહશક્તિ પણ દૂર કરી શકીએ”

હા, તમે પણ એવી જ સાધના ચાહો છો કે ઘર પણ છોડવું ન પડે ઓફિસ પણ ચાલતી રહે અને સાધના પણ ચાલતી રહે લગવાન શુદ્ધ જવાબ વાળ્યો “સમ્રાટ, હા, એવી પણ સાધના છે કે જેના વડે માનવી સંસારને છોડ્યા વગર પણ મનની સ્થિતિ પર વિજય પ્રાપ્ત કરી શકે છે પ્રતિદિન તે એ ચાર વિચારોનું ચિંતન-મનન કરતો રહે તો એ પારિવારિક જવાબદારી નભાવવાની સાથે-સાથે મન પર સયમ રાખી શકે છે એ ચાર વિચારો આ પ્રમાણે છે

(૧) હું જરા (વૃદ્ધત્વ) ધર્મી છું

(૨) હું વિયોગ ધર્મી છું

(૩) હું રોગ ધર્મી છું

(૪) હું મરણ ધર્મી છું

જરા ધર્મી.

મનુષ્યના મગજમાં એક ચિંતન ચલતુ રહેવું જોઈએ કે “હું જરા (વૃદ્ધત્વ) ધર્મી છું” મને એક દિવસ ઘડપણ આવવાનું છે એ જેમ મૂંઝામાં પ્રવેશ કરે છે તેમ મહેસોમાં પણ જાય છે ખુદ્દી તકવારો સાથે દરવાજો ભેલ્યા ચોઢીદારો પણ એને મહેસમાં પ્રવેશતા રોડી રાકતા નથી ચક્રવર્તીનું ચક્ર દુશ્મનોનો સહાર કરી શકે છે પરંતુ વૃદ્ધાવસ્થાનો સહાર કરવો એ એની શક્તિની બડાગની વાત છે

જેન આગમોમાં ચક્રવર્તીના ભોજનનું વિશદ વર્ણન આવે છે એમના ભોજન સારું ત્રણ સો તે સાડા આઠાણુ માલમસાલા તૈયાર કરે છે એમની

ખીર એ શી શક્તિ ધરાવે છે કે એને ચક્રવર્તી ન પડ્યાની શકે જ્યારે એ જમીને બેઠે ■ ત્યારે એમની દાસી એમનું વધેલું એક ખાખ છે અને કહેવાય છે કે એથી એનામાં એટલી બધી શક્તિ આવી જાય છે કે ચક્રવર્તી ત્યારે દ્વિવિજય માટે નીકળે છે ત્યારે એ દાસી હીરાને પોતાની ચપરીમા ચૂંપ કરી એનો ચક્રવર્તીના કપાળે ચાંદો કરે છે તમે જ કહ્યું કરો કે જ્યારે એક ખાનાર દાસીમાં આટલી-શક્તિ છે તો ક્ષીરબોજન કરનાર ચક્રવર્તીમાં કેવી શક્તિ હશે ?

તેમ છતાં ખાવા જળવાન ચક્રવર્તીને વૃદ્ધાવસ્થા આવે છે કે નહીં ? જવાબ મળશે જરૂર આવે ■ શક્તિના વ્યય બગાર સમા ચક્રવર્તી પણ વૃદ્ધાવસ્થાના આક્રમણથી બચી શકતા નથી તો બીજી તો વાત જ શી કરવી ? આ પ્રકૃતિનો અટક નિષ્પત્ત છે એને કાઈ તાકાત બદલી શકી નથી.

વૃદ્ધાવસ્થાના આક્રમણ બા શરીરની શી સ્થિતિ થશે વારુ ? જરા એક ક્ષણ માટે વિચારો તો ખરા શરીરની બધી શક્તિઓ જવાબ આપી દેશે મનુષ્ય પોતા પરથી નિષ્ક્રમણ ગુમાવી બેસશે. આપણે એકદમ ચાલીએ કાંઈ અને જીવન ક્યારેય કાંઈ બીજા જ સંદેહ આ ? આપણી શક્તિમાં તે / છે આશમાં અછડપણ છે પણ જરા (વૃદ્ધતા) આક્રમણ પત્ર પર થશે તો કદમ મૂકવા જશે. સીધા પણ પડશે અને વાંકાચૂકા પણ. ઉઠેના એક સાવરે પણ કષ્ટ છે કે

મૌર ચલ ફિર છે જરા તમ લગ કે પ બકિ જર્વા,
ષાર દિન કે લાદ લેરી ટેલી કમર હો જાવગી "

મડપણનું આક્રમણ થશે કે બધી અછડ સમાપ્ત થઈ જશે કંઈની સાથે વાલ એક બીજા સાથે વ્યથા છે તેમ મડપણમાં તમારા પત્ર પણ પરસ્પર અથડાશે. વાણી રુદ્ધ બની જશે અને એવા સંદેહ નીકળશે જાણે શરેશ વાંકોને ખાવા / દેખ તે સમયે પરિવાર પણ એ માનવને તિરસ્કાર કરવા લાગે છે તેમ વેશ કરમાઈ ગયેલાં હોયોના પરિવાર કરે ■ તેમ પરિવાર પણ વૃદ્ધ વ્યક્તિને રોદે હાડે છે કારણ કે એ પરિવારને ઉપયોગી વ્યક્તિ રહેતો નથી

હા આ જા-ધમનું ચિત્તન માનવીના સૌ કર્મો અદકાર સમાવી કે છે દરતોજ રોદે ને પાવડર હાંટવારાઓ એ વિચારે કે આખરે આ સૌન્દર્ય ક્યાં મુખી રહી રહેવાનું છે ? મનુષ્યને પોતાના સૌન્દર્યનો તરો દેખ છે

અને આ અહકારે જિન્દગી બરબાદ કરી છે આ રૂપાસકિતએ મનુષ્યને અસાચાર કરવા તરફ પ્રેરિત કર્યો છે આ રૂપની પાછળ પાગલ બનતા માણસોએ લઘિક રૂપની આસકિત સારુ હજારોની જિન્દગીઓ લઈ લીધી છે.

પણ આ વૃદ્ધાવસ્થા રૂપ ને બળના અહકારને એવેજ આપે છે એક દિવસ આ શરીરના સૌન્દર્યનો પ્રવાહ વહી જશે અને સૂકી રેત જ બાકી રહી જશે તો પછી અહકાર કોના પર કરવો ? વૃદ્ધાવસ્થાનુ ચિતન માનવીને રૂપાસકિત બચાવે છે

લગવાન બુદ્ધને સાધના માટે જે-જે વસ્તુઓથી પ્રેરણા મળી હતી એમાં જરા પણ એક હતી એક દા'ડો રાજકુમાર સિદ્ધાર્થ ન્યારે શહેરથી બહાર જઈ રથા હતા ત્યારે વૃદ્ધત્વથી જર્જરીત શરીરવાળા કૃશકાય માણસને હાથે લાકડીનો સહારો લઈને ચાલતો જોયો પોતાના સારથિને પૂછ્યું . “ આ શું છે ? ” સારથિએ કહ્યું -જરા (વૃદ્ધત્વ) છે ” તો રાજકુમાર સિદ્ધાર્થ પૂછે છે -“ શું આ જરા સુકુમાર સુદરી યશોધરાને પણ આવશે ? ” સારથિએ કહ્યું “ હા, રાજકુમાર, એ જરૂર આવશે ” “ અને શું મને પણ ? ” રાજકુમારે ફરી પ્રશ્નનું પુનરાવર્તન કર્યું

સારથિએ સ્વીકૃતિ રૂપે કહ્યું -“ જરૂર ” રાજકુમારે વળતો પ્રશ્ન કર્યો ‘ તો શું એથી બચવાનો કઈ ઉપાય છે ? ’ જવાબ ન મળ્યો અને રાજકુમાર સિદ્ધાર્થનું હૃદય સૌન્દર્યમયી દુનિયાથી ભડી ગયું

વિયોગ ધર્મી

અનાસકિતનું બીજું રૂપ છે “ હુ વિયોગ ધર્મી છું ” મનુષ્યે વિચારવું જોઈએ કે જેટલા સયોગો છે, તે એક દિવસે વિયોગમા બદલાઈ જવાના છે સયોગના સૂત્રા (દોરા) કાચા છે, ગમે તેટલી મજબૂતીથી બાંધો, એ એક દિવસે તૂટી જ જવાના છે એક આચાર્યે કહ્યું છે કે

“ સયોગાસ્તે વિયોગાન્તા ”

સયોગનો અત વિયોગમા જ થવાનો છે જ્યાં સયોગ છે ત્યાં વિયોગ અવસ્ય લાવી છે મનુષ્ય સયોગો જોડવા પ્રયોગો પ્રયત્ન કરે છે અને એમા સફળતા મેળવતા એ પ્રસન્નતા અનુભવે છે અને વિયોગમા એ રોવા એસે છે પણ એણે એ યાદ રાખવું જોઈએ કે સયોગ વિયોગ માટે જ છે.

સયોગ એ પ્રકારના છે પહેલો જડ સયોગ અને બીજો તે ચૈતન્ય-સયોગ. મહેશની પ્રાપ્તિ સંપત્તિનો સાક્ષ એ જડ-સયોગ છે પત્ની પુત્ર-પરિવાર એ ચૈતન્ય સયોગ છે પરંતુ સંપત્તિ સામન નથી પુત્ર અને પરિવાર અમર નથી દુનિયાની જે-જે વસ્તુઓ સાથે તમે તમારો સમ્બંધ બાંધી રહ્યાં પૂછે પણ એ બધામને છી તે જુઓ કે તમને એ છોડી તો નહીં જાય. દૂર ન જાઓ શરીરના અંગે અર્થ જ્ઞાન નાક વગેરેને જ પૂછી જુઓ તે કે એ તો સાથે ચાલશે ને ?

મનુષ્ય પોતાના મનને સમ નવે છે ધન સ્ત્રી પરિવાર પર માત્ર સ્વામીત્વ છે કારણ કે એ भारी પડે છે પરંતુ માત્ર પાસે હોવાને લીધે એના સ્વામી કેઈ તમે બની શકતા નથી. ત્રિયોગનો પ્રસન્ન આવે ત્યારે મનુષ્ય આંસુ વશવે છે રોવું એ શુદ્ધામીનું ચિહ્ન છે એક નોકરને ઓફિસર ન્યારે કાની મૂકે છે ત્યારે એ આંસુ એની શુદ્ધામી સિદ્ધ કરે છે માટે તમે વસ્તુના સ્વામી નથી પણ સેવક છો. પરંતુ મનુષ્ય પાસે ન્યારે દેઈ ચીજ આવે છે ત્યારે એ એના સ્વામી બની બેસે છે અને તે પશુ અનત અનત કાળ સુધી તમે ન્યારે દેઈ મક્કન ખરીદો છો અને એનું રજિસ્ટ્રેશન કરાવો છે સારે એમાં લખાવો છો ત્યાં સુધી સુખ અને ચંદ્ર રહેશે ત્યાં સુધી આ ભૂમિ ઉપર મારો અધિકાર રહેશે. પણ એ બેળા માનવી ! આ રજિસ્ટ્રેશન કરાવતાં પહેલાં તું એ તો વિચારી લે કે સુખ અને ચંદ્ર ત્યાં સુધી રહેશે ત્યાં સુધી તું પણ રહીશ ને ?

આથે જ સંપત્તિ સ્વપ્નવત્ અને લક્ષ્મી પુષ્પ સમાન છે એક કવિએ કહ્યું છે .

जिनके महलों में हजारों रंग के फानूस थे

झाड़ उमको कय पर दी, और निशा कुछ भी नहीं ॥

દુનિયાના રાજમય પર મોટા-મોટા સમ્રાટો અને બાદશાહો બાબા ને આજ્ઞા થયા એમનો આથો ઇતિહાસ કદેનાર આ ? કાઈ રશું નથી. બાદશાહ સાદા આદાન અંગે કહેવાય છે કે એના જમાનામાં એના ખાનદામાં વૈભવ નૂન્ય હતો હતો. આજનો ઇતિહાસકાર એની સંપત્તિનો આંક કાઢી ચકાસી નહીં ફાસ અને ઇશિન ગાળની સમુક્ત સંપત્તિ કરતાં એની સંપત્તિ વધુ હતી. એક દિવસે શામળાને જાદુવાળો ખમ્બો મૂક્યા અને દિવાળો પડોળો કરાવ્યા કહ્યું કારણ કે સંપત્તિ મૂક્યા મારે એ ત્યાં દવે નાની

પત્ની હતી માટે એ પ્રાણા ન વ નાટ ' તામ્બતાઉસ ' બતાવ્યો, તેનું મન્ય એ દુનિયા પર કોઈક પાત્ર હતું અને એમા કિમતી હીંગ જવાહરો જડવાના એ દુનિયા હતા એ તામ્બતાઉસમા રંગ મગ એનું ઉપયોગમાં પેરવું હતું અને જડવાના તીંગ-જડવાદેસન વચ્ચે હતું જાન માનુ રાજ્યના કુળના કાગિંગેએ સાત રાત્રીમા એ તૈયાર કર્યું હતું

આતે જન્મ મોર્સ તો ખરા એ નાદજ્જાન અને એના તામ્બતાઉસને આશ્રનો કિનો એની ગ્લો-ગ્લો ક્રા ભયે અભાણાવે નાદજ્જાન સમાપ્ત થયા અને આરે જ એની સપત્તિ ખાન સમાપ્ત વર્ષ

માટે માનવીએ ચિતન કરવું જોઈએ કે ' હું વિયોગ ધર્મી છું ' આ ચિતન એના મન પરથી સપત્તિનો આદકાર દૂર કરશે, કે જે સપત્તિ પાછળ માનવી આતે લાયક થઈને પડ્યો છે

અપત્તિના દુકા સાદુ બઈને ન જોયો જે સપત્તિ માટે માનવીએ પોતાની માનવતા વેચી, ઈમાનદારી વેચી, પ્રમાણિકતાને વેચી થોડાક દુકા બેગા કર્યો એ બધા અદી જ ગ્લો જવાના છે માટે વિયોગ ધર્મનું ચિતન માનવીની પદાર્થ-જન્મ આમકિત દૂર કરે છે

રોગ ધર્મી :

મનોનિગ્રહ માટે ત્રીજે વિચાર છે, " હું રોગ ધર્મી છું " આ ચિતન દેહ પ્રત્યેની અસંતિ દૂર કરે છે જે આ ચિતનનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ મેળવવો હોય તો તમે ઈચ્છિતાક્ષમા જાઓ ત્યા કોઈના પગે ઓપરેશન થયું હશે અને એ ચીખી ગ્યો હશે, કોઈનો પગ કપાઈ ગયો છે, તો કોઈની આખે પાટા બાધ્યા છે કોઈ દર્દને લીધે મીસકારા મારી રહ્યો છે તો કોઈ ખૂમો પાડી ગ્યો છે આ બધું જોયો તો દેહાભિમાન દૂર થશે નદન મહિયાર પામે કરોડોની સપત્તિ હતી આગમોમા એની સપત્તિનું નિશદ વર્ણન આવે છે પરંતુ ત્યારે એ એકી સાથે નાળા ગજગેગોયો ઘેગયો અને એથી એના અણુ-અણુમા જે વેદના થઈ ગઈ હતી, તે એનાથી ન સહેવાતાં એણે ઘોપણા કરાવી કે જે માગ મેગોનું શમન કરી દેશે એને મારી બધી સપત્તિ આખી દેવા હું તૈયાર છું

અનાથી મુનિની વાત ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા આવે છે સ્વયં ભગવાન મહાવીર પોતાના છેલ્લા પ્રવચનમા એ વાર્તાનું નિરૂપણ કરે છે સમ્રાટ શ્રેણિકને સાચું અનુથપણ બતાવતા અનાર્થમુનિ પોતાનો જીવન-ઈતિહાસ

એમની સામે રજૂ કરી દે છે મધ્યમુનિ બોલ્યા. મારી આંખોમાં ન્યારે પીય જીપડી ત્યારે મારા પિતાશ્રીએ ઘેલીઓનાં મોઢાં ખુસ્સા કરી દીધાં. કુશળમાં કુશળ વરો આ-આ દિવ દઈને મારી ચિકિત્સા પજુ કરી પણ સમાપ્ત પિતાશ્રીની જખૂટ સંપત્તિ અને વૈદ્યોની લાંબી ચિકિત્સા પજુ મને રાત્રી મુક્ત કરી ન શક્યાં. એ જ વેદનાએ અને મુક્તિનો રાહ બતાવ્યો છે.”

રાત્ર પજુ માનવીનો એક મિત્ર છે પણ તે એવો મિત્ર છે જે તો-દોશની નીનિને પસંદ કરે છે. જ્યારે તે જાગૃતિ બાણ છે વિશ્વાસ-વૈભવના સાગરમાં રૂએમે બાણસ પરિજનોની ઉપેક્ષા કરે છે સંપત્તિ હોય ત્યારે મિત્રા અને શોધતા આવે છે. ન્યારે બીમારી વખતે એ મિત્રાને શોધતો કરે છે બીમારીમાં આત્મીયતાનો તાંતણે જરા લગ્ય છે અસ્વસ્થ દાસતર્મ ન્યારે કોઈ આપણી સેવા-સુખ્યા કરે છે ત્યારે એ આપણા મનમાં સહેળે વસી જાય છે આપણે એના પ્રત્યે કૃતજ્ઞ બનીએ છીએ. કેટલીક વખતે એવું બને છે કે એક જ પરિવારની બે વ્યક્તિઓમાં મનબેદ હોય અને એમાંથી એક જણ બીમાર પડે અને બીજો એની સેવામાં લાગી જાય છે ત્યારે વૈદ્યોનો એ મનબેદ ધોવાઈ જાય છે અને એ વખતે બીમારી પણ એક વરદાન બની જાય છે.

હું રાત્ર ધર્મી છું. એ ચિત્તન માનવીની સૌ ક્ષાંસક્તિને ઓછી કરે છે એક સુદર બાળક છે. ન્યારે ઓરી-અજાણ્ય એના શરીર હૃદ છે અને એના મોં પર વજુ-ચિહ્ન જ્યારે જાય છે ત્યારે એવું સૌન્દર્ય સમાપ્ત થઈ જાય છે. માટે ન્યારે આપણને આપમાં જ રૂપનો વ્યવહાર થઈ આવે ત્યારે એ ચિત્તવું જોઈએ કે મને રાત્રી પીડિત કરી દો છે અને આધિ-આધિ મારા સૌન્દર્ય તેમ જ શક્તિને પણ જાગી રહે છે.” આ ચિત્તન જો તમારામાં સદા આવડું રહેશે તો તમે શરીરમેહથી પાછાં ફરશો અને આત્મા જણી જાવો તર પ્રયાસ કરશો. સ્વિસ્ત-રાત્ર આવડી શરીર સેવામાં આત્મસેવાને ત્યારે જ સ્થાન મળશે.

મરણ ધર્મી

મનેનિમિત્તનો યોગો ઉપાય છે. મૃત્યુનું ચિત્તન. મૃત્યુ જીવનનો મોટામાં મોટો પરાજય છે. કોઈની પાસે જે પુણ્યસચ્ચ હશે તો રાત્રી એની ઘસે ફરકશે નહીં. માતા મરુદેવીનું જીવન એવું સર્વમેષ દર્શાવે છે. જીવનની લાંબી માત્રામાં માતા મરુદેવીને એક ઘડિયા પજુ માથું હુ ખવા આજુ નહોતું. પરંતુ મૃત્યુના બખનમાંથી તો એ પણ જાગી રહી નહીં.

આ નિયમ-મધન સમાટને માટે પણ તેટલો જ લાગુ થાય છે જેટલો કે સરક પા રજળતા એક લિખાગીને આગમમા વર્ણન આવે છે, વાસુદેવ અર્ધ ચક્રવર્તી થાય છે, આઠ લગ્નર દેવો એમની મેવામા રહે છે એમની પાસે મુદર્ગન ચક્ર છે, જે શત્રુઓનો શિરચ્છેદ કરે છે અપ્રતિમ સારંગ ધનુષ છે કૌમુદી ગદા છે યુદ્ધના મેદાને એ દસ લગ્નર વીરોને એકાસાથે રણભૂમિમા મુવગવી મોકે છે પરન્તુ એ વાસુદેવ પોતે પણ એક દિવસે તો સદાને માટે મુર્છિત જ નય છે

નવ તત્ત્વો અંગે આચાર્યોમાં મતભેદ છે પુણ્ય હોય છે કે ઉપાદેય એ અંગે પણ મતભેદ છે કેળા ને એલચીના પ્રશ્ન પર પણ આચાર્યો એક મત ધરાવતા નથી સવત્સરીના પ્રશ્ન પરત્વે પણ સમાજમા એક મત પ્રવર્તતો નથી કોઈ ભાદરવા મહિનાના પક્ષને બળ આપે છે તો કોઈ શ્રાવણને જ વળગી રહ્યા છે બધા પ્રશ્નોમા મતભેદ છે પણ જરા એ આચાર્યોને પણ પૂછી તો લો કે મરવામા પણ કોઈને મતભેદ છે ? મૃત્યુ સળધે તો કોઈના એ મત હોઈ શકે જ નહી

એક વિચારક કહે છે - "તને મિત્ર નોઈએ તો એ માટે ઈશ્વર (ધણો) પૂરનો છે સાથી નોઈએ તો વિધાતા ધણા છે માન નોઈએ તો દુનિયા ધણી છે, શાન્તવના નોઈએ તો ધર્મ પુત્રક ધણુ છે અને ઉપદેશ નોઈએ તો મૃત્યુ ધણુ છે મૃત્યુ લયની નહી પણ કેળવણીની વસ્તુ છે. મનુષ્ય માટે મૃત્યુ જ મોટામા મોટો એનો ઉપદેશક છે

જીવનચી એ કંઈ શોખી શકશે નહી, પણ મૃત્યુથી એ જરૂર શીખી શકશે જે લોકો પોતાના જીવન દરમ્યાન ઝળક્યા નથી તેઓ એવા મૃત્યુને પામ્યા છે કે ઇતિહાસના પૃષ્ઠોમા અમર ચર્ચ ગયા છે મૃત્યુ જેવી કોઈ નિશ્ચિત વસ્તુ કોઈ બીજી નથી. પરંતુ માનવી જેવો શૂલકણો પણ કોઈ નથી જાણે એને એ વિશ્વાસ જ નથી કે એ કદી મરવાનો પણ છે માનવીને જે પોતાના મૃત્યુ પર વિશ્વાસ હોત તો એ એને માટે તૈયાર જ રહેત, જેમ ટ્રેન-આવવા પહેલા યાત્રી તૈયાર રહેતો હોય છે તેમ મૃત્યુ માનવને પ્રતિદાણ સચેત-સાવધાન-રાખે છે

મનુષ્ય જ્યારે પણ અન્યના રોપણમા પ્રવૃત્ત બને છે ત્યારે એ માની લે છે કે તે અમર રહેવા માટે આવ્યો છે અને અનત કાળ સુધી એ સપત્તિ પણ એકત્રિત કરવા ચાહે છે પરંતુ એને જે તે જ દાણે એના મસ્તિષ્કમા મૃત્યુની સ્મૃતિ થઈ આવે કે મારે માટે પણ એ દિવસ નિશ્ચિત

જ છે જનત-જનત સુખ સુધી જીવા સારુ હું જાએ નથી મારી
પસે જાવ જાતે સીમિત જિંદગી છે તો પછી! આ જાવ-સા જીવન
માટે પાપની આ વિશાળ ક્ષારી શા માટે? હું માનું છું કે જાતે જાવ
જાવળ વધતા કાંધેને મૃત્યુની આ અમૃતિ જાવળ વધતાં જાવળ, અને
તેમ મતાં માનવમાની માનવતા સજીવ થશે!

મૃત્યુની શાંદાસ્ત મનુષ્યને મૃત્યુના ભયથી નિભાવ લેવાને છે જેણે
મૃત્યુને નિશ્ચિત માની લીધું છે તે કી એનાથી ડરશે નહીં જીવન-ક્ષેત્રે મૃત્યુ
ક્યસે ને પત્રને નૃત્ય કરવું દેખાય છે દુનિયા મનને મનુષ્ય મૃત્યુને સામે
જોઈ જાવળ વધવાની દિ મંત કરી રહ્યો નથી પણ જોના રમૃતિ-પ્રલ
પર મૃત્યુનું ચિત્તન છે એના પગ કહી પાછા પડી નહીં

ચીત્તમાં મરણ પહેલાં જ પોતાને રાખવા માટે એક પેટી ખરીદી
લેવાય છે અને એ પેટી પોતાના સાથીઓ પરિજનોને બહુ લેમજ સાથે
દેખાય છે પુત્ર પોતાના માતા-પિતાને એ પેટી પ્રેમ સાથે ભેટ કરે છે
રવુ આત્માને જામર માનવાર જાતમાં મૃત્યુ નામથી દિલ યાદવા લાગે છે.

આ તે મૃત્યુનું ચિત્તન માનવોને જાતે જાતે અને જાતે જાતે જાતે જાતે
રોકશે. સાથે જ એ મૃત્યુથી નિર્ભય જાતી જીવન-ક્ષેત્રમાં જાવળ વધી રહશે.

આ ચારેય ચિત્તન જીવનમાંની આસક્તિન દૂર કરે છે ત્યાં સુધી
આસક્તિ છે ત્યાં સુધી મનની ચમત્ક્રમ દૂર થઈ રહશે નહીં ચમત્ક્રમના
મૂળ આસક્તિ પર પ્રધાર કરે અને મનની ચમત્ક્રમને દૂર કરવા માટે
જાનને અકુલ લગાવે

નાશો શી અકુલ વિશાળક્રમ કાંધેને પણ લશમાં રાખી રોકે છે તે
જાનનો અકુલ મન પર નિમગ્ન શા માટે નહીં કરી રોકે? પરન્તુ કા
મનને નિમગ્ન કાંઈ એક જ દિવસમાં થઈ જશે નહીં એને માટે દીર્ઘ-
કાલીન સાધનાની આવશ્યકતા છે સાધના આત્મ રાખે. વાસના દૂર કરો
પછી મન તમારું સ્વામી નહીં પણ તમે મનના સ્વામી બનશો અને ત્યારે
સાધના પણ તમારી સાથે જ હશે.

દિનાંક

૧૯૫૪, ૧૨

તા. ૧ - ૮ - ૧૯૫૮

૧૯૫૪, ૧૨

સ્વભાવનું વિભાવમા પન્વિર્તન કુનાર કોધ છે સ્વભાવદશામા આત્મા ન્યથ હોય છે, પરંતુ ત્યાં આત્મા સ્વભાવનાથી વિભાવ તરફ જાય છે ત્યાં, તેમા વિકાર પેદા થાય છે આ વિકારોમાના કેટલાક રાગાનુપ્રેરિત હોય છે તો કેટલાક દ્વેષાનુપ્રેરિત હોય છે દ્વેષાનુપ્રેરિત વિદારોમા સર્વથી પ્રથમ ધ્યાન કોધનું છે સ્વભાવને વિભાવમા પસંદાવનાર કોધ છે કોધ પોતે જ પ્રકૃતિની વિકૃતિ છે અને તે પોતાની સાથે અનેક વિકૃતિઓને લાવે છે.

કોધ વિકૃતિનો જન્મદાતા છે અને કોધને કારણે મનુષ્યને ઘણી વાર તુકસાન વેઠવું પડે છે કોધને કાગળે, ઉચ્ચ શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરેલ સુયોગ્ય વ્યક્તિઓએ ઘણા જાયા ધ્યાનો શુભાચ્યા છે અને નીચી પાયરીએ જતરી ગયેલ છે કાઈને પૂ-ત્રીએ કે-ભાઈ! પચોનેરના પગારમા કેમ પડ્યા છો? ત્યારે તે કહે છે કે-શુ કરીએ? પહેલા તો ઘણી સારી જગાએ હતો દોઢમો રૂપિયા મળતા હતા, પણ એક દિવસ મેનેજર સાથે બોલાચાલી થઈ એટલે બીજે દિવસે રાજીનામું આપ્યું પછી નવી નોકરીની શોધમા નીકળ્યો પરંતુ છ મહિના સુધો ઘણી ઘણી ઓફિસો અને પેઢીઓમા ફર્યો, પરંતુ જ્યાં જાઉં ત્યાં એક જ ઉત્તર મળતો કે જગા નથી પછી એક જગાએ મેનેજરના ભાઈના સાળાની લાગવગ લગાડી ત્યારે જગા મળી પહેલા સાઠ મળતા અત્યારે પચોતેર થયા છે

જરા સરખી બોલચાલે જીવનમા કેટલી વિટબણા જીભી કરી! આપ સુખઈના રહેનારા છો આપે આવી એક નહિ, અનેક વાતો સાલળી હશે એવી કેટલીયે વ્યક્તિઓના પરિચયમા પણ આવ્યા હશે કે જેમણે વર્ષો સુગી મહેનત કરી, કેટલી લાગવગો લગાડી, મોટા જવાબદારીભર્યા ધ્યાન મેળવ્યા હોય, જાઓ હોદ્દો અને આખરે જમાવી હોય, પણ એક ઘણુંના

ઢેધની ચિનતારીએ તેમની એ સર્વ વસ્તુઓને ખાકમાં મિલાવી દીધી હોય. ને વસ્તુને પ્રાપ્ત કરતાં વીસ વર્ષ સામે છે તેને ખોવામાં વીસ મિનિટ પણ લાગતી નથી.

એક માનવીને હું ઝોળખું છું તેના પર મોટા મોટા સત્તાધીશોની હાથેઈ કૃપા કિતરતી રહી છે અને તેણે ધણી મોટી જગ્યાઓ મેળવી છે પરંતુ કુર્બાની કહો કે મને તે કહો, પણ તે ઇર્ષા પણ જગ્યાએ નહીં મહિનાથી વધારે ટકી શક્યો નથી કાર્યશક્તિ અને આવડતવાળો માણસ બનકતો રહે એ શું એટલી સરમની વાત છે? પ્રતિભાશાળી અને શક્તિશાળી ધક્કાઓને આમ બનકતી જોઈ છે ત્યારે મારા હૃદયમાં ચિંતા થાય છે તદુરસ્ત અને શક્તિવાળા માણસ પોતાના કુટુંબના પોપણ માટે પોતાના મિત્રો અને સગા સબંધીઓની યુક્ષામી કરતો ફરે અમર દાતાઓ તરફ હાથ લગાવે એ શું એટલી ચિંતાની વાત છે!

પણ આ બધા કુખનું મૂળ છે ઢેધની જરા સરખી ચિનતારી, કે જે માનવીની બધી ઇચ્છાઓ અને અરમાનોને સમિતભૂત કરી નાખે છે એમ ન માનશો કે ઢેધની આમ બીજાને સજાગાવે છે બીજા તે બધે જ છે પરંતુ ઢેધ કરનારનું હૃદય પણ એ આગના લાક્ષણી બળનું જ રહે છે એક મિનિટના આવેશને કારણે માનવી પર જે વીતે છે તે તેને જીવનભર માફ રહી જાય છે એટલા માટે એક તત્ત્વવેદી કહે છે કે ઢેધની સરખાતમાં મૂખતા હોય છે અને અતમાં પચાતાપ.

શું તમે એમ માનો છો કે જેણે હેરો યુગાઓ છે તેને કાંઈ કુખ નહિ થયું હોય? હોદ્દાની પ્રાપ્તિથી કે અસન્નતા હૃદયમાં દરપન થાય છે તે તો ઇર્ષા હોદ્દા પર બેઠેલ વ્યક્તિને પૂછો ત્યારે અમર પડે. એક વખત પુરણી મળ્યા પછી હ નરો વન સુધી તેના પર પીટકો રહેવાનાં તે વ્યક્તિ સ્વપ્નાં સેવતી હોય છે અપભ્રંશ સજાળના મેળવીને પ્રાપ્ત કરેલ પુરણીને તે મરતાં સુધી જોયા તૈયાર નથી હોતી જામે તે તેને માટે થાયક હોય કે ન હોય. પણ પુરણી તો ત્યારે જ ઊડશે કે ન્યારે જીવનની આશા છૂટશે.

તે દિવસે હોદ્દા છૂટે કે ઇન્ટી સેવામાં આવે તે વખતે તે વ્યક્તિને સહેરો મેળો. નવું કે તેના ધરનું કોઈ માનવી મરી પડવાનું હોય એવા ભાવ તેના સહેરા ઉપર જોવા મળશે. જે કૃષ્ણિક આવેશમાં પોતાનું સર્વસ્વ યુગાંબુ છે તેના મનમાં જીવનના હિત-નષ્ટનું એક અશ્વિત્ર ખડું ધર્મભાવ.

છે શૂતકાળની જાહેરલાક્ષી અને વૈભવોનું દૃશ્ય તેના દિલ્લે એક ઘેરી ચોટ લગાવે છે પોતે કેટલો મહત્વાકાંક્ષી અને કડોગ પરિશ્રમી છે, આગળ વધવા માટે તે મહેનત કરે છે તેનામા શક્તિ પણ છે પરંતુ હવે તે શક્તિનો ઉપયોગ કરી પોતાના અવધાને સાકાર કરવાની તેનામા લાયકાત રહી નથી. પોતાની નિરાધાર અવસ્થાને લીધે તેને શરમ આવે છે તેને થાય છે કે પોતાના પ્રયત્નમા અડધે રસ્તે રહી જવાને બદલે તેણે ટાંચ સુધી પહોંચવું હતું તેનાથી અડધી પણ કુશળતા ન હોય તેવાઓ લહેર કરતા હોય છે. ઔદિક રીતે જોયો તેનાથી ઘણા પાછળ છે, તેમની નેતાગીરી સ્વીકારવાને બદલે તેને પોતાને નેતા બનવું હતું, કારણ કે તેનામા નેતાગીરી માટે જોઈતી કુશળતા છે અને પોતાનાથી ઓછી શક્તિવાળાની આજ્ઞા હેઠળ રહેવું એ તો મોતથીય વધારે ભયાનક લાગે છે તેની દરેક આજ્ઞા, દરેક હુકમ, વીછીના ડખ જેના લાગે છે પણ તેના સિવાય અન્ય કોઈ ઉપાય નથી પોતે પોતાની જાતે જ બધું ગુમાવ્યું છે

આવી વ્યક્તિઓની મનોદશાની સરખામણી નશો બિતરી ગપેલા શરાબીની સ્થિતિ સાથે થઈ શકે તેમ છે દારૂની ખાટલી લઈ તેને ગટગટાવી જવામા આનંદ આવે છે દારૂનો કેફ ચઢે ત્યારે એમ લાગે છે કે તેનામા ખૂબ જ શક્તિ આવી ગઈ છે, પરંતુ જ્યારે કેફ દૂર થાય છે ત્યારે શક્તિનું પૂર પાડુ ઓસરી જાય છે આવી જ હાલત કોંધીની હોય છે કોંધની શરૂઆતમા અહંકાર હોય છે આવેશ વખતે તે પોતાને પૂરો શક્તિશાળી માને છે અને બીજાને એકદમ કમજોર, પણ જ્યારે ક્રોધ બિતરી જાય છે ત્યારે તે એવો ઠંડો થઈ જાય છે કે જાણે ટાઈફોઇડમાથી બચ્યો હોય સસારમા કોઈપણ માણસ એવો નહિ હોય કે જે ક્રોધ કરીને પસ્તાયો ન હોય.

એટલા માટે જ કહેવામા આવ્યું છે કે ક્રોધમા ગેરસમજ છે, કમ-સમજ છે એટલે ક્રોધી બીજાનો નહિ પણ પોતાનો જ વિનાશ કરે છે. આપે જોયું હશે કે ક્રોધમાં માણસ કાચનો પ્યાલો ફેંકે છે પણ તેને પૂછો કે ભાઈ! પ્યાલો ફૂટ્યો તેમા નુકસાન કાનું થયું ? અને તમારી આત્મિક શાંતિની કેટલી અરબાદી થઈ ?

એક કક્ષાકાર વર્ષો સુધી મહેનત કરી હાથમા છીશું અને હથોડી લઈ આરસની મૂર્તિ બનાવે છે તેમા તે પોતાનાની કલ્પનાને મૂર્તિ સ્વરૂપ આપે છે પરંતુ તેમા કોઈ જોનાર ભૂલ કાઢે છે જોનારનો તો ભૂલ ઝાઢવાનો

ધધી છે આ વસ્તુને વેચાઈ કરવામાં ફેટથી મહેનત પડી છે ! ફેટથી જીવિ વાપરવી પડી છે ! ફેટથી સમગ્ર લાગ્યો છે ! આ બધી વાતો વિચાર કરવાની તો વિવેચકને કુરસ દોતી નથી તે તો ફક્ત બૂસ ક્યાં છે તે જ જુઓ છે દબર સારી વસ્તુઓની વચમાં એક જગ્યા ખામી હોય તો ટીકાકાર સારી વસ્તુઓ તરફ નજર ન કરતાં ખામી જ પહેલી જુઓ છે. જ્યારે આમ ટીકાકાર ખામી બતાવે ત્યારે કલાકારનો મિત્ર જરૂર થઈ જાય છે અને તે મિત્ર પર હથોડી મારી તોડી નાખે છે આમ જ વસ્તુ તૈયાર કરતાં ત્રણ વર્ષ લાગ્યા હોય તેને તોડી નાખતાં પૂરી ત્રણ મિનિટ પચ લાગતી નથી.

મને પોતાને એક બહુશવ થયો છે એક કાર્ડને એક સાક્ષી નક્કી તૈયાર કરવા કમ્પ્યુ લખવલ એક મહિનામાં તે કાર્ડ કાપે પૂરું કરીને લાવ્યા તે જોઈને એક કાર્ડએ કમ્પ્યુ કે બીજુ તો ફીક છે પણ લિપિ જગ્યા અચૂક છે જગ્યા આટલું કહેતાંની સાથે જ પેલા કાર્ડનું મગજ ઝરમ થઈ ગયું અને તે નક્કીના મારી નજર સામે જ ઢુકડે ઢુકડા કરી નાખ્યા.

પણ મારણે નાનુક મિત્રજના હોય છે પોતાની વિશ્વ જગત્ત સાક્ષીયા મટે તેમના કાન તૈયાર હોતા નથી. તેમના લેખની કે તેમના કામના જરા પણ ટીકા કરી તો ગાડી પાટા ઉપરથી જાય છે બાવા કુ સ્વભાવવળી વ્યક્તિઓની સાથે વાત કરવામાં આવશે ખૂબ સારું રહેલું જોઈએ.

કોપનો ખોરાક

માનવી ખાધા વિના જીવી શકતો નથી તેમ કોપ પણ તેના ખોરાક વિના વધી શકતો નથી આપને થશે કે શું કોપ તે કંઈ માનવી છે કે ખોરાક જોઈએ ! કોપ માનવી નથી અને તે માનવીને પણ માનવી રહેવા દેતો નથી છતાં જ તે ખાય છે જરૂર તે પોતાનો ખોરાક જરૂરથી લેતો નથી પણ તે ખોરાકનું અખરજ કરે છે દાવે વુ આપનો વધુ વખત સંઘર્ષમાં રાખવા માગતો નથી કોપનો ખોરાક છે પ્રાણિ વિનય અને વિવેક કોપ દમેસા માનવીના આ ગળે ઝુલેને આઈ તથા છે કોપી મનુષ્ય દમસાં કુળો રહે છે કારણ કે કામ તે અદરથી ગમ્યા કરે છે તેની વાતમાં તે વસ્તુ નથી મનોજન તો તેની પાસે દેવ છે જ ક્યાં ! આવેશની રાજામાં મનોજન નાસી નય છે

માનવીના ત્રણ ઝુલે નાશ ખમવા છતાં તે કોપને ત્યાગ કરતો નથી.

આપ આપના કાર્ય માટે દિવસમા સત્તર વાર ક્રોધ કરે છે. પણ ક્ષમાથી એક વાર પણ કામ લેતા નથી કારણ કે ક્ષમા પર વિશ્વાસ નથી હા, ક્ષમાની મૂર્તિઓને વદન જરૂર કરે છે, તેનું પૂજન કરે છે તેની માળાઓ પણ ફેરવે છે તેમના નામની જ્ય બોલાવે છે તેમના જન્મદિને મોટા મોટા સરઘસો કાઢે છે પણ જ્યારે જીવનમા ક્ષમા પ્રાપ્ત કરવાનો અવસર આવે છે ત્યારે તેને ધક્કો મારી બહાર ફેંકી દે છે અને ક્રોધને માટે આપના દ્વાર હમેશા ખુલ્લા હોય છે ક્રોધ આપના આરણે સ્વાગત પામે છે ત્યારે ક્ષમા બિચારો બહાર આગળામાં જામી જામી આસુ સારે છે.

- આગ' ઉપર ઠંડુ પાણી પડવાથી આગ ખૂંટાઈ જાય છે તેમજ ગરમ પાણી પડવાથી પણ ખૂંટાય છે એમ આપણે માનીએ છીએ છતાં દુનિયાની ત્રણ અમજની વ્યસતિમાંથી એક પણ એવો ભુધ્ધુ નહિ મળે કે જે આગ લાગે ત્યારે ઓલવવા માટે પાણી ગરમ કરવા એસે ક્રોધની આગ લાગી છે તે ક્ષમાથી પણ શાંત થાય છે અને ક્યારેક ક્રોધથી પણ તે દબાઈ જાય છે પણ તે થોડા વખત પૂરતી જ કાયમની શાંતિ ક્રોધની પાસે ક્યા છે? છતાં જો ક્રોધને દબાવવા પોતે જ ક્રોધનો આશ્રય લે તો તે આગ ખૂંટાવવા પાણી ગરમ કરવા જેવું છે ક્ષમા ઠંડુ પાણી છે, તો ક્રોધ બકળતું પાણી છે

આજ સુધી ક્રોધ એવો માણસ નથી મળ્યો કે જેણે ક્રોધને ધિક્કાર્યો ન હોય, છતાં પ્રશ્ન એ છે કે ક્રોધે તેને છોડ્યો છે? જે વીતરાગ પરમાત્મા-ઓએ-સર્વથા કષાયનો ત્યાગ કરી અકપાયી અવસ્થા-પ્રાપ્ત કરી છે તેમની વાત બાળુ પર રાખો તે તો મહામાનવ હતા, પરંતુ હું તો એમની વાત કરું છું કે જેઓ આપણી આખ સામે છે અને જેમણે ક્રોધને એક વાર નહિ અનેક વાર ધિક્કાર્યો છે જ્યારે જ્યારે ક્રોધ ઉપર વ્યાખ્યાનો સાલખ્યા છે ત્યારે ત્યારે ધિક્કાર દર્શાવ્યો છે જ્યારે જ્યારે ક્રોધ પણ મહાપુરુષની વાત તેમની સમક્ષ મૂકાઈ છે ત્યારે ત્યારે તેમણે ક્રોધને ધિક્કાર્યો છે પણ માત્ર ધિક્કાર શબ્દોમા વ્યક્ત કરવાથી વાત ખૂબ થતી નથી તેને છોડવો પડશે જો આપણે ખરા દિલથી ક્રોધને ખરાબ માનતા હોઈએ તો ક્રોધ પણ કારણ કે સંજોગોમા આપણને ક્રોધ આવવો ન જોઈએ ક્રોધને ધિક્કારતા પણ જઈએ અને તેનો ઉપયોગ પણ કરતા રહીએ તો તો માનવ જ પડશે કે, આપણા હૃદયના ક્રોધક ખૂણામા ક્રોધ પ્રત્યે આદર રહેતો છે.

માનવીને જેટલો વિશ્વાસ છે પર છે તેનો એક ટીકા પણ ક્ષમા પર નથી એથી જ તેને ખરાબ કહેવા છતાં પણ તેને તે વળગી રહે છે

વ્યક્તિએ જ નહિ પણ સમાજનો ઇતિહાસ પણ કોઈની આસપાસ ફરી રહ્યો છે ઇતિહાસ શું છે ? એક માનવીના કૃષિ ઇતિહાસનાં પાનાઓ રંગી નાખ્યાં છે એક માનવી પોતાના કૃષિને શમવી ન શક્યો તો તેણે કમળે માનવીઓની ઘણી ઘણી મોટાં મોટાં મુશ્કેલી અને મહામુશ્કેલી એ માનવીના કોઈની જ કથાઓ છે માનવીઓએ કૃષિને એટલું જ માન આપ્યું છે કે દેવતા બનાવી પૂજ્યો છે ઘણાં ત્રિશળ, તસ્વાર, વિકળ આંગ્રિ અને બિશ્વસ નિકામણા રૂપી મૂર્તિઓ બનાવી તેની સામે માનવી પોતાનું મસ્તક ઝુકાવે છે ! આ કૃષિની પૂજા નહિ તો બીજું શું છે ?

અનંત કળ યથો આત્મા કૃષિને અપનાવતો આવ્યો છે સિદ્ધ અને પીછા ભર્યાં તેણે કૃષિને પોતાનું હથિયાર બનાવ્યો સાપ અને વિહીના ભર્યાં તેણે કૃષિ વડે કામ લીધું આ અનંત જન્મોનો સંસાર આત્મા આવે છે અને એથી જ મનુષ્ય કૃષિથી અપદ્યયેસો રહે છે તેને કૃષિ હોવાની વાત કરીએ તો પણ તે કૃષિ ભરાય છે તે સપત્તિને હારી શકે છે કશોયે વૈભવ-વિશ્વાસને ઠોકરે મારી શકે છે વૈભવજારો આસિંધાન ધમારતો એક કૃષ્ણમાં ત્યાગી શકે છે સમસ્ત કુટુંબ પરિવારને તે મૂકી શકે છે રોડબંધી પત્ની અને દુધમધ્ધ બળકોની મમતા છાંડી શકે છે પણ કૃષિને ત્યાગી શકતો નથી, જાને તેથી જ ગૃહસ્થાગીઓમાં પણ કામની જવાબાઓ જલતી જ દોષ છે

પણ યાદ રાખો-કૃષિને ઉત્પન્ન કરવો એ યેહુ સંતેષુ છે તેના કરતાં તેને જમાવવો એ ધણુ વિકટ છે કે ખના રત્ને માલવુ સહેલુ છે પણ રોડાર્થુ મુરોશ છે આમ તો તમે ધણા મનુર હો મુજર્ષ જેવા સદરમાં રહેનારા હો જરાક ઇશ્વરમાં સમજીને તેવા હો આત્મી મોટર મારી મૂર ઝડપે જર્ષ રહી છે અને પોર્ષિય રોકવાનો ઇશ્વરે કરે છે તો આપ એકદમ માગી પોઆવી દો હો, પોર્ષીસ ચીકતો નથી બેસતો નથી, માત્ર દાઢ જ ઊંચો કરે છે અને આપ ગાડી પોઆવી દો હો ત્યારે કુ વારવાર ગળુ બેમી ના તેવા સ્વાદ પાણીને સમજવુ મુ તેમ જ તમે સમજીશો ? નમે સમજીશો એમ માગ તરવ કળુ કરવુ નથી અનંત મનીઓ વારવાર રહે છે કે ધેમે ! કામના પરે આગળ ન વળી કારણ કે એ રસો સમાપન નથી તે તમ થાતી મના કે નહિ એ / વિચારવનુ છે

એક ઝેરના પત્ર એક એન્જિન ડાબેલું હતું ગાડી આવી ગઈ હતી અને એન્જિન ફરી ગયું હતું ફાઈવર એન્જિનનો અવાજ અને ગરમીથી રાહત મેળવવા પેદાશ પત્ર એન્જિન ખુલ્લો દવામા ફરી ગયો હતો એવામા તેનો એક ૧૨ વર્ષનો છોકરો એન્જિન ઉપર ચઢી ગયો અને એક પછી એક ચાવીઓ ફરવા લાગ્યા થોડા વાગ્યા તેનો હાથ એન્જિન ચલુ કરવાની આવી ઉપર ફર્યો અને એન્જિન પાટા ઉપર દોડવા લાગ્યું ફાઈવરના કાન ઉપર એન્જિન ચાલુ થયાનો અવાજ આવ્યો તેણે ફરીને જોયું તો તેનો પોતાનો જ છોકરો અદર ડાબો હતો ફાઈવરે તેને ખૂબ પાડીને કહ્યું કે એન્જિન ગેઝ, નહિ તો ભરી નહિશો છોકરાએ કહ્યું કે ગેઝવાની આવી કઈ છે તે મને ખબર નથી ત્યારે પિતાએ કહ્યું કે નીચે ફેદી પડ ત્યારે પુત્રે કહ્યું કે-ફેદી પડવાનું ગિગર ચાલતું નથી ચાલુ એન્જિનમાયો નીચે ફેદી પડવા માટે પણ સાઈમિડતાની જરૂર છે

હવે તમે જ બતાવો કે આવા છે કમના શી દસા થશે ? થોડેક દૂર જતા જ એન્જિન અથડાયું, એન્જિનના દુડડે દુડડા થઈ ગયા અને છોકરાના તો હાડકા પણ હાથ ન આવ્યા

જેઓ કપાયના પાટા ઉપર દોડવાનું જ શીખ્યા છે અને રોકવાનું નહિ, તેમની પણ આજ વાત છે કોધને ઉત્પન્ન કરવાની, પ્રજ્વલિત કરવાની અને ઉપગ્રાત યથેચ્છ કોધને ફરીથી જગવવાની ડળા જેઓ જાણે છે, પણ રોકવાની ડળા જાણના નથી તેમની શી ગતિ થશે ?

કોધને પાત્રે આવવા કરતા તેને રોકવાની ડળા પહેલા શીખો, ચલાવતાં તો બધાને આવડે છે, જગડ ગળદ બકાડ નીડળ્યો કે ચાલુ પણ તેના પરિણામોને સમજો, માત્ર વર્તમાન નહિ, પણ ભવિષ્ય તરફ દૃષ્ટિ કરો વૈર-માથી અવૈર તરફ જાઓ કોધમાથી હામા તરફ આગળ વધો એ જ સાચો શાંતિનો માર્ગ છે

આવશ્યકની આવશ્યકતા

અથવા

૫૨ જીવનમા પ્રતિક્રમણનું સ્થાન

આજનું પ્રવચન આવશ્યકની સાથે સંબંધ ધરાવે છે જીવનની જે ક્રિયા જેના અભાવે આપણે આજળ વધી શકતા નથી એને આવશ્યક કહે છે જીવવા માટે અ.સ. હોવો જરૂરી છે તેવી જ રીતે આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રે જીવનશુદ્ધિ માટે જે ક્રિયા અનિવાર્યપે જરૂરી છે એને આગમમાં આવશ્યકની સચા અપાર્થ છે આત્મશુદ્ધિ માટે અહારના ક્રિયા-કાર્ય એટલા જરૂરી નથી જેટલી કે આત્મઆલોચના આપણે પોતાનું નિરીક્ષણ કરીએ અને પરખીએ આપણી દષ્ટિ ખી નને જોવામાં નિષ્ણાત-પડુ છે પણ અર્થ પોતાને જોવાનો પ્રભુ આવે છે ત્યાં આપણે ચૂર ચર્ષ જઈએ છીએ આધ્યાત્મના ક્ષેત્રમાં જીવનને જોવાનું એટલું મહત્ત્વ નથી જેટલું કે પોતાને જોવું એટલા માટે આત્મ-નિરીક્ષણની પ્રક્રિયાને પ્રતિક્રમણ કહેવાય છે

પ્રતિક્રમણનો શાસ્ત્રિક અર્થ છે "પાછા વળીને આવવું" આત્માની વૃત્તિઓ જ અશુભ કાણી ગઈ છે એમને પાછી વાળીને શુભ સ્થિતિમાં કરવાનો ભાર એ પ્રતિક્રમણ છે સાધક પોતાના દૈનિક જીવન ઉપર નજર ફેરવે છે વાસના અને કામની દુર્બોધનાઓએ આત્મ-સ્થિતિમાં કેટલા વિચ્છેદનાઓ છે ? આત્માની શુદ્ધ સ્થિતિમાં અશુદ્ધતાએ ક્યાં સુધી પ્રવેશ કર્યો છે ? મનના આ ચોરો ઉપર સાધક સક્રમદશિ રાખતી જોઈએ વેપારીના ઘરમાં ચોર વૃક્ષી આવે ને એને એની ખજાણ પસુ ન રહે તે જાહેરું મોટું નુકસાન એને સહેવું પડે ? વેપારી જો જાતલ હોય અને ચોર કદાચિત આવતી પસુ જાય તે પસુ ચિતા ઓગી છે કારણ કે ચોરોને એની જાણપરચણનું જ્ઞાન

થતા એ એમને નસાડી મૂકવામા સક્ષમ બનને હા, તો એટલા માટે પ્રતિક્રમણમા પોતાના મનમા સતાયેલા યોગે ઉપર સાધકે નજર રાખવી જોઈએ.

સધ્યા વેળાએ આપણે આપણી ભૂલોનું સ્મરણ કરીએ કારણ કે જીવનમા થયેલી ભૂલ ક્યાંકે લય કર શકે પણ બની જાય છે ભૂલને ભૂલરૂપે સ્વીકાર કરી લીધા પછી સાધક એનું પરિમાર્જન કરે છે પણ ભૂલને ભૂલ જ ન માનવી, એથી મોટી ભૂલ બીજી કઈ હોઈ શકે વારુ ?

એક ડોક્ટરને પૂછવામા આવ્યું કે સૌથી મોટો રોગ કયો છે ? એમણે કહ્યું ' રોગને રોગ ન માનવો એ સૌથી મોટો રોગ છે ' ઈય-કેન્સર વગેરેને રોગરોગ કહેવાય છે પણ રોગનું નિદાન થઈ જતા એની લય કરતા ઓગળી જાય છે જ્યાં સુધી રોગની પગલા થતી નથી ત્યાં સુધી એ કાયમ રહે છે રોગ ત્યારે વળી વધુ લય કર બને છે જ્યાં રોગી રોગના અસ્તિત્વનો જ સ્વીકાર ન કરે

હા, તો ભૂલોનું જ્ઞાન, ભૂલ સુધારવાની દિશામા પહેલું પગથિયું છે અને પ્રતિક્રમણ આપણને આપણી ભૂલોનું જ્ઞાન કમવવાનો સુઅવસર પ્રદાન કરે છે એટલા માટે જ જૈન શાસનમા પ્રતિક્રમણનું બહુ મોટું સ્થાન છે સાધુ ને શ્રાવક માટે સાજો અને સવારે કર્મરૂપે ડરવા માટે એ અનિવાર્ય ગણાય છે

હવે આપણે આવશ્યક-સૂત્રના અધ્યયનો ઉપર થોડા વિસ્તારથી વિચાર કરીશું આવશ્યક સૂત્રના છ અધ્યયનો છે —

- (૧) સામાયિક
- (૨) ચતુર્વિંશતિમ્તવ
- (૩) વદણા
- (૪) પ્રતિક્રમણ
- (૫) કાયોત્સર્ગ
- (૬) પ્રત્યાખ્યાન

સામાયિક હવે આપણે સામાયિક આવશ્યક ઉપર વિચાર કરીશું. સમભાવનો સાધક દરેક પ્રત્યે સમતા, સમત્વ આચરતો હોય છે સુસ્વાદિષ્ટ પદાર્થો જણી એના મનમા લોભ-લાવના જાગતી નથી તેમ અરુચિપ્રદ પદાર્થો

સામે આવતાં એ ઘણા-ભાવ ઘાખવતો નથી કહું પ્રસન્ન નજર સમક્ષ
આવતાં એના નિશ્ચયો કાઢના પ્રયત્ન કરી દુઃખોવના જન્મતો નથી.

તેના સાધક જીવનમાં સમભાવની ધારા વહી રહી છે એને લાભ-
નુકસાનમાં ખજ સમભાવ જ હોય છે હઠગરો-માખોનો લાભ મય છતાં
એને અદકાર સ્પર્ધા સહતો નથી તેમ નુકસાન એની પ્રસન્નતાને છીનવી
સકતું નથી સાકશાજી વેચનારનો કાર્ય કરી લેવો કરી નીચો થવો હેતુ
છે ખજ કવેરનિય કરો સમ રહેતો હોય છે

તમે સાક-ભાજી ખરીદવા બજારમાં ગયા વેચનાર બાઈએ સાક-ભાજી
તોળ્યાં એ બાપડી થોડું વધારે જ તોળે છે તો ખજ તમે એને થોડું વધુ
નાખવા-તોળવા કહો છો એ બિચારી થોડું વળી વધુ નાખે છે તેમ છતાં
તમે બોલી બ્રોડ છો આટલી લોભી કેમ બની ગઈ છો? થારીક ભાજી હજી
નાખ એ બિચારી સેવના કરને લીધે ત્રા ત્યામાં વળી થોડુંક ઉમેરે છે અને
પછી તમારી બેલાઈ બરી રહે છે અને તમે ઘેર પાછાં આવ્યાં જાઓ છો.
હવે એકદમ તમારા ઘેર લાભ પ્રસન્ન આવે છે કન્યાને આજ્ઞામાં આપવા
માટે તમને મોનતી જરૂર પડે છે કારણ કે આજ્ઞા વચર તો આજે લાભ
મળે જ બહુ મુશ્કેલ બની ગયાં છે પહેલાં દોકરીઓ વેચાતી હતી હવે
દોકરીઓ વેચવા લાગ્યા છે તમારા આ સામાજિક સંબંધો હવે પૈસાના
વાંતણે બધવા લાગ્યા છે એમાં પ્રેમની મીઠાસ નથી ખજ પૈસાની પૂળ
જ ॥

હા તો તમે સોનું ખરીદવા સરાફને-સોનીને ત્યાં જાઓ છો જ્ય
તેણે સોનું ખરીદ્યું સરાફ એ સોનું કટિ ચલાવે છે ત્યારે તો તમે એમ
બોલો છો ખરા કે થોડું સોનું હજી ઉમેરો ના નથી ત્યાં તમે એક સળ
ખજ બોલો તો તમારી ચતુરાઈ આપ નીકળી જશે અને તમે ઘેઠ ચલાવો

સાકશાજી વેચનાર બાઈ પાસે તમે થોડુંક ઉમેરવા કહો છો ખજ
સરાફની દુકાને તમે કઈ જ કહેતા નથી કારણ કે પેલી બાઈના ત્રા ત્યાં પડીકમાં
નીચાં થઈ નય છે બ્યારે સરાફની કાર્ય-જાગ્યાં સમ રહે છે વારુ તો
હવે તમે જનાવો કે તમારે પેલી બાઈનાં જાગ્યાં જનવું છે કે પેલા સરાફની
જ માનું છું પેલી બાઈના કાર્ય-નીચાં થતાં જાગ્યાં જોમ જનવાનું તમે
પસંદ નહીં કરો તો સમઠિત ખસવતો આદમ્ય સપ્તિ અને વિપત્તિમાં સમ
રહે છે એની સામે જીવનનું સોદામણ હસ્ય હોય અથવા મોતની કળી ખમ્યા,

તેમ છતાં એ કદી પાછળ નહીં હટે પ્રગસાના પુખ્તો એને લલચાવી શકશે નહીં તેમ નિદાના કાટા એને પદ્મજલ નહીં કરી શકે સન્માનના મધુર ખાલા માટે જે પ્રસન્નતા સાથે એ હાથ લગાવશે, અપમાનના કડવા ઘૂટડાને એ જ પ્રસન્નતા સાથે એ ગળે ઊતારી લેશે

આપણે સમભાવની સાધના તો કરી, પણ કપાયનો પ્રસંગ આવતા આપણે જો એ સમભાવને વીસરી જઈએ છીએ તો એ જ વાત ચરિતાર્થ થઈ ગણાશે કે શત્રુના આવવા સુધી તો આપણે શસ્ત્રોની તૈયારી રાખી પણ શત્રુને આવતો જોતા જ શસ્ત્રો ફેંકી નાખી છટકા આ કાયરતા ગણાય એ જ રીતે કોધનુ નિમિત્ત આવતા આપણે જો સમભાવનું શસ્ત્ર ફેંકી દઈએ તો એ એક કાયરતા જ લેખાશે તો, સામાયિક સમભાવની એક શાળા— મૂલ છે, જ્યાં આપણે શાંતિ, સંકિષ્ણતા અને કષમાનો પાઠ શીખવે છે. આ પાઠ તો શીખ્યા પણ ઘેર જતા જ ભૂલી ગયા આપણા બાળકો શાળામાં ગણિત શીખે છે પણ ઘેર આવતા જ એ ભૂલી જાય છે તો શું તમે એના એવા ભણતર પ્રત્યે રાજી થશો ? કદાપિ નહીં તેવી રીતે તમે ઉપાશ્રયે આવ્યા, એક કલાક સુધી સમભાવનો પાઠ શીખ્યા પણ ઘેર અથવા દુકાને સમભાવ— સાધનાની એક લીટી પણ તમે યાદ ન રાખી શક્યા તો એ અભ્યાસ કેવો ગણાશે ? જ્યાં સુધી ઉપાશ્રયમાં રહો છો, સમભાવની વાતો કરો છો પણ દુકાનની હવા લાગતા જ સમભાવ તો કાણુ જાણુ કયા દૂર થઈ ગયો ?

યાદ રાખો, તમે પણ સમભાવના સાધક છો મુનિ—મર્યાદાથી એક ડગલુ તમે પાછળ છો મુનિ છદ્દા ગુણુસ્થાને છે તો તમે પાત્રમાં ગુણુસ્થાને છો સાધુની સામાયિક સર્વ સામાયિક છે તો શ્રાવકોની સામાયિક દેશ સામાયિક છે શ્રાવક મુનિ—પથનો જ એક નાનકડો સાથી છે એનું લક્ષ્ય પણ એ જ છે કે જે પેલા વિરાટ—આત્મા સન્તનો છે પણ સન્તની સામાયિક જીવન માટે છે ત્યારે તમારી સામાયિક બે ધડીની છે

હા, એક વાત એ છે કે તમે સામાયિક દરમ્યાન ભોજન કરતા નથી, સૂતા પણ નથી જ્યારે અમે તો સામાયિકમાં જન્ને ટાઈમિ ગોચરી પણ કરીએ છીએ, સૂઈએ પણ છીએ અને વિહાર પણ કરીએ છીએ તોય શું અમારી સામાયિક તમારા કરતાં ઓછી થઈ ? ના, વાત એમ નથી. શાળામાં જે વિદ્યાર્થી છ કલાક ભણે છે, એને એક કલાક ખાવાપીવા આરામ માટે પણ મળે છે પણ જે વિદ્યાર્થી ફક્ત એક જ કલાક ભણે છે,

એને કેટલા સમયની રજા મળશે ? તો મુનિને યાત્રા-જીવનની સામાયિક છે માટે એને પણ ભોજન વગેરેની રજા છે જ.

સાથે જ યત્ના (જળણ) પૂર્વક જન્મવામાં સામાયિક દુનિત થતી નથી. જ્યારે અમલ્લાની રિયા યાચ છે ત્યારે જ દોર લાગે છે મુનિનો આધાર સવમમાં બાધા પહેંચાત્તાર નહીં પણ સવમ-સક્રમક હોય છે સવમની સાંભી મજલમાં સમાધિપૂર્વક આગળ વધવા માટે આધાર જરૂરી છે જ્યારે આવકની સામાયિકસાધનાની મર્યાદા બે ધડીની છે આટલા અપ-મજાની સાધનામાં ખાવા-પીવાની રજા દેવાનો કોઈ પ્રસ જ બહતો નથી.

હા તો સામાયિક એક ધડી મોટી આત્મ-સાધના છે સામાયિકની સાધના સાધુ કરે છે તો એ આત્માની સમરક્ષતા મેળવે છે અને આવક કરે છે તો એને પણ સમરક્ષતા મળે છે પછી બધેને એ અપ કાળ માટે જ હોય ને ! સાકર-ખાંડનો એક કણ પણ તમે ચાખશો તો એ પણ ગળી જ લાગશે પણ બધેને એ એનો-ખાંડનો અપ જ હોય ને ! એ અપ કણ પણ બે તમને ગળાય નહીં આપે તો એ કદી સાકર-ખાંડ કહેવારી જ નહીં.

સામાયિકની સાધના અંગે મહામુનિ ગૌતમ પ્રભુ તારક-મહાપુરુષ થમણુ ભગવાન મહાવીર પ્રભુ પાસે પ્રશ્ન કરે છે —

પ્ર० સામાયિકેણ મગ્ધે જીવે કિં જણવહ !

હ૦ સમાયિકવર્ણ સાલક્ક જોગ વિરહં જણવહ ॥

ઉત્તરખવન અ. ૨૬ સુ. ૮

કેટલો માનિક પ્રભોત્તર છે ! જીવનને સ્પર્શતો આ પ્રશ્ન છે એમાં સ્વર્ગમાં બિંદુ ઉડ્યમ નથી તેમ નરકને પણ મપાયું નથી જીવનની સમસ્યા સધના અંગેનો આ પ્રશ્ન છે જે આત્માએ સમતાની અસત-મિદુએલું પાન ક્યું છે એ કયો આનંદ મેળવે છે ? પ્રશ્નમાં ગંભીરતા દેખાય છે તો ત્યાં એથી પણ વધુ ગંભીર છે.

ગૌતમ સામાયિક વડે આત્મા સાવચ-ચોગની પ્રવૃત્તિથી વિરહત બને છે આત્માની વૃત્તિઓ રિવસ-રાત અશુભ તરફ દોરી રહી છે સામાયિક એમને અશુભ તરફથી વાળી શુભમાં જોડે છે અને શુભથી શુદ્ધિ તરફ દોરી સર્મ નવ છે પછી આ મા નિર્ભય બને છે જે યકિત ત્યુએને ખામે બાધી દે છે પછી એમના ખસી જવાનો ભય રહેતો નથી તેથી જ શીને

સમભાવનો સાધક અશુભ વૃત્તિઓને સામાયિક વડે બાધી દે છે, પણ વિકારો બાળી એમનો દોડી જવાનો ભય રહેતો નથી. બસ, આજ શારીરિક અને માનસિક સાવધ વૃત્તિઓને વિરક્તિ તરફ લઈ જવાનું સામાયિકનું લક્ષ્યબિંદુ છે. સામાયિકનો અર્થ ફક્ત શારીરિક ક્રિયાઓને જ રોકવી એ નથી, પરંતુ માનસિક ક્રિયાઓને પણ રોકવાનો છે.

સામાયિકની મુખ્ય આધાર-ભૂમિ મન જ છે. જ્યાં સુધી મનમાં સામાયિક આવતી નથી ત્યાં સુધી તનની સામાયિકનું કાર્ષ્ણ્ય મહત્ત્વ નથી. રાજર્ષિ પ્રસન્નચદ્રનું શરીર તો સામાયિકમાં હતું પણ મન વિષમ-ભાવોમાં ગૂંથાયેલું હતું. તન સમભાવમાં હતું તો મન સહારમાં પ્રવૃત્તિ હતું પણ મનની આ અસ્થિરતાના થોડે એમણે સાતમાં નરકનાં ગુણો એકત્ર કર્યા હતા. પણ જ્યારે તનની સાથે મન પણ સમભાવમાં પ્રવૃત્ત બન્યું ત્યારે તેઓ સકળ કર્મો ખપાવી મોક્ષ પણ મેળવી શક્યા.

સામાયિકનું બીજું રૂપ છે સ્વરક્ષણની ભાવનાને સર્વ-રક્ષણમાં પરિવર્તિત કરી દેવું. વિશ્વના પ્રત્યેક પ્રાણીમાં સ્વરક્ષણની ભાવના રહેલી જ છે. એક નાનડડો ફીડી પણ આત્મ-રક્ષણ માટે સાવધાન-સચેત રહે છે. થોડાંક આઘાત પામતા જ એ પોતાનો મ્તો બદલી નાખે છે. તો આ સ્વરક્ષણની ભાવનાને સર્વ-રક્ષણમાં ફેરવી નાખવાનું નામ જ સામાયિક છે.

સર્વ-રક્ષણની ભાવના ત્યાં સુધી મનમાં જાગી શકતી નથી જ્યાં સુધી દેહાસક્તિ તને પુદ્ગલાસક્તિ ઓઢી થતી નથી. જેના માનસમાં સમતાની અન્તર્મુદ્રણા જાગી છે, એના જીવનમાં પદ્ધતિ પ્રત્યેની આસક્તિ સમાપ્ત થઈ જશે. ઇન્દ્રિયો એ માટે સ્વીકૃતિ આપે અથવા ન આપે તોપણ એનું મન તો સમતામાં લીન જ રહેશે.

એક વખતની વાત છે. એક વૃદ્ધ મુનિ કંઈથી પીડાતા હતા. એટલે તેઓ ચડા લેતા હતા. નાના મુનિજી ચડા લઈને આવ્યા. વૃદ્ધ સંતે ચડા લીધી અને પાતરુ સાક કરી જ રહ્યા હતા. ત્યાં એક બહેને દોડતી-દોડતી આવી એનો ચહેરો વ્યાકુળ હતો. એણે કહ્યું “મહારાજ, ચડા હવે પીધો તો નથા ને ?” નાના મુનિજીએ કહ્યું “શા માટે એમ પૂછો છો ? એનો ઉપયોગ તો થઈ ચૂક્યો” એ બોલી “માફ કરજો, મહારાજ બૂલ થઈ ગઈ ચહેરામાં સાકર-ખાડની જગ્યાએ મીઠું નખાઈ ગયું હતું.” નાના મુનિજીને વિશ્વાસ ન એરો. કાગળ દે મોટા મુનિજી જ્યારે ચડા લઈ રહ્યા.

હતા ત્યારે નાના મુનિજી પાસે જ હતા પણ એમના મોં પર એક પણ કમચી પડેલી નોંધ નહોતી

હવે તે (નાના મુનિજી) પાઞ મોટા મદારાજશ્રી પાસે ગયા એમને પૂછ્યું ગુરુદેવ, ચંદામાં મીઠું હતું કે ખાંડ ? ગુરુદેવ હસતા-હસતાં જવાબ વાળ્યો. રોજ-રોજ ગળી ચંદા પીએ છીએ એક ઢાંચે ખારી પી ગયા તો એમાં શું નુકસાન થઈ ગયું વળી ? ગુરુદેવના જવાબથી સિમ ચકિત બની ગયો. ક્યાં છે સમભાવની સાધના જેના વડે સાધક કમ્પાસને પણ મીઠાશમાં ફેરવી નાખવાનો અમસ્ત બની જાય છે જીવનમાં કમ્પા-મીઠા ઘૂટમાં હસનાં-હસનાં ઉતારી શકે છે ત્યારે જ સમતાના દેશન પામી શકાય છે

અતુર્વિંશતિ-સ્તવન

(ચોવીસી-સ્તવન)

અતુર્વિંશતિ-સ્તવન એ આવસ્થકનું બીજું અભ્યસન છે પ્રતિકમધુર્માં પહેલાં સામાયિક આવસ્થક છે બીજામાં વીતરાજની સ્તુતિનો કમ રાખવાગ્યે આપ્યો છે આતોચનાના ક્ષેત્રમાં પહેલ્યા પૂર્વ સાધકની ક્ષેત્ર-શુદ્ધિ થવી જરૂરી છે સાધક પહેલાં સમભાવમાં રિચત બને પછી શુદ્ધાધિક પુરોનાની સ્તુતિ કરે મહાપુરોનાનું શુદ્ધ-હીતન એના જીવનને પ્રેરણાપાત્ર છે એટલા માટે જ અતુર્વિંશતિ-સ્તવન કરે સાધક લાગમસના પાત્રુ ચિતન કરે છે

માનવ-મનને ક્યાં સુધી પ્રભુ-પ્રાપનાનો પ્રકાશ મળતો નથી ત્યાં સુધી અચાન અધિકાર મળતો છે અને ક્યાં અધારુ છે ત્યાં સ્વાર્થ વાસના અને મોહના વડેજ જ ઊડવા કરશે એમને તે દૂર કરવા દશી તે તમે માનવ-મર્દિમાં પ્રભુ પ્રાપનાની અપેક્ષિ જગવો એક કવિએ ક્યું પણ છે -

પાપ પરાલ કા પુન કચ્ચો મતિ માનદું મેરુ આકારો ।

સે સુમ નામ દુતાસન સેતી પ્રજાપત સારો ન પારો ॥

પદ્મ પ્રમુ પાપમ નામ તિદારો ૬

કતિ વિનયમદજી મોમે છે એમના શર-શરે અત્યાની સ્વર વહેરીએ મૂજ તી છે એમા કાન સમીત જ નવી રત્ન અખ્યામની સદરી છે અપાના કાનમાં સન્ધાન સમીત એ ૩ મ તા મારાનું નવી પત્ર ત્યા તે દલનું સમીત નેક્રીએ એક પેદિક કવિના શબ્દમાં કહ્યું તે એ ૩ ૪૪૩ જલ્ય મોમ છે તેમણે પરમાત્મા સામજી છે અને દલ્ય ને

મૌન-ચૂપ છે તો ત્યા પરમાત્મા પણ બહેરો બની જાય છે હા, તો કવિ પ્રાર્થનાનો આધ્યાત્મિક ચમત્કાર બતાવે છે ધાસના વિશાળ ઢગલામા જે એક નાનકડી ચિનગારી પહોંચી જાય તો એ સારોયે ઢગલો થોડાક જ કલાકોમા બળી ભસ્મ થઈ જશે, પણ એ ચિનગારી હોવી જોઈએ બળતી-અગ્નિમય, દરેલી ચિનગારી કંઈ કામમા આવશે નહીં દરેલા મળુ કાચલા પણ એ કામ નહીં કરી શકે જે એક જલતી નાની-શી ચિનગારી કરી જશે તેવી જ રીતે પાપના વિશાળ ઢગલાને સમાપ્ત કરવા માટે પ્રાર્થનાની એક નાની-શી ચિનગારી બસ-પ્રચીપ્ત થશે પણ એમા આત્માની ચમક હોવી જોઈએ, હૃદયની ઉજ્જ્વાળા હોવી જોઈએ, ત્યારે જ એ પાપ-પરાણ (ધાસ)ને ભસ્મ કરી શકશે નહીંતર દરેલી ચિનગારી પાપ-પરાણમા ભળી જઈ એના સમૂહને વધુ વધારશે જ પાપ-પરાણને ઘટાડવા માટે એની પાસે તેજ પણ નથી

પ્રાર્થનાના શબ્દોમા હૃદયનો અવાજ હોવો જોઈએ અને ત્યારે જ જીવંત શબ્દો કહેવાશે અને જીવિત જ કંઈક કામ કરી શકે છે, કારણ કે એમા તેજ રહેલું છે કસ્તુરીમા જ્યાં સુધી મુગધ-તેજ છે ત્યાં સુધી જ એની કિમત છે એક ભાઈ એમ કહે કે પારી પાસે મળુ કસ્તુરી છે હું એ સરતા ભાવે તમને આપી શકીશ પણ એમા તેજ-મુગધ નથી, નકલી છે શું તમે એ ખરીદવા તૈયાર થશો ? નહીં કદી નહીં

બીજી બાબુ બીજો જથ્થો એમ કહે કે મારી પાસે ફક્ત પાચ તોલા કસ્તુરી છે એનું તેજ એટલું છે કે શીતના પ્રબળતમ રોગીને પણ જે એ આપવામા આવે તો એકવાર ગરમી પેદા કરી શકે છે પણ એ છે મોઘી-હવે તમે જ બતાવો કે તમે સમ્તા ભાવે ઝાઝી કસ્તુરી ખરીદવા તૈયાર થરો કે મોઘા ભાવે મળતી થોડી કસ્તુરી ? અરે, તમે તો કુશળ વેપારીઓ છો. લાખોની ઉથલ-પાથલ તમે કરી છે નિસ્તેજ કસ્તુરી મારીના મૂલેથી પણ ગંધ ગુજરી છે તમે તેજવાળી કસ્તુરીના ગ્રાહક છો, પછી ભલેને એનું મૂલ્ય વધારે કેમ ન હોય !

હા, તો અધ્યાત્મ-ક્ષેત્રમા તેજહીન પ્રાર્થનાનું કોઈ મહત્ત્વ નથી-મૂલ્ય નથી જે પ્રાર્થનામા આત્માનું તેજ નથી, જે પ્રાર્થનામા અક્ષરોની લીટીઓ અને સ્વરલહેરીઓ સખ્યામા ચાહે તેટલી વધુ હોય, પણ છતાં ય એની કશીજ કિમત અકાશે નહીં. એટલે જીવનમાં સપ્રાણ પ્રાર્થનાનું મહત્ત્વ છે આ અંગે શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે કે :

પ્ર० ચઠઝીસરથપણ માટે જીવે કિં જળયદ,

દૃ० ચઠઝીસ થપર્ણ દસજ વિસીદી જળયદ ॥

ઉત્તરાખ્યપન. ભ. ૨૬ સ. ૬

મદુવિ સતિ-સ્તવનું જીવનમાં શું સ્થાન છે સમવન ! જીવનમાં સ્તવન-સ્તુતિનો પ્રશ્ન આવે છે ત્યારે આત્મા ક્યા આખ્યાત્રિક મુશ્કેલીઓને મેળવે છે !

સિંચની નિત્યાસના જવાબમાં સમવાન ફરમાવે છે પ્રાથનાનો પ્રશ્ન આત્માના દેશન ચાનને વિશુદ્ધ બનાવે છે મિથ્યાત્વનો અધિકાર દેશન-મુક્તિની પ્રતિષ્ઠા ને નષ્ટ કરે છે પણ વીતરાજની સ્તુતિ આપણને મિથ્યાત્વથી સમક્ત્વ ભણી લઈ જાય છે કારણ કે પ્રાથના દ્વારા આપણે પ્રભુને મળીએ છીએ. એમના વીતરાજ જીવનનો સાક્ષાત્કાર કરીએ છીએ અને પછી એમના દેહીપ્રમાણ જીવનને સામે ધરી આપણે આપણા જીવનની વાસ્તવ્ય તેમ જ ગદ્યોને દૂર કરવા પ્રયત્ન કરીએ છીએ.

એટલે પ્રાથના દ્વારા આત્મા વીતરાજના જીવન અને એમની વાણી પ્રત્યે અનુરક્ત બને છે મનમાં મદા જાગે છે આદ્ય દેશન-વિશુદ્ધિ જાગે છે અને વીતરાજના સરણે જવાનો શુભ સંકલ્પ પણ કરે છે જીવનનું સાધન સરણુ પણ આખરે તે જ એ જ છે ને ! ત્યાર જ આદ્યમા અભય બની શકે છે જે સત્યોક્તિ રક્ષણ કરી શકે તે જ સરણુ છે નહીંતર ખીજા સરણુ તે વિઝંબણા માત્ર છે

એક વખતની વાત છે એક કુશાર માદી બોલવા ગયો. જે બાણેથી માદી બોરી રજો હતો ત્યાં જ એક સાપનો ચાકો હતો અને કુશારે કુશારની કુવાડી પાવડે પેસા સાપની પૂજા સાથે અભયગયો. ફોજા કરતો સાપ ચાકમાંથી બહાર નીકળ્યો એની વિચારણા કાળાને તેઈ કુશારના દાંધેમાંથી પાવડે-કુવાડી છરી પડ્યા અને પ્રાણ અચાનક એ નાસી દટ્યો. મદુ ગ્રાપથી દોઢો દૂર જઈ પડ્યો એટલે એક દેણુ ખારે આટકથી. પાછળ નજર કરી તો મોત મોં ફાટી પાછળ-પાછળ આવી રજુ હતું એ પ્રાણના મોદને લઈ દેણુ જતો જ હતો કે લાગ્યા જ એક ગરડે એને પાકાર કર્યો “સા ખારે નાસી તઈ રજો છે ! ખારી પાસે આવી જ અહીં તારા સાગ નિર્ભય સ્થાન છે મોત તારો પીએ કરી રજુ છે અને તારા આ નાનકડા પત્ર ક્યા

સુધી દોડતા જશે ? ” પણ પેલા ભોળા માણસને ખાત્રી ન થઈ. એણે ગરૂની વાત માનવા ના પાડી

કુભારે દોડ મૂકી હજુ થોડેક જ દૂર પહોંચ્યો હતો કે એના પગ જવાળ દેવા લાગ્યા પરંતુ પાછળ પડેલો લાલ આખવાળો સાપ પાછળ જ દોડ્યો-ચાલ્યો આવતો હતો થાકેલો માણસ-કુભાર-બિચારો હવે શરણ શોધવા લાગ્યો તે જ વખતે પાસેના ખાખોચિયામા એક દેડકા ફાઉ-ફાઉ કરતો દેખાયો. પેલો કુભાર એ દેડકા પાસે પહોંચ્યો અને કહેવા લાગ્યો. “ દેડકારાણા, રક્ષણ કરો, તમારા શરણે આવ્યો છું સા જુઓ, કાળમુખુ મોત મો ફાડી ચાલ્યુ આવે છે ” હવે તમે જ કહો, -પેલો દેડકા એનુ શુ રક્ષણ કરશે ? એ બાપડો પોતે જ પોતાનુ રક્ષણ કરી શકતો નથી સા શરણે આવેલાનુ એ શુ રક્ષણ કરી શકશે ?

એવી જ રીતે આજે માનવ સ્વરક્ષણ કાળે દોડી રહ્યો છે કાળ એની પાછળ મો ફાડી ચાલ્યો આવે છે વચ્ચે વીતરાગનો ધર્મ ગરૂના રૂપે એને મળે છે, એ કહે છે મારુ શરણ સ્વીકારો, આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિના સર્પો તને દશી શકશે નહી, પણ ભોળા માણસને એમની વાતોમા વિશ્વાસ બેસતો નથી એ જાણ છે ડોક્ટરને શરણે, વકીલોને શરણે અને ધન તથા સત્તાને શરણે પણ યાદ રાખજો, એમનુ શરણ સ્વીકારતા પહેલા એ વિચારી લેજો કે શુ એ પોતાનુ રક્ષણ કરવા સમર્થ છે ? કયાય તમે પણ દેડકાનુ શરણ લેતા નથી ને ? હુ કહીશ કે ભાઈઓ તમે ભૌતિક પદાર્થોમા શરણ ન શોધો તમે એ પરમ પિતા પરમાત્માનુ શરણ શોધો. એમા પોતાનો શ્રદ્ધા-સૂર નેડો ચતુર્વિંશતિ સ્તવન આ જ કહે છે-શીખવે છે તમે પુત્ર, નારીનુ શરણ તજી વીતરાગને શરણે આવો વર્તમાન ચોવીસીમા આધ્યાત્મિક જીવનના જે ચોવીસ કળાકારો થઈ ગયા છે એમનુ શરણ લ્યો અને એમની અધ્યાત્મ-કળા શીખો એમના જેવુ શાત વીતરાગ-જીવન અપનાવો ,

વદણા-આવશ્યક

વદણા એ ત્રીજો આવશ્યક છે આલોચનાના ક્ષેત્રમા પ્રવેશતા પહેલા નમ્રતા અને ગુરુદેવ પ્રતિ ભક્તિ હોવી આવશ્યક છે એટલા માટે જ સાધક તીર્થ કરતી સ્તુતિ ખજી ગુરુદેવને વદન કરે છે કારણ કે એ એમની સામે પોતાના પાપોની આલોચનાની તૈયારી કરે છે જેમની સામે રહી પોતાનાં પાપોની આલોચના કરી જીવનને અણિશુદ્ધ બનાવવુ છે એમના પ્રત્યે જીવનમા

મદદા તે જમવળી જ રહી. એમ ન કરવાથી એમની સામે એ મનની ગમિને પૂરી પોલી જ નહીં રહે. એટલા માટે સાધક વહન માટે પણ ગુરુની અનુમતિ મેળવે છે. ઇચ્છામિ ખમાસમણે. આ જ વસ્તુનું પ્રતિપાદન કરે છે. સાધક પૂછે છે. કામા મમણ, જો આપની સમાધિમાં આપના જ્ઞાન ને ચારિત્ર્ય-સાધનામાં વિશેષ ન પડતો હોય તે હું વહણા કરવા માટે આપના અવધરમાં પ્રવેશ કરવા માગુ છું-ઈચ્છુ છું.

વહણા એ કામળ-હૃદયની દેવગી છે. જ્યાં સુધી હૃદયમાં નમ્રતા આવતી નથી ત્યાં સુધી આ માયુ નમતુ પણ નથી અને વહણામાં હૃદયથી નમતું જ વધુ મહત્ત્વ ધરાવે છે. હાથ જો બીડાયેલા રહે પણ એમાં મન ન જાય તો હાથનું જોડાવાનું-બીડાવાનું શું મુશ્કેલ છે? એમ તો કેદી પણ હાથ જ જોડે છે ને! એક ગુલામ પણ પોતાના માલિક પ્રત્યે હાથ જોડે છે પણ એમાં નમ્રતા ટપકતી નથી. અતર-હૃદયની મદદ એમાં સાથ પૂરતી નથી.

વહણામાં મનનો અહંકાર જળી જવો જોઈએ. ગુણીજનો પ્રત્યે કદા જાત પેદા થવો જોઈએ. ગુણીજન પાસે જવું છે તે નમ્રતા અને વિનયને લઈને જ જશે. ત્યારે જ તમે કંઈક એમની પાસેથી મેળવી શકશો. ધાર્મી પાણી ભરવું છે એટલે એને કૂવામાં નાખ્યો. પણ જ્યાં સુધી એ નમતો નથી ત્યાં સુધી એમાં પાણીનું એક ટીપું પણ ભરાશે નહીં. ગુરુ પાસેથી જ્ઞાન મેળવવું છે તો પહેલાં નમતું જ પડશે. એક પાશાત્મ વિદ્વાને કહ્યું છે કે જો તમારે સ્વર્ગમાં જવું હશે તો તમારે નમતું પડશે. મનુષ્ય કે સ્વતંત્ર હોય જોયું છે પણ એનું પ્રવેશ-દાર નાનું છે.

જ્યાં સુધી જીવનમાં નમ્રતા આવતી નથી ત્યાં સુધી જ્ઞાન કેવું? જ્ઞાન મેળવવાની આશાએ તમે ગુરુ-દારે પડેલો છો તો વિનયનો ઉપકાર-એટલામાં લઈ જવો ભૂધરો નહીં. એમને પહેલાં વહણાની બેટ ધરવાનું ચૂકશે. નહીં રાત્રી પ્રદેશી જ્યારે મનાયુનિ ફેરીકુમાર સામે જાય છે અને વહણા ક્યાં વિના જ પ્રમ થઈ ફરી દે છે ત્યારે મનાયુનિ ફેરીકુમાર કહે છે - રાત્રી-દેઈ વેપારી વેપાર માટે માથા લઈને આવે છે પણ એ વેરો ભરતો નથી તો એની સામે તારો અવગર હોવા શકેશે? પ્રદેશી બોલ્યો. હું એને દશીય અને એને વેપાર કરવાની પરવાનગી જમું નહીં મને કારણ કે એ માગે મારું.

હા તો રાત્રી વેળા તું પણ મારી ચોર છે કારણ કે મારી ખસે

ગાન મેળવવા આવ્યો છે પણ બદલામાં વિનય અને વદણાની ભેટ ધરવા ઇચ્છતો નથી” ગુરુના દ્વારે હાથ ખાલી હોય તો ચિંતા નહીં પણ મન ખાલી ન હોવું જોઈએ; એ તો વિનય, વિવેક અને નમ્રતાપૂર્ણ હોવું જોઈએ.

વદણાનાં પણ બે રૂપ છે. પહેલો તે સ્વાર્થ-સાધના માટે કરવામાં આવેલી વદણા અને બીજી તે ગુણપૂજની વદણા. પહેલા પ્રકારમાં વદણા માનવ-મનના લોભનું કામ કરે છે આવો માનવી સ્વાર્થ-સાધના માટે જ બીજાની સામે માથું નમાવે છે બીજી ગુણપૂજક વદણા છે જે ગુણાનુરાગને પ્રગટ કરે છે ગુરુ-ચરણોમાં એટલા માટે માથું નમાવવામાં આવે છે કે તેઓ ગુણોના ઉત્કર્ષમાં અમારા કરતા આગળ વધેલા છે અને એમના ગુણોને આપણે પ્રાપ્ત કરવા છે આવી વદણામાં સર્વ સમર્પણ હોય છે. સાથે એ પણ જોવું જરૂરી છે કે વદણા પોતાના કરતા વધુ ગુણશીલ બ્યક્તિના ચરણોમાં જ થવો જોઈએ સ્વાર્થ અને લોભથી પ્રેરિત વદણા એ ક્ષુદ્ર જીવોની વદણા છે. વીર આવી વદણામાં કદી વિશ્વાસ રાખતો હોતો નથી.

સોળમી શતાબ્દનો ઇતિહાસ બતાવે છે અકબરે પોતાનું સામ્રાજ્ય ફેલાવ્યું, અને એ સમ્રાટ બન્યો પણ એના દિવસમાં રાણા પ્રતાપનું ગૌરવ કાટાની જેમ ભોકાતું હતું ભારતના લાખા-પહોળા ભૂખંડ ઉપર વિજય મેળવી લીધા છતાં પણ મેવાડના વિજયનું સ્વપ્ન અધૂરું જ રહ્યું હતું. ન્યા સુધી પ્રતાપની પાછડી નમે નહીં ત્યાં સુધી મેવાડનો વિજય કેવો ? અકબરે પ્રતાપને નમાવવા માટે સેકડો ઉપાયો કર્યા એણે પ્રતાપને સ દેશો પાઠવ્યો કે એ જો એને બાદશાહ તરીકે સ્વીકારી લે અને એકવાર નમસ્કાર કરી લે તો એ ફક્ત મેવાડ રાજ્ય જ નહીં પણ એની સાથે-સાથે એ એના રાજ્યનો છઠ્ઠો ભાગ પણ એને આપી દેશે

પણ રાણાનો જવાબ હતો. “ન્યા પગ મૂકવાનાર જન્યા મળશે એ જ મારું રાજ્ય છે હું એક મોગલ-જેણે ભારતની આઝાદીને છૂદી નાખી છે. મેવાડ-ભૂમિને રંગદાળી છે, એની સામે કદી નમી શકતો નથી. બાદશાહને નમસ્કાર કરવાનો મતલબ છે ગુલામીને સ્વીકારવી પૃથ્વીના ટુકડા માટે આ મતલબ કદી નમી શકે નહીં. ગુલામોની બેડીઓમાં જડાઈ સોનાના સિંહાસન ઉપર બેસવા કરતા આ પ્રતાપ વનવગડા ખૂદવાનું વધુ પસંદ કરે છે ગુલામીની મીઠાઈ કરતા આઝાદીના સૂકા ધાસના રોટલા મને વધુ આનંદ પમાડશે”

રાણાની સામે એક તરફ સામાન્ય હતું સોનાનું સિંહાસન હતું સુખ ને એનની જિન્દગી હતી ત્યારે બીજી બાજુ માત્ર થોડું માથું નમાવવાનું હતું. પણ એમણે સામાન્યને ઠાકર મારી અને અકબર સામે બલુનમ રણ, તો શું તમે રાણાને અડકારી માનસો ? નહીં વિનય અને નમ્રતા તો એમને અળખૂંથીમાં જ મળ્યાં હતાં. પ્રતાપ ગુરુજનોની આજ્ઞા વાંદ કરવા દમેશાં આજ્ઞા રણ કરી પણ અહીં તો પ્રભ જ બીજો હતો. અહીં વહુલા નમરનો અર્થ હતો સ્વાર્થ અને સોબને વસ જતી શૂદ્રણે દેશનો એટલા માટે જ રાણાએ વહુલાની જગ્યાએ વનનું આલિંગન હતું.

જે વહુલા પોતાથી ગુણાધિક ગુરુજન પ્રત્યે કરાવે છે તે જ આદ્રમાને વિકાસ અણી લઈ જાય છે. શુઓ ઉત્તરાખ્યન સૂત્રમાં વહુલા અને ઘરેલા શુદ્ધ પ્રભોદરનો ઉદ્દેશ્ય આવે છે.

પ્ર० અન્વયપણે મળે છે કે કિં અન્વય ?

જ્ઞ० અન્વયપણે નીચ ગોચ કર્મ અર્થે । સદા ગોચ કર્મ નિશ્ચય । સોદગા અ પ અપદિહ્ય માજાફલે નિયમેઈ વાહિય માય અ પે અન્વય ॥

ઉત્તરાખ્યન જ્ઞ. ૨૬ સ. ૧૦

સિખ પ્રશ્ન કરે છે. અન્વય, વહુલા દ્વારા આદ્રમા ક્યા આત્મિક યત્નો પ્રગટ કરે છે ? સિખના આ પ્રશ્નના જવાબમાં અન્વયન કરાવે છે.

વહુલા દ્વારા આદ્રમાના નીચ એત્ર રૂપે અપાતા વિવાક કમ અપે છે અને ઉચ્ચ એત્ર અપાવ છે અને તે સૌભાગ્ય તથા અપ્રતિક્ષિત આદ્યાન્દજ પામે છે. અર્થાત્ એની વાણીમાં એટલું તેજ આવે છે કે દુનિયાનો કંઈ માનવી એત્ર સંદોને જોળતી સકતો નથી. નમ્રતા અને વિવેક સાથે આસતો માનવી મોહ-પ્રિયતા મેળવે છે અને એટલા માટે જ એની વાણી કંઈ નિષ્ફળ જતી નથી. સાથે-સાથે વહુલા તો આત્માના દ્વંદ્વભાવ તથા આત્મને પ્રગટ કરે છે તો કહેવાનો આસ્થ એ છે કે વિનયપૂર્ણ વહુલા આત્માને નીચ એત્રથી ઉચારીને ઉચ્ચ એત્ર તરફ દોરી જાય છે,

એક વખત સમ્રાટ એલિઝબેથ અન્વયન મહાવીરને વહુલા કરે છે એની સાથે સાથે હાજર રહેલા અન્ય મુનિ-જનો પણ વહુલા કરે છે એ વહુલામાં આદ્રમાનો તે શુભ કમ અપાવ છે જે મહાસત્યના સુચોને સ્પર્શે છે અને તે સાતમા નરકના એકજિત અપેલાં કર્મોને ખાતરી ફક્ત પ્રથમ નરકના

કર્મોમા પરિણતિ લાવી દે છે. ક્ષમક સમ્યક્ત્વ દ્વારા આ સમ્રાટ જ આગામી ચોવીસીમા પહેલા તીર્થ કર બનશે હા, તો નમસ્કાર-નમન વ્યક્તિત્વના અહંકારને ગાળે છે અને ગુણાનુરાગથી થતા પ્રમોદભાવને પ્રગટાવે છે ઉદ્દેશની વિભિન્નતાને લીધે નમસ્કારના ચાર ભેદ બતાવવામા આવ્યા છે

(૧) અશુદ્ધ નમસ્કાર

આ ભૌતિક સુખોની પ્રાપ્તિ માટે કરવામાં આવે છે એમા મનમાં રહેલો સ્વાર્થ બોલે છે આવી વ્યક્તિ જ્યા સ્વાર્થ હશે ત્યા નમી-નમીને વદણા કરતી રહેશે પણ જ્યા એને સ્વાર્થસાધનાની લેશમાત્ર આશા નહીં હોય ત્યા એ બિલકુલ નમશે નહી, પછી લલેને કોઈ ગુણી સત પુરુષ જ એની સમક્ષ કેમ ન હોય

(૨) અશુભ નમસ્કાર

આ બીજાને રાજી કરવા માટે કરાય છે એમા પણ પ્રત્યક્ષ નહીં પણ પરોક્ષરૂપે સ્વાર્થ નિહિત-રહેલો છે એ બીજાને ખુશ કરી પોતાનું કામ કાઢી લે છે

(૩) શુભ નમસ્કાર

કર્તાવ્ય-ભાવનાથી પ્રેરાઈને જે નમસ્કાર કરાય છે એ શુભ નમસ્કાર છે એમા સ્વાર્થ-ભાવના નથી તો ગુણાનુભાવ પણ નથી નમસ્કાર કરવા ખાતર એ નમસ્કાર કરતો હોય છે

(૪) શુદ્ધ નમસ્કાર

પરમાત્મ-ભાવથી પ્રેરાઈને જે નમસ્કાર કરવામા આવે છે તે છે શુદ્ધ નમસ્કાર એમા ગુણી-જનો પ્રત્યે અનુગ્રાહ છે અને શ્રદ્ધા ને ભક્તિની ભાવના એમા અભિપ્રેત છે આવો જ નમસ્કાર જીવનને શુદ્ધ-દિશાએ પહોચાડે છે

પ્રતિક્રમણ આવશ્યક

વ્રતમા લાગેલા અતિચારોની શુદ્ધિ માટે પ્રતિક્રમણની આવશ્યકતા છે કાંટાથી ભરેલા માર્ગે ચાલતી વખતે કાંટાથી બચવા જેટલી કાળજી રખાય છે તેટલી જ કાળજી-સાવધાની સાધકે અતિચારો પ્રત્યે રાખવી જોઈએ. અસાવધાનીને લીધે દેહચિત કાંટો વાગી જાય તો તમે એની ઉપેક્ષા કરતા નથી કાંટો લાગતા જ તમે ત્યા જ બેગી જશો એને પગમાથી કાઢ્યા વિના તમે એક ડગલુ પણ આગળ નહી વધો એને કાઢવા માટે કાંટાથી પણ વધુ

ત્રીમ સોમથી તમે ખજામાં જોતરશો એથી તમને પીડ થશે કદાચિત મોઢી
પણ નીકળશે છતાં પણ તમે એની ચિંતા નહી કરો. ખજામાં વાંચેલા કાંટાને
કાઢવા માટે તમે જેટલા સાવધાન-સત્કર્મ રહો છો ॥ એટલી સાવધાની તમે
જીવનના કાંટા કાઢવા માટે રાખો છો ખરા !

આવક મુશ્કેલીજીવનમાં રહે છે છતાં એનું લક્ષ્ય ત્યાગમાં રહે છે.
એ સંસારમાં રહે છે પણ સંસારને તુલ્યમાં જરતો નથી. ચતુર મહેન
શેઠશી થકે છે એને અમારે-આઠે-શોક છે કારણ કે વાઠે શેઠશી વગર એ
પાકવી પણ નથી બસ, બાપી જ રીતે આવક સંસારની બાજ સાથે જેલે-
રમે-છે બાં સુધી મુશ્કેલીવરણમાં છે ત્યાં સુધી બીજો માન પણ નથી.
પણ એ અમારા સાથે રમવા-ડોડા કરવા-છતાં જીવનમાં યથા લાગણી દેવો
નથી તેમ છતાં અસાવધાનીને લીધે અમર યથા લાગી સ્વ નમ તો એને
ધિવ્ય માટે એ સદા તૈયાર રહે છે

તમે કાંટ પહેથી છે અને સમજમાં જઈ રહ્યા છો ત્યારે કાંટ પર કબલિ
પણ મોડી એવી કાળી રેખા બચવા કષ્ટકે કચરો પાવો હોય તો પહેલાં
એને સાર કરો છો અને પછી જ થર બદાર નીકળશે હા તો વજ્ર પરના
ઘમની ચિંતા છે તેમ બાહ્ય પરના ઘમની પણ ચિંતા છે ને ! કથાક
અને વાક્યાએના કટલા ઘથા લાગ્યા એ બાજે તમે કદી વિચાર્યું પણ
ખરુ ! ખજામાં વાંચેલા કાંટાને કાઢવા માટે તમે બાગત છો તેમ મિથ્યાત્વના
કાંટાને કાઢવા માટે પણ બાગતથી સાવધાની રાખો છો ને ! મતોમાં અતિશય
કાંટા જગ્યા છે એ તરફ પણ તમારું લક્ષ્ય મધુ છે ખરુ !

બવકારની વાતોમાં મનુષ્ય બધી સાવધાની રાખે છે સાં ? તમે શન
લિસાવ કરો છો બાળે કુલું કમાયા ને કટલું ખોયું ! એ માટે તમે લાંબા-
પહોળા મોપણ રાખો છો. સો-દોઢસોના ખજારે તમે મુનિયો રાખો-રેખો-છો
પણ એમ ને પૂજાય કે જીવનનું સર્વૈયુ કાઢવા માટે એક નાની-સી ઘસ્ટી-
રોળીથી-પણ રાખી છે ખરી ! તમે એનો શો જવાબ વાળશો ! હું માનું
ધુ-એનો જવાબ નકારમાં જ આવશે. પણ બાહ્યની-સાધકની-વાત કષ્ટકે
બીજી / છે જેમ વેપારી પ્રતિજ્ઞિ સાં ? દીપકના પ્રકાશમાં આવક-નવમું
સર્વૈયુ કાઢે છે એવી જ રીતે બાહ્યમને પશ્ચિ પશુ સાંજે-સંખ્યા ટાલે-
શુરુના યાત્ર-દીપકના પ્રકાશમાં પોતાના જીવનનું સર્વૈયુ કાઢે છે

બાળે બાહ્ય મતથી અમતમાં કટશે મનો ! બાળે કથાની જવાબ

કેટલી વાર ઉદ્ધતી ? જો ગાત્રી તો શા માટે ? એની પાછળ ન્યાય હતો કે વ્યક્તિગત દુઃસ્વાર્થ ? અને તેમાય આ કપાય અનતાનુબંધી હતો કે, અપ્રત્યાખ્યાનનો હતો કે પ્રત્યાખ્યાનના વરણનો હતો કે પછી સંવલનનો ? એ કોઈની જવાલામા ખીજના હિતને કેટલું નુકસાન થયું, એના હૃદયને કેટલી ઠેસ પહોંચી ? કોઈના આવેગમા મેં જે શબ્દો વાપર્યા હતા તે હિચિત્ હતા કે અનુચિત ? એમા ભૂલ કોની હતી-મારી કે સામા પક્ષની વ્યક્તિની ? પ્રહેલ કોણે કરી ? આ બધાનું સરવૈયું ગાંઠવું એનું નામ જ તે પ્રતિક્રમણ છે

એક-એક નવા પૈસાનો હિસાબ ગણનાર શું કદી મનના અહંકારનો પણ હિસાબ રાખે છે ? મારા અહંકારની શિક્ષા ખીજની જીવનયાત્રામા પથાવરોધક તો બનતી નથી ને ? કપાય ખીજના જીવનની દુર્ગંજતાને જાણી એને સડાગે-પીડાળા ફેવાને બદલે એની મરકરી તો નથી કરી ને ? સામાજિક પ્રગતિમા વ્યક્તિગત અહંકારને પોખી સંઘર્ષનું ખીજરોપણ તો નથી કર્યું ને ? મનમા કેટલું કપટ ભર્યું છે, લોભ કેટલો જામેલો છે, ઈર્ષ્યાની કેટલી આગ જલી રહી છે, વાસનાના કેટલા તોફાનો છૂપાયેલા છે, વિકારોએ આત્માની સ્વભાવદશાને કેટલી વિકૃત કરી છે, દેષે કેટલીકવાર આક્રમણ કર્યું છે અને રાગે કેટલીવાર આત્માને હેડો પગડ્યો છે ?

સાધક આ રીતે પોતાની દિન-ચર્ચાને યાદ કરે એટલા માટે પ્રતિક્રમણના પ્રથમ આવશ્યકમા ધ્યાનનો ક્રમ મૂક્યો છે એના વડે સાધક એકાગ્ર બની પોતાના દૈનિક જીવન ઉપર દષ્ટિપાત કરે છે અને પોતાની પ્રતિજ્ઞાઓનું સ્મરણ કરે છે સાથે-સાથે એક-એક વ્રતનું પુનરાવર્તન કરી એમા લાગેલા અતિચારોનું સ્મરણ કરે છે પછી સાધક ગુરુદેવને વદણા કરી એમની સામે પાપોની આલોચના કરે છે આ આલોચના જ પ્રતિક્રમણનો પ્રાણ છે. ફક્ત પાઠોને ગોખી જવા-રટણ કરી લેવું-એ પ્રતિક્રમણ નથી એ તો એનું શરીર થયું જ્યાં સુધી એમા પાપો પ્રત્યે પશ્ચાત્તાપ વહેતો નથી ત્યાં સુધી એમા જીવન પણ આવડું નથી.

કેટલાક એમ વિચારતા હોય છે કે દિવસ દરમ્યાન જેટલા પાપો થશે, સાંજે “ મિચ્છામિ દુક્કડ ” કરી લઈશું એટલે બધા પાપો ધોવાઈ જશે આપણામાના કેટલાકની એવી ધારણા હોય છે કે વર્ષમા જેટલા પાપ થાય, તેટલા ભલે થાય, સાવત્સરિક પ્રતિક્રમણ કરીશું અને “ મિચ્છામિ દુક્કડ ” કરીશું કે બધા પાપો ત્યાપમેળે ધોવાઈ જશે બહુ દૂરદર્શિતા વાપરી ? પણ

આવી વિચારધારા ધરાવનાર એ વાતનું સ્મરણ કરાવે છે કે જ્યોત્સના એવો વિશ્વાસ રાખે છે કે આખી જિન્દગી પાપમાં રમ્યા-પમ્યા રહેશે અને જગમાં એક દુનખી મારી લીધી કે બસ બધાં પાપો ધોવાઈ જશે.

પણ થાક રાખતો ભાઈઓ પાપનો રગ કાઢી એવો હસો-હસો નથી કે એક વખતના મિત્તલમિ દુહાડાથી એ સાફ થઈ શકે બનવા તે જગમાં દુનખી મારી કે બધું ધોવાઈ જશે નહીંતર તો આ માનવા સત્તી ઠરતી હોય તો તો જગમાં નિરતર તરતી રહેતી માહતીઓ અને મચ્છો તો ક્યારનાય મેક્ષમાં ચાલી ચર્ચા હોત કારણ કે એમનું તો સમસ્ત જીવન જ જગમાં વીતે છે પણ આ બધી વાતો તો ડાકીમાની વાતોઓ સહ્ય છે આવી વાતોથી બે ધડી મનોરંજન થાય છે પણ એમાં કંઈ જ સત્ય નથી.

પાપની કાળાશને નહીતુ સેહડે મધુ પાણી ધોઈ શકતુ નથી પણ પ્રથક્ષિત-પદ્માત્માના આંસુનાં બે ટીપાં એને એ મિનિટમાં ધોઈ શકે છે. પદ્માત્માના અમુલ્યિ દુઝો સદ્ગુણોને ઉજળા કરે છે. પદ્માત્મા એ પવિત્રતાનું ચિહ્ન છે પણ પદ્માત્માનો અર્થ છે હરી-શીલ વખત એ પાપ ન કરવાનું પ્રતિજ્ઞા કરવી. જે પ્રથક્ષિતમાં આ જાતની પ્રતિજ્ઞા હોતી નથી એનો ભૂલ એવો જ થશે કે પાપ કરતાં જાઓ અને મિત્તલમિ દુહાડા પડ્યું કરતાં જાઓ. આ તો પેલા કુભરના મિત્તલમિ દુહાડા જેવું છે એનું કંઈ મુદ્દપ નથી.

પ્રતિજ્ઞામાં સાધક પોતાની જૂસોનું સ્મરણ કરે છે અને એ જાએ પદ્માત્માના આંસુનાં સાથે છે એક વિચારો કહ્યું છે જે જૂઠું કરે છે તે માનવ છે પણ જૂનો પર બનકાર કરવો એ રાક્ષસનું કામ છે જૂઠું કરી સ્વાભાવિક છે પણ એ જૂનો ઉપર ભોરવ જનુભવવું અને જૂસોને ફક્ત મારી બેસવું એ જ મોટામાં મોટી જૂઠું છે એ જ જીવનમાં અધમગ સાથે જાતી જામ છે.

કેટલાક બેઠા એમ વિચારતા હોય છે કે જો હું મારી જૂસો એક વાર-સરીકાર કરી સ્પર્શિત તો બધા સાથે મારું અપમાન થશે, પણ આમ વિચારવું એ જૂઠું છે કારણ કે ખૂંટી ગટર કરતાં જાપ ગટર વધુ દુઃખમય હોય છે પ્રગટ કરેલા પાપ કરતાં છપ્પું રખાવેલું પાપ વધુ અપમાન કરાવે છે. પાપોને કબાવવાનો-છુપાવવાનો પ્રયત્ન જ પાપને વધારે છે કારણ કે એક જૂઠુંને સત્યાગ્રહ સાડું શીલ જૂઠું કરવી પડે છે એથી વળી શીલ દસ

પાપ આચરવા પડે છે માટે મનુષ્યે પોતાથી થયેલા પાપને છુપાવવું ન જોઈએ. પણ એવો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કે જે પાપ થઈ ગયું છે, હૃદયથી એ માટે પશ્ચાત્તાપ કરી લે આ પશ્ચાત્તાપનો અગ્નિ એ પાપને ભસ્મ કરી નાખશે રસોઈ બનાવતી બહેનને રસોઈ બનાવતી વેળાએ કાચલાને પણ અડવું પડે છે હાથ પણ કાળા થાય છે પણ કામ આટોપાતા એ હાથ ધોઈ સાફ કરી નાખે છે એ જ રીતે સમ્યક્ત્વી આત્માને કદી પાપાચાર કરવો પડે છે, પરિસ્થિતિ એને વિવશ-લાચાર-બનાવી દે છે પણ સત્યશોધક સાધક કાર્ય પૂર્ણ થતા જ પશ્ચાત્તાપના જળબિદુઓ વડે થયેલા પાપને ધોઈ નાખે છે

એક વખત બગદાદના ફકીર કઈક ઉદાસ મને બેઠા હતા એમની મુખ-મુદ્રા પર ખિન્નતા છવાયેલી હતી એમનું પડી ગયેલું મો જોઈ એમના એક ભકતે પૂછ્યું “આજે આપ ઉદાસ કેમ છો? સતનું જીવન તો મસ્તીનું જીવન હોય છે દુનિયાની ઉપાધિઓ તજી દીધી, તેમ જતા ફકીરમાં પાછી ફિકર બાકી રહી ગઈ?” સતે જવાબ વાળ્યો “વત્સ, સાચું પૂછો તો સતના જીવનમાં આનંદ-સરિતા વહે છે ત્યાં તો રોજ દિવાળી હોય છે અને હમેશા વસંતનો આનંદ હોય છે પણ અત્યારે તો મારું મન પશ્ચાત્તાપના અગ્નિમાં શેકાઈ રહ્યું છે હું પ્રભુને ધન્યવાદ દેવાનો પશ્ચાત્તાપ કરી રહ્યો છું”

ભકતે વિસ્મય બની ફરી પૂછ્યું “ભગવન્, ધન્યવાદનો તે વળી પશ્ચાત્તાપ હોય? અને તે પણ ઈશ્વરને અપાયેલો ધન્યવાદ? એનું પણ શું કદી પ્રાપ્તિ હોઈ શકે છે?” ફકીર બોલ્યા “વત્સ, હા ન્યારે પ્રભુ-પ્રાર્થના વખતે પણ સ્વાર્થ આપણો પીછો છોડતું નથી, ત્યારે આપણે આત્માની નહીં પણ સ્વાર્થની વાત પ્રભુ પામે કરતા હોઈએ છીએ તો એના માટે એનો વૃત્તિ માટે પણ પશ્ચાત્તાપ કરવો જ જોઈએ”

એ ફકીર આગળ બોલ્યો “એક વાર ન્યારે મેં ફકીરી અપનાવી નહોતી, ત્યારની એક દુઃખદ બીના વાત મને યાદ આવે છે બગદાદ શહેરમાં આગ લાગી હતી શહેરની બજારોમાંની દુકાનો આગમાં ભસ્મ થઈ રહી હતી; કેટલીયે દુકાનો બળીને રાખ થઈ ગઈ હજારો-લાખોનું નુકસાન થયું મારી પણ દુકાન ત્યાં જ હતી હું ચિતામગ્ન બેઠો હતો તે જ વખતે અચાનક-કોઈએ આવી મને બગર આપી કે તમારી દુકાન બચી ગઈ છે મેં ખુશ થઈ, ખુદાનો ઉપકાર માન્યો અને એને એનેક ધન્યવાદ આપી રહ્યો પણ આજે ન્યારે એ દશ્યનું અમરણ થઈ આવે છે ત્યારે મારું મન રોઈ પડે છે અતરાત્મા બોલી બેઠો છે, કેટલી સ્વાર્થ-વૃત્તિ ભરી છે તારામાં? ન્યારે

તારા જ બાઈઓની દુકાનો બાજમાં બસીબૂત થઈ રહી હતી એમનો રોટલો ખૂટવાઈ ગયો હતો એ બિચારા બાંસુ વદાવી રહ્યા હતા ત્યારે વાડુ મન તારી દુકાન જમવાથી ખુશ થઈ રહ્યું હતું કેટલો સ્વાસ્થ્ય ભર્યો છે બાંસુમાં ! બાઈઓની બાંબોમાં બાંસુ નીતરતા હતાં અને હું પ્રભુને ધન્યવાદ બોલી રહ્યો હતો, બસ એ જ પાપ બાળે મારા મનને પોષિત કરી રહ્યું છે

હા તો જ્યહાંન્યા સત ફરીની વાત તમારી સામે મૂકાઈ છે એના જીવનમાં હૃદયની પવિત્રતા બેઠી રહી છે કારણ કે એના મને સ્વાસ્થ્યને ધક્કો છે એ પાપ ઉપર બાંસુમાં સાચાં છે

તેની જ રીતે પ્રતિકભણમાં આપણે છૂપાવેલી સ્વાસ્થ્ય-વૃત્તિને શોધવી છે બીજાની જમીન-વિનાશની વાતથી મન દૂરીનિવૃત્ત થાય છે તે સમજવું કે મનમાં હજુ દુષ્ટતા બાકી છે અને એ દુષ્ટતાને ધોવા જ પ્રતિકભણને કમ યોગ્ય છે

પ્રતિકભણ શું છે? આત્માની સાથે એના શા સંબંધ છે? ઉત્તરાધ્મન સૂત્રમાં એના બંને વિષય ચિંતન રજૂ કરવામાં આવ્યું છે સિમ્પ્ર પ્રશ્ન કરે છે

મદ્દ પદ્ધિમખેળે મન્તે! કીધે કિં બળયદ!

મયાદ પદ્ધિમખેળે વચછિત્તાજિ વિદેદ,
વિદિય વય-છિદ્રે પુવ-સીધે મિદ્ધાસથે
મસલક ચરિત્તે મદ્દસુ પવયવમાયાસુ
દયકલ્તે મપુદ્ધતે સુપ્પવિદિય વિદરદ!

ઉત્તરાધ્મન બા. ૨૬ સુ. ૧૧

પ્રશ્ન જાણવું પ્રતિકભણ કરીને આત્મા કયા વિસ્થિતિ ઝુલ્યો જવાય છે!

સિમ્પ્રતા મનની નિર્યાસાનુ સમાધાન કરતાં જાણવાનું ફરમાવે છે પ્રતિકભણ દ્વારા સાધક જતના હિંદોને દાંકે છે પ્રમાદવશ મતમાં જે રખણ મનુ હોય, સાધક પ્રતિકભણ દ્વારા એને દૂર કરે છે ઉદરમાં વચેરે મહાનમાં-ધરમાં ક્યાંય પણ નાનું એક હિંદ કરે છે તો તમે ચિંતા કરવા લાગો છો તમે એ જૂરવા માટે પ્રયત્ન કરો છો પણ મતમાં હિંદો પડી તમ છે ત્યારે તો તમે બસાવધ રહો છો, તમે વિચારતા હો છો કે બા તા નાની એવી જૂસ છે પણ માદ રાખ ને, બાઈઓ નાની એવી જૂસ પણ જીવન-

નૈયાના છિદ્રવત્ છે નાવ-વહાણુમા છિદ્ર પડ્યુ છે નાવિક એતી ઉપેક્ષા કરે ને કહે અરે, આ તો નાનુ શુ છિદ્ર છે આવી આવીને તે વળી કેટલુ પાણી આવરો ? પણ એ ઉપેક્ષિત છિદ્ર જ કદી આખા વહાણુને લઈ ફેરવે છે એટલા માટે સાધકે તો વ્રતોમા પડતા છિદ્રો પ્રત્યે ખૂબ સવાધ રહેવુ ઘટે એને પૂરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કારણ કે આજે છિદ્રો દ્વારા આશ્રવને પ્રવેશવાની તક મળે છે વ્રતોમા પડતા છિદ્રો બધ થતા જ ઝોમોનો આશ્રવ પણ થતો બધ થાય છે

પ્રતિક્રમણનો ખીજો લાલ છે ચારિત્રમા રહેલી શયળતાને દૂર કરવી શયળતા એટલે ચિત્ર-વિચિત્રતા જે ગાય ચિત્ર-વિચિત્ર હોય છે એને શયળાગો કહેવામા આવે છે આ ચિત્ર-વિચિત્રતા જ્યારે જીવનમા આવે છે ત્યારે એ બહુરૂપિયાપણુ કહેવાય છે, કે જેના મનમા કંઈક છે, વાણીમા કંઈ ખીજુ જ છે અને કર્મમા પણ વળી કંઈ ત્રીજુ જ છે જે આપને કંઈક કહે છે અને મારી પાસે કંઈ ખીજુ જ વાત કરે છે, જન-સમૂહમા એનુ જીવન જુદુ હોય છે ત્યારે એકાત-ક્ષણોમા એના જીવનની ગતિ વળી એથી જુદી જ જોવા મળે છે આ બધુ જ બહુરૂપીયા જેવુ છે આવુ જીવન સાધક-પથ પરથી અધ પતન કરાવે છે પ્રતિક્રમણુ જીવનના આ બહુરૂપીપણુને દૂર કરે છે સાથે જ સાધક પ્રતિક્રમણુ દ્વારા અષ્ટ પ્રવચનની આરાધનામા વિશેષ પ્રયત્નશીલ બને છે

પાચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ અષ્ટ પ્રવચન કહેવાય છે આ છે પ્રતિક્રમણુનુ સ્વરૂપ હવે આપણે પાચમા આવશ્યક અંગે વિચાર કરીશુ

કાચોત્સર્ગ આવશ્યક

પ્રતિક્રમણુ આવશ્યક પછી કાચોત્સર્ગનુ સ્થાન આવે છે. સાધક પાપોની આલોચના કરીને આતરિક ભૂલોથી શુદ્ધ બને છે કાચોત્સર્ગ એ અગિયારમુ તપ છે એનો અર્થ છે દેહ પ્રત્યેની મમતાને દૂર કરવી જ્યાં સુધી દેહ પ્રત્યે મમત્વ-ભાવ છે ત્યાં સુધી સાધક જીવનના મેદાનમા દઢતાપૂર્વક આગળ વધી શકતો નથી

એક સૈનિક યુદ્ધ-મેદાને જાય છે એના મનમા જો દેહ પ્રત્યે મમતા છે તો મોતનો ભય એના મન ઉપર છવાયેલો રહેશે. રણુ-મેદાને મોતને સામે જોના જ એ નાસી છૂટશે સાધનાના ક્ષેત્રમા પણ સાધકના મનમાં દેહ પ્રત્યે મમતા છે તો ત્યાં પણ એને સફળતા મળતી નથી સાધક-જીવન

કૃષોને નહીં પણ કટાક્ષીણું રાહ લે જ્યાં જ્યારે ને પગમે હજારો કપડે છે વિદાર-યાત્રામાં ગરમી-કડીના સેકડો પરિપક્વો સહેવા પડે છે એટલે જો સાધકના મનમાં દેહ પ્રત્યે આસક્તિ હશે તો એ સાધના કરી શકશે નહીં.

દેહ પગની આસક્તિ સમાપ્ત ન થાય તો આધ્યાત્મિક જીવન મુદ્દર મળી શકતું નથી. પોતાના ધાર્મિક વિશ્વાસ પર મનુષ્ય ત્યારે જ સ્થિર થઈ શકે છે જ્યારે દેહ પ્રત્યેના એના આસક્તિ-ભાવ સમાપ્ત થઈ ગયો હોય છે. કામદેવ સાધકના મનમાં જો દેહાસક્તિ હોત તો શું એ ભારે જીવને શકી શકત ખરો ? શરીરના દુઃખ દુઃખા કરવામાં આવે છે શરીરનો ખસુ-અસુ વેદનાથી પીડા પામી રહ્યો છે પેમે પિતાએ આકૃતિમાં રહેશે કેવ બોલે છે કામદેવ ત્યાં સારું પીડાએ છે ? કહી દેને કે ભગવાન મહાવીરનો ધર્મસિદ્ધાન્ત મિથ્યા છે આ એ શરૂ થતો આત્મ દમણમાં જ એક મિનિટમાં તમારી વેદનાનો જાત ભાવી દેશે એક બાજુ અસીમ વેદના છે બીજી બાજુ દેહતે એ સબ્દો ઉચ્ચારવાના છે પણ કામદેવે તો વેદના-પીડા સહેવાનું સ્વીકાર્યું પરંતુ ભગવાન મહાવીરના ધર્મને મિથ્યા ન કહ્યો કારણ કે કામદેવની દેહાસક્તિ એટલી ઘર્ષ ચૂકી હતી.

આવી જ વાત મનુષ્યમારની છે માથે અગ્નિ લાગુ પડી રહ્યો છે અગ્નિ જ્વાળામાં સોદી ને માંસ તપીત-પીને જળી રહ્યો છે પણ માથાની જ્વાળા મન મુધી પહેંચી શકી નહીં ત્યાં તો કામદેવે શાંતિનો સાગર સહેરાઈ રહ્યો છે કારણ એ જ કે એમની દેહાસક્તિ સમાપ્ત થઈ ચૂકી છે તેઓ ગભરે છે કે જે બન્ને છે તે મારું નથી જ્યારે જે મારું છે તે કદી ભરમ થઈ શકે નહીં પ્રજ્વળતાળની-હવાનળની જ્વાળા પણ ભરમીજૂત કરી શકતી નથી. દેહ પરનો અમલભાવ દૂર થયો ત્યારે જ તે મનુષ્યમારનો અક્રમા પ્રાણપાતક શત્રુને પણ કામ આપી શક્યો કામોત્સર્ગ અંગે સિત્ત પ્રમ કરે છે.

પ્રશ્ન : કાઠસમ્મેળ મળે જીવે કિં જળવદ ?

ત્રયવાદ : કાઠસમ્મેળ સીય પદ્મવર્ણ પાયચિત્તં વિચોદેત, વિસુદ્ધ પાયચિત્તેય જીવે નિમ્બુચાદિય્ય બોદરિયમકવ્યમારપદે પસંદ્ય શાળોવગ્ન્ય સુદંસુદેર્ણ વિહરદ.

પ્રથમ ભગવન, કાયોત્સર્ગ દ્વારા આ આત્મા કયા આધ્યાત્મિક આનંદનો અનુભવ કરે છે ? જવાબમાં ભગવાન ક્રમાવે છે “ કાયોત્સર્ગ દ્વારા આત્મા ભૂતકાળના અને વર્તમાન કાળના પ્રાયશ્ચિત્તથી વિશુદ્ધ બને છે ભૂત અને વર્તમાનમાં જીવનની દુર્બળતાઓને લીધે થયેલાં પાપો માટે સાધકને જે પ્રાયશ્ચિત્તનો યોગ સાપડ્યો છે, એની વિશુદ્ધિ વિના આત્મા અતિચારોને દૂર કરી શકતો નથી અતિચારોથી શુદ્ધ થયા પછી સાધકના મનમાં એટલો જ આનંદનો અનુભવ થાય છે, જેટલો કે એક મજૂરને માથેથી ભાર ઊતરે છે ત્યારે જે આનંદ એને મળે છે

ભારે વજન ઊંચડી ચાલતા મજૂરની મનસ્થિતિને મોટરકારોમાં ધૂમતા શેઠો-શાહુકારો જાણી શકતા નથી જેણે જીવનમાં કદી પાંચ શેર પણ વજન ઊંચક્યું નથી તે મણુ ભારથી હળવા થવાનો આનંદ જાણી શકતો નથી માથાનો ભાર તો હળવો હોય છે એના કપડોને પણ આપણે સમજી શકીએ પરંતુ અતિચારોનો પણ એક ભાર હોય છે પ્રત્યેક વિભાવ દ્વારા પોતે એક ભાર છે એ ભારનો તોલ-માપ કાઢી નહીં હોય પણ એ જુએ ભાર છે, જેના વડે આત્મા ભાગ-મય બને છે આ ભાર જ આત્માને અધ પતન તરફ ખેંચી જાય છે અને દુર્ગતિદ્વારે લાવી ઊભા કરી દે છે

હા, તો જે ક્ષણે આત્મા અતિચારોને હરી લે છે, પ્રાયશ્ચિત્ત દ્વારા દોષોના ભારથી મુક્ત બને છે ત્યારે એને એક જાતનું હળવાપણું અનુભવાય છે એના મન પરનો ભાર ઓછો થાય છે અને ત્યારે જ એ પ્રશસ્ત ધ્યાનનો યોગ મેળવી શકે છે ધર્મ અને શુક્લધ્યાન પ્રશસ્ત-ધ્યાયવા યોગ્ય છે પ્રાયશ્ચિત્ત પહેલા મનની સ્થિતિ સકલ્પ-વિકલ્પમાં રાચે છે પણ જ્યારે દોષોનું પ્રાયશ્ચિત્ત લેવાઈ જાય છે ત્યારે મનના વિકલ્પો-સમાપ્ત થાય છે અને પ્રશસ્ત ધ્યાન લાણી આગળ ધપે છે.

પ્રત્યાખ્યાન આવશ્યક :

અતીત (ભૂતકાળના)ના અતિચારોની આલોચના પછી સાધક પ્રાયશ્ચિત્ત રૂપે કાયોત્સર્ગ કરે છે અને અતીતના દોષોથી મુક્તિ પામે છે પરંતુ ભવિષ્યના દોષોને રોકવાનું કાર્ય પ્રત્યાખ્યાન કરે છે જીવનમાં પ્રત્યાખ્યાનનું મહત્ત્વનું સ્થાન છે ભાગ્યથી સમૃદ્ધિનું લક્ષ્ય ત્યાગ તરફ છે એ ભોગમાં નહીં, પણ ત્યાગમાં વિશ્વાસ ધરાવે છે એ ભોગીનું નહીં પણ ત્યાગીનું જ સન્માન કરવાનું શીખવે છે.

એનું કહેવું છે લક્ષ્મીપુત્રો કરતા સરસ્વતીના પુત્રોનું સમાન કરો કારણ કે લક્ષ્મી કરતાં સરસ્વતીનું ધ્યાન જીમ્મું છે લક્ષ્મી તો જ્ઞાને છે, કામે નથી જ્યારે સરસ્વતી તો જીવન પર્ણત સાથે જ રહે છે અને જ્યાં જીવન સુધી જ નહીં પણ આગામી જીવનમાં પણ એ સાથે જાય છે-આપી રહે છે પણ જમણું-સરકૂતિ કહે છે જ્ઞાન કરતાં ત્યાગનું સ્થાન મહાન છે તીર્થ કર જ મની સાથે જ ત્રણ જ્ઞાન ધરાવતા હોય છે પરંતુ જ્યાં મુષ્ટિ તેઓ ગૃહસ્થ-દશામાં હોય છે ત્યાં સુધી મુનિઓ એમને વહણા કરતા નથી, આ જ્ઞાનમનો સિદ્ધાન્ત છે મુનિમાં એ જ્ઞાન છે જ્યારે તીર્થકર જ્ઞાનની શેણીમાં મુનિ કરતાં આગળ છે પણ જ્યાં સુધી તેઓ ચારિત્ર્ય-મંદલ કરતાં નથી ત્યાં સુધી મુનિઓ એમને વહણા કરી શકતા નથી, અને બીજું તો ઠીક પણ જ્ઞાનક્ષેત્રે એક દેવ પણ મુનિ કરતાં આગળ છે પણ એનામાં પ્રત્યાખ્યાનનો અભાવ હોય છે એટલા માટે જ મતિ-જ્ઞાને શ્રુતિજ્ઞાનના ધારક મુનિ વહનિય છે પરંતુ અવધિજ્ઞાનનો ધારક દેવ વહનિય નથી.

જ્ઞાનમની એક બીજી વાત એવી છે કે જે જીવનમાં પ્રત્યાખ્યાનના આશ્રિતે પ્રવહાવે છે એક જાણુ ચક્રવર્તી છે બીજી જાણુ ચક્રવર્તિની સેવક છે જે બેઠે હાથ જોડી ચક્રવર્તીના હુકમની રાદમાં જોડો છે પણ એ જ સેવક જે ચારિત્ર્ય-ધર્મ અંગીકાર કરે છે અને એના બી ? જ દિવસે પોતે ચક્રવર્તિના મનમાં વૈરાગ્યની જાવના જાગે છે અને એ પણ વિશાળ સામ્રાજ્યને તજી મુનિ બને છે ચોવીસ કલાક પહેલાં એમના જ સેવકે દ્રષ્ટા મંદલ કરી છે એટલે એક જાણુ સેવક છે અને બીજી જાણુ સમ્રાટ છે પણ ચક્રવર્તીની વાત તો એ છે કે સમ્રાટ સેવકના ચરણોમાં નમે છે કારણ કે આટલા દિવસો જામેને એ જોખારી જની સમ્રાટના હારે બટકોટો ફર્યો પણ જ્ઞાને તો એ જ્ઞાનમાનો ચક્રવર્તી છે ત્યાગ અને વૈરાગ્યનું વિશાળ સામ્રાજ્ય એની પાસે છે જ્યાં છે પ્રત્યાખ્યાનનો પ્રણવ વર્ષો સુધી જે ચરણોમાં ચૂકોટો રહ્યો ગુલામીમાં આખી જીવનની વીતાવી પણ જ્ઞાને એ ચક્રવર્તી છે અને ચક્રવર્તી એને વાદવા એના ચરણોમાં ચૂકે છે

જ્યાં સુધી ચારિત્ર્ય-મોહનો ક્ષયોપચય થતો નથી ત્યાં સુધી એક નવકારસી જેવું પ્રત્યાખ્યાન પણ જ્ઞાત્મા કરી શકતો નથી. જીવનમાં-જીવનમાં પ્રત્યાખ્યાનવસ્થાનું ઉપચયન, ક્ષય અથવા ક્ષયોપચય થાય છે ત્યારે જ મનમાં પ્રત્યાખ્યાન તરફ અકિતુચિ જાગે છે પ્રત્યાખ્યાન જાગે સિવાય પ્રજા કરે છે -

પ્રશ્ન - પચ્ચક્ષણેણ મન્તે જીવે કિં જળયહ ?

જ૦ પચ્ચક્ષણેણ આસવ દારાહ નિરંમહ,

પચ્ચક્ષણેણ હન્છા નિરોહં જળયહ ।

હન્છા નિરોહં યળળ ણં જાંવે સન્વદ્વેસુ વિણીય તળ્લે
સીંહ મૂપ વિહરહ ॥

ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર અ ૨૯ સૂ ૧૩

પ્રશ્ન — “ લગવન, પ્રત્યાખ્યાન દ્વારા આત્મા કયા આત્મગુણને પ્રગટ કરે છે ? ”

શિષ્યની જિજ્ઞાસાનુ સમાધાન કરતા લગવાન ફરમાવે છે “ પ્રત્યા-
ખ્યાન દ્વારા આત્મા આશ્રવદ્વારેને રોકે છે ન્યા સુધી આવતા આશ્રવોને
રોકાતા નથી ત્યા સુધી કર્મોનો પ્રવાહ આત્મામા આવ્યા જ કરે છે ન્યા
સુધી કોઈ વસ્તુ માટે પ્રત્યાખ્યાન કરવામા આવતો નથી, પરથી આસક્તિ
દૂર થતી નથી ત્યા સુધી કર્મરજ આવતી જ રહેશે ”

પિતાએ કોઈ વસ્તુ વ્યાજ ઉપર લીધી છે તો પુત્રે પણ એનું વ્યાજ
આપવું જ પડશે તેવી જ રીતે કોઈ યોનિમા રહે અથવા ન રહે પણ એ
વસ્તુ દ્વારા કર્મોનો આશ્રવ તે ચાલુ જ રહેશે એમ તો આત્મા ન્યારે
શરીરનો ત્યાગ કરે છે ત્યારે ત્યાની હજારો વસ્તુઓમાથી એકને પણ સાથે
લઈ જતો નથી પણ હા, વસ્તુઓનો મોહ સાથે લઈ જાય છે પદાર્થો તન્યા
છે પણ પદાર્થો પ્રત્યેની આસક્તિ દૂર થઈ નથી માટે ન્યા સુધી આસક્તિ
સમાપ્ત થતી નથી ત્યા સુધી ક્રિયા થતી જ રહેશે

પણ અહીં એક પ્રશ્ન થાય છે જે વસ્તુનો આપણે ઉપયોગ જ કરતા
નથી શું એની ક્રિયા પણ લાગશે? હા, કારણ કે ન્યા સુધી પ્રત્યાખ્યાન થતું
નથી ત્યા સુધી ક્રિયા જરૂર લાગશે જ માની લ્યો કે તમારી પાસે બે મોટરો
ને ત્રણ સાઈકલો છે તમે ફક્ત એક મોટર અને બે સાઈકલોનો જ ઉપયોગ
કરો છો પણ તમારે ટેકસ તો પાચેયનો ભરવો જ પડે છે તમે એમનો
ઉપયોગ કરો છો અથવા નહીં એ સવાલ નથી, પણ સવાલ તો છે માલિકીનો
ન્યા સુધી વસ્તુઓ પરથી તમે સ્વામીત્વ-માલિકીપાણુ-દૂર કર્યું નથી ત્યા
સુધી તમારે ટેકસ ભરવા જ પડશે જસ, આખ્યાત્મિક ક્ષેત્રમા પણ એ જ
વાત છે.

એક વાત એમ પણ છે તમે મુબઈમાં એક મહાન ઘાટે લીધું જાને પછી દશમાં માસ્યા ત્યાં સાંધી બે વર્ષ પછી પાછા મુબઈ આવ્યા મક્કન માલિક તમારી પાસેથી શાકુ આગરો તમે કહેશો શકા આકમી, હુ તો એક સ્વિસ પણ આ મહાનમાં રહ્યો નથી તો એનું શાકુ કેવું ? એ કહેશે, તમે રહેો જાણવા ન રહેો એનો કોઈ પ્રસ નથી બે વર્ષ મુબી તો તમે એના માલિક રહ્યા હો જુઓ તો ખરા કે આ લાજુ તમે મારેશું છે જાને વાત પણ સાચી જ છે કે તમે તમારું સ્વામીત્વ કાલમ-આલુ રાખ્યું છે તો તમારે એનું શાકુ પણ આપવું જ પડશે. જાણ સ્વામીત્વને-માલિકીપણને જ તે આખ્યાત્મિક ક્ષેત્રમાં જાવા આસક્તિ કહે છે જાને આ આસક્તિનો જ્યાં મુબી પરિભ્રમ કયો નથી ત્યાં મુબી આવવ આજુ જ રહેશે પ્રત્યાખ્યાન જ એ આવવદારને શકી શકે છે

સાથે જ પ્રત્યાખ્યાન ઈચ્છાનો નિરોધ કરે છે કારણ કે ઈચ્છાને અપોદિત કયો વિના પ્રત્યાખ્યાન સહાયી શકતું નથી. એટલે પ્રત્યાખ્યાનદાર જ આત્મા ઈચ્છાનો પર કટ્ટોલ કરી શકે છે પછી ૭ પદ્ધતિઓ એણે પરિભ્રમ કયો છે એ એના મનમાં કદી ભોલ-તાલમ કે આસક્તિ પેદા કરી શકે નહીં એથી સૌથી મોટો લાભ એ થાય છે કે મનની વૃદ્ધિ-જન્ય અમળતા સમાપ્ત થઈ જાય છે જાને સાધક આત્મ-સંતોષી જાની શકે છે

ઉપસહાર

આ રીતે પ્રતિકમ્બુમાં આપણે આપણી આધ્યાત્મિક કરીએ છીએ જીવીતના દોષોને સાવધાનીપૂર્વક દૂર કરીએ છીએ એવું પ્રાપ્તિ થઈએ છીએ જાને ભવિષ્યમાં એમના નિરોધ મારે તૈયાર થઈએ છીએ પ્રતિ કમલુન્ય છે આવસ્થાનો કમ પણ પૈદાનિક કને ચખવામાં આવ્યો છે પહેલે સામાનિક આવસ્થક જીવનમાં સમભાવની સાધના શીખવે છે કમ આવ આવ્યા વિના સદ્ગુણો પ્રત્યે પ્રેમ જન્ય જાનો નથી તેમ દુગુણોથી વિરક્તિ પણ થતી નથી. સમભાવનો સાધક જ મુજાનુરામી જાની શકે છે એવા મારે જ સામાનિક પહેલે ચોટીસી સ્તવનનો કમ આવે છે કલ-પૂર્વ જાણ પછી જ માનની ગુણીની પૂજા કરે છે જાને તારે જ મુર જાનોના ચરણે નમે છે એટલા મારે ગિલ-સ્તુતિ પછી મુરવજાનો કમ આવે છે

તેમાં મન, વચન ને કર્મમાં નમતા છે તેજનામારેથી દૂર રહે છે

આવશ્યકની આવશ્યકતા

અને અતિચારે પ્રત્યે સન્નગ રહે છે પ્રમાદવશ પણ જો એમા અપલન થઈ જાય છે અને વ્રતોમા દોષ લાગે છે તો એ દોષોને પશ્ચાત્તાપના વારિયી ધોવા માટે કૃતનિશ્ચયી બને છે અને એટલા માટે જ વદણા પછી પ્રતિક્રમણુ સ્થાન રાખવામાં આવ્યું છે. ભૂલોના સ્મરણ સારું મન, વચન ને કાયામા સ્થિરતા થવી જરૂરી છે માટે જ પાચમો આવશ્યક કાર્યોત્સર્ગનો આવે છે એટલે કે દોષોની આલોચના પછી પ્રાયશ્ચિત્ત રૂપે કાર્યોત્સર્ગનો નિયમ છે અને સ્થિર યોગવાળી વ્યક્તિ જ પ્રત્યાખ્યાન કરી શકે છે એટલા માટે કાર્યોત્સર્ગ પછી પ્રત્યાખ્યાન કરીને સાધક ભવિષ્યના દોષોની સંભવિતતાને રોકી દે છે અને આત્મામા પૂર્ણ લીન બનીને સ્વભાવ-દશામા પાછો આવે છે અને વિભાવ-સ્થિતિમાંથી સ્વભાવ-સ્થિતિમા પાછું આવવું એ જ પ્રતિક્રમણ છે

જૈન ઉપાશ્રય,
કાટ, મુબઈ

દિનાક

તા ૧૪-૯-૧૯૫૮

અહિસા એ ભારતીય સમૃદ્ધિનું જીવનમૂલ તત્ત્વ છે ભારતીયોના રામે રામમા એનું તત્ત્વ ભરેલું પડેલું છે ભારતીય હવા એટલે અહિસાની હવા ! ભારતીય ઇતિહાસ એટલે અહિસાનો ઇતિહાસ

ધર્મનો નીચોડનું બીજું નામ છે અહિસા

આપના મનને એક માત્ર દ્યારૂં ખૂળસૂરત આભુષ-

ણથી સજ્જો

અપ્યાત્મ સરકૂતિના પ્રતીક સમા પવિત્ર દિવસોમાં તમે અખંદ્ય સદૈશી ભવણ કરી રહ્યા છો, તમે રશિયો-સદૈશી સાંભળો છો અમેરિકા અને જાપાનના સદૈશીઓ સાંભળવા તમારા ક્ષન જાતુર રહે છે મોટા-મોટા નેતાઓના સદૈશી તમે સાંભળ્યા છે પ્રધાનમંત્રીનો સદૈશી સાંભળવા માટે ચોપાટી તટે લાખોની સંખ્યામાં તમે સૌભેદ્ય થાઓ છો અને ધણી પ્રેમથી એમનો સદૈશી ગ્રીષ્મો છે. પણ હું પછી હું કે આત્માનો સદૈશી તમે સાંભળ્યો છે કહી કે નહિ ? આત્માનો સદૈશી જેણે સાંભળી લીધો છે એને દુનિયાનો કેઈ સદૈશી સાંભળવાની જરૂર રહેતી નથી.

ધોડા જ સયમ પહેલાં તમારી સામે અજસ્રકુમારની પવિત્ર વાત આવી હતી. તે ત્યાજ અને ગસિદાનજારી વાત મારા સાથી યુનિશી પાસેથી તમે સાંભળી શૂંક્યા છે. તે મફત સાધક જૈનજગતનું ન્યોતિધર નક્ષત્ર છે એ પણ એક હલ્લ હતું જેનાથી પોતાના સુકુમાર ત્યાજનિય માથે ધમધમતા અગારા મૂકી શક્યા. તે સામે પણ એવું એક અદ્ભુત હલ્લ હતું કે એ ધમધમતા અગારાને સમજાવપૂર્વક સહી થઈ શક્યું એ જવાબમાં તને જાણી રહ્યું હતું રહત અને માંસ બેઠળી રહ્યાં હતાં પરંતુ એની બાજુ મન સુખી પડતી રહી નહિ. તે મનને ત્યાજી રહી નહિ. કારણ તે સાધક સાધનાની એવી સિદ્ધિએ પહોંચી ગયેલો કે જ્યાં તનને તપાવનાર આ જવાબમાં પહોંચી શકે નહિ. અને આ જાણ એટલા જ કારણસર અભિવેદનની શક્ય કે એમણે આત્માનો સદૈશી સાંભળી લીધો હતો. સયમ અને આત્મની એવી સિદ્ધિમાં તેઓ લીન થઈ ગયા હતા કે જ્યારે એમને

જ્ઞાન પણ રહ્યું નહોતું કે કોઈ એને બાળી રહ્યું છે તેથી કાણ બાળી રહ્યું છે એની એમને ખબર સુદ્ધા પડી નહિ.

આ સાધનાની ચરમ સ્થિતિ છે આ સ્થિતિએ પહોંચવા માટે સયમનો પથ સ્વીકારવો પડશે મન અને ઇન્દ્રિયોને વશમાં લેવા પડશે સયમ શક્તિનો સ્ત્રોત છે સ્ટીમ-વરાળ જ્યારે પાવર નળીમાં સયમિત બની જાય છે ત્યારે વિશાળ એન્જિનને ગતિ આપે છે અને એને કારણે હજારો-લાખો ટન ભાર એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે લઈ જઈ શકાય છે આવી શક્તિ કયાથી આવી ? કહેવું પડશે કે એ સયમની જ શક્તિ છે એટલા માટે જ શાસ્ત્રકોશોએ ઇન્દ્રિય-નિગ્રહ અને આત્મસયમ ઉપર ભાર આપ્યો છે મન ચારે બાજુ ફરતું રહે, ઇન્દ્રિયો વાસના તરફ દોડતી ફરે અને પછી આપણે ઇચ્છીએ કે સાધનામાં રસ આવે તો એ સંભવિત નથી તમને તો રસ પડે છે એકિસમાં એસી રૂપિયા ભેળા કરવામાં જેવો રસ ત્યાં છે એવો આત્મસાધનામાં છે ખરો ? જ્યાં સુધી ઇન્દ્રિયો વિપથગામિની છે ત્યાં સુધી અધ્યાત્મની વાતોમાં રસ આવી શકશે નહિ

ઇન્દ્રિયો શું છે ? ઋષિઓએ આત્માને ઇંદ્ર બનાવ્યો છે—“ **इन्द्रो वै आत्मा** ” આ ઇંદ્ર૩પી આત્મા માટે જે સહાયક છે, તેમને ઇન્દ્રિય કહેવાય છે લખવા માટે પેન્સિલ અથવા પેન સાધન છે તેવી જ રીતે ઇન્દ્રિયો પણ આત્મા માટેના સાધન છે આત્મા ધારે તો ઇન્દ્રિયો વડે સંસારબ્રમણને સીમિત કરી શકે છે, અને તે ધારે તો તે જ ઇન્દ્રિયો વડે ભવબ્રમણમાં ઘૂંટી કરી શકે છે

પેન્સિલની અણી કાઢવા માટે અપાયેલા ચાકુ વડે જો કોઈ બીજાની આગળીને છોલી નાખે તો તે ચાકુનો દુરુપયોગ જ થયો કહેવાશે સાધન સાધન છે, તેનો તમે સદુપયોગ પણ કરી શકો છો તેમ દુરુપયોગ પણ જે દર્પણને નિમિત્ત માની ભરત ચક્રવર્તીએ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું, તે જ દર્પણ વડે અભયકુમારે કૂંડડાને લડતા શીખવાડ્યું ચક્રવર્તી સમ્રાટે જે જે નિમિત્તને મેળવી અનંત-અનંત કર્મોનો લાય કર્યો હતો, તે જ નિમિત્ત દ્વારા કૂંડડા અને એના સ્વામીએ અનંત-અનંત નવા કર્મો બાધી લીધાં.

એમ તો તમે બહુ કુશળ છો દરેક ચીજનો પૂરેપૂરો સદુપયોગ કરવા માગો છો બે આનાની એક દિવાળીની પેટી આણી, દીવાખત્તી કરતી વેળા જો એક દીવાસળી પણ નીચે પડી ગઈ હશે તો તેને ગોઠી ફરી પાછી તે

જ કબીમાં મૂકી દો હો. એવી જ રીતે એક જ્ઞાની ૨૪ સોય લાખા, એમાંથી એક પણ સોય ખોવાઈ નામ છે તો તેને પણ શોધી કાઢે હો. પરંતુ મિનિટ એવી શોધ પાછળ મુમાવી દો છે પણ એને જતી કરતા નથી અને બીજુ તો શુ મોપામ લખતી વખતે શાહી સુકવવા માટે જે રેતી બાકશે ઉપર નાખવામાં આવે છે તેની પણ તમારા વિમાનમાં કિંમત છે જાણે ફાલિ દનપેનનો મુગ ખાવી ગયો છે પરંતુ જાનથી પચીસ વર્ષ પહેલાં ફરક કુમને કાળી ચાલીથી લખાતું હતું અને એને સુકવવા માટે રેતીનો ઉપયોગ કરતો હતો. બાકશે ઉપર રેતી નાખ્યા બાદ એ રેતીનું શુ થતું ? શુ એને ફેંકી દેતા હતા ? જ નહિ. ખૂબ જ સાવધાની સાથે એને ફરી તે જ કબીમાં નાખી દેતા હતા. એ રેતીને પણ નકામી જવા દેતાં નહોતા વારુ, તો જતાવે કે એની કિંમત શુ હશે ? બે-ચાર પૈસામાં તો પૂરી નથી લગાઈ નામ છે પરંતુ એનો પણ તમે સંકુલોત કરો છો.

નાની નાની વસ્તુઓનો તમે પૂરો સંકુલોત કરો હો. ફેરીની મોસમમાં તમે ફેરી લાખા બે રૂપિયા બાપા અને થેલી લરીને થેર બાપા. તમે ખ્યાલ રાખો છો કે થેલીમાંની ફેરીઓ જગદે નહિ-પિયામ નહિ. એના જગદે જવા પહેલાં જ તમે એનો ઉપયોગ કરી શો છો. તમે એને ફેરો ઉપયોગ કરો છો શુ તે પણ માથે બનાવવું પાડો ? તમે સારી રીતે એ જાણો છો અનેક વાર એનો રસ કાઢ્યો હશે, સૌથી પહેલાં ફેરીને ધોઈ લેવામાં આવે છે તો થેલી લેવાય છે ઉપરનું ટીટીયું કાઢી સાથે સ્વચ્છ કસાઈવિષા વાસણમાં રસ કાઢાય છે પૂરી તાકાતથી એનો રસ કાઢી લેવાય છે અને એનાં જીવરતને એક જાજુ રાખી લેવામાં આવે છે પછી વારો આવે છે બાપાઓનો એમાંથી પણ બસીપસીને રસ કાઢી લેવાય છે પછી શુ એને ફેંકી દે છે ? ના બાઈ હતું તો પણ જાણી છે બેઠાં કરી ફેરીને જીવરત અને બેઠાંને ધોવાય છે ફેટલીક વખતે એક વાર તો ફેટલીક વખતે બે કે ત્રણ વખત પાણીમાં ધોવાય છે ક્યાં જુપમાં પણ ધોવાતાં દોષ છે પહેલાં પાણીને રસમાં ભેળવી દેવાય છે અને બીજા પાણીમાં ફેરોનો બનાવાય છે શા સાડુ બીજાનો ફેરોનો કરો છો ? (સલામાં દસાદસ)

દવે તો કોઈ ખાવ લેતો ન રસ એમાં રહેવા લાધે નથી. દવે તો ફેંકી દેવા ને ? ના બાઈ ના કડ નહિ ફેંકાય કાઈક પરમાં જીવરતમાં બાપા છે કે પેલાં જીવરતનું શાક જનાવી દિલ્લિનબોદમાં નાખી કે છે દિલ્લિનબોદનો જગ તો તમે સમજ જ મચા યો ને ? દા-પેદમાં દવે રહી

વાત ગોટલાની એને પણ ફેંકી દેતા નથી તેને સૂકાવી નાખવામા આવે છે, પછી એને તોડી શિલસખતમીને દિવસે ગોટલીનું પણ શાક બનાવી લેવામાં આવે છે અને ઉપરની છાલની ઇધનરૂપે વપરાશ થાય છે હવે તમે બતાવો કે આમાની કઈ વસ્તુ તમે નકામી જવા દીધી

બે આનાની કેરીનો તમે આટલી બધી રીતે સદુપયોગ કરી બાણો છો, પરંતુ મને બતાવો કે આ ઇન્દ્રિયો તમને મળી છે, એમનો તમે કેટલો સદુપયોગ કરો છો ? હા, તો બતાવો એની શુ કિંમત હોય છે ? એક માણસ તમારે ઘેર આવી તમને કહી જાય કે હું એક લાખ રૂપિયા આપીશ, તમે તમારી એક આખ મને આપો, તો શુ તમે આવા સોદા માટે તૈયાર થઈ જશો ? નહિ કદી નહિ એનો અર્થ એ થયો કે તમારી એક આખ એક લાખથી પણ વધુ કિંમત ધરાવે છે, પરંતુ મને બતાવો કે તમે એનો સદુપયોગ કરો છો કે દુરુપયોગ ?

જ્ઞાન વડે તમે આધ્યાત્મિક સંગીત પણ સાલળી શકો છો અને એ જ જ્ઞાનો વડે દ્વિતી સંગીત પણ પહેલું કામ મનની વાસનાને શાત કરે છે ત્યારે ખીજું કામ મનની સૂતેલી વાસનાને ઉત્તેજિત કરે છે વાસનાલયુક્ત સંગીત સાલળવું તે જ્ઞાનનો દુરુપયોગ છે જ્યારે મનને વાસનાથી વાળી અધ્યાત્મ ભણી લઈ જતું ગીત સાલળવું તે જ્ઞાનનો સદુપયોગ છે

જ્ઞાન વડે તમે ખીજાની નિંદા પણ સાલળી શકો છો, તેમ ખીજાની સ્તુતિ પણ વારું, ત્યારે સચું બતાવો કે કોઈની નિંદા થતી હોય ત્યારે તેમા તમને વધુ રસ પડે છે કે કોઈ સદ્ગુણી મહાપુરુષનું ગુણ-કિર્તન થતું હોય તેમા રસ પડે છે ? જ્યારે ગુણીજનોની સ્તુતિની વાત આવી ત્યારે કહી બેસો છો કે હા, દીડ છે પણ અદરથી કોને જોયો છે, વધુ થશે તો કહેશો મને સમય નથી પરંતુ કોઈની નિંદાની વાત કોને આવશે તો કહી બેસો ભાઈ મને તો આજે જ ખબર પડી કે તે આવો છે હું તો એને ઘણો સારો સમજતો હતો પણ હા, એમ બની શકે છે કે તે બહારથી બિજો હોય પણ અદરથી મેલો નિંદાની વાત સોળ આના સાચી માની લો છો અને એમા એટલો રસ આવે છે કે જ્યાં વિદ્યા થઈ ગઈ હોય છે, ત્યાં માણસ એવો તો બેમી જાય છે કે બાણે ગુદ વડે ચોટી ગયો હોય કલાકો વીતી જશે પણ ત્યાંથી હલવાનું નામ નહિ લે

અગે, કેટલાય માણસોને ટેલિફોન (જ્ઞાન) સદા નિદાત્મક વાતો સારું

તેમજ ન રહેતા હોય છે તેઓ ખ્યાન રૂપે છે કે ક્યાં કઈ નવી વાત નવી અને બ્યારે પણ એમના હાથમાં કાઈ એવી વાત આવી જાય છે ત્યારે તે એનું પૂછવું ન શકે કે કાઈ પણ મળશે ત્યારે પણ મસ તે ન વાત હશે મળતાંની સાથે જ પૂછશે કઈ નવી વાત સાંભળી કે ? આપણા સમાજમાં ખ્યાને આ રૂઝ એવો તો ફલાયો છે કે એની કાઈ સીમા રહી નથી. ધર્મસ્થાન પણ એથી અળગા રહ્યાં નથી ફેટલાઈ હોય તો એટલા માટે જ આવે છે કે કાઈ નવી વાત જાણવા મળી જાય. તેઓ આવશે, મુનિને હાથ નોડશે પણ એમની આંખો ચારે બાજુ ફરતી રહેશે—જેશે કે ક્યાં શું થઈ રહ્યું છે ? સામયિકમાં પણ સમજાવની સાધનાના સ્થાને આવી જ સાધના થાય છે પેલાએ બામ કમુ અને ફાલ્ગુએ તેમ કમુ મુનિની જસે આવશે ત્યારે પણ એમની જો ન રોકાઈ ચાલુ રહેશે.

એક વખતની વાત છે કે ઉપાધ્યયે રહ્યો હતો એક કાઈ જગદાર ગામથી આવ્યા. અને જોતાં જ થેલી એક બાજુ ફેલી દીધી અને વચ્ચે કરી વચ્ચે પૂરી થઈ નહિ કે એ બોલ્યા મહારાજ એક નવી વાત આપે સાંભળી ? કે સમજાવ મેં હોય કે એ શું કહેવા માગે છે મેં કહ્યું કાઈ પણ બંધિત કેવસ્થાન બાધવા ધર્મસ્થાન તરફ જાય છે ત્યારે અસવચ માટે સુચવિત પદાર્થો સર્વ જાય છે તમે ધર્મસ્થાનકે આવ્યા છે કાઈ સુચવેલી વાત સંધને આવ્યા હો. કાઈના સદ્ગુણની સુવાસ સંધને આવ્યા હો તો અને સંભળાવેલ. જો કાઈની જૂરાઈની વાત હોય તે તેવી દુર્ગંધ મહેરમાની કરી બહી ચડાવેલી નહીં જ્યાં સાંભળતાંની સાથે જ એણે ચરણ પાંચી લીધાં અને બોલ્યો : મહારાજ આપે મારી આંખો બેલી દીધી છે ખરેખર, હવેથી કુ ધર્મસ્થાનમાં સુચવિત વાત સંધને જ આવીશ.

હા તો મારા કહેવાનો અર્થ એ છે કે તમે આવક છે તમારી દષ્ટિમાં તમારી વાસ્તીમાં અને તમારા કાનમાં સવત્ર પવિત્રતા દેવી જોઈએ. ધર્મસ્થાનમાં આવે તે પવિત્ર દષ્ટિ સંધને આવે અને સદ્ગુણની સુચવે ભરી વાતો સંધને આવે અને તેવી જ સુચવિત વાતો સંધને જાણે કાન વડે સદ્ગુણ અવણુ કરવો તે એનો સદ્ગુણપાત્ર છે અને નિદા સાંભળવી તે કાનનો દુરુપયોગ છે.

સ્મૃતિ-ધર્મ-ગ્રામ પછી અસુ ધ્વનિયનુ સ્થાન છે આંખ કેમકે કરતાં પણ મેષ છે કેનેરા સામે આવેલી વસ્તુનો ફેલો તે છે આંખ પણ એવું

જ કરે છે પરંતુ કેમેરામા નવા નવા રોલ નાખવા પડે છે, ત્યારે આ આખતા પડ્યા પાછળ કેટલાયે રોલો સમાયા હશે એની ખબર નથી એ કેમેરા વડે ફોટો લેવા માટે પ્રકાશની જરૂર પડે છે પરંતુ આખનો કેમેરા તો અલ્પ પ્રકાશમા પણ ફોટો લઈ લે છે પેલો કેમેરા તમને જસો અથવા થે હનરમા મળી ગયું છે, પરંતુ આખનો આ કેમેરા તમને કેટલામા મળ્યો, એની કોઈ દિ મત છે ખરી ? હજારો-લાખોનો ખર્ચ કરવા છતાં તમે આખો મેળવી ગયતા નથી પરંતુ તમે તેનો કેવો ઉપયોગ કરી રહ્યા છો ? કેમેરામેન ફોટો લેવામા સાવધાની ગમે છે, મુદર દશ્યોનો જ એ ફોટો ખેંચે છે, તમે તમારી આખોડપી કેમેગ વડે પણ સારા દશ્યોનો જ ફોટો ખેંચજો

મેવાવતી લક્ષ્મણની વાત તમે સાલળી હશે જ્યારે રાવણ મર્યાદા ઓળંગી પચ્ચટ્ટીથી સીતાને ઉપાડી ગયો ત્યારે સતી પોતાને આતના-થીના પગમા જોઈ વ્યાકૂળ બની ગઈ એણે છૂટવાનો પ્રયત્ન કર્યો પરંતુ જ્યારે એમા એને સફળતા ન મળી એટલે એ પોતાના આભૂષણો ઉતારી એક પછી એક રમ્તામા નાખતી ગઈ જેથી મર્યાદા પુરુષોત્તમ રામ એ રમ્તાને જાણી શકે આ બાજુ શ્રી ગમ અને લક્ષ્મણ જ્યારે પચ્ચટ્ટીએ માછા આવ્યા અને ત્યાં ઝૂપડી ખાલી જોઈ તો સીતાના વિરહમા રામ ઉદ્વિગ્ન બની ગયા અને તેઓ પોતાના લાઈ સાથે સીતાની શોધમા નીકળી પડ્યા વૃલ અને પાદડે પાદડાને પૂછવા લાગ્યા, તમે સીતાને જોયા ? આ એક દામ્પત્યનો આદર્શ હતો જ્યારે રમ્તે વિખરાયેલા આભૂષણો જોયા તો તેમણે લક્ષ્મણને કહ્યું “લાઈ શોકની અધકારપૂર્ણ રજનીએ મારા મનને ઘેરી લીધું છે, એટલે હું જોઈ શકતો નથી કે આ આભૂષણો કોના છે ? હવે તું જ પરીક્ષા કરી લે કે આ આભૂષણ તારી ભાભીના જ છે કે બીજા કોઈના આ સાલળી શ્રી લક્ષ્મણે જે કહ્યું છે તે ઇતિહાસનું અમર વાક્ય છે આખોનો સયમ જાણે બોલી ગયો છે મહર્ષિ વાલ્મીકિએ પોતાની લેખનીમાં એને અંકિત કરી લીધું છે તે આ છે

કેયૂરં નૈવ જાનામિ નૈવ જાનામિ કુણ્ડલમ્ ।

નુપૂરમેવ જાનામિ નિત્યં પદાભિવન્દનાત્ ॥

હે ભાઈ, હું કેયૂર જાણતો નથી; તેમ નથી જાણતો કુંડળને કારણે આજ સુધી આખ ઉઠાવીને મેં ભાભીનું મો જોયું નથી હા નુપૂરને જરૂર જાણું છું અને એનું ઝારણું છે, હું જ્યારે ભાભીને દરરોજ વદન કરતો હતો ત્યારે મારી દૃષ્ટિ એમના નુપૂર પર જરૂર પડતી હતી

આંખોના સમયનો પાઠ તમારે શીખવો છે તો તે તમે જ્યાં શીખી શકશો. પણ આજે નેત્ર-સમયની વાત માર્ગથી દૂર ચાલી ગઈ છે. આજે તો જેમ રસમુક્તિ આવ્યા માટે જીવ સજવળ છે તેમ સૌ દર્મી જોતા મારે આંખો ટળવળતી હોય. આલશી સ્વપ્ન ઉપર અને આંખો રહેશે સિનેમાના રંગીન પોસ્ટરો સિવાય. આંખોનો સમય ગમે એટલે / તો મીતેમાની રાણી-ઓને જોવા માટે ગિરદી જામે છે. પણ આ માટે સૌ દર્મ પર પતંગિયુ જનનારા જ નહિ, પરંતુ સૌ દર્મીનું પ્રદર્શન કરનારા પણ આજ નવાનવાર નથી સિનેમાના પોસ્ટરો જોવા પાછળ ઘેર ખાનાર જૂથ કરી બેસે છે, તેમ સિનેમાના ચર્ચા પોસ્ટરો લખાવનારાની પણ એક શ્રેણી જ છે.

સૌ દર્મી પ્રત્યેની આસક્તિ આંખની સાપક શક્તિને સીમિત કરી દે છે. રાવણ સીતાના સૌ દર્મીમાં એટલે આસક્ત બન્યો કે તે એના સિવાય બીજું કશું જોઈ શક્યો નહિ. એ સૌ દર્મ પ્રત્યેના રાગનું જ પરિણામ હતું કે ગુણાવલી વીરમતીની સાથે કનકબલ્લભા લગ્ન જોવા માટે વિમલાપુરી ગઈ અને પરિણામે રાજા ચંદ્રને દુઃખે જનવું પડ્યું. પોતાના પતિ ચંદ્રાગને દુઃખના રૂપમાં જોઈ ગુણાવલીનું હૃદય ઢેલું રેલું હતું. ચંદ્રાગને રાજા સાંભળનારાઓ આ વાત સારી રીતે જાણતા હોય. ભક્ત દુઃખાગમ મહારાષ્ટ્રની પ્રસિદ્ધ સત ગઈ ગયા છે એમણે એક વખત પ્રભુને પ્રાર્થના કરતાં કહ્યું હતું કે —

પાપાષી વાસના નહો દેવ ઢોલા ।

ત્યાંતૂં માંધલા કરાવ મી ॥

હે પ્રભો તારી મુજ પર કૃપા હોય તો એટલું જ કરજો મારી આંખોમાં પાપ વસે નહિ. એ જો ન થઈ શકે તો ધારુ થાય કે હું બંધ બની નહીં. અધાર્શીની આંખોમાં જો વિકાર ન આવત તો ચિતો ની રાણીઓને અગ્નિસ્નાન કરી પોતાના સૌ દર્મીને આખ જનવવા વિચર થઈ પડત નહિ.

શ્રીમતીજી જો જાગરમાં / સી અને ત્યાં ઘુસી રંગીન સ્વપ્નમાં જોશે તો પોતાની સાથે જ મન એમાં ફસાઈ જશે. લેવા માટે દાષ તેમજ થઈ જશે. પણ પાસે એટલા પૈસા ન હોવાને લીધે દાષ થઈ જશે. સારું શું થેર આવશે કે નહિ સમી લેવા આદેશ આપઈ જશે. એમણે જો

જેય બનારી તો શ્રીમતીહનુ મોટુ ચડા જગે અને પછી તો ધરતી શાંતિનો
પથ ભગ ચર્ચ જગે ચાલુ સાચુ દાગણ આપો જ હતી

તમારો આખ એ એક અણુમોલ નિધિ છે, અને તે એવો નિધિ છે
કે તમામ વૈજ્ઞાનિક અવિષ્કાર પણ એની શક્તિને પગલિત કરી શકતો નથી
અમેરિકન વૈજ્ઞાનિકએ એક આણુવિદ્યાલુ યત્ર તૈયાર કર્યું છે, જે બમો
ધન્ય છે અને એને તૈયાર કરવામા પૂર્ણ અગિયાર વર્ષ લાગ્યા, અને એના
નિર્માણ પાછળ જે કરેલ અને આઠ લાખ રૂપિયા ખર્ચાયા તે દસ લાખ
આપો નેટલો પ્રકાશ ગ્રહાયુ કરે છે એનો દર જોવાની શક્તિ એટલી
છે કે વીસ લક્ષર માઈલ અંતર પર ગ્રાહ્યેલી મીણબત્તીને એની શક્તિ વડે
જોઈ શકાય છે આટલુ બહુ હોવા છતાં પણ હું પ્રશ્ન છું કે જો તે દરખીન
કોઈ આધળાના હાથમા મૂકવામા આવે તો એનો શુ અર્થ નીકળશે ? આખ
છે તો પેલી બે કરોડની દૂરબિનનુ મહત્વ છે સાથે જ હું એ પણ કહી
શકુ છું કે વૈજ્ઞાનિકો વીસ લક્ષર માઈલના અંતર પરનું જોઈ શકાય તેવું
દરખીન બનાવી શકે છે, પરંતુ તમે એમને કહેશો કે બે કર્લાંગ સુધીના
અંતર પરનું જોઈ શકાય તેવો એક આખ તો બનાવી આપો, તો એ માટે
ઈન્કાર કરવા સિવાય બીજો કોઈ જવાબ તેમની પામેલી નહિ મળે એટલે
એનો અર્થ એ થયો કે તમારો આખ બે કરોડવાળો દૂરબીનથી પણ વધુ
કિમતી છે પણ મારો પ્રશ્ન તો એટલો જ છે કે તમે એનો ઉપયોગ કઈ
રીતે કરી શકા છો ? દુનિયાના ત્રણ અબજ આદમીઓમા પણ એક એવો
નહિ હોય કે જે સૂર્યના પ્રકાશમા વ્યર્થ જ વીજળીનો ઉપયોગ કરે સૂર્યના
પ્રકાશમા વીજળી ચાલુ રાખવી તે દુરુપયોગ છે તો આખની શક્તિને
સિનેમા વગેરે પાછળ ખર્ચ કરવી તે શુ આખોનો દુરુપયોગ નથી ?

ચક્ષુ ઈન્દ્રિય પર સયમ રાખી તમે અનેક વિકારો ઉપર વિજ્ય
મેળવી શકા છો, પરંતુ એની સાથે સાથે ધ્રાણેન્દ્રિય; ગ્સનેન્દ્રિય, સ્પર્શેન્દ્રિય
અને મનના સયમની પણ અપેક્ષા રહે છે ગુલાબની મધુરી સુવાસ માટે
તમારે ધ્રાણેન્દ્રિય ઉપર સયમ રાખવો જોઈએ. હજારો ફૂલોનો સહાર આ
જ નાસિકા (નાક) માટે જ તો થાય છે એક ઔસ અંતર તૈયાર કરવા
માટે આઠ હજાર સાતસો બાવન રતલ ગુલાબની જરૂર પડે છે અંતરો
પાછળ થતુ લાખો ફૂલોનું બલિદાન પણ ધ્રાણેન્દ્રિયના અસયમીઓ માટે જ
છે એક માણસ બગીચામા ગયો, અને ત્યાં ડાળ પર બૂલતું એક સુદર

ખાંખડીઓવાળું શુદ્ધાનુ હવે જોયું અને તે ચૂરી લીધું અને સુખના લાગ્યો. પરંતુ સુખતાની સાથે જ એણે જૂઠા પાટી કાઢી અને હાથમાં એક કીડી પકડેલો હતો. તે હવે સુખતાની સાથે જ એ માણસના નાકમાં ઘૂસી ગયો. તબાકુ-છી છી વગેરે વ્યસનાત્મક વસ્તુઓને સુખની એ ખજાણામાંથી કુરુપમેલ છે જેને તે હજી નથી અને જળપૂર્વક એમાં ઘૂસાડી તે ખજાણામાં એક ભૂલ છે.

જીમને વધુ થઈને ખજાણામાંથી કંઈ એણે પાપ કર્યો નથી હજારો ખજાણાની દલા જીમ માટે જ થાય છે અને તકાલ કંઈનું સેવન પણ એટલા માટે જ થતું હોય છે આખા બીજાને ચાકુ વડે ચીરી એમાં મસાકો મરચું ભરી લેવામાં આવે છે અને એનું શાક જ્યારે જાળીમાં આવે છે ત્યારે જીમ બોલી જાય છે વાહ હવે સરસ શાક થયું છે! આ રસના (રસ) ખાઈ અને બોલી એમ બંને જમડે છે કંઈ માણસે પાંચ હવે તેમાં ખર્ચ કરી પ્રીતિઓજન આપ્યું અને શુદ્ધાનુ જોપરાપાક અને બરડી વ. અનેક જાતની મીઠાઈ ખવડાવી પણ જો રાગતામાં થોડું મીઠું એણે ખાધું હતું તેમ હોવા થઈ જાય. એના કમોક્ષરવ્યા પર તમે પાણી ફેરવશો. ધરમાં ફળમાં જો મીઠું એણે થયું તેમ જોટલાક એના પણ કાલા માણસો મળશે કે થળી ફેંકીને આશના થઈ જશે.

રસન-ઈવ પર વિજય મેળવવા માટે આત્મનિશ્ચય વિધાન કરવામાં આવ્યું છે આત્મનિશ્ચય એ જ એ છે કે સાપ એવા રાક્ષસમાં સરી જાય છે તેમ રોટલાનો લુપ્તો કાળિયો પણ સીંધો ત્રણ કીતરી જતો જોઈએ પણ જાણે તે આ જીમ આત્મનિશ્ચયમાં પણ એકા નાચ કરતી નથી. પહેલાં આખરા-કાપરાથી ચાલતું હતું પણ હવે તે એકી ચીને બનવા લાગી છે કે મજાતરી કરવા બેમીએ તે આંધી કલાક થાય અને મીઠાના સ્થાને ફરે પાકેલા મીઠાનો ઉપયોગ થવા લાગ્યો છે એટલું હોવા છતાં પણ આ લાલ જાઈ (જીમ)ને સત્તે થતો નથી અને તે બોલી પડે છે બરમાબરમ દોકળાં થાયો ને! (સત્તામાં દયા-નય)

જીમની લોકપ્રિયતા એ જો જાણી વધી ગઈ છે કે માણસ આ ૭ કરેક ચીજમાં રસ / જુએ છે મર્યા-મસાલાનો વધુ ઉપયોગ જા જ રસના (જીમ) માટે / થતો હોય છે પેટ ના પડે છે તે પણ જીમને સ્વાદુ લાગે છે એટલે તે ખતો ૧૫ છે આંખો કુ ખની હોય અને વેદ વધુ મર્યા-

મસાલા ખાવાની ના પાડી હોય તો પણ મસાલેદાર કચોરી ખાધા વગર રહી શકાતુ નથી જે રોગનુ નિદાન ગોચ્ય થયુ હોય, ઝોકટર કુશળ હોય, દવા પણ સારી હોય, અને હવા પણ સ્વાસ્થ્યવર્ધક હોય, છતાં પણ જે રોગ મટે નહિ તો સમજવુ કે જીલ વશમા નથી.

યાદ રાખો કે મોટાને જે સારુ લાગે છે, તે સત્તેવ પેટને પણ સારુ લાગતુ હોય, તેવુ નથી આજે બધી બાળનોમા રસ જોઈએ છે વ્યાખ્યાનમા પણ રસ જોઈએ વક્તા વિદ્વાન હોય, જીવનને બાંધે લઈ જાય તેવી વાત કહેતો હોય, તો પણ શ્રવણ કરનાર કેટલીક વાગ કહી બેસે છે કે મહારાજે વ્યાખ્યાન તો સારુ આપ્યુ પણ રસ આવ્યો નહિ એમા પણ રસ જોઈએ. માણસ આજે કેટલો ચરોગે થઈ ગયો છે રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધીએ એક વાર કહ્યું હતુ કે ખાવા અને બોલવામા જેણે પોતાની જીલની અપજ્ઞતાને વશ કરી લીધી છે, એણે અધાયને પોતાને વશ કરી લીધા છે

અન્ય ઇન્દ્રિયોની જેમ રસના (જીલ) ઇન્દ્રિયનો પણ સદુપયોગ અને દુરુપયોગ બંને થઈ શકે છે જ્યારે તમે જીલના ગુલામ થઈ જાઓ છો, ત્યારે તમે એનો દુરુપયોગ કરો છો અને જીલ જ્યારે તમારા કાબૂમા છે ત્યારે સમજવુ કે તમે એનો સદુપયોગ કરી રહ્યા છો ભોજનવેળા લક્ષ્ય-અલક્ષ્યનો વિવેક જાળવો છો, અહપારલ અને મહારલનો વિચાર રાખો છો, ત્યાદ નહિ પણ સ્વાસ્થ્યનુ લક્ષ્ય રાખો છો ત્યારે તમે રસનેન્દ્રિયમા સયમ રાખો છો એમ કહી શકાય

સાથે જ જન્મતી વેળા બોલવામા પણ વિવેક રાખવો જોઈએ, એને કારણે તમે ગેતાને હસાવી શકો છો અને હસતાને રોવડાવી શકો છો મધુર શબ્દો વડે તમે બીજાને લાગેલા ઘાને રુઝવવાનુ કામ કરો તે જીલનો સદુપયોગ છે અને જીલ દ્વારા વહુની સાત પેઢીઓને વખોડતા ફરો, એના માતા-પિતાને દરિદ્રી કહી વહુનુ કાળજુ બાળવુ એ જીલનો દુરુપયોગ છે. જીલ વડે મહાપુરુષોના ગુણ-કિર્તન ડરાય છે, તે પણ એને સદુપયોગ છે, પરંતુ બીજાની નિંદા અને આલોચના પાછળ તમારી જીલ ચાલુ રહે તો સમજવુ કે તમે જીલનો દુરુપયોગ કરો છો

તેવી જ રીતે તમારે સ્પર્શેન્દ્રિયમા પણ સયમ કેળવવો જોઈએ શરીરને કોમળ લાગતી વસ્તુઓ લગલગ વિશેષ હિંસા વડે તૈયાર થયેલી હોય છે. ગેશમી સાડીઓનો સ્પર્શ શરીરને ગમે છે પણ હે માતાઓ, એ તમારી

રેશમી સાડીઓ પાછળ ફેટલા કીનો સહાર થયો છે એની તમને ખબર નહીં નથી. આ રેશમમાં તસ જીવોની દિસા પણ છે આ ખડુ પપ રોના માટે છે ! જે રેશમનો ઉપયોગ કરે છે તે જ એ માપનો બાબીદાર બને છે તેથી જ એક ગુજરાતી કવિ કહે છે -

બસે હજારો હાથી કણાય, પણ હાતની ચૂંટી પહેરનારા
કીડા કરોડો બસે કપાય પણ, રેશમ વસા કરનારા
માવક નામ ધરનારા, જરી લુઓ ને તપાસી કામ તારા

ગુજરાતી કવિ વલ્લભદાસ આવકોને ફટકારના કહે છે કે આ આવક જરા તુ તારી જાતને જો તુ કઈ વસ્તુ જઈ રહ્યો છે ! તુ આવક છે વીતરાજનો ઉપાસક છે તારુ જીવન ફેટલું બિચુ હોવું જોઈએ. અકપારક પૂતક જીવન જીવવાની જગા તારી પાસે હોવી જોઈએ. બહારની ચમક દમક ઉપર તુ શા માટે ભોભાઈ રહ્યો છે ! આ ચમક-દમક પાછળ ફેટલા પ્રાણી એના સહાર થઈ રહ્યો છે એનો તે કદી વિચાર કર્યો છે ! હાતની બચ્ચીઓ માટે હજારો હાથીઓનો સહાર થાય છે રેશમી વસ્ત્રો માટે કરોડો કીડા મારવામાં આવે છે તેમ જ્યાં તુ એવી ધીનનો ઉપયોગ કરે છે અને પાછે પોતાને આવક પણ કહેવાય છે શું આ કુખ તનક વાત નથી !

આ તો માતાઓ માટે વાત થઈ અને એ સંભળી તમે મનમાં જ હરખાયા પણ વખાણ કરત-બૂદ્ધમાં પણ કઈ એકાદ પાપ થતું નથી તમારે પણ રેશમી શટ જોઈએ છે અને નરમ પડે અને ચળકતા બૂદ જોઈએ છે પણ આ ચમક લાવવા માટે ફેટલા પશુઓનો વધ થાય છે એ કદી વિચાર્યું છે તમે ! બહી મુઘી સંભળવામાં આવ્યું છે કે વધુમાં વધુ નરમ અને ચમકદાર ચામડું મેળવવા માટે ગર્ભવતી જાણને મારવામાં આવે છે અને એના ગર્ભરૂમ શિશુ લાક્ષી વડે દીવાલ છે ત્યારે જ તે આમમાં વધુમાં વધુ નરમાઈ અને ચમક આવે છે

આ રોમાંચક વાત તમે જાણતા નહિ હો, પણ આ તમામ પપ ચમકદાર બૂદ પહેરનારાઓ માટે થાય છે સ્પર્શેન્દ્રિયના મુખ માટે પણ મુખ્ય કઈ એકાદ પાપ કરતો નથી આ મવાવીપણ અને મુલગીરી એમાંથી જ જામાં છે એન માટે થઈને સતીઓનું સચેત્વ લેવાય અને મુદરીઓને મેળવવા માટે જે જાઓ વીરના ભોહીની નદીઓ વહાવવામાં આવી તે શું હતું ! આ વખાણ ઉન્દ્રિયોનો જ ચમકેલો.

પેલો વનમા ઘૂમતો મદોન્મત હાથી હાથણીના પુતળાને જોઈને જ ખાડામા પડે છે અને પછી સાત સાત દિવસ સુધી ભૂખ અને તરસનો માર્ગો તરફડતો રહે છે આ ઇન્દ્રિયોના દાસત્વનુ જ પરિણામ છે એક સંસ્કૃત કવિ કહે છે

દાસત્વમેતિ વિતનોતિ વિહીન-સેવામ્
ધર્મ વિનોતિ વિદ્વાતિ વિનિન્ધ્યકર્મ ।
રેફરિવનોતિ કુરુતે વિરુપ વેશ
કિંવા હૃષીક વશ સ્તતનુતે ન મર્ત્ય ॥

ઇન્દ્રિયોનો દાસ તે સારી દુનિયાનો દાસ હોય છે તે દાસત્વ સ્વીકાર કરે છે નીચ પુત્રોની સેવા કરે છે ધર્મથી વચિત રહે છે પાપદલનો સચય કરે છે અને વિરૂપ વેશ ધારણ કરે છે સાચુ છે કે જે ઇન્દ્રિયોના રાજમા રહેશે તે રજના રાજમા, મરશે ઇન્દ્રિયોના વિપયોમા આસક્ત બનેલો માણસ મહાપુરુષની આજ્ઞાને વિસરી જાય છે. ત્રિષષ્ઠ વાસુદેવની વાત એ જ કહી જાય છે વાસુદેવ સમક્ષ મોટા મોટા સંગીતજ્ઞો સંગીતની ધૂન જમાવી રહ્યા હતા, અને નગરની શ્રેષ્ઠ નાચનારીઓ નૃત્ય કરી રહી હતી વાસુદેવે શૈયાપાલકને આદેશ આપ્યો કે મને ઊધ આવી જાય ત્યારે ગીત બંધ કરાવી દેજો થોડીક જ વારમા સંગીતની મધુરતાએ વાસુદેવને મીઠી નિદ્રમા સૂવડાવી દીધા, પરનુ શૈયાપાલક એ મધુર ધ્વનિમા તન્મય બની ગયો એણે વિચાર્યું સ્વામી હજુ હમણા જ સૂતા છે થોડી વાર પછી બંધ કરાવી ઋષિ ને એમ હજુ ફરી વાર કરતા-કરતા રાત્રિનો ચોથો પહોર પણ ખલાસ થવા આવ્યો અને ઉપાક્રાળ થતા વાસુદેવ જાગી ગયા જોયું તો હજુ સંગીતનો કાર્યક્રમ તો ચાલુ જ છે

શૈયાપાલકની સામે વાસુદેવની આખો ફરી, એણે કહ્યું “ ક્ષમા કરો પ્રભુ ! ગીત મીઠું લાગી રહ્યું હતું, એટલે બંધ કરવાનો આદેશ આપી શક્યો નહિ ” વાસુદેવે કહ્યું “ હા, ઠીક તો તમને મારી આજ્ઞા કરતા પણ આ ગીતો વધુ મીઠા અને સારા લાગે છે, એનો દડ તમારે ભોગવવો પડશે ” તે જ વખતે એમણે બીજા અનુચરોને આદેશ આપ્યો કે એના બંને કાનમા ગરમ સીસુ ટલવી દો હવે તમે જોઈ શકો છો કે શ્રવણેન્દ્રિયની આસક્તિએ કેટલા લય કર દુ ખને નિમત્રણ આપ્યું શ્રવણના રસને લીધો વાસુદેવની આજ્ઞા પળાઈ નહિ અને પગિણામે અસીમ દુ ખને નિમત્રણ મળ્યું એટલે

પાંચે છદ્ધિઓમાં વિવશ બનેલો માણસ વીતરાગદેવની આગળ ઊંચાંબન કરી,
મનત-મનત ડુબોનાં દ્વાર ખોલી દે તો એમાં આશ્વસ્ય શું કરવું !

એક દિવિ કહે છે

જિયા લોહે સમસ્ટાયો સો સો બાર ।

વિપય મુર્ખગ સો પુઝ પાયો પુમિ સિમ સો હિપટાયો ।

હવ પવ વિચાર રચ્યો પર પદ્માં મદરત ક્યો બોચાયો ॥

તન ધન સ્વજન નહીં તેરે માહક મૈદ છગાયો ।

ક્યો ન તજે કમ જાક સમામૃત યા નિજ મંત સુદાયો ॥

કવિ દેટશું સુદર કહી રહ્યો છે તે પોતાના મનને કહે છે તને દેટથી
વાર સમગ્રવ્યુ કે તું વાસનામાં હસાઈશ નહીં પરંતુ તારી આંતર જ એવી
પણ મઈ છે કે જને એટલી વાર સમગ્રવ્યુ છું પણ તે બધું એમે જાણ છે
આ મનની આંતર મ કો । તેની મઈ મઈ છે મ કોમળને ? બાળુ જતો
રોજનામાં આવે છે તે જ બાળુ તે જાણ છે તેવી જ રીતે મનને વાસના
તરફ ન જવા દેટથીવાર સમગ્રવ્યુમાં આવે છે, તેટલી જ વાર તે એ જ
તરફ દોડી-દોડીને જાણ છે માતા બાળકને નવગાવી-ધોવાવાની સ્વછ કપડાં
પહેરાવે છે પણ બાળક જ્યારે જઈ પાછું માટીમાં રમવા જાય છે જલ
તેવી જ રીતે તમે પણ પેલા બાળક જેવું કામ તો નથી કરતાં !
ઉનામણમાં મુનિ મહારાજ વીતરાગ-વાંચીના જળ વડે નવગાવી-ધોવાવાની
સ્વચ્છ કરે છે અને તમે જાગરમાં જઈ પાછાં ફરતાં તેવાં ને તેવાં જ જાની
જાઓ છો (સભામાં હસાડશ)

બીજાને ઢેકર ખાતાં જોઈ જે સાવધાન જાની જાણ છે તેને કુલજ
કહેવાય છે પરંતુ છદ્ધિઓની ગુણામીમાં જકડાયેલો બીજાને પાંતે નેઈને
પણ સહાન થતો નથી પત્રાજિયુ બીજા પત્રાજિયાને દીપકથી પ્રેમ કરતું
દુએ છે અને એને અગ્નિમાં જળના પણ જુએ છે તો પણ તે દીપકની
જળની વાત સાથે પ્રેમ કરવાનું હોયતો નથી વીતરાગ દેવ અમવાન મહાવાર
પોતાની હેમથી દેશનામાં આ તથા સામે રાખી દરખાવે છે

કુલેષુ કો મિચિ મુચેઈ તિર્થ્ય અકામિય વાવહ સે ચિખાઈ
રાગાઈરે સે મહવા વર્ષણે આહોય છોલે સમુદેઈ મચ્ચુ ॥

વીતરાગમનન અ. ૩૨

જેમ દીપકની ઝળકતી વાટમા આતુર બનેલુ પત ગિયુ મૃત્યુને પ્રાપ્ત કરે છે તેમ ઉપના મોહમા તીવ્ર અનુશક્તિ રાખનાર પ્રાણી વિનાશના ખાડામા જઈ પડે છે, હિંદો એક કવિ પણ કહે કે .

દુનિયા બી ઝૂંડી પ્રીતિ કરો મત, પ્રીતિ કરી બો મયા ફલ પાયે । મૌન મૃગા બહી મહા સયંકર, પ્રીતિ સે બો મી પિટારે મે આયે । પ્રીતિ કે કારણ દેહો પતંગા દીપક મેં પડ પ્રાણ ગમાયે ॥ દુનિયા .

હિંદોનો આ કવિ દુનિયાની પ્રીતિને જૂઠી ઠેરવે છે પણ તમે તો એને સાચી માનો છો ને । અગે, આ મનડાને કહો કે હે મન ! તુ કેટલુ હઠીલુ બની ગયુ છે । અનત-અનત જ્ઞાનીઓએ જે સસારને અસત્ય અને અસાર કહ્યો છે, એને તુ સત્ય માની બેઠો છે માછલીએ લોટની ગોળી સાથે પ્રેમ કર્યો ને પોતાનુ ગળુ વીધાવી લીધુ મફારીની બમીના મધુરા તાન સાથે પ્રેમ કર્યો તો તે પણ પટારીમા ફેદ થઈ ગયો ઇન્દ્રિયોના વિપયો તો કાચા સૂતરના પલગ પર બેસવા સમાન છે જે કાચા સૂતરના પલગ પર બેસશે તેના શા હાલ થશે એ તો તમે જાણો જ છો ખરે જ, ઇન્દ્રિયોના વિપયોએ ચારિત્ર્યના દુરગ કરી નાખ્યા છે

જીવનની સાચી શાન્તિને પ્રાપ્ત કરવી હોય તો ઇન્દ્રિયો પર વિજય પ્રાપ્ત કરતા શીખો પણ ઇન્દ્રિયો પર વિજય પામવાનો એ અર્થ નથી કે તમે ઇન્દ્રિયોને નષ્ટ કરી નાખો ભાગ્યમા થોડાક એવા પણ સાધકો થઈ ગયા છે જેઓ મનને ચ્થાને ઇન્દ્રિયોને મારવામા રત રહ્યા બિલ્વ-મગળની વાર્તા આપે છે એમની આખો વિકાર તરફ ગઈ તો એમણે આખો ફાડી નખી અનાધિગના ફૂલો તરફ હાથ વધ્યા તો હાથ કાપી નાખ્યા પણ આ રીત ખોટી છે આ તો મનની શૈતાનિયતની શિક્ષા ઇન્દ્રિયોને કરવા જેવુ થયુ માટે ઇન્દ્રિયોને મારો નહી પણ એમને સાધો એને માટે પહેલા મન ઉપર વિજય મેળવો એના પર વિજય મળતા જ ઇન્દ્રિયો પરનો તમારો વિજય નિશ્ચિત છે જ ગણધર દેવશ્રી ગૌતમ સ્વામી મહામુનિ દેશીકુમાર સામે આ રહ્યો બતાવતા કહે છે

પરો જિવ જિયા પંચ પંચજિવ જિયા દસ ।

દસદહ ઠ જિણિચાણં સઘ્વ સત્તૂ જિણા મહં ॥

—ઉત્તરાધ્યયન અ ૨૩

એક મનને જીતી લેતા પાયે ઇન્દ્રિયો પર તમારો વિજય થઈ જાય છે.

અને પચિ ઇન્દ્રિયો પર વિજય મેળવી લીધા બાદ પાને પ્રમાદો અને અપ્રત્યે પર ખચુ તમે વિજય પ્રાપ્ત કરી શકો છો. આ રીતે તમે ત અતરની દુનિયાના તમામ શત્રુઓ ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરી શો છો. ઇ મેને તમારે ડેળવવી જોઈએ. નયનને કહેજો, જ્યાં જ્યાં તારી દષ્ટિ ત્યાં ત્યાં તું છપ્પુ સ્વયં ખોળજે કાનને કહેજો, જે જે તું સાંભળે છે એ જીવન માટે પ્રકાશનું કિરણ બેજો વાણીને કહેજો, જ્યારે તું મોઝ ત્યારે એમાં સાકરની મીઠાશ બેળવજો કાપાને કહેજો તું જ્યાં જાય સેવાની સુમધ દેસાવજો.

તમે તમારી ઇન્દ્રિયોને જે આ રીતે ડેળવશો તો તમે નિઃસ્વ-સ્વ પદ પર આગળ વધી શકશો. સાધક-જીવનનું લક્ષ્ય જ સ્વયમ છે. મ રામચંદ્ર કહે છે 'આ દેહ દેશ તો સ્વયમને માટે છે' તમે ખચુ પવિત્ર-હિરસોમાં આવી પ્રતિષ્ઠા બેજો.

અસંતમ પરિવાણામિ સંજર્મ કયસરથામ્મામિ ।'

હે પ્રભો ! હું અસ્વયમનો શક જોડી સ્વયમ તરફ આવું છું. જીવનમાં સ્વયમ આવે છે ત્યારે શાંતિ પોતે / સામે આવીને તમારી આવે છે એક વિચારો છું છે પ્રેમ જે પવિત્ર છે તે વૈભવનું શું છે ? જીવન જે અપ્રજ્ઞ છે તે પૈશાનું શું કામ છે ? મન જે શુદ્ધ છે મહત્ત્વની આવશ્યકતા છે ? અને જીવનમાં જ સ્વયમ છે તે કાનૂન-કાય શી આવશ્યકતા છે ? જીવનમાં જે સ્વયમ હોય તો કાયદા-કાનૂનની જરૂર નહીં પડે. હા તો આ પવિત્ર હિરસોમાં તમે અસ્વયમથી પાછા ફરો. તમે જેટલા સ્વયમ તરફ વળશો તેટલી જીવનની સાચી શાંતિ તમારી આવતી જશે.

॥ શ્લ શાંતિ શાંતિ ॥

આસ્ત્રા શુદ્ધ
ચોથ

જેમ ઉપામય
કાંઠવાદી શુ બા

૫૩.

નિવૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિ દર્શન

પ્રિય સજ્જનો અને શ્રીમતી માતાઓ,

પર્યુપણુ પર્વના પાવન દિવસો ચાલી રહ્યા છે અધ્યાત્મ સાધનાનું આ પર્વ આપણને સદેશ આપી રહ્યું છે કે આપણે લૌતિકતાથી પાછા ફરીએ અને આત્મ-સાધના તત્ક વળીએ દુનિયાની રાહે ચાલતા અને ત યુગો વીત્યા, હવે આપણે સાધના-પથ પર ચાલતા થઈએ અધ્યાત્મક જીવન વિતાવવાનો પવિત્ર સકલ્પ આપણી સામે છે આજની લૌતિકતા-પ્રધાન દુનિયાને આપણે અધ્યાત્મનો સદેશ આપવો છે આપણે કહીએ છીએ કે આપણી પાસે દુનિયાને દેવા માટે ઘણો મોટો અધ્યાત્મસદેશ છે પરંતુ ન્યા સુધી તમે પોતે એ પ્રમાણે નહિ ચાલો ત્યા સુધી દુનિયા તમારા એ સદેશાઓને નહિ સાલજે

ભાપણુ કરતા આચરણુ વધુ મહત્ત્વ ધરાવે છે તમે કહો તો હું એક કલાક સુધી વીતરાગ અવસ્થા અગે ભાપણુ આપી શકું છું પરંતુ પૂણું વીતરાગ અવસ્થા મેળવતા કેટલો સમય લાગશે એ કોણ જાણે છે ? મોટા મોટા નેતાઓ સેવા અને સહયોગ ધર્મ ઉપર કલાકો સુધી લિજ્જતદાર ભાપણુ આપી શકે છે, એમના ભાષણુ ઉપર શ્રોતાજનો મુગ્ધ પણ બની જાય છે, તાળીઓના ગડગડાટ દ્વારા એમના ભાષણુનું સ્વાગત પણ થાય છે પરંતુ એ ભાષણુકર્તાને કહેશો કે તમારી માતા ઘેર ખાટલે પડી છે-ખીમાર છે, એમની પાસે આજે રાત આખી જગતા બેસી રહેવાનું છે, તો તરત એ જવાબ વાળશે કે એ મારાથી થઈ નહિ શકે તમે ખીજુ કામ બતાવો એમને કહેશો કે પાડોશીનું બાળક ખીમાર છે એને સારું દવા

લાગી છે તે કહેણ મારી પાસે સમ્ય નથી. નોકરને મોકલી આપેલ
આપણા ને સેવા જાણી રહી હતી તે આચરણમાં આવતા જ
લમડી કેમ જાતી ચર્ચા વાત એ જ છે એક સાધરના સંદેશમાં કહ્યું છે

हमें कहना आता है करना नहीं आता,

हमें सोचना आता है चलना नहीं आता ॥

કહેવામાં વાર લાગતી નથી કે અનુભવ એક મિનિટમાં દિમાક્ષને
માપી શકે છે પણ તાકાત તે આલવામાં લાગે છે આલુ પર ચકાતો એક
એક કમસે પરસેવાનાં ટીપાં પડવા લાગે છે ત્યારે દિમાક્ષમની કદરવો
પર શ્રમ છે આધ્યાત્મિક કદરવો પાર કરવી હોય તો આચાર્યજી
અમીતિ કરવી પડે ત્યારે જ આપણે જીવનના લક્ષ્ય સુધી સ્વેચ્છા રહીએ છીએ.

પ્રવન પુરુષ જીવવાન મદ્યવીર ને આધ્યાત્મિક લક્ષ્યો જતામાં છે તે
જીએ તમે પ્રવચન સાંભળી રહ્યા છે જ સુ પ્રવચન તમે સાંભળી શૂંક્યા એ
જાણે આપણે જીવનના ચોક્કા લક્ષ્ય સમર્થ વિચાર-વિનિમય કરીશું ત્યારે
મહાપુરુષે જીવનનું ચોક્કા લક્ષ્ય એ જતામાં છે કે -

“ सक्रिय परियाप्तामि किरियं स्वसंपन्नतामि ।

અર્થાત્ સક્રિયા કે નિષ્ક્રિયતાને તણ આપણે સક્રિય બનીએ જાણે
આપણા જીવનમાં નિષ્ક્રિયતા આવી ગઈ છે નિષ્ક્રિયતા એ પોતે જ જડ છે
જેનહાન એ જડતા નહીં પણ કૈતલ્યનો ઉપસાક છે મારે જીવનમાં પ્રવેશેલી
જ નાને ત્યાં સક્રિય બને. કારણ કે કૈતલ્યનો મુલ્ય છે સદા ક્રિયાશીલ
રહેવું આદે નિમોદની અધિકારપૂર્ણ હાલ હોય, અથવા સિદ્ધની સ્વરૂપસ્થિતિ
હોય બંનેમાં આત્મા સદા સક્રિય રહે છે કારણ કે જૈન સિદ્ધાંત પ્રમાણે
અતરણ કર્મનો કદી પણ પૂણ્ય ઉદય થતો નથી તે સદા ક્રિયોપશમરૂપે રહે
છે એટલે નિર્ગો માં પણ આત્મા ક્રિયાશીલ તો રહે જ છે પછી એ વાત
ત્યારી છે કે એની ક્રિયા આત્માને તેના નિર્ગુણોથી દૂર ખેંચી લઈ નથી
ક્રિયા સ્થિતિમાં અતરણ કર્મનો સર્વાંશ ક્ષય છે અને તેથી જ ત્યાં આત્મા
નિર્ગુણમાં સદા પરિણમનશીલ રહે છે

એવું કહેવાય છે કે જૈનદશન નિશ્ચયપૂર્વક જ્ઞાન છે અને એના
ઉપર એવો આલેખ મુકાય છે કે એણે તો સદા નિષ્ક્રિયતા જ શીખવી છે
પરંતુ હું કહીશ કે જોમની જાણી પામણા છે તેઓએ જૈનદશનનું આતર-
લક્ષને પા પડુ જ નથી જૈનદશને કદી પણ મોઈ એક આજ્ઞા પરત્વે

આગ્રહ સેઓ નથી, કારણ કે આગ્રહમાં એકાત્મી દુર્ગંધ છે જ્યારે જૈન-દર્શનનો આતર-પ્રાણ અનેકાત્મતા વમે છે એ સાચું છે કે જૈનદર્શન નિવૃત્તિ-પૂરક છે તે ભૌતિક-પ્રગતિમાં વધુ વિશ્વાસ રાખતો નથી પરંતુ એનો અર્થ એ નથી કે તે નિષ્ક્રિયતાનો ઉપાસક છે નિવૃત્તિનો અર્થ થાય છે, પાછું ફરવું તો ગેનાથી પાછું ફરવું ? શુ પોતાના શુભ ભાવોથી પાછું ફરવું ? શુ આત્મિક સદ્ગુણો અને શુદ્ધ વૃત્તિઓથી પાછા ફરવું ? નહિ, પીછેહઠ કરવામાં પણ વિવેક જાળવવો પડશે

પીછેહઠનો અર્થ એટલો જ થાય છે કે આપણે વિકારોથી પાછા ફરીએ વાસનાઓ અને અશુભવૃત્તિઓથી પાછા ફરીએ એક આચાર્ય જૈનદર્શનની નિવૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિનું દર્શન કરાવતા કહે છે કે

અસુદ્ધાદો વિણિવત્તિ, સુદ્ધે પવિત્તિ જાણ ચરિત્તં,
વદસમિતિ ગુત્તિ રૂવં ચવહારણયાદુજિણ ભાસિયં ॥

દ્રવ્યસંગ્રહ-૪૫

દ્રવ્ય સંગ્રહના શ્લોકાર્ધમાં સિદ્ધાંત ચક્રવર્તી આચાર્ય નેમચંદ્ર જૈન-દર્શનની નિવૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિની વ્યાખ્યા બતાવી રહ્યા છે, અશુભથી નિવૃત્તિ અને શુભમાં પ્રવૃત્તિ એ જ ચારિત્ર છે અશુભથી-આત્મવિકારોથી પાછા વળવું તે ચારિત્રનું એક અંગ છે તો શુભમાં પ્રવૃત્તિ કરવી તે ચારિત્રનું બીજું અંગ છે જૈનદર્શનને કેવળ નિવૃત્તિવાદી કહેવો તે અર્ધસત્ય છે, અશુભથી નિવૃત્તિ લેવી જોટલી જરૂરી છે તેટલી જ શુભમાં પ્રવૃત્તિ કરવી જરૂરી છે.

આ જ નિવૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિનું અન્તર્દર્શન જ અક્રિયા અને ક્રિયાનું રહસ્ય છે અક્રિયાનો અર્થ અહીં અશુભ ક્રિયા છે. અને તેનાથી પાછા વળવાનું છે કારણ અક્રિયાનો અર્થ તદ્દન ક્રિયાશૂન્યતા નથી હમણા જ મેં ઉપર જણાવ્યું તેમ આત્મા કદી નિષ્ક્રિય રહેતો જ નથી અનંત કાળથી આત્મા ક્રિયા કરતો રહ્યો છે પરંતુ તે ક્રિયા તેને પોતાના લક્ષ્યથી દૂર હટાવી રહી છે કલ્પના કરો, એક બહેન સવારે વહેલી જાડી પોતાને હાથે ધરતો કચરો વાળે છે જો કે આજે આ કામને હલકું ગણવામાં આવે છે પરંતુ મુનિ માટે જોટલું પ્રતિલેખન અને પ્રમાર્જન જરૂરી છે તેટલું જ ગૃહસ્થો માટે આ કામ જરૂરી છે કચરો સાફ નહિ થાય તો જાળા બાઝી પડશે અને તેમાં હવેલપત્તિ થયા બાદ એને દૂર કરવો એ સાચા જૈનનું લક્ષણ નથી.

આ ? તો ધણીય સંપન્ન ધરમાં નોકર દ્વારા આ કામ થતું હોય છે પરંતુ નોકર તે શી જોવના રાખશે ? તેને જીવેલી શું દયા હશે ? જેમ દિશમાં અતુક પા નથી જોને તત્વનો બોધ નથી એવા પાસે જ્યેષ્ઠ અને દયાની શી આશા રાખી શકાય ? હા તો એક બહેન કચરો વાળી એક ખૂણમાં એકઠો કરી દે છે એણે પણ ક્રિયા તો કરી જ છે બીજી બહેન આવી અને એણે પેલા કચરાને ઊપાડી બહાર ફેંકવાને બદલે ફરી ધરમાં વીખેરી દીધા. ક્રિયા તો બનેએ કરી છે પરંતુ પહેલી બહેનની ક્રિયા તે સ્વાર્થક ક્રિયા છે ત્યારે બીજી બહેનની ક્રિયા તે નિષ્કલ્પ ક્રિયા છે તેવી જ રીતે મિશ્રાત્વ અને અજ્ઞાન અવસ્થામાં આત્મા જે કંઈ ક્રિયા કરે છે તે આ બીજી બહેને કરી હતી, તેવી ક્રિયા છે તે કચરાને બહાર ફેંકવી નથી અપિતુ વિધવને વાસનાધરો કચરો પાછો ધરમાં ફેલાવે છે એટલા માટે એને અશુભ ક્રિયા કહેવાય છે ત્યારે આપણે તો શુભ ક્રિયા કરવો છે

તમે અશુભથી શુભ જાણી ગમન કરો. તમારે વિચારવું જોઈએ કે તમારી ક્રિયા શુભ તરફ જાય છે કે અશુભ તરફ ? તમારા મનની પ્રવૃત્તિ, વાણીની પ્રવૃત્તિ તેમ સરીરની પ્રવૃત્તિ શુભમાં છે કે અશુભમાં ? મન વડે તમે પરદિન માટે કેટલું ચિંતન કરો છો ? હું માત્ર છું, અદ્વિત ચિંતનમાં તમારું મન જ્યુ નહિ હોય કમણ તમે આવક છે જમવાન મહાવિરની ઊપાસક છો. પરંતુ તમારા પાંચેથીની દુકાને ઝિરદી થાય છે અને તમ્હારી દુકાને એક પણ આદક આવતો નથી ત્યારે તમારું મન શું એમે છે ? કે જમવાન આત્માની દુકાન ઊપર આદકો શા માટે જાય છે ? એની દુકાન જય થઈ જાય તો સારું આ અશુભ વિચારો છે એકબીજાને તોડી પાડવાની ક્રિયા તે અશુભ ક્રિયા છે. તમારા ઘરે કોઈનું જમું થાય તો કરજો ખજુ કોઈને લેવી જા શું તો નહિ જ પાણી મૂળિયાને જમીન સાથે રિધર કરે છે અને પ્રયત્ન દવા એ મૂળિયાને ઊપાડી દે છે એટલે દવે તમે વિચારી શો કે તમારે શું બનવું છે ? દવા કે પાણી ?

હું તો તમને સમ્માદ આપીશ કે દવા નહીં પણ પાણીનું કામ કરજો. બીજાના પગ મજબૂત કરજો. પાણુ સંપુ છે પણ જમવાનું મુરોજ છે આ જાનના નિર્મોજમાં એક વડા લાગ્યું દરી પણ એને તોડી પાડવા માટે તે દક્ષા દો/ જ રિવસ ખોપત થશે સ્વર્ગમાં જવું અથવા મેઈ જવું મનવજમું તમારો ઘરો વર્ધને ૩ વાની મેઈકિંગ કરે તો તમને એને લાગવામાં આદ કરજો અને પેલી આઠ આનાયણી વાકી પગ ચાલવામાં અને આગળ

વધવામા મદદ કરે છે, ત્યાં તમે તો વળી ચેતનામય છો, પચેન્દ્રિય છો અને મનુષ્ય છો, પછી ખીજાને આગળ વધવામા મદદ ન કરો એવું કદી સભવે ખરું ?

વારુ તો આજે તમે જ્યારે ઘેર જાઓ ત્યારે વિચાર કરજો કે હું અને મારી સપત્તિ ખીજાના વિકાસમા કેટલા સહાયક થઈ રહ્યા છીએ ? યાદ રાખજો, પુણ્યના મુયોગે તમને જે સાધનો મળ્યા છે, એ વહેતી ગગામા કોઈ હાથ ધોવા આવે તો ઈન્કાર કરશો નહિ આમ કરશો તો પુણ્યની ગગા વહેતી જ રહેશે, પરંતુ જ્યારે સ્વધર્મીઓની સહાયતાથી હાથ સકોચાશે ત્યારે પુણ્યની ગગા પણ સકુચિત બનતી જશે

હું આપીશ તો ખાઈશ શું ? મારા બાળકો ભૂખ્યાં મરશે સહાય કરવાના ટાણે આ જાતના વિચારો જેના મનમાં આવે છે તેને પુણ્યના તત્ત્વ પર શ્રદ્ધા જ નથી એમ હું તો કહું હસવાથી આનંદ ખૂટતો નથી. તેમ દેવાથી સપત્તિ ખૂટતી નથી હા, પણ ઈન્કાર કરવાથી જરૂર તે ઘટી જાય છે

એક શહેરની વાત છે એક સપત્તિસપન્ન બહેન એક સાધ્વીજીના દર્શન કરવા સારુ આવી લગભગ પચ્ચીસેક હજારની મોટરકારમાંથી તે નીચે ઊતરી એના હાથે અને માથે મોતી જડા આભૂષણો હતા, તે ઉપર ગઈ અને સાધ્વીજીને વદના કરી સપત્તિસપન્નની વદના પણ જરા જોવા લાયક હોય છે તે વધુ નમી શક્તા નથી કારણ વધુ નમવા જતા જરા કપડાની ઈસ્ત્રી બગડી જવાનો ડર રહે છે અને એમા વળી થોડો પૈસાની ગરમી પણ વિનમ્રતા અને ડ્રામળતાને ઓછી કરી દે છે

હા, તો શેઠાણીજીએ તેરી જ લટકેફાર વદના કરી, અને નીચે બેમી ગઈ પાસે જ એક ગરીબ વિધવા બહેન બેઠી હતી એની આર્થિક સ્થિતિ કથબેલી હતી તે અઠમ-અઠમના પારણા ડરતી હતી સાધ્વીજીએ એના તરફ સંકેત કરતા કહ્યું આ ગરીબ બહેન છે, ધાર્મિક જીવન વ્યતિત કરે છે કેઈક મદદ કરી ગેકા તો સારુ પુણ્યપ્રકૃતિએ તમને દીધું છે, તો એનો આવા શુભ કામોમા ઉપયોગ થાય તો તે શુભ ફળ જ આપશે

મહાસતીજીની વાત સાલળીતે પેલી શેઠાણી બોલી મહારાજ, ઊટની ગરદન લાખી છે તો તે શુ કાપી નાખવા માટે છે ? વધુ પૈસા છે પણ તે વહેતી નાખવા માટે નથી અને એક પૈસો પણ તેના હાથમાથી સર્થો

નહિ ધોડી વાર તે ત્યાં બેઠી પછી તે મોટરમાં બેસી પોતાને મેર ચઢી ગઈ આ બીના બન્યાને હજુ ૭ દિવસ પસુ વીત્યા નહિ હોય કે તે નહે-
નનો પુત્ર કાળા બગરને મજે પકડાઈ ગયો અને તે પસુ એવા સકળમાં
કે છૂટવાની કાઈ જગ્યા રહી નહિ. એના કેસ પ્રકણ રૂપિયા દસ હજાર
છોડી ગયા અને આખરુ પસુ માટીમાં મળી ગઈ જીટની મરદન એક જ
કપાડે કપાઈ ગઈ

આજે તમે વિચારો કે તમારી સંપત્તિનો કેટલો ભાગ શુભ આવે
વપરાય છે અને કેટલો અશુભ આવે ? પોતાના વૈભવ અને વિશ્વાસમાં
સંપત્તિની કમી નથી તમારે રેલપાયા કરવી લગે તો ફર્ક ક્યાસની ટિકિટ
મેળો. સિનેમાખરમાં પાંચની ટિકિટ નહિ મળે તો દસની લેસો. પસુ કાઈ
ગરીબે પોતાની સબળ બાનુએ મૂકી હાથ પસારી તો તમામ ઈન્કમટેક્સ
સેલ્ફટેક્સ વાદ આવે જશે અને બ્યારે સમાપ્ત કાઈ કામ આવશે તો
હાલી જીડશે કે સાહેબ હજુ તો ૭ દોકરીઓને વરાવવાની છે શુભ કાર્યમાં
સો-સો જણનાં વાદ આવે જાય છે શુભ કાર્ય માટે બ્યારે દિલ સકુચિત
અને છે તો સમજી લેવું જોઈએ કે હજુ શુભ અને અશુભનો ભેદ સમજાવે
નથી ! નવતસ્ત્રમાં પુણ્ય અને પાપ તરતનુ રહેવું કરતાં-કરતાં મળુ સુધધુ
પરવું જીવનના મેદાને બ્યારે આ પ્રકાર આવ્યો ત્યારે નાસી જ ગયા !

તેલકર્તન હરખાવે છે કે તમે અશુભમાંથી શુભમાં પ્રવૃત્ત થાઓ અને
શુભમાંથી શુદ્ધતા બચી જાઓ. ખૂબ પરિશ્રુતિ તે અશુભ છે પૂણ્ય શુભ
છે તો નિર્જન્યની પરિશ્રુતિ શુદ્ધ છે તે તો શક્યો રૂપિયો છે અશુભને
સમાપ્ત કરવા માટે શુભ પરિશ્રુતિ અભ્યાસમાં આવે છે કારણ કે કાંઈ
વડે કાંઈ કાંઈ સહાય છે સસારના ચક્રને નિવારણ માટે ત્યાગનો ચક્ર
અભ્યાસ થાય અને ત્યારે ત્યાગનો પસુ ચક્ર સમાપ્ત થાય છે ત્યારે ચીતરણ
અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે

તમારી અને મારી તમામ સાધના વતચક્ર દશા પ્રાપ્ત કરવા માટે જો
એક ક્ષણે પ્રાર્થના કરતાં ક્યું છે ?

પ્રમુ વીતરાગ સુખામાં વાદ પ્રાપ્ત દમારી
દમ મિત્ર સ્વરૂપ પાયે પાયે રજા સુદારી ॥

આજની પ્રથમનું લક્ષ્ય છે નિવરણ મારવા જેવાની એવી સાધના

માટે આપણે સાધના ક્ષેત્રમાં ઝપલાવવું પડશે તમે વિચાર્યું તો ધાણું છે, પણ હવે આચરવું પડશે એ ખરું છે કે લક્ષ્ય વિના નીકળી પડવું પણ ખોટું છે, પરંતુ કેવળ જાણી લેવા માત્રથી મઝીલ આવી જતી નથી એને સારું તો ચાલવું પડે છે સવાથી સોનાની પરીક્ષા થાય છે તો સોનાથી એરણની પરીક્ષા થાય છે જે એરણ એ બનાવી શકે કે આ સોનું છે કે પિત્તળ છે તે એરણ નથી, એ છે કાળો પથ્થર ! એવી જ રીતે જ્ઞાનથી ક્રિયાની જાણ થાય છે, અને ક્રિયાથી જ્ઞાનની વિવેકયુક્ત ક્રિયાને જોઈ એ યોધ થાય છે કે એણે જ્ઞાન મેળવ્યું છે.

ક્રિયા જ્ઞાનને વેગ આપે છે એના અભાવે જ્ઞાન પાગળું રહે છે આચાર્ય માધવ-મુનિજી મહારાજ પ્રભુ પાર્શ્વનાથની સ્તુતિ કરતા ફરમાવે છે કે,

લંઘત ચઢત નાથ પ્રતિ હિન ચે
પસો વિપમ પહારો ।
ચરણ રૂપ દેવો ચરણ કૃપા કર,
તો નહીં લંઘત ઘારો
ચરણ મૈં લીનો તુમ ચરણારો ।

આચાર્ય માધવ મુનિજી મહારાજ કે જેને માટે એ કહેવત રચાઈ છે કે, “સો સાધુ અને એક માધવ” અને જેમની સિદ્ધિગર્જનાની સામે વિરોધીઓના પ્રાણ કપતા હતા-તેઓ પ્રભુની સ્તુતિ કરતા કહી રહ્યા છે. “આ સ સાર એક પર્વત છે અને એ પર્વત એવો તો વિપમ છે કે એના પર જેમ જેમ હું ચઢતો જાઉં છું તેમ તેમ એ વધતો જ જાય છે પરંતુ હે પ્રભુ, ચારિત્રી ચરણ (પગ) મળી જાય તો એને ચઢવામાં કશી વાર લાગશે નહિ ”

ચારિત્ર અર્થાત્ જ્ઞાનયુક્ત ક્રિયા લવ-શ્રમણને સમાપ્ત કરી છે સિક્કો એક બાજુથી ધસાયેલો હોય તો બમ્મરમાં તે ચાલતો નથી એવી જ રીતે જ્ઞાન-શૂન્ય ક્રિયા પણ લક્ષ્ય સુધી પહોંચાડી શકતી નથી જ્ઞાનરહિત ક્રિયા આધળી ક્રિયા છે તો નિષ્ક્રિય જ્ઞાન પણ છે અને પોત-પોતામાં અધૂરા છે હમ્મર લૂટા એકલા થઈ જાય તો પણ એક પૂર્ણ વ્યક્તિનું કામ કરી શકતા નથી જે જ્ઞાન આચરણમાં આવ્યું નથી તે કેવળ એક જાતનો ભાર જ બની રહે છે

આચાર્ય લદ્દખાહુ સ્વામી ક્રિયારહિત જ્ઞાનને ભારરૂપ બતાવતા કહે છે

મહા કરો જાત્વજ મારવાહી
 મારસ્તવાહી વાહુ જાત્વજસ્સ ।
 વર્ષે શુ જાણી કરણેજ હીજો
 મારસ્સ વાહી વાહુ સોમાહ ૫ ॥

વિશેષાયવક માધ્ય

ચાલ એક સુખધિત ચીજ છે એનું એક રીધું તાપથી તપતાં સરીસે
 સીતળતા પ્રદાન કરે છે મનુષ્ય તો શુ વિપદર સાપ જેની સુખસમાં
 પોતાને બૂલી જાય છે પરંતુ ચાલને જો ગળે પર લાદવામાં આવે તો તે
 શુ જેની સુખધનો જ્ઞાનદ માણી રાકશે? એ તો ત્રિચારો કે હુ જ્યારે
 મારા સ્થાન પર પહેંતું અને મારી પીઠે લાદ્યા આ લારથી મુક્ત જાઉં
 હસી જાઉં આત્મભવેતા આત્માનું જાણીશું હશે છે કે નહીં આ જ રીતે
 જેણે જ્ઞાન મેળવ્યું છે પણ એનો એક અંશ પણ આચરણમાં જાતરો નથી
 તેણે મોઢા આ જમિય જેવા જ્ઞાનના લારવાહક માત્ર છે એનો જ્ઞાનદ
 એમના તસીખમાં નથી.

જ્ઞાન હેમ કે જ્ઞાન હેમ અને જ્યારે ઉપયોગમાં આવતાં નથી ત્યારે
 એ કેરો જાણે જ નથી રહે છે જ્ઞાન બેગુ કરવા લાગુ પરસેવે વહાવે,
 સવારથી સાજ સુધી દોડધામ કરી અને થોડું બેસુ ક્યું પરંતુ જ્યારે
 સૂખ લાગી ત્યારે એમાંથી ખાતું નહિ કે જોયો ઉપયોગ કયો નહિ. એણે
 એવા લક્ષ્યધિપતિઓ જેવામાં આ જા છે કે જો સવારે પોતાનાં જાતોને
 દુઃખ તો શું પણ આપતું પાણી પણ જાતા નથી સપત્તિ હોવા છતાં એણે
 સહાય ન કરવાર આવે જ જાણિયો છે તેણે મોઢા માલમાં પહોં
 ક્યું હોવા છતાં તરસે મરનાર જેવા છે.

જ્ઞાનની વાત પણ એવો જ વસ્તુ છે જજી એથી એથીને કીજી,
 સવારે વહેલાં જાઉં એનું અભ્યવન ક્યું જાણી રાત સુધી નાચીને એને
 વાહુ ક્યું પણ જ્યારે એને જીવનમાં ઉતારવાનો પ્રશ્ન આવે ત્યારે ત્યાંથી
 નામ. એનો અંશ એ જ મથો કે એણે નમુવા જેવું જાણ્યું છે પુરુષ
 પુરુષ પોખી-એખીને જજી સહાય છે પણ એ જ પુરુષને ઉપયોગી જ્યારે
 મનનાભવ દૂર કરવાની વાત આવી, સ્વધર્મને કહી આપવાની વાત જાણી,
 દાવ સંજોયાવા લાગ્યા આવ્યા જવાનું હોય તો પછી એ જાણી શીખવતો
 અને રહ્યું કરવાનો શી અંશ ?

માહિતી મેળવવી એ એક ચીજ છે અને વસ્તુને ગ્રહણ કરવી તે બીજી ચીજ છે એક હીરાની કિંમત જાણી લેવી તે સરળ છે, કિંતુ હીરાને ખરીદી લેવો તે કઠિન છે. પાસે રૂપિયા હોય તો જ ખરીદી શકાય છે. ઇતિહાસ-લખવામાં વાર લાગતી નથી પરંતુ ઇતિહાસ બનતા વાર લાગે છે એક લેખક ભગવાન મહાવીરનો ઇતિહાસ બે દિવસમાં લખી શકે છે પરંતુ એ પતિત પાવન પુરુષોત્તમ ભગવાનનો ઇતિહાસ બનવામાં કેટલો સમય લાગ્યો ? આઠ-આઠ વર્ષ સુધી કંઠાર તપશ્ચર્યા કરી એ ભયાનક કષ્ટોને સહન કર્યા પછી જ તેઓ ભગવાન બની શક્યા એની વાત સાંભળતાની સાથે જ કાયરોનું હૃદય થરથરી જાય છે. ત્યારે એ કથનીના નિર્માણમાં કેટલી સાધના અને સયમની જરૂર પડી હશે ?

ચિત્તોડનો ઇતિહાસ લખવામાં શું વાર લાગવાની છે ? પરંતુ તેની રચનામાં કેટલા સાહસ અને વીરતાની આવશ્યકતા પડી હશે, એ કોણ નથી જાણતું, વારુ ? પેલી સુકુમાર રાણીઓ જેમના પગ તળે ફૂંજોની પાદડીઓ રહેતો હતો તેઓ સતીત્વના રક્ષણ કાળે ધગધગતી ચિતામાં ફેદી પડી કેટલું સાહસ હશે એમનામાં ? હા, તો સાંભળવા અને જાણવામાં વાર લાગતી નથી પણ વાર તો ત્યાં અને ત્યારે જ લાગે છે કે બ્યારે એ રસ્તે ચાલવાનો પ્રયત્ન આવે છે મુબઈનું નામ સાંભળી લેવા માત્રથી કે તમે એનો રસ્તો જાણી લેવા માત્રથી હું કાઈ મુબઈ પહોંચી શક્યો નથી, એને સારું થઈને તો ચાલવું પડ્યું, ભય કર ગરમી સહીને પણ ચાલવું પડ્યું રસ્તે પગસેવાના રીપા ચાલી નીકળ્યા હતા ત્યારે જ તમારી મુબઈનગરીમાં હું પહોંચી શક્યો છું.

જાણી લેવાથી અડધી સમસ્યાનો ઉકેલ આવે છે, પરંતુ મંજીલ સુધી તો આપણે ચાલવા માડીએ તો જ પહોંચી શકીએ છીએ એટલે કહેવામાં આવ્યું છે કે

ज्ञान क्रियाम्यां मोक्ष ॥

મોક્ષની મંજીલ સુધી પહોંચવા માટે જ્ઞાન બેઈએ કે ક્રિયા ? માની લો જ્ઞાન વિના ચાંદ્રિ આવતું નથી, અને કચ્છ જ્ઞાન વિના મોક્ષ પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી પરંતુ યથાખ્યાન ચાંદ્રિ વિના કેવળજ્ઞાન થઈ શકતું નથી. મોક્ષ માટે કેવળજ્ઞાન જરૂરી છે પરંતુ કેવળજ્ઞાન થયા પછી પણ ત્યાં સુધી આત્મા સર્વ સ્વરૂપ સ્વપૂર્ણ ચાંદ્રિ અને મેલોગે અવસ્થા પ્રાપ્ત થતો

નથી ત્યાં સુધી આત્મા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. મોક્ષનું સૌથી નિકટ પ્રતીક કારણ તે આરિત્ર જ છે. આરિત્ર વિના આનંદ ખરું આવતો નથી. કમળા કરી એક માણસ પ્રીતિબોજનમાં જાયે. સાક્ષુમાં પુરીએ આવી જાને સાકુ ખરું આત્મા તે સાકુ આવડે બદલે ખિસ્સામાં ભરવા લાગ્યા. હવે તમે જ બતાવો શું એને સાકુ આવડે આનંદ મળે ખરો? સાકુને ખિસ્સામાં ભરવાથી નહિ આવડે આનંદ આવે છે. તેથી જ રીતે જીવન વસ્તુત્વ સ્વરૂપ જાણી લેવા માત્રથી નહિ પરંતુ એને જીવનમાં ઉતારવામાં આનંદ આવે છે.

તમે જે કંઈ સાંભળ્યું છે અને જે કંઈ જાણ્યું છે તેને તમે જીવનમાં ઉતારો. આરિત્ર તરફ ભરવા મર્યાદા પૂરતી જ તમને તમારા સમર્થ સક્ષમ સુધી પહોંચાડી શકે.

જી શાંતિ શાંતિ

આવૃત્તિ વડ નોંદર
વિક્રમ સવત ૨ ૧૬

જેન કમરે સ્થાનક
કાંધવાડી મુન્શી

આલોક ને પરલોકના સુખ જ્ઞાની દશા પર /
નિભર છે

પ્રાણે આરાધી પેટ ભરાઈ જવાના સમયનું રાત્રી
દેખ છે જ્યારે મૂખ મુખને પેટના પરિણામનું જ્ઞાન હોય
નથી

આજનું વ્યાખ્યાન દર્શનવિશુદ્ધિ નામથી જે દર્શન-વિશુદ્ધિને સમજવા, ખોટા સાપો દર્શનને સમજવું પડે તે દર્શનનો એક અર્થ છે જેણે જે સામાન્ય ગેતે પ્રચલિત છે દર્શનનો એક અર્થ તત્ત્વિક ગિદાત પાણ છે એમક ખાસ પ્રકારની વિચારધારા પડુ આપણે ત્યાં દર્શનના નામે ઓળખાય છે જેમ કે જૈનદર્શન, બૌદ્ધદર્શન, સામ્યદર્શન વગેરે દર્શનનો એક બીજો પાણ અર્થ છે, જે શ્રદ્ધાના અર્થમાં વપરાય છે તત્ત્વનો નિયમ એ પાણ દર્શનની એક પરિભાષા છે આપણે અહીં છેલ્લા અર્થમાં દર્શનનો પ્રયોગ કરવાનો છે

જ્યાં સુધી દર્શન પ્રાપ્ત થતું નથી, ત્યાં સુધી મત્તવું દર્શન નથી થઈ શકતું. વસ્તુને તેના સાચા સ્વરૂપમાં જોવી તે શુદ્ધ દર્શન છે હૈય (ત્યાજ્ય) વસ્તુને હૈયરૂપે, જોય (જાણવા યોગ્ય) ને જોય અને ઉપાદય (પ્રાપ્ત કરવા જેવી) ને ઉપાદેય તરીકે ઓળખવી તેનું નામ દર્શન છે

સમ્યક્દર્શન એક બીજ છે જે એક દિવસ ચાગ્રિતના વિશાળ વડલામાં પલટાઈ જઈ, સસારના અનંત અનંત પ્રાણીઓને માટે શાંતિ આપનાર બને છે તે સાધનાના ભય મહેલનો પાયો છે પાયા વિના-મજબૂત પાયા વિના, રેતી ઉપર ચણાચેલો મહેલ કેટલો વખત ટકી શકે? અતરમાં જ્યાં સુધી સમ્યક્ત્વનો પ્રકાશ પ્રાપ્ત નથી થતો, ત્યાં સુધી, કેવળ ઉપરના ક્રિયા-કારો, આત્માને ભવપર પરાના ચક્કરમાંથી મુક્ત કરી શકતા નથી ભલે તેનાથી વ્યર્ગના મહાન સુખો મળે પણ જન્મમરણના ફેરા જરા પણ ઘટતા નથી

સમ્યક્દર્શનના અભાવે કરવામાં આવતી સાધનાની કિંમત, એકડા-

વિનાનાં મીઠાં નેટલી છે. જો પહેલાં એકઝે હોય અને પછી મીઠાં મધવતાં નાઓ, તો ફરક મીઠે તેની કિંમત હસગણી વધતી નામ છે. નેટલાં મીઠાં વધારતાં નાઓ તેટલા ફરક વખતે તેની કિંમત હસ હસગણી વધતી નથી. પરંતુ જો એકઝે ઠાગી નાખવામાં આવે, તો પછી તે મીઠાની થી કિંમત રહેશે ! એ જ રીતે સાધનાને માટે સમ્માત્વ એકગાનુ કામ કરે છે.

સમ્મજર્જનની આ વિશાળ શુભગાથાની પાછળ એક રહસ્ય છે તે આપણને નવી દૃષ્ટિ આપે છે. તેની પ્રાપ્તિ પછી જીવન અને જગતને જોવાની રીત બદલાઈ જાય છે. તમે તમારા મિત્રને ત્યાં ગયા અને તેના ઘરમાં એક સોનાની વીડી પડેલી જોઈ તમારા મધ્ય પછે કાઈ બીજો માણસ આવ્યો અને તેણે પણ જોઈ જોઈ બન્નેએ પણ બન્નેના જોવામાં ફેર છે. એક મિત્રની દૃષ્ટિએ સુએ છે અને બીજો ચોરની દૃષ્ટિએ. તમે જોઈ તો તમને વિચાર થયો કે તમારા મિત્ર બૂધી ગયો છે તેણે જૂથ કરી છે. સોનાની વસ્તુ આમ રખાતી ન રાખવી જોઈએ. એ આવે તો કુ તેને વાત કરુ. બીજા જે બાઈ આવેલા છે તે બીજો જ વિચાર કરે છે તે વિચારે છે કે જો આ જરા ખસી જાય તો કુ વીડી હાથ કરી લઈ.

સમ્મજર્જન સંસારને જોવાની દૃષ્ટિ આપે છે તે સંસારના સર્વ જીવો પ્રત્યે મિત્ર પિત્ર આપે છે તેમાં નિકારી ભાવનાનો નાશ થઈ આધિકારની દૃષ્ટિ આવે છે. વિશ્વના પ્રાણીમાત્ર પ્રત્યે તેના હૃદયમાં સમભાવની ધારા પ્રવહ થાય છે. સાથે જ તેનામાં જનાસક્રિયભાવ પણ પ્રગટે છે. જેથી તે સંસારની વાસનાઓનો હૃદયમાં પ્રવેશ થતા રહેતો નથી. વહાણ પાણીમાં ચામે છે તેની માટે તરફ પાણી હોય છે તેના આધી વાત પાણીની અંદર હોય છે તેની નિમ્ને અથાત્ર પાણી છે છતાં તે ફૂગતુ નથી. કારણ કે તે પાણીને તેની અંદર પેસવા દેતુ નથી તેમ, સમ્મજર્જની પણ સંસારની અંદર રહે છે તેની માટે તરફ વાસનાનો સાગર છે. છંપી અને દ્રેપના મગરમગ્ગો ફરતા હોય છે છતાં તે તેમાં ડૂબતો નથી. કમઈ તેને તરવાની કળા આવડે છે.

કુશળ તારો તળાવ અને સમુદ્રમાં તરે છે. કોડે સુધી ફૂગડી માટે છે. કિન્તરે કિનેસ અગ્નિને ચિતા થાય છે કે આ તો છેક નીચે ગયો. ઉપર આવે ચક્રો કે નહિ ! પણ થોડી ન વારમાં તળાવો ઉપર આવે જાય છે. સમ્મજર્જનવાળો આત્મા સંસાર સમુદ્રના કિનારોમાં ફૂગડી માટે છે છતાં તે ડૂબતો નથી. કારણ કે સંસારની વાસનાને તે અંતરમાં પ્રવેશ કરવા દેતો નથી.

આવી અનાસક્તિ પ્રાપ્ત કરવા માટે અતરમાથી મોહની લાવના દૂર થવી જોઈએ જ્યાં મુધી મોહની લાવના છે ત્યાં મુધી સસારની લાવના મીઠી લાગશેજ લીખડો કડવો હોય છે પરંતુ જેને સાપ કરડ્યો હોય અને જેના શરીરમાં તેનું ઝેર ફેલાયેલું હોય, તેને કડવા લીખડાના પાન પણ મીઠા લાગે છે પણ ઝેર ઊતરી જતાં લીખડાનો કડવો સ્વાદ જણાઈ આવે છે. એ પ્રમાણે જ્યાં મુધી આત્મામાં મિથ્યાત્વનું ઝેર ફેલાયેલું હોય છે ત્યાં મુધી ભૌતિક પદાર્થોમાં મીઠાશનો અનુભવ થતો રહે છે અધ્યાત્મનું અમૃત પણ તેને અપ્રિય લાગે છે મોહનીય કર્મની સ્થિતિ સિત્તે કાઝકોડીથી સાગરો પપ્પની છે તેમાંથી અગનોતર કાઝકોડીથી પણ કાઈ વધુ ક્ષય થાય છે ત્યારે જો આત્મામાં **જમો અરિહંતાળ** કહેવાની લાવના જગૃત થાય છે

સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિનો ક્રમ

હવે આપણે જરા સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિના ક્રમ ઉપર વિચાર કરીએ જેવી રીતે નદીના પાણીમાં પડેલો પથ્થર, નદીના પાણી વડે અથડાઈ, ધસાઈને, સ્વાભાવિક રીતે, ગોળ બની જાય છે, તેવી રીતે આત્મા, સસારની ઠોકરો ખાઈને અકામ-નિર્જરા દ્વારા, કર્મબંધનથી હળવો બને છે, ત્યારે રાગ-દ્વેષની ત્રયિને ભેદીને, સમ્યક્ત્વની અભિમુખ બને છે ત્યાર પછી, તેની આતર-ઉત્કાંતિ આલું રહે છે પરિણામોની વિશુદ્ધિ દ્વારા દર્શન સંપ્તકનું ઉપશમન, ક્ષય અથવા ક્ષયોપશમ કરે છે ત્યારેજ આત્મા સમ્યક્ત્વના અસીમ પ્રકાશનો અનુભવ કરે છે

આ હું એકી સાથે કહી ગયો છું પણ તે વધારે વિવેચન માગે છે તમારા મનમાં થશે કે દર્શનસંપ્તક શું છે, તેનું ઉપશમન કેવી રીતે કરી શકાય છે. ક્ષય અને ઉપશમ શું છે ?

૧ અનંતાનુબંધી ક્રોધ	૨ અનંતાનુબંધી માન
૩ અનંતાનુબંધી માયા	૪ અનંતાનુબંધી લોભ
૫ મિથ્યાત્વ મોહનીય	૬ મિશ્ર મોહનીય અને
૭ સમ્યક્ત્વ મોહનીય	

આ સાત દર્શન-સંપ્તક કહેવાય છે અનંતાનુબંધી ચતુષ્ટય ઉપર તો તમે સાલણી ચૂક્યા છો કષાયવિજય સખધી બોલતી વખતે તેના ઉપર હું પૂરતું કહી ચૂક્યો છું મિથ્યાત્વની સાખધમાં, આચાર્યોએ પૂરતું વિવેચન કર્યું છે

વિનાનાં મીઠાં જોટણી છે. જો પહેલાં એકઠું હોય અને પછી મીઠાં મધવતાં જાઓ, તો દરેક મીઠું તેની કિંમત હસગણી વધતી જાય છે. જોટણાં મીઠાં વધારતાં જાઓ તોટણાં દરેક વખતે તેની કિંમત હસ હસગણી વધતી જાય. પરંતુ જો એકઠું કાળી નાખવામાં આવે, તો પછી તે મીઠાની થી કિંમત રહેશે ! એ જ રીતે સાધનને માટે સમ્યક્ત્વ એકમાત્ર કામ કરે છે.

સમ્યક્જનની આ વિશાળ મુણગાથાની પાછળ એક રહસ્ય છે. તે આપણને નહીં દર્શિ આપે છે. તેની પ્રાપ્તિ પછી જીવન અને જનનને જોવાની રીત બદલાઈ જાય છે. તમે તમારા મિત્રને ત્યાં ગયા અને તેના ઘરમાં એક સોનાની વીરી પડેલી જોઈ તમારા મધ્ય પછી મોઈ બીજાને માણસ જાઓ. અને તેણે પણ જોઈ જોઈ બન્નેએ પણ બન્નેના જોવામાં ફેર છે. એક મિત્રની દૃષ્ટિએ સુખ છે અને બીજાને ચોરની દૃષ્ટિએ. તમે જોઈ તો તમને વિચાર થયો કે તમારા મિત્ર સૂચી ગયો છે. તેણે બૂલ કરી છે. સોનાની વસ્તુ આમ રખાડી ન રાખવી જોઈએ. એ આવે તો હું તેને વાત કરું. બીજા જે ભાઈ આવેલા છે તે બીજે જ વિચાર કરે છે તે વિચાર છે કે જો આ જરા ખસી જાય તો હું વીરી હાથ કરી લઉં.

સમ્યક્જન સંસારને જોવાની દૃષ્ટિ આપે છે. તે સંસારના સર્વ જીવો પ્રત્યે મિત્રદષ્ટિ આપે છે. તેમાં વિકારી ભાવનાનો નાશ થઈ અધિકારની દૃષ્ટિ આવે છે. વિશ્વના પ્રાણીમાત્ર પ્રત્યે તેના હૃદયમાં સમભાવની ધારા પ્રગટ થાય છે. સાથે જ તેનામાં બનાસકિતભાવ પણ પ્રગટે છે. જેથી તે સંસારની વાસનાઓનો હૃદયમાં પ્રવેશ થવા દેતો નથી. વહાણ પાણીમાં આવે છે તેની ચારે તરફ પાણી હોય છે. તેનો આધિ ભાગ પાણીની અંદર હોય છે. તેની નમ્મે અગ્રાજ પાણી છે. છતાં તે ડૂબતું નથી. કારણ કે તે પાણીને તેની અંદર પેસવા દેતું નથી. તેમ, સમ્યક્ત્વી પણ સંસારની અંદર રહે છે તેની ચારે તરફ વાસનાઓ સાગર છે. હિંમો અને દ્રેપના મજરમજો. ફરવા હોય છે. છતાં તે તેમાં ડૂબતો નથી. કેમકે તેને તરવાની કળા આવડે છે.

કુશળ તારો તળાવ અને સમુદ્રમાં તરે છે. જોડે સુધી ડૂબડી મારે છે. જિનારે ભીંસે અકિને પિતા થાય છે કે આ તો છેક નીચે ગયો. ઉપર આવી રોકો કે નહીં ! પણ ઘોડી જ વારમાં તળાવો ઉપર આવી જાય છે. સમ્યક્જનવાળો આત્મા સંસાર સમુદ્રના બિડાણમાં ડૂબડી મારે છે. છતાં તે ડૂબતો નથી. કારણ કે સંસારની વાસનાને તે અંતરમાં પ્રવેશ કરવા દેતો નથી.

આવી અનાસક્તિ પ્રાપ્ત કરવા માટે અતરમાથી મોહની લાવના દ્વર થવી જોઈએ. ન્યા મુધી મોહની લાવના છે ત્યા મુધી સસારની લાવના મીઠી લાગશે જ લીખડો કડવો હોય છે પરંતુ જેને સાપ કરડ્યો હોય અને જેના શરીરમાં તેનું ઝેર ફેલાયેલું હોય, તેને કડવા લીખડાના પાન પણ મીઠા લાગે છે. પણ ઝેર ઊતરી જતા લીખડાનો કડવો ગ્વાદ જણાઈ આવે છે. એ પ્રમાણે ન્યા મુધી આત્મામાં મિથ્યાત્વનું ઝેર ફેલાયેલું હોય છે ત્યા મુધી બૌદ્ધિક પદાર્થોમાં મીઠાશનો અનુભવ થતો રહે છે અધ્યાત્મનું અમૃત પણ તેને અપ્રિય લાગે છે. મોહનીય કર્મની મિથિતા સિતેર કોડકોડીથી સાગરો પામી છે તેમાથી અગનોતર કોડકોડીથી પણ કાઈ વધુ ક્ષય થાય છે ત્યારે તો આત્મામાં જમો અરિહંતાજ કહેવાની લાવના જાગૃત થાય છે.

સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિનો ક્રમ

હવે આપણે જરા સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિના ક્રમ ઉપર વિચાર કરીએ જેવી રીતે નદીના પાણીમાં પડેલો પથ્થર, નદીના પાણી વડે અથડાઈ, ઘસાઈને, સ્વાભાવિક રીતે, ગોળ બની જાય છે, તેવી રીતે આત્મા, સસારની ઠોકરો ખાઈને અકામ-નિર્જરા દ્વારા, કર્મબંધનથી હજવો બને છે, ત્યારે રાગ-દ્વેષની ત્રયિને ભેદીને, સમ્યક્ત્વની અભિમુખ બને છે ત્યાર પછી, તેની આતર-ઉત્ક્રાંતિ ચાલુ ગ્રહે છે પરિણામોની વિશુદ્ધિ દ્વારા દર્શન સંપ્તકનું ઉપશમન, ક્ષય અથવા ક્ષયોપશમ કરે છે ત્યારે જ આત્મા સમ્યક્ત્વના અસીમ પ્રકાશનો અનુભવ કરે છે.

આ હું એકી સાથે કહી ગયો છું પણ તે વધારે વિવેચન માગે છે તમારા મનમાં થશે કે દર્શનસંપ્તક શું છે, તેનું ઉપશમન કેવી રીતે કરી શકાય છે ક્ષય અને ઉપશમ શું છે?

૧ અનંતાનુબધી ક્રોધ	૨ અનંતાનુબધી માન
૩ અનંતાનુબધી આયા	૪ અનંતાનુબધી લોભ
૫ મિથ્યાત્વ મોહનીય	૬ મિશ્ર મોહનીય અને
૭ સમ્યક્ત્વ મોહનીય	

આ સાત દર્શન-સંપ્તક કહેવાય છે અનંતાનુબધી ચતુષ્ટય ઉપર તો તમે સાલળી ચૂક્યા છો કપાયવિન્યસબધી બોલતી વખતે તેના ઉપર હું પૂરતું કહી ચૂક્યો છું મિથ્યાત્વના સબધમાં, આચાર્યોએ પૂરતું વિવેચન કર્યું છે.

જીવનની એ આધારભેરી રાત્રિ જોમાં આપણે દિતો અને અદિતો વિવેક જોઈ બેઠા હોઈએ જ્યારે આપણને સત્યમાં અસત્યની બધા દેખાવી દેખ અને અસત્યની આપણે સત્યરૂપે પૂન કરના હોઈએ છીએ તેને આત્મની આધારમાં મિથ્યાત્વ કહેવામાં આવે છે ત્યારે આપણે સ્વાય અને સત્ય બન્નેને સમાન મહત્ત્વ આપીએ ત્યારે તે અસત્યથી આત્મ દૃષ્ટિ મિથ્ય દૃષ્ટિ કહેવાય છે જો કે તેણે સત્યનું દશન કયું છે પણ સ્વાયે તેનો પીછો છોડ્યો નથી. આવે વખતે તે સત્યનાં ચીત્ર માથે છે અને જીવનની એકાંત ખોટામાં અસત્યની પૂજા કરે છે આ અસત્યનાં બે રીપાં સત્યનાં દૂષને ઝેરમય બનાવે છે

ત્રીજું છે સમ્પત્તિ મોલનીય. તેમાં આત્માની સ્થિતિ એવી છે કે ગર્વ મિથ્યાત્વની રાત્રિ વીતી ગઈ છે જીવનપ્રશ્નમાં સત્યની સાક્ષિતા દેખાઈ રહી છે જ્યાં હજી મિથ્યાત્વની રાત્રિ પૂરી વીતી ગઈ નથી. હજી થોડોક અધકારપટ બાકી છે આ સ્થિતિમાં મિથ્યાત્વનો રસોદસ સમાપ્ત થઈ જાય છે પણ પ્રગેશન બાકી રહે છે

જ્યારે આત્મા દશન સ્પષ્ટકરો પુર્ણપણે ક્ષય કરી નાખે છે ત્યારે તે ક્ષણિક સમ્પત્તિ કહેવાય છે પણ જ્યારે મિથ્યાત્વની ખાટીને વસ નથી કરી શકે ત્યારે તે તેને દેખાવી દે છે તેની રીતે કટકટી પાણીમાં નાખવાથી પાણીમતિ કયરો છોડે પછે નીચે બેસી જાય છે અને પાણી ચોખ્ખું થઈ જાય છે પણ તેમાં મેઘ દૂર થયો નથી જો કદાચ તેને દશાવવામાં આવે તો પાછો કયરો ઉપર પાખીયા બારી નહીં સહે છે કયરો ક્ષણિક સમ્પત્તિમાં આત્મા દશન સ્પષ્ટકરો કેટલેક વચે કાય અને કે મેઘ બસી ઉપસમન કરે છે તેમાં પૂરો કાય કે કટુ ઉપસમન નથી હેતુ એટલે તેમાં પાંદાં બે (ક્ષણિક અને ઉપસમન) ગેટવી વિશુદ્ધિ નથી.

આ અંતરની ઉદ્ધાંતિ તેના જીવનમાં જાડ મોટો ફેફસાર લાવે છે કયે તે સત્યનો દશ છે અને મુક્તિપ્રાપ્તિમાં ચાલી છે તેનું સત્ય ૫૧ બાવર્થ જાય છે સ્વપરિણતિમાં સ્થિત થયું એ જ તેનું પંચ અને છે કુનિવાન્ય જોનિક પદ્યથીની સિધ્ધ તેના મનને બાધી રાખી શકતી નથી. એનો અર્થ એવો નથી કે સમ્પત્તિ પ્રાપ્ત થયા પછી આત્મા ચારિત્ર સીધાર કરી લે છે ૫૧ એ સમય તેને ચારિત્ર પ્રાપ્તે બનુચક અવસ્ય પેદા થાય

સમ્પત્તિ દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થયા પછી, આત્મામાં એકનું પરિવર્તન જરૂર આવે છે કે તે સ્વ અને પાંદાં રહસ્યને સમજે છે આ રહસ્ય સમ નથી

એ પણ ધગો મેટો લાલ છે કારણ કે તે સમન્થા પડી પરવતુ પ્રત્યેની આસક્તિ નાન પામે છે તે છવનના દરેક ક્ષેત્રમા અનાસક્ત રહેશે માતપિતા, જે એકથી પુત્રનુ પાલન કરે છે, તે જ સ્નેહ પુત્રને પણ મળે છે દીકરીના માયાનુ દર્દ, માતાના માયાનુ દર્દ યતી જાય છે તે પોતે ભૂખી રહો શકશે પણ પોતાની પુત્રીના આસુ નહિ જોઈ શકે, આટલુ વાત્સલ્ય રાખવા છતા પણ, તે જાણે છે કે દીકરી પારકા ઘરની વમ્તી છે એક ફિસ, તેને ખીજના ઘેર જવાનુ છે આવી જ વાત સમ્યક્તવી છવની છે તે સસારની બધી ક્રિયાઓ કરે છે ખીજઓનુ ગ્દાણુ પણ કરે છે કેમકે તે જગાબદારી લઈને બેઠો છે છતા તે જાણે છે કે આ બધુ મારુ નથી

અરૂપના ભેદનુ વિજ્ઞાન, મનની સકલ્પ-વિકલ્પાત્મક મિથિતિના અત લાવે છે કારણ કે જ્યારે તે હૃદયથી એક વાર પણ વસ્તુને પરવસ્તુ તરીકે જાણે છે, ત્યારે, પછી તેના સયોગ કે વિયોગથી, તેને હર્ષ કે શોક-બન્ને-માથી કાઈ પણ થતુ નથી તે જાણે છે કે જે આવ્યુ છે તે મારુ નથી એટલે તેનો હર્ષ કેવો ? તેમ જ જે ગયુ છે તે મારુ નહોતુ એટલે તેનો શોક પણ શા માટે ? એ મારુ હતુ જ ક્યારે ? દુનિયાના હર્ષ અને વિષાદ તેના હૃદય ઉપર અસર કરતા નથી કારણ કે તે દુનિયાને એક રગમચ (Stage) માને છે રોજગરોજની ઘટનાઓ એ નાટકના દર્શ્ય છે તેમા કાઈ વખત સારા તો કાઈ વખત નારા દર્શ્યો જોવામા આવે છે

નાટકમા જય અને પરાજય બન્ને મળે છે પણ નાટકના પાત્રોને તેનો હર્ષ કે શોક હોતો નથી રાવણનો પાક કરનારના હાથમાથી આખી લગનુ સામ્રાજ્ય જતુ રહે છે, છતા તેને લેશમાત્ર પણ શોક થતો નથી પરતુ જે કદાચ તેના ખીસામાથી દસ રૂપિયાની નોટ પડી જાય તો તે ચિતાતુર બની જશે સામ્રાજ્ય ગયુ ત્યારે ન રોનાગ, દસ રૂપિયાની નોટ માટે કેમ રડે છે ? કારણ કે તે જાણે છે કે નાટકનુ રાજ્ય, તે સાચુ રાજ્ય નહોતુ તેનો મુગટ તો બે કલાક પછી ઊતરી જ જવાનો હતો પણ દસ રૂપિયાની નોટ તો સાચી હતી અને તેનુ થયેલુ નુકસાન પણ પોતાનુ હતુ

તમે પણ આવી દષ્ટિ મેળવો દુનિયાને નાટકના દર્શ્યો માની લો અને તમે પ્રેક્ષક બની જાવ પછી તે નાટક તમને વિચલિત નહિ કરી શકે નટે બે ઘડીના રાજ્યને જૂઠુ માન્યુ, એટલા માટે તેને તે જવાથી કાઈ દુઃખ થતુ નથી પણ દસ રૂપિયા જવાથી દુઃખ થયુ કેમકે તે તેણે સાચા માન્યા હતા આ મિથ્યા જ્ઞાન જ દુઃખનુ કારણ છે એ નાટકનુ રાજ્ય સાચુ

નથી તો આ રાજ્ય પણ કેટલું સાચુ છે ? આ પણ ને પ્રતિ જ રાજ્ય
 છે પશ્ચાત્તમ અને સામરોપમની સરખામણીમાં આ જિન્દગી પણ ને પ્રતિ
 એક જ છે

પદાર્થનું સાચુ સ્વરૂપ તમે ઓળખશો પછી દુઃખ જેવી ઈર્ષ્ય
 વસ્તુ જ રહેશે નહિ તત્વનો મધ્યમ પરિચય એ જ સમ્મત છે તે
 પ્રાપ્ત થતાં દુનિયાના આ મહેસો તમને કેટલાનાં જેવા લાગશે. કદા તમે
 એ જાણવો કે તમે સસારને જેમ માને છે કે મહંમદ ! તેમને, જે
 સમજનારો એક દિવસ તેનાથી છૂટી રહે છે કેઈ અવધાનીને ક્ષત વર્ષની
 કેટલી સગલ ઘઈ હોય તો જેમ જેમ દિવસ વીતતા જાય અને તેનો મુક્તિનો
 દિવસ નજીક આવતો જાય, તેમ તેમ તેના મનમાં પ્રસન્નતા વધતી જશે
 પણ જેણે જેમને મહેસ જ માની લીધા તેનો છૂટકારો ક્યે દિવસે થશે ?

સમ્મતની આશા સસારને મહેસ તરીકે નહિ પણ જેમ તરીકે જ
 જુએ છે તે તેમાંથી બહાર નીકળવા મહે છે ? કહે તેને મોહો મમ્મો
 તે જ કહે તે, એ જેમનાં બધાં તોડી નાખી નીકળી રહે. પછે તે એક
 સેકડ પણ તેની પાસે કોમો નહિ રહે સિદ્ધને એકદમ પાનરામાં પૂરવામાં
 આવે તો તે સુપચાપ બેસી નહિ રહે કેમકે તે સમ ? છે કે હું વનને
 સ્વતંત્ર રાજા છું હું કેદી બનવા સગવળ નથી તેને ને કે કે તો કરવામાં
 આવ્યો છે પણ ને મિનિટોમાં જવાનો મોહો મમ્મો તે જ કહે તે ત્યાંથી
 નાસી જશે એક સેકડ પણ કોમો નહિ રહે. બીજાવાર તે પાનરાની સાથે
 પણ નેશે નહિ.

પરંતુ મેં જાને પોષ્ટના સજામાં એવું નથી વધારે વખત
 પાંતરામાં રહેવા પછી તે તેને પોતાનું ધર માની સે છે પછે તે પાંતરુ
 ઉપાડુ રાખવા છતાં તે કોમો જતાં નથી. કદા તેને બહાર કાઢી કોમો
 મુકવામાં આવે તો પણ તે કોમોને પાંતર સાં જાતી જશે કારણ કે તેમને
 પાંતરને / પોતાનું ધર માન્યુ છે સમ્મતદષ્ટિ આશા રૂપ સ્વતંત્ર
 રાજ્યવાને જ પોતાનું ધર માને છે આશાનાં જમાં તેને મરે પારમાં ધર છે

આથી સમ્મતની, દુનિયામાં રહેવા છતાં દુનિયાદાર બનતો નથી. કારણ
 કે તે શેઠ જાતીને નહિ વ્યવસ્થા ન (કેટલોકલ) જાતીને રહે છે
 કદા તમે જાણવો કે તમે શેઠ બનવા ઈચ્છો છો કે મેનેજર ? મેનેજરની
 માટે એકસિની તમામ જવાબદારી છે લાખો રૂપિયા, તેની પાસે આવે

છે અને જાય છે છતાં પણ તેને લાખોના ગ્યાવવાથી હર્ષ થતો નથી કે લાખોના જવાથી રોડ થતો નથી કેમકે તેની દષ્ટિ દી છે જે કે શેક પોતાની પાસે કાઈ પણ નથી ગણતા અને દસ રૂપિયા પણ જોઈએ તો મેનેજર પાસે માગવા પડે છે પરંતુ સાજના હિઆળમા એક નવો પૈસો પણ ઘટ્યો તો રોડના મગજમા ચિતા થાય છે. એટલા માટે હું કહું છું કે એની દષ્ટિ કેળવો.

દષ્ટિભેદ

સમ્યક્તરી અને મિથ્યાતરી બન્ને ઘટને ઘટ અને પટને પટ રૂપે માને છે. સમ્યક્તરી, ગાય ને ગાય અને ઘોડાને ઘોડા કહે છે તો તે જ પ્રમાણે મિથ્યાતરી પણ કહે છે તે કાઈ ગાયને ઘોડા કે ઘોડાને ગાય કહેતો નથી પણ બન્નેમા કેર ગો છે ? તેના જવાબમા કહેવું પડ્યુંકે બહારથી બન્નેની દષ્ટિ એક છે પરંતુ માત્ર જોવું એજ પરંતુ નથી તેની પાછળ જે દષ્ટિભેદ છે, એ જ સમ્યક્તરી અને મિથ્યાતરીની વચ્ચે ભેદ પાડે છે, એક સૌ હર્ષવતી નારીને કામુકની આખો પણ જુએ છે અને સતની આખો પણ જુએ છે પણ તે બન્નેની દષ્ટિમા ઘણો મોટો ફરક છે. એકની આખોમા વિદાર લાગ્યો હોય છે, તો બીજાની દષ્ટિ તેમા પ્રવૃત્તિવનના સચિત પુણ્યનું ફળ જુએ છે હીરાને એક ગામડીયો પણ જુએ છે અને એક ઝવેરી પણ જુએ છે ઝવેરીની આખો પચાસ હજારની કિમતનો હીરા જુએ છે, ત્યારે તેને જ, ગામડીયો એક ચળકતો પથ્થર સમજીને જુએ છે.

આટલી ભૂમિકા સમજ્યા પછી આપણે મૂળ પ્રશ્ન ઉપર આવીએ મિથ્યાતરી ગાયને ગાય કહે છે ઘોડા નહિ તે માત્ર ગાયનું વર્તમાન સ્વરૂપ જ જુએ છે જ્યારે સમ્યક્તરી ગાયને જુએ છે તો તે કહે છે કે આ એક માત્ર આત્માનો પર્યાય છે એના અનંત જન્મો થઈ ચૂક્યા છે અને અનંત ભવિષ્યમા પણ તે કાયમ રહેશે ગાયરૂપ પર્યાય રહે કે ન રહે, પણ આત્મ-સ્વ શાશ્વત છે અને તે આ ગાયમા આત્મતત્ત્વનું દર્શન કરે છે આવો આત્મા, એક દિવસ આત્માની તમામ વિલાપ-વશાઓને છોડીને સ્વલાવનિયત થઈ મુક્તિપદ મેળવી શકે છે આ છે સમ્યક્દર્શનસપત્ત આત્માની દષ્ટિ જ્યારે મિથ્યાદર્શનશીલ વ્યક્તિ, ગાયને માત્ર એક પશુ તરીકે જ જુએ છે.

વાદી અને પ્રતિવાદીના વકીલો કાયદાના એકજ પુસ્તકો વાંચે છે અને એ જ કાયદાના પુસ્તકોના આધારે એક આરોપીને છોડાવવાનો પ્રયત્ન કરે

જીવનની એ અધારધેરી રાત્રિ, તેમાં આપણે દિતનો અને અદિતનો વિવેક જોઈ બેઠા હોઈએ જ્યારે આપણને સત્યમાં અસત્યની ધ્વજા ફેલાતી હોય અને અસત્યની આપણે સત્યરૂપે પૂજા કરતા હોઈએ છીએ તેને આજમની શ્યામામાં મિથ્યાત્વ કહેવામાં આવે છે જ્યારે આપણે સ્વામ અને સત્ય બન્નેને સમાન મહત્ત્વ આપીએ ત્યારે તે અસત્યથી આટલ દષ્ટિ મિથ્યા દષ્ટિ કહેવાય છે જો કે તેણે સત્યનું દરબન કહ્યું છે 'પણ સ્વાયં' તેનો પીછો છોડવો નથી. બધાં વખતે તે સત્યનાં ગીત ગાય છે અને જીવનની એકાંત ખજાના અસત્યની પૂજા કરે છે આ અસત્યનાં એ દીપાં સત્યના દૂધને ઝેરમય બનાવે છે

ગીતુ છે સમ્યક્ત્વ મેલનીય તેમાં આત્માની સ્થિતિ એવી છે કે તેમાં મિથ્યાત્વની રાત્રિ વીતી ગઈ છે જીવનપ્રભાતમાં સત્યની શાશ્વિમા ફેલાઈ રહી છે છતાં હજુ મિથ્યાત્વની રાત્રિ પૂરી વીતી ગઈ નથી. હજુ થોડોક અધકારપટ બાકી છે આ સ્થિતિમાં મિથ્યાત્વનો રસોદય સમાપ્ત થઈ નય છે પણ પ્રદેશીય બાકી રહે છે

જ્યારે આત્મા ઈશન સપ્તકનો પૂર્ણપણે શય કરી નાખે છે ત્યારે તે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે પણ જ્યારે મિથ્યાત્વની માટીને વસ નથી કરી શકતો ત્યારે તે તેને દેખાતી કે છે જેવી રીતે કટકી પાણીમાં નાખવાથી પાણીમાંના કચરો છૂટા પડે નીચે બેસી નય છે અને પાણી ચોખ્ખુ થઈ જાય છે પણ તેમાં મેથ દૂર થયો નથી જો કદાચ તેને દહાવવામાં આવે તો પાકા કચરો ઉપર પાણીમાં આવે તો કહે છે ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વમાં આત્મા જ્ઞાન સપ્તકનો ઈટલેક અંગે શય અને કે મેક અસે ઉપશમન કરે છે તેમાં પૂરો શય કે નુરુ ઉપશમન નથી હોતુ એટલે તેમાં પહેલાં બે (ક્ષનિક અને ઉપશાન્ત) ટેટલી ત્રિશુદ્ધિ નથી.

આ અતરની ઉત્ક્રાંતિ તેના જીવનમાં બહુ મોટો ફેરફાર લાવે છે હવે તે સત્યનો છા છે અને મુક્તિમાગનાં યાત્રી છે તેનું લક્ષ્ય પણ બદલાઈ જાય છે સ્વસંસ્થિતિમાં સ્થિત થવું એ જ તેનું પ્રયેય બને છે દુનિવાનાં જીવિતક પદ્ધતિની ચિપ્પા તેના મનને બાધી રાખી શકતી નથી એનો અર્થ એવો નથી કે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયા પછી આત્મા ચારિત્ર સ્વીકાર કરી શકે છે ત્યુ એ સમયે તેને ચારિત્ર પ્રયે અનુચિત જાણાય પેશ થાય છે

સમ્યક્ત્વ દષ્ટિ પ્રાપ્ત થયા પછી, આત્મામાં એટલું ખરિવતન જરૂર આવે છે કે તે સ્વ અને પરનાં સંબંધને સમજે છે આ સંસ્થ સમજનાં

એ પણ ધણો મોટો લાભ છે કારણ કે તે સમન્યા પછી પરવસ્તુ પ્રત્યેની આસક્તિ નાશ પામે છે તે જીવનના દરેક ક્ષેત્રમાં અનાસક્ત રહેશે માતૃપિતાં, જે સ્નેહથી પુત્રનું પાલન કરે છે, તે જ સ્નેહ પુત્રને પણ મળે છે દીકરીના માથાનું દર્દ, માતાના માથાનું દર્દ બની જાય છે તે પોતે ભૂખી રહી શકશે પણ પોતાની પુત્રીના આમ નહિ જોઈ શકે, આટલું વાત્સલ્ય રાખવા છતાં પણ, તે જાણે છે કે દીકરી પારકા ઘરની વસ્તી છે એક ફિવસ, તેને બીજાના ઘેર જવાનું છે આવી જ વાત સમ્યક્ત્વી જીવની છે તે સસારની બધી ક્રિયાઓ કરે છે બીજાઓનું રક્ષણ પણ કરે છે કેમકે તે જગત્કારી લઈને બેઠો છે છતાં તે જાણે છે કે આ બધું મારું નથી

અરૂપના બેદનુ વિજ્ઞાન, મનની સકલ્પ-વિકલ્પાત્મક સ્થિતિનો અત લાવે છે કાગળ કે જ્યારે તે હૃદયથી એક વાર પણ વસ્તુને પરવસ્તુ તરીકે જાણે છે, ત્યારે, પછી તેના સયોગ કે વિયોગથી, તેને હર્ષ કે શોક-બન્ને-માથી કાંઈ પણ થતું નથી તે જાણે છે કે જે આવ્યું છે તે મારું નથી. એટલે તેનો હર્ષ કેવો ? તેમ જ જે ગયું છે તે મારું નહોતું એટલે તેનો શોક પણ શા માટે ? એ મારું હતું જ ક્યારે ? દુનિયાના હર્ષ અને વિષાદ તેના હૃદય ઉપર અસર કરતા નથી કારણ કે તે દુનિયાને એક રંગમય (Stage) માને છે રોજગરોજની ઘટનાઓ એ નાટકના દર્શ્ય છે તેમાં કાંઈ વખત સારા તો કાંઈ વખત નહારા દર્શ્યો જોવામાં આવે છે

નાટકમાં જ્ય એને પરાજ્ય બન્ને મળે છે પણ નાટકના પાત્રોને તેનો હર્ષ કે શોક હોતો નથી રાવણનો પાક કરનારના હાથમાંથી આખી લગ્નનું સામ્રાજ્ય જતું રહે છે, છતાં તેને લેશમાત્ર પણ શોક થતો નથી પરંતુ જે કદાચ તેના ખીસામાંથી દસ રૂપિયાની નોટ પડી જાય તો તે ચિતાતુર બની જશે સામ્રાજ્ય ગયું ત્યારે ન રોનાગ, દસ રૂપિયાની નોટ માટે કેમ રડે છે ? કારણ કે તે જાણે છે કે નાટકનું રાજ્ય, તે સાચું રાજ્ય નહોતું તેનો મુગટ તો એ કલાક પછી ઊતરી જ જવાનો હતો પણ દસ રૂપિયાની નોટ તો સાચી હતી અને તેનું થયેલું નુકસાન પણ પોતાનું હતું.

તમે પણ આવી દષ્ટિ મેળવો દુનિયાને નાટકના દર્શ્યો માની લો અને તમે પ્રેક્ષક બની જાવ પછી તે નાટક તમને વિચલિત નહિ કરી શકે નટે એ ધડીના રાજ્યને જૂઠું માન્યું, એટલા માટે તેને તે જવાથી કાંઈ દુખ થતું નથી પણ દસ રૂપિયા જવાથી દુખ થયું કેમકે તે તેણે સાચા માન્યા હતા આ મિથ્યા જ્ઞાન જ દુખનું કારણ છે એ નાટકનું રાજ્ય સાચું

નથી તો આ રાજ્ય પણ કેટલું સાચું છે? આ પણ ન પડી જ રાજ્ય
 ૭ પત્થોપમ અને સાચરાવમની સરખામણીમાં આ જિન્દગી પણ બે મર્યાદા
 બેસ જ છે

પદાર્થનું સાચું સ્વરૂપ તમે જોઈખશો પછી કુખ લેવી કાઈ
 વસ્તુ જ રહેશે નહિ તત્વનો ધમાધ્ધ પરિચય એ જ સમ્મતિ છે તે
 પ્રાપ્ત થતાં દુનિયાના આ મહેસો તમને કેદખાનાં જેવા લાગશે. કાશ તમે
 એ બતાવો કે તમે સંસારને જેમ માનો છો કે મહેસ? જેમને, જેમ
 સમજાવો એક દિવસ તેનાથી છુટી રહે છે કાઈ અસહ્યની દસ વડની
 કેદની સુ ન થઈ હોય તો જેમ જેમ દિવસ વીતવા ન જાયને તેના મુક્તિને
 દિવસ નજીક આવતો જાય, તેમ તેમ તેના મનમાં પ્રસન્નતા વધતી જશે
 પણ જેણે જેમને મહેસ જ માની લીધા તેના છુટકારો ક્યે દિવસે થશે?

સમ્મતિ આપ્યા સંસારને મહેસ તરીકે નહિ પણ જેમ વચી જ
 જુએ છે તે તેમાંથી બહાર નીકળવા મથે છે જે કશું તેને મોઠો મળશે
 તે જ કશું તે, એ જેમનાં જાણે તેમની નાખી નીકળી રહે. પછી તે એક
 સંકટ પણ તેની પાસે કોમો નહિ રહે સિદ્ધને જે કશું પા તરખાં પૂરવામાં
 આવે તો તે સુખમાં બેસી નહિ રહે કેમકે તે સમજે છે કે કુ વનને
 સ્વતંત્ર રાજા છુ કુ કેદી બનવા સમર્થ નથી તેને જો કે તે કશું કરવામાં
 આવ્યો છે પણ જે મિનિટિ બાકી જતાનો મોઠો મળશે તે ન કશું તે ત્યાંથી
 નાસી જશે એક સંકટ પણ કોમો નહિ રહે બીજાવાર તે પા તરખાં સાચું
 પણ જેમ નહિ.

પરંતુ મેના અને પોતાના સમજમાં એવું નથી વધારે વખત
 પંજરામાં રહેવા પછી તે તેને પોતાનું ઘર માની લે છે પછી તે પાંજરા
 ઉપાડુ રાખવા છતાં તે કોમી જતાં નથી. કશું તેને બહાર કાઢી ઉઘડી
 મુકવામાં આવે તો પણ તે કોમીને પાંજરા ત્યાં બાવી જશે કા જુ કે તેમણે
 પાંજરાને જ પોતાનું ઘર માન્યું છે સમ્મતિ આપ્યા કશું સ્વામ
 રમણવાને જ પોતાનું ઘર માને છે બાકીનાં જ્યાં તેને મટે પાંજરા ઘર છે

આથી સમ્મતિ દુનિયામાં રહેવા છતાં, દુનિયાકાર બનતો નથી. કાશ
 કે તે કોમી બનીને નહિ વ્યવસ્થા. ડ (Manager) બનીને રહે છે
 કાશ તમે જાણો કે તમે કોમી બનવા છો છો કે મેનેજર? મેનેજરની
 કાસે કાદિસની તમામ બવસ્થા હોય છે લાજો હાથમાં તેની પાસે જાય

છે અને જાય છે છતાં પણ તેને લાખોના આવવાથી હર્ષ થતો નથી કે લાખોના જવાથી શોક થતો નથી કેમકે તેની દષ્ટિ દી છે જો કે શોક પોતાની પાસે કાઈ પણ નથી રાખતા અને દસ રૂપિયા પણ જોઈએ તો મેનેજર પાસે માગવા પડે છે પરંતુ સાજના હિસાબમા એક નવો પૈસો પણ ઘટ્યો તો શેઠના મગજમા ચિતા થાય છે એટલા માટે હું કહું છું કે એવી દષ્ટિ કેળવો.

દષ્ટિભેદ

સમ્યક્ત્વી અને મિથ્યાત્વી બન્ને ઘટને ઘટ અને પટને પટ રૂપે માને છે સમ્યક્ત્વી, ગાય ને ગાય અને ઘોડાને ઘોડો કહે છે તો તે જ પ્રમાણે મિથ્યાત્વી પણ કહે છે તે કાઈ ગાયને ઘોડો કે ઘોડાને ગાય કહેતો નથી પછી બન્નેમા ફેર શા છે ? તેના જવાબમા કહેવું પડશે કે બહારથી બન્નેની દષ્ટિ એક છે પરંતુ માત્ર જોવું એ જ પૂરતું નથી તેની પાછળ જે દષ્ટિભેદ છે, એ જ સમ્યક્ત્વી અને મિથ્યાત્વીની વચ્ચે ભેદ પ્રાપ્ત છે, એક સૌ દર્શવતી નારીને કામુકની આખો પણ જુએ છે અને સતની આખો પણ જુએ છે પણ તે બન્નેની દષ્ટિમા ઘણો મોટો ફરક છે એકની આખોમા વિકાર લાયો હોય છે, તો બીજીની દષ્ટિ તેમા પૂર્વજીવનના સચિત પુણ્યનું ફળ જુએ છે હીરાને એક ગામડીયો પણ જુએ છે અને એક ઝવેરી પણ જુએ છે. ઝવેરીની આખો પચાસ હજારની કિંમતનો હીરો જુએ છે, ત્યારે તેને જ, ગામડીયો એક ચળકતો પથ્થર સમજીને જુએ છે.

આટલી ભૂમિકા સમજ્યા પછી આપણે મૂળ પ્રશ્ન ઉપર આવીએ. મિથ્યાત્વી ગાયને ગાય કહે છે ઘોડો નહિ તે માત્ર ગાયનું વર્તમાન સ્વરૂપ જ જુએ છે જ્યારે સમ્યક્ત્વી ગાયને જુએ છે તો તે કહે છે કે આ એક માત્ર આત્માનો પર્યાય છે એના અનંત જન્મો થઈ ચૂક્યા છે અને અનંત ભવિષ્યમા પણ તે કાયમ રહેશે ગાયરૂપ પર્યાય રહે કે ન રહે, પણ આત્મ-દ્રવ્ય શાશ્વત છે અને તે આ ગાયમા આત્મતત્ત્વનું દર્શન કરે છે આવો આત્મા, એક દિવસ આત્માની તમામ વિલાવ-દશાઓને છોડીને સ્વભાવગ્રસ્થિત થઈ મુક્તિપદ મેળવી શકે છે આ છે સમ્યગ્દર્શનસપત્ત આત્માની દષ્ટિ જ્યારે મિથ્યાદર્શનશીલ વ્યક્તિ, ગાયને માત્ર એક પશુ તરીકે જ જુએ છે.

વાદી અને પ્રતિવાદીના વંડીલો કાયદાના એકજ પુસ્તકા વાચે છે અને એ જ કાયદાના પુસ્તકાના આધારે એક આરોપીને છોડાવવાનો પ્રયત્ન કરે

છે તે બીજો તેને ક્યાવવાનો મત્ત કરે છે એવી જ રીતે સમ્પત્તી અને મિથ્યાત્વી બંને સસારની વાસનાઓમાં જ આ દોષ છે અને એક સરખા વાતાવરણમાં રહે છે અને એક સરખા પુત્રકાંક્ષા પણ વાંચે છે પણ એક જ વસ્તુ એકને માટે ભવપરપરાની હરિનું કારણ અને છે તે બીજાને માટે એ જ સાહિત્ય ભવપરપરાનો ઉચ્છેદ કરનારુ બને છે

સમ્પત્તિ અને મિથ્યાત્વ એ ઠાઈ પુસ્તકમાં બાંધી રાખેલાં નથી. એ તે બંધિતી દષ્ટિમાં રહેલાં છે એ દષ્ટિ શુદ્ધ હોય અને મનમાં પવિત્રતા હોય તે મિથ્યામત્ત પણ સમ્પત્તિરૂપ થાય છે અને દષ્ટિમાં દૂષ ભર્યો હોય મિથ્યાત્વનો રત્ન ધેરા હોય તે તેવાઓને માટે સમ્પત્તિમત્ત પણ મિથ્યા નિવડે છે એટલા માટે નહીં સૂત્રમાં આચાર્ય દેવર્ષિત્રિણિ કામ્યભગલુ સમ્પત્તિમત્ત અને મિથ્યામત્તની વ્યાખ્યા આપતાં કહે છે કે —

સમ્પત્તિરૂપસ સમ્પત્તિયાઈ
મિથ્યાવિરૂપસ મિથ્યાસુયાઈ ।

નહીં સૂત્ર

ચોર અને ચાકુદાર જન્મેના દીકરા સાથે જાય છે ત્યારે ચોરને દીકરો ચોરીની કળાનુ ગાન પ્રાપ્ત કરશે, ન્યારે ચોરનો દીકરો તેમાં ચાકુ કરીનાં તત્ત્વો શીખશે વાતાવરણ અને એકસરખું દોષ, પુત્રના વિરોધ નથી કશું થટના વખતે જગતની આત્મા આર્ત અને રોદ બાન કરી ક્યામત્ત મધ પાડશે સમ્પત્તિની સાં પણ ક્યામ એવો પ્રસન્ન આવશે તેને ત્યાં કંઈ મધ્ય ખમર રહેવાનાં છે એવું કંઈ નથી જતાં પણ એવા ચોરની કશું થીઓ તેને માટે નિર્વાનને હેતુ બને છે તે વિચાર કરે છે કે સચેત, એક વિવેક વિરોધમાં પસંદાઈ જવાનો છે તેને અને મારો સખે આટલાજ દિવસોનો હશે. જાણી તેને માટે આંધુ શું કરવા પડ્યાં કે હું બ વખતે મિથ્યા દષ્ટિવાળો આત્મા કસુપિત અને આંધુ સારવા બેસી, જાણી ન્યારે સમ્પત્તિ તેને નવી જન્મતિનું સંકેતવાક્ય માનશે.

બે વ્યક્તિઓ કેદમાં છે

આ દષ્ટિબેન્ની પાઞ્ણ એક હેતુ છે એ વ્યક્તિઓ કેદમાં છે એક તોખાની પેટીમાં પુરાબેલી છે અને બીજી કાચની પેટીમાં મધન લે જાનને માટે છે પણ જન્મેનાં જન્મોમાં ફેર છે પહેલી પેટીને જ ભેઈ છે છે બીજાને નહિ તે જાણદારમાં છે ન્યારે બીજી પ્રકાશને પામી શકે

છે આ જ વાત સમ્યક્ત્વી અને મિથ્યાત્વીની છે મુક્ત તો એકય નથી છતાં એક પ્રકાશના કિરણો મેળવે છે, તે સ્વ અને પરને બાણે છે, બ્યારે બીજી અધકારમા અટવાય છે

સાકર અને ફટકડી ગન્નેની પિછાન છે ચરે । એટલુ જાન તો એક માખીને પણ હોય છે તે સાકર ઉપર જઈને ખેમે છે, ફટકડી ઉપર નહિ. ઓછામા ઓછો એટલો તો વિવેક ગણો માત્ર બાણ રગ અને રૂપને સમ્યક્ત્વ અને સયમની પારાગીશી (Thermometer) ન બનાવો અમુક પ્રકારની ક્રિયા કરે કે અમુક પ્રકારના વસ્ત્રો પહેરે તે જ સયમી છે, જે અમુક વાતને માને અને અમુક વાતને ન માને તે જ સમ્યક્ત્વી છે, એમ ન માનશો, તમે સમ્યગ્દર્શનનુ થર્મોમિટર બનાવ્યુ છે ? પણ સમ્યક્ત્વ કાઈ દેખાવની વસ્તુ નથી નથી તો ને આપી શકાતુ નથી, તો તે દેખાડી શકાતુ તે તો આપવાની અને દેખાડવાની ચીજોથી પર છે

આ તો આતરવિશુદ્ધિનુ કાર્ય છે જેનુ હૃદય જેટલે અશે કપાયોનાં કાળા રંગથી દૂર છે, તે તેટલે અશે સમ્યક્ત્વાભિમુખ છે

એક જૂની વાર્તા છે

એક શેકને ત્રણ પુત્રો હતા. ત્રણે આસાકિત હતા પિતાની પાસે એક કિમતી રત્ન હતુ રત્ન એક અને લેનારા ત્રણ આ તો કળિયાતુ મૂળ છે. વસ્તુ એક હોય અને લેનાર અનેક હોય, તો ઝઘડો થયા વિના રહેતો નથી ગાય તો બહુ સીધુ પ્રાણી કહેવાય છે પણ દસ ગાયો બાંધી હોય અને તેમની વચ્ચે માત્ર એ પૂળા ધાસના તાખવામા આવે તો તે લડયા વિના રહેશે નહિ આજે ભારતની પણ આ જ સમસ્યા છે ખાનારાઓની લગાર વધતી જાય છે અને ઉત્પાદન ઓછુ છે પછી રહે છે કે શાંતિ રાખો ! કેવી રીતે શાંતિ રહેશે ?

માણસોના જીવનમાથી સયમનુ-સ્થાન આજે ઘટતુ જાય છે વાસનાને વધારનારા સાધનો આજે વધતા જાય છે આ પરિસ્થિતિમા, સયમ દ્વારા સતતનિયમનની વાત કરવી એ મગ્ગ નહિ તો ખીજું શુ ગણાય ? પણ સમસ્યાઓને હલ કરવાનો સાચો ઉપાય સયમમા જ છે જીવનમાં સયમ હોય અને વિદારો ઉપર નિયમન હોય, તો ઉપભોક્તાઓની સખ્યા વધશે નહિ અને પછી અશાંતિનો પ્રશ્ન ઉદ્ભવશે જ નહિ

હા, તો તે શેકને ત્રણ પુત્રો હતા તેમને પણ આવો જ પ્રશ્ન હતો.

તેમણે ત્રણે પુત્રને ભોલાયા અને કહ્યું કે 'મારી પાસે એક રત્ન છે 'તમારા ત્રણેમાંથી જેણે જીવનમાં સર્વોત્તમ કામ કર્યું હશે તેને હું આપીશ ત્રણે જણા પોતાના જીવનનાં સર્વોત્તમ કામથી તથાતથા મર્યાદા મોટા પુત્રે કહ્યું કે પિતાજી! આજ મેં બાંધા કરતાં સારું કામ કર્યું છે કુકાન ઉપર એક મરાઠા બાબો તેણે પાંચ શેર લીધાં અને પાંચ શેરનો પૈસા લીધો અને તેને સાંભાલ્યો શેર તેણી આપ્યું હું કેટલો હોશિયાર છું !

તમે પણ એને હોશિયાર સમજો છોને ? પાંચ શેરના બ મેં ચાર શેર આપે હવે વારના બદલે નવ વાર આપે, સારા લીના પૈસા લે અને વેળા-કેમક આપે, એવા બંધાને તમે હોશિયાર માનો છો ? અને કુકાન ઉપર આવી હોશિયારી બતાવી ઉપામવમાં આવી સામાયિક કરો છો કે જણે મહારાજ પણ ખુશ થઈ જાય ! મરિમાં જાતની બે રૂચ ગણવો જણે સ્વપ્નવાન પ્રસન્ન થઈ જાય ! જાન્ય છે તમારી આ હોશિયારી ! બે આજ તમારી હોશિયારીની વ્યાખ્યા હોય તો પછી જાન્ય અને કપાની વ્યાખ્યા કરો !

પણ હવે શીકની કુટુંબજાની વ્યાખ્યા તમારી વ્યાખ્યા કરતાં કેઈક જુદી હતી. તેમણે મોટા કોકરોને રત્ન આપવાનો ઈશ્વર કંપો. બી તમે કહ્યું-આજે હું કુકાન ઉપર જોઈ કહ્યો તેવામાં એક ગરીબ કિપ્પારી આવ્યો તેની હાલત અરેખર હજી હજમઆવી થઈ તેથી હતી. તે ત્રણ દિવસનો જુઓ કહ્યો. સોમ તેના તરફ જોઈને બાકુ મોં કરી જતા રહેતા અને તેના મરે જ્યાં આવી મેં તને બે રૂપિયા આપ્યા. બિચારો બે દિવસ સુખેથી આસી હવે કહોલ હું રત્ન મેળવવા સામક છું કે નહીં ?

પિતાએ કહ્યું-કહ્યું જરા રહે તારા નાના કાઈની વાત સાંભળવાની આશી છે

સૌથી નાના પુત્રે કહ્યું-પિતાજી ! મારો એક દુસ્ખન હતો તે ગરબ તરફ તિરકારની નજરે જોતો હતો. હું પણ તેણે મોં નેવા માગતો નહોતો અને તેણે / તેની આજમાંથી રક્ત ગરબ તે મારા લોહીનો તરસો હતો. મરે કાલે સાંજના હું નહીંકિનારે ફરવા ગયો હતો. ત્યારે અચાનક કાઈની ઓસ સંભળાઈ કોઈ દુન્યુ માણસ મારા મારે પોઠાર પાંચે રહ્યું હતું હું નજીક ગયો અને તેણે મેં જો જો માણસ હતો કે જે મારે મારા મનમાં ખૂબજ દુર્ભાવના કારણી હતી. પહેલાં તે મારા મનમાં થયું કે સારું થયું આજ નાશી લેવાનો મોઢો મળ્યો છે બંને દુન્યો. પણ બીજી

જ પળે, મારા એ તરમાથી માનવતાનો પોકાર પડ્યો—તુ માણસ છે ? જો તારામા માણસાઈ હોય તો એક માણસ ડૂબતો હોય ત્યારે ગામ બોલો બોલો હસ્યા કરે ? આ તો માનવતા નથી, દાનવતા છે થોડી જ વારમા માનવતાએ દાનવતા 'ઉપર વિજ્ય મેળવ્યો હુ તેની રક્ષા માટે કુદી પડ્યો તેને પાણીમાથી બહાર કાઢ્યો ત્યા સુધીમા તો તે બેલાન થઈ ગયો હતો તેના શરીરને જરા ગરમી આપી તેણે આખો ખોલી અને મારી સામે જોયું તો સ્તબ્ધ થઈ ગયો તેણે કહ્યું—તમે મારો જીવ બચાવ્યો ! તેની આખોમાથી આંસુ નીકળવા માડ્યાં એ આમુઓએ વેરની આગને હમેશને માટે જોડાવી માખી આજે તે ગાઢ મિત્ર છે

ત્રણેની વાત પિતાએ સાલળી તમે પણ સાલળી છે. હવે તમે જ ન્યાય કરો કે પિતા, રત્ન ક્યા પુત્રને આપે ?

(સલામાથી અવાજ આવે છે “સૌથી નાના પુત્રને”)

નાના પુત્રની વાતે, પિતાના હૃદયને હલાવી નાખ્યું તેણે તે હીરો પોતાના નાના પુત્રને આપી દીધો સમ્યક્ત્વને પણ આગમકારોએ ચળકતા રત્નની ઉપમા આપી છે તેને મેળવવા માટે તમે બધા ઉત્સુક છો. માત્ર કંપડા બદલવાથી કે કોઈ ખાસ કુળમાં જન્મ લેવાથી, તે માત્ર મળી જવાનું નથી સમ્યક્ત્વ એ કોઈ એવા પડીકે બધાએલું નથી કે જે તમે તમારા મનપસંદ ભડતોને આપી શકો તેમ જ તે કોઈ અમુક પાકો ગોખી જવાથી આવી જતું નથી કે અમુક શબ્દો સાલળવાથી મળી જતું નથી કે અમુક શબ્દો સાલળવાથી મળી જતું નથી તે તો અનતાનુબધી કપાય અને દર્શનત્રિઝનો નાશ ઈચ્છે છે કાગળ કે તે પવિત્રહૃદયમા જ જન્મે છે હૃદયની પવિત્રતા, એ જ તેની સર્વોત્તમ ભૂમિકા છે, જ્યા સમ્યક્ત્વનો પ્રકાશ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે

હૃદય પવિત્ર હશે તો જ દૃષ્ટિમા સામ્ય આવશે દૃષ્ટિનું વિષમપણું એ અતરની વિકૃતિનું સ્પર્શક છે સમ્યક્દર્શન, આત્માની આ અનાદિકાળની વિકૃતિને મટાડે છે વસ્તુનું સાચું સ્વરૂપ દેખાય છે આપણી બન્ને આખો વાચતી વખતે કામ કરે છે પણ જો તેમા વિષમતા આવે અને એક આખથી અક્ષરો નાના દેખાય અને બીજાથી મોટા દેખાય તો કેટલી સુસ્કેલી પડે ? એવી જ રીતે, નાની વસ્તુ મોટી જણાય અને મોટી વસ્તુ નાની દેખાય એ અનુચિત છે સાથે સાથે એક વસ્તુની ચાર દેખાય, એક થેલીની ચાર થેલીઓ દેખાય, તે પણ તમે પસંદ નહિ કરો

આ પક્ષ આંખોની ખીમરી છે. મારા અધિષ્ઠિત ગુરુજીને પણ એક વખત ધુળિયામાં બાવો આંખનો રોગ થયો હતો. તેમને એક વસ્તુ ચાર કે છ જણાતી હતી તે વિનોદમાં ગુરુજીને કહ્યું—આપની પાસે એક બેંચ હતો તો આપને એમ લાગશે કે આપની પાસે ચાર સિંચો બેઠા છે. આ સારુ છે. રોગને લઈને એકના ચાર દેખાવા એ કાંઈ જ્ઞાનની વાત મધી. ધુળિયામાં ચિકિત્સા કરવામાં આવી અને ગુરુદેવની આંખો પહેલાંની આરક જોઈ શકતી થઈ ત્યારે જ તેમને જ્ઞાન થયો.

જે વસ્તુ જેવી હોય તેવી જ દેખાય, ત્યારે જ હજીને જ્ઞાન થાય છે તમારી આંખો નબળી હોય તો તમે ડોક્ટર પાસે જઈ નબર કહાવો છો. ડોક્ટર એક કાચ તમારી આંખે લગાડે છે. જે તમને તેનાથી અક્ષરો નાના દેખાશે તો તમે કહેશો કે—પરિ, ડોક્ટર સાહેબ આ ન જોઈએ. તે બીજો કાચ લગાડશે. તેનાથી તમને અક્ષરો મોટા દેખાશે તો પણ તમે ના કહેશો. અક્ષરો જેવા હોય તેવા જ દેખાય તેવા જ કાચના ચરમ તમે લેશો.

સમજદારનું, એ એવા ચરમા છે જે વસ્તુને ન તો એકતિ નિત્ય બતાવે છે કે ન એકાંતિક રીતે બનિત. કારણ કે વસ્તુને માત્ર નિત્ય રૂપમાં જોવી એ પણ મિથ્યા છે તો તેને માત્ર બનિત રૂપમાં જોવી એ પણ મિથ્યા છે અને દશનની ખાતિ છે કેમકે વસ્તુ તો નિત્યાનિત્યક્રમક છે. તે દ્વયરૂપે નિત્ય છે અને પર્માણિ બનિત્ય છે. પદ્મધીને જન્મે સ્વરૂપે જોવા એજ સત્યદષ્ટિ છે. સમજદારનું એવી જાનેહાન્ત દષ્ટિ બાપે છે કેમકે પણ પદ્મવિગેષનો આગ્રહ રાખવો જાણવા તેને જ સત્ય જાનવો એ એકાન્તવાદ છે. તેને વીતરાગદેવે મિથ્યા કહ્યો છે જાનેહાન્ત દષ્ટિ વસ્તુનું વચ્ચર્મ દર્શન કરાવે છે અને વસ્તુના વચ્ચર્મ સ્વરૂપનું જ્ઞાન એ જ સમજદારનું છે. મિથ્યા જ્ઞાનદર્શન અશુદ્ધ જનાવે છે. ત્યારે સમજદાર દશનની વિશુદ્ધિ છે તમે દર્શન-વિશુદ્ધિને સમજદારપે ઓળખો. અને તેને પ્રાપ્ત કરી ત્યારે જ સત્યનો આશ્વસન થઈ શકશે.

સકળતા એક એવો શબ્દ છે, જેને વિશ્વનો પ્રત્યેક માનવ ગ્રાહે છે. વિશ્વમા વસતા કરોડો માનવ પોતાના કોઈ ધ્યેયને લઈને જ કાર્ય કરી રહ્યા છે એ બધાયનું લક્ષ્ય છે પોતાના ધ્યેયમાં સકળ થવું મનુષ્ય પુરુષાર્થ કરે છે કોઈ કાર્યની પાછળ પોતાની પૂર્ણ શક્તિ ભેડી દે છે, તથાપિ સકળતા સૌને વરતી હોતી નથી

આખરે આપણે એ વિચારવું પડશે કે એ કયું તત્ત્વ છે કે જેના વડે માનવ સકળતા ધરિછતો હોવા છતાંય સકળ થઈ શકતો નથી વૈદિક દર્શન સમક્ષ જો આ પ્રશ્ન મૂકવામા આવે તો એની પાસે એનો હાજર જવાબ તૈયાર જ છે 'ધર્મરત્ની એવી જ ધરિછા હતી' કોઈ ભગતી તરુણાવસ્થામાં વીસ વર્ષનો યુવક અવસાન પામે તો એનું (ધર્મરવાદીનું) દર્દિલયુક્ત દિલ બોલી બીરશે 'ધર્મરને એ જ પસંદ હશે' પરંતુ આ જવાબોમા ધર્મરની વીતરાગતાનું સન્માન નથી એમની અનંત ડુહાનું અપમાન છે સાથે જ આ જવાબો વૈચારિક ત્રાજવામા તોળતા ઠીક એસતા પણ નથી જૈન દર્શન એનો ચુકિતપુર સગ જવાબ આપે છે કે બધી જ શક્તિ જુટાવી દેવા છતાંય શા માટે માનવ અસકળ થાય છે? સર્વ જાતની યોજનાઓને પુરુષાર્થ હોવા છતાં પણ સકળતા માનવીના હાથથી શા માટે વણ્ટી નળ છે? આ પ્રશ્ન પરત્વે જૈન દર્શને બીડું ચિતન કર્યું છે એની પાછળ એની પોતાની દાર્શનિક દિલસૂઝી છે કોઈ પણ કાર્યની સકળતા માટે પાત્ર હેતુઓનું હોવું જરૂરી છે.

એમના નામ આ પ્રમાણે છે -કાળ, સ્વભાવ, કર્મ પુરુષાર્થ ય્થને નિયનિવાદ

હા એ માદ રાખવું પડશે કે કાર્યસિદ્ધિના આ પાંચેય હેતુ સમુદાય (સમવેત) હોવા જોઈએ ને ત્યારે જ કાર્યમાં સફળતા મળી શકે છે એટલે એમને પચ્ચમવાચ પશુ કહેવાય છે કાઈ એકનો સ્વીકાર કરી બીજા માટે ઈ કાર કરવો એ અસફળતાને નિગત્રણુ હોવા સમાન છે

“ કાળવાદ ”

-૧ દેહલાક ઘણાંનિંદા ક્રાંત કળવાદી હોય છે તેઓ માને છે કે કોઈ કામની સફળતા અને અસફળતા કાળ પર જ અવલમ્બિત છે માનવીનું જીવન કાળચક્ષુની ખૂસરી પર અમલ કરે છે એની પ્રત્યેક દિશા પર કાળની કમળ રહેલી છે સિદ્ધાંતમાં માનવીનું મન ગરમ પદાર્થ માગે છે જ્યારે ઉનાળામાં એ ઠંડા પદાર્થોને માદ કરે છે એ કાળનો જ પ્રભાવ છે કમ કર ગરમી માદ વર્ષામિત્રુઓ પૃથ્વી અને ગગનના વાયુવરણુમાં એક સરળ શીતળતા લાવી મૂકે છે શીતળ મદ કવા ધીમી ગતિએ વહેવા લાગે છે એમાસા માદ પાછો સિવાળો આવે છે સુષ્ટિચક્રના પરિવવનનું આ વૃત્ત મના સંકેત પ્રમાણે ચર્ચ રહ્યું છે ૧ જ્યાંય મળશે, વિશ્વનું પરિવર્તન ચક્ર કાળની ખૂસરી પર ચૂમી રહ્યું છે

કાળવાદીયો વિશ્વાસ છે કે નિશ્ચયી પ્રત્યેક વસ્તુ સમય સ્વપેક્ષ હોય છે ક્વા ગમે તેટલી એક હોય પરન્તુ એનો ટકો ઉત્તરતાની સાથે જ એ પોતાની અસર દેખાડી શકતી નથી આશમાં સારુ ઈન્જોક્ષન પશુ લેવામાં આવે તો પશુ જીજી મિનિરે જ રોજ દૂર ચર્ચ શકતો નથી શક્તિ-શાળી ક્વા પશુ રોજ દૂર કરવા સારુ થોડો સમય જરૂર મળી શકે છે

લેટર-ઓકસર્મા પત્ર નાખતાની સાથે જ એ વમારા મિત્ર ખસે પહેંચે જતો નથી મામામાં એને પશુ ઓછામાં ઓછા બે ત્રણ ઘડ્યા સાચી જ છે તાર અને દશિરોન જોઈ પત્ર કરતાં શીખ્યામી છે તોપશુ સમજની જરૂરિયાત તો ત્યાં પશુ રહે જ છે એ જ પ્રમાણે એક માણી અગ્નિ રોપે છે પરન્તુ ન્યૂટનીને ગાદીનાં ક્યાવતાની સાથે જ કઈ આંખા કમી જતા નથી માણી બને પણ બરી બરીને પાણી પાપ, એને સીમે તો પશુ આમજસને નન-પચ્ચવિન થતાં સમય તો તર લાગશે જ કાઈ પશુ ક્યારે પોતાની પૂજ્જતા સારુ સમય અવસ્ય માગી જ ને છે તમે પશુ ને ખસીયો કચકતા માદે સ્વાના થશે તો મેલ-ટ્રેનમાં બેસતાંની સાથે જ કઈ કચકતા

મહી પહેાચી જાવ તમે લલે વિમાન મારફતે જાઓ તોપણ અદ્ય અશે સમય તો લાગશે જ એમાં અસત્યને સ્થાન હોઈ શકે નહીં

પ્રકૃતિમાં ફેરફાર લાવનાર જે શક્તિ છે તે કાળ છે વૈશાખ અને જે માસમાં જ સૂર્ય શા માટે પ્રચડ બની જાય છે ? શા માટે એ પ્રચડ કિરણો વડે પૃથ્વીને તપાવવા લાગે છે ? એ જ સૂર્ય શિયાળામાં ચન્દ્રમાં સમાન લાસે છે, એની એ અગ્નિ વરસાવતા કિરણો કયા અદૃશ્ય થઈ જાય છે વારુ ? વસતના આગમન સાથે જ શા માટે વન-ઉપવનમાં નવી બહાર આવી જાય છે ? વાતાવરણમાં સર્વત્ર પ્રકૃતિનું નવ-સૌન્દર્ય ખીટી ઊડે છે. કાયલની સગીત-માલુરી શા માટે આ જ વખતે ઊમટી આવે છે ? આ બધા પ્રશ્નોનો જવાબ એક શબ્દમાં એ આવે છે કે એ પ્રકૃતિ ઉપર છે કાળની હાથા

પ્રકૃતિ પર જ નહીં, પરંતુ આપણા દૈનિક જીવનના ઉપયોગમાં આવતી વસ્તુઓમાં પણ ફેટલો ફેરફાર થતો જાય છે આજથી ૨૫ વર્ષ પહેલાં જે આપણા આપણે ખાતા હતા અને એનો જે સ્વાદ હતો, એમાં જે સોડમ હતી, તે સોડમ અને તે સ્વાદ આજે કયા મળે છે ? જે આપણા દશ વર્ષ પહેલાં ખાધા અને જે મધુરતા ત્યારે અનુભવી તે આજના આપણામાં કેવા છે વારુ ?

જડ પદાર્થો પર જ નહીં, માનવીના વિચારો ઉપર પણ સમયનો પ્રભાવ પડે છે દિવાળીના દિવસે અસભ્ય માનવી પણ સભ્ય બની જાય છે. ભૂલેચૂક પણ જો મોઝેથી ગાળો બોલાય જાય છે તો એનો એને પશ્ચાત્તાપ થાય છે, કે આજની આ મગળ ધરીએ-દિવસે, આ અમગળ શબ્દો કેમ કરી નીકળ્યા ? પરંતુ હોળી આવે છે ત્યારે ? તે દિવસની તો વાત જ ન પૂછો, સભ્ય મનાતો માનવી પણ સભ્યતાની સીમા ઓળંગી જાય છે ગામડામાં આજે પણ થોડીક વ્યક્તિઓનો તો એવો વિશ્વાસ છે કે હોળીના દોડે એ-ચાર ગાળો કાન પર અથડાય અને મુઝેથી એ-ચાર ગાળો દેવાય તો જ આખું વર્ષ આનંદની સાથે પસાર થાય આ છે માનવીના મન ઉપર સમયનો પ્રભાવ (સલામાં હસાહસ) હજુ આગળ વિચારીએ આજે હું ગમે તેટલું ગળું ઢાડીને પણ વૈરાગ્યનો ઉપદેશ દઉં નોપણુ એટલા ઉત્સાહનો પ્રવાહ નહીં આવે જેટલો કે પર્ચુપણુ વખતે આવી ગઈ છે એ પણ એક પ્રવાહ જ છે કે જે બાળકો આજે જન્મવા માટે આતુરતા સેવતા હશે તે જ બાળકો પર્ચુપણુમાં ન જન્મવા માટે આગ્રહ ગાળતા હશે

એક વાત માઠ આવે છે તે એ જતાવે છે કે સમજના વહેણ સાથે માનવીના વિચારોમાં પણ કેવું પરિવર્તન થાય છે ! એક ઘરડો માણી દરેકજ કુળોનો ઠાર જનાવી ઘેઈ કુવાન રાજને બેઠ મોકલતો હતો એક સમયે એ કુવાન રાજએ મલકાતા-મલકાતા એ વૃદ્ધ-માણીને પૂછ્યું કામ એ તો જનાવો કે તમારી કમર શું છે ? માણીના કરમાયેલા મોં પર રિખત હવાયુ અને એણે કહ્યું સમ્રાટ વળોની તો મેં ખજૂરી રાખી નથી પણ મેં જાપના પિતા અને પિતામહનું રાજ્ય પણ જોયું છે. સમ્રાટે બીજાને પ્રમ કહ્યો વાડુ, તારે એ જતાવો કે મારું યાસન સુદર છે કે મારા પિતામહીનું કે પિતામહનું ? વૃદ્ધ માણીએ જવાબ વાળ્યો સમ્રાટ અહીં અને અહીં જ થભાવી લો કારણ કે સત્તાધીશને એ જાન હોવા નથી કે એ નઅ સત્ત્વ સાંભળી શકે અને હવે તો આ વૃદ્ધ કમ્પા 'પણ નઅ-સત્ત્વ કહેવા રાજ આવતી નથી કારણ કે હું જેથી આવનાર પરિણામોથી ચારી રીતે માહિતગાર છું

કુવાન રાજએ કહ્યું કાકા તમારી ઘેઈપણ વાતથી હું નારાજ નહીં થાઉં તમતમારે કિલ ખોલીને વાત કરેલ તમારા પાકિયા વાજ તમારી પરિમકલ છુદ્ધિના સત્ત્વ છે અનુભવની એરણ પર કસાયેલી તમારી વાત તો મારા માટે લાભદાયી જ નહીં, માણીએ કહ્યું ઠીક તો સાંભળો ! આપણા આ નગર મહાર કાળી માતાનું મંદિર છે દર વર્ષે ત્યાં મેળો ભરાય છે આ મેળો સેકડે વળોથી જરાજર ભરાતો ચાલે આઓ છે

એક મેળા વખતની વાત છે જ્યારે જાપના પિતામહનું રાજ હતું મેળામાં હજારો લોકો ભીમજા હતા હું પણ ત્યાં પહોંચ્યો. સમ્રાટાણુ ઘેઈ મહુ હતું તેથી પાખા ફરતાં મેં તેણે કે એક ચોદ વર્ષની ડોકરી એક ખૂણે ભીમી રહી રહી છે મેં એને પૂછ્યું બેઠી-ડોકરી ત્યાં મારે રહે છે ? એણે આંખો લૂછી જવાબ વાળ્યો અમે જહારમામથી આવેલા મુસાફર બીએ મેળો જોવા આવ્યા હતા. પણ આ મેળાની ત્રિરદીમાં હું મારા પરિવારથી વિખૂટી પડે ઘેઈ છું મેં એને સ્થાન્તવના આપી અને મારે ઘેર લઈ આવ્યો થાણે જઈને હું આની સૂચના પણ આપી આંખો આં ? ફિરસે એને જાપ એને સાધતા-સાધતા મારે ઘેર આવી લા પો. ડોકરી એના પિતાને નેઈને ઝાંઝી જની અને દોઝીને એના ઝકે જાઝી પડી પિતાએ પોતાની પુત્રીને હેમખેમ પાછી મેળવી એના ઉપસદ્ધમાં મારો

આભાર માનતા મને ૩૧ પાચસો આપવા લાગ્યો એ રૂપિયા પાછા વાળતા-
મે કહ્યું ‘આ પાચસો રૂપિયામા હું મારી માનવતાને વેચી શકું નહીં’.
એ તો માનવીની ફરજ છે કે સકટમા પડેલાનું એ રક્ષણ કરે-એની એ
સહાયતા કરે, પરંતુ એના બદલે જો એ ચાદીના ટુકડા એકઠા કરવા લાગે
તો એ એની માનવતા જ વેચે છે એમ જાણવું ‘હું આ માટે તૈયાર
નથી’ સાલળી એના હરખલયાં મને એણે સેકડો આશિષ મારા પર વરસાવ્યા ”

“સમ્રાટ ! આ હતી આપના પિતામહના રાજવખતના મારા
વિચારોની પવિત્રતા જ્યારે આપના પિતાનું રાજ આવ્યું ત્યારે મારું મન-
આ માનવીય કાર્ય અગે કઈકે ઉદાસ બની ગયું મનકું કહે તે બૂલ
કરી એનો (છોકરીનો) બાપ તને પાચસો રૂપિયા આપતો હતો ત્યારે લઈ
કેમ ન લીધા ? એમાં ખોટું શું હતું ? કઈ તમારી માનવતા એથી લૂટાઈ
જતી હતી ? ”

યુવાન રાજાએ પૂછ્યું “કાકા, મન હવે શું કહે છે ?” વૃદ્ધ માળીએ
કહ્યું, “સાહેબ, હાલની વાત ન પૂછો હવે તો મન કહે છે મેં કેટલી
મૂર્ખતા કરી ? થાણે જઈને ખપ્પર આપવાની શી જરૂર હતી ? જો એ
છોકરી સાથે લગ્ન જ કરી લીધા હોત તો આજના આ ધડપણ ટાણે હાથે
રોટલો રાધવાની સમસ્યા જ રહેત નહીં ”

હા, તો માનવીના મન અને એના વિચારો ઉપર પણ સમયનો
પ્રભાવ પડે જ છે

નિશ્ચય દૃષ્ટિમા કાળનું ધણું મોટું મહત્ત્વ છે આત્માને સમ્યક્ત્વ
પ્રાપ્તિનું મૂળ કારણ કાળ લગ્નિધની પરિપક્વતા બતાવી છે, અર્થાત્ ત્યારે
કાળલગ્નિધ પાકી જાય છે ચરમ પુરુષુલ પગવર્તનનો ધણો સમય વીતી
જાય ત્યારે જ આત્મા સમ્યક્ત્વને અભિમુખ થાય છે આખાને પાકવાની
કાળલગ્નિધ પાકી ગઈ હોય છે ત્યારે માળી પણ આવી જશે અને એને ચૂરી
લઈ ધાસમા નાખશે તો એ ધાસ-સમૂહ પણ એને પડવશે પરંતુ સમય :
પહેલા જ માળી એને ચૂરી લે અને ધાસમા નાખી દે તો એ આખો પાકશે
નહી, પણ બગડી જશે આખો પણ એ જ છે, માળી પણ એ જ છે અને
પેલું ધાસ પણ એજ છે તો પણ આખો એક વખતે પાકે છે અને બીજી
વખતે બગડે છે એનું એક માત્ર કારણ એ છે કે કાળલગ્નિધ હજુ પાકી નથી .

આત્માની કાળઘડિયા પાછી નથી તો પછી ચાહે તે મોટા સત સમીરે જાય. ચાહે તેટલાં સારાંઓ અધ્યયન કરી જાયો, જુદું વ્યર્થ જરો. એકાન્ત અને જમાણી પ્રકાશપુર્ણ ભગવાન મહાવીરની પાસે જઈને પણ ત્યાં મારે અપહારમાં પ્રાપ્ત થઈને દર્શન એવો જવાબ આપશે. એ આત્માઓની કાળઘડિયા હજુ પૂરી પાછી નથી.

કાળથી બહો સમાન્ય કાળનો અર્થ નથી. પરંતુ ક્રિયાસિદ્ધિ રૂપી કાળથી મનુષ્ય છે એને વસ્તુ પરિપાક કાળ પણ કહેવાય છે એને જ બહો સેવામાં આપ્યો છે એક ક્રિયાને પૂર્ણ થવામાં નેટમે સમય લાગે છે એને ક્રિયાસિદ્ધિ કાળ કહ્યો છે લાખલા તરીકે એક વસ્તુને વલુવામાં થોડાક કાળની અપેક્ષા છે એક થાને બનાવવામાં પણ થોડો સમય લેઈએ છે જ એને ક્રિયાસિદ્ધિ કાળ કહ્યો છે એક કસુ પણ જાકવામાં નેટમે સમય લાગે છે એને વસ્તુ પરિપાક કાળ કહે છે એક કર્મ જમાઈ ગયા બાદ નેટલા સમય પછી એનો ઉભા થાય છે એને વિપાક કાળ કહે છે

આ રીતે કાળવદી દર્શન પ્રત્યેક કાલની સજ્જતા અને અસજ્જતાનો એક માત્ર આધાર કાળને માને છે

કાલ સ્વતિ મૂલતિ કાલ સંહરતે પ્રજા ।

કાલ સુપ્તેષુ જાગતિ, કાલો દિ પુરતીકમ ॥

વિશ્વની ઉત્પત્તિ અને વિશ્વનો મૂળ હેતુ કાળ છે કાળ જ વિશ્વના પ્રાણીઓને જીવન કરે છે અને કાળ જ એમનો સદ્ધાર કરે છે આરો સમસ્ત સૃષ્ટિ નિદ્રાધીન હોય છે ત્યારે પણ કાળ અપ્રમત્તરે ગીતાનુ કાલ આતુ ગમે છે સાચે જ કાળની રીમા લાખી અસજાવ છે આ છે કાળવદી સ્વભાવ વાદ

રમાત્વવાદ-દર્શન માને છે કે વિશ્વના બધાં જ પદાર્થો અશાવ સિદ્ધ છે આત્માની જોડાથી જ આત્મા પેદા થઈ રહે છે લીનેળીને ગમે તેટલું જાગર મારે ગમે તેટલાં એની પાછળ પ્રવળ કરાય, પરંતુ એ લીનેળીથી આત્મા પદા નહી જ થઈ રહે કાળની પણ શક્તિ છે પરંતુ કાળની પૂરી શક્તિ પણ સ્વભાવથી વિદ્યુત્ત યંત્રનિર્માણ કરવામાં અસમર્થ છે. જુ મળીને એક ના જ ની પણ દ નર-દ નર વર્ગો મુખી ખેતરમાં રાખ વામા-રોપવામાં આવે જુ કાળની એ શક્તિ નથી કે એ કુજાઈમાંથી એ અમરજા પદા કરી દે

કાળ, પુરુષાર્થ, કર્મ અને નિયતિ બધા મળીને પણ વિપતે અમૃતમાં બદલવામાં સમર્થ નથી શુભ કૃત્યોનું પ્રતિક્ષણ અશુભમાં અને અશુભનું શુભમાં પ્રતિક્ષણ લાવવા એ બધા અસમર્થ છે કારણ કે સ્વભાવ અપરિવર્તનીય હોય છે માછલી દિવસ-રાત પાણીમાં રહે છે કડકડતી ઠડીમાં પણ એ એમાં જ ફરતી ફરે છે પરંતુ એ જ પાણીમાં જો મનુષ્યને વધુ વાર રાખવામાં આવે તો એ ત્યાં જ ઠડો થઈ જશે આ છે સ્વભાવભેદ માછલી પાણીમાં જ રહેશે એને જો કહેવામાં આવે કે રે માછલી, પાણીની દુનિયામાં કરી કિ મન નથી, ચાલ, હું તને દૂધમયી તળાવમાં મૂકી આવું, તો એ એનો ઈન્કાર કરશે એની સાથે જો જળગદગતી કરાશે અને એને પાણીની બહાર બેસી કાઢશે તો એ પ્રાણુ તજ દેશે પણ પાણીને છોડશે નહીં માણસને માટે બે કલાક પણ પાણીમાં ખડ્યુ રહેવું અશક્ય છે આ છે સ્વભાવવાદ

નાની એવી ચકલી આકાશમાં ઊંચે-ઊંચે ઊડી શકે છે, પણ વિશાળ પાખોવાળું શતુર્મુગ એક ઈંચ પણ આકાશમાં ઊડી શકતું નથી પાખો તો એને પણ છે જ પરંતુ ઊડવું એ એનો સ્વભાવ જ નથી સર્પ છાતીના બળે લીમોટા પાડીને જ ચાલશે જ્યારે નાનીશી કોડી પણ પગના બળે ચાલે છે ગાયનું બચ્ચું (વાછરકું) જન્મતાની સાથે જ ઉછળવા-ફૂદવા લાગે છે. જ્યારે મનુષ્યનું બાળક જન્મતાની સાથે રડવા લાગે છે પક્ષીઓનો જન્મ દિડાથો થાય છે અને મનુષ્યનો જન્મ ગર્ભવડે થાય છે આ બધી જ વિચિત્રતાઓ સ્વભાવસિદ્ધ છે ક્ષુધાતૃપ્તિ માટે અન્નનો જ ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, પાણીનો નહીં, કારણ કે ક્ષુધાતૃપ્તિનો સ્વભાવ અન્નના દાણામાં જ રહેલો છે આ છે સ્વભાવસમવાય

પૃથ્વી પર જળ, આકાશ, વાયુ અને માટીના તત્ત્વો સર્વત્ર મળે છે. પરંતુ તોપણ શેરડી એમાંથી મીઠાશના તત્ત્વો એકઠા કરી આપણને ખાડ, સાદર અને મીઠાશ આપે છે લીંબુ, નારંગી અને આમલી ખટાશના જ તત્ત્વો એકઠા કરે છે કારણે કડવા તત્ત્વોને એકઠા કરે છે તો મરચું તીખા તત્ત્વોને ભેગા કરે છે બધા તત્ત્વો એક સાથે ઉપસ્થિત હોવા છતાં ય બીજો જે સ્વભાવ હોય છે તે જ તત્ત્વ એ ગ્રહણ કરે છે

સ્વભાવે ચાર પ્રકારનો છે - (૧) વસ્તુસ્વભાવ, (૨) દેશસ્વભાવ, (૩) જાતિસ્વભાવ અને (૪) કાળસ્વભાવ.

વસ્તુ સ્વભાવ જાણે આપણે ઉપર વિચાર કરી તથા હીમે

દેશ સ્વભાવ

દેશીક જાળનોમાં દેશસ્વભાવ કામ કરતો જોવા મળે છે. મુશાખા રહેવાસીઓની આમણી ઝોરી હોય છે ત્યારે આફ્રિકાના હંસીઓનો વર્ણ કાળો હોય છે. આ છે દેશના વાયુમંડળનો સરીર પાનો પ્રભાવ. જે દેશ સ્વભાવ છે કે દેશર કક્ષા કાશ્મીરમાં જ પેદા થઈ શકે છે જાન્યત્ર ક્યાંય નહીં.

ભારતની મારીમાં આજા પેદા થઈ શકે છે વિદેશની માટીમાં આજા પેદા થવાનો સ્વભાવ જ નથી. આ છે દેશસ્વભાવનો પ્રભાવ.

જાતિ સ્વભાવ

હૂકમાનાં સિરે આમણીની એ કચગી ક્યા કળાકારે નિર્માણ કરી છે કે મથુરની પાંખા ક્યા ચિત્રકારે ચિતરી છે? વૈદિક દશનોં અનુમાથી એમ કહેશે કે આ વિશ્વની વિચિત્રતા ઇશ્વરની ઇચ્છા ઉપર અવલમ્બિત છે. પરંતુ જૈન દર્શન માને છે કે આ જાતિસ્વભાવ છે. પ્રત્યેક હૂકમાનાં સિરે આ કચગી છે કારણ કે એની બધી જાતિનો આ સ્વભાવ છે. પોપાને તમે બણાવી શકે કારણ કે તેઈ વસ્તુને સીખી લેવાની એનામાં યોગ્યતા છે. પણ ગવેદને કૌર્ષ એ બણા પો છે? નહીં કારણ કે બણુવું એ એને જાતિ સ્વભાવ જ નથી.

કાળ સ્વભાવ

કળમેદ ઘવાથી એના સ્વભાવમાં પણ ભેદ પડે છે એક વક્ષા જે મહિને જ ફળ આપવા લાગે છે તે કોઈ જ મહિને જૈન દર્શનમાં આરા અન્નુ નિરૂપ્યુ આવે છે. પહેલા આરા વખતે પૂજારી જોટલી સરસ હતી તેટલી સરસ એ બીજા આરામાં નહોતી. ત્રીજા જાને યોષા આરામાં જાળમેદો માનવી મેક્ષા જઈ શકે છે પાંચમાનો નદી આ કાળ સ્વભાવની વિચિત્રતા છે ને? પરિવતનનો કાળ સ્વભાવ છે જેના વડે પ્રત્યેક વસ્તુ પ્રતિક્ષણ પરિવતન પામી શકી છે એ જ સક્રિય નામ કાળ છે અને પરિવર્તન એ એનો સ્વભાવ છે.

સ્વભાવવચ્છીનો તક છે કે પ્રત્યેક વસ્તુ પોતાના સ્વભાવમાં સ્થિત છે. કાળ રી સક્રિય પણ પોતાના સ્વભાવથી એક દિવ આ કે તે તરફ થઈ શકતી નથી. પીતલી કાણુને પાણી વાળી સકાય નહીં એની પાછળ થતો પ્રરુપાઈ નકમેલ જરો કારણ કે કળમાં પાછા વળવાનો સ્વભાવ જ નથી.

કંઠકસ્ય તોષ્ણત્વ મયુરસ્ય વિચિત્રતા ।

વર્ણાશ્ચ તામ્રચુડાના રવભાવેન ભવન્તિ હિ ॥

કાટાને અણીદાર બનાવનાર કોણ છે ? મયુર-પાખોને ચિતરનાર ચિત્ર-કાર કોણ છે ? કુકડાને કોણે શીખવ્યું છે કે તુ ચાર વાગતાની સાથે જ બોલી બેઠે કોયલને કોણે શીખવ્યું કે વસત આવતાંની સાથે જ પાયેય સ્વરોમાં તુ સંગીત રેલાવજે આ સ્વભાવવાદ જ છે

દાર્શનિક દષ્ટિએ સ્વભાવવાદનું મહત્વપૂર્ણ સ્થાન છે. દરેક પદાર્થ પોતાના સ્વભાવમાં રહેલો છે ધર્માન્તિકાય ગતિ સહાયક જ કેમ હોય છે, સ્થિતિ સહાયક શા માટે નહીં ? આનો જવાબ પણ સ્વભાવવાદમાં જ છે અમૂર્ત મૂર્તરૂપે શા માટે પરિણમતો નથી ? કારણ કે એ એનો સ્વભાવ જ નથી આગમની રીતે કહું તો મુક્ત આત્મા ઉર્ધ્વગતિ જ શા માટે કરે છે, અધોગતિ શા માટે નહીં, એને માટે શાસ્ત્રકાર પહેલાં એક કારણ દર્શાવે છે પરંતુ એથી શિષ્યના મનનું સમાધાન થતું ન જુએ તો એક પછી બીજે તર્ક કરે છે “ તથાગતિ પરિણામાચ્ચ ” ઉર્ધ્વગતિના પરિણામથી જ આત્મા ઉપર જાય છે કારણ કે આત્માનો એ સ્વભાવ છે એટલે એ ઉપર જાય છે સ્વભાવનો હેતુ સર્વ હેતુ હોય છે એના પછી કોઈ તર્ક બકી રહેતો નથી સ્વભાવમાં કોઈ તર્ક ચાલતા નથી, સર્વભાવ સ્વભાવમાં રહેલ છે.

કર્મવાદ

સ્વભાવને વિભાવમાં બદલાવનાર કર્મ સમવાય છે આત્મા શુદ્ધરૂપે અવિકાર છે પરંતુ એના અવિકારરૂપને વિકૃતિમાં લાવનાર કર્મ છે જૈન દર્શનની દ્રિષ્ટિથી કર્મવાદના પાયા પર બીજી છે આ વિશ્વની વિચિત્રતાનું મૂળ કારણ પણ કર્મ છે એક માતાની કૃપે જન્મનારા બે લાઈઓમાં જુદાપણ હોય છે એક બુદ્ધિમાં કુશાગ્ર હોય છે બીજે બુદ્ધિમંદ પણ હોઈ શકે છે પહેલો દસ વાતને એક જ વાગમાં સમજી લે છે બીજે બીજે એક વાતને દસવાર સમજાવે તો પણ સમજતો હોતો નથી

રહેવાય છે કે એક માણસ સપ્ન ઘેર જન્મ્યો છે એની કેળવણી માટેની પૂરી વ્યવસ્થા છે, એની પાસે બુદ્ધિવિકાસના સમસ્ત સાધનો ઉપલબ્ધ છે બીજે બીજે પણ આટલી બુદ્ધિપ્રતિભા ધરાવે છે પણ એની પાસે અનુકૂળ સાધનોનો અભાવ છે એટલે એની પ્રતિભા ચમકી શકતી નથી પરંતુ એની સાથે જ બીજે પ્રશ્ન એ આવે છે કે બીજી વ્યક્તિ આમ દરિદ્ર ઘરમાં કેમ જન્મી હશે ? શા માટે એ સપ્ન ઘરમાં ન જન્મી ? કહેવું પડશે કે એને સાધનવિહીન ઘરમાં આવવા-જન્મવા સારું બાધ્ય કરનાર તે કર્મો જ છે.

વસ્તુ સ્વભાવ જાણે આપણે ઊંચ વિચાર કરી ગયા છીએ

દેશ સ્વભાવ

દેશીક જાગતોમાં દેશસ્વભાવ કામ કરતો જોવા મળે છે. મુગેશ્વર રહેવાસીઓની ચામડી ઝોરી હોય છે ત્યારે આફ્રિકાના કાન્સીઓનો વર્ણ કાળો હોય છે. આ છે દેશના વાયુમંડળનો સારીર પરનો પ્રભાવ. એ દેશ સ્વભાવ છે કે દેશર રહ્યા કાશ્મીરમાં જ પેદા થઈ શકે છે અન્યત્ર ક્યાંય નહીં.

ભારતની માટીમાં જાંબા પેદા થઈ શકે છે વિદેશની માટીમાં જાંબા પેદા થવાનો સ્વભાવ જ નથી. આ છે દેશસ્વભાવનો પ્રભાવ.

જાતિ સ્વભાવ

દુઃકમ્પા સિરે ચામડીની એ કશમી ક્યા કળાકારે નિર્મીલુ કરી છે. મથુરાની પાંખે ક્યા ચિત્રકારે ચિતરી છે. વૈદિક દ્વનનો અનુચારી એમ કહેશે કે આ વિશ્વની વિચિત્રતા ઈશ્વરની ઈચ્છા ઉપર અવલંબિત છે. વસ્તુ જોઈને દર્શન માને છે કે આ જાતિસ્વભાવ છે. પ્રત્યેક દુઃકમ્પા સિરે આ કશમી છે કાશ્વ કે એની જમી નતિનો આ સ્વભાવ છે. પોપટને તમે બહારી શોધ કાશ્વ કે કોઈ વસ્તુને કીળી લેવાની એનામાં યોગ્યતા છે પણ જોઈને કોઈ એ બહારનો છે નહીં કાશ્વ કે બહુ એ એનો જાતિ સ્વભાવ જ નથી.

કાળ સ્વભાવ

કળમેદ થવાથી એના સ્વભાવમાં પણ ભેદ પડે છે એક વૃક્ષ એ મહિને જ ફળ આપ્યા કાળે છે તો કોઈ છ મહિને જોઈ દર્શનમાં આપ્યા ચક્રુ નિરુત્થ આવી છે પહેલા આપ્યા વખતે પૃથ્વી જેટલી સરસ હતી તેવી સરસ એ જીન આપ્યામાં નહોતી ત્રીજા અને ચોથા આપ્યામાં જ મેમો માનવી મેલુ જઈ શકે છે પાંચમાનો નહીં આ કાળ સ્વભાવની વિચિત્રતા છે ને. પરિવર્તનનો કાળ સ્વભાવ છે જોના વડે પ્રત્યેક વસ્તુ પ્રતિક્રમ પરિવર્તન પામી રહી છે એ / સક્રિય નામ કાળ છે અને પરિવર્તન એ એનો સ્વભાવ છે.

સ્વભાવવસ્તુનો તક છે કે પ્રત્યેક વસ્તુ પોતાના સ્વભાવમાં સ્થિત છે કાળ ત્રી સક્રિય પણ પોતાના સ્વભાવથી એક ઈમ આ કે તે તરફ થઈ શકતી નથી વીતતી કશુને પાછી વાળી સકાય નહીં એની પાછળ થતો મુરખાઈ નહોતો જઈ કાશ્વ કે કળમાં પાછા વળવાનો સ્વભાવ જ નથી.

કંઠસ્થ તીવ્રત્વ મયુરસ્ય વિવિગતા ।

વર્ણાંશ્ચ તામ્રચુડાતા રવભાષેત ભવન્તિ હિ ॥

કાટારે આબીદાર બનાવનાર ધોણ છે ? મયુર-પાણોને ચિતરનાર ચિત્ર-કાર ધોણ છે ? કંઠને કોણે ગીખવ્યું છે કે તુ આર વાગતાની આથે જ બોલી બીજે કોપવને કોણે ગીખવ્યું કે વચત આવતાની સાથે જ પાચેય સ્વરોમા તુ સંગીત ગેલાવને આ સ્વભાવવાદ જ છે

દર્શનિક દષ્ટિએ સ્વભાવવાદનું મહત્વપૂર્ણ સ્થાન છે દરેક પદાર્થ પોતાના સ્વભાવમા રહેલો છે ધર્માગ્નિકાય ગતિ સકાયક જ કેમ હોય છે, સ્થિતિ સકાયક શા માટે નહીં ? આનો જનાય પણ સ્વભાવવાદમા જ છે અમૂર્ત મૂર્તકે શા માટે પરિણમતો નથી ? કારણ કે એ એનો સ્વભાવ જ નથી ગાગનની રીતે કહું તો મુક્ત આત્મા ઉર્ધ્વગતિ જ ના માટે કંઈ છે, અધોગતિ જા માટે નહીં, એને માટે સાત્ત્વકાર પહેલા એક કાગળ દર્નાવ છે પરંતુ એથી શિષ્યતા મનનું સમાધાન થતું ન જુએ તો એક પછી બીજે તર્ક દરે છે “ તથાગતિ પરિણામાચ્ચ ” ઉર્ધ્વગતિના પરિણામથી જ આત્મા ઉપર જાય છે કારણ કે આત્માનો એ સ્વભાવ છે એટલે એ ઉપર જાય છે સ્વભાવનો હેતુ સર્વ હેલનો હોય છે એના પછી કોઈ તર્ક બની રહેતો નથી સ્વભાવમા કોઈ તર્ક ચાલતા નથી, સર્વભાવ સ્વભાવમા રહેલ છે.

કર્મવાદ

સ્વભાવને વિભાવમા બદલાવનાર કર્મ સમવાય છે આત્મા શુદ્ધકે અવિકાર છે પરંતુ એના અવિકારરૂપને વિકૃતિમા લાવનાર કર્મ છે જૈન દર્શનની દ્રિષ્ટિ કર્મવાદના પાયા પર બેસી છે આ વિશ્વની નિચિત્રતાનું મૂળ કારણ પણ કર્મ છે એક માતાની કૃપે જન્મનારા બે લાઈઓમા જુદાપણ હોય છે એક બુદ્ધિમા કુશાગ્ર હોય છે બ્યારે બીજે બુદ્ધિમદ પણ હોઈ શકે છે પહેલો દસ વાતને એક જ વારમા સમજી લે છે બ્યારે બીજે એક વાતને દસવાર સમજવો તો પણ સમજતો હોતો નથી

કહેવાય છે કે એક માણસ સપન્ન થેર જન્મ્યો છે એની કુળવણી માટેની પૂરી વ્યવસ્થા છે, એની પામે બુદ્ધિવિકાસના સમસ્ત સાધનો ઉપલબ્ધ છે બ્યારે બીજે પણ આટલી બુદ્ધિપ્રતિભા ધરાવે છે પણ એની પાસે અનુકૂળ સાધનોનો અભાવ છે એટલે એની પ્રતિભા ચમકી શકતી નથી પરંતુ એની સાથે જ બીજે પ્રશ્ન એ આવે છે કે બીજી વ્યક્તિ આમ દરિદ્ર ધરમા કેમ જન્મી હશે ? શા માટે એ સપન્ન ધરમા ન જન્મી ? કહેવું પડશે કે એને સાધનવિહીન ધરમા આવવા-જન્મવા સારું બાધ્ય કરનાર તે કર્મો જ છે.

રાજ-સત્તાના નિયમોમાં ફેરફાર થઈ શકે છે તમે ચાલો તો એ કાવધ એને ઠોકર મારી શકો છો પરંતુ કમ-સત્તાના કાવધને તમે ચાલો જાય તો ન ચાલો તો પણ તમારે માનવા જ પડે. કહેવાય છે કે ચારિત્ર્ય શીલ નારીઓના શીલજમાં એટલી સજિત છે કે એ બાંધીને પણ નીરમાં ફેરવી શકે છે બાંધીને પાણી બનાવી દેવાની સજિત એ સતી-સાધ્વીઓમાં હતી પરંતુ કમને બહુ નાખવાની સજિત તો એમનામાં પણ નહોતી.

ભગવાન મહાવીરે બાળથી અઢી હજાર વર્ષ પહેલાં પોતાના એક પ્રવચનમાં કહ્યું હતું —

યુચિચ્છા કમ્મા યુચિચ્છા ફલ મલ્લિતિ ।

યુચિચ્છા કમ્મા યુચિચ્છા ફલ મલ્લિતિ ॥

શુભ કર્મોનું પ્રતિફળ બાળપણે જ મળતી જાય છે અશુભ કર્મોનું અશુભપણે. ઘરુચ્છ-કૃત્તણી બાળને કાંઈ એકઠીની સુચારુ નહીં થઈ શકાય એ જ રીતે કાંઈ આત્મા અશુભ કર્મ કરી એનું શુભ ફળ નહીં મેળવી શકે. એટલેમાં બાળની વચ્ચે બાદ એ તેટલી પ્રાર્થના-બ્રાહ્મણ કરે તો પણ એનો ભાત કદી થઈ શકવાનો નથી. આ રીતે અશુભ કર્મોનું ઉપાર્જન કર્યા બાદ આજે તેટલા પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો પણ અશુભ ફળ જ મળવાની.

કર્મ દિસ્ત્રીનું જ્ઞાન વધુ બાદ વ્યક્તિને બીજા પર ક્રોધ તથા વૈર જાગ્રત નહીં થાય. કારણ કે જ્યારે બાળપણે એ જ્ઞાન થઈ જાય છે કે આ આપત્તિને મેં જ નિમત્રી છે અને આજે એ બારી છે તો પછી એનો વિરસકાર શા માટે ? મહામત્યુ ગૌતમ ભગવાન મહાવીર પાસે પ્રશ્ન કરે છે—

પ્રશ્ન—

‘ સીલાકં મલ્લે ! અસકલં કુલ્લકં વેદન્તિ

પરકલં કુલ્લકં વેદન્તિ તત્કુલમયકલં કુલ્લકં વેદન્તિ ।

ભગવાન ! આ જીવ બાળમૂત કુળને ભોજે છે કે પરકુલ કુળને ભોજે છે અથવા તત્કુલમૂત કુળને ભોજે છે ?

જવાબ—

ગૌતમા ! અસકલં કુલ્લકં વેદન્તિ સીલા મોપરકલં

કુલ્લકં વેદન્તિ જો તત્કુલમયકલં કુલ્લકં વેદન્તિ ।

—મગવલી સુત્ર ।

ભગવાન બોલ્યા ગૌતમ જીવ સ્વકુલ કમને જ ભોજે છે

કેટલો મર્મજર્મી આ પ્રશ્ન છે સ્વજ ને નરક કાણીનું આ ઉમન નથી જીવતને સ્પર્શતા પ્રશ્ન છે આત્મા સ્વકુલ કુળનો અનુભવ કરે છે ” એ સૂત્રમાં કર્મદિસ્ત્રી બરી પડી છે અને આ વિચાર વિપ્રતિબી

ક્ષણેમા આપણને ઘણી મોટી સાન્તવના આપે છે જ્યારે મનુષ્ય પર આપત્તિ-
ઓનાં વાદળો ઢેગાય છે ત્યારે એ બીજા પર રોષે ભરાય છે પરંતુ કર્મવાદ
કહે છે કે આના બી તમે જ વાવ્યા હતા, આજે એ વિશાળ વૃક્ષ બનીને
આવ્યા છે તો પછી બીજા પર રોષ કે દોષ શા માટે ? જ્યારે દ્વિસ્તુકી
માનવીના મનમા પૂર્ણરૂપે પેમી જાય છે, ત્યારે એ ઘણી મોટી માનસિક
અશાન્તિમાત્રા મુક્ત બની જાય છે, સાથે-સાથે પોતા પર આવેલા સકટ
સારુ પોતાને જ જવાબદાર ગણે છે બીજાને એ આરોપમાત્રી મુક્ત કરે છે.
આમ કરીને તે પરિવાર તેમજ સમાજને એક અશાન્તિથી મુક્ત બનાવે છે.
બીજા બાબુ અશાન્તિની જવાબા જ્યારે એની ચારે બાબુ ભબૂકતી હશે તો
પણ એ હમતે મોઝે જ રહેવાનો

કર્મબંધના એ મુખ્ય પ્રકારો છે નિહિત અને નિકાચિત જ્યાં સુધી
આત્મા મદ પગિણામોથી કર્મોત્તુ બંધન કરે છે ત્યાં સુધી બંધન કષ્ટક હલકા-
શિથિલ હોય છે એ ગિથિલ બંધન તપ ઇત્યાદિ દ્વારા છૂટી શકે છે જેમ
સોયોને એકટી કરાય છે અને જ્યારે ચાહો ત્યારે એમને જુદી-જુદી પણ
કરી શકાય છે તેમ

ત્રીવ પગિણામો વડે જે કર્મ બંધાય છે, તેને નિકાચિત કહે છે મન
યોગ, વચનયોગ અને કાયયોગ એ ત્રણ અશુભ ક્રિયામા એકરસ બની જાય
છે ત્યારે પ્રગાઢ બંધન બની જાય છે જેમ સોયોનો જથ્થો બનાવી એને
અગ્નિ વડે તપાવી હથોડા વતી ટીપ્પા બાદ એને ચાહો તોય જૂદી કરી શકાતી
નથી તેમ

આ જ નિકાચિત બંધન છે આત્મા એને ભોગવીને જ જુદું કરી
શકે છે તપ અને સાધના એ કર્મને જૂદું કરી શકતા નથી એમા કર્મોત્તુ
ઉદ્વર્તન, અપવર્તન, સંક્રમણ વગેરે કાઈ પણ કારણ સંભવિત નથી

કર્મવાદીનો એ તર્ક છે કે જે કાઈ આપણે પૂર્વ જન્મમા કરીને
આવ્યા છીએ તે જ અહીં ઉદયમા આવે છે એને ભોગવવું જ પડશે-
આપણા કર્મની સફળતા અથવા અસફળતા, પૂર્વકૃત કર્મ પર જ આધાર
રાખે છે આપણો જે શુભ-ઉદય હશે તો આપણને કાર્ય કરવાની પ્રેરણા
મળશે કાળ પણ અનુકૂળ હશે તેમ વાતાવરણ પણ અનુકૂળ જ હશે શુભ
કર્મનો ઉદય હશે તો શરીર સ્વસ્થ રહેશે અને પછી પુરુષાર્થ પણ કરી
શકારો માટે માનવની સફળતા શુભ કર્મમાં જ રહેલી છે

પુરુષાર્થવાદ

કાર્યસિદ્ધિનું મૂળ પુરુષાર્થ છે બધી જાતના સાધનો પ્રાપ્ત છે પણ

મનુષ્ય ને કામ-પ્રેમ ન હોવાને તે એ અસહજારહેશે જૂખ લાગી છે ધર્મ
બેજન બનાવવાની જમી મીતે મોજુદ છે પણ શાંતો મજબૂર બહેન પરિભ્રમ
ન કરે તે જૂખ સાંત થઈ શકશે નહિ. જે શાંતીમાં લોજન પીરસાય છે
જને પેટમાં સખત જૂખ લાગી છે પરંતુ તમે જે શાંતીમાંથી દામે ડાળીએ
જઈ મોં સુવી પહોંચાવવાનું કષ્ટ નહિ કરો તો શું કદી પેટ બરાઈ શકશે ?
કદાપિ નહીં

માનીએ કે હઠીમાં માખણ છે પણ જે કાઈ એક આઠમી હઠી સ્થને
સાધારણ પ્રવાહ કરીને કસાક સુધી પ્રાર્થના કરે કે 'હો દેવ ! મેં માખણ
ખાધું !!' તો કુ માનુ છું કે જે કસાક તો શું એ જે હળવર વધ સુધી
પ્રાર્થના કરતો રહે તેમ એને હઠીમાંથી માખણ એમ મળી શકશે નહીં તમે
સમુદાય રહે છે. સમુદાયે તો અન્યાયકાર કહેવડ છે ત્વ સમુદાયે કશું રહી
પ્રાર્થના કરો કે રત્નાકર જે ચાર ચૈદાં મોતી ખાધે તો જન ત કાળ વીતી
જાય તે જ સમુદાય તમારી પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર નહીં કરે પરંતુ માનવનો પ્રયત્ન
પુરુષાર્થ જ સમુદાય અમાધ બિચલમાંથી મોતી લાવી શકે છે ।

એક વિચારકે કહ્યું છે કે ભક્તિ પાસે હાથ છે જ્ઞાન પાસે બંધિ
છે અને કર્મ (પુરુષાર્થ) પાસે પગ છે હવેથી આપણે કાઈ વસ્તુ પર
વિશ્વાસ કરી સમીએ છીએ. આંખો વડે આપણે ચાલ નેઈ શકીએ છીએ
પણ આશ્વચાનુ કામ તો પામતું છે મનિષ્યની દુરી ફક્ત વિશ્વાસથી એકાં
જઈ શકતી નથી તેમ ન જોવા માત્રથી એ નજીક આવે છે પરંતુ આપણા
પગ જ આપણને એ મનિષ્યની સમીપે પહોંચાડી શકે છે ભક્તિમાં તન્મ
વતા છે જ્ઞાનમાં પ્રકાશ છે તો કર્મમાં સજીવતા-ચૈતન્ય છે

એ નિમિત્ત સિદ્ધાંત છે કે સરીરમાં યુલો પુષ્પથી સાંપડે છે પરંતુ
આત્માના યુલોને વિકસિત કરવા એ પુષ્પની શક્તિ જદારની વાત છે
આદિમક યુલોનો વિકાસ આત્માના પુરુષાર્થ પર જ નિર્ભર છે પણ તમે
અંતર્મનના નામરિકા જદુ પુષ્પશાળી છે. વીસમી સદીના (સતાન્દિ) ના
પૈશાનિકા પેતાની જમી નવી શોધો અને આવિષ્કારો તમારી સમવજ્ઞ સાડુ
કરી રહ્યા છે. ઉજળાટ થાય છે તે જરા જટન હજીવી યો કે પાંખો એવો
તો ફરવા લગરો. જાણે મહામાયકનો શીતળ મદ પવન તમારા ધરમાં જ
જાવી પહોંચે છે કામ કર ઉજળાટ અને ગરમી હોય બિના-બિના પવનથી
તમે બેચેન થઈ રહ્યા હો અને ફરતો પાંખો પણ ગરમ લવા ફેરી રજો-દોષ
તો તમારા સાડુ વાતાવરણિત (એરક કીસનર) તૈયાર છે એ ગરમીમાં
તમારા સાડુ બેવી તો હાલ પ્રધાન કરશે જાણે સીમલા / તમારે પેર જાવી
અર્થ છે

આજના કુત્રે પુષ્પશાળી એને જ માનવશાળી આવશે કે જેની પાસે

વધુ વાસના અને વિલાસના પ્રસાધનો છે. જેની પાસે ચાર-ચાર મોટરકારો છે, તમારી નજરમા એવું પુણ્યશાળી છે, પરંતુ જેની પાસે નથી કાર કે નથી મહેલો, પણ જે સાદાઈથી શ્રમ કરી પોતાનું જીવન વીતાવે છે એ તમારી દૃષ્ટિએ પુણ્યશાળી નહીં હોય

આજના યત્રયુગે માનવને પુરુષાર્થ હીન બનાવી દીધો છે એ પ્રત્યેક કાર્ય માટે યત્નો દાસ બની ગયો છે નાના નાના ગામડાઓમા વસતી માતાઓ આજે પણ દૂર-દૂરથી ફવાનું પાણી ભરી લાવે છે, હાથે ધટી ચઢાવી અનાજ દળે છે, જ્યારે મુખઈની પુણ્યશાળી માતાઓ સાચે જ ભાગ્યશાળી છે એમને માટે વિજ્ઞાને બધી સગવડતાઓ પ્રદાન કરી છે નળને થોડો ફેરવો કે એવું લાગશે જાણે ગંગા ને જમના તો તમારા આગણે જ આવી પહોંચી પહેંજાની માતાઓ લોટ દાથે દળતી હતી આજે એમને માટે ચક્રોઓ તૈયાર છે રોટલા બનાવવા માટે પહેલાં લાકડા અને કોલસા વપરાતા હતા, તેમા ધૂમાડાથી હેગનગતિ થતી આજે ગેસના ચૂલા તૈયાર છે, જેમા ન ધૂમાડો છે તેમ ન એથી કાઈ હેરાનગતિ સાલજ્યુ છે કે બોજન બનાવવાનું મશીન પણ આવી ગયેલ છે એક એવું ટીકીન આવે છે જેમા તમે ભાત, દાળ-ગાક યથાવત્ ભરીને મૂકો અને એને ચૂલા પર ધરો કે આપોઆપ (ઓટોમેટિક) બધું તૈયાર થઈ જશે હા-હવે એવું પણ યત્ર બનાવવું જોઈએ જે રોટલા પણ તમને ચાવી-ચાવીને ખવડાવ્યા કરે. પુરુષાર્થહીનતાની આ પરમ સીમા છે જ તો (સભામા-હસાહસ)

આને ભણે તમે પુણ્ય માનો, પરંતુ જૈનદર્શન આનો સ્વીકાર કરતો નથી એ પુરુષાર્થવાદી દર્શન છે એ આજમને પાપ બનાવનાર દર્શન છે તો પછી જે સાધનો મનુષ્યને પુરુષાર્થથી આજસ ભણી ખેતી જાય છે એને પુણ્ય શે મનાય ? અને એક વાત એ પણ છે કે જે પોતાના શરીરને શ્રમથી બચાવે છે એના શરીરમા ચળી વધી જાય છે, અને શરીર બેડોળ બની જાય છે મે પોતે જોયું છે કે એક બહેનનું શરીર એટલું બધું ફૂલી ગયું હતું કે એને ઉઠવા અને બેસવા સારું પણ બીજાની મદદની જરૂર પડતી હતી હા, તો કહેવું પડશે કે શ્રમથી જીવ ચોરનારાને પુણ્યશાળી નહીં પણ પાપશાળી જ કહેવા પડશે ઉપનિષદ્ કહે છે કે જે માનવ સુએ છે એનું ભાગ્ય પણ સુએ છે, જે બેડો છે, એનું ભાગ્ય પણ બેડું છે, જે ચાલી શકે છે, એનું ભાગ્ય પણ એને યારી આપે છે ગતિ જ જીવન છે પુરુષાર્થ વાદીનું કહેવું છે કે ભાગ્યવાદ આજસુઓનો અવાજ છે પુરુષાર્થવાદીને ભાગ્ય પણ સહાયક બને છે માટે સમસ્ત કાર્યોની સિદ્ધિ પુરુષાર્થમા જ રહેલી છે કાળ અનુકૂળ હોય, સ્વભાવ પણ હોય, કર્મના (પુણ્ય) બળે સામગ્રી પણ ઉપલબ્ધ હોય પણ માનવી જે પુરુષાર્થ ન કરે તો એ ભૂખ્યો જ રહેશે.

નિયતિવાદ (સાવિધાવ)

નિયતિ વાદનો તર્ક છે વિશ્વની પ્રત્યેક વ્યવસ્થા નિયત (નિશ્ચિત) છે. દિવસ પછી રાતનું આવવું નિશ્ચિત છે જ્યાં ને ચિંતન્ય સમસ્ત પદાર્થો નિયતિવાદની કૃપા પર ધૂમી રહ્યાં છે.

મનુષ્ય પુરુષાર્થ કરે છે અને પુરુષાર્થ જ આપણા હાથની વસ્તુ છે. પરંતુ થશે એ જ કે જે નિયતિવાદની વ્યવસ્થામાં નિયત (નિશ્ચિત) છે. કદી કોઈ અકસ્માત બને છે ત્યારે આપણે વિચારીએ છીએ કે એ તરફ આપણે ન ગયા હોત તો આમ ન થાત પરંતુ આ તો આપણી કૃપા (અભય) શુદ્ધિના નિશ્ચય છે. પૂર્ણ જ્ઞાનીની દષ્ટિમાં આ એમ થવાનું હતું જ એટલે એ તો નિયત માત્ર હતું. પણ કયાકર્મમાં એ સમયે એમ થવાનું જ હતું.

વાસુદેવ શ્રીકૃષ્ણ જા. નેમિષાશ પાસે દારકાના વિષયમાં બેઠે પ્રશ્ન છે. અત્રવાને એમને જવાબ આપ્યો. દ્વિપાત્રન સ્થિતિમાં કોઈની જ્ઞાણમાં તારી દારિકા એક દાંડી ભરખ થઈ જશે. અત્રવાન નેમિષાશના આ સંબોધને લઈને વાસુદેવના મનમાં થેરી ચિંતા પેદા થિતિત મને શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા. અત્રવાન કોઈ ઉપાય છે કે દારિકા જાતી શો અત્રવાન બોલ્યા. વાસુદેવ જાત આમ થવાનું જ છે તથાપિ એમણે કૃષ્ણના મનને સમજાવવા સારું ઉપાય બતાવે. જ્યાં સુધી દારિકામાં જાત જીવ થતાં ત્યારે (ત્યાં સુધી) દ્વિપાત્ર દારિકાનું કોઈ નહીં બચાવી શકે. પરંતુ એ દિવસ પછી આપણે જાતે દારિકાના જાત રક્ષા ને એ વિશાળ નગરી દારિકામાં જાત જીવ કરનાર કોઈ ન મળ્યું અને જોત જોતાં જ દારિકામાં જાતિ-જાતિઓ કોણ હામી અને ઘોડાક જ કસાકોમાં રવણ નગરી દારિકા રાખ બની ગઈ.

સાંજનારના મનમાં કદાચ એમ થશે કે એક વ્યક્તિને આવજીવ કરી દેત તો દારિકા જાતી જાત પછી એ રમ કરી જાતી શો એ દારિકા એ સમાપ્ત થવાની જ હતી. દ્વિપાત્ર તો એક નિશ્ચિત હતો. પછી સ્વયં તો એ હતું કે દારિકાના દિવસો વીતી ગયા હતા. વૈભવની નગરી મારીને બેઠવાનું થઈ રહી હતી. દ્વિપાત્રને તો એક ચિંતારી જ રહી હતી.

સ્વર્ણ જાંબો અદારના નિમિત્તને જ જુએ છે અને નિમિત્ત પર એ શાપ અને દોષ દાકવે છે પરંતુ તત્ત્વજ્ઞાનીના હાથમાં એ ચીજ એ દિવસો થવાની હતી. તમારા જાંબો પ્રપ્તિનો નાશ થતાં જો સારું થવાનું છે તો તેમાં નિમિત્ત પછી એમાં જાતી જાતી તમારો પુરુષાર્થ પછી એ જાતુએ જ દેખશે, ને અશુભ થવાનું છે તો જાંબો જ પ્રપ્તિ પછી જાંબો સ્થિત થશે. પાંચ પાંચ જાંબો અજવાનોની કાજરી હોવા છતાં જ કોપરીની લા / લટાઈ હતી. જામની ગદા અને અજુનું જાંબીર એક જાતુએ જ કામમાં રહ્યું.

મયા તમે પૂછશો શા માટે ? એનો જવાબ છે, એમ થવાનું જ હતું આજે એક વ્યક્તિ દીક્ષા લે છે અને કાલે એ છોડી પણ દે છે સર્વસં પોતાના જ્ઞાનચક્ષુ વડે જુએ છે કે આ વ્યક્તિ દીક્ષા નહીં પાળે શાસનનો સહારક શત્રુ બનશે તો પણ દીક્ષા દે છે કે નહીં ? જવાબ છે, જરૂર અપાય છે, આગમ સાક્ષી છે કે એવી વ્યક્તિઓને દીક્ષા અપાઈ છે ભગવાન મહાવીરે જન્માલીને દીક્ષા આપી હતી અને એને પોતાનો ગિય બનાવ્યો હતો પ્રશ્ન થશે એમ શા માટે ? કારણ કે તેઓ એ જાણતા હતા કે એ દીક્ષા લઈને છોડી દેશે, તેમ તેઓ એ પણ જાણતા હતા કે મારા હાથે આ થવાનું જ છે એને થભાવવાની તાકાત એમના હાથોમા પણ નહોતી

ભાવિભાવ એ તત્ત્વ છે કે જેને આધીન કાળ, સ્વભાવ, કર્મ અને પુરુષાર્થ એ બધા છે એક માળી આખો રોપે છે, વર્ષાઋતુ આવી, કાળ સમવાય પણ અનુકૂળ છે ગોટલીમાં ઉગવાનો સ્વભાવ પણ છે સચિત કર્મના યોગે માળી પાસે આખાની ગોટલી પણ છે અને માળી એને જમીનમા રોપે છે એની રક્ષા કરે છે, અહીં પુરુષાર્થ પણ છે પરંતુ આ બધું હોવા છતાં એને એક કીટક લાગી ગયું, જેણે ગોટલીને ખોખલી કરી નાખી, એ ઊગી ન-શકી એ ગોટલીને આખાના વિશાળ વૃક્ષ પરિણત થવાનું હતું જ નહીં

એક વિદ્યાર્થી છે એનો એ ધ્યેય છે કે પરીક્ષામા પહેલા નંબરે પાસ થવું પરંતુ એના સારુ સમયની પણ જરૂર રહેશે એક દિવસમા જ કાંઈ એ બધું વાચી શકશે નહિ માટે સમય ક્ષેપમા કાળ સમવાય જરૂરી છે એનો વાચવાનો સ્વભાવ પણ છે કારણ કે એતન વાચી શકે છે જડ નહીં એટલે સ્વભાવ સમવાય પણ અનુકૂળ છે જ્ઞાનાવરણના ક્ષયોપશમથી બુદ્ધિ પણ સાંપડી છે કર્મ પણ સહયોગી છે, વાચન સારુ એ પરિશ્રમ પણ કરે છે, પુરુષાર્થી છે, પરંતુ દુર્ભાગ્ય કે પરીક્ષાનો દિવસ આવ્યો અને એ ૧૦૫ ટીપ્પી તાવમા સપડાઈ ગયો પરીક્ષામા એમી શક્યો નહીં, અને એમ એને સફળતા મળી નહીં અહીં બધું ઉપસ્થિત છે તો પણ એક વસ્તુનો અભાવ રહ્યો કહેવું પડશે કે નિયતિવાદ અનુકૂળ ન હતો એને જે પરીક્ષામા પાસ થવું જ હતું તો એ ખીમાર જ ન પડત

: થોડાક પ્રશ્નો :

પ્રથમ સમવાયના તત્ત્વ ઉપર ચર્ચા ચાલી રહી છે એક પ્રશ્ન એ થાય છે કે ભાવિભાવ અને કર્મ વચ્ચે શા ભેદ છે ? કારણ કે મનુષ્યને શુભ કર્મનો ઉદ્દેશ્ય હશે તો એ સફળ થશે જ અને અશુભનો ઉદ્દેશ્ય હશે તો એના બધા પ્રયત્નો નિષ્ફળ સિદ્ધ થવાના, તો ખટ્ટી ભાવિભાવને સ્વતંત્ર જુદું માનવાની શી જરૂર છે ?

વાયુકાયની સ્થિતિ, નયન, અત્યર્થદર્શની ઉત્કૃષ્ટ, તથા હનર વર્ણની
વનસ્પતિની સ્થિતિ, નયન, અત્યર્થદર્શની ઉત્કૃષ્ટ, કલ્પજનર્થ વર્ણની.

૨૧ મરણ દ્વાર

તેના, સમોદ્ધિમા તે એળની પેઠે જાણે

અધમોદ્ધિમા તે દીની પેઠે જાણે

૨૩ આગતિ દ્વાર ને ૨૪ અતિ દ્વાર

પૃથ્વીકાય, અપૃથ્વીકાય વનસ્પતિકાય, એ ત્રણ એકેદ્રિયમા ત્રણ અતિને
જાણે, તે ૧ મધુષ્ય ૨ તિર્થંચ, ૩ દેવનો નય એ અતિમાં, તે ૧ મધુષ્ય ને ૨
તિર્થંચમાં તેજસ્વ્ય ને વાયુકાય એ એ એકેદ્રિયમાં એ અતિને જાણે, તે ૧
મધુષ્યનો, ૨ તિર્થંચનો નય એક અતિમાં તે તિર્થંચમાં.

હતિ પાશ્વ એકેદ્રિયના પાશ્વ ૬૬ સંપૂર્ણ

બે ઇદ્રિય, ત્રિઇદ્રિય, ચૌઇદ્રિય ને તિર્થંચ સમૂહિત

પંચેદ્રિયના ૬૬૬.

૧ શરીર

મધુષ્ય, ત્રિઇદ્રિય, ચૌઇદ્રિય ને તિર્થંચ સમૂહિત પંચેદ્રિયમાં કરી
ત્રણ તે ૧ બોધારિક ૨ તેજસ ૩ કામજ.

૨ અવગાહના

બે ઇદ્રિયની અવગાહના નયન જાણના અસંખ્યાતમા જાણની
ઉપદેશ ને લાગી

ત્રિઇદ્રિયની અવગાહના નયન જાણના અસંખ્યાતમા જાણની
ઉપદેશ ૩ જાણની

ચૌઇદ્રિયની અવગાહના નયન જાણના અસંખ્યાતમા જાણની
ઉપદેશ ૪ જાણના

તિર્થંચ સમૂહિત પંચેદ્રિયની અવગાહના નયન જાણના
અસંખ્યાતમા જાણની ઉપદેશ જુદી જુદી નીચે મુજબ.

ગાથા

જેયણ સહસ્સ, ગાઉચ પુહુત્તં તત્તો જેયણ પુહુત્તં;
દાણહં તુ ધણહ પુહુત્તં સમૂછીમે હિંધ ઉચ્ચત્ત. ૧

૧ જલચરની, એક હજાર જોજનની

૨ સ્થળચરની, પૃથક્ ગાઉની છે, (જેથી નવ ગાઉ સુધીની)

૩ ઉરપરિસર્પની, પૃથક્ ચોજનાની છે, (જેથી નવ ચોજન સુધીની)

૪ ભુજપરિસર્પની, પૃથક્ ધનુષ્યની છે (જેથી નવ ધનુષ્યની)

૫ ખેચરની, પૃથક્ ધનુષ્યની છે (જેથી નવ ધનુષ્ય સુધીની)

૩ સહનન દ્વાર.

ત્રણ વિજ્યદ્રિય (ખેઈદ્રિય, ત્રિષદ્રિય, ચૌદ્રિય) ને તિર્યચ સમૂછિમ
પચેદ્રિયા, સહનન એક તે, એક સેવાત

૪ સસ્થાન દ્વાર.

ત્રણ વિકલેદ્રિય ને તિર્યચ સમૂછિમ પચેદ્રિયામાં, સસ્થાન તે
એક, ૬૩

૫ કષાય દ્વાર, તેમાં કષાય ચાર

૬ સંજ્ઞા દ્વાર, તેમાં સંજ્ઞા ચાર

૭ લેશ્યા દ્વાર, તેમાં લેશ્યા ત્રણ. ૧ કૃણુ, ૨ નીલ, ૩ કાપોત

૮ ઇદ્રિય દ્વાર.

ખેઈદ્રિયામાં ૪ દ્રિય બે

ત્રિષદ્રિયામાં ૪ દ્રિય ત્રણ

ચૌદ્રિયામાં ૪ દ્રિય ચાર

તિર્યચ અમૂછિમ પચેદ્રિયામાં ૪ દ્રિય પાચ

૯ સમુદ્ધાત.

તેમાં સમુદ્ધાત ત્રણ તે, ૧ વેદનીય ૨ કષાય, ૩ મારણ્યાતિક

૧૦ સંજ્ઞી અસંજ્ઞી દ્વાર.

ત્રણ વિકલેદ્રિય તથા સમૂછિમ તિર્યચ પચેદ્રિય, અસંજ્ઞી

૧૧ વેદ દ્વાર

તેમાં વેદ એક તે નપુંસક

૧૨ પર્વાસિ દ્વાર

તેમાં પર્વાસિ પાંચ ૧ આહાર પર્વાસિ, ૨ સરીર પર્વાસિ, ૩ હૃદય પર્વાસિ, ૪ અસો દ્વિસ પર્વાસિ, ૫ બાજ પર્વાસિ.

૧૩ દષ્ટિ દ્વાર

એકદિવ, ત્રિદિવ, ચૌદદિવ તે તિર્થ સંમુર્જિત ૫ એકદિવના અપર્વાપ્તિમા દષ્ટિ ને તે, ૧ સમક્રિત દષ્ટિ, ૨ નિધ્યાત્વ દષ્ટિ પર્વાપ્તિમા એક ત્રિવિધ દષ્ટિ.

૧૪ કર્મ દ્વાર

એકદિવ, ત્રિદિવમાં કર્મ એક તે ૧ અમ્યુક્તન ચૌદદિવ તે તિર્થ સંમુર્જિત પર્વાપ્તિમાં કર્મ ને, ૧ અમ્યુક્તન, ૨ અમ્યુક્તન.

૧૫ જ્ઞાન દ્વાર

અપર્વાપ્તિમા જ્ઞાન ને ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ કુતજ્ઞાન અજ્ઞાન ને, ૧ મતિ અજ્ઞાન, ૨ કુત અજ્ઞાન પર્વાપ્તિમા અજ્ઞાન ને.

૧૬ યોગ દ્વાર

તેમાં યોગ ચાર ૧ જોડારિક સરીર કાયયોગ, ૨ જોડારિક મિત્ર કીર કાયયોગ ૩ કર્મજી સરીર કાયયોગ, ૪ વ્યવહાર વચન યોગ.

૧૭ ઉપયોગ દ્વાર

એકદિવ, ત્રિદિવના, અપર્વાપ્તિમા પાંચ ઉપયોગ, ૧ મતિજ્ઞાન ૨ કુતજ્ઞાન ૩ મતિઅજ્ઞાન ૪ કુતઅજ્ઞાન, ૫ અમ્યુક્તન પર્વાપ્તિમા ત્રણ ઉપયોગ ને અજ્ઞાન ને અમ્યુક્તન ચૌદદિવ તે તિર્થ સંમુર્જિત પર્વાપ્તિમાં અપર્વાપ્તિમા ૭ ઉપયોગ ૧ મતિજ્ઞાન ઉપયોગ, ૨ કુતજ્ઞાન ઉપયોગ, ૩ મતિ અજ્ઞાન, ૪ કુતઅજ્ઞાન, ૫ અમ્યુક્તન ૬ અમ્યુક્તન પર્વાપ્તિમા ચાર ઉપયોગ ને અજ્ઞાન, ને કર્મ.

૧૮ આહાર દ્વાર

આહાર ૭ વિધાનો ને, અન્ન પ્રકારે કરે તે, ૧ જોડારિક ૨ શમ ૩ કપ્પ, ૪ ૧ સચિત, ૨ અચિત, ૩ મિત્ર.

૧૯ ઉપજીવના દ્વાર, ૨૦ અવવાના દ્વાર

એકદિવ, ત્રિદિવ, ચૌદદિવ ને અજ્ઞાનાં ૧૭ જોડારિકનો આદ્ય ને પાંચ જોડારિક અનિચ્છેદિવ અનુષ્ઠ ને ત્રિવિધો ને અપ તે ૧૭ કર્મ.

તિર્યચ સમૂર્ષિમ પચ્ચેદ્રિયમાં દશ ઔદરિકનો આવે, તે ઉપર મુજબ દશ કલા તે, જાય બાવીશ દંડકમાત્રે જ્યોતિષી, ને ગૈમાનિક એ બે વિનાના બાવીશ દંડકમા જાય

૨૦ સ્થિતિ દ્વારે

બેઘદ્રિયની સ્થિતિ, જઘન્ય, અતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ ૫૨ વર્ષની
ત્રિઘદ્રિયની સ્થિતિ, જઘન્ય, અતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ ૪૯ દિવસની
ચૌઘદ્રિયની સ્થિતિ, જઘન્ય, અતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ ૭ માસની
તિર્યચ સમૂર્ષિમ પચ્ચેદ્રિયની સ્થિતિ, જુદી જુદી નીચે મુજબ.

ગાથા

પુવ્વ કોડ ચઉરાશી, તેપન, બાયાલીસ, બહુત્તેર; સહસ્રાઘ
વાસાઘ, સમુછિમે આઉયં હોઘ.

જલચરની સ્થિતિ, જઘન્ય, અતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ, પૂર્વકોડ વર્ષની
સ્થળચરની સ્થિતિ, જઘન્ય, અતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ ચોરાશી હજાર વર્ષની.
ઉરપરિસર્પની સ્થિતિ, જઘન્ય, અતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ, ત્રેપન હજાર
વર્ષની.

ભુજપરિસર્પની સ્થિતિ, જઘન્ય, અતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ, બેતાળીશ
હજાર વર્ષની

બેચરની સ્થિતિ, જઘન્ય, અતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ બહોતેર હજાર વર્ષની

૨૧ મરણદ્વાર

સમોહિયા મરણુ, તે એળની પેરે ચાલે,

અસમોહિયા મરણુ, તે દડીની પેઠે ચાલે

૨૩ આગતિ દ્વાર, ૨૪ ગતિ દ્વાર

બેઘદ્રિય, ત્રિઘદ્રિય ચૌઘદ્રિયમાં બે ગતિનો આવે તે, ૧ મનુષ્ય,
ને ૨ તિર્યચનો, જાય બે ગતિમા તે એક મનુષ્ય, ને ૨ તિર્યચના

તિર્યચ સમૂર્ષિમ પચ્ચેદ્રિયમાં બે ગતિનો આવે તે, ૧ મનુષ્યનો,
ને ૨ તિર્યચનો જાય ચાર ગતિમા તે, ૧ નાગકી, ૨ તિર્યચ, ૩ મનુષ્ય, ને
૪ દેવ એ ચારમાં જાય

ધૃતિ ત્રણ વિકલે દ્રિય, (બેઘદ્રિય, ત્રિઘદ્રિય, ચૌઘદ્રિય) ને તિર્યચ
સમૂર્ષિમ પચ્ચેદ્રિય દંડક સપૂર્ણ.

તિર્થંચ મર્જન પચેદ્રિયનો એક ૬૬૬

૧ શરીર

તિર્થંચ મર્જન પચેદ્રિયમાં શરીર ચાર. ૧ જોડાશ ૨ વૈષ્ણવ
૩ તેજસ ૪ કાર્મણ

૨ આવગાહના ગાથા,

લોપણ સહસ્ત્ર ૭ ગાંઠિ આર્ધ તતો લોપણ સહસ્ત્ર,

પુહુત સુવર્ણે પણહ પુહુત ચ પચીસુ

જલચરની, જપન્ય આગ્રહના અસખ્યાતમા ભાગની, ઉત્પદ્ય એ
ફળર જોળનની.

જલચરની જપન્ય આગ્રહના અસખ્યાતમા ભાગની ઉત્પદ્ય પ્રવર્ણી

ઉરપરિસર્પની, જપન્ય આગ્રહના અસખ્યાતમા ભાગની, ઉત્પદ્ય એ
ફળર જોળનની.

સુવર્ણરિસર્પની, જપન્ય આગ્રહના અસખ્યાતમા ભાગની ઉત્પદ્ય
પ્રવર્ણી.

જેવરની જપન્ય આગ્રહના અસખ્યાતમા ભાગની ઉત્પદ્ય પ્રવર્ણી
ઉર પેદિય કરે તે, જપન્ય આગ્રહના અસખ્યાતમા ભાગની ઉત્પદ્ય, ૬ જોળનની

૩ સહનન દ્વાર તિર્થંચ મર્જન પચેદ્રિયમાં સહનન ૭

૪ સંસ્થાન દ્વાર, તેમાં સસ્થાન ૭

૫ કપાલ દ્વાર તેમાં કપાલ ચાર

૬ સંઘા દ્વાર, તેમાં સંઘા ચાર

૭ લેરવા દ્વાર, તેમાં લેરવા ૭

૮ હરિષ દ્વાર, તેમાં હરિષ પાંચ

સમુદ્રપાત દ્વાર તેમાં સમુદ્રપાત પાંચ તે ૧ વેદનીય, ૨ કપાલ, ૩
મારણાતિક ૪ વર્ણિય, ૫ તેજસ.

૧૦ સંઘી દ્વાર તે સંઘી

૧૧ વેદ દ્વાર તેમાં વેદ ગણ.

૧૨ પર્ણાપિત દ્વાર તેમાં પર્ણાપિત ૭ ને અપર્ણાપિત ૭.

૧૩ હરિ દ્વાર તેમાં હરિ ગણ.

૧૪ દર્શન દ્વાર.

તેમા દર્શન ત્રણ તે, ૧ ચક્ષુ દર્શન, ૨ અચક્ષુ દર્શન, ૩ અવધિ દર્શન.

૧૫ જ્ઞાન દ્વાર.

તેમા જ્ઞાન ત્રણ તે, ૧ મોત જ્ઞાન, ૨ શ્રુત જ્ઞાન, ૩ અવધિ જ્ઞાન અજ્ઞાન
પણ ત્રણ તે, ૧ મતિ અજ્ઞાન, ૨ શ્રુત અજ્ઞાન, ૩ વિભગ જ્ઞાન.

૧૬ યોગ દ્વાર.

તેમા યોગ તેર તે, ૧ મત્ય મનયોગ, ૨ અસત્ય મનયોગ, ૩ મિશ્ર મનયોગ,
૪ વ્યવહાર મનયોગ, ૫ સત્ય વચનયોગ, ૬ અસત્ય વચનયોગ, ૭ મિશ્ર વચનયોગ,
૮ વ્યવહાર વચનયોગ ૯ ઔદારીક શરીર કાયયોગ ૧૦ ઔદારીક મિશ્ર શરીર
કાયયોગ, ૧૧ વૈક્રિય શરીર કાયયોગ, ૧૨ વૈક્રિય મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૧૩
કાર્મણ્ય શરીર કાયયોગ

૧૭ ઉપયોગ દ્વાર

તિથિય ગણનમાં ઉપયોગ નવ તે, ૧ મતિ જ્ઞાન ઉપયોગ, ૨ શ્રુત
જ્ઞાન ઉપયોગ, ૩ અવધિ જ્ઞાન ઉપયોગ ૪ મતિ અજ્ઞાન ઉપયોગ, ૫ શ્રુત અજ્ઞાન
ઉપયોગ, ૬ વિભગ જ્ઞાન ઉપયોગ, ૭ ચક્ષુ દર્શન ઉપયોગ, ૮ અચક્ષુ દર્શન
ઉપયોગ, ૯ અવધિ દર્શન ઉપયોગ

૧૮ આહાર દ્વાર. તેમા આહાર ત્રણ પ્રકારનો

૧૯ ઉપજવાનાં દ્વાર. તેમા ચોવીશ દંડકનો આવે

૨૨ ચવવાનાં દ્વાર. જાય પણ ચોવીશ દંડકમા

૨૦ સ્થિતિ દ્વાર.

જલચરની, જલન્ય, અંતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ, પૂર્વ કોડ વર્ષની
સ્થલચરની, જલન્ય, અંતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ, ત્રણ પદ્યની
ઉરપરિસર્પની, જલન્ય, અંતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ, પૂર્વ કોડ વર્ષની.
ભુજપરિસર્પની, જલન્ય અંતર્મુહર્તની; ઉત્કૃષ્ટ, પૂર્વ કોડ વર્ષની.
ખેચરની, જલન્ય, અંતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ, પદ્યના અસખ્યાતમા ભાગની

૨૧ મરણ દ્વાર

અમોહિયા મરણ તે એળની પેઠે ચાલે

અમમોહિયા મરણ તે દડીની પેઠે ચાલે

૨૩ આગતિ દ્વાર, તિર્થેશ ગર્ભેશ પંચેદ્રિયમા આરતિનો આરે

૨૪ અતિદ્વાર, તે આરતિમાં નામ

ધતિ તિર્થેશ ગર્ભેશ પંચેદ્રિયનો એક ૬૬૬ સંપૂર્ણ

મનુષ્ય ગર્ભેશ પંચેદ્રિયનો એક ૬૬૬

૧ રાત્રીર મનુષ્ય ગર્ભેશમાં સરીગ પાંચ

૨ અવગાહના દ્વાર

અવસર્પિણી કાળમા

મનુષ્ય ગર્ભેશની અવગાહના પહેલા આરે બેસતા નવ ગાઉની
કાળે આરે બે ગાઉની

બીજે આરે બેસતા બે ગાઉની ઉતરતે આરે એક ગાઉની

ત્રીજે આરે બેસતા એક ગાઉની ઉતરતે આરે પાંચસે મનુષ્યની

ચોથા આરે બેસતા પાંચસે મનુષ્યની, ઉતરતે આરે સાત કાળની

પાંચમી આરે બેસતા સાત કાળની, ઉતરતે આરે એક કાળની

છઠ્ઠી આરે બેસતા એક કાળની ઉતરતે આરે મૂઠા કાળની

ઉત્સર્પિણી કાળમા

પહેલા આરે બેસતા મૂઠા કાળની, ઉતરતે આરે એક કાળની

બીજે આરે બેસતા એક કાળની, ઉતરતે આરે સાત કાળની

ત્રીજા આરે બેસતા સાત કાળની, ઉતરતે આરે પાંચસે મનુષ્યની

ચોથા આરે બેસતા પાંચસે મનુષ્યની ઉતરતે આરે એક ગાઉની

પાંચમી આરે બેસતા એક ગાઉની ઉતરતે આરે બે ગાઉની

છઠ્ઠી આરે બેસતા બે ગાઉની, ઉતરતે આરે નવ ગાઉની

મનુષ્ય ગૌરિય હરે તે ગર્ભેશ, અગ્રુણનો સંપ્રસાદનો સાત, ઉત્પદ, કાળ
પાનન અધિક

૩ સંકલન દ્વાર, તેમાં સંકલન ૭.

૪ સંસ્થાન દ્વાર તેમાં સંસ્થાન ૭

૫ ક્યાલ દ્વાર તેમાં ક્યાલ આર.

૬ સંજ્ઞા દ્વાર. તેમા સંજ્ઞા ચાર

૭ લેશ્યા દ્વાર તેમા લેશ્યા ચાર

૮ ઇન્દ્રિય દ્વાર તેમા ઇન્દ્રિય પાચ

૯ સમુદ્ધવાત દ્વાર. તેમા સમુદ્ધવાત સાત

૧૦ સંજ્ઞી દ્વાર તેમા સંજ્ઞી

૧૧ વેદ દ્વાર તેમા વેદ ત્રણ

૧૨ પર્યાપ્તિ દ્વાર તેમા પર્યાપ્તિ છ અપર્યાપ્તિ છ

૧૩ દર્શિ દ્વાર તેમા દર્શિ ત્રણ

૧૪ દર્શન દ્વાર. દર્શન ચાર

૧૫ જ્ઞાન દ્વાર. જ્ઞાન પાંચ, અજ્ઞાન ત્રણ

૧૬ યોગ દ્વાર. યોગ પંદર

૧૭ ઉપયોગ દ્વાર. તેમા આહાર ત્રણ પ્રકારનો

૧૮ આહાર દ્વાર. તેમા આહાર ત્રણ પ્રકારનો

૧૯ ઉપજવાનાં દ્વાર. મનુષ્ય ગર્ભજન્મા, બાવીશદંડકનો આવે, તે તેજસ્કાય, તે વાયુકાયના બે દંડક વિનાના, બાકીના બાવીશ દંડકનો આવે

૨૨ ચવવાનાં દ્વાર. જામ ચોવીશ દંડકમા

૨૦ સ્થિતિ દ્વાર.

અવસર્પિણી કાળમાં

પહેલો આરો બેસતાં, ત્રણ પથ્થની સ્થિતિ, ઉતરતે આરે બે પથ્થની

બીજો આરો બેસતાં, બે પથ્થની સ્થિતિ, ઉતરતે આરે એક પથ્થની.

ત્રીજો આરો બેસતાં એક પથ્થની સ્થિતિ, ઉતરતે આરે કોડ પૂર્વની

ચોથો આરો બેસતાં. કોડ પૂર્વની સ્થિતિ, ઉતરતે આરે બેસો

વર્ષમા ઊણી

પાંચમો આરો બેસતાં. બેસો વર્ષમા ઊણી સ્થિતિ, ઉતરતે આરે

વીશ વર્ષની

છઠ્ઠો આરો બેસતાં વીશ વર્ષની, ઉતરતે આરે સોળ વર્ષની

ઉત્સર્પિણી કાળમાં

પહેલો આરો બેસતાં, સોળ વર્ષની, ઉતરતે આરે વીશ વર્ષની.

બીજો આરો બેસતા, વીસ વર્ષની ઉતરતે આરે નસો વર્ષની
ત્રીજો આરો બેસતા, નસો વર્ષની ઉતરતે આરે કોડ પૂર્વની.
ચાથી આરો બેસતા, કોડ પૂર્વની, ઉતરતે આરે એક પક્ષની.
પાચમો આરો બેસતા, એક પક્ષની ઉતરતે આરે બે પક્ષની.
છઠ્ઠો આરો બેસતા બે પક્ષની ઉતરતે આરે ત્રણ પક્ષની સ્થિતિ.
૨૧ મરણ દ્વાર મરણ બે. ૧ સામોદિશા મરણ, ૨ અસમોદિશા મરણ.
૨૩ આગતિ દ્વાર મનુષ્ય ત્રણજમા આર થતિને જાણે, તે ૧ નાસ્તી
૨ તિર્થંચ ૩ મનુષ્ય, ૪ દેવના.

૨૪ અતિ દ્વાર મનુષ્ય ત્રણજ નવ પાંચ થતિમાં.

પ્રતિ મનુષ્ય ગણકનો ૬૬૬૫૫૫

મનુષ્ય સંમૂર્છિમનો ૬૬૬.

૧ શરીર

મનુષ્ય સંમૂર્છિમના શરીર ત્રણ તે, ૧ બોદાચિ ૨ તેજસ, ૩ ક્રમ વ.

૨ અવગણના દ્વાર

તેની જાતના, જમન, જાત્રીજના અસખ્યાતમા સામી ઉપર, પણ
અનિષ્ઠના અસખ્યાતમા સામી

૩ સંકલન દ્વાર તેમાં સંકલન એક તે ૧ સેવાત

૪ સંસ્થાન દ્વાર તેમાં સંસ્થાન એક તે, ૬૬

૫ કપાય દ્વાર તેમાં કપાય આર

૬ સંજ્ઞા દ્વાર તેમાં સંજ્ઞા આર

૭ લેશ્યા દ્વાર તેમાં લેશ્યા ત્રણ તે, ૧ કૃષ્ણ, ૨ નીલ, ૩ કાપોત.

૮ હૃદય દ્વાર તેમાં હૃદય પાંચ

૯ સમુદયાત દ્વાર સમુદયાત ત્રણ તે, ૧ વેદીય ૨ કપાય ૩ આસ્થાતિક.

૧૦ સંજી દ્વાર તેમાં અસતી

૧૧ વેદ દ્વાર તેમાં વેદ એક તે, ત્રણ સહ વેદ.

૧૨ પર્યાપ્તિ દ્વાર તેમાં પર્યાપ્તિ આર ને અપર્યાપ્તિ પાંચ

૧૩ દષ્ટિ દ્વાર તેમાં દષ્ટિ એક ૧ નિષ્પાત્ર દષ્ટિ

૧૪ દર્શન દ્વાર તેમા દર્શન બે, ૧ ચક્ષુદર્શન, ૨ અચક્ષુદર્શન.

૧૫ જ્ઞાન દ્વાર, તેમા જ્ઞાન નથી અજ્ઞાન બે તે, ૧ મતિ અજ્ઞાન, ૨ શ્રુત અજ્ઞાન.

૧૬ યોગ દ્વાર.

તેમા યોગ ત્રણ તે, ૧ ઔદરિક શરીર કાયયોગ, ૨ ઔદરિક મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૩ કાર્મણ શરીર કાયયોગ.

૧૭ ઉપયોગ દ્વાર.

ઉપયોગ ચાર ૧ મતિ અજ્ઞાન ઉપયોગ, ૨ શ્રુત અજ્ઞાન ઉપયોગ, ૩ ચક્ષુ દર્શન ઉપયોગ, ૪ અચક્ષુ દર્શન ઉપયોગ.

૧૮ આહાર દ્વાર.

આહાર બે પ્રકારનો, ૧ ઓઞમ્, ૨ રામ, તે ૧ સચિત્ત, ૨ આચિત્ત, ૩ મિશ્ર

૧૯ ઉપજવાનાં દ્વાર.

મનુષ્ય સમૂર્ણમમા આઠ દંડકનો આવે તે, ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપૂકાય, ૩ વનસ્પતિકાય, ૪ બેઘદ્રિય, ૫ ત્રિધ્રિય, ૬ ચૌધ્રિય, ૭ મનુષ્ય, ૮ તિર્યચ ૫ બે દ્રિય બે આઠનો આવે

૨૦ ચવવાનાં દ્વાર.

તે પાચ એકે દ્રિય, ત્રણ વિકલેદ્રિય મનુષ્ય ને તિર્યચ એ દશ દંડકમા જાય

૨૦ સ્થિતિ દ્વાર.

નેની સ્થિતિ જઘન્ય, અતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ, અતર્મુહર્તની.

૨૧ મરણ દ્વાર. મરણ બે ૧ સામોહિયા મરણ, ૨ અસમોહિયા મરણ.

૨૩ આગતિ દ્વાર. તેમા બે ગનિનો આવે તે, ૧ મનુષ્ય, ૨ તિર્યચનો.

૨૪ ગતિ દ્વાર. જાય બે ગતિમા તે મનુષ્ય ને તિર્યચમા

ધતિ મનુષ્ય સમૂર્ણમનો દંડક સંપૂર્ણ.

જુગલીયાનો દંડક.

૧ શરીર દ્વાર.

જુગલીયામાં શરીર ત્રણ તે, ૧ ઔદરિક ૨ તેજસ, ૩ કાર્મણ

૨ અવગાહના દ્વાર.

હેમવય, હિસ્તવયમાં જન્મ્ય, આશ્રુલના અસંખ્યાતમા ભાગની ઉપદે,
એક માલિની

હસ્તિાસ, રમકવાસમાં જન્મ્ય, આશ્રુલના અસંખ્યાતમા ભાગની ઉપદે,
એક માલિની

દેવકુલ ઉત્તરકુલમાં જન્મ્ય, આશ્રુલના અસંખ્યાતમા ભાગની ઉપદે,
ત્રણ માલિની

જાપન અતરદીપમાં આકાશે પુણ્યની

સહનન દ્વાર

જુગલીમાં સહનન એક તે, ૧ વજ્રવચ્ચનારણ સહનન.

૪ સંસ્થાન દ્વાર.

જુગલીમાં સંસ્થાન એક તે, ૧ સમ્યક્સત્ત્વ સંસ્થાન.

૫ ક્યાવ દ્વાર જુગલીમાં ક્યાવ ચાર.

૬ સક્ષા દ્વાર જુગલીમાં સક્ષા ચાર.

૭ સેરયા દ્વાર જુગલીમાં સેરયા ચાર તે ૧ કપ્પ ૨ નીલ ૩ કાપેલ,

૪ તેજો.

૮ ઈન્દ્રિય દ્વાર જુગલીમાં ઈન્દ્રિય પાંચ.

૯ સમુદ્રમાત દ્વાર જુગલીમાં સમુદ્રમાત ત્રણ તે, ૧ વેદનીય ૨ ક્યાવ

૩ માચ્છાનિદ.

૧૦ સક્ષી દ્વાર જુગલીમાં સક્ષી. અતરદીપમાં સક્ષી, અસક્ષી

૧૧ વેદ દ્વાર તેમાં વેદ એ તે, ૧ અવેદ ૨ પુત્રવદ.

૧૨ પર્વાપ્તિ દ્વાર તેમાં પર્વાપ્તિ એક તે અર્વાપ્તિ છ.

૧૩ દર્શિ દ્વાર

પાચ દેવકુલ પાચ ઉત્તરકુલમાં દર્શિ એ તે, ૧ સમક્ષિ દર્શિ

૨ નિષ્પાત્ત દર્શિ

પાચ હ દવાસ, પાચ રમકવાસ, પાચ હેમવય, પાચ હિસ્તવય

એ વીશ અકર્મજીમિ, તે જાપન અતરદીપમાં દર્શિ એક તે ૧ નિષ્પાત્ત દર્શિ

*૩ અકર્મજીમિમાં ૨ દર્શિ અને ૨ ચાન તથા ૨ અચાન છે અને ૧૬

અત દીપમાં ૧ નિષ્પાદર્શિ અને ૨ અચાન હોવાનું પણ ગેટલાક મંત્રીમાં છે

૧૪ દર્શન દ્વાર.

મર્વામા દર્શન જે તે ૧ ચક્ષુદર્શન ૨ અચક્ષુદર્શન

૧૫ જ્ઞાનદ્વાર.

*પાંચ દેવકુરૂ, પાંચ ઉત્તરકુરૂમાં જે જ્ઞાન તે, ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન
પાંચ દેવકુરૂ, પાંચ ઉત્તરકુરૂમાં જે અજ્ઞાન તે, ૧ મતિ અજ્ઞાન, ૨

શ્રુતઅજ્ઞાન

બાકી રહેલ વીસ અકર્મભૂમિ, ને છપન અતરદ્વીપમાં જે અજ્ઞાન,
૧ મતિ અજ્ઞાન, ૨ શ્રુતઅજ્ઞાન

૧૬ યોગ દ્વાર.

સર્વામાં યોગ અગિયાર તે, ૧ સત્ય મનયોગ, ૨ અસત્ય મનયોગ,
૩ મિશ્ર મનયોગ ૪ વ્યવહાર મનયોગ, ૫ સત્ય વચનયોગ, ૬ અસત્ય વચનયોગ,
૭ મિશ્ર વચનયોગ, ૮ વ્યવહાર વચનયોગ, ૯ ઔદારિક શરીર કાયયોગ, ૧૦
ઔદાગિક મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૧૧ કાર્મણ્ય શરીર કાયયોગ

૧૭ ઉપયોગ દ્વાર.

*પાંચ દેવકુરૂ, પાંચ ઉત્તરકુરૂમાં ઉપયોગ છ તે, મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન,
૩ મતિઅજ્ઞાન, ૪ શ્રુતઅજ્ઞાન, ૫ ચક્ષુદર્શન, ૬ અચક્ષુદર્શન.

બાકીના વીસ અકર્મભૂમિ ને છપન અતરદ્વીપમા ઉપયોગ ચાર, તે ૧
મતિ અજ્ઞાન ઉપયોગ, ૨ શ્રુત અજ્ઞાન ઉપયોગ, ૩ ચક્ષુ દર્શન, ૪ અચક્ષુ દર્શન

૧૮ આહાર દ્વાર.

જુગલીયામાં આહાર ત્રણ પ્રકારનો

૧૯ ઉપજવાનાં દ્વાર. ૨૨ ચવનનાં દ્વાર.

ત્રીશ અકર્મભૂમિમાં જે દહકનો આવે, તે ૧ મનુષ્ય, ૨ તિર્થંચનો.

જાય તેર દહકમાં, તે દશ ભવનપતિના દશ દહક, ૧૦ એક વાણુવ્યતર,
૧૧. એક જ્યોતિષી, ૧૨ વૈમાનિક ૧૩, એ તેર દહકમા

છપન અતરદ્વીપમા જે દહકનો આવે, તે ૧ મનુષ્યનો તિર્થંચનો જાય
અગિયાર દહકમા તે, દશ ભવનપતિ, એક વાણુવ્યતર એ અગિયારમા જાય

*૩૦ અકર્મભૂમિમા ૬ ઉપયોગ (૨ જ્ઞાન, ૨ અજ્ઞાન ૨ દર્શન) અને
૫૬ અતરદ્વીપમાજ ૪ ઉપયોગ (૨ અજ્ઞાન ૨ દર્શન) પણ અન્ય ત્રણમા કહેલ છે

૨૦ સ્થિતિ દ્વાર

દેવવ્રત, ક્ષિત્રવ્રતવર્મા જમન્ય એક પક્ષમાં દેશ ઉણી, ઉત્કૃષ્ટ એક પક્ષની
 હસ્તિસ રમકવાસમાં જમન્ય બે પક્ષમાં દેશ ઉણી, ઉત્કૃષ્ટ બે પક્ષની.
 દેવકૃષ્ણ ઉત્કૃષ્ટમાં, જમન્ય ત્રણ પક્ષમાં દેશ ઉણી, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પક્ષની.
 ડાકન જાતહીપમાં જમન્ય પક્ષના અસંખ્યતામાં જાગમાં દેશ ઉણી,
 ઉત્કૃષ્ટ પક્ષના અસંખ્યતામાં જાગની

૨૧ મરણ દ્વાર

મન્ય ૫ ૧ સમેઘિયા મરણ, ૨ અસમેઘિયા મરણ

૨૩ આગતિ દ્વાર

વર્મા આવે બે ગતિને ૧ મન્ય ને ૨ તિવંતો

૨૪ ગતિ દ્વાર

જમ એક ગતિમાં તે, ૧ દેવયા

ધતે જુમલીયાનો ૬૬૬ સંપૂર્ણ

સિદ્ધનો વિસ્તાર

૧ શરીર દ્વાર સિદ્ધમાં શરીર નથી

૨ અવગ્રહણ દ્વાર પાંચે ધનુષના સિદ્ધ થયા હોય તેની ત્રણે
 તેની ધનુષ ને જાણી જાણી

સાત હાથના સિદ્ધ થયા હોય તેની ચાર હાથ ને સોળ અંગુલી

મે હાથના સિદ્ધ થયા હોય તેની એક હાથ ને આઠ અંગુલી

૩ સહનન દ્વાર સિદ્ધ અસહનની (અસધરણી)

૪ સંસ્થાન દ્વાર સિદ્ધ અસંસ્થાની

૫ ઠણાણ દ્વાર સિદ્ધ આણાની

૬ સમ્પાદ દ્વાર સિદ્ધને સમ્પાદ નથી

૭ સેરયા દ્વાર સિદ્ધને લેરયા નથી

૮ ઇન્દ્રિય દ્વાર સિદ્ધને ઇન્દ્રિયો નથી

૯ સમુદ્ધાત દ્વાર સિદ્ધને સમુદ્ધાત નથી

૧૦ સન્ની દ્વાર સિદ્ધ સન્ની નથી, અસન્ની નથી

૧૧ વેદ દ્વાર સિદ્ધને વેદ નથી

- ૧૨ પર્યાપ્તિ દ્વાર. સિદ્ધને પર્યાપ્તિ નથી, અપર્યાપ્તિ નથી.
- ૧૩ દૃષ્ટિ દ્વાર. સિદ્ધમા સમક્રિત દૃષ્ટિ.
- ૧૪ દર્શન દ્વાર. સિદ્ધમા કેવલદર્શન
- ૧૫ જ્ઞાન દ્વાર. સિદ્ધમા કેવલજ્ઞાન
- ૧૬ યોગ દ્વાર. સિદ્ધને યોગ નથી
- ૧૭ ઉપયોગ દ્વાર. સિદ્ધને ઉપયોગ બે, ૧ કેવલજ્ઞાન, ૨ કેવલદર્શન
- ૧૮ આહાર દ્વાર. સિદ્ધને આહાર નથી
- ૧૯ ઉપજવાનાં દ્વાર. સિદ્ધમા ઉપજવું છે.
- ૨૦ સ્થિતિ દ્વાર. સિદ્ધને આદિ છે પણ અંત (છેડો) નથી.
- ૨૧ મરણ દ્વાર. એકે મરણ નથી
- ૨૨ ચવણ દ્વાર. સિદ્ધને ચવવું નથી
- ૨૩ આગતિ દ્વાર. આગતિ, તે એક મનુષ્યનો આવે
૨૪. ગતિ દ્વાર સિદ્ધને ગતિ નથી

એવા સિદ્ધ ભગવંતજીને મારો ત્રણે કાલ નમસ્કાર હો।

ધૃતિ શ્રી સિદ્ધ ભગવતનો વિસ્તાર સંપૂર્ણ.

ધૃતિ ચોવીશ દંડક સંપૂર્ણ

(૭) આઠ કર્મની પ્રકૃતિ.

પ્રથમ આઠ કર્મનાં નામ.

- ૧ જ્ઞાનાવરણીય, ૨ દર્શનાવરણીય, ૩ વેદનીય, ૪ મોહનીય, ૫ આયુષ્ય,
- ૬ નામ, ૭ ગોત્ર ૮ અતરાય.

આઠ કર્મનાં લક્ષણ.

- ૧ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ, સૂર્યને ઢાકવા જેમ વાદળ તે સમાન છે
- ૨ દર્શનાવરણીય કર્મ, રાજા પાસે જતા જેમ દ્વારપાળ તે સમાન છે
- ૩ વેદનીય કર્મ શાતાવેદનીય=મંથથી ખરડેલી તરવારની ધાર જેમ તે સમાન છે તે ચાટે તો ગળી લાગે, પણ જીભ કપાય

અસાધાવેલીય=અપીવ્ય ખરેખા ખામ સમાન.

૪ મોઠનીય કર્મ દારનો જેમ કેડ, તે સમાન તથા એટલિ સમાન છે
૫ આપુખ્ય કર્મ તે રાજાની જેમ કેડ (બીડી) તે સમાન છે, વખત પૂરે
થયા સિવાય છૂટે નહિ.

૬ કામકર્મ જેમ ચીનાસે તે સમાન વિવિધ પ્રકારના ૬૫ જાતને છે
૭ એત્ર કર્મ કુલાસુ ચક્ર જેમ પિંડને ફેરવે તેમ છવને સસારમાં ફરે છે
૮ અતરાય કર્મ સર્વ સાકારય લક્ષ્મીને ગમે છે જેમ જ નેતા ભદ્રારી
ભદ્રાસે.

આઠ કર્મની પ્રકૃતિ, તથા આઠ કર્મ કટલા પ્રકારે બાધે, તથા કટલા
પ્રકારે ભોગવે, તથા આઠ કર્મની સ્થિતિ, એ સર્વ બેઠ.

૧ જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મના વિસ્તાર

જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મની પાચ પ્રકૃતિ. ૧ મતિ જ્ઞાનાવસ્થીય, ૨ જ્ઞા
નાવસ્થીય, ૩ અવધિ જ્ઞાનાવસ્થીય ૪ અનર્થન જ્ઞાનાવસ્થીય ૫ નેત્ર
જ્ઞાનાવસ્થીય.

જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મ છે પ્રકારે બાધે ૧ નાણુ પર્મિલિયાએ તે
જ્ઞાનના તથા જ્ઞાનના અવલુ વાદ બોલે તે જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મ બાધે ૨ નાણુ
નિનલુવલિયાએ, તે જ્ઞાન ખમલનારને જોળશે તે જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મ બાધે.
૩ નાણુ અતરાયેલુ તે જ્ઞાનની અતરવ પાડે તે જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મ બાધે
૪ નાણુ અસાધેલુ તે જ્ઞાન કે જાતી છે ૨ ફેર ફેર ને જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મ બાધે
૫ નાણુ આસાધેલુ તે જ્ઞાનની તથા જ્ઞાનની અસાધતા ફેર તે જ્ઞાના
વસ્થીય કર્મ બાધે ૬ નાણુ વિસવાધેલુ એમલુ તે જ્ઞાની સાથે બાધે વિવાદ
ફેર તે જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મ બાધે એ છે પ્રકારે બાધે.

જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મ ૬૫ પ્રકારે ભોગવે.

૧ મોત-જ્ઞાવસ્થુ, ૨ મોતવિજ્ઞાન જ્ઞાવસ્થુ, ૩ નેત્ર-જ્ઞાવસ્થુ, ૪ નેત્ર
વિજ્ઞાન જ્ઞાવસ્થુ ૫ પ્રાણ-જ્ઞાવસ્થુ ૬ પ્રાણવિજ્ઞાન-જ્ઞાવસ્થુ, ૭ રસ જ્ઞાવસ્થુ
૮ રસવિજ્ઞાન-જ્ઞાવસ્થુ, ૯ સ્પર્શ-જ્ઞાવસ્થુ ૧૦ સ્પર્શવિજ્ઞાન-જ્ઞાવસ્થુ.

જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મની સ્થિતિ, બધ-બ, જાતલુદ્ધની બેનુષ્ટ ત્રીસ
કોમકોડી ખાચગેવનની અમાધામજ તથા હજાર વર્ષને.

મતિ જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મના વિસ્તાર સંપૂર્ણ

૨ દર્શનાવરણીય કર્મના વિસ્તાર.

દર્શનાવરણીય કર્મની પ્રકૃતિ નવ.

૧ નિદ્રા, તે સુખે ઉઘે, સુખે જાગે

૨ નિદ્રા નિદ્રા, તે દુઃખે ઉઘે, દુઃખે જાગે

૩ પ્રયત્ના તે બેઠા બેઠા ઉઘે

૪ પ્રયત્ના પ્રયત્ના, તે બોલતા બોલતા, ખાતા ખાતા ઉઘે.

૫ થીશ્વરિ (સ્ત્યાનર્હિ) નિદ્રા, તે ઉઘને વિષે અર્ધ વાસુદેવતુ ખળ આવે, ત્યારે ઉઘમાં ને ઉઘમાં ઉઠે, ઉઠીને પટારો ઉઘાડે, ઉઘાડીને માણેથી ધરે-જાનો ડાખલો લે, અને લૂગડાનો ખચકો બાધીને તે લઇને નદીએ જાય, તે ધરેજાનો ડાખલો હજાર મણની શિકા ઉચી કરી તેની નાચે દાટે ને લૂગડા ઘોઘને ઘેર આવે, સ્વારે જાગે પણ ખચર ન પડે ધરેજાનો ડાખલો શોધે પણ ખચર ન પડે ધરેજાનો ડાખલો શોધે પણ જડે નહિ એવી નિદ્રા કરીથી ૭ મહિને આવે ત્યારે ધરેજાનો ડાખલો દાટ્યો હોય ત્યાંથી લઇને આવે, ને જ્યાં હોય ત્યાં મૂકે, ત્યારપછી કાળ કરે, એવી ઉઘવાળો હોય તે મરીને નગે જાય તેને થીશ્વરિ (સ્ત્યાનર્હિ) નિદ્રા કહીયે.

૬ ચક્ષુ દર્શનાવરણીય, ૭ અચક્ષુ દર્શનાવરણીય ૮ અવધિ દર્શનાવરણીય, ૯ કેવળ દર્શનાવરણીય, એવ નવ

દર્શનાવરણીય કર્મ છ પ્રકારે બાંધે.

૧ દંસણ પડિણિયાએ, તે ચક્ષુ આદિ ૪ દર્શનના કે તે દર્શનોના ધારકના અવરણવાદ (વાકા) બોલે તો દર્શનાવરણીય કર્મ બાંધે ૧.

૨ દંસણ નિનુવણિયાએ, તે દર્શન અને દર્શનીના ઉપકાર ઓળવે તો દર્શનાવરણીય કર્મ બાંધે ૨

૩ દંસણ અંતરાએણું, તે દર્શન અને દર્શનના સાધનોમા અંતરાય પાડે તો દર્શનાવરણીય કર્મ બાંધે ૩

૪ દંસણ પચ્ચોસેણું તે દર્શન કે દર્શનીના ઉપર દ્વેશ કરે તો દર્શનાવરણીય કર્મ બાંધે ૪

૫ દંસણ આસાયણાએ, તે દર્શન અને દર્શનીની આશાતના કરે તો દર્શનાવરણીય કર્મ બાંધે ૫

કે હંમેશા વિશ્વાસવાચી જાએ, તે જાણી શકે જોતા જાણી વિશ્વાસ
કરે તે જાણવાથી જાણે જાણે, કે

દર્શનાનુસારીય કર્મ નવ પ્રકારે ભોગવે.

निदा २ निना निदा ३ अन्वया, ४ अन्वया अन्वया ५ यीजुकि ।
अभुष्टनावन्वीय ॥ अन्वयाशर्नावन्वीय ८ अन्वयाशर्नावन्वीय, ६ अन्वयाशर्ना
वन्वीय, इशर्नावन्वीय कर्मांनी दिवति, नन्वया अन्वयाशर्नांनी अन्वया, त्रीश
कोडा कोडी सावरावन्वी, अन्वयाशर्ना अन्वया अन्वया अन्वया

अति र्मानावस्थीय कर्मना विस्तार संपूर्ण

૩ વેદનીય ઈર્ષના વિસ્તાર

વેદનીય કર્મના મે ૧ ૧ સાતા વેદનીય ૨ અસાતા વેદનીય

વેદનીય ઇર્ષની ઓળ પ્રકૃતિ, તેમ જ શાતા વેદનીયની આ
પ્રકૃતિ, ન અશાતા વેદનીયની આ પ્રકૃતિ

પ્રથમ શાતા વેદનીન કર્મની વ્યાક્ર પ્રકૃતિ

१ मनोरा मुग्ध २ मनोरा शृंग ३ मनोरा मधु, ४ मनोरा रम ५
मनोरा वर ६ मनोरा सौम्य, ७ रम। सौम्य ८ शृंग सौम्य

અશાસ્ત્ર વેદનીય કર્મની આપ મહતિ.

૧ જામનોદા ૬૫ ૨ જામનોદા ૩૫, ૩ જામનોદા ૩૫ ૪ જામનોદા ૨૫,
૫ જામનોદા ૫૫ ૬ મનુકૃત ૫, ૭ વસનકૃત ૫, ૮ જામકૃત ૫ કૃત્ય સોગી પ્રકૃતિ

વેદનીય કર્મ ૨૨ પ્રકારે બાધે, તેમા સાતા વેદનીય ૬૧ પ્રકાર
તે બાધે

+1 પાળણ્ડ કાંધાએ ૩ જૂનાણ ૩ પિપાએ, ૩ ઇલાણ કાંધાએ
 ૪ મતાણ કાંધાએ ૫ ગદુણ ૫ જાણ જૂનાણ ઇલાણ મતાણ બદ્ધ બળિયાએ,
 ૬ અસેાવળિયાએ ૭ અમરજિયાએ ૮ અરીષ્ઠજિયાએ ૯ અપીઠજિયાએ, ૧
 અર્ધસાઈજિયાએ એ ૧૨ પ્રકારે બાધે

આખ્યને સ્થાને મુદ્રિયા શબ્દ છે

+1 પાણી અનુકૂળ ૨ જળ અનુકૂળ ૩ દુષ્કાળ અનુકૂળ ૪ સત્ત્વ અનુકૂળ
૫ નદી પ્રાણી ભૂત દુષ્કાળ મરણોત્તરુષ્કાળ આપત્તિ નદિ ૬ કૌશલ્ય મરણોત્તરુષ્કાળ, ૭
સ્ત્રી મરણોત્તરુષ્કાળ ૮ પદ દુષ્કાળ અમિ પાણી નદિ ૯ પીરુષ નદિ ૧
પરિભાષના કૌશલ્ય ૧ :-

અ.શાતા વેદનીય બાર પ્રકારે બાંધે તે.

૪૧ ૫૦ દુ ખણિયાએ, ૨ ૫૦મોચણિયાએ, ૩ ૫૦ઝુણિયાએ ૪ ૫૨ટીપ્પ-
ણિયાએ, ૫ ૫૨પીટ્ણિયાએ, ૬ ૫૨ગિતાવણિયાએ, ૭ ૫૨હુણ પાણિયા બૂયાણ
જવાણ સત્તાઈ દુ ખણિયાએ, ૮ સોચણિયાએ, ૯ ઝુરણિયાએ, ૧૦ ટીપ્પણિયાએ,
૧૧ ખીટ્ણિયાએ, ૧૨ પરિતાવણિયાએ, એવ બાગ કુલ બાવીશ.

વેદનીય કર્મ સોળ પ્રકારે ભોગવે, તે સોળ પ્રકૃતિ કહી છે તે
પ્રમાણે.

વેદનીય કર્મની સ્થિતિ

શાતા વેદનીય સ્થિતિ, જઘન્ય, બે સમયની ઉત્કૃષ્ટ ૫૨ કોડા કોડી
માગરોપમની અબાધાકાળ કરે તો જઘન્ય અતમુદ્ધર્તનો ઉત્કૃષ્ટ, દોઢ હજાર વર્ષનો

અશાતા વેદનીય સ્થિતિ, જઘન્ય એક સાગરના સાત ભાગ કરીએ
તે માહેના ત્રણ ભાગ ને એક પત્થને અસખ્યાતમે ભાગ ઉણી, ઉત્કૃષ્ટ ત્રીશ કોડા
કોડી માગરોપમની એનો અબાધાકાળ ત્રણ હજાર વર્ષનો

૪ મોહનીય કર્મનો વિસ્તાર.

મોહનીય કર્મના બે ભેદ, ૧ દર્શન મોહનીય, ૨ આગ્નિ
મોહનીય

૧ દર્શન મોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિ, ૧ સમ્યક્ત્વ મોહનીય, ૨
મિથ્યાત્વ મોહનીય, ૩ સર્મામિથ્યાત્વ મોહનીય

૨ આગ્નિ મોહનીયના બે ભેદ, ૧ કષાય આગ્નિ મોહનીય, ૨ નોકષાય
આગ્નિ મોહનીય

કષાય આગ્નિ મોહનીયની સોળ પ્રકૃતિ, નોકષાય આગ્નિ
મોહનીયની નવ પ્રકૃતિ, એવ કુલ અઠાવીશ.

કષાય આગ્નિ મોહનીયની સોળ પ્રકૃતિ.

૧ અનંતાનુબંધી ક્રોધ, તે પર્વત ફાટ્યા સમાન,

૨ અનંતાનુબંધી માન, તે પથ્થરના સ્થંભ સમાન,

૩ અનંતાનુબંધી માયા, તે વાસના મૂળ સમાન,

૪૧ પરને (ખીજાએને) દુ ખ આપવું ૨ પરને શોક કરાવવો, ૩ પરને
ઝુરણા કરાવવી, ૪ પરને આસુ પડાવવા, ૫ પરને પીટાવવું, ૬ પરને પરિતાપના
આપવી, ૭ જહુ પ્રાણી બૂન જીવ સત્ત્વોને દુ ખ આપવું, ૮ શોક કરવો, ૯ ઝુસ્થા
કરવી, ૧૦ ટપક ટપક આસુ પાડવા, ૧૧ પીટવું, ૧૨ પરિતાપના કરવી

- ૪ અનતાનુબંધી સોભા તે કારમજ્ઞાના રમ સમાન,
 એ આરેખી મતિ નરકની સ્થિતિ જાવ જીવની, ધાત કરે સમક્ષિતી.
 ૫ અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, તળાવની તિરક સમાન.
 ૬ અપ્રત્યાખ્યાની આન, તે હાલકાના સ્થલ સમાન.
 ૭ અપ્રત્યાખ્યાની આયા, તે ઘેરાનાં સીંગાં સમાન.
 ૮ અપ્રત્યાખ્યાની સોભા, તે નગરની ગદરોના કર્મ સમાન.
 એ આરેખી મતિ તિવ જની સ્થિતિ એક વગની ધાત કરે દેહ મતની.
 ૯ પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય ક્રોધ, તે વેણુ મખે લીટી સમાન.
 ૧૦ પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય આન, તે લાકાના સ્થલ સમાન.
 ૧૧ પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય આયા, તે મૌમુલિકા સમાન.
 ૧૨ પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય સોભા, તે માગના ખજાને કે જાજન સમાન.
 એ આરેખી મતિ મનુષ્યની સ્થિતિ આર માસની ધાત કરે સાધુવસાની.
 ૧૩ સંસ્વસનનો ક્રોધ, તે સણી મખે લીટી સમાન.
 ૧૪ સંસ્વસનનો આન, તે નેત્રના સ્થલ સમાન.
 ૧૫ સંસ્વસનની આયા, તે વાંસની છાંઈ સમાન.
 ૧૬ સંસ્વસનનો સોભા, તે પત્ર તથા હલસના રમ સમાન.
 એ આરેખી મતિ હો દેવની, સ્થિતિ જલ દિવસની ધાત કરે વધાખ્યાન
 આત્મી એ ૧૬ કથાય આરિય મોદનીય

નોકરાય આરિય મોદનીયની નવ પ્રકૃતિ

૧ હાસ્ય ૨ મૃત ૩ અરુચિ ૪ ભય ૫ શોક, ૬ દુઃખ, ૭ ભય
 ૮ પુરુષ વેદ, ૯ નપુલ્લહ વદ એવ નવ યજ્ઞે કૃષ્ણ રમ તે પ્રથમ યજ્ઞ
 મોદનીયની આ પ્રકૃતિ કૃષ્ણ આદી રમ પ્રકૃતિ થઈ.

મોદનીય કર્મ ૭ પ્રકારે બાધે તે

૧ તીવ કીપ ૨ તીવ માન ૩ તીવ આયા ૪ તીવ સોભા, ૫ તીવ
 જાન મોદનીય, ૬ તીવ આરિય મોદનીય.

મોદનીય કર્મ પાચ પ્રકારે બોધવે તે.

૧ મનુષ્યન મોદનીય ૨ મિથ્યાન મોદનીય, ૩ સમ્બન્ધ મિથ્યાત્વ
 મોદનીય, ૪ કથાય આરિય મોદનીય ૫ નોકરાય આરિય મોદનીય.

મોહનીય કર્મની સ્થિતિ, જન્મ્ય, અતર્મુદ્ધર્તની, ઉત્કૃષ્ટ સીત્તેર કોડા કોડી સાગરોપમની, અખાધાકાળ જન્મ્ય અતર્મુદ્ધર્તનો ઉત્કૃષ્ટ સાત હજાર વર્ષનો.

૫ આયુષ્ય કર્મનો વિસ્તાર.

આયુષ્ય કર્મની ચાર પ્રકૃતિ, તે ૧ નારકીનુ આયુષ્ય, ૨ તિર્યંચનુ આયુષ્ય, ૩ મનુષ્યનુ આયુષ્ય, ૪ દેવનુ આયુષ્ય

આયુષ્ય કર્મ સોળ પ્રકારે બાંધે, તેની વિગત. ૧ નારકીનુ આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે, ૨ તિર્યંચનુ આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે, ૩ મનુષ્યનુ આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે ૪ દેવનુ આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે

નારકીનુ આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે તે. ૧ મહા આરભ, ૨ મહા પાંગ્રહ, ૩ કુણ્મિ, આદાગ, ૪ ૫ ચેદ્રિય વધ, એવ ચાર

તિર્યંચનુ આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે તે. ૧ માયા સહિત અલિક, ૨ નિવડ માયા અલિક, ૩ અલિક વચન, ૪ ખોટા તોલ ખોટા માપ, એ ચાર કુલ આઠ

મનુષ્યનુ આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે તે. ૧ ભદ્ર પ્રકૃતિ, ૨ વિનયપ્રકૃતિ, ૩ સાનુકેશ, ૪ અમત્સર, એવ ચાર કુલ ૧૨

દેવનુ આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે તે. ૧ સરાગ સંધમ, ૨ સધમા-મયમ, ૩ બાલતપોપકર્મ, ૪ અકામ નિર્જરા, એવ ચાર કુલ સોળ

આયુષ્ય કર્મ ચાર પ્રકારે ભોગવે.

૧ નારકી, નારકીનુ ભોગવે, ૨ તિર્યંચ, તિર્યંચનુ ભોગવે, ૩ મનુષ્ય, મનુષ્યનુ ભોગવે

આયુષ્ય કર્મની સ્થિતિ.

નારકી દેવની સ્થિતિ જન્મ્ય દશ હજાર વર્ષ ને અતર્મુદ્ધર્ત આધિક, ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીશ સાગર ને પૂવકોડીનો ત્રંજો ભાગ અધિક

૬ નામ કર્મનો વિસ્તાર.

નામ કર્મના બે ભેદ, ૧ શુભ નામ, ૨ અશુભ નામ

નામ કર્મની ૯૩ પ્રકૃતિ, તેના ૪૨ થાક.

૧ ગતિ નામ, ૨ જાતિ નામ, ૩ શરીર નામ, ૪ શરીર અગોપાગ નામ, ૫ શરીર બધન નામ, ૬ શરીર સવાતકરણ નામ ૭ સહનન (સધયણ) નામ, ૮ સસ્થાન નામ, ૯ વર્ણ નામ ૧૦ ગંધ નામ, ૧૧ રસ નામ, ૧૨ સ્પર્શ નામ, ૧૩ અગુરુલુ નામ, ૧૪ ઉપધાત નામ, ૧૫ પરાધાત નામ, ૧૬ અનુપૂર્વી નામ,

૧૭ ઉચ્છ્વાસ નામ ૧૮ ઉષોત નામ ૧૯ આતાપ નામ, ૨ વિદાયવતિ નામ
૨૧ મંથ નામ, ૨૨ સ્થાવર નામ, ૨૩ સુદમ નામ, ૨૪ આદર નામ, ૨૫ ધર્મી
નામ ૨૬ અપયમિ નામ ૨૭ પ્રત્યેક નામ ૨૮ સાધારણ નામ ૨૯ શિષ્ય નામ
૩ અસ્થિર નામ ૩૧ શુભ નામ ૩૨ અશુભ નામ, ૩૩ સૌમાન્ય નામ
૩૪ કુશાલ નામ ૩૫ સુસ્વર નામ, ૩૬ દુસ્વર નામ, ૩૭ આદેવ નામ, ૩૮
અનાદેવ નામ, ૩૯ કૃષ્ણાર્તિ નામ ૪ અપૃષ્ઠાર્તિ નામ, ૪૧ તીર્થંકર નામ
૪૨ નિર્માણ નામ, ૪૩ ૪૨ થોડ.

૪૨ થોડની ૬૩ પ્રકૃતિ

પહેલી ગતિ નામના ચાર થોડ ૧ નરકની ગતિ ૨ તિથ્યની ગતિ
૩ મનુષ્યના ગતિ ૪ દેવની ગતિ, એવ ચાર.

બીજી ગતિ નામના પાંચ થોડ ૧ જોદિવની ગતિ ૨ બેઠદિવની
ગતિ ૩ ત્રિઠદિવની ગતિ ૪ ચોઠાદિવની ગતિ, ૫ પચેદિવની ગતિ, એવ ના

ત્રીજી શરીર નામના પાંચ થોડ ૧ જોદારક શરીર ૨ બેઠિય શરીર
૩ આકારક શરીર, ૪ તેજસ શરીર ૫ કામજ શરીર, એવ થોડ.

ચોથે શરીર આંગણપાગના ત્રણ થોડ ૧ જોદારક શરીર અગ્રિયાર
૨ બેઠિય શરીર અગ્રિયાર ૩ આકારક શરીર અગ્રિયાર એવ ત્રણ કુલ સપ્ત

પાંચમે શરીર જાહેન નામના પાંચ થોડ ૧ જોદારક શરીર જાહેન,
૨ બેઠિય શરીર જાહેન ૩ આકારક શરીર જાહેન ૪ તેજસ શરીર જાહેન ૫
કામજ શરીર જાહેન એવ પાંચ કુલ જાણીય.

છઠે શરીર સંધાતકરણના પાંચ થોડ ૧ જોદારક શરીર સંધાતકરણ,
૨ બેઠિય શરીર સંધાતકરણ, ૩ આકારક શરીર સંધાતકરણ ૪ તેજસ શરીર
સંધાતકરણ, ૫ કામજ શરીર સંધાતકરણ, એવ પાંચ થોડ કુલ સપ્તારણ.

સાતમે સંકલન નામના ૭ થોડ, ૧ વજ્રપથનારાય સંકલન, ૨
શયનારાય સંકલન, ૩ નાગરાય સંકલન, ૪ અંબનારાય સંકલન ૫ કલિકા
સંકલન, ૬ સેવાર્થ સંકલન એવ ૭ કુલ તેમણ.

આઠમે સંસ્થાન નામના ૭ થોડ ૧ સમસ્તારસંસ્થાન, ૨ ન્યમોપ
પરિમલ સંસ્થાન ૩ સાદિ સંસ્થાન, ૪ કુન્ન સંસ્થાન, ૫ વામન સંસ્થાન,
૬ દ્વડ સંસ્થાન એવ ૭ કુલ જોયજુનાળીય.

નવમે વર્ણના પાંચ થોડ ૧ કાળો ૨ નીલો ૩ રાતો ૪ પીઠો,
૫ ધોળો, એવ પાંચ કુલ જુગાળીય.

દશમે ગંધના બે ભેદ. ૧ સુરભિ ગંધ, ૨ દુરભિ ગંધ, એવ બે કુલ છંતાળીય.

અગ્નીઆરમે રસના પાંચ ભેદ. ૧ તીખો, ૨ કડવો. ૩ કસાયલો. ૪ ખાટો, ૫ મીઠો; એવં પાંચ, થઇ કુલ એકાવન.

ખારમે સ્પર્શના આઠ ભેદ. ૧ હળવો. ૨ ભારે, ૩ કુર્શ, ૪ મુંઢાળો. ૫ ટાટો, ૬ ઉન્હો, ૭ લુખો, ૮ ચોપડયો, એવ આઠ, થઇ કુલ ઓગણસાઠ

તેરમે અગુરૂલધુ નામનો એક ભેદ. એવં સાઠ.

ચૈદમે ઉપઘાત નામનો એક ભેદ. એવં એકસઠ.

પત્તરમે પરાઘાત નામનો એક ભેદ એવ બાસઠ.

સોળમે અનુપૂર્વીના ચાર ભેદ. ૧ નારડીની અનુપૂર્વી, ૨ તિર્થચની અનુપૂર્વી, ૩ મનુષ્યની અનુપૂર્વી, ૪ દેવની અનુપૂર્વી, એવં ચાર, કુલ છાસઠ

સત્તરમે ઉચ્છવાસ નામનો એક ભેદ. એવ સડસઠ

અઠારમે ઉઘોત નામનો એક ભેદ. એવ અડસઠ.

ઓગણીશમે આતાપ નામનો એક ભેદ. એવ ઓગણ્યોતેર

વીશમે વિહાયગતિ નામના બે ભેદ. ૧ પ્રશસ્ત વિહાયગતિ તે ગદ્ય હસ્તીની પેઠે શુભ ચાલવાની ગતિ, ૨ અપ્રશસ્ત વિહાયગતિ તે જાંટની પેઠે અશુભ ચાલવાની ગતિ, એવ બે કુલ એકાતેર

બાકી જે બાવીશ બોલ રહ્યા તે દરેકના એક એક ભેદ છે. સર્વ થઇ ૯૩ ભેદ તે ૯૩ પ્રકૃતિ સંપૂર્ણ.

નામ કર્મ આઠ કારે બાંધે. તેમાં શુભ નામ કર્મ

ચાર પ્રકારે બાંધે તે.

૧ કાયાની સરક્ષતા તે, કાયાના યોગ સારા પ્રવર્તાવે

૨ ભાષાની સરક્ષતા તે વચનના યોગ સારા પ્રવર્તાવે

૩ ભાવની સરક્ષતા તે, મનના યોગ સારા પ્રવર્તાવે.

૪ અકલેશકારી પ્રવર્તન, તે ખોટા રાડ, ઝઘડા વિવાદ ન કરે

અશુભ નામ કર્મ ચાર પ્રકારે બાંધે તે.

૧ કાયાની વક્તા, ૨ ભાષાની વક્તા, ૩ ભાવની વક્તા, ૪ કલેશકારી પ્રવર્તન

નામ કર્મ ૨૮ પ્રકારે યોગવે તે

૧ શુભ નામ કર્મ ચૌદ પ્રકારે યોગવે, ૨ અશુભ નામ કર્મ ચૌદ પ્રકારે યોગવે

શુભ નામ કર્મ ચૌદ પ્રકારે યોગવે તે

૧ હ્રસ્વ સ્વર, ૨ હ્રસ્વ રૂપ, ૩ હ્રસ્વ ગુણ, ૪ હ્રસ્વ રસ, ૫ હ્રસ્વ રસ ૬ હ્રસ્વ ગતિ, ૭ હ્રસ્વ સ્થિતિ, ૮ હ્રસ્વ લાવણ્ય, ૯ હ્રસ્વ વ્યોમિતિ, ૧ હ્રસ્વ ઉત્થાન, કર્મ જલ્પીય પુરુષાકાર પરાક્રમ, ૧૧ હ્રસ્વ સ્વર, ૧૨ ક્રિત સ્વર, ૧૩ પ્રિય સ્વર, ૧૪ મનોહર સ્વર, એ ચૌદ.

અશુભ નામ ચૌદ પ્રકારે યોગવે

૧ અનિષ્ટ સ્વર, ૨ અનિષ્ટ રૂપ, ૩ અનિષ્ટ ગુણ, ૪ અનિષ્ટ રસ, ૫ અનિષ્ટ રસ ૬ અનિષ્ટ ગતિ, ૭ અનિષ્ટ સ્થિતિ, ૮ અનિષ્ટ લાવણ્ય, ૯ અનિષ્ટ વ્યોમિતિ, ૧ અનિષ્ટ ઉત્થાન, કર્મ જલ્પીય પુરુષાકાર પરાક્રમ, ૧૧ હ્રિય સ્વર, ૧૨ ક્રિત સ્વર, ૧૩ અનિષ્ટ સ્વર, ૧૪ અકાન્ત સ્વર, એ ચૌદ, કુલ ૨૮

નામ કર્મની સ્થિતિ, જ્યન્ય આહ મુહૂર્તની જુદા પીઠ પ્રાપ્તિ સામરોપમની અભાષાકાળ મે હળવર વર્ણન.

જો આત્ર કર્મની વિસ્તાર

જોત્ર કર્મના ન ભેદ, ૧ હ્રિય જોત્ર, ૨ નીચ જોત્ર

જોત્ર કર્મની સોળ પ્રકૃતિ, તેમાં હ્રિય જોત્રની

આહ પ્રકૃતિ, ને નીચ જોત્રની આહ પ્રકૃતિ

હ્રિય જોત્રની આહ પ્રકૃતિ

૧ નાતિ વિસ્તૃત, ૨ કુળ વિસ્તૃત, ૩ જળ વિસ્તૃત, ૪ રૂપ વિસ્તૃત, ૫ તપ વિસ્તૃત, ૬ મત્ર વિસ્તૃત, ૭ લાભ વિસ્તૃત, ૮ જ્યેષ્ઠ વિસ્તૃત.

નીચ જોત્રની આહ પ્રકૃતિ

૧ નાતિ વિસ્તૃત, ૨ કુળ વિસ્તૃત, ૩ જળ વિસ્તૃત, ૪ રૂપ વિસ્તૃત, ૫ તપ વિસ્તૃત, ૬ મત્ર વિસ્તૃત, ૭ લાભ વિસ્તૃત, ૮ જ્યેષ્ઠ વિસ્તૃત.

જોત્ર કર્મ સોળ પ્રકારે બાધે, તેમાં હ્રિય જોત્ર આહ પ્રકારે બાધે ને નીચ જોત્ર આહ પ્રકારે બાધે

હ્રિય જોત્ર આહ પ્રકારે બાધે તે, ૧ નાતિ અમદ, ૨ કુળ અમદ, ૩ જળ અમદ, ૪ રૂપ અમદ, ૫ તપ અમદ, ૬ મત્ર અમદ, ૭ લાભ અમદ, ૮ જ્યેષ્ઠ અમદ

નીચ ગોત્ર આઠ પ્રકારે બાંધે તે. ૧ જાતિ મદ, ૨ કુળ મદ, ૩ બળ મદ, ૪ રૂપ મદ, ૫ તપ મદ, ૬ સૂત્ર મદ, ૭ લાભ મદ, ૮ ઐશ્વર્ય મદ, એવ આઠ, કુળ સોળ

. ગોત્ર કર્મ સોળ પ્રકારે ભોગવે, તેમા ઉચ ગોત્ર આઠ પ્રકારે, ને નીચ ગોત્ર આઠ પ્રકારે. તે જે પ્રમાણે ઉચ ગોત્ર તથા નીચ ગોત્રની આઠ આઠ પ્રકૃતિ છે તે જ આઠ આઠ પ્રમાણે ભોગવે.

ગોત્ર કર્મની સ્થિતિ, જઘન્ય આઠ મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ, વીશ કોડાકોડી સાગરોપમની અબાધા કાળ બે હજાર વર્ષનો

૮ અંતરાય કર્મનો વિસ્તાર.

અંતરાય કર્મની પાંચ પ્રકૃતિ.

૧ દાનાતગય, ૨ લાભાતરય, ૩ ભોગાતરાય ૪ ઉપભોગાતરાય, ૫ વીર્યાતગય, એ પાંચ,

અંતરાય કર્મ પાંચ પ્રકારે બાંધે, તે ઉપર પ્રમાણે.

અંતરાય કર્મની પાંચ પ્રકારે, ભોગવે, તે પણ તે પ્રમાણે.

અંતરાય કર્મની સ્થિતિ, જઘન્ય, અત્યુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ, ત્રીશ કોડાકોડી સાગરોપમની અબાધાકાળ ત્રણ હજાર વર્ષનો.

ઇતિ અંતરાય કર્મ સંપૂર્ણ.

ઇતિ આઠ કર્મનો વિસ્તાર સંપૂર્ણ

(૮) ગતાગતિ

ગાથા.

૧ બારસ, ૨ ચઉવીસાધ, ૩ સંતર, ૪ એગસમય, ૫ કર્તા, ૬ ય; ૬ ઉવટ્ટણ, ૭ પરભવ આઉયં, ૮ ચ અઠે ૯ વ આગરિસા. ૧૦. પહેલો બારસ દ્વાર.

નાગકી, તિર્યચ, મનુષ્ય, દેવ એ ચાર ગતિમા ઉત્પન્ન થવાનું તથા ચવવાનું - અતર પડે તો જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્તનું અતર પડે સિદ્ધગતિમાં અતર પડે તો જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ છ માસનું ચવવાનું નથી

ઠીજે ચઉવીસ શર

- મુહર્તવું ૧ પહેલી નરકે, અતર પડે તે, જમન એક સમય ઉત્પદ્યે, એવીત
- શિવસનું ૨ ઠીજી નરકે, અતર પડે તે જમન, એક સમય ઉત્પદ્યે, સાત
- ૩ ત્રીજી નરકે, જમન, એક સમય, ઉત્પદ્યે પણ શિવસનું
- ૪ ચોથી નરકે, જમન, એક સમય, ઉત્પદ્યે, એક માસનું
- ૫ પાંચમી નરકે જમન એક સમય ઉત્પદ્યે બે માસનું
- ૬ છઠી નરકે, જમન એક સમય, ઉત્પદ્યે, ચાર માસનું
- ૭ સાતમી નરકે, જમન, એક સમય, ઉત્પદ્યે, ૭ માસનું
- અવનપતિ, વાલુબ્યતર જ્યોતિષી, પહેલા ઠીજા દેવસોઠે મુખી
- અતર પડે તે જમન એક સમય ઉત્પદ્યે, એવીત મુહર્તવું
- ત્રીજે દેવસોઠે અતર પડે તે, જમન, એક સમય, ઉત્પદ્યે, નવ
- શિવસ ને વીસ મુહર્તવું
- ચોથે દેવસોઠે અતર પડે તે જમન એક સમય ઉત્પદ્યે નાર
- શિવસ ને ૨૦ મુહર્તવું
- પાંચમે દેવસોઠે અતર પડે તે, જમન, એક સમય, ઉત્પદ્યે સા
- નાવીસ શિવસનું
- છઠ્ઠે દેવસોઠે અતર પડે તે, જમન, એક સમય, ઉત્પદ્યે પીરતાળ
- શિવસનું
- સાતમે દેવસોઠે અતર પડે તે, જમન એક સમય ઉત્પદ્યે, એ
- શિવસનું
- આઠમે દેવસોઠે અતર પડે તે જમન એક સમય ઉત્પદ્યે, ૨
- શિવસનું
- નવમે-દશમે દેવસોઠે અતર પડે તે, જમન એક સમય, ઉત્પ
- સપ્તાત્મા માસનું
- અગિયારમે-આરમે દેવસોઠે અતર પડે તે, જમન એક સમય
- ઉત્પદ્યે સપ્તાત્મા વર્ષનું
- થેવેયઠની પહેલી ત્રિકે અતર પડે તે, જમન એક સમય, ઉત્પ
- સપ્તાત્મા બેતર વર્ષનું

ત્રેવેયકની ત્રીજી ત્રિકે અંતર પડે તો, જનન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ,
સંખ્યાતા લાખ વર્ષાંતુ,

ચાર અનુત્તર વિમાને અંતર પડે તો, જનન્ય, એક સમય ઉત્કૃષ્ટ,
પદ્યના અસંખ્યાતમા ભાગનું,

પાંચમા સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને અંતર પડે તો, જનન્ય, એક સમય
ઉત્કૃષ્ટ, પદ્યના સંખ્યાતમા ભાગનું,

પાંચ એકેદ્રિયમાં અંતર નથી;

ત્રણુ વિલેદ્રિય ને તિર્થંચ સંમૂર્ઠિમમાં અંતર પડે તો, જનન્ય,
એક સમય ઉત્કૃષ્ટ, અતરમુદ્દર્પનું,

તિર્થંચ ગર્ભજ, મનુષ્ય ગર્ભજમાં અંતર પડે તો, જનન્ય, એક
સમય, ઉત્કૃષ્ટ, બાર મુદ્દર્પનું,

મનુષ્ય સંમૂર્ઠિમમાં અંતર પડે તો, જનન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ,
ચોવીશ મુદ્દર્પનું,

સિદ્ધમાં અંતર પડે તો, જનન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ ૭ માસનું એમજ
સિદ્ધ વર્ણ ચવવાનું ઉત્તમ પિરહની પેરે જાણવું

બીજો દ્વાર સંપૂર્ણ.

ત્રીજો સમ્યતર નિરતર દ્વાર.

સમ્યતર કહેતા અતર સહિત, નિરતર કહેતા અંતર સહિત ઉપજે તે
પાંચ એકેદ્રિયના પાંચ દંડક વર્ણને, બાકીના ઓગણીશ દંડક
તથા સિદ્ધમાં સમ્યતર તથા નિરતર ઉપજે

પાંચ એકેદ્રિયના પાંચ દંડકમાં નિરતર ઉપજે. એમજ ઉદ્ધવર્તન
(ચવવાનું) પણ સિદ્ધને વર્ણ સર્વને જાણવું

ત્રીજો દ્વાર સંપૂર્ણ.

ચોથો એક સમયમાં જે બોલમાં જેટલા ઉપજે તથા ચવે તે દ્વાર.

સાત નારકી, ૭. દશ ભવનપતિ. ૧૭. વાણવ્યંતર, ૧૮. જ્યોતિષી,
૧૯ પહેલાથી આઠ દેવલોક, ૨૭. ત્રણુ વિલેદ્રિય, ૩૦ તિર્થંચ સંમૂર્ઠિમ,
૩૩. એ તેત્રીશ બોલમાં એક સમયમાં જનન્ય, એક, બે, ત્રણ, ઉત્કૃષ્ટ
ઉપજે, તો સંખ્યાતા તથા અસંખ્યાતા ઉપજે.

નવમુ-દશમુ-અગિયારમુ-બારમુ એ ચાર દેવલોક ૪, નવ
ત્રેવેયક ૧૩ પાંચ અનુત્તર વિમાન ૧૮, મનુષ્ય ગર્ભજ ૧૯, એ

ઝોગણીશ બોલના, નમન, એક બે, તણ ઉત્પદ સખ્યાતા ઉપને પૂરવી,
પાણી, અગ્નિ, વાયુ, એ ચાર એકદિશમાં, સમયે, સમયે, અસખ્યાતા ઉપને
વનસ્પતિમાં, સમયે સમયે સખ્યાતા અસખ્યાતા અને (મયાસ્થાને)
અનતા ઉપને

સિદ્ધમાં એક સમયે નમન, એક બે, તણ ઉત્પદ એકસોને વાડ
ઉત્પદ થાય. એમજ ઉત્પત્તિને પણ સિદ્ધ વર્ણ સર્વને નાણું છતિ એક સમયે
ઉત્પન્ન થવાનો તથા યવવાનો યોધા દ્વાર સંપૂર્ણ

પાચમી કતા (કયાથી આવે), છો ઉત્પત્તિને
(અવીને અપ) તે બંને દ્વાર

૫૧૩ માટેના ને ને બોલના આવીને ઉત્પન્ન થાય તે આગમિત
[કરમાત (કયાથી) આવે], ને અવીને ૫૧૩ મહિત્ત ને ને બોલના અપ તે
બોલ (ઉત્પત્તિને)

૧ પહેલી નરકે ૨૫ બોલની આગમિત, તે ૫૨ કર્મ જ્ઞાન, પાંચ
સસી તિર્થ, પાંચ અસસી તિર્થ, પાંચ દિશ એ પચીસ પર્વાતની

ગતિ ૪૦ બોલની, તે ૫૨ કર્મ જ્ઞાન, પાંચ સસી તિર્થ, એ
વીસના પર્વાત, તથા અપર્વાત એમ આઠાસની

૨ બીજી નરકે વીસ બોલની આગમિત, તે ૧૫ કર્મ જ્ઞાન, પાંચ
સસી તિર્થ, એવ ૨ પર્વાતની

ગતિ ૪૦ બોલની, તે પહેલી નરક પ્રમાણે

૩ ત્રીજી નરકે, ઝોગણીશ બોલની આગમિત, તે બીજી નરકમાં ૭
વીસ બોલનો આવે છે, તેમાંથી એક શુભપરિણામ નાદ કરતાં બાકીના ઝોગણીશની

ગતિ ૪૦ બોલની, તે પહેલી નરક પ્રમાણે

૪ ચોથી નરકે અઘાર બોલની આગમિત, તે બીજી નરકમાં ને વીસ બોલનો
અવિ છે તેમાંથી ૧ શુભપરિણામ ૨ એકર એ ને નાદ કરતાં બાકીના અઘારની

ગતિ ૪૦ બોલની, તે પહેલી નરક પ્રમાણે

૫ પાચમી નરકે સત્તર બોલની આગમિત, તે બીજી નરકમાં ને વીસ
બોલનો આવે છે તેમાંથી ૧ શુભપરિણામ ૨ એકર, ૩ સ્વજનર, એ તણ નાદ
કરતાં બાકીના સત્તર બોલની.

જ્ઞાતી અને દેવતા કાળ કરીને મનુષ્ય કે તિથિ ચર્ચા નામે છે તે અપર્યાપ્ત
અરસમાં મળ્યા નથી. તે અપેક્ષાએ કોઈ માત્ર પર્વાતના બાને છે

ગતિ ૪૦ બોલની, તે પહેલી નરક પ્રમાણે
 ૬ છઠ્ઠી નરકે સોળ બોલનો આગતિ, તે ખીછે નરકમા જે વીશ
 બોલનો આવે ૬ તેમાથી ૧ ભુજપરિસર્પ, ૨ ખેયર, ૩ સ્થળચર, ૪ ઉરપરિસર્પ,
 એ ચાર માફ કરનાં બાગના મોળની

ગતિ ૪૦ બોલની, તે પહેલી નરક પ્રમાણે.

૭ સાતમી નરકે સોળ બોલની આગતિ, તે પંદર કર્મભૂમિ ને
 જળચર એ સોળની, તે મધ્યેની સ્ત્રી મરીને ન આવે, પુરુષ તથા નપુંસક
 મરીને આવે

ગતિ દશ બોલની, તે પાંચ સગી તિર્યચના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તાની.

૮ પચીસ ભવનપતિ, છવીશ વાણવ્યંતર, એ એકાવન જાતિના
 દેવની આગતિ, ૧૧૧ બોલની, તે ૧૦૧ સંસી મનુષ્યના પર્યાપ્તા, પાંચ સગી
 તિર્યચ પચેદ્રિય ને પાંચ અમસી તિર્યચ, એવ ૧૧૧ ના પર્યાપ્તની.

ગતિ ૪૬ બોલની તે પદર કર્મભૂમિ, પાંચ સગી તિર્યચ, એવ વીશ,
 બાદર પૃથ્વીકાય, ૨૧, બાદર અપકાય ૨૨, બાદર વનસ્પતિકાય ૨૩, એ ત્રેવીશના
 પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તાની

૯ જ્યોતિષીને પહેલા દેવલોકે ૫૦ બોલની આગતિ, તે ૫૦
 કર્મભૂમિ, ત્રાશ અકર્મભૂમિ, પાંચ સગી તિર્યચ, એવ પચાસ પર્યાપ્તની

ગતિ ૪૬ બોલની, તે ભવનપતિ પ્રમાણે

૧૦ ખીજ દેવલોકે ચાળીશ બોલની આગતિ, તે પંદર દિવમ
 કર્મભૂમિ, પાંચ સગી તિર્યચ, એ વાંશ ને ત્રીશ અકર્મભૂમિમાથી પાંચ હિરણ્યવય
 એ દશ બાદ કરતા, બાકીના વીશ, એવ ચાળીશ પર્યાપ્તની

ગતિ ૪૬ બોલની, ને ભવનપતિ પ્રમાણે

૧૧ પહેલા કિ.દેવધીમાં ત્રીશ બોલની આગતિ, તે પદર કર્મભૂમિ,
 પાંચ સંસી તિર્યચ, પાંચ દેવકુર, પાંચ ઉતરકુર, એવ ત્રીશના પર્યાપ્તની

ગતિ ૪૬ બોલની, તે ભવનપાત પ્રમાણે

૧૨ ત્રીજ દેવલોકથી આઠમા દેવલોક સુધીના, નવ લોકોંતકના,
 ને ખીજ ને ત્રીજ કિ.દેવધી, એ સત્તર જાતિના દેવની વીશ બોલની
 આગતિ, તે પદર કર્મભૂમિ, પાંચ સગી તિર્યચ, એ ત્રીશના પર્યાપ્તની

ગતિ ૪૦ બોલની, તે પદર કર્મભૂમિ, પાંચ સગી તિર્યચ, એ વીશના
 પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તાની

૧૩ નવમા, દશમા, અગિયારમા, બારમા, એ ચાર દેવલોક,
 નવ ત્રેવેયક, પાંચ અનુત્તર વિમાન, એ અઠાર જાતિના દેવની આગતિ,
 પદર કર્મભૂમિના પર્યાપ્તની

ગતિ ૩૦ બોલની, તે ૫૬૨ કર્મશૂનિના પર્વાપ્તા અને અપર્વાપ્તાની

૧૪ પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, એ ત્રણુલી આગતિ, જ્યે તે વેદાણીય બોલની તે એકસો ને એક મનુષ્ય સમર્થિમના અપર્વાપ્ત, તે ૫૬૨ કર્મશૂનિના અપર્વાપ્ત ને પર્વાપ્ત એવ ત્રીસ કુલ એકસો એકત્રીસ ને અપ્તાણીય જાતિના તિર્થંક એવ ૧૭૬ ને યોગસક જાતિના દેવ તિ ૫૨૦૪ ભવતર્વાત જનીય વાણસ્પતર, ૫૧ ન દસ અગ્નિણી, ૬૧ પહેલા કિરિયી ૬૨ પહેલ બીજી દેવલોક ૬૪ ના પર્વાપ્ત, એવ જ્યે તે વેદાણીય બોલની

અતિ ૧૭૬ બોલની તે, એકસો ને એક મનુષ્ય સમર્થિમના અપર્વાપ્ત ને ૫૬૨ કર્મશૂનિના અપર્વાપ્ત ને પર્વાપ્ત એવ ત્રીસ કુલ ૧૭૧ ને અપ્તાણીય જાતિના તિર્થંક, એવ ૧૭૬ ની

૧૫ તેજસ વાયુની આગતિ, ૧૭૬ બોલની તે ઉપર હમેશ છે તે.

અતિ અપ્તાણીય બોલની, તે ૪૮ જાતિના તિર્થંકની

૧૬ ત્રણ વિક્ષેપિયની આગતિ ૧૭૬ બોલની, તે ૧૭૬ બોલ ઉપર કહેલ છે તે.

અતિ જ્ય ૧૭૬ બોલની ઉપર મુજબ

૧૭ અસક્ષી તિર્થંકની આગતિ ૧૭૬ બોલની તે એકસો ને એક મનુષ્ય સમર્થિમના અપર્વાપ્ત અને ૫૬૨ કર્મશૂનિના અપર્વાપ્ત ને પર્વાપ્ત એવ ત્રીસ, કુલ ૧૭૧ ને અપ્તાણીય જાતિના તિર્થંક, એવ ૧૭૬ ની

અતિ અંધ બોલની તે, અપત અવસ્થાપ ને એકવન જાતિના તે ૧૭ પહેલી તરફ ૧૮ તે એકસોઆઠના અપર્વાપ્ત ને પર્વાપ્ત એવ ૨૧૬ ને ૧૭૬ ઉપર કહેલ છે તે કુલ ૩૯૫ ની

૧૮ સક્ષી તિર્થંકની આગતિ ૨૬૭ બોલની, તે ૮૧ જાતિના દેવ (નવાણી જાતિના દેવતામાંથી ઉપરના આર દેવલોક નવ દેવલોક પાંચ અનુજ વિમાન એવ અઠાર આઠ કરતાં આઠીના એકાથી), કલ્પ નરકના નાશીના જાતિ ૮૮ ને ૧૭૬ બોલ ઉપર કહેલ છે તે, એવ ૨૬૭

અતિ ૪૦ બોલની, તે ૫૬૨ કર્મશૂનિ, પાંચ સક્ષી તિર્થંક, એ ચીત્તંક પર્વાપ્ત અને અપર્વાપ્તાના

પાંચેની સુદી સુદી ગતિ.

૧ અજાણની ૫૨૭ બોલની તે, પાંચેને ત્રણ મદિયી નવતા દેવસોમાંથી સત્તર્વાસક મુખીના ૧૮ જાતિના દેવના અપર્વાપ્ત ને પર્વાપ્ત એવ ૭૨૪ બોલ આઠ કરતાં આઠીના ૫૨૭ ની.

૨ ઉરપરિસર્પની પર૩ બોલની તે, ઉપર પાચસે સત્તાવીશ કલા
તેમાથી, છઠી ને સાતમી નરકના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ ચાર બાદ કરતા બાકીના
પર૩ બોલની

૩ સ્થળચરની પર૧ બોલની તે, ઉરપરિસર્પના પાચસે ત્રેવીશમાથી
પાંચમી નરકના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ બે બાદ કરતા બાકીના પર૧ ની.

૪ ખેચરની પર૯ બોલની તે, પર૧ બોલમાથી ચોથી નરકના અપર્યાપ્ત
ને પર્યાપ્ત એ બે બાદ કરતા બાકીના પર૯ બોલની.

૫ ભુજપરિસર્પની પર૭ બોલની તે, પર૬ બોલમાથી ત્રીજી નરકના
અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ બે બાદ કરતા બાકીના પર૭ બોલની.

૧૯ અસંજી મનુષ્યની આગતિ ૧૭૧ બોલની તે, ઉપર ૧૭૯
બોલ કહેલ છે તેમાથી તેજસ, વાયુના આઠ બાદ કરતાં બાકીના ૧૭૧ ની.

ગતિ ૧૭૯ બોલની તે ઉપર ૧૭૬ બોલ કહેલ છે તે

૨૦ પદર કર્મભૂમિના સંજી મનુષ્યની આગતિ, ૨૭૧ બોલની તે,
૧૭૯ બોલ કહેલ છે, તેમાથી તેજસ વાયુના આઠ બાદ કરતા બાકી ૧૭૧ ગણા
તે ને નવાણુ જાતિના દેવ, એ ૨૭૦ ને પહેલેથી છ નરક સુધી, એવ ૨૭૬ ની

ગતિ ૫૬૩ ની,

૨૧ ત્રીશ અકર્મભૂમિના સંજી મનુષ્યની આગતિ, વીશ બોલની
તે, ૫૬૨ કર્મભૂમિ, પાંચ સસી તિર્થ, એ વીશ પર્યાપ્તાની

જુદી જુદી ગતિ નીચે મુજબ.

પાંચ દેવકુરૂ, પાંચ ઉત્તરકુરૂ, એ દશ ક્ષેત્રના જુગલીયાની ૧૨૮
બોલની, તે ચોસઠ જાતિ ॥ દેવના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ ૧૨૮ ની

પાંચ હરિવાસ, પાંચ રમકવાસ એ દશ ક્ષેત્રના જુગલીયાની
૧૨૬ બોલની, તે ઉપરના ૧૨૮ બોલમાથી પહેલા કિલાવપી ॥ અપર્યાપ્ત ને
પર્યાપ્ત, એ બે બાદ, એવ ૧૨૬ ની

પાંચ હેમવય, પાંચ હિરણ્યવય, એ દશ ક્ષેત્રના જુગલીયાની
૧૨૪ બોલની, તે ઉપરના ૧૨૬ બોલમાથી બીજા દેવજાકના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત
એ બાદ કરતા બાકીના ૧૨૪ ની

છપ્પન અતરદ્વીપના જુગલીયાની આગતિ પચીશ બોલની તે,
૫૬૦ કર્મજ્ઞિ, પાંચ સસી તિર્થ, પાંચ અમજી તિર્થ, એવ ૨૫ પર્યાપ્તની

ગતિ ૧૦૨ બોલની, તે પચીસ અવનપતિ, બીસ વાણ્યતર એ ૧ ના અપર્ણાત્ર ન પર્ણાત્ર એવ ૧ ૨ બોલની

એ બાવીસ બોલ સંપૂર્ણ એ બાવીસ બોલમા ચાવીઃ કક્ષની ગતાગતિ ઠહી

નવ ઉત્તમ પદવીમાથી માસિક સજા બાદ કરતા આઠ પદવીપ તથા મિથ્યાદવી તથા ત્રણ વેદ, એ

બાર બોલની ગતાગતિ

૧ તીર્થ કરની આગતિ ૩૮ બોલની, તે વેમાનિના ૩૫ ને પદેમેથી ત્રણ નરક એ ૩૮ ની.

ગતિ મોક્ષની

૨ ચક્રવર્તીની આગતિ ૮૨ બોલની, તે નવજુ જાતિના દેવમા પદ પગમાપર્ણી જુદા રિવાજથી એ અદાર બાદ કરતા બાકીના ૮૧ ને પદે નરક કુલ ૮૨ મોક્ષની.

ગતિ ૧૪ બોલની, તે સાત નરકના અપર્ણાત્ર ને પર્ણાત્ર એ ચૌદન (ને તે દાક્ષ થ ત દેવી કે મોક્ષી).

૩ વામુદેવની આગતિ ૩૨ બોલની, તે બાર દેવલોક નવ મોક્ષાતિ નવ પ્રવેશક ન પદેલી બીજી નરક કુલ ૩૨ મોક્ષની

ગતિ ૧૪ બોલની, તે સાત નરકના અપર્ણાત્ર ને પર્ણાત્ર એ ચૌદન

૪ બગદેવની આગતિ ૮૩ બોલની, તે ચક્રવર્તીના ૮૨ મોક્ષ છ ન નમા એક બીજી નરક કુલ ૮૩ બોલની.

ગતિ ૭૦ બોલની, તે વેમાનિના ૩૫ જાતા અપર્ણાત્ર ને પર્ણાત્ર એવ ૭ ના તથા મોક્ષની

૫ દેવલીની આગતિ, ૧૦૮ બોલની, તે નવજુ જાતિના દેવમા ૧૦૭ પગમાપર્ણી ને જુદા રિવાજથી એ અદાર બાદ કરતા બાકીના ૮૧ ને પદે ૧૦૭ મોક્ષ પર્ણાત્ર ત્રણ નરક, ૧૨થી પાણી વનરર્ણાત્ર એ ૧ ૪ ને પદેમા મા નરક એવ ૧ ૮ પર્ણાત્રની

ગતિ નહી મોક્ષની

૬ સાધુની આગતિ ૨૭૫ બોલની, તે ૭૫૨ ૧૦૬ મોક્ષ કટક નમ પા નમમ વાવુના બાદ બાદ કરતા બાકીના ૧૦૧ ને કક વાતા ૨૧,

ગતિ ૭૦ બોલની, તે બળદેવ પ્રમાણે

૭ શ્રાવકની આગતિ ૨૭૬ બોલની, તે સાધુની ૨૭૧ બોલની કહી છે તે, ને છઠ્ઠી નરકના પર્યાપ્ત, એવ ૨૭૬ ની

ગતિ ૪૨ બોલની, તે આઠ દેવલોક, નવ લોકાતિક, એ ૨૧ ના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એવં ૪૨ ની.

૮ સમ્યક્ત્વ દૃષ્ટિની આગતિ ૩૬૩ બોલની, તે નવાણ્ણ જાતિના દેવના પર્યાપ્ત, ને ૧૦૧ સસી મનુષ્યના પર્યાપ્ત એવં ૨૦૦ ને ૧૦૧ મનુષ્ય સમૂહિમના અપર્યાપ્ત એવ ૩૦૧ ને ૧૫ કર્મભૂમિના અપર્યાપ્ત. ૩૧૬, સાત નરકના પર્યાપ્ત, એવ ૩૨૩, ને તિર્યંચના ૪૮ ભેદમાથી, તેજસ વાયુના આઠ બાદ કરતાં બાકીના આઠીશ એવ ૩૬૩ ની

ગતિ ૨૫૮ ની તે, નવાણ્ણ જાતિના દેવ, ૫૬૨ કર્મભૂમિ, પાચ સસી તિર્યંચ, છ નરક એ ૧૨૫ ના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એવ ૨૫૦, ત્રણ વિકલેદ્રિયના અપર્યાપ્ત એ ૨૫૩, ને પાચ અસસી તિર્યંચના અપર્યાપ્ત એવં ૨૫૮ ની

૯ મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિની આગતિ ૩૭૧ બોલની, તે નવાણ્ણ જાતિના દેવતા ને ૧૭૯ બોલ આગળ કહેલ છે તે, એવ ૨૭૮, સાત નરકના પર્યાપ્ત એવ ૨૮૫, ને ૮૬ જાતિના જુગલ્યાના પર્યાપ્ત એવ ૩૭૧ ની.

ગતિ ૫૫૩ ની તે ૫૬૩ બોલમાથી પાચ અનુત્તર વિમાનના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ ૬૨ બાદ કરતાં બાકી ૫૫૩ ની

૧૦ સ્ત્રી વેદની આગતિ ૩૭૧ બોલની, મિથ્યાદૃષ્ટિ પ્રમાણે

ગતિ ૫૬૧ બોલની, તે સાતમી નરકના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ બે બાદ કરતાં બાકીના ૫૬૧ ની

૧૧ પુરુષ દેવની આગતિ ૩૭૧ બોલની, તે મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિની આગતિ પ્રમાણે

ગતિ ૫૬૩ ની

૧૨ નપુસક વેદની આગતિ ૨૮૫ બોલની, તે નવાણ્ણ જાતિના દેવના પર્યાપ્ત ને આગળ ૧૭૯ બોલ કહ્યા છે તે, ને સાત નરકના પર્યાપ્ત ને આગળ ૧૭૯ બોલ કહ્યા છે તે, ને સાત નરકના પર્યાપ્ત એવ ૨૮૫

ગતિ ૫૬૩ ની

ઇતિ પાંચમો છઠ્ઠો દ્વાર સંપૂર્ણ.

*૨૨૨ ની પણ મનાય છે. તે ૧૫ પરમાધામી અને ૩ કિલ્વિપી એ ૧૮ ના પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત એમ ૩૬ વર્જીને

સાતમી આયુષ્ય દ્વાર

આ સમયે આયુષ્યના ટેકાએ જાએ પરબના આયુષ્યનો નખ પડે તે
 હર શ્રોતરિકના ૬૬ સોપકર્મી અને નાપકર્મી ભણવા.
 નારકીના એક ૬૬ ને ૬૫ના ૧૩, એ શ્રોત ૬૬ નાપકર્મી
 ભણવા.

હર શ્રોતરિકના ૬૬ છે તેમાં જેઓને અસંખ્યાત વર્ષના આયુષ્ય છે
 તેઓ નાપકર્મી છે. સંખ્યાત વર્ષના આયુષ્યવાળા છે તેમાં સોપકર્મી છે ને
 નાપકર્મી છે.

નાપકર્મી તે નિશ્ચયે આયુષ્યને ત્રીજો જાએ પરબવું આયુષ્ય નાધિ.
 સોપકર્મી તે આયુષ્યને ત્રીજો જાએ, તેને ત્રીજો જાએ, ઉપર અત્યુક્ત
 રહે ત્યારે પણ પરબવું આયુષ્ય નાધિ.

અસંખ્યાત વર્ષના મનુષ્ય, તિર્થંક તથા નાતી કેવ નાપકર્મી છે. તેઓ
 નિશ્ચયે આયુષ્યના છે માત્ર કૌણ છે ત્યારે પરબવું આયુષ્ય નાધિ. પરબવ
 જતા જીવ છે એક સાથે આયુષ્ય નિવરત કરે છે.

૧ જાતિ, ૨ ત્રિતિ, ૩ સિતિ, ૪ અવગાહના, ૫ પ્રદેશ અને ૬ અનુભવ.

અતિ સાતમી દ્વાર સંપૂર્ણ

આઠમી આયુષ્ય દ્વાર

આઠમીએ તથાતિથ પ્રવરને કરી કર્મ કૃતવનું પ્રવરુ-જેમવુ જેમ માત્ર
 પાણી પીતાં બધી પાણી સુએ વળા પીએ, તેમ જીવ જાતિ નિવરતિ અકુરવને
 તથા એક એ તથા ઉત્કૃષ્ટ જાત આઠમી કરી નાધિ.

તે આઠમીનો અદ્ય-અદ્યુત્ત

સર્વથી ઘેરા જીવ જાત આઠમી કરી જાતિ નિવરતાયુષ્યને નાધનાર, તેથી
 માટે કરી નાધનાર સંખ્યાતયુષ્ય, તેથી જીવી નાધનાર સંખ્યાતયુષ્ય તેથી પાંચમી
 નાધનાર સંખ્યાતયુષ્ય, તેથી ચાતુર્થી નાધનાર સંખ્યાતયુષ્ય, તેથી ત્રણમી નાધનાર
 સંખ્યાતયુષ્ય, તેથી બેથી નાધનાર સંખ્યાતયુષ્ય તેથી એકથી નાધનાર
 સંખ્યાતયુષ્ય.

અતિ આઠમી દ્વાર સંપૂર્ણ

અતિ નવાગતિ સંપૂર્ણ

(૯) છ આરાના ભાવ.

દશ કોડકોડી સાગરોપમના છ આરા જાણવા.

પહેલો આરો.

આર કોડકોડી સાગરોપમનો પહેલો આરો સુષમ સુષમ નામે એટલે અતિશય સુદર જાણવો એ આરાને વિષે ત્રણ ગાઉનું શરીર ને ગણુ પદ્યોપમનું આયુષ્ય જાણવું, ઉતરતે આરે એ ગાઉનું શરીર ને બે પદ્યોપમનું આયુષ્ય જાણવું. એ આરાને વિષે શરીરમા ૨૫૬ પાસળીઓ જાણવી, ને ઉતરતે આરે ૧૨૮ પાસળીઓ જાણવી. એ આરાને વિષે, વજ્રઋષભ નારાય સંહનન, ને સમચતુરસ સસ્થાન જાણવું એ આરાને વિષે સ્ત્રી પુરુષના રૂપ ધણું શોભાયમાન દેખાય એ આરાને વિષે અઠમભકતે (ત્રણ દિવસે) આહારની ધ્રુષ્ઠા થાય, ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે જમીનની સરસાર્ધ (રસ) સાકર સરખી જાણવી એ આરાને વિષે કલ્પવૃક્ષ દશ પ્રકારના મનવાહિત સુખ આપે, તે દશ પ્રકારના મનવાહિત સુખની—

ગાથા

મત ગાય ભિંગા, તુડીયંગા દીવ જોધ ચિતગા;
ચિતરસા મણુવેગા, ગિહંગારા અનિયગણાઉ. ૧

અર્થ—૧ મત ગા કહેતા મધુર રસના ફળના કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે, ૨ ભિંગા કહેતા રત્નજડાવ ભોજનના કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે, ૩ તુડીયંગા કહેતા, ૪૯ જાતના વાજિત્રતા કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે, ૪ દીવ કહેતા રત્નજડાવ દીવાના કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે, ૫ જોધ કહેતા રત્નજડાવ સૂર્યની ન્યોતના કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે, ૬ ચિતગા કહેતા, ચિત્રામણ સહિત ફૂલની માળાના કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે, ચિતરસા કહેતા, ચિત્તને ગમે તેવા રસવતા ભોજનના કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે, ૮ મણુવેગા કહેતા રત્ન જડાવ આભરણના કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે, ૯ ગિહંગારા કહેતા, ૪૨ ભોખીયા આવા-મના કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે, ૧૦ અનિયગણાઉ કહેતા, નાકને વાયરે ઉઠે એવા ઝીણા રત્નજડાવ વસ્ત્રના કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે, એ દશ પ્રકારના કલ્પવૃક્ષ જુગલીઆને સુખ આપે એ આરાને વિષે જુગલીયાને આયુષ્યના છ માસ બાકી રહે, તે વખતે જુગલીયા પરભવનું આયુષ્ય બાધે, ત્યારે જુગલાણી એક જોડુ પ્રસવે તે જોડાની પ્રોતપાલના (આસના—વાસના) ઓગણપચાસ દહાડાની કરે જુગલ જુગલાણીને

એ દશ પ્રકારના કલ્પવૃક્ષ તેની પાસે જે ફળ છે તે જ આપે છે એટલે દશ કલ્પવૃક્ષ મળીને દશ વસ્તુ આપે છે પણ જે મનમાં ચિંતવે તે આપતો સમર્થ નથી

કુલ્ય માત્રનો વિચાર ન પડે એકને છીક જાણે ને એકને જગાસુ જાણે, મરીને દેવગતિમાં નથ, એના સરીરનો નિહારણ (મરણક્રિયા) દેવ કરે. જાતિ એક દેવની એ આરાના વિષે ઝેર નહિ, વેર નહિ હર્ષા નહિ, જરા (પ્રહરણ) નહિ, રોગ નહિ, ક્રોધ નહિ, પશિષ્ટાઈ અથવા ઉપાંચને વિષે સુખ ભોગવે, તે પૂર્વના ઘન, પુન્યના ફળ જાણવાં.

હતિ પહેલા આરાના ભાવ સંપૂર્ણ

બીજો આરો.

પહેલો આરો ઉતરીને બીજો આરો જેસે, ત્યારે વર્ણ, વ્રધ, રસ રચના પચવ જનત જનત જોણ થાય, એ આરો ત્રણ કોણકોણી સાચરોપમના જાણને એ આરો સુખ નામે જાણે. એટલે સુદર જાણે. એ આરાને વિષે ને ચાકીતુ સરીરને એ પચોપમનુ આપુખ જાણતુ ઉતરતો આરો એક ચાકીતુ સરીર ને એક પચોપમનુ આપુખ જાણતુ આરાને ને વચ્ચેના સદનન સમ્યક્સરસ સરથાન જાણતુ એ આરાના વિષે ૧૨૮ પાંચળો. ઉતરતે આરો ૧૪ પાંચળો. જાણતી એ આરાને વિષે હટખકતે (ને કિસે) જાણતી હજી ઉપ? ત્યારે સગીર પ્રમાણે જાણાર કરે. ભીનની સરસાધ (સ) ખાંડ સરખી જાણતી ઉતરતે આરો જોગ સરખી જાણતી. એ આરાને વિષે ૬૪ પ્રકારનાં કષ્ટકષ્ટ ૬૪ પ્રકારનાં મનવર્જિત સુખ આપે તે ઉપર પહેલા આરામાં કહ્યાં તે પ્રમાણે જાણતી. એ આરાને વિષે જુગલીવાના આપુખના ૭ માસ જાણી રહે, ત્યારે જુગલીયા પરમવનુ આપુખ નાપિ, તે વખતે જુગલીયા એક જોડ પ્રસવે, તે જોડાની પ્રતિસથના એ ૬૪ દિવસ કરે જુગલ જુગલીયાને કુલ્ય માત્રનો વિચાર ન પડે એકને છીક ને એકને જગાસુ જાણે, તે મરીને દેવગતિમાં નથ એના સરીરનો નિહારણ દેવ કરે. જાતિ એક દેવની જાણતી એ આરાને વિષે ઝેર નહિ વેર નહિ હર્ષા નહિ જરા (પ્રહરણ) નહિ, રોગ નહિ ક્રોધ નહિ, પશિષ્ટાઈ અથવા ઉપાંચને વિષે સુખ ભોગવે, તે પૂર્વના ઘન, પુન્યના ફળ જાણવાં.

હતિ બીજા આરાના ભાવ સંપૂર્ણ

ત્રીજો આરો.

બીજો આરો ઉતરીને ત્રીજો આરો જેસે ત્યારે વર્ણ, વ્રધ, રસ, રચના પચવ જનન દીજા થાય. એ આરો ને કોણકોણી સાચરોપમનો. એ આરો સુખ સુખ નામે જાણવા એટલે સુદરના ધળી ને વિષમતા ધીલી જાણતી. એ આરાને વિષે આ ચાકીતુ સરીર ને એક પચોપમનુ આપુખ ઉતરતો આરો પાંચમે પનુખનુ સરીર ને ૬૪ પુરત જાણતુ એ આરાને વિષે વચ્ચેના સદનન ને

સમયતુર સ સમ્યાન જાણવું એ આગને વિષે ૧૪ પાસળીયો, ઉતરતે આગે ૩૨ પાસળીયો જાણવી એ આગને વિષે અઉચ્ચભક્તે (એક દિવસે) આહારની ઈચ્છા ઉપજે, ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે જમીનની સરસાઈ (મસ) ગોળ સમ્પી જાણવી ઉતરતે આગે સારી જાણવી એ આરાને વિષે કલ્પવૃક્ષ ૫૨ પ્રકારના સુખ આપે એ આગને વિષે હેલા જુગલીયાના આયુષ્યમાં હેલા છ માસ બાકી રહે એ ત્યારે જુગલીયા પરભવનું આયુષ્ય બાધે, તે વારે જુગલાણી એક જોડે પ્રસવે, તે જોડાની પ્રતપાલના આગણએ શી દિવસની કરે જુગલ જુગલાણીને કાણ માત્રનો વિયોગ ન પડે એકને છીક ને એકને બગાડું આવે, તે મરીને દેવ ગતિમાં જાય એના શરીરનો નિહારણુ (મન્થક્રિયા) દેવ કરે એ ત્રણ આરા જુગલીયાના એકલો જુગલ ધર્મ જાણવો. એ ત્રીજા આરામાં જુગલીયા મુઘી, ગતિ એક દેવની જાણવી એ આરાને વિષે જુગલીયા ધર્મ મુઘી જે નહિ, વેર નહિ, ઈર્ષ્યા નહિ, જગ નહિ, ગગ નહિ, કુરૂપ નહિ, પરિપૂર્ણ અગ ઉપાગને વિષે સુખ ભોગવે તે પૂર્વના દાન પુન્યના કળ જાણવો

ઈતિ જુગલીયા ધર્મ સપૂર્ણ.

ત્રીજા આરાના જતાં શેષ ચોરાસી લાખ પૂર્વ ત્રણ વર્ષ અને સાડા આઠ મહિના રહ્યા ત્યારે સવાર્યાસિદ્ધ વિમાનમાં ૩૩ સાગરોપમનુ આયુષ્ય ભોગવીને, ત્યારી ચત્રાને, વનિતા નગરીને વિષે, નાભિરાજને ઘેર મરદેવી ગણીની કુક્ષીમાં શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી ઉપન્યા પછી સત્રા નવ માસે જન્મ થયો. પ્રથમ ઋષભનુ સ્વમ દીકું માટે ઋષભદેવ નામ પાડ્યું તે ઋષભદેવ સ્વામીએ યુગલ ધર્મ નિવારી (કઢી નાખી) ને ૧ અસિ, ૨ મસિ, ૩ કૃષિ, ઇત્યાદિક ખેહોતેર કળા પુરૂષને રીખવી, જ્ઞાને ચોસઠ કળા શિખરી અનુક્રમ વાસ્તે વીશ લાખ પૂર્વ તો કુવરપણામાં રજા ત્રેસઠ લાખ પૂર્વનુ રાજ્ય પાળ્યું પછી પોતાના પુત્ર ભગતને રાજ્ય સોંપી, પોતે ચાગ હજાર પુરૂષ સહિત સયમ લીધો સયમ લીધા પછી એક હજાર વર્ષ દેવનું જ્ઞાન ઉપન્યુ, એમ છત્રત્યપણુ, તથા દેવળપણુ મળીને પૂરૂ એક લાખ પૂર્વનો સયમ પાળીને, અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર, પદ્મ આસને બેસીને દશ હજાર સાધુ સહિત, ભગવત મોક્ષ પવાર્યા તે સ્વામીજીના પાંચ ઝલાણીક, ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં થયા, તે ૧ પહેલે કલ્યાણીકે, ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનથી ચત્રાને મરદેવી રાણીની કુક્ષીમાં ઉપન્યા, ૨ બીજે કલ્યાણીકે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં જન્મ થયો, ૩ ત્રીજે કલ્યાણીકે, ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં રાજ્યાસને ગિરાજમાં, ૪ ચોથે કલ્યાણીકે, ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં દીક્ષા લીધી, ૫ પાંચમે કલ્યાણીકે, ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં કેવળજ્ઞાન પામ્યા અને અખિન્નિત નક્ષત્રમાં પ્રજુજ મોક્ષ પવાર્યા એ જુગલીયા ધર્મ નિવાર્યા પછી ગતિ પાંચ જાણવી

ઈતિ ત્રીજા આરાના લાવ સપૂર્ણ.

ઋણુવાલિકા નદીને ઉત્તર દિશાને તટે સામાધિક ગાથાપતિ કૃષ્ણીના ક્ષેત્રને વિષે વૈયાવૃત્તી પક્ષના સ્થાનકના દર્શાન પ્રુણે, ત્યા શાલવૃક્ષની નજીક, ઉકકુ અને ગોધુમ આસને તડકાની આતાપના લેતાં થકા, એવે શુભ પ્રકારે પાણી પીવા રહિત, ચઢિવીઆરો છઠ્ઠાકા કરે, શ્રી મહાવીર ઉચા દીંચણ નીચું મરતક, એવી રીતે ધર્મધ્યાનમાહી પ્રવર્તતાં ધ્યાનરૂપ કોઠાને વિષે પહોંચ્યા છતે, શુકલ ધ્યાનના ચાર ભેદ છે તેણે અતરાસે (વચ્ચે) વર્તતા થકા આઠ કર્મ મધ્યે, ૧ જ્ઞાનાવરણીય, ૨ દર્શનાવરણીય, ૩ મોહનીય, ૪ અતરાય, એ ચાર ધનધાતી કર્મ અરિ કહેતા શત્રુ સમાન, વૈરી સમાન, ઝોટિંગ સમાન તેને હણી, ક્ષય કરી, દૂર કરીને મહા પ્રકાશ કરે એવું કેવલજ્ઞાન કેવલદર્શન પ્રાપ્ત થયું. આગણત્રીશ વર્ષ ને સાડપાય મહિના સુધી, કેવળજ્ઞાનપણે વિચર્યા એવ સર્વ થઇને બહોતેર વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવીને, ચોથા આરાના શેષ જતાં ત્રણ વર્ષ ને સાડઆઠ મહિના બાકી રહ્યા, ત્યારે કાર્તિક વદી અમાસને દિને, પાવાપુરી નગરીને વિષે એકાએકપણે સ્વામી નિર્વાણ (મોક્ષ) પધાર્યા તે ભગવતના પાય કલ્યાણીક ઉત્તરા ક્ષાલ્ગુની નક્ષત્રમા થયા, તે ૧ પહેલે કલ્યાણીકે ઉત્તગ ક્ષાલ્ગુની નક્ષત્રમા દશમા પ્રાણત દેવલોકથી ચવીને દેવાનદાની કુક્ષીએ ઉપન્યા, ૨ બીજે કલ્યાણીકે, ગર્ભનું સાહરણ થયું, ૩ ત્રીજે કલ્યાણીકે, જન્મ થયો, ૪ ચોથે કલ્યાણીકે, દાક્ષા લીધી, ૫ પાંચમે કલ્યાણીકે, કેવળજ્ઞાન પામ્યા સ્વાતિ નક્ષત્રમા ભગવત મોક્ષ પધાર્યા એ આરાને વિષે ગતિ પાય જાણવી શ્રી મહાવીરદેવ નિર્વાણ પધાર્યા, તેજ વખતે શ્રી ગૌતમ સ્વામીને કેવળજ્ઞાન ઉપન્યુ તે ગૌતમ સ્વામી બાર વર્ષ કેવળ પ્રવચ્યાં પાળીને મોક્ષ પધાર્યા, તેજ વખતે શ્રી સુધર્મા સ્વામીને કેવળજ્ઞાન ઉપન્યુ, તે સુધર્મા સ્વામી આઠ વર્ષ કેવળ પ્રવચ્યાં પાળી મોક્ષ પધાર્યા, તેજ વખતે શ્રી જંખૂસ્વામીને કેવળજ્ઞાન ઉપન્યુ, તે જંખૂસ્વામી ૪૪ વર્ષ લગી કેવળ પ્રવચ્યાં પાળીને મોક્ષ પધાર્યા, એવ સર્વ થઇને શ્રી મહાવીર દેવને મોક્ષ પધાર્યા પછી ૬૪ વર્ષ લગી કેવળજ્ઞાન રહ્યું, પછી વિચ્છેદ ગયું (નષ્ટ થયું.) એ આગને વિષે જન્મેલ હોય, તે પાંચમા આગમા મોક્ષ જાય, પરંતુ પાંચમાં આગનો જન્મેલ હોય, તે પાંચમા આરામા મોક્ષ જાય નહિ જંખૂસ્વામીજી મોક્ષ પધાર્યા પછી દશ બોલ વિચ્છેદ ગયા તે આ પ્રમણે:—૧ પરમ અવધિજ્ઞાન ૨ મનપર્યવજ્ઞાન, ૩ કેવળજ્ઞાન, ૪ પગિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર, ૫ સદ્મ સપગય ચારિત્ર, ૬ યથાખ્યાત ચારિત્ર, ૭ પ્રલાકલગ્ધિ ૮ ક્ષપક—ઉપશમ શ્રેણી, ૯ આહારક શરીર, ૧૦ છનકલ્પી સાધુ એ દશ બોલ વિચ્છેદ ગયા (નષ્ટ થયા.)

ધતિ ચોથા આરાના ભાવ સંપૂર્ણ.

પાચમી આસો.

ચોથો આસો ઉતરતો પાંચમો આસો બેઠો, ત્યારે વર્ણુ મધ, રસ, રપદંત્ર પર્વે અર્ધ અર્ધ જોડા થયા. એ આસો એકતીસ હજાર વર્ણુ નળુએ એ આસો કુવમ નામે નળુએ, એટલે એકતી તદ્દન વિષમત્ત નળુરી એ આસો નિરે સાવ હાથનું સરીર અને મસો વર્ષમાં બીજી આયુષ્ય નળુએ ઉતરતે આસો એક હાથનું સરીર ને વીસ વર્ષનું આયુષ્ય નળુએ એ આસો નિરે સહનન જ સ્થાન ૭ ઉતરતે આસો સેવાર્ધ સહનન, ૬૩ સ્થાન. એ આસો નિરે ૧૧ પાંસળીએ, ઉતરતે આસો આઠ પાંસળીએ નળુરી એ આસો નિરે ૧૬૧ દિન પ્રત આઠારના પ્રત્યેક ઉપર તે વારે પોતપોતાના સરીર પ્રમાણે આઠાર ૩૨ નમ્બરી સરસાઈ (રત્ર) બેઠી એટલે કાંઈક સારી નળુરી ઉતરતે આસો કુવાસ્તા ની બામની હાર સરખી નળુરી એ આસો નિરે ૧૪૩ રતિ ચાર નળુરી. (પાંચમી એક માત્રે ન નળ.) પાંચમી આસોના લક્ષણા ૩૨ ગોણ નીચે પ્રમાણે -

- ૧ નગર, તે ગામડાં સરખા થશે
- ૨ ગામડાં તે ખસાણુ સરખા થશે
- ૩ જાણ (જાયા) કુળના એક તે ઘસ હમી સરખા (નીચા કુળના) થશે
- ૪ પ્રધાનો બાધવી થશે
- ૫ રાજાઓ વમલ સરખા થશે.
- ૬ સારા કુળની સ્ત્રી તે લગ્નલક્ષિત થશે.
- ૭ સામા કુળની સ્ત્રી તે વેશ્યા સરખી થશે.
- ૮ પુત્ર પોતાના હાથે (મરણ મુજબ જાત) ચાલશે
- ૯ સિંધુ ઝરના અવવાદ બેઠશે
- ૧૦ કુર્બન એક સુખી થશે.
- ૧૧ સમજન લોક કુળી થશે
- ૧૨ કુબિજ કુળ થણા પડશે
- ૧૩ ઉગ, સર્પાદિની દાહ થણી થશે
- ૧૪ ભાઈઓ અર્ધના લોકી થશે.
- ૧૫ હિસાબે ધન પ્રજાનનાર થણા થશે.
- ૧૬ એક ધનના થણા લોક થશે
- ૧૭ નિશ્ચયીની દેવ થણા થશે,

૧૮ મિથ્યાત્વની લોક ધણા થશે

૧૯ માણસને દેવદર્શન દુર્લભ થશે.

૨૦ વિદ્યાધરના વિદ્યાપ્રભાવ થોડા રહેશે

૨૧ ગોરસ (દૂધ, દહી, બી.) મા સરસાઈ થોડી રહેશે

૨૨ બળદ પ્રમુખના બળ, આમુખ થોડા રહેશે.

૨૩ સાધુ, સાધ્વીને માસ કલ્પ તથા મોમાસુ કર્યા જેવાં ક્ષેત્ર થોડા રહેશે

૨૪ xશ્રાવકની અગિયાર પ્રતિમા તથા સાધુની બાર પ્રતિમા વિનષ્ટ જશે

૨૫ ગુરુ શિષ્યને ભણાવશે નહિ

૨૬ શિષ્ય અવિનીત, કલેશી ધણા થશે.

૨૭ અધર્મી, કલેશી, ઝગડાખોર, કુમાણસ ધણા થશે, ને સુમાણસ થોડા થશે

૨૮ આત્માયં પોતપોતાના ગચ્છની પરપરા, સમાચારી ભુદી ભુદી પ્રવર્તાવશે, તથા મૂઢ, મૂર્ખ માણસને મોહ, મિથ્યાત્વના પાશમાં નાખશે, ઉત્સન્ન ભખશે, નિઠ્ઠનિક, કુખુદ્ધિક ધણા થશે, પોતપોતાની પરપરામાં રાચશે

૨૯ સરસ, ભદ્રિક, ન્યાયી, પ્રમાણિક પુરુષ થોડા રહેશે

૩૦ મ્લેચ્છના રાજ્ય ધણા થશે

૩૧ હિંદુના રાજ્ય અદ્ય ઋદ્ધિવાળા ને થોડા રહેશે

૩૨ મોટા કુળના રાજા તે નીચ કામ કરશે અન્યાય અધર્મ તથા દુષ્ટ-સનમાં ધણા રાચશે એ ૩૨ બોલ સંપૂર્ણ.

એ આરાને વિષે ધન સર્વ વિનષ્ટ જશે. લોદાની ધાતુ રહેશે આમકની મોહોરો ચાલશે, તે ધનવત કહેવાશે એ આરાને વિષે એક ઉપવાસ તે માસ-ખમણ સરખો થશે [એ* આગને વિષે જ્ઞાન સર્વ વિનષ્ટ જશે, ક્રૂર દશ્યૈકાલિક સૂત્રના પહેલા ૪ અધ્યયન રહેશે. કોઈ માને છે કે, દશ્યૈકાલિક, ૨ ઉત્તરાધ્યન, ૩ આચારાગ ૪ આવશ્યક એ ચાર સત્ર રહેશે તે ઉપર ચાર જીવ એકાવતારી થશે તે ચાગ જીવના નામ દુપસહ નામો આચાર્ય, ૨ ક્રોધ્યની નામો સાધ્વી ૩ જીવદામ નામે શ્રાવક, ૪ નાગશ્રી નામે શ્રાવિકા એ સર્વ થઇને ૨૦૦૪ પાંચમા આરાના છેડા સુધી શ્રી મહાતીર્થના યુગધર બળવા]

x શ્રાવકની ૧૧ પ્રતિમાનો વિનષ્ટ કોઈ કોઈ નથી માનતા

* કાઉસ [ ] મા લખેલી વાત સિદ્ધાંતમાં નથી, ત્રયની છે અને ચર્યાસપદ છે

અષાઢ સુદી ૧૫ ને દિને સર્વેનું આસન મળશે, ત્યારે સર્વે ઉપવેશ મુકાને ભેટી તે આને પાંચમે આરો ઉતરીને કાચે છુદો આરો ભેસશે એમ ભક્ષીને સર્વે જાણશે. આવી તે ચાર છવને કહેશે ને કાચે છુદો આરો ભેસશે, માટે જાણીએ, પડિકામી, નિંદી નિઃશ્વસ યાજો, એમ સર્વે કહેશે. પછી તે ચાર છવ તે પ્રભાણે કરી, સર્જને ખામાવી, નિઃશ્વસ થઈ સમારો કરશે તે વખતે સવત ક મહાસર્વક નામે વાચરો થશે, તેણે કરી પઠાક, પર્વત, મહા, બેદ, કુન્દા, વાન, સર્વ સ્થાનિક વિશ્વાસ (નાસ) થશે માત્ર ૧ વૈષ્ણવ પવત્, ૨ ત્રિમા નદી, ૩ સિંધુ નદી, ૪ કૃષ્ણક ૫ હરણની ખાદી એ પાંચ સ્થાનક રહેશે બીજા સર્વ સ્થાનક વડી પડશે. તે ચાર છવ સમાધિ પાંચીને કાળ કરીને પહેલા દેવોએ ભેટી ત્યારે ચાર ભોજ વિચ્છેદ જશે. ૧ પહેલે પ્રકરે જૈન ધર્મ વિચ્છેદ જશે ૨ બીજે પ્રકરે મિથ્યાત્વનો ધર્મ વિચ્છેદ જશે, ૩ ત્રીજે પ્રકરે રાગની રીતભાત વિચ્છેદ જશે ચોથે પ્રકરે નાદર અભિ વિચ્છેદ જશે.

એ પાંચમા આસના ઉપ મુખી ચાર મનિયા છવ ભવ, એક પાંચમી મોક્ષ ત્રિમા ન ભવ ઇતિ પાંચમા આસના સાધવ સમુદ્ધર્ષ

છુદો આરો.

જ્યારે પાંચમે આરો ઉતરીને છુદો આરો ભેસશે તે વખતે વચ્ચે ૧૫, રસ, સ્પષ્ટતા ૧૧૧૧ જનત જનવ જોજા થશે. એ આરો એકાદશ કાળ કરીને ભક્ષીએ એટલે એ આરો પછે કાવકર-મણે ગ્રહધનક ભક્ષીએ એ આરોને ત્રિ એક હાથનું ઠરીર, ને ૨ વર્ષનું આયુષ્ય ઉતરતે આરે મુકા હાથનું ઠરીર, ને ૨ વર્ષનું આયુષ્ય, ઉતરતે આરે મુકા હાથનું ઠરીર ને ૧૧ વર્ષનું આયુષ્ય ભક્ષી એ આરે સકલન એક સેવાત સરથાન એક હૃદ જનમે આરે જન એમજ ભક્ષી એ આરોને ૭ દિને આઠ પાંચમે ઉતરતે આરે ચાર પાંચ ગાયે, એ આસના વિશે ૭ વર્ષની સ્ત્રી ૩૪૪ થશે તે કાળા કુલ્લ પી રીસાજ, નખ ને રેશ પળા એવાં ડોકરાં ભક્ષી તે કુતરીની પછે પસિયાર સાથે ફેરવશે. ૮ આગને ત્રિ ત્રિમા નદી નિંધુ નદીમા બેતારવ પવતના મળે ૭૨ બીજા ઢાંગે ૮ બીજામાં મનુષ્ય તથા તિર્થંજ બીજામાં રહેશે ત્રિમા સિંધુનો સાદી ખાસક ભેજનનો પટ ૭ નેર્મા રથના ચીસા પ્રભાણે પહેાણી તથા ચાકાની પરી બે એટલુ પાણી રહેશે તેમાં અષ્ટ ૬ ૭ થયું થશે તે નરતિ બીજામાં મનુષ્ય, મનુષ્યને પ્રમાણ સમયે, મનુષ્ય કષ્ટ કાળે વેળાં કાસશે, તે સ્થાના તાપથી તેમજ ઠાંડથી સીજપેષ રહેશે તેને મનુષ્ય જાદર કરશે. તેનાં હાકાં તથા ચાખાં ૧૫ થ ચાલીને મુકશે. મુકા ના માથાના બોપરીમાં પાણી લાગીને પીશે એ રીત

એકવીશ હજાર વર્ષ પૂરા કરશે જે માણસ દાન પુન્યગૃહિત, તેમજ નમોઝ્કાર રાહન પ્રત પ્રત્યાખ્યાન રહિત સમક્તિ વિનાનો હશે, તે એવા આરાને વિષે આવીને ઉપશ્રાંશ એવું જાણી જે કોઈ મનુષ્ય જૈન ધર્મ પાળશે, અથવા જૈન ધર્મની આસ્થા રાખશે તે જીવ આ બ્રાહ્મિવર્માથી તરીને પરમ સુખ પામશે

ધૃતિ છૂટા આરાના ભાવ સંપૂર્ણ.

ધૃતિ છ આરાના ભાવ સંપૂર્ણ.

૧૦ દશ દ્વારના જીવસ્થાનક.

ગાથા.

૧ જીવઠાણુ નામ, ૨ લખખાણુ ૩ કિંધ, ૪ કિરિયા, ૫ કર્મસત્તાઅ, ૬ બંધ, ૭ ઉદીરણુ, ૮ ઉદય, ૯ નિજજરા, ૧૦ છ ભાવ, દશ દ્વારઅ ૧

અર્થ - દશ દ્વારના નામ, ૧ પહેલો ચક્ર જીવસ્થાનકના નામનો દ્વાર ૨ બીજો લક્ષણ દ્વાર, ૩ ત્રીજો સ્થિતિ દ્વાર, ૪ ચેથો ક્રિયા દ્વાર, ૫ પાપમો કર્મસત્તા દ્વાર, ૬ છઠો કર્મ બંધ દ્વાર, ૭ સાતમો કર્મ ઉદીરણુ દ્વાર ૮ આઠમો કર્મ ઉદય દ્વાર, ૯ નવમો કર્મનિજરા દ્વાર ૧૦ દશમો છ ભાવ દ્વાર

દશ દ્વારનો વિસ્તાર.

પહેલો નામદ્વાર, તે ચૌદ જીવસ્થાનકનાં નામ

૧ મિથ્યાત્વ જીવસ્થાનક ૨ સાસ્વાદાન જીવસ્થાનક ૩ સમમિથ્યાત્વ દષ્ટિ જીવસ્થાનક ૪ અવની સમદષ્ટિ જીવસ્થાનક ૫ દેશવની જીવસ્થાનક ૬ પ્રમત્તા સંવતિ જીવસ્થાનક ૭ અપ્રમત્તા સંવતિ જીવસ્થાનક, ૮ નિવર્તિ આદર જીવસ્થાનક, ૯ અનિવર્તિ આદર જીવસ્થાનક ૧૦ સૂક્ષ્મ સપગય જીવસ્થાનક ૧૧ ઉપશમ મોહનીય જીવસ્થાનક, ૧૨ ક્ષીણ મોહનીય જીવસ્થાનક. ૧૩ મયોગી કેવલી જીવસ્થાનક ૧૪ અયોગી કેવલી જીવસ્થાનક ધૃતિ નામ દ્વાર સંપૂર્ણ.

બીજો લક્ષણ દ્વાર.

૧ મિથ્યાત્વ દષ્ટિ જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે મિથ્યાત્વના બે પ્રકાર

૧ ઉણુદક્ષિ, ૨ તવાદક્ષિ

૧ ઉણુદક્ષિ તે એ છુ અધિક સદંદ તથા પ્રરૂપે

૨ તવાદક્ષિ તે વપરીત સદંદ તથા પ્રરૂપે

મિથ્યાત્વના ચાર ભેદ

૧ એક મૂળથીજ નીતરાગના વચન સદે નહિ, અણસે વેસકં પાવ ધીસર, યાજ સુખપ્રાપ્તિની (સુધ્ધિપ્રાપ્તિની)

૨ એક કાર્થિક સદે કાર્થિક ન સદે, જમાણી પ્રયુજ સાત ની કવચ યાજ સુત ઉવવાઈ તથા કાર્થિકના સાતમે કાણે.

૩ એક જાણુ પાણુ જોણુ જાણુ, સદે, ઉદકપેલામ કુચસ, જાખ સુત સુખપ્રાપ્તિ બીજા કુવરકપેના સપ્તથા અપ્યવને.

૪ એક જાનાતરાઈકે તેર મોજને વિવે સહા કખા વેદે તે ૧ જાનાતરા ૨ કાર્થિક, ૩ અરિતાર, ૪ સિતાર, ૫ પ્રવચનાતરા, ૬ પ્રાવચનાતરા ૭ કાર્થિક, ૮ માર્ગતાર, ૯ માર્ગતાર, ૧૦ અતાર, ૧૧ નર્ગતાર ૧૨ નિયમતાર ૧૩ પ્રમાણતાર, તેની જાખ સુત જગવતી સતક પદમે, ઉદેશી મીને ૧

૨ આસ્વાદાન સમદષ્ટિ જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે સમક્ષિત વચ્ચે યમતો છે. પરાસ માત્ર રહે, જે હરિગાહક ને અજ્ઞાપિત વખતે હોય, પર્વાત થયા પછી મૂડી જાય, સસી પચે કિય ને પર્વાત થયા પછી પચુ હોય, તેને આસ્વાદાન સમદષ્ટિ જીવસ્થાનક કહિએ. જાખ સુત જીવસ્થાનક ૬૩૭ને અધિષ્ટાર

૩ ત્રીણુ સમમિથ્યાત્વદષ્ટિ જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે મિથ્યાત્વમાંથી નીકળ્યો પચુ સમક્ષિત પામ્યો નથી, જેવે જાતસાથે અજ્ઞાપિત વખતે રહે કરીને પ્રસાદે થોડા જાણુજા કમ જાણે નહિ કાળ પચુ કરે નહિ, જાણી જે થોડા કાળ મારે, અનિશ્ચયપણે મારે ત્રીજોથી પછીને પહેલે જાણે, અજ્ઞાપિત ત્રીજોથી થોડા જાણે જીવસ્થાનકે જાય, ત્યારે જાણુજા જાણે, કાળ પચુ કરે જાખ, સુત જગવતી, જાણ નીસમે અજ્ઞાપિત થાય. ૩

૪ ચોથુ અજ્ઞાતી સમદષ્ટિ જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે સહા કાર્થિક રક્ષિતપણે રીતરાગના વચન શુદ્ધ જાણે સદે, તથા પ્રતીત જાણુ રાગને મેડી પ્રયુજ તિલક જાણુજા જાણુ નહિ જા મારે જે લોક મધ્યે દિલ્લીક નિશીક કહેવાય મારે, સમજીવીને અજ્ઞાપિત ન પહેળે, તેની જાખ સુત ઉત્તરાધ્યવન ૧૨૮ મા મોક્ષ માત્ર ના અજ્ઞાપિત ૪

૫ પંચમી જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, ૭ મધ્યાત્મ સમક્ષિત સદિત, વિદ્યાન વિવેક મરિત, દેવચરિત મત જાણે, તે ત્યજ એક નમોદાપસી પ્રત્યાખ્યાન તથા એક જીવને અજ્ઞાપિત પ્રત્યાખ્યાન, ઉદ્દૃષ્ટ ૧૧ જાણુની પ્રતિભા જાણે તેને દેવમતી જીવસ્થાનક કહિએ જાખ સુત જગવતી સતક સતરમે ઉદેશી મી ૭ છે ૫

૬-પ્રમત્તસંયતિ જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે સમક્તિ સહિત સર્વ પ્રત આદરે, પ્રમત્તનો અર્થ જે (અપ્રમત્ત જીવસ્થાનકે સંજ્વલનના ચાર ક્રપાય છે તે થકી) પ્ર કહેતા વિશેષે, મત્ત કહેતા માત્ર છે સંજ્વલનનો ક્રોધ, માન, માયા લોભ તેને પ્રમત્ત સયાત જીવસ્થાનક કહિયે, પણ પ્રમાદી ન કહિયે ૬

૭ સાતમા અપ્રમત્ત સંયમિ જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે અ કહેતા નથી, પ્ર કહેતા વિશેષે, મત્ત કહેતા માત્ર, સંજ્વલનનો ક્રોધ માન, માયા, લોભ એટલે છઠ્ઠાની કાર્ષક પાતળો છે, તેન અપ્રમત્ત સપતિ જીવસ્થાનક કહિયે ૭

૮ આઠમા નિવર્તિ બાદર જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે નિવર્તિ કહેતા નિવર્ત્યો છે, સંજ્વલનના ક્રોધ અને માનથકી તેને નિવર્તિ બાદર જીવસ્થાનક કહિયે ૮.

૯ નવમું અનિવર્તિ બાદર જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, અનિવર્તિ કહેતા નથી નિવર્ત્યો, સંજ્વલનના લોભ થકી તેને અનિવર્તિ બાદર જીવસ્થાનક કહિયે ૯

૧૦ દશમું સૂક્ષ્મ સંપરાય જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે થોડાક મંજ્વલનના લોભનો ઉદય છે, તેને સૂક્ષ્મસંપરાય જીવસ્થાનક કહિયે ૧૦

૧૧ અગિયારમું ઉપશાંત મોહનીય જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે મોહનીય કર્મનાં ૨૮ પ્રકૃત ઉપશમાવી છે તેને ઉપશાંત મોહનીય જીવસ્થાનક કહિયે. ૧૧

૧૨ બારમું ક્ષીણ મોહનીય જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે મોહનીય કર્મનાં ૨૮ પ્રકૃતિ ક્ષય કરી છે તેને ક્ષીણ મોહનીય જીવસ્થાનક કહિયે ૧૨

૧૩ સયોગી કેલણી જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે મન, વચન, કાયાના શુભ યોગ સહિત, કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શનપણે ચર્વતે, તેને સયોગી કેવળી જીવસ્થાનક કહિયે

૧૪ ચૌદમું અયોગી કેવળી જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે શરીર મહિત મન, વચન, કાયાના યોગ રૂપીને કેવળજ્ઞાન કેવળદર્શનપણે પ્રવર્તે તેને અયોગી કેવળી જીવસ્થાનક કહિયે ૧૪

ઇતિ બીજે લક્ષણ દ્વાર સંપૂર્ણ.

ત્રીજે સ્થિતિ દ્વાર

પહેલા મિથ્યાત્વ જીવસ્થાનકની સ્થિતિ, ત્રણ પ્રકારની.

૧ અનાદિ અપર્યાવસિત તે મિથ્યાત્વની આદિ નથી અને અંત (છેડા) પણ નથી, તે અભગ્ય જીવોનું મિથ્યાત્વ બાણુ

૨ અનાદિ સપર્થવસિત, તે મિથ્યાત્વની ક્ષાદિ ધાતુ જત (કો.) છે તે જળ્ય જીવોનું મિથ્યાત્વ જાણવું ૨.

૩ સાદિ સપર્થવસિત, તે મિથ્યાત્વની ક્ષાદિ છે. જાને જત જ્ય છે અનાદિ કાળજી અવને મિથ્યા વ છે, તે જળ્ય જીવ કોઈક વારે, સમક્ષિત પામ્યો તેમણી સસાર પદ જાળ્ય થોડા ક્રમને વિરોધે કરી, સમક્ષિતથી પામ્યો તે મિથ્યાત્વ પામ્યો. તે જળ્ય જીવ સમક્ષિત પાડવાનું આમાં જાણવું તે મિથ્યાત્વની સ્થિતિ, જળ્ય-અત્યુદ્ધતની કિત્તે જળ્ય પુદ્ગલ પરાવર્તનમાં દેશ થત તે જળ્ય, નિમજ્જી સમક્ષિત પામ્યો મોક્ષ જળ્ય ૩

મિથ્યાત્વ અવસ્થાનકની સ્થિતિ કથી તેની સાખ, સજ અજાણિયમ કમને અધિકાર

૨-૩ બીજા અને ત્રીજા કો બે અવસ્થાનકની સ્થિતિ, જળ્ય-એક સમયની કિત્તે, અત્યુદ્ધતની ૨-૩

૪ ચોથા અવસ્થાનકની સ્થિતિ, જળ્ય-અત્યુદ્ધતની, કિત્તે જળ્ય સામરોપમ ક્રમેરી ૪

૫ પાંચમા અવસ્થાનકની સ્થિતિ, જળ્ય-અત્યુદ્ધતની, કિત્તે કો પૂર્વમાં દેશ નહી ૫.

૬ છઠ્ઠા અવસ્થાનકની સ્થિતિ પસિયામ જળ્ય, જળ્ય-એક સમય કિત્તે કો પૂર્વમાં દેશ નહી પ્રવર્તન આથી જળ્ય-અત્યુદ્ધતની કિત્તે કો પૂર્વમાં દેશ નહી તે કમદેવ આથી તેની સાખ સજ ભગવતી રાજ નત્તે કિત્તે નવમે ૬

૭ સાતમા, ૮ આઠમા, ૯ નવમા, ૧૦ દશમા, તે ૧૧ અગિયારમા એ પાંચ અવસ્થાનકની સ્થિતિ, જળ્ય-એક સમયની કિત્તે, અત્યુદ્ધતની તેની સાખ, સજ ભગવતી રાજ પવિરમે ૧૧

૧૨ બારમા અવસ્થાનકની સ્થિતિ જળ્ય-અત્યુદ્ધતની કિત્તે અત્યુદ્ધતની ૧૨

૧૩ તેરમા અવસ્થાનકની સ્થિતિ, જળ્ય-અત્યુદ્ધતની કિત્તે કો પૂર્વમાં દેશ થત ૧૩

૧૪ ચૌદમા અવસ્થાનકની સ્થિતિ, જળ્ય-અત્યુદ્ધતની કિત્તે અત્યુદ્ધતની તે અત્યુદ્ધત કેવુ કયુ પાંચ કક્ષર (જા ૫ ૭ ૮ ૯ ૧૦) કક્ષરે એકમા વખતે ૭ કાળ, તે અત્યુદ્ધત જળ્ય ૧૪

પતિ ત્રીજો સ્થિતિકાર સંપૂર્ણ

ચોથો ક્રિયાદ્વાર.

ક્રિયા પચીશ છે, તે ૧ કાષ્ટ્યા ક્રિયા છત્યાદિક પચીશ ક્રિયા પ્રથમ લખી છે, તેમાની ક્રિયા જે જે જીવસ્થાનકે જેટલી જે જે કારણે કરીને લાગે તેનો વિસ્તાર. કર્મ આઠ છે, તેમા એક ચોથુ મોહનીય કર્મ સરદાર છે. તે મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ છે.

તે ૨૮ પ્રકૃતિનો વિસ્તાર કર્મ પ્રકૃતિના થોડા મધ્યે લખેલ છે તે મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિની સત્તા, ઉદય, ક્ષયોપશમ, ક્ષયને લીધે જે જે ક્રિયા લાગે, અને જે જે ક્રિયા ન લાગે તે કહિયે છીએ

પહેલે મિથ્યાત્વ જીવસ્થાનકે, જે મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ છે, તેમા ૧૧ અજબ્યને છવાંશ પ્રકૃતિની સત્તા છે તે ૧ સમક્ષિત મોહનીય, ૨ સમ-મિથ્યાત્વ મોહનીય, એ બે વર્જને. કેટલાએક લગ્ય જીવને ૨૮ પ્રકૃતિનો ઉદય છે, તેમા મિથ્યાત્વનુ બળ વિશેષ છે, તેમા બેનુ ખરૂં, ને ત્રણનો વાદ બેનુ ખરૂં તે, ૧ સમક્ષિત મોહનીય, ૨ સમમિથ્યાત્વ મોહનીય, એ બેનુ ખરૂં ત્રણનો વાદ તે, ૧ અક્રિયાવાદી, ૨ અજ્ઞાનવાદી, ૩ વિનયવાદી, એ ત્રણનો વાદ; તેણે કરીને ચોવીશ સપગય ક્રિયા લાગે. ૧.

બીજી જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિમાની અઠાવીશનો ઉદય છે, તેમા સાસ્વાદાનનું બળ વિશેષ છે, તેમા બેનુ ખરૂં ને બેનો વાદ બેનુ ખરૂં તે ૧ મિથ્યાત્વ મોહનીય, ૨ સમમિથ્યાત્વ મોહનીય, એ બેનુ ખરૂં ને બેનો વાદ તે ૧. અક્રિયાવાદી, ૨ અજ્ઞાનવાદી એ બેનો વાદ, તેણે કરીને ચોવીશ સપગય ક્રિયા લાગે ૨

ત્રીજે સમમિથ્યાત્વ દષ્ટિ જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ માહેની ૨૮ નો ઉદય તેમા સમમિથ્યાત્વનું બળ વિશેષ છે, તેમા બેનુ ખરૂં, ને બેનો વાદ બેનુ ખરૂં તે ૧ સમક્ષિત મોહનીય, ૨ મિથ્યાત્વ મોહનીય, એ બેનુ ખરૂં, બેનો વાદ તે ૧ અજ્ઞાનવાદી, ૨ વિનયવાદી, એ બેનો વાદ, તેણે કરીને ૨૪ સપગય ક્રિયા લાગે ૩

ચોથે અપ્રતી સમદષ્ટિ જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ માહેની સાતનો ક્ષયોપશમ, એકીશનો ઉદય, સાતનો ક્ષયોપશમ, તે અર્નાત નુયધી ફોર, માન, મયા, લોભ, સમક્ષિત મોહનીય ૫, મિથ્યાત્વ મોહનીય ૬, સમમિથ્યાત્વ મોહનીય ૭, એ સાતનો ક્ષયોપશમ ૨૧ નો ઉદય તે, ઉપર જે સાત બોલ દ્વારા તે વર્જ્યા, સાતના ક્ષયોપશમ માટે, એક મિથ્યાદર્શનવત્તિયા ક્રિયા ન લાગે, એકીશ ૧૧ ઉદય માટે, તેવીશ સપગય ક્રિયા લાગે ૪

પાંચમે દેગપ્રતી જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ માહેની ૧૧ નો ક્ષયોપશમ ૧૭ નો ઉદય આગારનો ક્ષયોપશમ તે ૧ અનતાનુમધી

કેપ, ૨ માન, ૩ માયા, ૪ લોભ, ૫ સમક્ષિત મોહનીય, ૬ નિશ્ચાલ્ય મોહનીય, ૭ સમનિશ્ચાલ્ય મોહનીય, ૮ અપ્રત્યાખ્યાની કેપ, ૯ માન, ૧૦ માયા, ૧૧ લોભ, એ અનિષારનો ધ્યોપથમ. સત્તરનો ઉચ્ચ, તે, જે ઉપર અનિષાર બોલે છે તે વર્ણ, શેષ સત્તરના ઉચ્ચ, ૧૧ ના ધ્યોપથમ માટે નિશ્ચાલ્યદર્શનવતિયા કિયા, અપ્રત્યાખ્યાન કિયા, એ ને કિયા ન જાણે સત્તરના ઉચ્ચ માટે ૨૨ સપરણ કિયા જાણે ૫.

છઠ્ઠે પ્રમત્ત સ્વપતિ છવસ્થાનકે મોહનીય કમની ૨૮ પ્રતિ મહિની ૧૫ નો ધ્યોપથમ તેરનો ઉચ્ચ. પત્તરનો ધ્યોપથમ તે ૧ જનતાનુગ્રંથી કેપ, ૨ માન ૩ માયા ૪ લોભ ૫ સમક્ષિત મોહનીય, ૬ નિશ્ચાલ્ય મોહનીય, ૭ સમનિશ્ચાલ્ય મોહનીય, ૮ અપ્રત્યાખ્યાની કેપ ૯ માન, ૧ માયા ૧૧ લોભ, ૧૨ પ્રત્યાખ્યાની કેપ ૧૩ માન, ૧૪ માયા ૧૫ લોભ, એ ૧૫ નો ધ્યોપથમ તેરનો ઉચ્ચ તે ૨ છે તે ૧૫ વર્ણ શેષ ૧૩ નો ઉચ્ચ ૧૫ ના ધ્યોપથમ માટે ૨૨ સપરણ કિયા ન જાણે તેરના ઉચ્ચે કરીને ૧ અનિષાર ૨ માયાપથમ, એ ને કિયા જાણે છઠ્ઠે છવસ્થાનકે અનિષાર નહિ કરે પણ પુનઃ કુચ્ચ.

સાતમે છવસ્થાનકે, મોહનીય કમની ૨૮ પ્રતિ મહિની સોળમે ધ્યોપથમ ૧૨ નો ઉચ્ચ. સાતનો ધ્યોપથમ તે ૧૫ ઉપર કર્યા તે જો ૧ સંસ્વરણનો કેપ એવ સોળના ધ્યોપથમ અનિષારનો ઉચ્ચ તે ધ્યોપથમના ૧૧ લાખ શેષ અનિષારનો ઉચ્ચ સોળના ધ્યોપથમ માટે ૨૩ સપરણ કિયા ન જાણે જાણના ઉચ્ચ માટે, એક માયાવતિયા કિયા જાણે ૭.

આઠમે છવસ્થાનકે, મોહનીય કમની ૨૮ પ્રતિ મહિની સાતનો ઉપર ૧૫ કર્યા ૧ નો ધ્યોપથમ, અનિષારનો ઉચ્ચ. સાતનો ઉપર ૧૫ કર્યા તે ૧ જનતા નથી કેપ, ૨ માન ૩ માયા ૪ લોભ ૫ સમક્ષિત મોહનીય, ૬ નિશ્ચાલ્ય મોહનીય, ૭ સમનિશ્ચાલ્ય મોહનીય એ સાતનો ઉપર ૧૫ કર્યા તે ૧ નો ધ્યોપથમ તે, અપ્રત્યાખ્યાની આર, પ્રત્યાખ્યાની આર એવ અઠક, ૮ સંસ્વરણનો કેપ, ૧ માન, એ દરનો ધ્યોપથમ. અનિષારનો ઉચ્ચ તે, નોકાખ્યાન ૧૫ ૧ સંસ્વરણની માયા ૧૧ લોભ એ અનિષારનો ઉચ્ચ દરના ધ્યોપથમ માટે તેરનો સપરણ કિયા ન જાણે. અનિષારના ઉચ્ચ માટે એક માયાવતિયા કિયા જાણે ૮.

નવમે છવસ્થાનકે, મોહનીય કમની ૨૮ પ્રતિ મહિની ૧ નો ઉપર ૧૫ કર્યા ૧૧ નો ધ્યોપથમ ૭ નો ઉચ્ચ. તેમાં દરનો ઉપર ૧૫ કર્યા તે, જનતા નથી આર ૫ સમક્ષિત મોહનીય, ૬ નિશ્ચાલ્ય મોહનીય, ૭ સમનિશ્ચાલ્ય મોહનીય ને જુદા જુદા એ ૧ નો ઉપર ૧૫ કર્યા અનિષારનો ધ્યોપથમ તે અપ્રત્યાખ્યાની આર, પ્રત્યાખ્યાની આર ૮ ૬ સંસ્વરણનો કેપ ૧.

માન, ૧૧ માયા એ અગિયારનો ક્ષયોપશમ સાતનો ઉદય તે નોકાય ૬ માયી
ત્રણ વેદ વર્જને છ, અને સન્વલનો લોભ, એ સાતનો ઉદય ૧૧ ના ક્ષયોપશમ માટે
૨૩ સપરાય ક્રિયા ન લાગે, સાતના ઉદય માટે એક માયાવત્તિયા ક્રિયા લાગે ૬

દશમે જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ માહેની ૨૭ નો ઉપશમ
અથવા ક્ષાયિક, એક થોડા સન્વલનના લોભનો ઉદય, ૨૭ ના ઉપશમ અથવા
ક્ષયિકે કરી ૨૩ સપરાય ક્રિયા ન લાગે, એક સન્વલનના લોભને ઉદયે કરી, એક
માયાવત્તિયા ક્રિયા લાગે ૧૦

અગિયારમે જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ તે સર્વે
ઉપશમાવા છે, તેણે કરીને ૨૪ સંપન્નય ક્રિયા ન લાગે, પણ સાત કર્મનો ઉદય છે,
તેણે કરીને એક ધર્માપથિકા (ધર્યાવાહયા) ક્રિયા લાગે. ૧૧

બારમે જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ, છે, તે સર્વે અપાવી છે,
માટે ૨૪ સપરાય ક્રિયા ન લાગે પણ સાત કર્મનો ઉદય છે, તેણે કરીને એક
ધર્માપથિકા ક્રિયા લાગે ૧૨

તેરમે જીવસ્થાનકે, ચાર ધાતીયા કર્મ અપાવ્યા છે, તેણે કરીને ૨૪
સંપરાય ક્રિયા ન લાગે, ચાર અધાતયા કર્મના ઉદયે કરીને એક ધર્માપથિકા ક્રિયા
લાગે. ૧૩

ચૌદમે જીવસ્થાનકે, ચાર ધાતીયા કર્મ અપાવ્યા છે. ચારનો ઉદય તેમા,
પણ વેદનીય કર્મનું બળ હવે તે જાગ્યુ તે ભણી ત્યાં એક પણ ક્રિયા ન લાગે
ધૃતિ ચોથા ક્રિયાદાર સંપૂર્ણ.

પાંચમે કર્મની સત્તાનો દ્વાર.

પહેલે માહીને નિરંતર ૧૧ મા જીવસ્થાનક પર્યંત આઠે કર્મની સત્તા,
૧૧મે જીવસ્થાનકે સાત કર્મની સત્તા, મોહનીય ન હોય તેરમે ને ચૌદમે જીવ-
સ્થાનકે ચાર કર્મની સત્તા તે ૧ વેદનાય કર્મ, ૨ આયુષ્ય કર્મ, ૩ નામ કર્મ
૪ ગોત્ર કર્મ

ધૃતિ પાંચમે કર્મની સત્તાનો દ્વાર સંપૂર્ણ.

છઠ્ઠો કર્મના બધનો દ્વાર.

પહેલે તથા બીજે જીવસ્થાનકે સાત આઠ કર્મ બાધે, સાત બાધે તો
આયુષ્ય કર્મ વર્જને સાત કર્મ બાધે ચોથાથી સાતમા જીવસ્થાનક સુધી સાત,
તથા આઠ કર્મ બાધે, તો આયુષ્ય કર્મ વર્જને ત્રીજા, આઠમા નવમા જીવસ્થાનકે
સાત કર્મ બાધે, તે આયુષ્ય કર્મ વર્જને દશમે જીવસ્થાનકે છ કર્મ બાધે,
તે આયુષ્ય ને મોહનીય એ બે કર્મ વર્જને અગિયારમે બારમે તેરમે જીવસ્થાનકે
એક જ શાતાવેદનીય કર્મ બાધે ચૌદમે જીવસ્થાનકે એક પણ કર્મ ન બાધે

ધૃતિ છઠ્ઠો કર્મના બધનો દ્વાર સંપૂર્ણ.

સાતમી કર્મની ઉદીરણનો દ્વાર

પહેલે ઇવસ્થાનકે સાત અથવા આઠ અથવા ૭ કર્મની ઉદીરણ કરે સાતની કરે તો વેદનીય વર્ણને જીતી કરે તે વેદનીય, આયુષ્ય એ ને વર્ણને બીજે ત્રીજે, ચોથે, પાંચમે ઇવસ્થાનકે, સાત તથા આઠની ઉદીરણ કરે. સાતની કરે તો આયુષ્ય વર્ણને.

છઠ્ઠે સાતમે, આઠમે, નવમે એ ચાર ઇવસ્થાનકે, સાત, આઠ જીતી ઉદીરણ કરે. સાતની કરે તો આયુષ્ય વર્ણને જીતી કરે તે આયુષ્ય ને વેદનીય વર્ણને દશમે ઇવસ્થાનકે, ૭ ને પાંચની ઉદીરણ કરે જીતી કરે તો આયુષ્ય ને વેદનીય એ ને વર્ણને, પાંચની કરે તો આયુષ્ય વેદનીય, મેઢનીય, એ ત્રણ વર્ણને અગિયારમે ઇવસ્થાનકે, પાંચ કર્મની ઉદીરણ કરે તે આયુષ્ય, વેદનીય, મેઢનીય, એ ત્રણ વર્ણને.

બારમે, તેરમે, ઇવસ્થાનકે એ કર્મની ઉદીરણ કરે તે ૧ નામ ને ૨ ઝોત્રની

ચૌદમે ઇવસ્થાનકે એક જણ કર્મની ઉદીરણ કરે ત્રીસ.

હતિ સાતમી કર્મ ઉદીરણનો દ્વાર સંપૂર્ણ

આઠમી કર્મના ઉદીરણનો દ્વાર ને નવમી કર્મની નિર્જરણનો દ્વાર

પદમથી મહીને નિરવગ દશમા ઇવસ્થાનક સુધી આઠ કર્મનો ઉપ ને આઠ કર્મની નિર્જરણ અગિયારમે, બારમે ઇવસ્થાનકે મેઢનીય વર્ણને કન્યે ઉપ ને સાતની નિર્જરણ. તેરમે, ચૌદમે ઇવસ્થાનકે ચાર કર્મનો ઉપ ને આઠ કર્મની નિર્જરણ તે ૧ વેદનીય, ૨ આયુષ્ય ૩ નામ ૪ ઝોત્ર એ ચાર.

હતિ ઉદય નિર્જરણ દ્વાર સંપૂર્ણ

દશમી ૭ ભાવનો દ્વાર

૭ ભાવના નામ, ૧ ઔરધિક ૨ ઔપચર્યિક ૩ ક્ષાપિક ૪ ક્ષપિક સમિક ૫ પાંચામિક ૬ સામિપાનિક

૭ ભાવના કોટ

૧ ઔરધિક ભાવના એ કોટ ૧ જીવ ઔરધિક ૨ અજીવ ઔરધિક

૧ જીવ ઔરધિકના એ કોટ ૧ ઔરધિક ૨ ઔરધિક નિપજ ૧

૧ તેમા આઠ કર્મનો ઉદય એ ને ને ઔરધિક યદ્યે, અને ૨ આઠ કર્મના ઉદય થઈ ૭ ૭ પાંચ નીચળે તેને ઔરધિક નિપજ કહિયે તે આઠ કર્મના ઉદય થઈ ૭ ૭ પાંચ નીચળે તે માથા અર્ધે કરીને જતીસ મોઢા નેમ ૭ તેમ કહિયે હીએ

ગાથા

ગમ, કાય, કસાય, વેદ, લેસ્સ, મિન્છદિઠિ, અવિરિએ;
અસન્ની અનાણીઆહારે, છઉમથ સન્નેગી સંસારથઅસિદ્ધેય.

અર્થ - ગાત ચાર, ૪ કય છ, ૧૦ કષાય ચાર ૧૪ વેદ ત્રણ, ૧૭ લેશ્યા છ, ૨૩ મિથ્યાત્વદષ્ટિ એક ૨૪ અમતીપણુ એક, ૨૫ અસશીપણુ એક ૨૬. અજ્ઞાન એક, ૨૭ અહારકપણુ એક, ૨૮ છન્નસ્થપણુ, ૨૯ સન્નેગીપણુ, ૩૦ સસારને વધે રહેવાપણુ, ૩૧ આસદ્ધપણુ, ૩૨ એ પ્રમાણે ૩૨ બોલ જીવ ઔદયિકથી પામે એ જીવ ઔદયિકના ભેર કહ્યા ૧

૨ અજીવ ઔદયિકના ઔદ ભેદ. ૧ ઔદારિક શરીર, ૨ ઔદારિક શરીરે જે જે પુદ્ગલ પાંગણુમે ૩ વક્રિય શરીર, ૪ વૈક્રિય શરીરે જે જે પુદ્ગલ પાંગણુમે, ૫ આહારક શરીર, ૬ આહારક શરીરે જે જે પુદ્ગલ પાંગણુમે ૭ તેજસ શરીર, ૮ તેજસ શરીરે જે જે પુદ્ગલ પરિણુમે, ૯ કાર્મણુ શરીર, ૧૦ કાર્મણુ શરીરે જે જે પુદ્ગલ પરિણુમે, ૧૧ વર્ણુ, ૧૨ ગધ, ૧૩ ગ્સ, ૧૪ સ્પર્શ એ અજીવ ઔદયિકના ભેદ સપૂર્ણ ૨

બીજે આપશમિક ભાવના બે ભેદ. ૧ ઔપશમિક ને ૨ ઔપશમિક નિષ્પન્ન ઔપશમિક તે મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ ઉપશમાવી છે તે ઔપશમિક નિષ્પન્ન તે મોહનીય કર્મના ઉપશમ થકી જે જે પદાર્થ નીપજે તેને ઔપશમિક નિષ્પન્ન કહ્યે

ઉપશમથી શા શા પદાર્થ ઉપજે તેની ગાથા તથા અર્થ

ગાથા.

કસાય પેજજદોસે, દસણુમોહણીજે ચરિત મોહણીજે;
સમ્મત ચરીત લહિ, છઉમથ વીચરાગે ય. ૧

અર્થ - કસાય ચાર, ૪ ગગ, ૫ દોષ ૬ દર્શન મોહનીય, ૭ ચારિત મોહનીય, ૮ એ આકની ઉપશમતા સમાક્રિત તથા ઉપશમ ચારિતની લાબધની પ્રાપ્તિ, ૯ છન્નસ્થપણુ ૧૦. મથાખ્યાત ચારિતપણુ, ૧૧ એ અગિયાર બોલ ઉપશમથી પામે ૧ તેમજ એજ અગિયાર બોલ, ઉપશમ નિષ્પન્નથી પણ પામે ૨ ૪ તઉપશમભાવ સપૂર્ણ

ત્રીજે ક્ષાયિક ભાવના બે ભેદ. ૧ ક્ષાયિક, ૨ ક્ષાયિક નિષ્પન્ન તેમાં ક્ષાયિક તે આઠ કર્મને અપાવે તે ૧ ક્ષાયિક નિષ્પન્ન તે આઠ કર્મ અપાવ્યા પછી જે જે પદાર્થ નીપજે તેને ક્ષાયિક નિષ્પન્ન કહ્યે ૨

ક્ષાયિક નિષ્પન્નના આઠ ભેદ.

૧ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ અપાવે ત્યારે કેવળજ્ઞાન પામે, ૨ દર્શના વરણીય કર્મ અપાવે ત્યારે કેવળ દર્શન પામે, ૩ વેદનીય કર્મ અપાવે ત્યારે ત્રિગામ્યાધપણુ પામે,

૪ મેઘનીય કમં અપાવ ત્યારે ક્ષાયિક સમ્પત્તિ પામે, ૫ આણ્વ્ય કમં અપાવ ત્યારે અણ્વપત્તિ પામે, ૬ નામ કમં અપાવે ત્યારે અણ્વપત્તિ પામે, ૭ એવ કમ અપાવે ત્યારે અણ્વપત્તિ પામે, ૮ અત્યાય કમ અપાવે ત્યારે વીમં પત્તિ પામે.

છતિ ક્ષાયિક ભાવના એક સંપૂર્ણ

શ્લોક ક્ષાયોપશમિક ભાવના એક ૧ ક્ષયોપશમિક નિષ્પન્ન ક્ષયોપશમિક તે ઉત્તર અણ્વ્ય કમં અપાવે, ને ઉત્તર નથી અણ્વ્ય તેને ઉત્તરમાવે તેને ક્ષયોપશમિક કહિએ. ક્ષાયોપશમિક નિષ્પન્ન તે ક્ષયોપશમિકાંતી ને ને પદ્ય નીપત્તે તેને ક્ષાયોપશમિક નિષ્પન્ન કહિએ.

ક્ષયોપ શમિકાંતી સા સા પદ્ય નીપત્તે/તેની માથા તથા અર્ધ ગાથા

૬૨૧ ઉત્તરિગ તિરિકિ, અર્ધ અરિત, અરિતાચારિતે ૫,
શાણ્વત્ ૫ અ લાકિ વીરિયત્તિ ૫ અ ઉદયે. ૧

દુવાસસ, અગધરે નવ પુલ્લી અવ અર્ધશ પુલિએ,
ઉવસમ, ગણિ પદીમામ્, અર્ધ અર્ધસમ, નીધુને ૨

અર્ધ-૧ ઉપરાંત અણ્વ-૧ ૧ ૩ ૬ ૧૩ ૪ અર્ધ પદ્ય

૧૦ અવકાશ ૧૮ ઘનાતિક પત્તિઅર્ધ ૨૩ ૩ વીર ૨૬ ૫ ઉદય, ૩૨
૧૨ અર્ધ ૫૨૫ ૪૩ ૬ પૂર્વનું અણ્વ પાવત્ ૧૪ પૂર્વનું અર્ધ ૪૪ ઉપરાંત
૪૫ અણ્વ-૧ પ્રતિમા ૪૬ એ ૪૬ એક ક્ષયોપશમિકાંતી નીપત્તે ક્ષયોપશમિક નિષ્પન્નની પત્તિ તે પ્રમાણે.

પાશ્વમે પારિજામિક ભાવના એ એક ૧ સદિ પારિજામિક, ૨ અનાદિ પારિજામિક તેના પ્રથમ અનાદિ પારિજામિકતા દ્વાર એક ૧ પર્માસ્તિમાય, અપર્માસ્તિમાય ૩ અપાર્માસ્તિમાય, ૪ અપાર્માસ્તિમાય, ૫ પુરુષાસ્તિમાય ૬ અપાર્માય, ૭ અપાર્મા ૮ અપાર્મા, ૯ એક ૧ અપાર્મા એ દ્વાર અર્ધા એ સદિ પારિજામિકતા પદ્ય એ ૭ ને માથા અર્ધે કરીને કહિએ છીએ.

ગાથા

લુના મુર, લુના ગુપ્તા, લુના ધિય, લુના તદુસ એવ,
અભય અભયક્રમા, સદ અભય નમદા ૧

ઉદાવાએ તિસદાદે, અર્ધએ વિજ્ઞાએ વિજ્ઞાએ,
લુવઅ અભાસિતએ મુમિતા મહીતા રમેવાએ ૨

મદાવતાગા, મુગાવતાગા અરોપદિવેશા મુરોપદિવેશા
પદિ ૧૬ પદિમુર ૬૬૫ ઉદમ મહા કવિ દસા આમિ ૩

સમા વાસદસથિત નામ ધર વારા,
પદ્ય પાશ્વત અપણા અ નિરમ પાસાએ ૪

પૃથ્વિસત્ત કપ્પોખાર, ગવિજ્ય અણુત્તર સિદ્ધિ;
પરમાણુ પોગ્ગલદોષપ્રએસી, જવ અણુત્તરપ્રએસી ખંધે ૫

અર્થ—જુનો દારૂ, જુનો ગોળ, જુનું ફૂત (ધી), જુના ચોખા, વાદળાં, વાદળાની રેખા, સંધ્યાનો વર્ણ ગંધર્વના ચિહ્ન, નગ્નના ચિહ્ન (૧). ઉલ્કાપાત, ૨ દિશિમાહ, ૩ ગર્જના, ૪ વીજળી, ૫ નિર્ધાત (કટકો), ૬ શુક્લપછનો ખોલો-અદ્રમા, ૭ આકાશે જલ્પના ચિહ્ન, ૮ ધૂયર કાલી, ૯ ધૂયર ઉજળી, ૧૦ રજોવાત (૨). અદ્રમાનુ ગ્રહણ, સૂર્યનુ ગ્રહણ અદ્રમા જળકુડે સૂર્ય જળકુડે, એકી લખતે બે અદ્ર, બે સૂર્ય દેખાય, ઈદ્ર ધનુષ્ય, પાણીન્યાં વાદળા મચ્છરના ચિહ્ન વાદરાના ચિહ્ન, શસના ચિહ્ન ગાણના ચિહ્ન (૩). ક્ષેત્ર, વર્ષધર, પર્વત, ગ્રામ, ધર, નગર, ગ્રાસાદ (મહેલ), પાતાલ કલશા, ભવનપતિના ભવન, નરકવાસા (૪) સાત પૃથ્વી, ૯૫ (દેવનોક) માગ, નવ ચૈત્રિક, અનુત્તર રિમન -પાંચ, સિદ્ધશિક્ષા પરમાણુ ગુદગલ, બે પ્રદેશી સ્કંધ, -યાવત્ અનંતપ્રદેશી-સ્કંધ-(૫)-એ બેસલ કલ્યા તેમા ગુદગલ નવ તથા આવે, ગળે તથા મળે, તેને સાદિ પારિણામિક કાહયે

છકે સાન્નિપાતિક ભાવ, તેના ૨૬ ભાંગા છે. બે સયોગી દશ, ત્રણ સયોગી દશ, ચાર સંયાગી પાચ, પાચ સંયાગી અક, એમ છવીશ છે તે યન્ત્રે કરીને કહીએ છીએ

બે સંયાગી દશ ભાંગ					
ભાંગા	ઔદયિક	ઔપશમિક	ક્ષાયિક	ક્ષયોપશમિક	પારિણામિક
	૧	૨	૩	૪	૬
૧	૧	૧	૦	૦	૦
૨	૧	૦	૧	૦	૦
૩	૧	૦	૦	૧	૦
૪	૧	૦	૦	૦	૧
૫	૦	૧	૧	૦	૦
૬	૦	૧	૦	૧	૦
૭	૦	૧	૦	૦	૧
૮	૦	૦	૧	૧	૦
૯	૦	૦	૧	૦	૧
૧૦	૦	૦	૦	૧	૧

ત્રણ સંધોગી દસ ભાગા.

ભાગ	ઓદનિક	ઓપરમિક	દ્વાનિક	દ્વારોપરમિક	પારિસ્થાનિક
૧	૨	૩	૪	૫	
૧૧	૧	૧	૧		
૧૨	૧	૧		૧	
૧૩	૧	૧	૧	૧	૧
૧૪	૧		૧	૧	
૧૫	૧		૧		૧
૧૬	૧			૧	૧
૧૭		૧	૧	૧	
૧૮		૧	૧		૧
૧૯		૧		૧	૧
૨૦		૦	૧	૧	૧

૫૬૨મો ભાગ તેરમે, ઓદને અવસ્થાનકે લાગે. સોળમો ભાગ પહેલાં સત્તા અવસ્થાનકે લાગે.

ચાર સંધોગી પાંચ ભાગા.

ભાગ	ઓદનિક	ઓપરમિક	દ્વાનિક	દ્વારોપરમિક	પારિસ્થાનિક
૧	૨	૩	૪	૫	
૨૧	૧	૧	૧	૧	
૨૨	૧	૧	૧		૧
૨૩	૧	૧		૧	૧
૨૪	૧		૧	૧	૧
૨૫		૧	૧	૧	૧

૨૩ મો ભાગ ઉપરમ મેણીના બાકમાંથી ૧૧ મા અવસ્થાનક સુધી લાગે. ૨૪ મો ભાગ દ્વાર મેણીના ૮ માંથી ૧૧ મા વછં નારમા અવસ્થાનક સુધી લાગે.

પાંચ સંધોગી એક ભાગ.

ભાગ	ઓદનિક	ઓપરમિક	દ્વાનિક	દ્વારોપરમિક	પારિસ્થાનિક
૧	૨	૩	૪	૫	
૨૬	૧	૧	૧	૧	૧

આ છઠ્ઠા સાન્નિપત્તિક ભાગા યત્ર કરી કહ્યા. એ છત્રીશ ભાગામા પાંચ ભાગા પાગ્નિભિક છે બાકીના ૨૧ ભાગા અપારિણામિક છે. એ છઠ્ઠા સાન્નિપત્તિક ભાવના છત્રીશ ભાગા સંપૂર્ણ

ધતિ છ દ્વારના ભાવ સંપૂર્ણ.

ધતિ શ્રી જીવસ્થાનક સંપૂર્ણ.

(૧૦ અ) શ્રી ગુણસ્થાનદ્વાર.

ગાથા.

નામ, લકખણુ, ગુણ ઠિંધ, કિરિયા, સત્તા, ખંધ, વેદેય,
ઉદય, ઉદિરણા, ચેવ, નિજજરા, ભાવ, કારણા. ૧
પરિસહ, મગ્ગ, આયાય, જીવાય ભેદે, જોગ, ઉવવોગ,
લેસ્સા, અરણુ, સમ્મત્ત, અપ્પાખાલુચ્ચ, ગુણાંશુહિં. ૨

પહેલો નામદ્વાર.

પહેલુ મિથ્યાત્વ ગુણાણુ બીજી સાસ્વાદન ગું, ત્રીજી સમામિથ્યાત્વ ગું, ચોથું અવિરતિ સમ્યક્ત્વદષ્ટિ ગું, પાંચમું દેશવિરતિ ગું, છઠ્ઠું પ્રમત્તસંજતિ ગું સાતમું અપ્રમત્તસંજતિ ગું આઠમું નિયદ્વિત્તદ્વાર ગું, નવમું અનિયદ્વિત્તદ્વાર ગું, દશમું સદ્ધમસપરાય ગું, અગિયારમું ઉપચાત્તમોહ ગું, બારમું ક્ષીણમોહ ગું, તેરમું સંજોગિ કેવલિ ગું, ચઉદમું અજોગિ કેવલિ ગુણાણુ. એ નામદ્વાર સમાપ્ત.

લક્ષણુગુણુ દ્વાર.

પહેલો મિથ્યાત્વ ગુણાણુનાં લક્ષણુ:—શ્રી વીતરાગની વાણીથી ઓછું અધિક વિપરીત શ્રદ્ધહે પર્યે કરસે તેને મિથ્યાત્વ કહિયે ઓછી પરપણા તે કેને કહિયે ? જેમ કોઈ કહે ને જીવ અગ્રા માત્ર છે, તદુલ માત્ર છે, શામા માત્ર છે, દીપક માત્ર છે, તેને ઓછી પરપણા કહિયે ૧ અધિકી પરપણા તે કેને કહિયે ? એક જીવ સર્વ લોક પ્રજાઃ માત્રમા વ્યાપી રહ્યો છે તેને અધિકી પરપણા કહિયે ૨ વિપરીત પરપણા તે કેને કહિયે ? કોઈ કહે ને પચ ભૂત થકી આત્મા ઉપ-ચો છે, અને એને વિનાશે જીવ પણ વિણમે છે, તે જડ છે, તે થકી ચૈતન્ય ઉપજે વિણસે, એમ કહે તેને વિપરીત પરપણા કહિયે ૩ એ મિથ્યાત્વ એમ નવ પદાર્થનું વિપરીતપણુ શ્રદ્ધહે પર્યે કરસે તેને મિથ્યાત્વ કહિયે જોન માર્ગે આત્મા

ત્રણ સંધિગી દશ લાગ્યા.

ક્રમાંક	બીજાનું	ત્રીજાનું	ચોથાનું	પાંચમું	પાંચમું
૧	૨	૩	૪	૫	
૧૧	૧	૧	૧		
૧૨	૧	૧		૧	
૧૩	૧	૧	૧	૧	૧
૧૪	૧		૧	૧	
૧૫	૧		૧		૧
૧૬	૧			૧	૧
૧૭		૧	૧	૧	
૧૮		૧	૧		૧
૧૯		૧	૧	૧	૧
૨૦		૦	૧	૧	૧

૫૬મો ક્રમાંક તેરમે, બીજા અવસ્થાનકે બાબે, સોળમો ક્રમાંક પંદરમા સાત અવસ્થાનકે બાબે.

ચાર સંધિગી પાંચ લાગ્યા.

ક્રમાંક	બીજાનું	ત્રીજાનું	ચોથાનું	પાંચમું	પાંચમું
૧	૨	૩	૪	૫	
૨૧	૧	૧	૧	૧	
૨૨	૧	૧	૧		૧
૨૩	૧	૧		૧	૧
૨૪	૧		૧	૧	૧
૨૫		૧	૧	૧	૧

૨૩ માં ક્રમાંક ૬૫મો મેળીના આઠમાંથી ૧૧ માં અવસ્થાનક સુધી બાબે.
૨ માં ક્રમાંક ૬૫મો મેળીના ૮ માંથી ૧૧ માં ૧૭મો અવસ્થાનક સુધી બાબે.

પાંચ સંધિગી એક ક્રમાંક

ક્રમાંક	બીજાનું	ત્રીજાનું	ચોથાનું	પાંચમું	પાંચમું
૧	૨	૩	૪	૫	
૨૬	૧	૧	૧	૧	૧

તની મુર કહે છે, જે કાળા અડ્ડા સરખો હતો તે છડિયાળ સરખો થયો, કૃષ્ણપક્ષી
ટળાને શુકલપક્ષી થયો, અનાદિ કાળનો કલટો હતો તે સુલટો થયો, સમકિત
સન્મુખ થયો, પણ પગ ભરવા સમર્થ નહિ તે વારે ગૌતમ સ્વામી હાથ જોડી
માન મોડી વદ્ધા નમસ્કાર કરીને શ્રીભગવતને પુછતા હતા, સ્વામિનાથ ! તે
જીવને શુ ગુણ નિપજ્યો ? તે વારે શ્રીભગવત કહે છે, તે જીવ ૪ ગતિ ૨૪ દંકમા
ભમીને પણ ઉત્કૃષ્ટો દેશે ઉચ્ચો અર્ક્ષ પુદ્ગલ પરાવર્તનમા સંસારનો પાર પામશે ૩

ચોથું અવિરતિ સમ્યક્ત્વદષ્ટિ ગુણઠાણુ—તેના શુ લક્ષણ ? ૭ પ્રકૃતિને
ક્ષયોપશમાવે, અનતાનુબધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, સમ્યક્ત્વમોહનીય, મિથ્યા-
ત્વમોહનીય, મિશ્રમોહનીય એ ૭ પ્રકૃતિને કાર્મિક ઉદય આવે તેને ક્ષય કરે અને
સત્તામા દલ છે તેને ઉપશમાવે તેને ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ કહીયે તે સમ્યક્ત્વ
અસખ્યાતી વાર આવે ૭ પ્રકૃતિના દલને સર્વથા ઉપશમાવે, ઢાંકે તેને ઉપશમ
સમ્યક્ત્વ કહીયે, તે સમકિત પાત્ર વાર આવે ૭ પ્રકૃતિના દલનો ક્ષય કરે તે વારે
ક્ષાયક સમકિત કહીયે તે સમ્યક્ત્વ ૧ વાર આવે ચોથે ગુણઠાણુ આવ્યો થકા
જીવાદિક પદાર્થ દ્રવ્યચક્રી, ક્ષેત્રચક્રી, કાલચક્રી, ભાવચક્રી, નોકારસી આદિ જમ સી
તપ જાણે સર્દહે પરપે પણ ફરસી શકે નહિ તે વારે ગૌતમ-સ્વામી હાથ જોડી
માન મોડી શ્રીભગવતને પુછતા હતા સ્વામિનાથ ! તે જીવને શુ ગુણ નિપજ્યો ?
તે વારે શ્રીભગવત કહે, ગૌતમ ! તે જીવ સમકિત વ્યવહારપણે શુદ્ધ પ્રવર્તતો તે
જીવ જઘન્ય ત્રીજે ભવે મોક્ષ જાય, ઉત્કૃષ્ટો પદર ભવે મોક્ષ જાય, વેદક સમકિત
એક વાર આવે, એક સમયની સ્થિતિ છે પૂર્વે જો આયુષનો બધ પડ્યો ન
હોય તો ૭ ભોલમા બધ પાડે નહિ નરકનું આયુષ, ભવનપતિનું આયુષ,
તિયંચનું આયુષ વાણુચંતરનું આયુષ, જ્યોતિષનું આયુષ, સ્ત્રીવેદ, નપુંસકવેદ
એ ૭ ભોલમા આયુષનો બધ પાડે નહિ તે જીવ ૮ આચાર સમકિતના આરાધી
મતુર્વિધ સવની વાછમ્પા પરમહર્ષિભર ભકિત કરતો થકા જઘન્ય પહેલે દેવલોકે
ઉપજે, ઉત્તમ બાગે દેવલોકે ઉપજે પન્નવણાની શાખે પૂર્વ કુમ્ભને ઉદયે કરીને
ત્રી પચ્ચખાણ કરી ન શકે પણ અનેક વગ્સની શ્રમણોપાસકની પ્રવચ્ચાનો પાલક
કાંહયે દશાશ્રુતક થે શ્રાવક કહ્યા છે તે માટે દશન શ્રાવકને અવિગ્ત સમદષ્ટિ કહીયે ૪

પાંચમું દેશવિરતિ ગુણઠાણુ :—તેના શુ લક્ષણ ? અગિયાર પ્રકૃતિને
ક્ષયોપશમાવે તે પૂર્વે ઢહા તે અન અપ્રત્યાખ્યાતા ક્રોધ, માન, માયા, લોભ,
એવ ૧૧ પ્રકૃતિને ક્ષય કરે તો ક્ષાયક સમકિત કહીયે. અને ૧૨ પ્રકૃતિને ઢાંકે
ઉપશમાવે તો ઉપશમ સમકિત કહીયે અને ૧૧ પ્રકૃતિને કાર્મિક ઢાંકે કાર્મિક ક્ષય
કરે તેને ક્ષયોપશમ સમકિત કહીયે પાંચમે ગુણઠાણુ આવ્યો થકા જીવાદિક પદાર્થ
દ્રવ્યચી, ક્ષેત્રચી, કાળચી, ભાવચી, નોકારચી આદિ દેખને છમાસી તપ જાણે સર્દહે

અમૃતિમ જામડ અવિનાશી નિત્ય છે શરીર માત્ર વ્યાપક છે તે વારે મૌતમ
સ્વામી વદના કરીને શીશવતને પૂજ્યા હવા સ્વામિનાથ । તે મિથ્યાત્વી જીવને
શુ ગુણ નિવળ્યો । તે વારે શીશવતે કહ્યું, તે જીવરૂપ કહીને કર્મરૂપ ગણિ
કરી ૪ ગર્વિ, ૨૪ દહક, ૮૪ લાખ જીવાનેનિમાદિકે વારવાર પરિભ્રમણ કરે જ
સસારનો પાર પામે નહિ. ૧

ત્રીજા ગુણસ્થાનના લક્ષણ — જેમ ડોહ પુરુષ ખીરખાંડનું ભોજન
જામે ત્યારપછી વચન કહ્યું તે વારે ડોહક પુરુષ પુણ્યુ કાષ્ઠ કાષ્ઠ સ્વાદ રહ્યો
ત્યારે કહે ને ઘોડો સ્વાદ રહ્યો, તે સમાન સમક્રિત, જાને જામે તે સમાન
મિથ્યાત્વ. ૧ ત્રીજુ દર્શન—જેવો પડ્યો નાક પહેલો ગહેર મળીર, પછી સ્વેદ
રહી ગયો પ્રેર મળીર સામાન સમક્રિત ને સ્વેદો રહી ગયો તે સમાન મિથ્યાત્વ.
૨ ત્રીજુ દર્શન—જીવરૂપ આપિ ને પરિણામરૂપ ડાળ સમક્રિતરૂપ ફળ, તે મોહરૂપ
વાપરે કરી પરિણામરૂપ ડાળથી સમક્રિતરૂપ ફળ તુરંત મિથ્યારૂપ ધરતીમે આવી
પડ્યું નથી, વચનમાં છે ત્વંસુધી સાસ્વાદાન સમક્રિત કહિયે, જાને ત્યારે ધરતીને
આવી પડ્યું ત્યારે મિથ્યાત્વ. ૩ મૌતમ સ્વામિ હાથ જોડી મન મોહી શીશવ-
વતને પૂજ્યા હવા, સ્વામિનાથ । તે જીવને શુ ગુણ નિવળ્યો । ત્યારે શી શવરૂપ
કહે છે કુણ્ડપદ્મી કવો તે શુક્રપદ્મી ગયો અર્ધ પુરુષ સત્ત્વર ભોજવવો રહ્યો
જેમ ડોહ પુરુષને માથે લાખ ડોહનું ફેણ હવું તે પરદેસ જીવને કમાઈ આવ્યો,
ફેણ હતાં એક અધેથીનું ફેણ રહ્યું તેનું બાલ જુનું તેલો સસાર ભોજવવો
ઓ સાસ્વાદાન સમક્રિત પાંચવાર જાને ૨

ત્રીજા ગુણસ્થાનના લક્ષણ — ત્રીજુ મિથ્યાત્વમાં તે જે વસ્તુ મળાને
મિથ માખડના દર્શાત. શીખડ જેમ ખાંડો ને મીઠા. મીઠાસ સમાન સમક્રિત
ને ખટાસ સમાન મિથ્યાત્વ તે બિનમાત્ર પણ રહે નહો, તથા જાન્ય માત્ર
પણ રહે નહો. જેમ ડોહક નગર નજાર સાધું મહાપુરુષ પદ્મધર્મ છે તેને માત્ર
વાંઘવા નય છે તથામા મિથદષ્ટિવાળો મિત્ર જામે. તેણે પુણ્ય ને ક્યાં નહો
છા । તે વારે આવક કહે ને સાધું મહાપુરુષને વાંઘવા જામે છીએ તે વારે
મિથદષ્ટિવાળો કહે જોને વરિ શુ થાય । તે વારે આવક કહે ને મહાસાબ થાય
તે વારે કહે ને વુ પણ વાંઘવા જાણુ એમ કહીને મિથગુણસ્થાનનાથ વાંઘવાને
પત્ર ઉપાડ્યા તથામા બી ને મિથ્યાત્વી મિત્ર જામે. ત્યે પુણ્ય કે ક્યાં જણી
નય જા । તે વારે મિથગુણસ્થાનનાથ કહે ને સાધું મહાપુરુષને વાંઘવા જામે
છીએ તે વારે મહામિથ્યામૃતિ કહે ને જોને વરિ શુ થાય । એ તો મેલા પેસ
છે એમ કહીને બેળવી નાખ્યો જાને પાછો જામે. તે વારે સાધુગાંતીને થાય
પાડીને જીવ ૩ તાંમ । વાંઘવા પત્ર ઉપડ્યો તેને શુ ગુણ નિવળ્યો । તે વારે

જીવ જીવાદિ પદાર્થ દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી કાળથી, ભાવથી તથા નોકારસી આદિ દષ્ટને છમાસી તપ ધ્યાન જુગતપણે જાણે સર્વે પદ્મે ફરસે, તે જીવ જઘન્ય તેજ ભવે મોક્ષ જાય, ઉત્કૃષ્ટો ત્રીજો ભવે મોક્ષ જાય ગતિ તો પ્રાપ્તે કલ્પાતીતતી થાય, ધ્યાનને વિષે અપ્રમત્ત ઉદ્યત થકા ગ્રહે છે, તથા શુભ લક્ષ્યાપણેજ કરીને, નથી પ્રમત્ત કષાય જેને તેને અપ્રમત્ત સર્જાત ગુણુકાણુ કહિયે

આઠમું નિયત્તિ આદર ગુણુકાણુ :-તેનું શું લક્ષણ? ૧૭ પ્રકૃતિને ક્ષયોપશમાણે, ૧૬ પૂર્વે કહી તે અને સંજ્વલનનું માન એ ૧૭ પ્રકૃતિને ક્ષયોપશમાવે તે વારે ગૌતમસ્વામી હાથ જોડી માન મોડી શ્રીભગવંતને પૂછતા હવા, સ્વામીનાથ ! તે જીવને શું ગુણુ નીપજ્યો ? તે વારે શ્રીભગવતે કહ્યું, પરિણામધારા, અપૂર્વ કરણ જે કાંઈ કાળે જીવને, કોઈ દિને આવ્યું નથી, તે શ્રેણિ જુગત જીવાદિક પદાર્થ દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી, ભાવથી, નોકારસી આદિ દષ્ટ છમાસી તપ, જાણે, શ્રદ્ધે પ્રપ્તે ફરસે, તે જીવ જઘન્ય તેજ ભવે મોક્ષ જાય ઉત્કૃષ્ટ ત્રીજો ભવે મોક્ષ જાય અહીંથી શ્રેણિ ર કરે. ઉપશમશ્રેણિ, ને ક્ષપકશ્રેણિ ઉપશમ શ્રેણિવાળો જીવ ને મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિના દલને ઉપશમાવતો અગ્યારમા ગુણુકામા સુધી જાય, પડિવાઇ પણ થાય, હાયમાન પરિણામ પરિણામે, અને ક્ષપક શ્રેણીવાળો જીવ તે મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ દલને અપાવતો શુદ્ધ મૂલમાથી નિર્જરા કરતો નવમે દશમે ગુણુકાણે થઇને બારમે ગુણુકાણે જાય અપડિવાઈજ હોય. વર્દમાન પરિણામ પરિણામે. નિયત્તિઆદરનો અર્થ તે નિવર્ત્યો છે, આદર કષાયથી, આદર સંપરાય ક્રિયાથી, શ્રેણી કરવે અન્યતર પરિણામે, અધ્યવસાય સ્થિર કરવે, આદર ચપલતાથી નિવર્ત્યો છે માટે નિર્યાત્તિઆદર ગુણુકાણુ કહિયે તથા બીજી નામ અપૂર્વકરણ ગુણુકાણુ પણ કહિયે જે કાંઈ કાળે જીવે પૂર્વે એ શ્રેણિ કરી ન હતી અને એ ગુણુકાણુ પહેલુ જ કરણ તે પડિતર્વીર્યનું આવરણ ક્ષયકરણરૂપ કરણપરિણામધાગ, વર્દનરૂપ શ્રેણી કરે તેને અપૂર્વ કરણ ગુણુકાણુ કહિયે

નવમું અનિયત્તિઆદર ગુણુકાણુ :-તેનું શું લક્ષણ? એકવીસ પ્રકૃતિને ક્ષયોપશમાવે તે ૧૭ પ્રકૃતિ પૂર્વે કહી તે અને સંજ્વલનની માયા, સ્વીવેદ, પુષ્પવેદ, નપુ સકવેદ, એવ ૨૧ પ્રકૃતિને ક્ષયોપશમાવે તે વારે ગૌતમસ્વામી હાથ જોડી માન મોડી શ્રી ભગવતને પૂછતા હતા સ્વામીનાથ ! તે જીવને શું ગુણુ નિપજ્યો ? તે વારે ભગવતે કહ્યું તે જીવ જીવાદિક પદાર્થ તથા નોકારસી આદિ દષ્ટને છમાસી તપ દ્રવ્યથી ક્ષેત્રથી, કાળથી, ભાવથી, નિર્નિજાત અમાથી વિષયનિરવધાપણે જાણે, શ્રદ્ધે, પ્રપ્તે, ફરસે તે જીવ જઘન્ય તેજ ભવે મોક્ષ જાય, ઉત્કૃષ્ટ ત્રીજો ભવે મોક્ષ જાય અનિયત્તિઆદર તે સર્વથા ઘણા ગભીર છે, તે અન્ય પચમ ગ્રહાદિક ત્રય તથા મિદાનથી સમજા

પણે, સક્રિય પ્રમાણે રહે, એક પચ્ચખાણથી માંડીને ૧૨ થી ૧૧ થાયની
 પદિમા આદરે, નવવ સંજોખણા મુખી જનસન કરી આરાધિ. તે વારે જોતમત્તવાથી
 હાથ જોડી માન મોઢી થી બચવતને પૂજના હવા, તે જીવને શુ ગુણ નીપજ્જો. તે વારે
 થી બચવતે જીવ, ન વીજો અને મોક્ષ જાણ, ૭ ૧૫ અને મોક્ષ જાણ
 ન પહેલે દેવસોઠે જીવને, ઉત્ત ૧૨ મે દેવસોઠે જીવને તેને સાધુના જાણી
 અપેક્ષાએ દેશવિરતિ કહિયે, પણ પરિણામથી જાનના કિંયા ઉતરી મળે છે
 જાણ હજી જાણ આરજ, જાણ પામીથી પુર્યાં જાણી પામિયા પામિયા
 કલ્પસંવિધારી, મહાસુવેચવિકારી જાણી, મૈયાજનવત 'એકાનન્દ' સમજી,
 સુસાધુ, સુપાત્ર ઉત્તમ કિંયાવારી, આસ્તિક્ય, આરાધક, જૈનમાયપ્રભાવક, જાણે
 હતાના શિખ વર્ણવ્યા છે ગીતાય જાણે છે સિદ્ધાંતની સાચા છે માધ્યમ
 એક અવમા પ્રયોગ હજાર વાર જાણે ૫

જીવ પ્રમત્તસજ્જતિ ગુણકાણુ - એનું શુ લક્ષણ ? ૧૫ પ્રકૃતિને જો
 પદમાને, ૧ ૧૧ પ્રકૃતિ પૂર્વ કરી તે જાણે પચ્ચખાણાવસ્થાથી કેપ, માન જાણ
 જોત જોવ ૧૫ પ્રકૃતિને જાણ કરે તે શાવિક સમજિત કહિયે, જાણે પ્રકૃતિને જાણ
 ને કંઈ જાણ કરે તે જોપાપદમ સમજિત કહિયે તે વારે જોતમત્તવાથી હાથ જોડી
 માન મોઢી થી બચવતને પૂજના હવા, તે જીવને શુ ગુણ નીપજ્જો. તે વારે
 થી બચવતે જીવ ને તે જીવ દ્રવ્યથી જોડી, કાળથી જાણથી જીવાઈ જાણ
 જાણને તથા નોહસી જાણે જાણસી તપ જાણે મહાને ૫૨૧ે રહે, સાધુજી
 એક અવમા નવસેવાર જાણે, તે જીવ જાણથી વીજો અને મોક્ષ જાણ, ઉત્ત ૧૫
 અને મોક્ષ જાણ આરાધક જીવ જાણ પહેલે દેવસોઠે જીવને ઉત્ત જાણને વિચારે
 જીવને ૧૭ મેદિ સજ્જન નિમજ પાણે, ૧૨ મેદિ તપસ્યા કરે, પણ જોત મપજ જાણ
 મપજ વચન મપજ દરિ મપજવાના જાણ છે તેજી કરીને વહિવિ ઉત્તમ જાણાઈ જાણ
 રહે છે તે પચ્ચ પ્રમાણ રહે છે માટે પ્રમાણજી કરી તથા જીવ્યાઈ જોતમા જાણ
 જોત જાણે કાળે પ્રકૃતિ પ્રકૃતિ છે માટે જાણ પ્રકૃતિવાળા જાણ જાણ છે તે
 પ્રમત્તસજ્જતિ ગુણકાણુ કિયે.

સાતમુ અમત્તમ સજ્જતિ ગુણકાણુ - એનું શુ લક્ષણ ? ૫/૫ પ્રમા
 જો તે વારે સાતમે ગુણકાણુ જાણે, તે ૫ પ્રમાણ નામ

ગાથા

મહ, વિસય, કસાયા, નિદા, વિમહા, ૫ પચ્ચમા, જાણિયા,
 એએ ૫૨૫ પમાયા, જીવા પામિયા સંસારે

એ ૫ પ્રમા જોડે જાણે ૧૧ પ્રકૃતિને જીવમાને ૧૫ પૂર્વ કરી તે જાણ
 જાણને કોપ જોવ ૧૧ પ્રકૃતિને જોપાપદમાને, તેને શુ ગુણ નીપજ્જો ?

ક્ષાયક સમક્રિત, પાડતરીય, શુકલધ્યાન, કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન, એ ૧૦ બોલસહિત, જ્ઞાન અતર્મુહર્ત, ઉત્તમ દેશેણી પૂર્વકોડી સુધી વિચરે થણા જીવને તારી પ્રતિબોધી નિહાલ કરીને બીજા ત્રીજા શુકલધ્યાનના પાયાને ધ્યાનને ચઉદમે જાન્ય સજ્જેગી તે શુભ મન વચન, કાયાના જોગસહિત છે બાહ્યાન્યા ચલોપકરણ છે. ગમનાગમનાદિક ચેષ્ટા શુભ સહિત છે કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન ઉપયોગ સમયાતર અવિચિન્નપણે શુદ્ધ પ્રમાણે, માટે સજ્જેગી કેવલી ગુણદાણુ કહિયે

ચઉદસુ અજ્જેગી કેવલી ગુણદાણુ :- નેનુ શું લક્ષણ? શુકલધ્યાનનો ચોથો પાયો સમુચિતક્રિયા, અનતર અપ્રતિપાતી, અનિવૃત્તિધ્યાતા મનજોગ રૂધી, વચનજોગ રૂધી, કાયજોગ રૂધી, આન પ્રાણ નિરોધ કરી, રૂપાતીત પરમ શુકલ ધ્યાન ધ્યાતા, ૭ બોલસહિત વિચરે તેરમે ૧૦ બોલ કહ્યા તેમાથી સજ્જેગી સલેશી, શુકલ લેશી, એ ત્રણ વર્જીને શેષ ૭ બોલસહિત સકલ ગોરિનો રાજા મેરૂ તેની પરે અડોલ અચ્ચલ ધિર અવચ્ચાને પામે, શૈલેશીપણે રહી પંચલધુ અક્ષર ઉચ્ચાર પ્રમાણ કાલ રહી, શેષ વેન્નીય, આયુષ્ય, નામ, ગોત્ર, એ ૪ કર્મ ક્ષીણ કરીને મુકિતપદ પામે શરીર ઔદારિક, તેજસ, કાર્મણ સર્વથા છાડીને સમચેણી રજુગતિ અન્ય આકાશ પ્રદેશને ન અવગાહતો, અણુદ્વસતો એક સમય માત્રમા ઉદ્ધગતિ અવિગ્રહગતિયે ત્યા જાય, એરડબીજ બધન મુક્તવત્ નિર્લેપ તુંબીવત્ કોઈમુક્ત બાણવત્, ધનવત્કિમુક્ત ધુમ્રવત્ જ્યા સિદ્ધક્ષેત્રે જઈ સાકારોપયોગે સિદ્ધ થાય, શુદ્ધ થાય, પરાંગત થાય, પરપગત થાય, સકલ કાર્ય અર્થ સાધી કૃતકૃતાર્ય નિષ્ઠાર્ય અતુલ સુખસાગર નિમગ્ન સાદિ અનંત ભાગે સિદ્ધ થાય, એ સિદ્ધ પદનો ભાવમ્મરણ ચિત્ત મનન સુદા કાળે મુજને હોશે? તે ઘાંટ પણ ધન્ય સદ્ગુણ હોશે અજ્જેગી તે જોગસહિત કેવલસહિત વિચરે તેને અજ્જેગી કેવલી ગુણદાણુ કહિયે.

ધૃતિ લક્ષણ ગુણદાર બીજો સંપૂર્ણ. ૨.

ત્રીજો સ્થિતિ દાર.

પહેલા ગુણદાણુની સ્થિતિ ૩ પ્રકારની છે અણાદિયા અપજ્જવસિયા તે જે મિથ્યાત્વની આદિ નથી તે અંત પણ નથી તે અમન્ય જીવના મિથ્યાત્વ આશ્રી ૧ અણાદિયા અપજ્જવસિયા તે જે મિથ્યાત્વની આદિ નથી પણ અંત છે તે જન્ય જીવના મિથ્યાત્વ આશ્રી, ૨ સાદિયા અપજ્જવસિયા તે જે મિથ્યાત્વની આદિ પણ છે તે અંત પણ છે, પાડવાનું મમદષ્ટિના મિથ્યાત્વ આશ્રી તેની સ્થિતિ જન્ય અતર્મુહર્ત, ઉત્તમ અર્ધપુદ્ગલ પગપર્તન દેશે હણી, પછી અવશ્ય સમક્રિત પામીને મોક્ષ જાય. ૩ બીજા ગુણદાણુની સ્થિતિ જન્ય ઉં અતર્મુહર્તની ચોથા ગુણદાણુની સ્થિતિ જન્ય અતર્મુહર્તના ઉં ૬૬ સાગરોપમ ઝાડેરાની, તે ૨૨ સાગરોપમની સ્થિતિએ ૩ વાગ બારમે દેવયોગે ઉપજે, ત્રણ પૂર્વકોડિ અધિદ મનુષ્યના

કરામુ સુદમ સપરામ ગુણમણુ -નેનુ શુ લક્ષણ? ૨૦ પ્રકૃતિ
 કારોપસમારે ૨૧ પ્રકૃતિ પૂર્વે કહી તે, અને કારમ ૧ ચતિ, ૨ અરતિ, ૩ જ
 ૪, શોક ૫ દુર્ગમ ૬ એવ ૨૦ પ્રકૃતિને કારોપસમારે તે વારે મોતપસવાથી
 કામ બોદી માન મોદી શી જામવતને પૂછતા કવા સ્વામિનાથ, તે જીવને શુ કુલ
 નિપજ્યો? તે વારે જામવતે કહ્યું, તે જીવ દ્રવ્યથી, જોતથી, કાળથી જાવથી જીવનિ
 ખામ તથા નોહસસી આદિ જીને જમાસી તથ, નિરજિજાણ નિર્વજ, નિર્વજ
 વાપ્યે નિરામી, અમ્યામોહ, અવિધમલ, જાણે સદિ પડે ફરસે તે જીવ જનવ
 તેજ જને મોહ જામ, જીવ નીજે જવ મોહ જામ સુદમ મોદીક જામરેક જામીસી
 સપરામ કિલ સી છે તેને સુદમજપસવ કુલમણુ કહિયે.

અમ્યારમુ ઉપસાતમોહ ગુણમણુ -નેનુ શુ લક્ષણ? ૨૮ પ્રકૃતિ
 ઉપસમારે તે ૨૦ પ્રકૃતિ પૂર્વે કહી તે, અને સબજનને સેવ ૧ એવ ૨૮
 મોહનીવ કમ ની પ્રકૃતિને ઉપસમારે, સપથા હાકે જરમ જારી પ્રજા અજિતવ
 તે વારે મોતપસવાથી કામ બોદી માન મોદી શી જામવતને પૂછતા કવા સ્વામિનાથ
 જીવને શુ કુલ નિપજ્યો? તે વારે શી જામવતે કહ્યું તે જીવ જવાદિક પસવ દ્રવ્યથી
 જોતથી, કાળથી જાવથી નોહસસી આદિ જીને જમાસી તથ વીતરામ જાને
 જામ્યાપસત મારિપણે જાણે સદિ પડે ફરસે, જોતમાં જો કાળ કરે તે જામુજ
 વિમાનમાં જામ પછી મજુજ જામ મોહ જામ જો સુદમ સોમને કારમ જામ વ
 કામ જામિ પ્રજે, પછી પડે જામમાં પડે તે પડેલા કુલમણુ મુધી જામ જવ
 જામરમેથી મહનુ તો નથી. જી જામ એટમે? ઉપસમારે છે મોહ સવંથા, જો
 કરી અમિ જોમ્યાની પડે નહિ, પણ કામ્યો છે મારે ઉપસાતમોહ કુલમણુ કહિયે.

જારમુ શીજીમોહ ગુણમણુ -નેનુ શુ લક્ષણ? ૨૮ પ્રકૃતિને સવંથા
 જાપાવે કપમજેલી જાવકજાવે જાવકઅમિત જામક જામ્યાપસત મારિત ફરસ મન
 જોત સવ જાવ જામ જામથી જામવાથી વીતરામી, જાવનિર્મલ જા પૂર્વે સડ
 મ પૂર્વે જામિતના મહાવરથી મહાસુલીસ જામોલી, જા કરી મહામાની
 મહામાની વર્ધનન પચ્ચામી જાવિનામ જામ અતમુદ્ધત રહે જો કુલમણુ જા
 કરને નથી જનર્જવ છે નહિ જોતે સમને પ મ યાનાવરથી, નવ જોતારથી
 પમવિધ અતમ જાવકજોવાન કરી તેરમા કુલમણુને જોતે સમને જા કર
 જામ જોતિ પ્રજે, મારે શીજ તે જામ કર્યો છે મોહ સવંથા ૭ કુલમણુ જો
 શીજમોહ કુલમણુ કહિયે.

તેરમુ સમેગી કેવલી ગુણમણુ -નેનુ શુ લક્ષણ? ૨૮ મોહ મહિત
 તે મે ગુણમણુ નિષે સમેગી સમેગી સમેગી ગુણમણુથી જામ્યાપસત મારિત

નવમો ઉદીરણા દ્વાર.

પહેલા ગુણકાણાથી માડીને ૭ મા ગુણકાણા સુધી ૮ કર્મની ઉદીરણા તથા ૭ ની કરે તો આયુષ્ય વર્જિતે આઠમે, નવમે ગુણકાણે ૭ કર્મની ઉદીરણા તે આયુષ્ય વર્જિતે, તથા ૬ ની કરે તો આયુષ્ય, વેદનીય, એ ૨ વર્જિતે દશમે ૬ ની ઉદીરણા કરે, આયુષ્ય, વેદનીય, એ ૨ વર્જિતે અને ૫ ની કરે તો આયુષ્ય, મોહનીય વેદનીય, એ ૩ વર્જિતે અગ્યારમે, બારમે ગુ. ૫ ની ઉદીરણા, આયુષ્ય, મોહનીય, વેદનીય એ ૩ વર્જિતે, તથા ૨ ની કરે તો નામ, ગોત્ર એ ૨ ની ચઉદમે ગુ. ૦ ઉદીરણા કરે, નહિ

ધતિ ૯ મો ઉદીરણા દ્વાર સમાપ્ત ૯.

દશમો નિર્જરા દ્વાર.

પહેલાથી તે ૧૧ મા ગુણકાણા સુધી ૮ કર્મની નિર્જરા બારમે ૭ કર્મની નિર્જરા, મોહનીય વર્જિતે તેમમે, ચઉદમે ૪ કર્મની નિર્જરા, વેદનીય આયુષ્ય નામ, ગોત્ર, એ ૪

ધતિ ૧૦ મો નિર્જરા દ્વાર સમાપ્ત ૧૦.

અગ્યારમો ભાવ દ્વાર.

ઉદ્યભાવ, ઉપશમભાવ, ક્ષાયકભાવ, ક્ષયોપશમભાવ, પારિણામિકભાવ, સાન્નિધ્યભાવ પહેલે ને ત્રીજે ગુણકાણે ૩ ભાવ, ઉદ્ય, ક્ષયોપશમ, પારિણામિક બીજે, ચોથે, પાંચમે, છઠ્ઠે, સાતમે ને આઠમેથી તે અગ્યારમા ગુણકાણા સુધી ઉપશમ શ્રેણિવાળાને ૪ ભાવ, ઉદ્ય ઉપશમ, ક્ષયોપશમ ને પારિણામિક તથા કોષ્ઠક ઉપશમને ઠેકાણે ક્ષાયક પશુ કહે છે અને ૮ માથી માડીને બારમા સુધી ક્ષયક શ્રેણિવાળાને ૪ ભાવ, ઉદ્ય, ક્ષયોપશમ ક્ષાયક પારિણામિક તેરમે ચઉદમે ગુ. ૩ ભાવ ઉદ્ય, ક્ષાયક, પારિણામિક સિદ્ધમા ૨ ભાવ, ક્ષાયક, પારિણામિક

ધતિ ૧૧ મો ભાવ દ્વાર સમાપ્ત. ૧૧.

બારમો કારણ દ્વાર.

કારણ ૫ કર્મબંધના, મિથ્યાત્વ અવિવર્તિ, પ્રમાદ, કષાય, જોગ પહેલે ત્રીજે ગુ. ૫ કારણ લાભે બીજે ચોથે ૪ કારણ લાભે, મિથ્યાત્વ વર્જિતે પાંચમે છઠ્ઠે ગુ. ૦ ૩ કારણ લાભે, મિથ્યાત્વ અવિવર્તિ એ ૨ વર્જિતે સાતમેથી દશમા ગુણકાણા સુધી ૨ કારણ લાભે, કષાય અને જોગ એ ૧ લાભે. અગ્યારમે બારમે, તેરમે ૧ કારણ લાભે તે ૧ જોગ ચઉદમે કોષ્ઠ કારણ નથી.

ધતિ ૧૨ મો કારણ દ્વાર સમાપ્ત. ૧૨.

સવ જામી જાણવી તથા બે વાર અનુત્તર વિજ્ઞાનમાં ૩૩ સામરોપમની સ્થિતિએ
 ઉપર ૩૩ કુ ઇસકે સામરોપમ, ને ૩ પૂર્વકોટિ અધિક મનુષ્યન સવ જામી
 જાણવી પામ્યા હતા તેમા અણકાણાની સ્થિતિ જ અત ૭૦ રૂઠે ઉપર તે
 સાથ જાડ વર્ષ ઉપર પૂર્વકોટિ સાતમાથી તે અગ્રારમ ૩ સુધી ૭૦ ૧
 સમય ૭૦ અત નારમ્ય મુ. સ્થિતિ ૭૦ ૩ અત ૦ મહિમા મુલ્યમણી
 સ્થિતિ પાંચ દ્વરૂપ અક્ષર (અ. ઇ. ઇ. યા. બુ.) નોતરવા કમાલે જાણવી

ઇતિ ત્રીજી સ્થિતિ દ્વાર સમાપ્ત ૩

ચોથા ક્રિયા દ્વાર

પહેલે ને ત્રીજી ગુણકાલે ૨૪ ક્રિયા લાગે, ઇન્દ્રિયાવૃદ્ધિયા ક્રિયા વર્જિત
 નીજે એકે મુ ૨૩ ક્રિયા લાગે મિથ્યાત્વ, અવિરત, ઇન્દ્રિયાવૃદ્ધિયા એ ૩
 વર્જિતે, છઠ્ઠી ગુણકાલે ૨ ક્રિયા આ રહિયા માયાવર્તિયા એ ૨ લાગે, સત્વરે
 ગુણકાલેથી તે ૩૩મા ગુણકાલ સુધી ૧ માયાવર્તિયા ક્રિયા લાગે અગ્રારમે, નારમે,
 તેરમે ગુણકાલે ૧ પ્રત્યાગ્રાહયા ક્રિયા લાગે અક્ષરમે ગુણ દર્શ ક્રિયા લાગે ત્રી

ઇતિ ચોથા ક્રિયા દ્વાર સમાપ્ત ૪

પાંચમા સત્તા દ્વાર

પહેલા ગુણકાલથી તે અગ્રારમાં ગુણકાલ સુધી જાડ કર્મની સત્તા
 નારમે ૭ કર્મની સત્તા, ૧ મોહનીય કર્મ વર્જિતે, તેરમે, અક્ષરમે ગુણ ૪ કર્મની
 સત્તા, વેદનીય, જ્ઞાનુષ્ય, નામ જોત.

ઇતિ ૫ મા સત્તા દ્વાર સમાપ્ત ૫

છઠ્ઠા જામી દ્વાર

પહેલા ગુણકાલથી તે સાતમા ગુણકાલ સુધી મીનુ ગુણકાલ વર્જિતે ૮ કર્મ
 નાધિ અને એ ૭ નાધિ તે જ્ઞાનુષ્ય વર્જિ ને ત્રી ૭ જામી નવમે મુ ૭ કર્મ નાધિ,
 જ્ઞાનુષ્ય વર્જિતે, જ્ઞાન ગુણ ૬ કર્મ નાધિ, જ્ઞાનુષ્ય, ને મોહનીય એ ૬ વર્જિતે
 અગ્રારમે, નારમે, તેરમે ગુણ ૧ સાત વેદનીય નાધિ, અક્ષરમે ગુણ જામી

૬ ઠે જામી દ્વાર સમાપ્ત ૬

સાતમા વેદ દ્વાર ને આઠમા ઉદય દ્વાર

પહેલા ગુણકાલથી તે જ્ઞામા ગુણકાલ સુધી ૮ કર્મ વેદ ને ૮ નો જામી
 અગ્રારમે, નારમે, ૭ કર્મ વેદ ને ૭ નો ઉદય, મોહનીય વર્જિતે, તેરમે અક્ષરમે
 ૮ કર્મ વેદ ને ૪ નો ઉદય વેદનીય જ્ઞાનુષ્ય, નામ જોત.

ઇતિ ૭ મા વેદ દ્વાર ને ૮ મા ઉદય દ્વાર સમાપ્ત ૭-૮

નવમો ઉદીરણા દ્વાર.

પહેલા ગુણકાણાથી માંડીને ૭ મા ગુણકાણા સુધી ૮ કર્મની ઉદીરણા તથા ૭ ની કરે તો આયુષ્ય વર્જિતે આઠમે, નવમે ગુણકાણે ૭ કર્મની ઉદીરણા તે આયુષ્ય વર્જિતે, તથા ૬ ની કરે તો આયુષ્ય, વેદનીય, એ ૨ વર્જિતે દશમે ૬ ની ઉદીરણા કરે, આયુષ્ય, વેદનીય, એ ૨ વર્જિતે અને ૫ ની કરે તો આયુષ્ય, મોહનીય વેદનીય, એ ૩ વર્જિતે અગ્યારમે, બારમે ગુ. ૫ ની ઉદીરણા, આયુષ્ય, મોહનીય, વેદનીય એ ૩ વર્જિતે, તથા ૨ ની કરે તો નામ, ગોત્ર એ ૨ ની ચઉદમે ગુ. ૦ ઉદીરણા કરે નહિ

ધતિ ૯ મો ઉદીરણા દ્વાર સમાપ્ત ૯.

દશમો નિર્જરા દ્વાર.

પહેલાથી તે ૧૧ મા ગુણકાણા સુધી ૮ કર્મની નિર્જગ બારમે ૭ કર્મની નિર્જગ, મોહનીય વર્જિતે તેગમે, ચઉદમે ૪ કર્મની નિર્જરા, વેદનીય, આયુષ્ય, નામ, ગોત્ર, એ ૪

ધતિ ૧૦ મો નિર્જરા દ્વાર સમાપ્ત ૧૦.

અગ્યારમો ભાવ દ્વાર.

ઉપ્યભાવ, ઉપશમભાવ, ક્ષાયકભાવ, ક્ષયોપશમભાવ, પારિણામિકભાવ, સાતવાર્ધભાવ પહેલે ને ત્રીજે ગુણકાણે ૩ ભાવ, ઉદ્ય, ક્ષયોપશમ, પારિણામિક બીજે, ચોથે, પાંચમે, છઠ્ઠે, સાતમે ને આઠમેથી તે અગ્યારમા ગુણકાણા સુધી ઉપશમ શ્રેણિવાળાને ૪ ભાવ, ઉદ્ય ઉપશમ, ક્ષયોપશમ ને પારિણામિક તથા કોષ્ઠક ઉપશમને ઠેકાણે ક્ષાયક પણ કહે છે અને ૮ માથી માંડીને બારમા સુધી ક્ષયક શ્રેણિવાળાને ૪ ભાવ, ઉદ્ય, ક્ષયોપશમ ક્ષાયક પારિણામિક તેરમે ચઉદમે ગુ. ૩ ભાવ ઉદ્ય, ક્ષાયક, પારિણામિક સિદ્ધર્માં ૨ ભાવ, ક્ષાયક, પારિણામિક

ધતિ ૧૧ મો ભાવ દ્વાર સમાપ્ત. ૧૧.

બારમો કારણ દ્વાર.

કારણ ૫ કર્મબધના, મિથ્યાત્વ અવિરતિ, પ્રમાદ, કપાય, જોગ પહેલે ત્રીજે ગુ. ૫ કારણ લાભે બીજે ચોથે ૪ કારણ લાભે, મિથ્યાત્વ વર્જિતે પાંચમે છઠ્ઠે ગુ. ૦ ૩ કારણ લાભે, મિથ્યાત્વ. અવિરતિ એ ૨ વર્જિતે સાતમેથી દશમા ગુણકાણા સુધી ૨ કારણ લાભે, કપાય અને જોગ એ ૧ લાભે. અગ્યારમે બારમે, તેરમે ૧ કારણ લાભે તે ૧ જોગ ચઉદમે કોષ્ઠ કારણ નથી.

ધતિ ૧૨ મો કારણ દ્વાર સમાપ્ત. ૧૨.

તેરમી પરિસદ દ્વારા

પહેલાથી તે એકા અલ્પાણા સુધી યથાચિ પરિસદ ૨૨ થાને, જુલે ૬ ખવ્વ ૭, નિર્જરાય અલ્પને નહિ પાંચમાથી તે ૬ મા અલ્પાણા સુધી ૨૨ પરિસદ થાને એક સમયે ૨૦ વેદ દાહનો ત્યાં તાપનો નહિ, તાપનો ત્યાં દાહનો નહિ આસવાનો ત્યાં બેસવાનો નહિ, બેસવાનો ત્યાં આસવાનો નહિ. છત્રમે અગ્રણમે નારમે ૧૪ પરિસદ થાને આઠ ને મોદનીય કમને ઉભે હતા તે વચ્ચે તે એકે અગ્રેણમે, અરતિનો, જાનો, બેસવાનો આઠોસનો, પાચનાનો, સત્કાર પુસ્તકનો એ ૭ અરિત મોદનીય કમને ઉભે હતા તે, ને ૮ મો દાસ્ય પરિસદ ૩૪ ન મોદનીયને ઉભે હતા તે, એ ૮ અરિતે સે ૧૪ સ્થાલ તે મહિલા એક સમયે ૧૨ વેદ દાહનો ત્યાં તાપનો નહિ તાપનો ત્યાં દાહનો નહિ. આસવાનો ત્યાં સ્થાનકનો નહિ સ્થાનકનો ત્યાં આસવાનો નહિ, તેરમે અગ્રમે અલ્પાણે ૧૧ પરિસદ થાને. પૂર્વે ૧૪ કલા તેમથી અગ્રનો અગ્રણનો એ બે યાનાવસ્થીય કમને ઉભે હતા તે અને ૧ અગ્રણનો અતરાય કમને ઉભે હતા તે એ ૭ અરિતે સે ૧૧ સ્થાલ તે મહિલા એક સમયે ૬ વેદ દાહનો ત્યાં તાપનો નહિ તાપનો ત્યાં દાહનો નહિ. આસવાનો ત્યાં સ્થાનકનો નહિ સ્થાનકનો ત્યાં આસવાનો નહિ

ક્રિતિ ૧૭ મી પરિસદ દ્વારા સમાપ્ત, ૧૭

ચૌદમી માર્ગણ દ્વારા

પહેલે અલ્પાણે માર્ગણ ૪, બીજે એથે, પંચમે, સાતમે નવ. બીજે અલ્પ માર્ગણ ૧ પડે તે પહેલે જાને પચ્ચ નથી ત્રીજે માર્ગણ ૪ પડે તે પહેલે જાને અને ચડે તે એથે પંચમે અને સાતમે નવ. એથે માર્ગણ ૫ પડે તે પહેલે બીજે ત્રીજે જાને અને ચડે તે પંચમે સાતમે નવ પંચમે માર્ગણ ૫, પડે તે પહેલે, બીજે ત્રીજે એથે જાને અને ચડે તે સાતમે નવ ચડે માર્ગણ ૬ પડે તે પહેલે બીજે, ત્રીજે એથે, પંચમે જાને અને ચડે તે સાતમે નવ સાતમે માર્ગણ ૭ પડે તે ચડે એથે જાને અને ચડે તે જાને નવ જાને માર્ગણ ૭ પડે તે સાતમે એથે જાને અને ચડે તે નવમે નવ નવમે માર્ગણ ૭ પડે તે જાને એથે જાને અને ચડે તે છત્રમે નવ છત્રમે માર્ગણ ૮ પડે તે નવમે એથે જાને, અને ચડે તે અગ્રારમે નારમે નવ અગ્રારમે માર્ગણ ૨ કાળ કરે તે અનુન૨ વિમાને નવ, પડે તે દ્વિયાથી પહેલા સુધી જાને પચ્ચ નથી જાને માર્ગણ ૧ તેરમે નવ પચ્ચ નથી તેમે માર્ગણ ૧ એથે નવ પચ્ચ નથી, ચતુર્થમે માર્ગણ એકે નથી એક નવ

ક્રિતિ ૧૪ મી માર્ગણ દ્વારા સમાપ્ત, ૧૪

પંદરમો આત્મા દ્વાર.

આત્મા ૮, દ્રવ્યઆત્મા, ક્ષાયઆત્મા, યોગઆત્મા, ઉપયોગઆત્મા, જ્ઞાન-
આત્મા, દર્શનઆત્મા, ચારિત્રઆત્મા, વીર્યઆત્મા એવં ૮ પહેલે, ત્રીજે ગુણાં
૬ આત્મા, જ્ઞાન ને ચારિત્ર એ ૨ વર્જિતે. બીજે ચોથે ગુણાં ૭ આત્મા, ચારિત્ર
વર્જિતે. પાંચમે ગુણાં ૭ આત્મા, દેશથી ચારિત્ર છે છોડ્યા દશમા ગુણાં ૭
સુધી ૮ આત્મા. અગ્યારમે, બારમે, તેરમે ગુણ ૭ આત્મા, ક્ષાય વર્જિતે ચઉદમે
ગુણ ૬ આત્મા, ક્ષાય ને જોગ વર્જિતે સિદ્ધમા ૪ આત્મા જ્ઞાનઆત્મા, દર્શન-
આત્મા, દ્રવ્યઆત્મા, ઉપયોગઆત્મા,

ઇતિ ૧૫ મો આત્મ દ્વાર સમાપ્ત, ૧૫.

સોળમો જીવ ભેદ દ્વાર.

પહેલે ગુણાં ૧૪ ભેદ લાભે. બીજે ગુણાં ૬ ભેદ લાભે, એ ધાત્ર્ય, તે
ધાત્ર્ય, ચતુર્વિદ્ય, અસરી તિર્યચ પચેદ્રિય, એ ૪ ના અપર્યાપ્ત ને સંસી
પચેદ્રિયમા અપર્યાપ્તો ને પર્યાપ્તો એ ૬ ત્રીજે ગુણાં ૧ સંસી પચેદ્રિયનો પર્યાપ્તો
લાભે ચોથે ગુણાં ૨ ભેદ લાભે. સરી પચેદ્રિયનો અપર્યાપ્તો ને પર્યાપ્તો લાભે

ઇતિ ૧૬ મો જીવભેદ દ્વાર સમાપ્ત. ૧૬.

સત્તરમો જોગ દ્વાર.

પહેલે બીજે ને ચોથે ગુણાં જોગ ૧૩ લાભે, એ આહારકના વર્જિતે,
ત્રીજે ગુણાં ૧૦ જોગ લાભે તે ૪ મનના, ૪ વચનના, ૧ ઉદારિકનો, ૧ વૈક્રિયનો
એવ ૧૦ લાભે. પાંચમે ગુણાં ૧૨ જોગ, આહારકના ૨ ને એક કાર્મણનો
એ ૩ વર્જિતે ૧૨ લાભે છોડે ગુણ ૧૪ જોગ લાભે, ૧ કાર્મણનો વર્જિતે સાતમે
ગુણ ૧૧ જોગ તે ૪ મનના, ૪ વચનના, ૧ ઔદગિકનો, ૧ વૈક્રિયનો, ૧ આહારકનો
એવ ૧૧ આઠમાથી માડીને ૧૨ મા ગુણાં સુધી જોગ ૬ લાભે તે ૪ મનના
૪ વચનના ને ૧ ઔદગિકનો એ ૬ તેજમે ગુણાં જોગ ૭ લાભે, ૨ મનના
૨ વચનના, એ ૪ ને ઉદારિકનો, ઉદારિકનો મિશ્ર કાર્મણ કાયજોગ, એવ ૭
ચો.મે ગુણાં જોગ નથી

ઇતિ ૧૭ મો જોગ દ્વાર સમાપ્ત. ૧૭

અઠારમો ઉપયોગ દ્વાર.

પહેલે ને ત્રીજે ગુણાં ૬ ઉપયોગ લાભે, ૩ અજ્ઞાન ને ૩ દર્શન એવ
૬ બીજે, ચોથે, પાંચમે ગુણાં ૬ ઉપયોગ લાભે, ૩ જ્ઞાન, ૩ દર્શન, એવં ૬,
છઠ્ઠાથી તે બાગમા ગુણાં સુધી ઉપયોગ ૭ લાભે તે ૪ જ્ઞાન ને ૩ દર્શન એવ
૭ તેરમે, ચોદમે ગુણાં તથા સિદ્ધમા ૨ ઉપયોગ કેવલજ્ઞાન, ને કેવલદર્શન

ઇતિ ૧૮ મો ઉપયોગ દ્વાર સમાપ્ત. ૧૮.

ઝોઝખીશયા સેરા કાર

પહેલાથી તે ઝાઝા ગુણગાથા સુધી ૬ સેરા લાભે. સાતમે ગુણ ગરથી ૩ સેરા લાભે. આઠમેથી માંડીને નારમા ગુણગાથા સુધી ૧ શુકલ સેરા લાભે. તેને ગુણગાથે ૧ પરમ શુકલસેરા લાભે ચોઠમે ૩ સેરા નથી.

ક્રતિ ૧૬ માં સેરા કાર સમાપ્ત. ૧૯

ધીસમા આરિત્ર કાર.

પહેલાથી તે ઝાઝા ગુણગાથા સુધી ૩૦ આંબિ નથી. પાંચમે ગુણગાથે ૨૨ સામાન્ય આરિત્ર છે. સાતમે ગુણગાથે ૩ આરિત્ર લાભે. સામાન્ય આરિત્ર ઉદાપસ્થાપનીય આરિત્ર, પસ્ત્રિકારવિશુદ્ધ આરિત્ર એ ૩ લાભે. આઠમે નવમે ગુણગાથે ૨ આરિત્ર લાભે. સામાન્ય ને ઉદાપસ્થાપનીય, દસમે ગુણ ૧ શુદ્ધમસપરાય આરિત્ર લાભે. અગાધરમેથી તે ચોઠમા ગુણગાથા સુધી ૧ જવાખ્યત્ત આરિત્ર લાભે.

ક્રતિ ૨૦ માં આરિત્ર કાર સમાપ્ત ૨૦

એકવીસમા સમક્રિત કાર

પહેલે ને ત્રીજે ગુણગાથે સમક્રિત નથી. બીજે ગુણ ૧ સત્વાદાન સમક્રિત લાભે ચોથે પાંચમે ને છઠે ગુણ ઉપસન અને ક્ષયોપસન તથા સાતમે કંઈ ઉપસન ક્ષયોપસન જન વેદક આઠમે, નવમે ગુણગાથે ૩ સમક્રિત લાભે. ઉપસન ક્ષયાપસન, ક્ષાયક. દસમે અગાધરમે ગુણગાથે ૨ સમક્રિત લાભે. ઉપસન ને ક્ષય નાગમે તેરમે, ચોઠમે ગુણગાથે તથા સિદ્ધમાં ૧ ક્ષાયક સમક્રિત લાભે.

ક્રતિ ૨૧ માં સમક્રિત કાર સમાપ્ત ૨૧

ગાથીસમા અસખ્યાતુલ્ય કાર

સર્વથી ઘેરા અગાધરમા ગુણગાથાવાળા એક સમયે ઉપસનમણીવાળા ૫ ગુણ લાભે મારે. ૧ તેથી નારમા ગુણગાથાવાળા સખ્યાતુલ્ય એક સમયે કાંઈ મણીવાળા એકસી ને આઠ ગુણ લાભે મારે. ૨ તેથી અગાધરમા નવમા દસમ ગુણગાથાવાળા સખ્યાતુલ્ય જમન્ય નસો ઉત્તર નવસો લાભે મારે. ૩ તેથી નમા ગુણગાથાવાળા સખ્યાતુલ્ય જમન્ય નસો ઉત્તર નવસો લાભે મારે. ૪ તેથી સાતમા ગુણગાથાવાળા સખ્યાતુલ્ય જમન્ય નસો ઉત્તર નવસો લાભે મારે. ૫ તેથી ઇડા ગુણગાથાવાળા સખ્યાતુલ્ય જમન્ય નસો ઉત્તર નવસો લાભે મારે. ૬ તેથી પાંચમા ગુણગાથાવાળા અસખ્યાતુલ્ય નવસો જાવક અગાધરમા મારે. ૭ તેથી ત્રીજા ગુણગાથાવાળા અસખ્યાતુલ્ય ૧ અનિર્ધાર લાભે મારે. ૮ તેથી બીજા ગુણગાથાવાળા અસખ્યાતુલ્ય ૪ ક્રતિ ૧ ક્રતિ ૧૫ મારે. ૯ તથા ચોથા ગુણગાથાવાળા અસખ્યાતુલ્ય ૫૦૦ રિયત.

માટે ૧૦. તેથી ચોદમા ગુણકાણાવાળા ને સિદ્ધ ભગવતજી અનંતગુણા. ૧૧ તેથી મહેલા ગુણકાણાવાળા અનંતગુણા, એકેદ્રિય પ્રભુ પ સર્વ મિથ્યાદષ્ટિ છે માટે ૧૨.

ઇતિ ૨૨ મો અદ્યખાલુત્વ દ્વાર સમાપ્ત. ૨૨

ઇતિ ગુણકાણાના ૨૨ દ્વાર સંપૂર્ણ.

ભાવ ૬.

ઉદયભાવ, ઉપશમભાવ, ક્ષાયકભાવ, ક્ષયોપશમભાવ, પારિણામિકભાવ ને સન્નિવાઇ ભાવ

ઉદય ભાવના ૨ ભેદ જીવ ઉદય નિષ્પન્ન ને અજીવ ઉદય નિષ્પન્ન જીવ ઉદય નિષ્પન્નમા ૩૩ બોલ પામે, ૪ ગતિ ૬ કાય, ૬ લેખ્યા ૪ કષાય ૩ વેદ એવ ૨૩ ને મિથ્યાત્વ ૧, અગ્ની ૨, અવિગતિ ૩, અસંસીપણુ ૪, આહાન્કનણુ ૫, હ્રસ્વસ્થપણુ ૬, સન્નેગીપણુ ૭, સંસાર પચિદૃષ્ટા ૮, અસિદ્ધ ૯, અકેવલી ૧૦, એવ ૩૩ અજીવ ઉદય નિષ્પન્નતા ૩૦ બોલ પામે, ૫ વર્ણ, ૨ ગદ્ય, ૫ ગ્મ ૮ સ્પર્શ, ૫ ગરીર, ૫ શરીરના વ્યાપાગ એવ ૩૦ એવ ઉભય મળીને ૩૩ ને ૩૦ ત્રેસક ભેદ ઉદય ભાવના કલ્યા ૧.

ઉપશમ ભાવે ૧૦ બોલ છે ચાગ કષાયનો ઉપશમ ૪, રાગનો ઉપશમ ૫ દ્વેષનો ઉપશમ ૬, દર્શનમોહનીયનો ઉપશમ ૭, ચારિત્રમોહનીયનો ઉપશમ, એવ ૮ મોહનીયની પ્રકૃતિ અને ઉવસમિયા દંશણલદ્ધિ તે સમક્રિત ૯ ઉવસમિયા ચરિતલદ્ધિ ૧૦, ઉવસમિયા અકષાય છઉમય વીતરાગલદ્ધિ એવ ૧૧. ૨

ક્ષાયક ભાવે ૩૭ બોલ છે ૫ જ્ઞાનાવરણીય ૬ દર્શનાવરણીય ૨ વેદનીયની, ૧ રાગના, ૧ દ્વેષની, ૪ કષાયની, ૧ દર્શનમોહનીયની ૧ ચારિત્રમોહનીયની ૪ આયુષ્યની, ૨ નામની, ૨ ગોત્રની, ૫ અતરાયની, એવ ૩૭ પ્રકૃતિને ક્ષય કરે તેને ક્ષાયક ભાવ કહિયે તે ૬ બોલ પામે ક્ષાયક સમક્રિત, ક્ષાયક જથ્થાખ્યાત ચાગ્રિ, કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન અને ક્ષાયક દાનાદિ પાચ લબ્ધિ, એવ ૬ બોલ. ૩

ક્ષયોપશમ ભાવે ૩૦ બોલ છે. ૪ જ્ઞાન પ્રથમના, ૩ અગ્મના, ૩ દર્શન, ૩ દષ્ટિ. ૪ ચાગ્ર પ્રથમના, ૧ ચરિતાચરિત તે શ્રાવકપણુ પામે, ૧ આચાર્યગણિની પદ્વી, ૧ ચૌદ પૂર્વ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ, ૫ ઇન્દ્રિયની લબ્ધિ, ૫ દાનાદિ લબ્ધિ એવ સર્વ મળી ૩૦ બોલ ૪

પારિણામિક ભાવના ૨ ભેદ, સાદિપારિણામિક, અનાદિપારિણામિક સાદિ વિષ્ણુમે, અનાદિ વિષ્ણુમે નહિ, સાદિ પારિણામિકના અનેક ભેદ છે જીવની મુર, મંત્રિ, જીવો ગોળ, તદુલ એ આર્થ ૭૩ બોલ, ભગવતિની શાખે છે અનાદિ પારિણામિક ભાવના ૧૦ બોલ ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાન્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, જ્વાલાસ્તિકાય કાળ, લોક, અલોક, ભવ્ય, અભવ્ય, એવ ૧૦ ૫

સતિચાર્ધ ધ્યાનના ૨૬ જાગા. ૧ દ્વિસંજોગીના ૧ ત્રિસંજોગીના ૫ ચોસંજોગીના ૧ પચસંજોગીના એવ ૨૬ જાગા. એનો વિચાર શ્રી મુણ્ડકે દ્વાર સિદ્ધાંતથી જાણવો.

૧૪ મુણ્ડકોપનિષદ ઉપર ૧૦ કોષક દ્વાર

પ્રથમ કોષક દ્વાર કર્મનિવર્તન મૂળ કોષ ૧ મિથ્યાત્વ ૨ અવિરતિ, ૩ અને ૪ જોગ એ ચાર છે. હાર કોષ ૫૭ છે તે ૫ મિથ્યાત્વ, ૧૮ અવિરતિ (૧ કામ, ૫ ક્રોધ, ૧ મદ) ૨૫ ક્ષય અને ૧૫ જોગ એવ ૫૦ કોષ. મુણ્ડકોપનિષદે ૫૫ કોષ તે જાણાવેલા ૨ વચ્ચેની બીજી ૫૦ કોષ તે ૫૫ મુણ્ડક મિથ્યાત્વ કોષો ત્રીજો કોષ ૪૩ કોષ તે ૧૨ અવિરતિ, ૨૧ ક્ષય, (અર્જુનનું ૪ વિન) અને ૧ જોગ (૪ મનના ૪ વચનના ૧ જોગારી અને ૧ એ એવ ૪૩ કોષો કોષ ૪૧ કોષ તે ૧૨ અવિરતિ, ૨૧ ક્ષય અને ૧૩ પાંચમે કોષ ૪ કોષ તે ૧૧ અવિરતિ, (મધ્યકાલ વચ્ચે) ૧૭ ક્ષય, (૪ અને ૪ પ્રત્યાખ્યાની એ ૮ સિવાય) અને ૧૨ જોગ કોષ ૨૭ કોષ તે ક્ષય (સંસ્કરણનો કોષ અને ૬ નોકાલ) અને ૧૪ જોગ સાતમે કોષ કોષ તે ૧૩ ક્ષય અને ૧૧ જોગ કોષ ૨૨ કોષ તે ૧૩ ક્ષય અને ૧૨ જોગ (૪ મનના ૪ વચનના અને ૧ જોગારી) નવમે કોષ ૧૬ કોષ તે ૭ (સંસ્કરણના ૪ અને ૩ વેદ) અને ૬ જોગ દસમે કોષ ૧ કોષ તે ૧ (સંસ્કરણનો કોષ) અને ૬ જોગ અગિયારમે તથા બારમે કોષ ૬ જોગ નવ જોગ તેરમે કોષ ૭ કોષ તે સાત જોગ તેરમે કોષ ૭ કોષ તે સાત અને સૌરમે કોષસ્થાનકે કોષ નથી. છતિ પદનો કોષ દ્વાર સમાપ્ત.

બીજો કોષક દ્વાર પહેલે કોષ ૨૪ કોષ બીજી કોષ ૧૬ કોષ ધ્યાનના વર્ણના ત્રીજી કોષ ૧૬ કોષ તે ૩ વિશદિય વર્ણના ૧ કોષ ૨ કોષ સસીમનુષ્ઠ, સસીનિર્વચ એ ૨ કોષથી તે ચૌથા કોષ ૧ મનુષ્યનો કોષ છતિ બીજો કોષ દ્વાર સમાપ્ત.

ત્રીજો કોષકોપનિષદ દ્વાર પહેલે કોષ ૮૪ જાગ કોષોવાળા. ૧ કોષ ૩૨ જાગ તે એકદિવના વર્ણ ત્રીજી કોષ ૨૬ જાગ કોષ પાંચમે કોષ ૧૮ જાગ કોષોવાળા. ૬૪થી તે ૧૪ મા મુણ્ડકોપનિષદ સુધી ૧૪ કોષોવાળા છતિ ત્રીજો કોષ દ્વાર સમાપ્ત.

ચોથા કોષકોપનિષદ દ્વાર પહેલે કોષ ૧૫ જાગ જાતકુર્તક કોષ ૬૬ જાગ જાતકુર્તક ૧૩૨ જાગર જાતકુર્તક તે ૬૬ જાગર એક કોષ ૧ કોષ બીજી પાંચમા કોષ ૬૬ જાગર ૬૬ મિથ્યાત્વ અને બીજી

માહીને અગ્યારમા ગુણદાણા સુધી ૪૦ અંતે અથવા પદ્યનો અસંખ્યાતમો ભાગ તે એટલા કાળ વિના ઉપશમ શ્રેણી કરીને પડે નહીં. ઉત્તર અર્ધપુદ્ગલ દેશે ઉચ્ચ બારમે તેરમે ને ચૌદમે ગુણ ૦ આતરૂં નથી, એ એક છવ્ઝાધી. ઇતિ ૪ અંતર દ્વાર સમાપ્ત.

પાંચમે ધ્યાન દ્વાર. પહેલે, બીજે, ત્રીજે ગુણ ૦ ૨ ધ્યાન પહેલા. ચોથે, પાંચમે ગુણ ૦ ૩ ધ્યાન પહેલા છઠે ગુણ ૦ ૨ ધ્યાન આર્ત, ને ધર્મ ધ્યાન. સાતમે ગુણ ૧ ધર્મ ધ્યાન આઠમેથી માહીને ચૌદમા ગુણ ૦ ૧ શુકલધ્યાન. ઇતિ ૫ મો ધ્યાન દ્વાર સમાપ્ત.

છઠ્ઠો ફરસનાદ્વાર. પહેલું ગુણદાણું ૧૪ રાજલોક સ્પર્શે. બીજું ગુણ ૦ છેલ્લું પડગવનથી તે છઠ્ઠી નરક લગે ફરસે. તથા ઊંચુ અધોગામની વિજયથી તે ૬ મેવેયક સુધી ફરસે. ત્રીજું ગુણ ૦ લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ ફરસે. ચોથું ગુણ ૦ અધોગામની વિજયથી ૧૨ મા દેવલોક સુધી ફરસે અથવા પ્રડગવનથી છઠ્ઠી નરક સુધી ફરસે પાંચમું ગુણ ૦ પશુ એમજ અધોગામની વિજયથી ૧૨ મા દેવલોક સુધી ફરસે છઠ્ઠાથી તે અગ્યારમા ગુણદાણાવાળા અધોગામની વિજયથી ૫ અનુત્તરવિમાન સુધી ફરસે બારમું ગુણ ૦ લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ ફરસે તેરમું ગુણ ૦ સર્વલોક ફરસે ચૌદમું ગુણ ૦ લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ ફરસે ઇતિ ૬ હો ફરસનો દ્વાર સમાપ્ત.

સાતમો દ્વાર. તીર્થંકર ગોત્ર ૪ ગુણદાણે બાધે ચોથે, પાંચમે, છઠે ને સાતમે, એ ૪ ગુણદાણે બાધે શેષ ગુણદાણે ન બાધે તીર્થંકર દેવ ૬ ગુણદાણા ફરસે તે ૪, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૨, ૧૩, ૧૪, એ ૬ ફરમે. ઇતિ ૭ મો દ્વાર સમાપ્ત.

આઠમો દ્વાર. ગુણદાણા ૧૪ મા ૧, ૪, ૫, ૬, ૧૩, એ ૫ શાશ્વતા, શેષ ૬ ગુણ ૦ અશાશ્વતા ઇતિ આઠમો દ્વાર સમાપ્ત.

નવમો દ્વાર. ગુણદાણા ૧૪ મા ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, એ ૭ ગુણ ૦ ૬ સધયણુ, આઠમાથી તે ૧૪ મા ગુણદાણા સુધી એક વજ્રઝપલ નારય સધયણુ ઇતિ ૯ મો દ્વાર સમાપ્ત.

દશમો દ્વાર. આર્યાજી, અવેદી પરિહારવિશુદ્ધચારિત્રવત પુલાક લખિવત, અપ્રમાદી સાધુ, ૧૪ પૂર્ણ સાધુ અને આહારક શરીર એ ૭ નુ કોઇ દેવતા સાહારણુ કરી શકે નહિ ઇતિ ૧૦ મો દ્વાર સમાપ્ત.

દોષક દ્વાર સમાપ્ત ઇતિ ગુણદાણાદ્વાર સમાપ્ત.

(૧૧) તેત્રીસ બોધ

એક પ્રકારે અસમ્યક - સર્વ આસત્થી નહિ નિવર્તયુ તે.

બે પ્રકારે બોધ - ૧) રાગબોધ, ૨ દેવબોધ.

૧-૧-૧

ત્રણ પ્રકારે ફલ - ૧ મન ફલ, ૨ વચન ફલ, ૩ કામ ફલ. ત્રણ પ્રકારે ગુપ્તિ ૧ મા, ક્રમિ ૨ વચન ગુપ્તિ ૩ શરીર ક્રમિ. ત્રણ પ્રકારે શક્તિ ૧ માયા શક્તિ, ૨ નિદાન શક્તિ, ૩ મિત્યાઈર્તન શક્તિ. ત્રણ પ્રકારે અર્થ ૧ કલ્પિત, ૨ સ્વપ્ન ૩ સાતાત્મ્ય ત્રણ પ્રકારે વિરાધના, ૧ રાત વિરાધના ૨ ઈર્તન વિરાધના ૩ ચોદિત વિરાધના.

ચાર પ્રકારે કથાવ - ૧ કોષ કથાવ ૨ માન કથાવ, ૩ માયા કથાવ ૪ લોક કથાવ. ચાર પ્રકારે સ્વરૂપ, ૧ આકાર સ્વરૂપ, ૨ અવસ્થા ૩ શેષ સ્વરૂપ ૪ પરિમલ સ્વરૂપ. ચાર પ્રકારે કથા, ૧ સ્ત્રી કથા ૨ બાલ કથા ૩ કથા ૪ રાજ કથા. ચાર પ્રકારે ધ્યાન, ૧ આર્ત ધ્યાન ૨ પે ધ્યાન ૩ ધર્મ ધ્યાન ૪ શુદ્ધ ધ્યાન.

પાંચ પ્રકારે ક્રિયા - ૧ કાચિકા ક્રિયા, ૨ આધિરશ્મિકા ક્રિયા, ૩ પ્રદિ ક્રિયા ૪ પાસ્તિપનિકા ક્રિયા ૫ આલ્પાનિગતિકા ક્રિયા. પાંચ પ્રકારે કામન ૧ સ્વ ૨ રૂપ ૩ ગમે ૪ સ્વ ૫ રૂપ. પાંચ પ્રકારે મહામત્ત, ૧ સ પ્રાણાતિપાતથી નિરામ, ૨ સર્વ અપાવાઈથી વિરામ, ૩ સર્વ અલપથી નિરામ સર્વ મૈથુનથી વિરામ, ૫ સર્વ પત્નિકથી વિરામ. પાંચ પ્રકારે સમિતિ, ૧ સમિતિ, ૨ કાષા સમિતિ ૩ એવળ સમિતિ ૪ આદ્યન કામમાત્ર નિષેધ સમિતિ, ૫ ઉચ્ચાત્ર પ્રભવજ-ભેદ. રસેન વચેરેને પરિવવાની સમિતિ. આ પ્રકારે પ્રમાદ, ૧ મદ ૨ વિપદ, ૩ કથા ૪ નિદા ૫ વિદ્યા.

છ પ્રકારે જીવનિકાવ - ૧ પુત્રીકાવ, ૨ અપકાવ, ૩ તેજસકાવ, વાસુકાવ ૫ વનસ્પતિકાવ ૬ ગચકાવ. છ પ્રકારે લેરવા, ૧ પુષ્પલેરવા નાસલેરવા ૩ કાપેતલેરવા ૪ તેજોલેરવા ૫ પદ્મલેરવા ૬ શુદ્ધલેરવા.

સાત પ્રકારે લોચ - ૧ અસોક લોચ મનુષ્યને મનુષ્યથી લોચ થાય છે ૨ ખસોક લોચ દેવનિય સ્ત્રી લોચ થાય તે. ૩ આદ્યન લોચ બનથી લોચ થાય ૪ અક્રમાત લોચ કાળાઈ દેખી લોચ થાય તે. ૫ વેદના લોચ કુળથી લોચ થાય ૬ મસ્તુકી લોચ થાય તે ૭ અપવશ-અપગીર્તિથી લોચ થાય તે.

આઠ પ્રકારે મદ - ૧ ભાતિ મદ, ૨ કુલ મદ, ૩ જન મદ ૪ રૂપ ૫ નયો મદ ૬ મન મદ ૭ લાભ મદ ૮ કૌશલ્ય મદ.

નવ પ્રકારે બ્રહ્મચર્ય ગુપ્તિ :- ૧ સ્ત્રી પશુ પક્ક રહિત આલય (સ્થાનક) મા રહેવું, ઉંદર બીલાડીના દષ્ટાતે ૨ મનને આનંદ આપે તેવી ને કામ-ગગને વૃદ્ધિ કરે તેવી સ્ત્રી સાથે કથા-વાર્તા ન કરવી, લીજુ રસના (જીભ) ને દષ્ટાતે. ૩ સ્ત્રીના આસને તેમ સ્ત્રી સાથે સહવાસ કરવો નહિ, કોણાની ગદ્દે કણીકનો વદ્ધ બળ્ય તે દષ્ટાતે ૪ સ્ત્રીના અંગ અવયવ તેમ તેની મુરચના ને તેવું બોલવું, નિરીક્ષણ વગેરેને, વિષય રાગદ્વેષથી જોવું નહિ, સૂર્ય ચક્ષુના દષ્ટાતે ૫ સ્ત્રી સગધી કુન્નિત, રેદન, ગીત. હાસ્ય, આક્રંદ વગેરે સભળાય તે ભીંત કે દિવાલના અંતરે નિવાસ નહિ કરવો, લાખ અગ્નિના દષ્ટાતે. ૬ પૂર્વગત સ્ત્રી સગધી કીડા, હાસ્ય, રતિ, દર્પ, સ્નાન, સાથે જમવું વગેરે યાદ કરવું નહિ, સર્પના ઝેરના દષ્ટાતે ૭ સ્વાદિષ્ટ તેમ મજબૂત પ્રશ્નિત આહાર કરવો નહિ, ત્રિદોષીને ઘૃતના દષ્ટાતે ૮ મર્ચાદા કાળે ધર્મયાત્રા નિમિત્તે જોઇએ તેથી વધારે આહાર કરવો નહિ, કાગળની ક્રેયળીમા નાશ્વને દષ્ટાતે ૯ શરીર સુદર ને વિભૂષિત લાગે તેવી શગાગ-શોભા કરવી નહિ, ગરીબના રત્નને દષ્ટાતે

દશ પ્રકારે શ્રમભુધર્મ-૧ ક્ષમા, સહન કરતા શીખવું ૨ મુક્તિ, નિર્લોભતા રાખવી ૩ આર્જવ નિખાલસ-સ્વચ્છ હૃદય રાખવું ૪ માર્દવ, કોમલ-વનય બુદ્ધિ રાખવી, અહંકાર-મદ નહિ કરવો ૫ લાઘવ, અદ્ય-થોડા ઉપકરણ-સાધન રાખવા. ૬ સત્ય, સચ્ચતાથી-પ્રામાણિકતાથી વર્તવું ૭ સયમ. શરીર-ઈન્દ્રિયો વગેરેને નિયમમા રાખવા ૮ તપ, શરીર દુર્બલ થાય તેમ ઉપવાસાદિ તપ કરવો. ૯ ચૈત્યદાન, બીજાઓને ઉપકાર બુદ્ધિથી નહિ આપવું ૧૦ બ્રહ્મચર્ય, શુદ્ધ આચાર, નિર્મલ પવિત્ર વૃત્તિમા રહેવું

દશ પ્રકારે સમાચારી :- ૧ આવશ્ય. સ્થાનકથી બહાર જવું હોય ત્યારે ગુરુ કે ઉપરીને કહેવું કે અવશ્ય મારે જવું છે ૨ નિષેધક. સ્થાનકમા આવવું હોય ત્યારે કહેવું કે નિશ્ચય કાર્ય કરીને હું આવ્યો છું ૩ આપૂચ્છના પોતાનું કાર્ય હોય તો ગુરુને પૂછવું ૪ પ્રતિપૂચ્છના. બીજા સાધુઓનું કાર્ય હોય ત્યારે વારવાર ગુરુને પૂછવું ૫ છંદના. ગુરુ કે વડાને પોતાની પાસેની વસ્તુ આમંત્રણ કરવી ૬ ઈચ્છાકાર ગુરુ કે વડાને કહેવું “હે પૂજ્ય! આપની ઇચ્છા છે-સત્રાર્થ જ્ઞાન આપશો ?” ૭ મિથ્યાકાર. પાપ લાગ્યું હોય તે ગુરુ પાસે મિથ્યા કહી માફ કહેવું. ૮ તથ્યકાર. ગુરુ કથન પ્રતિ કહે કે આપ કહો છો તેમ કરીશ ૯ અભ્યુત્થાન. ગુરુ કે વડા આવતા સાત આઠ ડગલા સામા જવું, તેમ જતા સાત આઠ ડગલા સુધી મૂકવા જવું ૧૦ ઉપસંપદા ગુર્વાંકિ પાસે સત્રાર્થ લક્ષ્મી પામવા હમેશા રહેવું

અગ્નીવાર પ્રકારે આબિક પ્રતિમા—૧ પહેલી પ્રતિમા એક માસની. તેમાં શુદ્ધ સત્ય ધર્મ રૂપિ હોય, પણ નાના પ્રતિમા ઉપવાસ ત્રિ અવસર કરવાને તે આવકને નિયમ ન હોય તે દર્શન આવક પ્રતિમા ૨ બીજી પ્રતિમા બે માસની. તેમાં સત્ય ધર્મની રૂપિ સાથે નાના શીશવત-ગુણવત પ્રતિમાના પોષે પવાસરિ કરે પણ સામાનિક વિશાવકાસિક પ્રત કરવાને નિયમ ન હોય. તે ઉપસક પ્રતિમા ૩ ત્રીજી પ્રતિમા ત્રણ માસની તેમાં ઉપર પ્રતિમા ઉપરતિ સમાવિકારિ કરે પણ અદ્યમી મુદ્દશી અમાવાસ્યા પૂણ માસી વગેરે વર્ષમાં પોષે પવાસર કરવાને નિયમ ન હોય ૪ ચોથી પ્રતિમા ચાર માસની. તેમાં પ્રતિષ્ઠા પોષે પવાસર અદ્યમાસિ સર્વ વર્ષમાં કરે ૫ પાંચમી પ્રતિમા પાંચ માસની. તેમાં પૂર્વાક્ત સર્વ સામ્યે વિત્તિ એક રતિમાં દાસોત્સવ કરે, ને તે પાંચ માસ સામ્યે ૧ સ્નાન ન કરે, ૨ રાત્રિ બોજન ન કરે, ૩ કાષ્ઠી ન વાળે, ૪ કિવસ વાજન સામ્યે, ૫ ત્રિત્રિ પરિભાષ કરે ૬ છઠ્ઠી પ્રતિમા છ માસની તેમાં પૂર્વાક્ત ઉપર ત સર્વ વખતે વાજન સામ્યે ૭ સાતમી પ્રતિમા નવ-૧ એક કિવસથી ઉત્તુલ અદ્ય માસની તેમાં આરભ કરે નહિ ૮ નવમી પ્રતિમા. તેમજ ઉત્તુલ નવ માસની. તેમાં આરભ કરવા સાથે કરાવવાના પણ નિયમ કરે ૯ દશમી પ્રતિમા ઉત્તુલ દસ માસની. તેમાં પૂર્વાક્ત સાથે આરભ કરીને આપે તે પણ લેવાના નિયમ કરે. ઉપરતિ કુચ્ચુદન કરાવે અદ્ય સિમા ૧૦ એક માસે એક વાર પૂજ્યા થકા તથા વાર વાર પૂજ્યા થકા ને ભાષા બોલવી મર, ત્યે તે કા પાઠવી કરે, ને ન જાણે તે ના પાઠવી કરે. ૧૧ અગ્નિવારની પ્રતિમા ઉત્તુલ અગ્નિવાર માસની. તેમાં કુચ્ચુદન કરાવ, કે કેટલેક કરે, સાક-મનસુ સમાન ઉપકરણ પાત્ર ત્વેકરણ વગેરે ધરે, સ્વચ્છાનિમાં મોઢરી મળે મ ત્વ કરે કહે કે પ્રતિમાધારી કુ આવક કુ નિશ્ચા આપે. ૧૨ સાક માસ ઉપરતિ આપે સાક પાંચ વર્ષ ૧૧ પ્રતિમામાં નવ કુ

આર વિશ્વની પ્રતિમા (આભાસક કુ) —૧ પહેલી પ્રતિમા એક માસની તે કરિ ઉપર મમતા ત્વેકભાવ ન રાખે, શરીર શુભા ન કરે, કો ગોલ મનુષ્ય સ્વ નિર્વચનો પત્તિક ઉત્તુલ માત્ર તે સમ પત્તિકાએ સહન કરે. ૧

૨ એકલાતિ આકા ની એકલાતિ પાણીની લેવી કરે. તે આકાર શુદ્ધ નિર્દેવિ ગાઈ મનસુ આકરણ અતિશિ દુષ્ણ, કિ પ્રભુષ દિપક તથા મનુષ્યને અતરાવ ન પડે તેમ બી એક માણસ જમતો હોય તથા એકને અથે રાંધિ હોય તે આકાર લે, એ અમામથી આપે તો ન લે ત્રણ ચાર પાંચ વિત્તિ અથા એક હોય તેમાંથી આપે તો ન લે, વળવતી અરિ નિપગમ્યો હોય તે ન લે તથા નવમસતિનો આકાર ન લે, તથા જાણકને દુષ પાવા હોય તેના કાલને ન લે વળી એક પત્ર ઉપરતિ ને એક પત્ર ઉપરતિ અકાર એક પત્ર પત્રી વદનગત તો પ્ર નહિ તો ન લે

૩ પ્રતિમાધારી સાધુને ત્રણ કાળ ગૌચરીના કલ્પા છે, આદિમ, મધ્યમ, ચરિમ એટલે એક દિવસના ત્રણ ભાગ કરે, પહેલામા ગૌચરી જન્મ તો બીજા બે ભાગમા ન જન્મ, એમ ત્રણેમા-સમજવું.

૪ પ્રતિમાધારી સાધુને છ પ્રકારે ગૌચરી કચ્વી કહી છે ૧ પેટીને આકારે (ચૌખુણી) ૨ અર્ધ પેટીને આકારે (બે પક્ષિ) ૩ બળદના મૂત્રને આકારે. ૪ પતંગ ટીડ ઉડે તે માફક અતરે અતરે કરે ૫ શખના આવર્તનની પેરે ગૌચરી કરે ૬ જાતા તથા વળતાં ગૌચરી કરે એ છ પ્રકાર.

૫ પ્રતિમાધારી સાધુ જે ગામમાં જાય ત્યાં જાણે કે આ પ્રતિમાધારી સાધુ છે તો એક રાત્રિ રહે ને ન જાણે તો બે રાત્રિ રહે, ને ઉપરાત રહે તો છેદ તથા પરિહાર તપ જેટલી રાત્રિ રહે તેટલા દિનનું પ્રાયશ્ચિત પામે

૬ પ્રતિમાધારી ચાર પ્રકારે બોલે ૧ યાચના કરે ત્યારે. ૨ પથ પ્રમુખ પૂછના ૩ આરા માગતા. ૪ પ્રશ્નાદિકનો ઉત્તર આપતાં

૭ પ્રતિમાધારી સાધુને ત્રણ પ્રકારના સ્થાનક જેવા પ્રતિલેખવા કહ્યે ૧ આરામરૂપ ઘર, ૨ છત્રીના આકારે, ૩ ઝાડતળે.

૮ પ્રતિમાધારી સાધુ એ ત્રણ સ્થાનકને યાચે-માગે

૯ એ ત્રણ પ્રકારના સ્થાનકને વિષે રહેલું કરે

૧૦ પ્રતિમાધારી સાધુને ત્રણ પ્રકારની શય્યા જેવી કહ્યે ૧ પૃથ્વીરૂપ, ૨ શિલારૂપ, ૩ કાષ્ટરૂપ

૧૧ એ ત્રણ પ્રકારની શય્યા યાચના કરવી કહ્યે

૧૨ એ ત્રણ પ્રકારની શય્યા ભોગવવી કહ્યે.

૧૩ પ્રતિમાધારી સાધુ જે સ્થાનકમા રહ્યા હોય ત્યાં કોઈ જી પ્રમુખ આવે તો તે જી પ્રમુખના બચે કરી બહાર નાસરે નહીં, તથા બહાર હાથ ઝાલી કાઢે તો ધર્માસન્નિતિ શોધતા નીકળે

૧૪. પ્રતિમાધારી સાધુ જે ઘરમા રહ્યા હોય ત્યાં કોઈ અગ્નિ લગાડે તો તેના બચે કરી બહાર નીકળે નહિ. કોઈ બળાતકારે કાઢે તો ધર્માસન્નિતિ શોધતા નીકળે

૧૫. પ્રતિમાધારી સાધુને પગને વિષે કાંટો પ્રમુખ વાગે તો તેને કાઢવો ન કહ્યે

૧૬ પ્રતિમાધારી સાધુને આખમાં નાના જીવ તથા નાના બીજ તથા રજ પ્રમુખ પેસે તો કાઢવા ન કહ્યે, ધર્માએ ચાલવું કહ્યે.

૧૭ પ્રતિભાધારી સાધુને, જ્યાં સુધી આવશે ત્યાંથી એક પણ માત્ર પણ પછી આવવું ન કર્યે. એટલે પ્રતિબેખનની વેળા સુધી વિહાર કરે.

૧૮ પ્રતિભાધારી સાધુને સચિત પૂજી ઉપર સુવું બેસવું, થોડી નિદ્રા પણ કરવી ન કર્યે ને પૂરે જોએલાં સ્થાનકે ઉચ્ચાર પ્રમુખ પરિવરણ કર્યે.

૧૯ સચિત રહે કરી પણ પ્રમુખ અગ્રાએષા હોય તેવા કરિર સંસ્કાર થરે ઝીઝરી જવું ન કર્યે.

૨ પ્રતિભાધારી સાધુને પ્રાચુક સીતળ તથા ઉચ્ચ પાણીએ કરી હાથ ખા દાન નાક જાંઘ પ્રમુખ એક વાર ધોવું, વારવાર ધોવું ન કર્યે, જમીનને ભેષ લાગ્યો હોય તે તથા જોજીનથી અગ્રાએષા હોય તેટલું ધોવું કર્યે.

૨૧ પ્રતિભાધારી સાધુ, થોડો દાણો, જગદ, પાંડો વરાહ (સુન્દર) સ્તન વામ હિંદાદિક કુદૃષ્ટ છવ સામ્યા આવતાં હોય તે તેના ભક્તે કરી પણ માત્ર પછી ભે નહિ પણ સુવાળો છવ સામ્યા આવતો હોય તે તેની દયાને કાચે જતા થાં પાછા એસરે.

૨૨ પ્રતિભાધારી સાધુ વિહાર કરતાં તાકેથી હથિ ન જાય, જમિની ઘાં ન જાય. ટાક તાપ સમપરિણામે સ્થેન કરે.

બીજી પ્રતિભા એક માસની તેમાં બે દાતિ આહાર અને બે દાંત પાણીની ભવિ કર્યે.

ત્રીજી પ્રતિભા એક માસની તેમાં ત્રણ દાતિ આહાર અને ત્રણ દાંત પાણીની ભવિ કર્યે.

ચોથી પ્રતિભા એક માસની તેમાં ચાર દાતિ આહાર, અને ચાર દાંત પાણીની ભવિ કર્યે.

પાંચમી પ્રતિભા એક માસની તેમાં પાંચ દાતિ આહાર અને પાંચ દાંત પાણી.

છઠ્ઠી પ્રતિભા એક માસની તેમાં છ દાતિ આહાર અને છ દાંત પાણી.

સાતમી પ્રતિભા એક માસની તેમાં સાત દાતિ આહાર અને સાત દાંત પાણી.

આઠમી પ્રતિભા સાત રાત્રિ દિવસની તેમાં પાણી વિના એકાંતર ઉપવાસ કરે. માત્ર નગર સંબંધાની વજેરની જહાર સ્થાનકે કરે તથા જાસને વાલે ચલા સુને પાસ વાળા સુને અને પછાંડી વાળા સુને. ડોર્ન પણ પરિવરણ કરે નહિ.

નવમી પ્રતિભા સાત રાત્રિ દિવસની ઉપર પ્રમાણે. દિવસ પ્રમુખ એક જાસન કરે. દાંત જાસન, જગદ જાસન અને ઉત્તર જાસન.

દશમી પ્રતિમા સાત રાત્રિ દિવસની ઉપર પ્રમાણે વિશેષ ત્રણમાથી એક આસન કરે, ગોદાસન, વીરાસન ને અમુખાસન આસન

અગિયારમી પ્રતિમા એક અહોગત્રિની પાણી વિના છઠ્ઠ ભક્ત કરે, ગામ બહાર ખે પગ સંકેતી હન્ટ લાગા કરી કાયોત્સર્ગ કરે

બારમી પ્રતિમા ૧ રાત્રિની પાણી વિના અઠમ ભક્ત કરે, ગામ, નગર બહાર શરીર ત્યજને અણુમિલા લોચને એક પુદ્ગળ ઉપર સ્થિર દષ્ટિ કરી તમામ ધર્મિયો શુભ કરી બન્ને પગ એકત્ર કરી, ખે હસ્ત લખાવી દલાસને રહે તેવા વખતે દેવ, મનુષ્ય કે તિર્થ ચ સખી ઉપસર્ગ થાય તે સહે સમ્યક્ પ્રકારે આરાધન થાય તો, અર્વાધ જ્ઞાન મન પર્યાવ જ્ઞાન કે કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય જો અહિત થાય તો, ઉન્માદ પામે, દીર્ઘ કાલિક ગેગ થાય ને કેવળી પ્રજાત ધર્મથી બ્રજ થાય. એ પ્રતિમામા આઠ માસ થાય છે.

તેર પ્રકારે કિંચાસ્થાનક.

(૧) અર્થ દડ—પોતાના માટે હિંસા કરે

(૨) અનર્થ દડ—પરને માટે હિંસા કરે

(૩) હિંસા દડ—તે મને હણે છે, હણ્યો હતો કે હણશે એમ સંકલ્પી હણે

(૪) અઠમાત્ દડ—એકને મારવા જતા વચમાં જતા બીજાની હિંસા થાય

(૫) દષ્ટિવિપર્યાસ દડ—કુશ્મન ધારીને મિત્રને હણે

(૬) મૃષાવાદ દડ—અસત્ય બોલી દંડાય

(૭) અદત્તાદાન દડ—અભિમાન કરે

(૮) અબ્યરથ દડ—મનમા દુષ્ટ, અનિષ્ટ કલ્પનાઓ કરે.

(૯) માન દડ—અભિમાન કરે

(૧૦) મિત્રદોષ દડ—માતા, પિતા મિત્રવર્ગને નજીવા અપરાધે બારે દડ કરે

(૧૧) માયા દડ—કપટ કરે

(૧૨) લોભ દડ—લાલચ તૃષ્ણા કરે

(૧૩) ધર્માપચિક દડ—માર્ગમા ચાલતા હિંસા થાય તે.

ચૌદ પ્રકારે જીવ—(૧) સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત (૨) સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત (૩) બાહ્ય એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત (૪) બાહ્ય એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત (૫) બેષ્ઠેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત (૬) બેષ્ઠેન્દ્રિય પર્યાપ્ત (૭) ત્રિષ્ઠેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત (૮) ત્રિષ્ઠેન્દ્રિય પર્યાપ્ત (૯) ચૌષ્ઠેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત (૧૦) ચૌષ્ઠેન્દ્રિય પર્યાપ્ત (૧૧) અસરી પચ્ચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત (૧૨) અસરી પચ્ચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત (૧૩) સરી પચ્ચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત (૧૪) સરી પચ્ચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત

રાત્રિ ગયા પછીની ગાઢ અવાજ કરે તે (૧૭) ગરુડમા ભેદ ઉત્પન્ન કરે તે. (૧૮) ગરુડમા કલેશ ઉત્પન્ન કરી માહોમાંહે દુખ ઉત્પન્ન કરે તે (૧૯) સૂર્યોદયથી સૂર્યાસ્ત સુધી અશનાદિ ભોજન લીધા જ કરે તે (૨૦) અનૈષણિક, અપ્રાશુક આહાર લે તે

એકવીસ પ્રકારે શબલ કર્મ—(૧) હસ્તકર્મ કરે તે (૨) મૈથુન સેવે તે. (૩) રાત્રિભોજન જમે તે (૪) આધાકર્મી ભોગવે તે (૫) રાજપિડ જમે તે. (૬) પાચ બોલ સેવે તે ૧ વેચાવું આપે ને લે તે, ૨ ઉછીવું આપે ને લે તે. ૩ ખેળાકારે આપે ને લે તે, સહીઆરીની આરા વિના આપે ને લે તે, ૫ સ્થાનકમા સાસુ આણી આપીને લે તે, (૭) વારવાર પ્રત્યાખ્યાન કરીને ભોગવે તે (૮) મહીનાની અદર ત્રણ ઉદક લેપ કરે તે (૯) છ માસમા એક ગણુથી ખીજગણુમાં જાય તે, (૧૦) એક માસની અદર ત્રણ માયાના ધ્યાન ભોગવે તે (૧૧) શય્યાતગ્ને આહાર જમે તે (૧૨) ધરાદા પૂર્વક હિંસા કરે તે (૧૩) ધરાદા પૂર્વક અસત્ય બોલે તે (૧૪) ધરાદા પૂર્વક ચોરી કરે તે (૧૫) ધરાદા પૂર્વક સચિત્ત પૃથ્વી ઉપર સ્થાગક, શય્યા, ને બેઠક કરે તે (૧૬) ધરાદા પૂર્વક સચિત્ત મિશ્ર પૃથ્વી ઉપર શય્યાદિક કરે તે, (૧૭) સચિત્ત શિલા, પથ્થર, ઝીણા જીવો રહે લેવા કાષ્ટ તથા જીવસહિત અડ, પ્રાણી, ખીજ, હરિત વિગેરે જીવવાળા સ્થાનક ઉપર, આશ્રય, બેઠક, પથારી કરે તે (૧૮) ધરાદાપૂર્વક (૧) મૂળ, (૨) કંદ (૩) સ્કંધ, (૪) ત્વચા, (૫) શાખા, (૬) પ્રશાખા, (૭) પત્ર, (૮) પુષ્પ, (૯) ફળ, (૧૦) ખીજ, એ દશ સચિત્તનો આહાર જમે તે, (૧૯) એક વર્ષની અંદર દશ ઉદક લેપ કરે તે (૨૦) એક વર્ષની અદર દશ માયાના ધ્યાનક સેવે તે (૨૧) જગથી ભીના હસ્ત, પાત્ર, લાજન વગેરે કરીને અશનાદિ આપે તે લઇને ધરાદાપૂર્વક ભોગવે તે

આવીશ પ્રકારે પરિપલ—(૧) ક્ષુધા (૨) તૃષ્ણા (૩) શીત, (૪) તાપ, (૫) ડાસ-મત્સર, (૬) અચેલ (નહિ વસ્ત્ર) (૭) અગતિ (૮) ભી, (૯) ચાલવું તે, (૧૦) એક આસને ત્રિચ રહેવું તે (૧૧) ઉપાક્રેય (૧૨) આક્રોશ (૧૩) વધ, (૧૪) યાચના (૧૫) અલાજ (૧૬) રોગ (૧૭) તુષ્ટ્યપર્ણ, (૧૮) જળ (મેલ), (૧૯) સત્કાર, પુરસ્કાર (૨૦) પ્રદા (૨૧) અચાન, (૨૨) દર્શન,

ત્રેવીશ પ્રકારે સૂત્રકૃત સૂત્રનાં અધ્યયન—સોળમા બોલમા સોળ અધ્યયન કર્યા છે તે, ને સાત નીચે મુજબ,

(૧) પુડગીક કર્મજ, (૨) ક્રિયાસ્થાનક (૩) આહારપ્રતિજ્ઞા, (૪) પ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા (૫) અજાગાર સુત (૬) આદિકૃમાર (૭) ઉદક (પેદાશ પુત્ર)

શ્રીવીર પ્રકાશના દેવ - (૧) દસ ભવનપતિ. (૨) આઠ લક્ષ્મણ. (૩) પાંચ જ્યોતિષી (૪) એક વૈનાનિક

ચત્વીર પ્રકાશ પાંચ મહા પ્રતની ભાવના.

૧ છા મહાપ્રતની પાંચ ભાવના—(૧) ધર્મ સમિતિ ભાવના (૨) ધન.સમિતિ ભાવના (૩) વચ્ચા સમિતિ ભાવના (૪) એવજા સમિતિ ભાવના (૫) આદાન-અક-માત્ર નિયેષના સમિતિ ભાવના.

૨ જા મહાપ્રતની પાંચ ભાવના—(૧) વિચારી વિના બોલવું નહિ. (૨) કોપથી બોલવું નહિ, (૩) લોભથી બોલવું નહિ. (૪) અધી બોલવું નહિ. [૫] કાસ્તથી બોલવું નહિ.

૩ જા મહાપ્રતની પાંચ ભાવના—(૧) નિર્દોષ સ્થાનક યત્ની લેવું (૨) તુલ્ય પ્રયત્ન યત્ની લેવું (૩) સ્થાનકાર્થ સુધાસ્તુ નાક (૪) સ્વધર્મીય જાત લેવું નહિ (૫) સ્વધર્મીની ગેભાવધ્ય કરવી.

૪ જા મહાપ્રતની પાંચ ભાવના—(૧) જી પશુ, પદ્મવાળા સ્થાનક લેવું નહિ. (૨) જી સાથે વિષય સળથી કયા વાર્તા કરવા નહિ. (૩) વિષય રાજકીયીઓનાં અગ્ર, અવગવ નીરજવા નહિ. [૪] પૂર્વજા સુખ કીડા સભાસ્થ નહિ. [૫] સ્વાર્થે, મજાલુત આકાર જમવો નહિ.

૫ જા મહાપ્રતની પાંચ ભાવના—(૧) સારા સખ ઉપર રાત્રે માઠા સખો ઉપર દેવ કરવો નાક. (૨) સારા રાત્રે ઉપર રાત્રે ને માઠા રાત્રે ઉપર દેવ કરવો નહિ. (૩) સારા રાત્રે ઉપર રાત્રે ને માઠા રાત્રે ઉપર દેવ કરવો નહિ. (૪) સારા રાત્રે ઉપર રાત્રે ને માઠા રાત્રે ઉપર દેવ કરવો નહિ. (૫) સારા રાત્રે ઉપર રાત્રે ને માઠા રાત્રે ઉપર દેવ કરવો નહિ.

કવીર પ્રકાશે દસામુતરકેમ, જુહતકેમ ને વ્યવહારના અધ્યયન—(૧) દસ દસામુતરકેમ. (૨) જુહતકેમ, (૩) દસ વ્યવહારના અધ્યયન.

સરનાવીર પ્રકાશે અષ્ટમાત્રના ગુણ—(૧) સર્વ પ્રાણતિવાતથી વિરામ (૨) સર્વ મુદ્ધાવાતી વિરામ (૩) સર્વ અવગવનાતથી વિરામ (૪) સર્વ મૈત્રીથી વિરામ (૫) સર્વ પત્રિમયથી વિરામ (૬) મોત્રેન્દ્રિય નિમલ. (૭) મલ્લુન્દ્રિય નિમલ. (૮) પ્રાણેન્દ્રિય નિમલ (૯) સ્નેહેન્દ્રિય નિમલ. (૧૦) સ્પર્શેન્દ્રિય નિમલ. (૧૧) કોષેન્દ્રિય નિમલ (૧૨) માનવિજ્ઞ, (૧૩) આધાવિજ્ઞ (૧૪) માત્રવિજ્ઞ (૧૫) ભાવજ્ઞ (૧૬) ક્ષેત્રજ્ઞ (૧૭) બોધજ્ઞ (૧૮) જ્ઞાતા (૧૯) વેગાગ્ર (૨૦) મનસાધારણ. (૨૧) વચનસાધારણ (૨૨) કાવચસાધારણ, (૨૩) યાન (૨૪) દસ. (૨૫) મરિય, (૨૬) વેના સહિષ્ણુ (૨૭) મરણ સહિષ્ણુ

અઠાવીશ પ્રકારે આચારકલ્પ—(૧) માસ પ્રાયશ્ચિત (૨) માસ ને પાચ દિવસ (૩) માસ ને દશ દિવસ (૪) માસ ને પંદર દિવસ (૫) માસ ને વીશ દિવસ (૬) માસ ને પચિસ દિવસ (૭) બે માસ. (૮) બે માસ ને પાચ દિવસ (૯) બે માસ ને દશ દિવસ (૧૦) બે માસ ને પંદર દિવસ (૧૧) બે માસ ને વીશ દિવસ (૧૨) બે માસ ને પચિમ દિવસ (૧૩) ત્રણ માસ (૧૪) ત્રણ માસ ને પાંચ દિવસ (૧૫) ત્રણ માસ ને દશ દિવસ (૧૬) ત્રણ માસ ને પંદર દિવસ (૧૭) ત્રણ માસ ને વીશ દિવસ (૧૮) ત્રણ માસ ને પચિસ દિવસ (૧૯) ચાર માસ (૨૦) ચાર માસ ને પાચ દિવસ (૨૧) ચાર માસ ને દશ દિવસ (૨૨) ચાર માસ ને પંદર દિવસ (૨૩) ચાર માસ ને વીશ દિવસ. (૨૪) ચાર માસ ને પચિસ દિવસ (૨૫) પાચ માસ એ પચિસ ઉપધાતિક છે (૨૬) અનુધાતિકારોપણ (૨૭) ફેસ્ત (સંપૂર્ણ) (૨૮) અફેસ્ત (અસંપૂર્ણ)

ઓગણત્રીશ પ્રકારે પાપ સૂત્ર—(૧) ભૂમિકપ શાસ્ત્ર (૨) ઉત્પાત શાસ્ત્ર (૩) સ્વપ્ન શાસ્ત્ર (૪) આતરીક્ષ શાસ્ત્ર (૫) અગદ્રવકાના શાસ્ત્ર (૬) સ્વપ્ન શાસ્ત્ર (૭) વ્યજન શાસ્ત્ર (મસા, તલ વગેરે સમાય છે) (૮) લક્ષણ શાસ્ત્ર એ આઠ સુત્રથી, આઠ વૃત્તિથી ને આઠ વાર્તિકથી કુલ ચોવિશ (૨૫) વિકથા અનુયોગ (૨૬) વિદ્યા અનુયોગ (૨૭) મંત્ર અનુયોગ. (૨૮) યોગ અનુયોગ (૨૯) અન્ય તીર્થિક પ્રવૃત્ત અનુયોગ

ત્રીશ પ્રકારે મોહનીયનાં સ્થાનક—(૧) સ્ત્રી, પુરુષ, નપુસકને અથવા કાર્મ ત્રસ પ્રાણીને જળમા પેસારીને જળરૂપ શાસ્ત્રે કરીને મારે તે મહામોહનીય કર્મ બાધે.

૨ હાથે કરી પ્રાણીના મુખ પ્રમુખ બાધી, શ્વાસ રૂધી જીવને મારે તો મહામોહનીય

૩ અગ્નિ પ્રજ્વળી, વાડાદિકમા પ્રાણી રેહી ધૂમાડે કરી, આકુળવ્યાકુળ કરી મારે તો મહામોહનીય

૪ ઉત્તમાગ જે મગતક તેને ખડગાદિક કરી ભેદે-છેદે-ફાડે તો મહામોહનીય

૫ ચામડા પ્રમુખની વાધરીએ કરી મસ્તકાદિ શરીરને તાણી બાધી વારંવાર અશુભ પરિણામે કરી કલ્પના કરે તો મહામોહનીય

૬ વિશ્વાસકાદી વેષે કરી-માર્ગ પ્રમુખને વિષે જીવને હણે-તે લોકમા ઉપહાન્ય થાય તેવી રીતે તથા પોતે કર્તવ્ય કરી આત્મ માને તે મહામોહનીય

૭ કપડે કરી પોતાનો દુષ્ટ આચાર ગોપવે તથા પોતાની માયાએ કરી અન્યને પણ પાશગા નાખે તથા શુદ્ધ સ્વાર્થ ગોપવે તો મહામોહનીય

૮ પોતે અનેક ચોરી ગાજવાન (અ-ચાવ) પ્રમુખ કર્મ કોપી દેવ, તે દેવ નિર્દોષી પુત્ર ઉપર નાખે, તથા વસસ્વીનો વસ વટાવના મરિ જાણતા જાણ જ્ઞાને તે મહામોહનીય.

૯ જન્મે રૂકુ મનાવવા મરિ ૬ વ બાવળી અમલ (કસેલ) વધારવા માટે તજીતો થકો મળા મધ્યે સત્ય મુદા (મીઠા) જાણા જોમે તે મહામોહનીય.

૧ રાજાનો જાકારી પ્રમુખ તે રાજા પ્રધાન તથા સમય યાજ પુરખી છકમી પ્રમુખ દેવા ઘડે તથા તેની સ્ત્રી વિલસાડે તથા તેના રાત્રી પુરાણ મન ફેરવે તથા રાજાને રાજ્ય કાઢાવળી મલો કરે તે મહામોહનીય.

૧૧ સ્ત્રીઓને વિશે ચૂક જઇ પડવા જાના કુમારપણાંતુ (કું કુવારા છ) ત્રિશ ધગવે તે મહામોહનીય.

૧૨ ત્રાસોની મધ્યે ગદબ માફક જાના વિવન વિશે મુદજો જાતનક અહિન કરનાર માયામુદા જોમે, અમલચારી જાના અમલચારીનું નિરૂદ ધારે તે મહામોહનીય. (સીકમાં મર્મનો અર્થવાસ થાય મર્મી ઉપર પ્રાપ્ત ન રહે તે મર્મે)

૧૩ જેની નિશાએ આશ્ચર્ય કરે છે તેની છકમીને વિશે સુખ્ય જઈ ઠેકે છકમી જઈ તથા પર પાસે વટાવે તે મહામોહનીય. વિચારી એરત.

૧૪ જેણે દ્વિવચ્ચ (નિર્ધનવચ્ચ) મટાડી, માપવાર (દેશાધાર) કરે, તે મહામોહનીય. થામ્યા પછી જાણી દેવ કરી, કલુષિત ચિત્ત કરી, તે ઉપકારી પ્રાપ્ત નિર્ધનિ આપે તથા ધન પ્રમુખ ગાજવાની જાતરાય પાડે તે મોહનીય.

૧૫ પોતાનું અસ્વપેયવળ કરનાર રાજા, પ્રધાન પ્રમુખ તથા મન પ્રમુખ અભ્યાસ કરાવનાર ગુર્વાઈને હલ્લે તે મહામોહનીય. સર્વજ્ઞી નેમ છાને હલ્લે તે.

૧૬ દેશના રાજા તથા વાણીવાના રૂનો અવર્તવક (વ્યવહારીઓ) તથા નમ સ્કં અ તજુ થયા થકા મળી છે તેને હલ્લે તે મહામોહનીય.

૧૭ ૭ મળા જન્મે આધારજ્ઞ (સમુદ્ધર્મા દીવ સમાન) છે તેને હલ્લે તે મહામોહનીય.

૧૮ સુવન સેજ સાવમાન થયો છે તેને તથા સુવન લીધેલો છે તેને ધમ વી બદ કરે તે મહામોહનીય.

૧૯ જાનતણા (૧) તથા જાનતણી એવા લીધે કર દેવના અવચ્ચ વાં જોમે તે મહામોહનીય.

૨ લીધે કર દેવના પ્રાપ્તિ ન્યાય માર્ગનો દુષી મર્મ અવચ્ચ વાં જોમે નાદા કરે તે શુદ્ધ માત્ર વી લેખનાં મન ફેરવે તે મહામોહનીય.

૨૧ આચાર્ય ઉપાધ્યાય જે સૂત્ર પ્રમુખ વિનયને શિષ્યવે છે-સજાવે છે તેવા પ્રકરણને હીને, નિ દે, ખી સે તો મહામોહનીય.

૨૨ આચાર્ય ઉપાધ્યાયને સામે મને આગધે નહિ, તથા આહંકારી થકો ભક્તિ ન કરે તો મહામોહનીય

૨૩ અમહુશ્રુત (અદ્વૈત) થકો શાસ્ત્રે દરી પોતાની શ્લાઘા કરે તથા સ્વાધ્યાયનો વાદ કરે તો મહામોહનીય

૨૪. અતપસ્વી થકો તપસ્વીનું બિરુદ ધરાવે તો (લોકોને છેતરવા માટે) મહામોહનીય

૨૫ ઉપકારને અર્થે ગુર્વાદિનો તથા સ્થવિર જ્ઞાન પ્રમુખનો છતી શક્તિએ વિનય વૈયાવચ્ચ ન કરે (કહે જે મારી સેવા એણે પૂર્વે કરી નહોતી એમ તે ધૂત માયાવી મિલન ચિત્તનો ધણી પોતાના બોધ ખીજનો નાશ કરનાર અનુ-કપારહિત હોય) તો મહામોહનીય

૨૬ આગ તીર્થનો બેદ કરે એવી કથા વાર્તા પ્રમુખ (કલેશરૂપ શસ્ત્રાદિક)નો પ્રયોગ કરે તો મહામોહનીય

૨૭ પોતાની શ્લાઘા વધારવા તથા ખીજ સાથે મિત્રતા કરવા અધર્મ-યોગ એવા વશીકરણ નિમિત્ત મત્ર પ્રમુખ પ્રયોગે તો મહામોહનીય

૨૮ જે કોઇ મનુષ્ય સંબંધી ભોગ તથા દેવ સંબંધી ભોગને અતૃપ્તપણે ગાદ પરિણામથી આસક્ત થઇ આસ્વાદન કરે તો મહામોહનીય

૨૯ મહર્દિક મહાજ્યોતિવાન મહાપશસ્ત્રી દેવોના ખજાણા પ્રમુખનો અવર્ણવાદ બોલે તો મહામોહનીય

૩૦ અજ્ઞાની થકો લોકમા પૂજા (શ્લાઘા) નો અર્થે વૈમાનિક વ્યતર પ્રમુખ દેવને નહિ દેખતો થકો કહે જે હુ દેખુ છું, તેવું કહે તો મહામોહનીય

એકત્રિશ પ્રકારે સિદ્ધના આદિગુણ—આહ કર્મની એકત્રિશ પ્રકૃતિને વિન્ય તે એકત્રિશ ગુણ તે એકત્રિશ પ્રકૃતિ નીચે મુજબ—

(૧) જ્ઞાનાવરણીય કર્મની પ્રાંચ પ્રકૃતિ—(૧) મતિ જ્ઞાનાવરણીય (૨) શ્રુત જ્ઞાનાવરણીય (૩) અવધિ જ્ઞાનાવરણીય (૪) મન પર્યવ જ્ઞાનાવરણીય (૫) કેવળ જ્ઞાનાવરણીય

(૨) દર્શનાવરણીય કર્મની નવ પ્રકૃતિ—(૧) નિદ્રા (૨) નિદ્રાનિદ્રા (૩) પ્રયત્ના (૪) પ્રયત્ના પ્રયત્ના. (૫) થીણાદી સ્તિયાનદિ (૬) અક્ષુ દર્શનાવરણીય. (૭) અચક્ષુ દર્શનાવરણીય (૮) અવધિ દર્શનાવરણીયાં (૯) કેવળ દર્શનાવરણીય

(૩) વેદનીય કર્મની બે પ્રકૃતિ—(૧) સામા વેદનીય. (૨) અર વેદનીય.

(૪) શ્રાદ્ધનીય કર્મની બે પ્રકૃતિ—(૧) દર્શન શ્રાદ્ધનીય (૨) આ શ્રાદ્ધનીય.

(૫) આયુષ્ય કર્મની આર પ્રકૃતિ—(૧) નગ્ન આયુષ્ય. (૨) તિ આયુષ્ય (૩) મનુષ્ય આયુષ્ય (૪) દેવ આયુષ્ય.

(૬) નામ કર્મની બે પ્રકૃતિ—(૧) મુખ નામ (૨) અમુખ નામ.

(૭) યોગ કર્મની બે પ્રકૃતિ—(૧) ઉચ્ચ યોગ (૨) નીચ યોગ.

(૮) અતરાય કર્મની પાંચ પ્રકૃતિ—(૧) દાર્પાતરાય (૨) કાલ્પાતરાય

(૩) ભોગાતરાય (૪) ઉપભોગાતરાય (૫) વૈષ્ણાતરાય.

અત્રિશ પ્રકારે યોગસમ્બંધ—(૧) જે કર્મ પાપ વાચ્છ હોય તેનું પ્રાપ્ત સેવાનો સમ્બંધ કરવો. (૨) જે કોઈ પ્રાપ્તિન બે તેને બી નને નહિ કહેવાનો સમ્બંધ કરવો. (૩) વિષયિ જ્ઞાત્રી ધમ વિષે દૃઢ હોવા સમ્બંધ કરવો. (૪) આશ્રય કરવાનો સમ્બંધ કરવો. (૫) સુત્રાઈ સમ્બંધ કરવાનો સમ્બંધ કરવો. (૬) મુક્તિ દાણ સમ્બંધ કરવો. (૭) આશ્રય કુળના મોચરી કરવાનો સમ્બંધ કરવો. (૮) નિર્ધારી જ સમ્બંધ કરવો. (૯) ભાવીશ પાપક સંકલ્પના સમ્બંધ કરવો. (૧૦) સરસ નિજ અભાવ રાખવાનો સમ્બંધ કરવો. (૧૧) સત્ય સવન રાખવાનો સમ્બંધ કરવો. (૧૨) સમ્બંધ નિમળ નખવાનો સમ્બંધ કરવો. (૧૩) સમાધિથી રહે સમ્બંધ કરવો. (૧૪) પત્ર જાત્રા પાળવાનો સમ્બંધ કરવો. (૧૫) વિનય કર સમ્બંધ કરવો. (૧૬) વૃત્તિ પાળવાનો સમ્બંધ કરવો. (૧૭) બેરાત્ર રાખ સમ્બંધ કરવો. (૧૮) સર્વિને સ્થિર રાખવાનો સમ્બંધ કરવો. (૧૯) સુવિધિ-જનુષ્ઠાનનો સમ્બંધ કરવો. (૨૦) આશ્રય કરવાનો સમ્બંધ કરવો. (૨૧) જાત્ર દેવ દાણવાનો સમ્બંધ કરવો. (૨૨) સ્વ વિષયથી વિમુખ હોવાનો સમ્બંધ કરવો. (૨૩) પ્રત્યાખ્યાન કરવાનો સમ્બંધ કરવો. (૨૪) કમળી ઉપાધિ ત્યાગ, ભા અર્પાકનો ત્યાગ કરવો. (૨૫) અમભાદી થવાનો સમ્બંધ કરવો. (૨૬) કાલિ ક્રિયા કરવાનો સમ્બંધ કરવો. (૨૭) ધમખ્યાનનો સમ્બંધ કરવો. (૨૮) ર મોચનો સમ્બંધ કરવો. (૨૯) મશ્વ જાત્ર (૩૦) ઉપજાવે મનને કોઈ ન કર સમ્બંધ કરવો. (૩૧) સ્વજાત્રિકનો ત્યાગ કરવાનો સમ્બંધ કરવો. (૩૨) પ્રમ લીધે હોય તે કરવાનો સમ્બંધ કરવો. (૩૩) આશ્રય પડિતનું મનુષ્ય માથ આશ્રયના કરવાનો સમ્બંધ કરવો.

તેત્રિશ પ્રકારે અશાતના—(૧) સિધ્ધ, રનાધિક (વદા) ની જ અનિનયજ્ઞે માથે તે અશાતના. (૨) સિધ્ધ વદા ની અત્રાત્ર અથે તે અશા

(૩) શિષ્ય વડાની પાછળ અવિનયપણે ચાલે તે અશાતના (૪) (૫) (૬) એ પ્રમાણે વડાની આખળ, ઘરખર ને પાછળ અવિનયપણે ઊભો રહે તે અશાતના (૭) (૮) (૯) એ પ્રમાણે વડાની આગળ, ઘરખર ને પાછળ અવિનયપણે એમે તે અશાતના (૧૦) શિષ્ય વડાની સાથે બહિ બૂગિ જાય તે વડા પહેલા શુચિ થઈ આગળ આવે તે (૧૧) વડા સાથે વિહાર-ભૂમિ જઈ આવી ઇગ્નિપચિકા પહેલા પ્રતિક્રમે તે (૧૨) કોઈ પુરુષ આવે તે વડાને બોલાવવા યોગ્ય છે તેવું જાણીને પહેલા પોતે બોલાવે ને પછી વડા બોલાવે તે (૧૩) રાત્રિએ વડા બોલાવે કે અહો આર્ય ! કોણુ નિદ્રામાં છે ને કોણુ જાગૃત છે ? તેવું બોલતા સાબળીને ઉત્તર ન આપે તે (૧૪) અશનાદિ વહોરી લાવીને પ્રથમ અન્ય શિષ્યાદિની આગળ કહે પછી વડા આગળ કહે તે (૧૫) અશનાદિ લાવીને પ્રથમ અન્ય શિષ્યાદિને બતાવે પછી વડાને બતાવે તે (૧૬) અશનાદિ વહોરી લાવીને પ્રથમ અન્ય શિષ્યને આમત્રણ કરે પછી વડાને આમત્રણ કરે તે (૧૭) વડા સાથે તથા અન્ય સાધુ સાથે અન્નાદિ વહોરી લાવી વડાને કે વૃદ્ધ સાધુને પૂજાપાવિના પોતાનો જેના ઉપર પ્રેમ છે તેઓને થોડું થોડું વહેચી આપે તે. (૧૮) વડા સાથે જમતા ત્યાં સારૂ પત્ર, શાક, અસહિત, મનોરુ, ઉતાવળથી જમે તો અક્ષાતના. (૧૯) વડાના બોલાવ્યા છતાં સાબળીને મીન રહે તે (૨૦) વડાના બોલાવ્યા છતાં પોતાના આસને રહી હા કહે, પગ તુ કામ બતલાવશે તેવા ભયથી વડા પામે જાય નહિ ને (૨૧) વડાના બોલાવ્યાથી આવે ને કહે કે શુ કહો છો ? એવું મોટા સાદે અવિનયથી કહે તે (૨૨) વડા કહે કે આ કાર્ય તમે કરો, તમને લાભ થશે તે (૨૩) શિષ્ય વડા પ્રત્યે કટાંગ, કર્કશ ભાષા વાપરે તે (૨૪) શિષ્ય વડાને, જેમ વડા શબ્દ વાપરે તેવા શબ્દો તેવીજ રીતે વાપરે તે (૨૫) વડા ધર્મ વ્યાખ્યા આપતા હોય ત્યારે સભામાં જઈ બોલે કે તમો કહો છો તે કયાં છે ? એમ કહે તે. (૨૬) વડા ધર્મ વ્યાખ્યા કહેતા શિષ્ય કહે કે તમો તદ્દન બૂલી ગયા છો, તે (૨૭) વડા ધર્મ વ્યાખ્યા આપતા શિષ્ય પોતે સારૂ ન જાણી ખુશી ન રહે તે (૨૮) વડા ધર્મ વ્યાખ્યા આપતા સભામાં બેઠ થાય તેમ અવાજ કરી બોલી ઉઠે કે વખત થઈ ગયો છે, આહાગદિ લેવા જવાનું છે વિગેરે, કહી ભંગ કરે તે (૨૯) વડા ધર્મ વ્યાખ્યા આપતા ઓતાઓના મનને નાખુશી ઉત્પન્ન કરે તે (૩૦) વડાનું ધર્મ વ્યાખ્યાન બધ થયું ન હોય તેટલામાં શિષ્ય પોતે વ્યાખ્યાન શરૂ કરે તે (૩૧) વડાની શર્યા-પથારીને પગે કરી ધસે, હાથે કરી આસ્ફાલન કરે તે (૩૨) વડાની શર્યા, પથારી ઉપર ઊભો રહે, એસે, સૂતે, તે. (૩૩) વડાથી ક્રિત્ય આસને કે બરાબર આસને બેસવું, ઊભા રહેવું, સવું વગેરે કરે તે

(૧૨) નહિ સુત્રમાથી પાચ જ્ઞાનનું વિવેચન

૧ જ્ઞેય ૨ જ્ઞાન, ૩ જ્ઞાની, તેવા અર્થ

૧ જ્ઞેય, નાણુપાયોગ તે સામે પદાય ૨ જ્ઞાન, તે જાતો જાણેય.
જવનુ જીવનુ, જવના અવનુ નાણુપાય તે ૩ જ્ઞાની તે નજે તે નાણુપાય
જવ-અસપ્પાત પ્રેક્ષી જાણ્યા.

જ્ઞાન શબ્દનો વિશેષ અર્થ

- ૧ નજે કરી વસ્તુને તાજે તે જ્ઞાન
- ૨ ને થઈ વસ્તુને નાણુએ તે જ્ઞાન
- ૩ નેને વિને વસ્તુને નાણુએ તે જ્ઞાન
- ૪ નાણુ તે જ્ઞાન
- એ જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન

જ્ઞાનના કોડ

જ્ઞાનના પાંચ કોડ છે ૧ મનિ જ્ઞાન ૨ જુત જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન જ્ઞાન, ૪
મન પર્વ જ્ઞાન ૫ જ્ઞાન ૬

મનિ જ્ઞાનના બે કોડ

- ૧ મામાન્ય ૨ નિર્મલ
- ૧ સામાન્ય પ્રકારે તે મનિ કરીએ.
- ૨ નિર્મલ પ્રકારે તે મનિ જ્ઞાન તથા મનિ અજ્ઞાન કરીએ
- સમ્યક્દષ્ટિ મનિ તે મનિજ્ઞાન
- મિધ્યાદષ્ટિના મનિ તે મનિ અજ્ઞાન

જુત જ્ઞાનના બે કોડ

- ૧ મામાન્ય ૨ નિર્મલ
- ૧ સામાન્ય પ્રકારે તે જુત કરીએ.
- ૨ નિર્મલ પ્રકારે તે જુત અજ્ઞાન તથા જુત જ્ઞાન કરીએ સમ્યક્દષ્ટિ
- ૫૧ તે જુત જ્ઞાન
- મિધ્યાદષ્ટિ ૫૧ તે જુત અજ્ઞાન

૧ મનિ જ્ઞાન ૨ શ્રુતજ્ઞાન એ જે જ્ઞાન અન્યોઅન્ય પરસ્પર માહોમાહ ક્ષીરનીરની જેમ મળી ગ્હે છે, છવ અને અભ્યંતર શરીરની જેમ છે જ્યારે જે જ્ઞાન સાથે હોય સાથે પણ પહેલાં મતિ પછી શ્રુત હોય છે અહીં બે જ્ઞાનને વિષે આચાર્ય વિશેષે કી મમજાવે છે

છવ મતિએ કી જાણે તે મતિજ્ઞાન, શ્રુતે કી જાણે તે શ્રુતજ્ઞાન

મતિ જ્ઞાનધું વર્ણન.

મતિ જ્ઞાનના બે ભેદ.

૧ શ્રુત નિશ્ચિત—તે સાબળ્યા વચનને અનુસારે મતિ વિસ્તરે

૨ અશ્રુત નિશ્ચિત તે નહિ માણ્યું, નહિ જોયું તોપણ તેમા મતિ વિસ્તરે

અશ્રુત નિશ્ચિતના ચાર ભેદ

૧ ઔત્પાતિકા, ૨ વૈનયિકા, ૩ કાર્મિકા, ૪ પારિણામિકા

૧. ઔત્પાતિકા બુદ્ધિ—તે પૂર્વે નહિ જોયું, નહિ સાબળ્યું તમા અકસ્મ વિશુદ્ધ અર્થગ્રાહી બુદ્ધિ ઉપજે, તે તે બુદ્ધિ કળને ઉત્પન્ન કરે તેને ઔત્પાતિકા બુદ્ધિ કહિએ

૨. વૈનયિકા બુદ્ધિ—તે ગુરુ-વડાને વિનય ભક્તિ કરવાથી બુદ્ધિની ઉત્પત્તિ થાય, શાસ્ત્રના અર્થ-ગૂઢરથ સમજે તેને વૈનયિકા બુદ્ધિ કહીએ

૩. કાર્મિકા (કાર્મીયા) બુદ્ધિ—તે જોતા લખતા, ચિતરતા, ભણતા, દેખતા વણતા, ગંધતા, શીવતા એ આદિ અનેક શિલ્પકળા વગેરેનો અભ્યાસ કરતા તેમા કુશળ થાય તે કાર્મિકા કાર્મીયા બુદ્ધિ કહિએ

૪ પારિણામિકા બુદ્ધિ—તે જેમ જેમ વય પરિણામે તેમ બુદ્ધિ પરિણામે તથા બહુસત્રે, અધિક પ્રત્યેક બુદ્ધાદિ પ્રસુખને આલોચન કરતા બુદ્ધિમા વૃદ્ધિ થઈ, જાતિ અગ્ન્યાદિ જ્ઞાન થાય તેને પારિણામિકા બુદ્ધિ કહીએ

શ્રુત નિશ્ચિત મતિ જ્ઞાનના ચાર ભેદ.

૧ અવગ્રહ, ૨ ઇહા, ૩ અત્રાય, ૪ ધાગણા

અવગ્રહના બે ભેદ.

૧ શ્રોત્રેન્દ્રિય વ્યવજનાવગ્રહ, ૨ દ્રાણેન્દ્રિય વ્યવજનાવગ્રહ, ૩ રસેન્દ્રિય વ્યવજનાવગ્રહ ૪ સ્પર્શેન્દ્રિય વ્યવજનાવગ્રહ

વ્યવજનાવગ્રહ—તે જે પુદ્ગલો ઈન્દ્રિયોને વિષે સામા આવી પડે, તે ઈન્દ્રિયો તે પુદ્ગલને ગ્રહે મરાવવાને દષ્ટાને, તેને વ્યવજનાવગ્રહ કહિએ

અમુર્ધાન્દિય ને મન રૂપાદિ પુરુષજની સામા જન્મને તેમને મરે છે. આ અમુર્ધાન્દિય ને મન એ બેને બજનાવમક નથી ને તેમ ચાર ધર્મોને બજનાવમક છે.

એ ત્રે દિવ બજનાવમક ને - કાને કરી સખના પુરુષજને મરે
 પ્રાણેદિવ બજનાવમક તે - નાસિકાથી મંથના પુરુષજને મરે
 અંદિય બજનાવમક તે - જઠરાગ્રે કરી સના પુરુષજને મરે
 સ્પર્શદિવ બજનાવમક તે - સરીરે કરી રૂપના પુરુષજને મરે
 બજનાવમકને સમજવાને -

૧ પરિબ્રહ્મગાદિતેષુ, ૨ મહસગાદિતેષુ, આ બે દર્શિત આપે છે
 પરિબ્રહ્મગાદિતેષુ - પ્રતિબોધક (જમાડવાનું) દર્શિત જેમ મધ્યક
 સુતો છે તેને બીજા મધ્યક પુરુષે બોલાવ્યો છે તેવદત્ત ત્યારે તેણે સાંભળીને બીજી
 કું ઉત્તર આપ્યો ત્યારે સિદ્ધ સમજવાને સહાયી પૂછે છે કે સ્વામિના
 પુરુષે કુંકારો આપ્યો તે શું તણે એક સમયના કે બે સમયના કે ત્રણ સમયના
 કે ચાર સમયના કે વાવત્ સંખ્યાત સમયના કે બસખ્યાત સમયના પ્રવેશના કું
 પુરુષજને મર્યા.

અર કહે છે - એક સમયના નહિ બે-ત્રણ-ચાર વાવત્ સંખ્યાત સમય
 નહિ પણ બસખ્યાત સમયના પ્રવેશના સખ્દ પુરુષજને મર્યા.

જેમ સુરના કહવાછ પણ સિખને સમજ પડી નહિ ત્યારે બીજી કહી
 (સારાવણ) છું દખ્યાત કહે છે. -

જેમ કે અપર્યા નીલામ્બાથી વતનુ આવેલુ કોઈ સરાવણુ હેલ ને તે
 એક જળમિદુ મરે પણ તે જળમિદુ ત્યાગ નહિ એમ બે ત્રણ ચાર કું
 મરે પણ તે સરાવણુ એરામત બીજામ નહિ પણ ધણી જળમિદુથી બીજામ
 જળમિદુ જળમિદુ એક દરે ને એમ કર્યાં વધતાં વધતાં ૫૧ સરાવણુ થા
 પડી અર્ધ ને ધણી વખતે પૂણુ બરામ પછી તે સરાવણુ ઉતારાવ. તેમ ક્યાં
 એક સમયના પ્રવેશના (પેકા) પુરુષજને મરી છો નહિ. બજને પછી છો સમ
 સરે તેમાં બસખ્યાત સમય જોડાએ ને તે બસખ્યાત સમયના પ્રવેશના પ્ર
 ન્યારે કાનમાં કરામ બને ઉતારાઈ બજ ત્યારે કું એમ કહી છો પણ સ
 નહિ ને એ કાતા સખ્દ એ બજનાવમક

અર્થાવમકના ૭ લોક.

૧ મીત્રેદિવ અર્થાવમક ૨ અમુર્ધાન્દિય અર્થાવમક, ૩ પ્રાણેદિવ અર્થાવમક
 ૪ સ્પર્શેદિવ અર્થાવમક ૫ સ્પર્શદિવ અર્થાવમક ૬ નોષદિવ (મન) અર્થાવમક

એ અવગ્રહના નામ ગાત્ર છે તેના અર્થ સમજાવે છે,
 શ્રોત્રેન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ-તે કણે કરી શબ્દના અર્થને ગ્રહે
 ચક્ષુષ્ઠ દ્રિય અર્થાવગ્રહ-તે ચક્ષુએ કરી રૂપના અર્થને ગ્રહે.
 શ્રાવણેન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ-તે નાસિકાએ કરી ગંધના અર્થને ગ્રહે.
 રસેન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ-તે જીહ્વાએ કરી રસના અર્થને ગ્રહે
 સ્પર્શેન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ-તે શરીરે કરી સ્પર્શના અર્થને ગ્રહે.
 નોષન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ-તે મનોદ્વારા દરેક પદાર્થના અર્થને ગ્રહે

અંગનાવગ્રહના ચાર ભેદ અને અર્થાવગ્રહના છ ભેદ મળી અવગ્રહના એક દશ ભેદ છે. અવગ્રહે કરી સામાન્ય પ્રકારે અર્થને ગ્રહે, પણ જાણે નહીં, જે એ કોનો શબ્દ વા ગંધ પ્રમુખ છે પછી ત્યાંથી ઇહા મતિજ્ઞાનમાં પ્રવેશ કરે ઇહા તે વિચારે, જે અમુકનો શબ્દ વા ગંધ પ્રમુખ છે, પણ નિશ્ચય થાય નહીં પછી અવાય મતિજ્ઞાનમાં પ્રવેશ કરે અવાય તે નિશ્ચય કરવો જે એ અમુકનો જ શબ્દ વા ગંધ પ્રમુખ છે પછી ધારણા મતિજ્ઞાનમાં પ્રવેશ કરે ધારણા તે ધારી ગમે, જે અમુક શબ્દ વા ગંધ પ્રમુખ આ પ્રકારે હોતો

એમ ઇહાના છ ભેદ શ્રોત્રેન્દ્રિય ઇહા યાવત્ નોષદ્રિય ઇહા એમ અવાયના છ ભેદ શ્રોત્રેન્દ્રિય અવાય, યાવત્ નોષદ્રિય અવાય એમ ધારણાના છ ભેદ શ્રોત્રેન્દ્રિય ધારણા, યાવત્ નોષદ્રિય ધારણા

તેમનો કાલ કહે છે અવગ્રહનો કાલ, એક સમયે તે અસંખ્યાત સમયથી પ્રવેશ્યા પુદ્ગલને છેલ્લા સમયે જાણે, જે મને કોઈક બોલાવે છે

ઇહાનો કાલ અતર્મુહૂર્ત, તે વિચાર ચાલ્યા કરે, કે જે મને બોલાવે છે તે આ હશે કે એ ?

અવાયનો કાલ અતર્મુહૂર્ત-નિશ્ચય કરવાનો, જે મને અમુકે જ બોલાવ્યો છે શબ્દ ઉપર નિશ્ચય કરે

ધારણાનો કાલ સંખ્યાતા વર્ષ અથવા અસંખ્યાતા વર્ષ સુધી ધારી રાખે જે અમુક વેળાએ અમુકનો શબ્દ સાંભળ્યો હતો તે આ પ્રકારે હતો એ અવગ્રહના દશ ભેદ, ઇહાના છ ભેદ, અવાયના છ ભેદ, ધારણાના છ ભેદ, સર્વ મળી શ્રુત નિશ્ચિત મતિજ્ઞાનના ૨૮ ભેદ

મતિજ્ઞાન સમુચ્ચય ચાર પ્રકારે.—૧ દ્રવ્યથી, ૨ ક્ષેત્રથી, ૩ કાલથી, ૪ બાવથી, ૧ દ્રવ્યથી મતિજ્ઞાની સામાન્યથી ઉપદેશ કરી સર્વ દ્રવ્ય જાણે પણ ન હોયે ૨ ક્ષેત્રથી મતિજ્ઞાની સામાન્યથી ઉપદેશ કરી સર્વ ક્ષેત્રની વાત જાણે

પણ ન દેખે ૩ મહત્ત્વથી મતિયાની સામાન્યથી ઉપદેશ કરી સર્વ કામની વાત
જાણે પણ ન દેખે ૪ ભાવથી સામાન્યથી ઉપદેશ કરી સર્વ કામની વાત જાણે
પણ ન દેખે નહીં દેખવાનું કામનું મતિયાનને જ્ઞાન નથી.

અત્યંતી સ્વતંત્ર પાસાઈ પાઠ છે તે પણ મહત્ત્વ નિત છે પણ એવું તેજ
નથી હવે મતિયાન સંપૂર્ણ

સૂત્ર (મુત) ગાનનું વર્ણન

મુતગાનના ૧૪ ભેદ ૧ અક્ષર મુત ૨ અનક્ષર મુત ૩ સહી મુત
૪ અસહી મુત ૫ સમ્યક્ મુત ૬ મિથ્યા મુત ૭ સાધિક મુત ૮ અસાધિક મુત
૯ સપવર્ણિત મુત ૧૦ અપવર્ણિત મુત ૧૧ પ્રતિષ્ઠામુત ૧૨ અપ્રતિષ્ઠામુત
૧૩ અપ્રવિષ્ટ મુત ૧૪ અનપ્રવિષ્ટ મુત (અનવાહિર)

૧ અક્ષર મુત તેના ત્રણ ભેદ ૧ સગા અક્ષર ૨ અઅનક્ષર
૩ લઘિ અક્ષર

૧ સગા અક્ષર મુત તે અક્ષરના આકારનું યાન જેમકે ક, ખ, પ
પ્રમુખ સવ અક્ષરની સંચાનું યાન ક અક્ષરનો ધાટ દબી કહે જેને ખ નહીં
નહીં એમ સવ અક્ષરની ના કહીને કહે કે એ તો ક જ છે એમ સ ક ત પ્રમુખ એક
કાતરી, કાવિદી, ક્રિદી એ આદિ અનેક પ્રકારની લિપિમાં અનેક પ્રકારના અક્ષર
ધાટ છે તેનું જે યાન તે સગા અક્ષર મુત યાન.

૨ અઅનક્ષર અક્ષર મુત તે દ્રવ્ય, દીર્ઘ, કનો, માત્રા અક્ષર
પ્રમુખની સંચાનનાં કરી જેમનું તે અઅનક્ષર મુત.

૩ લઘિ અક્ષર મુત તે હરિશર્માના અક્ષરવાણી લઘિથી અક્ષર
ગાન થાય તે તેના ૭ ભેદ.

૧ ઓતદિષ લઘિ અક્ષર મુત તે કાને બેરી પ્રમુખનો સ્વ સાંભળ
કહે ૭ એ બેરી પ્રમુખને સંજ્ઞ છે તો બેરી પ્રમુખ અક્ષરનું યાન ઓતદિ
લઘિથી થયું તે મારે ઓતદિષ લઘિ અક્ષરમુત કહીએ.

૨ અધુ હરિષ લઘિ અક્ષર મુત તે જાણે જાણા પ્રમુખનું
કેવાને કહે જે એ જાણા પ્રમુખનું ૧૫ છે તે જાણા પ્રમુખ અક્ષરનું ક
અધુ હરિષ લઘિથી થયું તે મારે અધુ હરિષ લઘિ અક્ષર મુત કહીએ.

૩ પ્રાણદિષ લઘિ અક્ષર મુત તે નાસિકાએ કેતરી પ્રમુખની ત
લખે જેવે જે એ કેતરી પ્રમુખની મધ્ય છે તે પ્રાણદિષ લઘિથી કેતરી પ્ર
અક્ષરનું યાન થયું મારે પ્રાણદિષ લઘિ અક્ષરમુત કહીએ.

૪ રસેન્દ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત તે જ્ઞાપ્યે કરી સાકર પ્રમુખનો
સ્વાદ જ્ઞાપીને એ સાકર પ્રમુખનો સ્વાદ છે એ અક્ષરનું જ્ઞાન રસેન્દ્રિયથી થયું ત
માટે રસેન્દ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત કહીએ

૫ સ્પર્શેન્દ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત તે શીત, ઉષ્ણ, આદિ સ્પર્શ
થવાથી જાણે જે એ શીત વા ઉષ્ણ છે, માટે તે અક્ષરનું જ્ઞાન સ્પર્શેન્દ્રિયથી થયું
માટે સ્પર્શેન્દ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત કહીએ

૬ નોઘેન્દ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત તે મને કરીને ચિતવતા વિચારતા
સ્મરણ થયું જે મેં અમુક ચિંતવ્યું વા વિચાર્યું તો તે સ્મરણના અક્ષરનું
જ્ઞાન મનથી-નોઘેન્દ્રિયથી થયું, માટે નોઘેન્દ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત કહીએ એ
લબ્ધિ અક્ષર શ્રુતના છ ભેદ સંપૂર્ણ. ઇતિ અક્ષર શ્રુતના ભેદ.

૨ અનક્ષર શ્રુત-તે અનેક પ્રકારે છે તે અક્ષરના ઉચ્ચાર કર્યા વિના
શબ્દ છીક ઉધરસ ઉઘ્રીસ, નિશ્વાસ, ખગાસા, નાક નિષીકલુ તથા નગારા પ્રમુખનો
ગળ્ અનક્ષરી વાણી માટે, એને અનક્ષર શ્રુત કહીએ

૩ સંજી શ્રુત-નેના ત્રણ ભેદ ૧ મંજી કાલિકોપદેશ, ૨ સંજી હેતુપદેશ
૩ મંજી દષ્ટિવાદોપદેશ

૧ સંજી કાલિકોપદેશ-તે શ્રુત સાભળીને વિચારે તે ૧ વિચારવું, ૨ નિશ્ચય
કરવું, ૩ સમુચ્ચય અર્થનું ગવેષવું, ૪ વિશેષ અર્થનું ગવેષવું, ૫ ચિતવવું, ૬ નિશ્ચય
કરી વળી વિચારવું, એ ૭ બોલ સંજી જીવને હોય તે મંજી કાલિકોપદેશ શ્રુત

૨ સંજી હેતુપદેશ-તે સંજી ધારી રાખે

૩ સંજી દષ્ટિવાદોપદેશ-તે ક્ષયોપશમ બાવે સાબળે એટલે કે સંજી
શ્રુત ને શાસ્ત્રને હેતુ સાહત, દ્રવ્ય અર્થ સાહત, કારણ યુક્તિ સાહત, ઉપયોગ સાહત,
પૂર્વાપર વિચાર સાહત, જાણે, ભણાવે, સાબળે તે માટે સંજી શ્રુત કહીએ

૪ અસંજી શ્રુતના ત્રણ ભેદ ૧ અસંજી કાલિકોપદેશ, ૨ અસંજી હેતુપદેશ,
૩ અસંજી દષ્ટિવાદોપદેશ

૧ અસંજી કાલિકોપદેશ શ્રુત-તે સાબળે પણ વિચારે નહિ સંજીને
જો બોલ છે, તે અસંજીને નથી

૨ અસંજી હેતુપદેશ શ્રુત-તે સાબળી ધારી રાખે નહિ

૩ અસંજી દષ્ટિવાદોપદેશ શ્રુત-તે ક્ષયોપશમ બાવે ન સાબળે તે ત્રણ
બોલ અસંજી આશ્રી કહ્યા એટલે કે અસંજી શ્રુત, તે બાવાર્થ રહિત, વિચાર
તથા ઉપયોગ શૂન્ય, પૂર્વાપર આલોચ્ય રહિત, નિષ્કર્ષ રહિત, ઓધ સંજાએ જાણે
તથા, જાણાવે વા સાબળે તે માટે અસંજી શ્રુત કહીએ

૫ સમ્યક્ મુત-તે અગ્નિ, તીર્થ, રસ્તો, કેવળ શાંતી કેવળાસ્તની હાથ
પ્રતિ કરી સહન, અહાં દોષ સહન, મોઝીસ અતિથય પ્રમુખ જન ત કુવના પાર,
તેમના પુરોક્ષ માર અત અર્થરૂપ આગમ તથા ગણુલર પુરોક્ષ-મુતરૂપ
(મુલરૂપ) બાગ આગમ મુશ્કા તે તથા ચોદ પૂર્વિએ, તેર પૂર્વિ એ નાર પૂર્વિએ
અગ્નીપર પૂર્વિએ તથા દસ પૂર્વિએ, જે મુત તથા અર્થરૂપ વાણી પ્રમુખી તે
સમ્યક્ મુત દસ પૂર્વમાં ન્યૂત જેને જ્ઞાન હોય તમના પ્રકારીમાં સમજીત હોય તે
મિથ્યામુત દોષ.

૬ મિથ્યામુત-તે જે પૂર્વોક્ત કુવરહિન, રામલક્ષ્મિન કુરોએ પેનાની
મતિ કરનાએ કરી મિથ્યાત્વ દષ્ટિએ કરી, જે સાચા રમ્યા જેવા કે ભક્ત,
રામાયણ વૈદ્ય બોલિત તથા રહ નતિના પાપરાજ પ્રમુખ મંથ તે મિથ્યામુત
તે મિથ્યામુત તે મિથ્યાત્વ દષ્ટિએ મિથ્યામુતપણે પરિણમે (સાચા કરી ભલે મરો)
પણ ન સર કુવરની સાથે મળનાં જુઠાં નથી ત્યારે તે સમ્યક્મુતપણે પરિણમે
તેજ મિથ્યામુત સમ્યક્મુતવાનું પ્રકરને સમ્યક્ ભુલિએ કરી વાસ્તવ સમ્યક્ત્વના રમે
કરી પરિણમે તે મુલિએ પ્રભાવ નથી વળી આચાર્યાદિક સમ્યક્ સાચા વંચ
સમ્યક્વાનું પ્રકરને સમ્યક્ અર્થ પરિણમે ન મિથ્યાત્વ દષ્ટિવાનું પ્રકરને તેજ સાચ
મિથ્યાત્વપણે પરિણમે એ રહસ્ય છે

૭ સાદિક મુત, ૮ અનાદિક મુત, ૯ સપર્યવસિત મુત, ૧ અપર્ય
વસિત મુત, એ ચાર પ્રકારના મુતનો જાણાય સાચે છે. બાર અત વ્યક્ત
યમાં આખી આદિક અત સહિત અને અવગ્રહેદ ન થયાં આખી આદિક અત મતિ
તે સમ્યક્ત્વ માર પ્રકાર છે તે. અધ્યક્ષી એક પુરા ભક્તના માંડુ તેને સાદિક
સપર્યવસિત કહીએ, ને પછા પુણ પગરા આખી અનાદિક અપર્યવસિત
કહીએ ક્ષેત્રથી ૫ ભક્ત ૫ દરજા, દસ ક્ષેત્ર આખી આદિક સપર્યવસિત
૫ અનાદિક આખી અનાદિક અપર્યવસિત કાસથી ક્ષેત્રપોણ અતસપરિ
આખી સાદિક સપર્યવસિત નોટ માંપણી નેઅવસર્જિત આખી અનાદિક
અપર્યવસિત, બાવથી તીર્થ કરોએ જાત પ્રકારના તે આખી સાદિક સપર્યવસિત
કોવોરસમજાવ આખી અનાદિક અપર્યવસિત અવર વચ્ચનું મુત તે અગ્નિ
અતસહિત, અગમ્યન મુત તે આદિક અતસહિત તે ઉપર દર્શન છે સર આશય
અતત પ્રકાર છે તે એક આશય પ્રકારમાં અતત પર્વાર છે તે સર પર્વારથી અતત
જન અધિક એક અગમ્યન પગાર અપર માય. અપર તે કાર નદી અગ્નિ, રા
પ્રવાન, માન, રહન ભક્ત તે અક્ષર કેવળ સપર્ય જ્ઞાન ભક્ત-નેનથી સર
પરત સર રોમે અગમ્યા અતતમાં બામે ભક્ત સપર્ય જ્ઞાન પ્રકાર રહે છે
હિત પુણ છે તે અમિતના ને તેણે ભક્તપણે દશા ને શુ થાનાં ત્યારે મા
૧૨ ૭-૧ ન તેણે ૧૪૧૫ ૮૧૫ તે ૭૪૫૫ મતિને અપર માય, અને

ચૈતન્ય મટીને જડપણું થાય, માટે હું શિષ્ય । જીવના સર્વ પ્રદેશે અક્ષરના અનંતતા ભાગે જ્ઞાન સદા ઉદાહૃત છે જેમ વર્ષાકાળે દરેક ચરદ તથા સર્વ દાક્યા યકા પણ સર્વથા ચક્ર તથા સૂર્યની પ્રભા દાકી વતી નથી, તેમ અનંત જ્ઞાનાવન્શીન ઈર્મના આવરણનો ઉદય થયા છતાં પણ ચૈતન્યપણું સર્વથા આવગતું, (દકાતું) નથી. નિર્ગોદના જીવને પણ અક્ષરના અનંતતા ભાગે સદા જ્ઞાન ઉદાહૃત છે છે.

૧૧ ગમિક શુત્ર તે જાગ્યુ અગ દ્રષ્ટિવાદ ધણીવાર સરખા પાક આવ તે માટે

૧૨ આગમિક શુત્ર તે કાલિક શ્રુત ૧૧ અગ આચાર્ય પ્રમુખ

૧૩ અગપ્રવિષ્ટ-ગાર અંગ (આચાર્યગાદિથી દ્રષ્ટિવાદ સુધી) સૂત્રમા તેનો વિસ્તાર ધણો છે, (પાવી નેવું)

૧૪ અનગપ્રવિષ્ટ-અમુચ્ય બે પ્રકારે ૧ આવશ્યક, ૨ આવશ્યક વ્યતિરિક્ત. ૧ આવશ્યકનાં છ અધ્યયન, સામાયિક પ્રમુખ ૨ આવશ્યક વ્યતિરિક્તના બે ભેદ-૧ કાલિક શ્રુત, ૨ ઉત્કાલિક શ્રુત.

૧ કાલિક શ્રુત-નેના અનેક પ્રકાર છે તે ઉત્તરગધ્યયન, દશા શ્રુતકવ, જહુતકવ, વ્યતહાર પ્રમુખ જોકત્રીશ સૂત્ર કાલિકના નામ નહિના મધ્યે આપ્યા છે, તથા જે જે તિર્થંકરના જેગલા શિષ્ય (જેઓને ચાગ જુદિ હોય) તેટલા પધંના સિદ્ધાંત જાણવા. જેમ ઋષભદેવના ૮૪૦૦૦ પધંના તથા મધ્ય ૨૨ તિર્થંકરના મખ્યાતા હજાર પધંના તથા મહાતીર સ્વામીના ૧૪ હજાર પધંના તથા સર્વ જગત્કરના કર્યા, તથા અત્યેક જુદના કર્યા પધંના તે સર્વ કાલિક જાણવા, એ કાલિક શ્રુત.

૨ ઉત્કાલિક શ્રુત- તે અનેક પ્રકારના છે તે દહુવૈકાલિક પ્રમુખ ૨૯ પ્રકારના શાસ્ત્રનાં નામ નહિસૂત્રમાં આપ્યા છે તે આદિ દષ્ટને અનેક પ્રકારના શાસ્ત્ર છે, પણ વર્તમાનમા ધણા બચ્છે છે

દાદશાગ સિદ્ધાંત આચાર્યની પેટી સમાન, અતિત કાલે અનંત જીવો આગાએ આગધીને સસાગ દુખથી મુક્ત થયા વર્તમાનમાં મખ્યાતા જીવો દુખથી મુક્ત

અથવા અમુચ્ય બે પ્રકારે શ્રુત કહ્યા છે, તે અગપ્રવિષ્ટ (અગ પ્રવિષ્ટ) તથા અગપ્રાહિર [અનગ પ્રવિષ્ટ] ગમિક તથા અગમિકના ભેદમા સમાવેશ સૂત્રકારે કર્યો છે. મૂળમા જુદાં પણ નામ આપ્યા છે

૪૫૬૯૯ પહોર તથા ચોથે પહોર સ્વાધ્યાય થાય તેને કાલિક શ્રુત કહીયે +અસ્વાધ્યાયનો વખત વળી ચારે પહોરે સ્વાધ્યાય થાય માટે ઉત્કાલિક કહીયે

માથ છે. જનાઞ્ઞા કામે જાગ્યાએ આરાધી જનાત જીવો ૬ જાતી મુકા કો
જેમ સત્ર વિરાધીને ત્રણે કાળ આથી સજાગ્યા ગપાવા વિષે જાણવું જીવજ્ઞાન
[૬૮૪૩૨૫] સદાકાળ ભોલ આથી છે

જીવજ્ઞાન-સુખમય આગ પ્રકાર છે. દ્રવ્યથી, કાળથી જાણથી.

દ્રવ્યથી-જીવજ્ઞાની ઉપયોગે કરી સર્વ દ્રવ્ય જાણે રહે, તે જાણે જી
તમા સ્વરૂપ જાણેજાણે કરી

કેત્રથી-જીવજ્ઞાની ઉપયોગે કરી, સત્ર ક્ષેત્રની વાત જાણે, રહે, પૂર્વ

કાલથી-જીવજ્ઞાની ઉપયોગે કરી સત્ર કાલની વાત જાણે, રહે.

આવથી-જીવજ્ઞાની ઉપયોગે કરી, સર્વ આવ જાણે રહે.

મતિ જીવજ્ઞાનનું વર્ણન

અવધિ જ્ઞાનનું વર્ણન

૧ અવધિ જ્ઞાનના મુખ્ય બે ભેદ-સવપ્રત્યક્ષિક, ક્ષયોપશમિક

૧ સવપ્રત્યક્ષિકના બે ભેદ છે, ૧ નાશીને, ૨ દેવ (આર પ્રકારના)

૧ કોય તે અવ સત્રથી જનારથી ઉત્પન્ન થાય તે જાણના જાત સુધી કોય

૨ ક્ષયોપશમિકના બે ભેદ છે ૧ સત્રી મનુષ્યને, ૨ સત્રી વિરજ

૫મેદિયને ક્ષયોપશમ આવથી ઉત્પન્ન થાય તે અવજ ક્ષમાદિ મુલે કરી સત્રી
જાણનારને ઉત્પન્ન થાય.

અવધિજ્ઞાનના ૩ પ્રકાર સહાયથી કલા છે તેના નામ ૧ અનુગામિક

૨ જનાનુગામિક ૩ વર્ણમાનક ૪ કાવમાનક ૫ મતિપાતિ ૬ અપ્રતિપાતિ

૧ અનુગામિક જ્ઞાના જાણ ત્યાં તે સાથે જાણે તે બે પ્રકારનું છે-
જાત જન ૨ મધ્યજન.

૧ અતઃજાત અવધિજ્ઞાનના જન પ્રકાર

૧ પુરત જાતઃજન (પુરજો જાતઃજન) તે જીરના આગળ જાણ
કેત્રમાં જાણે રહે.

૨ નાર્જન જાતઃજન (મધ્યજો જાતઃજન) તે જીરના પુર જાણના
કેત્રમાં જાણે રહે.

૩ પાશત જાતઃજન (પાશજો જાતઃજન) તે જીરના બે પાશ જાણના
કેત્રમાં જાણે રહે.

અતઃજાત અવધિ ઉપર દર્શાવ છે. જેમ કોય પુર કોય કોય પ્રમુખ
અર્થના જાણના તમા મધ્યજાણ દાખમાં જાણે જાણ કરી જાણે જાણ તે

આગળ દેખે જો પુઠે રાખે તો પુઠે દેખે તેમ જો પડખે ગળી ચાલે તો જો પડખે દેખે જે પામે રાખે તે તરફ દેખે. બીજી બીજી બાજુ ન દેખે, એ ગહર્ય છે વળી જે બાજુ તરફ જાણે દેખે તે બાજુ તરફ સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા યોજન લગી જાણે દેખે

૨ મધ્યગત—તે સર્વ દિશી તથા વિદિશી તરફ (ચૌતરફ) સંખ્યાતા યોજન લગી જાણે દેખે પૂર્વોક્ત દીપ પ્રમુખ ભાજન માથે મૂકીને ચાલે તો તે ચૌતરફ દેખે તેમ

અનાનુગામિક અવધિજ્ઞાન—તે જે સ્થાનમાં અવધિ જ્ઞાન ઉપજ્યુ હોય તે સ્થાને રહીને જાણે દેખે અન્યત્ર તે પુરૂષ જાય તો ન જાણે દેખે તે ચારે દિશાએ સંખ્યાતા અસંખ્યાતા યોજન સંલગ્ન તથા અસંલગ્નપણે જાણે દેખે જેમ કોઇ પુરૂષે દીની પ્રમુખ અગ્નિનું ભાજન તથા મણિ પ્રમુખ કોષ્ટ પણ સ્થાન પ્રતિ મુક્યુ હોય તે તે ધ્યાન પ્રતિ ચૌતરફ દેખે પણ અન્યત્ર ન દેખે તેમ અનાનુગામિક અવધિ જ્ઞાન જાણવું

૩ વર્દ્ધમાનક અવધિજ્ઞાન—તે પ્રશન્ત લેશ્યાના અધ્યવસાયે કરી, તથા વિશુદ્ધ ચારિત્રના પરિણામે કરી, સર્વ પ્રકારે અવધિ જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય તેને વર્દ્ધમાનક અવધિ જ્ઞાન કહિયે તે જઘન્યથી, સૂક્ષ્મ નિગોઠિયા જીવે ત્રણ સમય ઉત્પન્ન થયામાં શરીરની જે અવગાહના બાધી હોય એટલું ક્ષેત્ર જાણે, ઉત્કૃષ્ટથી સર્વ અગ્નિના જીવ, સૂક્ષ્મ, બાદર, પર્વાસ, અપર્વાસ એ ચાર જાતિના તે પણ જે સમયે ઉત્કૃષ્ટ હોય તે અગ્નિના જીવ, અદેક આકાશ પ્રદેશે અતર રહત મુકતા જેટલા અલોકમાં લોક જેવડા અસંખ્યાતા ખડ (ભાગ વિકલ્પ) ભરાય તેટલું ક્ષેત્ર સર્વ દિશી વિદેશીએ દેખે અવધિ જ્ઞાન રૂપી પદાર્થ દેખે એ ગહર્ય છે મધ્યમ અનેક જોડે છે તે કહે છે વૃદ્ધિ ચાર પ્રકારે થાય ૧ દ્રવ્યથી ૨ ક્ષેત્રથી ૩ કાલથી ૪ ભાવથી તે આ પ્રમાણે,

૧ કાલથી જાણપણું વધે ત્યારે શેષ ત્રણ જોલતું જાણપણું વધે.

૨ ક્ષેત્રથી જાણપણું વધે ત્યારે કાલની ભજના તથા દ્રવ્ય, ભાવના જાણપણની વૃદ્ધિ થાય

દ્રવ્યથી જાણપણું વધે ત્યારે, કાલની તથા ક્ષેત્રની ભજના ભાવની વૃદ્ધિ

૪ ભાવથી જાણપણું વધે શેષ ત્રણ જોલતી ભજના.

તે વિસ્તારથી સમજાવે છે, -સર્વ વસ્તુમાં કાલનું જાણપણું સૂક્ષ્મ છે, જેમ કોઈ ચોથા આરાનો જન્મ્યો, નિરોગી બલિષ્ઠ શરીર, તે વજ્રમુખનારાય સહન-નવાજો ઓગણપચાસ પાનની બીડી લઇને તે ઉપર સારા લોહની સૂઈ હોય તેણે

કરીને વિષે એ વિષયમાં એક પાનથી બીજા પાનમાં સુષ્પૃથક્કાર્ય જન્યભૂતા સમય થઈ ગયા છે એવો કાલ સૂક્ષ્મ છે. ૧ તેથી ક્ષેત્ર જન્યભૂતાત કુલે સુક્ષ્મ છે એમ એક જાણીતા પ્રમાણે સૂત્રમાં જન્યભૂતાતી મેલ્ટી છે જોકે મેલ્ટીમાં જન્યભૂતાત જાણીતા પ્રદેશ છે. સમય સમય પ્રતિ જોકે જાણીતા પ્રદેશ જો જન્યકરણ તે તેજામાં જન્યભૂતા કાલચક્ર વધી ગયા, તો એક મેલ્ટી પૂરી થાય નહીં એવું ક્ષેત્ર જન્ય છે. ૨ તેથી દ્રવ્ય જન્યતત્ત્વ સૂક્ષ્મ છે એક જાણીતા પ્રમાણે ક્ષેત્રમાં જન્યભૂતા મેલ્ટી જાણીતા જાણીતા પ્રમાણે જાણીતા ને એક પ્રદેશ પ્રમાણે પદ્ધતિ તેમાં જન્યભૂતા જાણીતા પ્રદેશ છે એક જાણીતા પ્રદેશ ઉપર જન્યત પરમાણુઓ તથા દિગ્દેશી પ્રિદેશી જન્યત પ્રદેશી, માત્ર રકષે પ્રયુજ્ય દ્રવ્યો છે. તે દ્રવ્યમાંથી સમય સમય પ્રતિ જોકે દ્રવ્ય જન્યકરણ જન્યત કાલચક્ર થાય તો પણ ખૂટે નહીં એવું દ્રવ્ય ક્ષેત્રથી સૂક્ષ્મ છે. ૩ દ્રવ્યથી કાલ જન્યતત્ત્વ સૂક્ષ્મ છે પૂર્વોક્ત મેલ્ટીમાં જે દ્રવ્ય કાલ છે તે દ્રવ્યમાં જોકે દ્રવ્યમાં જન્યત પર્યાય (કાલ) છે. તે એમ એક પર્યાયમાં એક વર્ણ એક ગ્રંથ, એક રસ એ સ્પર્શ છે તેમાં એક વર્ણમાં જન્યત પર્યાય છે. તે એક કુલ કાલ દિગ્દેશ કાલો, વિદ્યુત કાલો, માત્ર જન્યતત્ત્વ કાલો છે એમ પાંચે જાણીતા જન્યત પર્યાય છે એમ પાંચે વર્ણમાં જે ગ્રંથમાં પાંચ રસમાં તે જાલ સ્પર્શમાં જન્યત પર્યાય છે. દિગ્દેશી રકષેમાં ૨ વર્ણ, ૨ ગ્રંથ, ૨ રસ, ૪ સ્પર્શ છે એ જાલ જાણીતા પણ પૂર્વોક્ત રીતિએ જન્યત પર્યાય છે એમ સુવ દ્રવ્ય પર્યાયની જાણના કરી એમ સર્વ દ્રવ્યના પર્યાય જોડ્યા કરીને પછી સમય સમય પ્રતિ જોકે પર્યાયને જન્યકરણ જન્યત કાલચક્ર (ઉત્પત્તિ-જન્યઉત્પત્તિ) જાણીતા પરમાણુ દ્રવ્યના પર્યાય પૂરા થાય એમ દિગ્દેશી રકષેના પર્યાય, પ્રિદેશી રકષેના પર્યાય, માત્ર જન્યત પ્રદેશી રકષેના પર્યાય જન્યકરણ જન્યત જન્યત કાલચક્ર નય, તો પણ પૂર્ણ થાય નહીં (ખૂટે નહીં) એવો દ્રવ્યથી કાલ સૂક્ષ્મ છે. ૪ ૧ કાલને જાણીતા ઉપમાં ૨ ક્ષેત્રને જાણીતા ઉપમાં, ૩ દ્રવ્યને જાણીતા ઉપમાં, ૪ કાલને જન્યભૂતાની ઉપમાં સમજવાને જાણીતા છે.

પૂર્વે જાર પ્રકારની જાણીતા રીત કહી તેમાં ક્ષેત્રથી જન્ય કાલથી ૩વી રીતે પર્યાયન જ્ઞાન થાય તે કહે છે.

- ૧ ક્ષેત્રથી જાણીતા જન્યભૂતાતમાં કાલ જાણીતા છે. તે કાલથી જાણીતા જન્યભૂતાતમાં કાલની જાણ જાણીતા જન્યભૂતાત જાણીતા છે.
- ૨ ક્ષેત્રથી જાણીતા જન્યભૂતાતમાં કાલ જાણીતા છે. તે કાલથી જાણીતા જન્યભૂતાતમાં કાલની જાણ જાણીતા જન્યભૂતાત જાણીતા છે.
- ૩ ક્ષેત્રથી એક જાણીતા માત્ર ક્ષેત્ર જાણીતા છે, તે કાલથી જાણીતામાં કાલ જાણીતા છે.

- ૪ ક્ષેત્રથી પૃથક્ (એ થી નવ સુધી) આચુલની વાત જાણે દેખે તે કાલથી આવલિકા સંપૂર્ણ કાલની વાત અતીત અનાગત જાણે દેખે
- ૫ ક્ષેત્રથી એક હાથ પ્રમાણે ક્ષેત્ર જાણે દેખે, તે કાલથી અંતર્મુહૂર્ત (મુહૂર્તમાં ન્યૂન) કાલની વાત અતીત અનાગત જાણે દેખે.
- ૬ ક્ષેત્રથી ધનુષ્ય પ્રમાણ ક્ષેત્ર જાણે દેખે, તે કાલથી પ્રત્યેક મુહૂર્તની વાત જાણે દેખે
- ૭ ક્ષેત્રથી ગાઉ પ્રમાણ ક્ષેત્ર જાણે દેખે, તે કાલથી એક દિવસમા કાર્તિક ન્યૂન વાત જાણે દેખે
- ૮ ક્ષેત્રથી એક યોજન પ્રમાણ ક્ષેત્ર જાણે દેખે, તે કાલથી પ્રત્યેક દિવસની વાત જાણે દેખે
- ૯ ક્ષેત્રથી પચીસ યોજના ક્ષેત્રના ભાવ જાણે દેખે; તે કાલથી પક્ષમા ન્યૂનની વાત જાણે દેખે
- ૧૦ ક્ષેત્રથી ભરત ક્ષેત્ર પ્રમાણે ક્ષેત્રના ભાવ જાણે દેખે, તે કાલથી પક્ષ (અર્ધ માસ) પૂર્ણની વાત જાણે દેખે
- ૧૧ ક્ષેત્રથી જમ્બુદ્વીપ પ્રમાણ ક્ષેત્રની વાત જાણે દેખે, તે કાલથી માસ એક ઝાઝેગની વાત જાણે દેખે,
- ૧૨ ક્ષેત્રથી અઢી દ્વીપની વાત જાણે દેખે, તે કાલથી એક વર્ષની વાત જાણે દેખે
- ૧૩ ક્ષેત્રથી પંદરમા કચ્છ દ્વીપ સુધી જાણે દેખે, તે કાલથી પૃથક્ વર્ષની વાત જાણે દેખે
- ૧૪ ક્ષેત્રથી સખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્રની વાત જાણે દેખે, તે કાલથી અખ્યાતા કાલની વાત જાણે દેખે
- ૧૫ ક્ષેત્રથી સંખ્યાતા તથા અમખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્રની વાત જાણે દેખે, તે કાલથી અમખ્યાતા કાલની વાત જાણે દેખે, એ પ્રમાણે ઉર્ધ્વલોક, અધ લોક, તિર્થકલોક એ ત્રણે લોકમાં વધતા વર્ધમાન પરિણામે અલોકમા અસખ્યાતા લોક પ્રમાણે ખડો જાણવાની શક્તિ પ્રકટ થાય. એ વર્ધમાન અવધિ જ્ઞાન.

અવધિ જ્ઞાનનો વિષય (દેખવાની શક્તિ.)

વિષય	૧ રત્નપ્રભા	૨ શક્ટિપ્રભા	૩ વાલુકાપ્રભા	૪ પદ્મપ્રભા	૫ ધૂમ્રપ્રભા	૬ તમઃપ્રભા	૭ તમઃતમઃપ્રભા
જ્યેષ્ઠ ક્ષેત્ર દેખે તે	૩૫ ગાઉ	૩ ગાઉ	૨૫ ગાઉ	૨ ગાઉ	૧૫ ગાઉ	૧ ગાઉ	૦૫ ગાઉ
ઉત્તર ક્ષેત્ર દેખે તે	૪ ગાઉ	૩૫ ગાઉ	૩ ગાઉ	૨૫ ગાઉ	૨ ગાઉ	૧૫ ગાઉ	૧ ગાઉ

વિષય	અસુર કુમાર	૯ નિકાપત્યંતર	તિર્યંચ પદ્મોદય સંઘી	સંઘી મહુચ્ય	જ્યોતિષી	દેવલોક ૧-૨	દેવલોક ૧-૨
જ્યેષ્ઠ દેખે	૨૫ ચોજન	૨૫ ચોજન	અગ્નિમનો અસ પ્યાતા ભાગ	અગ્નિમનો અસ પ્યાતા ભાગ	સ પ્યાતા દીપ સસુદ્ર	અગ્નિમનો અસ પ્યાતા ભાગ	અગ્નિમનો સ પ્યાતા ભાગ
ઉત્તર દેખે	અસ પ્યાતા દીપ સસુદ્ર	સ પ્યાતા દીપ સસુદ્ર	અસ પ્યાતા દીપ સસુદ્ર	અલોકાક્રમા અસ પ્યાતા અસ પ્યાતા અસ પ્યાતા	"	અસ પ્યાતા રત્નપ્રભાનો દેવલોક ચરમાત	શક્ટિપ્રભાનો દેવલોક ચરમાત

વિષય	દેવલોક ૫-૧	દેવલોક ૭-૮	દેવલોક ૯-૧-૧૧-૧૨	પરોક્ષેથી જીવી મેલેયક	૧૭-૮-૯ અવેયક	૫ અનુસાર વિમાન
અસ્ત્ર દેવે	આત્રુકનો અસખ્યાન ભાગ	આત્રુકનો અસખ્યાત ભાગ	આત્રુકનો અસખ્યાત ભાગ	આત્રુકનો અસખ્યાત ભાગ	આત્રુકનો અસખ્યાત ભાગ	અહિર રાજાએ (કર્મા કાંચિત્તે) દેવે
અસ્ત્ર દેવે	ત્રીજી નરકનો દેવે અરખાત	ત્રીજી નરકનો દેવે અરખાત	પ્રથમથી નરકનો દેવે અરખાત	જીવી નરકનો દેવે અરખાત	સાતથી નરકનો દેવે અરખાત	—

વૈભાનિય હોયે પોતપોતાના વિભાગની ધ્વજ સુધી દેવે ત્રિજા ભોગમાં અસખ્યાતા હોયે સમુદ્ર દેવે યત્રમાં
અવિલોક્ય જાતી મળી છે.

પ્રતિ વિષયદ્વાર સંપૂર્ણ

૧ અવધિગાન નરકી- દેવેનાર તિર્થેન્નમાં મનુષ્યમાં	આત્મતર	અવક વાં વાં વાં
	વાં વાં વાં	વાં વાં વાં

૨ અવધિગાન નારકી દે તા તિર્થેન્ન મનુષ્ય	દેવથી વાં વાં	સવધી વાં
	વાં વાં વાં	વાં

- ૧ અવધિગાન આત્મતર આજી હાર યત્રથી અવધિગા
- ૨ અવધિગાન દેવથી અવધિગા યત્રથી અવધિગા.

સ રથાત અવધિજ્ઞાનનો દેખવાનો આકાર, ૧ નારડી અવધિ ત્રાપાને આકાર છે ૨ લવનપતિને પાલાને આકાર છે ૩ તિર્યચ તથા મનુષ્યને અનેક પ્રકાર છે ૪ વ્યતરને પટહુ-વાછાંત્રને આકાર છે ૫ જ્યોતિષીને આલરને આકાર છે ૬ બાર દેવસોકના દેવને ઉર્ધ્વ મૃદગને આકાર છે ૭ નવ મેવેષકને કુલની ચ ગેરીને આકાર છે ૮ પાચ અતુતર વિમાનના દેવને અવધિ કલુકીને આકાર છે

નારડી દેવને—અવધિજ્ઞાન—૧ અનુગામિક, ૨ અનાનુગામિક, ૩ અવ-વસ્થિત, એ ત્રણ પ્રકારનું છે

મનુષ્ય ને તિર્યચને અવધિજ્ઞાન—૧ અનુગામિક, ૨ અનાનુગામિક, ૩ વર્ધ-માનક, ૪ હાયમાનક, ૫ પ્રતિપાતિ, ૬ અપ્રતિપાતિ, ૭ અવસ્થિત, ૮ અનવસ્થિ છે

એ વિષય દ્વાર પ્રમુખ પ્રમાપના સુત્રના ૩૩ મા પદથી લખ્યો છે નર્મસૂત્ર મધ્યે સંક્ષેપમાં

ઇતિ અવધિ જ્ઞાનનું વર્ણન સંપૂર્ણ.

મનઃપર્યવ જ્ઞાનનો વિસ્તાર

આત્ર મન ના ચાર પકાર જણાવા

૧ લબ્ધિમન તે અતુતરવાસી દેવોને હોય.

૨ સમામન તે સરી મનુષ્ય ને સજી તિર્યચને હોય

૩ વર્ગજ્ઞામન તે નારડી ને અતુતર વિમાનવાસી વિના બીજા દેવોને હોય

૪ પર્યામન : તે મન પર્યવ જ્ઞાનીને હોય.

મનઃપર્યવ જ્ઞાન કોને ઉત્પન્ન થાય તે.

૧ મનુષ્યને ઉત્પન્ન થાય, અમનુષ્યને ન થાય

૨ સરી મનુષ્યને ઉત્પન્ન થાય, અસરી મનુષ્યને ન થાય

૩ કર્મભૂમિ સરી મનુષ્યને ઉત્પન્ન થાય, અકર્મભૂમિ સરી મનુષ્યને ન થાય

૪ કર્મભૂમિમાં સખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળાને ઉત્પન્ન થાય, પણ અસખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળાને ઉત્પન્ન ન થાય

૫ સખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યમાં પર્યામને ઉત્પન્ન થાય અપર્યામને ન થાય.

૬ પર્યામમાં પણ સમદષ્ટિને ઉત્પન્ન થાય મિથ્યાદષ્ટિ ને સમમિથ્યાદષ્ટિને ન થાય

૭ સમદષ્ટિમાં પણ સચિત્તને ઉત્પન્ન થાય પણ અવતિ સમદષ્ટિ ને દેશતત્તિ-વાળાને ઉત્પન્ન થાય.

૮ સચિત્તમાં પણ અગ્રમત સચિત્તને ઉત્પન્ન થાય, ગ્રમત સચિત્તને ન થાય

૬ અન્યથા સમતિમાં પણ સંધિવાનને કૃત્ય ન થાય અસંધિવામાને ન થ

મનપર્યવ જ્ઞાન બે પ્રકારે છે — ૧ કાચુમતિ મનપર્યવ જ્ઞાન વિપુલમતિ મનપર્યવ જ્ઞાન કાચુમતિ તે સામાન્યજ્ઞાને જ્ઞાને વિપુલમતિ વિશેષજ્ઞાને જ્ઞાન

મનપર્યવ જ્ઞાન સમુચ્ચય ચાર પ્રકારે છે — ૧ દ્વન્ધ્વી, ૨ દ્વેષ ૩ કાળથી ૪ કાવથી.

૧ દ્વન્ધ્વી, કાચુમતિ જ્ઞાન જ્ઞાન પ્રકારે રહેલી રહેતી જ્ઞાને રહે તે સામાન્ય વિપુલમતિ તેથી અધિક સ્પષ્ટજ્ઞાને નિર્ણય સહિત જ્ઞાને રહે.

૨ દ્વેષજ્ઞાન કાચુમતિ જ્ઞાન અત્યુચનો અસંખ્યાતમા કાચુ જ્ઞાન જ્ઞાનના પ્રથમ કાંડનો ઉપનો નાનો પ્રારંભ તેના દેહના તળ સુધી, એટલે જ્ઞાન પૃથ્વીથી ૧ જોળન નીચે રહે. ઉર્ધ્વજ્ઞાનપિના ઉપરના તળ સુધી એટલે જ્ઞાનમૂળથી ૬ જોળન ઉપર રહે. વિશ્વ રહે તે મનુષ્ય દેહમાં ૧ દીપ તમા ૫ જ્ઞાનને વિશે સહી ૫ એટલે અર્ધજ્ઞાન મનોજ્ઞાન કાચુ જ્ઞાને વિપુલમતિ તે (કાચુમતિ)થી જાદી આગુત્તર અધિક સ્પષ્ટ નિર્ણય સહિત જ્ઞાને રહે.

૩ કાળથી, કાચુમતિ જ્ઞાન પશ્ચાત્તમા અસંખ્યાતમા કાચુ જ્ઞાને રહે, ઉપર પશ્ચાત્તમા અસંખ્યાતમા કાચુ જ્ઞાન જ્ઞાનના પ્રથમ જ્ઞાન જે રહે. વિપુલમતિ તે (કાચુમતિ)થી વિશેષ સ્પષ્ટ નિર્ણય સહિત જ્ઞાને રહે.

૪ કાવથી, કાચુમતિ તે જ્ઞાન જ્ઞાન દ્વન્ધ્વી જ્ઞાન (નિર્ણય) જ્ઞાને રહે, ઉપર સર્વ કાવના જ્ઞાનને કાચુ જ્ઞાને રહે. વિપુલમતિ તેથી નિર્ણય સહિત વિશેષ અધિક જ્ઞાને રહે.

મનપર્યવ જ્ઞાની જાદી દીપમાં રહેલા સહી ૫ એટલેના મનોજ્ઞાન જ્ઞાને છે જ્ઞાનમાં જ્ઞાન ધૂમાડો દેખી જ્ઞાનનો નિશ્ચય થાય તેમ જ્ઞાન કાવથી રહે છે.

અતિ મનપર્યવ જ્ઞાન સ પૂર્ણ

કેવળ જ્ઞાનનું વર્ણન.

કેવળ જ્ઞાનનાં બે ભેદ. ૧ અવસ્થા કેવળ જ્ઞાન ૨ સિદ્ધ કેવળ જ્ઞાન અવસ્થા કેવળ જ્ઞાનનાં બે ભેદ ૧ સયોગી અવસ્થા કેવળ જ્ઞાન વિશિષ્ટ તેને સિદ્ધ સ્વસ્તી જ્ઞાનને. સિદ્ધ કેવળ જ્ઞાનનાં બે ભેદ ૧ જ્ઞાનતર સિદ્ધ કેવળજ્ઞાન અવસ્થા સિદ્ધ કેવળજ્ઞાન તેને વિસ્તાર સ્વસ્તી જ્ઞાનને. તે કેવળ જ્ઞાન સમુચ્ચય ચાર પ્રકારે છે ૧ દ્વન્ધ્વી ૨ દ્વેષથી, ૩ કાળથી ૪ કાવથી.

૧ દ્રવ્યથી કેવળજ્ઞાની સર્વ રૂપી અરૂપી દ્રવ્ય જાણે દેખે.

૨ ક્ષેત્રથી કેવળજ્ઞાની સર્વ ક્ષેત્ર (લોકલોક)ની વાત જાણે દેખે

૩ કાળથી કેવળજ્ઞાની સર્વ કાળની ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન એ ત્રણ કાળની વાત જાણે દેખે.

૪ ભાવથી કેવળજ્ઞાની સર્વ રૂપી અરૂપી દ્રવ્યના ભાવને અનંત ભાવે સર્વ પ્રકારે જાણે દેખે

કેવળજ્ઞાન આવરણરહિત વિશુદ્ધ લોકાલોક પ્રકાશક એક જ પ્રકારે સર્વ કેવળજ્ઞાને હોય.

ઇતિ કેવળ જ્ઞાન સંપૂર્ણ.

ઇતિ પાંચ જ્ઞાનનું વિવેચન સંપૂર્ણ

(૧૩) ત્રેવિશ પદવી.

નવ ઉત્તમ પદવી, સાત એકેન્દ્રિય રત્નની પદવી, સાત પાંચેન્દ્રિય રત્નની પદવી

પ્રથમ નવ ઉત્તમ પદવીનાં નામ.

૧ તીર્થાંકની પદવી, ૨ ચક્રવર્તીની પદવી, ૩ વાસુદેવની પદવી, ૪ બલદેવની પદવી, ૫ માહલિકની પદવી, ૬ કેવળીની પદવી, ૭ સાધુની પદવી, ૮ શ્રાવકની પદવી, ૯ સમક્ષિતની પદવી

સાત એકેન્દ્રિય રત્નનાં નામ.

૧ ચક્ર રત્ન, ૨ છત્ર રત્ન, ૩ ચમર રત્ન, ૪ દંડ રત્ન, ૫ ખડ્ગ રત્ન, ૬ મણિ રત્ન, ૭ કાકણ રત્ન

સાત પાંચેન્દ્રિય રત્નનાં નામ.

૧ સેનાપતિ રત્ન, ૨ ગાથાપતિ રત્ન, ૩ વાધિંક રત્ન, ૪ પુરોહિત રત્ન, ૫ સ્ત્રી રત્ન, ૬ ગજ રત્ન, ૭ અશ્વ રત્ન એ ચૌદ રત્ન ચક્રવર્તીને હોય

એ ચૌદ રત્ન, ચક્રવર્તીનું જે જે કાર્ય કરે છે તે

સબંધી વિવેચન.

પ્રથમ સાત એકેન્દ્રિય રત્ન

૧ ચક્ર રત્ન—છ ખંડ સાધવાનો માર્ગ દેખાડે, ૨ છત્ર રત્ન—અડતાલિશ ગાઉ સુધી છાયા કરે, ૩ ચમર રત્ન—નદી વગેરે જળાશય ઉપર નાવ માફક કામ

કરે. ૪ ૬૬ રત્ન-ગ્રાના કલ્પાન ઉપાડે, ૫ ખડ્ગ રત્ન-ચતુરે હવે, ૬ મહિ રત્ન-હસ્તિ રત્નના કલાશપર નાંધવાથી પ્રકાશ આવે, ૭ કાકરવ રત્ન-ગ્રાનાં ચોળન ચોળનને અતરે વણુ લાકારે ધસવાથી સર્વમંદળ સમાન પ્રકાશ આવે.

સાત પચ્ચદ્વિધ રત્ન.

૧ સેનાપતિ રત્ન, દેશ ઉપર વિજય મેળવે ૨ ગામાપતિ રત્ન એવીક જાતિનાં ધન્ય નિષળવે ૩ વાર્ષિક રત્ન, બેતાંથીયે ભૂમિનાં જ્ઞાનાત, ખૂબ વડે જનાવે, ૪ પુરોહિત રત્ન, વાળ્યા યા ફરવે, વિષ ટાળે, શાન્તિ કમ કરે, ધર્મના સંભળાવે, ૫ સ્ત્રી રત્ન, વિષયનાં ઉપબોજમાં આવે, ૬-૭ મજ રત્ન ને અથ રત્ન, એ બે બેસવાને કામ આવે.

ચૌક રત્ન કયા જન્મ હે છે તે.

૧ મહ રત્ન, ૨ હન રત્ન ૩ ૬૬ રત્ન, ૪ ખડ્ગ રત્ન એ ચાર રત્ન મહેવર્તીની જાણવડાણમાં ઉત્પન્ન થાય.

૧ મર્મ મન, ૨ મહિ રત્ન, ૩ કાકરવ રત્ન, એ ત્રણ વડામીનાં ભારમાં ઉત્પન્ન થાય.

૧ સેનાપતિ રત્ન, ૨ ગામાપતિ રત્ન, ૩ વાર્ષિક રત્ન, ૪ પુરોહિત રત્ન, એ ચાર રત્ન મહેવર્તીનાં નગરમાં ઉત્પન્ન થાય.

૧ સ્ત્રી રત્ન વિદ્યાધરની શ્રેણિમાં ઉત્પન્ન થાય.

૧ મજ રત્ન ને ૨ અથ રત્ન એ બે બેતાકર્મ પર્વતના સ્તંભમાં ઉત્પન્ન થાય.

ચૌક રત્નની અવગાહનાં પ્રમાણ.

૧ મહ રત્ન, ૨ હન રત્ન, ૩ ૬૬ રત્ન એ ત્રણ રત્ન એક ખુબ્ય પ્રભે હોય. મજ રત્ન બે હાથનું હોય. ખડ્ગ રત્ન પચાસ જાણુક લાંબુ, સોળ જાણુક પહોળું. મર્મ અગ્રિય જાક હોય ને ચાર જાણુકની મુદિ હોય. મહિ રત્ન જાણુક અગ્રિય લાંબુ બે જાણુક પહોળું ને તેને ત્રણ ખૂણા હોય, કાકરવ રત્ન ચાર જાણુક લાંબુ, ચાર જાણુક પહોળું ચાર જાણુક ઉંચું. તેને ૭ તથા, જાક ખૂણા, ત્રણ હાંસી, સોનીની એસ્કને આકારે હોય.

સાત પચ્ચદ્વિધ રત્નનું પ્રમાણ.

૧ સેનાપતિ, ૨ ગામાપતિ ૩ વાર્ષિક ૪ પુરોહિત, એ ચાર રત્ન મહેવર્તીની અવગાહના પ્રમાણ હોય. આ રત્ન, મહેવર્તીની ચાર જાણુક નીકે હોય. મજ રત્ન મહેવર્તીથી નમણી ઉંચી હોય. અથ રત્ન કનથી પૂજા હોય એ સો જાક જાણુક લાંબી હોય, તેને ત્રણ જાણુકની પરિધિ (પેરવે) છે તે

જમીનથી એંશી આગુલ ઉચો, સોળ આગુલની જા, વીશ આગુલની શુભ,
ચાગ આગુલના ઢીંચણુ, ચાગ આગુલની ખરી, ચાર આગુલના કાન, બગીસ
આગુલનુ મુખ છે

એ ત્રેવિશ પદવીના નામ તથા ચક્રવર્તીના ચૌદ રતનનું વિવેચન કહ્યું

નરકાદિક ચાર ગતિમાંથી નીકળી જવો ત્રેવીશ પદવીમાં

કેટલી ને કેઈ પદવી પામે તેના ખંદર બોલ.

- ૧ પહેલી નરકથી નીકળી જવ ત્રેવીશ પદવી માહેની સોળ પદવી પામે તેમા સાત એકેદ્રિય રતન નહિ
- ૨ બીજી નરકથી નીકળી જવ પદર પદવી પામે તે સાત એકેદ્રિય ને ચક્રવર્તી એ આઠ નહિ
- ૩ ત્રીજી નરકથી નીકળી જવ તે પદવી પામે તે સાત એકેદ્રિય ને ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, બલદેવ એ દશ નહિ
- ૪ ચોથી નરકથી નીકળી જવ બાગ પદવી પામે, તે ઉપગની દશ ને તીર્થ કર એ અગીઆગ નહિ
- ૫ પાંચમી નરકથી નીકળી જવ અગીઆગ પદવી પામે ને ઉપગની અગીઆગ ને દેવળી એ બાર નહિ
- ૬ છઠી નરકથી નીકળી જવ દશ પદવી પામે, તે ઉપરની બાર ને સાધુ એ તેર નહિ,
- ૭ સાતમી નરકથી નીકળી જવ ત્રણ પદવી પામે તે ૧ ગજ, ૨ અશ્વ ૩ સમકિત, એ ત્રણ પામે સમકિત પામે તો તીર્થ ચમા, મનુષ્ય તો થાયજ નહિ
- ૮ બવનપતિ, વાલુવ્યતર જ્યોતિષી નીકળી જવ એકવીશ પદવી પામે, તે તીર્થ કર, વાસુદેવ એ બે નહિ
- ૯ પહેલા, બીજા દેવલોકથી નીકળી જવ ત્રેવીશ પદવી પામે
- ૧૦ ત્રીજાથી આઠમા સુધીના દેવલોકથી નીકળી જવ સોળ પદવી પામે, તેમા સાત એકેદ્રિય રતન નહિ
- ૧૧ નવમા દેવલોકથી તે નવમી ઋગ્વેદ સુધીથી નીકળી જવ ચૌદ પદવી પામે, તે સાત એકેદ્રિય રતન, ગજ ને અશ્વ એ નવ નહિ
- ૧૨ પાંચ અનુતર વિમાનથી નીકળી જવ આઠ પદવી પામે, તે સાત એકેદ્રિય રતન, સાત-પ એદ્રિય રતન ને વાસુદેવ એ પદર નહિ
- ૧૩ પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, મનુષ્ય, તિર્થ ચ-પ એદ્રિયથી નીકળી જવ આગણીશ પદવી પામે, તે તીર્થ કર, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ બળદેવ એ ચાર નહિ

૧૪ તેજસ, વામુથી નીકળી જવ નવ પદવી પામે, તે સાત એકેદ્રિય, મન એ
અથ એ નવ પામે.

૧૫ અણુ વિશ્વેદ્રિયથી નીકળી જવ બહાર પદવી પામે, તે તીર્થંકર, અર્ચક
વામુદેવ, ભક્ષકેવ, કેવળ એ પાંચ નહિ.

એ નરકાદિક અતિથી આવ્યો જવ જોટલી પદવી પામે તે કમ્પ

કમ્પ કમ્પ પદવીવાળો જવ નરકાદિક બહાર ગતિમા જાય તે

૧ પહેલી બીજી ત્રીજી ચોથી એ ચાર નરકમાં અમીયાર પદવીનો જન્મ તે ૭
પરિવ્રજ્ય રત્ન ૮ અકર્ણિ ૬ વામુદેવ, ૧ સમક્ષિ દષ્ટિ, ૧૧ મોક્ષિ
૨ ૧ એ અમીયાર.

૨ પાંચમી, છઠ્ઠી નરકમાં નવ પદવીનો જન્મ તે સાત ૫ એદ્રિય સ્તનમાંથી જ
ને જન્મ એ જે વિના રૂપ ૫, ૬ અકર્ણિ ૭ વામુદેવ, ૮ સમક્ષિ, ૬ મોક્ષિ
રાગ એ નવ.

૩ સાતમી નરકમાં સાત પદવીનો જન્મ તે સાત ૫ એદ્રિય સ્તનમાંથી જ જન્મ
આ એ તેજસ વિના રૂપ ૪ ૫ અકર્ણિ ૬ વામુદેવ, ૭ મોક્ષિક રાગ એ સાત.

૪ જવનપતિ વામુજીતર અગ્રિયથી ને પહેલાથી બાકમા દેવસેકમાં જ રાખે
નવ, તે સાત ૫ એદ્રિય સ્તનમાંથી આ વિના રૂપ ૬ ૭ સાધુ, ૮ જન્મ
૬ સમક્ષિ ૧ મોક્ષિક રાગ એ કમ્પ.

૫ નવમાંથી બારમા દેવસેક સુધીમાં બાક પદવીનો જન્મ, તે સાત ૫ એદ્રિય
સ્તનમાંથી જ જન્મ, જન્મ એ તેજસ વિના રૂપ ૪ ૫ સાધુ ૬ મોક્ષ ૭
સમક્ષિ, ૮ મોક્ષિક રાગ એ બાક.

૬ નવ દેવસેકમાં સાત પદવીનો જન્મ ને ઉપર બાર પદવી કહી તેમણા મન
વિનંત સાત જન્મ.

૭ પાંચ અનુભવ વિમાનમાં જે રહીના જન્મ તે સાધુ ને સમક્ષિ એ જે.

૮ પાંચ સ્થાવરમાં ચોર પદવીનો જન્મ તે સાત એકેદ્રિય સ્તન ને સાત ૫ એદ્રિય
સ્તનમાંથી આ વિના રૂપ ૧ એ ૧૩ ને મોક્ષિક રાગ એ મોક્ષ.

૯ અણુ વિશ્વેદ્રિય, નિર્વચ, અનુભવ એટલામાં પદર પદવીનો જન્મ, તે જન્મ
મોક્ષ ને ૧ સમક્ષિ એ પદર.

સહી, અસહી તીર્થંકર, અકર્ણિ વગેરેમાં ત્રેવીશ પદવી

મોક્ષની જે જે પદવી સામે તેના પપ બાક

૧ સમીમાં ૧૫ પદવી બાક ને ૧૫ પદવી બાક ને ૧૫ પદવી બાક નહિ

- ૨ અસંસીમા ૮ પદવી લાભે, તે સાત એકેદ્રિય ગત્ત ને સમકિત એ આદ
- ૩ તીર્થ કરમા ૬ પદવી લાભે, તે ૧ તીર્થ કર, ૨ ચક્રવર્તિ, ૩ કેવળી, ૪ સાધુ, ૫ સમકિત, ૬ માડલિક એ ૭ લાભે
- ૪ ચક્રવર્તીમા ૬ પદવી લાભે, તે તીર્થ કરની કહી તે પ્રમાણે.
- ૫ વાસુદેવ ૩ પદવી લાભે, તે ૧ વાસુદેવ, ૨ માડલિક, ૩ સમકિત, એ ત્રણ
- ૬ બળદેવમા ૫ પદવી લાભે તે ૧ બળદેવ, ૨ કેવળી ૩ માધુ, ૪ સમકિત, ૫ માડલિક એ પાત્ર
- ૭ માડલિકમા ૯ પદવી લાભે, તે નવ ઉત્તમ પદવી
- ૮ મનુષ્યમા ૧૩ પદવી લાભે, તે નવ ઉત્તમ પદવી ને સાત પંચેદ્રિય ગત્તમાથી ગજ, અશ્વ સ્ત્રી એ ત્રણ વિના ગેષ ૪, એ ૧૩
- ૯ મનુષ્યાણીમા ૫ પદવી લાભે, તે ૧ સ્ત્રીગત્ત ૨ શ્રાવક ૩ સમકિત ૪ માધવી, ૫ કેવળી એ પાત્ર
- ૧૦ તિર્થંચમા ૧૧ પદવી લાભે, તે સાત એકેદ્રિય ગત્ત. ૮ ગજ ૯ અશ્વ. ૧૦ શ્રાવક, ૧૧ સમકિત, એ અગીયા
- ૧૧ તિર્થંચાણીમા ૨ પદવી લાભે, ૧ સમકિત, ૨ શ્રાવક એ એ
- ૧૨ સવેદીમા ૨૨ પદવી લાભે, તે કેવળી નહિ
- ૧૩ સ્ત્રી વેદમા ચાર પદવી લાભે, તે ૧ સ્ત્રીગત્ત, ૨ શ્રાવિકા, ૩ સમકિત ૪ માધવી એ ચાર
- ૧૪ પુરુષ વેદમા ૧૪ પદવી લાભે, તે સાત એકેદ્રિય ગત્ત, કેવળી ને સ્ત્રીગત્ત એ નવ નહિ
- ૧૫ અવેદીમા ૪ પદવી લાભે, તે ૧ તીર્થ કર ૨ કેવળી, ૩ સાધુ, ૪ સમકિત એ ચાર
- ૧૬ નરક ગતિમા એક પદવી લાભે તે સમકિતની
- ૧૭ તિર્થંચ ગતિમા ૧૧ પદવી લાભે, તે સાત એકેદ્રિય ગત્ત ને ૮ ગજ, ૯ અશ્વ, ૧૦ શ્રાવક, ૧૧ સમકિત એ અગીયા
- ૧૮ મનુષ્ય ગતિમા ૧૪ પદવી લાભે, તે નવ ઉત્તમ પદવી ને સાત પંચેદ્રિય ગત્તમાથી ગજ, અશ્વ એ એ વિના ચૌદ

- ૧૬ દેવગતિમાં એક પદ્યો લાભે, તે સમકિતી.
- ૨૦ આઠ કમ' વેદકમાં ૨૧ પદ્યો લાભે, તે તીર્થ'કર ને કેવળી એ મે નહિ.
- ૨૧ સાત કમ' વેદકમાં ૨ પદ્યો લાભે, તે સાધુ સમકિત એ મે.
- ૨૨ ચાર કમ'વેદકમાં ચાર પદ્યો લાભે, તે ૧ તીર્થ'કર ૨ કેવળી, ૩ સાધુ ૪ સમકિત એ ચાર.
- ૨૩ અપ્પમ અવગ્રાહનામાં એક પદ્યો લાભે તે સમકિત.
- ૨૪ મધ્યમ અવગ્રાહનામાં ૧૪ પદ્યો લાભે તે નવ કિતમ પદ્યો સાત ૧ મેદિવ રત્નમધી મળ એ મે બિના ચોદ એ ચોદ.
- ૨૫ કિન્નુપ અવગ્રાહનામાં એક પદ્યો લાભે, તે સમકિત.
- ૨૬ બહી દીપમાં ત્રેવીસ પદ્યો લાભે.
- ૨૭ બહી દીપ બહાર લાભે તે ૧ કેવળી ૨ સાધુ, ૩ આવક ૪ સમકિત એ ચાર.
- ૨૮ અભ્યક્ષેત્રમાં મધ્યમ પદ્યો લાભે તે સાત એકેદિવ રત્ન સાત પચ્ચિત્ત રત્ન ને અકવર્તી એ ૧૫ નહિ.
- ૨૯ સ્વત ક્ષેત્રમાં કિન્નુપ ૩૧ પદ્યો લાભે, તે વામુદેવ, બધદેવ એ મે નહિ.
- ૩૦ ઉપ્પ સોઠમાં ૫ પદ્યો લાભે, તે ૧ કેવળી, ૨ સાધુ ૩ આવક ૪ સમકિત ૫ મધ્યકિત એ પાંચ.
- ૩૧ અપ્પક્ષેત્ર તથા ત્રીજી સોઠમાં ૨૩ પદ્યો લાભે.
- ૩૨ સ્વપચિત્રમાં ૪ પદ્યો લાભે, તે ૧ તીર્થ'કર, ૨ કેવળી ૩ સાધુ ૪ સમકિત એ ચાર.
- ૩૩ અન્વનિતમાં ૪ પદ્યો લાભે તે ૧ કેવળી ૨ સાધુ ૩ આવક ૪ સમકિત એ ચાર.
- ૩૪ મુદરથલિત્ર અનુપમા ૧૪ પદ્યો લાભે તે નવ કિતમ પદ્યો, સાત પચ્ચિત્ત રત્નમધી મળ ને અપ એ મે બિના ચોદ.
- ૩૫ સમકિતમાં ૮ પદ્યો લાભે, તે સ્વત એકેદિવ રત્ન ને સમકિત એ બે.
- ૩૬ અપ્પમમાં ૧૬ પદ્યો લાભે તેમાં સાત એકેદિવ રત્ન નહિ.
- ૩૭ અપ્પમમાં ૮ પદ્યો લાભે તે સાત એકેદિવ રત્ન ને સમકિત એ બે.
- ૩૮ એકેદિવમાં ૭ પદ્યો લાભે, તે સ્વત એકેદિવ રત્ન.

- ૩૯ વિકલેદ્રિયમા ૧ પદવી લાભે તે સમકિત
- ૪૦ પંચેદ્રિયમા ૧૫ પદવી લાભે, તે સાત એકેદ્રિય રત્ન ને કેવળી એ આઠ વિના
- ૪૧ અનિંદ્રિયમા ૪ પદવી લાભે, તે ૧ તીર્થંકર, ૨ કેવળી, ૩ સાધુ ૪ સમકિત એ ચાર
- ૪૨ સયતિમા ૪ પદવી લાભે, તે અનિંદ્રિય પ્રમાણે
- ૪૩ અસંયતિમા ૨૦ પદવી લાભે, તે ૧ કેવળી, ૨ સાધુ, ૩ શ્રાવક, એ ત્રણ વિના.
- ૪૪ સયતામંયતિમા ૧૦ પદવી લાભે, તે સાત પચેદ્રિય રત્નમાથી સ્ત્રી વગર ૧
૭ બળદેવ, ૮ શ્રાવક, ૯ સમકિત, ૧૦ માંડલિક એ પંચ
- ૪૫ સમકિત દષ્ટિમા ૧૫ પદવી લાભે, તે સાત એકેદ્રિય રત્ન ને સ્ત્રી વિના
- ૪૬ મિથ્યા દાષ્ટમા ૧૭ પદવી લાભે, તે સાત એકેદ્રિય રત્ન એ ૧૪, ૧૫ ચક્રવર્તી
૧૬ વાસુદેવ, ૧૭ માંડલિક એ સત્તર
- ૪૭ મતિ શ્રુત, ને અવધિ જ્ઞાનમા ૧૪ પદવી લાભે, તે નવ ઉત્તમ પદવીમાથી કેવળી
વિના ૮ સાત પચેદ્રિય રત્નમાથી સ્ત્રી વિના ૬, એ ચૌદ
- ૪૮ મન પર્યવ જ્ઞાનમા ૩ પદવી લાભે, તે ૧ તીર્થંકર, ૨ સાધુ ૩ સમકિત એ ત્રણ
- ૪૯ કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શનમા ૪ પદવી લાભે, તે ૧ તીર્થંકર, ૨ કેવળી, ૩
સાધુ, ૪ સમકિત એ ચાર
- ૫૦ મતિ શ્રુત અજ્ઞાનમા ૧૭ પદવી લાભે. તે સાત એકેદ્રિય રત્ન, સાત પચેદ્રિય
રત્ન એ ૧૪, ૧૫ ચક્રવર્તી, ૧૬ વાસુદેવ, ૧૭ માંડલિક, એ સત્તર
- ૫૧ વિભંગ જ્ઞાનમા ૬ પદવી લાભે તે સાત પચેદ્રિય રત્નમાથી સ્ત્રી વિના ૬,
૭ ચક્રવર્તી, ૮ વાસુદેવ ૯ માંડલિક એ નવ
- ૫૨ ચક્ષુર્દર્શનમા ૧૫ પદવી લાભે, તે નવ ઉત્તમ પદવીમાથી કેવળી વિના ૮ ને ૭
પંચેદ્રિય રત્ન એ પદ્મ
- ૫૩ અચક્ષુર્દર્શનમા ૨૨ પદવી લાભે તેમા કેવળી નહિ
- ૫૪ અવધિ દર્શનમા ૧૪ પદવી લાભે, તે નવ ઉત્તમ પદવીમાથી કેવળી વિના ૮
ને ૭ પચેદ્રિય રત્નમાથી સ્ત્રી વિના ૬. એ ચૌદ
- ૫૫ નપુસક લિંગમાં ૫ પદવી લાભે, તે ૧ કેવળી, ૨ સાધુ, ૩ શ્રાવક, ૪ સમકિત,
૫ માંડલિક એ પાંચ

ધતિ ત્રેવિશ પદવી સંપૂર્ણ.

પાંચ શરીર

શ્રી પ્રતાપના સૂત્રના ૨૧ માં પદમાં પાંચ શરીરનો અધિકાર છે

સોળા દ્વાર

૧ પ્રાથ દ્વાર, ૨ અર્ધ દ્વાર ૩ સંસ્થાન દ્વાર, ૪ સ્વામી દ્વાર, ૫ અવચાલના દ્વાર, ૬ પુરુષ અથવા સ્ત્રી દ્વાર, ૭ સચોબા દ્વાર, ૮ દ્વિતીય દ્વાર, ૯ પ્રેરણા દ્વાર, ૧૦ દ્વિતીય પ્રેરણા દ્વાર, ૧૧ સંકલ્પ દ્વાર, ૧૨ અવચાલના અવચાલના દ્વાર, ૧૩ પ્રેરણા દ્વાર ૧૪ વિષય દ્વાર, ૧૫ સ્થિતિ દ્વાર, ૧૬ અતર દ્વાર

૧ નામ દ્વાર

૧ બોધાત્મિક શરીર, ૨ વૈકલ્પિક શરીર, ૩ આકારક શરીર, ૪ તેજસ શરીર, ૫ કાર્મણ શરીર

૨ અર્થ દ્વાર

૧ ઉદ્ધાર તે સર્વ શરીરની પ્રાપ્તિ તથા કર, સ્વચ્છ આદિ પુરેને સુખિપદ પ્રેરણાવાળા સ્થાન કરે છે ને ઉદ્ધાર કરતાં સંકલ્પ ચોક્કસમાન શરીર તેથી તેને બોધાત્મિક શરીર કહેશે.

૨ વૈકલ્પિક તે રૂપ પ્રાપ્ત ન કરવાની સક્તિ, વધુ એક અને નાના મોટા ખેતર સુધર રૂપ અલગ અલગ વિવિધ રૂપ, વિવિધ ક્રિયાથી જનારે તેને વૈકલ્પિક શરીર કહેશે. તે વૈકલ્પિક શરીર ને પ્રકાર છે

૧ સ્વપ્ન પ્રત્યયિક—તે, દેવ, નારીને સ્વાભાવિક ન હોય

૨ સ્વપ્ન પ્રત્યયિક—તે, મનુષ્ય તિર્થતને પ્રજ્ઞાથી હોય

૩ આકારક—તે શ્રેષ્ઠ પૂર્વધર મહાત્માને વચસ્પતિક મોરે કરી સ્વપ્ન જાગ્રતે તે તથા કર દેવાધિદેવી સદ્ધિ દેખતા વા મનની આદિ જાગ્રત સ્વપ્ન રાજ્યા, જાગ્રત પુત્રવતી આકાર લાગે અપ્પા પાત્રા કામ્ય જાગ્રત ૧ કામ્ય સ્ત્રીક સમાન સ્વપ્ન જાગ્રત ન દેખે તેનું શરીર જનારે, તેથી તે આકારક શરીર કહેશે.

૪ તેજસ—તે તેજના પુરુષથી અલગ જુદા આકારને પ્રમાણે વધુ અધિવત તેને સ્વપ્ન મૂકે તેને તેજસ શરીર કહેશે.

૫ કાર્મણ—તે કર્મના પુરુષથી નીચળુ જેના ઉદ્ધારી જન પ્રકાર મહીને તે કર્મને રૂપને પરિણામે વધુ આકારને ખેત્રે તેથી તેને કાર્મણ શરીર કહેશે

૩ સંસ્થાન દ્વાર

૧ ઔદારિક શરીરમા સંસ્થાન ૬-૧ સમયતુરસ્ત સંસ્થાન, ૨ ન્યગ્રોધ રિમડલ સંસ્થાન, ૩ સાદિ સંસ્થાન, ૪ વામન સંસ્થાન ૫ કુબ્જ -સંસ્થાન, ૬ સંસ્થાન

વૈક્રિયમા ભવ પ્રત્યયિકમા દેવને સમયતુરસ્ત સંસ્થાન ને નાસ્કીને ૬૩ સંસ્થાન લખિધ પ્રત્યયિકમા મનુષ્ય તિર્યચમા સમયતુરસ્ત સંસ્થાન ને નાના મકારતુ વાયુમા ૬૩ સંસ્થાન

૩ આહારકમા એક સમયતુરસ્ત સંસ્થાન

૪-૫ તેજસુ ને કાર્મણુમા ૭ સંસ્થાન

૪ સ્વામી દ્વાર

૧ ઔદારિક શરીરના સ્વામી મનુષ્ય ને તિર્યચ છે

૨ વૈક્રિય શરીરના સ્વામી ચારે ગતિના જીવ છે

આહારક શરીરના સ્વામી ચૌદ પૂર્વધારી સાધુ છે

૪-૫ તેજસ-કાર્મણુ શરીરના સર્વ સસારી જીવ છે

૫ અવગાહના દ્વાર

૧ ઔદારિક શરીરની અવગાહના જઘન્ય આગુલનો અસખ્યાતમો ભાગ ઉત્કૃષ્ટ હન્ટર યોજન જાહેરી

૨ વૈક્રિય શરીરની અવગાહના જઘન્ય આગુલનો અસખ્યાતમો ભાગ ઉત્કૃષ્ટ ૫૦૦ ધનુષ્ય ઉત્તર વૈક્રિય દરે તે જઘન્ય આગુલનો સખ્યાતમો ભાગ ઉત્કૃષ્ટ લાખ યોજન અધિક

આહારક શરીરની અવગાહના જઘન્ય હાથ ન્યૂત, ઉત્કૃષ્ટ એક હાથ

૪-૫ તેજસ-કાર્મણુ શરીરની અવગાહના જઘન્ય આગુલનો અસખ્યાતમો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ ચૌદ રાજલોક પ્રમાણે.

પુદ્ગલચયન (આહાર કેટલી દિશાનો લે) દ્વાર

ઔદારિક. તેજસુ ને કાર્મણુ શરીરવાળા ત્રણ ચાર પાંચ અને ૭ દિશાનો આહાર લે

વૈક્રિય ને આહારક શરીરવાળા ૭ દિશાનો લે

સંયોજન દ્વાર

૧ ઔદારિક શરીરમા આહારક વૈક્રિયની બળના (હોય કે ન હોય) તેજસ, કાર્મણુની નિયમા (હોયજ)

૨ વૈકિંચ સરીરમાં ઔદારિકની સજ્જા આદારક ન હોય તેમજ કામજુની નિષ્ઠા

૩ આદારક સરીરમાં વૈકિંચ ન હોય, ઔદારિક તેમજ કામજુ હોય

૪ તેજસ્વીમાં ઔદારિક વૈકિંચ, આદારકની સજ્જા કામજુની નિષ્ઠા

૫ કાર્મણમાં ઔદારિક વૈકિંચ આદારકની સજ્જા તેજસ્વી નિષ્ઠા

૮ દ્રવ્યાર્થક દ્વાર

૧ સર્વથી થોડા આદારકના દ્રવ્ય તે જ્ય-૫ ૧-૨-૩ કુતુહલ તેજ દત્ત, તેથી, ૨ વૈકિંચના દ્રવ્ય અસખ્યાત ગુણ, તેથી ૩ ઔદારિકના દ્રવ્ય અસખ્યાત ગુણ તેથી ૪ ૫ તેજસ્-કાર્મણના દ્રવ્ય એ બે પર પર સરખા તે ઔદારિકની અનત ગુણ અધિક

૯ પ્રદેશાર્થક દ્વાર

૧ સર્વથી થોડા આદારકના પ્રદેશ, તેથી ૨ વૈકિંચના પ્રદેશ અસખ્યાત ગુણ, તેથી ૩ ઔદારિકના અસખ્યાત ગુણ તેથી ૪ તેજસ્વીના અનત ગુણ તેથી ૫ કાર્મણના અનત ગુણ

૧૦ દ્રવ્યાર્થક ને પ્રદેશાર્થક દ્વાર

૧ સર્વથી થોડા આદારકના દ્રવ્ય તેથી ૨ વૈકિંચના દ્રવ્ય અસખ્યાત ગુણ તેથી ૩ ઔદારિકના આર્થ અસખ્યાત ગુણ તેથી ૪ આદારકના પ્રદેશ અસખ્યાત ગુણ તેથી ૫ વૈકિંચના પ્રદેશ અસખ્યાત ગુણ તેથી ૬ આદારકના પ્રદેશ અસખ્યાત ગુણ તેથી ૭-૮ તેજસ્-કાર્મણ એ બેના દ્રવ્ય પર પર સરખા તે જાણ્યો અનત ગુણ અધિક તેથી ૯ તેજસ્વી પ્રદેશ અનત ગુણ અધિક તેથી ૧૦-કાર્મણના પ્રદેશ અનત ગુણ અધિક

૧૧ સુદૃઢ દ્વાર

૧ સર્વથી સ્થૂણ (નમ્ર) ઔદારિક સરીરના પ્રવચન, તેથી ૨ વૈકિંચ સરીરના પ્રવચન સરખા તેથી ૩ આદારક સરીરના પ્રવચન સરખા તેથી ૪ તેજસ્વી સરીરના પ્રવચન સુદૃઢ, તેથી ૫ કાર્મણ સરીરના પ્રવચન સરખા

૧૨ અવગણનાનો અસખ્યાત દ્વાર

૧ સર્વથી જ્ય-૫ ઔદારિક સરીરની જ્ય-૫ અવગણના તેથી ૨-૩ તેજસ્ કાર્મણની જ્ય-૫ અવગણના અગિયમ સરખી ને જાણ્યો રીકેટ તેથી ૪ વૈકિંચની જ્ય-૫ અવગણના અસખ્યાત ગુણ, તેથી ૫ આદારકની જ્ય-૫ અવગણના અસખ્યાત ગુણ તેથી ૬ આદારકની કુતુહલ અવગણના સ્ત્રી

તેથી ૭ ઔદારિકની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના સખ્યાત ગુણી. તેથી વૈક્રિયની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના માહામાહે સરખી ને ઉપગ્રથી અસખ્યાત ગુણી

૧૩ પ્રયોજન દ્વાર

૧ ઔદારિક શરીરનું પ્રયોજન મોક્ષને સાધ્ય કરવાનું, ૨ વૈક્રિય શરીરનું પ્રયોજન વિવિધ રૂપ કરવાનું, ૩ આહારક શરીરનું પ્રયોજન સંશય દાળવાનું ૪ તેજસ શરીરનું પ્રયોજન પુદ્ગલને પાચન કરવાનું ૫ કાર્મણ શરીરનું પ્રયોજન આહાર અને કર્મને આરખવાનું

૧૪ વિષય (શક્તિ)

૧ ઔદારિક શરીરનો વિષય પદ્મમા રમ્યક દ્વીપ સુધી જવાનો ૨ વૈક્રિય શરીરનો વિષય અસખ્ય દ્વીપ સમુદ્ર સુધી જવાનો ૩ આહારક શરીરનો વિષય અદીદ્વીપ સમુદ્ર સુધી જવાનો. ૪ તેજસ કાર્મણનો વિષય સર્વ લોકમા જવાનો

૧૫ સ્થિતિ દ્વાર

૧ ઔદારિક શરીરની સ્થિતિ જન્ય અતર્મુહર્ત ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પદ્યની ૨૫ વૈક્રિય શરીરની સ્થિતિ જન્ય અતર્મુહર્ત ઉત્કૃષ્ટ ૩૩ સાગરની ૩ આહારક શરીરની સ્થિતિ અંતર્મુહર્તની, ૪-૫ તેજસ કાર્મણ શરીરની સ્થિતિ બે પ્રકારે છે તે ૧ અભવ્ય આશ્રયી, આદિ નથી ને અત પબ નથી, ૨ મુક્તગાની આશ્રયી આદિ નથી, પશુ અત છે

૧૬ અતર દ્વાર

ઔદારિક શરીરને મૂકી ફરીથી ઔદારિક શરીર લેતા અતર પડે (વખત જાય) તો જન્ય અતર્મુહર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ૩૩ સાગર. ૨ વૈક્રિય શરીર મુકી વૈક્રિય શરીર લેતાં અતર પડે તો જન્ય અતર્મુહર્ત ઉત્કૃષ્ટ અનત કાળ ૩ આહારક શરીરને અતર પડે તો જન્ય અતર્મુહર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તનથી કાર્મ થોડું ૪-૫ તેજસ-કાર્મણ શરીરને અંતર નથી, અંતરદ્વારનો બીજો અર્થ આહારક શરીર વળને ચાર શરીર લોકમાં, સદા લાભે આહારક શરીર હોય ને ન હોય-ન હોય તો ઉત્કૃષ્ટ ૭ માસ સુધી અતર પડે.

ધર્મ પાંચ શરીર સંપૂર્ણ

(૧૫) પાત્ર ઈદ્રિય

શ્રી પ્રજાપતિ સૂત્રજ્ઞ પદ્મમા પત્ન્યા પ્રથમ ઉદેશે પાત્ર ઈદ્રિયો વિસ્તાર
અગ્નીમાર દ્વારથી છે

અગ્નીમાર દ્વાર ગાથા.

૧ સમ્યક્, ૨ આહુતી, ૩ પાહુત ૪ કષપમેષ, ૫ ઉમાદે;
૬ અપ્પભક્તુ ૭ પુષ્ક, ૮ પવિત્ર, ૯ વિસય, ૧૦ અપ્પમાર, ૧૧ આહારી

પાત્ર ઈદ્રિય

૧ ઔત્રેદિય ૨ અસુર્હદિય ૩ પ્રાણેદિય ૪ સ્વેદિય ૫ સ્પર્શેદિય.

૧ સ સ્થાન દ્વાર

૧ ઔત્રેદિયનો સ્થાન (આહાર) કક્ષ્ય રક્ષનાં પુલ્ય સરખો. ૨ અસુર્હદિયનો
સ્થાન મનુસ્તી કાળ સરખો. પ્રાણેદિયનો સ્થાન ધમજી સરખો. ૪ સ્વેદિયનો
સ્થાન જરપલ્લી પાર સરખો. ૫ સ્પર્શેદિયનો સ્થાન નાના પ્રકારનો

આહુત્ય (અપ્પભક્તુ) દ્વાર

પાત્ર ઈદ્રિયનું નામ જુલ્લ-કીન્ટ આશ્રિયના અસપ્પાતમા ભાગ્ય

૩ પુષ્કત્ય (સાળપલ્લ) દ્વાર

ઔત્ર, ૨ અસુ, ને ૩ પ્રાણુ એ ત્રણ ઈદ્રિયનું સાળપલ્લ જુલ્લ-કીન્ટ
આશ્રિયના અસપ્પાતમા ભાગ્ય ૪ સ્વેદનું સાળપલ્લ જુલ્લ-કીન્ટ આશ્રિયના
અસપ્પાતમા ભાગ્ય કીન્ટ પુલ્લ (૨ થી ૬) આશ્રિયનું ૫ સ્પર્શેદિયનું સાળપલ્લ
જુલ્લ-કીન્ટ આશ્રિયના અસપ્પાતમા ભાગ્ય કીન્ટ લગ્ગર પેલ્લનથી કાઢક વિશેષ.

૪ પ્રદેશ દ્વાર

પાત્ર ઈદ્રિયના અનત પ્રદેશ છે

અવગ્યાહુ દ્વાર

પાત્ર ઈદ્રિય છે તેમાં દરેક ઈદ્રિયે આપ્તક પ્રદેશ (આપ્તક પ્રદેશનું અન-
પ્રાપ્તુ તે) સપ્પાત આવગ્યાહુ છે

દરેક ઈદ્રિયના અનત અનત કક્ષ અને ભારે સ્પર્શ છે તેમ અનત
અનત લક્ષા ને શુ સ્પર્શ છે

૧ અર્ધપ ભક્તુત્ય.

પ્રદેશનો અર્ધપ ભક્તુત્ય દ્વાર.

૧ અર્ધથી થોડા અસુર્હદિયના પ્રદેશ તેથી ૨ ઔત્રેદિયના પ્રદેશ સપ્પાત
અવ, તેથી ૩ પ્રાણેદિયના પ્રદેશ સપ્પાત અવ તેથી ૪ સ્વેદિયના પ્રદેશ અસપ્પાત
અવ તેથી ૫ સ્પર્શેદિયના પ્રદેશ સપ્પાત અવ

આકાશ પ્રદેશ અવગાહનો અલ્પ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા ચક્ષુષ્ઠિયના અવગાહા આકાશ પ્રદેશ તેથી ૨ શ્રોત્રે દ્રિયના અવગાહા અકાશ પ્રદેશ સંખ્યાત ગુણ, તેથી ૩ ઘ્રાણેન્દ્રિયના અવગાહા અકાશ પ્રદેશ અસંખ્યાત ગુણ, તેથી ૪ સ્પર્શેન્દ્રિયના અવગાહા આકાશ પ્રદેશ અસંખ્યાત ગુણ, તેથી ૫ સ્પર્શેન્દ્રિયના અવગાહા આકાશ પ્રદેશ સંખ્યાત ગુણ.

પ્રદેશ ને અવગાહ એ બેનો સાથે અલ્પ બહુત્વ.

સર્વથી થોડા ૧ ચક્ષુષ્ઠિયના અવગાહ આકાશ પ્રદેશ તેથી ૨ શ્રોત્રે દ્રિયના અવગાહ સંખ્યાત ગુણ, તેથી, ૩ ઘ્રાણે દ્રિયના અવગાહ સંખ્યાત ગુણ, તેથી ૪ રસેન્દ્રિયના અવગાહ અસંખ્યાત ગુણ, તેથી ૫ સ્પર્શે દ્રિયના અવગાહ સંખ્યાત ગુણ, તેથી ૬ ચક્ષુષ્ઠિયના પ્રદેશ અનંત ગુણ, તેથી ૭ શ્રોત્રે દ્રિયના પ્રદેશ સંખ્યાત ગુણ, તેથી ૮ ઘ્રાણેન્દ્રિયના પ્રદેશ સંખ્યાત ગુણ, તેથી ૯ રસેન્દ્રિયના પ્રદેશ અસંખ્યાત ગુણ, તેથી ૧૦ સ્પર્શે દ્રિયના પ્રદેશ સંખ્યાત ગુણ.

કર્કશ અને ભારે સ્પર્શનો અલ્પ બહુત્વ.

સર્વથી થોડા ૧ ચક્ષુષ્ઠિયના કર્કશ ભારે સ્પર્શ, તેથી ૨ શ્રોત્રે દ્રિયના અનંત ગુણ તેથી ૩ ઘ્રાણે દ્રિયના અનંત ગુણ, તેથી ૪ રસેન્દ્રિયના અનંત ગુણ, તેથી ૫ સ્પર્શે દ્રિયના અનંત ગુણ.

હલકા ને મૃદુ (મુંવાળા) સ્પર્શનો અલ્પ બહુત્વ.

સર્વથી થોડા ૧ સ્પર્શે દ્રિયના હલકા મૃદુ સ્પર્શ, તેથી ૨ રસેન્દ્રિયના હલકા મૃદુ સ્પર્શ અનંત ગુણ, તેથી ૩ ઘ્રાણે દ્રિયના અનંત ગુણ, તેથી ૪ શ્રોત્રે દ્રિયના અનંત ગુણ, તેથી ૫ ચક્ષુષ્ઠિયના અનંત ગુણ.

કર્કશ ભારે ને લઘુ (હલકા) મૃદુ સ્પર્શનો સાથે અલ્પ બહુત્વ.

સર્વથી થોડા ૧ ચક્ષુષ્ઠિયના કર્કશ ભારે સ્પર્શ, તેથી ૨ શ્રોત્રે દ્રિયના કર્કશ ભારે સ્પર્શ અનંત ગુણ, તેથી ૩ ઘ્રાણે દ્રિયના અનંત ગુણ, તેથી ૪ રસેન્દ્રિયના અનંત ગુણ, તેથી ૫ સ્પર્શે દ્રિયના અનંત ગુણ, તેથી ૬ સ્પર્શે દ્રિયના હલકા મૃદુ સ્પર્શ અનંત ગુણ, તેથી ૭ રસેન્દ્રિયના હલકા મૃદુ સ્પર્શ અનંત ગુણ, તેથી ૮ ઘ્રાણે દ્રિયના હલકા મૃદુ સ્પર્શ અનંત ગુણ, તેથી ૯ શ્રોત્રે દ્રિયના હલકા મૃદુ સ્પર્શ અનંત ગુણ, તેથી ૧૦ ચક્ષુષ્ઠિયના હલકા મૃદુ સ્પર્શ અનંત ગુણ.

૭ સંપૃષ્ઠ દ્વાર.

ઇન્દ્રિયોને જે પુદ્ગલો આવી સ્પર્શે તે પુદ્ગલોને ઇન્દ્રિયો ગ્રહે તે

પાંચ ઇન્દ્રિયા ચક્ષુષ્ઠિય વિના ચાર ઇન્દ્રિયોને પુદ્ગલો આવી સ્પર્શે છ ચક્ષુષ્ઠિયને આવી સ્પર્શતા નથી.

૮ પ્રવિષ્ટ દ્વાર

જે ધર્મિયોને વિષે અકિમુખ (સામા) પુત્રમો આવીને પ્રવેશ કરે એ પ્રવિષ્ટ કહેજો.

પાંચ ધર્મિયા અશુ ધર્મિય વિના ચાર ધર્મિય પ્રવિષ્ટ છે તે અશુ ધર્મિ અપ્રવિષ્ટ છે.

૯ વિશાય શક્તિ દ્વાર

દરેક જાતિની દરેક ધર્મવેળા વિષય ન થત્ય જામુજનો અન્નજ્વાતનો નાચ ઉત્કૃષ્ટ થત મુજબ.

જાતિ પાત્ર	શ્રોત્રધર્મિ	અશુધર્મિ	પ્રાણુધર્મિ	સ્ત્રોધર્મિ	સ્પર્શી ધર્મ
જોધર્મિ...					૪ મુજબ
મેધર્મિ				૬૪ મુજબ	૮૦ મુજબ
ત્રિધર્મિ			૧૦ મુજ	૧૨૮ મુજ	૧૬૦ મુજબ
ચૌરિધર્મિ...		૨૬૫૪ ચો.	૨ મુજ	૨૫૬ મુજ	૩૨ મુજ
અન્નચી ૫					
ચે દર્મ.	૧ ચોજાળ	૫૬ ૮ ચો.	૪ મુજ	૫૧૨ મુજ	૬૪ મુજ
સચી ૫					
ચે દર્મ...	૧૨ ચોજાળ	૧ સાખ ચો જાળ-ચેરી	૬ ચોજાળ	૬ ચોજાળ	૬ ચોજાળ

૧૦ આનાકાર (ઉપયોગ) દ્વાર

જ્યન્ય ઉપયોગે કાળનો અરુપ જાણુત્ય

સર્વથી થોડો ૧ અશુધર્મિનો જ્યન્ય ઉપયોગ કાળ તેથી ૨ શ્રોત્રધર્મિનો જ્યન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૩ પ્રાણુધર્મિનો જ્યન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ તેથી ૪ સ્ત્રોધર્મિનો જ્યન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ તેથી ૫ સ્પર્શી ધર્મિનો જ્યન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ.

ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળનો અરુપ જાણુત્ય

સર્વથી થોડો ૧ અશુધર્મિનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ તેથી ૨ શ્રોત્રધર્મિનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૩ પ્રાણુધર્મિનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ તેથી ૪ સ્ત્રોધર્મિનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૫ સ્પર્શી ધર્મિનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ.

ઉપયોગ જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ બેના એકઠો અદ્ય બહુત્વ.

સર્વથી થોડો ૧ ચક્ષુષદ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ, તેથી ૨ શ્રોત્રદ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૩ ઘ્રાણે દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૪ રસેદ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૫ સ્પર્શેદ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૬ ચક્ષુષદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ તેથી ૭ શ્રોત્રદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૮ ઘ્રાણેદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૯ રસેદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૧૦ સ્પર્શેદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ

૧૧ મો આહાર દ્વાર સૂત્ર શ્રી પ્રજાપતિનામાંથી જાણવો

ધતિ પાંચ ધ દ્રિય સંપૂર્ણ.

(૧૬) ૩પી અરૂપીના બોલ

ગાથા.

કમ્ભઠ પાવઠાણા ય, મણ વયજોગા ય કમ-દેહિ;

સુહુમ સ્પર્શસિ ખંધે. એ સર્વે અહિ ક્રાસા. ૧

અર્થ:—કમ્ભ (૧ માનાવરણીય, ૨ દર્શનાવરણીય, ૩ વેદનીય, ૪ મોહનીય, ૫ આયુષ્ય, ૬ નામ, ૭ ગોત્ર, ૮ અતરાય) આઠ ૮, પાપસ્થાનક (૧ પ્રાણાતિપાત, ૨ મૃષાવાદ, ૩ અદ્વતાદાન, ૪ મૈથુન, ૫ પરિગ્રહ, ૬ ક્રોધ, ૭ માન, ૮ માયા, ૯ લોભ, ૧૦ રાગ ૧૧ ક્રોધ, ૧૨ કલેશ, ૧૩ અભ્યાપ્ત્યાન, ૧૪ પિશુન, ૧૫ પરપરિવાદ, ૧૬ રતિ અરતિ, ૧૭ માયા મૃષા, ૧૮ મિથ્યાદર્શનશબ્દ) અઠાર ૧૮, ૨૬, ૨૭ મન યોગ, ૨૮ વચન યોગ, ૨૯ કાર્મણ શરીર, ને ૩૦ સૂક્ષ્મ પ્રદેશી રૂકધ એ અર્વે ત્રીશ બોલ ૩૧ ચક્રસ્થી છે તેમાં સોળ સોળ બોલ લાભે તે પાંચ વર્ણ, (૧ કાળો ૨ નાલો, ૩ રાતો, ૪ પીળો, ૫ ઘોળો), એ ગંધ, (તે સુરભી ગંધ, ૭ દુરભી ગંધ), પાંચ રસ, (તે ૮ તીખો, ૯ કડવો, ૧૦ કસાયલો, ૧૧ ખાટો, ૧૨ મીઠો), ચાર સ્પર્શ, (તે ૧૩ શીત, ૧૪ ઉષ્ણ, ૧૫ હુષ્ણ ને ૧૬ સ્નિગ્ધ) (૧)

ગાથા.

ઘણ તણ વાય. ઘનોદહિ, પુઠવિસતેવ સતનિરીયાણ;

અસ ખેજ દિવ, સમુદા, કામ્યા, ગવીજા અણુત્તરા સિદ્ધિ. ૨

અર્થ — ૧ મનવાત ૨ તનુવાત, ૩ ધનોગધિ, ૫૨મી શ્રાત-૧ ૧૧
અસપ્તવાત દીપ, ૧૨ અસપ્તવાત સમુદ્ધાર દેવમોક-૨૪, ત્વ દેવેત-૩૩
પાંચ અનુષ્ઠર વિમાન-૩૮ સિદ્ધિશીલા-૩૯ (૨)

આથા.

ઉપસીયા અકરકલા, પાગસ કાય, ૭ દંબ લેસ્સા ૪,
તહેવ કાય ભોગેષુ એ સંવેષુ અકુ કાસા ૩

અર્થ — ૪ જોડાસિ સરીર, ૪૧ ચેકિય સરીર, ૪૨ આકાગ કી
ને ૪૩ તૈજસ સરીર અ માર દેહ. ૪૪ પુરુષાસ્તિકાવનો બાહ્ય રાષ્ટ્ર, ૭ જન
લેરમા (૧ મૂલ્ય ૨ નીચ, ૩ કપોત, ૪ તેને, ૫ પથ, ૬ શુદ્ધ) ૫, ૫૧ કાં
ચોત્ર એ સપગા ૫૧ કાંચ ચોત્ર, એ સપગા ૫૧ બોધ રૂપી આકા રાષ્ટ્ર છે તેને
વીસ વીસ બોધ લાભે, તે પાંચ વલ્-૫-એ રાષ્ટ્ર-૭, પાંચ રાષ્ટ્ર-૧૨ આકા રાષ્ટ્ર-૨૬
૧૩ સીત ૧૪ કીલ્, ૧૫ શુભો, ૧૬ સિદ્ધિ, ૧૭ કારે, ૧૮ કાગો ૧૯
ખખરો, ને ૨ સુવાલો (૩)

આથા

પાવ કાણા વિશ્વ, અક અક જુદિ ઉગાલે,
સન્ના ધમમથી પન ઉકાણુ પ્રાવ લેસ્સાતિ દિલીય ૪

અર્થ — આકારે પાપસન્નાકની વિવૃતિ (પાપસન્નાકની નિવર્તણુ) ૨૮ ન
જુદિ તે ૧૬ જોડાસિકા ૨ કામીયા ૨૧ રિતયા, ને ૨૨ પરિજાતીયા ૩૧
મતિ તે ૨૩ અવમક-૨૪ કુલા, ૨૫ અવાય ને ૨૬ પારણા, માર સન્ના
૨૭ આકાર સગા ૨૮ કાચ સગા, ૨૯ પીપ્પન સગા ને ૩૦ પરિજાતીયા
૩૧ ધમમસાક્ષન ૩૨ અધર્માસ્તિકાવ ૩૩ આકાસ્તિકાવ, ૩૪ કાલ ને ૩૫
જીવાસ્તિકાવ, પાંચ કાલ-તે ૩૬ કીલાન, ૩૭ કામ ૩૮ વીચ ૩૯ નલ, ને
૪૦ પુરુષાકાર પરાકામ ૪૧ કાવ લેસ્સા-૪૨ ને તણુ હિ ને ૪૩ અમતિ કાવ
૪૮ મિત્યા હિટિ, ને ૪૯ મિત્ર હિટિ (૪)

આથા

કસણુ નાણુ સાયાસ, અણુઆણુ અકિવીસે દંબા છવ્વ
એ સંવેષે અવન્ના અરૂવી અકાસગા એવ ૫

અર્થ — દર્શન માર તે ૫ અકુદર્શન, ૫૧ અકુદર્શન ૫૨ અવધિર્શન,
ને ૫૩ કેવળજ્ઞાન જ્ઞાન પાંચ તે ૫૪ મતિજ્ઞાન, ૫૫ સુતજ્ઞાન ૫૬ અવધિજ્ઞાન,
૫૭ મન ખર્ચ જ્ઞાન ને ૫૮ કેવળજ્ઞાન ૫૯ જ્ઞાનનો ઉપયોગ તે સાકાર ઉપયોગ
૧ દર્શનનો ઉપયોગ તે અવધિજ્ઞાન ઉપયોગ, ૧૧ અકિવીસે દંબા છવ્વ

એ સઘળા ૬૧ બોલમા વર્ણ, ગંધ રસ, સ્પર્શ કાષ્ઠ ન લાભે કારણ કે સર્વ બોલ અરૂપીના છે.

ઘટિ રૂપી અરૂપીના બોલ સંપૂર્ણ

(૧૭) મોટો આસઠીયો

ગાથા

૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦
ગઠ, ઈન્દ્રિય, કાય, જોગ, વેદ્ય, કસાય, લેસ્સા, સમ્મત, નાણુ.

૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪
જુ, સંજય, ઉવઓગ આહારે. ૧

૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧
મગ, પરિત, પળજત, સુહુમ, સેન્ની. ભવસ્થિય, ચરિમ તેસિ
ણું, આસઠીયા હોય નાયવ્વા. ૨.

એ એકવિંશ દારની બે ગાથા, તેના ૧૮સ્તાર.

૧ મુખ્યય જીવ દારનો એક લેદ.

૨ ગતિ દારના આઠ લેદ

૧ નરકની ગતિ ૨ તિર્યંચની ગતિ, ૩ તિર્યંચાણીની ગતિ, ૪ મનુષ્યની
૫ મનુષ્યાણીની ગતિ, ૬ દેવની ગતિ ૭ દેવાંગનાની ગતિ ૮ સિદ્ધની ગતિ

૩ ઈન્દ્રિય દારના સાત બોલ

૧ સર્વ દ્રિય, ૨ એકેન્દ્રિય, ૩ બેષ્ઠ દ્રિય, ૪ ત્રિષ્ઠ દ્રિય, ૫ ચૌરે દ્રિય ૬
પે દ્રિય, ૭ અનિદ્રિય

કાય દારના આઠ બોલ

૧ સકાય, ૨ પૃથ્વીકાય, ૩ અપકાય, ૪ તેઉકાય, ૫ વાયુકાય ૬
સ્પતિકાય, ૭ ત્રસકાય ૮ અકાય

૫ યોગ દારના પાંચ બોલ

૧ સયોગ ૨ મનો યોગ, ૩ જ્ઞાન યોગ, ૪ કાય યોગ, ૫ અયોગ

૬ વેદ દારના પાંચ બોલ

૧ સવેદ, ૨ સ્ત્રી વેદ ૩ પુરૂષ વેદ, ૪ નપુંસક વેદ. ૫ અવેદ

૭ કપાય દ્વારના ૭ બોલ.

૧ સકપાય ૨ કોષ કપાય, ૩ માન કપાય, ૪ માયા કપાય ૫ કા
કપાય, ૬ અકપાય.

૮ ભેરયા દ્વારના-આઠ બોલ

૧ સભેર ૨ ભૂર ભેરયા, ૩ નીલ ભેરયા ૪ ક્યોત ભેરયા, ૫ ભે
રયા ૬ પલ ભેરયા, ૭ શુભ ભેરયા, ૮ અભેરયા

૯ સમકિત દ્વારના ત્રણ બોલ

૧ સમકિત ૨ મિધ્યાત્વ ૩ સમમિર્ષાત્વ

૧૦ ગ્યાન દ્વારના ૬૨ બોલ

૧ સમુચ્ચય ગ્યાન, ૨ મતિ ગ્યાન, ૩ મુક્તિ ગ્યાન, ૪ અવધિ ગ્યાન ૫ મ
યન ગ્યાન, ૬ કેવળ ગ્યાન, ૭ સમુચ્ચય અગ્યાન ૮ મતિ, અગ્યાન ૯ અનન્ય
૧ વિભવ ગ્યાન.

૧૧ ક્ષાંતિ દ્વારના ચાર બોલ

અસુધાન, અસુધાન ૩ અવધિન, કેવળક્ષાંતિ

૧૨ સંવત્સિ દ્વારના નવ બોલ

૧ સમુચ્ચય સવત્સિ ૨ સામવત્સિ યાત્રિ, ૩ ઉદોપરમાનિક યાત્રિ
પરિકાગવિશુદ્ધ યાત્રિ ૪ સ્વપ્રસન્ન યાત્રિ, ૫ વસુધૈવ કુટુંબકમિત્તિ, ૬ સ
વત્સિ ૭ અસવત્સિ, ૮ નો સવત્સિ-નો અસવત્સિ-નો સવત્સવત્સિ.

૧૩ ઉપયોગ દ્વારના બે બોલ

૧ સાધાર ઉપયોગ. (સાધાર-ગુણેષયોગ), અનાધાર ઉપયોગ (અ
ધારોપયોગ).

૧૪ આધાર દ્વારના બે બોલ

૧ આધાર ૨ અનાધાર.

૧૫ લાપક દ્વારના બે બોલ

૧ આપક ૨ અઆપક.

૧૬ પરિત દ્વારના ત્રણ બોલ

૧ પરિત, અપરિત ૩ નોપરિત નોઅપરિત.

૧૭ પર્વાત દ્વારના ત્રણ બોલ

૧ પર્વાત, અપર્વાત ૩ નેપર્વાત નોઅપર્વાત.

૧૮ સૂક્ષ્મ દ્વારના ત્રણ ખોલ

૧ સૂક્ષ્મ, ૨ ખાદ્ય, ૩ નોસક્ષમ નોખાદ્ય.

૧૯ સંજી દ્વારના ત્રણ ખોલ

૧ મસી, ૨ અસસી, ૩ નોસંજી, નોઅમસી

૨૦ લવ્ય દ્વારના ત્રણ ખોલ.

૧ લવ્ય, ૨ અલવ્ય ૩ નોલવ્ય નોઅલવ્ય

૨૧ અરિમ દ્વારના બે ખોલ

૧ અરમ, ૨ અઅરમ

એ એકવીશ દ્વારના ખોલ પર ખાસક ખોલ ઉતારે છે તે ખાસક ખોલની વિગત જીવના ૧૪ ભેદ, ગુણસ્થાનક ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેક્ષ્યા ૬, એ મર્મ મળી એકસઠ તથા અલ્પખણ્ડુલ એ ખાસક ખોલ

સમુચ્ચ જીવનો દ્વાર

૧ સમુચ્ચ જીવમાં -જીવના ભેદ ૧૪, ગુણસ્થાનક ૧૪, યોગ ૧૫ ઉપયોગ, ૧૦ લેક્ષ્યા ૬

૨ ગતિ દ્વાર

૧ નરક ગતિમાં-જીવના ભેદ ૩, સસીના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત, અસંજી પચે દ્રિયનો અપર્યાપ્ત ગુણસ્થાનક ૪ પ્રથમના ભેગ ૧૧ તે ૪ મનના ૪ વચનના ૧ વૈકલ્ય ૧ વૈકલ્યમિશ્ર, ૧ કાર્મણકાય એ ૧૧, ઉપયોગ ૯ તે ૩ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેક્ષ્યા ૩ પ્રથમ

૨ તિર્યચ ગતિમાં-જીવના ભેદ ૧૪ ગુણસ્થાનક ૫ પ્રથમ, યોગ ૧૩ તે આહારકના બે વર્જને, ઉપયોગ ૯ તે ૩ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન લેક્ષ્યા ૬

૩ તિર્યચાણીમાં-જીવના ભેદ એ સસીના ગુણસ્થાનક ૫ પ્રથમ યોગ ૧૩, આહારકના વર્જને બે ઉપયોગ ૯, તે ૩ જ્ઞાન ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન ૬ લેક્ષ્યા છે

૪ મનુષ્યની ગતિમાં-જીવના ભેદ ૩ સસીના બે ને અસંજી પચે દ્રિયનો અપર્યાપ્ત એ ૩ ગુણસ્થાનક ૧૪ યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨ લેક્ષ્યા ૬

૫ મનુષ્યાણીમાં-જીવના ભેદ ૨ તે એ સસીના, ગુણસ્થાનક ૧૪ યોગ, ૧૩ આહારકના બે વર્જને, ઉપયોગ ૧૨ લેક્ષ્યા ૬

૬ દેવ ગતિમાં-જીવના ભેદ ૩ એ સસીના ને અમસી પચે દ્રિયનો અપર્યાપ્ત એ ૩ ગુણસ્થાનક ૪ પ્રથમ, ભેગ ૧૧ તે ૪ મનના ૪ વચનના ૨ વૈકલ્યના ને ૧ કાર્મણકાય એ ૧૧, ઉપયોગ ૯ તે ૩ જ્ઞાન ૩ અજ્ઞાન ૩ દર્શન એ ૯, લેક્ષ્યા ૬

૭ દેવાગનામા—જવના ભેદ ૨ તે બે સરીના કુલસ્થાનક ૪ પ્રથમ
 ચોત્ર ૧૧ તે ૪ મનના ૪ વચનના ૨ વૈકિન્ના ૧ કાર્મણકાવ, ઉપચોત્ર ૬ તે ૧
 ચાન ૩ અગાન ૩ દસન, લેસ્યા ૪ પ્રથમ ।

સિદ્ધ ગતિમા જવ ભેદ નથી અલ્પસ્થાનક નથી ચોત્ર નથી ઉપચોત્ર ૨
 મેવચાન મેવચાન, લેસ્યા નથી.

નરક અતિ પ્રમુખ આઠ બોલમા સ્લેસા જીવોના અલ્પ અનુલ,

૧ સર્વથી શ્રી મનુષ્યાણી ૨ તથી મનુષ્ય અસંખ્યાત કુલ (સર્વથી
 જલ્યા માટે), ૩ તેથી નારકી અસંખ્યાત કુલ, ૪ તેથી તિર્થંકારી અસંખ્યાત
 કુલ, ૫ તેથી દેવ અસંખ્યાત કુલ, ૬ તેથી દેવાચારી અસંખ્યાત કુલ ૭ તેથી
 સિદ્ધ અનત કુલ તેથી તિર્થંકાર અનત કુલ

૩ ધર્મિય બાર

૧ સધર્મિયમા—જવના ભેદ ૧૪ અલ્પસ્થાનક ૧૨ પ્રથમ ચોત્ર ૧૫
 ઉપચોત્ર ૧ મેવચના બે વચને લેસ્યા ૬

એકેદિયમા જવના ભેદ ૪ પ્રથમ અલ્પસ્થાનક ૧ પ્રથમ ચોત્ર ૫ તે ૧
 ઓગારિકના ૨ વૈકિન્ના ૧ કાર્મણકાવ ઉપચોત્ર ૩ તે ૨ અગાનના તથા
 અમચુદ્ધન, લેસ્યા ૪ પ્રથમ

૫ બેધ દ્રવ્ય ત્રિધર્મિય ઔરિદિય—જે મળ્યાં જવના ભેદ બે બે
 પોતપોતાના અપર્ણને પર્ણાત. અલ્પસ્થાનક ૨ પ્રથમ ચોત્ર ૪ તે ૨ ઔરિદિય
 ૧ કાર્મણકાવ ૧ અવકાર વચન ઉપચોત્ર એકેદિય ત્રિધર્મિયમાં પાંચ ઉપચોત્ર
 તે ૨ ચાન ૨ અગાન ૧ અમચુદ્ધન ઔરિદિય ૬ ઉપચોત્ર તે ૨ ચાન ૨ અગાન
 ૨ દસન તે મળે ને અમચુદ્ધન, લેસ્યા ૩

૫ ઔરિદિયમા—જવના ભેદ ૪ સરી ૫ ઔરિદિય ને અસરી ૫ ઔરિદિય
 મેન્દ્ર અપર્ણને પર્ણાત. અલ્પસ્થાનક ૧૨ પ્રથમ ચોત્ર ૧૫, ઉપચોત્ર ૧૦ મેવચ
 બે વચને લેસ્યા ૬

અનિદિયમા—જવના ભેદ ૧ સરીનો પ્રર્ણાત. અલ્પસ્થાનક ૬ તે ૧૩ ૧
 ચોત્ર ૭ તે સત્ય મન્દ્ર અવકાર મન્દ્ર સત્ય વચન અવકાર વચન ઓગારિક ઔરિદિય
 મિય, કાર્મણકાવ, ઉપચોત્ર ૨ તે મેવચ ચાન ને મેવચ દસન, લેસ્યા ૧ યામ.

સધર્મિયમા પ્રમુખ આઠ બોલમા સ્લેસા જીવોના અલ્પ અનુલ

૧ સર્વથી શ્રી ૫ ઔરિદિય ૨ તેથી ઔરિદિય નિર્ણયાધિ ૩ તેથી નિર્ણય
 વિષય ધિ ૪ તેથી એકલિય નિર્ણયાધિ ૫ તેથી અનિર્ણય અનતકુલ (૧)

બળ્યા માટે) ૬ તેથી એકદ્રિય અનતગુણ (વનસ્પતિકાય બળ્યા માટે) ૭ તેથી મધદ્રિય વિશેષાધિક

૪ કાય દ્વાર.

૧ સકાયમાં—જીવના બેઠ ૧૪. ગુણુસ્થાનક ૧૪ યોગ ૧૫ ઉપયોગ ૧૨. લેખ્યા ૬.

૪ પૃથ્વીકાય, અપૃકાય, વનસ્પતિકાય—એ ત્રણમાં જીવના બેઠ ૪ સૂક્ષ્મ એકદ્રિય ને બાહર એકાંચેય અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ ૪ ગુણુસ્થાનક ૧ પ્રથમ યોગ ૩ તે બે ઔષ્ઠારિકના, ૧ કાર્મણકાય ઉપયોગ ૩ તે ૨ અજ્ઞાન ને ૧ અચક્ષુ-દશન, લેખ્યા ૪ પ્રથમ.

૫-૬ તેજસ્કાય, વાયુકાય—મા જીવના બેઠ ૪ પૃથ્વીવત્ ગુણુસ્થાનક ૧ પ્રથમ યોગ તેજસ્માં ૩ ત્રણ પૃથ્વીવત્ વાયુમાં ૫ બે ઔષ્ઠારિકના બે વૈક્રિયના એક કાર્મણ ઉપયોગ ૩ પૃથ્વીવત્ લેખ્યા ૩ પ્રથમ.

૭ ત્રસકાયમાં—જીવના બેઠ ૧૦ તે એકદ્રિયના ૪ વર્જીને, ગુણુસ્થાનક ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપયોગ, ૧૨, લેખ્યા ૬

૮ અકાયમાં—જીવનો બેઠ નથી, ગુણુસ્થાનક નથી યોગ નથી ઉપયોગ ૨ ને કેવળના, લેખ્યા નથી

સકાય પ્રમુખ આઠ બોલમાં રહેલા જીવોનો અદ્ય બહુવ

૧ સર્વથી થોડા ત્રસકાય, ૨ તેથી તેજસ્કાય અસંખ્યાત ગુણ ૩ તેથી પૃથ્વીકાય વિશેષાધિક ૪ તેથી અપકાય વિશેષાધિક ૫ તેથી વાયુકાય વિશેષાધિક, ૬ તેથી અકાય અનતગુણ ૭ તેથી વનસ્પતિકાય અનંત ગુણ, ૮ તેથી ત્રસકાય વિશેષાધિક

૫ યોગ દ્વાર

૧ સયોગમાં—જીવના બેઠ ૧૪ ગુણુસ્થાનક ૧૪ પ્રથમ, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨ લેખ્યા ૬

૨ મનોયોગમાં—જીવનો બેઠ ૧ તે સરીનો પર્યાપ્ત, ગુણુસ્થાનક ૧૪, યોગ ૧૪, કાર્મણનો વર્જીને ઉપયોગ ૧૨ લેખ્યા ૬.

૩ વચનયોગમાં—જીવના બેઠ ૫ તે બેષદ્રિય, ત્રિષદ્રિય, ચોરિદ્રિય, અસરી ૫ એદ્રિય, સરી ૫ એદ્રિય એ પાંચના પર્યાપ્ત ગુણુસ્થાનક ૧૪, યોગ ૧૪ કાર્મણનો વર્જીને ઉપયોગ ૧૨ લેખ્યા ૬

૪ કાયયોગમાં—જીવના બેઠ ૧૪, ગુણુસ્થાનક ૧૪ યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેખ્યા ૬.

૧ અધ્યાયમા છવનો ભેદ ૧ સસીના પર્ણાંત્ર ગુરુસ્થાનક ૧ તે સેવ
યોગ નથી, ઉપમામ ૨ કેવળના ભેદમા નથી.

સધાગ પ્રમુખ પાથ બોલમા રહેલા છવનો અસપ બહુત

૧ સર્વથી મોટા મનોયોગી ૨ તેથી વચનયોગી અસખ્યાત ગુરુ ૩ તેથી
અવેદી જ્ઞાનત ગુરુ ૪ તેથી કામયોગી જ્ઞાનત ગુરુ ૫ તેથી સર્વોચ્ચ સિદ્ધાંતિ

૬, વેદ દ્વાર

૧ સર્વેદમા છવનો ભેદ ૧૪ ગુરુસ્થાનક ૬ પ્રથમ યોગ ૧૫, ઉચ્ચેદ ૧૦
તે કેવળના બે વચને ભેદમા ૬

૨ સર્વે વેદમા-છવનો ભેદ ૨ સસીના, ગુરુસ્થાનક ૬ પ્રથમ, યોગ ૧૩
તે આકારના બે વચને ઉપયોગ ૧ કેવળના બે વચને ભેદમા ૬

૩ પુરુષ વેદમા-છવનો ભેદ ૨ સસીના ગુરુસ્થાનક ૬ પ્રથમ યોગ ૧૩
ઉપયોગ ૧ કેવળના બે વચને ભેદમા ૬

૪ નપુ સ્ક વેદમા-છવનો ભેદ ૧૪ ગુરુસ્થાનક ૬ પ્રથમ, યોગ ૧૩
ઉપયોગ ૧ કેવળના બે વચને ભેદમા ૬

૫ અવેદમા-છવનો ભેદ ૧ તે સસીનો પર્ણાંત્ર ગુરુસ્થાનક ૬ નવમી
મીઠમા ગુરુ યોગ ૧૧ તે ચાર મનના ૪ વચનના ૨ જોડાશિના ૧ મર્ચ
ઉપયોગ ૬ તે પાંચ જ્ઞાનના તે ચાર જ્ઞાનના, ભેદમા ૧ ગુરુ.

સર્વેદ પ્રમુખ પાથ બોલમા રહેલા છવનો અસપ બહુત

૧ સર્વથી મોટા પુરુષવેદી ૨ તેથી સર્વે વેદી સખ્યાત ગુરુ ૩ તેથી
અવેદી જ્ઞાનત ગુરુ ૪ તેથી નપુ સ્કવેદી જ્ઞાનત ગુરુ ૫ તેથી સર્વેદી સિદ્ધાંતિ

૭ કથામ દ્વાર

૧ સ્કથામમા-છવનો ભેદ ૧૪ ગુરુસ્થાનક ૧ પ્રથમ, યોગ ૧૩
ઉપયોગ ૧ કેવળના બે વચને ભેદમા ૬

૨-૩-૪ કોષ, માન, ને માયા કથામમા-છવનો ભેદ ૧૪ ગુરુસ્થાનક
૬ પ્રથમ, યોગ ૧૫ ઉપયોગ ૧૦, ભેદમા ૬

૫ લૌકિક કથામમા-છવનો ભેદ ૧૪ ગુરુસ્થાનક, ૧ યોગ ૧૫ ઉપયોગ
૧ ભેદમા ૬

૬ અસ્કથામમા છવનો ભેદ ૧ સસીનો પર્ણાંત્ર, ગુરુસ્થાનક ૪ ઉચ્ચેદ
યોગ ૧૧ તે ૪ મનના ૪ વચનના ૨ જોડાશિના ૧ કામ જ્ઞાને ઉપયોગ ૬ તે
પાંચ જ્ઞાનના તે ચાર જ્ઞાનના, ભેદમા ૧ ગુરુ.

સકપાય પ્રમુખ છ બોલમાં રહેલા જીવોનો અદ્ય બહુત્વ

૧ સર્વથી થોડા અકપાયી ૨ તેથી માનકપાયી અનતગુણ ૩ તેથી કોષ-
કપાયી વિશેષાધિક, ૪ માયા કર્યાં વિશેષાધિક, ૫ લોભ કપાયી વિશેષાધિક
૬ સકપાયી વિશેષાધિક

૮ લેશ્યા દ્વાર

સલેશ્યામાં-જીવના બેદ ૧૪, ગુણુચ્ચાનક ૧૩ પ્રથમના, યોગ ૧૫
ઉપયોગ ૧૨ લેશ્યા ૬

૨-૩-૪ કૃષ્ણ નીલ કાપોત લેશ્યામાં-જીવના બેદ ૧૪ ગુણુચ્ચાનક
૬ પ્રથમના, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦ કેવળના બે વજીને લેશ્યા ૧ પોતપોતાની.

૫ તેજો લેશ્યામાં-જીવના બેદ ૩ તે સંશીતા બે ને ૧ બાદર એકદ્રિય
નો અપર્યાપ્ત, ગુણુચ્ચાનક ૭ પ્રથમ યોગ ૧૫ ઉપયોગ ૧૦. લેશ્યા ૧ પોતાની

૬ પદ્મ લેશ્યામાં-જીવના બેદ ૨ સસીના, ગુણુચ્ચાનક ૭ પ્રથમ, યોગ
૧૫, ઉપયોગ ૧૦, લેશ્યા ૧ પોતાની

૭ શુકલ લેશ્યામાં-જીવના બેદ ૨ સસીના ગુણુચ્ચાનક ૧૩ પ્રથમના
યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૧ પોતાની

૮ અલેશ્યામાં-જીવનો બેદ ૧, ગુણુચ્ચાનક ૧ ચૌત્સુ, યોગ નથી,
ઉપયોગ ૨ કેવળના, લેશ્યા નથી

સલેશ્યા પ્રમુખ આઠ બોલમાં રહેલા જીવોનો અદ્ય બહુત્વ

સર્વથી થોડા શુકલ લેશ્યા ૨ તેથી પદ્મલેશ્યા સખ્યાત ગુણુ ૩ તેથી
તેજો લેશ્યા સખ્યાત ગુણુ ૪ તેથી અલેશ્યા અનત ગુણુ ૫ તેથી કાપોતલેશ્યા
અનતગુણુ ૬ તેથી નીલલેશ્યા વિશેષાધિક, ૭ તેથી કૃષ્ણલેશ્યા વિશેષાધિક ૮
તેથી સલેશ્યા વિશેષાધિક

૯ સમકિત દ્વાર

૧ સમ્યકદૃષ્ટિમાં જીવના બેદ ૬-એષદ્રિય ત્રિષદ્રિય, ચૌરિદ્રિય, અસરી
૫ ચેદ્રિય, એ ૪ના અપર્યાપ્ત ને સસી ૫ ચેદ્રિયના અપર્યાપ્ત પર્યાપ્ત એ ૬
ગુણુચ્ચાનક ૧૨ તે પહેલુ, બીજી એ બે વજીને યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૬ તે પાંચ
જ્ઞાન, ચાર દર્શન લેશ્યા ૬

૨ મિથ્યાદૃષ્ટિમાં જીવના બેદ ૬૪, ગુણુચ્ચાનક ૧ યોગ ૧૩ આહારકના
૨ વજીને, ઉપયોગ ૬ તે અજ્ઞાનના ૩ ને દર્શનના ૩ એ ૬, લેશ્યા ૬.

૩ સમમિથાદિદિશા છવનો બેઠા ૧ સહીતો પર્ણિય ગુણસ્થાન ૧ તે ત્રીજી, ચોથ ૧ તે ૪ મના ૪ વચના ૧ બોધવિદ્યો ૧ ગિરિનો ૧ ૧, ઉપચોદ ૧ તે ૩ જ્ઞાતાના ૩ દર્શનના બેસ્યા ૧

સમમિથાદિ પ્રમુખ બોલમાં પહેલાં છવનો અલપ બહુલ

૧ સર્વથી થોડા સમમિથા દિ. ૨ તેથી સમમિથા જનત ગુણ ૩ તે મિથાદિ જનત ગુણ.

૧૦ જ્ઞાન કોર

૧ સમુચ્ચય જ્ઞાનમા-છવનો બેઠા ૧ સમુચ્ચય દર્શિત ગુણસ્થાન ૧ થાન ૧૫, ઉપચોદ ૬ બેસ્યા ૧ સમુચ્ચય દર્શિત,

૨-૩ મતિ જ્ઞાન, મુત જ્ઞાનમા-છવનો બેઠા ૧ સમુચ્ચય દર્શિત ગુણસ્થાન ૧ તે પહેલું ત્રીજું તેરમું ગોસ્તુ જે ચાર વર્ણને, ચોથ ૧૫, ઉપચોદ ૭ તે ચાર જ્ઞાન ને જ્ઞા દર્શન બેસ્યા ૧

૪ અવધિ જ્ઞાનમા-છવનો બેઠા ૨ સહીતો ગુણસ્થાન ૧ મતિજ્ઞાન વત ગુણસ્થાન ૧ મનિયાનીવત ચોથ ૧૫, ઉપચોદ ૬ બેસ્યા ૧

૫ મન, પર્ણવજ્ઞાનમા-છવનો બેઠા ૧ સહીતો પર્ણિય ગુણસ્થાન ૭ તે બૃહથી બારમા સુધી, ચોથ ૧૪ તે કામજ્ઞાનો વર્ણને ઉપચોદ ૭ બેસ્યા ૧

૬ કેવળ જ્ઞાનમા-છવનો બેઠા ૨ સહી પર્ણિય, ગુણસ્થાન ૨ મનુ ચોસ્તુ ચોથ ૭ તે સત્ત મન, સત્ત કમન અરકાર મન, અવકાર કમન ને બોધવિદ્યાનો બેઠા કામજ્ઞાન જે ૭ ઉપચોદ જે કેવળના બેસ્યા ૬ શુભ

૭ ૮-૯ સમુચ્ચય જ્ઞાન, મનિ જ્ઞાનમા, મુત જ્ઞાનમા-જે જ્ઞાની છવનો બેઠા ૧૪ ગુણસ્થાન ૨ તે પહેલું ને ત્રીજું, ચોથ ૧૩ તે જ્ઞાનમાની ને વર્ણને, ઉપચોદ ૧ તે જ્ઞા જ્ઞાતાના જ્ઞા જ્ઞાતાના બેસ્યા

૧ વિષમ જ્ઞાનમા-છવનો બેઠા ૨ સહીતો ગુણસ્થાન ૨ મોટું ત્રીજું ચોથ ૧૩ ઉપચોદ ૬ બેસ્યા ૧

સમુચ્ચય જ્ઞાન પ્રમુખ દશ બોલમાં પહેલાં છવનો અલપ બહુલ.

૧ સર્વથી થોડા મન-પર્ણવ જ્ઞાની ૨ તેથી અવધિયાની અલપ-મન-પર્ણ ૩ તેથી મનિયાની ને ૪ મુતજ્ઞાની પરસ્પર વૃત્ત (શરખ) ને વિશેષાધિક, ૫ તેથી રિતિ-મન-પર્ણના અલપ-મન-પર્ણ ૬ તેથી કેવળજ્ઞાની જનત ગુણ ૭ તેથી સમુચ્ચયજ્ઞાની વિશેષાધિક ૮ તેથી મતિજ્ઞાની ને ૯ મુતજ્ઞાની પરસ્પર વૃત્ત ને જનત ગુણ.

૧૧ દર્શન દ્વાર.

૧ ચક્ષુદર્શનમાં-જીવના ભેદ ૬ તે ઔરિદ્રિય, અસત્તી ૫ ચેદ્રિય, સત્તી ૫ ચેદ્રિય, સત્તી ૫ ચેદ્રિય એ ત્રણના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત, ગુણસ્થાનક ૧૨ પ્રથમ, યોગ ૧૪ તે કાર્મણનો વર્ણને, ઉપયોગ ૧૦ કેવળના બે વર્ણને લેશ્યા ૬

૨ અચક્ષુદર્શનમાં-જીવનો ભેદ ૧૪, ગુણસ્થાનક ૧૨, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦, લેશ્યા ૬

૩ અવધિદર્શનમાં-જીવના ભેદ ૨ તે સત્તીના ગુણસ્થાનક ૧૨, યોગ ૧૫ લેશ્યા ૬

૪ કેવળદર્શનમાં-જીવનો ભેદ ૧ સત્તી પર્યાપ્ત ગુણસ્થાનક ૨ ઉપરના, યોગ ૭ તે કેવળજ્ઞાનવત્, ઉપયોગ ૨ તે કેવળના, લેશ્યા ૧ શુક્લ,

ચક્ષુદર્શન પ્રમુખ ચાર બોલમાં રહેલા જીવોનો અલપ બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા અવધિદર્શની, ૨ તેથી ચક્ષુદર્શની અસખ્યાત ગુણ ૩ તેથી કેવળદર્શન અનતગુણ, ૪ તેથી અચક્ષુદર્શની અનતગુણ

૧૨ સયત દ્વાર

૧ સયત (સમુચ્ચય સયમ) માં-જીવનો ભેદ ૧ સત્તીનો પર્યાપ્ત ગુણ ૫ થા ૬ તે છઠ્ઠાથી ચોદ સુધી, યોગ ૨૫, ઉપયોગ ૬ ત્રણ અજ્ઞાન વર્ણને, લેશ્યા ૬.

૨-૩ સામાયિક ને છદોપસ્થાપનિકમાં-જીવનો ભેદ ૧ સત્તીનો પર્યાપ્ત, ગુણસ્થાનક ૪ તે છઠ્ઠાની નવમા સુધી, યોગ ૧૪ કાર્મણનો વર્ણને, ઉપયોગ ૭ તે ચાર જ્ઞાનના ને ત્રણ દર્શનના લેશ્યા ૬

૪ પરિહાર (વશુદ્ધમાં-જીવનો ભેદ ૨ સત્તીનો પર્યાપ્ત, ગુણસ્થાનક ૨ તે છઠ્ઠે ને સાતમું, યોગ ૬ તે ૪ મનના ૪ વચનના ૧ આક્ષરિકનો, ઉપયોગ ૭ તે ૪ જ્ઞાનના ને ત્રણ દર્શનના, લેશ્યા ૬

૫ સૂક્ષ્મ સંપરાયમાં-જીવનો ભેદ ૧ સત્તીનો પર્યાપ્ત, ગુણસ્થાનક ૧ તે દશમું. યોગ ૬, ઉપયોગ ૭, લેશ્યા ૧ શુક્લ

૬ યથાખ્યાતમાં-જીવનો ભેદ ૧ સત્તીનો પર્યાપ્ત, ગુણસ્થાનક ૪ તે ઉપરના, યોગ ૧૧ તે ૪ મનના ૪ વચનના ૨ ઔદારિકના ને ૧ કાર્મણનો ઉપયોગ, ૬ તે ત્રણ અજ્ઞાનના વર્ણને, લેશ્યા ૬ શુક્લ.

૭ સયતાસયતમાં-જીવનો ભેદ ૧ સંસીનો પર્યાપ્ત, ગુણસ્થાનક ૧ પાચમું, યોગ ૧૨ તે ૨ આહારક ને ૧ કાર્મણ એ ત્રણ વર્ણને, ઉપયોગ ૬ તે ત્રણ જ્ઞાન ને ત્રણ દર્શન લેશ્યા ૬

૮ અસંયતમા-છવના બેઠ ૧૪ ગુણસ્થાનક ૪ તે પ્રથમના ચોર ૧૧ તે આકારના બે વર્ણને ઉપયોગ કે તે ૩ જ્ઞાનના ૩ અજ્ઞાનના ૩ દેશના હોવા

૬ નોસંયત, નોઅસંયત, નોસંયતાસંયતમા-છવનો બેઠ નથી ગુણસ્થાનક નથી ચોર નથી ઉપયોગ ૨ તે દેવળના સેવા નથી

સંયત પ્રમુખ નવ બોલમા રહેલા છવોનો અદ્ય બદ્ધત

૧ સર્વથી થોડા સ્થૂળ સપરાય ચારિત્રી, ૨ તેથી પશ્ચિમ ચિત્રિત ચારિત્રી સંખ્યાત ગુણ ૩ તેથી યથાખ્યાત ચારિત્રી સંખ્યાત ગુણ ૪ તેથી ઉપરસ્થાનિક ચારિત્રી સંખ્યાત ગુણ, ૫ તેથી સામાયિક ચારિત્રી સંખ્યાત ગુણ ૬ તેથી સંયતિ વિષયવિષય ૭ તેથી સંયતસંયતિ અસંખ્યાત ગુણ, ૮ તેથી નોસંયતિ, નોઅસંયતિ, નોસંયતાસંયતિ અનતગુણ ૬ તેથી અસંયતિ અનતગુણ

૧૩ ઉપયોગ દ્વાર

૧ સાક્ષર ઉપયોગમા-છવના બેઠ ૧૪ ગુણસ્થાનક ૧૪ ચોર ૧૧ ઉપયોગ ૧૨, હોવા ૧

૨ અનાકાર ઉપયોગમા-છવના બેઠ ૧૪ ગુણસ્થાનક ૧૩ હોવા ૧૧ વર્ણને, ચોર ૧૫, ઉપયોગ ૨ સેવા ૧

સાક્ષર ઉપયોગ પ્રમુખ બે બોલમા રહેલા છવોનો અદ્ય બદ્ધત

૧ સર્વથી થોડા અનાકાર ઉપયોગી ૨ તેથી સાક્ષર ઉપયોગી ૩ અખ્યાત ગુણ

૧૪ આદાર દ્વાર

૧ આદારકમા-છવના બેઠ ૧૪ ગુણસ્થાનક ૧૩ પ્રથમના ચોર ૧૧ પ્રથમ છવનો વર્ણને, ઉપયોગ ૧૨ હોવા ૧

૨ અનાદારકમા-છવના બેઠ ૮ તે સાત અપર્ણાત ને સદીતે ૧૩ ગુણ યાનક ૫ તે ૧-૨-૪-૧૩-૧૪ ચોર ૧ કાર્ત્તવ્યનો ઉપયોગ ૧ તે પ્રથમ જ્ઞાન ને મુદ્ધાત ન બે ૩ વર્ણને, સેવા ૧

આદારક પ્રમુખ બે બોલમા રહેલા છવોનો અદ્ય બદ્ધત

૧ સર્વથી થોડા અનાદારક તેથી ૨ આદારક અસંખ્યાત ગુણ

૧૫ ભાષક દ્વાર

૧ ભાષકમા-છવના બેઠ ૫ બેઠવિષ, ત્રિવિધ ચોરિ વિષ અસદી ૫ ચેવિષ બે પતિના પર્ણિ, ગુણસ્થાનક ૧૩ પ્રથમના ચોર ૧૪ તે પ્રથમ વર્ણને ઉપયોગ ૧૨ હોવા ૧

૨ અભાષકમાં—જવના ભેદ ૧૦, તે બેઈ દ્રિય, ત્રિષ્ઠ દ્રિય, ચૌરિ દ્રિય, અસંગી પચે દ્રિય, એ ચાગ પચાસ વર્જીને, ગુણસ્થાનક ૫ તે ૧-૨-૪-૧૩-૧૪; યોગ ૫ તે ૨ ઔદરિકના, ૨ વૈકલ્યના ૧ કાર્મણનો ઉપયોગ ૧૧ તે મન-પર્યવસાનનો વર્જીને, લેશ્યા ૬

ભાષક પ્રમુખ બે બોલમાં રહેલા જીવોનો અદ્ય બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા ભાષક, ૨ તેથી અભાષક અનંતગુણ

૧૬ પરિત દ્વાર.

૧ પરિતમાં જીવના ભેદ ૧૪ ગુણસ્થાનક ૧૪, યોગ ૧૫ ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬

૨ અપરિતમાં—જવના ભેદ ૧૪ ગુણસ્થાનક ૧ પહેલું, યોગ ૧૩ આહારકના બે વર્જીને, ઉપયોગ ૬ તે ૩ અજ્ઞાન ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬

૩ નોપરિત નોઅપરિતમાં—જવનો ભેદ નથી, ગુણસ્થાનક નથી, યોગ નથી ઉપયોગ ૨ કેવળના, લેશ્યા નથી

પરિત પ્રમુખ ત્રણ બોલમાં રહેલા જીવોનો અદ્ય બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા પરિત, ૨ તેથી નોપરિત, નોઅપરિત, અનંતગુણ ૩ તેથી અપરિત અનંતગુણ

૧૭ પર્યાપ્તિ દ્વાર.

પર્યાપ્તિમાં—જવના ભેદ ૭ ગુણસ્થાનક ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપયોગ, ૧૨, લેશ્યા ૬

૨ અપર્યાપ્તિમાં—જવના ભેદ ૭ ગુણસ્થાનક ૩ તે ૧-૨-૪, યોગ ૫ તે ૨ ઔદરિકના ૨ વૈકલ્યના ૧ કાર્મણનો, ઉપયોગ ૬ તે ૩ જ્ઞાન ૩ અજ્ઞાન ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬,

૩ નોપર્યાપ્તિ, નોઅપર્યાપ્તિમાં—જવના ભેદ નથી, ગુણસ્થાનક નથી, યોગ નથી, ઉપયોગ કેવળના, લેશ્યા નથી

પર્યાપ્તિ પ્રમુખ ત્રણ બોલમાં રહેલા જીવોનો અદ્ય બહુત્વ.

૧ સર્વથી થોડા નોપર્યાપ્તિ, નોઅપર્યાપ્તિ, ૨ તેથી અપર્યાપ્તિ અનંતગુણ, ૩ તેથી પર્યાપ્તિ, સંખ્યાતગુણ

૧૮ સૂક્ષ્મ દ્વાર

૧ સૂક્ષ્મમાં— જવના ભેદ ૨ સૂક્ષ્મ એકેદ્રિયનો અપર્યાપ્તિ ને પર્યાપ્તિ, ગુણસ્થાનક ૧ તે પહેલું યોગ ૩ તે ૨ ઔદરિક તથા ૧ કાર્મણ, ને ઉપયોગ ૩ તે ૨ અજ્ઞાન ને ૧ અચક્ષુદર્શન લેશ્યા ૩ પહેલી.

૨ બાદરમા-છવના બેઠ ૧૨ તે સદમના ૨ વછને કુલસ્થાનક ૧૪
ચોમ ૧૫, ઉપચોમ ૧૨ લેસ્યા ૬

૩ નોસુદમ. નોબાદરમા-છવના બેઠ નથી કુલસ્થાનક નથી, ચોમ નથી,
ઉપચોમ ૨ કવળના લેસ્યા નથી.

સુદમ પ્રમુખ ત્રણ બોલમા રહેલા છવોનો અલપ બહાવ.

૧ સર્વથી થોડા નોસુદમ, નોબાદર, ૨ તેથી બાદર બનતીજુલ ૩ તેથી
સુદમ અલપ બાતત્રીજુલ.

૧૯ સહી દાર

૧ સહીમા-છવના બેઠ ૨, કુલસ્થાનક ૧૨ પહેલા ચોમ ૧૫, ઉપચોમ
૧૩ તે કવળના બે વછને લેસ્યા ૬

૨ અસહીમા-છવના બેઠ ૧૨ તે સહીના બે વછને, કુલસ્થાનક ૨
પ્રથમના ચોમ ૬ તે ૨ બોદરિઆ ૨ રેક્કિમા ૧ કામચુનો ૧ બવદાર અલપ
ઉપચોમ ૬ તે ૨ ચાનના, ૨ અમાનના, ૨ દર્શનના, લેસ્યા ૪ પ્રથમની

નોસહી નોઅસહીમા-છવનો બેઠ ૧ તે સહીનો પર્ણાપ્ત, કુલસ્થાનક
૨-તે ૧૩-૧૪ સુ ચોમ ૭ તે કવળ ચાનના, ઉપચોમ ૨ કવળના, લેસ્યા ૧ ટુકડ

સહી પ્રમુખ ત્રણ બોલમા રહેલા છવોનો અલપ બહાવ

૧ સર્વથી થોડા સહી ૨ વધી નોસહી-નોઅસહી બનતીજુલ ૩ તેથી
અસહી બનતીજુલ.

૨૦ લાભ દાર

૧ લાભમા-છવના બેઠ ૧૪ કુલસ્થાનક ૧૪ ચોમ ૧૫ ઉપચોમ ૧૨
લેસ્યા ૬

૨ અલાભમા-છવના બેઠ ૧૪ કુલસ્થાનક ૧ પ્રથમ, ચોમ ૧૩ તે
બાદારના બે વછને ઉપચોમ ૬ તે ૩ અમાન ૩ દર્શન લેસ્યા ૬

૩ નોલાભ નોઅલાભમા-છવનો બેઠ નથી, કુલસ્થાનક નથી ચોમ
નથી ઉપચોમ ૨ લેસ્યા નથી

લાભ પ્રમુખ ત્રણ બોલમા રહેલા છવોનો અલપ બહાવ.

૧ સર્વથી થોડા અલાભ ૨ તેથી નોલાભ-નોઅલાભ બનતીજુલ તેથી
લાભ બનતીજુલ.

૨૧ ચરમ દાર

૧ ચરમમા-છવના બેઠ ૧૪ કુલસ્થાનક ૧૪ ચોમ ૧૫, ઉપચોમ ૧૨
લેસ્યા ૬

૨ અચરમમાં-જવના બેદ ૧૪, ગુણસ્થાનક ૧ પહેલું, યોગ ૧૩ તે આહારકના બે વર્જને, ઉપયોગ ૬ તે ૩ અજ્ઞાન ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬

ચરમ પ્રમુખ બે બોલમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ

૧ સર્વથી થોડા અચરમ, ૨ તેથી ચરમ અનતગુણ

બે એકવીશ દ્વારની બે ગાથાના બોલ ઉપર બાસક બોલ કહ્યા. તે ઉપરાંત બીજા વીતરાગ પ્રમુખ પાંચ બોલ. ચૌદ ગુણસ્થાનક, ને પાંચ શરીર ઉપર બાસક બોલ છે,

૧ વીતરાગમાં-જવનો બેદ ૧ સંજીનો પર્યાપ્ત, ગુણસ્થાનક ૪ તે ઉપરના, યોગ ૧૧ તે ૨ આહારક તથા ૨ વૈક્રિયના વર્જને, ઉપયોગ ૬ તે ૫ જ્ઞાન ૪ દર્શન, લેશ્યા ૧ શુક્લ

૨ સમુચ્ચય કેવલીમાં-જવના બેદ ૨ તે બે સંજીના, ગુણસ્થાનક ૧૧ ઉપરના, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૬ તે પાંચ જ્ઞાન ૪ દર્શન લેશ્યા

૩ યુગલમાં-જવના બેદ ૨ તે બે સંજીના, ગુણસ્થાનક ૨ હે ૧-૪, યોગ ૧૧ તે ૪ મનના ૪ વચનના ૨ ઔદારિકના, ૧ કાર્મણોનો ઉપયોગ ૬ તે ૨ જ્ઞાનના ૨ અજ્ઞાનના ૨ દર્શનના લેશ્યા ૪ પ્રથમની,

૪ અસંજી તિર્યચ પચ્ચેદ્રિયમાં-જવના બેદ ૨ તે-૧૧-૧૨ ગુણ-સ્થાનક ૨ તે ૧-૨, યોગ ૪ તે ૨ ઔદારિકના ૧ વ્યવહારવચન ૧ કાર્મણોનો ઉપયોગ ૬ તે ૨ જ્ઞાન ૨ અજ્ઞાન ૨ દર્શન, લેશ્યા ૩ પ્રથમ.

૫ અસંજી મનુષ્યમાં-જવનો બેદ ૧ તે ૧૧ મો, ગુણસ્થાનક ૧ તે પહેલું, યોગ ૩ તે ૨ ઔદારિકના ૧ કાર્મણોનો, ઉપયોગ ૩ તે ૨ અજ્ઞાનના ૧ અચક્ષુર્દર્શન લેશ્યા ૩ પ્રથમની

મતરાગ પ્રમુખ પાંચ બોલમાં રહેલા જીવોનો અલ્પ બહુત્વ

૧ સર્વથી થોડા યુગલ ૨ તેથી અસંજી મનુષ્ય અસંખ્યાત ગુણ ૩ તેથી અસંજી તિર્યચ પચ્ચેદ્રિય અસંખ્યાતગુણ, ૪ તેથી વીતરાગી અનતગુણ, ૫ તેથી સમુચ્ચય કેવલી ત્રિશોધિક

ગુણસ્થાનક દ્વાર

૧ મિથ્યાત્વમાં-જવના બેદ ૧૪ ગુણસ્થાનક ૧ તે પહેલું, યોગ ૧૩ આહારકના બે વર્જને ઉપયોગ ૬ તે ૩ અજ્ઞાન ૩ દર્શન લેશ્યા ૬.

૨ સાસ્વાદાન સમ્યક્દૃષ્ટિમાં-જવના બેદ ૬ સમ્યક્દૃષ્ટિવત ગુણસ્થાનક ૧ તે બીજું, યોગ ૧૩ તે બે આહારકના વર્જને ઉપયોગ ૬ તે ૩ જ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬,

૩ સમ મ યા દ્વિષ્મા-જવનો બેઠ ૧ સગીનો પર્ણિત કુવરચના ૧
ત્રીજી યોગ ૧ તે ૪ મનના ૪ વચનના, ૧ ઔદારિકનો ૧ બોધના જન્ય
૬ તે ૩ જ્ઞાન ૩ દર્શન સેષ્મા ૧

૪ અમતી સમ્યક્દ્વિષ્મા-જવના બેઠ ૨ તે સગીના કુવરચના
૧ યોધુ યોગ ૧૩ તે આદારકના બે વજન ઉપયોગ ૬ તે ૩ જ્ઞાન ૩ દર્શન
સેષ્મા ૬

૫ દેશમતી (શયિતાસયતિ)મા-જવનો બેઠ ૧ તે ૧૪મો કુવરચના
૧ તે પાંચમુ યોગ ૧૨ તે ૨ આદારક ૧ કામજી એ જગુ વજન ઉપયોગ ૧
તે ૩ જ્ઞાન ૩ દર્શન સેષ્મા ૬

૬ પ્રમત્તા સયતિમા-જવનો બેઠ ૧ કુવરચનાક ૧ યોગ ૧૪ પ્રમત્તા
વજન, ઉપયોગ ૭ તે ૪ જ્ઞાન ૩ દર્શનના સેષ્મા ૬

૭ અપ્રમત્તા સયતિમા-જવનો બેઠ ૧ કુવરચનાક ૧ યોગ ૧૧ તે
૪ મનના ૪ વચનના ૧ ઔદારિક ૧ બોધ ૧ આદારક એ ૧૧ ઉપયોગ ૭
તે ૪ જ્ઞાન ૩ દર્શન સેષ્મા ૩ ઉપરની

૮ નીં બાં ૯ અનીં બાં ૧ સુકમ સુ ૦ ૧૧ ઉપ ૦ કો
૧૨ કીજી મિં-એ પાંચમા જવનો બેઠ ૧ સગીનો પર્ણિત, કુવરચના
પોતપોતાનુ યોગ ૬ તે ૪ મનના ૪ વચનના ૧ ઔદારિકને ઉપયોગ ૭ તે
૪ જ્ઞાન ૩ દર્શન સેષ્મા ૧ શુદ્ધ

૧૩ સધોગી કેવલીમા-જવનો બે ૧, કુવરચનાક ૨, પોતાનુ કો
૭ તે ૨ મનના ૨ વચનના ૨ ઔદારિકના ૧ કામજી, ઉપયોગ ૨ તે ૨ જ્ઞાન
સેષ્મા ૧ શુદ્ધ

૧૪ અધોગી કેવલીમા-જવનો બેઠ ૧ કુવરચના ૬ ૧ યોગ નથી
ઉપયોગ ૨ કેવળના લક્ષ્યા નથી,

બીજી કુવરચનાકમા સ્થેસા જવો અલપ બહુત્વ

૧ જર્વથી થોડા ઉપરમ મેલનીવવાળા ૨ તેથી કીજી મેલનીવવાળા
સખ્યાનકુ, ૩ તેથી અલપ નવમા દશમા કુલુ જાનકવાળા ૫૨૨૫૨ ઉપર
સખ્યાનકુ ૪ તેથી સધોગી કેવળી સખ્યાનકુ, ૫ તેથી અપ્રમત્તા સયતિ
જાનકવાળા સખ્યાનકુ, ૬ તેથી પ્રમત્તા સયતિ કુવરચનાકવાળા સખ્યાનકુ ૭ તેથી
દેશમતી અસખ્યાનકુ, ૮ તેથી નારાયણ સમ્યક્દ્વિષ્મા સખ્યાનકુ ૯ તેથી
અપ્રમત્તા દ્વિષ્મા સખ્યાનકુ ૧ તેથી અમતી સમ્યક્દ્વિષ્મા સખ્યાનકુ ૧૧
તેથી અધોગી કેવળી સિદ્ધ સમિત અનંતજા. ૧૨ તેથી અધોગી કેવળી અનંતજા

શરીર દ્વાર

૧ ઔદારિકમાં જીવના ભેદ ૧૪, ગુણસ્થાનક ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૨ વૈક્રિયમાં જીવના ભેદ ૪, તે બે સત્તીના, એક અસત્તી ૫ ચેદિયનો અપર્યાપ્ત, તે માદ્ય એકેદિયનો પર્યાપ્ત ગુણસ્થાનક ૭ તે પ્રથમના, યોગ ૧૨ તે આહારકના ૧ કાર્મણનો વર્જને, ઉપયોગ ૧૦ તે કેવળના બે વર્જને લેશ્યા ૬

૩ આહારકમાં-જીવનો ભેદ ૧ સત્તીનો પર્યાપ્ત, ગુણસ્થાનક ૨ તે ૬-૭, યોગ ૧૨ તે ૨ વૈક્રિય ૧ કાર્મણનો વર્જને, ઉપયોગ ૭ તે ૪ જ્ઞાત ૩ દર્શનના લેશ્યા ૬

૪ તૈજસ્ય ૫ કાર્મણમાં-જીવના ભેદ ૧૪, ગુણસ્થાનક ૧૪, યોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા

ઔદારિક પ્રમુખ પાંચ શરીરમાં રહેલા જીવોનો અલપ બહુત્વ.

૧ સત્તી થોડા આહારક શરીરી, ૨ તેથી વૈક્રિય શરીરી અસખ્યાતગુણ, ૩ તેથી ઔદારિક શરીરી અસખ્યાતગુણ, ૪ તેથી તૈજસ્ય શરીરી ને કાર્મણ શરીરી પ્રત્યક્ષ તુલ્ય ને અનતગુણ

ઋતિ મોટો બાસઠીયો સંપૂર્ણ.

(૧૮) બાવન બોલ.

પહેલો દ્વાર-સમુચ્ચય જીવનો.

૧ સમુચ્ચય જીવમાં-ભાવ ૫, ઉદય, ઉપશમ, ક્ષાયક, ક્ષયોપશમ, પારિણામિક આત્મા ૮ લઙ્ઘિ ૫, વીર્ય ૩, દષ્ટિ ૦ ભવ્ય ૨ દડક ૨૪ પક્ષ ૨

બીજા ગતિદ્વારના ૮ ભેદ.

૧ નારકીમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૭ ચારેન વર્જને, લઙ્ઘિ ૫, વીર્ય ૧ બાલવીર્ય, દષ્ટિ ૩ ભવ્ય ૨, દડક ૧ નારકીનો, પક્ષ ૨

૨ તીર્થચમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૭ (ચાત્રિ વર્જને લઙ્ઘિ ૫, વીર્ય ૨, બાલવીર્ય ને બાલપડિત વીર્ય દષ્ટિ ૩, ભવ્ય અભવ્ય ૨, દડક ૬-પાંચ આવર, ત્રણ વિગલેદ્રિય, એક તિર્થચ ૫ ચેદ્રિય પક્ષ ૨

૩ તીર્થચાણીમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૭ ઉપર મુજબ, લઙ્ઘિ ૫ વીર્ય બે, દષ્ટિ ૩, ભવ્ય અભવ્ય ૨ દડક ૧, પક્ષ ૨

- ૪ મનુષ્યમા—ભાવ ૫ આત્મા ૮ જ્ઞાન ૫ વીર્ય ૩, દષ્ટિ ૩ જન્ય જન્ય ૨, ૬૬૬ ૧, ૫૫ ૨
- ૫ મનુષ્યાણીમા—ભાવ ૫ આત્મા ૮ જ્ઞાન ૫, વીર્ય ૩ દષ્ટિ ૩ જન્ય જન્ય ૨, ૬૬૬ ૧ ૫૫ ૨
- ૬ દેવતામા—ભાવ ૫ આત્મા ૭ આરિત્ર વર્જન, જ્ઞાન ૫, વીર્ય ૧ નાશવીર્ય, દષ્ટિ ૩ જન્ય જન્ય ૨ ૬૬૬ ૧૩ દેવતાના ૫૫ ૨
- ૭ દેવાગનામા—ભાવ ૫, આત્મા ૭ જ્ઞાન ૫ વીર્ય ૧, નાશવીર્ય દષ્ટિ ૩ જન્ય જન્ય ૨, ૬૬૬ ૧૩ દેવતાના, ૫૫ ૨.
- ૮ સિદ્ધમતિમા—ભાવ ૨ ક્ષાયક પારિશ્રામિક આત્મા ૪ જ્ઞાન, સાન, દર્શન, ઉપેક્ષા જ્ઞાન નથી, વીર્ય નથી, દષ્ટિ ૧ સમક્ષિત દષ્ટિ, જન્ય જન્ય નથી ૬૬૬ નથી ૫૫ નથી.

ત્રીજા ધર્મન દ્વારના કોડ ૭

- ૧ સુધેદ્રિયમા—ભાવ ૫, આત્મા ૮ જ્ઞાન ૫ વીર્ય ૩ દષ્ટિ ૩, જન્ય જન્ય ૨, ૬૬૬ ૨૪ ૫૫ ૨.
- ૨ એકેદ્રિયમા—ભાવ ૩—કેવ ક્ષયોપશમ પરિશ્રામિક આત્મા ૬ (નાન ને આરિત્ર વર્જન), જ્ઞાન ૫ વીર્ય ૧, નાશવીર્ય, દષ્ટિ ૧ મિથ્યાત્વ દષ્ટિ, જન્ય જન્ય ૨, ૬૬૬ ૫, ૫૫ ૨
- ૩ બેકેદ્રિયમા—ભાવ ૩ ઉપર મુજબ, આત્મા ૭ આરિત્ર વર્જન જ્ઞાન ૫, વીર્ય ૧ ઉપર પ્રમાણે, દષ્ટિ ૨ સમક્ષિત દષ્ટિ ને મિથ્યાત્વ દષ્ટિ, જન્ય જન્ય ૨ ૬૬ ૧ પોતપોતાનો, ૫૫ ૨
- ૪ ત્રિકેદ્રિયમા—ભાવ ૩ આત્મા ૭ જ્ઞાન ૫, વીર્ય ૧, દષ્ટિ ૨ જન્ય જન્ય ૨, ૬૬૬ ૧ પોતપોતાનો ૫૫ ૨
- ૫ ચૌરિદ્રિયમા—ભાવ ૩ આત્મા ૭ જ્ઞાન ૫, વીર્ય ૧ દષ્ટિ ૨, જન્ય જન્ય ૨, ૬૬૬ ૧ પોતપોતાનો ૫૫ ૨.
- ૬ પાંચેદ્રિયમા—ભાવ ૫, આત્મા ૮ જ્ઞાન ૫, વીર્ય ૩, દષ્ટિ ૩, જન્ય જન્ય ૨, ૬૬૬ ૧૬, (૧૩ દેવતાના ૧, નાશવીર્ય ૧, મનુષ્યનો ૧, વીર્યનો એવ ૧) ૫૫ ૨.
- ૭ અનિદ્રિયમા—ભાવ ૨—કેવ, ક્ષાયક પારિશ્રામિક આત્મા ૭ (કપાલ વર્જનો) જ્ઞાન ૫ વીર્ય—પ્રકાશવીર્ય દષ્ટિ ૧ સમક્ષિત દષ્ટિ, જન્ય ૧ ૬૬૬ ૧ મનુષ્યનો, ૫૫ ૧ શુદ્ધ.

જ્ઞાન ૫.—(૧) ક્ષયોપશમ (૨) વિશુદ્ધ (૩) દેવતા (૪) પ્રકાશ (૫) પ્રયોગ

ચોથો દ્વાર-સકાયના ભેદ ૮.

- ૧ સકાયમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૮, લબ્ધિ ૫, વીર્ય ૩, દષ્ટિ ૩, ભવ્ય અભવ્ય ૨, દડક ૨૪, પક્ષ ૨
- ૨ પૃથ્વીકાયમાં, ૩ અપકાયમાં, ૪ તેહિકાયમાં, ૫ વાઉકાયમાં તથા ૬ વનસ્પતિકાયમાં-ભાવ ૩-ઉચ્ચ, ક્ષયોપશમ, પારિણામિક, આત્મા ૬ (જાત ને ચારિત્ર વર્ણને), લબ્ધિ ૬, વીર્ય ૧, દષ્ટિ ૧, ભવ્ય અભવ્ય ૨, દડક ૧ પોતપોતાનો, પક્ષ ૨
- ૭ ત્રસકાયમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૮, લબ્ધિ ૫, વીર્ય ૩, દષ્ટિ ૩, ભવ્ય અભવ્ય ૨, દડક ૧૬ (પાત્ર એકેદ્રિયના વર્ણને), પક્ષ ૨
- ૮ અપકાયમાં-ભાવ ૨, આત્મા ૪, લબ્ધિ નથી, દષ્ટિ ૧, નોભવી નોઅભવી, દડક નથી, પક્ષ નથી

પાંચમો સળેગી દ્વાર ભેદ ૫

- ૧ સળેગીમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૮, લબ્ધિ ૫, વીર્ય ૩, દષ્ટિ ૩, ભવ્ય અભવ્ય ૨, દડક ૨૪ પક્ષ ૨
- ૨ મનળેગીમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૮ લબ્ધિ ૫, વીર્ય ૩, દષ્ટિ ૩, ભવ્ય અભવ્ય ૨, દડક ૧૬ (પાત્ર સ્થાવર ને ત્રણ વિગલે દ્રિય વર્ણને) પક્ષ ૨
- ૩ વનળેગીમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૮, લબ્ધિ ૫, વીર્ય ૩, દષ્ટિ ૩, ભવ્ય અભવ્ય ૨, દડક ૧૬ (પાત્ર સ્થાવર વર્ણને). પક્ષ ૨
- ૪ કાયળેગીમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૮, લબ્ધિ ૫, વીર્ય ૩, દષ્ટિ ૩ ભવ્ય અભવ્ય ૨, દડક ૨૪, પક્ષ ૨
- ૫ અળેગીમાં ભાવ ૩, ઉચ્ચ, ક્ષાયક, પારિણામિક, આત્મા ૬ (કપાય ન્નેગ વર્ણને) લબ્ધિ ૫ વીર્ય ૧ પડિત વીર્ય, દષ્ટિ ૧ સમકિત દષ્ટિ, ભવ્ય ૧ દડક ૧ મનુષ્યનો, પક્ષ ૧ શુક્લ

છઠો દ્વાર સવેદના ૫ ભેદ

- ૧ સવેદમાં ભાવ ૫, આત્મા ૮, લબ્ધિ ૫, વીર્ય ૩ દષ્ટિ ૩ ભવ્ય અભવ્ય ૨ દડક ૨૪ પક્ષ ૨,
- ૨ સ્ત્રીવેદમાં ભાવ ૫, આત્મા ૮, લબ્ધિ ૫, વીર્ય ૩, દષ્ટિ ૩ ભવ્ય અભવ્ય ૨ દડક ૧૫, પક્ષ ૨,
- ૩ પુરુષવેદમાં ભાવ ૫ આત્મા ૮, લબ્ધિ ૫, વીર્ય ૩, દષ્ટિ ૩ ભવ્ય અભવ્ય ૨ દડક ૧૫, ૧૫ પક્ષ ૨

૪ નપુ પદ વેદમા ભાવ ૫, આત્મા ૮ અગ્નિ ૫, વીર ૩ ભવ ભજન
૨ ૬૬ ૧૧ (દેવનાના ૧૩ વચ્ચે), પદ ૨

૫ અગ્નિમા-ભાવ ૫, આત્મા ૮ અગ્નિ ૫ વીર ૧ દષ્ટિ ૧ અગ્નિ ૧
૬૬ ૧ અનુષ્ઠનો ૧ ૧ શુભ.

આત્મા દ્વાર કથામના લેક.

૧ અગ્નિમા-ભાવ ૫ આત્મા ૮ અગ્નિ ૫, વીર ૩ દષ્ટિ ૩ ભવ ભજન
૨ ૬૬ ૨૪ પદ ૨

૨ કૌશલમા-ભાવ ૫, આત્મા ૮ અગ્નિ ૫, વીર ૩, દષ્ટિ ૩, ભવ
ભજન ૩ ૬૬ ૨૪, પદ ૨

૩ અનુષ્ઠમા-ભાવ ૫ આત્મા ૮ અગ્નિ ૫, વીર ૩, દષ્ટિ ૩, ભવ
ભજન ૨, ૬૬ ૨૪ પદ ૨

૪ આત્મામા-ભાવ ૫, આત્મા ૮, અગ્નિ ૫, વીર ૩ દષ્ટિ ૩ ભવ
ભજન ૨ ૬૬ ૨૪ પદ ૨.

૫ કૌશલ પદમા-ભાવ ૫, આત્મા ૮, અગ્નિ ૫ વીર ૩, દષ્ટિ ૩, ભવ
ભજન ૨, ૬૬ ૨૪ પદ ૨

૬ અગ્નિમા-ભાવ ૫, આત્મા ૮, અગ્નિ ૫, વીર ૧, દષ્ટિ ૧ ભજન,
ભવ ૧ ૬૬ ૧ અનુષ્ઠ, પદ ૧ શુભ

આત્મા દ્વાર-સસેરીના લેક ૮

૧ સસેરીમા-ભાવ ૫, આત્મા ૮ અગ્નિ ૫, વીર ૩ દષ્ટિ ૩ ભવ ભજન
૨ ૬૬ ૨૪ પદ ૨.

૨ કૌશલમા-ભાવ ૫ આત્મા ૮ અગ્નિ ૫, વીર ૩ દષ્ટિ ૩ ભવ ભજન
૨ ૬૬ ૨૨ (અગ્નિની ૧માનિ વચ્ચે), પદ ૨.

૩ નીલસેરમા-ભાવ ૫, આત્મા ૮ અગ્નિ ૫, વીર ૩ દષ્ટિ ૩ ભવ
ભજન ૨ ૬૬ ૨૨ ઉપ પ્રમાણે પદ ૨

૪ કૌશલમા-ભાવ ૫, આત્મા ૮ અગ્નિ ૫ વીર ૩ દષ્ટિ ૩ ભવ
ભજન ૨, ૬૬ ૨૨ ઉપ પ્રમાણે પદ ૨

૫ તેજોસેરમા-ભાવ ૫ આત્મા ૮ અગ્નિ ૫ વીર ૩ દષ્ટિ ૩ ભવ
ભજન ૨ ૬૬ ૧૮-૧૩ દેવના ૧ અનુષ્ઠનો ૧ તીર્થ ૫ એ દિવસે ૩
૧૫૧ અગ્નિ વનસ્પતિ એવ ૧૮

૬ પદસેરમા-ભાવ ૫ આત્મા ૮ અગ્નિ ૫, વીર ૩ દષ્ટિ ૩ ભવ

૭ શુકલલેશ્યામાં-ભાવ ૫, આત્મા ૮, લખ્ધિ ૫ વીર્ય ૩, દષ્ટિ ૩, ભવ્ય અભવ્ય ૨, દડક ૩ ઉપર પ્રમાણે પક્ષ ૨

૮ અલેશીમાં-ભાવ ૩, આત્મા ૧, લખ્ધિ ૫, વીર્ય ૧ પડિત વીર્ય દ્રષ્ટિ ૧ સમક્ષિત, ભવ્ય ૧, દડક ૧ મનુષ્યનો, પક્ષ ૧ શુકલ

નવમો દ્વાર-સમક્ષિતના ભેદ ૭

૧ સમદ્રષ્ટિમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૮, લખ્ધિ ૫ વીર્ય ૩, દ્રષ્ટિ ૧ સમક્ષિત, ભવ્ય ૧, દડક ૧૬, (પચ એકે ક્રિયાના દડક વર્જીને), પક્ષ ૧ શુકલ,

૨ સાર્વાદાન સમદ્રષ્ટિમાં-ભાવ ૩ (કિંચ ક્ષયોપરામ પાગ્ણામિક), આત્મા ૭ લખ્ધિ ૫, વીર્ય ૧ બાલવીર્ય દ્રષ્ટિ ૧ સમક્ષિત, ભવ્ય ૧, દડક ૧૯ (પાંચ ધ્યાવર વર્જીને), પક્ષ ૧ શુકલ

૩ ઉપશમ સમદ્રષ્ટિમાં-ભાવ ૪ (ક્ષાયક વર્જીને) આત્મા ૮, લખ્ધિ ૫, વીર્ય ૩ દ્રષ્ટિ ૧, ભવ્ય ૧ દડક ૧૬ (પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિગલેક્રિય વર્જીને), પક્ષ ૧ શુકલ

૪ વૈદક સમદ્રષ્ટિમાં-ભાવ ૩ આત્મા ૮, લખ્ધિ ૫, વીર્ય ૩ દ્રષ્ટિ ૧ સમક્ષિત, ભવ્ય ૧ દડક ૧૬ ઉપર પ્રમાણે પક્ષ ૧ શુકલ

૫ ક્ષાયક સમદ્રષ્ટિમાં-ભાવ ૪ ઉપશમ વર્જીને, આત્મા ૮ લખ્ધિ ૫ વીર્ય ૩ દ્રષ્ટિ ૧, ભવ્ય ૧ દડક ૧૬, પક્ષ ૧ શુકલ

૬ મિથ્યાત્વ દ્રષ્ટિમાં-ભાવ ૩ આત્મા ૬, લખ્ધિ ૫, વીર્ય ૧, દ્રષ્ટિ ૧ ભવ્ય અભવ્ય, દડક ૨૪ પક્ષ ૨

૭ સમમિથ્યા વ દ્રષ્ટિમાં-ભાવ ૩, આત્મા ૬, લખ્ધિ ૫, વીર્ય ૧ બાલવીર્ય દ્રષ્ટિ ૧, ભવ્ય ૧, દડક ૧૬, પક્ષ ૧ શુકલ.

દશમો દ્વાર સમુચ્ચય જ્ઞાન દ્વારના ભેદ ૧૦

૧ સમુચ્ચયજ્ઞાનમાં-ભાવ ૫ આત્મા ૮ લખ્ધિ ૫, વીર્ય ૩, દ્રષ્ટિ ૧, ભવ્ય ૧, દડક ૧૬ પક્ષ ૧ શુકલ

૨ મતિ જ્ઞાનમાં, ૩ શ્રુતજ્ઞાનમાં-ભાવ ૫ આત્મા ૮, લખ્ધિ ૫, વીર્ય ૩, દ્રષ્ટિ ૧ ભવ્ય ૧ દડક ૧૬, પક્ષ ૧ શુકલ

૪ અવધિ જ્ઞાનમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૮, લખ્ધિ ૫, વીર્ય ૩, દ્રષ્ટિ ૧ ભવ્ય ૧, દડક ૧૬, પક્ષ ૧ શુકલ

૫ મન.પર્યવ જ્ઞાનમાં-ભાવ ૫ આત્મા ૮, લખ્ધિ ૫, વીર્ય ૧ દ્રષ્ટિ ૧ ભવ્ય ૧ દડક ૧ મનુષ્યનો, પક્ષ ૧ શુકલ

૧ કેવલ જ્ઞાનમા-ભાવ ૩ ઉચ્ચ, ધ્યાન પાસ્ત્રિમિક આત્મા ૭ (કપાલ વજ્રને) લખિ ૫, વીચ ૧ દ્રષ્ટિ ૧ કાવ્ય ૧ કક ૧ પદ્ય ૧

૭ સુમુખ્ય અજ્ઞાન, ૮ મતિ અજ્ઞાન, ૯ કુ-૧ અજ્ઞાન એ ત્રણમા-ભાવ ૩ આત્મા ૬ લખિ ૫ વીચ ૧ નાનવી ૬ દ્રષ્ટિ ૧ મિથ્યાત્વ દ્રષ્ટિ ભવ અભવ ૨, કક ૨૪ પદ્ય ૨

૧ વિદ્યમા જ્ઞાનમા-ભાવ ૩ ઉચ્ચ, ધ્યાનપણમ પાસ્ત્રિમિક આત્મા ૧ (સાવ આરિત્ર વજ્રને) લખિ ૫, વીચ ૧ નાનવી ૬ દ્રષ્ટિ ૧ મિથ્યાત્વ, કાવ્ય અભવ ૨ કક ૧૧ પાંચ સ્થાવર ને ત્રણ વિચલેદિય વજ્રને. પદ્ય ૨

અભ્યારમા દાર-દર્શન દારના કોડ ૪

૧ અધુદર્શનમા-ભાવ ૫, આત્મા ૮ લખિ ૫ વીચ ૩, દ્રષ્ટિ ૩, ભવ અભવ ૨, કક ૧૭ પદ્ય ૨

૨ અધુદર્શનમા-ભાવ ૫ આત્મા ૮, લખિ ૫, વીચ ૩, દ્રષ્ટિ ૩, ભવ અભવ ૨ કક ૨૪ પદ્ય ૨

૩ અવધિદર્શનમા-ભાવ ૫, આત્મા ૮ લખિ ૫, વીચ ૩, દ્રષ્ટિ ૩, ભવ અભવ ૨, કક ૧૬ પદ્ય ૨

૪ કેવલદર્શનમા-ભાવ ૩, આત્મા ૭, (કપાલ વજ્રને), લખિ ૫, વીચ ૧ પદ્મિ, દ્રષ્ટિ ૧, સમકિત, કાવ્ય ૧, કક ૧ અનુભવો પદ્ય ૧ શુદ્ધ

આરમા દાર-સુમુખ્ય તા મતિના કોડ ૯

૧ સુચિતિમા-ભાવ ૫, આત્મા ૮, લખિ ૫, વીચ ૧ પદ્મિ દ્રષ્ટિ ૧, સમકિત કાવ્ય ૧ કક ૧ પદ્ય ૧ શુદ્ધ

૨ સામાયિક આરિત્રમા ભવે ૩ ધ્યેયસ્થાપનિકમા-ભાવ ૫, આત્મા ૮ લખિ ૫ વીચ ૧ પદ્મિ, દ્રષ્ટિ ૧ સમકિત કાવ્ય ૧ કક ૧ પદ્ય ૧ શુદ્ધ

૪ પરિદાર વિશુદ્ધ આરિત્રમા-ભાવ ૫ આત્મા ૮ લખિ ૫, વીચ ૧ પદ્મિ દ્રષ્ટિ ૧ સમકિત કાવ્ય ૧ કક ૧ પદ્ય ૧ શુદ્ધ

૫ સુદૃઢ સંપ્રસાય આરિત્રમા-ભવે ઉત્તર પ્રભાવે

૬ વધાખ્યાત આરિત્રમા-ભાવ ૫, આત્મા ૭ (કપાલ વજ્રને) લખિ ૫, વીચ ૧ દ્રષ્ટિ ૧ કાવ્ય ૧ કક ૧ પદ્ય ૧

૭ અસુચિતિમા-ભાવ ૫, આત્મા ૭ (આરિત્ર વજ્રને), લખિ ૫, વીચ ૧ નાનવી દ્રષ્ટિ ૩ કાવ્ય અભવ ૨ કક ૨૪ પદ્ય ૧

- ૮ સયતાસંયતિમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૭ (ચા રેત્ર વર્જીતો), લબ્ધિ ૫, વીર્ય ૧ બાળપડિત, દ્રષ્ટિ ૧ સમક્રિત, ભવ્ય ૧, દંડક ૨, પક્ષ ૧ શુદ્ધ
- ૯ નાસયતિ નોઅપયતિ નોસંયતાસંયતિમાં-ભાવ ૨, ક્ષાયક પાનિભામિદ, આત્મા ૪, લબ્ધિ નથી, વીર્ય નથી, દ્રષ્ટિ ૧ સમક્રિત, નોભવ્ય નોઅભવ્ય, દંડક નથી પક્ષ નથી

તેરમો દ્વાર-ઉપયોગ દારના ભેદ,

- ૧ સાદાર ઉપયોગમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૮, લબ્ધિ ૫, વીર્ય ૩, દ્રષ્ટિ ૩ ભવ્ય અભવ્ય ૨ દંડક ૨૪ પક્ષ ૨,
- ૨ અનાદાર ઉપયોગમાં- ભાવ ૫ આત્મા ૮, લબ્ધિ ૫, વીર્ય ૩, દ્રષ્ટિ ૩ ભવ્ય અભવ્ય ૨ દંડક ૨૪ પક્ષ ૨

ચૌદમો દ્વાર-આહારિકના ૨ ભેદ.

- ૧ આહારિકમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૮, લબ્ધિ ૫, વીર્ય ૩, દ્રષ્ટિ ૩ ભવ્ય અભવ્ય ૨, દંડક ૨૪, પક્ષ ૨
- ૨ અનાહારિકમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૮, લબ્ધિ ૫, વીર્ય ૨ બાળ ને પડિત, દ્રષ્ટિ ૨, ભવ્ય અભવ્ય ૨, દંડક ૨૪, પક્ષ ૨

પંદરમો દ્વાર-ભાષકદારના દ્વાર ભેદ.

- ૧ ભાષકમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૮, લબ્ધિ ૫, વીર્ય ૩, દ્રષ્ટિ ૩, ભવ્ય અભવ્ય ૨, દંડક ૧૬, પક્ષ ૨
- ૨ અભાષકમાં-ભાવ ૫ આત્મા ૮, લબ્ધિ ૫, વીર્ય ૩, દ્રષ્ટિ ૩, ભવ્ય અભવ્ય ૨, દંડક ૨૪, પક્ષ ૨

સોળમો દ્વાર-પરિતદારના ભેદ ૩.

- ૧ પરિતમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૮, લબ્ધિ ૫, વીર્ય ૩ દ્રષ્ટિ ૨, ભવ્ય ૧, દંડક ૨૪, પક્ષ ૧ શુદ્ધ
- ૨ અપરિતમાં-ભાવ ૩, આત્મા ૬ (જ્ઞાન ચારિત્ર વર્જીતો), લબ્ધિ ૫, વીર્ય ૧, દ્રષ્ટિ ૧, ભવ્ય અભવ્ય ૨, દંડક ૨૪ પક્ષ ૧ કૃષ્ણ
- ૩ નોપરિત નોઅપરિતમાં-ભાવ ૨, આત્મા ૪ લબ્ધિ નથી, વીર્ય નથી, દ્રષ્ટિ ૧ સમક્રિત નોભવ્ય નોઅભવ્ય, દંડક નથી, પક્ષ નથી

સત્તરમો દ્વાર-પર્યાપ્તાદારના ભેદ ૩.

- ૧ પર્યાપ્તમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૮, લબ્ધિ ૫, વીર્ય ૩, દ્રષ્ટિ ૩, ભવ્ય અભવ્ય ૨, દંડક ૨૮, પક્ષ ૨

- ૨ આપયપ્તિમા-ભાવ ૫. આત્મા ૭ (ચારિત્ર વજ્રને), લગ્નિ ૫ વીચ ૧ નાળવીય દ્રષ્ટિ ૨ લગ્નિ અભવ ૨, ૬૬૬ ૨૪ પક્ષ ૨.
- ૩ નોપયપ્તિ નોઆપયપ્તિમા-ભાવ ૨ ક્ષાયક ને પારિજામિક અભવ ૧ લગ્નિ નથી, વીચ નથી. દ્રષ્ટિ ૧ સમકલ દ્રષ્ટિ નોઅભવ નોઅભવ, ૬૬૬ નથી પક્ષ નથી.

આદરમા દાર-સૂક્ષ્મદારના બેઠ ૩.

- ૧ સૂક્ષ્મમા-ભાવ ૩ આત્મા ૧, લગ્નિ ૫ વીચ ૧ નાળવીય દ્રષ્ટિ ૧ મિથ્યાત્વ લગ્નિ અભવ ૨ ૬૬૬ ૫ (પાંચ સ્થાવરના) પક્ષ ૨
- ૨ આદરમા-ભાવ ૫, આત્મા ૮ લગ્નિ ૫, વીચ ૩ દ્રષ્ટિ ૩ લગ્નિ અભવ ૨ ૬૬૬ ૨૪ પક્ષ ૨
- ૩ નોસૂક્ષ્મ નોઆદરમા-ભાવ ૨ આત્મા ૪ લગ્નિ નથી વીચ નથી, ૬૬૬ ૧ નોલ ૫ નોઅભવ ૫ ૬૬૬ નથી પક્ષ નથી

ઓગળીશમા દાર-સૂક્ષ્મ દારના બેઠ ૩

- ૧ સૂક્ષ્મમા-ભાવ ૫, આત્મા ૮ લગ્નિ ૫ વીચ ૩ દ્રષ્ટિ ૩, લગ્નિ અભવ ૨ ૬૬૬ ૧૬ (પાંચ સ્થાવરે અક્ષુ વિષ્ણુદેવિ વજ્રને). પક્ષ ૨
- ૨ અસૂક્ષ્મમા-ભાવ ૩ આત્મા ૭ (ચારિત્ર વજ્રને), લગ્નિ ૫ વીચ ૧ નાળવીય, દ્રષ્ટિ ૨, લગ્નિ અભવ ૨ ૬૬૬ ૨૨ પક્ષ ૨.
- ૩ નોસૂક્ષ્મ નોઅસૂક્ષ્મમા-ભાવ ૩ આત્મા ૭ લગ્નિ ૫, વીચ ૧ પોઝ દ્રષ્ટિ ૧ સમકલ દ્રષ્ટિ લ ૫ ૧ ૬૬૬ ૧ પક્ષ ૧ ધ્યાન

વીસમા દાર અભવ દારના બેઠ ૩

- ૧ અભવમા-ભાવ ૫ આત્મા ૮ લગ્નિ ૫ વીચ ૩ દ્રષ્ટિ ૩ લ ૫ ૧ ૬૬૬ ૨૪ પક્ષ ૨
- ૨ અભવમા-ભાવ ૩ આત્મા ૧ લગ્નિ ૫ વીચ ૧ નાળવીય દ્રષ્ટિ ૧ મિથ્યાત્વ અભવ ૧ ૬૬૬ ૨૪ પક્ષ ૧ પૂર્ણ
- ૩ નોઅભવ નોઅભવમા-ભાવ ૨ ક્ષાયક ને પારિજામિક, આત્મા ૪ લગ્નિ નથી વીચ નથી દ્રષ્ટિ ૧ સમકલ લગ્નિ અભવ નથી ૬૬૬ નથી પક્ષ નથી

એકવીસમા દાર-અભવ દારના બેઠ ૨

- ૧ અભવમા-ભાવ ૫ આત્મા ૮ લગ્નિ ૫ વીચ ૩ દ્રષ્ટિ ૩ લ ૫ ૧ ૬૬૬ ૨૪ પક્ષ ૨

૨ અચરમમાં-ભાવ ૪, (ઉપશમ વર્ણ), આત્મા ૭ (ચારિત્ર વર્ણને)લખિં ૫ વીર્ય ૧, બાલવીર્ય, દ્રષ્ટિ ૨ સમકિત દ્રષ્ટિ ને મિથ્યાત્વ દષ્ટિ બળ્ય ૧ દડક ૨૪, પક્ષ ૧ કૃષ્ણ

શરીર દ્વારના પ ભેદ

૧ ઔદારિકમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૮, લખિં ૫, વીર્ય ૩, દ્રષ્ટિ ૩, બળ્ય અબળ્ય ૨, દડક ૧૦ પક્ષ ૨

૨ વૈકિંચમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૮ લખિં ૫, વીર્ય ૩, દ્રષ્ટિ ૩ બળ્ય અબળ્ય ૨, દડક ૧૭ (૧૩ દેવના ૧ નારકીનો, ૧ મનુષ્યનો, ૧ તીર્થચનો, ૧ વાયરાનો, એવ ૧૭), પક્ષ ૨

૩ આહારકમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૮, લખિં ૫, વીર્ય ૧ પંડિત વીર્ય દ્રષ્ટિ ૧ સમકિત દ્રષ્ટિ બળ્ય ૧, દડક ૧, પક્ષ ૧ શુકલ

૪ તૈજસ, ૫ કામંજીમાં-ભાવ ૫, આત્મા ૮, લખિં ૫, વીર્ય ૩, દ્રષ્ટિ ૩, બળ્ય અબળ્ય ૨, દડક ૨૪, પક્ષ ૨,

ગુણસ્થાનક દ્વાર

૧ મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનકમાં-ભાવ ત્રણ ઉદય, ક્ષયોપશમ, પારિણામિક, આત્મા ૭-જ્ઞાન અને ચારિત્ર વર્ણને, લખિં પાંચ, વીર્ય એક તે બાળવીર્ય, દ્રષ્ટિ એક તે મિથ્યાત્વ દ્રષ્ટિ, બળ્ય અબળ્ય બે, દડક ચોવીસ પક્ષ બે

૨ સાર્વાદાન સમદષ્ટિ ગુણસ્થાનકમાં-ભાવ ત્રણ ઉદય, ક્ષયોપશમ ને પારિણામિક, આત્મા સાત તે ચારિત્ર વર્ણને, લખિં પાંચ, વીર્ય એક તે બાળ વીર્ય, દ્રષ્ટિ એક તે સમકિત દ્રષ્ટિ, બળ્ય એક, દડક ઓગણીસ-પાંચ એકે દ્રિયના વર્ણને, પક્ષ એકતે શુકલ પક્ષ

૩ મિશ્ર ગુણસ્થાનકમાં-ભાવ ત્રણ ઉદય, ક્ષયોપશમ ને પારિણામિક, આત્મા ૭ જ્ઞાન ને ચારિત્ર વર્ણને, લખિં પાંચ વીર્ય એક તે બાળવીર્ય, દ્રષ્ટિ એક તે મમમિથ્યાત્વ દ્રષ્ટિ, બળ્ય એક, દડક સોળ તે પાંચ એકદ્રિય તથા ત્રણ વિકલે દ્રિય વર્ણને પક્ષ એક તે શુકલ પક્ષ

૪ અપ્રતિ સમ્યક્ત્વદષ્ટિમાં-ભાવ પાંચ, આત્મા સાત તે ચારિત્ર વર્ણને લખિં પાંચ, વીર્ય એક તે બાળ વીર્ય દ્રષ્ટિ એક તે સમકિત દ્રષ્ટિ, બળ્ય એક, દડક સોળ તે ઉપર મુજબ પક્ષ એક તે શુકલ પક્ષ.

૫ દેશવિરતિ ગુણસ્થાનકમાં-ભાવ પાંચ, આત્મા સાત દેશથી ચારિત્ર છ સર્વથી નથી. લખિં પાંચ, વીર્ય એક તે બાળ પંડિત વીર્ય, દ્રષ્ટિ એક તે સમકિત દ્રષ્ટિ, બળ્ય એક દડક બે મનુષ્ય ને તીર્થચ પક્ષ એક તે શુકલ પક્ષ

- ૬ મેમતસ જાતિ ગુણસ્થાનકમા-ભાવ પાંચ, આત્મા આઠ, લગ્નિ પાંચ, વીર એક તે પદિત વીર દ્રષ્ટિ એક તે સમક્ષિત દ્રષ્ટિ, જાન્ય એક ૬૪૬ એક તે મનુષ્યનો પક્ષ એક તે શુદ્ધ પક્ષ.
- ૭ અમ્ર મતસ જાતિ ગુણસ્થાનકમા-ભાવ પાંચ આત્મા આઠ લગ્નિ પાંચ વીર એક તે પદિત વીર દ્રષ્ટિ એક તે સમક્ષિત દ્રષ્ટિ જાન્ય એક ૬૪૬ એક તે મનુષ્યનો પક્ષ ૧ તે શુદ્ધ પક્ષ.
- ૮ નિશક્રિયાદર ગુણસ્થાનકમા-ભાવ પાંચ આત્મા આઠ લગ્નિ પાંચ વીર એક તે પદિત વીર દ્રષ્ટિ એક તે સમક્ષિત દ્રષ્ટિ જાન્ય એક ૬૪૬ એક તે મનુષ્યનો પક્ષ એક તે શુદ્ધ પક્ષ.
- ૯ અનિશક્રિયાદર ગુણસ્થાનકમા-ભાવ પાંચ આત્મા આઠ લગ્નિ પાંચ વીર એક તે પદિત વીર દ્રષ્ટિ એક તે સમક્ષિત દ્રષ્ટિ જાન્ય એક ૬૪૬ એક તે મનુષ્યનો પક્ષ એક તે શુદ્ધ પક્ષ.
- ૧૦ સુક્ષમસપરાય ગુણસ્થાનકમા-ભાવ પાંચ આત્મા આઠ લગ્નિ પાંચ વીર એક તે પદિત વીર દ્રષ્ટિ એક તે સમક્ષિત દ્રષ્ટિ, જાન્ય એક ૬૪૬ એક તે મનુષ્યનો પક્ષ એક તે શુદ્ધ
- ૧૧ ઉપશાત મિહનિય ગુણસ્થાનકમા-ભાવ પાંચ આત્મા આઠ લગ્નિ પાંચ વીર એક તે પદિત વીર દ્રષ્ટિ એક તે સમક્ષિત દ્રષ્ટિ, જાન્ય એક ૬૪૬ એક તે મનુષ્યનો પક્ષ એક તે શુદ્ધ પક્ષ.
- ૧૨ ક્ષીણ મિહનીય ગુણસ્થાનકમા-ભાવ આર તે ઉપસમ વચ્ચે આત્મા સાત તે કયાવ વચ્ચે લગ્નિ પાંચ વીર એક તે પદિત વીર દ્રષ્ટિ તે સમક્ષિત દ્રષ્ટિ, જાન્ય એક ૬૪૬ એક તે મનુષ્યનો પક્ષ એક તે શુદ્ધ પક્ષ.
- ૧૩ સમોગી કેવલી ગુણસ્થાનકમા-ભાવ જ્યુ-કેવલ શાવર ને પારિજાતિ આત્મા સાત તે કયાવ વચ્ચે લગ્નિ પાંચ વીર એક તે પદિત વીર દ્રષ્ટિ એક તે સમક્ષિત દ્રષ્ટિ જાન્ય એક ૬૪૬ એક તે મનુષ્યનો પક્ષ એક તે શુદ્ધ પક્ષ.
- ૧૪ અમોગી કેવલી ગુણસ્થાનકમા-ભાવ જ્યુ-કેવલ શાવર ને પારિજાતિ આત્મા ૭ તે કયાવ ને જોય વચ્ચે લગ્નિ પાંચ વીર એક તે પદિત વીર દ્રષ્ટિ એક તે સમક્ષિત દ્રષ્ટિ, જાન્ય એક ૬૪૬ એક તે મનુષ્યનો પક્ષ એક તે શુદ્ધ પક્ષ.

(૧૯) શ્રોતા અધિકાર

શ્રોતા અધિકાર શ્રી નંદિસૂત્રમા છે તે નીચે મુજબ —

ત્રાયા

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭
સેલ ઘણુ, કુંડગ, ચાલણી, પરિપુણગ, હંસ, મહિસ, મેસે ય;

૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪
મસગ, જલુગ, બિરાલી, જાહુગ, ગા, ભોર, આખીરી સા. ૧

ચોદ પ્રકારના શ્રોતા છે તેમા પ્રથમ સેલ ઘણુ તે પથર ઉપર જેમ મેઘ વરસે પણ પથર પાળીયા બીજાં નહિ. તેમ અકક શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિક સાબળે પણ સમ્યક્ જ્ઞાન પામે નહિ, શુદ્ધ થાય નહિ.

દ્રષ્ટાંત—કુશિષ્ય રૂપી પથર, સદ્ગુરુ રૂપી મેઘ, અને બોધ રૂપી પાણી મુગશેલીઆ તથા પુષ્કરાવર્ત મેઘનુ દ્રષ્ટાંત જેમ પુષ્કરાવર્ત મેઘથી મુગશેલીઆ પલબ્ધો નહિ તેમ એકેક કુશિષ્ય મહાનુ સવેગાદિક ગુણયુક્ત આચાર્યના પ્રતબોધ્યા પણ સમજે નહિ, વૈરાગ્ય રંગ પામે નહિ, માટે તે શ્રોતા છાંડવાયોગ્ય છે, એ અવિનિતનો દ્રષ્ટાંત જાણવો.

જેમ કાળી ભૂમિને વિષે મેઘ વરસે તો તે ઘણી બીજે તથા પાણી પણ રાખે, તથા ગોધુમાદિક (ધઉ પ્રમુખ)ની ઘણી નિષ્પત્તિ કરે તેમ વિનિત મુશિષ્ય પણ ગુરૂની ઉપદેશરૂપ પાણી સાંભળી હૃદયમા ધારી રાખે, વૈરાગ્યે ફરી બીજાં, અને અનેક બીજાં બધાં જીવને વિનય ધર્મ વિષે પ્રવર્તાવે માટે તે શ્રોતા આદરવા યોગ્ય છે ૧

૨ કુંડગ—કુંડનો દ્રષ્ટાંત, તે કુંડના આઠ બેદ છે, તેમા પ્રથમ ઘડો સપૂર્ણ ઘડાના ગુણ કરી વ્યાપ્ત છે તેના ત્રણ ગુણ ૧ તે મધ્યે પાણી ભર્યા થકા કિચિત્ બહાર જાય નહિ ૨ પોતે શીતળ છે માટે બીજાની પણ તૃષા ઉપશમાવે—શીતળ કરે, ૩ પરની મલિનતા પણ પાણીથી દુર કરે તેમ એકેક શ્રોતા વનયાદિ ગુણે કરી સપૂર્ણ ભર્યા છે તે ત્રણ ગુણ કરે, ૧ ગુર્વાદિકનો ઉપદેશ સર્વ ધારી રાખે—કિચિત્ વિસારે નહિ ૨ પોતે જ્ઞાન પામી શીતલ દશા પામ્યા છે અને બધાં જીવને ત્રિવિધ તાપ શમાવી શીતળ કરે. બધાં જીવની સંદેહરૂપી મલિનતા ટાળે એ શ્રોતા આદરવાયોગ્ય છે

૩ એક ઘડો પડખે કાણો છે તેમા પાણી ભરે તો અડધું પાણી રહે ને અડધું વહી જાય તેમ એકેક શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિ સાબળે તો અડધુ ધારી રાખે અડધુ વિસરી જાય

૩ એક ધરો હોઈ કાણો છે તેમાં પાણી ભરે તો સર્વ પાણી વહી જાય રહે નહિ તેમ એક શ્રોતા આખ્યાનાદિ સાંભળે તો સર્વ વિચાર ત્યાં પાર નહિ.

૪ એક ધરો નવો છે તેમાં પાણી ભરે તો થોડે થોડે ઝમીને ખાલી થાય તેમ એક શ્રોતા યાનાદિ અભ્યાસ કરે પણ થોડે થોડે યાન વિસારે.

૫ એક ધરો દુર્ગમ વાસિત છે તેમાં પાણી ભરે તો પાણીના કુણે બગાડે તેમ એક શ્રોતા મિથ્યાત્વાદિ દુર્ગમ કરી વાસિત છે તેમને કશી અભ્યાસતા યાનના કુણેને વિલુપ્તારે.

૬ એક ધરો સુગંધે કરી વાસિત છે તેમાં પાણી ભરે તો પાણીના કુણે વધારે તેમ એક શ્રોતા સમક્રિયાદિ સુગંધે કરી વાસિત છે તેમને સુગંધે અભ્યાસતા યાનના કુણેને દોષાયે.

૭ એક ધરો કાણો છે તેમાં પાણી ભરે તો તે ધરો જીંજળીને નિર્ણય નાય, તેમ એક શ્રોતા અભ્યસુદિવાળાને સુગંધિનુ યાન અપાતાં તે નિર્ણયને નહિ નક્કીથી તે યાનથી તથા માત્રથી અપ્ત થાય.

૮ એક ધરો ખાલી છે તે ઉપર સુગંધે દાંડી વર્ષાકાળે નેવાં હોઈ જાય ત્રીજા યુક્તિ પણ પાણી જમર આવે નહિ ને ત્યાં પાણી થકુ થવાથી જલ તો ને વાપરાઈ કરી જીત પ્રભુને અભ્યાસને પુરી નાય તેમ એક શ્રોતા સ્વકાર્ય સંસ્કારમાં આખ્યાન સાંભળતાં એસે પણ ઉપ પ્રભુજનાં મોંએ કરી યાનરૂપ જલે હૃદયમાં આવે નહિ ને થકી ઉભવા પ્રભાવે કરી એટલા યાનરૂપ જલે જી અભ્યાસ છે તો સભાથી અપમાન પ્રભુજ પામે તથા, ઉપમાં પશ્ચાત્તી મોંએ સરીરને નુકસાન થાય.

ક્રિતિ આદ્ય વચના દ્વારાતરૂપ બીજા પ્રકારનાં શ્રોતાનુ રવરૂપ

૧ આસપ્તી-એક શ્રોતા આસપ્તી સ્થાન છે, આસપ્તીના મે પ્રારંભ એક પ્રકાર એવો છે કે આસપ્તી પાણીમાં મુકે ત્યારે પાણીથી સંપૂર્ણ જરી દેખાય અને ઉપરી બધને ત્યારે ખાલી દેખાય તેમ એક શ્રોતા આખ્યાનાદિ સંસ્કાર સાંભળતાં એસે ત્યારે મૈત્ર્યાદિ જાવનાએ કરી સંપૂર્ણ જર્વા દેખાય અને સંસ્કાર જી જી નકાર નાય ત્યારે મૈત્ર્યાદિ પાણી કિંમિત્ત પણ દેખાય નહિ એ મેળ કારવાયોમ છે.

બીજો પ્રકાર-આસપ્તીમાં થઈ પ્રભુજનો આવે (સોદ) યાગજ મોંએ ત્યારે આવે નીકળી નાય ને કારણ પ્રભુજ કયરો મદી રાખે તેમ એક શ્રોતા આખ્યાનાદિ સાંભળતાં જલેટક તથા સુના કાળ મુજ નવા દે અને રમજન પ્રભુજ અવરૂપ કયરો મદી રાખે જારે તે કંઠાપોગ છે.

૪ પરિપુણ્ણ-તે સુધરી પક્ષીના માળાનો દ્રષ્ટાત સુધરી પક્ષીના માળાથી ઘૃત (ઘી) ગાળતા ઘૃત ઘૃત નીકળી જાય અને કીટી પ્રમુખ કચરો ગ્રહી રાખે તેમ એકેક શ્રોતા આચાર્ય પ્રમુખના ગુણ ત્યાગ કરી અવગુણ ગ્રહણ કરે એ શ્રોતા છાંડવા યોગ્ય છે

૫ હંસ-હ સને દુધ પાણી એકઠા કરી પીવા માટે આપ્યા હોય તો તે પોતાની ચાચમા ખટાશના ગુણે કરી દુધ પીએ ને પાણી ન પીએ, તેમ વિનિત શ્રોતા સુર્વાદિકના ગુણ ગ્રહે ને અવગુણ ન લે એ આદરણીય છે

૬ મહિષ-તેસો જેમ પાણી પીવા માટે જળાશયમા જાય પાણી પીવા જલમા પ્રથમ પ્રવેશ કરે પછી મસ્તક પ્રમુખે કરી પાણી ડાહજે ને મલમુત્ર કરી પછી પોતે પીવે, પણ ગુદ જમ પોતે ન પીએ, અન્ય યુથને પણ પીવા ન દે તેમ કુશિષ્ય શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિકમા કવેશરૂપ પ્રશ્નાદિક કરી વ્યાખ્યાન ડાહજે, પોતે શાતપણે સાંભળે નહિ ને અન્ય સભાજનોને શાંત રસથી સાંભળવા ન દે એ છાંડવા યોગ્ય છે

૭ મેષ-મરો જેમ પાણી પીવા જલસ્થાનકે નદી પ્રમુખમાં જાય, ત્યારે કાઠે રહી પગ નીચા નમાવી પાણી પીએ, ડાહજે નહિ, ને અન્ય યુથને પણ નિર્મલ પીવા દે, તેમ વિનિત શિષ્ય શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિક નમ્રતા તથા શાંત રસથી માંભળે, અન્ય સભાજનોને સાંભળવા દે, એ આદરણીય છે

૮ મસગ-તેના જે પ્રકાર પ્રથમ મમગ તે ચામડાની કાચલી તેમા વધારો ભરાય ત્યારે અત્યંત કુલેલી દેખાય પણ તૃષા શમાવે નહિ, પણ વાયરો નીકળી જાય ત્યારે ખાતી થય તેમ એકેક શ્રોતા અભિમાનરૂપ વાયરો કરી શુષ્ક જ્ઞાનીવત તડાકા મારે પણ પોતાના તથા અન્ય આત્માને શાંત રસ પમાડે નહિ એ છાંડવા યોગ્ય છે

ખીજે પ્રકાર-મસગ તે મચ્છર નામે જતુ અન્યને ચટકા મારી પરિતાપ ઉપજાવે પણ ગુણ ન કરે અને ખણજ ઉત્પન્ન કરે તેમ એકેક કુશ્રોતા સુર્વાદિકને, જ્ઞાન-અભ્યાસ કરાવતા ઘણો પરિશ્રમ આપે તથા કુવચનરૂપ ચટકા મારે પણ ગુણ તે વચાવચ્ય પ્રમુખ દાર્ઙ પણ ન કરે અને ચિત્તમા અમમાધિ ઉપજાવે, એ છાંડવા યોગ્ય છે

૯ જલુગ તેના જે પ્રકાર-પ્રથમ પ્રકાર જલો નામે જતુ, ગાય પ્રમુખના સ્તનમા વળજે ત્યારે લોહી પીએ પણ દુધ ન પીએ, તેમ એકેક અવિનિત કુશિષ્ય શ્રોતા આચાર્યાદિકના સાથે રહ્યા થકા તેમના હિંદ્રો ગવેષે પણ સમાદીક ગુણ ન ગ્રહણ કરે, માટે છાંડવા યોગ્ય છે

બીએ પ્રકાર—જ્યા નામે જ વૃક્ષમળ હવર મુખીએ તારે ચોખારે ને કુખ હવળવે અને મુકાલ (જમડેમુ) સોદી પીએ ને પછી શાંતિ કરે તેમ જોઈક વીનીત થાવ્યો મોત્ય આચાર્યશ્રીક સાથે રજા થકા પ્રથમ વનવૃક્ષ મુકોઠા કારે-કાસે આકામે બહુ અજાણ કરતાં મહેનત કરાવે-પછી સરકારી નિગાહ કાઢી મુર્તિકને શાંતિ હવળવે-પરદેશી રજાવત એ અસ્થા યોગ છે.

૧ બિચુલી-મિલાલી કુખનુ જાળન સીકાથી મોંઘવર નહિ નાખી રજાવ્યું સહિત કુખ પીએ, તેમ જોઈક મોત્ય આચાર્યશ્રીક પાસેથી સ્વયંક અભ્યાસ કરતાં અવિનય બહુ કરે તથા પર પાસે પ્રથમ પુછાવી સ્વયંક ખારે જ પોતે વિનય કરી ખારે નહિ, માટે તે મેલતા ઇલાચોગ્ય છે.

૧૧ બાલુગ-સંકલે તે ત્રિવિધની જાત રિચીવ-તે પ્રથમ ખેતાની મલકાઈ દૂધ થોડે થોડે પીએ તે પાચન થવા પછી વળી થોડું પીએ, એમ થોડે થોડે દુધથી પોતાના સરીસેને પુખ્ત કરે, પછી મોઢા મુજવતા માન મર્દન કરે તેમ જોઈક મેલત આચાર્યશ્રીક પાસેથી પોતાની શુદ્ધિ પ્રમાણે કાતે કાસે થોડે થોડે મુલાદિ અભ્યાસ કરે અભ્યાસ કરતાં મુર્તિકને અત્યંત મતોષ હવળવે ડાચે આપેશે પાઠ બરાબર અરખસિત કરે ને તે ક્યાં પછી વળી બીજી વાર અને ત્રીજી વાર એમ થોડે થોડે લે ને પછી જલ્દીન થઈ મિથાલી સોઠાનાં માન મર્દન કરે, એ આદરવોગ્ય છે.

૧૨ ગો-મો તે જાળ ના એ પ્રકાર પ્રથમ પ્રકાર-એમ કાંઈકી વાંચે કોઈ એક શીઠ, પાંચેશીને ત્યાં આપી માન જાય, પણ તે પાંચેશી માસ જલ્દી પ્રમુખ જાગર જાવને નહિ આપવાથી માન જૂએ તૃપ્તિ પીઠાઈ થકા ક્યાં મુખ્ય, ને કુખી માન તેમ જોઈક અવિનય મોત્ય એ મુર્તિકને આદાર પાથી વૈશવત્ય નહિ કાંઈકી તેમનો દેહ ગમાવિ પામી ને સ્વદિકામાં બાકો જાય ને અવસ થાય.

બીએ પ્રકાર-એક શીઠ પાંચેશીને કુખી માન સોળી માન મરો પાંચેશી એ ધમ પાળી પ્રમુખ રહે પ્રકાર આપવાથી ક્યાં વધારો થયો ને તે કાંઈકી પાંચેશી, તેમ જોઈક વિનય મોત્ય (સિખ) મુર્તિકના આદાર પાથી પ્રમુખ વૈશવત્યની વિધિએ કરી મુર્તિકને સાવા હવળવે તો તેમને માનમાં વધારો થાય ને તે કાંઈકી પામી એ મોત્ય આદરવોગ્ય છે.

૧૩ બેલી-મા ને પ્રકાર પ્રથમ પ્રકાર એ છે જે બેલિતો જમાનાર પુત્ર રા નના કુખ પ્રમાણે બેલી વજરે તો સગલ ખુશી થઈ તેને પુત્રજ દૂધ આપે તેમ વિનય સિખ તીર્થ કરે તથા મુર્તિકની આજ્ઞા પ્રમાણે મુર્તિકની

સ્વાધ્યાય તથા ધ્યાન પ્રમુખ અગીકાર કરે તો કર્મરૂપ રાગ મટે અને સિદ્ધ ગતિમાં અનન લક્ષ્મી પામે એ આશ્વવા યોગ્ય છે.

ખીજો પ્રકાર-જેમ ભેરીનો વગાડનાર પુરૂષ રાગના હુકમ પ્રમાણે ભેરી વગાડે નહિ તો રાગ કોપાયમાન થઈ દ્રવ્ય આપે નહિ તેમ અવિનિત શિષ્ય તીર્થ કરતી તથા ગુર્વાદિકની આજ્ઞા પ્રમાણે સ્નાદિકની સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરે નહિ તો તેમનો કર્મરૂપ રાગ મટે નહિ અને સિદ્ધ ગતિનું સુખ પામે નહિ એ છાડવા યોગ્ય છે,

૧૪ આભીરી-પ્રથમ પ્રકાર-આખીર સ્ત્રી-પુરૂષ એક આમથી પાસેના શહેરમાં ગાડવામાં ઘૂત ભરી વેચવા ગયા. ત્યાં બજારમાં ઉતારતા ઘૂત ભાજન-વાસણ કુટી ગયું, ઘૂત ઢળી ગયું પુરૂષે જીને ઘણા કપડાવળાં કુવચનો કહ્યા ત્યારે સ્ત્રીએ પણ તે ભત્તારે સામા કુવચનો કહ્યા. આખરે ઘૂત બધું ઢોળાઈ ગયું ને બન્ને બહુ ગોઠ કડવા લાગ્યાં, જમીન પરનું ઘૂત પાછળથી લુછી લીધું અને વેચ્યું, કાંમત મળી તે લઈ સાજો ગામ જતા ચોરાએ લુટી લીધી બહુ નિરાશ થયાં લોકોએ પૂછવાથી સર્વ વૃત્તાન્ત કહ્યો લોકોએ કપડો દીધો, તેમ ગુરુએ વ્યાખ્યાન ઉપદેશમાં આપેલ સાર-ઘૂતને લગાઈ ઝગડો કરી ઢોળી નાંખે ને છેવટે કલેશ કરી દુર્ગતિને પામે, આ શ્રોતા છાડવાયોગ્ય છે

ખીજો પ્રકાર-ઘૂત ભરી શહેરમાં જતા બજારમાં ઉતરતાં વાસણ કુટ્યું કે તગતજ એકદમ મળી ભેગા થઈ તે ઘૂત ભરી લીધું પણ બહુ તુકશાન થવા દીધું નહિ. તે ઘૂતને વેચી પૈસા મેળવી સારા સંઘાત સાથે ગામમાં સુખે સુખે જેમ અન્ય સુખ પુરૂષો પહેાએ, તેમ વિનિત શિષ્ય શ્રોતા ગુરૂ પાસેથી વાણી સાંભળી શુદ્ધ જ્ઞાનપૂર્વક તે અર્થ સૂત્રને ધારી રાખે, સાચવે અચ્છલિત કરે, વિરમિત થાય તો ગુરૂ પાસે ફરી ફરી માગી માગી ધારે, પૂછે પણ કકળાટ ઝગડો કરે નહિ, જે ઉપર ગુરૂ પ્રસન્ન થાય, સયમ-જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય, પરિણામે સદ્ગતિ મળે, આવા શ્રોતા આદરણીય છે.

અતિ શ્રોતા અધિકાર સંપૂર્ણ.

(૨૦) અઠાણ બોલનો અર્થ બહુત

સૂત્ર મી પાનવણાલ પદ ત્રીણ

અર્થ	અઠાણ બોલનો અર્થ બહુત	૧૪	૧૪	૧૪	૧૨	૧૨
અર્થ	અઠાણ બોલનો અર્થ બહુત	૧૪	૧૪	૧૪	૧૨	૧૨
૧ મળ જ મળ્ય સર્વથા ક્રિયા	૨	૧૪	૧૪	૧૨	૧	૧
૨. મળ્યાણી સંખ્યાત ગુણ.	૨	૧૪	૧૩	૧૨	૧	૧
૩ નાન તેજસ્કામ પર્માત્મ સંખ્યાત ગુણ.	૧	૧	૧	૧	૧	૧
૪ પર્માત્મ મળુતર વિમાનના દેવ સંખ્યાત ગુણ.	૨	૧	૧૧	૧	૧	૧
૫ ક્રિયાત્રીકા દેવ સંખ્યાત ગુણ.	૨	૨/૩	૧૧	૧	૧	૧
૬ મધ્ય ત્રીકા દેવ સંખ્યાત ગુણ.	૨	૨/૩	૧૧	૧	૧	૧
૭ નીચેની ત્રીકા દેવ સંખ્યાત ગુણ.	૧	૨/૩	૧૧	૧	૧	૧
૮ નાર્મી દેવસોકના દેવ સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૧	૧	૧
૯ અત્રીનારના દેવસોકના દેવ સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૧	૧	૧
૧૦ દસમા દેવસોકના દેવ સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૧	૧	૧
૧૧ નવમા દેવસોકના દેવ સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૧	૧	૧
૧૨. સાતમા નરકના નાર્મી સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૧	૧	૧
૧૩ છઠ્ઠી નરકના નાર્મી સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૧	૧	૧
૧૪ આઠમા દેવસોકના દેવ સંખ્યાત ગુણ.	૧	૪	૧૧	૧	૧	૧
૧૫ સાતમા દેવસોકના દેવ સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૧	૧	૧
૧૬ પાંચમા નરકના નાર્મી સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૧	૧	૧
૧૭ છઠ્ઠી દેવસોકના દેવ સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૧	૧	૧
૧૮ ચોથી નરકના નાર્મી સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૧	૧	૧
૧૯ ત્રીજી દેવસોકના દેવ સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૧	૧	૧
૨૦ ત્રીજી નરકના નાર્મી સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૧	૧	૧
૨૧ ચોથા દેવસોકના દેવ સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૧	૧	૧
૨૨ ત્રીજા દેવસોકના દેવ સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૧	૧	૧
૨૩ ત્રીજી નરકના નાર્મી સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૧	૧	૧

૨૪ સંમૂર્ષિમ મનુષ્ય-અશાશ્વત અસ ખ્યાત ગુણ	૧	૧	૩	૪	૩
૨૫ બીજા દેવલોકના દેવ અસ ખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧
૨૬ બીજા દેવલોકની દેવી સ ખ્યાત ગુણ	૨	૪	૧૧	૯	૧
૨૭ પહેલા દેવલોકના દેવ સ ખ્યાત ગુણ	૨	૪	૧૧	૯	૧
૨૮ પહેલા દેવલોકની દેવી સ ખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧
૨૯ ભવનપતિના દેવ અસ ખ્યાત ગુણ.	૩	૪	૧૧	૯	૪
૩૦. ભવનપતિની દેવી સ ખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૪
૩૧ પહેલી નરકના નારકી અસ ખ્યાત ગુણ.	૩	૪	૧૧	૯	૧
૩૨ ખેચર પુરૂષ તિર્થ ચ યોનિ અસ ખ્યાત ગુણ	૨	૫	૧૩	૯	૬
૩૩ ખેચરની સ્ત્રી સ ખ્યાત ગુણ	૨	૫	૧૩	૯	૬
૩૪ અલચર પુરૂષ સ ખ્યાત ગુણ	૨	૫	૧૩	૯	૬
૩૫ સ્થલચરની સ્ત્રી સ ખ્યાત ગુણ	૨	૫	૧૩	૯	૬
૩૬ જલચર પુરૂષ સ ખ્યાત ગુણ	૨	૫	૧૩	૯	૬
૩૭ જલચરની સ્ત્રી સ ખ્યાત ગુણ.	૨	૫	૧૩	૯	૬
૩૮, વાણુચરના દેવસ ખ્યાત ગુણ	૩	૪	૧૧	૯	૪
૩૯ વાણુચરની દેવી સ ખ્યાત ગુણ	૨	૪	૧૧	૯	૪
૪૦. ન્યોતિધીના દેવ સ ખ્યાત ગુણ	૨	૪	૧૧	૯	૧
૪૧. ન્યોતિધીની દેવી સ ખ્યાત ગુણ	૨	૪	૧૧	૯	૧
૪૨, ખેચર નપુસક તિર્થ ચ યોની સ ખ્યાત ગુણ	૨/૪	૫	૧૩	૯	૬
૪૩ સ્થલચર નપુસક સ ખ્યાત ગુણ,	૨/૪	૫	૧૩	૯	૬
૪૪ જલચર નપુસક સ ખ્યાત ગુણ	૨/૪	૫	૧૩	૯	૬
૪૫. ચૌરિન્દ્રિય પર્યાપ્ત સ ખ્યાત ગુણ	૧	૧	૨	૪	૩
૪૬ પચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક	૧	૧૨	૧૪	૧૦	૬
૪૭ ખેષ્ઠન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક	૧	૧	૨	૩	૩
૪૮. ત્રિષ્ઠન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક.	૧	૧	૨	૩	૩
૪૯ પચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસ ખ્યાત ગુણ	૨	૩	૫	૮-૬	૬
૫૦ ચૌરિન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક	૧	૨	૩	૬	૩
૫૧ ત્રિષ્ઠન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક.	૧	૨	૩	૫	૩
૫૨ ખેષ્ઠન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક.	૧	૨	૩	૫	૩
૫૩ પ્રત્યેક શરીરી બાહર વનસ્પતિકાય પર્યાપ્ત અસ ખ્યાત ગુણ	૧	૬	૧	૩	૩
૫૪ બાહર નિગોદ પર્યાપ્તના શરીક અસ ખ્યાત ગુણ	૧	૧	૧	૩	૩

૫૫. બાર પૃષ્ઠીકામ પર્વાત અસંખ્યાત ગુણ	૧	૧	૧	૩	૩
૫૬. બાર અપકામ પર્વાત અસંખ્યાત ગુણ	૧	૧	૧	૩	૩
૫૭. બાર વાલુકામ પર્વાત અસંખ્યાત ગુણ	૧	૧	૪	૩	૩
૫૮. બાર તેજસ્કામ અપર્વાત અસંખ્યાત ગુણ	૧	૧	૩	૩	૩
૫૯. અરેખ સરીરી બાર વનસ્પતિકામ અપર્વાત અસંખ્યાત ગુણ	૧	૧	૩	૩	૪
૬. બાર નિગોઢ અપર્વાતના સરીર અસંખ્યાત ગુણ	૧	૧	૩	૩	૩
૬૧. બાર પૃષ્ઠીકામ અપર્વાત અસંખ્યાત ગુણ	૧	૧	૩	૩	૩
૬૨. બાર અપકામ અપર્વાત અસંખ્યાત ગુણ	૧	૧	૩	૩	૪
૬૩. બાર વાલુકામ અપર્વાત અસંખ્યાત ગુણ	૧	૧	૩	૩	૩
૬૪. સ્તંભ તેજસ્કામ અપર્વાત અસંખ્યાત ગુણ	૧	૧	૩	૩	૩
૬૫. સ્તંભ પૃષ્ઠીકામ અપર્વાત વિશેષાધિક	૧	૧	૩	૩	૬
૬૬. સ્તંભ અપકામ અપર્વાત વિશેષાધિક	૧	૧	૩	૩	૩
૬૭. સ્તંભ વાલુકામ અપર્વાત વિશેષાધિક	૧	૧	૩	૩	૩
૬૮. તેજસ્કામ અપર્વાત સંખ્યાત ગુણ	૧	૧	૧	૩	૩
૬૯. સ્તંભ પૃષ્ઠીકામ પર્વાત વિશેષાધિક	૧	૧	૧	૩	૩
૭. સ્તંભ અપકામ પર્વાત વિશેષાધિક	૧	૧	૧	૩	૩
૭૧. સ્તંભ વાલુકામ અપર્વાત વિશેષાધિક	૧	૧	૧	૩	૩
૭૨. સ્તંભ નિગોઢ અપર્વાતના સરીર સંખ્યાત ગુણ	૧	૧	૩	૩	૩
૭૩. સ્તંભ નિગોઢ પર્વાતના સરીર સંખ્યાત ગુણ	૧	૧	૧	૩	૩
૭૪. અનન્ય કામ અનત ગુણ	૧૪	૧	૧૩	૧	૧
૭૫. સમગ્ર દષ્ટિ પ્રતિપાતી અનત ગુણ	૧૪	૧૪	૧૫	૧૨	૧
૭૬. સિદ્ધ અનત ગુણ	૦			૨	
૭૭. બાર વનસ્પતિકામ પર્વાત અનત ગુણ	૧	૧	૧	૩	૩
૭૮. બાર કામ પર્વાત વિશેષાધિક	૧	૧૪	૧૫	૧૨	૧
૭૯. બાર વનસ્પતિકામ અપર્વાત અસંખ્યાત ગુણ	૧	૧	૩	૩	૪
૮. બાર કામ અપર્વાત વિશેષાધિક	૧	૩	૫	૬	૧
૮૧. સમગ્ર અનન્ય બાર કામ વિશેષાધિક	૧૨	૧૪	૧૫	૧૨	૧
૮૨. સ્તંભ વનસ્પતિકામ અપર્વાત અસંખ્યાત ગુણ	૧	૧	૩	૩	૩
૮૩. સ્તંભ કામ અપર્વાત વિશેષાધિક	૧	૧	૩	૩	૩
૮૪. સ્તંભ વનસ્પતિકામ પર્વાત સંખ્યાત ગુણ	૧	૧	૧	૩	૩

૮૫. સુક્ષ્મ જીવ પચાતિ વિશેષાધિક.	૧	૧	૧	૩	૩
૮૬. સમુચ્ચય સુક્ષ્મ જીવ વિશેષાધિક	૨	૧	૩	૩	૩
૮૭. લઘ્ય સિદ્ધ જીવ વિશેષાધિક.	૧૪	૧૪	૧૫	૧૨	૬
૮૮. નિગોદના જીવ વિશેષાધિક,	૪	૧	૩	૩	૩
૮૯. સમુચ્ચય વનસ્પતિકાય જીવ વિશેષાધિક	૪	૧	૩	૩	૪
૯૦. એકેદ્રિય જીવ વિશેષાધિક.	૪	૧	૫	૩	૪
૯૧. તિર્યચ ચેતિના જીવ વિશેષાધિક	૧૪	૫	૧૩	૯	૬
૯૨. મિથ્યાત્વ દષ્ટિ જીવ વિશેષાધિક	૧૪	૧	૧૩	૯	૬
૯૩. અવિરત જીવ વિશેષાધિક,	૧૪	૪	૧૩	૯	૬
૯૪. સકપાયી જીવ વિશેષાધિક.	૧૪	૧૦	૧૫	૧૦	૬
૯૫. છદ્મચ જીવ વિશેષાધિક	૧૪	૧૨	૧૫	૧૦	૬
૯૬. સયોગી જીવ વિશેષાધિક	૧૪	૧૩	૧૫	૧૨	-
૯૭. સંસારસ્થ જીવ વિશેષાધિક	૧૪	૧૪	૧૫	૧૨	૬
૯૮. સર્વ જીવ વિશેષાધિક	૧૪	૧૪	૧૫	૧૨	૬

ઈતિ અઠાણું બોલનો અલ્પ બહુત્વ સંપૂર્ણ

(૨૧) પુદ્ગલ પરાવર્ત

ભગવતી સૂત્રના ૧૨મા શતકના ૪થા ઉદ્દેશમાં પુદ્ગલ પરાવર્તનો વિચાર છે, તે નીચે મુજબ -

નામ, ^૧ગુણ, ^૨ત્તિ સંખ્યા, ^૩ત્તિ ઠાણુ, ^૪કાલ, ^૫કાલોવચન મ; ^૬કાલઅરખખહુ, ^૭પુગલ મઝ ^૮પુગલ, ^૯પુગલકરણ અરખખહુ, ૧ પુદ્ગલ પરાવર્ત એ વિષય સમજવાને ૯ દ્વારે કરી સ્પષ્ટીકરણ કરી કહે છે

૧ નામ દ્વાર-૧ ઔદાસિક પુદ્ગલ પરાવર્ત, ૨ વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત, ૩ તેજશ પુદ્ગલ પરાવર્ત, ૪ કાર્મણ્ય પુદ્ગલ પરાવર્ત, ૫ મનો પુદ્ગલ પરાવર્ત, ૬ વચન પુદ્ગલ પરાવર્ત, ૭ શ્વાસોચ્છવાસ પુદ્ગલ પરાવર્ત

૨ ગુણ દ્વાર—પુદ્ગલ પરાવર્ત એટલે જુ તે જમ કેટલા પ્રકારે ને સી રીતે સમજવું એ સહજ પ્રશ્ન થિજી છુદિથી થાય છે ત્યારે સુ એમ સમજાવે છે કે છવે આ જગત્-વિષયમાં જેટલા પ્રકારો છે તે સર્વને સ્વ લક્ષણે પુદ્ગલ છે મુજી મુજીને ફરી ફરી લીધા છે એટલે કે પુદ્ગલ પરાવર્ત જગતો જગત્ એ છે કે પુદ્ગલજીવાનાં જીવા સજ્જવૃથી મણીને સ્પૃશ્માં સ્પૃશ્ ને પ્રદાન, તે સર્વમાં જગત્ તે સર્વથી છવે પરાવર્તજગત્ પ્રકારે ફરતુ મુજી, સ્વ માં જગત્ મુજી, ને તે પુદ્ગલો જોદારિકપણે (જોદારિક સ્તરિમાં સ્ત્રી જોદારિક યોગ પુદ્ગલ મહત્ત્વ હરે તે) વૈશ્વિકપણે (વૈશ્વિક સ્તરિમાં સ્ત્રી વૈશ્વિક યોગ પુદ્ગલ મહત્ત્વ હરે તે) લેજસપણે ઉપર જગત્ તે સતતપણે, છવે લીધા છે તે મુજી છે તે પણ સ્વપણે ને જાણપણે લીધા છે ને મુજી છે જગત્, જેથી જાણથી જાવથી એમ ત્યારે પ્રકારે છવે પુદ્ગલ પરાવર્ત કયાં છે તે સજ્જ તોજ પ્રમાણે.

પુદ્ગલ પરાવર્તનાં એ ભેદ:- ૧ જાદર ને ૨ સૂક્ષ્મ તે ૧ દ્રવ્યથી ૨ દ્યેયથી ૩ જગત્થી ૪ જાવથી.

૧ દ્રવ્યથી જાદર પુદ્ગલ પરાવર્ત—તે જગત્માંના સર્વ પ્રકારે જોદારિકપણે, વૈશ્વિકપણે, એમ સાતે પ્રકારે પુદ્ગલો પૂરા કરે પણ જગત્ નહિ એટલે કે જોદારિકપણે પુદ્ગલો પૂરા કર્યાં પહેલાં વૈશ્વિકપણે લે. ૧ લેજસપણે લે જમે તે પુદ્ગલ પરાવર્તપણે વચમાં જઈ પછી જોદારિકપણના લીધા પ્રકારે પૂરા કરે એમ સાતે પ્રકારે જાવળા સવળા જગત્ના સર્વ પ્રકારોને પૂર્ણ કરે તેને જાદર પુદ્ગલ પરાવર્ત કહીએ.

૨ દ્યેયથી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત—તે જગત્માંના સર્વ પ્રકારે જોદારિકપણે પૂરા કરે પછી વૈશ્વિકપણે, પછી લેજસપણે, એમ એક પછી એક જગત્ને જી સાતે પુદ્ગલ પરાવર્તપણે પૂર્ણ કરે તેને સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત કહીએ.

૩ સ્ત્રીથી જાદર પુદ્ગલ પરાવર્ત—તે જોદ રાજ્યોનાં જોદ જાહાસ પ્રદેશ છે તે સર્વ જાહાસ પ્રદેશને દરેક પ્રદેશ મરી મરીને જાહાસ નિજ જમે લેમ કરી પૂરા કરે.

૪ સ્ત્રીથી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત—તે જોદ રાજ્યોનાં જાહાસ પ્રદેશને, જાહાસે એક પછી એક -૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦ એમ લીધા પ્રદેશમાં મરીને પૂર્ણ કરે, તેમાં પહેલાં પ્રદેશ મરીને ત્રીજા પ્રદેશ મરી જમા લેમ જમે તે પ્રદેશ મરી તે પુદ્ગલ પરાવર્ત કરવામાં ન થયા, જાહાસે દરેક પ્રદેશ મરી જમાતે લીધા જમા કરે.

૫ કાલથી બાહર પુદ્ગલ પરાવર્ત-તે એક કાલચક્ર (જેમા ઉત્સર્પિણી તે અવસર્પિણી સમાય) તેના પ્રથમ સમયે મરે પછી બીજા કાલચક્રના બીજા સમયે મરે કે ગમે તે ત્રીજા સમયે મરે એમ ત્રીજા કાલચક્રના ગમે તે સમયે મરે એટલે કે એક કાલચક્રના જેટલા સમય થાય, તેટલા કાલચક્રના એક એક સમયે મરી એક કાલચક્ર પૂર્ણ કરે

૬ કાલથી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત-તે કાલચક્રના પ્રથમ સમયે મરે, તેમ બીજા કાલચક્રના બીજા સમયે મરે, ત્રીજા કાલચક્રના ત્રીજા સમયે મરે, ચોથા કાલચક્રના ચોથા સમયે મરે, વચમા નિયમ વિના ગમે તે સમયે મરે તે હિસાબમા ન ગણાય, એમ એક કાલચક્રના જેટલા સમય તેટલા કાલચક્રના અનુક્રમે નિયમિત સમયે મરે

૭ ભાવથી બાહર પુગલ પરાવર્ત-તે જીવના અસખ્યાત પગિણામ છે તે પ્રથમ પરિણામે મરે, પછી ગમે તે ૩-૨-૫-૪-૭-૬ એમ અનુક્રમ વિના દરેક ૫ રણામે મરી અસખ્યાત પરિણામ પૂર્ણ કરે

૮ ભાવથી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત-જીવના અસખ્યાત પગિણામ છે, તે પ્રથમ પરિણામે મરે પછી વચમા ગમે તેટલો વખત ગયા પછી, ૨ જ પગિણામે એમ અનુક્રમે ૩જા પરિણામે, ૪થા પગિણામે એમ અસખ્યાત પરિણામ મરી નરી ગુણ કરે

મતિ ગુણુદાર

ઉભે-ત્રિસ ખ્યા દ્વાર

૧ પુદ્ગલ પરાવર્ત-સર્વ જીવે કેટલા કર્યા ૨ એક વચને-એક જીવે ૨૪ દડકમા કેટલા પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા, ૩ જાહુ વચને સર્વ જીવે-૨૪ દડકે કેટલા પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા

૧ સર્વ જીવે-ઔદાગિક પુદ્ગલ પરાવર્ત, વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત, તેજસ પુદ્ગલ પરાવર્ત એ સાતે પુદ્ગલ પરાવર્ત અનત અનત વાર કર્યા, ૭

૨ એક વચને-તે એક જીવે- એક નાગક જીવે ઔદાગિક પુદ્ગલ પરાવર્ત વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત એ સાતે પુદ્ગલ પરાવર્ત અતિત (ગયા) કાલે અનત અનત વાર કર્યા, ભાવિય કાલે કોઈ પુદ્ગલ પરાવર્ત કરગે નહિ, (મોક્ષ જશે તે) કોઈ કરગે જે કરશે તે જઘન્ય ૧-૨-૩ પુદ્ગલ પરાવર્ત કરશે, ઉત્કૃષ્ટ અનત કરગે એમ ભવનપતિ વગેરે ૨૪ દડકના એક એક જીવે સાત પુદ્ગલ પરાવર્ત ગયા

કાલે જનત કર્યા કેટલાકો અવિષ્કાર કરી નહિ, એક જાણે તે ૪૨ ને કરી તે ૧-૨-૩ ક્રિષ્ટ જનત કરી સાત પુદ્ગલ પરાવર્ત ૨૪ ૬૬ માં મળ્યા ૧૬૮ (મિશ્ર) થાય.

૩ બહુવચને-તે સવ છે-સવ નારક છે પૂર્વ કાલે જોવારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત એ સાતે પુદ્ગલ પરાવર્ત જનત જનત કર્યા અવિષ્કારો પડ્યા જનત કરી એમ ૨૪ ૬૬ના બહુ છે એ જનત પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા ને અવિષ્કારમાં કરી તેના પણ ૧૬૮ (મિશ્ર) થાય છે

ખ-૧૬૮+૧૬૮=૩૩૬ (મિશ્ર) થાય છે

૪ શા ત્રિસ્થાનક દ્વારા

૧ એક છે બધા કર્યા સ્થાને કર્યા કર્યા પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા કર્યા પુદ્ગલ પરાવર્ત કરી ૨ બહુ છે બધા કર્યા સ્થાને પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા કર્યા ૩ સર્વ છે બધા કર્યા ૬૬માં કર્યા કર્યા પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા

૧ એક વચને-તે એક છે નારકાણે જોવારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા નથી કરી નહિ ગ્રીષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા છે કરી ને કરી તે જન ૧-૨-૩ ક્રિષ્ટ જનત કરી એમ તે જન પુદ્ગલ પરાવર્ત, કામજ પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય આસોજન્યાસ પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા ને કરે પણ કરી ૨ ઉપર પ્રમાણે એમ અમુર કુમારપણે, પૂર્ણીપણે થાય વૈમાનિકપણે પૂર્વ જોવારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય આસોજન્યાસ પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા કરી (તે સમજવાનું એ છે કે ને ૬૬માં ને ને પુદ્ગલ પરાવર્ત હોય તે કરી હોય તે ન કરી) એક નૈશ્વર્ય છે ૨૪ ૬૬માં રહી સાત સાત (છેવ કે ૬ નહિ તે ના) પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા તે ૨૪ ૬૬ થાય તે એમ ૨૪ ૬૬ છે ૨૪ ૬૬માં રહી સાત સાત પુદ્ગલ પરાવર્ત કરી ને ૧૬૮+૨૪ ૬૬ ૩૩૬ પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય છે

૨ બહુવચને-તે સવ છે નૈશ્વર્યપણે જોવારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત નથી કરી કરી ગ્રીષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય આસોજન્યાસ પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા કરી એમ અમુરકુમારપણે પૂર્ણીપણે થાય વૈમાનિકપણે, ૭ ને કરી ને પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા ને કરી, એમ ૨૪ ૬૬માં બહુ છે પુદ્ગલ પરાવર્ત જનત જનત કર્યા કર્યા કરી પૂર્વ પ્રમાણે જાને પણ ૪ કર પ્રમાણ થાય છે

૩ કયા કયા દેડકમાં પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા—તે સર્વ જીવે પાચ એકદ્રિય ત્રણ વિકલેદ્રિય, તિર્થ ચ પચોદ્રિય ને મનુષ્ય, એ દશ દડકમાં ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત અનત અનત વાર કર્યા ૧ નૈ-યિક, ૧૦ ભવનપતિ, ૧૨ વાણ કાય ૧૩, સસી તિર્થ ચ પચોદ્રિય પર્યાપ્ત ૧૪ સસી મનુષ્ય પર્યાપ્ત ૧૫ વાણવ્ય-તર ૧૬ જ્યોતિષી, ૧૭ ગૌમાનિક એ ૧૭ દડકમાં સર્વ જીવે ગૌક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત અનત અનત વાર કર્યા ૨૪ દડકમાં તેજસુ પુદ્ગલ પરાવર્ત કાર્મણ પુદ્ગલ પરાવર્તને આસોચ્છ્રાસ પુદ્ગલ પરાવર્ત સર્વ જીવે અનત અનત વાર કર્યા ૧૪ નૈરયિક દેવતા દડક, ૧૫ સસી તિર્થ ચ પચોદ્રિય, ૧૬ સસી મનુષ્ય એ ૧૬ દડકમાં સર્વ જીવે મન પુદ્ગલ પરાવર્ત અનત અનત વાર કર્યા

પાચ એકદ્રિય વિના ૧૯ દડકમાં સર્વ જીવે વચન પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા એ ૧૩૪ પ્રશ્ન થાય છે ત્રણે સ્થાનકના આઠ હજાર એકમાં ને આઠાણ પ્રશ્ન થાય છે ઇતિ ત્રિસ્થાનક દ્વાર

૫ કાલદ્વાર—અનત ઉત્સર્પિણી અનત અવસર્પિણી જાય ત્યારે એક ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય એમ ગૌક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત એટલો કાલ જતા થાય છે, સાતે પુદ્ગલ પરાવર્તમાં અનત અનત કાલચક્ર વહી જાય છે ઇતિ કાલદ્વાર.

૬ કાલની ઉપમા—કાલ (વખત) સમજવાને દષ્ટાંત આપે છે, તેમાં પ્રથમ પરમાણુથી શરૂ કરે છે પગમાણુ ને ઝીણામાં ઝીણો રજ કણ, ને રજ કણ રજ કણ અતીદ્રિય (હદ્રિયને અગમ્ય) છે, જેનો ભાગ, ખડ કે કટોકે કોઈ પણ શસ્ત્રથી કે કોઈ પણ રીતે થઈ શકે નહિ ધણોજ ઝીણો સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ એવો ને ભાગ તે પરમાણુ એ ૧ અનંત સૂક્ષ્મ પરમાણુએ એક વ્યવહાર પરમાણુ થાય ૨ અનત વ્યવહાર પરમાણુએ એક ઉણુ સિંગવ પગમાણુ થાય, ૩ અનત ઉણુ સિંગવ પરમાણુએ એક શીત સિંગવ પરમાણુ થાય, ૪ આઠ સિંગવ પરમાણુએ એક ઉર્ધ્વગેણુ થાય, ૫ આઠ ઉર્ધ્વગેણુએ એક ક્ષત્રેણુ થાય, ૬ આઠ ક્ષત્રેણુએ એક રથરેણુ થાય, ૭ આઠ રથરેણુએ દેવ-હિતર કુરે મનુષ્યનો એક વાલાઝ થાય, ૮ તે આઠ વાલાઝએ હરિ-રમકવર્ષના મનુષ્યનો એક વાલાઝ થાય, ૯ તે આઠ વાલાઝે હેમવપ હિરણ્યવય મનુષ્યનો એક વાલાઝ થાય, ૧૦ તે આઠ વાલાઝે પૂર્વ વિદેહ, પશ્ચિમ વિદેહ મનુષ્યનો એક વાલાઝ થાય, ૧૧ તે આઠ વાલાઝે ભરત ઔરવત મનુષ્યનો એક વાલાઝ થાય ૧૨ તે આઠ વાલાઝે એક લીખ ૧૩ આઠ લીખે એક જૂ ૧૪ આઠ જૂએ એક અર્ધજવ, ૧૫ આઠ અર્ધજવે

એક કોસેમ અગુમ, ૧૬ કોસેમ અગુમે એક પગનું પહોળપણ, ૧૭ એ પગ પહોળપણે એક વેત ૧૮ એ વેત એક હાથ. એ હાથે થીક કુર્મિ. ૧૯ એ મુઠ્ઠાએ એક મનુષ્ય, ૨ એ હાથે મનુષ્યે એક માછી ૨૧ તે ચાર ગણિએ એક ચોખ્ખા તે એક ચોખ્ખાનું કૂવો, ઘણા પહોળા એ કુડો. જાણે કે હોય તેમ કશીએ, ન તેમાં દેવ-કીનરકુર મનુષ્યના વાળ-એક એક વાળના અસખ્ય ખડકરીએ તે અસખ્ય ખડવાળા વાળોથી વળાચી તે ઉપર સુધી સજ્જત-માઠ કાઢીને તે કૂવો ભર્યો હોય કે જેના પસંદી ચક્રતારીનું લશ્કર ચાલુ જાય, પણ એક વાત તરે નહિ નહીનો પ્રવાહ ધોધમાર ચાલ્યો જાય. પણ અજ પાણી ઉતરી સો નહિ કદાચ અગ્નિ પણ તે ઉપર લાગે પણ અહર જઈ સો નહિ તેવા કુવામાંથી સો સો વધે કદાચ એક વાળ ખડક કાઢે ને સો સો વર્ષે એક એક ખડક કાઢ્યું જ્યારે તે કૂવો ખાલી થાય, તેટલામાં જોત્યો વખત નવ તેને લાભકાર એક પણ કહે છે, ને તેવા કદાચ કદાચ વધે એક સાગર ચાય છે, વીસ કદાચ છે સાગર સમાપ્ત તેટલા વખતે એક કાલચક્ર ચાય છે

ઋતિ કાલઉપમા દ્વારે

૩ કાલ અર્ધ અલુત્વ દ્વારે-૧ જ્ઞાત કાલચક્ર નવ તારે એ કામણ પુદ્ગલ પરાવર્ત ચાય, ૨ જ્ઞાત કામણ પુદ્ગલ પરાવર્ત ચાય તેજસ પુદ્ગલ પરાવર્ત ચાય. ૩ જ્ઞાત તેજસ પુદ્ગલ પરાવર્ત જાણ તારે એ ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત ચાય. ૪ તે જ્ઞાત જાણ તારે એક આસાનૈક પુદ્ગલ પરાવર્ત ચાય. ૫ તે જ્ઞાત આસાનૈક તારે એક મન પુદ્ગલ પરાવર્ત ચાય. ૬ તે જ્ઞાત મન તારે એક વચન પુદ્ગલ પરાવર્ત ચાય. ૭ તે જ્ઞાત વચન તારે એક વૈશ્વિક પુદ્ગલ પરાવર્ત ચાય.

ઋતિ કાલ અર્ધ અલુત્વ દ્વારે

૮ પુદ્ગલ મધ્ય પુદ્ગલ પરાવર્ત જાય તે-૧ એક કામણ પ્રથમ પરાવર્તમાં જ્ઞાત કાલચક્ર નવ ૨ એક તેજસ પુદ્ગલ પરાવર્તમાં જ્ઞાત કામણ પુદ્ગલ પરાવર્ત નવ ૩ એક ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્તમાં જ્ઞાત તેજસ પુદ્ગલ પરાવર્ત નવ ૪ એક આસાનૈક પુદ્ગલ પરાવર્તમાં જ્ઞાત ઔદારિક

અસખ્ય મનને એક આવશિકા સંખ્યાત આવશિકાએ એક ઉપર સંખ્યાત આવશિકાએ એક વિશાસ ને મળી એક પ્રાણ ક્ષત પ્રાણે એ સ્તો (૧૨) યોગે વખતો માત્ર સ્તોત્ર-એક જવ (ને કામણ નાથે ૭૭ કરે એ મન નાસ મર્ત્યે બદા મિ, ૧૫ અગરાચિએ એક પદ, ૩૫ યો માત્ર માત્ર મ મં આ ૫

પુદ્ગલ પરાવર્તી જાય, ૫ એક મનઃ પુદ્ગલ પરાવર્તમા અનત શ્વામેઽવસ
પુદ્ગલ પરાવર્તી જાય, ૬ એક વચન પુદ્ગલ પરાવર્તમા અનત મન પુદ્ગલ
પરાવર્તી જાય ૭ એક વૈકલ્પિક પુદ્ગલ પરાવર્તમા અનત વચન પુદ્ગલ પરાવર્તી જાય

ઋતિ પુદ્ગલ મધ્ય પુદ્ગલ પરાવર્તી દાર

૯ પુદ્ગલ પરાવર્તી કર્યા. તેનો અલ્પ બહુત્વ-૧ સર્વ જીવે, સર્વથી
થોડા ઔકિય પુદ્ગલ પરાવર્તી કર્યા ૨ તેથી વચન પુદ્ગલ પરાવર્તી અનતગુણ
અધિક કર્યા, ૩ તેથી મનઃ પુદ્ગલ પરાવર્તી અનત ગુણ અધિક કર્યા ૪ તેથી
શ્વાસોચ્છવાસ પુદ્ગલ પરાવર્તી અનત ગુણ અધિક કર્યા. ૫ તેથી ઔદાગિક પુદ્ગલ
પરાવર્તી અનત ગુણ અધિક કર્યા ૭ તેથી કાર્મણ પુદ્ગલ પરાવર્તી અનતગુણ
અધિક કર્યા

ઋતિ પુદ્ગલ કરણ અલ્પ બહુત્વ

ઋતિ પુદ્ગલ પરાવર્તી સંપૂર્ણ

(૨૨) જીવોની માર્ગણાના પદ્મ પ્રશ્નો

અનુક્રમ	ક્યાં ક્યાં સ્થાન પર મળે છે તેની માર્ગણાના પ્રશ્નો	નરકના ૧૪ ભેદ	તિર્થંચના ૪૮ ભેદ	મનુષ્યના ૩૦૩ ભેદ	દેવતાના ૧૬૮ ભેદ
૧	અધોલોકમા કેવલીમા જીવના ભેદ ફેટલા	૦	૦	૧	૦
૨	નિશ્ચય એકાવતારીમા	૦	૦	૦	૨
૩	તેજોયેશી અકેદ્રિયમા	૦	૩	૦	૦
૪	પૃથ્વી કાયમા	૦	૪	૦	૦
૫	મિશ્ર દષ્ટિ તિર્થંચમા	૦	૫	૦	૦
૬	ઉર્ધ્વલોક દેવીમા	૦	૦	૦	૬
૭	નરકના પર્યાપ્તમા	૭	૦	૦	૦
૮	ખે યોગવાલા તિર્થંચમા	૦	૮	૦	૦
૯	ઉર્ધ્વલોક નોગર્ભજ તેજોયેશમામા	૦	૩	૦	૬
૧૦	એકાત સમ્યક્ દ્રષ્ટિમા	૦	૦	૦	૧૦
૧૧	વચનયોગી ચક્ષુર્દ્રિય તિર્થંચમા	૦	૧૧	૦	૦

૧૨ અધિભોજનના ગર્ભજમા	૧૦	૨		
૧૩ વચનયોગી તિર્થજમા	૧૩			
૧૪ અધિભોજન વચનયોગી જ્યોત્સરિક શરીરમા	૧૩	૧		
૧૫ કેવલીમા		૧૫		
૧૬ ઉર્ધ્વસોઠ પચોદ્રવ તેજોભેદમા	૧			
૧૭ સમ્યક્દષ્ટિ પ્રાણેદ્રિય તિર્થજમા	૧૦			
૧૮ સમ્યક્ દષ્ટિ તિર્થજમા	૧૮			
૧૯ ઉર્ધ્વસોઠમા તેજોભેદમા	૧૩			
૨૦ મિમ્બદષ્ટિ ગર્ભજમા	૫	૧૫		
૨૧ જ્યોત્સરિક શરીરમા વૈદ્યિક કરવાવાલામા	૧	૧૫		
૨૨ એકોદ્રવ જીવોમા	૨૨			
૨૩ અધિભોજન મિમ્બ દષ્ટિમા	૭	૫	૧	૧
૨૪ પ્રાણેદ્રિય તિર્થજમા	૨૪			
૨૫ અધિભોજનમા વચનયોગી દેવોમા				૧૧
૨૬ ક્ષુદ્ર તિર્થજમા	૨૬			
૨૭ શુદ્ધમેથી મિમ્બ દષ્ટિમા	૫	૧૫	૦	
૨૮ બાહ્ય તિર્થજ એક સંકલનવાલામા	૨૮			
૨૯ અધિભોજન ક્ષુદ્ર જ્યોત્સરિકમા	૨૬	૩		
૩૦ એકાંત મિમ્બાલી તિર્થજમા	૩૦			
૩૧ અધિભોજન પુરુષવેદ ભાષ્યમા	૫	૧૦	૨૧	
૩૨ પદમેથી મિમ્બદષ્ટિમા	૫	૧૫	૧૨	
૩૩ પદમેથી વચનયોગીમા	૫	૧૫	૧૧	
૩૪ ઉર્ધ્વસોઠમા એકાંત મિમ્બાલીમા	૨૮			
૩૫ અરબિદશન જ્યોત્સરિક શરીરમા	૫	૩		
૩૬ ઉર્ધ્વસોઠ એકાંત નજીકમા	૩૬			
૩૭ અધિભોજન પચોદ્રવ નવસુત્રમા	૧૪	૩	૩	
૩૮ અધિભોજન મનયોગીમા	૭	૫	૧	૨૧
૩૯ અધિભોજન એકાંત અસહીમા	૩૮	૧		
૪૦ જ્યોત્સરિક શુદ્ધમેથીમા	૧	૩		
૪૧ શુદ્ધ મેથી સમ્યક્ દષ્ટિ અભાવમા	૫	૧૫	૨૧	
૪૨ શુદ્ધ મેથી વચનયોગીમા	૫	૧૫	૨૨	
૪૩ ઉર્ધ્વસોઠમા મનયોગીમા	૫		૨૮	

૪૪ શુદ્ધ લેશી દેવતાઓમા	૦	૦	૦	૪૪
૪૫ કુર્મભૂમિ મનુષ્યોમા	૦	૦	૧૫	૦
૪૬ અધોલોકના વચનયોગીમા	૭	૧૩	૧	૨૫
૪૭ શુદ્ધ લેશી ઉર્ધ્વલોકમા				
અવધિજાની	૦	૫	૦	૪૨
૪૮ અધોલોકમા ત્રસ અભાષક	૭	૧૩	૩	૨૫
૪૯ ઉર્ધ્વલોક શુદ્ધ લેશી અવધિ દર્શની	૦	૫	૦	૪૪
૫૦ જ્યોતિષીની આગતિમા	૦	૫	૪૫	૦
૫૧ અધોલોકમા ઔદારિક શરીરીમા	૦	૪૮	૩	૦
૫૨ ઉર્ધ્વલોક શુદ્ધ લેશી સમ્યક્				
દ્રષ્ટિમા	૦	૧૦	૦	૪૨
૫૩ અધોલોકમા એકાત નપુસકવેદમા	૧૪	૩૮	૧	૦
૫૪ ઉર્ધ્વ લોક શુદ્ધ લેશીમા	૦	૧૦	૦	૪૨
૫૫ અધોલોક બાહર નપુસકમા	૧૪	૩૮	૩	૦
૫૬ તિર્થ લોક મિશ્ર દ્રષ્ટિમા	૦	૫	૧૫	૩૬
૫૭ અધોલોક પર્યાપ્તમા	૭	૨૪	૧	૨૫
૫૮ અધોલોક અપર્યાપ્તમા	૭	૨૪	૨	૨૫
૫૯ કૃષ્ણ લેશી મિશ્ર દ્રષ્ટિમા	૩	૫	૧૫	૩૬
૬૦ અકર્મ ભૂમિ સજી મનુષ્યમા	૦	૦	૬૦	૦
૬૧ ઉર્ધ્વ લોક અણાહારકમા	૦	૨૩	૦	૩૮
૬૨ અધોલોક એકાત મિથ્યાત્વીમા	૧	૩૦	૧	૩૦
૬૩ ઉર્ધ્વલોક તથા અધોલોક દેવો				
મગવાલામા	૦	૦	૦	૬૩
૬૪ પદ્મલેશી સમ્યક્ દ્રષ્ટિમા	૦	૧૦	૩૦	૨૪
૬૫ અધોલોક તેજોલેશીમા	૦	૧૩	૨	૫૦
૬૬ પદ્મલેશીમા	૦	૧૦	૩૦	૨૬
૬૭ મિશ્ર દ્રષ્ટિ દેવતામા	૦	૦	૦	૬૭
૬૮ તેજોલેશી મિશ્ર દ્રષ્ટિમા	૦	૫	૧૫	૪૮
૬૯ ઉર્ધ્વલોક બાહર શાશ્વતમા	૦	૩૧	૦	૩૮
૭૦ અધોલોકમા અભાષકમા	૭	૩૫	૩	૨૫
૭૧ અધોલોકમા અવધિદર્શનમા	૧૪	૫	૨	૫૦
૭૨ તીર્થલોકમા દેવતામા	૦	૦	૦	૨૫
૭૩ અધોલોકમા બાહર મરવાલામા	૭	૨૮	૩	૨૫

૭૪ મિથ દ્રષ્ટિ નોતર્જનમાં	૭			૧૭
૭૫ ઉર્ધ્વલોકમાં અવધિ જ્ઞાનમાં		૫		૭
૭૬ ઉર્ધ્વલોકમાં દેવતાઓમાં				૭૧
૭૭ અધોલોકમાં ચક્ષુષદિય નોતર્જનમાં	૧૪	૧૦	૧	૫
૭૮ ઉર્ધ્વ લોકમાં નોતર્જન સમય દ્રષ્ટિમાં		૮		૭
૭૯ ઉર્ધ્વ લોકમાં સાધનમાં		૮૧		૩૮
૮૦ ધાતકી ખ માં ત્રસમાં		૨૬	૫૪	
૮૧ સમ્યક દ્રષ્ટિદેવતાઓના પર્ણપત્રમાં				૮૧
૮૨ ગુહ્ય લેણી સમ્યક દ્રષ્ટિમાં		૧	૩	૪૨
૮૩ અધોલોકમાં ભરવાવાચામાં	■	૪૮	૩	૨૫
૮૪ ગુહ્ય લેણી છલોમાં		૧	૩	૪૪
૮૫ અધો મુખ્યમંત્રી ત્રસમાં	૬	૨૬	૩	૫
૮૬ ઉર્ધ્વ લોકમાં પુણ્ય લેણી		૧		૭૬
૮૭ ઉર્ધ્વ લોકમાં ચક્ષુષદિય સમ્યક દ્રષ્ટિમાં		૧૭		૭૦
૮૮ ઉર્ધ્વલોકમાં સમ્યક દ્રષ્ટિમાં		૧૮		૭
૮૯ અધોલોક ચક્ષુષદિયમાં	૧૪	૨૧	૩	૫
૯૦ મનુષ્ય સમ્યક દ્રષ્ટિમાં			૬	
૯૧ અધોલોકમાં પ્રાણ્ય દિવમાં	૧૪	૨૪	૩	૫
૯૨ ઉર્ધ્વ લોકમાં ત્રસ મિથ્યામાં		૨૬		૧૧
૯૩ અધોલોકમાં ત્રસમાં	૧૪	૨૬	૩	૫
૯૪ દેવતા મિથ્યાત્વી પર્ણપત્રમાં				૪૪
૫ નોતર્જન અભાષક સમ્યક દ્રષ્ટિમાં	૧	૮		૮૧
૯૬ ઉર્ધ્વ લોકમાં પર્ણપત્રમાં		૧		૭૬
૯૭ અધોલોકમાં મુખ્યતેણી જાતમાં	૬	૪૮	૩	૫
૯૮ ધાતકી ખમાં પ્રત્યેક શરીરીમાં		૮૪	૫૪	૬૬
૯૯ વચનયોગી દેવતાઓમાં				
૧૦ ઉર્ધ્વ લોક પ્રત્યેક શરીરી જાત મિથ્યામાં		૩૮		૧૧
૧૧ વચનયોગી મનુષ્યામાં			૧ ૧	
૧૨ ઉર્ધ્વ લોકમાં ત્રસમાં		૨૬		૭૧
૧૩ અધોલોકમાં નોતર્જન માં	૧૪	૩૮	૧	૫
૧૪ મોક્ષ મિથ્યાત્વ સાધનમાં		૩	૫૧	૫૮
૧૫ અધોલોકમાં જાતમાં	૧૪	૩૮	૩	૫

૧૦૬ મનયોગી ગર્ભજમા	૦	૫	૧૦૧	૦
૧૦૭ અધોલોકમાં કૃષ્ણ લેશીમા	૬	૪૮	૩	૫૦
૧૦૮ ઔદારિક શરીર સમ્યગ પ્રષ્ટિમાં	૦	૧૮	૬૦	૦
૧૦૯ કૃષ્ણલેશી વૈક્રિય શરીર નોગર્ભજમા	૬	૧	૦	૧૦૨
૧૧૦ ઉર્ધ્વલોક બાદર પ્રત્યેક શરીરમા	૦	૩૪	૦	૭૬
૧૧૧ અધોલોકમા પ્રત્યેક શરીરમા	૧૪	૪૪	૩	૫૦
૧૧૨ ઉર્ધ્વ લોકમા મિથ્યાત્વીમા	૦	૪૬	૦	૬૬
૧૧૩ વચનયોગી ધ્રાણેન્દ્રિય ઔદારિકમા	૦	૧૨	૧૦૧	૦
૧૧૪ ઔદારિક વચનયોગીમા	૦	૧૩	૧૦૧	૦
૧૧૫ અધોલોકમા	૧૪	૪૮	૩	૫૦
૧૧૬ મનુષ્ય અપર્યાપ્તા મરવાવાલામા	૦	૦	૧૧૬	૦
૧૧૭ ક્રિયાવાદી સ્મરોસગણ અમરમા	૬	૦	૩૦	૮૧
૧૧૮ ઉર્ધ્વલોક પ્રત્યેક શરીરમા	૦	૪૨	૦	૭૬
૧૧૯ ધ્રાણેન્દ્રિય મિત્ર યોગ શાશ્વતમા	૭	૧૨	૧૫	૮૫
૧૨૦ એકાત અસંસી અપર્યાપ્તમા	૦	૧૯	૧૦૧	૦
૧૨૧ ત્રિભંગ જ્ઞાન મરવાવાલામા	૭	૫	૧૫	૬૪
૧૨૨ કૃષ્ણલેશી વૈક્રિય શરીર સ્ત્રીવેદમા	૦	૫	૧૫	૧૦૨
૧૨૩ ત્રણ શરીરી ઔદારિક શાશ્વતમા	૦	૩૭	૮૬	૦
૧૨૪ લવણસમુદ્રમા ધ્રાણેન્દ્રિય અપર્યાપ્તમા	૦	૧૨	૧૧૨	૦
૧૨૫ લવણ સમુદ્રમા તેજોલેશીમા	૦	૧૩	૧૧૨	૦
૧૨૬ મરવાલા ગર્ભજ જીવોમા	૦	૧૦	૧૧૬	૦
૧૨૭ વૈક્રિય શરીર મરવાવાલામા	૭	૬	૧૫	૬૯
૧૨૮ દેવીમા	૦	૦	૦	૧૨૮
૧૨૯ એકાત અસંસી બાદરમા	૦	૨૮	૧૦૧	૦
૧૩૦ લવણસમુદ્ર ત્રસ મિત્ર યોગીમા	૦	૧૮	૧૧૨	૦
૧૩૧ મનુષ્ય નપુ સક પદમા	૦	૦	૧૩૧	૦
૧૩૨ શાશ્વતા મિત્રયોગીમા	૭	૨૫	૧૫	૮૫
૧૩૩ મનયોગી સમ્યગ દષ્ટ અસંખ્યાત લવવાલામા	૭	૫	૪૫	૭૬
૧૩૪ બાદર ઔદારિક શાશ્વતમા	૦	૩૩	૧૦૧	૦
૧૩૫ પ્રત્યેક શરીરી એકાત અસંજીમા	૦	૩૪	૧૦૧	૦
૧૩૬ ત્રણ લેશી ઔદારિક શરીરમા	૦	૩૫	૧૦૧	૦
૧૩૭ ક્રિયાવાદી અશાશ્વતમા	૬	૫	૪૫	૮૧

૧૩૮ મનચોરા સમ્બન્ધ દ્રષ્ટિમાં	૭	૫	૪૫	૮૧
૧૩૯ બૌદ્ધિક સરીર નોતર્જાનમાં		૩૮	૧ ૧	
૧૪૦ હૃદયમેષીમાં	૩		૮૬	૫૧
૧૪૧ અવધિ દર્શન મરવાવાધામાં	૭	૫	૩	૬૬
૧૪૨ ૫ ચેદિય સમ્બન્ધ દ્રષ્ટિ મરવાવાધામાં	૬	૧	૪૫	૮૧
૧૪૩ એકાંત નપુસક બાદમાં	૧૪	૨૮	૧ ૧	
૧૪૪ નોતર્જાન સાચતમાં	૭	૩૮		૬૬
૧૪૫ અવધિ સમ્બન્ધ દ્રષ્ટિમાં	૬	૧૩	૪૫	૮૧
૧૪૬ ત્રણ નોતર્જાન એકાંત મિથ્યાત્વમાં	૧	૮	૧ ૧	૩૬
૧૪૭ અવધિસમુદાના અભ્યાસમાં		૩૫	૧૧૨	
૧૪૮ અવધિ વેદિય સરીરમાં		૫	૧૫	૧૨૮
૧૪૯ સરીર એકાંત મિથ્યાત્વમાં	૧		૧૧૨	૩૬
૧૫૦ તિર્જયોગમાં વચનચોટીમાં		૧૩	૧ ૧	૩૬
૧૫૧ તિર્જયોગ ૫ ચેદિય નપુસકમાં		૨	૧૩૭	
૧૫૨ તિર્જયોગ ૫ ચેદિય સાચતમાં		૧૫	૧ ૧	૩૬
૧૫૩ એકાંત નપુસક વેદમાં	૧૪	૩૮	૧ ૧	
૧૫૪ તેજોવેદી વચનચોટી સમ્બન્ધ દ્રષ્ટિમાં		૫	૧ ૧	૪૮
૧૫૫ તિર્જયોગમાં અવેક સરીરી બાદ પર્વાપ્તમાં		૧૮	૧ ૧	૩૬
૧૫૬ તિર્જયોગ બાદ પર્વાપ્તમાં		૧૬	૧ ૧	૩૬
૧૫૭ મનુષ્ય એકાંત મિથ્યાત્વ અપર્વાપ્તમાં			૧૫૭	
૧૫૮ નોતર્જાન એકાંત મિથ્યાત્વ બાદમાં	૧	૨	૧ ૧	૩૬
૧૫૯ તિર્જયોગ અવેક સરીરી પર્વાપ્તમાં		૨૨	૧ ૧	૩૬
૧૬૦ તિર્જયોગ હૃદયમેષી સમ્બન્ધ દ્રષ્ટિમાં		૧૮	૬	૫૨
૧૬૧ તિર્જયોગમાં પર્વાપ્તમાં		૨૪	૧ ૧	૩૬
૧૬૨ દેવતા સમ્બન્ધ દ્રષ્ટિમાં				૧૧૨
૧૬૩ અવેક અવધિ દર્શનમાં		૫	૩૦	૧૨૮
૧૬૪ અવેક સરીરી નોતર્જાન એકાંત મિથ્યાત્વ દ્રષ્ટિમાં	૧	૨૬	૧ ૧	૩૬
૧૬૫ ૫ ચેદિય નપુસક વેદમાં	૧૪	૨	૧૩૧	
૧૬૬ અભ્યાસ મરવાવાધામાં		૩૫	૧૩૧	
૧૬૭ હૃદયમેષી પ્રાચીન વચનચોટીમાં	૩	૧૨	૧ ૧	૫૧
૧૬૮ હૃદયમેષી વચનચોટીમાં		૧૩	૧ ૧	૫૧
૧૬૯ તિર્જયોગમાં નોતર્જાન હૃદયમેષી ત્રણમાં		૧૬	૧ ૧	૫૨

૧૭૦ તેજોનેશી વચનયોગીમા	૦	૫	૧૦૧	૬૪
૧૭૧ નોગર્ભજ કૃષ્ણનેશી ત્રસ મરવાવાલામા	૩	૧૬	૧૦૧	૫૧
૧૭૨ કૃષ્ણનેશી આંવેદ સમ્યગ દ્રષ્ટિમા	૦	૧૦	૯૦	૭૨
૧૭૩ તેજોનેશી અભાષકમા	૦	૮	૧૦૧	૬૪
૧૭૪ નોગર્ભજ કૃષ્ણનેશી અપર્યાપ્તિમા	૩	૧૯	૧૦૧	૫૧
૧૭૫ ઔદારિક શરીર ચાર લેશીમા	૦	૩	૧૭૨	૦
૧૭૬ લવણસમુદ્ર ત્રસ એકાત મિથ્યાત્વીમા	૦	૮	૧૬૮	૦
૧૭૭ તીર્થલોકમા પંચેન્દ્રિયમા સમ્યગ દ્રષ્ટિમા	૦	૧૫	૯૦	૭૨
૧૭૮ તીર્થલોક ચક્ષુષ્ઠિન્દ્રિય સમ્યગ દ્રષ્ટિમા	૦	૧૬	૯૦	૭૨
૧૭૯ તીર્થલોકમા સમુચ્ચ નપુ સદ વેદમા	૦	૪૮	૧૩૧	૦
૧૮૦ તીર્થલોક સમ્યગ દ્રષ્ટિમા	૦	૧૮	૯૦	૭૨
૧૮૧ નોગર્ભજ ચક્ષુષ્ઠિન્દ્રિય સમ્યગ દ્રષ્ટિમા	૧૩	૬	૦	૧૬૨
૧૮૨ નોગર્ભજ ધ્રાણેન્દ્રિય સમ્યગ દ્રષ્ટિમા	૧૩	૭	૦	૧૬૨
૧૮૩ નોગર્ભજ સમ્યગ દ્રષ્ટિમા	૧૩	૮	૦	૧૬૨
૧૮૪ મિત્રયોગી દેવતા ઔકિય શરીરમા	૦	૦	૦	૧૮૧
૧૮૫ કૃષ્ણનેશી સમ્યગ દ્રષ્ટિમા	૫	૧૮	૯૦	૭૨
૧૮૬ નીલનેશી સમ્યગ દ્રષ્ટિમા	૬	૧૮	૯૦	૭૨
૧૮૭ અભાષક મનુષ્ય એક સમ્યાનીમા	૦	૦	૧૮૩	૦
૧૮૮ વિભગજાની દેવતાઓથા	૦	૦	૦	૧૮૮
૧૮૯ તીર્થલોક નોગર્ભજ ત્રસમા	૦	૧૬	૧૦૧	૭૨
૧૯૦ લવણસમુદ્રમા ચક્ષુષ્ઠિન્દ્રિયમા	૦	૨૨	૧૬૮	૦
૧૯૧ તીર્થલોક કૃષ્ણનેશી નોગર્ભજમા	૦	૩૮	૧૦૧	૫૨
૧૯૨ લવણ સમુદ્રમા ધ્રાણેન્દ્રિયમા	૦	૨૪	૧૬૮	૦
૧૯૩ સમુચ્ચ નપુ સદ વેદમા	૧૪	૪૮	૧૩૧	૦
૧૯૪ લવણસમુદ્ર ત્રસ જીવોમા	૦	૨૬	૧૬૮	૦
૧૯૫ સમ્યગ દ્રષ્ટિ ઔકિય શરીરમા	૧૩	૫	૧૫	૧૬૨
૧૯૬ તેજોનેશી સમ્યગ દ્રષ્ટિમા	૦	૧૦	૯૦	૬૬
૧૯૭ એકવેદી ચક્ષુષ્ઠિન્દ્રિયમા	૧૪	૧૨	૧૦૧	૭૦
૧૯૮ એકાત મિથ્યાત્વી અભાષકમા	૧	૨૨	૧૫૭	૧૮
૧૯૯ નોગર્ભજ વૈક્રીય મિત્રયોગીમા	૧૪	૧	૦	૧૮૪
૨૦૦ વચનયોગી ત્રણ શરીરોમા	૭	૭	૮૬	૬૯
૨૦૧ એકવેદી ત્રસમા	૧૪	૧૬	૧૦૧	૭૦
૨૦૨ નોગર્ભજ વિભગજાનીમા	૧૪	૦	૦	૧૮૮

૨ ૨ નોતખંજ વૈદીય સરીરી મિથ્યાત્વીમાં	૧૪	૧	૧૮૮
૨ ૪ એકાંત મિથ્યાત્વકષ્ટિ ત્રણ સરીરી મત્વાવાણામાં		૨૬	૧૫૭ ૧૮
૨ ૫ એકાંત મિથ્યાત્વકષ્ટિ મત્વાવાણામાં		૩	૧૫૭ ૧૮
૨ ૬ કવણ સમુદમાં જાણમાં		૩૮	૧૬૮
૨ ૭ મનયોગી મિથ્યાત્વીમાં	૭	૫	૧ ૧ ૬૪
૨ ૮ ધણા જાણવાળા અવધિયાનમાં	૧૩	૫	૩ ૧૬
૨ ૯ સમુદ્યય સંખ્યાત કાલના ત્રણ મત્વાવાણામાં	૧	૨૬	૧૩૧ ૫૧
૨૧ અવધી યાનીમાં	૧૩	૫	૩ ૧૬૨
૨૧૧ તીર્થો દોઢમાં નોતખંજમાં		૩૮	૧ ૧ ૭૨
૨૧૨ મનયોગી છયોમાં	૭	૫	૧ ૧ ૬૬
૨૧૩ એકાંત મિથ્યાત્વી મનુષ્યમાં			૨૧૩
૨૧૪ મિથ્યાત્વી વૈદીય મિથયોગીમાં	૧૪	૬	૧૫ ૧૭૬
૨૧૫ જૌહારિક તેજોમેશમાં		૧૩	૨ ૨
૨૧૬ કવણ સમુદમાં		૪૮	૧૧૮
૨૧૭ વનયોગી પચેન્દ્રિયમાં	૭	૧	૧ ૧ ૬૬
૨૧૮ ત્રણ વૈદીય મિથમાં	૧૪	૫	૧૫ ૧૮૪
૨૧ વૈદીય મિથમાં	૧૪	૬	૧૬ ૧૮૪
૨૨ વનયોગીમાં	૭	૧૩	૧ ૧ ૬૬
૨૨૧ અગરમ જાણ પચીતમાં	૭	૧૬	૧ ૧ ૬૮
૨૨૨ પચેન્દ્રિય સાચતામાં	૭	૧૫	૧ ૧ ૬૬
૨૨૩ વૈદીય મિથ્યાત્વામાં	૧૪	૬	૧૫ ૧૮૮
૨૨૪ અક્ષુબ્ધિય સાચતામાં	૭	૧૭	૧ ૧ ૬૬
૨૨૫ પ્રયેક સરીરી જાણર પચીતમાં	૭	૧૮	૧ ૧ ૬૬
૨૨૬ જૌહારિક સરીરી અપચીતમાં		૨૪	૨ ૨
૨૨૭ નોતખંજ જાણર અજાણમાં	૭	૬	૧ ૧ ૬૬
૨૨૮ ત્રણ સાચતામાં	૭	૨૧	૧ ૧ ૬૬
૨૨૯ પ્રયેક સરીરી પચીતમાં	૭	૨૨	૧ ૧ ૬૬
૨૩ ત્રણ જૌહારિક સરીરી અજાણમાં		૧૩	૧૧૭
૨૩૧ પચીત છયોમાં	૭	૨૪	૧ ૧ ૬૬
૨૩૨ પચેન્દ્રિય જૌહારિક મિથયોગીમાં		૧૫	૨૧૭
૨૩૩ વૈદીય સરીરીમાં	૧૪	૬	૧૫ ૧૬૮
૨૩૪ જૌહારિક મિથયોગી પ્રચીન્દ્રિયમાં		૧૭	૨૧૭

૨૩૫ ઔદારિક મિશ્રયોગી ત્રસમાં	૦	૧૮	૨૧૭	૦
૨૩૬ મનુષ્યની આગતિ નોગર્જનમાં	૬	૩૦	૧૦૧	૯૯
૨૩૭ ઔદારિક શરીરી પંચેન્દ્રિય મરવાવાલામાં	૦	૨૦	૨૧૭	૦
૨૩૮ પ્ર૦ શરીરી બાદર શાશ્વતમાં	૭	૩૧	૧૦૧	૯૯
૨૩૯ સમદ્રષ્ટિ મિશ્રયોગીમાં	૧૩	૧૮	૬૦	૧૪૮
૨૪૦ શાશ્વત બાદરમાં	૭	૩૩	૧૦૧	૯૯
૨૪૧ પ્ર૦ શરીરી નોગર્જન મરનારામાં	૭	૩૪	૧૦૧	૯૯
૨૪૨ બાદર ઔદારિક મિશ્રયોગીમાં	૦	૨૫	૨૧૭	૦
૨૪૩ ઔદારિક એકાન્ત મિથ્યાત્વીમાં	૦	૧૦	૨૧૩	૦
૨૪૪ ત્રણ શરીર નોગર્જન મરનારામાં	૭	૩૭	૧૦૧	૯૯
૨૪૫ સમુ૦ અસહી ત્રસમાં	૧	૨૧	૧૭૨	૫૧
૨૪૬ પ્ર૦ શરીર સાશ્વતમાં	૭	૩૯	૧૦૧	૯૯
૨૪૭ અવધિ દર્શનમાં	૧૪	૫	૩૦	૧૯૮
૨૪૮ તિર્થંક૦ પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તમાં	૦	૧૦	૨૦૨	૩૬
૨૪૯ તિર્થંક૦ ચક્ષુષ્ઠિન્દ્રિય અપર્યાપ્તમાં	૦	૧૧	૨૦૨	૩૬
૨૫૦ કબ્યસિદ્ધિ શાશ્વતમાં	૭	૪૩	૧૦૧	૯૯
૨૫૧ તિર્થંક૦ ત્રસ અપર્યાપ્તમાં	૦	૧૩	૨૦૨	૩૬
૨૫૨ ઔદારિક૦ અભાષકમાં	૦	૩૫	૨૧૭	૦
૨૫૩ મિશ્રયોગી મરનારામાં	૭	૩૦	૧૩૧	૮૫
૨૫૪ સ્ત્રીવેદ મિશ્રયોગીમાં	૦	૧૦	૧૧૬	૧૨૮
૨૫૫ પંચેન્દ્રિય એકાત મિથ્યાત્વીમાં	૧	૫	૨૨૩	૩૬
૨૫૬ ચક્ષુષ્ઠિન્દ્રિય એકાત મિથ્યાત્વીમાં	૧	૬	૨૧૩	૩૬
૨૫૭ ધ્રાણેન્દ્રિય એકાત મિથ્યાત્વીમાં	૧	૭	૨૧૩	૩૬
૨૫૮ ત્રસ એકાત મિથ્યાત્વીમાં	૧	૮	૨૧૩	૩૬
૨૫૯ ધર્મદેવની આગતિના ધ્રાણેન્દ્રિયમાં	૫	૨૪	૧૩૧	૯૯
૨૬૦ પંચેન્દ્રિય ત્રણ શરીરી સમ્યક્ દ્રષ્ટિમાં	૧૩	૧૦	૭૫	૧૬૨
૨૬૧ કૃષ્ણલેશી અશાશ્વતમાં	૩	૫	૨૦૨	૫૧
૨૬૨ પુરૂષવેદી સમ્યક્દષ્ટિમાં	૦	૧૦	૯૦	૧૬૨
૨૬૩ પ્ર૦ શરીરી સમુચ્ચય અમંહીમાં	૧	૩૯	૧૭૨	૫૧
૨૬૪ તિર્થંક૦ કૃષ્ણલેશી સ્ત્રીવેદમાં	૦	૧૦	૨૦૨	૫૨
૨૬૫ ઔદારિક શરીર મરનારામાં	૦	૪૮	૨૧૭	૦
૨૬૬ પંચેન્દ્રિય કૃષ્ણ૦ અનાહારીમાં	૩	૧૦	૨૦૨	૫૧
૨૬૭ ચક્ષુષ્ઠિન્દ્રિય કૃષ્ણ૦	૩	૧૧	૨૦૨	૫૧

૨૬૮ એક દષ્ટિ ત્રણપાયામાં	૧	૬	૨૧૩	૪૧
૨૬૯ નિર્લેપ કુળ્ય ત્રણ મરનારામાં		૨૬	૨૧૭	૨૬
૨૭૦ બાર એકાદ નિર્લેપનીમાં	૧	૨	૨૧૩	૧૧
૨૭૧ મનુષ્યની આગળના ત્રણપાયામાં	૬	૩	૧૩૧	૬૪
૨૭૨ પ્ર સગીરમાં	૬	૩૬	૧૩૧	૬૬
૨૭૩ નીચેથી એકાદ નિર્લેપનીમાં		૩	૨૧૩	૩
૨૭૪ કુળ્યમેથી	૧	૩	૨૧૩	૩
૨૭૫ દિવાળી સમયસત્તામાં	૧૩	૧	૬	૧૬૨
૨૭૬ મનુષ્યની આગળમાં	૬	૪	૧૩૧	૬૬
૨૭૭ ચાર સેરવાળામાં		૩	૧૭૨	૧ ૨
૨૭૮ ત્રણ બાર અમાલમાં		૨૫	૨૧૭	૩૬
૨૭૯ અમુક સમય મજા મરનામાં	૧૩	૧૬	૬	૧૬૦
૨૮૦ પચેદિ સમય દષ્ટિમાં	૧૩	૧૫	૬	૧૬૨
૨૮૧ અમુકાલ	૧૩	૧૬	૬	૧૬૨
૨૮૨ ધાળેદિ	૧૩	૧૭	૬	૧૬૨
૨૮૩ અમુક	૧૩	૧૮	૬	૧૬૨
૨૮૪ ત્રણપાયાના પ્ર પેદામાં		૧	૨ ૨	૭૨
૨૮૫ અમુક એક સરવાળ આદિમાં		૧૨	૨૭૭	
૨૮૬ ધાળ ૪		૧૩	૨૭૩	૦
૨૮૭ નિર્લેપ તેમજેથીમાં		૧૩	૨ ૨	૭૨
૨૮૮ ત્રણ સગીરી મનુષ્યમાં			૨૮૮	
૨૮૯ ત્રણ એક સરવાળ કોણમાં		૧૬	૨૭૩	૦
૨૯૦ એક દષ્ટિના આગળમાં	૧	૩	૨૧૩	૪૬
૨૯૧ નિર્લેપ કુળ્યમેથી મરનામાં		૮૮	૨૧૧	૨૬
૨૯૨ ૧ જ ૭ ૨ માત્ર ૧ સરવાળ મનુષ્યમાં	૨	૩૮	૧૬૯	૧૫
૨૯૩ અમુક કુળ્યમેથી મરનામાં	૩	૨૨	૨૧૭	૫૧
૨૯૪ મોતમળની આગળના કુળ્ય. ત્રણમાં		૨૬	૨૧૫	૫૧
૨૯૫ વાળ ૪ કુળ્યમેથી મરનામાં	૩	૨૫	૨૧૭	૫૧
૨૯૬ એકાદ માત્રમાં	૧૩	૫	૧૩૧	૧૩૫
૨૯૭ ત્રણ કુળ્યમેથી મરનામાં	૩	૨૬	૨૧૭	૫૧
૨૯૮ પચેદિ આગળના એક સરવાળામાં	૫	૫	૧૮૭	૬૬
૨૯૯ અમુકાલ	૭	૬	૧૮૭	૬૬
૩૦૦ એક સરવાળાની			૧૭૨	૧૩૮

૩૦૧ એક સંસ્થાની ઔદારિક બાદરમા	૦	૨૮	૨૭૩	૦
૩૦૨ ધાણે, એક સંસ્થાની અચરમ મરનારમા	૭	૧૪	૧૮૭	૬૪
૩૦૩ મનુષ્યમા	૦	૦	૩૦૩	૦
૩૦૪ નોગર્ભજ પચેન્દ્રિય મિશ્રયોગીમા	૧૪	૫	૧૦૧	૧૮૪
૩૦૫ સમ્યગ્ આગતિ કૃષ્ણં બાદરમા	૩	૩૪	૨૧૭	૫૧
૩૦૬ તિર્થક ધાણેન્દ્રિય મિશ્રયોગીમા	૦	૧૭	૨૧૭	૭૨
૩૦૭ „ ત્રસ ,	૦	૧૮	૨૧૭	૭૨
૩૦૮ અશાશ્વતા મિથ્યાત્વીમા	૭	૫	૨૦૨	૬૪
૩૦૯ સમ્યગ્ આગતિ એક સંસ્થાની ત્રસમા	૭	૧૬	૧૮૭	૬૬
૩૧૦ ઔદારિક ત્રણ શરીરી એક સંસ્થાનીમા	૦	૩૭	૨૭૩	૦
૩૧૧ ઔદારિક એક સંસ્થાનીમા	૦	૩૮	૨૭૩	૦
૩૧૨ નોગર્ભજની આગતિ કૃષ્ણં પ્રત્યેક શરીરી	૦	૪૪	૨૧૭	૫૧
૩૧૩ અશાશ્વતામા	૭	૫	૨૦૨	૬૬
૩૧૪ કૃષ્ણલેશી સ્ત્રીવેદમા	૦	૧૦	૨૦૨	૧૦૨
૩૧૫ પ્રં ત્રણ શરીરી કૃષ્ણ મરનારામા	૩	૪૪	૨૧૭	૫૧
૩૧૬ ત્રસ અનાહારી અચરમમા	૭	૧૩	૨૦૨	૬૪
૩૧૭ નોગર્ભજ ધાણેન્દ્રિ મિથ્યાત્વીમા	૧૪	૧૪	૧૦૧	૧૮૮
૩૧૮ શ્રોત્રેન્દ્રિય અપર્યાપ્તમા	૭	૧૦	૨૦૨	૬૬
૩૧૯ કૃષ્ણલેશી મરનારામા	૩	૪૮	૨૧૭	૫૧
૩૨૦ ત્રણ શરીરી સ્ત્રી વેદમા	૦	૫	૧૮૭	૧૨૮
૩૨૧ ત્રસ અપર્યાપ્તમા	૭	૧૩	૨૦૨	૬૬
૩૨૨ બાદર અનાહારી અચરમમા	૭	૧૬	૨૦૨	૬૪
૩૨૩ નોગર્ભજ પચેન્દ્રિયમા	૧૪	૧૦	૧૦૧	૧૮૮
૩૨૪ ત્રણ શરીરી ત્રસ મિથ્યાં મરનારામા	૭	૨૧	૨૦૨	૬૪
૩૨૫ ઔદારિક ચક્ષુષ્ટદ્રિયમા	૦	૨૨	૩૦૩	૦
૩૨૬ મિથ્યાત્વી એક સંસ્થાની મરનારામા	૭	૩૮	૧૮૭	૬૪
૩૨૭ નોગર્ભજ ધાણેન્દ્રિયમા	૧૪	૧૪	૧૦૧	૧૮૮
૩૨૮ બાદર અભાષક અચરમમા	૭	૨૫	૨૦૨	૬૪
૩૨૯ ઔદારિક ત્રસમા	૦	૨૬	૩૦૩	૦
૩૩૦ ઔદારિક એકાત ભવધાન્વી દેહમા	૦	૪૨	૨૮૮	૦
૩૩૧ નોગર્ભજ બાદર મિથ્યાંમા	૧૪	૨૮	૧૦૧	૧૮૮
૩૩૨ ત્રસ એકાત સંસ્થાં કાલની સ્થિતિવાળામા	૭	૨૪	૨૦૨	૬૬
૩૩૩ ચક્ષુષ્ટં	૭	૨૦	૨૦૭	૬૬

૩૩૪ તિર્થે જમીણેની સીમાં	૭	૧	૨ ૨	૧૨૨
૩૩૫ માણુ ઇ એકાંત સખ્યાતાલની સ્થિતિવાળામાં	૭	૨૨	૩ ૭	૬૬
૩૩૬ કામણુ એક વસમાં	૭	૧૩	૨ ૭	૬૬
૩૩૭ નોતર્જન પ્ર સરીરી જમરમમાં	૧૪	૩૪	૧ ૧	૧૮૮
૩૩૮ જાણાવક જમરમમાં	૭	૩૫	૨ ૨	૬૪
૩૩૯ ઉપ તિર્થે ના મસ્તારમાં		૪૮	૨૧૭	૭૪
૩૪ નોતર્જન જાણ જણ સરીરીમાં	૧૪	૨૭	૧ ૧	૧૬૮
૩૪૧ જોદારિક જાણમાં		૩૮	૩ ૩	
૩૪૨ માણેન્દ્રિય મિથ્યા મસ્તારમાં	૭	૨૪	૨૧૭	૬૪
૩૪૩ તેને દેસ્થાના છોડમાં		૧૩	૨ ૨	૧૨
૩૪૪ તણ મિથ્યા મસ્તારમાં	૭	૨૬	૨૧૭	૬૪
૩૪૫ તણ સરીરી મિ	૭	૪૨	૨ ૨	૬૪
૩૪૬ પ્રવે સરીરી જ જ ૧૧ સામર સ્થિતિના મસ્તારમાં	૫	૪૪	૨૧૭	૮૫
૩૪૭ જાણાવક છોડમાં	૭	૨૪	૨૧૭	૬૬
૩૪૮ જાણ જાણવામાં	૭	૨૫	૨૧૭	૬૬
૩૪૯ તણ મસ્તારમાં	૭	૨૬	૨૧૭	૬૬
૩૫ નોતર્જન જણ સરીરીમાં	૧૪	૩૭	૧ ૧	૧૬૮
૩૫૧ જોદારિક સરીરીમાં		૪૮	૩ ૩	
૩૫૨ જ જ ૧૭ સામરની સ્થિતિના મસ્તારમાં	૬	૪૮	૨૧૭	૮૧
૩૫૩ નોતર્જનની જણિય તણ તણ સરીરીમાં	૨	૨૧	૨૨૮	૧ ૨
૩૫૪ મિથ્યા એકાંત સખ્યા સ્થિતિમાં	૭	૪૬	૨ ૭	૬૪
૩૫૫ તિર્થે લોક ૫ વોદ્ય એક સરથાનીમાં	૧	૨૭૩		૭૨
૩૫૬ જાણ મિથ્યા મસ્તારમાં	૭	૩૮	૨૧૭	૬૬
૩૫૭ સખ જામતિના જાણમાં	૭	૩૪	૨૧૭	૬૬
૩૫૮ જાણાવક છોડમાં	૭	૩૫	૨૧૭	૬૬
૩૫૯ તિર્થે માણેન્દ્રિય એક સરથાનીમાં	૧	૧૪	૨૭૩	૭૨
૩૬ ઉપરોક્ત તિર્થે કુશવેદમાં	૧	૨ ૨		૧૪૮
૩૬૧ તિર્થે તણ એક સરથાનીમાં	૧૬	૨૭૩		૭૨
૩૬૨ પ્ર સરીરી મિથ્યા મસ્તારમાં	૭	૪૪	૨૧૭	૬૪
૩૬૩ સખ જાણવામાં	૭	૪	૨૧૭	૬૬

૩૬૪ નોગભંજની ગતિના બાદર ત્રણ શરીરીમા	૨	૩૭	૨૭૮	૧૦૨
૩૬૫ જ સ્થાં ઉ ૨૬ સાગની મિતિએ				
મરનારમા	૭	૪૮	૨૧૭	૯૩
૩૬૬ મિથ્યાં મરનારમા	૭	૪૮	૨૧૭	૯૪
૩૬૭ પ્ર, શરીરી મરનારમા	૭	૪૪	૨૧૭	૯૬
૩૬૮ પુરૂષ એક સંસ્થાં ધણા ભવવાળામા	૦	૦	૧૭૨	૧૯૬
૩૬૯ અધોં તિર્થં ચક્ષું મિત્રયોગીમા	૧૪	૧૬	૨૧૭	૧૨૨
૩૭૦ કૃષ્ણુણેશી સંખ્યાં મિતિવાળામા	૩	૪૮	૨૧૭	૧૦૨
૩૭૧ સમુચ્ચય મરનારમા	૭	૪૮	૨૧૭	૯૬
૩૭૨ તિર્થં કૃષ્ણં ત્રણ શરીરી બાદરમા	૦	૩૨	૨૮૮	૫૨
૩૭૩ તિર્થં બાદર એક સંસ્થાનીમા	૦	૨૮	૨૭૩	૭૨
૩૭૪ અં તિં બાદર કૃષ્ણં એકાંતભવ ધાગળી				
દેહ	૩	૩૨	૨૮૮	૫૧
૩૭૫ તિર્થં પ ચેન્દ્રિય કૃષ્ણુણેશીમા	૦	૨૦	૩૦૩	૫૨
૩૭૬ એક સંસ્થાની મિત્રયોગી પ ચેન્દ્રિય અનેરિયામા	૦	૫	૧૮૭	૧૮૪
૩૭૭ તિર્થં ચક્ષું કૃષ્ણુણેશીમા	૦	૨૨	૩૦૩	૫૨
૩૭૮ જીવપરની ગતિના પચેં સંસીમા	૪	૧૦	૨૦૨	૧૬૨
૩૭૯ તિર્થં દ્વાણેન્દ્રિય કૃષ્ણુણેશીમા	૦	૨૪	૩૦૩	૫૨
૩૮૦ પુરૂષ ત્રણ શરીરી અચરમમાં	૩	૫	૧૮૭	૧૮૮
૩૮૧ તિર્થં ત્રણ કૃષ્ણુણેશીમા	૦	૨૬	૩૦૩	૫૨
૩૮૨ „ ત્રણ શરીરી કૃષ્ણુણેશીમા	૦	૪૨	૨૮૮	૫૨
૩૮૩ તિર્થં એક સંસ્થાનીમા	૦	૩૮	૨૭૩	૭૨
૩૮૪ સસી	૧૪	૦	૧૭૨	૧૬૮
૩૮૫ નોગભંજની ગતિના બાદરમા	૨	૩૮	૨૪૩	૧૦૨
૩૮૬ ઉર્ધ્વં તિર્થં એકાંત ભવધારણી				
દેહ પાંચે અચરમમા	૦	૨૦	૨૮૮	૭૮
૩૮૭ ઉર્ધ્વં તિર્થં ત્રસ મિથ્યા એકાંત				
ભવધારણી દેહમા	૦	૨૧	૨૮૮	૭૮
૩૮૮ અધોં તિર્થં એકાંત ભવધારણી દેહ				
બાદરમા	૭	૩૨	૨૮૮	૬૧
૩૮૯ સસી અભવ્ય ત્રણ શરીરી અતિર્થંચમા	૧૪	૦	૧૮૭	૧૮૮
૩૯૦ પુરૂષવેદ ત્રણ શરીરીમા	૦	૫	૧૮૭	૧૬૮
૩૯૧ પ ચેન્દ્રિય કૃષ્ણં એક સંસ્થાનીમા	૬	૧૦	૨૭૩	૧૦૨

૩૬૨ તિથિ જાદર ગણ સરીરીમાં		૩૨	૨૮૮	૭૨
૩૬૩ તિથિ " કૃષ્ણમેષીમાં		૩૮	૩ ૩	૫૨
૩૬૪ સરી સમભ્ય ગણ સરીરીમાં	૧૪	૫	૧૮૭	૧ ૮
૩૬૫ તિથિ પચેન્દ્રિયમાં		૨	૩ ૩	૭૨
૩૬૬ પુરુષવેદી મિથ્યાદષ્ટિ જ જ જી				
૨૬ સાવત્રી સ્થિતિમાં		૧	૨ ૨	૧૮૪
૩૬૭ દિવ ગણ હિન્દ્રમાં		૨૨	૩ ૩	૭૨
૩૬૮ જ્યેષ્ઠ નિ એકાંત જવધારણી દેહમાં	૭	૪૨	૨ ૮	૬૧
૩૬૯ તિથિ માણ હિન્દ્રમાં		૨૪	૩	૭૨
૪ સમભ્ય પુરુષ વેદમાં		૧	૨ ૨	૧૮૮
૪ ૧ તિથિ ગ્રહ છવેમાં		૨૬	૩ ૩	૭૨
૪ ૨ ગણ સરીરીમાં		૪૨	૨૮૮	૭૨
૪ ૩ કૃષ્ણમેષીમાં		૪૮	૩ ૩	૫૨
૪ ૪ સરી સરી ગ્રહ જવધારણા				
જ્યેષ્ઠમાં	૧૪		૨ ૨	૧૮૮
૪૦૫ ઉત્તરી ચતિના ગણ મિથ્યોગીમાં	૧	૧૬	૨૧૭	૧૬૨
૪ ૬ " માણ " "	૧	૧૭	૨૧૭	૧૬૨
૪ ૭ જાદર પ્ર કૃષ્ણ એક સસ્થાનીમાં	૬	૨૬	૨૭૩	૧ ૨
૪ ૮ તિથિ એકાંત જવધારમાં		૪૮	૨૮૮	૭૨
૪ ૯ જાદર કૃષ્ણ એક સસ્થાનીમાં	૬	૨૮	૨૭૩	૧ ૨
૪૧ પુરુષવેદમાં		૧	૨ ૨	૧૮૮
૪૧૧ તિથિ પ્ર સરીરી જાદરમાં		૩૬	૩ ૩	૭૨
૪૧૨ જીની ચતિ ૬ સરી મિથ્યા માં	૧૨	૧	૨ ૨	૧૮૮
૪૧૩ પ્રવસ્ત વેસ્થામાં		૧૩	૨ ૨	૧૮૮
૪૧૪ સરી મિથ્યાત્રીમાં	૧૪	૧	૨ ૨	૧૮૮
૪૧૫ પ્ર સરીરી કૃષ્ણ એક સસ્થાનીમાં	૬	૩૪	૨૭૩	૧ ૨
૪૧૬ જાદરવસ્ત મેશી ગણ સરીરી ના એક				
સસ્થાનીમાં	૧૪	૨૭	૨૭૩	૧ ૨
૪૧૭ સરી ચતિ કૃષ્ણ એક સસ્થાનીમાં	૪	૩૮	૨૭૩	૧ ૨
૪૧૮ પ્ર જાદર એક સસ્થા એકાંત જવ-				
ધાત્રી દેહમાં	૭	૨૫	૨૭૩	૧૧૩
૪૧૯ કૃષ્ણ મેશી એક સસ્થાનીમાં	૬	૩૮	૨૭૩	૧ ૨
૪૨ મિથ્યોગી જાદર એકાંત જવધારમાં	૧૪	૨	૨ ૨	૧૮૪

૪૨૧ આની ગતિ અપ્રશસ્ત લેશી પ્ર૦

શરીર એક મર્યાદાનીમા	૧૨	૩૪	૨૭૩	૧૦૨
૪૨૨ સ્ત્રીની ગતિના, સગીમા	૧૨	૧૦	૨૦૨	૧૬૮
૪૨૩ પ્ર૦ શરીરી મિશ્રયોગી એકાત અસંયમમા	૧૮	૨૩	૨૦૨	૧૮૪
૪૨૪ સમુચ્ચય સંગીમા	૧૪	૧૦	૨૦૨	૧૬૮
૪૨૫ મિશ્રયોગી એકાત અપચ્ચક્રખાણીમા	૧૪	૨૫	૨૦૨	૧૮૪
૪૨૬ કૃષ્ણલેશી બાંપ્ર૦ ત્રણ શરીરીમા	૬	૩૦	૨૮૮	૧૦૨
૪૨૭ અપ્રશસ્ત લેશી એક મર્યાદાનીમા	૧૪	૩૮	૨૭૩	૧૦૨
૪૨૮ કૃષ્ણ બાદર ત્રણ શરીરીમા	૬	૩૨	૨૮૮	૧૦૨
૪૨૯ ,, ,, એકાત અસંયમમા	૬	૩૩	૨૮૮	૧૦૨
૪૩૦ સ્ત્રી ગતિના, ત્રમ મિશ્ર૦ ઘણા ભવવાળા	૧૨	૧૮	૨૧૭	૧૮૩
૪૩૧ સ્ત્રી ગતિના, ત્રસ મિશ્ર૦	૧૨	૧૮	૨૧૭	૧૮૪
૪૩૨ ત્રમ મિશ્રયોગી સખ્યા૦ ભવવાળા	૧૪	૧૮	૨૧૭	૧૮૩
૪૩૩ ,, ,,	૧૪	૧૮	૨૧૭	૧૮૪
૪૩૪ કૃ૦ પ્ર૦ ત્રણ શરીરીમા	૬	૩૮	૨૮૮	૧૦૨
૪૩૫ મિશ્રયોગી બાં મિથ્યા	૧૪	૨૫	૨૧૭	૧૭૬
૪૩૬ બાં ત્રણ શરીરી અપ્રશસ્ત લેશીમા	૧૪	૩૩	૨૮૮	૧૦૨
૪૩૭ બાં એકાત અપચ્ચ ૧૦ અપ્રશસ્ત લેશીમા	૧૪	૩૩	૨૮૮	૧૦૨
૪૩૮ કૃષ્ણાં ત્રણ શરીરીમા	૬	૪૨	૨૮૮	૧૦૨
૪૩૯ ,, એકાત અપચ્ચ૦	૬	૪૩	૨૮૮	૧૦૨
૪૪૦ મિશ્રયોગ બાદરમા	૧૪	૨૫	૨૧૭	૧૮૪
૪૪૧ અધો૦ તિ૦ના ચક્ષુ૦ ત્રણ શ૦	૧૪	૧૭	૨૮૮	૧૨૨
૪૪૨ પ્ર૦ ત્રણ શ૦ અપ્રશસ્ત લેશીમા	૧૪	૩૮	૨૮૮	૧૦૨
૪૪૩ પ્ર૦ મિશ્રયોગીમા	૧૪	૨૮	૨૧૭	૧૮૪
૪૪૪ પ્ર૦ એકાત ભવવાં દેહ ઘણા ભવવાળા	૭	૩૮	૨૮૮	૧૧૧
૪૪૫ અધો૦ તિ૦ ત્રણ શરીરી ત્રસમા	૧૪	૨૧	૨૮૮	૧૨૨
૪૪૬ અપ્ર૦ લેશ્યા ત્રણ શરીરી	૧૪	૪૨	૨૮૮	૧૩૨
૪૪૭ એકાત અસંયમ અપ્રશસ્ત લેશી	૧૪	૪૩	૨૮૮	૧૦૨
૪૪૮ ,, ભવધાં દેહ ઘણા ભવવાળા	૭	૪૨	૨૮૮	૧૧૧
૪૪૯ આગતિના એકાત ભવં દેહ	૬	૪૨	૨૮૮	૧૧૩
૪૫૦ ભવસંક્રિ એકાત ,, ,,	૭	૪૨	૨૮૮	૧૧૩
૪૫૧ ઉપરની ગતિ કૃ૦ પ્રત્યેક શરીરી	૨	૪૪	૩૦૩	૧૦૨
૪૫૨ જીવનર ,, અધો૦ તિ૦ પ્ર૦ ત્રણ શરીરી	૪	૩૮	૨૮૮	૧૦૨

૪૫૩ સ્ત્રી ગતિ ૬ પ્ર સરીરી	૪	૪૪	૩ ૩	૧
૪૫૪ ઉર્ધ્વ તિ એકાંત ધ્વ ૫ ધણા ભવમાં		૨	૨૮૮	૧૪૬
૪૫૫ ધ્વ પ્ર સરીરી	૬	૪૪	૩ ૩	૧૭૭
૪૫૬ અધો તિ ગ્ણ સરીરી બાહર	૧૪	૩૨	૨૮૮	૧૭૭
૪૫૭ અપ્રસ્ત સેષી બાહર	૧૪	૩૮	૩ ૩	૧ ૭
૪૫૮ ઉર્ધ્વ તિ ના એકાંત ધ્વસ્થ ગ્ણ		૨૨	૨૮૮	૧૪૮
૪૫૯ ઉર્ધ્વ તિ ના એક સ્થાનીમાં		૩૮	૨૭૩	૧૪૮
૪૬ એકાંત ધ્વસ્થ માણ		૨૪	૨૮૮	૧૪૮
૪૬૧ અધો નિ ના ગ્ણ	૧૪	૨૨	૩ ૩	૧૨૨
૪૬૨ " બાહર એકાંત ધ્વસ્થમાં	૧૪	૩૮	૨૮૮	૧૨૨
૪૬૩ માણ	૧૪	૨૪	૩ ૩	૧૨૨
૪૬૪ સ્ત્રી ગતિના અધો તિ ગ્ણ સરીરી	૧૨	૪૨	૨૮૮	૧૨૨
૪૬૫ અધો તિ ના ગ્ણ	૧૪	૨૬	૩ ૩	૧૨૨
૪૬૬ અધો તિ ગ્ણ સરીરી	૧૪	૪૨	૨૮૮	૧૧૭
૪૬૭ અપ્રસ્ત સેષમાં	૧૪	૪૮	૩ ૩	૧ ૨
૪૬૮ ઉર્ધ્વ તિ ગ્ણ સરીરી બાહર		૩૨	૨૮૮	૧૪૮
૪૬૯ " " એકાંત અપ્રસ્થ બાહર		૩૩	૨૮૮	૧૪૮
૪૭ અધો " " ધ્વસ્થ સ્ત્રી ધનિમાં	૧૨	૪૮	૨૮૮	૧૨૨
૪૭૧ ઉર્ધ્વ " ૫ યોગમાં		૨	૩ ૩	૧૪૮
૪૭૨ અધો તિર્ધ્વ એકાંત ધ્વસ્થ	૧૪	૪૮	૨૮૮	૧૨૨
૪૭૩ ઉર્ધ્વ તિ ના ગ્ણસિન્ધિમાં		૨૬	૩ ૩	૧૪૮
૪૭૪ ઉર્ધ્વ તિ એકાંત ધ્વસ્થ બાહર		૩૮	૨૮૮	૧૪૮
૪૭૫ ઉર્ધ્વ તિ માણેન્દ્રમાં		૨૪	૩ ૩	૧૪૮
૪૭૬ ઉર્ધ્વ નિ ગ્ણ સરીરી ધણા ભવવાળા		૪૭	૨૮૮	૧૪૬
૪૭૭ ઉર્ધ્વ નિ ગ્ણમાં		૨૬	૩ ૩	૧૪૮
૪૭૮ ઉર્ધ્વ તિ ગ્ણ સરીરી		૪૨	૨૮૮	૧૪૮
૪૭૯ ઉર્ધ્વ તિ એકાંત અપ્રસ્થમાં		૪૩	૨૮૮	૧૪૮
૪૮ ઉર્ધ્વ તિ એકાંત ધ્વસ્થ પ્રયેક સરીરી		૪૪	૨૮૮	૧૪૮
૪૮૧ સ્ત્રી ગતિના અધો નિ પ્રયેક સરીરી	૧૨	૪૪	૩ ૩	૧૧૭
૪૮૨ ઉર્ધ્વ તિ એકાંત ધ્વસ્થ ધણા ભવવાળા		૪૮	૨૮૮	૧૪૬
૪૮૩ અધો તિ પ્રયેક સરીરીમાં	૧૪	૪૪	૩ ૩	૧૨૭
૪૮૪ ઉર્ધ્વ તિ એકાંત ધ્વસ્થમાં		૪૮	૨૮૮	૧૪૮
૪૮૫ સ્ત્રી ગતિના અધો નિ ૫ ધ્વમાં	૧૨	૪૮	૩ ૩	૧૨૬

૪૮૬ ભુજપરની ગતિના ત્રણ શરીરી બાદર	૪	૩૨	૨૮૮	૧૬૨
૪૮૭ અષોઠ તિં સોકમા	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૨૨
૪૮૮ ખેચરની ગતિના ત્રણ શરીરી બાદર	૬	૩૨	૨૮૮	૧૬૨
૪૮૯ ઉર્ધ્વ તિં બાદરમા	૦	૩૮	૩૦૩	૧૪૮
૪૯૦ સ્થળચરની ગતિના ત્રણ શરીરી બાદર	૮	૩૨	૨૮૮	૩૬૨
૪૯૧ ખેચરની ગતિના પંચેન્દ્રિયમા	૬	૨૦	૩૦૩	૧૬૨
૪૯૨ ઉરપરની ગતિના ત્રણ શરીરી બાદર	૧૦	૩૨	૨૮૮	૧૬૨
૪૯૩ ઉર્ધ્વ તિં પ્રત્યેક શરીરી ઘણા ભવવાળામા	૦	૪૪	૩૦૩	૧૪૬
૪૯૪ ખેચરની ગતિના પ્રત્યેક ત્રણ શરીરીમા	૬	૩૮	૨૮૮	૧૬૨
૪૯૫ ઉર્ધ્વ તિં પ્રત્યેક શરીરીમા	૦	૪૪	૩૦૬	૧૪૮
૪૯૬ ભુજપરની ગતિના ત્રણ શરીરીમા	૪	૪૨	૨૮૮	૧૬૨
૪૯૭ ખેચરની ગતિના ત્રસમા	૬	૨૬	૩૦૩	૧૬૨
૪૯૮ ખેચરની ગતિના ત્રણ શરીરીમા	૬	૪૨	૨૮૮	૧૬૨
૪૯૯ ઉર્ધ્વ તિં સોકમા	૦	૪૮	૩૦૩	૧૪૮
૫૦૦ સ્થલચરની ત્રણ શરીરીમા	૮	૪૨	૨૮૮	૧૬૨
૫૦૧ ત્રસ એક સસ્થાનીમા	૧૪	૧૬	૨૭૩	૧૯૮
૫૦૨ ઉરપરની ગતિના ત્રણ શરીરીમા	૧૦	૪૨	૨૮૮	૧૬૨
૫૦૩ સહી તિર્થચની ગતિના ઘણેન્દ્રિયમા	૧૪	૨૪	૩૦૩	૧૬૨
૫૦૪ ખેચરની ગતિના એકાત હ્રદમસ્થમા	૬	૪૮	૨૮૮	૧૬૨
૫૦૫ સહી તિર્થચની ગતિના ત્રસમા	૧૪	૨૬	૩૦૩	૧૬૨
૫૦૬ સહી તિર્થચની ગતિના ત્રણ શરીરીમા	૧૪	૪૨	૨૮૮	૧૬૨
૫૦૭ અતરદ્વીપના પર્યાપ્તના અલભિધમામા	૧૪	૪૮	૨૪૭	૧૯૮
૫૦૮ ઉરપર તિર્થચ ગતિના એકાત સકષાર્યામા	૧૦	૪૮	૨૮૮	૧૬૨
૫૦૯ સ્થલચર તિં ગતિના પ્રત્યેક શરીરી બાદરમા	૮	૩૬	૩૦૩	૧૬૨
૫૧૦ તિર્થચણીની ગતિના એકાત સયોગીમા	૧૨	૪૮	૨૮૮	૧૬૨
૫૧૧ એક સસ્થાન પ્રત્યેક શરીરી બાદરમા	૧૪	૨૬	૨૭૩	૧૯૮
૫૧૨ તિર્થચ ગતિના એકાત સયોગીમા	૧૪	૪૮	૨૮૮	૧૬૨
૫૧૩ એક સસ્થાન મિથ્યાત્વીમા	૧૪	૩૮	૨૭૩	૧૮૮
૫૧૪ મધ્ય જીવોને સ્પર્શનારા એકાત હ્રદમસ્થ ચક્ષુન્દ્રિયમા	૧૪	૨૨	૨૮૮	૧૯૦
૫૧૫ તિર્થચણીની ગતિના બાદરમા	૧૨	૩૮	૩૦૩	૧૬૨
૫૧૬ મધ્ય જીવોના સ્પર્શનારા એકાત હ્રદમસ્થ ઘ્રાણેન્દ્રિયમા	૧૪	૨૪	૨૮૮	૧૯૦

૫૧૭ એક સસ્થાની સ્ત્રીની મતિના પ્રશ્નો				
સરીરીમાં	૧૨	૩૪	૨૭૩	૧૬૮
૫૧૮ ૫ ચોરિમમાં એકાંત જીવનમાં થયેલા બચવાળા	૧૪	૨	૨૮૮	૧૬૧
૫૧૯ માણે દિવસ એકાંત જીવનમાં અસપ્તમાં	૧૪	૬૬	૨૮૮	૧૬૮
૫૨૦ ૫ ચોરિમ એકાંત જીવનમાં	૧૪	૨	૨૮૮	૧૬૮
૫૨૧ એક સસ્થાની થયેલા બચવાળામાં	૧૪	૩૮	૨૭૩	૧૬૧
૫૨૨ એકાંત સહવાસ થયેલ	૧૪	૨૨	૨૮૮	૧૬૮
૫૨૩ એક સસ્થાનીમાં	૧૪	૩૮	૨૭૩	૧૬૮
૫૨૪ એકાંત સહવાસ માણે દિવસમાં	૧૪	૨૪	૨૮૮	૧૬૮
૫૨૫ ૫ ચોરિમ મિથ્યાત્વીમાં	૧૪	૨	૩૩	૧૮૮
૫૨૬ એકાંત સહવાસ તસમાં	૧૪	૨૬	૨૮૮	૧૬૮
૫૨૭ તિર્થસ્ત્રી મતિમાં	૧૪	૪૮	૩૩	૧૬૨
૫૨૮ એકાંત જીવનમાં બાહર મિથ્યાત્વીમાં	૧૪	૩૮	૨૮૮	૧૮૮
૫૨૯ સ્ત્રી ત્રિતિના તસ મિથ્યાત્વીમાં	૧૨	૨૬	૩૩	૧૮૮
૫૩૦ સ્ત્રીતિના તસ સરીરી ના એકાંત સહવાસમાં	૧૨	૩૨	૨૮૮	૧૬૮
૫૩૧ સ્ત્રીની મતિના ૫ ચોરિમ સખ્યાતા				
૫૩૨ તસ સરીરી બાહરમાં	૧૪	૩૨	૨૮૮	૧૬૮
૫૩૩ એકાંત અસપ્ત બાહરમાં	૧૪	૩૩	૨૮૮	૧૬૮
૫૩૪ એકાંત જીવનમાં અખળ પ્રશ્નો સરીરીમાં	૧૪	૪૪	૨૮૮	૧૮૮
૫૩૫ ૫ ચોરિમ જીવોમાં	૧૪	૨	૩૩	૧૬૮
૫૩૬ સ્ત્રીની મતિના ના એકાંત સહવાસમાં	૧૨	૩૮	૨૮૮	૧૬૮
૫૩૭ સ્ત્રીની મતિના માણે દિવસમાં	૧૨	૨૪	૩૩	૧૬૮
૫૩૮ એકાંત જીવનમાં બાહરમાં	૧૪	૨૮	૨૮	૧૬૮
૫૩૯ માણે દિવસમાં	૧૪	૨૪	૩૩	૧૬૮
૫૪૦ સ્ત્રીની મતિના તસ સરીરીમાં	૧૨	૪૨	૨૮૮	૧૬૮
૫૪૧ તસ જીવોમાં	૧૪	૨૬	૩૩	૧૬૮
૫૪૨ તસ સરીરી એકાંત પામ	૧૪	૪૨	૨૮૮	૧૬૮
૫૪૩ એકાંત અસપ્તમાં	૧૪	૪૩	૨૮૮	૧૬૮
૫૪૪ ૩૩ એકાંત જીવન	૧૪	૪૪	૨૮૮	૧૬૮
૫૪૫ સમય તિ અસપ્તમાં	૧૪	૩	૩૩	૧૬૮
૫૪૬ એકાંત જીવન થયેલા અસપ્તમાં	૧૪	૪૮	૨૮૮	૧૬૧
૫૪૭ સ્ત્રી ત્રિતિના સ મિથ્યા	૧૨	૪	૩૩	૧૮૮

૫૪૮ એકાંત છદ્મસ્થમાં	૧૪	૪૮	૨૮૮	૧૯૮
૫૪૯ મિથ્યાં પ્રાં શરીરીમાં	૧૪	૪૪	૩૦૩	૧૮૮
૫૫૦ સમ્યં નારકીના અલક્ષિયા	૧	૪૮	૩૦૩	૧૯૮
૫૫૧ સ્ત્રી ગતિ મિથ્યાં	૧૨	૪૮	૩૦૩	૧૮૮
૫૫૨ એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તના અલક્ષિયા	૧૪	૩૭	૩૦૩	૧૯૮
૫૫૩ મિથ્યાત્વી	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૮૮
૫૫૪ નવ ઐવેયકના પર્યાપ્તના અલક્ષિયા	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૮૯
૫૫૫ જીવોના મધ્યભેદ સ્પર્શનારા	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૯૦
૫૫૬ નરક પર્યાપ્તના અલક્ષિયા	૭	૪૮	૩૦૩	૧૯૮
૫૫૭ સ્ત્રી ગતિના પ્રાં શરીરીમાં	૧૨	૪૪	૩૦૩	૧૯૮
૫૫૮ તિર્યં પં વૈક્રિયના અલક્ષિયા	૧૪	૪૩	૩૦૩	૧૯૮
૫૫૯ પ્રાયેક શરીરીમાં	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૯૮
૫૬૦ તેજેલેશી એકેન્દ્રિયના અલક્ષિયા	૧૪	૪૫	૩૦૩	૧૯૮
૫૬૧ ધણા ભવવાળા જીવોમાં	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૯૮
૫૬૨ એકેન્દ્રિય વૈક્રિય શં અલક્ષિયામાં	૧૪	૪૭	૩૦૩	૧૯૮
૫૬૩ સર્વ સસારી જીવોમાં	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૯૮

ઇતિ જીવોની માર્ગણાના ૫૬૩ પ્રશ્નો સંપૂર્ણ

(૨૩) ચાર કપાય.

શ્રી પન્નવણાજી સત્ર પદ ચૌદમે કપાયનો થોકડો ચાલ્યો તેમાં શ્રી ગૌતમ સ્વામી વીર ભગવાનને પૂછતા હતા કે, હે ભગવન્ ! કપાય કેટલા પ્રકારે કહ્યા છે ? ભગવન્ કહે, હે ગૌતમ ! કપાય ૧૬ પ્રકારે કહ્યા છે ૧-પોતાને માટે ૨-પરને માટે, ૩-તદ્ભય કહેતા બન્ને માટે, ૪-ખેત કહેતા ઉઘાડી જમીનને માટે ૫-વસ્તુ કહેતા ઠાકી જમીનને માટે, ૬-શરીર માટે, ૭-ઉપાધિને માટે, ૮-નિરર્થક ૯-મણ્ણતા, ૧૦-અમણ્ણતા, ૧૧ ઉપશાંતપણે ૧૨-અણુપશાંતપણે, ૧૩-અનતાનુ બધી ક્રોધ, ૧૪ અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, ૧૫-પ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, ૧૬-સજ્જવલનનો ક્રોધ, એવં ૧૬ તે ૧૬ સસુચ્ય જીવ આશ્રી અને ચોવીસ દંડક આશ્રી એમ ૨૫ ને ૧૬ થી ગુણતા ૪૦૦ થાય હવે કપાયના ઘણીયા કહે છે ચણ્ણીઆ, ઉપ-ચણ્ણીઆ, બાપ્યા, વેઘા, ઉઠીરીયા, મિર્ઝ્યા એવં ૬. તે ભૂતકાળ, વર્તમાનકાળ

૫૧૭ એક સસ્થાન સીની ગતિના પ્રયેક				
સરીરીમાં	૧૨	૭૪	૨૭૩	૧૬૮
૫૧૮ ૫ એ દિશમાં એકાંત જીવમસ્થ થણા બવવાળા	૧૪	૨	૨૮૮	૧૬૧
૫૧૯ થણે દિશ એકાંત જીવમસ્થ અસપ્તમાં	૧૪	૬૬	૨૮૮	૧૬૮
૫૨૦ ૫ એ દિશ એકાંત જીવમસ્થ	૧૪	૨	૨૮૮	૧૬૮
૫૨૧ એક સસ્થાની થણા બવવાળામાં	૧૪	૭૮	૨૭૩	૧૬૧
૫૨૨ એકાંત સકપાય સ્થુ	૧૪	૨૨	૨૮૮	૧૬૮
૫૨૩ એક સસ્થાનીમાં	૧૪	૭૮	૨૭૩	૧૬૮
૫૨૪ એકાંત સકપાય થણે દિશમાં	૧૪	૨૪	૨૮૮	૧૬૮
૫૨૫ ૫ એ દિશ મિથ્યાત્વીમાં	૧૪	૨	૩ ૩	૧૮૮
૫૨૬ એકાંત સકપાય ત્રસમાં	૧૪	૨૬	૨૮૮	૧૬૮
૫૨૭ તિર્થસ્થી ગતિમાં	૧૪	૪૮	૩ ૩	૧૬૨
૫૨૮ એકાંત જીવમસ્થ બાહર મિથ્યાત્વીમાં	૧૪	૭૮	૨૮૮	૧૮૮
૫૨૯ સી ગતિના પ્રયેક મિથ્યાત્વીમાં	૧૨	૨૬	૩ ૩	૧૮૮
૫૩૦ સી ગતિના પ્રયેક સરીરી ના એકાંત સકપાયમાં	૧૨	૭૨	૨૮૮	૧૬૮
૫૩૧ સી ગતિના પ્રયેક સપ્તમાં				
૫૩૨ સ્થુ સરીરી બાહરમાં	૧૪	૭૨	૨૮૮	૧૬૮
૫૩૩ એકાંત અસપ્ત બાહરમાં	૧૪	૭૭	૨૮૮	૧૬૮
૫૩૪ એકાંત જીવમસ્થ અસપ્ત પ્રયેક સરીરીમાં	૧૪	૭૪	૨૮૮	૧૮૮
૫૩૫ ૫ એ દિશ જીવમાં	૧૪	૨	૩ ૩	૧૬૮
૫૩૬ સીની ગતિના પ્રયેક એકાંત સકપાયમાં	૧૨	૭૮	૨૮૮	૧૬૮
૫૩૭ સીની ગતિના થણે દિશમાં	૧૨	૨૪	૩ ૩	૧૬૮
૫૩૮ એકાંત જીવમસ્થ બાહરમાં	૧૪	૭૮	૨૮૮	૧૬૮
૫૩૯ થણે દિશમાં	૧૪	૨૪	૩ ૩	૧૬૮
૫૪૦ સીની ગતિના પ્રયેક સરીરીમાં	૧૨	૪૨	૨૮૮	૧૬૮
૫૪૧ ત્રસ સરીરીમાં	૧૪	૨૬	૩ ૩	૧૬૮
૫૪૨ સ્થુ સરીરી એકાંત પ્રયેક	૧૪	૪૨	૨૮૮	૧૬૮
૫૪૩ એકાંત અસપ્તમાં	૧૪	૪૭	૨૮૮	૧૬૮
૫૪૪ પ્રયેક એકાંત જીવ	૧૪	૪૪	૨૮૮	૧૬૮
૫૪૫ સપ્ત તિ અસપ્તમાં	૧૪	૩	૩ ૩	૧૬૮
૫૪૬ એકાંત જીવમસ્થ થણા બવવાળામાં	૧૪	૭૮	૨૮૮	૧૬૧
૫૪૭ સી ગતિના પ્રયેક મિથ્યા	૧૨	૪	૩ ૩	૧૮૮

(૨૫) અસંગ્રહો

આકાશની દશ અસંગ્રહો.

૧ તારો આકાશે ખરે તો અસંગ્રહો ૨ ચારે દિશા રાત્રી થાય તો અસંગ્રહો. ૩ અકાળે ગાળે તો અસંગ્રહો ૪ અકાળે વીજળી થાય તો અસંગ્રહો ૫ અકાળે કાદવો થાય તો અસંગ્રહો. ૬ ખીજના ચંદ્રની અસંગ્રહો. ૭ જલના ચિન્હ થાય તો અસંગ્રહો ૮ કરા પડે તો અસંગ્રહો ૯ ધૂપ ખરે તો અસંગ્રહો. ૧૦ રજુ વરસે તો અસંગ્રહો

ઔદારિક શરીરની દશ અસંગ્રહો

૧ તત્કાળના લીલા હાલકા પડ્યા હોય તો અસંગ્રહો ૨ માંસ પડ્યું હોય તો અસંગ્રહો. ૩ લોહી પડ્યું હોય તો અસંગ્રહો ૪ વિષ્ટા, હિતી પડી હોય તો અસંગ્રહો ૫ મુઝડું બળતું હોય તો અસંગ્રહો ૬ ચંદ્રગ્રહણ થાય તો અસંગ્રહો ૭ સૂર્યગ્રહણ થાય તો અસંગ્રહો. ૮ મોટો રાગ ખરે તો અસંગ્રહો ૯ સંગ્રામ થાય તો અસંગ્રહો ૧૦ પચોદ્રવ્ય કલેવર પડ્યું હોય તો અસંગ્રહો

વખત (કાળ) ની અસંગ્રહો.

૧ ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૫ ની અસંગ્રહો. ૨ ચૈત્ર વદી એકમની અસંગ્રહો ૩ અશાઠ શુદ્ધ પૂનમની અસંગ્રહો ૪ અશાઠ વદી એકમની અસંગ્રહો ૫ ભાદરવા શુદ્ધ પૂનમની અસંગ્રહો ૬ ભાદરવા વદી એકમની અસંગ્રહો ૭ કાર્તિક શુદ્ધ પૂનમની અસંગ્રહો ૮ કાર્તિક વદી એકમની અસંગ્રહો. ૯ પ્રભાતની અસંગ્રહો. ૧૦ મધ્યાહ્નની અસંગ્રહો. ૧૧ શંખ્યાની અસંગ્રહો ૧૨ મધ્ય રાત્રિની અસંગ્રહો, ૧૩ હૃતાશની પ્રગટે તે વખતે અસંગ્રહો. ૧૪ ધૂળેટીના દિવસની અસંગ્રહો

ઇતિ અસંગ્રહો સંપૂર્ણ

(૨૬) બત્રીસ સૂત્રોનાં નામ

૧૧ અંગનાં નામ-૧ આચારાંગ, ૨ સત્કૃતાંગ, ૩ સ્થાનાંગ, ૪ સમાવાયાંગ ૫ ભગવતી (વિવાહ પ્રસન્નિ), ૬ જ્ઞાતા (ધર્મકથા), ૭ ઉપાસકદર્શાંગ, ૮ અન્તકૃતાંગ, ૯ અનુત્તરોપપાતિક, ૧૦ પ્રશ્ન વ્યાકરણ દર્શાંગ, ૧૧ વિપાક

૧૨ ઉપાંગનાં નામ-૧ ઉપપાતિક, ૨ રાગપ્રશ્નોય, ૩ જીવાભિગમ ૪ પ્રસાપના, ૫ જીજ્ઞાસ પ્રસન્નિ, ૬ ચંદ્ર પ્રસન્નિ, ૭ સૂર્ય પ્રસન્નિ ૮ નિર્યાવલિકા, ૯ કલ્પવત્સિકા, ૧૦ પુષ્પિકા ૧૧ પુષ્પચૂલિકા, ૧૨ વૃષ્ટિ દર્શા

અને અવિષ્કાળ આમી એમ ૧ ને ૩ થી પ્રજાતા ૧૮ થાય. તે ૧૮ એક જીવ
આવી અને ૧૮ જીવ જીવ આમી એવ ૩૬ થાય. તે સમુદાય જીવ આમી, અને
ચોવીસ ૬૪૬ આમી એમ ૩૬ ને ૨૫ થી પ્રજાતા ૬ થાય અને ૪ ૬૫૨
જીવ તે જીવ પ્રજા ૧૩ કોપના, ૧૩૦ માનના ૧૩ ૩ માનના અને
૧૩ કોપના એવ ૫૨ થાય

ઈતિ આર ક્યાય સ પૂર્ણ

(૨૪) શાસોપજવાસ

શી પમવણી સવ પદ સાતમે શાસોપજવાસે શાસો. આત્મે તેમાં મૌતમ
૨૫મી વીર પ્રજાને પૂજા કરવા કે જે ભગવદ્ નારદી અને દેસા જેવી રીતે
શાસોપજવાસે છે ૧ વીર પ્રજાને કહ્યું કે જે મૌતમ નારદીના જીવ નિરત
ધમણી પેરે શાસો જવાસે છે ૨ અન્નરૂપાત્મા દેવતા જન્મ સાત શોક,
જીવ જીવ એક જીવે શાસોપજવાસે છે ૩ વાણવતર ને નવ નિઠાવના દેવતા
જન્મ સાત શોક જીવે પ્રમેક મુદ્દને જીવે તિથી ન અને ૪ પ્રમેક મુદ્દને
પદેસે દેવેતે ન પ્રમેક મુદ્દને અને ૫ ને પદે જીવે દેવેતે ન પ્રમેક
મુદ્દને પ્રમેક ૬ ને પદે પ્રમેક ત્રીજે દેવેતે ન ને પદે અને ૭ સાત
પદે એક દેવેતે ન ને પદે પ્રમેક અને ૮ સાત પદે પ્રમેક, પાંચમે દેવ
સેતે ૧ સાત પદે અને ૯ દસ પદે, જીવ દેવેતે ન દસ પદે ૧૦ મૌત
પદે સાતમે દેવેતે ન મૌત પદે ૧૧ સત્તર પદે આત્મે દેવેતે ન સત્તર
પદે ૧૨ અઠાર પદે, નવમે દેવેતે ન અઠાર પદે ૧૩ એકાદશ પદે,
દસમે દેવેતે ન એકાદશ પદે, ૧૪ વીસ પદે અગ્રીયારમ દેવેતે ન વીસ
પદે ૧૫ એકવીસ પદે, બારમે દેવેતે ન એકવીસ પદે ૧૬ બારીસ પદે
પદે ત્રીસ પદે ૧૭ ત્રીસ પદે ૧૮ ત્રીસ પદે ત્રીસ પદે ત્રીસ પદે ત્રીસ
પદે ૧૯ ત્રીસ પદે ૨૦ ત્રીસ પદે ૨૧ ત્રીસ પદે ૨૨ ત્રીસ પદે ૨૩ ત્રીસ પદે
૨૪ ત્રીસ પદે, સર્વાર્થસિદ્ધિ ન અને ૨૫ ત્રીસ પદે, એમ એકવીસ
પમવાદીને આસ ૬૫૦ ને અને એકવીસ પમવાદીને આસ ત્રીસ પદે.

ઈતિ શાસોપજવાસ સ પૂર્ણ

રસના એવા ગુણ છે કે તેના રજકણો એકલા થવાથી સાત ધાતુરૂપે સ્થૂળ શરીરને આકૃતિ બને છે, અને મૂળ ધાતુઓ જીન્દગી સુધી સ્થૂળ શરીરને ટકાવી રાખે છે એના શરીર રૂપ પુનઃમા વામનાની રીતે જીવ ગ્રહી શકે છે તે બીજી શરીર પર્યાપ્તિ કહેવાય છે તેવી આકૃતિ બધાતાં એક અંતર્મુહૂર્ત લાગે છે (૨) તે શરીરની મજબૂતી થતાજ, તેમા હંદ્રિયોનાં અવયવ પ્રગટ થાય છે તેમ થતાં અંતર્મુહૂર્તનો વખત લાગે છે તે ત્રીજી હંદ્રિય પર્યાપ્તિ કહેવાય છે (૩) ઉપર મુજબ શરીર તથા હંદ્રિય મજબૂત થયા પછી સૂક્ષ્મ રીતે એક અંતર્મુહૂર્તમા પવનની ધમણ શરૂ થાય છે, ત્યાંથી તે જવતુ આયુષ્ય ગણવાની શરૂઆત થાય છે. તે ચોથી શ્વાસોચ્છ્વાસ પર્યાપ્તિ કહેવાય છે (૪) તે પછી એક અંતર્મુહૂર્તમા નાદ પેદા થાય છે તેનું નામ પાચમી બાષા પર્યાપ્તિ કહેવાય છે. (૫) ઉપરની પાચ પર્યાપ્તિના વખત સુધીમા મન ચક્તી મજબૂતીમા થાય છે તેમાથી મન સ્ફુરણ થઈ વાસનારૂપે બહાર આવે છે તેમાથી શરીરની ગ્ચિતિના પ્રમાણમા સૂક્ષ્મ રીતે અમુક પદાર્થના રજકણોનું આકર્ષણ કરવા યોગ્ય શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે તે છઠી મન પર્યાપ્તિ કહેવાય છે (૬) ઉપરની રીતે છ અંતર્મુહૂર્તમા છ પર્યાપ્તિ બધાય છે આ શબ્દ શ્રવણ કરતા જ શિષ્ય શકા કરે છે કે શાસ્ત્રકારો છ પર્યાપ્તિ બાધવાના વખતોં એક અંતર્મુહૂર્ત કહે છે, તેનું કેમ ?

ગુરુ-હે વત્સ ! મુહૂર્ત પૂરી બે ઘડીને કહે છે તેનો એકજ ભેદ છે, પણ અંતર્મુહૂર્તમા જન્મ-મૃત્યુ મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ એવા ત્રણ ભેદ છે તેમા બે સમાથી લઈને નવ સમા સુધીની જન્મ-મૃત્યુ કહેવાય છે (૧) તે પછીની અંતર્મુહૂર્ત દશ સમાની, અગીઆર સમાની, એમ એકેક સમા ગણતા મધ્યમ અંતર્મુહૂર્તના અસખ્યાતા ભેદ થાય છે (૨) અને બે ઘડીમા એક સમા બાકી રહે તે ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્ત કહેવાય છે (૩) છ પર્યાપ્તિ બાધતાં છ અંતર્મુહૂર્ત કહેવામા આવે છે તે જન્મ-મૃત્યુ તથા મધ્યમ ગણવી અને છેવટ છ પર્યાપ્તિ એક અંતર્મુહૂર્ત કહેવામા આવી છે, તે ઉત્કૃષ્ટ સમજવી ઉપરની છ પર્યાપ્તિમાથી એકેંદ્રિયને પહેલી ચાર હોય છે, બે હંદ્રિય ત્રણ હંદ્રિય, ચૌરેંદ્રિય અને અમલી મતુષ્ય તથા તિર્યચ પંચેંદ્રિયને પાચ, અને સંસી પંચેંદ્રિયને છ પૂરી હોય છે એ પર્યાપ્તિનો અર્થ કશો

હવે અપર્યાપ્તિનો અર્થ કહે છે.

અપર્યાપ્તિના બે ભેદ છે તેમા પહેલો કરણ અપર્યાપ્તો, અને બીજો ત્રિવિધ અપર્યાપ્તો એ બેમાથી પહેલા કરણ અપર્યાપ્તિના બે ભેદ છે તે એમ કે ત્રીજી હંદ્રિય પર્વા બાધી ન ગ્રહે ત્યાંસુધી કરણ અપર્યાપ્તો અને તે બવાઈ રહે ત્યારે કરણ પર્યાપ્તો કહેવાય છે હવે લખિ અપર્યાપ્તિના બે ભેદ છે તે એમ કે એકેંદ્રિય વિગેરે પંચેંદ્રિય સુધીમા, જેને જોટલી પર્વા કહી છે, તેને તેજનીમાથી

આર મૂળ સૂત્ર-૧ જ્ઞાતીકાલિક ૨ ઉત્તરાધ્યયન ૩ નદિ ૪ અનુચોદ દ્વાર
આર છેક સૂત્ર-૧ જલ્દતકલ્પ, ૨ જલ્દારે ૩ નિસીય ૪ હસામુત્તરકલ્પ
અત્રીસમું સૂત્ર-આવસ્થક અર્થ.

ઈતિ સૂત્રના નામ સંપૂર્ણ

(૨૭) અપર્યાપ્તા તથા પર્યાપ્તા દ્વાર

શિષ્ય-(વિનયપૂર્વક નમન કરી પૂછે છે) હે ગુરુ ! જીવ તત્ત્વનો બોધ
આપી વખતે આપે કશું હતું કે જીવ ઉપજતી વખતે અપર્યાપ્તો તથા પર્યાપ્તો
કહેવાય છે તેમ જી રીતે કહેવાય છે, તે કૃપા કરી કહો.

ગુરુ-હે શિષ્ય ! જીવ એ પિતા છે આદ્યાર, સરીર, ઇન્દ્રિય, આસેન્દ્રિય, આપા અને મન એ છ તેની પ્રજા છે અને તે આર જીવેના જીવોને બાકા કે
વર્ણી, ધામસે તે ત્રેસક બેઠ મણી સજાવ છે તેના પહેલી આદ્યાર પર્યાપ્તિ બાકા
ધાવ છે તે એવી રીતે કે જે જીવનું આયુષ્ય પૂર થાય ત્યારે તે સરીર જીવેને
નવી જાતિની ચોનામાં ઉપજવા જાય છે તેમાં અવિમલ જનિ જાતે સંધી ને સરલ
બાધી આવેસો દોષ તે જીવ જે સમયે આવેસો દોષ તેજ સમયમાં આવી ઉપજે
છે તે જીવને આદ્યાર આત્મ પદ્મ નથી તેવા જન્મવાયા જીવ “સીએ
અદ્યારીએ” એટલે સજા આદ્યારિક કહેવાય છે એવો બચવીને ન્યાય છે કહે
બીને પ્રકાર વિમલ જનિનો બધ બાધી આવવાના જીવોનો કહેવાય છે તેના જન્મ
પ્રકાર છે તેમાં જેટલાક જીવો સરીર જીવવા ખજી એક સમયને આંતરે જેટલાક
ને સમયને આંતરે અને જેટલાક જન્મ સમયને આંતરે એટલે ચોથે સમયને ઉપજવા
પામે છે એમ આર રીતે સસારી જીવો ઉપજી શકે છે આ બીજી વિમલ એટલે
વિષમ પ્રતિ કરી ઉપજતી જનારા જીવોને એક બે, જન્મ સમય ઉપજના આંતરે
પડે છે તેનું કાળનું મથકારો આકાસ પ્રેયની મેણીના વિભાગો તરફ એવાજ
જવાનું કહે છે તેનો પ્રુપ્ત બેઠ ઝીનાર્થ ગુરુમય છે તેના જીવ જેટલે સમય
પારે રીકાય, તેટલો સમય આદ્યાર વચરના અનુઆદ્યારિક કહેવાય છે તે જીવ
બાધીની ચોનિરચાનમાં પ્રવેશ કરી ઉપજે (વાસ કરે), તેજ સમયે તે ચોનિરચાન
૭ પુરજના જન્મરજની જધાયા દોષ, તેજ પુરજોનો આદ્યાર, તાવપ્રમાં
નામતા વધતી રીતે કરે છે તેનું નામ આજ આદ્યાર ક્યો કહેવાય, અને તે
જીવનીમાં એકજ વા કરે છે તમે આદ્યાર એવી પામમાવના એક અત્યુપુર્વનો
વચન તમે છે તે પેટી આદ્યાર પર્યાપ્તિ કહેવાય છે (૨) તે પરમમેશા આદ્યારના

પહેલું નામ દ્વાર ૨, બીજું ગુણ દ્વાર ૨, ત્રીજું ઉવવાય દ્વાર ૩
ચોથું સ્થિતિ દ્વાર ૪, પાંચમું શક્તિ તથા વિકૃત્વ દ્વાર ૫, છઠું ચલણ દ્વાર ૬,
સાતમું સચિદ્ગુણ દ્વાર ૭, આઠમું અંતર દ્વાર ૮, નવમું અલ્પ બહુત્વ દ્વાર ૯,
એ નવ દ્વાર, પાંચ દેવ ઉપર ઉતારે છે ભવિષ્ય દ્રવ્યદેવ ૧, નરદેવ ૨, ધર્મદેવ
૩, દેવાધિદેવ ૪, ભાવદેવ ૫, ધર્મિત પહેલું નામ દ્વાર ૧

બીજું ગુણ દ્વાર—મનુષ્ય તથા તિર્યંચ પચોદ્રિય જોને દેવતામાં ઉપજવું
છે તેને ભવિષ્ય દ્રવ્યદેવ કહીએ. ૧. નરદેવ કયે ગુણે કહીએ? ચક્રવર્તીની શિક્ષિ
ભોગવે તે ગુણે નરદેવ કહીએ ચક્રવર્તીની શિક્ષિ વર્ણવીએ છીએ, નવનિધાન
ચૌદ રતન, ચોરાશી લાખ હાથી ચોરાશી લાખ ઘોડા, ચોરાશી લાખ રથ છન્ટુ
કોડી પાયદળ, બત્રીસ હજાર મુકુટબધી રાજા, બત્રીસ હજાર સામાનિક રાજા
સોળ હજાર દેવતા ચાકરી કરે, ચોસઠ હજાર સ્ત્રી, ત્રણસેને સાઠ રસોધ્યા. વીસ
હજાર સોનાના આગાર વગેરે ૨ ધર્મદેવ કયે ગુણે કહીએ? આઠ પ્રવચન માતાના
સેવનાર. નવવાડ વિશુદ્ધ અહ્યાયર્થના પાલણુદ્વાર દશવિધ જાતિધર્મના પાલણુદ્વાર
ભારે ભેદે તપસ્યાના કરનાર, સત્તર ભેદે સજમના પાળનાર, બાવીસ પરિસહના
સહનાર, સતાવીસ ગુણે કરી સતિત, તેત્રીસ આશાતનાના ટાળનાર, છન્ટુ દોષ-
રહિત આહારપાણીના લેનાર, એવે ગુણે ધર્મદેવ કહીએ ૩ દેવાધિદેવ કયે ગુણે કહીએ?
ચોત્રીસ અતિશયે કરી બિરાજમાન, પાંત્રીસ વચન વાણીના ગુણે કરી સહિત,
ચોસઠ ઇંદ્રના પૂજનીક એક હજાર ને અષ્ટ ઉત્તમ લક્ષણના ધણી, અઢાર દોષ-
રહિત અને બાર ગુણે કરી સહિત હોય, અઢાર દોષરહિત તે અજ્ઞાન ૧ ક્રોધ
૨, મદ ૩, માન ૪, માયા ૫, લોભ ૬, રતિ ૭, અરતિ ૮, નિદ્રા ૯, શોક
૧૦, અસત્ય ૧૧, ચોરી ૧૨, મત્સર ૧૩, ભય ૧૪ પ્રાણીવધ, ૧૫, પ્રેમ ૧૬
ક્રીડા પ્રસંગ ૧૭, હાર્ય ૧૮ એ ૧૮ દોષ રહિત બાર ગુણે કરી સહિત તે ૧૨
ગુણ કહે છે—જ્યાં જ્યાં ભગવત ભોમા રહે, બેસે, સમોસરે, ત્યાં ત્યાં દશ બોધ
સહિત તે ભગવતથી બારગુણો ઉચો તતકાળ અશોક વૃક્ષ થઈ આવે ને સ્વામીને
છાપડો કરે ૧ ભગવત જ્યાં જ્યાં સમોસરે ત્યાં ત્યાં પાંચવર્ણા અચેત કુલની
વૃષ્ટિ થાય ને દિયણુ પ્રમાણે ઢગલા થાય ૨ ભગવતની જોજન પ્રમાણે વાણી
વિસ્તરે ને સહુના મનનો સશય હરે, ૩ ભગવતને ચોવીસ જોડ ચામર વિંઝાય
૪ સ્કેટિક રતનમય પાદપીઠ સહિત સિંહાસન સ્વામીની આગળ થાય ૫
ભામહજ અબોડાને ઠેકાણે તેજમહજ બિરાજે, દિશોદિશના અધકાર ટાળે, ૬,
આઠાશે સાડાભાર કાંડ ગેબી વાળાં વાગે. ૭ ભગવંતની ઉપર ત્રણ છત્ર ઉપરા-
ઉપરી બિરાજે ૮ અનંત જ્ઞાન અતિશય ૯ અનંત અર્થ અતિશય—પરમ પૂજ્ય-
પણુ ૧૦, અનંત વચન અતિશય, ૧૧ અનંત અપાયાપગમ અતિશય, તે સર્વ

એકાદશી સુધી રહે, ત્રાસુધી સન્ધિ અપર્ણા છે. હોવાય છે અને પોતાની જાતની હદ સુધી પૂરી બાધા રહે ત્યારે તેને સન્ધિ પર્ણા છે. હો છે એ કરણ તથા સન્ધિ અપર્ણામાં આરુણેદ છે.

શિષ્ય—હે ગુરુ ! જે છત્ર મસ્તુ પામે છે તે અપર્ણામાં કે પર્ણામાં ?

ગુરુ—હે શિષ્ય ! જ્યારે ત્રીજી ઇન્દ્રિય પર્ણ બાધીને છત્ર કરણ પર્ણા છે. થાય છે ત્યારે મસ્તુ નીપજી રહે છે એ આપથી પર્ણા છે. સર્વ મસ્તુ પામે છે જ્યુ કરણ અપર્ણામાં છે. રાઈ જુવ મસ્તુ પામે નહિ. તેમ / ત્રીજી રીતે અપર્ણા પશુ મસ્તુ હોવામાં આવે છે. તે સન્ધિ અપર્ણાનું મસ્તુ સમજવું તે એમ કે આસ સો ત્રાજ પાંચવાસો ત્રીજી, ચોથી, અને છવાસો ત્રીજી, ચોથી ને પાંચની પર્ણા પૂરી બાધવા પછી મસ્તુ પામે છે. હવે ત્રીજી રીતે અપર્ણા તથા પર્ણા એને હોવાય છે કે જેને જેટલી પર્ણા સર્વ અર્થાત્ બાધા સ્વી હોય તેને જેટલીનો પર્ણા છે. હોવાય છે અને હવે પછી બાધવાની છે તેને અપર્ણાનો એટલે તેની પાંચની પ્રાપ્તિ થઈ રહી નથી એમ જ્યુ હોવાય છે.

ઉપરના જાણવેલા અપર્ણા તથા પર્ણાના બે નો જલ સમજી સર્વજન નેમર્થ / અને એકેકે વચ્ચે અમરો પ ચોદિવાળા છવેને તે બેદ બાકુ કર વાથી, છત્ર તત્વના પાંચને ને ત્રેસક બેદ જવદાર નવથી ગણાય છે અને તે સર્વ કર્મવિપાકના ફળ છે તેમાં છત્રની ચોરસી સાથ પેદનનો સમાવેશ થાય છે તેથી પેદનમાં ફરી ફરીને ઉપજવું જ મગુ અને જલને બાધીન થવું તેના જન્મ મસ્તુને સહાર સમુદ્ધ હોવાય છે અને તે સર્વ સમુદ્ધોથી જનત શુદ્ધિ મોયે છે તેને કિનારો પામવા પ્રદે પમ ફરી નોમ છે તે નોમના અસાધનાર જાતી કુર છે તેનું કલ્પ કર્મ બાળા મુળ્ય વિચારી. પ્રવર્તન કરનારે બાધિક જલ સમાપની માથે પ્રાપ્ત થવેલી છત્રની સાધક હાસિય ફરી રહે છે તેમજ સવ રાત્રે કરવું તે એમ છે.

હતિ અપર્ણા તથા પર્ણા દ્વાર સંપૂર્ણ

(૨૮) પાચ દેવ

(ભગવતિસૂત્ર, શાનક ૧૨ ઉદેશ ૬ મા)

ગાથા

નામ ગુણ ઉપાએ, ઠી વાયુ ચતુર સચ્ચિજા,

અતર અપ્પા બદુચ ચ. નવ સેએ દેવ શાશમે ૧

આઠમું અંતર દ્વાર-ભવિય દ્રવ્યદેવનું આતર પડે તો જાં દશ હજાર વર્ષ અને અતર્મુહુર્ત અધિક ઉત્તમ અનતાકાલનું ૧ નરદેવનું જાં એક સાગર ઝાઝેર, ઉત્તમ અર્ધ પદ્મલ પરાવર્તન દેશે ઉચ્ચ ૨. ધર્મદેવનું જાં બે પદ્ય ઝાઝેર, ઉત્તમ અર્ધ પદ્મલ પરાવર્તન દેશે ઉચ્ચ ૩ દેવાધિદેવનું આતર નથી. ૪ ભાવદેવનું જાં અતર્મુહુર્તનું, ઉત્તમ અનતા કાળનું ૫. ઇતિ આઠમું અંતરદ્વાર

નવમું અદ્ય બહુત્વ દ્વાર-સર્વથી થોડા નરદેવ ૧ તેથી દેવાધિદેવ સંખ્યાત ગુણા ૨ તેથી ધર્મદેવ સંખ્યાત ગુણા ૩, તેથી ભવિય દ્રવ્યદેવ અસંખ્યાત ગુણા ૪ તેથી ભાવદેવ અસંખ્યાત ગુણા ૫ ઇતિ નવમું અદ્ય બહુત્વદ્વાર ઇતિ પાંચ દેવનો થાકડો સંપૂર્ણ

(૨૯) આરાધક-વિરાધક.

(શ્રી ભગવતિશ સૂત્ર. શતક પહેલે. ઉદ્દેશે બીજે)

- ૧ અસંજતિ ભવ્ય દ્રવ્યદેવ જધન્ય ભવનપતિ
ઉત્કૃષ્ટા નવ ગ્રેવેયક સુધી જાય
- ૨ આરાધક સાધુ જાં પહેલા દેવલોક સુધી,
ઉં સર્વાર્થસિધ્ધિ વિમાન સુધી જાય.
- ૩ વિરાધક સાધુ જાં ભવનપતિ,
ઉં પહેલા દેવલોક સુધી જાય
- ૪ આરાધક શ્રાવક જાં પહેલા દેવલોક સુધી,
ઉં ખારમા દેવલોક સુધી જાય.
- ૫ વિરાધક શ્રાવક જાં ભવનપતિ,
ઉં જ્યોતિષી સુધી જાય.
- ૬ અસંસી તિર્થ થ જાં ભવનપતિ,
ઉં વાણ્યવતર સુધી જાય.
- ૭ તાપસના મતવાળા જાં ભવનપતિ,
ઉં જ્યોતિષી સુધિ જાય
- ૮ કદર્પિયા સાધુ જાં ભવનપતિ,
ઉં પહેલા દેવલોક સુધિ જાય
- ૯ અજડ સંન્યાસીના મતવાળા જાં ભવનપતિ,
ઉં પાચમા દેવલોક સુધી જાય

દેવ રહિતપણ ૧૨ એ બાર ગુણે કરી સહિત હોય તેને દેવાધિદેવ કહીએ. ૪ સાવરેય તે ભવનપતિ ૧ વાણીપતિ, ૨ બ્રહ્મપતિ ૩ વૈશ્વનર ૪ એ બાર ભક્તિના દેવતાને આવે પ્રવર્ત છે તેને ભાવ દેવ કહીએ. ૫ ઇતિ ગોલુ ગુણ દાર.

ત્રીજી ઉવવાય દ્વાર—ભવિષ્ય દ્રવ્યદેવતા મનુષ્ય તિર્થંચ ૧ ગુપ્તીયા ૨, અને સર્વાય સિમ્ધ ૩ એ ગુલુ કામ વર્ણને બાળી સર્વ કામના આવી ઉપને ૧ નરદેવતા બાર ભક્તિના દેવતા અને પહેલી ૧૨૬ એ પાંચ કામના આવી ઉપને ૨. ધર્મદેવતા છઠી સદાશી નરક તેજ વાણી મનુષ્ય, તિય ૩, ગુપ્તીયા એ ૭ કામ વર્ણને રોય સર્વ કામના આવી ઉપને ૩ દેવાધિદેવતા પહેલી ગોલુ ને ગોલુ નરક અને કિશ્કિન્દ્રી વર્ણને વૈશ્વનર દેવતા આવી ઉપને ૪ ભાવદેવતા તિર્થંચ પચેદ્રિય અને સદા મનુષ્ય એ એ કામના આવી ઉપને ૫. ઇતિ ગોલુ ઉત્તમાય દાર.

ચોથું સ્થિતિ દ્વાર—ભવિષ્ય દ્રવ્યદેવતા સ્થિતિ ભ્રમ-ચ અત્યુર્ધ્વની અને ઉત્તર ગુલુ પશ્ચિમી ૧ નરદેવની ભ્રમ સાતસ વર્ષની ઉત્તર ચોરશી ભાગ પૂર્વની ૨ ધર્મદેવની ભ્રમ અત્યુર્ધ્વની ઉત્તર દેશી છઠ્ઠી પુવ ગોલુની ૩ દેવાધિદેવની ભ્રમ ૭૨ વર્ષની ઉત્તર ૮૪ ભાગ-પૂર્વની ૪ ભાવદેવની ભ્રમ ૬૪ હજાર વર્ષની ઉત્તર ૩૩ સાવરેયની ૫ ઇતિ ચોથું સ્થિતિ દાર.

પાંચમું શક્તિ તથા વિદુવણ દ્વાર—ભવિષ્ય દ્રવ્યદેવતા નેને વૈદિક ભવિષ્ય ઉપરની હોય તેને, નરદેવને તે હોય જ, ધર્મદેવતા નેને હોય તેને, અને ભાવ દેવને તે હોય જ એ ૪ વૈદિક રૂપ કરે તે ભ્રમ-ચ ૧ ૨ ૩ ઉત્તર સપ્તાતા ૧૫ કરે સહિત તે ભ્રમ-ચ ૩૫ કરવાની છે પણ કરે નહિ, દેવાધિદેવની સહિત પછી છે પણ કરે નહિ ઇતિ પાંચમું શક્તિ તથા વિદુવણ દાર.

છઠ્ઠું અવણ દ્વાર—ભવિષ્ય દ્રવ્યદેવતા સર્વ દેવતા ભાગ. ૧ નરદેવ સર્વ નરકે ભાગ ૨ ધર્મદેવ સર્વ વિભત્તનિકામાં તથા મોક્ષમાં ભાગ ૩ દેવાધિદેવ તે સહિત ભ્રમ ૪ ભાવદેવ સર્વને પુત્રી, પાણી, વનસ્પતિ બાલકમાં, અને મલ જ મનુષ્ય તિર્થંચનાં ભાગ ૫ ઇતિ છઠ્ઠું અવણ દાર.

સાતમું સચિદ્રવ્ય દ્વાર—સચિદ્રવ્ય તે શુદ્ધ દેવતા દેવગણે રહે તે દેવતા કાળ રહે તે કહે છે ભવિષ્ય દ્રવ્યદેવતા સચિદ્રવ્ય જ અત્યુર્ધ્વની, ઉત્તર ૩ અષ્ટોપમની ૧ નરદેવની જ સાતસે વર્ષની, ઉત્તર ૮૪ ભાગ પૂર્વની ૨ ધર્મદેવની પચિસામ આવી એક સમય પ્રકાશના આવી જ અત્યુર્ધ્વની ઉત્તર દેશી છઠ્ઠી પૂર્વ ગોલુની ૩ દેવાધિદેવની જ ૭૨ વર્ષની ઉત્તર ૮૪ ભાગની પૂર્વની ૪ ભાવદેવની જ ૬૪ હજારની, ઉ ૩૩ સાવરેયમની ૫ ઇતિ સાતમું સચિદ્રવ્ય દાર.

ચારિત્રાચારના ૮ ભેદ-૧ ધર્મા સમિતિ, ૨ ભાષા સમિતિ, ૩ એષણા સમિતિ, ૪ આયાણભંડમતનિએવણા સમિતિ ૫ ઉચારપાસવણુ ખેલ, જળ, સંધાણ પગિઠાવણીઆ સમિતિ, ૬ મન શ્રુતિ, ૭ વચન શ્રુતિ, ૮ કાષ શ્રુતિ

તપાચારના બાર ભેદ-૭ બાહ્ય અને ૭ અંધ્યતર, એ બાર, ૭ બાહ્ય તપના નામ-૧ અણુસણુ ૨ ઉણોદરી ૩ વૃત્તિસંક્ષેપ, ૪ ગ્રસપરિત્યાય, ૫ કાયકલેશ ૬ ઇન્દ્રિયપ્રતિસલીનતા, આંધ્યતર તપના ૭ ભેદ-૧ પ્રાયશ્ચિત્ત ૨ વિનય, ૩ વૈયાવચ્ચ, ૪ સંજ્ઞાય, ૫ ધ્યાન, ૬ કાર્યોત્સર્ગ, એમ કુલ બાર ભેદ તપાચારના જાણવા, તેમાં ઇહલોક પરલોકના સુખની વાછારહિત તપ કરે, અથવા આજીવિકા રહિત તપ કરે એ તપના બાર આચાર જાણવા

વીર્યાચારના ત્રણ ભેદ-૧ બળ, વીર્ય, ધર્મ, કામમાં ગોપવે નહિ ૨ પૂર્વોક્ત ૩૬ જોલમાં ઉદ્યમ કરે, શક્તિ અનુસાર કામ કરે અર્થ ૩૬ ભેદ આચાર ધર્મના કલ્યા,

હવે બીજો ક્રિયાધર્મ-તેના સીતે ભેદના નામ-ચાર પ્રકારે પિંડ વિશુદ્ધિ ૪ પાત્ર સમિતિ, ૫ બાર પ્રકારની ભાવના ૧૨, સાધુની બાર પડિમા, ૧૨, પાત્ર ઇન્દ્રિયનો નિરોધ, ૫, પચીસ પ્રકારની પડીલેહણા ૨૫, ત્રણ શ્રુતિ ૩ ચાર અભિચર, ૪, એવ ૭૦.

હવે ત્રીજો દયા ધર્મ-તેના આઠ ભેદના નામ કહે છે. ૧ પ્રથમ સ્વદયા તે પોતાના આત્માને પાપથી બચાવે તે, ૨ પરદયા તે બીજા જીવની રક્ષા કરવી તે, ૩ દ્રવ્ય દયા, તે દેખાદેખી દયા પાળે તે અથવા શરમથી જીવની રક્ષા કરવી તે અથવા કુળ જ્ઞાચારે દયા પાળે તે. ૪ ભાવદયા, તે જ્ઞાનના જોયે કરીને જીવને જીવાત્મા જાણીને, તે ઉપર અનુકંપા લાવી તેના જીવ બચાવવો તે ૫ વહેવાર દયા તે જેવી શ્રાવકને દયા પાળવાની કહી છે તે સાચવે તે, ધરના અનેક કામ-કાજ કરતાં જતના રાખી તે, ૬ નિશ્ચય દયા, તે આપણા આત્માને કર્મબંધથી છોડાવવો તેનો પ્રયત્ન એ છે કે પુદ્ગલ પગ્વસ્તુ જે તેના ઉપરથી મમતા ઉતારીને, તેના પરિચય છાડીને, આપણા આત્માના ગુણમાં રમણ કરવું, જીવનું કર્મરહિત શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવું તે નિશ્ચય દયા ચોખ્ખા ગુણસ્થાનકને અતે સંપૂર્ણ લાભે, ૭ સરપદયા, તે કોઈ જીવને મારવાને ભાવે પહેલાં તે જીવને સારી રીતે ખવડાવે અને શરીર માતો કરે, સાર સંભાળ લે એ દયા ઉપરથી દેખાવ માત્ર છે પરંતુ પાછળથી તે જીવને મારવાના પગિણામ છે, તે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં સાતમા અધ્યયને જોડાના અધિકારથી સમજવું, ૮ અનુમદ દયા, તે જીવને ત્રાસ પમાડે પણ અત્યંતી તેને શાતા દેવાનો ડામી છે તે, જેમકે માતા પુત્રને

- ૧ જમાલીના મતવાળા જ અવનપતિ,
 ૭ જા દેવસોઠ સુધી જાય
- ૧૧ સરી વિર્જિય જ અવનપતિ,
 ૭ જા દેવસોઠ સુધી જાય.
- ૧૨ પ્રોક્ષાળાના મતવાળા જ અવનપતિ,
 ૭ જા દેવસોઠ સુધી જાય.
- ૧૩ ઇસ ન વિરખક સ્વધિબી સારી જ અવનપતિ,
 ૭ નવ જોરેય સુધી જાય.
- ૧૪ આદ્યવિકામતિ જ અવનપતિ,
 ૭ જા દેવસોઠ સુધી જાય.
- મૂર્તિ આશાધક વિશાધકનો ઘાઠો સંપૂર્ણ

(૩૦) મણુ જાગરિકા

મી પીર અમવાનને મોતમ વામી પુજ્યા હવા, કે હે અમવાન ! જાગરિકા
 કેટલા પ્રકારે હશે ?

અમવાન કહે—હે મોતમ ! જાગરિકા મણુ પ્રકારની હશે ૭ તે સાંજન-
 ૧ ધમ જાગરણ ૨ અધમ જાગરણ, ૩ મુદ્ધુ જાગરણ. તેમાં પ્રથમ ધમ
 જાગરણના ત્રણ ભેદ—૧ આચાર ધમ ૨ ક્રિયા ધર્મ, ૩ કથા ધમ ૪ સ્વભાવ
 ધર્મ

તેમાં પ્રથમ આચાર ધર્મના પાંચ ભેદ—૧ યાનાચાર, ૨ કથનાચાર,
 ૩ આસ્તિયાચાર, ૪ તપાચાર, ૫ વીર્યાચાર, તેમાં યાનાચારના ૮ ભેદ કથનાચારના
 ૮ ભેદ આસ્તિયાચારના ૮ ભેદ, તપાચારના ૧૨ ભેદ, વીર્યાચારના ૩ ભેદ એ
 રીતે ૩૬ થયા.

સાનાચારના ૮ ભેદ—૧ યાન અમવાન વખતે યાન અણુપણુ ૨ યાન
 કોતી વિનય કરવું. ૩ યાનનું નહાણનું કરવું ૪ યાન અણુપણુ વધા યાનિત તપ
 કરવો. ૫ જામ તથા કુરને પ્રોત્તરના નહીં, ૬ અણુર શુદ્ધ ૭ અર્ધ શુદ્ધ ૮
 અણુર અર્ધ બન્ને શુદ્ધ થવું

કથનાચારના ૮ ભેદ—૧ કોતી પ્રયત્નમાં સહારકિતવણુ, ૨ પાપક
 ધર્મની પાંજરકિતવણુ કરવીના કણુ સહારકિતવણુ ૪ પાપકીય જાગરણ
 કેમો પ્રયત્ન નહીં. ૫ સ્વધર્મ પ્રસાદ કરે ૬ ધર્મથી પદવાને રિચર કરે ૭
 સ્વધર્મની આકલ કરે ૮ કોતી ધર્મને જાનેક રીતે કીજાને, કુણુ યોગિકની પેરે

આરિત્રાચારના ૮ ભેદ-૧ ધર્મા સમિતિ, ૨ ભાષા સમિતિ, ૩ એષણા સમિતિ, ૪ આયાણમંડમતનિખેવણા સમિતિ ૫ ઉચારપાસવણ એલ, જળ, સંધાણ પઠિવાણીઆ સમિતિ, ૬ મન શુભિ, ૭ વચન શુભિ, ૮ કાય શુભિ

તપાચારના બાર ભેદ:-૭ બાહ્ય અને ૭ અંત્ય તર, એ બાર, ૭ બાહ્ય તપના નામ-૧ અણુસણ ૨ ઉણોદરી ૩ વૃત્તિમ ક્ષેપ, ૪ ગ્સપગિયાય, ૫ કાયકલેશ ૬ ઇદ્રિયપ્રતિસંધીનતા, આદ્ય તર તપના ૭ ભેદ-૧ પ્રાયશ્ચિત ૨ વિનય, ૩ વૈયાવચ્ચ, ૪ સંત્રાંય, ૫ ધ્યાન, ૬ કાર્યોત્સર્ગ, એમ કુલ બાર ભેદ તપાચારના જાણવા, તેમા ઈહલોક પરલોકના સુખની વાછારહિત તપ કરે, અથવા આજીવિકા રહિત તપ કરે એ તપનાં બાર આચાર જાણવા

વીર્યાચારના ત્રણ ભેદ-૧ જળ, વીર્ય, ધર્મ, કામમાં જોપવે નહિ ૨ પૂર્વોક્ત ૩ઃ બોલમા ઉદ્ધમ કરે, શક્તિ અનુસાર કામ કરે અર્થ ૩૬ ભેદ આચાર ધર્મના કલા,

હવે બીજો ક્રિયાધર્મ-તેના સીતેર ભેદના નામ-ચાર પ્રકારે પિંડ વિશુદ્ધિ ૪ પાંચ સમિતિ, ૫ બાર પ્રકારની ભાવના ૧૨, સાધુની બાર પડિમા, ૧૨, પાંચ ઇદ્રિયનો નિરોધ, ૫, પચીસ પ્રકારની પડીલેહણા ૨૫, ત્રણ શુભિ ૩ ચાર અભિગ્રહ, ૪, એવ ૭૦.

હવે ત્રીજો દયા ધર્મ-તેના આઠ ભેદના નામ કહે છે. ૧ પ્રથમ સ્વદયા તે પોતાના આત્માને પાપથી બચાવે તે, ૨ પરદયા તે બીજા જીવની રક્ષા કરવી તે, ૩ દ્રવ્ય દયા, તે દેખાદેખી દયા પાળે તે અથવા શરમથી જીવની રક્ષા કરવી. તે અથવા કુળ આચારે દયા પાળે તે. ૪ ભાવદયા, તે જ્ઞાનના જોયે કરીને જીવને જીવાત્મા જાણીને, તે ઉપર અનુકંપા લાવી તેનો જીવ બચાવવો તે ૫ વહેવાર દયા તે જેવી શ્રાવકને દયા પાળવાની કહી છે તે સાચવે તે, ધરના અનેક કામ-કાજ કરતા જતના રાખી તે, ૬ નિશ્ચય દયા, તે આપણા આત્માને કર્મબંધથી છોડાવવો તેનો પ્રયત્ન એ છે કે પુદ્ગલ પરવસ્તુ જે છે તેના ઉપરથી મમતા ઉતારીને, તેનો પરિચય છાંડીને, આપણા આત્માના ગુણમા રમણ કરવું, જીવનું કર્મરહિત શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવું તે નિશ્ચય દયા ચોદમા ગુણુરથાનકને અંતે સંપૂર્ણ લાભે, ૭ સ્વરૂપદયા, તે કોઈ જીવને મારવાને ભાવે પહેલા તે જીવને સારી રીતે ખવરાવે અને શરીરે માતો કરે, સાર સંભાળ લે એ દયા ઉપરથી દેખાવ માત્ર છે પરંતુ પાછળથી તે જીવને મારવાના પરિણામ છે, તે ઉતરાધ્યયન સૂત્રમા સાતમા અધ્યયને બોકડાના અધિકારથી સમજવું, ૮ અનુબંધ દયા, તે જીવને ત્રાસ પમાડે પણ અતરથી તેને શાતા દેવાનો કામી છે તે, જેમકે માતા પુત્રને

ચોમ મરાઠવાને બર્ષે ઠણ્ણ જોઈય પામ પણ અતરથી તેનું કામુ ચાહે છે તથા જેમ પિતા પુત્રને બધી સિખામણ આપવા માટે ઉપરથી તજના કરે માટે પણ અતરથી તેના ઝુલ વધારવા માટે બહુ ચલાવ છે.

ચોથો સ્વભાવ ધર્મ—તે જે વસ્તુ છવ અથવા અછવ તેની જે પ્રતિ છે તેના એ બેદ—તેમાં એક શુદ્ધ સ્વભાવથી અને બીજો કમના સંભોજી અશુદ્ધ પ્રતિ છે તે છવને વિષય કથાવનાં સંભોજી વિભાવના થાય છે અને છવ અને પુત્રજને વિભાવ છે તેને દૂર કરીને છવ આપણા માનદિક મુશ્કાં રમણ કરે, તે સ્વભાવ ધર્મ અને પુત્રજનો એક વર્ણ એક મધ, એક રસ એ કરસમાં રમણ થાય તે પુત્રજનો શુદ્ધ સ્વભાવ ધર્મ બચવે. એ સિવાય બીજા ચાર ક્રમમાં સ્વભાવ ધર્મ છે પણ વિભાવ ધર્મ નથી, એ અલગુ ઝુલ, સ્થિર ઝુલ અવકાશ ઝુલ, વતના ઝુલ, તે પોતપોતાના સ્વભાવને ઓઠતા નથી તે માટે શુદ્ધ સ્વભાવ ધર્મ છે એ ચાર પ્રકારની ધર્મ ભગવિકા બી.

બીજી અધર્મ ભગવિકા—તે હસારમાં ધન કુટુંબ પરિવારનો સંભોજ મેળવે, તેને માટે આરભાદિક કરવા તેની રચા કરી તેના ઉપર ક્રમિ રાખવી તે અધર્મ ભગવિકા બચવી.

ત્રીજી અધર્મ ભગવિકા—તે સુ કહેનાં બધી, દણુ કહેનાં ચતુસધવાળા ભગવિકા એ ભગવિકા આવકને ઢોલ છે કેમકે સમગ્ર માન હર્ષન સહિત ધન કુટુંબાદિક વધા વિષય કથાવને ખોટા બચે છે તેથી નિવર્યા છે અભાવથી આસીનાચ્છે છે તથા મનોરથ ચિતવે છે તે સુખ ભગવિકા બચવી.

છતિ પ્રણ ભગવિકા અપૂર્ણ

(૩૧) છ ઠાયના ભવ

બી ચોમ સ્વામી બીર અમવાન્તે વચ્ચા નમરકારે કરી પૂજા કરા કે હે ભગવન! જ ઠાયના છવ અતર્યુદ્ધર્મમાં કેટલા ભવ કરે.

બીર અમવાને કહી હે ચોમ! પુત્રી પાણી, અમિ, વાગરો, એ નમન એક ભવ કરે, ઉત્પથ તાર હ નર આપણે એવીસ ભવ એક અતર્યુદ્ધર્મમાં કરે,

અને વનસ્પતિના બે ભેદ. તે પ્રત્યેક અને સાધારણ હોવે પ્રત્યેક, જઘન્ય એક ભવ ઉત્કૃષ્ટા બાવીસ હજાર ભવ કરે અને સાધારણ જઘન્ય એક ભવ અને ઉત્કૃષ્ટા પાંસઠ હજાર પાચમે છત્રીસ ભવ કરે, બેષ્ઠ દ્રિય, જઘન્ય એક ભવ અને ઉત્કૃષ્ટા એગી ભવ કરે ત્રિષ્ઠ દ્રિય, જઘન્ય એક ભવ અને ઉત્કૃષ્ટા સાઠ ભવ કરે, ચૌરે-દ્રિય, જઘન્ય એક ભવ અને ઉત્કૃષ્ટા ચાલીસ ભવ કરે. અસરી તિર્થંચ, જઘન્ય એક ભવ અને ઉત્કૃષ્ટા ચોવીસ ભવ કરે, સરી તિર્થંચ અને સંસી મનુષ્ય, જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટા એક ભવ કરે

ધૃતિ છ કાયના ભવ સંપૂર્ણ

(૩૨) અવધિ પદ.

શ્રી પન્નમણિ સુત્ર પદ તેત્રીસમે અવધિ પદનો થોકડો ચાલ્યો તેમા પ્રથમ દૃશ દ્વાર છે, તેના નામ કહે છે - ભેદ દ્વાર ૧ વિષય દ્વાર ૨, સંદાણુ દ્વાર ૩ આબ્યતર અને બાહ્ય દ્વાર ૪, દેશ થકી અને અર્થ થકી ૫, અણુગામી ૬, હાયમાન અને વર્દમાન ૭, અવહૃયા ૮, પડબાઇ ૯, અપડવાઈ ૧

૧-પહેલો ભેદ દ્વાર-તેમા નારકી અને દેવતા ભવ પ્રત્યે દેખે એટલે ઉપજતી વખતે સાથે અવાધિજ્ઞાન હોય છે તિર્થંગ અને મનુષ્ય ક્ષયોપશમ પ્રમાણે દેખે

૨-બીજો વિષય દ્વાર-એટલે પહેલી નરકના નારકી જઘન્ય સાઠાત્રણ ગાઉ દેખે, ઉત્કૃષ્ટા ચાર ગાઉ દેખે, બીજી નરકના નારકી જઘન્ય ત્રણ ગાઉ, ઉત્કૃષ્ટા સાઠાત્રણ ગાઉ દેખે, ત્રીજી નરકના નારકી જઘન્ય ગાઉ, ઉત્કૃષ્ટા ત્રણ ગાઉ દેખે ચોથી નરકના નારકી જઘન્ય ગાઉ, ઉત્કૃષ્ટા ગાઉ દેખે પાચમીના જઘન્ય દોઢ ગાઉ, ઉત્કૃષ્ટા ગાઉ દેખે છઠ્ઠીના જઘન્ય એક ગાઉ, ઉત્કૃષ્ટા દોઢ ગાઉ દેખે. સાતમીના જઘન્ય અર્ધ ગાઉ, ઉત્કૃષ્ટા એક ગાઉ દેખે બવનપતિ જઘન્ય પચીસ જોજન સુધી દેખે ઉત્કૃષ્ટા ત્રણ પ્રકારનું દેખે જીયુ પહેલા બીજા દેવલોક સુધી, નીચુ ત્રીજી નરકના તળા સુધી, અને ત્રીજી પલના આઉખાવાળા સંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર દેખે, અને સાગરના આઉખાવાળા અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્ર દેખે વાણગ્યતર અને નવ નિકાયના દેવતા જઘન્ય જોજન, ઉત્કૃષ્ટા ત્રણ પ્રકારનું દેખે જીયુ પહેલા દેવલોક સુધી, નીચુ પાતાળ કળસા સુધી, અને ત્રીજી સંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર દેખે જગેતિષી અને પહેલા બીજા દેવલોકના દેવતા જઘન્ય આશુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ

૭ ત્ર્ય પ્રાસ્તુ દેવે હિન્દુ પોતાના વિમાનની ધળ સુધી નીચુ પહેલી નરકના તળા સુધી, અને ત્રીજી પક્ષના અશ્વિનાવાળા સપ્તમાતા દીપ સમુદ્ર દેવે અને સાગરના અશ્વિનાવાળા અસપ્તમાતા દીપ સમુદ્ર દેવે. ત્રીજા દેવસેનાથી માવવ સર્વશક્તિ વિમાનના દેવતા હિન્દુ પોતપોતાના વિમાનની ધળ સુધી દેવે, ત્રીજી અસપ્તમાતા દીપ સમુદ્ર દેવે, નીચુ ત્રીજા ચોથાવાળા ત્રીજી નરકના તળા સુધી, પાંચમા છઠ્ઠાવાળા ત્રીજી નરકના તળા સુધી, ૭-૮ દેવસેનાવાળા ચોથી નરકના તળા સુધી, નવમાથી બારમા સુધીના પાંચમી નરકના તળા સુધી નવ મહેલના છઠી નરકના તળા સુધી, બાર અનુત્તર વિમાનના સાતમી નરકના તળા સુધી, અને સર્વશક્તિધન્ય દેવતા દેવે હજી સોઠનાલીલા સુધી દેવે તિર્થંકર જ અશ્વિનને અસપ્તમાતમે કામ ૭ સપ્તમાતા દીપ સમુદ્ર દેવે. મનુષ્ય જ અશ્વિનને અસપ્તમાતમે કામ ૭ આખા સોઠ અને અસોઠના સોઠ નેવડા અસપ્તમાતા ખાંડવા દેવે.

૭ ત્રીજે સદ્ગુણ દ્વાર-નારણી ગાપાને આકારે દેવે કાલનખનિ, પાશાને આકારે દેવે. વાલ્મીકી તર ઝાલરને આકારે દેવે અતિથી પદ્ધતિને આકારે દેવે. બાર દેવસેના દેવતા, મુકરને આકારે દેવે. નવ મહેલના દેવતા કુશની ચરેત્રીના આકારે દેવે, અનુત્તર વિમાનનો દેવતા કુવારી કન્યાના કમવાને આકારે દેવે.

૮-ચોથા અશ્વિન તર અને ત્રીજા દ્વાર-નારણી દેવતા અશ્વિન તર દેવે, તિર્થંકર બાહ દેવે, મનુષ્ય અશ્વિન તર અને ત્રીજા દેવે, કમરુ ૩ તિર્થંકર દેવને અવધિપાત સાથે જ હોય ૭

૫-પાંચમી દેશ અને સુવ ઘડી દ્વાર-નારણી તિર્થંકર અને દેવતા દેવ ઘડી અને મનુષ્ય સવ ઘડી દેવે.

૬-છઠ્ઠી અશ્વિનગામી અને અશ્વિનગામી દ્વાર-નારણી દેવતાને અશ્વિ ગામી કહેતા સાથે જનાર અવધિપાત હોય. મનુષ્ય અને તિર્થંકરને અશ્વિનગામી અને અશ્વિનગામી બન્ને હોય.

૭-૮ સાતમી હાથમાન-વર્દમાન અને આઠમી અવધીયા દ્વાર-નારણી દેવતાને અવધીયા કહેતા હોય તેમજ અવધિપાત રહે મનુષ્ય અને તિર્થંકરને હાથમાન વદ માન અને અવધીયા એ ત્રણે પ્રાસ્તુ હોય.

૯-૧૦ નવમી પદીવાહ અને દશમી અપદીવાર્ધ દ્વાર-નારણી અને દેવતાને અપદીવાહ અવધિ પાત હોય. મનુષ્ય અને તિર્થંકરને પદીવાહ અને અપદીવાહ બન્ને નહીં.

(૩૩) ધર્મધ્યાન

ઉવવાઇ સૂત્રપાઠ.

સે કિં તં ધર્મગ્રાણુ ? ચક્રિવિહ, ચક્રિપડયારે પન્નતે તંજહા; આણુવિજએ ૧ અવાચાવેજએ ૨ વિચાગવિજએ ૩ સંઠાણુવિજએ ૪ ધર્મસ્સણું આણુસ્સ ચત્તારિ લખણા પન્નતા તંજહા. આણુરૂઢ ૧ ૧ નિસગ્ગરૂઢ ૨ સુત્તરૂઢ ૩ ઉવએસરૂઢ ૪; ધર્મસ્સણું આણુસ્સ ચત્તારિ આલખણા પન્નતા તજહા, વાચણા ૧ પુચ્છણા ૨ પરિચટ્ટણા ૩ ધર્મકહા ૪; ધર્મસ્સણું આણુસ્સ ચત્તારિ આણુપેહા પન્નતા તજહા, એગચ્ચાણુપેહા ૧ અણિચ્ચાણુપેહા ૨ અસરણાણુપેહા ૩ સસારાણુપેહા ૪.

એ સૂત્ર પાઠ કહ્યો હવે સૂત્રનો અર્થ કહે છે ધર્મ ધ્યાનના ચાગ બેદ. તે માટે પહેલા બેદનો અર્થ કહે છે આણુવિજએ કહેતા વીતગગતી આગાનો વિચાર ચીતવવો તે વીતરાગની આગા જે સમકિત સહિત બાર વ્રત શ્રાવકની અગ્યા પડિમા, પંચ મહાવ્રત, ભિખુની બાગ પડિમા, શુભધ્યાન, શુભયોગ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, છકાયની રક્ષા એ વીતરાગની આગા આરાધવી, તેમાં સમય માત્રનો પ્રમાદ ન કરવો ચતુર્વિધ તીર્થના પુણ કીર્તન કરવા એ ધર્મ ધ્યાનનો પહેલો બેદ કહ્યો

હવે ધર્મ ધ્યાનનો બીજો બેદ કહે છે અવાચવિજએ કહેતા સસાર માટે જીવ જે થકી દુઃખ પામે છે તેનો વિચાર ચીતવવો. તેને એ વિચાર, મિથ્યાત્વ અવ્રત, પ્રમાદ, કપાય, અશુભયોગ તથા અઢાગ પાપસ્થાનક, છકાયની હિસા, એ દુઃખના કારણ બાણી એવો આશ્રવમાર્ગ છાડીને સવર માર્ગ આદરવો, જેથી જીવ દુઃખ ન પામે એ ધર્મધ્યાનનો બીજો બેદ કહ્યો

હવે ધર્મધ્યાનનો ત્રીજો બેદ કહે છે વિચાગવિજએ કહેતા જીવ જે સુખ દુઃખ ભોગવે છે, તે શા થકી તેનો વિચાર ચિતવવો તેનો એ વિચાર, જીવે જેવે રસે કરી પૂર્વે જેવા શુભાશુભ જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મ ઉપાળ્યા છે તે શુભાશુભ કર્મના ઉદયશ્રા જીવ તેવા સુખ દુઃખ અનુભવે છે તે અનુભવતા થકા કોઇ ઉપર રાગ દ્વેષ ન આણીયે, સમતાભાવ આણીએ. મન, વચન, કાયાના શુભયોગ સહિત શ્રી જૈનધર્મને વિષે પ્રતિયે, જેથી નિરાબાધ પરમ સુખ પામીએ એ ધર્મધ્યાનનો ત્રીજો બેદ કહ્યો.

હવે ધર્મધ્યાનનો ચોથો ભેદ કહે છે શુદ્ધવિજ્ઞાને કહેતા જ્યોત્સના આકાર સ્વરૂપ ચિત્તનીએ તેનું એ સ્વરૂપ, આ ચોક્કસ સુપરક્રિતને આકાર છે જ્યોત્સના સંપૂર્ણ થાયો છે. અસંખ્યાતા જ્યોત્સનાની કોશકોટી પ્રમાણે ત્રાહી ચોક્કસ છે તેમાં અસંખ્યાતા દીપ સમુદ્ર છે તથા અસંખ્યાતા વાણન્યતરના નગર છે તથા અસંખ્યાતા ન્યોતિષીના વિમાન છે તથા અસંખ્યાતા ન્યોતિષીની રાજધાની છે તેમાં બહી દીપ મહિ તીર્થ કર જનન્ય ૨ ઉત્કૃષ્ટ એકસો સિતરે દેવ, તથા દેવજી જનન્ય બે કોટિ ઉત્કૃષ્ટ નવ કોટિ તથા સાત જનન્ય બે હજાર કોટિ, ઉત્કૃષ્ટ નવ હજાર કોટિ તેને વર્ણન નમસામિ સહકારમિ, સમાયોમિ ક્ષમામિ મનસા દેવમ ચેર્ષમ પશુવાસ્સામિ તિષ્ઠ સોકમહિ અસંખ્યાતા માવક શાવિશા છે તેમ મુલ્યમાન કરીએ. તે મિત્ર મોક્ષથી અસંખ્યાત કુલે અધિકા ઉપસિદ્ધ છે તેમાં બાર દેવસોક નવ જીવેક પાંચ અનુત્તર વિમાન સર્વ જીને ચોતસી લાખ સત્તાજી હજાર ત્રેવીસ વિમાન / છે તે ઉપર મિત્રસીદ્ધા છે ત્યાં સિદ્ધ અનવત નિરાકર છે તેમને વર્ણન જાવ પશુવાસ્સામિ. ત વૃષ્ટ લાક્ષ્મી તીએ અધોલોક છે તેમાં ચોતસી લાખ નરભવાસા છે સાત કોટિ બેઠેલ લાખ જનન પતિના ભવન છે એવા જ્યોત્સના સર્વ સ્થાનક સમક્ષિત સ્થિત કરણી વિના સર્વ જીને અનતી વાર જનન મરણે ફરી ફરતી ચક્રમાં છે એમ જ્યોત્સના સમક્ષિત સ્થિત મુન અને આર્ય ધર્મની આરુપના કરીએ એથી અજરામર પદ પ્રાપ્તિ એ ધર્મધ્યાનનો ચોથો ભેદ કહ્યો

હવે ધર્મધ્યાનના બાર લક્ષણ તેમાં ધર્મ ધ્યાનનું ખરું જાણ્યું કહે છે. આશ્ચર્યકર્ષ કહેતાં વીતરાગની અવસ્થા અગ્રીકાર કરવાની રાત્રિ ઉપર તેને આશ્ચર્યકર્ષ કહ્યો. એ ધર્મધ્યાનનું ખરું લક્ષણ કહ્યું

હવે ધર્મધ્યાનનું ત્રીજું લક્ષણ કહે છે નિસર્ગકર્ષ કહેતાં જીવને સ્વભાવે જ તથા જાતિસ્મરણક્રિયા યાને ફરી અત્યસ્થિત ચાલિ જમ કરવાની રાત્રિ ઉપર નિસર્ગકર્ષ કહેવે એ ધર્મધ્યાનનું ત્રીજું લક્ષણ કહ્યું

હવે ધર્મધ્યાનનું ચોથું લક્ષણ કહે છે મુક્તકર્ષ કહેતાં અભાવે ભેદ અત્યસ્થિત અને અત્યસ્થિત, અત્યસ્થિત તે આચાર્યકર્ષ ૧૨ અત્ય તેમાં ૧૧ ક્રમિક અને ૧૨ મુ અત્ય ક્રમિક તે છે. સિદ્ધ અત્ય અત્યસ્થિત બે ભેદ અત્યસ્થિત અને અત્યસ્થિત અત્યસ્થિત, અત્યસ્થિત તે સામાયિકાક્રિયા છે અત્યસ્થિત તે ઉત્કૃષ્ટક્રિયા તથા ઉત્કૃષ્ટક્રિયાક્રિયા ક્રમિકસત તથા ઉત્કૃષ્ટક્રિયા મુક્ત; ઉત્કૃષ્ટક્રિયા સાંનળતા તથા અત્યસ્થિત રાત્રિ ઉપર તેને સૂચવિ કહીએ. એ ધર્મધ્યાનનું ત્રીજું લક્ષણ કહ્યું

હવે ધર્મધ્યાનનું ચોથું લક્ષણ ઉપસર્ગકર્ષ કહે છે ઉપસર્ગકર્ષ કહેતાં અગ્રાને ફરી ઉપસર્ગકર્ષ કમ તે યાને ફરી અત્યસ્થિત યાને ફરી નવાં કમ ન

બાધીએ, મિથ્યાત્વે કરી ઉપાજ્યા કર્મ તે સમક્રિત કરી ખપાવીએ, સમક્રિત કરી નવા કર્મ ન બાધીએ, અપ્રતે કરી ઉપાજ્યા કર્મ તે પ્રતે કરી ખપાવીએ પ્રતે કરી નવા કર્મ ન બાધીએ, પ્રમાદે કરી ઉપાજ્યા કર્મ તે અપ્રમાદે કરી ખપાવીએ, પ્રમાદે કરી નવા કર્મ ન બાધીએ, કષાય કરી ઉપાજ્યા કર્મ તે કષાયને અણ-કરવે કરીને નવા કર્મ ન બાધીએ અશુભ યોગે કરી ઉપાજ્યા કર્મ તે શુભ યોગે કરી ખપાવીએ, શુભ યોગે કરી નવા કર્મ ન બાધીએ, પાપ ઇન્દ્રિયના આદરૂપ આશ્રવે કરી ઉપાજ્યા કર્મ તે તપરૂપ સવરે કરી ખપાવીએ, તપરૂપ સવરે કરી નવા કર્મ ન બાધીએ, માટે અજ્ઞાનાદિક આશ્રવ માર્ગ છાડીને જ્ઞાનાદિક સવર માર્ગ આપરવો એવો તીર્થંકરનો ઉપદેશ સાબળવાની રૂચિ ઉપજે, તેને ઉદ્દેશ રૂચિ કહીએ, તથા ઉગાઢ રૂચિ પણ કહીએ, એ ધર્મધ્યાનનું ચોથું લક્ષણ કહ્યું.

હવે ધર્મધ્યાનના ચાર આલંબન કહે છે વાયણા, પૂછણા, પરિચક્ષણા, ધર્મકથા હવે ધર્મધ્યાનનું પહેલું આલંબન વાયણા કહે છે વાયણા તે કેને કહીએ ? વિનય સહિત જ્ઞાન તથા નિર્જરાને અર્થે સૂત્રના, અર્થના જાણુ ગુર્વાદિક સમીપે સૂત્ર તથા અર્થની વાયણી લેવી, તેને વાયણા કહીએ એ ધર્મધ્યાનનું પહેલું આલંબન કહ્યું

હવે ધર્મધ્યાનનું બીજું આલંબન પૂછણા કહે છે, પૂછણા તે કેને કહીએ ? અપૂર્વ જ્ઞાન પામવાને અર્થે તથા જ્ઞેનમત દીપાવવાને અર્થે તથા સદેહ નિવારવા અર્થે તથા પરતી પરીક્ષા લેવાને અર્થે યથાયોગ્ય વિનય સહિત ગુર્વાદિકને પ્રશ્ન પૂછીએ તેને પૂછણા કહીએ એ ધર્મધ્યાનનું બીજું આલંબન કહ્યું

હવે ધર્મધ્યાનનું ત્રીજું આલંબન પરિચક્ષણા કહે છે પરિચક્ષણા તે કેને કહીએ ? પૂર્વે જે જ્ઞાનભાષિત સૂત્ર અર્થ બહુવા છે, તે અખણિત કરવાને અર્થે તથા નિર્જરાને અર્થે શુદ્ધ ઉપયોગ સહિત શુદ્ધ સૂત્ર અર્થની વારંવાર સત્રાય કરે તેને પરિચક્ષણા કહીએ એ ધર્મધ્યાનનું ત્રીજું આલંબન કહ્યું.

હવે ધર્મધ્યાનનું ચોથું આલંબન ધર્મકથા કહે છે, ધર્મ કથા તે કેને કહીએ ? વીતરાગે જે ભાવ જેવા પ્રરૂપ્યા છે, તે ભાવ પોતે ઝડીને વિશેષે નિશ્ચય કરીને શકા કખા વિતિગિછા રહિતપણે પોતાની નિર્જરાને અર્થે પરતા ઉપકારને અર્થે સભા મધ્યે ને ભાવ તેવાજ પ્રરૂપીએ તેને ધર્મકથા કહીએ એવી ધર્મકથા કહેતા યકા અને સાબળીને સર્દહતા યકા તે બંને વીતરાગની આજ્ઞાના આરાધક હોય તે ધર્મકથા-સવરરૂપી વૃક્ષ સેવીએ, તેથી મનવહિત સુખ પામીએ તે સવરરૂપી વૃક્ષ વખાણીએ છીએ તે સવરરૂપી વૃક્ષ કેવું છે ? જેનું વિશુદ્ધ સમ-ક્રિતરૂપ મૂલ છે, ધૈર્યરૂપ કદ છે, વિનયરૂપ વેદિકા છે તીર્થંકર તથા ચાર તીર્થનાં શુભ કીર્તનરૂપ રકષ છે, પાપ મહાવ્રતરૂપ મોટી શાખા છે, પચીસ ભાવનારૂપ

તમા ઉ શુભખાન ને શુભયોગરૂપ પ્રધાન પદ્મવ પત્ર ઉ મુદ્રણ દ્વય ઉ શીવ
દરપ મુગ્ધ છે, જ્ઞાનદીપ સ્વ ઉ મોહરૂપ પ્રધાન દ્વય ઉ મોહ ત્રિસ્તિા વિષય
દેવર જેમ જ્ઞેયિકા વિરાટે છે તેમ સમક્રિતીના કલ્પમા સવરરૂપિ દ્વય વિરાટે
છે એવી સવરરૂપી શીતલ જાવા જેન પરિણમે તેના જીવોભવના પાપ ટળે ને
તે પરમ જ્ઞાન મુખ પામે દર્શાદિક ચાર પ્રકારની કથા. વિશ્વેશ્વરી જ્ઞેયવત્સી
સવેશ્વરી, નિન્નેશ્વરી એ ચાર કથા વિસ્તારણએ કહે તેને ધર્મકથા કહીએ એ
ધર્મધ્યાનનુ ચોથુ આશયન કથા જ્ઞેયવત્સી પ્રમુખ ૪ કથાનો વિસ્તાર એકે ઠાણે
બીજે ઉદેશે સ્વ ૫૮ મધ્યે છે

કવે ધર્મધ્યાનની ચાર અણુપેદા કહે છે. અણુપેદા તે કેને કહ્યો !
અણુપેદા અને અણુપેદા તેના સ્વભાવ સ્વરૂપ અણુવાને અર્થે ધ્યાનના અણુ
વિસ્તારે ચિત્તથી તેને અણુપેદા કહીએ.

હવે ધર્મખાનની પટેલી અશ્વપેદા કરે છે એકચ્ચાલુરપેદા તે કેને
કહિએ? છવ અસખ્યાત પ્રદેશી, અશ્વી, સા સાવિપોગી તે ચીત-ચપ એવા
એક મારી આદમા નિશ્ચયને છે તેમ સર્વ આત્મા નિશ્ચયને એવાજ છે અને
અવદારને આત્મા અનાદિકાથનો અનોત-અ નદ વર્ણાદિ ૨ રૂપ સુકિત પુત્રવને
સંધેલીયો તસ ને સ્થાવરરૂપ લઈને અનેક વૃત્તકાર નડુવાની પેરે અનેક રૂપે
અનેક કહે પ્રવર્તે છે તે તસનો તસરૂપે પ્રવર્તે તે અન્ય અતર્કુદ્ધત કહ્યો
એ હગર કામર કામેસ સુધી રહે અને સ્થાવરનો સ્થાવરરૂપે પ્રવર્તે તે અન્ય
અતર્કુદ્ધત કહ્યો અને તે સપિણી કામથી ક્ષેત્રથી અનતા લોક પ્રમાણ
અનેકના આકાર પ્રદેશ કામ તેલ્યા કામચક્ર ક્ષેત્રપિણી અવસપિણી અશ્વની
તેના અસખ્યાતા પુત્ર પરાવર્તન કામ અનુક્રમે અસખ્યાતમે કામે આકાર
પ્રદેશ આવે તેલ્યા અસખ્યાતા પુત્ર પરાવર્તન કામ સ્થાવર મધ્યે પુત્ર લઈ
એવો એ અવદાર નમથી છવ અશ્વપેદા વળી તસ સ્થાવર મધ્યે રહો થો
અશ્વરૂપ નુસેક વેડે પુત્રવને સવોએ એવો પ્રવર્તો, અનેક રૂપો કામચક્ર કામો તે
કહે છે કાર્ક પ્રતિવે દેવીપણે અવન કામચક્રથી પ્રધાન દેવમોક સુધી ઇદની
ઇદલ્લી સુરપવલી અવસરા કામ અન્ય ૧ કંકાર વપ કહ્યો ૫૫ પત્તેપમ-
દેવજનાને રૂપે અનાતેવાર છવ એવો, દેવતાપણે અવનકામચક્રથી અવ નવ
એવક સુધી અધિક દેવપણે મહાસક્તિવત ઇદાદિક લોકપાળ પ્રયુજપણે રૂપવત
દેવપમાન વચ્ચિભોમ સધોઅપણે પ્રવર્તો અન્ય ૧ હગર વર્ષ કહ્યો ૩૧
સાતરોપમ એમ અનતીવાર ભોગી થયો. ૫૬ મહારાજ એક અવમાદિ ૭ પત્તે-
પમની દેવી બાવીસ કોલોલો ૫ આસી લાખ કોલ, એકાદેર હગર કોલ આરસે
અમાવીસ કોલ, સમાવન લાખ ચૌદ હગર નસે ને અમાસી કવર પાંચ પત્તેની
૮ એકથી દેવી બાગવા તે પણ તસિ ન પામો મનુષ્ય મધ્યે આ પુરપણે થયો.

દેવગુરુ ઉત્તરકુરુ મધ્યે યુગલયુગલાણી થયો, ત્યાં મહામનોહરરૂપ મનવંછન સુખ
ભોગવ્યા દશ પ્રકારના કૃત્પવૃક્ષથી મનવંછન સુખ 'ભોગવ્યા, આ પુરુષને ક્ષણ
માત્રનો વિયોગ ન પડે ૩ પલ્યોપમ, સુધી નિરતર સુખ વિવરણા, હરિવાસ
અમ્કવાસ મધ્યે ૨ પલ્યોપમ, હેમવયક્ષેત્ર, હિમ્વયક્ષેત્ર મધ્યે ૧ પલ્યસુધી, છપન
અતન્દ્રીપો મધ્યે પલ્યોપમનો અસખ્યાતમો ભાગ, યુગલ યુગલાણીપણે અનંતી-
વાર, ત્રી પુરુષના ૩૫ સર્ગ જોઈયો પણ આત્મા તૃપ્તિ ન પામ્યો વળી ચમ્પતી'ને
થેર સીરતનપણે લક્ષ્મી સગિખા ૩૫ અનંતીવાર જીવ લઈ જોઈયો પણ તૃપ્તિ ન
પામ્યો વાસુદેવ, મહાલીક ગજ, પ્રધાન વ્યવહારીયાને ધરત્રીપણે મનોજ સુખોમા
પૂર્વકોડાફિકના આઉખાપણે પ્રવર્ત્યો વળી તેજ જીવ મનુષ્ય મધ્યે કુરુપવાસ,
કુર્ભાંગી, નીચ કૃપ દગ્દિરે ભર્તારની રત્રીપણે. અલછરૂપ કુર્ભાંગીણીપણે, નટવાપણે
પ્રવર્ત્યો, છતાં મનુષ્યપણે ત્રી પુરુષના અવતાગ પૂર્ણ ન થયા વળી તિર્યચ પચ્ચે-
દ્રિય જલચગદિ મધ્યે રત્રી વેદે પુરુષ વેદે પ્રવર્ત્યો, વળી તે જીવ સાત નરકમા
એકે દ્રિયમા, ત્રણ વિન્દે દ્રિય તથા અનસી તિર્યચ મનુષ્ય મધ્યે નિયમા નપુસક
વેદે અને સસી તિર્યચ મનુષ્ય મધ્યે પણ નપુસક હોય તે સર્વે નપુસકવેદે જીવ
પ્રવર્ત્યો પગમાર્થે લાગઈ રત્રી વેદે પ્રવર્ત્યો તે ઉત્કૃષ્ટા એકસો દશ પલ્ય અને પ્રથક
પૂર્વ કોડ સુધી ત્રીવેદે જોઈયો જઘન્ય 'આઉખા ભોગવ્યા આશ્રી અંતમુહર્ત'.
પુરુષવેદે ઉત્કૃષ્ટે પ્રથક સો સાગર ઝાઝેરા સુધી પુરુષવેદ મધ્યે જોઈયો જઘન્ય
આઉખા ભોગવ્યા આશ્રી અંતમુહર્ત. નપુસકવેદે ઉત્કૃષ્ટા અનંતા કાલચક્ર અસ-
ખ્યાતા પુદ્ગલ પગવર્તન સુધી નપુસકવેદે જોઈયો જ્યાં ગયો ત્યાં એકલો પુદ્ગલને
અયોગે અનેક ૩૫ પરાવર્તન કીધા એ સર્વ વ્યવહાર નય જીવને વિષે જાણવો
એવા પરિભ્રમણનો મિટાવણુદાર શ્રી જૈનધર્મને વિષે શુદ્ધ સદ્દશા સહિત શુદ્ધ
ઉઘમ પરાક્રમનુ કોડવવુ થાય ત્યારેજ આત્માનુ સાધન થાય, તે વારે સિદ્ધપણુ
પામે, તેમા એડોનો નિશ્ચય નય આત્મા જાણવો જ્યારે શુદ્ધ વ્યવહારે પ્રવર્તે
ને અશુદ્ધ વ્યવહાર મટાડે તે વારે સિદ્ધ હોય એવો મારો એક આત્મા છે જે
જાણી અપર પરિવાર તે સ્વાર્થરૂપી છે અને પહોંસા, મીમસા વીસસા પુદ્ગલ તે
પર્યંતે કરી જેવે સ્વભાવે છે, તેવે સ્વભાવે ન રહે તે પણ અશાશ્વતા છે- તે માટે
એક મારો પોતાનો આત્મા પોતાના કાર્યનો સાધક શાશ્વતો જાણીને પોતાના
આત્મા સાધન કરીએ એ ધર્મધ્યાનની પહેલી આજુપેહા કહી.

હવે ધર્મધ્યાનની બીજી આજુપેહા કહે છે : આજીવ્યાજીવ્યોહા તે કેને
કહીએ ? ૩૫ પુદ્ગલની અનેક પ્રકારે યતના કરીએ તે પણ અનિત્ય છે, નિત્ય એક
શ્રી જૈનધર્મ પરમ સુખદાયક છે, પોતાના આત્માને નિત્ય જાણીને સમક્રિતાદિક
સર્વે કરી પુષ્ટ કરીએ એ ધર્મધ્યાનની બીજી આજુપેહા કહી

હવે ધર્મધ્યાનની ત્રીજી અભ્યાસપદ્ધતિ કહે છે અસંસ્કારાભ્યાસપદ્ધતિ તે કેને કહેવું? જ્યાં જ્યાં વિષે અને પરસ્પર પદ્ધતિમાં જીવે એક સમર્પિતપૂર્વક જૈનધર્મ વિના જન્મ જરા મરણનાં કુખ નિવારણ બીજાને કોઈ શરણ સમજ નથી, એમ અભ્યાસી શ્રી જૈનધર્મનું શરણ કરીએ, જ્યાં પરમ સુખ લેખને એ ધર્મધ્યાનની ત્રીજી અભ્યાસપદ્ધતિ કહી.

હવે ધર્મધ્યાનની ચોથી અભ્યાસપદ્ધતિ કહે છે સંસારાભ્યાસપદ્ધતિ તે કેને કહેવું? રસાશરણ સંસાર સમુદ્ર મહિ જન્મ જરા મરણ સમોત્ર વિમોત્ર શારીરિક માનસિક કુખ કષાય મિથ્યાતા, તૃષ્ણારૂપ ધવલ જલ કલોધોધાકિની બંધેર કરી આર બનિ ચોલીસ કડકને વિષે પદ્ધતિમય જ્ઞાન જન્મત જીવન શ્રી જૈન ધર્મરૂપ દ્વિવાનો આધાર છે તથા સંનિર્ગમ્ય નાવાનો શુદ્ધ સમર્પિતરૂપ નિર્ગમક નાવનો બેચ્છાર છે એવી નાવાએ કરી છવ સિંધારૂપ મહા નરને વિષે પદ્ધતિ ત્યાં જન્મત જીવન વિમલ સિંધાનાં શુભ છવ પામે એ ધર્મધ્યાનની ચોથી અભ્યાસપદ્ધતિ કહી એવા ધર્મધ્યાનનાં ત્રણ જાણીને સદા ધર્મધ્યાન ધ્યાનમે જોવી પરમ સુખ પ્રાપ્તિ.

ઈતિ ધર્મધ્યાન સંપૂર્ણ

(૩૪) છ લેશ્યા

શ્રી જૈન ધર્મન સત્ત્વ અધ્યયન એક સમયે ૭ ભેદનાં લેશ્યા આપે છે જેમાં પ્રથમ લેશ્યાના અગ્રીવાર દ્વાર કહે છે—નામ વર્ણ રસ, ગંધ, રૂપ, રસ, પચ્ચામ, લક્ષણ, રસાનક રિશિતિ, ગતિ અને જીવન એ અગ્રીવાર નામ લેશ્યા હવે તેના વિસ્તાર કહે છે

પ્રથમ નામદ્વાર કહે છે રૂપ લેશ્યા, નીલ લેશ્યા કાપુત લેશ્યા, તેજ લેશ્યા પદ્મ લેશ્યા અને શુદ્ધ લેશ્યા

બીજે વર્ણનો દ્વાર કહે છે—રૂપ લેશ્યાનો વર્ણ—જેનો પાણી સ્પર્શિત મેષ કાષી જેવાં મહાનાં શીયાં કાળાં, જેવાં અરીકાના બીજ જેવું મધ્યમ જાળાં આખની કીકા એ કરતાં જનનત ઝુલો કાળા.

નીલ લેશ્યાનો વર્ણ—જેનો અરીક વદા નીલો, જેવી ચાલકીની પાંખ, જેવું બેડુરસન એવી જનનત ઝુલો નીલ લેશ્યાનો નીલો વર્ણ છે

કાપુત લેશ્યાનો વર્ણ—જેવાં જાળાંનાં કૂચ, જેવી કાચલી પાંખ જેવી ખરેખરી કોક કાંચક મળી કાંચક કાળી એ કરતાં જનનત ઝુલો અધિક કાપુત લેશ્યાનો વર્ણ વર્ણવો

તેણુ લેશ્યાનો વર્ણ-જેવો ઉગતો સર્પ રાતો, જેવી સુડાની ચાચ, જેવી દીવાની શીખા, એ કરતા અનન્તગુણો અધિક ગતો.

પદ્મ લેશ્યાનો વર્ણ-જેવી હુતાળા, જેવી હુણદર, જેવા શણુના ફૂલ, એ કરતા અનન્ત ગુણો અધિક પીળો.

શુકલ લેશ્યાનો વર્ણ-જેવો શખ જેવું અકરત્ન જેવું મોગરાનું પુવ જેવું ગાનું દુધ જેવો રૂપાનો હાર. એ કરતા અનન્ત ગુણો અધિક શ્વેત.

ત્રીજો લેશ્યાના રસનો દ્વાર કહે છે-કૃષ્ણ લેશ્યાનો રસ-જેવું કડવું તુળદુ, જેવો કડવો લીળડાનો રસ, જેવો રાક્ષીણી નામે વનસ્પતિનો રસ, એથી અનન્ત ગુણો અધિક કડવો રસ ૧ નીલ લેશ્યાનો રસ જેવો સુંઠનો તીખો રસ જેવો પીપર મરીનો રસ, એથી આત ગુણો અધિક તીખો રસ ૨ કાપુત લેશ્યાનો રસ-જેવો કુણી કાચી કેરીનો રસ જેવો કાચા કેઠાનો રસ, એથી અનન્ત ગુણો અધિક ખાટો રસ ૩ તેણુ લેશ્યાનો રસ-જેવો પાકા આળાનો રસ જેવો પાકા કેઠાનો રસ, એથી અનન્ત ગુણો કાર્ષ્ક ખાટો તે કાર્ષ્ક મીઠો રસ ૪ પદ્મ લેશ્યાનો રસ જેવો વારણીનો રસ, જેવો આશપ (સરકા) નો રસ, જેવો મધુનો રસ એથી અનન્ત ગુણો મધુર રસ, ૫ શુકલ લેશ્યાનો રસ જેવો ખજૂરનો રસ જેવો દ્રાક્ષનો રસ, જેવો દુરનો રસ, જેવો સાગનો રસ એથી આત ગુણો અધિક મીઠો રસ ૬

ચોથા લેશ્યાના ગંધનો દ્વાર કહે છે-જેવો ગાયના મડાનો, કુતગના મડાનો, સર્પના મડાનો એથી અનન્ત ગુણો અધિક અપ્રશસ્ત, પ્રથમ ત્રણ મીઠી લેશ્યાનો ગંધ જાણવો, જેવો કપૂર, કેયડો, પ્રમુખ સુગંધી પદાર્થ વાટતા (ધુટતા) જેની સુગંધ નીકળે તે કરતા અનન્ત ગુણો પ્રશસ્ત ત્રણ સારી લેશ્યાનો ગંધ જાણવો.

પાંચમો લેશ્યાના સ્પર્શનો દ્વાર કહે છે-જેવી કરવતની ધાર, જેવી ગાયની જીભ, જેવું સુઝવું તથા વાસવું પાન, તે કરતા અનન્ત ગુણો માઠી અપ્રશસ્ત લેશ્યાનો સ્પર્શ જાણવો, જેથી જીર નામે વનસ્પતિ, જેવું માખણ, જેવા સરસવના પુલ જેવું મખમલ એ કરતા અનન્ત ગુણો અધિક પ્રશસ્ત લેશ્યાનો સ્પર્શ સૂવાળો જાણવો.

છઠ્ઠું લેશ્યાના પરિણામનો દ્વાર કહે છે-લેશ્યા ત્રણ પ્રકારે પરિણામે જઘન્ય, મધ્યમ, અને ઉત્કૃષ્ટ તથા નવ પ્રકારે પરિણામે તે ઉપર ત્રણ કહી તેના અકેકના ત્રણ ભેદ થાય જેમકે જઘન્યનો જઘન્ય, જઘન્યનો મધ્યમ, જઘન્યનો ઉત્કૃષ્ટ એ રીતે દરેકના ત્રણ ત્રણ ભેદ કરતાં નવ ભેદ થાય એમ નવના સત્તાવીશ ભેદ થાય એમ સત્તાવીશના એકાશી ભેદ થાય, એમ એકાશીના બસે ને તેતાલીસ ભેદ થાય, એટલે ભેદે લેશ્યા પરિણામે

સાતમે સેરશનાં લક્ષણોના દ્વાર-તેમાં પ્રથમ કૃષ્ણ સેરશનાં લક્ષણ હશે કે-પશ્ચિ આસરનો સેરનાર, અણુ અણુસિવત ખાપ છવનો દ્વિ સજ આરકાને વીમ પરિણામી તથા દેખી પાપ કરતામાં સાદસિક નિહાર પરિણામી, શ્વદિ સજ સુત રહિત કરનાર અણનેદિ એવા બેજે કરી સહિત દેખ તેને કૃષ્ણ સેરશનું લક્ષણ નાણુ નીચ સેરશનાં લક્ષણ હશે કે-અધીવત, અધુખત, તપ રહિત, માયાની પાપ કરતાં લાગે નહિ, અધી પુતારો પ્રમાદી રસનો લોભુપી, માયાનો રવે, આરકાનો અજાગી પાપને વિરે સાદસિક, એ નીચ સેરશનાં લક્ષણ નાણુનાં કાપુત સેરશનાં લક્ષણ હશે કે વાંકા ભોષો વાંકા કામ કરનાર, માયા કરીને કરઆમ, સરજપણ રહિત, મોઢે ભુદો અને પુઢે ભુદો મિથ્યા જોરા વચની બોલનાર, એરી મત્સરનો કરનાર એ કાપુત સેરશનાં લક્ષણ નાણુનાં તેણુ સેરશનાં લક્ષણ હશે કે-અધીવત માયા રહિત, અપગપણ રહિત, કુગુલગ રહિત, વિનયવત કમીનેદી શુભ ભોજવત ઉપખાન તપ સહિત, હૃદ ધર્મી મિત્ર ધર્મી પાપણી બીએ એ તેણુ સેરશનાં લક્ષણ નણુનાં અમરેશ્વર લક્ષણ હશે કે-કેધ, મન, માયા લોક પાતળા કરી કે પ્રકાત ચિન્ત અતમાનો કમ્પુકાર, મોત ઉપખાન સહિત લોપ, લોખનોષો કરતાં છવે ? એ જમ સેરશ લક્ષણ નાણુનાં શુકલ સેરશનાં લક્ષણ હશે કે-આત્માન રોદ ખાનથી સર્વશ રહિત, પ્રમધાન શુકલખાન સહિત, હૃદ પ્રકારની ચિન્ત અમાધિએ કરી સહિત, આતમાનો કમ્પુકાર, હિંસાદિ શુકલ સેરશનાં લક્ષણ નાણુનાં

આઠમે સેરશના રશાનકનો દ્વાર હશે કે- અસખ્મતી ઉત્સાર્ણી, અસર્પિર્ણી નેટશ સમય માપ તથા અસખ્મતા લોકના નેટશ આઠસ પ્રકેશ માપ, એકસ સેરશનાં રશાનક નાણુનાં

નવમે સેરશની સ્થિતિને દ્વાર હશે કે- કૃષ્ણ સેરશની સ્થિતિ અનન્ય અતમુહૂર્તની ઉત્કૃષ્ટી ૩૩ સામરોપમ ને અતર્કુહૂત અધિક નીચ સેરશની સ્થિતિ અનન્ય અતર્કુહૂર્તની ઉત્કૃષ્ટી ૬૬ સામરોપમ ને પશનો અસખ્મતમો ભાગ અધિક કાપુત સેરશની સ્થિતિ અનન્ય અતમુહૂર્તની ઉત્કૃષ્ટી ૧૧ સામરોપમ ને પશનો અસખ્મતમો ભાગ અધિક તેણુ સેરશની સ્થિતિ અનન્ય અતમુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટી એ સામર ને પશનો અસખ્મતમો ભાગ અધિક ૫૫ સેરશની સ્થિતિ અનન્ય અતમુહૂર્તની ઉત્કૃષ્ટી ૬૬ સામરોપમ ને અતર્કુહૂર્ત અધિક શુભ સેરશની સ્થિતિ અનન્ય અતમુહૂર્તની ઉત્કૃષ્ટી ૩૩ સામરોપમ ને અતમુહૂર્ત અધિક એ સમુચ્ચ સેરશની સ્થિતિ હશે હવે આર મનિની સેરશની સ્થિતિ હશે કે પ્રથમ નારજીની સેરશની સ્થિતિ હશે કે-કાપુત સેરશની સ્થિતિ અનન્ય હૃદ કમ્પર કરીનાં, ઉત્કૃષ્ટી ૧૧ સામરોપમ ને પશનો અસખ્મતમો ભાગ

નીલ લેશ્યાની સ્થિતિ જઘન્ય ત્રણ સાગર ને પહોંચે અસંખ્યાતમો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટી દશ સાગર ને પહોંચે અસંખ્યાતમો ભાગ કૃષ્ણ લેશ્યાની સ્થિતિ જઘન્ય દશ સાગર ને પહોંચે અસંખ્યાતમો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટી તેત્રીસ સાગર ને અતર્મુહર્ત્ અધિક એ નારકીની લેશ્યા કહી હવે મનુષ્ય-તિર્થચની લેશ્યાની સ્થિતિ કહે છે— પહેલી પાંચ લેશ્યાની સ્થિતિ જઘન્ય, ઉત્કૃષ્ટી અતર્મુહર્ત્ની શુક્લ લેશ્યાની સ્થિતિ દેવળી આશ્રી જઘન્ય અતર્મુહર્ત્ની, ઉત્કૃષ્ટી નવ વર્ષે ઉણી પૂર્વ કોડની હવે દેવતાની લેશ્યાની સ્થિતિ કહે છે—ભવનપતિ, વાણુવ્યતર એ બેમાં કૃષ્ણ લેશ્યાની સ્થિતિ જઘન્ય દશ હજાર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટી પહોંચે અસંખ્યાતમો ભાગની, નીલ લેશ્યાની સ્થિતિ જઘન્ય કૃષ્ણ લેશ્યાની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિથી એક સમય અધિક ને ઉત્કૃષ્ટી પહોંચે અસંખ્યાતમો ભાગ કાપુત લેશ્યાની સ્થિતિ જઘન્ય નીલ લેશ્યાની ઉત્કૃષ્ટી પહોંચે અસંખ્યાતમો ભાગની તેણુલેશ્યાની સ્થિતિ જઘન્ય દશ હજાર વર્ષની, ભવનપતિ, વાણુવ્યતરની ઉત્કૃષ્ટી બે સાગર ને પહોંચે અસંખ્યાતમો ભાગ અધિક વૈમાનિક દેવની પદ્મ લેશ્યાની સ્થિતિ જઘન્ય તેણુલેશ્યાની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિથી એક સમય અધિક ઉત્કૃષ્ટી દશ સાગર ને અતર્મુહર્ત્ અધિક વૈમાનિકની શુક્લ લેશ્યાની સ્થિતિ જઘન્ય પદ્મ લેશ્યાની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિથી એક સમય અધિક, ઉત્કૃષ્ટી તેત્રીસ સાગર ઉપર અતર્મુહર્ત્ અધિક

દશમો લેશ્યાની ગતિનો દ્વાર કહે છે— કૃષ્ણ, નીલ, કાપુત એ ત્રણ અપ્રશસ્ત અધમ લેશ્યા તેણે કરી જીવ દુર્ગતિએ જાય તેણુ, પદ્મ શુક્લ એ ત્રણ ધર્મ લેશ્યા, તેણે કરીને જીવ સુગતિએ જાય

અગ્નીઆરમ્ભ લેશ્યાના ચવનનો દ્વાર કહે છે— સધળી લેશ્યા પ્રથમ પરિણમતી વખતે કોઈ જીવને ઉપજવુ કે ચવવું નથી તથા લેશ્યાના છેલ્લા સમયે કોઈ જીવને ઉપજવુ કે ચવવું નથી. પરબતને વિષે કેમ ચવે તે કહે છે—લેશ્યા પરબતની આવી થકી અતર્મુહર્ત્ ગયા પછી શેષ અતર્મુહર્ત્ આઉખા આડા રહે થકે જીવ પરબોકને વિષે જાય

ધતિ શ્રી લેશ્યાના થાકડો સ પૂર્ણ.

(૩૫) આઠ આત્માનો વિચાર

સિધ્ધ પુછે છે કે હે ભગવન! સમજાવજો મને આત્મા એકજ સ્વરૂપી હોવામાં આવ્યો છે તેમ છતાં ખીજે મને તે આત્માના બિન્ન બિન્ન પ્રકાર હોવાય છે તે શુ આત્માના સુદા ગુણ હોય છે? જો હોય તો તે કેટલા?

શુ જવાબમાં કહે છે કે સિધ્ધ! ભગવતીજીનો અભિપ્રાય એવો આત્મા તે તો આત્મા જ છે તે આત્મા સ્વશક્તિએ કરીને એકજ રીતિ એકજ સ્વરૂપી છે સમાન પ્રદેશી અને સમાન ગુણી છે તેથી નિશ્ચયે એકજ હોય હોવાય છે પણ બ્રહ્માદેવ નમ્મી અપેક્ષા હોયે કેટલાક કારણોને લઈને આઠ આત્મા હોવાય છે તે એવા કે પહેલો દ્રવ્ય આત્મા ૧ ક્ષાય આત્મા ૨ જોગ આત્મા ૩ ઉપયોગ આત્મા ૪ જ્ઞાન આત્મા ૫ દર્શન આત્મા ૬ ચારિત્ર આત્મા ૭ અને વીર્ય આત્મા ૮ એ આઠ ગુણે કરી આઠ નામ હોવાય છે અને તે એક બીજા સાથે મળી જવાથી તેના અનેક વિહાર બે થાય છે તે વચ્ચી જણાશે.

ઉપરના વચ્ચી ભગવાનો અર્થ હોય અથવા ન હોય તેને હોવાય છે નીચનાનો અર્થ નિશ્ચયે હોય તેને હોવાય છે

હવે તેનો અર્થ જણાવ દાર કહે છે સર્વથી ચેદ્ય ચારિત્ર આત્મા તેથી જ્ઞાન આત્મા અનવકુલો તેથી ક્ષાય આત્મા અનત ગુણો તેથી જોગ આત્મા વિદ્યાપ્રાપ્તિ તેથી દ્રવ્ય આત્મા તથા ઉપયોગ આત્મા તથા દર્શન આત્મા મહિ મહિ ગુણ ને તેથી વિદ્યાપ્રાપ્તિ એ સામાન્ય વિચાર કહી હવે આઠ આત્માનો વિશેષ વિચાર કહે છે

સિધ્ધ પુછે છે, કૃપાળુ શ્રી! આત્મ દ્રવ્ય એકજ શક્તિવાદો અને અલ્પ જ્ઞાન પ્રદેશી સત્ત્વ મિશ્ર ને જ્ઞાનસ્થન હોવામાં આવ્યો છે એવો નિશ્ચય નમ્મો અભિપ્રાય છે પણ બ્રહ્માદેવ નમ્મને અને કયા કારણોને લઈને આઠ નામ હોવામાં આવ્યા હશે? વળી તે આત્માને કયા કયા સંજોગો સાથે જોડાઈને ચતુર્થાત કરે છે? તે કૃપા કરીને કહે.

શ્રી બે સવાલના જવાબમાં કહે છે-કે સિધ્ધ! કારણ માત્ર એક છે કે શુદ્ધ આત્મ ૬ કયા પાંચ જ્ઞાન, બે દર્શન તથા પાંચ આત્મનો સમાવેશ થાય છે, તે સવ આત્મશુદ્ધિના કારણ અર્થાત સાધન છે તેમા આત્મભક્ત ને આત્મચીર દોસ્તવચ્ચી કમ મુક્ત થવાય છે ને બીજા પક્ષમાં એટલે તેથી નિરવ સામા પક્ષમાં અશુદ્ધ આત્મદ્રવ્યમાં પચીસ ક્ષાય, પદર જોગ, ત્રણ જ્ઞાન અને બે દર્શનો સમાવેશ થાય છે ને સવ આત્મ અશુદ્ધિના કારણ અર્થાત સાધન છે તેમાં જલદીર દોસ્તવચ્ચી ચાર ચતિઓમાં ને આપ કરવાનું અને છે તેને લીધે સમારી છોડે ચતુર્થાત કરે છે તેમ થવા વખતે દરેક આત્મા સુદા સુદા સંજોગો માથે નેડાય છે ને નીચેના વચ્ચી જણાશે.

[illegible]

આદિ આત્માનો બીજો યત્ર	છાત્રના અધિક લેખકો	અધિક સંસ્કારકો મંત્રી	પંદર જોડ મંત્રી	નાર ઉપયોગ મંત્રી	૭ સેસામંત્રી
૧ દમ આત્મા	સમુદાયે ૧૪ જોડ લાભે	સમુદાયે ૧૪ જોડ કાલે લાભે	સમુદાયે ૧૫ જોડ લાભે	સમુદાયે નાર ઉપયોગ	સમુદાયે ૭ સેસા
૨ પ્રાપ આત્મા	૧૪ લાભે	પહેલા ૧ જોડ પાછા	૧૪ લાભે	૧૨ લાભે	૧ સેસા
૩ જોડ આત્મા	૧૪ લાભે	પહેલો દોર ૩જોડ પાછા લાભે	૧૫ લાભે	૧૨ ઉપયોગ લાભે	૧ સેસા
૪ ઉપયોગ આત્મા	૧૪ લાભે	૧૪ સંસ્કારકો	૧૫ જોડ લાભે	૧૨ ઉપયોગ લાભે	૧ સેસા
૫ યાન આત્મા	૩ વિદ્યેશ્વર આદિ મીના અપરમા તે સમીના ને જોડ ૭	પહેલું તે ૩જોડ વસ્તુ નાદી ૧૨ સંસ્કારકો લાભે	૧૪ લાભે	૧૪ આન વસ્તુ નવ ઉપયોગ લાભે	૧ સેસા
૬ સદા આત્મા	૧૪ લાભે	૧૪ લાભે	૧૫ લાભે	૧૨ ઉપયોગ લાભે	૧ સેસા
૭ આસ્તિ આત્મા	૧ સમીના પર્મા સંભે	પહેલા પર્મા વસ્તુ તે ૫ છાત્રા નવ સંસ્કાર કાલે લાભે	૧૪ લાભે	૩ આન વસ્તુ નવ ઉપયોગ લાભે	૧ સેસા
૮ વીર આત્મા	૧૪ લાભે	૧૪ લાભે	૧૫ લાભે	૧૨ ઉપયોગ લાભે	૧ સેસા

(૩૬) વ્યવહાર સમકિતના ૬૭ બોલ.

આ સહસ્રક બોલોના પ્રથમ બાર દ્વાર કહે છે. (૧) સદ્ગુણા ચાર (૨) લીંગ ત્રણ (૩) વિનયના દસ પ્રકાર. (૪) શુદ્ધતાના ૩ ભેદ (૫) ભૂક્ષણ પાંચ (૬) ભૂષણ પાંચ. (૭) દૂષણના પાંચ ભેદ (૮) પ્રભાવના ૮ (૯) આગાર ૭. (૧૦) જગ્યાના ૭ (૧૧) સ્થાનક ૭ (૧૨) ભાવના ૭ હવે તે દ્વાર વિસ્તારથી કહે છે

(૧) સદ્ગુણા ચાર પ્રકારની — (૧) પરતીર્થિનો અધિક પરિચય ન કરે (૨) અધર્મ પાપ ડાંચોની પ્રશસા ન કરે (૩) પોતાના મતના પાસત્યા, ઉસત્યા અને કુલ ગી આદીકની સોખત ન કરે એ ત્રણેયનો પરિચય કરવાથી શુદ્ધ તત્ત્વની પ્રાપ્તિ થ શકે નહિ પરમાર્થના જાણવાના સવિદ્ય ગીનાર્થની ઉપામના કરવાથી શુદ્ધ શ્રદ્ધાને ધારણ કરે

(૨) લિંગના ત્રણ ભેદ — (૧) જેમ જીવાન પુરુષ રગરાગ ઉપર રાગે લેમ ભત્યાત્મા શ્રી જૈનશાસન પર રાગે (૨) જેમ ક્ષુધાવાન પુરુષ ખીરખાડના ભોજનને પ્રેમસંહત આદર કરે તેમ વીતરાગની વાણીનો આદર કરે, (૩) જેમ વ્યાવહારિક જ્ઞાન શીખવાની તીવ્ર ઇચ્છા હોય, તે શીખણવાનાર મળે ત્યારે શીખીને આ લોકમાં સુખી થાય તેમ વીતરાગના કહેલા સૂત્રોનું હુમેશાં સદ્ધર્માર્થ ન્યાયવાળું જ્ઞાન રાખીને આ લોક તે પરલોકમાં મનોવાંછીત સુખને પ્રાપ્ત કરે.

(૩) વિનયના દશ ભેદ — (૧) અરિહંતનો વિનય કરે (૨) સિંધનો વિનય કરે, (૩) આચાર્યનો વિનય કરે (૪) ઉપાધ્યાયનો વિનય કરે. (૫) સ્થવિરનો વિનય કરે (૬) ગણ (ધણા આચાર્યનો સમૂહ)નો વિનય કરે (૭) કુલ (ખુલ્લુ આચાર્યનો શિષ્યનો સમૂહ)નો વિનય કરે (૮) સ્વધર્મીનો વિનય કરે (૯) સધનો વિનય કરે (૧૦) સમોગીનો વિનય કરે એ દશનો ખુલ્લું મોહનપૂર્વક વિનય કરે. જૈનશાસનમાં વિનયમૂલ ધર્મ કહેવાય છે વિનય કરવાથી અનેક સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય છે

(૪) શુદ્ધતાના ત્રણ ભેદ — (૧) મન શુદ્ધતા — મનથી અહિંસા દેવ કે જે ૩૪ અતિશય, ૩૫ વાણી, મહા પ્રતિહાર્ય સહિત, ૧૮ દુષણ સહિત, ૧૨ ગુણ સહિત, એવા જે દેવ તેજ અમર દેવ છે, તેજ સાચા દેવ છે એના સિવાય ખીજાં હજારો કુટ પડે તોપણ સંગી દેવોને મનથી પણ સ્મરણ ન કરે

(૨) વચન દુરુદ્ધતા-વચનથી સુચુકીર્તન અતિશયતા કરે એ સિવાય બીજા સસગી દેવના ન કરે. (૩) કાયા સુદૃઢ કાયાથી અતિશય સિવાય બીજા સસગી દેવોને નમરકાદ ન કરે.

(૫) સંકલ્પના પાઞ્ચ કોટ-(૧) સમ સુત્ર મિત્ર ઉપર સમ કાર વખતે

(૨) સુવેત્ર-વૈરાગ્ય કાર્ય સમયે કરે સસાર અસાર છે, વિવેક અને કષ્ટપથી જ્ઞાતાકાલ જન અમ્યુ કરે છે તે જાણ અવર્મા સારી સાતમી મલી છે, તે કર્મને નિરાધારો રાત્રાદિ વિચાર કરે. (૩) નિર્વેત્ર સરીર અવશ્ય સસારના અતિભયજ્ઞાનુ ચિત્તવાન કરું અને ત્યજી આ મેહમલ જનતથી અજન સ્વેદ અભિયાન તત્તારક જનરાજની દીક્ષા કર્ષ કરમ સુત્રોને જીવીને સિદ્ધ પદને પ્રાપ્ત કરવાની હમેશાં અસિદ્ધતા (જાણના) સમયી. (૪) અનુકાપ્યોત્તમી તમા પરના આદર્શની અનુકાપ કરવી અથવા જુખી જીવોને સુખી કરવા. (૫) અરુચા ત્રિલોક પૂજનીક થી વીતરાજ દેવનાં વચનો ઉપર દહ દહા રાખવી ન ક્રિતાક્રિતનો વિચાર કરવો અથવા અસ્તિત્વ કાવર્મા રમણના કરવી એજ બ્યવહાર સમક્ષિતનું અર્થ છે તે જો વાતની અસરકારક હોય તેને પુરી કરવી.

(૬) ભૂલક્ષણના પાઞ્ચ કોટ-(૧) જૈનશાસનમાં ચેતવત હોય ને શાસનમાં દરેક કાર્યો ચેતતાથી કરે. [૨] જૈન શાસનનો અક્રિતવાન હોય. [૩] શાસનમાં કિનાવાન હોય. [૪] શાસનમાં ચતુર હોય શાસનનાં દરેક કાર્યો એવી ચતુરથી (સુક્રિયજથી) કરે કે જેથી નિર્વિખલાથી પાર પડે. [૫] શાસનમાં ચતુર્વિધ સમયી સક્ષિત તથા કુમાન કે વાવાણ હોય. આ પાંચ ભૂલક્ષણથી શાસનની ચેતના છે. ૧

(૭) દુષલક્ષણના પાઞ્ચ કોટ-(૧) સહા-જનવચ માં સહા કરે. [૨] કષ્ટ જીવ મટાના આકર દેખી તેની નાખી કરે. [૩] વિતિલિચ્છ-પ્રમ કરજીનું રૂઝમાં સદેહ કરે કે આતુ રૂબ દરે કે નહિ અજારે વર્તમાન તે કાર્ય દેખાડે તથા એવો સદેહ કરે. [૪] પત્યાખ્યનો હમેશાં પરિચ્છ કરે. [૫] પર્યાખ્ય જોની પ્રસાદ કરવી એ પાંચ સમક્ષિતના હાલુ કહેવાય તે જરૂર રાજનાં નોંધજો.

(૮) પ્રભાવના આઠ પ્રકાર-(૧) જે કાચમાં જેમ્મા સુક્રિ હોય એન સુક્રમયા નજો એ શાસનનો પ્રભાવક જન છે. [૨] મોટા આદર્શથી ધમ કથ વ્યાખ્યાન કરીને શાસનના ચાલની પ્રભાવના કરે. [૩] મહાન વિક્રમ તપસ્યો કરીને શાસનની પ્રભાવના કરે. [૪] અથ્થ કાલ અથવા અથ્થ મતનો નજીનાર હોય. [૫] નહ વિક્રમ કંઈ, પાદ સુક્રિત, ન્યાય તથા વિદ્યાદિ જ્ઞસથી વડીએનો શાસ્ત્રથી જાણ્ય કરીને શાસનની પ્રભાવના કરે. [૬] પ્રજ્ઞાકવાળો પ્રમ દીક્ષ

લઈને શાસનની પ્રભાવના કરે [૭] કવિતા કવ્વાની શક્તિ હોય તો કવિતા કરીને શાસનની પ્રભાવના કરે [૮] બ્રહ્મચર્ય આદિ કોઈ મોટા વ્રત લે તો પ્રગટ રીતે ઘણા માણસોની વચ્ચે લે, કારણકે એથી લોકોને શામન પર શ્રદ્ધા અથવા પ્રતાદિ લેવાની રૂચી વધે છે અથવા દુર્ગંજ સ્વધર્મી બાઈઓને સહાયતા કરવી એ પણ પ્રભાવના છે, પરંતુ આજકાલ ચોમાસામાં અભક્ષ વસ્તુની તથા લાડવા આદિની પ્રભાવના કરે છે, તો દીર્ઘદ્રષ્ટિથી વિચાર કરવો જાઈએ કે પ્રભાવનાથી શાસનની કઈ પ્રભાવના થઈ કહેવાય ? અથવા એથી કેટલો લાભ ? એનો જુદિવાન પોતાથી વિચાર કરી શકે છે અને પ્રભાવનાનો આપણો સાચો પ્રેમ હોય તો નાની નાની તરવજાનમય ચોપડીઓની પ્રભાવના કરો કે જેથી આપણા બાઈઓને આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય

(૯) આગારના છ ભેદ--સમકિતની અદર છ પ્રકારના આગાર છે-(૧) રાજનો આગાર (૨) દેવતાનો (૩) ન્યાતનો (૪) માતાપિતા ને ગુરુનો (૫) બલાતકારનો (૬) દુષ્કાર્ણમાં સુખથી આજીવિકા ન ચાલે તે એ છ પ્રકારના આગારોથી સમકિતમાં કોઈ અનુચિત કાપ કંવુ પડે તો સમકિત દૂષિત થતું નથી

(૧૦) જ્યાજ્ઞાના છ પ્રકાર--(૧) આલાપ-સ્વધર્મી બાઈઓની સાથે એકવાર બોલે (૨) સલાપ-સ્વધર્મી બાઈઓની સાથ વારંવાર બોલે (૩) મુનિને દાન દેવું અથવા સ્વધર્મી બાઈઓની વાતશીલ્યતા કરવી (૪) એવું વારંવાર પ્રતિજ્ઞા કરે (૫) ગુણીજનોના ગુણ પ્રગટ કરે (૬) તથા વદન નમસ્કાર બહુમાન

(૧૧) સ્થાનના છ પ્રકાર-- [૧] ધર્મરૂપી નગર તથા સમકિતરૂપી દરવાજો [૨] ધર્મરૂપી રક્ષ તથા સમ્યક્ત્વરૂપી થડ [૩] ધર્મરૂપી પ્રાસાદ તથા સમકિતરૂપી નીચ [પાચો] [૪] ધર્મરૂપી ભોજન તથા સમકિતરૂપી થાલ [૫] ધર્મરૂપી માલ તથા સમકિતરૂપી કુકાન [૬] ધર્મરૂપી રતન તથા સમકિતરૂપી તેજરી. એ છ ભેદ

(૧૨) ભાવનાના છ પ્રકાર-- [૧] જીવ ચૈતન્ય લક્ષણ યુક્ત અસખ્યાત પ્રેરણા નિષ્કલ્પક અમૃત છે [૨] અનાદિ કાલથી જીવ અને કર્મોનો સયોગ છે જેમ દુધમાં ઘૃત તથા તલમાં તેલ, ધૂળમાં ઘાતુ, ફૂલમાં સુગંધ, ચંદ્રની કાંતિમાં અમૃત એ પ્રમાણે અનાદિ સયોગ છે. [૩] જીવ સુખદુઃખનો કર્તા છે અને ભોક્તા છે, નિશ્ચય નયથી કર્મોનો કર્તા કર્મ છે અને વ્યવહારનયથી જીવ છે [૪] જીવ, દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય, પ્રાણ અને ગુણસ્થાનક સહિત છે ભવ્ય જીવનો મોક્ષ થાય છે [૬] જ્ઞાન, દર્શન અને યાગ્નિ એ મોક્ષનો ઉપાય છે એ છ ભેદ.

આ મેલકાને હસ્ત મોકે કરીને વિચાર કરો કે આ ૧૭ મોલ વ્યવહાર સમક્રિતા છે એમથી મારામાં કેટલા છે અને પછી અધુન હોમ તેના આગળ વધવાની મેલીસ કરો અને પુરુષાર્થ દ્વારા એને પ્રાપ્ત કરો.

ક્રિતિ વ્યવહાર સમક્રિતાના ૧૩ બાસ સંપૂર્ણ

(૩૭) કાય-સ્થિતિ

સમજણ — રિથિતિ ૨ પ્રકારની છે અસ્થિતિ અને કાયસ્થિતિ એ બંનેમાં જેટલો કાળ રહે તે અર્થસ્થિતિ જેમકે-પૂર્ણીકાળની અસ્થિતિ જ અ. ૧૨ કે ૧૨ વર્ષની

કાયસ્થિતિ પૂર્ણીકાળ આદિ એકજ કાળા ઇવું તેજ કાળમાં વારવન નમ મજ્જ કરતાં રહે અને બીજી કાય-અપ તેજ, વજ આદિમાં ન ઉત્તેજ ત્યાં સુધીની સ્થિતિ તે.

પૂર્ણી કાળજી નથી એસ ઉત્તેજ અવસ કાળ છેત્તી અસખ્યાત થોઃ કાળથી અવખ્યાતો કાળ અવરી આગળને એસ આગળના આકાશ એસ જેટલા થોઃ.

અસખ્યાતો કાળજી, છેત્ત, કાળથી ઉપરવત્ઃ અત્તથી અવધિકાત્ત અસખ્યાતમાં આગળના સમય જેટલા થોઃ.

અર્થ પુરુષ પાવર્તન કાળજી કાળથી અત્તો ઉત્તેજ અવસ, છેત્તી અત્ત થોઃ કાળથી અત્તો કાળ અને આવથી અપ પુરુષ પુરુષના.

વનસ્પતિ કાળજી અત્ત ઉત્તેજ અવસ છેત્તી અત્ત થોઃ કાળથી અત્તો ૧૫ આત્મી અસ પુરુષ પરાવન.

અ સાંઝાદિ સાંત સા સાંઝાદિ સાંત

આથા

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
ઝીવ	ર્થસ્થિતિ	કાળ	સોગ	વેદ	કસાય	છેત્તાય	

૬	૧	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
---	---	----	----	----	----

મગ્ગળ બાળ દમ્બ સયમ સ્વભાગ આદારે । ૧ ।

૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨
----	----	----	----	----	----	----	----

માસગર્ભ પરિણ પદ્મલ મુદ્ગમ સમ્પત્તિ મધ્યસ્થિ પરિમેય
પતેસિલ વર્ણન કાળકર્મ દોષ આપણા । ૨ ।

ક્રમ	માર્ગાણી	જઘંકાયસ્થિતિ	ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ
૧	સમુચ્ચય જીવની	સાશ્વતા	સાશ્વતા
૨	નારકીની	૧૦ હજારવર્ષ	૩૩ સાગરોપમ
૩	દેવતાની	"	"
૪	દેવીની	"	૫ આવન પલની
૫	તિર્થ ચની	અતમુદ્ધત	અનંતકાળ [વન]
૬	તિર્થ આણીની	"	૩ પદ્યને પ્રત્યેક કોડ પૂર્વ
૭	મનુષ્યની	,	" "
૮	મનુષ્યાણીની	,	" "
૯	સિદ્ધ ભગવાનની	સાશ્વતા	સાશ્વતા
૧૦	અપર્યાપ્ત નારકીની	અતમુદ્ધત	અતમુદ્ધત
૧૧	" દેવતાની	"	"
૧૨	" દેવીની	"	"
૧૩	" તિર્થ ચની	,	"
૧૪	" તિર્થ આણીની	"	"
૧૫	" મનુષ્યની	"	"
૧૬	" મનુષ્યાણીની	,	"
૧૭	પર્યાપ્ત નારકી	૧૦ હજાર વર્ષમાં અ મુ	ઉચ્ચ ૩૩ સાગરમાં અ મુ. ઉચ્ચ
૧૮	પર્યાપ્ત દેવતા	"	ભવસ્થિતિમાં "
૧૯	" દેવી	"	૫૫ પદ્યમાં "
૨૦	" તિર્થ ચ	અતમુદ્ધત	૩ પદ્યમાં "
૨૧	" તિર્થ આણી	"	" "
૨૨	" મનુષ્ય	"	" "
૨૩	" મનુષ્યાણી	,	" "
૨૪	સદ્ધન્દ્રિય	૦	અનાદિ અનંત અના. સાં
૨૫	એકેન્દ્રિય	અતમુદ્ધત	અનંતકાળ (વન)
૨૬	બેન્દ્રિય	"	સંખ્યાતા વર્ષ
૨૭	ત્રેષ્વન્દ્રિય	"	,
૨૮	ચતુર્વિન્દ્રિય	,	"
૨૯	પંચેન્દ્રિય	"	૧૦૦૦ સાગર સાધિક
૩૦	અનિન્દ્રિય	૦	સાદિ અનંત
૩૧	સકાયી	૦	અ અના, અં સાં
૩૨	પૃથ્વીકાય	અતમુદ્ધત	અસંખ્યાતો કોડ

૩૩ અપ		
૩૪ લેઉ		
૩૫ વાંડ		
૩૬ વનરપતિસહ	અતમુદ્દર્	અનતકાળ [૧૧]
૩૭ ત્રસકાય		૨ ૦ સાગર ને સ વાં
૩૮ અગાધ	સાહિ અનત	માહિ અનત
૩૯ યમ ૩૧ શી ૩૭ ન અપવાપના	અતમુદ્દર્	અતમુદ્દર્
૪૦ થી ૫ ૩૨ થી ૩૬ ન વર્ણપત્ય		સ ખ્યાલા વર્ણ
૪૧ સકાય		પ્રયેક સો સાગર
૪૨ ત્રસકાય વર્ણપતિ	અતમુદ્દર્	પ્રયેક સો સાગર
૪૩ સમુદ્ધવ નાદર		અસ કાળ અસ નેટલા
૪૪ નાદર વનરપતિ		સોકાકાસ પ્રદેસ હોય
૪૫ સમુદ્ધવ નિરોહ		અનતકાળ
૪૬ નાદર ત્રસકાય		૨ સાગર પ્રતેદી
૪૭ થી ૬૨ નાદર ૫ અ તે વાં ૦ પ્ર વ ના નિરોહ		૭ કીસકોડ સાગર
૬૩ થી ૬૬ સમુદ્ધવ સ્થિત ૬ અ તે વા વન નિરોહ		અસ ખ્યાલો કાળ
૭ થી ૮૬ ન ૫૩ થી ૬૬ ના અપવાપના		અતમુદ્દર્
૮૭ થી ૯૩ સમુદ્ધવ સ્થિત ૫ અ તે વા વા અને નિ વર્ણપતિ		
૯૪ થી ૯૭ નાદર ૫ અ વા અને પ્ર અ વન ના વર્ણપતિ		સ હ ને વર્ણ
૯૮ નાદર લેખ ૫ પતિ		અપવાપી અદેરાતિ
૯૯ સમુદ્ધવ નાદર		પ્ર સો સાગર સાધિક અત પ્ર
૧ સમુદ્ધવ નિરોહ ૫ વર્ણપતિ અતમુદ્દર્		અતમુદ્દર્
૧ ૧ નાદર		
૧ ૨ સપોગી		અ અન.. અ સતિ
૧ ૩ મન યોગી	૧ સમય	અતમુદ્દર્
૧ ૪ વચન,		
૧ ૫ કાવ્ય	અતમુદ્દર્	અનતકાળ (વન)

૧૦૬ અગ્રેગી	૦	સાદિ અનત
૧૦૭ સવેદી	૦	અ અ, અ સા, સા, સા,
૧૦૮ અી વેદ	૧ સમય	૧૧૦ પદ્ય૦૩. કોડપૂર્વ અધિક
૧૦૯ પુરૂષ વેદ	અતર્મુહર્ત	અયેક સો સાગર
૧૧૦ નપુ સક વેદ	૧ સમય	અનતકાળ (વન૦)
૧૧૧ અવેદી	સાદિ અનત	સા સા જ ૧સ ઉ અ મુ,
૧૧૨ સકધાયી સાદિ સાત	અ અ, અ સા સાદિ સાત	દેશ ઉચ્ચા અર્ધ પુ૦
૧૧૩ ક્રોધ કધાયી	અ તર્મુહર્ત	અ તર્મુહર્ત
૧૧૪ માન "	"	"
૧૧૫ માયા "	"	"
૧૧૬ લોભ "	૧ સમય	"
૧૧૭ વ્યકધાયી	સા અ, સા સા	જ ૧ સમય, ઉ. અ. મુ
૧૧૮ સલેશી	૦	અ અ, અ સા
૧૧૯ કૃષ્ણ લેશી	અંતર્મુહર્ત	૧૩ સાગર અ મુ અધિક
૧૨૦ નીલ "	"	૧૦ ,, પદ્ય અસ ભાગ અધિક
૧૨૧ કપોત "	"	૩ ,, "
૧૨૨ તેજો "	"	૨ ,, "
૧૨૩ પદ્મ "	"	૧૦ ,, અ. મુ અધિક
૧૨૪ શુક્લ "	"	૩૩ ,, "
૧૨૫ અલેશી	"	સાદિ અનત
૧૨૬ સમ્યક્ત્વ દષ્ટિ	"	સા અ, સા સાં, ૬૬ સા. સા.
૧૨૭ મિથ્યા "	અ અ, અ સા,	અનન્તકાળ
૧૨૮ મિથ્યા દષ્ટિ સાદિ સાત	અં મુ	સા સાં, (અર્ધ પુ)
૧૨૯ મિત્ર દષ્ટિ	"	અ મુ.
૧૩૦ ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ	"	સાદિ અનત
૧૩૧ ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ	અ મુ.	૬૬ સાગર સાધિક
૧૩૨ સામ્યાદાન "	૧ સમય	૬ આવલિકા
૧૩૩ ઉપશમ "	"	અ મુ
૧૩૪ વેદક "	"	"
૧૩૫ સનાણી	અ મુ,	સા. અ સા સા, ૬૬ સાગર
૧૩૬ મતિ જ્ઞાની	"	૬૬ સાગર સાધિક
૧૩૭ શ્રુત "	"	"

૧૩૮ અર્વાધ ,	૧ સમય	
૧૩૯ આનર્વાધ ,		દેસ ઉપા પૂર્વે ૩૬
૧૪ દેસળ ,		સાદિ અનત
૧૪૧ અગાની	{	અ. અ. અ. સા. સા. સા. સા.
૧૪૨ મનિ અગાની		સા. સા. ની લે અર્ધ પુ
૧૪૩ પૂર્વ		અ. અ. મુ
૧૪૪ વિભવ રાની	૧ સમય	૩૩ સાગર સાધિક
૧૪૫ અસુ દર્શની	અ. મુ	મન્યેકે હાસ સાગર
૧૪૬ અસુ		અ. અ., અ. સા
૧૪૭ અસધિ	૧ સમય	૧૩૨ સાગર સાધિક
૧૪૮ દેવળ		સાદિ અનત
૧૪૯ સમી	૧ સમય	દેસઉચી પૂર્વે ૩૬
૧૫ અસમી	અ. મુ	અ. અ. અ. સા. સા. સા.
૧૫૧ સાદિ સાળ	"	અનતકાળ [અર્ધ પુ]
૧૫૨ સવતાસવત		દેસઉચી પૂર્વે ૩૬
૧૫૩ નોસવત નોઅસવત		સાદિ અનત
૧૫૪ સામાધિક આરિય	૧ સમય	દેસઉચી પૂર્વે ૬
૧૫૫ ઉદોપસ્થાપનીય	અ. મુ	"
૧૫૬ ધસ્તિર વિશુદ્ધ	૧૮ માસ	
૧૫૭ મુક્ત સપરાય આરિય	૧ સમય	અ. મુ
૧૫૮ અસાધ્ય	"	દેસઉચી પૂર્વે ૩૬
૧૫૯ સાકાર ઉપોચ	અ. મુ	અ. મુ
૧૬ અનાકાર		"
૧૬૧ અકારકે હાસરય	૨ સમય	અ. અ. અ. સા. સા. સા.
૧૬૨ દેવલી	અ. મુ	દેસઉચી પૂર્વે ૩૬
૧૬૩ અજાકારી અમરય	૧ સમય	૨ સમય
૧૬૪ દેવળી સપોચી	૩ "	૩
૧૬૫ , અપોચી ૫ કંચ અસુદ હિમ્માત્મ્ય કાળ		
૧૬૬ મિષ્ટ		સાદિ અનત
૧૬૭ કાલક	૧ સમય	અ. મુ
૧૬૮ અન્યાસિદ		સાદિ અનત
૧૬૯ " સધારી	અ. તમુ કુત	અનતકાળ
૧૭ કામ વસ્ત		અસ કાળ (પૂર્વે ૩૬)

૧૭૧ સ સાર પરત	„	અર્ધ પુ૦
૧૭૨ કાય અપરત	અંતર્મુદ્ધર્ત	અનંતકાળ [વન કાળ]
૧૭૩ સંસાર „	૦	અ. અ., અ સા
૧૭૪ નોપરતાપરત	૦	સાદિ અનંત
૧૭૫ પર્યાપ્તા	અંતર્મુદ્ધર્ત	પ્રત્યેક સો સાગર સાધિક
૧૭૬ અપર્યાપ્તા	„	અંતર્મુદ્ધર્ત
૧૭૭ નોપર્યાપ્તાપર્યાપ્તા	૦	સાદિ અનંત
૧૭૮ સૂક્ષ્મ	અંતર્મુદ્ધર્ત	અસં. કાળ પુદ્ગલ]
૧૭૯ બાદર	„	„ [લોકાકાશ]
૧૮૦ નોસૂક્ષ્મ-બાદર	૦	સાદિ અનંત
૧૮૧ સરી	અંતર્મુદ્ધર્ત	પ્ર૦ સો સાગર સાધિક
૧૮૨ અસરી	„	અનંતકાળ [વન૦]
૧૮૩ નોસરી-અસરી	૦	સાદિ અનંત
૧૮૪ ભવ સિદ્ધિયા	૦	અનાદિ સાત
૧૮૫ અભવ સિદ્ધિયા	૦	„ અનંત
૧૮૬ નોભવ સિદ્ધિયા-અભવસિં ૦	૦	સાદિ „
૧૮૭થી ૧૯૧ પાંચ અસ્તિકાય સ્થિત ૦	૦	અનાદિ અનંત
૧૯૨ ચરમ	૦	અનાદિ સાત
૧૯૩ અચરમ	૦	અ અ., સા. અ૦.

ધતિ કાયસ્થિતિ સંપૂર્ણ.

(૩૮) યોગોનો અદ્ય બહુત્વ.

શ્રી ભગવતી સૂત્ર શતક ૨૫ ઉદેસા ૧ લામાં ચાલતો અધિકાર.

જીવના અત્માપ્રદેશોમાં અધ્યવસાય વિપજે છે અધ્યવસાયથી જીવ શુભાશુભ કર્મ (પુદ્ગલો)ને ગ્રહે છે તે પરિણામ એ સૂક્ષ્મ છે. પરિણામોની પ્રેરણાથી લેશ્યા થાય છે, અને લેશ્યાની પ્રેરણાથી મન, વચન, કાયાના યોગ થાય છે

યોગ બે પ્રકારના છે ૧ જઘન્ય યોગ=૧૪ જીવના ભેદમાં સામાન્ય યોગ સચાર ૨ ઉત્કૃષ્ટ યોગ, તરતમતા મુજબ. તેનો અલ્પબહુત્વ નીચે મુજબ:-

[૧] સોપી શેઠ સક્ષમ એન્ડ્રિયના અપર્ણાનો જન્મ-ય મોગ તેથી-				
[૨] જાદર એન્ડ્રિયના અપર્ણાનો જન્મ મોગ અસ ગુણ				
[૩] એન્ડ્રિયના				"
[૪] તે				"
[૫] મોરેન્ડ્રિયના				"
[૬] અસલી પએન્ડ્રિયના				"
[૭] સલી				"
[૮] સક્ષમ એન્ડ્રિયના પર્ણાના			મોગ ગુણ,	તેથી
[૯] જાદર				"
[૧૦] સક્ષમ અપર્ણા			૭ મોગ	
[૧૧] જાદર				"
[૧૨] સક્ષમ પર્ણાના			"	"
[૧૩] જાદર			"	"
[૧૪] એન્ડ્રિયના પર્ણાના			૭ ૭	"
[૧૫] તે			"	"
[૧૬] મોરેન્ડ્રિયના				"
[૧૭] અસલી પએન્ડ્રિયના			"	"
[૧૮] સલી				"
[૧૯] એન્ડ્રિયના અપર્ણાના			૭ ૭ મોગ	"
[૨૦] તે			"	"
[૨૧] મોરેન્ડ્રિયના			"	"
[૨૨] અસલી પએન્ડ્રિયના			"	"
[૨૩] સલી				"
[૨૪] એન્ડ્રિયના પર્ણાના			"	"
[૨૫] તે			"	"
[૨૬] મોરેન્ડ્રિયના			"	"
[૨૭] અસલી પએન્ડ્રિયના			"	"
[૨૮] સલી			"	"

(૩૯) આકાશ શ્રેણી

શ્રી ભગવતી સૂત્ર શતક રય ઉ૦ ૩ નો અધિકાર

આકાશ પ્રદેશની ચક્રિતને શ્રેણી કહે છે સમુચ્ચય આકાશ પ્રદેશની દ્રવ્યાપેક્ષા શ્રેણી અનતી છે પૂર્વાદિ ૭ દિશાની અને અલોકાકાશની શ્રેણી પણ અનતી છે.

દ્રવ્યાપેક્ષા લોકાકાશની તથા ૭યે દિશાની શ્રેણી અસખ્યાતી છે.

પ્રદેશાપેક્ષા સમુચ્ચય આકાશ પ્રદેશની તથા ૭યે દિશાની શ્રેણી અનતી છે

, લોકાકાશ ,, ,, ,, અસખ્યાતી છે

, અલોકાકાશ ,, શ્રેણી સખ્યાતી અસખ્યાતી અનતી છે, પૂર્વાદિ

૪ દિશામાં અનતી છે, અને ઉચી નીચી દિશામાં તથેવ પ્રકાર

સમુચ્ચય શ્રેણી તથા ૭યે દિશાની શ્રેણી અનાદિ અનત છે લોકાકાશની શ્રેણી તથા ૭યે દિશાની શ્રેણી સાદિમાન્ત છે અલોકાકાશની શ્રેણી સ્વાત સાદિ સાન્ત છે સ્વાત સાદિ અનત છે સ્વાત અનાદિ સાત છે અને સ્વાત અનાદિ અનત છે

[૧] સાદિ સાત-લોકના વ્યાધાતમા

[૨] સાદિ અનત-લોકના અતમાં અલોકની આદિ છે પણ અત નથી

[૩] અનાદિ સાત-અલોક અનાદિ છે પણ લોક પાસે અત છે

[૪] અનાદિ અનત-જ્યાં લોકનો વ્યાધાત ન પડે ત્યાં

ચાર દિશામાં સાદિસાત સિવાયના ૩ ભાગા ઉચી, નીચી દિશામાં ૪ ભાગા.

દ્રવ્યાપેક્ષા શ્રેણી કુડજુમ્મા ૭ ૭ દિશામાં અને દ્રવ્યાપેક્ષા લોકાકાશની શ્રેણી ૭ દિશાની શ્રેણી અને અલોકાકાશની શ્રેણી પણ એજ પ્રદેશાપેક્ષા આકાશ શ્રેણી તથા ૭ દિશામાં શ્રેણી કુડજુમ્મા છે પ્રદેશાપેક્ષા લોકાકાશની શ્રેણી સ્વાત કુડજુમ્મા છે સ્વાત દાવજુમ્મા છે પૂર્વાદિ ૪ દિશા અને ઉચી નીચી દિશાપેક્ષા કુડજુમ્મા છે

પ્રદેશાપેક્ષા અલોકાકાશની શ્રેણી સ્વાત કુડજુમ્મા જવ સ્વાયાત કલયુગા છે. એવં ૪ દિશાની શ્રેણી, પરંતુ ઉચી નીચી દિશામાં કલયુગા સિવાયની તથા શ્રેણી છે

શ્રેણી ૭ પ્રકારે પણ છે — કુડ, A એવકા, M દાવકા, L એવ ખૂણાવાળી, † બે ખૂણાવાળી, — ચક્રવલ, O અખંચક્રવલ.

છ) એનુમેરી (સમ) ગતિ કરે વિશેષીગતિ ન કરે. પુનઃપ્રથમે ૧૧
અનુમેરી ગતિજ કરે વિશેષીગતિ ન કરે

ઈતિ આશ્રય મેળી સંપૂર્ણ

(૪૦) બળનો અલ્પબહુલ

પ્રવાચારીની પ્રાચીન પ્રતિષ્ઠા આધારે

(૧) સૌથી મોટું સ્થાન નિર્માણ અપર્યાપ્તાનું બળ, તેથી-	તેથી-
(૨) બાકી નિર્માણ અપર્યાપ્તાનું બળ અસંખ્યાતમજનું	તેથી-
(૩) સ્થાન પાપીતાનું ,	"
(૪) બાકી "	"
(૫) સ્થાન પુરવીકામના અપર્યા	"
(૬) " પર્વા	"
(૭) બાકી અપર્યા	"
(૮) " પર્વા	"
(૯) " વસ્તુપાતના અપર્યા	"
(૧૦) " પર્વા	"
(૧૧) તનુવાયનું	"
(૧૨) ધતોદિધિનું	"
(૧૩) ધતવાયનું	"
(૧૪) કુચવાયનું	"
(૧૫) લી જનું	પરિચય
(૧૬) જનું	દશ
(૧૭) કાઠી મહાદેવ	વીર
(૧૮) માખીનું	પરિચય
(૧૯) કાંચમંડળનું	દશ
(૨૦) કાચવાયનું	વીર
(૨૧) તીરનું	પરિચય
(૨૨) કાચીનું	દશ
(૨૩) પાણીનું	પરિચય
(૨૪) કાચનું	સો

(૨૫) કુક-તુ	ગળ	સો ગણુ	”
(૨૬) સાપતુ	”	હજાર,,	”
(૨૭) મોરતુ	”	પાચસો,	”
(૨૮) વાદરાતુ	”	હજાર,,	”
(૨૯) ઘેટાતુ	”	સો ”	”
(૩૦) મેઢાતુ	”	હજાર,,	”
(૩૧) પુરૂષ (મનુષ્ય)તુ	”	મો ”	”
(૩૨) વૃષભતુ	”	બાર,,	”
(૩૩) અશ્વતુ	”	દશ ”	”
(૩૪) પાડાતુ	”	બાર,,	”
(૩૫) હાથીતુ	બળ	પાચસો ગણુ તેથી—	”
(૩૬) સિ હેતુ	”	”	”
(૩૭) અષ્ટાપદતુ	”	બેહજાર,,	”
(૩૮) ગળદેવતુ	”	દશહજાર,,	”
(૩૯) વાસુદેવતુ	”	બે ”	”
(૪૦) ચક્રવર્તીતુ	”	બે ”	”
(૪૧) વ્યતરદેવતુ	”	કોડતુ ”	”
(૪૨) નાગાદિ જીવનપતિતુ	બળ	અસખ્ય ”	”
(૪૩) અસુર કુમાર દેવોનો	બળ અસખ્ય	ગણુ તેથી—	”
(૪૪) તારા	”	”	”
(૪૫) નક્ષત્ર	”	”	”
(૪૬) ગ્રહ	”	”	”
(૪૭) વ્યતર ઇન્દ્રોતુ	”	”	”
(૪૮) નાગાદિ દેવોના ઇન્દ્રોતુ	”	”	”
(૪૯) અસુર	”	”	”
(૫૦) જ્યોતિષી	”	”	”
(૫૧) ગૈમાનિક દેવોતુ	”	”	”
(૫૨) ” દેવોના ઇન્દ્રોતુ	બળ	”	”
(૫૩) ત્રણે કાળના ઇન્દ્રોથી પશુ તીર્થંકરની	કનિષ્ઠ (ટચલી)	આંગળીતુ બળ	”

અન તગણુ છે (તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય)

ઇતિ બળનો અદ્યબહુત્વ સ પૂર્ણ.

(૪૧) સમઠિતના ૧૧ દ્વાર

[૧] નામ [૨] સ્વરૂપ [૩] આવૃત્તિ [૪] પાવણ [૫] પત્તિયામ [૬] ઉચ્ચ
[૭] રિશ્તિ [૮] અતર [૯] નિરતર [૧૦] આમરેશ [૧૧] ક્ષેત્રપદના અને
[૧૨] અપવિત્ર

૧ નામદ્વાર—સમઠિતના ૪ પ્રકારદ્વારક ઉપસમ, કુષોપસમ અને વેદક સ

૨ સ્વરૂપદ્વાર—૭ પ્રકાર (અનતાનુમયી કોષ માન, માન, કોષ અને ૩ ઈર્ષન મોકનીય) નો મૂળથી કુષ કરવાથી દ્વારક સમ્ય, ઘાત ૬ પ્રકાર ઉપસમાને અને સમ્ય મોકનીય વેદ તે વેદક સમ્ય અનતા મોકનીય કુષ કરે અને ત્ર્ય ઈર્ષન મોકને ઉપસમાને તેને કુષોપસમ સમ્યકુવ કહે છે

૩ આવૃત્તિદ્વાર—કુષક સમ્ય માત્ર મનુષ્યસવમા આવેશિત ત્ર્ય સમ્ય ચાર પ્રતિમા આવે

૪ પાવણદ્વાર—ચારેય સમ્ય ચારેય પ્રતિમા માત્ર દ્વાર.

૫, પરિણામદ્વાર—કુષક સમ્ય અનતા [સિદ્ધિ આપી] રૈવ ત્ર્ય સમ્ય વાગી અસખ્યાતા કુવ

૬ ઉચ્ચદ્વાર—દ્વારક સમ્ય નો ઉચ્ચકરિ ન માત્ર રૈવ ત્ર્યની અનતા

૭ રિશ્તિદ્વાર—દ્વારક સમ્ય સુદિ અનતા ઉપસમ સમ્ય ન જ અ મુ કુષોપ અને વેદની રિશ્તિ ન જ સુ છે ૧૬ સાતર ક્ષેત્રે

૮ અતરદ્વાર—દ્વારક સમ્ય નો અતરેશ ન પડે રૈવ ૩ નો અતરેશ પડે તે ન જ જ ૭૦ અનતાકળી પાવણ વેદ કુષા અથ પુદ્ગલ પસવત ન

૯ નિરતરદ્વાર—દ્વારક સમ્ય નિરતર આંક સમ્ય કુષી નિરતર આવે રૈવ ૩ સમ્ય આવકિતના અસ સાતરે બાત્રકેલો સમ્ય નિરતર આવે

૧૦ આમરેશદ્વાર—કુષક સમ્ય એક વારજ આવે ઉપસમ સમ્ય એક સવમા જ ૧ વાર છે ૨ વાર આવે અને કુષા સવ આપી જ ૨ વાર છે ૫ વાર આવે રૈવ ૨ સમ્ય એક સવ આપી જ ૧ વાર છે અસખ્યાત અને કુષા સવ આપી જ ૨ વાર છે અસખ્યાત આવે

૧૧ ક્ષેત્ર સ્પર્શના દ્વાર—કુષક સમ્ય આપી લોક રપકે કિતના સમ્ય આપી રૈવ ૩ સમ્ય વેદકુષા સ્વત ગણુધોક રપકે

૧૨. અદ્યગહુત્વ દ્વાર—સૌથી થોડા ઉપશમ સમ્યંવાળા, તેથી વેદક સમ્યં વાળા સખ્યાતગુણા, તેથી ક્ષયોપમ સમ્યં વાળા અસખ્યાતગુણા, તેથી ક્ષાયક સમ્યં વાસા અનતગુણા (સિદ્ધાપેક્ષા).

ધૃતિ સમક્રિતનાં ૧૧ દ્વાર સ પૂર્ણ

(૪૨) ખંડા જોયાણુ.

સૂત્રથી જંબુદ્વીપ પ્રજાપ્તિનો અધિકાર.

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭
ખંડા જોયાણુ વાસા પવ્વય કૂડા તિત્થ સેદીઓ

૮ ૯ ૧૦
વિજય દહ સલિલાઓ, પિડએ હોમ સગહણી । ૧ ।

એક લાખ યોજન લાખા પહોળા જંબુદ્વીપમા (જેમાં આપણે રહીએ છીએ તે) ૧ ખંડ ૨ યોજન, ૩ વાસ, ૪ પર્વત, ૫ કૂટ, (પર્વત ઉપરના), ૭ શ્રેણી, ૮ વિજય, ૯ દ્રહ અને ૧૦ નદીઓ ફેટલી છે ? એ ખતાવશે

જંબુદ્વીપ ધટીના ૫૬ જેવે ગોળ છે તેની પરીધિ ૩૧૬૨૨૭ યોજન, ૩ ગાઉ ૧૨૮ ધનુષ્ય, ૧૩ા આંગળ એક જવ, ૧ જુ, ૧ લીખ, ૬ વાલમ્ર અને ૧ બવન પરમાણુ જેટલી છે તેને ફરતો કાટ (જગતિ) છે. ૧ પદ્મવર વેદિકા, ૧ વનખંડ અને ૪ દરવાજાથી સુશોભિત છે

(૧) ખંડ દ્વાર—દક્ષિણ ઉત્તર ભરત જેવડા ખંડ કરીએ તો જંબુદ્વીપના ૧૯૦ ખંડ થઈ શકે

નં.	ક્ષેત્ર નામ	ખંડ	જોજન-કળા
૧	ભરતક્ષેત્ર	૧	૫૨૬-૬
૨	ચુલહેમવત પર્વત	૨	૧૦૫૨-૧૨
૩	હેમવાય ક્ષેત્ર	૪	૨૧૦૪-૫
૪	મહાહેમવત પર્વત	૮	૪૨૧૦-૧૦
૫	હરિવાસ ક્ષેત્ર	૧૬	૮૪૨૧-૧
૬	નિષિધ પર્વત	૩૨	૧૬૮૪૨-૨
૭	મહાવિદેહ ક્ષેત્ર	૬૪	૩૩૬૮૪-૪
૮	નિલવત પર્વત	૩૨	૧૬૮૪૨-૨

■ રમ્પકુવાસ ક્ષેત્ર	૧૧	૮૪૨૧—૧
૧ રપી ખર્વત	૮	૪૨૧-૧૦
૧૧ કિસ્કુવાય ક્ષેત્ર	૪	૨૧ ૫—૫
૧૨ શીખરી ખર્વત	૨	૧ ૫૨-૧૨
૧૩ ઐરવત ક્ષેત્ર	૧	૫૨૬—૬
	<hr/>	<hr/>
	૧૬૭	૧ -

૧૬ કાનો ૧ યોજન સમબલો

પૂર્વ-પશ્ચિમના ૧ લાખ યોજનનું માપ,

ન	ક્ષેત્રનાં નામ	યોજન
૧	મેશવતની ખહોળાઈ	૧
૨	પૂર્વ ભદ્રાજી વા	૨૨
૩	આ બાંધ વિશ્વ	૧ ૭૦૨
૪	આર વરમાર ખર્વત	૧
૫	આ ત્રણ ખતર નહી	૩૭૫
૬	સીતામુખ વા	૨૬૨૩
૭	પશ્ચિમ ભદ્રાજી વા	૨૨
૮	આ બાંધ વિશ્વ	૧૭૭ ૨
૯	આર વરમાર ખર્વત	૨ ૦
૧૦	ત્રણ ખતર નહી	૩૭૫
૧૧	આ સીતામુખ વા	૨૬૨૩
		<hr/>
		૩૬ ૧

(૨) યોજનદ્વાર—૧ લાખ જોજનના લાંબા પહોળા જમીનના એક એક યોજનના ૧ જમજા ખડ થઈ શકે. જો ૧ યોજન સમચોરસ જેવડા ખડ હોય તો ૭૬ ૫૬૬૪૧૫ ખડ થતાં ૩૫૧૫ મનુષ્ય અને ૬ આંખો ક્ષેત્ર થઈ.

(૩) વાસુદ્વાર—મનુષ્યને રહેવાના વાસ ૭ તથા ૧ ૭ હર્મબુમિના મનુષ્યોના ૩ ક્ષેત્ર—અર્થાત્ ઐરવત અને મહાવિદેહ આહર્મબુમિના મનુષ્યોના ૪ ક્ષેત્ર હેમવાય કિસ્કુવાય, કલિયાસ, રમ્પકુવાસ. જો સકા, ૧ મણવા હેમ તો મહાવિદેહ ક્ષેત્રના ૪ લાખ કાસવા (૧) પૂરા મહાવિદેહ (૨) પશ્ચિમ મહાવિદેહ (૩) રેવકુર અને (૪) ઉત્તરકુર એમ ૧ માપ ૭

જગતિ [ક્રાંત] ૮ જોજન ઉચો છે અને પહોળો મુળમા ૧૨, મધ્યમા અડધ અને ઉપર ૪ ચોજનનો પહોળો છે. બધો વજ્ર સ્તનમય છે જગતિની એક ખાણુ ઝડખાની લાઈન છે તે ૦૧ ચોજન ઊંચી, ૫૦૦ ધનુષ્ય પહોળી છે કાપીશા અને કાગગ સ્તનમય છે.

જગતિ ઉપર મધ્યમા પદ્મવર વેદિકા છે તે ૦૧ ચોજન ઊંચી ૫૦૦ ધનુષ્ય પહોળી છે બન્ને ખાણુ નીલા પત્તાના સ્તલ અને તે ઉપર સુંદર પુતળીઓ અને મોતીની માળાઓ છે મધ્ય ભાગમાં પદ્મ વર વેદિકાઓને લીધે બે વિભાગ થયેલ છે [૧] અસ્તના વિભાગમા અનેક જનના વૃક્ષરાણી વનખડ છે તેમાં ૫ વર્ણનુ સ્તનમય તૃણ છે વાયુના સચારે તેમા ૬ રાગ ને ૩૬ રાગણી નીકળે છે તેમા ખીછ વાવો અને પર્વતો છે અનેક આસનો છે ત્યાં વ્યંતર દેવદેવીઓ ક્રિડા કરે છે [૨] ગહારના વિભાગમા તૃણ નથી. ખાકીની રચના અદ્વના વિભાગ જેવી છે

મેરૂ પર્વતથી ચારે દિશામા ૪૫-૪૫ હજાર ચોજન પર ચાર દરવાજા છે પૂર્વે વિજય, દક્ષિણે વિજયત, પશ્ચિમે જયત અને ઉત્તરે અપગન્ધિત નામે છે. દરેક દરવાજો ૮ ચોજન ઉચો, ૪ ચોજન પહોળો છે દરવાજા ઉપર નવભૂમિ અને સફેદ ધુમટ છત્ર, ચામર, ધ્વજા અને ૮-૮ મંગળીક છે દરવાજાની બંને તરફ બળમે ચોતરા છે. તેની ઉપર પ્રાસાદ, તોરણ, ચંદનકળશ, ઝારી, થાળ, ઘૂપકડછા અને મનોહર પુતળીઓથી શોભે છે

ક્ષેત્રોના વિસ્તાર.

(૧) ભરત ક્ષેત્ર—મેરૂની દક્ષિણે અર્ધચંદ્રાકારે છે મધ્યમા વૈતાલ્ય પર્વત આવવાથી ભારતના બે ભાગ થયા છે, ઉત્તર ભરત અને દક્ષિણ ભરત ભારતની મર્યાદા કરનાર ચૂલહેમવત પર્વત પર પદ્મવ્રહ છે તેમાંથી ગંગા અને સિંધુ નદી નીકળીને તમ્રગુફા અને ખડગ્રમા ગુફાની નીચે વૈતાલ્ય પર્વતને ભેદીને લવણ સમુદ્રને મળે છે આથી ભરતના છ ખંડ થાય છે.

દક્ષિણ ભરત ૨૩૮ જોજન ૩ કલાણુ છે તેમાં ૩ ખંડ છે મધ્ય ખંડમાં ૧૪ હજાર દેશ છે મધ્ય ભાગમાં કાશલ દેશ, વનિતા (અયોધ્યા) નગરી છે તે ૧૨ ચો લાખી, ૯ ચો. પહોળી છે પૂર્વમાં ૧ હજાર અને પશ્ચિમમાં ૧ હજાર દેશ છે કુલ દક્ષિણ ભરતમાં ૧૬ હજાર દેશ છે એવાજ ૧૬૦૦૦ દેશ ઉત્તર ભરતમા છે આ ભરતમા કાળયકનો પ્રભાવ છે (છ આગ વત)

(૨) ઐરવત ક્ષેત્ર—મેરૂની છેક ઉત્તરે શીખરી પર્વતથી આગળ ભગવત છે

(૩) મહાવિદેહ ક્ષેત્ર—નિષિધ અને નીલવત પવતની વચ્ચે ૩૩ ચોરસ કીલોમીટર વિસ્તાર ધરાવતો છે. તેમાં ૧ કીલોમીટર ચોરસ વિસ્તાર વાળો ખેતર છે. પૂર્વ પશ્ચિમ અને તરફ ૨૨-૨૭ કીલોમીટર ચોરસ કાદવાનું વન છે. જાન્યુઆરી ૧૯-૧૯ વચ્ચે છે.

મેરુની ઉત્તરે અને દક્ષિણે ૨૫-૨૫ ચોરસ કીલોમીટર વિસ્તાર ધરાવતો નીલવત પવતની ઉત્તરે છે. તે જાન્યુઆરી ૧૯-૧૯ વચ્ચે છે. તેમાં ૧ કીલોમીટર ચોરસ વિસ્તાર વાળો ખેતર છે. પૂર્વ પશ્ચિમ અને તરફ ૨૨-૨૭ કીલોમીટર ચોરસ કાદવાનું વન છે. જાન્યુઆરી ૧૯-૧૯ વચ્ચે છે.

નિષિધ અને મહાવિદેહ પર્વત વચ્ચે કાદવાનું ક્ષેત્ર છે. ત્યાં નીલવત અને ૧૫૦ પર્વત વચ્ચે કાદવાનું ક્ષેત્ર છે. તે ૧ કીલોમીટર ચોરસ વિસ્તાર ધરાવતો છે. તેમાં ૧ કીલોમીટર ચોરસ વિસ્તાર વાળો ખેતર છે.

મહાવિદેહ અને મહાવિદેહ પર્વત વચ્ચે કાદવાનું ક્ષેત્ર છે. તે ૧૫૦ પર્વત વચ્ચે કાદવાનું ક્ષેત્ર છે. તે ૧ કીલોમીટર ચોરસ વિસ્તાર ધરાવતો છે. તેમાં ૧ કીલોમીટર ચોરસ વિસ્તાર વાળો ખેતર છે.

ક્ષેત્ર	દક્ષિણ-ઉત્તર પહોળાઈ	ચાલ ચોરસ	જાલ ચોરસ	મુખ્ય પહોળાઈ ચોરસ
દક્ષિણ ભાગ	૨૩૮ ચો.	૧		
	૩ કીલો.		૬૭૪૮-૧૨	૫૭૫૧-૧
ઉત્તર	"	૧૮૬૨ જા.	૧૪૪૭૧-૧	૧૪૫૨૮-૧૧
કેમરાય ક્ષેત્ર	૨૧ ૫-૫	૧૭૫૫-૩	૩૭૫૭૪-૧૧	૩૮૭૪-૧
કાંચાસ	૮૪૨૧ ૧	૧૩૩૧૧-૧	૭૩૬ ૧-૧૭	૮૪૦૧૧-૪
મહાવિદેહ	૩૩૧૮૪-૪	૩૩૧૭૭-૭	૧ ૦	૧૫૮૧૧૩ ૧૧
દેવકુર	૧૧૮૪૨-૨		૫૩	૧ ૪૧૮-૧૨
ઉત્તરકુર	૧૧૮૪૨-૨		૫૩ ૦	૧ ૪૧૮-૧૧
મહાવિદેહ	૮૪૨૧-૧	૧૩૩૧૧-૧	૭૩૬ ૧-૧૭	૮૪ ૧૧-૪
કાંચાસ	૨૧ ૫-૫	૧૭૫૫-૩	૩૭૫૭૪-૧૧	૩૮૭૪-૧
દક્ષિણ ભાગ	૨૮૩-૩	૧૮૬૨-૭૧	૧૪૪૭૧-૧	૧૪૫૨૮-૧૧
ઉત્તર	"	૨૩૮-૩	૬૭૪૮-૧૨	૫૭૫૧-૧

(૪) ૫ વચ (પર્વત) ક્ષેત્ર—૧૬૬ પર્વત કાંચાસ છે. તેમાં ૧૬૬ પર્વત વચ્ચે કાદવાનું ક્ષેત્ર છે. તે ૧ કીલોમીટર ચોરસ વિસ્તાર ધરાવતો છે. તેમાં ૧ કીલોમીટર ચોરસ વિસ્તાર વાળો ખેતર છે.

પર્વત છે એવાજ ૧૦૦ કચનગિરિ ઉત્તરકુરૂમાં છે તથા ૩૪ દીર્ઘ વૈતાલ્ય ૧૬ વસ્ખાર પર્વત, ૬ વર્ષધર પર્વત ૪ ગજદતા પર્વત, ૪ વૃતલવૈતાલ્ય, ૪ ચિત-વિચિતાદિ અને ૧ મેરૂ પર્વત એમ ૨૬૯ છે

૩૪ દીર્ઘવૈતાલ્ય-૩૨ વિજય દેહુ ૧ ભગત ૧ ઔસ્વતના મધ્યભાગમાં છે ૧૬ વસ્ખાર -૧૬-૧૬ વિજયમાં સીતા, સીતોદા નદીથી ૮-૮ વિજયના ૪ ભાગ થયા છે તેના ૭ અંતર છે તેમા ૪ વસ્ખાર પર્વત અને ૩ અંતર નદી છે. અંક એક વિભાગમા ૪ વસ્ખાર પર્વત એમ ૪ વિભાગમાં ૧૬ વસ્ખાર છે તેના નામ-ચિત્ર, વિચિત્ર, નિલન, એકશૈલ, ત્રિકુટ, ગૈત્રમણુ, અજન, મયાજન, અકાવાઈ, પવમાવાઈ, આશીવિપ, સુહાવહ, ચદ્ર, સૂર્ય, નાગ, દેવ

૬ વર્ષધર-૭ મનુષ્ય ક્ષેત્રોની વચ્ચે વચ્ચે ૬ વર્ષધર (સુલ હેમવત, મહાહેમવત, નિષિધ, નીલવત, રૂપી અને શીખરી) પર્વત છે

૪ ગજદતા પર્વત-દેવકુરૂ, ઉત્તરકુરૂ અને વિજય વચ્ચે આવેલ છે. નામ-ગધમર્દન, માલવત, વિધુતપ્રભા અને સુમાનસ.

૪ વૃતલ વૈતાલ્ય-હેમવાય, હિરણુવાય, હરિવાસ રમ્યકુવાસની વચ્ચે છે નામ-સદાવાઈ વયડાવાઈ, ગન્ધાવાઈ, માલવતા

૪ ચિતવિચિતાદી-નિષિધ પર્વત પાસે સીતા નદીના બે તટપર ચિત અને વિચિત પર્વત છે તથા નીલવત પાસે સીતોદાના બે તટ પર જમગ અને સમગ બે પર્વતો છે

૧ જલુદ્રિપની બરાબર મધ્યમા મેરૂ પર્વત છે.

પર્વતનાં નામ	ઉંડાઈ	ઊંચાઈ	વિસ્તાર
૨૦૦ કચનગિરિ પર્વતો	૨૫ થો	૧૦૦ થો	૧૦૦ થો
૩૪ દીર્ઘ વૈતાલ્ય ,,	૨૫ ગાઉ	૨૫ થો	૫૦ થો.
૧૬ વસ્ખાર ,,	૫૦૦ ગાઉ	૫૦૦ થો.	૫૦૦ થો. થો. કળા
સુલહેમવત અને શીખરી	૨૫ થો	૧૦૦ થો	૧૦૫૦-૧૨
મહા હેમવન્ત અને રૂપી	૫૦ થો	૨૦૦ થો	૪૨૧૦-૧૦
નિષિધ અને નીલવત	૧૦૦ થો	૪૦૦ થો	૧૬૮૪૨-૨
૪ ગજદતા પર્વતો	૧૨૫ થો	૫૦૦ થો	૩૦૨૦૬-૬
૪ વૃતલ વૈતાલ્ય	૨૫૦ થો	૧૦૦૦ થો.	૧૦૦૦-૦
ચિત, વિચિત, જમગ સુમગ	૨૫૦ થો	૧૦૦૦ થો.	૧૦૦૦-૦
મેરૂ પર્વત	૧૦૦૦ થો	૬૬૦૦૦ થો	૧૦૦૬૦ થો

મેરૂ પર ૪ વન છે ભદ્રશાલ, નદન, સુમાનસ અને પડકવન.

(૩) મહાવિદેહ ક્ષેત્ર—નિષિધ અને નીચવત પર્વતની વચ્ચે છે. પશ્ચિમે સહાય છે. ૩૨ વિગ્રહ છે. મધ્યમાં ૧ હગર થો ના વિસ્તાર વાળો છે. પૂર્વ પશ્ચિમ બંને તરફ ૨૨-૨૨ હગર થો કાદશાલ વન છે. બંને તરફ ૧૧-૧૧ વિગ્રહ છે.

મેરની ઉત્તરે અને દક્ષિણ ૨૫-૨૫ થો કાદશાલ વન છે. દક્ષિણમાં નિષિધ મુખી દેવકુર/અને ઉત્તરમાં નીચવત મુખી ઉત્તરકુર છે. એ બંને ક્ષેત્રો જળરે ભગદતે કરીને અર્ધચંદ્રાકાર છે. આ ક્ષેત્રો ગુરુશ મનુષ્ય ૩ માંકની અવધિજી ક્ષેત્ર અગ્રિયુ અને ૩ પશ્વના આશુવાળા વચ્ચે છે. દેવકુરમાં કુપ્તશામલી વૃક્ષ, ચિત્રવિચિત્ર પવત ૧ કચ્છાગિરિ પવત અને ૫ દંડ છે. એમના ઉત્તરમાં પશુ છે. પશુ તે જ છ મુદ્દન જાય છે.

નિષિધ અને મહાદેવવન્ત પર્વતો વચ્ચે હરિવાસ ક્ષેત્ર છે. તથા નીચવત અને કુપ્ત પર્વતો વચ્ચે રમ્યકુવાસ ક્ષેત્ર છે. એ બંને ક્ષેત્રોમાં ૨ માંકની અવધિજી અને ૨ પશ્વની સ્થિતિવાળા ગુરુશ મનુષ્યો રહે છે.

મહા હેમવત અને ગુરુ હેમવત પર્વતની વચ્ચે હેમવાપ ક્ષેત્ર અને ૨૫ તથા શીખરી પર્વતની વચ્ચે હિમ્વવાપ ક્ષેત્ર છે. એ બંને ક્ષેત્રોમાં ૧ માંકની અવધિજી અને ૧ પશ્વના આશુવાળા ગુરુશ મનુષ્યો છે.

ક્ષેત્ર	દક્ષિણ-ઉત્તર પહોળાઈ	ગાંઠ થો હગ	જીવા થો હગ	મનુષ્ય પંક થો હગ
દક્ષિણ ભસ્ત	૨૩૮ થો ૩ હગ	૧		
ઉત્તર	=	૧૮૬૨ હા	૧૪૪૭૧-૧૨	૪૭૧૧-૧
હેમવાપ ક્ષેત્ર	૨૧ ૫-૫	૧૭૫૫-૩	૩૭૧૭૪-૧૬	૧૪૫૨૮-૧૧
હાં વાસ	૮૪૨૧ ૧	૧૩૩૧૧-૬	૭૩૬ ૧-૧૭	૮૪૦૧૧-૪
મહાવિદેહ	૩૩૬૮૪-૪	૩૩૭૧૭-૭	૧ ૦	૧૫૮૧૧૩ ૧૬
દેવકુર	૧૧૮૪૨-૨		૫૩	૧ ૪૧૮-૧૨
ઉત્તરકુર	૧૧૮૪૨-૨		૫૩ ૦	૧ ૪૧૮-૧૧
રમ્યકુવાસ	૮૪૨૧-૧	૧૩૩૧૧-૬	૭૩૬ ૧-૧૭	૮૪ ૧૧-૬
હિમ્વવાપ	૨૧ ૫-૫	૧૭૫૫-૩	૩૭૧૭૪-૧૬	૩૮૭૪૦-૧
દક્ષિણ ભસ્ત	૨૩૮-૩	૧૮૬૨-૭ા	૧૪૪૭૧-૧૨	૧૪૫૨૮-૧૧
ઉત્તર	૨૩૮-૩		૬૭૪૮-૧૨	૪૭૧૧-૧

(૪) પાંચ (પર્વત) દ્વાર—૨૬૬ પર્વત સાથેના છે. દેવકુરમાં ૫૬૬ છે. તેના બંને તરફ ૫૨ દંડ દંડ કચ્છાગિરિ સર્વ ગુરુશ મનુષ્ય છે. દંડ તરફ ૫૨ ૧

પડક વાની ૪ દિશામાં ૪ શિલાઓ છે પડ, પડૂમલ, રકત, અને રત્તકંબલ દરેક શિલા ૫૦૦ ચો. લાખી, ૨૫૦ ચોજન ચો. પહોળી, ૪ ચો. જાડી, અર્ચચન્દ્રકારે છે પૂર્વ-પશ્ચિમ શિલાઓ પર જળજે સિંહાસન છે ત્યાં મહાવિદેહના તીર્થ કરોનો જન્માભિષેક, ભવનપતિ, વ્યતર, જ્યોતિષી અને વૈમાનિક દેવો કરે છે ઉત્તર-દક્ષિણે એકેક સિંહાસન છે ત્યાં ભગત, ઐશ્વતના તીર્થ કરોનો અભિષેક ૪ નિઠાયના દેવો કરે છે

મેરૂ પર્વતના ૩ કુડ છે હેડો ૧૦૦૦ ચો. ધરતીમાં, મધ્યનો ૬૩૦૦૦ ચો. ધરતી પર અને ઉપરો ૩૬૦૦૦ ચો.નો, કુલ ૧ લાખ ચોજનનો શાશ્વતો મેરૂ છે

(૫) કુટ દ્વાર—૪૬૭ કુટ પર્વતો પર અને ૫૮ ક્ષેત્રોમાં છે

	ઊંચા ચો.,	મૂળ વિ.,	ઊંચો વિ.
ચુલ હેમવત પર	૧૧ ૫૦૦	૫૦૦	૨૫૦
મહા હેમવત,,	૮ ,,	,,	,,
નિષિધ ,,	૯ ૫૦૦	૫૦૦	૨૫૦
નીલવત ,,	૯ ,,	,,	,,
રૂપી ,,	૮ ,,	,,	,,
શીજરી ,,	૧૧ ,,	,,	,,
વૈતાલ્ય ૩૪×૯= ૩૦૬	૨૫ ગાઉ	૨૫ ગાઉ	૧૨૧ ગાઉ
વસ્ખાર ૧૬×૪= ૬૪	૫૦૦	૫૦૦	૨૫૦
વિષ્ણુતપ્રભા ગજદત પર ૯	,,	,,	,,
માલવંતા ,, ૯	,,	,,	,,
સુમાનસ ,, ૭	,,	,,	,,
ગધમાલ ,, ૭	,,	,,	,,
મેરૂના નદન વનમાં ૯/૪૬૭	,	,	,,
ભદ્રશાલ વનમાં ૮	,,	,,	,,
દેવકુરૂનાં ૮ ૮ ચો.	૮ ચો.	૮ ચો.	૪ ચો.
ઉત્તરકુરૂમા ૮	,,	,,	,,
ચક્રવર્તીના વિજયમાં ૩૪/૫૨૫	,,	,,	,,

ગજદતના ૨ અને નદનવનના ૧ કુટને ૧૦૦૦ ચો. ઊંચા ૧૦૦૦ ચો. મૂળમાં અને ઊંચે ૫૦૦ ચોજનનો વિસ્તાર સમજવો

૭૬ કુટો (૧૬ વસ્ખાર, ૮ દેવકુરૂ, ૮ ઉત્તરકુરૂ, ૩૪ વૈતાલ્ય) પર જિન ગૃહો છે

(૧) ભદ્રાશયન—પૂર્વ-પશ્ચિમ ૨૨ ૦ યો ઉત્તર-દક્ષિણ ૨ ૦ યો વિસ્તાર છે એટલી ૫ યો જુદા માટે દિશામાં ૪ સિદ્ધાપત્ર છે તેમ જિન પ્રતિમાઓ છે એટલી પ્રતિમામાં ૪ પુસ્તકો (વાવ) ૦ ૫ યો ૭૫ થી ૨૫ યો પહેાળા ૧ યો જુદી છે વેદિકા, વનખડ લોગ્યુદિ મુખ છે આ વાવની મધ્યે પ્રધાનેશ્વરો મહેલ છે ૫ યો જિયા, ૨૫૦ યો વિસ્તાર વડે છે એવી ૮ રીતની સ્થાપાણી—

આમિ રોશ્વમાં ૪ વાવ છે ઉત્પન્ના કુ મા નિલના ઉત્પન્ના મધ્યે રહેન્દો મહેલ છે વડે ૫ ૪ જિયા જિયામાં આ ન્યા અનન્યપ્રમા મધ્યે રહેન્દો પ્રસાદ સિદ્ધાપત્ર છે નામ ૪ ૫ થીક-તા મીચકા થીક-તા થીક-તા, મધ્યે પ્રધાનેશ્વર પ્રસાદ સિદ્ધાપત્ર છે

આઠ વિદિકામાં ૮ હસ્તિપૂત પતિય છે કુમ્ભાર નામવન મુદિ અનન્યપ્રિદિ કુમ્ભ, પોષાક નિદિકા અને રોપવૃક્ષાર તે રહે ૧૨૫ યો ધરતી ૫ યો જિયા, મુખમાં ૫ યો મધ્યે ૩૩૫ યો અને ઉત્તર ૨૫ યો વિસ્તારવાળા છે અનેક વડે કુમ્ભ મુખા વધી વૃક્ષમાં થીમે છે વિદ્યમરો અં દેવોત્ત કિયાસ્થાન છે

(૨) નદન વન—ભદ્રાશયી ૫ યો જિયે મેર પર વનખાકાર છે ૫ યો વિસ્તાર છે વેદિકા વનખડ ૪ સિદ્ધાપત્ર, ૧૬ વાવ ૪ પ્રસાદ મુલવડ છે ૬ હટ છે નદનવનપૂત, મરપૂત નિપિધપૂત હેમવતપૂત રજવપૂત રજિ સ્વમરવિષ વળ અને નવપૂત ૮ હટ ૫ યો જિયા છે આઠમ પર ૧ વનખા આઠ દેવીઓના સુવન છે નામ મેધકા મેધકરા મેધકલી મુમેધા, હેમખાલિતી સુવમ્ભા વનખામિયા વાસેના નવપૂત દેવી નવપૂત ૧ યો જિયા, મુખ ૧ યો મધ્યે ૭૫ યો ઉત્તર ૫૦ યો વિસ્તાર છે અમદેશ્વરના મેલ છે મેલ ભદ્રાશયન જેવી મુદરતા અને વિસ્તાર છે

(૩) ગુમાનસ વન—નદન થી ૬૨૫૦ યો જિયે છે ૫ યો રિતારવાળી મહા યોત્તર છે વેદિકા વનખડ ૧૬ વાવ ૪ સિદ્ધાપત્ર, રોન દેવોત્તેશ્વર ૪ મહેલો આદિ પૂર્વવડ,

(૪) પઠક વન—ગુમાનસ વનથી ૩૬ ૦ યો જિયે મેર જિયાર ૫ ૦ ૪૬૪ યો સુડી આકાર છે એટલી ૧૨ યો ની સુચિકાનો યોત્તર નિદાવ છે થીક વનખડ ૪ સિદ્ધાપત્ર ૧૬ વાવ, મધ્યે ૪ મહેલ સવ પૂરવડ મધ્યેથી મેર જિયા, મુખમાં ૧૨ યો મધ્યે ૮ યો ઉત્તર ૪ યો નિદાસાળા ૪ યો જિયા છે પૂર્વ સમવ છે ૧ વેદિકા વનખડની નિદાસ છે ૫૫ ૧ સિદ્ધાપત્ર છે

પ્રાયેક વિજય ૧૬૫૯૨ થો ૨ કળા દક્ષિણાર તાળી અને ૨૨૨૧૧ થો ૦ પૂર્વ-પશ્ચિમમા પહોળી છે એ ૩૨ તથા ૧ ભરતક્ષેત્ર ૧ ચરવત ક્ષેત્ર, એગ ૩૪ વિજયમાં ૩૪ ચક્રવર્તી યજ્ઞ શકે છે આ ૩૪ વિજયોમા ૩૪ દીર્ઘ વૈતાલ્ય પર્વત ૩૪ તમસ ગુફા, ૩૪ ખડ પ્રભા ગુફા, ૩૪ રાજધાની, ૩૪ નગરી ૩૪ કૃતમાલી દેવ, ૩૪ નટમાલી દેવ, ૩૪ ઋષભકુટ ૩૪ ગંગા નદી, ૩૪ સિંધુ નદી એ બધા શાશ્વતા છે

(૯) દ્રહદ્રાર--૬ વર્ષધર પર્વતોપર છ છે ૫ દેવકુરમા અને ૫ ઉતારકુરમા છે

દ્રહના નામ કયા પર્વત લખાઈ. પહોળાઈ ઉડાઈ

(કુડ)	ઉપર છે	થો ૦	થો ૦	થો ૦	દેવી	કમળ
પદ્મ	દ્રહ સુલહેમવત	૧૦૦૦	૫૦૦	૧૦	શ્રીદેવી	૧૨૦૫૦૧૨૦
મહાપદ્મ	, મહાહુમવત	૨૦૦૦	૧૦૦૦	૧૦	લક્ષ્મી	૨૪૧૦૦૨૪૦
ત્રીગચ્છ	, નિષિધ	૪૦૦૦	૨૦૦	૧૦	ધૃતિ	૪૮૨૦૦૪૮૦
કેશરી	, નીલવત	૪૦૦૦	૨૦૦૦	૧૦	શુદ્ધિ	૪૮૨૦૦૪૮૦
મહાપુડરીક,	રૂપી	૨૦૦૦	૧૦૦૦	૧૦	હી	૨૪૧૦૦૨૪૦
પુડરીક	, શિખરી	૧૦૦૦	૫૦૦	૧૦	કીર્તિ	૧૨૦૫૦૧૨૦
૧૦	દ્રહ જમીનપર	૧૦૦૦	૫૦૦	૧૦	૧૦ દેવતા	૨૪૧૦૦૨૪૦

કુલ ૧૯૨૮૦૧૯૨૦

દેવકુવરના ૫ દ્રહ-નિષેડ દેવકુર, સ્પર્શ, સ્પર્શ અને વિદ્યુતપ્રભ દ્રહ

ઉતારકુરના ૫ દ્રહ--નીલવત, ઉતારકુર, ચંદ્ર ઐરન અને મલવત દ્રહ

(૧૦) નદીદાર--૧૪૫૬૦૯૦ નદીઓ છે નીચેના યત્રથી વિંગન ગણુવી

ની. ઉ = નીકળતા ઉડી

પ્ર. ઉ = સમુદ્રમા પ્રવેશતા ઉડી

ની વિ = નીકળતા વિસ્તાર

પ્ર વિ. = સમુદ્રમા પ્રવેશતા વિસ્તાર

દરેક નદી ઉપર બતાવેલ પર્વત ઉપરના કુડથી નીકળીને આગળ વહેતા ગંગાપ્રભાસ, સિંધુપ્રભાસ, આદિ કુડમા ઘોષ રૂપે પડે છે ત્યાંથી આગળ જતા અર્ધા પરિવાર જેટલી નદીઓ મળે છે તે સાથે વચ્ચે આવતા પહાડને તોડીને આગળ વહે છે ત્યાં પરિવારની નદીઓ મળે છે તે સાથે વહીને જશુકોપની જગતિથી બહાર લવણસમુદ્રને મળે છે

ગંગાપ્રભાસ આદિ કુડોમાં ગંગાદિપ આદિ નામના એકેક દિપ છે તેમાં એજ નામની એકેક દેવી સપરિવાર રહે છે આ કુડો દિપો અને દેવીઓ નદીના જેવા નામે છે એ નામો શાશ્વતા છે

યત્રમાં બતાવ્યા મુજબ ૭૮ મૂળ નદીઓ અને તેના પરિવારની (મળનારી) ૧૪૫૬૦૦૦ નદીઓ છે. એ ઉપરાંત મહાવિદ્યુતના ૩૨ વિજયોના ૨૮ અતર

સા કુરો પર દેવેલીના મહેસો છે. ૪ વનમાં ચચ્ચાર (૧૬) મેરુલપર
૧ જશુ રથપર ૧ સામલી રથપર ૧ જિનમુલ, કુલ ૬૫ યાત્રતા સિદ્ધાનતન છે

(૬) તિર્થદ્વાર—૩૪ વિજય (૩૨ વિદેહના ૧ બરન ૧ ચૈરના) માં
દેવમાં મળુ મળુ લોકિક તીર્થ છે. મનુષ્ય વરદાન અને પ્રજાસ જ્યારે ચક્રવર્તીઓ
ખડ સાધવા ત્યારે ત્યાં શેકાય છે અનુભ કરે છે તીર્થદેશના જન્મભિલેષ
માટે જય એ તીર્થોનું જન્મ અને જીવિપિ દેવો લાવે છે

(૭) મેલ્લીદ્વાર—વિદ્યાપરોની તથા દેવોની ૧૩૬ મેલ્લી છે વૈતાલપ પર
૧૦ થો છેએ વિદ્યા ની ૨ મેલ્લી છે દક્ષિણ મેલ્લીમાં ૫ અને ઉપર મેલ્લીમાં
૬ નગરો છે ત્યાંથી ૧ થો ૧૦ છેએ અભિલેષ દેવોની એ મેલ્લી (કેનરી,
દક્ષિણની) છે

એમ ૩૪ વૈતાલપ પર ચચ્ચાર મેલ્લી છે કુલ ૩૪૪૪=૧૩૬ મેલ્લીઓ છે

(૮) વિજયદ્વાર—કુલ ૩૪ વિજય છે જ્યાં ચક્રવર્તી છે ખડનું એ
જય સભ્ય કરી શકે છે ૩૨ વિજય તો મહાવિદેહ દેવમાં છે તીર્થે મુજબ—

પૂર્વવિદેહ

શીયા નદી

અભિભવિદેહ

સીવાદા નદી

ઉપર કિનારે ૮	દક્ષિણ કિનારે ૮	ઉપર કિનારે ૮	દક્ષિણ કિનારે ૮
કચ્છ વિજય	વચ્છ વિજય	પચ વિજય	ચિષ્ઠ વિજય
સુકચ્છ	સુવચ્છ	સુખચ	સુવિષા
મહાકચ્છ	મહાવચ્છ	મહાપચ	મહાચિષ્ઠ
કચ્છવતી	વચ્છવતી	પચાવતી	વિષાવતી
જાનકા	રમા	સામ્યા	વચ્ચુ
મ જગા	રમકે	કચ્છા	સુવચ્ચ
પુરકચા	રમચિષ્ઠ	નિલીના	મન્દીલા
પુરકચાવતી	મ જગાવતી	સલીલાવતી	મન્દીલાવતી

(૪૩) ધર્મની સન્મુખ થવાનાં ૧૫ કારણ.

- (૧) નીતિમાન હોય કારણ કે નીતિ ધર્મની માતા છે.
  - (૨) હિંમતવાન ને બહાદુર હોય કારણ કે કાયરોથી ધર્મ જની શકે નહિ
  - (૩) વૈર્યાવાન હોય કારણ કે દરેક કાર્યોમાં આતુરતા (સાહસ) ન કરે.
  - (૪) બુદ્ધિમાન હોય કારણ કે દરેક કાર્ય પોતાની મતિએ વિચારીને કરે
  - (૫) અસત્યને ધિક્કારી કાઢનાર હોય અને સત્ય વચન બોલનાર હોય
  - (૬) નિષ્કપટી હોય, હૃદય સાફ ચ્દાટિક રત્ન માફક હોય.
  - (૭) વિનયવાન હોય અને મધુર ભાષાનો બોલનાર હોય
  - (૮) ગુણુગ્રાહી હોય અને ૨૫ આત્મશલાધા ન કરે (પોતે પોતાના ગુણુ બીજાને માન પામવા ખાતર ન કહે)
  - (૯) પ્રતિજ્ઞાનો પાલક હોય, એટલે જે નિયમો કરેલ હોય તેનો બરાબર પાલક હોય .
  - (૧૦) દયાવાન હોય એટલે પરાપકારની બુદ્ધિ હોય
  - (૧૧) સત્ય ધર્મનો અર્થી હોય ને સત્યનોજ પક્ષ કરનાર હોય.
  - (૧૨) જિતેન્દ્રિય હોય ને કષાયની મદતા હોય
  - (૧૩) આત્મકલ્યાણની દ્રઢ ઇચ્છાવાળો હોય.
  - (૧૪) તત્ત્વવિચારમાં નિપુણ હોય, ને તત્ત્વમાજ રમણતા કરે
  - (૧૫) જેની પાસે ધર્મ પામ્યો હોય, તેનો ઉપકાર કાઢ વખત ભૂલે નહિ અને વખત આવે પાછો ઉપકારી ઉપર સામો પોતે ઉપકાર કરનાર હોય
- ધતિ ધર્મની સન્મુખ થવાના પંદર કારણ સંપૂર્ણ.

(૪૪) માર્ગાનુસારીના ૩૫ ગુણ.

૧ ન્યાય સખન્ન દ્રવ્ય મેળવે, ૨ સાત કુલ્યસનનો ત્યાગી, ૩ અભક્ષ્યનો ત્યાગી, ૪ ગુણુપરીક્ષાથી લમ-સબધ જોડે, ૫ પાપ બીડ, ૬ દેશહિતકર વર્તનવાળો, ૭ પરનિદાનો ત્યાગી ૮ અતિપ્રગટ, અતિશુભ કે ઘણા દ્વારવાળા મકાનમાં ન રહે ૯ સદ્ગુણીની સોબત કરે, ૧૦ બુદ્ધિના ૮ ગુણુનો ધારક, ૧૧ કદાચહી ન હોય, (સરળ હોય), ૧૨ સેવાભાવી (પોષ્ય વર્ગનો પોષક) હોય, ૧૩ વિનયી, ૧૪ ભયસ્થાન ત્યાગે, ૧૫ આયવ્યય (આવક-ખર્ચ)નો હિસાબ રાખે, ૧૬ ઉચિત (સમ્ય) વસ્ત્રભૂષણ પહેરે, ૧૭ સ્વાધ્યાય કરે (રાજ નિયમિત ધાર્મિક વાંચન, શ્રવણ કરે

	નદી	પર્વતથી	ક્રમથી	ની લ	ની વિ.	પ લ	પ વિ.	પરિવર તત્ત્વો
૧	મંગા	ચુલ્લેમ	૫૫	૧૧ ગાઉ	૬૧ મેલ	૧૧ મેલ	૧૨૧ મેલ	૧૪
૨	સિધુ	,	"		"			૧૪
૩	રશ્મિતા	,	"	૧ ગાઉ	૧૨૧ મેલ	૨૧ મેલ	૧૨૫ મેલ	૨૮
૪	જોરશિલા	મહાદેવ	મહાપદ	"	"		"	૨૮
૫	હરિકતા	"	"	૨ ગાઉ	૨૫ મેલ	૫ મેલ	૨૫ મેલ	૫૬
૬	હરિ	નિર્મલ	વીગચ	"	"		"	૫૬
૭	સીતા	"	"	૪ ગાઉ	૫ મેલ	૧૦ મેલ	૫ મેલ	૫૩૨
૮	સતિશ	નીલવત	કેશરી	"	"		"	૫૩૨
૯	નરકતા			૨ ગાઉ	૨૫ મેલ	૫ મેલ	૨૫ મેલ	૫૬
૧૦	નારીકતા	રૂપી	મહાપુદ		"			૫૬૦
૧૧	રૂપકુમા	"	"	૧ ગાઉ	૧૨૧ મેલ	૨૧ મેલ	૧૨૫ મેલ	૨૮
૧૨	સુવલ કુમા	શિખરી	પુત્રીક	"	"			૨૮૦
૧૩	રક્ષા	,		૧૧ ગાઉ	૬૧ મેલ	૧૧ મેલ	૧૨૧ મેલ	૧૪
૧૪	રક્ષોદા	"					"	૧૪
૧૫	વિરેદની	કુકેથી	૫ વીપર	"	"			૧૪

૧૪-૧૫-૧૬

૭ તેમાં ૧૬ વરખાર પર્વત પહેલા જુઓ છે અને તે પછી ૧૨ અંતરથી ૧૨ અંતરનાં છે તેના નામ — ચુલ્લેમ, કલ્લેમ, પદ્મલી તત્ત્વના મતલબે જાણવા કોશિશ સિદ્ધસેના, અવોળકની કાળાકની ફેનખાની અને મલ્લ મલ્લ આ દરેક નદી ૧૨૫ મેલ પહેળી ૨૧ મેલ ૧૧ લઈ અને ૧૧૫૨ થી ૨ કાળની લાંબી છે એવ કુલ નદીઓ ૧૪૫૬ ક છે ત્યુ વિસ્તાર અલ્પિય પ્રકારે સ્થળે જાય.

કવિ ખડ બોધ સ પૂર્વ

- ૧૬ ગૌભાવન્ય (૧ પ્રકારની સેવા) કરવાથી
 ૧૭ મહાવિષ્ણુ સમને સમાધિ (સેવા-પ્રાણ) દેવાથી
 ૧૮ નવુ નવુ અપૂર્વ તત્ત્વજ્ઞાન અણવાથી
 ૧૯ સૂત્ર સિદ્ધાંતની અભિનિ (સેવા) કરવાથી
 ૨૦ મિથ્યાત્વનાશ અને સમક્ષિત જીવોત કરવાથી

જીવ જનતાનત કરાને અપાવે છે એ સ્વકાર્યો કર્યા બાદ ત્યાજ્ય
 (ભાવના) આવે તે તીર્થ કર નામ કમ બધાય

કવિ તીર્થ કર નામ વ્યાધવાના ૨૦ કારણો સંપૂર્ણ

(૪૮) પરમ કલ્યાણુના ૪૦ બોલ

શુભ

કષ્ટાવ

સુદની સાક્ષી

૧ સમક્ષિત નિર્ભય ખજવાથી પરમકલ્યાણુ થાય	શિષ્યિક મહારાજના કાલ્યાણ સૂત્ર
૨ નિવાળા રહેતા તરબોથી	તામલી તપસ્ય કરતી ,
૩ જ્યુ મોચા નિયમ કરવાથી	ચળસુકમાળ મુનિ અતરક ,
૪ સમભાવે સુખ કરવાથી	અણુ નવાળી ,
૫ ખાંચ મહાવન નિયમ પાળવાથી	ચોનમ રજાથી અમવતી =
૬ પ્રમાદ છોડી અપ્રમાદી બવાથી	શેષમ રાજાનિ યાત્રા
૭ ધર્મિકમન કરવાથી	કરોચી મુનિ જીતસંખન ,
૮ મિત્રેમાં માથા કપડ ન કરવાથી	મરિય તથા પ્રભુ યાત્રા =
૯ મમ ભાઈ કરવાથી	કેશી-ચોતમ ઉતરાખ =
૧૦ સત્યવર્મપો પ્રદા કરવાથી	વરણનાથ અમવતી =
૧૧ જીવોપર ક્રોધ કરવાથી	નકુઆના મિત્ર
૧૨ સાવધાન નિયમવળુ કહેવાથી	મેયકુમર દ્વાયેતમને યાતા
૧૩ કદ વર્તા વળુ મોની રદવાથી	અણુદ આપક ઉપાસાક્રમ =
૧૪ શુદ્ધ અને ચીમજ પાળવાથી	અવને ૭ કિષ્ક ઉતરાખ =
૧૫ પરિમજની મમતા ઉદવાથી પરમકલ્યાણુ થાય	સુદર્શન ચેદ સુદર્શનચરિત્ર
૧૬ ઉદાર ભાવે સુખાવ દનદેવાથી	કોટીજ વાલજી જીતસંખન સૂત્ર
૧૭ વાલી કમનન રિયર કરવાથી	ચોમક માયાપતિ વિપાક =
૧૮ ઉમ તપ ન કરવાથી	રાજેમની ઉતરાખ =
૧૯ અજાનપૂજ વેદવચ્ચ કરવાથી	ધના મુનિ અગુરોવવાઈ =
	વચામુનિ યાત્રા સૂત્ર

ધન્વિય વશ કરવાથી, ૬ છકાય જીવોની રક્ષા કરવાથી ૭ ભોજન સમયે સાધુ-સાધ્વીની લવાના ભાવવાથી, ૮ સફળતા મેળવવા ભણાવવાથી ૯ નિયાણુરહિત એક કોટીથી મનમાં રહેતો થકો નવ કોટીએ પ્રત પચ્ચક્રખાણુ કરવાથી ૧૦ દશ પ્રકારની વૈવાવચ્ચ કરવાથી, ૧૧ કષાયને પાતળ પાડી નિર્મૂળ કરવાથી. ૧૨ છતી શક્તિએ ક્ષમા કરવાથી, ૧૩ લાગેલ પાપોની તરત આલોચના કરવાથી, ૧૪ લીધેલ પ્રતો નિર્મળ રીતે પાળવાથી, ૧૫ અભયદાન-સુપાત્રદાન દેવાથી, ૧૬ શુદ્ધ મનથી શીયળ (અભયચર્ચ) પાળવાથી, ૧૭ નિર્વંધ (પાપરહિત) મધુર વચન બોલવાથી, ૧૮ લીધેલ સયમમારને અખડ પાળવાથી, ૧૯ ધર્મ-શુકલ ધ્યાન ધ્યાવવાથી ૨૦ દર-માસે છ છ પૌષ્ઠ કરવાથી, ૨૧ ઉભયકાય આવશ્યક કરવાથી, ૨૨ પાછલી રાત્રે ધર્મ જાગરણ કરી, ત્રણ મનોરથાદિ ચિંતવવાથી ૨૩ મગ્ધાન્ટે આલોચનાદિથી શુદ્ધ થઈ સમાર્પિ પડિત-મરણ મરવાથી,

આ ૨૩ બોલને સમ્યક પ્રકારે જાણીને, સેવન કરવાથી જીવ વહેલા મોક્ષે જાય

ક્રતિ વહેલા મોક્ષ જવાના ૨૩ બોલ સંપૂર્ણ.

(૪૭) તીર્થ કરનામ આધવાનાં ૨૦ કારણા.

શ્રી જ્ઞાતાસૂત્રના આઠમાં અધ્યયનનો અધિકાર.

- ૧ શ્રી અરિહંત ભગવાનના ગુણકીર્તન કરવાથી
- ૨ શ્રી સિદ્ધ " " "
- ૩ આઠ પ્રવચન (૫ સમિતિ, ૩ ગુપ્તિ)નું આરાધન કરવાથી
- ૪ ગુણવત ગુરુના ગુણકીર્તન કરવાથી
- ૫ સ્થિત (વૃદ્ધ મુની)ના " "
- ૬ બહુશ્રુતના " "
- ૭ તપસ્વીના " "
- ૮ ભણેલા જ્ઞાને વારંવાર ચિંતવવાથી
- ૯ સમકિત નિર્મળ પાલન કરવાથી
- ૧૦ વિનય (૭-૧૦-૧૩૪ પ્રકારના) કરવાથી
- ૧૧ કાળોકાળ આવરણ કરવાથી
- ૧૨ લીધેલ પ્રત પચ્ચક્રખાણુ નિર્મળ પાળવાથી
- ૧૩ શુભ (ધર્મ-શુકલ) ધ્યાન ધ્યાવવાથી
- ૧૪ બાર પ્રકારની નિર્જરા (નપ) કરવાથી
- ૧૫ દાન (અભયદાન-સુપાત્રદાન) દેવાથી

૧૯ શ્રેય વખતે (શૂળ લાગે ત્યારે મિત્ર પદ્મ, નિમમિત્ર) બોલન કરે, ૨ સમજાતાં સંકુપિત કરે ૨૧ ત્રણ પુરુષર્થ (ધર્મ, અર્થ, કામ)માં વિવેકી ૨૨ સમજાતાં (કમ્ય ક્ષેત્ર, કાળ જાણના જાણી) હોય, ૨૩ સાંત પ્રકૃતિવાળો ૨૪ વ્યક્તિ અર્થે સમજનારો ૨૫ સ્વપ્રતિભાવી ૨૬ હર્ષિર્દર્શી ૨૭ ક્ષમાળી ૨૮ પરોપકારી. ૨૯ કૃતિ ન જાનાં કૃષ્ણ હોય (અપકારી પર પશુ ઉપકાર કરે) ૩૦ આત્મપ્રદાન ન ઇચ્છે ન કરે, ન કરાવે ૩૧ વિવેકી (સાચાએ ગમીને એક સમજનાર) હોય, ૩૨ લક્ષ્યવાન હોય ૩૩ મેયવાન હોય, ૩૪ પદ્મિષ્ઠ (હોય, માન, માન્ય કોલ ત્રણ હોય)ને નાશ કરે, ૩૫ હિન્દુઓને ઇલે (નિવેન્દિત હોય).

જો ૩૫ ગુણધારી હોય તે નૈતિક ધાર્મિક કન્ટ્રોલ છવતને મોક્ષ થઈ શકે.

ઈતિ આર્ચાનુસારીના ૩૫ ગુણ સંપૂર્ણ

(૪૫) આવકના ૨૧ ગુણ

૧ ઉદાર હૃદયી હોય	૨ મલવત હોય
૩ સૌમ્ય પ્રકૃતિવાળો હોય	૪ લોભિષ્ઠ
૫ અધુર (પ્રકૃતિવાળો) ,	૬ પાશ્વરિ "
૭ ધર્મ જાણવાનું "	૮ હર્ષિરથ (અસહ્ય) મુક્ત હોય.
૯ લક્ષ્યવાનું	૧ ક્ષમાવત હોય.
૧૧ માન્યસ્થ હર્ષિ "	૧૨ મનુષ્ય-સહિષ્ણુ-વિવેકી હોય.
૧૩ ગુણાનુરાગી	૧૪ ધર્મોપદેશ કરનાર હોય.
૧૫ ન્યાયપક્ષી હોય	૧૬ શુભ વિચારક "
૧૭ મર્ચાંદમુક્ત વ્યવહાર કરનાર	૧૮ વિનયશીલ
૧૯ કૃષ્ણ (ઉપકારનો જાણી હોય)	૨૦ પરોપકારી "
૨૧ સત્કામમાં સદા સાવધાન હોય.	

ઈતિ આવકના ૨૧ ગુણ સંપૂર્ણ

(૪૬) વહેલા મોક્ષ જવાના ૨૩ બાલ

૧ મોક્ષની અભિલાષા રાખવાથી ૨ કૃમ તપશ્વર્ગી કરવાથી, ૩ ક્રાંતિને મત સિદ્ધાંત સાંભળવાથી, ૪ આત્મસાંભળી તેની પ્રાપ્તિ કરવાથી, ૫ પવિત્ર

૪ દ્વિવ વશ ક્રવાતી, ૬ છકાય જીવોની રક્ષા કરવાથી ૭ મોજન સમયે સાધુ-સાધ્વીની ભવાના ભાવવાથી, ૮ સદ્ગુણ ભણવા ભણાવવાથી ૯ નિયાણીરહિત એક ઠેાડીથી વ્રતમા રહેતો થકો નવ ઠેાડીએ વ્રત પચ્ચક્રખાણ કરવાથી ૧૦ દશ પ્રકારની વૈનાવચ્ચ કરવાથી, ૧૧ કષાયને પાતળ પાડી નિર્મૂળ કરવાથી, ૧૨ જી શક્તિએ ક્ષમા કરવાથી, ૧૩ લાગેલ પાપોની તત્ત આલોચના કરવાથી, ૧૪ લીધેલ વ્રતો નિર્મૂળ રીતે પાળવાથી, ૧૫ અભયદાન-સુપાત્રદાન દેવાથી, ૧૬ શુદ્ધ મનથી શીયળ (બ્રહ્મચર્ય) પાળવાથી, ૧૭ નિર્વદ્ય (પાપરહિત) મધુર વચન બોલવાથી, ૧૮ લીધેલ સયમમારને અખડ પાળવાથી, ૧૯ ધર્મ-શુકલ ધ્યાન ધ્યાવવાથી ૨૦ દગ. માસે જ જ પૌષ્ઠ કરવાથી, ૨૧ ઉભયકાય આવશ્યક કરવાથી, ૨૨ પાછલી રાત્રે ધર્મ જગરણ કરી, ત્રણ મનોરથાદિ ચિંતવવાથી ૨૩ મગ્ધાન્તે આલોચનાદિથી શુદ્ધ થઇ સમાધિ પડિત-મરણ મરવાથી,

આ ૨૩ બોલને સમ્યક પ્રકારે જાણીને, મેવન કરવાથી જીવ વહેલા મોક્ષે જાય

ઇતિ વહેલા મોક્ષ જવાના ૨૩ બોલ સંપૂર્ણ.

(૪૭) તીર્થંકરનામ આંધવાનાં ૨૦ કારણો.

શ્રી જ્ઞાતાસૂત્રના આઠમાં અધ્યયનનો અધિકાર.

- ૧ શ્રી અરિહંત ભગવાનના ગુણકીર્તન કરવાથી
- ૨ શ્રી સિદ્ધ " " "
- ૩ આઠ પ્રવચન (૫ સમિતિ, ૩ શ્રુતિ)નું આરાધન કદવાથી
- ૪ ગુણવત ગુરૂના ગુણકીર્તન કરવાથી
- ૫ સ્થિતર (વૃદ્ધ યુની)ના " "
- ૬ બહુશ્રુતના " "
- ૭ તપસ્વીના " "
- ૮ ભણેલા જ્ઞાનને વારવાર ચિંતવવાથી
- ૯ સમજિત નિર્મૂળ પાલન કરવાથી
- ૧૦ વિનય (૭-૧૦-૧૩૪ પ્રકારના) કરવાથી
- ૧૧ કાળોકાળ આવરયક કરવાથી
- ૧૨ લીધેલ વ્રત પચ્ચક્રખાણ નિર્મૂળ પાળવાથી
- ૧૩ શુભ (ધર્મ-શુકલ) ધ્યાન ધ્યાવવાથી
- ૧૪ ખાર પ્રકારની નિર્જરા (નપ) કરવાથી
- ૧૫ દાન (અભયદાન-સુપાત્રદાન) દેવાથી

- ૧૬ વૈશાવડ્ય (૧ પ્રકારની સેવા) કરવાથી
- ૧૭ અતુલિય સધને સમાધિ (સેવા-શાળા) દેવાથી
- ૧૮ નવુ નવુ અપૂર્વ તત્ત્વજ્ઞાન અપાવાથી
- ૧૯ સૂત્ર સિદ્ધાંતની અક્ષિત (સેવા) કરવાથી
- ૨ મિત્રાત્વનાથ અને સમક્ષિત ઉલોત કરવાથી

છવ જાતતાનત કમેનિ અપાવે છે એ સ્ત્રકાચો કરતાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થાન્ય (જાવના) આવે તેા તીર્થકર નામ કર્મ અપાવ.

ક્રિતિ તીર્થકર નામ વ્યાખ્યાના ૨૦ મારણા સ પૂર્ણ

(૪૮) પરમ કલ્યાણના ૪૦ બોલ

શુદ્ધ	કથાત	સૂત્રની સાક્ષી
૧ સમક્ષિત નિર્મળ જાળવાથી પરમકલ્યાણ વાપ		મૈલિક મહારાજ. ઠાણિય સૂત્ર
૨ નિશ્ચલ રહિત તત્ત્વજ્ઞાથી		વામણી તજસ. અચર્યી
૩ અલ્પ થોડો નિમળ કરવાથી	"	મળસુકમાળ મુનિ જાતમ
૪ સમજાવે ક્ષમા કરવાથી		અર્જુનમાળી
૫ પત્ર મહાવત નિમળ જાળવાથી		ચૈતન સ્વામી ; અચર્યી
૬ પ્રમદ ઉપી અપ્રમદી થવાથી		શેષત રાજર્ષિ યાત્રા
૭ ઉન્નિષ્ક્રમન કરવાથી		કરોચી મુનિ ઉત્તરાધ્ય
૮ મિત્રેમાં માત્ર કપટ ન કરવાથી		મન્નિષ ત્રય પ્રજા યાત્રા
૯ કમચર્ચા કરવાથી		કેશી-જોતમ ઉત્તરાધ્ય
૧૦ સત્કથમ પર મદા કરવાથી		વરણનાથ અચર્યી
		નકુળનાથ મિત્ર
૧૧ છવેપર મરણ કરવાથી		મેષકુમાર હાથીઅવે યાત્રા
૧૨ સત્કથાત નિરાકપણે કહેવાથી	"	અણુક માવક ઉપાસકમ્ભા
૧૩ કષ્ટ પત્તા પણ માની દતાથી	"	અગ્નિ ૭ સિધ્ધ ઉત્તરાધ્ય
૧૪ શુદ્ધ મને સ્વીકૃત પાળવાથી		સુરસન શેક. સુરસનઅરિ
૧૫ પરિમલ્લી મળા છેડવાથી પરમકલ્યાણ વાપ		કપીલ બ્રહ્મજ્ઞ. ઉત્તરાધ્યન સર
૧૬ જીરુ ભાવે સુખાત દનદેવાથી	"	ચૌમક ગાવાપતિ. વિપાક
૧૭ માથી કમળને રિશર કરવાથી		રાજેમલી ઉત્તરાધ્ય
૧૮ ઉમ તપ થા કરવાથી	"	ધા મુનિ અનુતરોપવાઈ
૧૯ અગ્નિપણે વૈશાવડ્ય કરવાથી	"	પણમુનિ યાત્રા સૂત્ર

૨૦ સદૈવ અનિત્ય ભાવના ભાવવાથી	„	ભરત ચક્રિ જ્યુદ્ધિપ પ્ર૦ „
૨૧ અશુભ પરિણામો રોકવાથી	„	પ્રસન્નચદ્રનર્પિં શ્રીણીકચરિત્ર
૨૨ સત્યજ્ઞાન પર શ્રદ્ધા રાખવાથી	„	અર્હત કશ્રાવક જ્ઞાતા સૂત્ર
૨૩ ચતુર્વિધ સધની વૈયાવસ્વથી	„	સનતકુમાર ચક્રિ ભગવતી પૂર્વે „
૨૪ ચડતે ભાવે મુનિસેવા કરવાથી	„	બ્રાહ્મગણ પૂર્વે ભવે ઋષભ દેવચન્દ્રિ
૨૫ શુદ્ધ અભિગ્રહ	„ „	પાંચ પાંડવ જ્ઞાતા સૂત્ર
૨૬ ધર્મદલાદી	„ „	શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવ અતગડ „
૨૭ સૂત્રજ્ઞાનની ભક્તિ	„ „	ઉદાઈ રાજા ભગવતી „
૨૮ જીવદયા પાલન	„ „	ધર્મરૂપી અણુગાર જ્ઞાતા „
૨૯ મતથી પડતાજ સાચચેત થઈ ગય	„	અગ્નિક અણુગાર આવશ્યક „
૩૦ આપત્તિ આગે ધૈર્ય રાખવાથી	„	અધક અણુગાર ઉત્તરાધ્ય „
૩૧ જિન જનની ભક્તિ કરવાથી પરમ કલ્યાણ થાય		પ્રભાવતી ગણી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર
૩૨ પ્રાણુની પરવા મૂકીદા પાળે	„	મેવરથ રાજા શાંતિનાથ ચરિત્ર
૩૩ છતી શક્તિએ ક્ષમા કરવાથી	„	પ્રદેશી ગજા રાયપ્રશ્નીય સૂત્ર
૩૪ સગા ભાઈનો પણ મોહ છોડવાથી	„	રામ-બળદેવ ૬૩ શલાઘા પુ ચરિત્ર
૩૫ દેવાદિના ઉપસર્ગ સહેવાથી	„	કામદેવ ઉપાસક૦ સૂત્ર
૩૬ દેવ-ગુરુ વદનમાં નિર્મિત થવાથી	„	સુદર્શન શેઠ અતગડ „
૩૭ ચર્ચાની વાદીએને જીતવાથી	„	મહંત શ્રાવક ભગવતી „
૩૮ મળેલા નિમિત્ત પર	„	આદ્રકુમાર સૂત્રકૃતાંગ „
શુભ ભાવનાથી		
૩૯ એકત્વ ભાવના ભાવવાથી	„	નગિરાજર્ણિ ઉત્તરાધ્ય- „
૪૦ વિષયસુખમાં ગૃહન થવાથી	„	જિનરક્ષ-જિનપાલ જ્ઞાતા „

ધર્મ પરમ કલ્યાણના ૪૦ બોલ સંપૂર્ણ.

(૪૯) તીર્થ કરના ૩૪ અતિશય

૧ તીર્થ કરના કેશ, નખ ન વધે, સુશોભિત રહે. ૨ શરીર નિરોગી રહે
૩ લોહીમાં ગોક્ષીર જેવા હોય ૪ શ્વાસોશ્વાસ પદ્મકમળ જેવા સુગંધી
૫ આહારનિહાર એદશ્ય, ૬ આકાશમાં ધર્મચક્ર ચાલે ૭ અકાશમાં ૩ છત્ર
ધરાય, બે ચામર-વિભાજ ૮ આકાશે પાદપીઠ સહિત સિંહાસન ચાલે. ૯ આકાશમાં
૭ દ્રવ્યજ ચાલે ૧૦ અશોકવૃક્ષ રહે ૧૧ ભામડળ હોય ૧૨ વિષમ ભૂમિ

મંત્ર માત્ર ૧૩ કંદા હોય થઈ નય ૧૪ અને વસુ અનુકૂળ માત્ર ૧૫ અનુકૂળ
 માત્ર માત્ર ૧૬ પત્તિવર્ણનાં પૂજ્ય પ્રયત્ન ૧૭ અશુભ પુણ્યનોનો નામ માત્ર ૧૮
 સુગંધી વર્ણથી શુભિ છતાં ૧૯ શુભ પુણ્ય પ્રયત્ન ૨૦ ચોળાનામી વાણીથી
 પ્વનિ હોય ૨૧ અર્ધમાત્રથી શુભામાં દેવના દે ૨૨ સર્વ સજા પોતાની
 શાખમાં સમજે ૨૩ જન્મ વેર જાતિ વેર જાન માત્ર ૨૪ જન્મમતી પશુ દેવના
 સહાયે અને વિતન કરે ૨૫ પ્રતિવાદી નિરુપ્ત જાને ૨૬ પશ્ચીમ ચો શુભી
 જોઈ જાતના રામ ન માત્ર ૨૭ મહામારી (પ્રેમ) ન માત્ર ૨૮ ઉપદ્રવ ન કવ
 ૨૯ સ્વચ્છેને કાર્ય ન હોય પર હસરનો કાર્ય ન હોય ૩૧ અનિવૃદ્ધિ ન કવ
 ૩૨ અનિવૃદ્ધિ ન માત્ર ૩૩ કુશળ ન પડે ૩૪ પહેલાં કવેચ ઉપદ્રવ સાંત કવ

કમલ ૪ અતિશય જન્મથી હોય ૧૧ અતિશય જેવજાન થઈ પછી
 પ્રયત્ન અને ૧૬ જાતિ જ્ઞાત હોય છે

ધર્મિ તીર્થંકરના ૩૪ અતિશય સંપૂર્ણ

(૫૦) ધર્મચર્યની ૩૨ ઉપમા

શ્રી પ્રભુ જ્યોત્સ્વ સૂત્રના અધ્યૈ ૯ માંને આધારે

૧	સૌ જ્યોત્સ્વી સમજ્યાં જદમાં તેમ સૌ વનોમાં જલજલ (શીમળ) મોકે કિમ્બી		
૨	, જાણ્યામાં સોનાની ખાણ કિમ્બી	"	એક ને પ્રધાન
૩	સોનામાં વેદ્ય સન પ્રધાન તેમ	"	
૪	જાણ્યામાં મુગદ	"	
૫	વરજામાં ક્ષેત્રજલ	"	
૬	, જદમાં ચોરીય મહન	"	
૭	દે માં અવિદ્યમળ	"	
૮	જોયધીશ્વરમાં મૂળહેમવત	"	
૯	નર્મિમાં સીતા સીતા	"	
૧૦	, સમુદ્રમાં સ્વચ્છમળ	"	
૧૧	પરિત્તમાં મુક્તિ ચો ને પ્રધાન	"	
૧૨	, હાથીમાં જોશવત	"	
૧૩	, જ્યોત્સ્વીમાં જેઠરીસિદ્ધ	"	
૧૪	, અનપતિમાં ખરજેન્દ	"	
૧૫	, મુગદ કમાદેવોમાં વેણુદેવદ	"	

૧૬	,,	દેવલોકમા	અલ્લલોક મોટું	ને	પ્રધાન	,,	,,	,,
૧૭	,,	સભાઓમા	સૌધર્મી	સભા મોટી	ને	પ્રધાન	તેમ સૌ	વ્રતોમાં
								અ. મોટું
								ને પ્રધાન
૧૮	,,	સ્થિતિના	દેવોમા	સર્વાર્થસિદ્ધ	,,	,,	,,	,,
૧૯	,,	દાનોમાં	અભયદાન	મોટું	ને	પ્રધાન	,,	,,
૨૦	,,	રગોમાં	કિરમજી	રગ	,,	,,	,,	,,
૨૧	,,	સસ્થાનોમાં	સમચક્રિસ	,,	,,	,,	,,	,,
૨૨	,,	સહનનોમાં	વજ્રપના	,,	,,	,,	,,	,,
૨૩	સૌ	લેશ્યામાં	શુકલ લેશ્યા	મોટી	ને	પ્રધાન	તેમ સૌ	વ્રતોમાં
								અ. મોટું
								ને પ્રધાન
૨૪	,,	ધ્યાનોમાં	શુકલ ધ્યાન	,,	,,	,,	,,	,,
૨૫	,,	જ્ઞાનમાં	કેવળજ્ઞાન	,,	,,	,,	,,	,,
૨૬	,,	ક્ષેત્રોમાં	મહાવિદેહક્ષેત્ર	,,	,,	,,	,,	,,
૨૭	,,	સાધુઓમાં	તીર્થંકર	,,	,,	,,	,,	,,
૨૮	,,	ગોળ પર્વતોમાં	કુંડળ પર્વત	,,	,,	,,	,,	,,
૨૯	,,	વૃક્ષોમાં	સુદર્શનવૃક્ષ	,,	,,	,,	,,	,,
૩૦	,,	વનોમાં	નંદનવન	,,	,,	,,	,,	,,
૩૧	,,	ઋષિમાં	ચક્રવર્તીનીઋષિ	,,	,,	,,	,,	,,
૩૨	,,	યોદ્ધામાં	વાસુદેવ	,,	,,	,,	,,	,,

ઈતિ બ્રહ્મચર્યની ૩૨ ઉપમા સંપૂર્ણ

(૫૧) દેવોત્પાતના ૧૪ બોલ.

નીચેના ૧૪ બોલના જીવો જો દેવ ગતિમાં જાય તો કયાસુધી જઈ શકે ?

માર્ગશુભ	જન્મન્ય	ઉત્કૃષ્ટ
૧ અસયતિ ભવિ દ્રવ્ય દેવ	ભવનપતિમાં	નવગ્રૈવેયકમાં
૨ અવિરાધક મુની	સૌધર્મ કલ્પમાં	અનુત્તર વિમાનમાં
૩ વિરાધક મુનિ	ભવનપતિમાં	સૌધર્મ કલ્પમાં
૪ અવિરાધક શ્રાવક	સૌધર્મ કલ્પમાં	અચ્યુત કલ્પમાં
૫ વિરાધક શ્રાવક	ભવનપતિમાં	જ્યોતિષીમાં
૬ અસરી તિર્થ ચ	,,	વ્યંતર દેવીમાં

૭ હ મૂળવૃક્ષ તાપસ	"	અવોત્તિમીમા
૮ હંતી કરનાર મુનિ	અવનપતિમા	સૌમ્ય કર્મમા
૯ પરિવ્રજ સન્નાયી તાપસ	,	અક્ષ દેવભેદમા
૧ આચાર્યનિહિ નિહક મુનિ		લાનક "
૧૧ સચી તિર્થ	"	આશ્રમા "
૧૨ આજીવિક સાધુ (જિજ્ઞાસુપત્રી)	,	અનુભુત "
૧૩ જન મત્ર કરન્તર અભોગી સાધુ		,
૧૪ સ્વશિષ્ય વચનના	"	નવ દેવેશકમા

મૌદ્રમાં બોધમાં અમ્ય છવે ૭ રેખમાં અન્નાભમ્ય જ ને છે.

હતિ દેવોત્પાતના ૧૪ બોધ સપૂર્ણ

(૫૨) ષટ્દ્વય ૫૦ ૩૧ દ્વાર

૧ નામદ્વાર, ૨ આદિ ૩ સઠાણ, ૪ દ્વય, ૫ દ્વિત, ૬ કાળ, ૭ ભાવ, ૮ સામાન્ય વિશેષ, ૯ નિમય, ૧૦ નય, ૧૧ નિદેશ, ૧૨ ગુણ, ૧૩ પર્ણાવ, ૧૪ સાધારણ, ૧૫ સાધર્મી, ૧૬ પારિણામિક, ૧૭ છવ, ૧૮ મૂર્તિ, ૧૯ પ્રદેશ, ૨૦ એક, ૨૧ દ્વિતદ્વિતી, ૨૨ ક્રિયા, ૨૩ કર્તૃ, ૨૪ નિત્ય, ૨૫ કારણ, ૨૬ ગતિ, ૨૭ પ્રવેશ, ૨૮ પૃથ્થ ૨૯ સ્પર્શના, ૩૦ પ્રદેશસ્પર્શના અને ૩૧ અલ્પબદ્ધત્વ દ્વાર

૧ નામદ્વાર—૧ ધમ ૨ અધમ ૩ આકાશ ૪ છવ, ૫ પુરુષસ્થિતિમા, ૬ કાળક્રમ્ય.

૨ આદિદ્વાર—અપેક્ષા અથા દ્રવ્ય અનાદિ ૭ દેવપેક્ષા લોભાપેક્ષા ૭ તે સદિ ૭ માત્ર આકાશ અનાદિ છે. કાળાપેક્ષા ૫૪ દ્રવ્ય અનાદિ છે. ભાવાપેક્ષા ૫૪ દ્રવ્યમાં ૭ પાદ બ્ય અપેક્ષાએ સાક્ષિઆન્ત ૭

૩ સઠાણ દ્વાર—પર્ણાસ્થિતિમા સઠાણ શાશ્વતાં આપણ નેતુ

આ રીતે વપત્ય વપત્યા લોકાન્ત મુખી અસમ્ય પ્રદેશી છે.

નેતુજ અર્ધમાસ્થિતિમા સઠાણ અલ્પસ્થિતિમા સઠાણ લોકમાં મેકના રાગીના નેતુ અમકમાં આપણાકાર, છવ તથા પુરુષનાં સ ૭ અનેક પ્રકારનાં અને કાળને અકાર નહિ પ્રદેશ નથી માટે.

૪ દ્રવ્ય દ્વાર—ગુણપર્યાયતા સમૂહયુક્ત હોય તેને દ્રવ્ય કહે છે દરેક દ્રવ્યના મૂળ છ સ્વભાવ છે અસ્તિત્વ, વસ્તુત્વ, દ્રવ્યત્વ, પ્રમેયત્વ, સત્તત્વ, અગુરુધ્રુત્વ ઉત્તર-સ્વભાવ અનત છે, યથાનાસ્તિત્વ, નિત્ય, અનિત્ય, એક, અનેક ભેદ, અભેદ, ભવ્ય, અભવ્ય, વક્રત્વ, પરમ ઇત્યાદિ, ધર્મ અધર્મ, આકાશ એક દ્રવ્ય છે જીવ, પુદ્ગલ કાળ અનત છે.

૫ ક્ષેત્ર દ્વાર—ધર્મ, અધર્મ, જીવ અને પુદ્ગલ લોકવ્યાપક છે. આકાશ લોકલોક વ્યાપક છે અને કાળ ૨૥ દ્વિપમા પ્રવર્તનરૂપ છે અને ઉત્પાદ વ્યય રૂપે લોકલોક વ્યાપક છે.

૬ કાળ દ્વાર—ધર્મ, અધર્મ આકાશ, દ્રવ્યાપેક્ષા અનાદિ અનત છે. ક્રિયાપેક્ષા સાદિસાત છે પુદ્ગલ દ્રવ્યાપેક્ષા અનાદિ અનત, પ્રદેશપેક્ષા સાદિસાત કાળદ્રવ્ય દ્રવ્યાપેક્ષા અનાદિ અનત, સમયાપેક્ષા સાદિસાત છે

૭ ભાવ દ્વાર—પુદ્ગલ રૂપી છે શેષ ૫ દ્રવ્યો અરૂપી છે

૮ સામાન્ય-વિશેષ દ્વાર—સામાન્યથી વિશેષ બળવાન છે જેમ સામાન્યતઃ દ્રવ્ય ૧ છે, વિશેષતઃ છ છે ધર્માસ્તિકાયનો સામાન્ય ગુણ ચલન સહાય છે અધર્માં નો સ્થિર સહાય, આકાશાસ્તિકાનો અવગાહદાન, કાળનો વર્તના, જીવાગ્તિકાનો ચૈતન્ય, પુદ્ગલાસ્તિકાનો પૂરણ, ગલન, વિધ્વસન ગુણ અને વિશેષ ગુણો છમે દ્રવ્યોના અનત અનત છે.

૯ નિશ્ચય વ્યવહાર દ્વાર—નિશ્ચયથી બધા દ્રવ્ય પોતપોતાના ગુણોમાં પ્રવર્તે છે વ્યવહારમાં અન્ય દ્રવ્યોને પોતાના ગુણથી સહાયતા આપે છે જેમ લોકાકાશમાં બધા દ્રવ્યો રહે છે તો તેને આકાશ અવગાહનમાં સહાયક થાય છે, પણ અલોકમાં અન્ય દ્રવ્યો નથી તો અવગાહનમાં સહાયતા નથી દેતી. છતાં અવગાહન ગુણમાં પદ્મેગુણ હાનિ વૃદ્ધિ સદા થયા કરે છે એવીજ રીતે બધા દ્રવ્યો માટે બાણુ

૧૦ નય દ્વાર—અશ જ્ઞાનને નય કહે છે નય ૭ છે તેના નામ—૧ નૈગમ, ૨ સત્રક, ૩ વ્યવહાર, ૪ ઋણુસૂત્ર, ૫ શબ્દ ૬ સમભિરૂઢ અને ૭ એવભત નય એ સાતે નયવાળાની માન્યતા કેવી છે ? એ બાણુવા માટે જીવ દ્રવ્ય ઉપર ૭ નય ઉતારે છે

૧ નૈગમ નયવાળો—જીવ, નામના બધાને ગ્રહણ કરે

૨ સત્રક ,—જીવ કહેવાથી જીવના અસખ્ય પ્રદેશો ગ્રહણ કરે

૩ વ્યવહાર " " " ત્રસ સ્થાવર જીવોને "

૪ ઋણુસૂત્ર " " " સુખદુઃખ ભોગવતા જીવ "

૭). ચોથી નાસ્ત્રીમાં ઉચ્ચ વેદના વેદનારા ધણા શીત વેદનાવાળા ધોણા. (ને વેદના) પાંચમી નાસ્ત્રીમાં ઉચ્ચ વેદના વેદનારા ધોણા શીત વેદનાવાળા ધણા. છી નાસ્ત્રીમાં શીત વેદના અને સાતમી નાસ્ત્રીમાં મધ્યશીત વેદના. ૭ શેષ ૨૭ હકમાં જ્યેષ્ઠ પ્રકારની વેદના વેદાય છે.

૨ વેદના ૪ પ્રકારની—દ્રવ્ય ક્ષેત્ર, કાળ અને કાવચી. સમુચ્ચય છવ્વે અને ૨૪ હકમાં ચાર પ્રકારની વેદના વેદાય છે. દ્રવ્ય વે = દ્રવ્ય અને નિષ્ક પુદ્ગલોની વેદના ક્ષેત્ર વે = નારાકારી શુભાશુભ ક્ષેત્ર ની કાળ વે = શીત ઉચ્ચ કાળની વેદના કાવચે અમર્યાદ રસ (અનુમાનની).

૩ વેદના ૩ પ્રકારે—કારીરિક માનસિક અને કારીર - મનની સાથે સમુચ્ચય છવ્વેમાં ૩ પ્રકારની વેદના સહીના ૧૬ હકમાં ૩ પ્રકાર. ૫ સ્થાવર ૩ વિકલેદિયમાં ૧ કારીરિક વેદના.

૪ વેદના ૩ પ્રકારે—સાત્ર અથવા અને સાત્રા - અથવા સાથે સમુચ્ચય છવ્વે અને ૨૪ હકમાં ત્રણ પ્રકારની વેદના છે.

૫. વેદના ૩ પ્રકારે—સુખ, દુઃખ અને સુખદુઃખ સમુચ્ચય છવ્વે અને ૨૪ હકમાં જ્યેષ્ઠ પ્રકારની વેદના વેદાય.

૬ વેદના ૨ પ્રકારે—૧ કીરણાન્ય (સોમ તપશ્ચર્યાદિ) ૨ કમન્ય (કમ' ઉદય આવવાથી) તિર્થ' અથવા અને અનુષ્ઠામાં અને પ્રકારની વેદના, ૧૧ ૨૨ હકમાં કમન્ય (ઓપકમીય) વેદના દેાય.

૭ વેદના ૨ પ્રકારે—નિશા અને અનિશા. નાસ્ત્રી, ૧૦ સનાસી, અને વ્યવર, એ ૧૨ હકમાં એ વેદના. સહી નિશા વેદે, અસહી અનિશા વેદે (સહી, અસહી અનુષ્ઠા, તિર્થ' અથવાથી મરિને અથા તે અપેક્ષા સમજાવી).

૮ સ્થાવર, ૩ વિકલેદિય અનિશા વેદના વેદે (અસહી હોનાથી). ક્ષિત્ર ૫ ૫ વેદિય અને મનુષ્યમાં અને પ્રકારની વેદના. જ્યોતિષી અને વૈશાદિમાં વેદના છે કારણ કે એ પ્રકારના વેદના છે.

૧ અમાથી સમ્યક્ હિન્દુ-નિશા વેદના વેદે છે.

૨ માથી મિથ્યા હિન્દુ-અનિશા વેદના વેદે છે.

ધર્મ વેદના પદ સંપૂર્ણ

